

May 29, 1905

KA NUPU O PUKA

KA NA'I AUPUNI O HAWAII

Na Hawaii e Ho'ponopono ia Hawaii

BUKE I HELU 1

POAKAHI, NOVEMABA 27, 1905,

ELIMA KENETA O KE KOPE

Ka Moi Pookela o ka Lahui Hawaii.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

OLELO HOAKA.

I ko makou he puka ana aku i ka Moololo o ka Moi Kamehameha I, KA NA'I AUPUNI o Hawaii a o ka mea hoi i kehaia e ke kanaka oiwi o Hawaii o "Ka Liona o ka Moana Pakipika" elike me ia e puka aku nei ma na kolamu o keia pepa i hoohiwahiwaia ma kona inoa KA NA'I AUPUNI, ke hana nei makou ia hana me na manaolana ana, e apo mai ana ka lahui oiwi o Hawaii i ka moololo o ke kahi o na Alii i kaulana pu ia kona kaulana me ko Alekanedero ka Nui o Helene, ko Iulia Kaisara o Roma Kahiko, ko Napoliona Bonapate o Farani, ka aina pua lilia, a me ko Keoki Wakinekona, ka Hoola o ka Lahui Amerika.

O na mea ano nui pili i na hana kaulana a keia Makua Moi ou e Hawaii, e nee ana mai kona mau la opo mai a hooa i kona make ana ma Kailua, Kona Akau, Hawaii, ma ka la 18 o Mei, 1819 ke hoopukaia aku ana. He nui nona mahale lili o loko o keia moololo waiwai nui e komo ole ana ma keia hoopukaia ana, oia e lawe ana makou i na mea ano nui, e like me na mea i loa ia makou maloko o na buke moololo Hawaii kahiko.

E hooahu ana makou i keia moololo me na olelo a ke kanaka kakau moololo o keia au hou, a he mea hoi ia e hoololi ae ai i ke kulana panonoo o na moololo Hawaii kahiko a ke kulana ano makama ka hou o keia wa. A mamua ae o kou heluhelu ana, e ka makamaka heluhelu i na mea i aulani ia ma keia moololo alii, ke makemake nei makou e hoomaopopo oe i keia malalo iho nei:—

UA PAU NA LANI MOI, AEA, KE OLA NEI NO NA HULU MAKAANANA, A O KOU NA KOO O KA NA'I AUPUNI.

Ke waiho nei o Kamehameha Nui i loko o ka moe kuu, Ua lilo koi a ma'auwaa kuu i mea ole.

Ua ho'omalo koi na'ani i na'ani iho, Ua pau kuu onia ana i na'ani iho.

Aka, o ka na lahui aloha, ke oia nei no A o ia'ou ke na'ani i ke aupuni. I opu malumalu no kea noho ana. Nawai kakou e nana a e malama mai. Ke ole kakou e kiai no ka'ou iho. Ena'i kakou i aupuni no kakou, iho? E like me Paia i hoomanawanui ai. Ma ka onlu ana i kuu maka iho, Pela k-kou me ka ma'au lokahi, Hookahi kahi, hookahi iho ia, Hookahi wai ia o ka like mai o a o, Ua hula KA NA'I AUPUNI o Hawaii, Ke oia nei no nae na Hulu makaanana,

A ke ku nei ke kiahou o Ka Na'i Aupuni, E hookahi ana i kakou e Hawaii, ano, e kansenae wale ae makou—Aueha o Kauikeouli lokomaikai? Aueha o Kuahuma'u puuwai kila? Aueha na mamua a ka I, Na pua 'Ili hoi a ka Mahi, A me na hulu alii a ka Palena? Ua hala a ua pau aena Mo'i Hawaii, Aka, o ka Lahui Hawaii ke oia nei no ka bua, ka opuu o ke aupuni e na'aku ai,

Ke oia nei maluna o ka lepo o Hawaii. Ma na kaula o Kama me Hina, Ma na pohai o Kakuhihewa me Mano, Oia ka lahui oiwi o Hawaii, Se ia lahui ke ia na'ani, No lakou ke aupuni o hiki mai, Ke mau ko lakou kupaa ana me ka lokahi, A kua e i ko lakou mau pono e like me Esau, E ku! E na Hawaii! E Na-i no ko aukou aina me ke aupuni, Ua loa ko kiko Koo hon, O KA NA-I AUPUNI.

MOKUNA I.

KA MEA nona keia moololo, oia kekahi o na kanaka kamahao loa no kona koo ame ka wiwo ole mawaena o na lahui ili ulaula maloko nei o ka moana Pakipika, a no ke aiwaiwa launa oia o kana mau hoo-papa ana maluna o na kahua kuu ana i oioli aku ai me ka hopo ole, ua kapaa aku oia he "Liona no ka Moana Pakipika."

Ua oleloia, mawaena o na kanaka apau e noho ana maluna o na mokupuni lii o ka Polunesia, e hooa ana hoi i na ailana o Malaea a hapapa aku no i na kaiulu o Asia, aole i ikei kekahi kanaka nona na kulana kamahao a kupanaha o ke oia, elike me ke alii nona keia moololo, oia hoi o Kamehameha I; ke koo ihe-laumeki o Kohala makani apaapaa, aia o na puu haele lua, o Pili me Kalahikiola.

O ke kanaka Hawaii o keia la, ua eupono oia ke kaena ae, elike hoi me ka haahoo ana o ka oiwi Amerika no Keoki Wakinekona, ma ka olelo ana ae: O Kamehameha, ka nana i loko o ke kuu, Ka nana i loko o ka malalo,

A o ka mea hoi— I loko o ka puuwai o 'kona lahui.

Oiai ke kanaka Helene e hoomanao poha ole ana no Alekanedero ka Nui—ke kanaka Roma hoi no Iulia Kaisara—ke kanaka Farani no Napoliona Bonapate—ke hoomanao mau nei ke kanaka Hawaii ia Kamehameha, he koo kaulana no kona aina hanau, a he oiwi i piha i ke kamahao ame ke kupanaha.

Ua oleloia, ma kekahi po a ka ua lani-pili e haluku ana—e o ana hoi na kihahae uwila i ka poai lani—e kui ana ka hekili me kona ikaika apau—e pa puhili ana hoi ka ino a ka makani—e hu'e ana ka wai-ula i na kahawai—aia hoi ua hanau mai la ka Moiwahine Kamehameha II. i ke alii nona ka moololo, oia hoi o Kamehameha. O ka malama i hanauia mai ai oia, o ka malama no ia o Novemaba o ka makuhiki 1736 (?)

Ua hoike mai ka mea kakau moololo Aberahama Fernander, ma ka aoao 135 o kana Buke 2, "Ka Lahui Polunesia," o ka malama o "Ikuwa" i hanauia ai o Kamehameha. A o ka mea oiaio no paha ia. O ka Pohakoelele keia malama. I nei malama ikuwa ke kai, ikuwa ka hekili, ikuwa ka ua, ikuwa ka makani, ikuwa na mea apau.

Ua oleloia, ua kapaia keia malama ma ia inoa,—"Ikuwa"—ma o na ku-a-ua lani-pili, na leo paapaana o ka hekili, na o-ina ahi uwila kihahae ao, na leo halulu o ke kai a pela wale aku. No onei kanaka ame na wahine leo nui, a he poe lokomaikai nae. O Ikuwa ke kane, o Paiakei ka wahine, hanau kanaka leo nani.

Ua hoike mai ka mea kakau o ka buke moololo "A Brief History of the Hawaiian People," aoao 101, ua hanauia o Kamehameha, ma Halawa (Kohala Akau Hawaii). Aka, ma na hoike a kekahi poe kakau moololo e ae o Hawaii nei, elike me S. M. Kamakau, Aberahama Fernander a me kekahi poe e ae, ua hanauia o Kamehameha ma Kokoiki e kokoke ana i ka heiau o Mookini. He wahi ia he mau mile lehulehu loa ke kaawale mai Halawa mai. O keia wahi o Kokoiki, aia i Kohala wahou, a o Halawa, aia i Kohala-loko. He oiaio nae, ua hanauia o Kamehameha ma Halawa e kona puu hanai, oia o Naeole.

Ma ka hoike hoi a kekahi kana-

ka kahiko o Punepa (Punepa, i ka mea kakau, aeneane 20 makahiki a oi i kaa hope ae nei, oia i hanau o Kekuaipoiwa ia Kamehameha i uka o ka aina paa, oia hoi kahi i olelo mua ia o Kokoiki, a ma kahi pohaku hoi i kapaia o "Hanau Alii," aka, ua hanau oia "Kekuaipoiwa" i-ua kamalei alii nei ana iluna o ka waa, i ka wa e kokoke ana na waa e pae aku iuka o ka aina.

O Naeole, he alii oia noloko o ka ohana alii "Mahi" o Kohala, he kahu iwi-kuamoo pono oia no Kekuaipoiwa, oia ka mea nana i hopu iho i ke keiki i kona wa i hanau mai ai a owili ia iloko o ka ahu, a tele oia i uka o ka aina, me ka ike ole ia e na'li e ae o luna o na waa. Ua lawe aku o Naeole i kana puulo alii a komo iloko o kekahi anahuna.

Aia keia ana ma ka huli hikina akau-o ke awa pae o Kapakai. A mamuli o ka hooa a me ka hoka ana o na 'Ili, no ka loa ole ana o ke keiki a Kekuaipoiwa i manaoia ai, ua hanau i uka o ka aina, ma kahi pohaku a ke aliwabinie i hele aku ai a kalele, oia hoi ka pohaku i kapaia o "Hanau Alii," i holo ai kela olelo kahiko, "Ahu iho la ka hoka i Kapakai." A mai keia ana huna aku i lawe loa ai o Naeole i kana hanai alii a hooa i Hapuu, ma Halawa, i hoike ia ae nei.

A no keia hanau ia ana o Kamehameha iluna o ka ili o ke kai, i oleloia ai oia, he "Alii no ka lewa, a he Niuhi hae hoi no ka Moana."

O ka makuakane o Kamehameha i paa ma na kuauhau a me na moololo alii o Hawaii nei, oia o Kalanikupuapaikalani nui Keoua. He hoabanau oia no Kalaniopuu, oiai, hookahi no o laua makuahine oia o Kamakaimoku. O Kalaninuiamamao kai noho aku ia Kamakaimoku (w) hanau o Kalaniopuu nana mai o Kiwalao; a o Kalanikeeaumoku kai noho aku ia Kamakaimoku hanau mai o Kalanikupuapaikalani nui Keoua, nana mai hoi o Kamehameha. He hoahanau no hoi o Kalanikeeaumoku, ka makuakane o Keoua, no Kalaninuiamamao, ka makuakane o Kalaniopuu.

(Aole i pau.)

Eia mai ka nani o ke alo alii la? Aole au mea e hoohalahala ai ke kilohi wale iho no i kona nani.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Ua hanai a ua malamala iho la o Naeole i kana hanai alii ma na kaiulu o Halawa me ka nene-ihikapu.

O ka waiu i hanai ia ai ua alii opio nei, oia no ka uala maka i wa'ua a aea, a hanai no hoi a popo, alaila, kauia iho la ma ka manawa o'ua alii opio nei.

Pela ka Naeole hanai ana i ua alii opio nei a piha ka makahiki. I ka nee ana i ka lua o ka makahiki, ua hanai aku la oia (Naeole) i ua alii opio nei me na owili luau ono a palupalu o na oawa pali lipolipo o Halawa.

A ma ia manawa hookahi nohoi ke komo la no na miki poi uouo i ua 'lii nei, a pela no hoi me kela a me keia mau wahi mea ai kupo no i na keiki ouo hou oia mau la.

I ka hele ana a piha na makahiki he elima o ko Naeole hanai kapu ana i kana hanai alii, ua hoihoi aku la oia—Naeole—i ua alii opio nei imua o ke aloalii o Alapai Nui, oia e noto ana ia ma Kohala Akau ia mau la. O kahi i kapaia o "Kokoiki," e kokoke ana i ka heiau o Mookini, oia kahi i noho ai o Alapai Nui.

Mai ka wa i hanai ai o Kamehameha a liki i kona wa i hoihoi ia aku ai a noho pu me ka Moi Alapai Nui, e noho ana no o Alapai Nui ma Kokoiki i hoikeia aela.

Malaila oia kahi i hoomakaukau ai i kona poe kanaka no ka holo ana mai i Maui e kua ai me Kekaulike, ko laila Moi iloko oia wa.

I ka wa i hoihoi ia aku ai o Kamehameha I imua o ke alo Alapai Nui, ua nui ka nune o na kahuna, na kuhikuhi puone, ame na kilo kilo oia wa, no ke ano o ka inoa o ke alii opio, oia hoi o Kamehameha.

Ua iaulaha koke ae la na wawa olelo ana mawaena o ua poe kahu na no ke mialii, oia hoi na kahu na a na kilokilo pai punahele i na'lii e na e lilo aku ana keia alii i mea nana e hoomehameha i na'lii e ae apau o ka aina, a ua olelo ae la lakou, he mea pono ke o'u i ka maka o ka wauke oi opio pio, aka, aole nae i hooko ia ko la koru me na ino, oia, he nui no na kahu o Kamehameha e palama ana iho me ke 'lii' ana me ka makahiki.

I ka wa i hoihoi ia aku ai o Kamehameha I ma keia wahi o Alapai Nui, oia kekahi o

na keiki a Kalanikouli'ou, ko kaikuahine o Keawehokahiaio kamoku, a wahine no hoi nana me kana kane me Kaua-a-Mahi ke keiki a Mahiolole, he alii nui koi-koi no Kohala.

Nolaila, he alii o Alapai Nui no loko mai o ka papa alii Mahi o Kohala.

O ka lua o na keiki a Kalani kauleleiaiwi wahine me Kaua-a-Mahi oia o Haae, a he kaikaina ponoi oia no Alapai Nui.

O Haae hoi kai noho aku me Ke kelaokalani a Keawe hanau mai o Kekuaiapoiwa II, ka luau makua hine o Kamehameha.

Nolaila, keiki no o Kamehameha na Alapai Nui ma o Haae ala, kona kaikaina. A o lakou apau he poe alii wale no no Kohala.

Nolaila, ua maopopo ae la paha i ka mea heluhelu kahi i pili ai o Kamehameha ia Alapai Nui. He mau alii lana a elua noloko o ka lalani alii "Mahi" o Kohala, he makuakane hoahanau (uncle) nae hoi ma kekahi olelo ana, oia o Alapai Nui, a he keiki hoahanau hoi kekahi oia o Kamehameha.

Nolaila, e hoomaopopo kua e ka mea heluhelu i keia manao: Hanu o Kamehameha ma ka makahiki 1736, (ma ke koho wale aku no nae keia); elima hoi ona makahiki i hanai ia ai e Naeole ma Halawa, a hoihoi ia ai a noho pu me Alapai Nui, nolaila, o ka makahiki 1741 ia.

Ua noho o Kamehameha ma ke aloalii o Alapai Nui kona makuakane hoahanau mai ia wa mai a hoea paha i ka makahiki 1754, ka wa i make ai o Alapai Nui ma Kikiakoi, ma Kawaihae, Kohala Hema.

Nolaila, he umikumamawalu ka nui o na makahiki o Kamehameha ma ka wa i make ai o Alapai Nui.

Eia hou kekahi mea a kua e ka makamaka heluhelu e nana ae ai, oia ka make ana o Kalanikupu apuikalani Keoua, ka luau makua kane o Kamehameha I, oia hoi, ua make oia ma Piopio, ma kahi kokoke i Wailoa, Waiakea, ma ka Apana o Hilo, ma ka makahiki 1752, wahi a ka mea kakau moolelo Aberahama Fernandez. (a wahi hoi a Kamakau o ka makahiki 1749 ia.)

Ma ia wa, ua hiki aku ko Kamehameha I mau makahiki i ka umikumamaono.

Ua olelo ia, ua make o Kalanikupuapikalani Keoua i apukohoeo ia e Alapai Nui. O ka oiaio ame ka oiaio ole oia mea aole i maopopo.

Ma ia wa e noho ana ke aloalii o Alapai nui ma Piopio, a o Kamehameha pu hoi kekahi e noho ana malaila ia manawa. Ua ike oia i ka make ana o kona luau makua kane (ma ka mookauhau).

E noho ana hoi o Kalaniopuu ke kaikuahine hapa-koko o Kalani kupuapikalani Keoua ma Kalepo lepo ia wa.

I ka lohe ana o Kalaniopuu ua make kona kaikaina, ua manao iho la oia e lawe malu ia Kamehameha mai ke alo mai o Alapai Nui, oia hoi o Kamehameha he mea punahele loa na kona poe kahu hanai a e Alapai Nui.

Alamira

Ka U'i Hapa Puhaka.

MOKUNA I.

LEDE ADELINA.

"E Robata, ua makemake au e hele koke aku oe iloko o ka rumi e kau nei na kii ohana o kakou. E nana oe i ke kii o ke kaikamahine nana i hooahaa ino i ko kakou ohana alii, alaila, e hooihuli ae oe i ke alo o ua kii la a hoopili aku i ka paia o ka rumi, no ka mea, aole o'u makemake e ike hou ia na helehena o kela kaikamahine ino a lapuwale maloko nei o keia hale."

Nana mai la hoi o Robata i ua luau makuakane nei ona, a pane mai la oia:

"E ko maua makuakane, o kau kauoha i haawi mai nei ia'u e hoo ko aku au, e ae mai oe e hoike aku au i ko'u manao imua ou, a oia keia, mamua o ka hiki ana ia oe a me a'u ke hana pela i ke kii o ka wahine opio i hoea mai loko mai e kou puhaka, elike no hoi me a'u nei, he mea pono ia oe, e-kuu makua, ke kali me ka hoomanawanui a lohe oe i ka olelo pale a Adelina, kau kaikamahine, nona iho. He mea pono ke haawia i manawa pono no Adelina e pale ai nona iho mamua o kou hoahewa ana 'ku iaia."

Ua lilo keia mau olelo a Robata i pane aku ai imua o kona makuakane i mea ole; a o ko Robata hoo ko ole ana i ke kauoha a ua Ela nei, ke mea ia i hooi loa ae i ka inaina iloko ona.

Nolaila, me ka huhu e paila ana iloko o ua Ela nei, haalele iho la ia i ka rumi hookipa a hele aku la ia a komo aku la iloko o ka rumi kau kii.

Hele pololei aku la ia a ma kahi e kau ana ke kii o Adelina, lalau aku la ia i ua kii la, huki mai la mai kona wahi mai i kauia ai, haehae ae la ia i ua kii la a kiola aku la i kona mau apanapana ma na kiono o loko o ua keena kau kii nei.

Mai ia hora mai, aole loa i ae ia kekahi mea hookahi o loko o Merivela Hale e hoopuka ae i ka inoa o Adelina. Ua kau kanawai maloli ua Ela nei, aole g loheia kela inoa ma na paia o loko o ua hale la. Aole no hoi i acia kekahi o na kauwa lawelawe o loko o ua hale nei, e hoopu aku i kekahi wahi iho o ke kii o Adelina i pa-ulua ia aku a e kona makuakane ponoi a nui makaki ana ma kuono o ka rumi kau kii o ka ohana Danakota.

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...
Ua kakau ia mai na palapala...

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA I.

LEDE ADELINA.

Aole no i heluhelu ua Ela nei i keia palapala walohia a kana kaikamahine i hoonua mai a nolaila, aole oia i ike i ka leo uwe mihi a kana kaikamahine imua ona. E like no me kana hana ana i ka palapala mua, pela no oia i hana ai i keia. Ua hoonua hou aku la no oia no Sepania. A ua hoonua pu aku la no hoi oia iloko oia manawa hookahi i kekahi leta i piha i na huaolelo o ke aloha ole me ka makona ma na ano apau no kana kaikamahine.

O ka palapala a ua Ela nei i hoonua aku ai i ua kaikamahine nei ana i aloha ole ai; penei no ia:

"O na palapala au e Adelina Danakuta i hoonua mai nei ia'u me kou manao kuhihewa e heluhelu ana au ia mau apana pepa waiwai ole, eia hou mai ke hooili hou ia aku nei. E hoike aku au ia oe me ka oiia, he mau mea lapuwale loa ia i ko'u manao. Aole o'u makemake e hoka'e i ko'u mau maka me na huaolelo lepo i kakau ia iho maloko oia mau apana pepa waiwai ole.

O oe e Adelina Danakuta ka mea mua loa oloko o keia ohana i lawe mai i ka inoa hooihahila a hoohaanaa hoi i kuu ohana alii mai ka po mai; a nolaila, e ike auanei oe, aole ou puuhonua e manao mai ai oe na'u e kokua aku, ka makuakane hoi nona ka puuwai i wawahi ia mai e oe me ke aloha ole.

No ka mea, ua lawe ae la oe ia'u i kou makuakane a kiola iho la iloko o ka lepo, me he mea ala he wahi opala haahaa loa ala au i kou manao.

I hui aku no hoi aa ia oe, aole oe he kaikamahine na'u, a mai manao hou mai hoi oe ia'u he makuakane au nou. Ma ka po au i hooile iho ai i kou hooae, ma ia po au au i hooile mau loa ai, aole oe he kaikamahine na'u ma ne, ma'u aku. No ka mea, ua koho aku oe i ke kanaka lopa haahaa loa o Sepania i kane nau, a ua hoo waiwaha iho oe i ka inoa hooihana o kou ohana alii mai ka po mai.

Aole no i heluhelu ua Ela nei i keia palapala walohia a kana kaikamahine i hoonua mai a nolaila, aole oia i ike i ka leo uwe mihi a kana kaikamahine imua ona. E like no me kana hana ana i ka palapala mua, pela no oia i hana ai i keia. Ua hoonua hou aku la no oia no Sepania. A ua hoonua pu aku la no hoi oia iloko oia manawa hookahi i kekahi leta i piha i na huaolelo o ke aloha ole me ka makona ma na ano apau no kana kaikamahine.

kaikamahine oe na'u. Aole, aole loa au e ike ia oe a hiki i ka luakupapau; nolaila, mai manao mai oe he makuakane au nou. Aole au e ike aku ana i ke kaikamahine i haalele iho i kona home a holo malu aku me kela kanaka Paniolo lopa haalele loa, nona ka inoa o Renezo Alavareza."

Aole hoi ua Ela nei i kakau iho i kona inoa ma ka parina hope o kana leta i kakau ai.

Ma ka manawa a ua Ela nei i kakau ai i ua palapala nei mai ka mua a hiki i ka hope, aole i moehane mua iki ua Ela nei, e lilo ana ua palapala makona nei ana i puupuu ikaika loa e hina ai kana kaikamahine iloko o ka luakupapau.

He hookahi pule i hala ae mai ka la i loa'a aku ai o ka palapala a ua Ela nei e ka Ledo Adelina; aia hoi, ike iho la ua Ela nei ua make o Adelina kana kaikamahine.

Ma ka ulia wale no nae i loa'a ai iaia keia ike ana no ka make ana o kana kaikamahine.

Oia hoi, i kekahi la ana e heluhelu ana i kekahi o na nupepa o Ladana, ua ike iho la oia ma ke kolamu e hookomo ia ai o na mea hou pili i na poe make ma Enelani poroi iho, a me ko na Aina E, he itamu no ka make ana o ka wahine a Renezo Alavareza.

E hoike au no hoi keia itamu, o ua wahine nei a Alavareza, oia no ka Ledo Adelina Danakuta, kaikamahine a ka Ela o Sutowolela.

Ua make hikiwawe loa keia wahine ma ka home noho o kana kane ma Sepania, a ua haalele iho oia ma keia ao he wahi boe kaika mahine; ka hua hoi mai kona puhaka mai.

I ka ike ana o ua Ela nei i keia hoolaha no ka make ana o Adelina ua naka haalulu ae la kona kino, a uwe iho la oia me ka ehaeha nui.

O ka wa mua loa keia a ua Ela nei i ninini ai i kona mau waimaka me ka walohia no kana kaikamahine Adelina, ka mea hoi naha na palapala eua i hoonua mai ai iaia, ana hoi i hoiihoi hou aku ai i kana kaikamahine me kona heluhelu mau ole ana i na olelo oloko o ua mau palapala nei.

Ala mai la na hoomanao like ole iloko o ua Ela nei no kana kaikamahine me ka ehaeha, a me ka mokomokuahua o kona naau, no ka make ana o kana Adelina aloha mamuli o kela palapala makona ana i hoonua aku ai iaia.

A mihi iho la oia iloko oia wa no kora nana ole ana i na olelo oloko o ua palapala ala a kana kaikamahine a-na i hui na ai; aka, o ua mihi la, he mihi make me ka poine.

Hoomanao iho la oia, aia lo no he manao aloha makua makolu-kolu iloko o kana kaikamahine; a na ia aloha makua iloko inou paukiki iho e haalele mai i keia oia ma, a ka wa i loa'a aku ai kana palapala e hooke ana i kona kiola ma iho la (Adelina) ma iloko o ka hooihana o kou ohana alii mai ka po mai.

KAMEHAMEHA I

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Nolaila, ua hele mai la oia mauka o ka aina, ma ka huli mai ma Puna, oia a me Keawemauhili me kekahi koa ikaika a makaukau hoi i ke kua omua o ko laua alo.

Ua hoonua pu ae la no hoi o Kalaniopuu ia Puna kana kakaolelo ma kai maluna o kekahi waa kua. Ua a'oa'o mai la no hoi oia ia Puna, e kiai makaala loa oia a me kona poe kanaka ma na wahi awa-pae a pau oia hele ana mai Puna mai a hooe i Hilo.

Malia o ulia ko lakou nei, oia hoi, ko Kalaniopuu ma lele poi po ia aku e na kanaka o Alapai Nui, a hiki nohoi ia lakou ke kau aku maluna o ka waa a pakele no hoi lakou.

I ka holopono ana o keia mau hoonohonoho ana a Kalaniopuu i ka hana e hiki ai ke hookoia kona manao, e kaili malu ia Kamehameha mai loko mai o na lima o Alapai Nui, ua hele mai la lakou ma ka aina, a holo nohoi o Puna ma kai, ma ka moana, a hiki i ko lakou hooe ana i Hilo ma kela po no i make ai o Kalanikupuapaikalani-nui Keoua.

Ia wa hoi, e akoakoa ana na 'lii a pau ma ka hale e waiho ana ke kino o ke alii make.

O keia ka manawa i hooe ai o Kalaniopuu e kaili ia Kamehameha, aka, ua kua ia mai la keia manao ona e na 'lii e ae o ke aloalii o Alapai Nui.

O keia iho la no ka wa i ulu ai ka hakaka mawaena o Kalaniopuu me kona poe kanaka, ma kekahi aoao, a me na 'lii, a me na kanaka ma ko Alapai Nui aoao, a pakele aku la o Kalaniopuu ma kona holo ana a kau iluna o ka waa i hooe ia mai ai e Puna, me kona poe kanaka makai mai.

Na keia kua ana hooile ae i na kua kuloko lehulehu wale mawaena o Alapai Nui ame Kalaniopuu, oia i na nana aku o Alapai Nui ame kona poe alii, he hana kipi maoli keia a Kalaniopuu i hana ai ma o kona hooe ana e kaili malu ia Kamehameha.

Ua hooikaia na kua mawaena o Alapai Nui ame Kalaniopuu ma Puna, e kokeke ana i Punaaloa, pela no ua Kuaia, ua Mokualele ame Mahiiakaka.

A hui keia kua ana ma Mahii-

A i kona pakele makuakane ana ma keia hooke kua ana, ua hoi hooe ia (Kalaniopuu) no Kua, kua ana hana; a malala oia i kushuwa se ai iho iho, oia ke alii Mo'i o ka epana o Puna ame Kua, aia oia ka hooilina pono o kona makuakane, o Kamehameha, ko me a hooe ia aku ai la mau aina e Keaweikohiia/iikamoku, ka makuakane o Kalaninuiamamao.

Ua hooe ae la kou mea kakau moolelo, e ka makamaka heluhelu, i keia mea e pili ana i ke aumeumeia ana o Kamehameha e Kalaniopuu ame Alapai Nui, i aupuni no ia matu la, mawaena o ka noho na mo'i a nohona alii nohoi o kona ohana pono iho.

O kekahi nohoi, i mea hoike ae, eia i keia mau la opio wale o Kamehameha, ua lilo oia he pulakau-maka ano nui loa no na 'lii aimoku oia wa, a ua komo no paha na hanli manao hopohopo i na 'lii oia wa, mamuli o ke kulana koa a wiwo ole i loa'a i ke alii opio Kamehameha ia mau la, e lilo aku ana ia i alii ahikanana ma ke kua, ina e hookukaokoia oia e hana nona iho, aole hoi oia e kaa malalo o ka neho hoomalu ana a kahi alii mana nui.

Nolaila, mamuli o ka lanakila ole ana o Kalaniopuu maluna o Alapai Nui, aole i hookoia ka iini a kona puuwai, oia ka lilo ana o Kamehameha a paa ma kona lima a noho hoi malalo o kona malu.

O ka mea maopopo, ua mau no Kamehameha noho ana ma ke alo alii o Alapai Nui.

He mea oiaio nae, oia i o Kamehameha e noho ana malalo o ka malama ana a ka Mo'i Alapai Nui, ua aoia oia e na kumu ao koa laau akamailoa—na'ole hooile ihe hala ole i ka pua mau—na lae oo oniu pololu - na maalaoa kipolelei—na kumu ha'iha'i kahaka makaukau—na loa kulakulai me ka mokomoko—a pela hoi me na ike ame na makaukau holo-moana—ka lawaia ana a pela wale aku.

Ua aoia oia i na hoonohonoho kua ana o kela ame keia ano i mau mau i ka lawelaweia iloko oia mau la o Hawaii, e laa ke kua Kahului, ke kua Makuaulu, ke kua Moemoe, ke kua Kimoa, a me na ano kua no apau i mau mau i ka hanaia e na olehe haka-oia mau la.

Ua ike no hoi oia, i ka hoonoho ana hooilewa a me ka hua-pua o ka pualikaua. Pola me ka nabele a papa koa i kapaia he mawana, he pua-lana, he papa-lana, ame ke papa i kapaia, he papa-lana.

O na ike kua aina a me kua moana, ua pau ia mau mea i ke aoia e Kamehameha, a ua makaukau maoli no oia ma ia mau mahele hana.

Aole i pau.

Ua loa'a he lomo mai ke kulana-kauhale mai o Sebastopol, Rusia mai, e hoike ana ua pau ka honou kupikipiki ana o na Rukini o Brest, a ua hoi hooe lakou i ke poh pumehana o ke Aupuni.

Alamira Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA I.

LEDE ADELINA.

Ke kau ala na hiohiona aloha o ua kaikamahine nei ana imua ona, me he mea ala ke ike ala no oia i kona kino waihua e ku mai ana me kona nani nui.

"E kuu Adelina," wahi a ua Ela nei i hooho ae ai me ka leo uwe. "E kuu Adelina—kuu lei—kuu aloha hoi. A ohe kumu e ae o kou poino ana; aka, na'u na kou luau makuakane nei i hana aku i kekahi hana puwai eleele loa ia oe e kuu lei, a o ka hopena oia mea a'u i hana aku ai ia oe, oia keia a'u e ike nei. E kuu lei aloha na'u pono nei no na kou makuakane nei i nou aku ia oe iloko o ka luakupapu."

A uwe iho la oia me ka ehaeha nui. E hioho makawala ana hoi kona mau waimaka ma kona mau papalina, me he haule ana ala na ke ku-a-ua Lani-pili.

He oiaio, ua mihi oia no ka hewa ana i hana aku ai i kana kaikamahine, ua hoahewa iho la no oia iaia iho no kona hoolilo ana ma ka inaina a me ka huhu i ulu mai iloko ona, mamuli o kona makee ana i ka inoa alii hanohano o kona ofana.

Mai ia wa mai i hoomaka mai ai ka emi pu ana o kona ola kino, a umalu iho la maluna ona na hiona o ke kaumaha makolukolu.

Maloko o kona naau keia lulumia ana o ke kaumaha ame ka ehaeha; aka, mawaho ona, ua hoike mai la no ia i na helehena uahoa.

He pokole wale no nae na la o keia hookanala a hooahoa ana a ua Ela nei, a waiho kuama'i maoli iho la oia maluna o kona wahi moe.

Hookahi wale no manawa i lohe ia ai kona hoopuka ana ae i ka inoa Adelina, oia kela wa ana i ike ai i ka hoolaha no ka make ana o Adelina, a mahope mai oia wa, aole oia i hoopuka hou ike ai i ua inoa ala.

Aka, i kona manawa i ike ai ua kokoke loa oia ma ke kae o ka luakupapu, a me wai kaha aku ai la i kona kama keiki e hele mai ma kona koma moe, a oia kona wa i hooho ai i keia.

He mea eke, ano e ha...

ia'u ke kala aku i ka hewa a kou kaikamahine i hana mai aia'u; aka mamuli o kona haalele ana mai i keia ola ana; nolaila, aole e hiki ia'u ke au'ia iho i ka'u mau huikala ana nona.

A ke pule nei kuu uhane i ke akua e ae mai oia ia'u a hala ae keia ola ana mai ia'u ae, a hoi aku kuu kino i ka opu puuanu o ka honua, e ae mai oia ia'u e lawe aku i kuu uhane a ike aku ai i kuu Adelina aloha ma kela hale o ko ke akua poe hoano. E hoomanao hoi oe e kuu keiki, ina aue make, oia ka'u kauoha ia oe. Mai kau aku i ka hewa o ka makuahine maluna o ka hua o koia puha? Ua makemake loa au e ike i ke kaikamahine a Adelina; oia nae ka hanu ola e paa ana iloko o kuu kino, e noonoo mau ana au o ua kaikamahine la a Adelina, oia no ke kaikamahine a Renezo Alvarez. Aka, nou e Robata e kuu keiki, ka mea hoi nona ka puuwai i uwe mau aku no ke aloha ia Adelina, aole oe i like me a'u.

Nolaila, e Robata, ina e kau mai na maka o ke kaikamahine a kou kaikamahine ia oe no ka loa ana aku he mau koku amai ia oe aku, aole anei oe e haawi aku i na koku ana iaia, a e lilo hoi oe i hoaloha nona. A e lilo oe i mea kiaia nana aku maluna o ke kaikamahine makuale, a e haawi aku hoi oe i kau mau koku ana i ole ai hoi oia e pilikia. O ka'u kauoha hope loa keia ia oe, a e hooko aku hoi oe i keia kauoha a'u me ka oiaio. O Melivera Hale nei, kuu inoa alii ame kuu waiwai apau, nou ia e Robata; aka, ke paulele nei au maluna ou aole oe e poina ana i ka haawi ana aku i kekahi hapa o keia waiwai a'u e hooili nei maluna ou no ka pono o ke kaikamahine a kou kaikamahine.

Ua ae aku la no hoi o Robata i ke kauoha a kona makuakane i hooili mai nana e hooko aku.

"Ina pela," wahi a ka Ela i pane mai ai. "E kau ae oe i kou lima a iluna, a e hooiki mai oe imua o'u, ma ka inoa o ke Akua Mana Loa, no kou hooko io ana aku i keia mau kauoha a'u i hoike aku la ia oe." Aole i pau.

O ka loa ana mai nei no ia o ke kope o ka nupepa "Ka Wahia o ke Kala," me "County Gossip" i hui ia i o makou nei. Ma kona helu ma, i ike iho si makou i ka moolelo o Kamehameha I. i snolike loa nohoi me ka mea e puka nei ma keia papa KA NA'I AUPUNI.

Hoolaha! Hoolaha!!

E MR. ALBERT KAMILLANI KALUA, ke kono ia aku nei e kau laka ma ka inoa malalo iho ay kou pomakahi.
WILLIAM NOTLEY,
Kaia-pua, Molo-ai, Aug. 19, 1902
9-2-01.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

i mea hoomaopopo i ko Kamehameha makaukau ma ka oo ihe, hoikeia e Vanakoua, iaia i hiki mai ai i Hawaii nei ma ka makahiki 1793, oia hoi ka wa i hiki aku ai na makahiki o kamehameha i ke 57, ua ua ike pono oia (Vanakoua) i ko Kamehameha pale ana me kona mau lima pono, he eono mau ihe oi a nunui nohoi, i pahu ia aku i ka wa hookahi imua ona.

Ua pau keia mau ihe eono i ka pale-pale ia ae e ua Moi ahikana na nei me kona mau lima wale no; a ua oleloia, o na hana oo ihe a hou-pololu, me ke pale ame ka hopu ana ia mau mea, he mau wai auau ia no Kamehameha.

Ua hoike ae hoi kekaai kanaka holomuana kaulana loa, nona ka inoa o Katesebu i hiki i Hawaii nei, ma ka makahiki 1816, oia hoi ka wa elemakule o Kamehameha, oia i ua piha na makahiki he 80 iaia ia wa, ua hiki ia Kamehameha ke pale he unikumamalu i ihe houia aku imua ona.

Aka, aole paha i uanaoio nui ia na olelo a keia kanaka holomoana no ka hiki ana ia Kamehameha ke pale ae i na ihe he unikumamalu i ka wa hookahi ma ka makahiki 1816, oia he wa elemakule loa iau ua KA NA'I AUPUNI la, na la hoi ia a kakou e hoomaopopo iho ai, oia na la e haalele mai ai na oniu ame na alo e au ana a ke kino o ke kanaka.

O ka mea pololei maoli, oia ka Vanakoua i hoike mai ai no na ihe eono i paleia ai e Kamehameha.

A maanei e ae mai ia'u, e kuu makamaka heluhelu, e hoike aku au ia oe, he nui a lehulehu no na mahele like ole o ka moolelo e pili ana i ka loa ana mai o Kamehameha, ame kona wahi i hanau ai, elike me ka maa i keia ma ka moolelo Hawaii i kakau e N. A. Alekanedero no Hawaii nei.

O ka mea i kamaaina mawaena o na moolelo paanau mawaena o ua Hawaii kahiko aole o Kalanikupuapaikalanini Keona, ka makuakane nana ke keiki o Kamehameha, ka mea nona keia moolelo, a oia ka ka mea kakau i hoike ae nei mamua ma na helu aku la i hala, he makuakane ia o Kalanikupuapaikalanini Keona, ke Kauhao no Kamehameha wale no.

Aka, o ke Kamehameha, i...
Nolaila, ma ia ano, ua awilwili ke koko Maui me ke koko Hawaii a lilo o Kamehameha i hapa koko Maui a i hapa koko Hawaii.
O kahi i hui ai o Kahakili me Kekuaipoewa (II) a loa ai ka hua o Kamehameha, ma Kailua no ia i Hawaii, i ka lai malino hoi a Ehu."

A mai Maui aku nei i laweia ku ai o Kahakili e "na mahoe kapu a Kekaulike," oia hoi o Kamecia-moku ame Kamanawa. Ua olelo ia nae e kekahi poe, he mau keiki mahos laua na Keawepoepoe me kana wahine o Konoena.

Ua oleloia e kekahi poe paanau moolelo o Kamehameha, ua hanau ia oia e kona luau makuahine Kekuaipoewa, mawaena o ka moakai o Alenuihaha, i ka wa i hoi mai ai oia i Kohala a pae i Kapakai, mai Kona mai.

Malia paha, ke pololei no kela olelo ana, aka, ke noonoo iho nae ma ke ano o ka pololei maoli, he mea no e hiki ai ke kanalua ia. oia hoi heaaa ia ke kumu e hele loa mai ai na waa o ke aliiwahine Kekuaipoewa a hoes iwaena o ka moana-kai o Alenuihaha, oia hoi, kahi a kakou e olelo ae ai, o ka waena pono no ia o ka moana mawaena o Maui a me Hawaii?

Aka, o ka moolelo paanau nae keia i na Hawaii kahiko, a, aole nema ana ae a ka mea kakau ia manao.

E noomanaoia, ma keia puka hou ana o keia moolelo, e hoomaka ana ko makou kamailio ana mai ka wa aku o ko Kamehameha nee ana e ku i ka moku o Hawaii a hoomaka ai oia ka "Nai i ke Aupuni.

O ka la hoomakahi keia o na Amerika i ke Akua no na pomakahi nui aupuni a pili ohana i loa mai i keia ola honua ana.

E hoopuka ia aku ana ua na kolamu o KA NA'I AUPUNI nei ka unuhina Hawaii o ka Buke a Aberahama i unuhia ai e I sepa Kamika ke kaula.

He la kanu laau ulumahihe keia no na shupua ae nei o Kalmuki ame Waiatae. Ua oleloia ae, he eone 3,000 mau tumulau hili i makaukau no ke kanu ana.

He mau la helu wale no ke a pau pono ae na hoomaemae hou ia ana o ke makou kema pa'i palapa nei, a noho ma-e-lile ke makou poe keiki hoonoho hui. He hanohawoo mai hoi kau a huanamai.

Ke mahalo aku nei makou e na hoolaha i hookaa kuite mai i kela ame peia la no ka kakou papa KA NA'I AUPUNI, ma ka pule, ka mahina a ma ka makahiki paha. Aole oua wa e paha ai no ka hui, he hui o ka hui...

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA I.

LEDE ADELINA.

Aka, aole hiki i ua wahine la ke kamailio hou aku, oiai, ua ike aku la oia i ke ano e mai o na helehena o ke kane; nolaila, hooki pu iho la oia i kana kamailio ana aku iaia.

O keia ae la na olelo a ua haku wahine hou nei i pane aku ai i kana kane. Ua lilo hoi keia mau olelo i mau mea e hoehaeha loa ia ai no ka noonoo o ua haku wahine hou nei o Sutowoleda.

A hoomanao ae la kou mea kakau moolelo nei i keia mau wahi lalani mele:

"Ku mai ka ua nahunahu kiekie iluna, Hookakano no i ka la'i o Wahine kapu, Huahuai mai na leo awahia a ka makani, Na kauna olelo a ka Puulena iuka."

Ua hoohele iho la ua haku opio mamuli o kona hoonaukiuki i na olelo makona a kana wahine, e holo kino aku oia i Sepania no ke kii ana i ke kaikamahine a kona kaikuahine, aka, oiai oia e noonoo ana pela, ua hele mai la kana wahine me ka maalea nui a honi mai la iaia me ka olelo ana mai:

"E papa, e noonoo pono no hoi paha oe i ke ano o kau mea e makemake nei e hana aku."

Na keia mau olelo a ua wahine nei i pane mai ai iaia me kela wahi honi hookamani i loa mai ai iaia, ua mohala pu wale ae la no kona manao e holo kino aku no Sepania, e like me kana mea i upu wale ai no i ua kona mamua iho.

A o kana i hoohele iho ai ia wa, oia kona hoonua ana aku i kekahi palapala ia Renezo Alavarez, e neno ai aku ana iaia e hoihoi mai i ke kaikamahine a kona kaikuahine nana e malama.

Aka, i ka hiki ana aku o keia palapala iuaa o Renezo Alavarez aole ia i wehe ae a nana iho i na manao oloko o na palapala nei.

Ua hoonua hou mai la ua kana ka Sepania nei i ua palapala la i kona wahi i hele aku ai.

Me he mea la, ua hana iho la keia kanaka Sepania i ka hana hoohelelike me ka mea i hana ia aku ai i kana wahine e moe mai ia iho o ka huakupapau koonu me kona hiihii ole ia ana aku e ke

kanaka Pelekane ana i noi mai ai e kalaia aku oia.

I ka loa ana mai o keia palapala i ka Ela opio o "Melivela Hale," ia wa i pane mai ai kana wahine:

"Now, my dear. Ke ike nei oe i ka oia o o ka'u mau mea i hoike mua aku ai ia oe. O nei mea he Paniolo, aole ia i ike i ke ano oia mea he rula keonimana, e like me ke kanaka Pelekane. He mea makehewa nou ka noonoo ana aku i ke kaikamahine a nei Paniolo hookiekie. He hana hoopaiwai keia ana i hana mai nei ia oe, e like me ka kou makuakane i hana aku ai i na palapala a kana wahine.

Nolaila, e hoopau loa oe i ka noonoo hou ana aku no ia kaikamahine. E hiki mai ana nae ka la e kolo mai ai laua malalo o ko kua mau kapuai wawae. O kua ka hoi he mau alii kua no Ene-lani nei. Heaha ke ano oia Paniolo kulana haahaa a lopa hoi? So don't worry yourself, my dear, about that plebian's daughter. Nolaila, mai hooluhua wale oe ia oe iho e kuu aloha; no ka mea e pili ana i ke kaikamahine a kela lopa."

Me nei mau huaolelo, honi mai la no ua wahine nei i ke kane me ka piha hauoli o kona noonoo.

O keia hoihoi hou ia ana mai o ka palapala a ua Ela nei o Sutowoleda i hoonua aku ai ia Renezo Alavarez, ua lilo ia i mea e hooiaio mai ana i ka manao o ua Ela nei, ua noa ae la no kana hoohele i haawi aku ai i kona luau makuakane, oiai oia e kokoke ana e make.

Nolaila, ua pau ae la ka noonoo ana a ua Ela opio nei no na mea apau e pili ana i kona manao ana e hoihoi mai i ke kaikamahine hapa Paniolo, ke kaikamahine hoi a kona kaikuahine i hali i ka po.

Aka, ua manao nae oia, ina e hiki mai ana ka la a ua kaikamahine la e huli mai ai oia a loa oia i Pelekane, ka aina hanau o kona luau makuahine, no ka loa ana aku o kekahi mau kokua mai iaia aku, aole no e nele ana kona haawi ana aku i ka a mau kekua.

Ua noho ai alii iho la ua Ela opio nei me kua wahine maluna o na waiwai a pau i loa mai ai ia laua. He nui ka hihimana o ka laua mau auuina hookipa i haawi ai; pela pu hoi me na auuina piha momona a laua i pahala aku ai imua o ko laua mau ho lola. Ua tani maoli no iluna a ua honua hoi ilalo nei no ko laua noho ana.

He elua a laua mau keiki ia wa, o Walter ke keikikane, a o Valeria ke kaikamahine. Ua ulu ae la keia mau keiki a hiki i ko laua nunui ana.

Mai ko laua mau la opio mai e nunui wale no laua, e lohe pinepine ana no hoi laua mai ko laua makuahine mai i ka moolelo e pili ana i ka ohana ali Panakuta.

(A le i pau.)

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Mahope iho o ke auhee ana o Kalaniopuu, ia Alapai Nui, ua noho iho la no o Alapai Nui ma Hilo, no ka manawa paha o hookahi ma kahiki ka loihi, me kona noonoo ole ae i ka lilo ana 'ku o ka akahi hapakolu okoa o kona aupuni o Hawaii ia Kalaniopuu.

I ka pau ana o keia manawa o kona noho ana ma Hilo i ka ua Kanilehua, ua hoi mai la oia a noho ma Waipio, i ka Paepae Kapu o Liloa a i na-nioi wela hoi o Pakaalana—e inu ana i ka wai pu'ono o Hiilawe i ka i'a miliopu i ka lima, i'a hanai hala i ka pua, a he heha mai hoi kau i ka pahee, pakika o ua i'a miliopu nei i ka lima.

Ua noho iki o Alapai Nui ma keia wahi a mahope, hoi aku oia me kona alo alii a pau a noho ma Waimea, i ka hao a na 'ale a ke Ki puupuu, a mai laila aku hoi oia a noho ma Kikiakoi, Kawaihae i ke kai hawanawani i na ilili nehe i ke kai, elike me ia i hoike mua ia aku ma ka Helu 2 i hala aku nei.

A mamua ae o kona make ana, ua hooili iho oia i ke aupuni i kana keiki ia Keaweopala; a ua lilo ae la ia i alii no ka elua hapakolu o ka mokupuni o Hawaii, oiai o ke kahi hapakolu o Hawaii aia ia malalo o Kalaniopuu.

He mea maopopo, he mau hee ku-lua keia, oia hoi, o Keaweopala a me Kalaniopuu, i ka lua hookahi oia ka mokupuni o Hawaii.

I keia mau la, e noho nei keia mau alii iho, eia no o Kamehameha ke noho nei, he alii kulana ai-ahupuaa wale no, oiai o kona wahi kaulana aina e noho ana no na pono iho, oia no o Halawa.

A ku hoi o Keaweopala i ke kulana Moi Aimokt no ka hapanui o Hawaii elike me ia i hoikeia ae nei. A ma ka wa ona i mahelohelo ai a haawi hoi i na aina i kona poe alii, elike me ka mea i maa i ua Moi Ai aupuni a pau mai ka wa mai o Keawenui-a-Umi, ua nele iho la kekahi alii nana ka inoa o Keaumoku Papaiahae, keiki a Keawepoepo, aole ona haawina aia.

Nolaila, ua hoi aku oia, Keaumoku Papaiahae, a noho ma Kekaha, i Kona Hema, a malaila

oia i hoolu ae i ke kua kipi ia Keaweopala.

I ko Keaweopala lohe ana i keia hana a Keaumoku Papaiahae, ua hootna koke aku oia i na kua aupuni e hoopio i keia hoolu kipi i hoea mai la ma ka aoao o Keaumoku Papaiahae.

Ua hoohele ia o ua o Keaumoku e na kua o Keaweopala; a ua holo loa oia (Keaumoku) a noho pu me Kalaniopuu ma Kau, a koi aku no hoi iaia e kua laua ia Keaweopala.

Ua ae mai hoi o Kalaniopuu i keia manao. Ua hoi e mai o Keaweopala a hoea i Honomalino, ma Kona Hema. A i keia wahi i hui ai na waa kua a me na kua aina o ua mau alii la elua, a nee mai la no ke kua me Keaweopala.

O ka Kalaniopuu kua e na'i mai nei me Keaumoku, he kua na'i aupuni maoli no ia e lilo ai o Hawaii holookoa iaia, a oia ka Moi hookahi maluna o ke aupuni, oiai ua ike oia ua make kona hoapaio o Alapai Nui.

(Aole i pau.)

NUHOU KULOKO.

Mahope iho o ka lawelawe ana o Kuka Lokeke no na makahiki lehulehu i hala ae nei, ma ke ano Kakuolelo no ka Papa o na Komisina Hoonauao, ua waiho aku la oia ia hana; a o kona wa e pau ai mailoko mai o ia hana, ma ka la 31 ae nei o Dekemaba. He kamaaina kahiko loa keia no Hawaii nei.

Eia kakou ke hehi nei i ka malama hope o nei makahiki 1905.—E ko luna e i nui ke aho i ko lalo.

Pumahana mai nei nae hoi keia la o kakou. Molale pa pu, olino na awawa, ahuwale ka pae-opua.—Eia mai KA NA'I AUPUNI.

Ua haalele iho ka mokukua Rukini "Lena" ia Honolulu nei, hora 6 a.m. no Vladivostok, ma ka hikina o Manakuria, ma Asia.

Ma ko makou pepa o ka Poakahi e puka aku ai kela manao "Ka Mare Lehulehu" a aole hoi i keia la elike me ka makou i hoike aku ai ma ka pepa o nehinei.

Ua loa mai nei ia makou ka pane a Moses Keaulana ia Peter Mahoe i puka aku ai ma ko makou pepa o ka Poalima nei. A Poakahi e puka aku ke ahi o Aneki, a e hoohele loa suanei ia la i na pali.

Aia ko W. C. Achi keena loio maloko o kela halepaha ku nani, e ku nei ma ke kibi Waikiki o na auuui Papa a me Moi, mauka pono ae no o ka halekuai o Mika Holo. Aia ma ke Keau Helu 1 o ka hale i kunikuhia ae la. E nana ae no i kana olelo hoolaha ma ka makou pepa o keia la.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA I.

LEDE ADELINA.

Eia nae, aole loa laua i lohe i kekahi mea e pili ana i ka moolelo o ka wanine u'i nona ke kii a laua i ike ai mamua, i kolaua mau la' opio e kau ana ma ka paia oloko o ka rumi kau kii. Ua hala ae na makahiki he umikuma mawalu a oi i keia wa, mai ka wa a laua i ike hope loa ai i ua kii la, a eia laua ia wa i ko laua mau makahiki o na'lii opio maoli e noho ai alii pu ana me kolaua mau makua ma Merivela Hale.

A iloko o keia mau makahiki i kaa hope ae la he umikumamawalu, aole loa o Robata i kamailio hou me kana wahine no ka mea e pili ana i ke kaikamahine hapa Paniolo.

Aka, ua hiki nae ia oe e ka makamaka heluhelu ke hoomaopopo iho, he wahine nui maoli ua kaikamahine hapa Paniolo la i keia wa. A oia kekahi o na wahine u'i loa ma ka aina o Sepania, a ua kaulana loa kona inoa ma ke aupuni holookoa o Sepania ka U'i Hapa Pelekane.

MOKUNA II.

Iloko o na makahiki he iwakalua o ka noho haku ana o Robata, ka Ela hou o Merivela Hale, ua ike nui ia e ka lehulehu a pau oia mau wahi a hooa loa aku no hoi i na pohai o Ladana na hana hooiwihiwa hihimanu a ua Ela nei a pela no hoi kana wahine a me ka laua keikamahine; aka, o ka laua keikikane, aole ia i komo nui ma keia mau hana.

Mamuli o ka pii ana ae o ke kulana o ka luau makuakane o ua mau keiki nei mai ke kulana Lord (Haku) a ke kulana Ela, ua pii ae la ke kulana o Walter, ke keikikane, a ke kulana "Lord," a o Valeria hoi, i ke kulana "Lady."

Ua kanaka makua maoli laua a i elua i keia manawa, ka wa hoi a kakou e olelo ae ai, ua "mo'a ka pulehu."

Ua lilo keia mau keiki elua i mau pulakaunaka hiwahiwa na Lede Sutawoleda, a ua haabec maoli oia no laua.

O ke aloha o keia wahine no keia mau keiki, he 'ua ole no ia. A o ka hauoli e loa ana i nei mau keiki, oia iho la ka hauoli o nei wahine; a o ka eha e loa ana ia laua, oia ka eha loloku welenia e loa ana ia.

Nolaila, o na makemake a pau a keia mau keiki e ai lani ae ai, e hooke wale aku ana no keia makuahine. A ina aole e ae mai ko laua makuakane i ka makemake o

ua mau keiki la, e huhu ana keia wahine a nuha no hoi, no ka hana a kana kane ma fa'ano i ua mau keiki la ana.

Ma keia ano, ua lilo nui na dala mai loko aku o ka wahine o ka Ela o Sutawoleda. E kahea-wai ana keia mau dala nunui iloko o na aha-hulahula, na amaina laeiea, na ahaaina a pela wale aku, elike me na koi pukalaki ana a na makemake uhaai a ua mau keiki nei, o ka oi aku-nae, o ka Lede Valeria.

Ua pinepine loa ka Robata kamailio ana 'ku i kana wahine no kona kokua nui loa i nei mau hana uhaai dala a kana kaikamahine; aka, heaha la nae ia mau olelo i na kumu pepeiao o ua wahine nei.

Hookahi no aha hulahula a Lede Valeria e hapai ae ai, he mau haneri dala ka lilo o kona makuakane no na mea e hoooponopono ai no ia hana.

Hookahi no paha ahaaina momona a ua kaikamahine nei e haawi ai no kona poe hoaloha, he mau haneri dala hou no ia e lilo.

Ma ka hoomaopopo ana, me he mea la, iloko o kela a me keia mahina, o ka lilo o ka makuakane o ua mau keiki nei no nei mau hooihimanu a kana mau keiki, aole emi malalo iho o kekahi mau tausani dala nunui.

Ma ka helu a ua Ela wahine nei o Sutawoleda, aole kaikamahine ui e ae ma ka aina a pau o Pelekane, o kana kaikamahine hookahi wale no. (Aole i pau)

KA BUKE A

Aberahama.

Unuhia mai loko mai o ka Buke Lau Kaluha (Papyrus) e Iosepa Kamika.

HE unuhina o kekahi mau Moolelo Kakiko, i loa mai i ko makou mau lima, mai na lua-huna mai o Aigupita; na mea i palapalaia e Aberahama, oia oia ma Aigupita, a kapaia, Ka Buke a Aberahama, i kakauia e kona lima pono maluna o na pepa lau kaluha.

MOKUNA I.

1. Ma ka aina, o ka poe Kaladea, ma ka hale o ko'u makuakane, ike aku la au, o Aberahama, he mea pono no'u e loa ona wahi hou aku e noho ai:

2. A, hoomaopopo hoi, he oi aku ka pomaikai a me ka maluhia a me ka maha no'u nei, ua nonoi aku la au i na oihana i loa i na kupuna, a me ke kuleana e loa ai ia'u ka mana e lawelawe ia mau mea; oia hoi au iho, he mea i hahai i ka pono, me ka makemake ana no hoi e loa ia'u ka naauo nui, a i mea ikaika i ka malama ana i ka pono, a loa hoi ka naauo oi aka, a i makua no hoi no na lahuikanaka he lehulehu, i alii no ka malu, me ka iibi ana i ke aoia mai, a me ka malama ana i na kauha a ke Akua, i lilo ai au i hooilina oia'o, i Kahuna Nui, e paa ana hoi i ka mana i loa i na kupuna.

KA MOOLELO O

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Holo mai la hoi ka lono a lohe o Keaweopala, no ka holo ana mai o ka pualikaua-hui o Kalaniopuu me Keeaumoku, oia i, o Keaweopala e noho ana ma Waimea iloko oia wa, ua hoomakaukau koke iho la oia i kona pualikaua iloko oia wa a nee aku la maika o ka aina.

Nee aku la ia me kona pualikaua me ka awiwi nui a hooa i na Ahua-a-Umi. Aia keia mau Ahua-a-Umi mawaena pono i Maunaloa a me ke Kuahiwi o Hualalai.

Ua ololoia, o keia Ahua-a-Umi he heiau no ia i kukulu ia e Umi, ke keiki a Liloa a me Akahiakuleana (w) o Hamakua, Hawaii. E ku ana apuni keia Heiau he eono puu pohaku kiekie, mai ka umikumamalima kapuai a ka Iwakalua kapuai ke kiekie o ka puu pohaku, a he mau ku eono ia no na moku eono o Hawaii, oia o Hilo, Puna, Kau, Kona, Kohala a me Hamakua.

Ua a'e aku la na pualikaua

holo-mama o Keaweopala maluna aku o ke alanauna o Hualalai a iho aku la ma keia aoao, ma ka huli o ka moku o Kona.

Ma keia nee ana o Keaweopala me ka hikiwawe loa, ua halawai aku la oia me na pualikaua hui o Kalaniopuu, a me Keeaumoku, ma kekahi wahi mawaena o Keoi a me Honaunau.

Ma keia wahi i hooikaia ai ke kua e na aoao a elua no kekahi mau la lehulehu, me ka maopopo ole o ka aoao lapakila. Aka; o ka hopena i ike ia ma keia hooikaia ana, ua lanakila o Kalaniopuu a make o Keaweopala.

Nolaila, ma keia lanakila ana o Kalaniopuu, ua pau holookoa iaia na moku eono o Hawaii, a lilo ae la oia i Moi maluna o ke aupuni holookoa o Hawaii.

Ua olelo ia, o ke kumu i loa koke ai o ka lanakila ia Kalaniopuu ma keia kua ana, mamuli no ia o ke a'o ana a Hoolae, ke kahuna ia o Kalaniopuu, e pepehi ia Kaakau a make, ko Keaweopala kahuna, ua loa iho la ka lanakila ia Kalaniopuu.

O keia kahuna hoi o Hoolae, he kahuna oia noloko o ka mookahuna mai a Paa mai. He kupuna-kane kualua oia no Luahine, ka wahine a Kaoleioku, ke keiki hiiapo a Kamehameha I, a he kupuna-wahine no hoi oia (Luahine) no ke Kama'iiwahine Bernice Pauahi Bihopa, ka haku aliiwahine o na kula Kamehameha.

Iloko o na makahiki pokole wale no mahope ilio o ka make ana o Alapai Nui, oia hoi ka makahiki 1754, ma Kikiakoi, Kawaihae, ua lilo ae la ke aupuni holookoa o Hawaii ia Kalaniopuu. Me he mea la, aole i oi aku mamua o elima makahiki mahope iho o ka wa i make ai o Alapai Nui, oia i, ma ka makahiki 1759, ua holo mai la o Kalaniopuu e kua me Kamehameha Nui, ka Moi o Maui.

O ka nui o na makahiki o Kamehameha i keia wa i lilo ae ai o Hawaii holookoa malalo o Kalaniopuu, aia no ia mawaena o ka wakalua makahiki a oi aku.

Mahope o na kua lanakila ana a Kalaniopuu ma Hana, Maui, ua kipi ae la no o Keeaumoku ia Kalaniopuu, ke'lii Moi o Hawaii, a o kona hoa no hoi i eha ai ka ili i ke kua ana me Keaweopala, keiki a ka Moi Alapai Nui.

Ma keia hoala kipi ana a Keeaumoku, ma ka puu kua no ia mawaena o Pololu a me Honokane, Kohala aku oia hoi ka puu kua o Pohakumano.

Ua tele kua aku la o Kalaniopuu maluna o Keeaumoku, lilo pio mai la na puu kua a hooahee ia o Keeaumoku, a pakele mahunehune oia mamuli o ka loa ana o kekahi waa lala a holo oia i Maui a hookipa ia mai oia e Kamehameha Nui o Maui, mamuli o ka pili o kona makuahine o Kamaiku i na'lii o Maui.

Aole i pau.

3. Ua hooilina mai ia mea maluna o'u mai na kupuna mai; ua iho mai ia mai na kupuna mai, ma ka hoomaka ana mai o ka manawa, ae, mai kinohi loa mai no hoi, a i ole ia, mamua aku no o ka hoo kumua ana o ka honua a hooa mai i keia wa, a pela pu no hoi i loa mai ai ke kuleana o ka hanau-mua, i kau ai maluna o ke kuleana maka-mua, oia hoi o Adamu, ko kakou kupuna mua, ma o ka lalani la o na kupuna, a hooa mai ia'u.

4. Ua imi au no ko'u hoonohoia mai no ka Oihanakahuna elike me ka ke Akua hoonoho ana maluna o na makua ma o ke keiki la (seed).

5. Oia i, ua huli ae ko'u mau kupuna mai ko lakou pono ae, a mai na kauha hemolele a ka Haku, ko kakou Akua, i haawi mai ai ia lakou, a i ka hoomana ana i na akua o ka lahui e, ua hooie loa mai la lakou i ka maluu ana mai i ko'u leo;

6. Nokamea, ua paa ko lakou mau naau ma ka hana hewa, a ua huli holookoa lakou i ke akua o Elekua, a i ke akua o Libana, me ke akua o Mamakara, me ke akua o Korasa, a me ke akua o Parao, ke alii o Aigupita;

(Aole i pau)

Ma ka po Peaono nei i uniki ai he aha-hulahula ma Kahi Camp, malalo ke ao ana a Chas. Kaula-kukui. He nui na poe i kono ia mai i hiki kino aku, a me na maka maka no hoi i hiki ae malaila no ke akua i ike i ka mea i a'oi e ua keiki 'la o ka Makani Aapaapa.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na'i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

A ma ka make ana o Kamehameha Nui ma ka makahiki 1765, a o ka iwakaluakumamaiwa hoi ia o na makahiki o Kamehameha ia wa, ua lilo ae la kekahi o na wahine a Kamehameha Nui, oia o Namahana, kaikamahine a Kekaulike me kana wahine o Haalo'u. i wahine na Keeaumoku. A o Waihee ko laua aina i noho ai. oia o Namahana ke aliiwahine ai ahupuaa oia wahi.

O ka makahiki i lilo pio ai o Hana ia Kalaniopuu, Moi o Hawaii, oia ka makahiki 1759 o, oia hoi ka piha ana o na makahiki he

iwakaluakumamakolu o Kamehameha, a mai ia makahiki mai a hiki i ka makahiki 1775, aneane umikumamaono makahiki ke kaa ana o Hana, Maui, he panalaaui no ka mokupuni o Hawaii, a, aole no hoi i ulu iki ae iloko o ia mau makahiki lohi. he kaa a he mau kaa ana mawaena o Kalaniopuu ame Kahekili ia wa.

O na wahi e ae apau o ka mokupuni o Maui, koe hoi o Hana, malalo no ia o ka mana o Kahekili. a o Hana wale no kai lilo aku ia Kalaniopuu.

Aka, ma ka makahiki 1775, e noho ana o Kalaniopuu ma Hana, a oia ka wa i hoomaka hou ai ke ala ana o ke kaa mawaena ona ame Kahekili. A oia e noho ana o Kalaniopuu ilaila, o Kamehameha pu kekahi e noho ana malaila; a o ke kanakolukunamaiwa ia o kona mau makahiki.

A ma kahi wa o loko o keia makahiki i nee aku ai na koa o Kalaniopuu mai Hana aku e hao wale a e pepehi i na kanaka o Kaupo "ai loli." Ua nui ka poino ame ka popilikia o na kanaka o Kaupo, mamuli o keia mau hana a na koa o Kalaniopuu.

Ua pepehi mainoino wale ia na kanaka, a hao wale ia ko lakou mau waiwai. Ua nahoahoa na poe o na kanaka i na nawa a na koa o Kalaniopuu, a nolaila, ua kapaia keia kaa hoopaa wale a Kalaniopuu, o "Kalaoehoa."

I ka lohe ana o Kahekili i keia hana hao yale a Kalaniopuu i na watwai o na kanaka o ke ahupuaa o Kaupo, e noho ana malalo okona mana, a paha he me ka luku mainoino wale ia o kona poe makaainana, ua hooma aku la oia ia elua pua i kana oia malalo o ke alakai ana a Kamehameha, no ke

kokua ana i na hana o Kaupo. Eia ka noho alihikaua nui ana o na koa o Hawaii ma Hana i ka ua lani haaha malalo o ke alakai pono ana a ka Moi Kalaniopuu, a nana pono no i alakai aku i kona poe koa e komo ma ka apana o Kaupo.

Ma keia hoonee kaa ana a Kalaniopuu, ua kaohi aku o Kamehameha i ka makuakane, ia Kalaniopuu, aole e nee ke kaa hana oia i wahi a Kamehameha i olelo aku ai i ka makuakane, he "Kaua huna-lewa ia, a o Kaupo no kela, ka aina i kanala a ka ai loli." A oia aku la no o Kamehameha i ka makuakane.

"E ai paha auanei ka makuakane ke keiki i ka loli o Kaupo?"

I keia wa, aole i lilo maoli o Kamehameha i pukaua na Kalaniopuu, aka, e noho ana no nae ia koa malalo ona; a mamuli hoi o kona ano, he alii oia, ua ku no kona kulana koa ma kahi o na 'lii.

(Aole i pau.)

HE MOOLELO

: NO :

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA II.

Aka, ma ka ike a me ka hoomaopopo ana a na mea apau, he kaikamahine ia me puuwai puuananu, ame na helehelena oolea o ka waipaha ole. A olelo ae la ka mea kakau mele:

"Owai ka mea e malii ai,
I ka Ui puuwai ole?
Owai hoi ke kaunu pu.
Me ka nani nele i ka ulumahi-
hie?
Ma kona mau onohi maka ka
uwe ana,
Ma kana mau minoaka ana ke
koi ana,
A ke nele keia, he mea ole oia
ia'u."

Aka, no ka luau makuahine o ua Lede Valeria nei, he mea nui oia iaia ma na ano apau.

I kekahi wa a ua Lede Valeria nei i holo aku ai i ke kulanakauhale o Ladana me kona luau makuahine, ua kono ia mai la oia me kona makuahine e hele aku i ke kahi Aha hulahula nui i haawi ia e kekahi mau maka hanohano oloko o ke kulanakauhale.

Ua hele aku no hoi ua lede puuwai puuananu nei no ua aha hulahula la, me ka ukali pu ia ana o kona makuahine.

He mea oiaio, ua loa no na mahalo ia ana iaia, no kona aka mai i ka hulahula, a ia pono i nonoi mai ai kekahi Duke opio iaia i wahine oia nana.

Aka, me ka haheo, ua pane aku la ua haku wahine opio nei "Melivela Hale," ia Kaleroi.

"E kala mai oe ia'u; he mea he aloha no ka'u e hiipoi nei."

O keia pane a ua Lede Valeria nei, ua like ia me kekahi puuwai peku hoki i hoolei ia aku maluna o ua duke opio nei, a ua ha maoli ua haku opio nei i ka hoka.

O ka makuahine hoi o ua Lede Valeria nei, aole i pane mai ka nui o kona mindamina no keia hoonee naauo ana o keia kaikamahine i ke noi a ke duke opio, no ka mea, o keia kanaka opio, oia no kekahi o na kanaka waiwai nui o Pelekane.

A oia wahine e mare ana i ua duke nei, e kau ana ia i ka hanohano nui maluna ona. Aka, ia lede Valeria puuwai puuananu nae he mea ole ia iaia, oia wahi ana i pane aku ai imua ona: "He aloha no ka'u e hiipoi nei."

Mahope iho o ka pau ana o ka aha hulahula, ua hoi aku la o Lede Valeria haheo me kona makuahine a hiki i ko laua hotele i noho ai, ia wa i olelo aku ai ka makuahine i ua kaikamahine la:

"E hoea mai ana ka la e kuu kaikamahine e mihi ai oe no kou hoole ana aku nei i ke noi a ke kanaka opio. Oia nae paha, ke mau nei no kou hoomanao ana no kela hoopalau i hana ia ai mawaena ou ame ka Haku Kaleroe i ko olua mau la opio? Eia, i hai aku au ia oe, o kau hoopaaiki ana mamuli o Kaleroe ma o kela hoopalau mua ia ana o olua he ano hoopaaiki naauo wale no ia au e kuu kaikamahine. Nui maoli kou naauo e Valeria i keia po. Aole no hoi i kana ma ko'u minamina i keia laki au i kiola aku nei.

"E Mama," wahi a ua Lede Valeria nei i pane mai ai i kona makuahine, me ka hoomau pu ana mai no hoi i ke kamailio ana. Heha la ka waiwai o ka pili ana aku o ko'u kino iaia, oia, aole o'u aloha iaia, aia ke aloha apau o ko'u puuwai maluna o ka Haku Kaleroe, ka mea a'u i hoopalau ai i ko'u mau la opio.

"Heha ia mea he kane hanohano a waiwai ke ole ke aloha o ka wahine e pili paa me ia, apela hoi ke aloha oia kane i kana wahine? E Mama, he mea ole ka waiwai, ke ole ke aloha. Eia no hoi kakou ke noho nei iluna o ke dala a me ka waiwai. E noke paha kakou i ka lu i ke dala a Papa aole e pau. Malia paha i noi mai nei kela Haku opio ia'u i wahine au nana, no kona ike a hoomaopopo ana he nui ko kakou waiwai, aole paha ma ke ano he puuwai kona i piha i ke aloha no'u nei ka kaikamahine? E Mama, e noono pono oe i kau mea e olelo mai nei ia'u. Good night Mama."

O ke ku ae la up ia o ua kaikamahine ala a hoi aku la no kona rumi, oia hoi kona makuahine i noho iho ai me ka noono nui ana no na olelo a ke kaikamahine i hoopaka mai ai, a olelo ae la: Aole i pau;

Aberahama.

Ua huiha mai loko mai o ka Buke Lau Kaha (Papyrus) e Iosia Kahaia.

Ua huiha mai loko mai o ka Buke Lau Kaha (Papyrus) e Iosia Kahaia. Ua huiha mai loko mai o ka Buke Lau Kaha (Papyrus) e Iosia Kahaia. Ua huiha mai loko mai o ka Buke Lau Kaha (Papyrus) e Iosia Kahaia.

MOKUNA I.

7. Nolaila, ua hooihii aku la lakou i ko lakou mau naau i ka mohai a ko na aina e, ma ke alana ana ku i ka lakou poe keiki i na kii leo ole o lakou, a hoolohe ole mai hoi lakou i ko'u leo, aka, ua hooikaika lakou e lawe aku i kuu ola ma o ka lima la o ke kahuna o Elekana. O ke kahuna o Elekana, oia no hoi ke kahuna o Parao.

8. Ano, i keia wa, he mea i maa i ke kahuna o Parao, ke alii o Aigupita, e mohai aku maluna o ke kuahu i kukuluia ai ma ka aina o Kaladea, i mohai imua o nei poe aku, i na kaa, na wahine a me na keiki.

9. Aia hoi, ua-alana aku la ke kahuna i mohai i ke akua o Parao, a i ke akua no hoi o Sagarila, ma ke ano no hoi a ka poe Aigupita. Ano, o ke akua o Sagarila, oia ka Ia.

10. O ke keiki no hoi i lilo i mohai-aloha ka ke kahuna o Parao i alana aku ai maluna o ke kuahu, e ku ana ma ka Puu o Potipara, ma ke poo o ke kula o Olisema.

11. Ano, ua alana aku nei ka huna maluna o keia kuahu ekolu mau wahine p paa i ka wa hoo-kahi, a he poe kaikamahine lakou na Onita, kekahi o na mamo alii i puka pololei mai, ka puhaka mai o Hama. Ua mohaiia keia poe wahine puupaa no ko lakou makee ana i ka pono: aole lakou e kulou iho e hoomana i na 'kua laau a pohaku hoi, nolaila, ua pepehiia lakou maluna o keia kuahu, a ua ha naia mamuli o ke ano a na poe Aigupita.

12. A, aia hoi, kau mai la na lima o na kanaka maluna o'u me ka ikaika, i pepehi ai no hoi lakou ia'u, e like me ka lakou i hana ai i kela poe wahine puupaa maluna o keia kuahu; a i ike ai oukou i ke ano o keia kuahu, e kuhikuhi aku au ia oukou e nana ae i ke kii ma ka hoomaka ana o keia moolelo.

13. Ua hanaia keia mea, ma ke ano o ka moe hikie, i keia mawaena o ka poe Kaladea, a ua kukuluia aku ia mamua o na 'kua o Elekana, Libana, Mamakara, Korasa, a me kekahi akua no hoi i like me ko Parao, ke alii o Aigupita.

(Aole i pau.)

Eia hou mai no ka Wahine o ka Palekoki Uwila o Halemaupau ma ko makou pepa o keia la. Ai ono ia iho, malia hoi o ua Hii la ka oi.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

No'ka olelo a Kamehameha i pa ne aku ai i kona makuakane haku ia Kalaniopuu, elike me ia i hoike ia ae la, ua akaaka wale mai no o Kalaniopuu, me ka olelo ana:

"Hele au ka makua, hele oukou e a'u mau keiki."

O ke kumu hoi o ko Kamehameha hookakanalaa ana ia Kalaniopuu, aole e hele i ke kua i Kaupo, oia no kona aloha ia Kahekili, kona makuakane ma ka io a ma ke koko. Aka, aole nae he hoolohe mai o nei makuakane ona, oia o Kalaniopuu, nolaila, hookahi wale no ana hana pono o ka hoolohe aku i ka leo kauoha a ka makuakane.

I keia wa e holapu nei na koa o Kalaniopuu mai kela aoao a i keia aoao o Kaupo, mai ka uka a ke kai, mai kela pea a keia pea o ka aina, ua hoea mai la na koa o Kahekili malalo o Kaneohe a i Kaupo.

A o keia ka manawa i hooukaia ai he hooukaia kua ikaika a oolea loa mawaena o na aoao elua.

O keia ke kua i ikeia ai ke koa a me ka ikaika o Kekuhaupio. Ua like na ihe a me na pololu i hou ia mai imua ona me he mea paani la iaia. Huna no ke kanaka, pa no i kona mau lima, make.

I keia kua no hoi i ikeia ai ka ikaika o Kamehameha. Oiai ke koo mahope aku o Kekuhaupio. Ua like no a like kona ikaika a me ke akamai i ke kua me ko Kekuhaupio.

Ma keia kua ana, pakele o Kekuhaupio mai make i na koa o Maui, a i ole o Kamehameha, oia ai oia.

Ua hee o Kalaniopuu, ma keia kua ana, a ua nui na poe o Hawaii i pau i ka lukuia e ka poe o Maui, a he ahulau maoli no keia make ana o ka poe o Hawaii.

Ua kau o Kalaniopuu a me kona mau wahi kuaa koa kakaihi maluna o na wahi a hoi aku ia no Hawaii. Ua kapaia keia kuaa ahulau maoli o ko Hawaii poe, o "Kalaeokailio" no ka mea, ma ia wahi i hooukaia ai keia kua mawaena o Kalaniopuu a me Kaneohe, ke koa ma ko Kahekili aoao.

Ma keia aha ana o Kalaniopuu a hoi ai oia i Hawaii, ua hoi oia e hooukaia no ka hele hou ana ma ke kua i Kahekili. Ua hee keia aha ana o Kalaniopuu i mea e hoi ai i Kahekili, a me na poe o Hawaii e hoi oia i Hawaii a me kona mau wahi.

ila, hoi hou mai oia i Maui e kua me kona hoi paio, me Kahekili.

Aka, ma keia hoi ana a Kalaniopuu i Hawaii, ua mau no kona noho mana ana maluna o ka apana o Hana, oiai a hiki i ka makahiki 1781, e noho ana no kekahi poe alii o Hawaii, malalo o ka mana o Kalaniopuu, he poe alii ai-moku no Hana, elike me Mahihelehina, oia ko Hana alii kiaaina nui, a malalo aku ona, o Kalokuokamaile, he keiki oia na Kalanikupua-paikalaninui, me kona wahine o Kalanilehu, oia hoi o Kahikikala. Alaila, o Naeole aku. O keia ka Naeole nana i hanai o Kamehameha a nui, o Malualani aku; o Kaloku aku ame kekahi poe e ae he nui.

He aene keia eono makahiki a emi mai paha o nei noho mana ana o ko Hawaii poe maluna o Hana, mai ka wa i ahee ai o Kalaniopuu ma kela kua o "Kalaeokailio" i hoikeia ae nei.

I keia hoi ana o Kalaniopuu a hoea i Hawaii, ua hoomaka koke iho la oia i ka hoomakaukau ana i kona poe kua. Ua kukulu iho la ia he eono mau pualikaua, no lakou na ino pakahi, oia ka I, ke Ahu. ka Mahi, ka Palena. ka Luahine ame ka Paia.

O na 'lii hoi a pau i pili i ka moi Aimoku, oia o Kalaniopuu, hookahi ia puali, a ua kapaia keia puali, o Keawe. A o na Alii-ai-alo apau, ua mabeheheleia lakou elua puali, oia hoi ka Alapa ame ka Piipii.

Oiai o Kalaniopuu e hoomakaukau ana i keia kua na'i aupuni i ka mokupuni o Maui, ua hana no hoi oia i na mea apau e pono ai na papaia-awa ana i kona akua oia hoi o Kukailimoku.

Ua kukulu hou oia a hoomaemae hou i na heiau o Obia-mukumu ma Kahaluu, ame "Keike piupui" ma Kailua, ma ka apana o Kona Akau, me ke kauoha ana i kona kahuna ia Holae, e ku mau i ka pule i mana ke akua.

I keia wa hoi a Kalaniopuu e hoomakaukau nei i ka ikaika, o kona akua, ua hoala ae la nohoi o Kahekili i kana mau hana pili hoomana akua ma kona mokupuni.

Oia hoi, ua hoouna mai la oia i kauoha ia Peleiholani, ka moi o Oahu nei, e hoouna aku oia i Maui, i kona kahuna nui, oia o Kaleo puupuu, ke kaikaina pono o Kekahuna a makaula kaulana o Oahu nei, oia o Keopulupulu, ka mea nana ka olelo kaulana i kana keiki, ia Kahulupue, "I nui ke aha a pa i ke kai, no ke kai ka hoi ua aina."

O keia kahuna o Kaleo puupuu, elike nohoi me kona kaikuaana o Keopulupuu, he kahuna oia nolo ko mai o na moekahuna o Kaeka, Malii ame Maleia, na kahuna i laweia mai ai i Hawaii nei e Paumakualani.

Ku o Holae me kona mana kahuna apau ma ko Kalaniopuu aoao, ma ka mokupuni o Hawaii; a ku hoi o Kaleo puupuu me kona mana apau ma ko Kahekili aoao, ma ka mokupuni o Maui.

(Aole i pau.)

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA II.

"Ua pololei io paha o Valeria!"
A mahope hoi a'u la oia e hiamoe.

He mea oiaio, e ka makamaka heluhelu, ua hanaia he aelike hoopalau mawaena o Robata, ka haku opio o Merivela Hale, me ka luau makuakane o ka Haku opio Kale-roe.

Oiai keia mau wahi keiki e uholoholo ana i ko laua wa liliis oia hoi o Valeria ame Kale-roe, i kekahi la, ua iina iho la o Valeria ilalo a uwe, oiai hoi o Kale-roe, i hopu iho ai iaia a hapai ae la iluna, a o ke ano nohoi o na hana a kamalii, e hookohukohu hai-moe-ipo ai, ua honi iho la oia ia Valeria me ka olelo ana iho.

"There you are my dear, A good sweet kiss wil make you never to forget me. (Eia la, e kuu aloha. O ka honi aloha huihui, oia kou mea e poina mau ole ai ia'u.)"

He mea oiaio, ua lilo kela honi kamalii a Kale-roe i muki iho ai ma na lehelehe o opio oia oia wahi Valeria nei, i mea nana e hoomanao mau ai ia Kale-roe. Ua mau ka paa oia wahi honi ana a hoea wale no i keia po a ua Lede Valeria la i pane aku ai i ke Duke i noi mai ai iaia i wahine oia nana i na huaolelo i hoikeia ae nei.

I ke kakahiaka ana ae, ua hoao hou ka luau makuahine o ua Lede Valeria nei e hooihuhuli hou i ka mana o ua kaikamahine nei, ma ka olelo ana aku:

"O kau e'hoopaakiki nei e kuu kaikamahine, he hoopaakiki lna ole ia o ka nsaupo. He pupule, he ihopa a he hupo maoli ka hoa elike ai. E hoomaopopo oe, e kuu lei aloha, o kela aelike hoopalau i hanaia ai mawaena o olua me ka Haku Kale-roe i ko olua manawa ia i hoomaopopo ole i nei mea o ka nohona o nei ao. He aelike paa ole kela. O ka'u e hai aku nei ia oe, aole loa o Kale-roe e mare mai ana ia."

"That is all right, mama! Ina no aole e mare mai ana o Kale-roe ia'u, aole nae au e poina ana i kela wahi honi mau loa a hope loa no hoi ana i haawi mai ai ia'u aene he elima makahiki i kaa hope ae nei, ka wa hoi ana i olelo mai ai ia'u i kona honi ana mai i kuu mau lehelehe. There you are my dear. A good sweet kiss wil make you never to forget me. Sua, my dear mama, I'll never forget him for that. Sua kela!"

Aberahama.

Unuhiia mai loko mai o ka Buke Lau Kaluha (Papyrus) e Iosepa Kamika.

He unuhiia o kekahi mau Moolelo. Kakiko, i loa mai i ko makou mau lima, mai na lua-huna mai o Aigupita; na me i palapala e Aberahama, oiai oia ma Aigupita, a kapaia, Ka Buke e Aberahama, i kakauia e kona lima pono i maluna o na pepa lau kaluha.

MOKUNA I.

14. I mea no oukou e maopopo ai no keia poe akua, ua hoike aku ia oukou i ke ano o lakou ma na kii la ma ka hoomaka ana, a oia ano kii la, ua kapaia e ka poe Kalladea, he Rahleenos, o ke ano oia, he mau hua hirogalapika?

1. 'Kii—Ma ka wa e pau pono ai keia buke i ka unuhiia a hooponoponoia he, e pa'i no makou i ke kii o ke kuahu e hoikeia nei ma keia wahi; a humu ma oli aku ma ke ano buke. Mea Unuhi.

2. Hirogalapika—He mau ka hakaha a he mau kii keia i lilo i mau huaolelo ma ka olelo Aigupita.

15. A ia lakou i kau nui ai i kolakou mau lima maluna o'u, i hiki ai ia lakou ke alana aku ia'u a lawe aku hoi i kuu ola, aia hoi, hea aku la kuu leo i ka Haku, i kuu Akua, a lohe aku la ka Haku a malii mai la Oia, a hoopihia mai la Oia ia'u me ka hihio o ke Akua Manaloo, a ku ae-la ma ko'u aoaoka anela e ku ana imua o kona alo, a wehewehe koke ae la ia i na kaula i hauhoia ai au:

16. A pae mai la kona leo i o'u nei: E Aberahama; e Aberahama, eia hoi, o Iehova, Ko'u inoa, a ua lohe Au ia oe, a iho mai la e hoopakele ia oe, a e lawe aku hoi ia oe mai ka hale aku o kou makuakane, a mai kou mau ohana aku apau, a iloko o kekahi aina malihini au i hoomaopopo mua ole ai:

17. A o ke kumu o keia, oia ka haliu ana 'ku o ko lakou mau naau mai A'u aku nei, a hoomana aku la i ke akua o Elekana, a i ke akua o Libana, a i ke akua o Mamakara a i ke akua o Korasa ame ke akua o Parao, ke alii o Aigupita; nolaila ua iho mai la Au e hoopai aku ia lakou, a e luku aku hoi i ka mea i kaikai ae i kona lima e kue mai ia oe, ma ka lawe ana aku i kou ola, e Aberahama ka'u keiki.

18. Aia hoi, na ko'u lima no oe e alakai aku, a e lawe aku no Au ia oe a kau iho maluna ou i Kuu inoa; oia no hoi ka Oihanakahuna a kou makuakane, a maluna no ou Kuu mau.

19. E like me ia ia Noa, pela no hoi me oe; aka, ma o kau lawelawe ana aku i ka oihana kahuna, e ike ai Kuu inoa ma ka honua roka wa mau loa; no ka mea, e wan no kou Akua.

Apopo oili aku

Mai hohewahewa ia kua, o ike ole ia ko puni.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Haluku ka pule a na kahuna a i elua,—Ku na hailona—Ku na kaina hana—ma ke kanaka—ma ka puua—ma ka ilio, moe na ahua moena—inua na awa—a paha aku.

He mea maopopo loa, o na hoomaka kua mua i lawelaweia mawaena o na aoao paio a i elua, oia na pule a na kahuna, o kela ame keia aoao.

Mamuli o ka Kaleopuupuu a'ona ia Kahakili, ua hana hou ia ka heiau o Kaluli ma Puuohala, ma ka aoao akau o Wailuku. A i ke ku ana o Kaleopuupuu i kana pule maloko oia heiau, ua hoike mai la oia i kana olelo wanana ia Kahakili: "Ua komo ka i'a i ka makaha, ua puni i ka nae."

He wa hoomakaukau keia o na moi Aimoku a i elua no ke kua. O ke kahua houluulu koa a hoomakaukau kua ma ko Kalaniopuu aoao, ma Kohala no ia. I ka piha ana o ka makahiki hookahi o keia hooliulu a hoomakaukau ana a Kalaniopuu, ua makaukau oia no ka nee ana i ke kua i mau.

Aia nohoi o Kahakili ke haawi la i kona ikaika apau ma ka hoomakaukau ana i kona poe koa.

Ma ka makahiki 1776. oia ka aneane ana e piha na makahiki he kanaha o Kamehameha, ua nee mai la na waa kua o Kalaniopuu me kana keiki me Kiwalao mai Kohala mai.

Ua oleloia, he umikumiamalua mau waa pelele a he ekolu haneri waa kia-loa no Maui. O ka nui o na kanaka o Kalaniopuu ame Kiwalao ma keia kii ana mai e kua i na Hono-a-Piilani, he ehiku lau kanaka. Ua like ia me elua tausani ame hookahi haneri kanaka. Mailoko ae o keia huina, he ewalu haneri ka nui o na koa Alapa me na Piipi.

Kauluwela ka mana i na auwaa kua o Kalaniopuu. Aia na koa ke aahu la i ke ikaika mau ahu-ula o na waihoana like oia o kela a me kela ana. I ka ikaika mau ana na maka o ka lakou mau pololu me na ikaika o na kakuu o ka la.

A ma ka hoomaopopo wale ana ae i keia wai, he huakai aunoana hihimana a haholano kua a ko Hawaii poe poe ma i na ahu-ula apu a kawalawaha he o Alanihala.

He kupanaha no keia hoonoho ana o Kalaniopuu a keta kua ana i ka ikaika oia i ke moekupuni

okoa ke ku mai ana ma ko Kahakili aoao, oia hoi o Maui, a i mau wahi tausani kanaka elua wale no a keu ka poe e kii aku ai e poipu ia Maui; aka, o Kalaniopuu paha kai ike i ka mua ame ka hope o kana nana.

Ua pae mai la kekahi pou auwaa kua o Kalaniopuu ma Honuula. Mai Keoneoio ka pua i na koa a hoea i Makea.

Ua lawe hoi o Kalaniopuu i kekahi mahale o kona mau koa a hoopae aku la ma Kihapukoa e kokoke ana i Kealia. He wahi ia mawaena o Kalepolepo ame Malaea.

Ua oleloia, o na poe Alapa ame na poe Piipi, o lakou ka pualikaua helu ekahi o Kalaniopuu. He poe keia me na mahiole hulu manu, e aahu ana i na ahu-ula, a o na laau pololu wale no ka lakou mea kua, a ohe mea e ae. He like ko lakou kiekie apau. A ohe oi o kahi maluna o kahi.

I keia nee ana mai o Kalaniopuu o Kamehameha no kekahi.

He nui na mana moolelo ma keia wahi, ma ka mea e pili ana i ka wa i weheia ai ke kua, ame ka paa ana o Kalaniopuu me kona mau koa apau no uka o ka aina. Olelo kekahi mana, i ka wa kakahia nui ka pae ana i uka o ka aina, a olelo hoi kekahi poe i ke ahiahi molehulehu.

Ma keia moolelo hoi, e lawe ana ia i ka mana e olelo ana i ke ahiahi, oia oia ka hoike a kekahi mea paanaau moolelo Hawaii o keia wa e noho nei kakou, oia ke alii wahi S. L. Peleiholani.

I ka noho ana o na kaakaua o ka Moi Kalaniopuu e hoonohono ho i na ilili konane o ka papa hoonoo kua, ua ninau mai la ke kahuna o Kalaniopuu, oia o Holoae, i ke alii:

"E ka lani e! I ka wa hea oe i manao ai oe e hoehu ke kua?"

Olelo aku la o Kalaniopuu: "I keia po no."

Ia wa olelo mai la ke kahuna: "Alia! E ninau ae au i ko akua ia Ku. I hcike mai oia i neia po e ku ai ke kua au, e ka lani. alaila, ae aku au, Aka, i hoole maf ko akua, alaila, e hoomoe ke kua a hiki kala. Puka kala, puka kahana a ikeia aku no hoi ka lala maloo ame ka lala maka. Eia ka hoike o ka ae o ko akua i ke kua i keia po. I ku au i ka pule a i kuku na hulu o ko akua—kolili hoi ko lakou oni ana—a leie a kau iluna ou, e ke alii, alaila, e moe ke kua a hiki ka la."

O ka wa no ia o ua kahuna nei i ku aku ai i ka pule ia Ku-kaili-kuu. O ka hele no hoi ia o ka pule ana a ua kahuna nei a like-a-like o kahi i pau me kahi i ko aku o ua pule nei, o ke ala ae la no ia o na hulu manu maewa lili i oia iho ma ke poe o-Ku-kaili-kuu, a kolili ana, me he mea la e puhia ana e kekahi makani. O ka hele ia a ku pololei maoli ua poe hulu nei iluna me ka lule hou oia ilalo.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA II.

No keia mau olelo a Valeria i pane mai ai, ta ho-aa ia ae la na maka o ua Ela wahine nei a kuku na hihilihi, me he mea la, he mau libilihi kuku ia no ka lehua o Aipo. A ninau aku la ua Ela wahine nei o Sutawolela ia Valeria, me ke pihoihoi nui.

"Did he do that to you? The beast. (Ua hana io mai no anei oia ia hana ia oe? He holoholona maoli ka hoiia.) A pehea hou aku?"

Sua kela, Mama! He ui hoi kau. He honi auneai hoi kela a Haku Kaleroe i haawi mai ai ia'u he hooheho maopopo—

Aole i pau pono mai na huaolelo a ua kaikamahine nei i makemake ai e kamailio mai i kona makuahine, ua kukaalake ae la ka makuahine, aole i kana mai kona huhu ame ka inaina, a pane aku la ia:

"Ua oki! Mai pane hou mai oe e Valeria. Ua lawa keia. A o ka'u e olelo aku nei ia oe, e kuu kaikamahine, e haalele kua ia Ladana nei a hoi aku kua no ko kua wahi i hele mai ai";

O keia ae la na mea i ikeia mawaena o ke kaikamahine hoomoia me ka makua pai punahele i kana mau keiki. E like me ka nui o na hana hoomailani aku a ka makua, pela paha ka nui o na hana kikoola a ke keiki pai punahele e hana mai ai maluna o ka makua.

Mahope iho o keia mau papalelo ana iwaena o ka makuahine ame kana kaikamahine, ua i hou aku la ka makuahine i ua kaikamahine nei ana:

"E kuu le'i aloha, e hoomanawanui ana no au i kau mau olelo pupuahulu apau i hoike mai nei. A me he la, ua hoano-e ia kou noonoo e na ea malihini o Ladana nei; nolaila, e hoi kua no Merivale Home. Aka, e kuu lei, i hai maopopo aku au ia oe, aole loa olua e mare ana me Kaleroe e like me kau e hoopakiki nei."

He mea oiaio ua haalele iho la lana i ke kulanakauhale o Ladana a huli hoi aku la no Merivale Home.

Ano, e ka makamaka heluhelu, e kamailio kua ma keia wahi no Kaleroe, ka ipo aloha a Lede Valeria.

O keia Kaleroe, oia ke keiki a kekahi o na alii hanau o Pelehane, nona ka inoa o Elawuda, i kapaia no hoi o Haku Kaleroe, makua. A no keia haku kekahi spana aina waiwai nui e pili kokoke ana i na aina o ka H-ku Sutawolela.

Ua make aku ua Haku Kaleroe makua nei, a koe iho la kana keiki oia ka Haku Opio Kaleroe i hoike ia i la, a oia no hoi ka hoolina o na waiwai apau o ua Haku Kaleroe makua nei. (Apo) .

Aberahama.

Unuhia mai loko mai o ka Buku Ima Kalaha (Papyrus) o Iosepa Kamika.

HE unuhia o kekahi mau Moolelo Kahaha, i loa ma i ho makou mau hana, mai na hua-puna mai o Aigupita; na mea i palapala e Aberahama, oia oia ma Aigupita, a kapaia, Ka Buku a Aberahama, i kakauia e Iosepa Hapa pono maluna o na pepa lau kalaha.

MOKUNA I.

20. Aia hoi, o ka Puu o Potipara, aia no ia ma ka aina o Ura o Kaladea. A wawahi iho la ka Haku i ke kuahu o Elekena, ame ko na akua o ka aina, a luku loa iho la, ia mau mea a uhau aku la i ke kahuna, a make iho la ia, a he kanikau nui hoi ma Kaladea, a pela no hoi ma ke aloalii o Parao, a o ke ano o ua Parao la, he alii ia ma ke koko alii.

21. Ano, o keia alii o Aigupita, he mamoo oia mai ka puhaka mai o Hama, a oia hoi kahi mea i komo ma ke koko o ka poe Kanaana ma ka hanau ana.

22. Mai keia hanauna mai i puka mai ai na poe Aigupita apau, a pela i kawowo koke ai ke koko o ka poe Kanaana ma ka aina.

23. Ua loa mua ka aina o Aigupita i kekahi wahine, oia hoi ke kaikamahine a Hama, a o kekaikamahine hoi a Egyptus, o Aigupita hoi kona ano ma ka olelo Kaladeo, a o kona ano maoli, o ka mea i papaia.

24. Ma ka wa i loa ai keia aina, e uluia ana ia e ka wai, a oia kai hoonoho iho i kana poe keikikane malaila, a pela i puka mai ai, mai loko mai o Hama, ka lehu kanaka i ku ai ka makaia ma ka aina.

25. Ano, o ke aupuni mua o Aigupita, ua kukuluia e Parao, ke keikikane hiapo a Egyptus, ke kaikamahine a Hama ma mamuli no ia o ke ano o ka hooponopono ana a Hama, oia hoi ka mana makua alii.

26. He kanaka pono o Parao, a kukulu iho la ia i kona aupuni a hooponopono iho la i kona lahui kanaka me ka naauao ame ka pololei i na la apa ona, e imi ikaika ana ma ka hoohalike ana 'ku mamuli o kela oihana i hookumu ia e na makua ma ka hanauna kanaka mua, ma na la o ke au mua o ka noho alii ana o na makua alii, mai ke au mai nohoi o Adamu, a mai a Noa ma nohoi, kona makuakane kai hoomaikai aku iaia me na hoopomaikai ana o keia honua, ame na hoopomaikai ana o ka naauao, aka, ua hoioia nae oia ma ka mea e pili ana i ka Oihanakahuna.

27. Ano, o Parao, noloko oia o ka lalani hanauna e hiki ole ai iaia ke loa mai ka Oihanakahuna, oia, no nae e hookaukolo ana na Parao apu ia hileana mai a Noa mai, ma o Hama la, nolaila, ua alakai ia ko'u makuakane e ko lakou hoomanaki ana.

(Aole i pau)

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

O ka hēle nohoi ia a Amama ka pule a ua kahuna nei, hookahi no wahi hulu i ikeia aku ka hemo ana ae. lele mai la a haule iho la mamua o ke alo o Kamehameha. A he mea nune nui ia hoi ia e na mea apau.

Kii mai la ke kahuna i ua hulu nei a hoihoi aku la a o iho ia ma kona makalua i hemo mai ai mai lunu mai o Ku-kaili-moku. Alaila, huli mai la ua kahuna nei, a olelo mai la:

"E ka lani e! Ua ike pu ae la no kakou i ka hoike a ko akua —Ke au'a aei ko akua ia oe, aole e nee ke kua i keia po. Aia no ka nee o ke kua a ao. O ka wa a ke akua e hoike nei, o ka manawa ia e kii ai oe e uhae i ka upena nae a ko hoa paio, aia a ku pololei ka la i ka lolo. A ke hoike hou nei ke akua, e hoquna oe i ko keiki nei. ia Kamehameha, e pii e kiu ia uka o Maalaea. A ke hoike hou nei no ko akua, aia a hoea mai kou mau la hope, na ia nei (na Kamehameha) e malama ke akua: aole na hai aku."

Ua ano maikai ole ko Kalaniopuu manao no keia mau olelo a ke kahuna, a o ka oi loa aku nae o Kiwalao, ame kekahi mau alii kaikaihi e ae. Aole hoi makemake o Kalaniopuu e houna i ke keiki, ia Kamehameha, e kiu ia uka o Maalaea, elike me ka olelo a ke kahuna, oiai wahi a kona noonoo ana, he hana ku maoli ia i ka make.

Aka, o Kamehameha, ua make-make iho la ia e hounaia oia ma keia huakai, eia nae, aole ae o Kalaniopuu. Aka, ua noho iho la o Kamehameha me kekahi manao e nune ana iho ana.

I ke noho hou ana iho o ka aha kila, a iho o Mo'i Kalaniopuu nei, no hoike me la na oia i kona manao hoopuakihi, e nee no ke kua. Aia nae i ka wanao e nee ai ke kua. A o ka poe na lakou e hoiku ke kua oia na pee Alaps me na Piipii. Ua holo like ae la na manao i na kaakaua apau o ke alii, a ke hoikaihi kaakaua, oia o Keawe, kaikihi a keiki a Keawe-nanani (k.) me Uilani (w.)

O keia ke kanaka i olelo mai ia Kalaniopuu

"E ka lani e! Kamehameha e

hoolohe ana kua i ka leo o ko akua, e hai nei, aia a kupono ka la i ka lolo i ka -la apopo, alaila, eha ka ili o au keiki Eia ka, e hoolohe ana oe, e kuu haku, i ka leo akua."

Aole nae he hoolohe aku o Kalaniopuu. A i ka ike ana mai o ke Kahuna i ka maliu ole aku o ke alii, i keia mau leo e uwalo aku nei iaia oia hoi, kona leo, ko ke kahuna, me ko Keaweokahikona, ia wa i kuu iho ai kona mau waimaka a olelo mai la oia i ke alii:

"E waiho paha auanei na iwi o kamahale i na puu-ohiki o na Wai-cha! Aloha wale au keiki, e Kalani. Eia ka upena na'e a Kaleo puupuu loa ke hoopuni maila ia uka, a ua ku ka maka-ha."

Aole no he maliu aku o Kalaniopuu i ke kaukau mai a ke kahuna. Ua paa loa iho la no kona manao e nee no na Alapa ame na Piipii i uka o Waliuku ma ia wanao.

Alaila, pane hou mai la ke kahuna: "I nee kua, e ka lani i ke kua, a i hei kua i ka upena a kuu hoa paio, a Kaleopunpuu, alaila, no kua ka puni ana i kana upena, lilo o Maui ia Hawaii ma keia hope aku. O ka lilo no ia mai Maui aku nei a hoea i Kauai."

Ua huli iho la no o Kalaniopuu hoonee na ilili o ka papa konane hoonee kua. I keia wa a ke alii e hoonee nei i na ilili o ka papa konane kua, o ka mio iho la no ia o Kamehameha puka aku la mai loko aku o ka hale.

Maanei e kuu makamaka heluhelu, e nana kua ia Kamehameha, ma keia haalele honua ana iho ona i ka hale.

I nei wa a Kamehameha i haalele iho ai i ka hale, puka aku la i waho, me ka ike ole mai o na makua alii ona, koe nae kekahi mau alii ai-alo ame kekahi poe e ae. Aole no hoi lakou i manao, he hele hookalakupua keia a ua Paiea nei.

Ia puka ana aku no a ua Kamehameha nei a waho, o kona pai aku la no ia i kekahi o kona mau kanaka pono, me ka hoike ana aku hoi imua o lakou, he makemake o a ia lakou e hele pu me ia i ka pa-kaka nalu. Kii ia aku la i na hoe waa o kona mau kulua.

Kauoha ae la keia (Kamehameha) e paa na kanaka ona i na mea kua a luna o ka waa, oiai wahi ana i hoakaka aku ai imua o na kanaka ona, aole i ikeia aku ko lakou halawai me na waa hoamakaku a hooaiua o ka poe o Maui e mau mai ana ma ke alabele pa-kaka nalu a lakou e hele aku ai.

Ke ike mai la nae na kua ona i ke kaona ame ka io maoli o kana mau olelo, oia hoi, he hele kua keia ana e hoou nei, nolaila, ua huluaa loa ae la hoi lakou ia wa, a he hookahi wai o ka like me Fo la'on alii.

(Aole i pau.)

Holei tota ia mai ke ola o kua ka Na-i Aupuni, a e ike no auanei oe i ka cisio o kou makemake.

Alamira Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA II.

Ua lilo ua Haku Kaleroe opio nei i hoaloha maikai loa no ka Haku opio Walter, ke kaikunane o Lede Valeria. Ua mau ko laua pili paa ma ia ano hoaloha no kekahi wa lohi, a hiki wale i ko Kaleroe haalele ana iho ia Enelani.

I keia wa e nee nei, ua mareia o Robata, ka Haku opio Sutawoleda, i ka wahine, a ua loa hoi kana mau keiki; aka, o ka Haku opio Kaleroe, ka ipo aloha a Lede Valeria, aole oia i mare wahine.

Ua lohe no hoi ua Haku opio Kaleroe nei i ka hoopaaia ana o ka aelike hoopalaui mawaena ona ame Lede Valeria, ma ka wa i kamailio ai o Haku Robata me Haku Elawuda. Aole hoi ma ia wa wale no kona lohe ana ia mea, aka, mamua aku no, i ka wa no e ola ana ka Haku Sutawoleda makua.

Oiai nae, ua Haku opio Kaleroe nei e hoike ana ma kona mau hele helena mawaho ona no kona mau manao maikai no Lede Valeria, aia no nae iloko ona ka manao hoopuhemo makemake ole o Lede Valeria kana wahine e mare ai.

Ma ka wa i make ai ka makua-kane o ua Haku opio Kaleroe nei, a mamuli hoi o ka hiki ole ana i kona luau, makuahine ke noho hou iho ma Pelekane, noka manao nae i kana kane i hala aku i ka make; nolaila, ua haalele iho la laua i ka aina hanau a holo aku la no na kaiulu o Farani.

Mai keia wa i haalele iho ai o Kaleroe me kona makuahine ia Enelani a hiki mai i keia wa, au e ka makamaka heluhelu i ike ae la ia Lede Valeria a me kona makuahine ma Ladana, ua hala no kekahi mau makahiki.

I keia kaawale ana aku o Kaleroe me kona makuahine no Europa, a hala kahi mau makahiki ma hope iho, loa mai la ka lono i Merivela Hale, ua make ka luau makuahine o Kaleroe.

Oiai no nae e noho ana o Kaleroe ma na kaiulu o Europa, e holo palapala mau ana no mawaena ona a me ka haku opio Walter, kaikunane o Valeria.

O ka mea apisi nae, ma na pala pala a pau a ua Kaleroe nei i kakau mai ai ia Walter, kona hoaloha, aole ana mau wahi olelo mai no ka mea e pili ana ia Lede Valeria, ka wahine hoopalaui o kona mau la ukulii wale, a o ke kaikamahine hoi e noho nei i keia wa me na hoomanao poina ole ana nona.

Mamua aku hoi o ko Valeria ma kele ana i Ladana, ua hala aku o Walter no ka makaikai ana ia na kaiulu nani o Europa.

Aole i pau.

Aberahama.

Unuhia mai loko mai o ka Buke Lau Kalaha (Papyrus) o Josepa Kamika.

He unuhia o kekahi mau Moolelo Katihi, i loa mai i ke makou mau lima, mai na lua-huna mai o Aigupita; na mea i palapalaia e Aberahama, oiai oia ma Aigupita, a kapaia, Ka Buke e Aberahama, i kaakua o kona lima pono maluna o na pepa lau kalaha.

MOKUNA I.

28. Aka, e hooikaika auanei au mahope ae nei, e hoakaka aku i ka papa hoike manawa e holo ana i hope mai a'u aku nei a i ka hoomaka ia ana o ke ao nei, oiai ua loa mai na moolelo ma ko'u mau lima, a ke paa nei au ia mau mea i keia wa.

29. Ano, mahope iho o ka uhaui ana o ke kahuna o Elekena a make ai oia, ua hoea mai la ka hookoia ana o na mea i hania mai ai ia'u, e pili ana i ka aina o Kaledea, no ka hoea ana mai o ka wi maluna o ka aina.

30. Elike me ia, ua pahola ae la he wi mai o a o, o ka aina o Kaledea, a ua hoehaeha loa ia kuu makuakane, mamuli o ka wi, a mibi iho la oia no ka ino ana i upu ai no'u nei, oia ka lawe ana aku i kuu ola.

31. Aka, o na moolelo o na kupuna, oia hoi na, makualii, e-pili ana i ke kuleana o ka Oihanakahuna, ua malama ka Haku, kuu Akua, ia mea ma o ko'u mau lima la; nolaila o ka ike no ka hookumuia ana o ke ao nei, a pela nohoi me ko na hoku-hele, ame ko na hoku-paa, elike me ia i hoikeia mai ai i na makua, ka'u i malama ai a hiki i keia la; a e hooikaika no au, e kakau i kekahi oia mau mea maluna o keia moolelo, no ka pomaikai o ka'u poe mamua e hoea mai ana mahope aku o'u.

MOKUNA II.

1. Ano, hoopuka ae la ka Haku, ke Akua, i ka wi me ka ikaika ma ka aina o Ura, a mamuli o ia mea i make ai o Harana*, kuu kaikaina; aka, o Tera, kuu makua-kane, ola no ia ma ka aina o Ura o Kaledea.

* Harana—Kinohi 11:28.

2. A, aia hoi, lawe ae la au, o Aberahama, ia Sarai, i wahine* na'u, a o Nahora, kuu kaikaina, lawe mai la ia Mileka, i wahine nana, a he mau kaikamahine laua* na Harana.

3. Ano, i mai la ka Haku ia'u: E Aberahama, e hele aku ce mai kou aina aku, a mai kou poe houhanau aku hoi, a mai ka hale aku o kou makuakane, a i ka aina a'u e kuhikuhi aku ai ia oe.

* wahine—Kinohi 11:29,30:12.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

O ke kumu nui o ko Kamehameha hoala ana ae i nei huakai hoala kupua maoli no kona hoonaukiuki i ka paakiki ame ka hoolohe ole o ka maknakane, o Kalaniopuu, i na olelo a ke Kahuna, a Holoae, a no kona manao ana no hoi kekahi e hoao i ka hoailona hulu manu o luna o ke poo o Kukailli-moku i haule pono iho ai mamua ona.

Kau aku la na hoewaa maluna o ke kaulua o ua lili aiwaiwa nei o Kohala, a kau no hoi ua kaeaea nei me kona mau koa, a o ka hoi iho la no ia o na hoo-waa o Maalaea, ke awa e pae ai.

O ka hele keia o lakou nei e koke i ka pouna nalu mawaho mai o Maalaea, kena ae la o Kamehameha e hooiho na waa no ka lae o Papawai.

O ia hele o na waa a kaalo pono mawaho o kahi ponaha one ma ka aoao hikina iho o ka lae o Papawai, olelo aku la ke alii i na hoewaa; e hoolana na waa o lakou ma laila.

I nana aku auanei ka hana o lakou nei ia uka o ka aina, e paa pu mai ana o uka o ua wahi one nei i na kanaka. Hoomaopopo ae la no lakou nei, o na kanaka no ia o Kahakili e kiai ana i na kapakai ame na olaelae kahakai o ia mau wahi.

I keia wa, ua ano wehewehe ae ke alaula o ka la, a hiki no hoi ia Kamehameha a me kona poe kana ka makai aku nei ke ike aku i na kanaka o uka, a pela no hoi me na kanaka o uka mai i ka poe o luna o na waa kaulua.

Ke nune mai la hoi ko uka poe i ke alii nana keia kaulua e lana aku nei. Ke manao la kekahi poe he waa Maui no ia; a olelo hoi kekahi poe, he waa Hawaii.

Oiai ko uka poe e nune ana ma waena o lakou iho no ke ano o nei kaulua hooKalakupua o ka hooa ana ka ia wa ponipoi wale o ka wanao, ua hui ae la o Kamehameha i kona poe hoewaa e kono ka waa no na wahi awa nei.

Haawi aku la no hoi ia i ke kauoha i kona poe kanaka e ku me ka makaukau no ke kaa.

Ia hookono ana ku o na waa o ua Paiea nei, a he mau anana ke ka wahi na ike nana o ka aina, o ka wahi i ke pono let ia mai ai ko uka poe, he waa kaa keia no Hawaii, a o ka waa no ia i ala ae ai ua poe kana a hoomaka mai la e paa i ka kono mau ihe na-

luna o na kanaka o ka waa e hoo-komo aku nei.

I kela wa hoi, aia o Kamehameha ke ku la ma ka ihu o ka waa ma ka hikina, a o kekahi kahu no hoi ona, ma ka ihu o kekahi waa. A ke kuku nei no hoi na koo ma kela a me keia waa, a maluna no hoi o ka pola o ka waa, me ka lakou mau laau pololu ma ko lakou mau lima.

Mamua o ka hiki ana i na poe o uka ke pahu mai i ka lakou mau ihe, ka lakou mau pololu, a maa mai hoi i ka lakou mau a-la, oia ka wa a Kamehameha i kahea ae ae ai i kona poe kanaka:

"I ku mau mau! Pa-hu—!"

O ka wa no ia i hele like aku ai na ihe a ua poe koa nei o Hawaii i uka o ka aina. Hele huhu ke ahi me ka momoku. A aia no hoi o Kamehameha ke kahea la i na hoo waa:

"Ho-e! Ho-e!! Pau ka ikaika!!! Ho-e!!!!

Ia wa i lele mai ai na ihe, na pololu, a me na a-la maa a na koa o uka mai o ka aina. O Kamehameha hoi ia wa, ke paipai la kona mau lima i na ihe a me na pololu a ko uka mai poe, a au-lana ae la iluna o ka ili o ke kai.

He kupaianaha keia mau hana a ua Paiea nei. Ke hou mai la no na kanaka o uka o ka aina i ka lakou mau laau ihe, ke pale la no o Kamehameha.

O ka hele ia o na ihe a me na pololu a lilo maoli i paila laau paa e nee ana mai ka papa one ae o lalo o ke kai a hooa maluna o ka ili kai.

Ua oleloia, ua holo aku la ka waa o ua Paiea nei a pili i keia puu laau ihe me na pololu a ko Maui poe i paleia iho ai e na lima wikani o Kamehameha a waiho malie iloko o ke kai.

A mai luna aku o keia paila laauinoke ai ua Paiea nei, i ka pahu i kana mau ihe i na kanaka mauka mai o ka aina.

Elike me ka nui mai o na ihe a me na pololu mai uka mai, pela ka mahua hooa o na papa laau a ua Kamehameha nei i hoomoe hou iho ai iloko o ke kai a loa hou no ia puu laau ana e ae aku ai. Nana no hoi ka nee ana imua, nee aku la no kona mau koa mahope ona me ka makai a me ka wiwo ole.

Ua mau keia kaa ana a hiki loa i ka mahiki loa ana ae o kahi la, a ao loa ae la hoi ia ma kekahi olelo ana.

Oi hele keia hooika ana a ua Paiea nei a kau oia i uka o kaha one a o ka wa ia i hee ai na kanaka o Maui. I keia hee ana o na kanaka o Maui, aole no o Kamehameha i uhai aku mahope o lakou, aka, ua huli hou mai la ia me kona mau wahi koena kanaka kakaikahi a kau hou iluna o na waa kaulua ona, a hoi aku la no Kihikapoo.

O ka hee hoi keia o na kanaka o Maui i hakaka iho la me Kamehameha a hooa ana hoo-kahi o lakou mau o Kahakili.

(Aole i pau.)

Alamira Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA II.

Ma keia hele makaikai ana aku a Walter, ua halawai pu aku la ia me Kaleroe ma Italia. Ike aku nei o Walter i ua hoaloha nei ona e noho ana iloko o kekahi hale hoolimaliina nani loa. He mau kaa lio kona e holoholo ana me, ka hanohano nui, a ma na ano apau he ku maoli no i ka hanohano ko Kaleroe kulana ia wa. O ka mea pololei nae, e uhaai maoli ana ua Kaleroe nei i ka waiwai i loa iaia mai kona mau makua mai.

I kekahi la, ia Walter i hele ai i Monte Carlo, kahi pili-waiwai kaulana loa o Europa, ua halawai aku la oia me Kaleroe malaila iwaena o ka poe pili-waiwai, a oia pu hoi kekahi e hana pu ana ia hana. Ua like ke dala iaia me he wai la, ka pahee, pakika i ka pue wai.

Ua palapala mai la o Walter i kona luau makuakane me ka hoike ana mai i keia ano o Robata, a ua nui hoi ke kaumaha o ko Ela Robata noonoo no keia lono i loa mai.

Ua hoike aku la hoi o Robata i keia lono a Walter i hai mai ai ia Lede Valeria, a ua pane mai la ua kaikamihine nei imua o kona luau makuakane:

"Papa; aole o'u wahi manaoio i ka oiaio o na olelo a Walter. Hoo-kahi nae mea oiaio a Walter i hai mai nei ia oe. e papa, ma kana palapala, oia kai hele aku i ka hale pili-waiwai ma Monte Carlo; a nolaila, he mea pono ia oe, e papa, ke hookomo iho i na hoohuoi ana iloko o kou noonoo ana no Walter. Heaha kana o ka mahaai ana akn i kela wahi? Papa, don't you believe what Walter written you in regard to Lord Charleoyu his fortunes in gambling! (E Papa, mai manaoio oe i ka Walter i kaku nei nei ia oe no ka mea e pili ana i ko Kaleroe uhaui ana i kona waiwai iloko o na hana pili-waiwai.) E pono o Walter e makala nonaiho."

Aka, o na makua nae o ua Lede Valeria nei, oia hoi ka Ela Robata ame kana wahine, ua hoopili kaumaha loa ia ko laua mau noonoo no keia mea e pili ana ia Kaleroe.

I kekahi la mahope mai o ka loa ana mai o ka palapala a Walter, e noho ana o Lede Valeria me kona makuahine iloko o ka rumi hookipa, o laua wale no, ia wa i olelo aku ai kona makuahine i na kaikamihine nei ana:

"Pehea kou manao i keia wa no Kaleroe?"

"Ke mau nei po ka paa o ko'u manao nona. E kali kakou a hoi mai oia i Pelekane nei, ia wa kakou e lohe ai i ka mea oiaio maoli mai kona waha mai. E mama, aole o'u wahi manao ike ua pouna oia i kela wahi hoi ana i sila ai maluna iho o kuu mau lehelehe? wahi a ua Valeria nei i pane aku a kona makuahine.

Aole i pau.

Aberahama.

Unaiia mai loko mai o ka Haku Iau Kaloa (Papyros) o Josepa Kameha.

He nanihina o kekahi mau Moololo Kahi, i loa mai i ko makou mau lima, mai na lua-huna mai o Angupita; na mea i palapala o Aberahama, oia oia ma Angupita, a kapaia, Ka Haku o Aberahama, i kakaia e kona lima pono maluna o na pepa lau ka-luha.

MOKUNA II.

4. Nolaila, haalele iho la au i ka aina o Ura o ko Kalades, no ka hele ana aku i ka aina o Kanaana; a lawe aku la au ia Lota, ke keiki a ko'u hoahanau, me kana wahine, a me Sarai, ka'u wahine; a o ko'u makuakane no hoi hahai mai la oia mahope o'u, a i ka aina a makou i kapa aku ai o Harana.

5. A pau iho la ka wi; a ka'ulua iho la kuu makuakane ma Harana a noho iho la ilaila, oia, he nui na holoholona ma Harana; a huli hou aku la kuu makuakane i kona aoao hoomanakii; nolaila hoomau iho la oia ma Harana.

6. Aka, owau o Aberahama a me Lota, ke keiki a ko'u hoahanau pule aku mau i ka Haku, a ikeia mai ia ka, Haku imua o'u; a i mai la: E ku ae a e lawe aku ia Lota me oe; nokamea, ua manao Au e lawe aku ia oe mai loko aku nei o Harana, a e hoolilo aku ia oe i kahuna e halihali aku ai i kuu inoa ma ka aina malihini. ka aina A'u e haawi aku ai i kau poe mamoo mahope aku ou, i aina hoolilina mau loa, ke hoolohe lakou i Ko'u leo.

7. Nokamea, Owau no ka Haku kou Akua, ke noho nei Au ma ka lani; o ka honua hoi-Ko'u keehinawawae; kikoo aku Au maluna o ke kai, a hoolohe mai no ia i Kuu leo; kauoha aku no Au i ka makani a me ke ahi i kaa No'u; olelo aku Au i na mauna—E nee aku—, aia hoi, e laweia aku no lakou e ka makani puahiohio, iloko o ka wa pokoie, me ka hikiwawe loa

8. O Iehova, Ko'u inoa, a ua ike au i ka hope mai kinohi mai; nolaila, o Kuu lima auanei maluna ou.

Aole i pau.

Ma ka la apopo, e hoomaka ana mai ka hora 12 aku o ke awakea, a hooa i ka hora 4 ahiahi, e malamaia ai ka paina "Luau" a ka Hui Kinipopo "Aloha." Eia ka Huiaku i olelo aku ai i ka poe o ke kahawai o Honolulu, Hilo, Hawaii: "E, ai ana, noonoo ana."

Ke kukulu hou nei ka Hoomanao Naauao ma Koula ae nei, he halau hou no lakou, ma ke alo pono iho o ko lakou luakini e ku nei malaila. A e lilo aku ana ia i hale hoolohe akea no na hana pili Ekalesia a me na hana maikai e ae a ka lehulehu e hapai ae ai ua ia wahi.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONAŌ KA MOANA PAKIPIKA

I ka hōea ana aku o keia wahi kanaka imua o Kahekili, ua ninau koke mai la ia i ua wahi kanaka la: "Owai ke koa o kai?"

"He koa auanei kela, e ka lani, he akua paha ka hoā like o kela kanaka," wahi a kahi kanaka i pane aku ai imua o ke alii Kahekili, me ka hoomau ana 'ku i ke kamailio ana: "O keia wahi kanaka a'u i olelo aku la, he akua kona hoā-like, he wahi kanaka pahaaha wale no keia—he puali kahi puhaka—he puu kahi nuku a he wahi oiwi oolea maoli no ke nana aku."

Ia wa a ua wahi kanaka nei e kamailio ana, ke nana la o Keaulumoku ia Kahekili ia wa, a ke nana mai la hoi o Kahekili ia Keaulumoku.

"Ae, wahi a Kahekili i kamailio mai ai i kahi kanaka," a pehea aku?

"Hookahi no keia wahi kanaka, aole i kana mai ka niuhi o kana mau hana. I pa'ipā'i lima wale ia mai no na laau ihe me na pololu a makou, a, ahu mokaki ana iloko o ke kai. Pela wale no i nokeia mai ai na laau a makou a loa ko i ala apaa e ku mai ai a pahu mai la i kana mau ihe ia makou. Mai ke kai mai kana nee kua ana mai a kau i ka honua paa. Oia mai no a pae, o na kanaka mai no ona. O noke aku ko makou akamai oo ihe a pahu'a imua o kela ike ame kela akamai kaakauaihe me ka pololu. Ua pau makou i ka hee. I ku no ka hoi ka ikaik, ame ke koa i ke kua aku he kanaka ka hoā paio. O ke kua aku me ke akua, elike me kela kanaka nuku puu, e aho ka holo mamua o ka hoāno ana aku e hakaka. Pau makou i ka luku ia, a me he mea la, owau wale no kahi ahāiloni i hōea mai la imua ou, e ka lani."

"A, auhea ua kanaka nuku puu la nana oukou i luku mai la? i ninau mai ai o Kahekili i kahi koa."

"E, auhea? Ia auhee ana mai nei no o makou kakaikahi, o ko'u holo loa mai nei na ia e hoike aku i keia hōea ia oe, e ke alii," wahi a kahi koa i pane aku ai.

E ke makamaka heluhelu, o keia ae la ka moolelo i loa i kou mea kakau mai kekahi puulii hana mai o ka aina, no keia kua hookakapua a Kamehameha: a ke nana mai i ka mea kakau moolelo, he mahala kela kōea oia a i

puka ole maloko o na moolelo i hoopukaia ai no Kamehameha i na wa kaa hope ae nei.

Nolaila, ma keia wahi, e huli ae ka kua kamailio ana no ka nee ana o na koa Alapa me na Piipi o Kalaniopuu no uka o Wailuku.

Ke laweia mai na olelo hoakaka a ka mea kakau moolelo Aberahama Fornander i hoikeia ma kana Buks 2 o ka Lahui Poronesia, no ka mea e pili ana i keia nee ana o ua poe koa kaulana nei o Kalaniopuu, me ka nana ole ana i na pawaewa liilii, a, e nui ole, ma ka mea e pili ana i ka manawa o ko lakou hoomaka ana e haalele iho ia Kiheipukoa, elike me na mea i hoike mua ia ae nei, alaila, penei ka moolelo o nei nee ana o na Alapa kaulana o Kalaniopuu:

Ma ka wa i makaukau ai ua mau mahale koa nei, olelo akea ae la o Kalaniopuu ia lakou:

"E a'u mau keiki i kuu piko. Ke hōuna nei au ia oukou i uka o Wailuku e kua me na koa o Kahekili. Nola, o ka'u kauoha ia oukou, Imua aku oukou a inu i ka wai o Iao."

I lawa no apau ra olelo a Kalaniopuu, o ke oho ae la no ia o na leo o ua poe Alapa nei, me ka hōniniu ana ae i ka lakou mau pololu maluna ae o ke lakou mau poo, a o ka nee aku la no ia o ua poe koa nei ma ke kula kaulana o Kamao, me na manaolana ohohia iloko o kela ame keia mea pakahi o lakou, o ko lakou pii no ia a inu i ka wai o Iao; a ma ka olelo hoi a kekahi poe, a inu i ka wai o Wailuku.

O ka nui o keia bataliona koa Alapa e nee nei, ma keia hōuna ana a Kalaniopuu, elike me ka mea i hoike ae nei, he ewalu haneri.

He kupanaha a he kamehai no hoi keia hōuna ana o Kalaniopuu i 800 heneri kanaka wale no ona e kua i na bataliona koa o Kahekili e noho mai ana me ka makaukau.

Na koa hoi e piha ana i na alu ame na owawa o Waikapu—na koa e moe ana me he mau ohiki la iloko o na puu one—a o na koa hoi i hōonohonoia me ke kulana kua upena pae. Kekulana kua a ke kahuna, a Kaleopuupuu, i keha iho ai i kana alii, oia o Kahekili.

"Ua komo ka i'a i ka makaha, ua puni i ka na'e."

Ma ka noonoo ana aku, me he mea la, aole o Kalaniopuu i hōmaopopo iki i ka nui o ko Kahekili loa ame ke akamai hōonohono kua. Ua kauoha mai oia ia Kahahana, moi o Oahu nei, oia oia a me kona poe koa e hoolulu ana ma Molokai, e holo aku i Maui, no ke kokua ana iaia.

Aole i pau.

E hookaa nua mai no ke ola o KA NA'I AUPUNI. Hookahi pule, 25 keneta; hookahi mahina 75 keneta; no ke kope hookaa, he 5 keneta.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA II.

O keia ae la ka moolelo pokole e pili ana no Kalerō, ka ipo aloha a Lede Valeria. A ke ninau mai nei paha oe ia'u, e kuu makamaka heluhelu, auhea ka U'i Hapa Paniolo? Pela iho, e hōea aku ana no kua ilaila.

MCKUNA III

PAPA, HEAHA KEIA?

Oia ka la e alohi anapa ana mawaho o Marivela Hale, e hai malule ana hoi na pua i ka hōnaueia e ke ahe lau makani, e moani mai ana ke ala kupaoa o na rose ame na pua maikai e ae o Merivela Pa, aia hoi maloko o ka rumi aina o Merivela Home, e noho ana o Lede Valeria haheo me kona luau makuahine. O kekahi la kalae malie no keia o loko o ka malama o Iune.

Aia maluna o na helehelena o ka Ela wahine o Sutawoleda na hionhiona hoomakuekue o ka maikai ole. A mahope iho o kona kiei pinepine ana aku ma ka puka no kekahi mau manawa, ua huli ae la ia a nana akula i kana kaikamahine e noho mai ana ma kekahi aoao o ke pakaukau, a pane aku la:

"Aole ka hoi i kanamai ko'u uluhua maoli, e Valeria, ia Papa ame Walaka. Heaha la hoi keia a laua e apa mai nei i keia kahiaka? Ina o ka kua hana keia o ke kali aku ia laua a o ka laua hana ia o ka lohi apa mai, aole i kanamai ka ahulu ino loa o ka kakou mau wahi mea-ai. Heaha no la hoi keia a Papa e apa mai nei?"

"A pehea ka hoi au, e mama? Aole ka hoi e ono kau ai ana, ke ai pu no hoi oe me a'u? E ake no oe, e mama, e hiki mai o Papa i ka pakaukau, alaila ono kau ai ana," wahi a Lede Valeria i pane mai ai i kona makuahine.

"Aole no ka ono ole o ka'u ai ana, ke ai kokoolua au me oe, e kuu kaikamahine, aka no ko'u makeake ole maoli no hoi i ko papa ulolohi mau i ka wa ai. E ike nei au, ua hala ae nei ka hapalua hora okoa, mai ko'u wa i komo mai nei iloko o ka rumi aina a hōea mai i keia wa."

Oia no laua e kali ana no ka hōea mai o ka Ela ame Walaka, oia ua hoi mai o Walaka no Pelekane i kahi mau la koluliu pale mamua aku, mai Europa mai hoi aku la laua i ka haukawewe mai o na kapuai wawae o Walaka a ia wa i kamailio mai ai ka Ela wahine ia Lede Valeria:

(Apo))

Aberahama.

Unuhila mai loka mai o ka Buks 120, Kaha (Papyrus) o Josepa Kumiha.

HE unuhina o kekahi mau moolelo Kakiko, i loa mai i ko makou mau lima, mai na lua-huna mai o Aigupita; na mea i palapala, e Aberahama, oia oia me Aigupita, a kapaia, Ka Buks a Aberahama, i kakauia e kona lima pono maluna o na pepa lau kaha.

MOKUNA II.

9. A e hoolilo Au ia oe i lahuikanaka nui, a e hoopomaikai nui aku hoi Au ia oe, e hookaulana hoi Au i kou inoa mawaena o na lahuikanaka apau, a e lilo oe i mea e pomaikai ai kau mau pua mahope aku ou, a na ko lakou mau lima auanei e halihali aku i keia oihana ame ka Oihanakahuna i na lahuikanaka apau:

10. A e hoopomaikai aku no auanei Au ia lakou ma kou inoa la; a o na poe auanei apau e manaoia ana i keia Euanelio e kaha ia lakou ma kou inoa, a e heluia auanei lakou he poe mamou nau, a e ku mai no lakou a hoomaikai mai ia oe, o oe ko lakou Makua.

11. E hoopomaikai aku hoi Au i na poe hoomaikai mai ia oe, a e hoino aku au i na poe hoino mai ia oe; a ma ou la (oia hoi, ma o kau oihanakahuna la) a ma o kau hua la (oia hoi, ma kau oihanakahuna) oia, ke haawi aku nei Au ia oe i na olelo hoopomaikai, e hoomaui no keia pono ma ou la, a ma o kau mamou la mahope aku ou (oia hoi, ka mamou oiaio, a i ole o ka hua aku o kou kino), e hoopomaikaiia ai na ohana apau o ka honua, me na hoopomaikai pu ana no hoi a ka Euanelio, oia hoi na hoopomaikai ana o ke ola, o ia no hoi ke ola mau loa.

12. Ano, mahope iho ko ka Haku haalele ana mai i ke kamailio ana mai ia'u, a huna aku la i Kona mau maka mai a'u aku, olelo iho la au iloko o ko'u naau iho: Ua imi aku kau kauwa nei ia Oe me ka oiaio; ano ua ioaa Oe ia'u;

13. Ua hōuna io mai Ce i Kou anela e hoopakele ae ia'u mai na akua ae o Elekana, a he mea pono no'u ke hoolobe aku i Kou leo, nolaila e hookuu mai i Kau kauwa e ku ae a e hele aku me ka maluhia.

14. Nolaila, hele aku la au, o Aberahama, e like me ka ka Haku i olelo mai ai ia'u, a o Lota pu me a'u, a owau, o Aberahama, he kano-kumamalua makahiki o'u i ka wa a'u i hele mai ai mailoko mai o Haraha.

Aole no i pau.

Ma ka noho ana mai nei o ka halawai a ka Papa Lunakia o ke Kalana o Kauai, ma ka Poalua me Poakolu o kela pule aku nei, aole i aia o Mr. D. Kanealii, e ka luna hoomaui oia Papa e noho ma ia halawai ana, oia oia no ke hoopua paa nei kona noho imua o ka Aha Kiekie.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na=i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

A he mea oiaio, ma ka wa i pae aku ai o Kalaniopuu, elike me ia i hoikeia ma ka Helu 10, e noho ana o Kahahana me kona mau koa me Kahekili.

I keia nee ana aku o na Alapa ame na Piipii ma ke kula o Kamaomao, aole loa lakou i halawai iki mai me kekahi kuia a hiki wale; ko lakou hoes ana aku ma ka hema hikina ae o kahi i kapaia o Kalua, e kokoke ana i ke kulana-kauhale o Wailuku.

I ka hoes ana o ua poe Alapa nei i keia wahi, oia kahi i lele makawalu mai ai na koa o Kahekili mai na wahi mai he lehulehu loa, oia no oe o na ohiki e naholo ana i ke one.

Ua hooikaia he kaua hahana loa mawaena o keia poe Alapa me Piipii o Kalaniopuu, me na koa kaeaea o Maui ame Oahu aku nei, oia hoi, na koa o Kahahana.

O ke kaua i pau ai i ka lukuia ua poe Alapa nei ame na Piipii, oia ke kaua a ko Oahu nei poe, oia na koa o Kahahana.

O keia kaua, oia ke kaua i kapaia he "Ma-kini." Ua houluulu ia a pu-a ia na ihe a lilo i pupu hookahi.

Ina he umi ihe a oi aku o ka pu-a hookahi, alaila, e ka kaula maoli ia ana keia mau ihe, elike me ke kao ia ana o ka pu-a ke'a a kamalii. A no ka nui o na maka ihe iloko o ka pu-a hookahi, ua kapaia he "ma-kini." oia hoi, he maka kinikini a lehulehu.

Aole i loa keia ano ihe i na koa o Hawaii, a he maka kahi wale no ka lakou mau ihe loloa e kaua ai ia mau la.

Ma keia kaua ana i lukuia ai na Alapa ame na Piipii a pau loa i ka make, koe wale no elua ahai-lono na laua i hoike aku ka lohe ia Kalaniopuu i ka pau loa ana o na keiki ana i ka lukuia e na koa o Kahekili.

O ka wa i loa aku ai keia lohe iaia. (Kalaniopuu) oia no ke ahiahi o ia la kaua weliweli.

Ua kapaia keia kaua i lukuia ai na Alapa ame na Piipii, o "Ahulau ka Piipii i Kakanilua."

Ma ke wa i loa aku ai ka lohe ia Kalaniopuu ame kona alo alii a pau e hooi ana ma Kiheipukoa no keia lukuia ana o kona mau koa punahoe e na koa o Kahekili, ua ole ae la ka poe uwe o na hii kane ame na hii wahine e noho pu ana me Kalaniopuu a Apapou.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA III

PAPA, HEAHA KEIA?

"O ko kunane keia e pukalaki mai nei. Hiki ole no hoi iaia ke hele malie mai. Aia no a kanono ka papahale i kona mau kapuai wawae, alaila, pono kana hele ana."

"O ko ia la ano mau ia, e mama. Tu-tu-tu! Bang, bang, bang! O ka hanakuli o ko ia la mau kapuai ka ia la mea nui; a he mea ole ka eha ame ke kulikuli o ko kakou mau pepeiao iaia. O ke ano rula hookeonimana paha keia i loa ia Walaka i kana kahele ana aku nei i Europa?" wahi a Lede Valeria i pane mai ai.

"Bang"—uina mai la ka puka, hemo mai la hoi, a komo mai la o Walaka.

"There you are! Walter!" wahi a ka Ela wahine i hooho ai, me ka hoomau ana aku i ka olelo i kana keiki: "Why? Heaha keia ou i lohi loa ai, e Walaka? Where is your father? Breakfast is already spoiled? (Aueha ka hoi kou makuakane?) Ua lapuwale loa ko kakou aina kakahiaka."

"E kala mai oe ia'u, e mama, no ko'u lohi. A o ke kumu o keia lohi ana o'u, o ia ko'u hoi ana mai nei a loa mai nei ke kanaka lawe leta a'u mawaho o ka pa. Haawi mai nei kela ia'u i ka kakou mau palapala. He nui loa ka'u mau palapala i loa mai nei mai Europa mai, a mawaena o lakou, he mau palapala ano kekahi. Nolaila noho mai nei au e heluhelu ia mau palapala, a pau no hoi hele loa mai la au no ka rumi aina nei."

"A aueha ka hoi kou makuakane?" i ninau aku ai ka Ela wahine i kana keiki.

Pane mai la o Walaka: "Ua haawi aku nei au i kana mau palapala. A ma ko'u hoomaopopo aku, he mau palapala ano nui kekahi ana, oia nana aku nei au iaia, ua lilo loa koma noonoo apau i kekahi o na palapala a'u i haawi aku ai iaia. Nolaila, manao au, aole e hoes koke mai ana o Papa no ka rumi aina nei."

I ka lohe ana o ka Ela wahine i keia mau olelo a kana keiki, ua ano e ae la kona noonoo, a nalu iho la oia iloko ona: "Heaha la boi ke ano o nei palapala i loa mai nei iaia? He mea pono ia'u ke ike i ke ano o keia palapala."

Ia wa olelo mai la o Walaka i kona makuahine: "Eia mai no hoi kau mau palapala, e mama."

A haawi mai la oia he pu-a pa-

lapala na kona makuahine, alaila kiola, ae la ia i kahi mau palapala i kona kaikuahine, me ka olelo ana aku:

"Eia mai no hoi kau mau palapala, e Valeria?"

"Ia wa, nana aku la ka Ela wahine ia Walaka a ninau aku ia:

"Heaha kou manao no kela palapala au i olelo mai nei, he palapala ano nui ia i loa mai nei ia papa?"

Nana ae la o Walaka i kona kaikuahine, Lede Valeria, oia hoi ia e akaa ae ana i ka uwepa o kekahi o kana mau palapala, alaila minoaka iho la o Walaka, a pane mai la i kona makuahine:

"Ua pili kela palapala ano nui i loa mai la ia papa, no ka mea e pili ana i ka Haku Kaleroe, oia hoi, e haalele ana oia ia Europa; a e hoi mai ana oia i Enelani nei."

Ua hooho ae la ka Ela wahine me ke pihoihoi nui, a o Valeria hoi keia, ku ino ae la oia iluna, pua ohelohelo ae la ka ula wahine maikai ma kona mau papalina, a olino ae la ka hauoli ma kona mau onohi maka, alaila, ninau ae la oia i koma kaikunane:

"Pehea la, e holo loa mai ana paha ia ianei, ke hoi mai oia i Enelani nei? He oia ianei keia au, e Walaka i hai mai nei?"

"Ina no paha oia e hoi mai ana i Enelani nei, aole no e nele ana kona holo mai ianei, e ike ai ia kakou, oia o ka punana keia o kana punua," wahi a Walaka.

"Ahea oia hoes mai no onei nei?" i ninau aku ai kona makuahine iaia.

"E hoes mai ana oia ma ka la 25 o keia mahina. He palapala mai nei no ka'u mai iaia mai. Ua hai mai nei no hoi oia ia'u. ua hoolilo aku oia i ko lakou hale noho ma Italia," wahi a Walaka.

"Pehea iho la hoi keia? Heaha iho la hoi kona mea o ke kuai ana aku la i kela hale nani a'u i lohe mau ai ia Lede Kaleroe e mahalo mau ana i ka nani ame ka maikai? Kupanaha maoli keia ano hana. O keia wale iho la ka palapala ano nui au i hoike mai nei, o ia ka palapala nana i hookaulua loa i ka hoes ana mai o ko olua makuakane no ka rumi aina nei?"

"Aole. He palapala e ae no kekahi ana e heluhelu mai la. Aole nae i maopopo ia'u kona ano. Ma ka'u ike aku nae i ko papa helehena. he keu a ke ano e i kona wa e heluhelu ana i keia palapala," wahi a Walaka i pane mai ai, me ka hoomau ana mai no i ke kamailio:

"Ina aole o kii aku ana kahi mea iaia e hele mai i ke keona aina nei, alaila aole loa oia e hoes mai ana a kani ka hora upikuma-malua."

(E hoomauia aku ana.)

Ua hookaa mai nei ka hoaloha Mr. Moore Kamalani he 50 keneta ke koea o kana 75 keneta hookaa nua, no kana nupepa KA NA'I AUPUNI, no ka malama o Dekemaba nei. Kokua mai a kokua aku. Na ke Akua no e hoopomaikai mai ia oe ame kou ohana. Owai hou he ua opu aloha?

Aberahama

Unahia mai laka mai o ka Buke Lan Kalua (Cyprian) e Iosepa Kapihala.

HE unuhina o kekahi mau Moolo-Kakiko, i loa mai i ko makou mau lima, mai na lina-hua mai o Aigupita; na mea i palapala e Aberahama, oia oia ma Aigupita, a kapaia, Ka Buke a Aberahama, i kakauia e kona lima pono maluna o na pepa lau kalua.

MOKUNA II.

15. Lawe ae la au ia Sarai, ka mea a'u i lawe ae ai i wahine* na'u ma ko'u wa me Ura, ma Kaledea, ame Lota, ke keiki a ko'u hoohanau, ame ko makou mau waiwai apau a makou i hoiliili ai, ame na ohua apau i hoopakeleia ai e makou ma Harana, a puka mai la makou ma ke alahale e nee ana i ka aina o Kanaana, a e noho ana maloko o na halelewa, oia makou ma ke alahale.

16. Nolaila, o ka Mau Loa ko makou malumalu ame ko makou pohaku ame ko makou oia, ia makou i hele ai mai Harana aku, ma ke alahale o Ieresona, e hoes aku ai i ka aina o Kanaana.

17. Ano, kukulu iho la au, o Aberahama, i kuahu ma ka aina o Ieresona, a alana aku la i mohai i ka Haku, a pule aku la hoi e laweia aku ka wi mai ka hale aku o kuu makuakane, i ole ai lakou e make.

18. Alaila, hele aku la makou mai Ieresona aku, ma ka aina, a hoes i kahi o Sikoma; e ku ana ia ma na kula o More, a ua hoes aku la makou ia wa ma na palena o ka aina o ka poe Kanaana, alaila au i alana aku ai i mohai ma na kula o More, a hea ikaika aku la i ka Haku.

19. A ike mai la ka Haku imua o'u, no ka pane ana mai i ka'u mau pule ana aku, a i mai la ia'u: E haawi aku no au i keia aina no kau poe mamo.

20. A, ala ae la au, mai kahi ae o ke kuahu a'u i kukulu ai no ka Haku, a nee aku la mai laila aku o i kekahi mauna, ma ka hikina o Betela, a kukulu iho la i kuu halelewa malaila, o Betela ma ke komohana, o Hai ma ka hikina; a malaila au i kukulu ai i kuahu hou no ka Haku, a hea hou aku la i ka inoa o ka Haku.

21. A hele aku la au, o Aberahama, e kamoe ana i ke kukuluhema; a e mau ana no ka wi ma ka aina; a, hooho iho la au, o Aberahama e iho ilalo i Aigupita, e noho malihini malaila, no kamea, ua nui loa mai la ka wi.

22. Aia hoi, i ke kokoke ana aku o'u e komo aku i Aigupita, mai la ka Haku ia'u: Eia hoi, o Sarai, o kau wahine, he wahine uiloa ia ke nanaia 'ku.

* Wahine—wife, o ia hoi, he wahine mare.

(Aole i pau.)

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

He kumakena nui ia o ka poe o Hawaii. Ua nui hoi ko Kalaniopuu kaumaha i keia lukuia ana o kona mau koa Alapa me na Piipii.

I kela wa, e noho ana no o Kahekili maloko o kona hale o "Lanikeha" ma Wailuku.

Ua oleloia, he hookahi alii o Hawaii i laweia aku imua o Kahekili oia o Keawehano, he alii no Hilo, a ua manaolia, oia ke hei ia aku i ka heiau, aka, no ka nui o na palapu i loaia Keawehano ma keia kua ana, ua make e oia mamua o kona hei ia ana aku iluna o ka lele.

Ma ia po iho, ua malama ae la o Kalaniopuu, he aha kuka me kona mau alii ame kona poe kanaka kaa-kaua.

Ma keia halawai ana, eia na alii ame na poe kaa-kaua o Kalaniopuu i noho ma keia akoakoa ana, o Keawemauhili, hoahanau (hapa-koko) o Kalaniopuu; o Kalanimanoakahoowaha, he alii keia no Kohala, noioko mai o ka ohana alii i kapaia he "Luhine."

O Keawe-a-Heulu o loko o ka ohana alii o ka I; o Niuanu, he alii oia mai Naalehu, Kau mai, o Naeole, kahu hanai o Kamehameha; o Kanekoa, he alii keia no Wai mea, kahi i kaulana i ka holo ia ma ke mele—

"Hole Waima i ka ihe a ka makani.

Hao mai na aie a ke Kipuupuu. He laau kalaihi ia na ke anu, Oo i ka nabele o Mahiki."

O Nanuekaleiupu, mai ke "alaluli" mai o Hamakua; Kameeiamoku ame Kamanawa, na mahoe kapu a Keawe-Poepoe i oleloia e kahi poe, o laua na mahoe a Kekaulike.

O Kekuhaupi'o, hunona a ke kahuna a Holoae; Keaweokahikona, i hoike mua ia ae nel, ame na keiki ame na ohana ponoio loa o Kalaniopuu.

Ma keia akoakoa ana, ua ku mai no o Holoae ke kahuna, a olelo mai la imua o Kalaniopuu ame na alii apau, me ka wiwo ole ame ka makau ole i ka i ana mai:

"E Kalani! E malii mai i ka leo. Huli aku la no ke ehuhaka-hiska ma o, a pela aku ana no me ke ehuhahi.

"Ke hoike mai nei no ke akua, aohē a kakou lanakila. Nolaila, i kua wahine ke kua e hoomaka aku ai.

"E hoomaka e lele wahine imua o Kahekili e ike iho i na mea a pau keia

kaua, oia aohē a kakou lanakila, ua hoole ko Akua."

Aole no he nana aku o Kalaniopuu i keia leo o ke kahuna, ua paa loa kona manao e nee huliamaahi no kona poe koa i koe iho no ke kaua i kekahi la ae.

Oia i o Kalaniopuu ame kona poe kaa-kaua e noonoo ana i ka lakou mau hoonohonoho kaua ana ma Kiheipukoa, aia no o Kahekili ke lawelawe ala i kana mau hana hoonohonoho kaua me kana keiki me Kahahana, no ka ano o ka laua hoonēe kaua ana.

Ua hoonohonoho hou mai la no laua i ke kulana like loa no me ke kulana kaua i poipu ia ai na Alapa a me na Piipii i ka la mamua iho.

He mea oiaio, i ke kakahiaka ana ae, ua nee aku la kela ame keia koa o Kalaniopuu po uka o Wailuku no ke kaua, ua hui iho la na pualikaua elua, o kela ame keia aaoa, a hoonukaia kekahi kaua hana loa a ikaika loa mawaena o lakou.

Aia no na koa o Oahu nei malalo o na alakai kino ana a ka Moio opio Kahahana, ke kao mai la i na ihe "ma-kini" imua o na koa o Hawaii. Aka, ua oni aku la no na koa o Hawaii me ka makau ole a me ka wiwo ole.

He loihi no keia manawa o ka paio ana ame ka luku ana o na aao elua i kahi ame kahi.

Nui ka make o na aao elua. A o ka hopena o keia kaua ana, ua hooheea mai la na koa o Hawaii a lanakila ae la no na koa huiia o Kahekili ame Kahahana.

Ma keia hookuemi hope, ia ana mai o Kalaniopuu mau koa, i koe kakaikahi ma keia hooaka kaua ana, aole i alualu mai na koa lanakila o Maui mahoe o na koa auhee o Hawaii, mamuli no ia o ka loaia ana he mau palapu koikoi ma luna o na koa huiia o Oahu ame Maui, ma o na oniu ihe makaukau ame na kaa-laau oolea ana a na koa o Kalaniopuu.

No keia auhee ana o na koa o Kalaniopuu ma keia kaua ana, ua kahe iho la na waimaka o Kalaniopuu, a olelo aku la i kana wahine i ka ili, oia o Kalola, e lilo oia i elele e pii ai e noi ia Kahekili e hoopau i ke kaua.

Aka, ua pane mai la o Kalola: "Aole paha e na mai ka inaina o ko kaikoeko ia'u, oia i he kaua huliama-hi keia. A ina owau kau e Kalani e hoonu ai, aole paha au e ola. E aho, e hoonu ae no oe i ko piko, ia Kiwalao. Oia mo na makuakane mahoe ona, oia o Kameeiamoku ame Kamanawa, ke pii e ike i ko kaikoeko. Aka, no'u nei la; aole au e hiki, e make mai no auanei au i ko kaikoeko."

Ua holo like ae la keia manao i na 'lii apau, e hoonu ia Kiwalao me na makuakane mahoe ona, oia o Kameeiamoku ame Kamanawa.

Ua hoomakaukauia iho ia keia huakai ini kuikahi mawaena o Kalaniopuu ame Kahekili.

No kahi wa aku.

Alamira

Ka U'i Hapa Puniho

MCKUNA III

PAPA, HEAHA KEIA?

"Ina pela," i pane ae ai ka Ela wahine me ke ku ana ae iluna, "E hele aku ana au e nana iaia." O ka hele aku la no ia o ua Ela wahine nei no ka rumi puihaka o kana kane.

Iaia i hoea aku ai ma ka puka ua hoopihia loa ia kona noonoo me ke kahaha ame ke pahaohao nui i kona ike ana aku i kana kane e noho ana ma kekahi pukaaniani a na kukuna la e pa-pa mai ana me ka ikaika maluna pono ona.

Ike aku la no hoi oia, ua hele na helehelena o kana kane a nanakea pu, a e hoike mai ana kona mau ano apau aia he mea ano nui iloko o kona noonoo kahi i hoehaeha ai.

E kolou ana kona poo ilalo, a e paa ana kekahi lima ona i kekahi palapala.

E haka pololei ana kona mau maka maluna o ka moena veleveta e uhi ana i ka papalele; a nolaila aole oia i ike mai i ke homo ana aku a kana wahine ma ka puka, a hele aku la a kana wahi e noho ana.

Kahea mai la kana wahine iaia: "E Robata!" Aole nae oia i lohe; alaila, kahea hou mai la no kana wahine iaia: "E Robata! Ua ma'i ia anei oe?"

I kela wa i hikilele ae ai a pu-iwa ae la ua Ela nei. Ea ae la kona poo iluna a nana aku la i kana wahine. I nei wa a ua Ela nei i nana aku ai i kana wahine, ua ike mai la oia (ka Ela wahine) ua hele kona (ko ua Ela kane nei) mau helehelena a keokeo pu.

A ninau aku la ua Ela nei i kana wahine:

"Heaha ia, e kuu aloha?"

"Ua ma'i ia paha oe, e Robata? Heaha keia pilikia? Heaha ka lono kaumaha i loaia mai nei ia oe?" wahi a ua Ela wahine, a ia wa i haule iho ai na kuh o ua Ela wahine nei e huli iho la maluna o ka papalele, ma ka aoko o ka noho a kana kane e noho ana, me ka hopu ana mai i na lima puuanu huihui o kana kane, a paa ae la iloko o kona mau lima:

"E papa, heaha keia?"

Ua lilo keia hana a ua Ela wahine nei i mea e hoopaila ae ai i ke aloha iloko o Robata, e noho ana me ke kaumaha ame ka luuluu.

Ia wa unuhi malie ae la ua Ela nei i kona lima hema mai ka paa ana a kana wahine a kau iho la oia i ua lima hema nei ona ma ka

... A me ka leo i pili i ke aloha waloia e oopu ana iho o kona houpo ame na waimaka e halohai ana ma kona mau maka pane iho la ia:

"E kuu aloha, kuu kuu hoi. Mii pihohoi oe no ko'e ano au e ike mai ia i keia wa. Aohē o'u pilikia, aole no hoi au i loobia me kekahi ma'i. Aka, e kuu aloha, e hoomanawanui iki mai oe a loaia ae ia'u kahi hoomaha, alaila hoike aku au ia oe i na mea apau."

"Aka, e papa, ke nana aku nei au i kou mau helehelena, ua hele a ano e. He haieka pu wale no oe a'u e ike aku nei; a o kou mau lima keia ia'u i paa iho nei, e haalulu wale ana no. E ae mai oe ia'u, e papa, e hana aku au i kahi mea e loaia ai ia oe he maha.

"E kuu aloha, aole hiki ia oe ke hana mai i kahi mea e maha ai au. Aole hookahi mea mawaena o ko kaua ohana nei, e hiki e hana i kahi mea e loaia ai keia kaumaha nui e lulumi nei iloko o'u. Aole— aole loa hookahi."

Alaila, kaikai ae la ua Ela nei i kona lima akau, a kaomi ae la i kona lae.

Ia wa, pane mai la kana wahine: "E ae mai oe ia'u, owau kekahi e auamo pu aku me oe i ke kaumaha a kou naau e hoike mai la. Heaha keia pilikia nui o kaua? E hai mai oe ia'u. Heaha keia; e papa?"

"E kuu wahine, ke koi mai nei oe ia'u, e hoike aku ia oe i kuu nawaliwali, ke kumu hookahi o kuu poino a pela no hoi me kou e kuu wahine. O kuu nawaliwali nei, o ia auanei ka mea e kau mai ai na leo hoino a na lei aloha a kaua. He oiaio, ma ko laua wa e ike ai i ka oiaio o keia mau mea a pau, e hoopihiaia ana ko laua mau puuwai i ka ehaeha nui. E kuu aloha, i keia hora, he kanaka poino au."

I keia wa i hiolo makawalu iho ai na waimaka ma na papalina o ua Ela nei. Paa ae la kona mau lima elua i kona mau maka.

I ka ika ike ana o ka Ela wahine i keia ano e loa o kana kane, ame kona lohe ana i kana olelo ana aku iaia, he kanaka poino oia ia wa, ua lilo ia he mea e hoano e loa ia ai kona noonoo, a ninau mai la oia i kana kane:

"He oiaio anei keia au e hoike mai nei, e papa?"

(E hoomauia aku ana.)

Mahope no nuiui balota Pukiki pi mai Hawaii nei. Kela Kiana no, kela mahiko no, aniani makemake Pukiki pi mai hana-hana kela ko, a hana-hana kela balota. Pukiki aole ike heluhelu, no sabe kakau, aka, mahiko no sabe kakau. Pau pilikia Pukiki, iaia koho kela balota no, Pukiki no, kela kanakal Kanaka aole noonoo kupono ana— aole pili like kela kanaka hana-hana kela balota Mahope nui pilikia no kela kane. He olelo keia na kekahi Pukiki a makou i lohe aku ai e kama ilio ana i kekahi poe kanaka Hawaii i kela la aku nei. Polo ei ke Pukiki.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Ua aahu iho la o Kiwalao i kona mau kahiko alii apau; a lilo ae la ia Kamehameha i ka paa ana i ka Ipu-kuba o ke alii, a ia Kamana-wa hoi ke kahili.

Ua pii aku la nohoi ka elele o Hawaii no uka o Wailuku, a, aia ia wa, e noho ana no o Kahekili iloko o kona hale i heaia ma ka inoa o "Kalani-Hale"

Mamuli hoi o ke kapu alii kiekie i loa ia Kiwalao. ua mala lae kona alabele e hoea aku ai i ke alo o Kahekili.

I ke kokoke ana 'ku o Kiwalao ame na Mahoe kapu i ka hale, e moe ana o Kahekili iluna o na nu'a moena waliwali oia au. A i ka haia ana aku keia iaia o ka lohe, ua kokoke loa e hoea aku o Kiwalao. ia wa, i huli ae ai kona alo iluna. A he hoike keia a Kahekili i haawi ae ai, no kona ma-kemake ole e make o Kiwalao.

O ko Kiwalao hele nohoi ia a komo iloko o ka hale, hele pololei aku la ia a noho iho la ma ke alo pono o Kahekili. Ia wa aloha iho la ka makua i ke keiki a o ke keiki hoi i ka makua, a uwe iho la laua.

A pau ka laua uwe ana, ia wa i kokolo aku ai o Kamehameha a me Kamanawa a loa na lima o Kahekili a honi iho la. Na Kahekili no i hoomaka mai i na olelo e weheia ai na kuka olelo ana mawaena ona ame Kiwalao, ma ka aoao o Kalaniopuu, ua hooholoia e pau ke kaua. Ma ia hope iho, ua hoi o Kalaniopuu no Hawaii me ka piha o kona uhane i ke kaumaha ame ka luuluu nui.

He nui no na manawa a Kalaniopuu i hoala hou ai i ke kaua ma na mokupuni o Maui a Molokai, mahope iho o keia hoauhee ia ana ona e Kahekili.

A ma keia wahi, he mea pono kou mea kakau moolelo, e ka makamaka heluhelu, ke kamailio iki no ka mea e pili ana ia Kamehameha I, ka mea nona keia moolelo i kakauia ma ke ano nui, oia oia e noho ana ma Lahaina. Maui, ma ka wa i hoea mai ai o Kapena Kuke i Hawaii nei.

Ma ka wa i ku ai ka moku huli honua "Discovery" ma waho ae o Lahaina, ua holo hookahi aku la o Kamehameha maluna o kona waa a kau iluna o ua moku la. A ua noho ua Kamehameha nei maluna o na moku la, me ka makau ole a me ka hopo ole, mawaena o na ma-

lihini o na aina e, ka poe hoi ana i nana aku ai, he poe malihini piha kupaihana ame ke kamahao.

Ua noho o Kamehameha maluna o ua moku la a ua hiamoe no oia maluna o laila mawaena o na malihini, e waiho ana i kona ola ame kona make iloko o ka lima o na poe la o na aina e.

Ma keia moe ana a ua kaeaea nei o Hawpii maluna o ka moku, ua nui ka uwe a me ke kumakena ana o na 'lii ame na makaainana o uka o Lahaina i ka malu ulu o Lele, no ua 'lii nei.

A penei na olelo a Kapena King i hoike ae ai ma kana buke moolelo, kekahi hoi ia o kona mau alii-moku kiekie.

He kanaka kino ikaika keia (oia o Kamehameha) a e hoike mai ana kona mau helehelena ia wa i ke kulana koa oiaio, i loa he puuwai koa ame ka wiwo ole. He helehelena a he hiohiona kona e kauia ai ka weli. A he kulana hiehie maoli kona.

Ua piha mahalo na kanaka o luna o ka moku iaia, no ka nui maikai o kona kino a maloeloe no hoi. O kona mau iwi, he mea e ka nunui a piha wi-kani oolea.

Ma ka wa i halawai pu ai o Kamehameha me Kapena Kuke maluna o ka moku, ua lulu lima iho la oia me ua kanaka holomoana kaalana nei o Pelekane, ma ka hanohano o kona kulana. Ua lawe hele aku o Kapena Kuke i ua Pai-ea nei o Hawaii e hoomakaikai iaia ma na wahi a pau o ka moku.

E nana ana i na mea kaua o kela ame keia ano. Ua hoike ae la ua Kamehameha nei i na hiohiona hauoli, aole nae iiko o ka pioo pupuahulu, me he mea la, ma ka hoomaopopo aku ia wa, he mau mea; a oia hoi ke kumu i hikilele ole ai a puiwa kona mau noonoo i kona ike mua loa ana 'ku ia mau mea kaua a ka Pelekane.

Hoike ike aku la no hoi o Kapena Kuke iaia (Kamehameha) i na palapala aina i ka pae aina o Tahiti. A ia wa i kunou iho ai ke poo o ua Kamehameha nei, ma ke uno e hoomaopopo aku ana ia imua o Kapena Kuke, ua kamaaina mua ola i kela inoa "Tahiti."

He mea oiaio no nae ia, oiaio o ka inoa Tahiti, ua paa no ia ma na moolelo kahiko o ko Kamehameha mau kupuna a pela nohoi ma na mele hai-kupuna mai kahiko mai. Aole ia he inoa malihini iaia.

No ka nui loa o ko Kapena Kuke makemake ia Kamehameha, ua aua okoa oia iaia e moe maluna o ka moku ia po, a, ua ae no ua Pai-ea nei i keia aua a Kapena Kuke, a oia ke kumu o kona moe ana ia po hookahi maluna o ka moku.

Aole no i pau.

E lilo ana i kekahi poe mahiai mai Iapana mai, he mau eka aina i aneane e hiki i ka eima tuusani ma Olaa, Hawaii, ma ka hoolimalima, a e mahi aku ana keia poe i ke ko a haawi na ka wili o Olaa e wili i ka lakou ke...

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

MOKUNA III

PAPA, HEAHA KEIA?

"He oiaio, e kuu aloha," wahi a ua Ela nei i pane iho ai i kana wahine, me ka hoomau ana iho i ka olelo ana:

"Ano, e hai aku au ia oe, e kuu wahine, ka makuahine hoi o ka'u mau keiki. I keia la, aole o Merivela Hale nei he home no kaua. O ka waiwai hoi o Sutawoleda holookoa nei, un pau loa ia i ka lilo mai ia kaua aku. Ke noho nei kaua ame ka kaua mau keiki he poe aohe home, aole wahi e ku iho ai ko kakou mau wawae. He poe ilihune kakou i keia la.

"Nolaila, e kuu wahine," wahi a ua Ela nei i hoomau iho ai i ke kamailio ana i kana wahine me ke kaukau ana, a iloko no hoi o ka uwe ana—"Aloha no oe, aloha no hoi au, a aloha na keiki a kaua. Eia au la i keia hora he kanaka ilihune. O ka hopena iho la keia o ka'u i olelo aku ai ia oe, e akahela mai ana na lei u kaua."

Aole i kanamai ka pioo ulupuni o ka Ela wahine, ua ku ino ae la ia iluna, i keia aku i ka hanu pinapina ana ae ma kona uma-uma, a i aku la oia:

"E Robata! Robata! Aole o'u wahi manaio iki i kena mau olelo au i hoike mai la. Ina he oiaio kena au, e kuu kane i hoike mai la, alaila e hoalilo mai ana oe ia'u i pupule. Ua lilo o Merivela Hale nei ia wai? E hai mai oe ia'u. Owai hoi ka mea dala nui hewahewa i lilo ai na aina ame na waiwai apau o Sutawoleda nei? O! e kuu kane! Aole i kanamai kuu poino. Auwe no ka hoi a'u mau lei aloha."

Me keia mau huaolelo i puka ae mai ua Ela wahine nei, ua kuemi hikaka aku la oia i hope, me ke ano hikaka ume ka aa ana mai o kona mau maka i kana kane, a ku iho la ia me ka haalulu ana ae o kona kino a pnni.

"E kuu Kalara aloha," wahi a ka Ela i pane mai ai i kana wahine, "aohe a'u mea e ae e hoike aku ai ia oe. O keia ka oiaio apau a'u e hoike aku la ia oe. Ano, i keia hora, he kanaka poino au. A i hoike aku au ia oe, e kuu wahine o na lani kiekie ko'u hoike, aole loa au i makemake iki e hoike aku i keia poino i kau mai maluna o'u ina i hiki ia'u ke hana pela.

"He mea oiaio, ua kau mai keia poino ame keia popilikia maluna o'u, mamuli o ka palupalu wale o kuu naau ame ko'u hupo pu no hoi. Ua ike no au e kau mai ana oe i na hoino ana he nui maluna o'u. Aka, aole mea hou aku i koe. E kuu wahine, ua poino kaua."

la oia me ka hana nei. A oia oia e uwe ana, aole i hookokoke hou mai kana wahine ma kana wahi e noho ana.

Ke ku la o Bede Kalara, ka wahine a ua Ela nei, me na helehelena i hele e haikoa incino, a ua hoi kona noonoo a ulupuni i ka uluahewa maopopo ole o kana hana pono e hana ai ia wa.

He mau minute ko Robata o ka hookuru ana iho i ka ehaha o kona naau, alaila aea ae la oia iluna, huli ae la a nana mai la i kana wahine, oiaio no na waimaka e hiole ana ma kona mau papalina, a olelo mai la:

"E kuu wahine, ka makuahine hoi o ka'u mau keiki, e maluu mai oe i ka'u e hoike aku nei ia oe. I keia makahiki, ua oi loa aku ko kaua mau hoolilo mamna o na loa mai. He uuku loa na wahi dala i loa mai ia kaua iloko o keia makahiki aku nei no na hoolimalima o ko kaua mau aina. O ka averika hoohalike o ko kaua mau lilo maoli no na mea apau, ua like ia me \$10 maluna o \$1 i loa mai ia kaua nolako mai o na dala hoolimalima o ka aina.

"Nolaila, iloko o keia makahiki i hala iho la, a no na makahiki lehulehu no hoi i ka hope ae nei, ua komo aku ko kaua mau waiwai apau iloko o kekahi aie nui hewahewa. Ua hoike mai kau Kahu Waiwai i ka nui o ka kaua mau wahi dala ma kona lima i kela makahiki aku nei. Ua noonoo au no ka hana pono a'u e hana ai me ia mau wahi dala i loa ai he ola no ia mau wahi hunahuna dala, a nolaila ua hooholo iho au e hoo-komo aku ia mau dala iloko o kekahi hui hoopukapuka.

"Mamuli o ia manaio, ua moraki aku la au i na aina apau o'u ame Merivela Hale nei, no kekahi huina o \$30,000. Ua hookomo au i keia mau dala apau iloko o kela hana; a i keia la i hoea mai ai ka palapala a kuu loio, oia o Mr. Lawton, e hoike mai ana ua poho kela hui, a ua poho pu kuu mau dala he ekolu miliona i hookomo ai iloko o ua hui la.

"He mea oiaio nae, e kuu Kalara aloha, i na la mua o ka nee ana o keia hana, ua loa mai i'u na lono hoohoihoi a hoohaouli no ka holomua o ka hoohanaia ana o ua hana la. A ma ia wa i ulu ae ai na manaolana ohohia iloko o'u, e loa ana i kuu hiapo mahope iho o kuu make ana, he waiwai hoolina piha momona loa. O kuu Kahu Waiwai kekahi i piha me ka hauoli no keia mau lono i loa mai ia maua. Aole ui hoike aku ia oe i keia hana a'u, no kuu manaio ana e huna malie i nei hana, a hiki i ka puka ana, alaila ia wa au e hoopahohoa aku ai ia oe me ka hauoli nui no ka loa ana he waiwai no kau mau keiki. Aka, e keig, mau moehane nae apau a'u i moe ai, ua lilo ae la ia i mau moe ole, a ke ku nei au, kau kane maluna o ke kahua o ka poino. Aole i pau.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na=i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Elike me ka mea i hoikeia ae la, na nui ke kumukena ame ka uwe ana o na 'lii ame na makaainana ma uka o Lahaina, no ko lakou manao ana, ua poino a ua make o Kamehameha, me he mea la, ua oho ae na leo kanikau e ua poe ma kaainana makee alii nei, he mau uwe helu ana hoi o ke anoano ame ka ilibia—e.

Auwe! Aia la i hea ke alii o Kohala, O ka aina i na puu haele lua, O Pili me Kalahikiola? Auhea ka ihe ha'i ole a Keawe? I lele maopu i ka umauma o kona poe hoa paio? Na ihe makolu i palepale ole ia'e? Auwe! aia i hea ka mamoo alii a Umi?

Ka mea pono ke kapu i ka Paepae-o-Liloa.

Ke uwe a-au nei ko Maui ia oe, Punia Lahaina i ke kumakena ana nou,

Uwe o Kalaniopuu i kana keiki; Aia la, ua nalo, ua hala i ka moku kaalelewa i ke kai;

Ka moku panee i ke kai me ke kauhaha,

E kaalewa paiauma ana i na ale apiipii o ka moana,

Ke uwe ana ole ae nei na kini o ua haku lani la,

Auhea o Kalani Mehameha?

Ma ia po holookoa, ua kani na pahu "kaeke" a na kanaka o Lahaina, ua olo na pihe uwe a na aialo, ua ku na kahuna ma na nuu ame na kuahu o na heiau e twalo ana i ko lakou mau akua no ua lani alii Kamehameha nei a ke aiwaiwa, a o ka hiwahiwa hoi a na makaainana.

Aka, i ke kakahiaka ana ae, i ka wa a na kukuna o ka la i olino mai ai maluna o na liko lehua o Lahau, a hoopumehana iho la i ka umauma lalalaha o na Hono-a-Piilani, aia hoi, me he uwila la i ka muka o ka opua, ikeia aku la ka nee ana aku o ka waa o ua Niuhi la o ka Pakipika mai ka moku aku, a hui hoi mai la no ka aina me ka hano hawee e nee malie ana iluna o na ona malu o Uo, a pae ae la i ke one hoi o Keawaiiki.

He mea oiaio nae, mamua ae o kona haalele ana aku i ka moku o ke kanaka Pelekane au-kai kaulana oia au a hoea mai no paha i keia mau la, a hui hoi mai la, ua hoahu ia mai la oia e Kapena Kuke me kekahi kuka ulaula nani i ulumehiehe me ka hoohiwahiwa o ke kanaka koa Pelekane, a ua haawita mai la no hoi iaia he pahi puhaka oi loa, a no ia mea i ha-

heo ae ai ua Niuhi la no keia mau makana hiwahiwa i loa iaia.

No keia hui hoi ana aku o ua Patea nei a ke aiwaiwa ame ka kookalakupua, ua hauoli ae la na 'lii ame na makaainana, a me he mea la, ua lohe ia ae la ko lakou mau leo hoohō hauoli ma na huaolelo a ka mea haku mele o keia au hou:

Eia! e ka ihe a Keawe!

Eia! na kipoohiwi nepunepu a Umi!

Ua hoea hou mai i na Hono hawee a Piilani,

Hooipo ana o Kalani me ka malu ulu o Lele;

Ke ike aku nei makou he maka no a he maka;

Ke lohe nei hoi makou i kona leo alii eehia,

A ke hauoli piha nei o Kalaniopuu no kana keiki,

No Kamehameha i ka iuiu o na lani he hiwahiwa.

Ua oleloia, ma ka wa mua loa o Kamehameha i hehi aku ai iluna o ka moku o Kapena Kuke, a ike ia mai la hoi ua alii wohi nei o Hawaii, ua ike mai la oia i na onohi maka o Kamehameha e a aku ana, me he mea la he ahi e hulili lalapa ana i ka onohi o ke ao.

Aole wale no o Kapena Kuke kai ike i keia mea kamahao ma na maka o Kamehameha, aka, o kona mau aliimoku no kekahi. A ma ia wa i hooholo iho ai o Kapena Kuke, o keia ke kanaka nana e rula aku ana ia Hawaii.

Ua oleloia nohoi, ma kekahi wa a ua Kamehameha nei i hele kookikiwi ae ai maluna o ka oneki o ka moku me kona kulana hiehie nui, a i kona ike ana aku i kekahi ilio nui e ku mai ana a nana pono iaia, ua hui pono aku la ka haka ana a kona mau onohi maka weli i ua ilio nei, a o ka wa no ia i peiho ai ua ilio nei ilalo, me he mea la ua hahau ia aku oia i kekahi hauna laau ikaika loa.

Ua lilo keia ike ana o ua Kamehameha nei i keia mau mea o luna o ka moku i hoomaiekeia aku iaia i haawina hoonaauao kiekie loa mai iaia ma ia hope mai, a na ia ike i hoeleu nui loa i kona noono e hoohalike oia i kana mau hana me ko na mea ana i ike ai ma keia huakai kamahao.

Ma ka moolelo hoi a Aberahama Fornander, Buke 2 o "Ka Polune-sa," aoao 171, ua hoikeia mawaho aku o kahi kauhale o Wailua, ma na Koolau o Maui hikina, keia wahi a Kamehameha i holo ai a kau iluna o ka moku o Kapena Kuke. A ua olelo ae hoi o S. M. Kamakau, o Kaleimamahu kekahi hoahanau no o Kamehameha oia ko Kamehameha kokoolua o ka moe ana iluna o ka moku i ka po a hiki i ke ao ana.

I kona hoi ana a hoea i ka aina, elike me ka mea i hoikeia ae nei, ua hoike aku la oia i na mea apau ana i ike ai o luna o ka moku i kona makuakane, me kona hoike pu ana aku i ka hana aloha a na haole a me ka maikai o kona bookipia ia ana.

Alamira

Ka U'i Hapa Panielo.

MOKUNA III

PAPA, HEAHA KEIA?

"Ei au ke paa nei ma kuu lima i ka palapala mai a Mr. Lutona mai, kuu loio, a ke hoike mai nei oia ma keia palapala no keia poino weliweli i kau mai maluna o'u. A ke hoike pu mai no hoi oia, ma ka wa e pau ai ka eono mahina mai keia la aku e ohi mai ai ka mea nana ke dala i morakiia aku ai kuu mau waiwai apau. A ke hoea mai ia wa, o ia iho la ka manawa e ike ai ko ke ao nei apau i kuu poino, ka popilikia hoi i ke ole ia e kekahi o na alii o ko makou ohana alii mai ka po mai."

Aia kana wahine ke ku mai la me kona mau belehelena i hele a piha i ka haieka. Ke puliki la kona lima akau i ka hilinea o kekahi noho. A ma ka wa i pau ai na olelo a kana kane i hoopuka aku ai iaia, o kona wa no ia i pane mai ai me ka leo oolea a makona no hoi:

"E kuu haku, ua ike anei oe i ka nui o nei hewa au i hana ai? I hai aku au ia oe, ua kiola wale aku oe i ka waiwai hoohilina o kau keiki."

"He oiaio ia au, e kuu wahine i hoike mai la. Aka, aole hiki ia'u ke alo ae i ka ulia poino o ka manawa; a e hoomanao pu iho no hoi oe, e kuu Kalara, ua hoea mai keia popilikia mamuli o—"

Maanei i hooki pu iho ai ua Ela nei i kana kamailio ana, oia nae ua makemake oia e hoopuka aku imua o ua wahine nei ana, ua loa mai keia pilikia iaia mamuli o na hana uhaai a kana mau keiki, aka ua kaomi pu wale iho la no oia ia mea iloko ona.

I keia wa i ulu mai ai he mau kike olelo ana ma ka aoao mai o ka Ela wahine.

"Mamuli o keaha i loa mai ai keia poino i kuu hiapo? Heaha ke ano o ia olelo au i kahamaha wale iho la? Manao anei oe, e olelo mai ia'u, ua loa mai keia poino mamuli o ko makou uhauha i na wahi dala omilumilu au i huawi mai ai ia makou? I hai aku au ia oe, e kuu haku, he lalau loa ia manao ana ou pela. Hoo-kahi mea maopopo loa ia'u, ua pupule ia oe. A i hai aku no hoi au ia oe, ma ka wa e lohe ai kuu lei aloha, kuu kaikamahine hoi no keia popilikia i kau mai maluna o laua, e noha ana kona puuwai. Aole ka hoi, he mea, manaonao e like me keia."

Aka ma ke ano hookanaaho a pono hooikaika wale no hoi o ua Ela nei, ua pane aku la oia i kana wahine:

"No'u iho, aole o'u hopohopo loa no ke kaikamahine a kuu, oia i ua manao au, mamuli o kona

Aole i pau pono aku na hooikaika a na Ela nei i makemake ai e ho-ike aku imua o kana wahine o ka ka wa no ia o na wahine nei i pane mai ai me ke oolea loa:

"Peneha kau e olelo mai nei? E mare oia me Mr. Kalara? Peneha e hiki ai i kuu lei aloha ke mare aku me Kalara, ina e lalulala ana iwaena o ka lehuhehu keia mea hilahila nui wale, ma ke ano he poe ilihune kakou? Peneha e a-mai ai o Kalara e mare mai i ke kaikamahine ilihune? Aole anei ou manao iho, he kanaka banakarupa oe i keia wa, a o kuu kaikamahine hoi, he kaikamahine oia i keia la na ke kanaka banakarupa. I hai aku au ia oe, e lilo ana keia mea i kumu e make ai kuu kaikamahine, a o ce pono, o kona makuakane ka mea nana i pepahi aku ai iaia."

Me keia mau huaolelo i puka mai, mai ua Ela nei, ua haalulu pu ae la kona kimo holookoa, a haule iho la kona mau kuli ilalo, a uwe iho la oia me ka ehaeha nui.

O ka Ela Robata hoi, ku ae la ia iluna a wele aku la oia ma kahi a kana wahine i kukuli iho ai, a e uwe ana hoi, a kau iho la oia i kona lima maluna o ke poo o ua wahine nei ana, a pane iho la:

"E kuu Kalara aloha, ua oki, mai uwe oe. No ka pono o ke Akua a no ko kuaa pono pu no hoi, a pela pu me ka kuaa mau keiki, mai uwe oe e like me keia au e hana nei. Malia paha hoi, aole i hala ka wa pono no ka manaolana. He ma-u no hoi keia mau la e hele aku nei—he eono mahina keia; a malia iloko o ia wa e pau ai kela pilikia mamuli o kekahi ulia pomaikai e hoea mai ana i o kuaa nei. Nolaila, e kuu aloha, e ku ae iluna a e nana mai hoi ia'u. O keia uwe ana ou, e like iho la me keia su e hana nei, he mea wale no ia e lohe mai ai na keiki a kuaa a holo mai laua e nana ia kuaa maloko nei o keia rumi. Pau, e Kalara!"

Alaila, me ia uwe no o ua wahine nei, pane ae la:

"Heaha ka hewa ke lohe aku a'u mau keiki i ko'u uwe ana no laua? He mea pono ia laua ke ike i ka oiaio i keia wa; o noho aku auanei laua me ka hupo a hoea mai ka la, e lohe ai laua no keia poino a laua i ike ole ai i nei manawa, a o ka pilikia hoi a'u a ko laua makuahine i ike ai i keia wa, a i hoike ole aku hoi ia laua, he mea auanei ia e wawahia ai ko laua mau puuwai, a i ole, he mea ia no laua e pupule ai; alaila e kau mai no ka laua hoino nui ana maluna o'u, ko laua makuahine." Aole i pau.

WEHE AHA MELE MA EWA OAHU.

E weheia ana he aha mele ma Manana Ewa, ke hiki i ka hora 7:30 p.m. o ka Poono, Ianu-ari 13, 1906, no ka pono ame ka pomaikai o ke Ekalesia. E oleu mai e na alakai.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauia.

I ko ua Kamehameha nei hoo-kuku ana i na ihe, na pololu ame na mea kua i maa mau i ka lawelaweia e na koa Hawaii oia mau la, me na pu nunui a liilii hoi, na pahi hulali a na haole o na aina e mai, he mau mea liilii wale no ia mau mea a kona lahuikanaka i ko na makaukau ana e ike aku nei ma na lima o na malihini.

He mea maopopo loa, ua hoo-kaakaia kona mau maka no keia mau hihimanu i loa i na malihini, ua lilo ia mau mea ana e ike nei i haawina nana e hooko ai ma na la i lawelawe ai oia i ka oihana na'i aupuni, ma kona wa i ku ae ai i ka moku.

A ma keia wahi, ua like iho la oia me Petero ka Nui o Rusia i ko na hull ana i na hana e loa al he ikaika holomua i kona aupuni, oia hoi ke kapili ana i na moku. Ua komo kino maoli keia kanaka Rukini i lilo i hoola no kona lahui ma ke a'o ana i ka oihana kama-na moku; aka, o Kamehameha ka Na'i Aupuni o Hawaii, aole oia i noho ao kamana moku elike me Petero ka Nui o Rusia, eia nae, o kona ike mua ana i na mea paa-hana a na malihini, elike me ia i hoikeia ae la, ua loa iaia he malamalama no kona hoomakaukau ana i na mea ano like me kana e ike nei i keia wa.

Ua hoomaikaika ae la ka mea kakau moolelo i keia mabele ae la, aole ma ke ano, he mabele ia i hele pololoi loa ma ka moolelo o ko Kamehameha moolelo, aka, he mau mea nae ia e hoomaopopo mai ana i ke kulana aapo a makemake holomua iloko o ua 'lii kaulanu nei o ko Hawaii Pae Aina; a he mea no hoi e hoike ana i kona koa ame ka makau ole i na hana malihini hou akahi no a ike kona mau maka.

Ma keia wahi e hoololi ae ai kua, e kuu makamaka heluhelu i ka nana ana o ka mea e pili ana i na moolelo kahiko e pili ana i keia huakai mua a Kamehameha iluna o ka moku o Kapena Kuke.

Ua hoike mua ae nei ka mea kakau moolelo, ua olelo o Aberahama Fornander, ka mea kakau o ka Buke "Ka Lahui Polunesia," ma waho aku o Wailua, ma na Koolau o Maui, keia wahi i halawai ai o Kamehameha me ka moku malihini.

O keia ka wa a Kalaniopuu i hoi hou mai ai e kua hou ia Maui,

mahope iho o keia kana ana i "Ahulauai ka Piipii i Kakanilua," - O keia no ka hoike a ka mea kakau moolelo Hawaii Jarves. Aka, ma ka hoopuka ana a Kipikona i kana moolelo no Kamehameha I i hoikeia aj ma ka nupepa Elele Poakolu, Buke I, iloko o ka M. H. 1880, ua hoike ae oia ma Lahaina kahi i kau mai ai o Kamehameha no luna o ka moku "Discovery" elike me ia i hoikeia ae nei mamua, a ma ka hoike hoi a kekahi mea paanaau moolelo a kua-hau Hawaii, a he pua alii nohoi oia no Hawaii nei, ua hoike mai oia i ka mea kakau, o keia wahi a ua Paiea nei i kau ai iluna o ka moku "Discovery" ma ke hoi no ia o Pailolo, mawaena o Molokai a me Maui. A o ke kokoolua o Kamehameha i kau ai maluna o ua moku la, oia no o ke Kuhaupio, elike no me ia i hoikeia ae nei.

He mea oiaio no nae, ma ka wa i hoi ai o Kalaniopuu i Hawaii ane ane paha e piha ka makahiki hoo-kahi, ua hoi hou mai oia e kua ia Maui, a ua hooa no oia ma na kai-aulu o Lahaina, kahi a Kahekili a me na koa o Oahu nei e noho ana, a o Kamehameha pu nohoi kekahi e noho ana malaila.

O Keaulumoku, oia kekahi o na loa haku mele oia au kahiko, oia ka mea nana i haku i ke mele wana no ke au-hulihia ana o Hawaii ia Kamehameha, A o ka inoa oia mele, oia o "Hau-i-kalani. E noho ana oia ma Lahaina ia wa. E hoopuka aku ana makou i keia mele ma keia mua aku.

He Lalau Maoli.

Ua lohe mai makou ua hooholo ka Papa Lunakiai o ka mokupuni o Hawaii e ukuia ka papa maka'i elua i lawelawe hana ai ma ia Kalana i kahi wa i hala ae nei, oia hoi na makai o ka hapa nui o ua papa la i hoo-kohu aku ai, ame na makai a ka Makai Nui i hoo-kohu aku ai, me ka ike maopopo no nae o ua poe Lunakiai la aole o lakou mana ma ka hoonohonoho makai. E aho na lakou ponoi e uku ae i kela poe a lakou i hoo-kohu lalau aku ai.

WEHE AHA MELE MA EWA OAHU.

E weheia ana he aha mele ma Manana. Ewa, ke hiki aku i ka hora 7:30 p.m. o ka Poaono, lanu-ari 13, 1906, no ka pono ame ka pomaikai o ka Ekalesia. E eleu mai e na alakai.

O na poe makemake i ka nupepa KA NA'I AUPUNI, e haawi mai i ka lakou mau kauoha ame ka ho-ike ana mai i ko lakou mau wahi noho, me ka hooona pu mai i ke-ola o ka pepa, a na makou ia e hooona aku maloko o ka hale leta i kela ame keia la, a i ole, ma ka lima o ko makou poe keiki lawe nupepa e hooonaia aku ai.

Alamira

Ka U'i Hapa Panolo.

Hoomauia.

MOKUNA III

PAPA, HEHA KEIA ?

Alaila, pane mai la kana wahine: "Pela no. He mea pono io no ke hunakele loa ia keia mea mawaena o kua iho, a e noho no hoi kua me ka hoomanawanui. Aka, no ka mea e pili ana i na keiki a kua au i kamailio mai la, ma o lau e loa ai ko kua maha, he mea pohihihi no ia, oia he pokole loa keia wa o eono mahina mai keia la aku, no ke alualu ana o na keiki a kua no nei mea he kane, waiwai a he wahine waiwai nui nohoi na laua. Ua ike no oe ia mea.

"O ko'u manao o ko kua imi aku i mea dala hou aku e hiki ana ke ae mai e hoololi ae i keia huina moraki ma kona inoa, oia wale no ka'u alahela e manao nei, oia ka oi aku o ka pono, a he hana hoi ia i hiki ke huli ia aku iloko o keia mau mahina eono.

"Ke manaio loa nei au, eia kela alii opio, ka Haku o Elamia, ke hoopoina ole nei i kana mau hoomanao ana no Valeria.

"Ua maopopo loa ia'u o kona aloha i ka kua kaikamahine, o ke aloha hoi ia i hooleia aku e Valeria, oia ke kumu nui o ko ua Haku opio nei haalele ana iho ia Ene-lani nei a hele aku la oia no ka aina o Europa.

"Nolaila, manao au, ina e hoaka-ka aku ana kua imua ona ma ke-kahi palapala au e kakau ponoi aku ai iaia no keia pilikia i loa mai ia kua, aole no e nele ana kona ae mai.

"A no Robata hoi, aole paha ona manao e mare wahine koke oia i keia mau la a iloko o keia mau ma-hina e nee aku nei, a aole no paha iloko o hookahi a elua makahiki e nee aku nei.

"Koe wale no paha ka hoike ia ana aku imua ona me ka oiaio a pau no ka mea e pili ana i keia ku-muhana a kua e noonoo nei i keia wa.

"He mea maopopo, ina e ike ana o Walaka i ka oiaio apau, a o ke kumu wale no e hiki ai ke alo ae i keia pilikia, aole hoi mai ia kua wale nei no, aka, mai iaia aku no hoi kekahi, alaila, e onou ia ana oia e huli i kahi e loa ai iaia ka maha.

"Aka, hookahi a'u mea e kana-lua loa nei, he opiopio loa oia i ke-ia wa. Aole paha e hoihoi mai ana ka wahine iaia. Aka, e hooa-aku no nae hoi kua."

"Aole anei i piha ko Walaka mau makahiki i keia wa i ke ka-nakama kua?"

Ma ka mana aku, he kimo ke-ka oia Walaka i piha na na ho-na wai meli a ke aloha, e kahi Ho-ia ai ka puwai o ka haikakamahi-ne no ka makahiki ana iaia, a e-hoahaaha mau ia ai ko lakou naau noma?"

O keia ae la na olelo a Mr. Robata i ninau mai i kana wahine, a e hoike pu mai ana hoi i ke kupo-ne maoli no o ka lau keiki no ka nohona hauoli o ko ke ao nei a pu-ni, Aole i pau.

HE PANE I KA HUI "PRAY UNION."

Ina ua moekolohe lakou, ina ua pili kela mau poine a hoahewa ana i hoakakaa ae nei maluna, maluna o lakou; aka, i ka heluhelu ana i ko lakou mau moolelo aole loa i hoopiliia aku kekahi o keia mau hoahewa ana maluna o lakou; aka, ma ka heluhelu ana ma Mat. 8:11, e ike no kakou aia o Aberahama, Isaaka, Iakoba ame na kaula hemolele iloko o ke aupuni o ka lani.

E i mai ana paha oukou ua mihi keia poe kauwa a ke Akua; aka, aia mabea ka pauku e olelo mai ana ua mihi lakou? Auhea ka pauku e olelo mai ana, ua wikiwiki ka Haku e hoike kua mai no ko lakou hewa moekolohe? Kupononei e kapaia o Aberahama ka makua o ka poe manaio i na ua moekolohe oia? Pili pu anei ka uhane o ke Akua, ame ke Akua me lakou oia e noho pu ana lakou me na wahine lehulehu? E hoo-kumu an-i ka Haku i kona make-make, oia hoi elike no anei na mamoa Aberahama me ka hoku o ka lani ame ke one o kahakai, mai ka moekolohe?

Aka, e nsna aku oukou i ko ka Haku wikiwiki e hoike kua aku i kana mau kauwa i moekolohe, oia hoi, o Reubena, Davida ame kekahi mau kauwa e ae.

Ua mihi no keia mau kauwa ana iaia i ka Haku, aka, aole i loa ia lakou ko lakou kuleana mua. O kana kauwa i kau i ke kulana kiekie a haule iloko o keia hewa, ua weliweli koua haule ana, a he pa-kiki ka loa hou ana o kela kulana mua iloko o ka wa pokole. Ua laweia aku kekahi mau pomaikai mai o lakou aku, elike me ka laweia ana o ka pono o ka hanau mua mai a Reubena aku a haawia ia Speraima, a ua lilo aku hoi kekahi mau pomaikai mai a Davida aku. O keia mau kauwa maro lehulehu no nae aole loa iki he wahi hiohiona o ko ka Haku huhu ana, a haule hoi ko lakou kuleana. Pela no hoi me Davida oia oia e noho ana me na wahine lehulehu, mamua o kona haule ana i ka hewa moekolohe.

Ma ko makou helu i puka ai ma ka Poaono nei, Helu 13, malalo o ke poe "He Pane i ka Hui Pray Union," ma ka mabele eha oia manao, e hoomaka ana, "E hoomanao oukou he hewa nui ka moekolohe etc. etc.," ua komohewa ka huoolelo "mare lehulehu" i kaha apoia. o ka pololei (moekolohe). Aole mare lehulehu elike me kela i puka aku ai.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauia.

Penei ka hoike o ka "Moolelo Hawaii" a F. J. Pokuea (1858) no keia kau ana o Kamehameha iluna o ka moku o Kapena Kuke, oia hoi o Lono i kapa ia aku ai e na kana-ka Hawaii.

"I ke ku ana mai o Lono (oia o Kapena Kuke) i Maui, ua holo mai la o Kalaniopuu mai Hawaii mai a Maui, e kua me Kahaloa. Ua lilo no ka aoao hikina o Maui ia Kalaniopuu ma Hamakualoa, a hoi mai la o Kalaniopuu a noho ma Wailuaiki i Koolau Maui.

O Wailua-iki keia i holo ai ma ke mele a Hiiaka; penei:

1. O oe ia e Wailua-iki,
2. E ka La Uli pali o Uli,
3. Ua hele ia e Lia wahine,
4. E ka wahine kuhea pali,
5. Kui pua lei o Hoakalei-e,
6. E lei au—
7. E lei hoi au i na hala pala iloli o Hanakahi,
8. Ua maka eleele wale i ke
9. Ua aha'ia e ke kinauia o Ma anu,
- hamoku i Waioli,
10. O kuu makani lawalawa kua,
11. Kupani kapa o Wailua-iki,
12. Honi pua ala kai-a-ulu,
13. Kahea ka luna o Kamae,
14. E, he malihini mai ka'u,
15. Mai lalo mai e, no Kona,
16. Ho mai he leo—e,

E ikeia ana no keia mele ma ka moolelo o Hiiaka e puka nei ma keia pepa. A i hoopuka ae la hoi ka mea kakau i keia ma ke ano hoomaopopo no ka Wailua i hoike ia ma keia mahele o ka moolelo o Kamehameha. kahi hoi i olelo ia ai ma laila o Kalaniopuu i noho ai, a o Kamehameha pu hoi kekahi a ikeia ai na moku o Lono. oia hoi o Kapena Kuke.

Ma ka wa'e noho ana o Kalaniopuu ma Wailua-iki i ka la uli pali o Uli ua hoomau aku la ka moolelo a Pokuea i ka hoike ana penei

"Moe iho la lakou la po, a ala ae i ke kakahiaka nui o ua pola, alaila, ike aku la lakou ia Lono e ku kokoke mai ana ma kai koke aku o lakou. O Haalele ka inoa oia wahi moana. Aia no ia wahi ma Wailua Koolau.

"Ike aku la lakou i ke ano o ka moku a me na mea maluna o ke kia, ame na paka e hamama mai ana ma ke aoao o ka moku. Kahaha aku la na kanaka mauka. I se la kekahi i kekahi: "Aia no

ka puka o ka waiki a kakou i lohe ai i ke kani."

Oiai, ua lohe mua ia he mea kani ka waiki; no ka mea, ua holo mai ko Kauai poe kanaka i Oahu, a olelo mai la lakou i ko Oahu poe kanaka i na mea apau a lakou i ike ai i o Lono.

**** A ike aku la no lakou i ka moku a me na mea o ka moku ua like io no me na mea a lakou i lohe mai ai mai ua kanaka nei mai (oia o Moho, ka mea nana ka olelo haole hoohepa o "Hikapala-le, hikapala-le etc, etc. L. H.)

"Alaila, hoi aku la no o Kamehameha a pii iluna o ka moku. A ahiahi ae, nalowale ka moku ma ka moana, a moe no o Kamehameha ma ka moku ia po. Manao ae la na kanaka, ua lawe ia o Kamehameha i Kahiki. Minamina iho la na kanaka ia Kamehameha Uwe iho la lakou ame Kalaniopuu, i ka lilo o Kamehameha.

"A kakahiaka ae, hoihoi mai la ka moku ia Kamehameha a lele o Kamehameha iuka; alaila, nalowale hou ka moku."

Aka, ma kekahi mahele e pili ana i keia noho ana o Kamehameha iluna o ka moku, ua hoikeia, ua hoonua aku o Kalaniopuu i kekahi waa malalo o Kepaalani me na kanaka hoe waa eono e imi ia Kamehameha a loa; alaila, hoihoi mai iaia no ka aina nei. Ma keia wahi, ua ano huikau na hoike ana a na poe paa moolelo Hawaii no keia mea, me ko ka mea i hoikeia ma ka moolelo o na huakai aumoana a Kapena Kuke.

Ma ka moolelo a Kapena Kuke i hoomauia mai e Kapena King, kona hoa aumoana, ua hoonua io ia aku no he waa me eono kanaka maluna, a ua noho pu keia poe kanaka eono me Kamehameha iluna o ka moku ma ia po, a ka waa o ua poe kanaka ala eono i noho pu ai me Kamehameha iluna o ka moku ia po, ua kolo ia mahope o ka moku.

Malia paha o ka waa io no keia a Kalaniopuu i hoonua aku ai no ka huli ana ia Kamehameha, malalo o ka noho alii-kiekie ana a Kepaalani, e like me ia i hoike ia ae la.

Ua kuikahi like loa na moolelo a Jarves, Bingham ame ka Aberehama Fernander ma ka olelo ana, ma Wailua i kalewa ai ka moku o Kapena Kuke, a i kau ai o Kamehameha a moe ai maluna oia maluna oia moku i ka po a ao ae.

Aku, o na owili manao i hoakaka mua ia ae nei no na uwe ana o na alii ame na makaaianua ma Lahaina, no keia nalowale ana o Kamehameha, i kona kau ana iluna o ka moku, no ka Kipikona moolelo mai ia, e like me ka ka mea kakau i hoike ae nei.

E hoomauawani iho ka ono o ka puu a oili hou aku.

Na Maile ka lanakila o ka Poaono nei me na kou, he 31 ia aole.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Hoomauia.

MOKUNA III

PAPA, HEAHA KEIA ?

"He mea oiaio, ua piha no ko Robata mau makahiki i ka iwa-kalua i keia wa; aka, ua ike no nae kana i kona ano, he kamalii loa. Aole no paha e pau ana kona ano kamalii iloko o na mahina eono mai keia la aku. He oiaio no paha ua kupono no oia i ka mare ana i ka wahine i keia wa; aka, o kona ano kamalii wale no kau e hopohopo nei nona. Ina e maopopo ole ana ke kumu o ko kua makemake ana e mare oia i ka wahine i keia wa, ka manawa hoi i makemake ole ai oia e mare wahine, a ma kona wa e ike ai i ka mea oiaio, o kona onou poo ia ana e mare i ka wahine, e lilo ana ia i mea hoehaeha loa i kona noonoo a kau mai kana hoino ana maluna o kua. Nalaila, e kuu kane, aohe o kua manaolana ma ona la."

A hala hookahi hora o ko laua kamalii ana, ua haalele iho la ka Ela wahine ia Robata, a noho hookahi iho la o Robata oia wale no iloko o kona keena huli palapala. He hapalua bora paha kona noho ana me ka noonoo nui ana no kahi e loa ai iaia ka maha ame ka pakele ana ae mailoko mai o ka poino ame ka popilikia e hoea mai ana maluna ona a me kona ohana, aia hoi, ua kau mai la ka malohi makahiamoe maluna o kona mau maka.

Aole no hoi i liuliu hiamoe iho la oia. Iaia i hiamoe ai, ua ike koke aku la oia i ka uhane o kona kaikuahine i make, a ma kona aoao e ku ana kekahi kaikamahine u'i a nani o kona mau helehelena.

Ia wa i kuhikuhi ae ai ka uhane o ua kaikuahine nei ona, oia hoi o Adelina i ke kaikamahine e ku ana ma kona aoao, me ka olelo ana mai.

"E Robata, o ka hua keia o ko'u opa a'u i kakau mai ai ia Papa e haawi ae oia i kana kala ana ia'u no ka hewa a'u i hana ai. A ke ike mai la oe iaia. Ua ike no au i kou mau manao maikai no'u; aka, ua aloha ole no nae hoi oe ia'u. E Robata, ua ike au i kou kaumaha e noho nei, a he mea oiaio, he kaumaha nui io no keia ou ame na keiki a kua. I keia po e hoo hou mai ana no au imua ou a e ike mai ana no oe ia'u he maka no a, he maka, ma ko'u kino maoli, aole hoi ma ke ano moehane e ike me keia au e ike mai nei ia'u. He wahi hana ka'u i makemake ai ia oe e hana no'u nei, a ina oe e hana ia wahi hana; alaila, e hiki

...ka hua keia o ko'u opa a'u i kakau mai ai ia Papa e haawi ae oia i kana kala ana ia'u no ka hewa a'u i hana ai. A ke ike mai la oe iaia. Ua ike no au i kou mau manao maikai no'u; aka, ua aloha ole no nae hoi oe ia'u. E Robata, ua ike au i kou kaumaha e noho nei, a he mea oiaio, he kaumaha nui io no keia ou ame na keiki a kua. I keia po e hoo hou mai ana no au imua ou a e ike mai ana no oe ia'u he maka no a, he maka, ma ko'u kino maoli, aole hoi ma ke ano moehane e ike me keia au e ike mai nei ia'u. He wahi hana ka'u i makemake ai ia oe e hana no'u nei, a ina oe e hana ia wahi hana; alaila, e hiki

I keia i nalowale aku ai ka uhane o ua kaikuahine nei ona, e pela pu no he me kana kaikamahine.

I ke ala ana ae o Robata, ua hoomaopopo loa iho la oia ina mea apau ana i ike ai ma ka moehane. A la wa i hu mai ai kona aloha no kona kaikuahine i hala aku i ka po. Ala mai la na hoomanao ana iloko ona no na la a laue e noho pu ana me ko laua makua kane, hoomanao pu ae la no hoi oia no na palapala a ua kaikuahine nei ona. i hoonua mai ai i ko laua makua kane, a i heluhelu ole ia ai eia.

Ua lilo keia moehane i mea ana e noonoo nui ai iloko ona, a ninau iho la oia iaia iho: "Heaha la nei hana a ua kaikuahine nei o'u i makemake ai e hana aku ana nona? A heaha la hoi ka uku ana e haawi mai ai ia, u no ko'u hooko ana aku i keia hana ana e makemake ai na'u e hooko aku?"

I ka hoea ana mai o ka manawa no ka ai-na awakea, ua hele aku la oia noloko o ka rumi ai-na me na helehelena i piha i kekahi mau hiohioana e hoike ana, aia he manao hauoli iloko o kona houpo tahi i mohala ai. Ua ike mai la kana wahine i keia mea. a nalu wale iho la no oia iloko ona, heaha la ke kumu nana i hoano-e ae i kona helehelena mai kahi mai o ke kaumaha a kahi o ka hauoli maoli.

Ma ka wa a ua Ela nei i noho iho ai maluna o kona noho, ke kau loa mai la no na maka o kana wahine maluna ona. Aole nae ua wahine la i pane mai i kekahi huaolelo imua o kana kane ia wa, ua kali oia i ka hoopuka ana mai i kona manao apau ko lakou ai ana.

I ka hele ana apau ka lakou ai ana, ia wa i haalele iho ai ka laua mau keiki ia loko o ka rumi aina a hele aku la no hoi no ka laua mau hana maa mau, a o na makua noho iho la no iloko o ka rumi ai-ua.

Ia laua i noho iho ai o laua wale no ia wa iminau mai ai ka Ela wahine no ke kumu nui o ka loli ano e ana ae o kona helehelena mai ke ano kaumaha o ka wa mamua aku a he ano hauoli hoi kana e ike aku ana ia manawa.

Ia wa i pane aku ai kana kane iaia me ka hiolo ana iho o kona mau waimaka ma kona mau palapala:

Aole i pau.

I keia la, paka ka La ma ka hora 6.32 minute o ke kakahiaka a napoo ma ka hora 5.23 minute.

E mama, mai hoohehameha mai oe i ka U'i hapa Paniolo, ka wahine ona miliona o Sepania, o ike ole o Papa dia i ka bone ae a miki a'u-miki.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

H moouia.

Ano e ka makamaka heluhelu, e ae mai oe i kou mea kakau moolelo e hoike aku i kekahi mahele manao ano nui pili moolelo Hawaii, oia hoi na olelo "Hikapala-le Hikapala-le," apela aku. A oia iho keia:

E noho ana o Moho, he kanaka ia mai Hawaii mai ma Oahu nei. A ua lohe oia i ko Kauai mai poe no ka mea e pili ana i na moku o Lono (Kapena Kuke). Ua holo aku keia kanaka o Moho mai Oahu aku nei a loa o Kalaniopuu ma Hana i Maui; a nana i hoike aku ia Kalaniopuu a me na kanaka o Hawaii e noho ana malaila, i na mea apau ana i lohe ai e pili ana no Lono.

Ua hoike oia imua o keia poe i na mea apau ana i lohe ai no ka moku, e laa na kia; na pe'a, ame ka hae. Hoike pu aku la no hoi oia me ke ano o na kanaka oluna o ka moku, he poe "kanaka keo-keo, he ili alualu, he poo kihikihii. He akua" keia poe kanaka, "he Pele: no ka mea, ua a mai ke ahi ma ka waha mai. He puka waiwai ma ko lakou aoao; ua puka loa iloko o ke kino, a ma ua puka la e nao iho ai ko lakou lima a unuhi ae i ka hana-oi, ame ke kanikani, ame ka hao, ame ka lei, ame ke kui, ame na mea e ae apau.

"Ninai hou mai la ko Hawaii poe: Pehea ka lakou olelo? Alai la, ku ae la oia iluna, hookomo iho la i ka apana pohue maloko o ka malo ma kona aoao, hoohalike ae la me ka na haole hana; alaila, unuhi ae la i ke pohue mai kona aoao ae. a olelo mai la:

"A hikapalale, hikapalale, hioluai, oalaki, walawalaki, waiki poha, aloha Kahiki, aloha Haehae, aloha ka wahine aloha ke keiki, aloha ka hale."

O kekahi mau huaolelo i hoike ia ae la, ka ka mea kakau moolelo i makuake ai e hokaka iki aku ma keia wahi, a e kala ia mai hoi oia no keia mea.

Heaha la ka manao nui o kela, mau olelo a Moho e olelo nei o ka olelo a ka haole ana i lohe ai mai ko Kaula poe mai, oia o "Hikapalale, hikapalale, hioluai, oalaki, walawala-ki waiki poha?"

Eia ka manao o ka mea kakau: He mau hoomaewa olelo Beritania no kela mau huaolelo i hoikekeia ae la, a oia ko'u manao ma ka hoo-

halike ana me la olelo Beritania pololei maoli.

Hikapalale—He is the fellow there.

Hioluai—He always, a i ole. He is all right.

Qalaki—O! what is it, a i ole, All right.

Walawalaki—What, what is it, a i ole ia. Well, well, I see.

Waiki poha—What is it for?

Malia paha, a he mau mahele okoa ae no ka kekahi poe no keia mau huaolelo a Moho i hoikeia ae la. Aole no he hewa ke hooona mai ia mau unuhina anai KA NA'I AUPUNI nei.

Maanei e hookomo ana makou i kekahi mahele pili i ka moolelo o Kamehameha mahope iho o kela kaula ana i "Kekanilua". A ua loa mai keia mahele mai kekahi mea paanaau moolelo Hawaii mai: he alii hanau no hoi ia no ka aina.

He eha la mahope iho o ke kaula o Kakanilua, ua loa i na 'lii o Hawaii na hookipa oluolu ia ana e ka Moi Kahekili o Maui. Ua olelo mai la o Kahekili i ua poe alii la o Hawaii e ka'ulua iki lakou no Maui a e hoomaha hoi

O ka aina a Kahekili i haawi mai ai ia lakou i wahi no lakou e noho ai, oia o Puuokapolei ma Olowalu. O ko lakou kalana ia a hooa i Lahaina. O kekahi poe no hoi o Hawaii hoi no lakou i Hawaii.

O Kamehameha, kekahi i noho iho i Maui. I kekahi poe, ua holo aku la ua Paiea nei me ekolu waa kia-loa no ka makaikai ana i na kapakai Hikina o Maui, ma ka huli akau o Maui Komohana keia holo ana a ua Paiea nei,

Iaia i holo ai ma keia huakai a mawaho ae o Honokowai, halawai iho la ia me kekahi poe lawaia, a ni'au aku la ia i na mea hou o ka lakou wahi. Hui mai la ua poe nei iaia, ua pepehii he ekolu haole a ua hai ia aku ko lakou mau kino iloko o ka heiau ma Puumaila ma Waiakoa, Kula, Maui.

Ia wa i hoomaka aku ai o Kamehameha e hooholo i kona waa kia-loa i kahi e a mai'ana ke kukui, a ike pono aku la oia i ka a mai a ke kukui. I kela wa i emi hope aku ai o Nuuanupahu, kekahi alii mai Kau mai, a pela no hoi me Kaleimamahu no ka makau i ka moku, oia i ke aku la lakou ia wa no luna mai o ka moku keia kukui a lakou e ike aku nei.

O ke kumu o keia kuemi hope ana o keia mau alii, oia no ko lakou lohe ana no ka pepehii ana o ka haole e na kanaka o Maui. Aka, o Kamehameha nae aole oia i ike i ka m-kau, ua hookoke loa aku la no kona waa i ka moku o ka haole.

E hoomanawanui iho ka ono o ka puu a oili hou aku.

Aole i pau,

E mama, mai hoohehema mai oe i ka Ui hapa Paniolo, ka wahine ona millions o Sepania, o ike ole o Papa dia i ka hooe ae a miki-a'u-miki.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Boomania.

MOKUNA III

PAPA, HEAHA KEIA?

"E kuu wahine a'u i aloha ai me kuu naau apau," wahi a ua Ela Robata nei i pane aku ai imua o Kalara, me ka hoomau ana aku no hoi i ke kemailio ana: "Ke ike mai la oe i keia mau waimaka e hiolo nei ma kuu papalina. A e hai aku au ia oe, aole, keia he mau waimaka no ke kaumaha; aka, no ke aloha ame ka hauoli no hoi."

"Ae— he mau waimaka keia no ke aloha, oia, ia oe i haalele ae ai ia'u maloko o kuu keena heluhelu buke, ua haule aku la au hiamoe. A i kuu hiamoe ana, ua ike aku la au i ka uhane o kuu kaikuahine i hala aku i ka po, oia o Adelina. E like me ka'u e ike aku nei ia oe e kuu Kalara, pela au i ike aku ai iaia.

"Aole hoi o kona uhane wale no ka'u i ike aku ai; aka, he kaikamahine opiojio a ka u'i nui wale kekahi a'u i ike ai e ku ana ma ko Adelina aoao."

Ma keia wahi i hoike aku ai ua Ela Robata nei i na mea apau ana i ike ai ma ka moehane, a mahope olelo aku la oia i kana wahine.

"No kuu ike ana ia Adelina, a he ha'o wale no hoi keia ike ana o'u i kona uhane, i hu mai ai ko'u aloha nona. Oia, iloko o keia mau makahiki he iwakalua paha a oi o kona kaawale ana aku mai ia kakou aku, akahi no oia a hoike mai ia'u ma ka moehane.

"I keia ike ana o'u iaia, ua olelo mai la oia ia'u no ka mea e pili ana i kona kii i kiolaia ai e Papa maloko o ka rumi kau kii o ka ohana. Me kona hoike pu ana mai no hoi ia'u e hana au i kekahi hana nona, a e loa mai no kana mau kokua ana ia'u. A no keia leo hoolana mai kuu kaikuahine mai i hala aku i ka po i hookomo mai i ka hauoli iloko o ko'u naau, a oia keia mau waimaka au i ike mai la. Oia hoi ko'u mea i olelo aku nei ia oe, e Kalara, he mau waimaka keia no ke aloha ame ka hauoli."

"Ua hai mai no hoi kona uhane ia'u, e hooa mai ana no oia imua o'u i keia po a e ike aku ana no au iaia e like me ka'u e ike aku nei ia oe ma keia kino a'u e noho aku nei imua ou.

"O ke kumu keia la o ka hoomama iki ia ana mai o ko'u noono a ike mai nei oe e Kalara, i ke kau ana o na hehehehe hauoli

ma ko kana wa e u ana e ike... ike i na ana e he kaumaha, me ka... hoo hooa ana o ko kana hooa i... o a ike no kahi e loa ai ia kana... mahele mailoko mai o keia pilikia... nui a kaga e auamo nei, aia hoi... ua hooa mai la keia haawina ku... paianaha loa ia kana. Aole au... hoi e hiki ia'u ke ninan ae ma keia... wahi: Heaha ke kumu i hooa... mai ai he moehane o keia po i... keia wa o ka popilikia e unamaia... nei maluna o kua me na olelo... hoolana, ina aole he hepeua pomai... Rai kekahi e hiki mai ana?

"Pehea o Adelina i ike ai ua kiolaia ke kii ona e ka luani o maua, e like me kana i hana ai ma kela la mahope iho o ko Adelina nalo-wale ana aku mailoko aku o Meli-vela Hale nei; oia, aole oia maanei ia wa? Aka, ua hoike mai la nae kona uhane ia'u no ia mea. Aole anei ou ike mai, e Kalara, i ke ku-paianaha o keia haawina iloa mai ai ia'u?"

"Kalara!" wahi a ua Ela nei i pane aku ai i kana wahine, na ka wahine a kuu makuakane i hana ai me ke aloha ole, apela no hoi me a'u e hoopakele mai ia'u mailoko mai o kuu pilikia. I keia po auanei au e ike ai i ka oiaio o keia mea.

I ka pau ana o na olelo a ua Ela nei i ka hoopuka aku imua o kana wahine, mai ka mua a hiki i ka hope, e like me ia i hoike ia ae la, ua ku ae la ua Ela nei iluna me na hehehena i noho alii ia e ka hauoli, a hele aku la a ma kahi a kana wahine e noho ana, a pane aku la:

"E kuu Kalara maikai, e hauoli oe no ka pomaikai nui e loa mai ana ia kua."

I kela wa i pane mai ai ka Ela wahine: "Hele hoi ha a ko e like me kau mea e hoike mai nei ia'u, he oia maoli hoi ia no kua. Aka, hoi, a he moehane palaualelo wale no kona au i hoike mai la, eha ka he'i mea aloha o kua. Aloha no hoi oe ko'u makua, a aleha no hoi au kou hoopili; a o ka oi aku o ka'u mea manaono o na keiki ka hoi a kua. No'u iho ke mihi ae nei au i ke Akua no ka'u mau olelo ino apau a'u i olelo ai no kuu kaikoeko. no Adelina, a pela no hoi me kana kaikamahine, ka hua o kona opu. Ua hewa au ma ia mea. A ke lana nei kuu manao, e alia mai ana oia ia'u no keia mau olelo a'u apau" Nalaila, e Papa, he oia anei ka puana a ka moe?"

A ia wa lana i hoopuiwa ia ae ai i ko laua lohe ana aku i ka aehe o kekahi lolo silika maluna o ka pa-pahelo, me ka puia ana ae hoi oko o ka rumi ai-na i kekahi ala onaona o na rosa. A kau mai la no imua o laua na maka o Adelina. "He wa keia no ka ihiia i kau iho maluna o laua, aole koi he oane aku o kekahi i kekahi, a mahe nae, ninai mai la o Kalana i kanu kane me ke ano e loa o kona hehehena:

"E Papa, Heaha keia? Aole i pau.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauiā.

I ka lohe ana o Kekuhaupio, ka ua Kamehameha nei kumuao kua mua i keia hana a kana hanai oia e noho ana ua ke Kahaupio nei ma Napoopoo, Kona Hema, ua hele mai la oia i Kohala a loa ka hanai e heenalua ana.

Ia wa olelo aku la o Kekuhaupio me ka makau ole ame ka wiwo ole imua o ua hanai nei ana:

"E Kalani e! E pau keia hana au. Aohe keia he hana e ku ai oe i ka moku. Aka, e hoi oe e a'o i ke ka-kaua."

I ka lohe ana o Kamehameha i keia mau olelo a Kekuhaupio, o kona ku ae la no ia a hoi aku la me kona kahu a kumuao kua nohoi.

I keia wa i hoomaka ia ai ke kukulu ana i na puai-koa. Na na 'lii ame na makaainana—"ke kanaka nui kino lawakua a ke kanakakino niau." Oia hoi he oopu.

O keia ano kanaka he "niau" he poe kanaka kino pilalahi lakou, a o ko lakou inoa, he poe "Hunalele."

O ke kahua ao kua i aoia ai o Kamehameha ame na koa ona malalo o na alakai ana a Kekuhaupio ame na mamaka kua, oia o ke Kaukoko ame Kukalohe, ma Ainakea no ia. I ka hala ana ehiku anahulu o keia ao ia ana o Kamehameha ame na koa, ua lawa maoli ka ma-ka-kau iaia ame kona poe kanaka i ka lawelawe ana i na kulana kua a ka poe o O-hu, oia ka maa ihe makini ma ka lima akau, a o ka launa-maa hoi ma ka lima hema.

He ike kua hou keia i loa i ua Paiea nei. Ao, hoi o na kulana ka-kua i maa i ko Hawaii poe kua, ua loa-mua no ia ike iaia.

Nolaili i ka paha makaukau ana o ua Paiea nei me keia ike, ua hoomaka keke iho la no kona wae a hoohohoho pono ana i ka puai o na koa ona. A ua mahele ia hoi keia poe koa ma na papa e like me keia, me ka hoohohoho ia ana ku maluna o kela ame keia papa, he mamaka-kua, oia hoi, ka alihikaua.

Papa 1—He Hunalele. A o Kalawa, no Halawa, Kohala Akau, ka mamaka-kua oia poe.

Papa 2—Huelo-Ku. O Puniawa a no Makahanaloa (Hilo) mai oia. A o ka mamaka-kua o keia poe.

Papa 3—Huelo-Ku. O Huelo-Ku.

nolii ka mamaka-kua o keia poe. A he wahi kanaka keia no Makalawena, Kona Akau.

Papa 4—Ihe Makini. O Kukalohe, ka mamaka-kua o keia poe. He koa ia mai Kona Akau mai, oia hoi, mai Laaloa mai.

O ka huina o na koa, na lii ame na mamaka-kua, he eha lau. Ua like keia me 1,600 poe kanaka koa; a o Kamehameha no ka alihikaua nui maluna o ka pualikoa holo-koia.

A liu wale mahope mai, ua makemake iho la o Kamehameha e holo i Hilo; nolaila, ua haawi ae la oia i ke kauoha i kona mau poe kanaka e hoolana i na waa kaulua ame na kia-loa i ke kai. O ka piha o ke kaulua (waa) hookahi, he 80 kanaka a 200 kanaka.

I ka makaukau ana o na mea a pau, i ka po o Kane, i ka malama o Welo, haalele iho la na auwaa holo moana o ua Paiea nei no Hilo. A ma ke kakahiaka nui o ka la o Lono, pae aku la na auwaa apau i Hakalau, a hui aku la kona poe alii ame na kanaka me na kaikamahine ki-ke hala o Wailea.

Ua hookipaia ke Alii Paiea e ke kama-aliiwahine Liko-a ame ke aliiwahine Keakealani o Hilo ame Kahipa, ke kaikamahine a Kane-koa, ke alii o Hamakua. Aia ma Hilo ia wa kahi i noho ai o kekahi alii koa o ka Moi Kahakili, nona ka inoa o Kahahawai. Ua hoouna ia aku keia alii e Kahakili i Hilo no ke kalai waa ana no Kahakili.

O Keawemaubili ke alii ai-moku o Hilo ia wa, a iaia i noi aku ai o Kahakili e ae mai oia i kona kanaka e holo aku i Hilo no ka hana ana i mau waa kaulua nona, a ua ae mai no hoi o Keawemaubili i keia nei a Kahakili. O kahi a Kahahawai i noho ai i ke kalai waa, elike me ka mea i makemakeia ai e kona haku Moi, aia no ia i uka o Kulaimano.

I keia wa a Kamehameha e noho nei ma Wailea, elike me ia i hoike ia ae la, e noho ana kekahi kiu a Kahahawai malaila, I ka lohe ana hoi o keia kiu i ka hoea ana aku o Kamehameha ilaila, ua holo aku la oia e hoike i keia mea ia Kahahawai. I ka lohe ana o Kahahawai, kekahi o na mamaka-kua a Kahakili, pii ae la kona wela ame ka ukiuki-nui no kela inoa Kamehameha.

Ua oleloia, o keia kanaka o Kahahawai, he kanaka paele oia ma kekahi aoao, ua kapa mau ia oia ma ke ano hoohiwahiwa ia imua o ke alo alii, o ka "Paele a Kahakili." He kanaka koa a he kanaka ikaika keia o Kahahawai i ka hakaka ame ke kua.

Aole i pau.

Ke ao mai nei paha oe e Papa Sia, i ka namu, "Hikapalale—hiolu ai—oalaki walawala-ki—wai-ki-poha?" Aole, e Mama dia; aia wale no a noho pono mai o Malag Waina me a'u, a oia ko'u wa, e wai-waiaki—wai-ki-poha ai."

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Hoomauiā.

MOKUNA IV.

KE KINO WAILUA I KE KULUAUMOE.

"E hoolohe hou mai, ua lohe au i ka leo mihi o kuu kaikoeke, a ke haawi aku nei au i ka'u mau kala ana iaia. Ua kala ia oia. O kou aie, ka aie hoi e hoopaa nei ia Merivela Hale nei, kuu home aloha. a pela hoi me na waiwai e ae apau o na kupuna a me na makua o kua he mea oiaio, he kaumaha nui io no ia nou; ka mea o kua e ola nei i keia ao. Aohe o'u, ua hala au ma kela aoao; aka, he mea ehaeha nae no'u nei no kou kaikuahine ka ike ana mai i kou uwe ana me ke kaniuhu.

"Nolaila, e kuu kaikunane, e hoolohe oe i ka'u mea i hoike aku nei ia oe, malia o loa mai no he maha ia oe. Eia ka'u kauoha hou ia oe, ma keia hope aku, o kela a me keia dala e loa ana ia oe, ina paha he uuku, e lawe ae oe i ka hookahi hapaumi (10c) noloko ae o kela a me keia dala, a hookawale ae i waihona no na hana a ko ke akua aupuni.

"Ma ka wa e hoea mai ai ke kanaka ilihune imua ou, ke kanaka pololi, ke kanaka nawaliwali, e haawi aku oe mailoko aku oia waihona i ua poe la; a i ole, e hoihoi aku oe ia mau dala au i hoiliili ai i ka waihona o ka ekalesia o ko kua mau kupuna ame na makua. E hoomanao oe e Robata, ua laa keia dala na ke akua.

"Manao au e Robata, ke hana oe pela, alaila, e pomaikai ana no oe. E nana aku oe ma ka mokuna 3 o Malaki, ma ka pauku 89 ame 10 oia mokuna.

"Ano, e Robata, ua pau kua; oia ua haawi aku la au i hana nau, a e hooko aku oe. A ua haawi aku la no hoi au i alanui hele nou, a e hele aku. Ma keia ao au e nobo nei, he poaee ka ike ana i ko kela ao; aka, ma kela ao nae, he moakaka na mea apau o keia ao.

"E kuu kaikunane aloha, e noho me ka manaolana, a e paulele aku maluna o ko ke akua lokomaikai, a e loa no ka maha ia oe; aka, ke hoolohe oe i keia mau mea a'u e kauoha aku nei ia oe, e nele ana no oe.

Ia wa kiani mai la ka lima o ua kinowailua nei; aka, mamua ae o kona nalowale ana aku, kahea aku la ka Ela me kona holo ana aku ma kahi a ua kinowa ilua hoo pahaohao nei e ku mai ana.

"E Adelina! E Adelina! E kuu kaikuahine. E kala mai oe a'u!"

Ua hooko aku iho ia ma kahi a Adelina kinowailua e ku mai ana. Ua pane mai la hoi ua kinowailua nei:

"Ua kala ia oe. A maf hooko-koke mai oe ma kahi a'u e ku nei, aole hoi oe e hoopaa mai ia'u, oia, he kino-ano lani ko'u, ua piha me ke ahi o kela home lani ma o.

Na keia leo o ke kinowailua i kaohi mai i ka lele paukiki ana aku a ua Ela nei imua; nolaila, ua ku malie iho la oia a nana aku la i ka nalowale ana aku o ke kinowailua mai iaia aku.

Ma ka wa hoi i nalowale aku ai o Adelina kinowailua mai ua Ela nei aku, ia wa no i pio iho ai ka ana a ke kukui oloko o ua keena la, a ku iho la ua Ela nei iloko e kekahi pouli nui ana i ike ole ai mamua, a he wa hoi ia na-ke ano-ano ilihia i poipu iho ai maluna ona.

Ke ano pu wale mai la no apuni oia ia wa ina ano apau o kona kaikuahine. Ke omamaka mau ala hoi iloko ona na olelo apau a na kaikuahine nei ona i hoike mai ai imua ona.

Ku iho la oia a liuliu, ia wa oia i hoolohe iho ai no kana mea e hana ai ma ia wa: aka, iaia i manao iho ai e hooko aku i ka mea ana i hoolohe iho ai iloko ona, oia kona wa i lohe ae ai i ke kani ana mai o ka hora ekahi o ka wanaao, o ka poe. A ia wa oia i olelo iho ai iloko ona:

Aole keia o ko'u manawa e hooko aku ai i kau kauoha e ua kaikuahine nei o'u; aka, e hoopanee ana au a ka la apopo, a oia ko'u wa e hana aku ai i na mea apau au i makemake ai na'u e hana.

Aole i pau

HALA ME KA LUULUU.

E KA NA'I AUPUNI;

Aloha oe:—No'u hoi kekahi wahi ou o keia la. Ma ka hora 4 s. m., o keia kakahiaka Poaha, Dec 21, ma Kamoiilih, ua pauhae mai la ka hanu ola o Mrs. Maraea Kalua, ka wahine i aloha nui ia a Lunakahiko J. W. Iona o Kamoiilih. He koa wiwo ole oia no ka Euanalio o Karisto o ka Poe Hoano e na La Hope. Ua haalele iho oia he kane ame na keiki lehulehu, a he pokii pono.

Mamuli o kona hala ana aku la, i hooko ia ae ai kela olelo haule hope ole a ka makamua o na La. "Hala ke kanaka i kona hale mau. a hoi hoi ka uhane i kona mea nana i hana mai; no ka mea, he hapa na la o ka mea e hana ia e ka wahine a ua piha hoi i na inoa." Ma ka Illina o Kamoiilih i moe ia ai oia me ka waluhia.

Moa Kial Pa Illina o Kamoiilih.

Ua oleloia o kekahi kanaka Hawaii nona ka inoa o Hooleioku, i make ai ma Kapalama ae nei he mau pile i hala ae nei, ua hiki kona mau makahiki i ka 105. Ua haunauia oia ma Kauai i ka M. H. 1890

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

Ua kuka iho la oia (Kahahawai) me kona poe koa a hooholo iho la e kua poipu lakou ia Kamehameha. Ua houna aku la no hoi oia i kekahi elele imua o Keawemauhili, oia e noho ana nohoi oia i ke kalai waa i uka pono o Kaumana ia wa. E hoike aku ana o ua o Kahahawai i kona mana kua ia Kamehamoha. A hala ka-elele no kahi e loa aku ai o Keawemauhili, ua hoomakaukau iho la ua Paele nei a Kahakili e hooko i kona makemake kua ia Kamehameha, mamuli o kona nini i ke kaheia o kela inoa Kamehameha maluna ona.

I ka ha paha o na la a Kamehameha i noho ai me kona poe kanaka ma Wailea, e nanea ana ua Paiea nei i ke kui pua-hala a na alii wahine, ia wa i hoohe ae ai na kanaka i kekahi mau huaolelo hoo pucho a hoohekilele noonoo:

"E lakou nei e! E lakou nei e!! E nana ae oukou i uka. Ua hele o uka a kauluwela i na kanaka."

He mea oiaio i kela wa ke iho mai la na kanaka me na laau palau e hili ana iluna o ka lehua, ka uluhe ame ka akolea a puka loa mai iwaho nei o ke amaumau. Ke lohe la no o Kamehameha i keia mau leo hoohe o na kanaka, aka aole nae oia i pihohoi a lelele ae hoi kona oili. Ke ike la nohoi oia ma ia manawa hookahi no. he poe kua no keia a na kanaka e ike aku nei e iho mai ana mai loko mai o ka lae laau.

Oiai e pioo ana na mea apau ia wa no keia nee ana mai o na kanaka mai loko mai o ka lae laau ia wa i huli ae ai ua Paiea nei a kamailio aku la oia i kona poe kanaka ma ka olelo ana aku.

"E a'u keiki. I hauna hema ke kua. A e hoohe i ka ieie na pae kua, a i kua kua kama-lele kamalele ke kua."

Ua maopopo wale hoi keia mau olelo a na Paiea nei i kona poe koa. Alaila, kamela mai la oia (Kamehameha) i na poe kanaka nei ona, e hele kekahi poe o lakou e uu ilihau; a e iho hoi kekahi poe o lakou ilalo o ke kahawai i mau ala maa na lakou. "Aole a kakou ihe, aole a kakou laau palau," wahi a Kamehameha i hoi mai ai i kona poe kanaka me ka hoomaui ana mai nohi i ke kamailio ana imua o lakou. "Kamela, o keia mau kua-ula i hauna hema ke kua."

kahawai ka Takou mau mea kua e hele aku ai e kua me kela poe e iho mai la i kai nei no ke kua ana me kakou."

O kahi mea kua wale no a Kamehameha nei e paa ana me ia i kela wa, oia no ka pahikua oia ame na pu panapana a Kape-ni Kuke i haawi mai ai iaia.

Elike hoi me ke ka'oha a ua Paiea nei i kona poe kanaka no ka ilihau ame na pohaku ala o na kahawai, ua loa mai la ia mau mea apau a ku ana ma ke alo o ua Paiea nei. I ka makaukau ana o keia mau mea apau, oia hoi, loa na kaula maa pohaku-ala a na koa, a pela me na ala, ua haawi aku la ua Paiea nei i ke kauoha i kona poe koa, "E makaukau."

O ka wa iho la no ia i makaukau ai kela ame keia puuli-kua malalo o ke alakai ana a kela ame keia namaka-kua pakahi. Ia wa olelo aku la o Kamehameha he mau wahi huaolelo pokole imua o kona poe kanaka:

"Auhea oukou e a'u poe keiki, ke ike ae la no kakou he kua poi-pu ka Maui e lele mai nei maluna o kakou, n laila, e hoomaopopo iho no oukou apau o ko ka: kou ku lomaloma wale aku no imua o ko Maui poe, he hookua-puaa wale ana no ia ia kakou imua o kekahi imu e a mai ana imua o ke alo. A e hoomaopopo iho kakou aohu na ka Hawaii ka hewa, aka, na ka Maui ka hewa i ka lele mua."

A pau keia mau olelo a ua Paiea nei i ka hoopuka aku imua o kona poe kanaka, o kona manawa no ia i haawi aku ai i ke kauoha ia lakou e nee aku e halawai me na kanaka o Kahahawai e nee mai la iloko o ka ululauu.

O ke alahela a na koa o ua Paiea nei e hele aku ai a halawai me na koa o Kahahawai, e hele ana no ia mai Wailea aku a iho ilalo o ke kahawai o Hakalau a pii ma kela aooa a hoea pono iluna o ka aina i kapaia o Kamace. He awawa kuhoho keia a he hanahanai kiekie na piina o kona mau kaola pali e ku ana ma kona mau aooa.

I ka pau ana ae o na olelo a ua Paiea nei, elike me ia i hoike ia ae la, o kona haawi ae la no ia i ke kauoha e nee na koa no ka hakaka. O ka wa no ia i oni like ai na pu-alikaua apau a nee aku la mai ko lakou wahi i hoolulu ai me he makani puahiohio la. O ko lakou nei hele ia a iho i ke kahawai o Hakalau, a pii ana ma kela aooa o ua kahawai nei a kau pono ana ituna o Kamace, a o ka wa no ia i lawe ae ai ka puuli Hunalele malalo o ko lakou kua-kua, oia hoi, o Kalawa i ka lehua mua o ka hoonoo ana aku i ke kua imua o na koa o Kahahawai, e iho mai la iloko o ke amau me ka lakou mau laau palau e hili ana ma o a maanei i moe na lau nabelelele a ma-emae hoi ke alanui e hele mai ai.

Aole i pau.

Paio Sia! How your pa-u-u...
ia. Ulu paha i ka ua. U-shu?"

NO:

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Hoomaui.

MOKUNA IV.

KE KINO WAILUA I KE KULUAUMOE.

Ia wa haalele aku la ua Ela nei ia loko o ua keena ala, a hoi mai la no kona keena moe.

I kekahi kakahiaka ae mamua ae hoi o kona ala ana ae, ua hooa aku la iloko o kona keena kana wahine. He ike ana hoi ka ua Ela nei i ke kaomi ana iho a kekahi mea maluna pono o kona umauma. A ia wa oia i ala ae ai, a ike ae la oia i kana wahine e noho ana ma ka aooa o kona moe. A ia wa no hoi i ninau aku ai kana wahine iaia.

"Pehea kau hana o ka poroi, e Papa? Aole hiki, iki ia'u ke hira-moe. I ala wale ia no e a'u a o ke ao no ia o keia po. Ua ake nui loa au e lohe i kahi mea mai ia oe mai."

Oia ka wa i pane mai ai o ka Ela i kana wahine:

"E kuu Kalara aloha, he mea oisio ua ike au ia Adelina i ka po nei, he maka no a he maka e like no hoi me kua e noho nei a kamailio pu, e Kalara. O kana hana ana i makemake ai na'u e hana aku ai nona, oia no ka mea e pili ana i ke kil ona i kiolaia ai e Papa mailuna mai o kona wahi e kua ana maloko o ka rumi kau kii o ka ohana alii o Sutawoleda.

He mea oiaio e Kalara, aole no au i hoike aku ia oe i neia mea a Papa i hana ai i ke kii o Adelina. Ua kauoha mai o Adelina ia'u e hoihoi mai au i ua kii la ona a kan iloko o kuu keena huli palapala, a malaila ua e mala ma ai i ua kii la ona. A ua hoike pu mai no hoi oia ia'u, ina au e hana ana i keia hana; alaila, e hoopau ia ana ko'u mau pilikia apau, a e loa ana no hoi ka pomakai ia kua. O kekahi wea no hoi ana i hoike mai ai ia'u, oia ko kua malama ana i na hapa-umi apau oloko o kela ame keia dala e loa ana ia kua ma keia hope aku, a loolilo aku ia mau mea no ka poe ilihune; a i ole e hoihoi aku ia mau mea iloko o ka Etaleia. Ua kuhikuhi pu mai oia ia'u e nana au ma ka mokuna 3 o ka buke o Malaki mai ka pau ku 8 a hiki i ka pauku 10.

A e hai aku au ia oe e Kalara, he kanaka au i hoonaauso nui ole ia ma nei mea he Palapala Hemolele; nolaila, nau e kuu Kalara e nana aku keia mau pauku, a heaha la na mea i hoike ia maloko oleila. N laila, ke ike mai la au i oe i na mea apau e pili ana i ka'u hana o

ka poe, maia paha aole oe e manaio mai ana i nei mau mea a'u i hoike aku la ia oe. E Kalara, he mea kupanaha loa keia ia'u. Ina paha he poe okoa keia a'u i hoike aku nei i keia mau mea, ina o ko'u kapa koke ia mai no ia he pupule, a he mea paha ua piha i ka bghena; aka, o oe hej keia o ka'u wahine, a

o ko'u kokoolua no hoi e suamo pu nei i keia mau ehaeha apau. Nolaila, ke ninau aku nei au ia oe: "Pehea kou noonoo no keia mea?"

I kela wa i pane aku ai ka Ela wahine me ka olelo ana aku: "E kuu kane, kuu makua hoi, he mea kupanaha loa kau i hoike mai nei ia'u. He oiaio, ina e lohe ana kekahi poe i keia mau mea a'u i lohe iho nei, aole e nele io ana ko lakou olelo mai ua pupule maoli ia oe."

Aka, no'u nei la, no kau wahine, ke manaio nei no au he oisio kau mau mea apau i hoike mai nei ia'u. A i mea e hooiaio ai i keia mau olelo au, e kuu kane i hoike mai nei ia'u, e nana kua i na pauku baibala au i hoike mai nei. E kali oe, e Papa, a hoi mai au me ka baibala."

Ia wa kii aku la ua lede Kalara nei i ka Baibala ohana, a i kona huli hoi ana mai a noho iho maluna o ka noho ana i noho mua ai, wehe ae la oia i ua baibala nei, a huli iho la i ka pauku o ka buke a Ke Kaula a Malaki a loa. Nana iho la ma ka mokuna 3, mai ka pauku 8 a hiki i ka 10.

"Eia ua mau pauku ala," wahi a ua wahine nei i pane aku ai imua o ka Ela Robata: "E heluhelu aku au a e hoolohe mai oe."

8. "E peno anei i ke kanaka kehao i ka ke Akua? Aka, ua hao oukou i ka'u, a ke ninau mai nei oukou. Ma keaha makou i hao ai i kau? Ina Hapaumi o ka waiwai, ame ua mohai.

9. Ua hoahewa ia oukou i ka-poino; no ka mea, ua hao oukou i ka'u, o keia lahui kanaka apau.

E hoomanawanui iho ka ono o ka puu a pulelo hou aku.

Aole i pau.

E Awiwi Mai na Kauoha o Hala ka Wa Pono.

Ke hoikeia aku nei ka lohe i na poe apau i makemake i na helumua o KA NA'I AUPUNI, elike me ka Helu 1, 2, 3, 4, 5, a hoea mai i keia wa, e houna mai i ka lakou mau kauoha i keia wa, oia, he uuku loa na helu oia ano ma ko makou nei Keena i keia wa. Ma ka hoomaopopo ana, mamua o ka hoea ana mai o ka makahiki hou, aole e koe ana he mau helu oia ano. E houna mai i na kauoha nupepa KA NA'I AUPUNI me ka houna pu mai i ke Dala. Aole e hounaia kekahi nupepa ke ole e loa mai kahi "Kanaenae" no KA NA'I AUPUNI.

Ke hoea aku kakou no keia makahiki ae, e loa ole ana i ka poe kauoha hou mai na helu mua a makou i hoike ae la.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauiia.

Ua holo pololei aku la na koa o ka mahele "Hunalele" o Kamehameha ma kahi e iho mai ana na koa e alakai ia ana e Kaihe, ke koa paele kaulana o Maui, a maa ae o ka puka ana mai o na koa maka mua o ua poe ka o Maui mawaho ae o ke ama'uma'u, ua loa pono aku i la ko lakou mau puniu poo i na a-la a na Hunalele i maa aku ai e like me ka lele ana a ka poka o na pu raijela o keia au.

I ka pau ana o na kiola a-la ana a ka puali Hunalele, ua holo hou lakou i hope a iho i kahawai o Hakalau i poka a-la hou na lakou. Oiai hoi keia mahele i hoi mai ai no ka hoopihia hou ana i ka lakou mau kaula hoolele poka (pohaku,) oia ka wa a ka puali Hueloku i hoo maka aku ai e holo a halawai me ko lakou poe enemy.

O keia ko Kamehameha mahele koa i holo aku ai me he mau hiena hae la no na ululaau, a hebi-ku ana iluna o na heana o na kanaka o Maui i make ai i na Hunalele, a maa aku la i ka lakou mau a-la, a hoomaka aku la lakou e kaili ku mai i na ihe laumeki ame na laau pa-lau. O na a-la a na koa Hueloku i kiola aku ai maluna o na kanaka o Kahahawai, ua loa pono aku la ia mau mea maluna o lakou a nui ka poe o lakou i make,

O Kamehameha pu no hoi kekahi iloko o keia kua ana. Ua iike na kanaka o Maui i loa aku ai i kona mau lima me na pa maloo e uhaeia ae ana e na lima o ke kanaka. Ua lilo na laau pa-lau ame na ihe i hou a i uhau ia mai ai maluna ona i mau mea ole loa, oiai, hookahi no ihe a ko Maui poe i paa ma kona lima, a o kana laau pale maka ihe no ia, apela hoi me na laau e ae e uhau ia mai ana maluna ona.

Ma keia kua ana, ua hui like na aao e elua, a he alo a he alo, he lima a he lima ke kua ana a ko Hawaii a me ko Maui poe kanaka. Iloko o keia aluka ana o ke kua, he nui na ihe a ko Maui poe kanaka i lilo mai i na poe o Hawaii, ma ka aao o Kamehameha. Oiai na aao elua e ha-koko ana me ka ikaika, sia hoi, ua ku ana la o Kaihe, ka paele alakai o na koa o Kahahawai i ka pahuna ihe a Hoehiohiole (k) ke keia a He-nohokaeie (w), me kana kua e Kanakaniakaa.

A i ka aao o na poe ihe

kua nei a ko Maui poe, ua auhee aku la ko Maui aao, a lanakila ae la o Kamehameha ame kona mau koa.

O kahi i make ai o Kaihe, ka pukua paele i hoike ia ae la mauka no ia o kahi i kapa ia o Kauahipi'o-o-Kawao. Kan'ee, Hilo-paliku. O ke kino make o ua paele nei, ua kau ia aku la ia ma ka heiau o Kawaewae, Laupahoeheo.

I ka laulaha ana aku o keia lono'kua lanakila a Kamehameha e like me ia i hoike ia ae la, apuni o Hawaii, ua kau iho la ka weli maluna o na'lii o kela ame keia moku o Hawaii. Olelo ae la e Keawemauhili me ke kani ana iho o kana u:

H-u! O ke koa aku ana paha kena ku i ka wekiu o ka moku.

A ia wa hoi i olelo aku ai na'lii e noho ana imua o kona alo: "Ka! Kei no paha e hala ana kau mea i olelo mai ai i ko kakou wa e noho ana i Kohala, E-o-u i ka maka o ka wauke oi opio. Eia io la; ke koló mai nei ke aa o kawauke."

*** **

Ano e ka makamaka heluhelu, e ae mai oe e hoike aku ka mea kakau moolelo ma keia wahi i keia manao. penei:

Ke olelo nei ka mea nana i hoolawa mai i kou mea kakau i na mahelehele i hoike ia ae la, o Keawemauhili ka mea nana kela olelo kaulana: "E o-u i ka maka o ka wauke oi opio." A wahi a ua mea nei nana i hoomaieike mai i keia mau mahelehele i ka mea kakau, o ka wa a Keawemauhili i hoopuka ai i keia mau olelo, ma ka wa no ia a Naeole i hoihoi aku ai ia Kamehameha i ka piha ana o kona mau makahiki i ka elima a eono paha. A ua hoopuka ae o Keawemauhili i keia mau olelo no kona ike ana mai i ke kulana ame na ouli o Kamehameha ia wa, e hoike ana he koa a he hiapiole aku ana oia no Hawaii nei.

Ua olelo hoi kekahi poe no Kalaniopuu no keia mau olelo, a o ka kekahi poe hoi na ke kahuna na Hoolaea,

Aole no i psu.

HOPOLOLEI.

Aia ma ka makou helu 23 i puka aku ai he mabele e pili ana ia Kahahawai, ma ke ano oia ke koa paele malalo o ka Moi Kahakili, a o ka mea hoi i kapa ia ma ka moa hoohiwahiwa o ka "Paele a Kahakili." O ka pololei ma keia wahi a ma na wahi apau e pili ana i keia "paele" koa i olelo ia, he kanaka okoa no keia, he kanaka eleele maoli no, a nona hoi ka moa o Kaihe. He kaikaina pono oia no Kukeanue, ka mea i noho ko-nohiki no Kula, Maui, malalo o ka Moi Kahakili. O keia ke kanaka nana i alakai mai i na kanaka o Kahahawai e kua me Kanakaniakaa.

Mea Kakau o ka Moolelo o Kamehameha.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo:

Hoomauiia.

MOKUNA IV.

KE KINO WAILUA I KE KULUAUMOE.

10. E lawe mai i na waiwai Hapaumi apau iloko o ka hale-ho-ahu waiwai, i malama ia ai maloko o ko'u hale, a e hoao mai oukou ia'u ma ia mea, wahi a Iehova ona Kaua, i wehe ai paha au i na puka wai o ka lani, a e ninini iho i ka pomaikai maluna o oukou, a lawa a hu.

"Eia ae la na Pauku Baibala i hoike ia mai ai ia a ma ka'u hoomaopopo iho, ua pili pono loa keia mau pauku i ke kumuhana i hoike ia mai ai ia oe, no ka mea e pili ana i kou hookaawale ana i ka hapaumi o kela ame keia dala e loa ana ia oe ma keia hope aku, Nolaila, ke manao nei au, he oiaio na mea apau au i ike ai a i lohe ai e kuu haku ma ka po nei. Akahi no a loa ia'u ka maha. Aka, i ka wa hea la e hoea mai ai ka pomaikai i haawii mai ai ia oe, i mea e pau ae ai ko kua pilikia. Oia mea nui ia a kua e nana aku ai."

"Ae," wahi a ka Ela i pane mai ai, me ka hoomau ana mai no hoi i ke kamailio ana mai. "Aoe o kua kanalua ana, e hoea mai ana no ia mea i ka wa pono. Ma ke ano hea ana la nae ia kokua e loa mai ai ia kua, aole i maopopo ia mea ia kua. Aka, e kali no nae kua me ka manaolana. Hookahi nae a'u mea e haohao nei, o ka hiki ole mai o Mr. Lutona, kuu loio ia nei no ke kamailio ana i kana hana pono i manao ai e hana."

MOKUNA V.

KA LOIO LUTONA FA MEA NANA KE DALA I MORAKIHA AI O MERIVELA HALE.

Ma ka wa i pau ae ai o ka ai-na kakahiaka, a hoi aku la no hoi o Robata no kona Keena huli Palapala, ua kii loa aku la oia i ke kii o kona kaikuahine, a e like no hoi me kana mea i kauoha mai ai iaia, ua hoitohi mai la oia a loko o kona keena.

Laki nae, aole i nahaehae ka lele (cavass) i pena ia iho ai ke kii o Adelina, aole no hoi i iuoino a powehiwehi ua kii la, aka, oia mau no kona omamaka a me ka maikai.

Nana iho la ua Ela nei i na hiohioa o kona kaikuahine a uwe iho

la oia. He mea oiaio, e ke kii la o na la opio o Adelina, a o kona mau la hoi ia e noho ana i ke kapu ona hoonene ili, kapu ana a ka makua.

"E, Adelina! E Adelina! Ka nani o Merivela Hale nei. E kuu kaikuahine, e kokua mai oe ia'u i kou kaikunane e noho nei iloko o ka popilikia."

Ua hoomakaukau iho la oia i laau hou (frame) e hookomo iho ai i ua kii la, i ka paa ana, ua kau ae la oia maluna pono ae o kahi e ku ana o kona pakaukau.

Iaia i noho iho ai a liuliu, hoea mai la, ke kauwa oloko o ka hale a hoike mai ia iaia, no ka hiki ana mai o ka loio Lutona.

Kauoha aku la ua Ela nei i ke kauwa e alakai mai ia Mr. Lutona a komo iloko o kona keena palapala.

Aole no hoi i liuliu iho, hoea mai la o Mr. Lutona, ka loic, a Kahu Malama Hooponopono Waiwai o ua Ela nei. Iaia i komo mai ai, ua haawi mai la oia i kona aloha lululima i ka Ela, me ka olelo ana mai:

"I hui aku au ia oe, e kuu haku, he mea pono no ia oe ke hoomau mai i kou paulele ana mai maluna o'u. Ua ike no'oe, aia mau ka'u paulele ana maluna ou, a o ko'u mau manao apau, aia pu no ia me oe i na wa apau."

Alaila, noho iho la ua loio nei maluna o ka noho, a hoomaka iho la laua e kamailio i na mea e pili ana i ka moraki maluna o Merivela Hale. Ua hoike aku la ua Mr. Lutona nei i na mea apau, mai ka mua a ka hope, a he mea maopopo ua komo maoli i ke pohihihi ke kulana o ua moraki ala.

"He mea maopopo loa, ua paukiki loa maoli oe ma keia hana ana, e kuu haku," wahi a ua loio nei i pane aku ai i ua Ela nei.

"Pela io no, aka, aole no hoi oe i haawi mai ia'u i na hoomanao ana i kinohi, ina no la hoi paha aole no au e komo kuhohonu loa iloko o keia aie," i pane aku ai ua Ela la i kona loio.

"Ae, he mea oiaio no ia, aka, ua like no ke ohohia o ko'u mau noono e like no me kou ia mau la mua o ka hoomauiia ana mai o keia hana. Aoe no a'u olelo a'o e ae e hiki ai ia'u ke haawi aku ia oe ma ia wa, o ko'u a'o wale aku no e hookomo nui oe i kou mau mahele iloko o kela hana. He mea maopopo no paha, e ili mai ana kahi hapa o kau mau hoahewa ana e kuu haku maluna o'u. A o keia no hoi ke kumu nui o ko'u hiki ana mai la imua ou, e haawi aku ai i ka'u mau kokua ana."

Na keia huaolelo kokua i puka aku mai ka waha aku o ua loio Lutona nei i hoala aku i na manaolana maikai iloko o ka Ela, a ia wa oia i ninau mai ai i ka Ela.

"Manao ana anei oe e hiki ana ia kua ke loa ana dala aie e lawa ai kela huina aie e paa nei maluna o kuu mau waiwai apau?"

Ia wa i luliluli ae ai ke po o ka leo nei, a pane mai la oia me ka leo kua:

KAMEHAMEHA I.

Ka Na=i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomania.

O ka ka mea kakau i lohe ai mai kela kanaka kahiko mai o Puuwepa, nona ka inoa o Kiha, a he mea oia i pili ia F. Pahia Esq., o Koolaupoko ae nei, ua puka pono mai no keia olelo mai a Alapai Nui mai, ma ka wa i hoi aku ai o Kekuaipoiwa e hanau ia Kamehameha ma Kohala. A no ko Naeole lohe ana i keia mau olelo make o ke alii e hoea mai ana i ke ao nei, oia kona kumu i lawe malu ai ia Kamehameha a huna ai maloko o kela ana e moe ana mai Kapakahi aku a hoea i Polo'u. (MEA KAKAU O KA MOOLELO O KAMEHAMEHA.)

*** **

A i ka lohe ana o Naeole i keia mau olelo a Keawemauhili, ua kii aku la oia (Naeole) i ka lau opio pio o ka ipu awaawa ame ka hua-moa i opaia ae a hahaoia iho iloko o ka lau-ipu awaawa. Pulehuia a mo'a a hanai aku la no o Naeole ia mau mea apau i ke alii opio. Ua hana o Naeole i keia hana i mea e hoomanaloia ai ka awaawa o na olelo a Keawemauhili i olelo ai: "E o-u i ka maka o ka wauke oi opio pio."

A pela i hoopuka ia ae ai ia mau huaolelo e noho ana imua o Keawemauhili, elike me ia i hoike ia ae la ma ke kino o ka moolelo. Olelo aku la no hoi ua poe kanaka la i ua alii la.

"Aha ka pau o na koa o Kahahawai i ka hahauia o na maka i ka pulupulu; a koala maka ia ae la kekahi kanaka i ka uahi. Aohe nao ai la i ka pa paa."

Ae mai la nohoi o Keawemauhili me ka hooia ana mai nohoi i ka oia o na olelo i hoikeia aku imua ona.

I ka lohe ana o Kalaniopuu i keia mau olelo a ke keiki, ua kulu iho la kona mau waimaka, a o kona hoouna mai la no ia i kekahi elele e kii mai ia Kamehameha. O ka inoa o keia elele a Kalaniopuu i hoouna mai ai, oia o Naone. Ia wa e noho ana o Kalaniopuu ma Kohala, a malaila mai i hoouna ia mai ai ka elele e kii mai ia Kamehameha.

I ka lohe ana no hoi o Kamehameha i keia kauoha a ka makua-kane alii o kona hoou koke iho la no ia no ka hoi ana i ka aina hanaan. A i kona hiki ana aku no hoi i ka aina, ua huipu iho la no hoi me na makua alii, o uwe iho la lakou me na hana a i ka pau ana

ae o ka lakou uwe ana oia i hoi e akoakoa mai ana no na'lii apau, oia ka wa a kekahi alii i hoopuka ae ai i kona manao imua o ka Moi Kalaniopuu ame na alii apau e akoakoa ana malaila me ka makau ole ame ka wiwo ole no hoi. O ka inoa o keia alii, oia no o Kaiokunuiakanaele:

"Auhea oe e Kalani ame na'lii a pau e akoakoa nei, he wahi manao ko'u imua o oukou apau, a oia keia, he makemake au e hoakoa-koa ia mai na kahuna, na kilo ame na kuhikuhi puu-oue apau a e haawi mai hoi lakou i ka lakou ike no ia nei (oia o Kamehameha) E nana mai hoi lakou a e hoike mai hoi i ka lakou ike imua o kakou apau no ia nei, Pehea ana la oia nei ma keia hope aku.

Ia wa e hoakoa-koa ia mai ai na kahuna kane ame ka pae kahuna wahine a haawi ia aku la ia lakou ka hana.

Ua nana iho la hoi na kahuna a me na kilo ame na kuhikuhi puu-oue o ka pae kane, a hoike mai la i ka lakou ike. a he hookahi no ano, oia hoi, ina e ulu ae ana he kua a he hakaka kuloko paha iloko o ka aina, a i ole ia, he kua huliamehi paha aohe mea nana e hoopuhili mai i ke alii, oia i he moho mai keia no ka la makani. Pau hoi ka ike a na kahuna o ka pae kane, ninau ia na kahuna o ka pae wahine. Eia iloko o keia pae kahuna wahine keia poe wahine i kaulana loa no ko lakou ike ma ka oihana kilokilo me ka nana ouli.

O keia poe wahine oia o Kahookahikuaa, he kahuna keia no Waiakamalii, Kohala, Hawaii; o Kalelemauliokalani (w) no Pihana-kalani, Wailua, Kauai ia wahine, o Kanoena (w) no Kealia, Kona, Hawaii oia ame Kalaniwahine. O keia ke aliiwahine nona ke kapu-e-moe, oia hoi ka wahine hookahi i mo-ka piko iloko o ka heiau o Hikiau, ma Napoopoo, Kona, Hema.

I ka nana ana hoi a keia poe i ka lakou ike, ua like no ka lakou ike me ka na kahuna o ka pae kane, a koe nae hookahi wahine, oia o Kalaniwahine. O keia ka wahine i ku ae iluna, haule iho la kona mau kuli ilalo imua o na'lii a pane aku la oia imua o ka Moi ame na'lii apau.

"Auhea oe e ke lii, hookahi no oia nei hoa paio e paio ai ka ikaika o kuu hanai nei, e lilo ai ka ike kua ana ame na keiki ana i mea ole. O ua hoa paio nei o ke alii, ofa no o Keaweokahikona. A ke hoike ae nei au imua o kakou apau, e pono i ke alii nei e hele e ike i ka piko pono onu, a e noho mua a muli no olua iho, oia o oia no ia. Mai lohi e awiwi ka ike ana.

Owai ka u'i o ka la Karisimaka? O ke alii wahine Ka Ui Palekoki Uwila o Halema'umau me kona ukali ka Ui Hapa Paniolo. Saa kela!

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Hoomania.

MOKUNA V.

KA LOLO LUTONA KA MEA NANA KE DALA I MORAKI A I O MERIVELA HALE.

"Aole, e kuu haku. Aole ia mea e loa ia kua ma Pelekane nei; a he kakaikahi loa hoi na kanaka o Europa i loa na heluna miliona e hiki ai ke ka'ika'i ae i kou moraki Ua hoao au ma na ano apau e loa ai ka huina dala e lawa pono ai ka ukuia ana o ka moraki, ame na lilo e ae apau o ka hoololi ana ae i ua moraki la mai ka lima mai o ka mea nana nei moraki e paa nei i keia wa, a i ka mea nana ke dala e loa mai ai, eia nae, aohe loa. He mea pohihihi loa ka loa ana.

"Ua hele no hoi au a hui pu me na loio o ka mea nana ke dala i moraki ia ai o Merivela Hale nei, a ua kamailio pu au me lakou."

"... pehea mai lakou?" i ninau aku ai ka Ela.

"Ua hoike mai lakou ia'u, ua makemake ole loa ke kanaka nana keia miliona dala i moraki ia ai o Merivela Hale nei no keia hoaiie dala ana. Aole oia e ae e hooloihi hou ia aku ka manawa e holo ai keia moraki. A ua hai mai no hoi ua kanaka la i kona mau loio maanei, ua lawa loa ke dala iaia e hiki ai ke haawi mai ma ke ano, aie maluna o kou mau waiwai apau. Ua hiki iaia ke haawi hou i mau miliona dala hou eko'u a eha paha, eia nae, aole ona make-make e haawi mai i dala no Merivela Hale nei, aole hoi no na waiwai apau ou, e kuu haku. O kekahi, aole no i ae ua mea ala nana keia dala e hoai-ana a kona mau loio, a ina ka oia i ike mua mai kona mau loio aku, o kou mau waiwai ka mea e hoai-ia mai ai keia mau miliona dala ekolu, ina no aole oia e ae. Eia ma ka lima o kona mau loio ma Ladana he huina o \$5,000,000 dala, a he mau dala lekulchu hou aku no kahi ana, aia ma ka Banako o Europa.

"I hai aku au ia oe, e kuu haku, o ka lua huna waiwai apau o Monaka Kaliko i kaulana i ka'wa kahiko, he wahi eke ili liliu wale no ia, ke hooahike ia ae me ka ka nui o ka waiwai o nei kanaka.

Kauoha mai ua kanaka nei i kona mau loio e hoouna aku i ka hoike piha o ka laua mau hana e pili ana i keia moraki o Merivela Hale nei, a mahope iho o ka hala ana o elua mahina o ka waiho ana o ua hoike nei ma kona lima, ua

pane mai la oia ma ka haawi ana mai i ke kauoha paa loa ia laua, e ohi koke ia keia moraki ma kona wa e oo ai. A ina aole e loa ke dala; alaila, e pan ku ia ana ka moraki. I kinohi nae, ua kauoha mai oia i ua mau loio nei ona, e paniku koke ia keia moraki, aka, he mea hiki ole nae ia ke hana ia. He eono o kua mahina e lana hele aku ai a hoea mai ia wa.

"Nolaila, he wa loihi no keia a kua e imiimi aku ai i kahi e loa ai keia huina dala.

Ia wa i noho iho ai laua me ka pane ole aku o kekahi i kekahi a liuliu wale, hoomaka aku la oia e kamailio aku ia Lutona, i ka olelo ana aku iaia:

"He keu maoli ha keia a ka mea kupanaha nui wale, oia i, ua manao loa au o ko'u mau waiwai apau ua lawa loa ia no kekahi huina dala nui e hoopaa ia ai. Aka, make-make au e ninau aku ia oe i keia ninau. Owai nei kanaka nana keia mau dala au i hoike mai nei ia'u, a i ae ole mai ai hoi e haawi mai i hoai e like me kau i make-make ai? Aole no hoi o'u wahi noonoo iki no ia mea, akahi wale no au a ninau aku la ia oe i kona inoa."

I kela wa i pane mai ai ka loio: "Aole no au i maopopo loa a i ike i keia kanaka, eia nae o ka mea hiki wale no ia'u ke hoike aku ia oe, oia keia, o Renezo Alavarez, kona inoa.

Me he mea la ua haule iho kekahi pohaku hekili nui ma ke aloponoi iho o ua Ela nei. Ia wa i haikae ae ai kona mau hehelelana mai o a o, a noho mumule iho la oia no kekahi mau minute loihi ia wa oia i ku ino ae ai iluna, me ka hooho pu ana ae me ka leo pioo a okala ae la hoi kona mau ano a pau:

"Pehea? E Mr. Lutona. Heaha? Ua kuhihewa loa ia paha oe i hoike mai nei ia'u i kena inoa.

He mea pohihihi loa keia a'u e lohe aku nei ia oe? I ha'i aku au ia oe, aole loa o Alavarez ke kanaka nana na miliona dala ekolu a'u i noho aie aku ai? Aole, aole, aole loa o Alavarez ua kanaka la. Aole i pau.

Nui ka hauoli o ka La Karitimakaka onehinei.

Aohe no hoi he wa ai-na ia e ka hauiliuli, hoea mai ana ka hoaloha kahiko Mr. J. F. Testa ma ko makeu nei keena pa'i. Ohaoha wale ka hui ana o na hoaloha iloko o ke oia kino maikai. E oni aku ana paha ia no na kaiulu kuwahoaku nei o kakou. Alpha no.

Ua hoomanao Karitimakaka mai nei o D. Kalauokalani opio, Kakuolelo o ke Kalana o Oahu nei ma ka hookaa ana mai he 75 keneta no ke ola o KA NA'I AUPUNI no keia mahina holookoa o Dekemaba nei. E pupahi mai no ke Akua lokomaikai i kana mau hoomaikai ana maluna ou. Mahalo a nui.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na=i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

Ua apono ae la na mea apau i keia hoike a Kalaniwahine. He mau la mahope iho ua hoomakaukau iho la ua Paiea nei e holo e ike ia Keaweokahikona. Panee na waa ke halii mai la ka ua malanaele koa-uli, a ua moe hoi ka ale-i-a ke iho la ka la ma ke ala-i-kahiki, o ka wa no ia i holo aku ai ua Ni-uhi Moe Lawa nei o ka moana. O ka hele ia a hala na kuono kai a me na lae o Kohala waho ame Kohala loko, kaalo ka waa o ua Paiea nei mawaho ae o Elelu ame Makaukiu, a hele aku la no na waa o ua Ahikanana nei a honi ana ia i ke ala o ka lawalu ua'u o luna o Pokahi, kahi hoi nona ke mele i haku ia e ka poe kahiko penei:

"Ike ia Kaukini he lawaia manu He upena kuu i ka noe ko Pokahi Ke hoopuni la i ka ohu kakikepa Ke nai la ka luna o ka Auwana—e He uahi ke kapeku e hei ai Ka ia manu o Puawalii O ke a wale no ka'u makemake O ka luhi a maua me lakou nei ae A o ko makou lealea no ia A ua ike—"

Ee hele la no na waa o ua Paiea nei, oia no oe o na waa topido e olali ana iluna o ka ale, a pa ana kahea a Kaholokuaiwa—o oe hoi ia e na huna palai e uhi nei i ka uahi manu o Kamaino. Oiai na waa o ua Paiea nei e holo ana, ala mai la no iloko ona na hoomanao ana i ke ala o ka uwahi apapane o ka uka wao-laau. Aole no hoi i emo, noho ana ka iho o na waa i ke one o Kanukumanu.

Lele mua aku la na lili opio, oia o Naihe ame Kalanimakuluku a komo aku la iloko o ka hale o ka makuahine alii, oia o Ululani. Ike mai la hoi ua makuahine alii nei a uwe mai la oia, a pane mai la:

"Ha'o wale hoi ka hikira mai e o'u mau piko. Heaha nei huakai o ka au ana mai nei o ke kai?"

Pane aku la na keiki: "Ei aku ko keiki o hiki mai O Kalaninui lanimehameha i ka maka o Haloa. He huakai imi makua ka na lani alii nei au i hiki mai la.

la wa i puka mai ai o Ululani mailoko mai o ka hale, a ike mai la i ke keiki e hele aku ana, a oia no ka wa i uwe helu mai ai me ka peahi ana mai o kona mau lima: "Au—wa—He mai"

O oe ka ia e Kalaninuilanimehameha—

E hea aku ana i ka iwa kiloumoku la—

E Komo

Ao i wehewehena a o i waihona

Kona po o ke hooa keia

A'u lei o ka ua Haa'e lele ae la mauka o Auauale

E komo i ka hale o K-alohalani

Auau i ke kiowai kapu o Ponaha-keone

E inu i ka awa a Kane i kanu ai i Hawaii

Ola ia kini akua ia oe."

Ua hooa aku la nohoi o Kamehameha imua o ka makuahine, a hui iho la ka makua me ke keiki, a uwe iho la nohoi. Makaukau mai la nohoi ka'poi lehua o Hilo—na ana kuapuu o Kanakea—na puua hoolua ame na ono no apau, i maa i ka noho ana o na lili oia mau la aloha o Hawa'i nei. Ai iho la na lili ame na kanaka, oia hooa ana aku a maona, ia wa i ninau mai ai ka Makuahine alii o Ululani i ka huakai o ka hiki ana aku o ua Paiea nei. Ua hoike aku la no hoi o Kamehameha he huakai imi makua, a imi haku kana o ka hooea ana aku ilaila.

I ka pau ana keia o ka ai ana a mahope mai, ua ninau hou mai la o Ululani i ke keiki ia Kamehameha:

"E kuu lani e! Aole anei he huaolelo i haawi ia mai ia oe o ka hiki ana mai nei i Hilo nei?"

Ia wa pane aku la o Kamehameha, "He olelo no. Oia hoi, i hele mai la au e hoopapa i na papalina o Naha, a e hoohuli iaia. O ka hoailona keia la e ike ai au i kuu piko. He piko paha e ole ai au, a he piko paha e holeholeia ai o'u mau iw."

Ia lohe ana o Ululani i keia mau olelo a Kamehameha hiolo iho la kona mau waimaka, a olelo mai la oia:

"Heaha la hoi! A ka la apopo oe e ike ai ia Naha."

E kuu makamaka heluhelu, he mea pono ia oe ke hoakakaia ka mea e pili ana ia Naha.

O Naha i oleloia ae la, he pohaku keia e waiho ana ma Pihonua. Aia ma ka aoao Hilo o ke alanui Waiaruenue i keia wa, makai iki mai o ka hale o ke Kiaaina S. Kipi i make. O keia pohaku mai Kauai mai ia, mai loko mai o ka muliwai o Wailua, Kauai. O ke alii nana i lawe nei i keia pohaku mai Wailua mai a hooa i kela wahi i hoikeia ae la, oia no, o Makaliinuiakuakawaiwa (k). Ua lawe mai oia i keia pohaku i pohaku hoailona alii e ku ai ma ke alo o ka heiau o Pinao. He pohaku hoailona keia no na "li Naha" wale no, oia hoi imi haku mai he keiki na kekahi mau alii elua paha ka moe ana o ke kupunakane paha i ka moopuna wahine a kane hoi; a i mea e ikeia ai he alii Naha oiaio ua keiki la, alai a, e laweia no ua keiki i ka kau ia iho maluna o keia pohaku

me ka paa ana no o kona iwe i ke kino, Alaila, ku ke kahuna i ka pule; a i na e uwe ole kela keiki a pau ka pule a ke kahuna, alaila, he Naha ua keiki ala, aka, ina e uwe ke keiki me ka pau ole o ka pule a ke kahuna, alaila, aole ua keike la he alii "Naha" (See ovar).

Aole i pau.

HE MOOLELO

NO:

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Hoomaui.

MOKUNA V.

KA LOIO LUTONA KA MEA NANA KE DALA I MORAKIIA AI O MERIVELA HALE.

Ua nana aku la ka Loio Lutona i ua Ela nei me ka piha pahaohao loa o kona noonoo, no keia puho ano e ana o ua Ela nei i kona lohe ana o Renego Alavarez ka mea nana ke dala i hoais ia ai o Merivela Hale ame na waiwai span o Sutawoleda.

He mea maopopo nohoi, aole i ike ua Loio nei o keia Alavarez, oia ke kaikoeke o ka Ela, a o ke kane mare hoi ia o ka wahine uinona ke kii e kau mai ana maluna ae o ke pakaukau o ka Ela, Aka, ia wa i pane mai ai ua Loio Lutona nei inua o ka Ela:

"Ua hoike aku la au i ka oiaio a pau, e kuu Haku, Aole keia he kuhihewa, aka, he mea oiaio loa keia. A i hai hou aku au ia oe, o ke kanaka nana na dala e paa nei ka moraki maluna o kou mau waiwai apau, oia no o Renego Alavarez a'u i hoike aku la."

"Alaila," wahi a ka Ela i hooho ae ai me ka leo haalulu, a hiolo makawalu iho la kona mau waimaka ma kona mau papalina: "Na ke Akua lokomaikai auanei au e kokua mai! He mea oiaio loa he kanaka poino au i keia wa, e Mr. Lutona. Ae—he kanaka poino maoli au."

A ia wa i haule ino iho ai ua Ela nei maluna o kona noho, kulou iho la kona poo, paa ae la kona mau lima ma kela a ma keia aoao o kona poo a uwe iho la.

Pane hou mai la ka loio: "Aole maopopo i'i ia'u keia hiohiona ano e au, e kuu Haku, e hoike mai nei ia'u. A ke noi aku nei hoi au i kou kala ana mai. E oluolu anei oe e hai mai ia'u i keia mea kupanaha a'u e ike aku nei maluna ou."

Ia wa, aea ae la ke poo o ua Ela nei iluna, ame kona mau onohi ma ke ano e, nana aku la oia ia Mr. Lutona a pane aku la:

"E kuu hoaloha, e kala mai i tie mau waimaka o'u i haule iho la. Aole hiki ia'u ke pale ae i ka

hapina ana iho o na waimaka o kona elima ame ka hihiihi, hoi. A i hai aku au ia oe, e Mr. Lutona, ina no au e hoike aku ana ia oe i ke kumu i hoanoe, ia se ai kuu noonoo a koku pupule maoli au i keia wa iho la, aole no ia he mea e hiki ai ia oe ke kokua mai ia'u."

Aole i pau.

KO KAKAAKO POE.

Ua hoike ae o Frank S. Dodge, ka luna hoohana nui o ka Waiwai o Bihopa, ina e hapai ana ka poe hoolimalima aina e noho nei ma na aina o Pauahi ina Kakaako, i ko lakou mau hale a elima kapuai ke kiekie mai ka ili-honua ae; alaila, e lilo na ka waiwai o Pauahi ka hoopiiha ana ia lalo iho oia mau hale a ili-wai maikai me ka auhau ole ia o na poe ona hale.

O kahi lilo wale no ma ka aoao o ka mea hale, oia kela hapai ana ae i kona wahi, "opu weuweu" a elima kapuai maluna ae o ka ili honua.

E Awiwi Mai na Kauoha o Hala ka Wa Pono.

Ke hoikeia aku nei ka lohe i na poe apau i makemake i na helu mua o KA NAI AUPUNI, elike me ka Helu 1, 2, 3, 4, 5, a hooa mai i keia wa, e hooona mai i ka lakou mau kauoha i keia wa, orai, he uuku loa na helu oia ano ma ko makou nei Keena i keia wa. Ma ka hoomaopopo ana, mamua o ka hooa ana mai o ka makahiki hou, aole e koe ana he mau helu oia ano. E hooona mai i na kauoha nupepa KA NA'I AUPUNI me ka hooona pu mai i ke Dala. Aole e hooonaia kekahi nupepa ke ole e loa mai kahi "Kanaenae" no KA NA'I AUPUNI.

Ke hooa aku kakou no keia makahiki ae, e leaa ole ana i ka poe kauoha hou mai na helu mua a makou i hoike ae la.

Na Hookaa Dala

I mea e hoemi a mai ai ka nui o ka hana ma ke kakau ame na lilo pooleta nohoi, no ke kakau ana i na "Liki" Hookaa no na uku nupepa e hooona mai ana e na makamaka no KA NA'I AUPUNI, e hoolaha mau aku ana makou maloko o na kolamu o ka makou nei pepa i na hoike no ia mau hookaa dala ana, a oia na Hoike Hookaa Dala no ka pomaikai o na poe hookaa mai i ka lakou mau dala.

He kulana hanohano a hiehie keia mau hoike ana i na inoa o ka poe hookaa dala mai no ka makou nei pepa.

He 40 wale no ka nui o na pepa helu ekahi, a pela iho na pepa e ae o ka nupepa KA NA'I AUPUNI, e koe nei ma ko makou nei Keena i keia wa. Ua pau he mau haneri i ka lilo ma Oahu nei a me na kupuni e ae.

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Hoomauiia.

MOKUNA VI.

KA MAUKAKANE AME KE KAIKAMAHINE

O ko'u wa kupono loa keia e hoike aku ai ia oe, e kuu lei aloha. i kuu luhī hoi—Ae; e hoike aku au i na mea apau e pili ana nou ame kou ohana e noho mai la i Pelekane.

“Ua ike au, aole i maopopo ia oe aia iloko ou he koko alii Pelekane kiekie loa, aka. o ka mea oiaio nae ja. E hoolohe mai e kuu lei, he mamo oe na ka ohana alii o Sutawoleda o Enelani, kekahi o na ohana alii kekahi a hoochano loa oia aina. Eia i keia wa, ke ola nei ke kaikunane hapa-koke o kou makuahine, oia ka Ela o Sutawoleda. He mau keiki kana e ola nei me ia. Hoochahi kekikane a hoochahi kaikamahine. A ma ko'u hoomaopopo, he mau makahiki kakaikahi wale no ko laua mamua aku ou. Aole nae i maopopo loa ia mea ia'u.

“Nou hoi e kuu lei, e hoomaopopo oe, o oe ko'u hoolina no ko'u mau waiwai apau mahope iho o kuu make ana. O ka waiwai e ili ana maluna ou, ua oi papa-lua a papa-kolu aku ia mamua o kekahi mau poo Kalanui o Europa nei. Aole ou pilikia. Ua lani iluna, a ua honua hoi ilalo nei nou. Aia ma na banako ma Parisa, Germania, Italia, Enelani ame Sepania nei nohoi ka'u mau dala apau i helu ia ma na miliona.

“Aole au i ike, he wahi kulana alii paha ko'u; aole paha; aka, hoochahi a'u mea i hoomaopopo, he kanaka makainana no au no Sepania nei, a ua loa mai ko'u waiwai iloko o ka hoomanawanui ana, iloko o ka inea, ka luhī ame ka hooikaika ana, i hui pu ia hoi me ko'u ai pakiko ana i ka'u mau wahi loa.

“E hoolohe hou mai oe, e kuu Alamira aloha; o ko'u maueneni, oia no kela ohana Pelekane ou, e noho mai la i Enelani. A mamua o ka lele ana ae o ka hanuola mai loko ae nei o kuu kino, makemake au ia oe, e Alamira, e haawi mai i kekahi hoochiki ana no ka mea e pili ana i kuu makemake au e hoochiki aku ai mahope iho o kuu make ana.

Ma keia wahi hoochiki iho la ua Alavarezza nei i kana kamailio ana i kana kaikamahine, a hala he mau minute o kona noho hamau ana, ia wa i ninau aku ai kana kaikamahine.

“E Papa, aole au e hiki ia oe

ke hai mai ia'u i keia wa, i ke ano o ka hoochiki au i makemake ai i ka kaikamahine, e hoochiki aku imua ou?

Nana mai la ua Alavarezza nei i kana kaikamahine a pane mai la.

“Manao au he wa kupono no keia a'u e hoike aku ai ia oe no ia mea. A e hoolohe mai oe. E hoochiki mai ana oe imua, o'u i keia hoochiki. Mahope iho o kuu make ana, a ma ka wa e piha ai ka manawa o ka moraki i hanaia ai maluna o ka waiwai o ka Haku. Sutawoleda, makemake au e ae mai oe ia'u, e paniku koke oe ia moraki, a, aole hoi oe e ae e haawi aku i manawa hou mahope aku oia wa.”

Kulou iho la ke poo o Alamira ilalo a liuliu, aea heu ae la ia iluna, nana aku la i kona makuakane a pane aku la:

“E Papa, manao au o kou wa no keia e hoochiki mai ai ia'u no ia mea au i hoike mai la; ke ole oe e paulele a hilina mai he maluna o'u nei, kau kaikamahine, na'u no hoi e nana aku ka pono oia hana. I hoike aku au ia oe, e kuu makuahine, ua oi aku ko'u aloha ia oe a me mama i haalele mai i ko'u mau la i hoomaopopo pono ole ai iaia, ke wale no na hoomanao apa iloko o'u nei ma ke ano, he wahine ui oia ma kona mau ano a pau, a he mau onohi maka oluolu hoi kona.

“E Alamira, “wahi a ua Alavarezza nei i pane mai ai,” ua ike au i ka nawaliwali o ka naau o na kekahi a kanaka; a oia ano nawaliwali, aole no ia i kaawale aku mai a oe aku. Aka, e Alamira, oia au e koho wale ana i keia manao nou, no kau lei aloha, me ko'u paulele pu ana hoi i kou mau ano hoochiki ka oiaio apau, eia nae he oi aku ka oluolu o ko'u noonoo ke ike au, ua lawe oe i keia hoochiki imua o'u mamua ae o kuu make ana, nolaila, ua makaukau anei oe, e kuu Alamira, e lawe i keia hoochiki ana.”

Ae aku la nohoi o Alamira, a hoochiki iho la ma ka hapai ana ae o kona lima akau iluna, oia hoi ia i puana aku ai i na huaolelo o ka hoochiki, i hoochiki mai ai e kona makuakane,

I ka pau ana ae o keia hoochiki, ia wa i pane mai ai ua kanaka Sepania nei:

“Ua hemo ae la mai loko ae o ko'u noonoo ana keia haawe kuumaha loa a'u i hopohopo nui ai, aole paha oe, e ae ana e Alamira e hoochiki mai i keia hoochiki au i lawe iho la i keia wa. A e hele aku ana au ma kela aole me ka uhane i piha i na haawe o ka oluolu ame ka hauoli.”

Mai poina i na le'ale'a hoochiki kii aka o keia po, ma “Kahiliapalani Hall.” He ui mai hoi kau, e ike ia ana Ka U'i Palekoki Uila a me ka U'i Hapa Paniolo ma keia po. Kuku! Hele kuu!

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LJONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauiia.

Mahope iho o keia ike ana o Kamehameha ia “Naha, Pohaku,” ma o kona hoomaui ana ae iaia a naue, elike me ka mea i hoikeia ae la, ua hoi aku la ua 'Ili opio nei no ka hale me ka makuahine alii Ululani, me Keaweokahikona ame na'lii nohoi apau.

I ka hiki ana i ka hale, makaukau nohoi ka ai: I ka pau ana ae o ka ai ana a ua poe alii nei, ia wa i hele mai ai o Keaweokahikona a paa mai la i na lima o Kamehameha, a olelo mai la:

“Aloha oe, e kuu hoahanau i ka piko, e hoolohe mai oe i ka leo o ka hoahanau. Nani ia ua naue ia oe o Naha, ka hana hoi i hiki ole ai i kekahi kanaka ikaika ke hana, koe wale no kou hoahanau. I hai aku au ia oe, o oe no ka'u maka ihe, ia oe no au i haawi ai i kuu ike mamaka-kaua, nolaila, ea, e noho no kua ma ko kua ano hoahanau, e ike aku a e ike mai, kipa aku, kipa mai. Nou ka malo e noa ia'u; a no'u nei hoi kahi malo e hume oe. Pela kua e pono ai.”

He mea oiaio, ua hoochiki keia olelo paa a Keaweokahikona e ia iho ame Kamehameha. Ua noho like io no laua, a na ka make ana o Keaweokahikona, mamuli o kona hanai ia ana i ka spu-koehoe a make oia maloko o ka hale i kapaia “Ka—hale—iole—ole.” ka hale a Ululani i kukulu ai no Kamehameha, ma kona wa i hiki aku ai, elike me ia i hoikeia ae la, i wehe i ka laua pili.

He mau anahulu ko Kamehameha noho ana ia Hilo, a hoochiki aku la ke kauoha a Kalaniopuu iaia hoi i hoi aku a loa aku oia (Kalaniopuu) i Kawaihae.

Ano, e ka makamaka heluhelu, o keia ae ia ka mahele o ka moolelo o Kamehameha i loa mai i ka mea kakau mai a Mr. S. L. Peleiholani mai, kekahi alii hanau o ka aina i a'o kuauhau maoli ia e ke Aliiwahe Kahahana, kona kupunawahine pono no hoi ia.

Ke manao nei ka mea kakau, he mahete keia i komo ole ma na moolelo o Kamehameha i puka ma kahi wa i hala ae nei; a he mahele ano nui nohoi keia ma ka hoomaopopo ana a ka mea kakau. O ka hooluulu ame ka hoochiki ana i na hunahuna o keia ano i mea e hoochiki ai ka moolelo o Ka Na'i

Aupuni la, he mea waiwai nui loa ia.

“Ano, e ka makamaka heluhelu, maanei e hoochiki ai ka mea kakau i ke kamailio ana ma kekahi mahele hou, ka mahele hoi ana i manao ai ua kauia ma ke alahale e hoomaui ai ka moe ana o ka iwi-kuumoo o ka Moolelo o Kamehameha.

** ** *

E hoomaopopo oe, e kuu makamaka heluhelu, mahope iho o ka hoi ana mai o ka Moi Kalaniopuu mai Maui mai, elike me ka mea i hoikeia ma kekahi o na helu i kaahope ae nei, a hoi hou nohoi ua Moi nei no ke kua hou ana ia Maui, mahope iho o ka pau ana o keia mau kana ana a ua Moi Kalaniopuu nei, ua hoi mai la oia no Hawaii (moku-puni) a ma keia wahi ka hoomaka hou ana o ka moolelo pili ia Kamehameha.

Ma keia hoi ana o Kalaniopuu mai Maui aku, ua noho oia ma Kona, a mahope mai, ua hoi mai oia a noho ma Kohala, ma kahi i kapaia o Kapaau. I keia wa a Kalaniopuu e noho ana ma Kohala me kona alo-alii apau, oia ka wa e noho ana o Imakaloa he alii no Puna, a oia ke alii hoochiki a kua mau hoi ia Kalaniopuu.

Ua oleloia nohoi, o Nuuanukapaahu, oia kekahi o na alii hoochiki noho aimoku, aka, ua make nae oia ma ke kai o Kauhola, ma kai pono ae o ka Hale Wili o Hala-ula, Kohala Akau. O ke kumu o kona make ana, mamuli no ia o kona hakaka ana me kekahi manoa iaia e heenalua ana i ka nalu hai o Kauhola. Aole nae i make o Nuuanukapaahu ma Kauhola pono, mahope iho o kona hakaka ana me ua mano nei; aka, ua make oia ma Pololu, he mau la mahope mai o kela paio ana ona i ke ka mano.

E Awiwi Mai na Kanoha o Hala a Wa Pono.

Ke hoikeia aku nei ka lohe i na poe apau i makemake i na helu mua o Ka Na'i Aupuni, elike me ka Helu 1, 2, 3, 4, 5, a hoochiki mai i keia wa, e hoochiki mai i ka lakou mau kauoha i keia wa, oia, he uuku loa na helu oia ano ma ko makou nei Keena i keia wa. Ma ka hoomaopopo ana, mamua o ka hoochiki ana mai o ka makahiki hou, aole e koe ana he mau helu oia ano. E hoochiki mai i na kauoha nupepa Ka Na'i Aupuni me ka hoochiki pu mai i ke Dala. Aole o hoochiki kekahi nupepa ke ole e loa mai kahi “Kanaenae” o Ka Na'i Aupuni.

Ke hoochiki aku kakou no keia makahiki ae, e loa ole ana i ka poe kauoha hou mai na helu mua a makou i hoike ae la.

I keia la, puka ka La ma ka hora 6.35 minute o ke kakahiaka a hoochiki ma ka hora 7.24 minute.

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

A o keia alii o Nuuanukapaahu, he alii oia no Naalehu, apana o Kau, a oia kekahi alii e houlu hakaka ana ia Kalaniopuu, aka, mamuli nae o keia make ana o Nuuanukapaahu, ua hemo ae la ia pulakaumaka o ka Moi Kalaniopuu, a koe hookahi ona pulakau-maka oia o Imakaloo o Puna.

Ma keia manawa hoi a Kalaniopuu ma Kapaau, Kohala (oia no paha ke Kahua i ku iho nei na hale o ke alii Naihe,) ua hala o Kiwala-o, Keiki a Kalaniopuu, me kona makuahine hoi, me Kalola i Maui. Oiai, ua holo aku o Kalola i Maui no ka ike ana ia Kahekili, kona kalkunane.

Oiai o Kalola me Kiwala-o; ke keiki ana i Maui, ua hounaia o Kamehaiku (k) e Kalaniopuu, e kii i ka wahine iame ke keiki i Maui e hoi mai. A hala ka elele alii no ke kii ana ia Kiwala-o ame ka makuahine i Maui, a liu wale iho, ua haalele iho la o Kalaniopuu ame kona alo-alii ia Kapaau, kahi nona ke pana oleloia ana i kahiko. "Hapuku obi kai a o Kapaau," a nee aku la no Waipio, kahi nona ka oleloia ana—

"Maikai Waipio
He alo-lyu na pali."

A i ka hoea ana mai o Kiwala-o mai Maui mai me kona luau makuahine, ua akoakoa iho la ka aha-kuka-alii ia manawa, no ko Kalaniopuu hooili ana i ke aupuni a me ke Akua Na'i Aupuni maluna o Kiwala-o ame Kamehameha. Ma ia akoakoa ana, ua haawi oia i ke aupuni ame ka "palaoa pae" ia Keoua, i kapaia o Kauikeaouli Keoua; a haawi ae la oia ia Kamehameha, iaia ka malama o ke Akua o Kukailimoku, me ke kauoha pu ana hoi iaia, e noho kanaka aku no ia malalo o Kiwala-o.

No keia lilo ana o Kukailimoku ia Kamehameha ka malama, ua hana hou ia iho laka heiau o Moaula, ma Waipio, a ilaila i malama ia i ka pule houlu no Kukailimoku. Ua oleloia o ka makahiki 1780 keia, wahi a S. M. Kamakau. O keia lilo ana o ke Akua ia Kamehameha ka malama, oia kona mea i kuleana ai ma na mohai e a'ana ia ai imua o ke Akua o Kukailimoku.

** ** *
Maia hoi ma ka papa hoike ma-

nawa a S. M. Kamakau i keia ai o ka makahiki 1781, ka wa i make ai o Nuuanukapaahu ma Pololu, no kona nahu ia ana e ka mano. Nolaia, mamuli o keia hoike manawa a keia kanaka kakau moolelo kahiko o Hawaii ne, he mua ka hooili ana o Kalaniopuu i ke Aupuni ame ke Akua, o Kukailimoku, ia Kiwala-o ame Kamehameha a he hope ka make ana o Nuuanukapaahu, elike me ka mea i hoikeia ae la ma ke kino o ka moolelo a ka mea kakau.

O kekahi mea au e ka makamaka heluhelu, e hoomaopopo ai ma keia wahi, oia keia mahele ano nui e pili ana i ko Kamehameha lilo ana i mea nana e malama o Kukailimoku, ke Akua Na'i Aupuni o Kalaniopuu. Oia hoi, mamuli o keia haawi a hooili ana o Kukailimoku, ke Akua, ia Kamehameha, ua lilo iho la oia i kahuna nui, a nana auanei e ku ka mohai me ka pule pili i ke Akua. A ma keia lilo ana hoi o Kukailimoku ia Kamehameha i ko ai ka wanana a. Holoae, ke kahuna, i wanana ai ma Kihei-puka, ma Maui, i kela wa mamua iho o ka lukuia ana o na Piipii i Kakanilua e na koa huiia o Oahu (nei) ame ko Maui, a oia keia mau olelo a da Holoae nei i hoike aku ai ia Kamehameha. Aole i pau.

PIHI LOLELOLE HOU IA KA UKU O NA PAAHANA.

Ua manaolana loa ia e loa ana ka ukua o na paaahana ma ka la aku la o nehinei, elike me ka hoolo ana a ka Papa Lunakiai ma ko lakou halawai ana ma ke ahi-ahi Poakolu nei, aka, hoea mai la nae ma ka la aku la i hala, ua anapnu hou ae la ka hana hoolo-lohiahi a ka Luna Hooia, aole e hooia i ka bila kikoo huiia a na paaahana elike me ka mea i hoolo- lo mua ia e ka Papa Luna Kiai. He lehulehu na kumu hooloiahihi a ka Luna Hooia i hoike ae ai e hiki ole ai iaia ke ae e hooia i ua bila kikoo hui la, nolaia, ua hoike ia aku keia lohe i ka Lunahooma- lu o ka Papa ma ka la inehinei, a ua kaheia he halawai kuikawa na ka Papa Lunakiai. A pehea ana la.

O ka Luna Hooia nohoi kekahi ma ka halawai ana a ka Papa ma ka Poakolu aku nei, a no keaha la nohoi oia i hoakaka ole ae ai i ko- na manao ma ia wa, aole oia e ae e hooia i ka uku ana i na dala a na paaahana elike me ia i hoolohoi- ai e ka Papa? Hu no paha ka aha. Aole keia na ka Home Rula, aka, na ke kue Home Rula no. Hoo- manawanui.

Aloha Hape Nuiia ko makou mau hoaloha.

E hoopuka aku ana makou i ka Moolelo o Laleikawai i hooponopo- ho hou ia no ka makahiki hou.

Maikai na hana hoololeaka o ka po nei, a o ko makou boi ka mea maheleolele. He nui hoi kau o ka ihu e'epani.

NO

Alamira

Ka U'i Hapa Paniolo.

Hoomaui.

MOKUNA VI

KA MAKUAKANE AME KE KAIKAMAHINE

He mau la wale no mahope iho. o keia hooihiki ana o Alamira e kona luau makuakane pono, ua make iho la ua Alavareza nei, a ua kanuia kona kino ma ka pa- ilina o Sana Amelia.

Hookahi pule holookoa mahope iho o ka make ana o ua kanaka Paniolo waiwai nei, ia wa i hoo- maka aku ai o Alamira e lawe i na hooponopono ana i ka waiwai o kona luau makuakane, a iloko o elua mahina o kona huli ana iloko o na buke hoomaui a kona makuakane i malama ai, ua ike maopopo iho la oia i na mea a pau.

Aole he banako ma Europa ame Enelani, na wahi hoi i hoie ia aku ai ke dala a ua luau makuakane nei ona i ike ole ia; aole no hoi he kanaka ma Enelani a ma Europa i aie mai i ke dala a Senoa Alavareza i nele ka ike ole ia e Alamira. Ua maopopo iaia na mea apau i pili i ka waiwai waiwai o kona makuakane.

Ua ike oia i ka nui o na aie i hoopaaia ma na moraki waiwai paa a waiwai lewa nohoi; ua ike oia i ka nui o na dala i hoopaaia ma na nota aie, pela hoi me na bona a pela aku.

Mawaena o na moraki waiwai paa i loa iaia, oia ka moraki o Merivela Hale ame na waiwai a pau o ka Haku Rutawoleda. I kona ike ana i ka huina nui o na dala i hoopaaia ai ua mau waiwai la, he \$3,000,000 no ia, a o ka waiwai io nae oia mau waiwai, a pau, aia ma kahi o ka \$5,000,000. Ua hookaaia no hoi ka ukupanee no ka makahiki holookoa.

I ka ike ana o ua U'i Hapa Paniolo nei i keia mau mea e pili ana i ka aie o na waiwai o ka Haku Sutawoleda, ua olelo iho la oia:

"He mea kupanaha. Eia keia moraki, ua oi aku kona waiwai io mamua o ka huina dala i hoopaaia aku ai maluna oia waiwai, eia nae ua makemake loa kuu makuakane, e pani koke ia keia moraki me ka haawi hou ole ana aku i manawa no ka hookaa ana mai. O kuu ohapa pono no kela, a no kekahi kuhihewa nui paha i hanaia e kuu kupunakane, ua lilo ia i mea e hoopaaia ai au malalo o kekahi hoo- hiki e paniku aku au i keia moraki.

"Ke ike nei no hoi au, he nui no na moraki i oi ae ko lakou hoitoi

ma na dala i hoopaaia ai mamua o keia, eia nae, aole au i kauohaia e hoopaa koke aku ia mau moraki. He mea oiaio, he mea pohihihi loa keia ia'u."

O keia na olelo a ua Alamira nei i pane ae ai i kona wa i ike ai i ka moraki o Merivela Hale. Aka, pehea la e hiki ai iaia ke alo ae i ke kauoha paa a kona makuakane i kau mai ai maluna ona, a i ha- awi ai hoi oia i kana hooihiki.

I kekahi mau la mai, ua kakau aku la oia i na banako a pau o Europa ame Enelani, na wahi i hooihiki ai na dala a kona makuakane me kona hoike pu ana aku hoi, e hoea kino aku ana oia i kela ame keia banako, no ka hooponopono ana i na mea a pau e pili ana i kona mau waiwai dala.

He mea oiaio nohoi, ua loa mua aku no i ua mau banako nei ka lohe no ka make ana o Senoa Renezo Alavareza ka ona miliona lehulehu, me ka hoike pu ia ana aku nohoi ia lakou o Alamira Alavareza nei ka hooihiki hookahi oia mau dala; a ma ka wa i loa aku ai o na palapala a Alamira i ua poe banako nei no na mea e pili ana i na dala e waiho ana me lakou ma ka helu o Alavareza, ua haawi koke iho la lakou i na hoo- maopopo ana, no ka nui o na dala i puka aku iwaho ma ka hoie a me na dala e waiho ana ma ka banako.

Aole i pau.

E Awiwi Mai na Kaohia o Hala ka Wa Pono.

Ke hoikeia aku nei ka lohe i na poe apau i makemake i na helu mua o KA NA'I AUPUNI, elike me ka Helu 1, 2, 3, 4, 5, a hoea mai i keia wa, e houna mai i ka lakou mau kauoha i keia wa, oiai, he uuku loa na helu oia ano ma ko makou nei Keena i keia wa. Ma ka hoomaopopo ana, mamua o ka hoea ana mai o ka makahiki hou, aole e koe ana he mau helu oia ano. E houna mai i na kauoha nupepa KA NA'I AUPUNI me ka houna pu mai i ke Dala, Aole e hounaia kekahi nupepa ke ole e loa mai kahi, "Kanaena" no KA NA'I AUPUNI.

Ke hoea aku kakou no keia makahiki ae, e loa ole ana i ka poe kauoha hou mai na helu mua a makou i hoike ae la.

Ua hookaaia nei ko makou hoaloha kahi o aie. Aka, kuhule- mai, he 75 koia no ke alo o ka nupepa KA NA'I AUPUNI, a e a mahina o Dekemaba e pau i ka la apopo, Dekemaba 30. E malu mai no ko ke Akua lokomai- kai maluna ou a nui e ka hoo aloha.

He 40 wale no ka nui o na pepa helu ekahi, a pela me na pepa e ae o ka nupepa KA NA'I AUPUNI, e koe nei ma ko makou nei Keena i keia wa. Ua pu he mau honeri i ka lilo ma ko makou nei mo kupuni e a

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooonopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 31.

POALUA, IANUARI 2, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Aloha Makahiki Hou Kakou Apau!

KA MOOLELO O

КАМЕКАМЕКА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LJONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomauia.

"**K**E hoike hou nei no ko Akua e Kalani, aia a hoea mai kou mau la hope; na ia nei (oia hoi na Kamehameha—MEA KAKAU) e malama ke Akua; aole na ha'i." (E nana KA NA'I AUPUNI, Buke I, Helu 11, Dek. 8.)

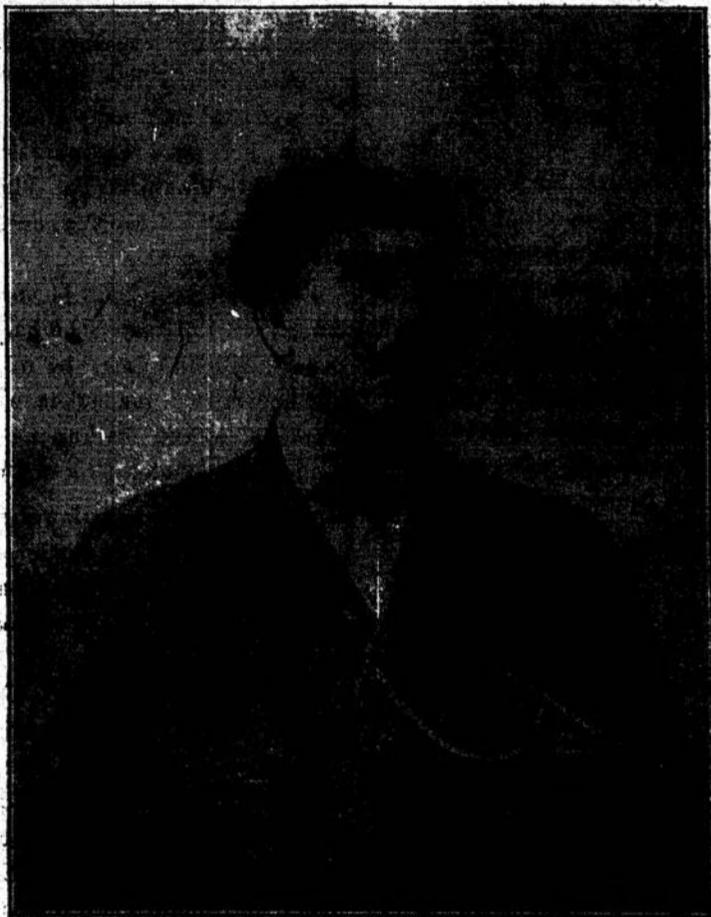
Maanei, e hoike hou aku ka mea kakau i keia manao. Ua loa mai iaia mai ke Alii L. S. Peleholani mai, he mahale e hoike ana, aole i Waipio kahi a Kalaniopuu i hoili ai i ke aupuni ame ke akua na'i aupuni ia Kiwalao ame Kamehameha, aka, ma Waioahukini no ia, ma Kau. A e hoikeia aku ana keia mahale mahope ae nei.

I ka pau ana o ke ku heiau ana a Kalaniopuu, ua haalele iho la ia me kona mau alii ame na koa ia Waipio a nee aku la no Hilo, no ke kua ana aku ia Imakaloa (oia nohoi o Imakaloa i kekahi poe). I ka hiki ana o Kalaniopuu i Hilo, ua hoomakaukau iho la oia e hoolaa i ka heiau o Kanoa (Kanowa) ma Pueo; a i ka pau ana o ke kapu heiau no Kukailimoku, ua hoi aku la oia a noho iho la ma Ohele, Waiakea.

I keia noho ana o Kalaniopuu ma keia wahi, i hoomakaukau ai ke kua mawaena o Kalaniopuu ame Imakaloa.

A ma keia hana ana ua hoauhee ia na koa o Imakaloa, a holo mahuka hoi o Imakaloa, a auwana pee hele maloko o na ululaa hihipea o Puna.

Hookahi paha makahiki o keia holo pee ana o ua Imakaloa nei maloko o na ululaa, me kona malama pu ia ana aku no hoi e na ka-

CHARLES KAHILIAULANI NOTLEY,

Ona o na Nupepa Kuokoa Home Rula me Ka Na'i Aupuni.

naka e Puna, a paa pio iho la oia ia Kalaniopuu, mamuli o ka hoike ana ae o kekahi kahu hanai pono i oia alii la.

Ma ka wa i hee ai o Imakaloa a mahope iho, ua hoi aku la o Kalaniopuu a noho ma Punaluu; mai laila aku a noho ma Waiohinu, a hoea loa i Kamaoa. A ma keia wahi oia i kukulu ai i ka heiau o Pakini. A ku ka heiau, o ka mo-hai koe. Nolaila, i ka paa pio ana o Imakaloa, ua lilo iho la ia i mo-hai e manalo ai ka heiau.

Ua oleloia, ma keia wa a Kalaniopuu e noho ana ma Kau, ka wa hoi a Imakaloa e holo pee ana ma ka ulunahale, ua hanwi ae la o Kalaniopuu i ke kauoha ma o kekahi o kona mau kahu pono oia o Puhili, e hele oia e luku i na kanaka o Puna, oia, ua mahao no o Kalaniopuu, na lakou no e huna nei o Imakaloa.

Nolaila, ua hooko aku la o Puhili i kela kauoha iaia no ka luku ana i na kanaka o Puna. Ua hele

aku la ia a kihēe aku la i ka make maluna o na kanaka me ke pui ana i ko lakou mau hale i ke ahi, a he ku no i ka weliweli keia mau hana i alahulaia aku maluna o na kanaka o Puna. A na keia luku weliweli i kono aku i kekahi kahu pono o ua Imakaloa nei e hoike ae iaia.

Ua oleloia nohoi, o keia kanaka o Imakaloa, he kanaka opio u'i oia ma kona mau ano apau. He kanaka lauhohi loloa keia. Ua paka loihi o kona lauhohi i na kapua wawae. O ko Hawaii nei a besalo-ma paha keia? A oi kana mai ka loihi o ka lauhohi.

I ka paa ana o ua Imakaloa nei, ua lawe a oia a imua o Kalaniopuu ma Kamaoa. Pepehila iho la a make, he elua la o ka waiho ana o kona kino make, ua olani ia iho la iluna o ka uwahi "uki," a i ka mo'a ana, ua laweia a luna o ka lele ua ka puka o ka heiau.

A i wa i laweia aku ai o Kiwalao, keiki a Kalaniopuu, ame Ka-

mehameha no ua wahi la. Ua po-eleele keia wa i laweia aku ai ua mau keiki la, a he wa hoi e hoalii ana ke ano mehameha pu ma o a maanei o ka heiau.

Ua hamoia ka waha, na puka ihu ame na maka o ke kino make o Imakaloa i ka i'o i'a pakanalao. A na keia hinu o keia i'a i-hooweli ae i ua kino heana nei e hau ana i luna o ka lele.

Mamuli o keia weli e ana maluna o ua kino nei, ua weli ae la na onohi maka o ua kino la, a ua like ka a me ko na onohi o ka aha-no Niuhi ka lalapa ame ka mala-malama.

O kekahi mau mea e kau pu ana me ua heana kino kanaka nei, he puas ame ka pumai'a.

I ua mau keikialii nei e ku ana imua o ka lele, ia wa i kahēe mai ai o Kalaniopuu i kana keiki, ia Kiwalao:

"E Kuu keiki! Kia ka puas wawae loloa, ua makabelei. Eia nohoi ka puas pukoa; a eia ka lo-helohe-i-honua (oia ka pumai'a). He mau kaulana aina keia ekolu. Nolaila, e lalau oe i hookahi o keia mau mea. O—ia! Lalau ia!!

O ko Kiwalao lalau iho la no ia i ka puas pukoa a paa i kona lima. Kos ke kanaka ame ka pumai'a. Alaila, kena ae la o Kalaniopuu ia Kamehameha: "Oia, lalau hoi oe i kau." (Aole i pap.)

I ko Makou Poe Lawe Nupepa

Ke hoike aku nei makou i ka lohe imua o ko makou poe heluhelu ame ka poe apau e makemake ana e lawe i ka Nupepa KA NA'I AUPUNI nei, he 75 keneta ka aubau o ka nupepa no ka mahina hookahi, a he 25 keneta hoi no ka pule hoi; a ma ke kuike wale no e hoolaa a mai ai keia aubau. A e hoonu mai hoi i ka Ona o keia Nupepa i na kauoha Nupepa ame na Dalu apau no ka uku o ka Fepa. Aole i ae ia ka aie, kee nae na aelike e hana ia ana me ka Ona o ka Nupepa.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 32.

POAKOLU, IANUARI 3, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Mamalahoa Kanawai!!

KA MOOLELO O

~~KA MOOLELO O~~

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomauia.

KO Kamehameha lalau aku la no ia i ka lima akau o Imakaloa, a o kona lima hema i ka wawae akau o ua hiena 'la, a manana ana ke kino iluna o na lima o Kamehameha. A ia wa i ku ai ke kahuna kuni i ka pule oia o Halakea, a penei ua pule la:

Kulia e Uli, ka pule ka lama ola, Kulia imua, kulia i Kealohilani—e! kulia,
E ui aku ana i Kupua o luna nei—e,
Owai ke kupua? Owai ka eu o luna mai—e,

O Iouliokalani, o Ioehu, o Iomea, O Kukeaoloa, o Kukeapoko O Kukeaoawihiwihiuilaokalani O kanaka loloa o ka maua. O Kupulupulu i ka nahele O na akua mai ka waokele O Kulipeenuiaiahua O Kikealana o Kauahinoelehua O ke kahuna i ka puoko o ke ahi O Iimi, o Loa, Ua loa ae nei

Ka mohai alana e molia aku ai Ia oukou e ka poe manuu (manu) a Kane Ia Kanehoalani—huli mai ko ka lani Ia Kaneluhonua—huli mai ko ka honua Ia Kanehuliko'a—huli mai ko ke ko'a

Ia Kaneikawaeola—huli mai ka wai ame ke kai Ia Lonomakua—huli mai na au-makua

Mai kukulu o Kahiki a ka pe'a-kapu o Hiilei

E molia ke kapu o keia mau alana I na poe niho o na ho...

O kukulu ka pahu kapu a ka leo Hokiki kanawai—
He kua-a, he kai okia
He ala no Kane ame Kanaloa
He... kanawai
No Kukailimoku la—e
Ua noa—
Noa honua—, No—a,
U—a—no—a."

Alaila, hahau hou ke kahuna i ka pule, penei:

Eia ka puaa,
Na Kulauka, na Kulakai
Na Kanikanihia,

E kani aa aku ana,
Ia Ulili-Kinau,
Ua lilo ia Nalaumahikihiki
Nalaumakilikili, Namakalakala
Na ka wahine o Hilibililau, ka ma-ile,

Hilibili wale mai no—
Kau a hoolono—e
E Lono i-ka-ueke,
E Kaneikapohakaa
E Kukailimoku i ke kala—e.
&c. &c. &c. &c.

Ua hoomau ke kahuna i ke ku ana i keia pule, oiai hoi na alii opio o paa ana i ka laua mau mohai.

No ka lohi loa o keia pule, ua hele a kulu ka po, ua pauhia iho la o Kamehameha i ka hiamoe, a o kona wa no ia i haule iho ai hiamoe me ka paa no o kona mau lima i kana mohai ku i ka hooweliweli ame ka hoomaka'uka'u. A aia nohoi o Keaweheulu ke kiai la iaia.

O ka hele ia puka ka la i ke kakahiaka, ia wa i hea aku ai o Keaweheulu ma ke mele:

"E ala, e ala,
E ala, e Hoalaalahia
Ua ao—ua mahiki ka la."

Ia wa i ala ae ai o Kamehameha, ua hele a lalilali ka ili i ka hinu o ke kanaka.

E hoomanawanui iho e na makamaka a oili hou aku.
(Aole i pau.)

I ka la apopo ka makou moolelo o ka Ahaolelo Kalana.

Ua makaukau o L. Kahaunaela o Auwaiolimu, e hoolawa aku i ka makemake o na poe hookani pua me kona mau keiki puu kahi.

HE MOOLELO

— NO —

Laieikawai

KA WAHINE O KA LIU-LA,
A O KA U'I I KA EHEU
O NA MANU.

"Aka, i hanau mai kau keiki, a he kaikamahine. e make ia keiki, oiai sohe ana loa. E make, na kaikamahine a pau au e hanau mai ana. Aole loa e ola kekahi kaikamahine hookahi. Aia wale no ke ola o nei mea he kaikamahine, aia a hanau mua ia mai e oe he keikikane. O na muli kaikamahine apau o ua keikikane la, e ola lakou.

O ka'u kanawai keia e kau nei maluna ou, e kuu wahine, a e malama oe."

Ua ae aku la no hoi o Malaekahana me ka olelo ana aku:

"Heaha auanei hoi ka he-wa oia, Ua maopopo ae la nohoi kan olelo paa, e ke ka ne, a he noho aku no hoi ko kuaa a na ka hanau no hoi ia e hoike mai i ka noa ame ka noa ole nohoi o ko kanawai. Aka, ehia ka hoi mea aloha, o ka hua mua o ko kuaa no ho ana aku, a i hanau mai he wahine na ka make ia keiki. Aole hoi he olelo ana, ia he keikikane ka'u lei mua e lei aku ai."

O ka hana hui a keia alii a Kahauokapaka, oia no ka lawaia. Ua pau iaia i ka hele ia e lawaia na kai apau mai ka lae aku o Makapua a ho ea i na olaciao maka-kai o Kahuku, aina lewa i ke kai Ua lilo na mano nihi o ka moana i mau hua paani uua;

a na hele no hoi oia a kama aina pono i na ko'a ia o loko oia mau kai. Na ka hoomaopopo ana, he kuula lawaia maoli oia.

A i keia wa i hapai ai i na wahine nei, ua komo iho la ka li maka'u ame ka hopohopo iloko on', no ke ano o keia keiki ana e hapai nei, ka hua mua loa hoi i hookawowo iloko o kona opu.

I ka hele ana a piha paha na makahiki ewalu o ko laua noho a kane a wahine ana, ia wa i hapai ai o Malaekabana.

Oi hele ia a hiki i ka wa i hanau ai ua opu nei ona, ike ia iho la he kaikamahine ke keiki. I ka nana ana iho i ua helehelena o ua kaikamahine nei, he keu nohoi ka ui ame ka maikai. A manao iho la o Malaekabana, o ka ui ame ka maikai o na helehelena o ua wahi kaikamahine nei, ka mea e komo iho ai ka mamina iloko o na noonoona o kana kane, oia o Kahauokapaka, a kapa ae la hoi i kana olelo hoohiki a ola la hoi ka hua mua o kona puhaka. Eia ka auanei he moehane palaualelo wale no ia ana.

Mahope iho o ka pau ana o ke keiki i ka hoomaema, e like me ka mea i maa i na kanaka Hawaii, ua hoibohia aku la ia a wahi ia iho la i ke kapa o-u holowai, kekahi o na kapa aese palupala o Hawaii nei i ka wa kahiko, i hanaia a kupaa i na mea sala oia au.

Aole i ike o Kahauokapaka ua hanau ka wahine, oiai ma ia la, ua holo aku no oia i kei i ke lawaia me kona poe kanaka. A i kona hoi ana mai a pei ke ana, ia wa i hoikea iho ai ia, ua hanau ke aliiwahine, he kaikamahine.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 33.

POAHA, IANUARI 4, 1906,

.05 KENETA-O KE KOPE

I Ku-mau-mau-a! I Ku-wa!!

KA MOOLELO O

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

KE ALA ana ae o Kamehameha, ua hele ka aha e nonoho ana mawaia o ka nuu o ka heiau a pihau i na alii o ke aloalii o Kalaniopuu.

A o ka manawa no ia a ua makua Moi nei (Kalaniopuu) i kukala aku ai imua o na 'lii apau e nonoho aku ana imua o kona aloalii.

"E, auhea oukou, e na 'lii, ua ike ae nei no kakou i na mea i ike maka ia iho la e kakou apau. Nolaia, ke kukala aku nei au o Kiwalao, ke alii nui maluna o na 'lii apau; nona ke aupuni. A o Kamehameha nei kona kanaka. Iaia nei ka malama o ke akua, oia o Kukailimoku. Na ia nei e hoolaa i na heiau a e malama i na kapu akua.

Ua hoolaaia a ua poni pono ia ke alii wohi o Kiwalao i alii aimoku no "Hawaii Ku'ali," a o ke alii Niauapio hoi o Kamehameha, ua laa ae la oia i kahu akua, a i kahu heiau."

I keia wa a Kalaniopuu e kukala nei, eia na 'lii, na kilo, na kuhikuhi-puuone ke oni nei, a ke nu-ne nei, kunou aku a kunou mai na poo.

Ua ala maoli mai la na manao lili i a makuakoae iwaena o ua poe alii la. Ua ala maoli mai la ka manao ino iloko o kekahi poe alii, e pepehi ia Kamehameha.

A i ka wa i lohe ai o Kalaniopuu i keia obumu o na 'lii e pepehi ia Kamehameha, ia wa i olelo aku ai oia ia Kaluaapana Keaweheulu i ka i ana aku:

"E ke 'lii! Eia mai kahi aina

o kau keiki o Kamehameha, oia ka puniu, kahi e waiho ai o ka huaolelo a Pii ma laua o Lono. E lawe a e malama.

"Eia la ke hele mai nei a kai puleho ka moana. Oia hoi, ke oni nei na lii. E Keaweheulu! E hoi a Ainakea, kukulu ka hale a loihi, alaila, malama ke kanaka iki ame ke kanaka nui."

Ae aku la o Keaweheulu i keia mau olelo a Kalaniopuu i hoike mai ai a i kauoha mai ai hoi iaia nana e malama ia Kamehameha.

Ia wa, me na waimaka e hiolo ana ma na papalina o Kalaniopuu, honi mai la i ka ihu o ke keiki, o Kamehameha. Ia wa e ku makauka ana o Kekuhaupio ame kona mau makuakane oia o Kaukoko ame Kukalohe (k) a Moana (w). He mau kanaka koa a ikaika keia.

Pau ka honi ana a Kalaniopuu i ke keiki, o ko Keaweheulu lalau aku la no ia i na lima o Kamehameha, a huli ae la a olelo aku la ia Kekuhaupio:

"E Kekuhaupio e! Eia mai kau alii. E lawe aku oe a malama i ke alii. He mai'a ke kanaka, a he la no e hua iho ai."

I kela wa i lalau mai ai na lima oolea a pukonakona o Kekuhaupio a loa ke kino o ke alii Kamehameha, a lilo ana iloko o kona mau lima.

A mai iaia aku hoi, komo ana iloko o na lima o Kaukoko. A o ka wa iho la no ia i haalele iho ai o Kekuhaupio ma i ke aloalii o Kalaniopuu a holo aku la lakou mai kai aku nei o Waiohukini a hoes i Manuka, he wahi keia aia i uka pono o Kaulanamauna. O ka palena no hoi ia e pale ai o Kau ame Kona.

Ma keia hele ana, ua waha maoli ia ae o Kamehameha e Kaukoko. A i ko lakou hoes ana i Manuka, ua pioa iho la na kahu o ua alii nei, oia o Kaukoko ame Kekuhaupio. A hookuu iho la o Kaukoko i ua banai nei ana ilalo, oia hoi o Kekuhaupio e hoka awa ana.

I kela wa ninau mai la o Kamehameha i na kahu.

(Aole i pau.)

HE MOOLELO

— NO: —

Laielikawai

KA WAHINE O KA LIU-LA,
A O KA U'I I KA EHEU
O NA MANU.

I kona lohe ana i keia mea, ua kani iho la kana uhu, a hiolo iho la kona mau waimaka no ke aloha i ka wahine.

Iaia i hoi mai ai a hoes i ka hale, e noho aku ana no ka wahine me na helehelena i umamaluia iho e na haawina o ke kaumaha. A komo aku la oia a honi iho la i ka ihu o ka wahine, a olelo iho la.

"E, ua hanau iho nei ka oe?"

Ae aku la no hoi ka wahine, me ka olelo ana aku: "Ae, ua hanau iho nei au, he kiamahine ke keiki. He keiki ui a maikai keia o kona mau helehelena. Pehea ana la ka pono o nei keiki? A e hoomanap hoi oe, e kuu kane, o ka hua mua keia o ko'u puhaka."

Ia wa, kena mai la o Kahauokapaka e laweia aku imua ona ke keiki. Kahea ae la nohoi o Laielikawai i ke kahu keiki e lawe mai i ke keiki i ike aku ka makuakane. A kau ua keiki nei i na lima o Kahauokapaka, ia wa nana iho la ia i ua kaikamahine nei, a ike iho la i ka ui ame ka maikai, a kani iho la hoi kana u ana; a, olelo mai la oia i ka wahine:

"Ua keiki ae la no kaus, ua ike iho la no kaus i kona mau maka. A o kuu olelo paa ka mea nui elike no me

ka'u i hoike aku ai ia oe; nolaila, e make ke keiki, a manalo hoi kuu kanawai. Malia hoi, ma keia noho hou ana aku a kaus, e losa ai he keikikane, a o ke ola no ia o na hanau muli kaikamahine apau."

O ka huli ae la no ia o ua alii nei, kahea aku la i kona Iiamuku, ia Kaluanui, e lawe i ke keiki a pepehi. Lawe aku la o Kaluanui a he wahi punawai ma kekahi wahi ma waena o Haleaha, oia ka aina o ku nei ka halepule Kaklika Roma i keia wa, ame ka au'ua nohoi i hanau iho la ke keiki, oia ka aina e kapa ia nei i keia wa o Kapaka. A ma keia wahi punawai iluna o kekahi papa pohaku nui, i paki iho ai ua Iiamuku nei i ua kaikamahine la, a kiheahae iho la ke koko opio o ua keiki la maluna o ua pohaku la.

O ke kino o ua keiki nei, opeia a paa i ka lau pohue hue a kiolaia i ke kai. A e ike ana kaus, e ka makama ka heluhelu, ma keia hope aku i ke kino i'a o keia kai kamahine, a oia kekahi ku puen hookalakupua o na kai holuholu o na Koolau.

Na Hookaa Dala

I mea e hoomia mai ai ka nui o ka hana ma ke kakau ame na lilo poaka nohoi, no ke kakau ana i na "Lilikii" Hookaa no na uku nupepe e hoomia mai ana e na makamaka ne Ka Na'i Aupuni, e hoolaha mau aku ana makou maloko e na kolama e ka makou nei papa i na hoike no ia mau hookaa dala ana, a oia na Hoike Hookaa Dala no ka pomaikai o na poe hookaa mai i ka lakou mau dala.

He kulana hanohano a hiekie keia mau hoike ana i na inoa o ka poe hookaa dala mai ne ka makou nei papa.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 34.

POALIMA, IANUARI 5, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Iluna no ka Ua Waele e ke Pulu!

KA MOOLELO O

KA MEHA MEHA.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauia.

"Ea! O kakou wale no ka keia e hele nei? Auhea ka hoi ko kakou nui ame ko kakou lehulehu?" Aole nae he pane aku o na kahu. Hana iho la o Kekuhaupio a makaukau ka awa, ia wa pane aku la ia ia Kamehameha:

"E Kalani e! E uhau aku oe i ko akua. Eia ka awa ame na mea apau e pono ai oe e ke alii. A nau pono no e maukole ko akua."

Ae aku la no hoi o Kamehameha i keia kena mai a ke kahu e Inu i ka awa, a e maukole i ke akua ia Kukailimoku, i laweia mai ai e lakou iloko o kekahi puniu i ka-maka-aha ia i ka pulu niu.

A eia ka pule a Kamehameha i uhau aku ai imua o Kukailimoku:

"Eia ka awa, Kukailimoku,

He awa lani wale no

He ai na ke kamaiki

Inu aku i ka awa o Keana

Pu-pu i na niu a Laa

Ua laa, ua noa ka awa

Noa honua

No-a-

A ua-noa."

A pau ka papaiawa ana a ua Paiea nei me kona mau kahu, ua pai aku la no o Kekuhaupio i ka hele.

Ua pii pololei aku la lakou a hoes iluna o Maunaloa, a iho ma kela aoao o ua kuahiwi nei, a ma ka hanahanai o Ohaieka maloko hoi o kekahi ana i kapaia o Alanape, malaila o Kamehameha a me na kahu ona i hoamoe iho ai ia pu.

I ke kakahiaka ana ae, mahope iho o ka pau ana o ka papaiawa

ana, ua hele aku la ka huakai maluna o ke kuahiwi a hoes i Waiuu; alaila papaiawa hou ke a. a me na kahu.

A pau ia, hoomau aku la no lakou i ka hele ana ma ka huli pali o Moano, ma ka aoao e iho ana no Waimea.

O ko lakou nei hele no hoi ia a poelele, hoes lakou nei i Lanikepu, a ia wa hele aku la o Kekuhaupio a loa kamaaina, oia ke alii Keohuhu a Waimea, ke alii hoi i noho hoao ai me Hakau (w) a Kalaniopuu.

E like no hoi me na hana make alii oia au a hala loa mai no i keia wa, ka make o ka puua, ka moa, ka hoomakaukau mai no hoi o na mea ai kupono na ke alii, pela no o Keohuhu a me kona poe kanaka i hoomakaukau mai ai i na mea ai na ke alii Kamehameha.

Hoamoe iho la lakou nei ma ka hale o Keohuhu, a ma ka wanao poniponi o kekahi la ae, haalele lakou nei ia Lanikepu, a ko-ke aku la na wawae o lakou nei no Kohala, aina aloha o Kamehameha.

O ka hele no hoi ia a au ka la, hoes lakou nei i kai o Halawa kahi i hanaiia ai o Kamehameha e Naeole i kona mau la opio.

A ma Halawa, Kohala Akau, i hooko ai o Kamehameha i na kauoha apau ame na kuhikuhi apau i haawia mai iaia e ka Moi Kalaniopuu.

O keia ae la ka mahale moolelo o Kamehameha i loa mai ia makou mai ke kuahau L. S. Peleholani mai, a ke ikeia uei ma keia aia ma Kamaoa, Kau, i hooili ai o Kalaniopuu i ka moku o Hawaii maluna o Kiwalao, ma ke ano oia ka Moi, a ia Kamehameha hoi ka hooilina kahu akua.

Ua hoike ka meakakau ma ka Helu 30, Dekemaba 30, 1905, ma Waipio i hooili ai o Kalaniopuu i ke aupuni o Hawaii (oia hoi na moku o loko o Hawaii i noho mana ai o Kalaniopuu) i kana keiki ia Kiwalao, a ia Kamehameha hoi o Kukailimoku a me na heiau kapu akua.

Hoomanawanui ka ono a hoes hou aku.

Aole no i pau.

HE MOOLELO

— NO: —

Laieikawai

KA WAHINE O KA LI'U-LA, A O KA U'I I KA EHEU O NA MANU.

I ka hoi ana aku o ka Iiamuku a hoes i ka hale, ua hoes iho o Waka, ka makua hine pono o Malaekahana. Mai Laie mai la kana hele ana mai ia la, oia i na ike mai la oia ua hanau kana kaikamahine.

Hoike aku la nohoi ka Iiamuku i kana mau hana apau i hana ai maluna o ke keiki hanau hou elike me ke kauoha a ke alii. I ka lohe ana o Waka i ke ano i make ai ke keiki, ia wa i olelo ae ai oia:

"Ae. Ua hili aku la ke koko o ka hapuu a olua. Aole acanei e liulu, papaa ae ua koko la i ka moa uno'uno i ka wela a ka la; a o ka papaa koko ia o ke keiki a olua."

E ka makamaka heluhelu, ua oleloia ma keia moolelo, no ka papaa ana o ke koko o keia hanau mua a Malaekahana, elike me ia i hoikeia ae la ma ka olelo a Waka, i kapaia ai o Papaakoko. A ma ka moolelo nse o Kama-puaa i hoikeia ai, no ka nahoha ana o ke kino o ua puua la a kibehea ai ma ia wahi i panaia ai keia wahi o Papaakoko.

O Kaluanui ka Iiamuku i hoikeia ae la, he inoa ia no kau wahi aia mawana

Kapaka ame Makao e pili la me Hauula.

*** **

"Ma ka'u ike," wahi a Waka i hoomau mai ai i ke kamailio ana, "he uku ana no paha ka loa o ka olua keiki kane. Ke hoike mai nei ka punohu-ula i ke kai he pae mahu wale ana no ka olua mau keiki ma keia hope aku; aka, aole nae kakou i ike i ka ka pohana ana mai no olua a no'u nei nohoi ko olua makuahine. Aole au e noho me olua, e hoi ana no au ia'u mau wahi moo puua, na wahi piopio moa o pau mai a'anei i ka aihueia."

Kena ae la o Kahauokapaka i ka ai-puupuu e hoomakaukau i ai na ka makuahine o ke Aliiwahine. A makaukau ka ai ame ka i'a, ai iho la o Waka a maone, o kona hoi aku la no ia no kahi e kapaia nei i keia wa o Laie-wai. Aia no kona kahua hale ma kela cao mai o ka uwapo supuni o Laie i keia wa.

Ma keia hoi ana o Waka no kona wahi, ke ike e la no oia i na mea apau e pili ana i na keiki a kana kaikamahine e hanau mai ai ma ia mau hope aku. Ua maopopo iaia, he poe keiki make wale ana no lakou apau ia Kahauokapaka.

Maanei o ka makamaka heluhelu, e waiho kua i ke kamailio ana no Malaekahana ame Kahauokapaka, a e kamailio kua no Waka ame kana hana.

O Waka a kua i ike ae la, e ka makamaka heluhelu, he wahine kine papalua no keia a he ike makaula me kilokilo nohoi. A o'a mau ano, aia no ia me ia.

(Apopo e kuu ia aku ai.)

KA

NA

NUPEPA PUAHANA

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 35.

POAONO, IANUARI 6, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Kuu Pae Opua i ka Lanii

KA MOOLELO O

КАМЕГАМЕГА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

KEIA ka Aberahama Fornander hoike maloko o kana Buke II, "Ka Lahui Polunesia," (1880) aoao 201, a oia no (paha) ka ka mea Kakau Moolelo S. M. Kamakau. Ua loa nae i ka mea kakau keia hoike ma ka Papa Kuhikuhi Manawa i oleloia na ua mea kakau moolelo Hawaii kaulana 'la i hana:

"1780—Malamai he anaina kuka o na alii o Kaleiopuu (Kalaniopuu. MEA KAKAU.) ma Waipio, Hamakua, no ka haawi i ka mana aupuni i kona mau hooilina oiaio ma ke koko, a ua maheleia penei:

"Haawii ia Kauikeaouli Kiwalao, ka hooilina o ke aupuni; a haawii ia Kamehameha, ka hooilina o ke akua o na kua i kapaia 'Kukailimoku', me kona mau heiau."

O ka mahele a ka mea kakau i hoike ae nei, mai ke kuauhau S. L. Peleioholani mai. Aole no he he wa ke malamaia ia hunahuna, oia he like ole no na niau a na poe kuauhau a paa moolelo Hawaii o ke au kahiko, ma kekahi mau mea, a i ao ia i na pua ame na mamoa a lakou.

Eia hou kekahi mea hoike aku a ka mea kakau:

Ke ike nei kakou ma ka mahele moolelo a S. L. Peleioholani, elike me ia i hoikeia ae la, na Kalaniopuu pono no i kauoha ia Keaweheulu e hoioi ia Kamehameha i Kohala e malamaia ai, mamuli o kona lohe ana i ka ohumu o kekahi poe alii e make o Kamehameha; a oia kela aha ia ana mai o Ka-

mehameha e kona mau kahu, oia o Kekuhaupio ame Kaukoko.

O keia hoi ana mai o Kamehameha mai Kau mai, mamuli o ka olelo a Kalaniopuu, ua kulike ia me ka Aberahama Fornander i hoike mai ai ma ka aoao 208 o kana Buke II, "Ka Lahui Polunesia," koe wale no kekahi mau pawa mawaena o kela i hoikeia ae la ame ko ka Aberahama; a penei ka Aberahama ho ke no keia hoi ana mai o Kamehameha:

*** **

"Ma ka wa e alanaia aku ai o Imakaloa ma ka Heiau o Pakini, ua ili ka lawelawe ana o keia hana maluna o Kiwalao, ma ka aoao o kona makuakane. Na ke aliiimoku e alana i ka puua i hoo makaukauia no ia hana; a pela hoi ka mai'a, na hua ai, a pela aku, a o ka mohai hope ana e alana aku ai, oia ke alii pio. Aka, ma ka wa a Kiwalao e alana ana i ka puua a me na hua ai, oia ka wa a Kamehameha i lalau aku ai i ke alii make a alana aku la iaia, a hookuu mai la i ka aha kanaka.

** **

"Ua lilo keia hana hookalakupua a Kamehameha i mea e hoolulu ae ai i ka pioo mawaena o ke alo-alii a pau o Kalaniopuu, mawaena nae o na 'lii ka oi aku, a he nui ka poe i nana aku i keia hana, ma ke ano he hana kipi ia a Kamehameha. Ma ka wa i hoike ia aku ai keia hana ia Kalaniopuu ua kabea malu mai la oia ia Kamehameha, a hoike mai la oia iaia i ka nui o ka inaina o na 'lii iaia, a ua olelo mai la oia iaia me ka oluolu, e pono oia e haalele iho i ke aloalii, a e hoi oia i Kohala e noho ai no kekahi manawa, aka, e makaala loa nae oia i ka malama ana i na hana pili i kona akua ia Kukailimoku.

"Ua ae aku la o Kamehameha i na olelo a kona makuakane, a haa lele aku la oia ia Kau, me ka hele pu ana mai o Kalola, ka wahine a Kalaniopuu, ame Kalaimamahu, kona hoahanau. Ua lawe pu mai la oia i ke akua ia Kukailimoku. Hele aku la lakou ma Hilo a hooa i Halawa, a malaila oia (Kamehameha) i noho ai a hiki i ka make ana o Kalaniopuu.

HE MOOLELO

— NO —

Laiiekauai

KA WAHINE O KA LI'U-LA,
A O KA U'I I KA EHEU
O NA MANU.

A ma keia ano o Waka, hoo maopopo iho la ia o ka nui kaikamahine apau a Malaekahana e hanau mai ai, aole hookahi o lakou he kaikamahine e loa ai ke kaulana o ka inoa a puni na moku o Hawaii nei; aka, ua ike oia, aia no he wa e hoea mai ana, a hanau mai kana kaikamahine i kekahi mau kaikamahine mahoe no laua ke kaulana e hele ai mai ka hikina a ka la a ke komohana a ka la.

I ka hoea ana o Waka i kona hale, o kana hana mua loa i hana ai, oia kona hele ana e hui me Kapukaihaoa, he kaikunane hanauna nona, a he kahuna kaulana hoi no na kaiulu o Koolauloa.

Ua hele aku la o Waka a hui iho la me ua kahuna nei, a hoike aku la oia i na mea apau e pili ana i olelo ka hoo hiki a Kabauokapaka i mua o kana wahine, a pela hoi me ka hanau ana o ka laua keiki mua ame ka make ana o ua keiki la.

Kulou iho la ke po o Kapukaihaoa ilalo a diulu, ea ae la oia iluna a pane mai la oia imaa o Waka:

"Ae; ke hoike mai nei ke akua o kana, he pae mahu wale no keia a ke kaikamahine e kua e hanau aku ai. He poe keiki waiwai ole no

nae keia apau; a he makehewa no ka hooia ana ia lakou. Aka, ei aku i muli ka hanau waiwai a ke kaikamahine a kua, moopuna oe, a moopuna nohoi au. He mau mahoe nae keia e hanau mai ana. E hookuu aku, kua na ke akua o kana e alai kai na mea apau, a ku i kahi e hana aku ai au ame oe i kana hana, e moopuna ai oe, a e moopuna ai noho au. A mai hoike aku nae oe i keia mea i ka hanai a kua. Aka, o ko'u mana nae, aia apau ae na hanau ana i ke he eha o ua kama'la a kua, ia wa oe e olelo aku ai iaia e hoi mai oia ia nei nei e noho ai me oe."

Ua hoolono ka laua manao ma keia mea. A ua like a like ka ike o Waka ame Kapukaihaoa uo na mea e pili ana i ke keiki a Malaekahana e hanau mai ana. Nolaia, mamuli o keia manao a laua i hoololo like ai, aole a Waka noonoo hou ana aku no na wa a ke kaikamahine e hanau mai ai, aka, o kana mea noonoo nui wale no o ka hiki mai o ka wa e hanau ai o Malaekahana i na mahoe.

Ia laua i noho hou aku a ma ia hope, ua hapai hau iho la no o Malaekahana, a hanau mai la he kaikamahine. A he oi se hoi ka ui o keia kaikamahine i ko ka mua; a manao iho la o Malaekahana, o kona ui la hoi kona mea e oia ai, aole nae. Hoi mai la no o Kabauokapaka paka mai kana hana manao mai o ka lawaia, a ike no i ke keiki, he kaikamahine, kona ae la no ia i ka Hanu ku e lawe a e pepehi i ua keiki la.

Aole no i pae.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 36.

POAKAHI, IANUARI 8, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Hale Kipa Keia na ke Ala me ke Onaona

KA MOOLELO O

КАМЕНАМЕНА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

A MAANEI e nana ai kua e kuu makamaka heluhelu no na mea e pili ana i na la hope o Kalaniopuu, ke kowa manawa pokole wale no a kua e kali ai a hoes aku kua i ke au manawa e nee aku ai ka mea nona keia moolelo a ku i ka nuu-pele o ka nobo Moi Ai-moku ana no Hawaii Kuuali a kau loa i ka wekiu o luna o na moku huia o Hawaii nei.

Mai Kamaoa mai nee aku la o Kalaniopuu a Kaalualu, a ma Paia haa, a mai laila aku hoes i Kalae.

Ia nei makemake iho la o Kalaniopuu e loa ona wai momona a ono hoi. A malalo hoi o ka Naonoaina mau kuhikahi ana a me ke alakai ana, (eli, poo) aku la oia i ka pali o Moli-lele, i kapaia i kahi wa, o Kailikii.

O keia Naonoaina, he kaikaina ponoi oia no Nuuanukapahu i make ai ma Pololu, mamuli o kona nahua ana e ka mano, e like me ka mea i hoike mua ia ae nei; a he oihana kilokilo a oihanakahuna no hoi kekahi i loa iaia.

A ma kona ano kahuna i lawe-laweia ai ka oihana ku'i-wai a Kalaniopuu ma ka pali o Moli-lele.

He pali keia i ke kai po'i kahi i ku ai, a o ke ano o ua pali la i pao ia ai i loa ai ka wai elike me ka makemake o Kalaniopuu, penei no ia:

Ua hoolanaia na waa iloko o ke kai, a ua hanaia iho na lana-nuu, oia hoi na aleo e oleloia nei i keia wa, a loa ke kieke kupono e hiki aku ai i kahi o ka pali i makemake ai e ku'i ka wai.

Alaila, ku na kanaka maluna o keia na-u lana-nuu me na pohaku paho ma ko lakou mau lima, noke aku la lakou i ke ku'i i ka pali.

Ua hanaia keia hana a hiki i ka loa ole ana o ka wai, a ua lilo keia loa ole ana o ka wai i mea e inaina loa ai o Kalaniopuu, a kauoha oia e li ia o Naonoaina, ke kahuna, maluna o ka lana-nuu i ku ponoi ai oia no ka pao ana i ua pali nei.

Ua kapaia keia hana ana a Kalaniopuu pela o ka "Li-wai a Kalaniopuu."

Ua hanaia mai i ka mea kakau, o ka inoa keia i heaia ai ke Kama'liiwahine a ka Mea Hanohano John T. Baker o Hawaii, a pela nohoi ka Mea Hanohano John Ena, e ola nei, ke keiki a ke Kama'liiwahine Kaikilani'liiwahineopuna (III).

Mahope iho, makemake iho la o Kalaniopuu e hoi no Kona, nolaila haalele aku la oia ia Kalae, a nee mai la a noho iho la ma Kailikii, ma Waioahukini. Ilaila, loa oia i ka ma'i i kapaia he "Okuu," a make no oia malaila.

O kona manawa i make ai, wahi a ka mea kakau moolelo Aberahama Fornander ma kana Buke II, "Ka Lahui Polunesia," oia ka malama o Ianuari, 1872.

A ma ka hoike hoi a Jarves maloko o kana buke moolelo Hawaii, (History of the Hawaiian Islands) ua make o Kalaniopuu ma ka malama o Aperila, 1782.

Maanei e hoike aku ai ka mea kakau i ka nui o na keiki a Kalaniopuu i hanau ai me na wahine le hulehu ana i nobo "hoao" ai, elike me ka noho ana o na 'lii nui oia mau la:

1. Kalola—Ka wahine mua a Kalaniopuu. O ke kaikamahine keia a ke Kaulike, Moi o Maui, me Kekuiapoiwanui. O ka laua keiki, oia hoi o Kalaniopuu ame Kalola, oia o Kiwalao.

2. Kamakolunuiokalani, oia ke kaikamahine a Kalanikamahao (k) a me Wao (w) o Lanaina, ka mea nona ka inoa i hea ia ai kekahi auwai ma Lahaina o ka "Aa-wai-o-Wao," me keia wahine, hanau mai na Kalaniopuu, he kaikamahine o Pealinui, ka makamahine o Luahiwa (k) o Lahaina.

Nuhou o na Aina E

Oia mau ke Kuhulu ku ma Rusia

AOLE I MAKE O PERESIDENA MORALES. Sana Lui, Ian. 6.—Ua hoike akn nei o Peresidena Morales o Sana Domingo, e haalele no oia i ka oihana, ina e aeia oia e haalele iho i ka aina.

ODESSA, Ian. 6.—Ua hoike ae na 'lii o ka mokuahi Nicholas, aia ke kulanakauhale o Novorossk, o loko o ka aina o Caucasia, ma ka paa ana a na poe kipi; a ua helo ke Kiaaina ame, na luna aupuni e ae mai ia wahi aku.

KUKALAI KE KANAWAI KOA MA SIBERIA. Sana Peteroboro, Ianuari 7.—Mamuli o ke kuhulu-ku a pioloke o ke ano haunaele o na kanaka e noho ana ma kahi kokoke i ke alahao o Siberia, he umikumamahiku ka nui o na apana aina ma ia mau wahi i hoomalua malalo o ke kanawai koa.

KA HOIKEIKE NUI O KE AO NEI MA KALEPONI. Wakinekona, Ian. 7.—Ua hookomo aku nei o Lunamakaaainana Kahn iloko o ka Hale o na Lunamakaaainana, he bila e noi ana e hookaawaleia i \$5,000,000 no na lilo o ke kukulu ana i kekahi hale Hoikeike Fea nui o ko ke ao nei apau, ma Kapalakiko i ka M. H. 1913, no ka hoomanao ana i ka manawa i loa ai ka Moana Pakipika i ke kanaka holomoana oia o Balboa.

HE PANE I KA HUI "PRAY UNION."

Nolaila ina he 603,550 kane i oi aku mamua o 20 makahiki he mea kanalua ole ka ole'ana ae ua oi aku ka heluna o na wahine i oi aku mamua o 20 makahiki i ko na kane (603,550). I mea e maopopo ai ua pepehi ia na keikikane o ka poe Hebera, malalo o ke kauoha a Parao, a e kiloi ia iloko o ka muliwai Nile. Ua hoomakaia keia lukuia o na keikikane mamua aku o ko Mose hanau ana, ebia la makahiki aole au i maopopo. He mea maopopo aole i lukuia na keikikane apau, aka aole ia he mea e hoopau ae ai i ka manao ana "ua luke io ia no na keikikane."

He 80 makahiti mai ka hanau ana o Mose a hiki i ka puka ana mai o ka Iseraela maloko mai o Aigupita, a iloko o ia mau makahiki ua inaina, a hooluhi aku ka poe Aigupita i ka poe Hebera, a ua hoao e hoemi i ka ulu mahua ana. Ina e manao ana kakou ua like a like ka hanau ana o na keikikane ame na keikimahine, a ina he 1 keikikane e pepehi ia o ka 250 o ka makahiki hookahi, aiaia noloko ma o ka 2,500,000

poe, ua like ia me 10,000 keikikane e pepehiia iloko o ka makahiki hookahi; a iloko o 80 makahiki ua like ia me 800,000 keikikane e pepehiia, nolaila, he 800,000 ka oi o na wahine i ko na kane. Ina he 1 keikikane e pepehiia o ka 100 poe alaila 25,000 e pepehiia o ka makahiki hookahi; aka, mamuli pilikia loa, a haule loa ke kahua paio (mare-kukahi) a oukou e ka poe kua mare lehu-lehu, e lawe mai ana wau a manua aku ia oukou i 1 keikikane e pepehiia iloko o ka 500 poe o ka makahiki hookahi, a ua like ia me 400,000 ka oi o na wahine i ko na kane.

Nolaila i ka hooluulu ana o 603,550 me 400,000 e loa ana ka huina o 1,003,550 a oia ka heluna o na wahine i oi mamua o 20 makahiki. I ka hooluulu ana o 1,003,550 me 603,550 e loa ana ka huina o 1,607,100 oia ka heluna nui o na kane ame na wahine i oi aku mamua o 20 makahiki, nolaila i ka hoolawe ana mai o 2,500,000 me 1,607,100 e loa ana 892,900 ka huina o na keiki oia hoi malalo o 20 makahiki.

Aole i komo ma keia heluna ka oihana o Levi.

Aole no i p.u.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 37.

POALUA, IANUARI 9, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Onaona ka Maile, ka Hala o Keana.

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

3. Hakau (w), kaikamahine a Moana (w) ame Heulu (k), keiki a Umiulaikaahumanu (w) me Kapahiahuakane (k). Hanau mai nana ame Kalaniopuu, o Kawelaokalaninui (k).

4. O Kalaniwahineuli (w), ke kaikamahine a Heulu k. me Kahikiokalani w. Nana ame Kalaniopuu, hanau mai o Kaleipaihala, oia ke kupanakane kua-lua o Ema Kaleleonalani.

5. Kanekapolei w. ke kaikamahine a Kauakahiakua k. o ka ohana alii Moi o Mau, me Umia'emo-kua w. Me keia wahine, hanau mai o Keoua Kuaahuula k. a me Keoua Peeale k.

6. Mu'olehua (w.) ke kaikamahine a Kaaloapiilani k. me Ka neikaheilani w. o ka papa alii o o Kauai, Nana mai a me Kalaniopuu, hanau mai o Manoua w., ke kupunawahine o Asa Kaeo, a he kupunawahine kua-lua hoi no Peter Kaeo Kekuaokalani ame Albert K. Kunuiakea.

7. Kekupuoli w., ke kaikamahine a Moana w. me Kukalohe k. Aole keiki a Kalaniopuu me keia wahine.

E hoomaopopoia, ma ka Aberahama Fornander hoike no na wahine a me na keiki a Kalaniopuu, aole i keia o Hakau w. kekahi wahine ana.

No ka mea hoi e pili ana ia Kamakolonuiokalani w., ua hoike ae o Aberahama Fornander, aole oia i ke inoa o kona mau makua: O ka wahine helu 4 a Kalaniopuu

ma ka Aberahama hoonohonoho ana, oia o Mulehu. Aole no i mau popo iaia kona mau makua.

Aia hoi ma ka mea i hoikeia ae la ma keia niau-lani o ka moolelo o Kamehameha, ua hoike mai ke alii S. L. Peleiholani i ka mea ka kau. o ka inoa pololei o keia wahine a Aberahama Fornander i hoike ai ma ka inoa o "Mulehu," oia no o "Mu'olehua," ka helu eono o na wahine a Kalaniopuu.

Aka, ke waihoia aku nei nae keia mau like ole na ka poe paa kua-hau e hoike hou mai i ka mea pololei.

O ka wahine helu eono a Kalaniopuu, wahi a Aberahama Fornander, oia o Kekupuoli (oia no hoi o Kekuoli). Aole no i mau popo iaia kona mau makua.

A ma ka hoonohonoho ana a ka mea kakau i hoikeia ae la, o keia ka wahine helu ehiku a Kalaniopuu; a o ke kaikamahine nohoia a Moana w. me Kukalohe.

Aohe hewa i ka poe paa kua-hau alii ke hooponopono mai i keia mau wahi paewaewa i hoikeia ae la.

O kahi e loa ai o ka Aberahama Fornander mookuahau i hoikeia ae la, a a no ma na aoao 204 me 205 o kana buke "Ka Lahui Polunesia," Buke II.

*** ** **

Ma ka wa i make ai o Kalaniopuu, e like me ia i hoikeia ae nei, e noho ana o Kamehameha ia wa ma Kohala.

Nolaila, ma keia wahi kakou e nana ai i na mea e pili ana ia Kamehameha, iaia i hiki ai ma Kohala, a noho hoi malaila a hoes wale i ka make ana o ke alii Kalaniopuu.

Ua maopopo loa mamuli o ka hooili ana o Kalaniopuu i ke aupuni maluna o kana keiki hiapo, oia o Kiwalao, aohe wahi kaulana aina i hooilia mai maluna o Kamehameha; a o kahi kalana pomai kai wale no i loa iaia, oia ke akua o "Ka'ili."

Aole i psu.

He hana kanakamakua ka Kahiliulani Notley, aohe wa e nae-ne ai KA NA'I AUPUNI ua kukuluia maluna o ka pohaku.

Nuhou o na Aina E

Hookoia kela koi Kuleana Kai Lawaia

WAKINEKONA, Apana o Columbia, Jan. 8.—I keia la i hoo-puka mai ai ka Aha Kiekie o Amerika Huipua i ka olelo hoo-holo e pili ana i ka hoopii a J. O. Carter (Keo Kaaka) ame na boe e ae o ka Papa Kahu Waiwai malalo o ka Palapala Kauoha a Bernice Pauahi Bihopa i make, kua i ke Teritore o Hawaii, ma ka aoao e kua ana i ke Teritore. Ua hoo-leia ka olelo hoo-holo a ka Aha Kiekie o ke Teritore o Hawaii.

(Ke olelo makou e kuhihewa o ka olelo hoo-holo ke a e pili ana i ke koi kuleana kai lawaia a na Kahu Waiwai o Pauahi Bernice Bihopa i hoopii iho nei imua o ko onei Aha Kiekie a aponoia ai ke kua e a ke Teritore o Hawaii nei. A i ka hoo-halahala loa ana aku nei a na kahu malama waiwai o Pauahi i Wakinekona, ua puka mai la keia olelo hoo-holo. L. H.)

AOHE HILINAI O FARANI I KA HOAIE DALA IA RUSIA. Parisa, Ianuari 7.—Ua hoo-le na poe banako o Farani i ka haawi hoai hou ana i ke dala ia Rusia e makemake hou nei i keia wa.

HOIKE O NA PALAPALA I KOPEIA MA KE KEENA KAKAU KOPE.

NA HUA HOAILONA.

Ke hoolaha aku nei makou ma keia kolamu i na hoike no na palapala i waihoia aku no ke kopeia ana ma ke Keena Kakau Kope o Honolulu nei, a pela pu hoi me na palapala i kopeia malaila. I mea nae e maopopo ai i ka mea helu-helu i keia kolamu, he mea pono iaia ke hoomaopopo mua i na hua hoailona i hoikeia malalo iho nei:

- A. M. Hoolilo Moraki.
- D. Palapala Kuai.
- C. D. Palapala Kuai Waiwai Lewa.
- L. Hoolimalima.
- W. Palapala Kauoha.
- Mor. Moraki.
- N. Hoolaha.
- C. M. Moraki Waiwai Lewa.
- R. Hookuu.
- R. P. Palapala Sila Nui.
- Sur. L. Hookuu Hoolimalima.
- Et al. Me na poe e ae.
- Tr. Kahu waiwai.
- (E hoike hou ia aku ana no.)

Na Palapala i Hookomoia aku no ke Kopeia ana.

Ianuari 2, 1906.

Hora 9 a.m. a Hora 4 p.m.

Raymond C. Coan ma o ke kahu a J. E. Elberts, Hookuu.

Ah Look ia Wing Man Chong, Moraki Waiwai Lewa, Louisa Mossman me Kaeo ia William L. Decoto, Moraki.

D. Kawanakoa ka wahine me kahi poe e ae ia Elia A. C. Long, Palapala Kuai.

Kapiolani Estate Ltd., ame kahi poe e ae ia Archibald S. Cleghorn, Palapala Kuai.

William R. Castle me wahine ma o ka Hope i ka Epikopo o Zeugma, Palapala Kuai.

Minnie Iona ia Mancel J. Pavao, Palapala Kuai.

Louis F. Asbahr ma o ka Hope ia Man Chong, Hoolilo Hoolimalima.

Hop Wo Co., ia See Kwong, Palapala Kuai Waiwai Lewa.

P. Peck me wahine ia First Bank o Hilo, Ltd., Palapala Kuai.

A. Lewis, Jr. ia August Haneberg, Palapala Kuai.

Lokinahama Kahai ame kekahi poe e ae ma o ka afilevita la a ka mea paa moraki i na Kahu o ka Waiwai o S. C. Allen, Afilevita Hooko Moraki.

German Benevolent Society ia B. R. Banning, Palapala Kuai.

Emma A. Kahinu ame kekahi poe e ae ma o ka afilevita a ka mea paa moraki i ke kahu waiwai o Susie F. Cartwright, Afilevita Hooko Moraki.

(E hoomaui aku ana.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 38.

POAKOLU, IANUARI 10, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Ola ai na Kupa o Kaniahiku!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

Ua olelo nae o Rev. Dibela ma kana moolelo Hawaii i kakau ai, a i ualilia aku hoi e ka mea kakau moolelo Mr. James Jackson Jarves, o na kaulana aina a Kalaniopuu i hooili ai ia Kamehameha, oia o Kona, o Kohala ame Hamakua.

Ua hoole ka mea kakau moolelo Aberahama Fornander i ka oiaio o keia hooili aina ana a Kalaniopuu maluna o Kamehameha; a me he mea la, o ka mea oiaio a pololei maoli no ia.

I keia noho ana o Kamehameha ma Kohala, ua hooko aku la oia i na olelo kauoha i haawia mai ai iaia, e malama i ke kanaka nui a me ke kanaka iki.

Ua kukulu ae la oia he eha mau halau (hale) nunui ma Ainakea, kahi hoi e ku nei kona kia hoomanao. He mahiai a me ka lawaia na hana nui. He a'o no hoi i na mea kua a me ka mokomoko.

Ua noho hoomakaukau iho la o Kamehameha iaia iho a me kona mau kanaka. Ua ku no na pualikaua mua ona, e like me ka Huna-lele, ka Huelo-ku, a pela aku.

He mau la ko Kekuhaupio noho ana me kana hanai me Kamehameha ma Kohala, a hoi ae la oia i Kona a noho ma Laaloa, o kona wahi noho mau ia. A aia hoi o Eiwalao ke noho kanikau la ma Kau no ka make ana o kona luau i Moi.

Ua hoomaui keia noho manewana ana a Kiwalao mai ka malama iai o Ianuari, 1872, a hoes i ka malama o Iulai oia makahiki no.

Ua like me eono malama o keia noho ana iloko o ke kumakena a me ka uwe ana, e like me ka mea i maa i ka hanaia ma ia wa i ka make ana o na 'lii aupuni a me na alii aimoku.

O na alii aimoku koikoi i komo pu ma keia manewana no ka make ana o Kalaniopuu, a poe kumakena hoi nona, oia no o Keawemauhili, alii aimoku o Hilo; Kanekoa, o Hamakua; Keeaumoku-papaiahehe o Kealia, Kona Hema, Hawaii, na mahoe kapu a Keawe-Poepoe. o Kamangwa a me Kameiamoku; na keiki pono no hoi a Kalaniopuu. Keoua Kuaahuula a me Keouapaale o Kau; Kawela-okalani k. o Kahaluu; Puulinui o Puuokapolei, Olowalu, Maui; Kaleipa'ihala o Kailua, Kona Akau a me na wahine a Kalaniopuu a me na alii aialo noho.

Aole o Keaweheulu i komo ma keia manewana ana, a pela no me Ululani, aliiwahine ai-moku o Hilo, oia e noho ana laua me Kamehameha ma Kohala.

Aka, aole nonae i nele ke komo pu ana o keia mau alii a me Kamehameha a me kahi mau alii e ae i hoea kino ole i Waioahukini, ma keia wa i ka wili pu ana iloko o keia aahu kanikau nui o ka moku o Hawaii.

I ka pau ana o na la kumakena, ia wa i koi aku ai o 'Keawemauhili a me na 'lii a me na puali (o keia na 'lii alakai i na pualikaua i kapaia i kahi wa, he poe mama-ka kua) ia Kiwalao * * * e kua me Kamehameha, a me na 'lii a pau o Kona." (Moolelo Hawaii, 1858, acao 42.)

Ua hoike ae o Rev. F. J. Pokuea maloko o ka "Moolelo Hawaii" i hoikeia ae la no ke kumu nui o keia makemake ana o ko Hilo poe alii (e like la me Keawemauhili. L. H.) e kua me na 'lii o Kona, oia: ka "makemake nui o ko Hilo poe alii ia Kona no ka pohu."

Malia paha o kekahi kumu i'o no keia i hoolalaleia mai ai keia manao kua, aka, me he mea la o ke kumu maopopo maoli o keia hooulu kua ana, oia no ko lakou inaina ia Kamehameha no ka haawi ana o Kalaniopuu iaia i ke akua na'i aupuni ia Kukailimoku Aole i pau.

Nuhou o na Aina E

Ke Pua la no ka Uwahi o ka Honene Kaua ma Europa

LADANA, Ianuari 17—Ke koi hoopaaikiki la o Geremania e kiai ia na palena aina kuwaho o Moroko ma ke ano pono pili lahui like no na aupuni apau, a ua makemake ole loa o Farani i keia manao. Ke hopohopo ia nei keia kulana paonioni mawaena o laua, malia he kumu ia e ala mai ai o kekahi kua hookahe koko nui.

E ALA PAHA AUANEI KE KIPI KULOKO MA EKURADOA. Guayaquil, Ianuari 7—Ua hoikeia ae eia ke Aupuni Repupalika o nei wahi ma ke kulana kua a kipi kuloko, mamuli o ka like ole o ka manao o na kanaka.

HOOKUUIA KA AHAOLELO O BERITANIA. Ladana, Ian. 8.—I keia la i kakauina ai ka Moi Edwada i ka olelo kuahana no ka hookuu ana i ka Ahaolelo.

Na Pono Kai Lawaia o Hawaii

WASINETONA, Ian. 8.—O ka "Hibia Kai Lawaia," ua ku iho nei ia mau hibia iloko o ka Aha Hookolokolo i ulu mua mai ai ia hibia no na makahiki eha ke ka'ulua ana, no ke kali ana i ka olelo hooholo a ka Aha Kiekie ma ka hibia maluna ae nei. (Oia kela hibia a keia pepa i hoike aku ai ma ka helu inehinei, Ian. 9. L. H.) E hookolokoloia ana keia mau hibia apau i keia wa, a e konoia ana ke Teritore malalo o na olelo o ke Kanawai Kumu, e hoala ae i na koi ana e hoolilo i na kai lawaia konohiki no ka pono o na makaamana o Amerika Huipua, ke loa mai na pono a me na kuleana iloko o ia mau kai.

Ma ka hibia mua i komo ai na pono kai lawaia o S. M. Damon, ua kakooia no ia e ka olelo hooholo a ka Aha Kiekie i hoopuka ai ma ka la inehinei, ua pi aku ka palahalaha loa o kona manao, oia wahi a ia olelo hooholo, i koi ole ia ai na kuleana a me na pono kai lawaia malalo o kekahi mau palapala sila, aka, ua paa no nae ia mau pono mamuli o ka lawelewe loihi ia ana.

Hai-Ku-mau-mau e!

Hai-Ku-a!!

(Kakauia mai.)

Aia la! E ka i'o o kuu i'o—ke koko o kuu koko e holo poai puni ana—i ke Ewe—i ke kawowo o na hoolaupai o na Hsikupuua—Papa Honuamem—o KA NA'I AUPUNI—i ulu—a lau ka maka kuni akua—kawowo ai ka lahui oiwi o ka aina hanau. Paa ai ka I. hanau ka Mahi. Paa—haa ka Palena. Ee, i hea aku au i aloha, i nonoi aku au i mote, a i apo aku au i puuwai mehana no ka lokahi mai Hawaii. Kauai Manakalani-po, e aahu no a kakua i na mea paha—na o ka makahiki hou e nei nei, no ka pohaike o ka lahui oiwi

i hookahi puuwai, i hookahi kahi umsuna ma na ka-ina bakoto pili nohona hoopono; one aupuni, ame na pomaikai nohona lahui, a pela aku, ma o ka mana koho balota la i haawia i keia ame keia i loa ka mana koho, no ka la koho balota nui e riki mai ana.

He mea maopopo, ke hea a he-eueu mai nei keia leo e kau ae la e ala ke aloha a kahi ma te kakoo ana e au i keaamake "he-na" no ka pono ame ka pomaikai o ka kakoo nohona ma keia mau aku. Ina i nele ke aloha o kekahi i kona ohana, ua hoonele po oia i ke aloha iaia iho. Aka, e ku me ka naau aloha; a kakoo i ka manao ohohia "Aloha Aina—Aloha Lahui" no ka pono Home Rula o ka kakoo mau pau o keia mau aku. I Home Rula Na'i Aupuni ka note.

* * * *

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 39.

POAHA, IANUARI 11, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

I ka La Hoano-e! Ua Ike-a!!

KA MOOLELO O

КАМЕКАМЕКА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

Mamua nae o ka pau ana o na malama kumakena a me ke kanikau ana ia Kalaniopuu, ua hoi e mai la o Keeaumoku a noho ma Honokua, Kapalilua.

E hoomaopopoa hoi ma keia wahi, o Keawemauhili, oia ke kakaolelo a me ke kilo aupuni nui a Kiwalao.

I mea e hooholo pono ia ai keia manao ohumu a kua a na poe alii o Hilo, ua hooholo iho la ua poe alii nei, he mea pono ke laweia ke kino make o Kalaniopuu no Kona, no ka waiho ana ma ka Hale o Keawe i Honaunau.

Ua oleloia, mamua ae o ko Kalaniopuu make ana, ua kauoha oia i kona hoahanau a kanaka kalaimoku hoi, oia o Keawemauhili e hoihoi ia kona mau iwi ma Hale-o-Keawe e waiho ai, ma Honaunau.

A e like me keia kauoha, pela i hooko ai o Keawemauhili, a me he mea la he mea oiaio no keia.

Eia na alii i holo mai ma keia huakai hoolewa mai Waioahukini, Kau mai no na Kona:

Keawemauhili, ke keiki pono i ka ke alii kieke Kalaninuiamamao (k) a me Kekaulikeikawekiua-lani-alii (w); Keoua Kuahuula a me kana aliiwahine o Kaiolani w. a me ka laua kaikamahine o Wai-luanuiahoano w., a me Keouapeeale k.

O keia no na keiki alii pono i Kalaniopuu a me Kaneikapolei; Kanekoa o Waima me Hamakua, me Keonuhu alii, huipu no hoi me Naeole o Kohala a me Hewahewa Nui, he kua, a na ko ia nei kaikua-

hine aku i loa ai o Hewahewa kahuna.

O na wahine pono hoi a Kalaniopuu, mauka mai lakou o ka aina ka hele ana mai, maluna o na manele i uhia iho me na ahuala, me na kahili e hele ana ma na aoao, e paa ia ana e na poe paa kahili me ko lakou mau ahuala no hoi e aahu ana.

Ma ka huakai hoolewa ma ka moana, ua hoohonoheia na waa ma kela a me keia aoao o ke alamoana e nee mai ai ka huakai waa e halihali ana i ke kino wailua o Kalaniopuu.

Ua paa ke kai i na auwaa e nee ana mai Waioahukini mai a heea i Kapu'a. Lana na waa ma kela a me keia aoao me ka piha i na 'Hi, na aiolo, na kahu a me na kanaka o ke alii Moi i make.

Olo na leo pi-he uwe, hea no hoi ka poe hea kanikau—a ikuwa ka moana i ka leo uwe o na kanaka, wawalo na pali kahakai i ke kupina i oia mau leo.

I ka nee ana o ka huakai waa e halihali ana i ka Moi make, ua hoohonoheia penei:

Ka waa mamua loa, o ko ka mea kieke ke alii Keawemauhili waa ia a o ka lua aku o ka waa, oia ka waa e alo ana i ke kino kupapau, alaila, o ka waa aku o Kiwalao, a o ka waa aku o Keoua Kuahuula k. a me Keouapeeale w.

Ua uhiia keia mau waa a pau a paa pono i ka hulu o ka manu apapane.

He peieleu "ka waa" (oia hoi, he peieleu paha ia o ka olelo pololei ana ael e hali ana i ke kino kupapau.

A mamua pono o ua mau peieleu nei e ku ana na kahili alii i kapaia, o Elele-ua-lani, a me Kaukaahonua.

Aia hoi maluna o ka waa o ka Moi Kiwalao, kahi i ku ai ke kahili i kapaia o "Hawaii-loa," a pela no hoi me na lepa kapu, no laua na inoa pakahi: o Kaiwakiloumoku a me Kaukalihono.

(E hoomaui aku ana).

He anaina hoohauoli ka ka Moiwahine Liliuokalani i haawi ae ai ma ka poe Poalua iho nei ma kona wahi noho ma Waikiki.

Nuhou o na Aina E

Pau ke Pihoihoi ana o Rusia

SANA PETEROBORO, Ianuari 10—Ke manaoio loa nei ke Aupuni, ua kaalo ae ka wa o ke kupilikii loa o ke kulana okaikai kuloko i keia wa, mamuli o ka hoi ana mai nei o ke Kau o ka Hooulo, a pupue iho la i ke anu na kanaka.

Aka, ua hauwalaau ae no na poe socialiki, aia no ke nee mua la na hoolalaia ana a me ka hoohonoheia ana o na hana hoala kipi kuloko maoli me ka ikaika o na mea kua.

KUPIKIPIKI-O MA SIBERIA. Nagasaki, Ianuari 10.—Ua hooike mai na kanaka Rukini i puee mai a heea ia nei mai Siberia mai, he mea maopopo loa, e ala ae ana he kaus kipi kuloko malaila me ka hakalia ole.

KE OIA MAU LA NO NA HANA HAUNAELE MA KA AKAU O RUSIA. Riga, Ianuari 10.—Me ka ikaika apau a me ka mahaala no hoi o na kua aupuni ma he kinai ana i na hana hoonauele a hoala kipi ma na okana aina akau nei, eia no nae na kanaka kuaaina i koma iloko o na hana hoonauele ke paulu a mai nei i ka aina, me ka okioki pu ana i na alahao, hoopoino i na kaa ahi a me na ohua o luna oia mau kaa.

He lehulehu loa na hale kakela i pau i ka lukuia a wawahia e ua poe la.

HE PANE I KA HUI "PRAY UNION."

Ehia la ohana iloko o keia heluna? O na ohana i loa na hanau mua i oi aku mamua o hookahi mahina he 22,273, Nahelu 3:43. Aia no paha kekahi mau ohana aohe hanau mua, a o kekahi he mau hanau mua no aka malalo mai no nae o hookahi mahina, nolaila, e manuahi aku i hookahi hapa-kolu o 22,273 ohana oia hoi o 7424 ohana aohe hanau-mua, ame hanau mua malalo o hookahi mahina. I ka houluulu ana o 22,273 me 7424 e loa no ka heluna o 29,697 ohana, aka i piha'i ka heluna o 30,000 ohana e kokua hou aku i ka poe kakoo i ka mare-kukahi ma ka pakui ana me 303 ohana hou aku. A mai keia mau ohana ae he 30,000 e piha'i ka 2,500,000.

Ina e puunae ia ka heluna o 2,500,000 me ka 22,273, alaila e loa ana he 1 hanau mua iloko o 112 poe. I na he mare-kukahi, alaila he keu aku ka nui o na keiki iloko o ka ohana hookahi. A i puunae ia ka 2,500,000 me 30,000 alaila e loa ana ka heluna

o 83 iloko o ka ohana a ua like ia me 81 keiki a ke kane me kana wahine hookahi. He keu aku no keia o ka ohana nui.

Ina e manaoia ua like na kane me na wahine, me ka hoolawe ole i na keikikane i pepehiia, alaila he mea pono e hoouuia na keiki malalo o 20 makahiki, i piha'i ka heluna 2,500,000. I ka manao ana pela aole ia he mea e emi mai ai o ka heluna keiki a ka wahine hookahi, aka e piha ana no ke 81 keiki iloko o ka ohana hookahi. Ina e pa-palua ia ka huina o na ohana, oia hoi he 60,000 ma ke ana kokua hou aku no ia oukou e ka poe mare-kukahi alaila, e loa ana he 41 iloko o ka ohana hookahi ua like ia me 39 keiki. Pehea e hiki ai ia 60,000 wahine ke hanau he 39 keiki pakahi? Ina he 9,000 ohana alaila e loa he 25 keiki a ka wahine hookahi. He kulana loa ole keia i na wahine apan. He kakaikahi loa na wahine loa he 25 keiki, he 1 paha iloko o ka 10,000.

Ua haina mai ia makou, ua lochia o Mr. J. K. Nakookoo i kekahi ulia pouno mamuli o kona lele ana mai luna aku o ke kaa uwila a okupe oia a hoopoino ia kekahi wawae ona.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 40.

POALIMA, IANUARI 12, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Kui Pua Lei o Hoaka Lei-e !!

KA MOOLELO O

KAMEKAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

Hoopololei:—Ma ka helu 38 o Ka Na'i Aupuni, Ianuari 10, ua komohewa na huahelu makahiki "1872," ma kahi o ka mana e olelo ana penei:
"Ua hoomaui keia noho manewanewa ana a Kiwalao mai ka malama mai o Ianuari, 1872, &c. &c." O ka pololei ma ia helu makahiki, oia o 1782.

Ua uhiia na waa a paa me ka ahuula. A o na waa o Keoua Kuaahuula ame Keoua Peeale, ua kauia me na hoailona alii.

A hoea mai la ka huakai hoolewa ma Kapalilua, Kona, ua holo mai la o Keeaumoku Papaiahehe me kekahi mau alii e ae no hoi mai Honokua mai, maluna o na waa no ka ike ana i ke kupapau alli.

A i ka hui ana o Keeaumoku me Keawemauhili, me Kiwalao, na 'lii opio Keoua Kuaahuula ame Keoua Peeale ame na alii e ae, apau ka uwe ana, ia wa i ninau aku ai o Keeaumoku Papaiahehe ia Keawemauhili:

"I hea ana la e waiho ai ke 'Lii?"

Ia wa, aole i pane koke aku o Keawemauhili no keia ninau a Keeaumoku i ninau aku ai inua ona, a ua komo iho la nae ka nalu iloko ona [a nune wale iho la no iaia iho.

"Ka! Kupanaha no hoi ka ninau, i hea e waiho ai ke alii? Kai no hoi ua lohe like no na pepeiao o makou ke kukala ana me ke kauoha hope a ka Moi, a Kalani-

opuu, o Hale-o-Keawe kahi e waiho ai kona mau iwi me na iwi o kona mau kupuna.

A mahope, pane mai la 'oia (Keawemauhili) inua o Keeaumoku: "I Kailua e waiho ai."

No keia pane a Keawemauhili i hoike mai ai o Kailua kahi e waiho ai ke kupapau, i ike koke iho ai o Keeaumoku a me na 'lii i holo pu aku me ia, he huakai kua keia, oiai, aole pela ke kauoha a Kalaniopuu i haawi mai ai mamua o kona make ana.

O kahi ana i olelo ai, oia kahi e waiho ai kona kino kupapau, oia no o Honaunau, maloko o Hale-o-Keawe.

A ma keia pane hoi a Keawemauhili i Kailua ka, e waiho ai ke kino kupapau o Kalaniopuu.

Nolaila, hoomaopopo iho la na 'lii o Kona, he kua keia a na alii o Kau, Puna, Hilo, a me Hamakua i heli mai la.

Ua maopopo iho la ia laua he lawena aina hopu wale no keia a ua pae alii nei o ka pae makani o Hawaii.

No keia mea ke kumu o ko lakou olelo ana e nee ka huakai a hoea i Kailua, nui na kalana aina e komo maloko o kahi a lakou i holo mai ai ma ke kai mai, a pela no hoi me na aliiwahine e hele ae la mauka o ka aina.

I keia holo ana mai o ka huakai hoolewa a kupo no mawaho ae o Honaunau, ia wa i haule mai ai ka ua, aole i kana mai ka nui o ka ino, kupikipikio ka moana, a pahili ka nou ana a ka makani.

Mamuli o keia ino hekau mai la ma ka moana a ma ka aina no hoi, o ka pae iho la no ia o na waa a pau no uka o Honaunau.

I nei wa hoi a ka ino e pa ana i ala ae ai na olelo a ka poe puni olelo oia manawa, a hoea loa no paha i keia wa, no na ouli kupanaha a kamahao e ulia ana ko lakou ikeia ana, qia hoi:

"Ka! He keu no paha!! O Honaunau nei no kahi a ka Moi i makemake ai e waihoia kona mau iwi a i mea ma ae nei hoi keia, e kau-lai loa a hoea i Kailua. Ke pani mai la ka ua mamua, aohē ala e hele aku ai ilaila."

(E hoomaui aku ana).

Nuhou o na Aina E

Nui ka Poino o na Poe Kipi i na Koa Aupuni.

He puali nui o na poe hooahaunaele kai lele po'i po mai maluna o na koa aupuni o Rusia me na mea kua, aka, ua pau lakou i ka hoauheea me ka nui o ka lukuia. He kua bahana loa nae kai hoo-ukaia aku e na enemi a hiki i ko lakou poino ana.

Ua laulaha ae ka lono e hoike ana, ua hoehaia o Peresidena Morales a ku maoli i ke kupilikii kona ola, a me he mea la e paa pio ana oia.

KE KAUPU AUKAI HOU O KA AINA I-KA HIKINA A KA LA

TOKIO, Ianuari 11—O ka mokuahi nani loa o ke aupuni Imeperiala o Iapana, ka Nipona Iurene-Kaisha, ua makaukau ola i keia la au aku ma ke ano kaupua hehi ale no ka moana.

Ua hoao e la kekahi mea i ai i ka ai liliha he aloha, i ke ki-ki pu i ka ohana holookoa o kana wahine me ka pu. No Kaledonia, Minesoda keia mau mea. Hana io ka haole la.

O kekahi keonimana aoo o 60 makahiki, o ka mokuaina o Oregon, ua mare ae la no oia i ka makuahine pono no o kana wahine i make. Aia no hoi kahi hana ana la.

Ua loa aku la he elua mau pauku dainamaita iloko ponoi o ka lua nanahu o ka mokuahi lawe koa Thomas, ma kahi he 2,000 mile ka mamao mai Nagasaki mai ma kona ala huli hoi home. Ua manaoia, na na Iapana kipikoa no keia mau hana, i mea hooluku ia Amerika.

HE PANE I KA HUI "PRAY UNION."

E huli ae oukou a nana ma ka aoo o ka mare-lehulehu. Ina e averike ia i 7 wahine a ke kane hookahi; oiai no nae aia no paha kekahi poe kane he hookahi wale no wahine, a o kekahi mai ka 2 a hiki i ke 30 a oi aku paha, a ke kane hookahi. Nolaila, ina he 7 wahine a ke kane hookahi, he mea kanalua ole ka noonoo ana iho e loa ana ka heluna o 81 keiki iloko o ka ohana hookahi, o'ai e loa ana i kahi wahine 3, 8, 12, 15, 20 keiki.

I ka hoonui ana o 7 wahine me 30,000 kane e loa ana 210,000 wahine i mare-lehulehu. Hoolawe mai o 608,550 kane me 30,000 kane mare-lehulehu e loa ana 578,550 kane mare ole. Hoolawe mai o 1,008,550 wahine me 210,000 mareia alaila e loa ana 798,550 wahine mare ole. Ua

lawe keia heluna o na wahine mare ole e hoolawa i na kane mare me hookahi wahine pakahi; aka e koe ana no he 220,000 wahine mare ole, aka, he mea hiki no nae ia lakou ke mare no ka mea, he nohona mare-lehulehu ko lakou.

E ninau mai ana paha oukou pehea i maopopo ai he 30,000 wale no ohana? He 22,273 wale no hanau mua i oleloia ma Nabelu, aka manua i aku nei he 7727 hanau mua hou alaila paha ai ke 30,000 hanau mua, a e like me ka nui o na hanau mua, pela ka nui o na ohana, no ka mea he 1 no hanaumua iloko o ka ohana hookahi. E nana i ka ohana o Iatoba, he hookahi no hanau mua o Reubena. Nolaila ma ka noonoo akahale ana, aohē kanalua ka manao ana ma ka mare-lehulehu i hoomahuahua ai ke Akua i ka Iseraeta ma Aigupita. E hoolawe ana paha oukou la i keia?

KA NA'I AUPUNI

—Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 41.

POAONO, IANUARI 13, 1906,

05 KENETA O KE KOPE

Kuu Lei Pua Lehua i ka Lai-e!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoopunua.

A pae na waa i uka o Honaunau, ua hapai mua ia aku la ka waa o ke kino kupapau a waiho i uka o ka aina. O ke kino make o Kalaniopuu, hapaiia aku la a waihoia iho la mawaho o Hale-o-Keawe maloko o kekahi halau nui i hana ia a maikai.

I nei pae ana no o ke kino o ke alii i uka, o ka mao ae la no ia o nei, ino nui o ka iliki ana iho, a bekau mai la no ka pohu lai malino o ua aina kaulana nui nei a Ehu.

Oiai ke kino o ka Moi e waiho ana maloko o ka halau pa'i lau niu, ua hele mai la na 'lii a me na makaainana e ike i ua kino wailua la, a ma ia wa i kukala mai ai o Keawemauhili imua o na poe kumakena ma ka olelo ana mai:

"Auhea oukou e na 'lii a me na makaainana: O ke kauoha hope loa a ka haku o kakou, e hoihoiia mai kona kino i Kona nei, a na Kanuha e malama. O ka po paha keia o Akua, a, akua iho la ka la o Kona.

O keia mau olelo hope a Keawemauhili i hoopuka ae ai, "akua no la ka la o Kona," oia ka mea i nini a huhu loa ai ka poe o Kona, no ko lakou kuamuaia ana nui he poe akua.

E ka mea heluhelu, aia ma kekahi mau olelo oloko o kekahi mele (a kau) o ka moolelo o Kamapuaa e loa ai ka hoohalike ana o keia mau olelo hope ae la a Keawemauhili, a oia hoi na olelo i puka maoli ai ke pana ia ana, he poe akua

ne 'lii o Kona. A oia keia mau lanani mele:

"He akua la, he akua,
He akua na 'lii o Kona."

Ua lawe maoli ae la na 'lii o na Kona a i elua i nei mau olelo a Keawemauhili i hoopuka mai ai, he kukala kua maoli no.

Aka, ua noho pu iho la no nae ua poe alii nei o Kona me ka eke-mu ole, aia nae iloko o lakou kahi i nu a i na wale ai no o ka manaoinaina.

I kekahi la ae a ma ke ahiahi o ua la 'la, ua hoihoiia aku la ke kinowailua o ke alii noloko o Hale-o-Keawe

A ma keia ahiahi i malamaia a he aha papai-awa ma ia wahi, no ka hoomaemae ana i na 'lii a me na kanaka mamuli o ka oihana pikai-ku a kai-kala nohoi, i hiki ai i na 'lii ke noho iho me ka maemae.

Ma ia ahiahi, ua hoea aku la o Kamehameha malaila, oiai ua hai mua ia aku la iaia ka lohe no ka wa e hoea mai ai ke kino o Kalaniopuu no na Kona.

A oiai he po ia no ka papai-awa ana, nolaila, ua lawelawe iho la no ia i ka oihana i loa iaia ma kona ano, oia ke kiai i hoillia mai ai o ke akua na'i aupuni o Kalaniopuu, a oia no hoi ke kahu malama i na kapu o na heiau.

Ua mama iho la o Kamehameha i awa no Kiwalao. I ka makaukau ana o ka awa, kukulu mai la na po'i wai-puna a me na po'i wai-olena.

Ua hookomoia iloko o keia mau poi na lau mau mahiki, na lau mau Nawahineikapumekaa.

A o ka wai a Kamehameha i hoka i i ko laua mau apu awa, oia no ka wai o ka niu-lelo a me ka wai o ke ko Piihonua.

O ka wai mua, no ka wai awa ia o Kiwalao; a o ka wai elua no ko Kamehameha ia.

O ke kolu o ka apu, oia ka apu awa e molia aku ai i ke Akua ia Kukailimoku.

O ka wai oia apu, oia ka wai o ka niu-hiwa, o na niu a Laamakahiki, a mai Wailua, Kauai i laweia mai ai ia wai.

No alanui Alakea me Halepa ka hoailona leo kahua pauahi o ka ponei.

Nuhou o na Aina E

Ка Moeuhane a Adimarala Rokevenekai.

SANA PETEROBORO, Ianuari 3—Ua hoike akea ae o Adimarala Rokevenekai o na aumoku Rukini, no ka makaukau ana o na mokukaua Pelekane e lele kua mai maluna o na moku Rukini, ma ke kua moana i hooukaia ai ma ke Kai o Iapana, me na mokukaua o Adimarala Togo. Ua hoolahaia ae keia hoike a ua Adimarala Rokevenekai nei maloko o ka nupepa "Novve Vremya," i keia la, me ka ae ana o Ke Kuhina Kua Moana.

No ka mea hoi e pili ana i ka ike ole ia ana o ke ano i hoonohono ai o Adimarala Togo i kona mau aumoku kua, e like me na lono i hoolaha mua ia ae ai, ua olelo ae o Rokevenekai, ua lilo i'o no ia he nane-huna i ka Adimarala o na mokukaua Pelekane i hookaukoo ae i na mokukaua Iapana, oiai e akoakoa a e hoolulu ana kona mau mokukaua ma Wei-Hai-Wei, e kali ana hoi o ka loa mai o ke kauoha e lele kua aku maluna o na moku Rukini.

Ma na mea a ua Adimarala Rukini nei i hoolahaia ae ai maloko o ka nupepa, ua maopopo loa kona hoike ana ae, ua oi aku kona makaukau hookele moana i ko Adimarala Togo ma kela ame keia kulana o ka nee ana o na moku, a me he mea la o ua Adimarala Rukini nei kai lanakila ma ia mau hana. Ua hoike pu ae nohoi oia, ua ike mua oia i na wahi i hoonohonohoia ai na moku o Togo, elua la mamua ae o ke kua ana, a mamuli oia ike ana ona i hoonohonoho ai oia i na nee ana o kona mau moku a komo ai oia iloko o ka hoouka kua moana. Ke huli anei ke Kuhina Kua Moana, i na kumu i lukuia ai na moku Rukini e na Iapana, i mea e maopopo ai ka hiki e hookolo kolo koa ia ua Adimarala Rukini nei.

Mare Lehulehu.

(Kikauia Mai)

EIA IHO NA POE MARE-LEHULEHU
I MOIKEIA MA'OKO O KA BAIBALA.

1. Aberahama k. ia Sarai w. ame Hagara w. a hanau mai la o Isaaca ame Isamaela; Kin. 16:1, 2, 3, 15.

2. Abimeleka, elua ana wahine; Kin. 20:17.

3. Esau, he ekolu ana wahine; Kin. 36:2, 3.

4. Mosee, he ekolu ana wahine; Puk. 2:21. 21:10. Nahelu 12:1.

5. Gideona, he nui loa kana poe wahine, a mai kona puhaka mai he 70 keikikane; Lunakana-wai 8:30.

6. Ierubaala, he lehulehu ana mau wahine, a nana mai no na keikikane he 70; Lun. 9:5.

7. Iaira, he lunakanawai no ka Iseraala no 22 makahiki, he lehulehu kana mau keikikane, he 30, me na wahine lehulehu; Lun. 10:3, 4.

8. Abadona, he lunakanawai no na Iseraala, he lehulehu kana mau wahine, a nana mai me

ia poe wahine na keikikane he 40; Lun. 12:13, 14.

9. Davida, he lehulehu kana mau wahine ame na haiawahine; 2 Sam. 19:5.

10. Ahaba, he mau wahine kana; 1 Na 'Lii 20:7.

11. Asura, ka makuakane o Tekoa, he elua ana mau wahine; 1 Oihana 'lii 4:5.

12. Mikaela; 13. Obadia; 14. Ioela ame (15) Isia; na keiki a Iserahia, he nui ka lakou poe wahine, na lakou mai na koa he 36,000; 1 Oihana 'lii 7:4.

16. Saharaama, he elua ana wahine; 1 Oihana 'lii 8:8.

17. Reboama, ke alii o ka Iseraala, he 18 ana mau wahine, a he 60 haiawahine; 2 Oihana 'lii 11:21.

18. Abiia, he 14 ana mau wahine; 2 Oihana 'lii 13:31.

19. Ioasa, haawi ke kahuna o ke Akua, he elua ana wahine, 2 Oihana 'lii 24:3.

Ke wanana a ke kaula a Isia: —"Ia la la, e lawe auanei ke kanaka hookahi i na wahine ehiku. Isia 4:1.

Aloha nui.

ME A KAKAU.

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 42.

POAKAHI, IANUARI 15, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

E Lei—lono—e ! Aloha Wale ! !

KA MOOLELO O

KA MEHA MEHA]

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

Kahee iho la o Kamehameha a ku ka awa iloko o kela a me keia apu, a lalau aku la ia i ka apu awa o ke akua, a hahau aka la oia i keia pule:

"Eia ka awa e ke akua, He awa lani wale no, He ai na ke kamaiki Inu aku i ka awa lau-lani I ka awa a Kane i kanu i Kahiki A ulu, a lau, a o'o no i Kahiki A ka ia ae la, a manuia i ka waha, Ku i ke kahee i ka apu O Hoakaailani ka sina ola, Ia kini akua Ia oe hoi e Ku, ua ola hoi Eia ke kai-ku, ke kai-pala, ke kai ola, Ke kai pupule, ke kai hehena, kai ulala, Kai aumakua, kai nuu, kai e-a, Kai po'i, kai inana, ke kai Piliiku—e, Ua puni— Ua puni hoi na moku i ke kai O Huahuakai wale, o Napenapeka wai, O Kawaieli a ke koena o Keaumi-ki, o Keauka, Au-ka iho, au-ka a'e Au-ka i uka, au-ka i kai I ka ale-i, i ka ale moe, I ka ale ha-ko'iko'i—e I Kahiki O Kalana-a-Kahiki A hiki a he nei make Ia oe la e Lono, Ia Ku-i-ke-kala Ia Lono i ka uke Ia Kaneikapohakaa, Hookaa hia mai ke alo o ka moku, Eia ka awa.

Ia Kanehoalani, huli mai ko ka lani
Ia Kanehuhonua, huli mai ko ka honua,
Ia Kanehuliko'a, huli mai na ko'a aina a me na ko'a kai
Ia Kane-i-ka-wai-e-ola, huli mai ke kai a me ka wai
Ia Kaneikapohakaa, ke hooko aku nei au i ka awa
Ia Lonomakua, pau loa na aumakua ame ke akua
Hele wale o ke alalao
Ua noa ka Awa
E hoi ke kapu a na pae niho o oukou,
Amama—Ua noa ka Awa.
Haawi aku la o Kamehameha i ka apu awa ia Kiwalao. Lalau mai la o Kiwalao a haawi ae la i kekahi hoaloha aikane ana o Ku'iku'ipua, kona inoa, ka moopuna a Kalakauaehe a Kamalalauwalu, alii aimoku o Maui.
Ia wa i ike aku ai o Kekuhaupio i keia haawi ana o Kiwalao i kona apu awa ia Ku'iku'ipua, o kona wa no ia i pa'i aku ai i ua apu awa nei ma ka lima o ua alii 'la o Maui.
Ia loa ana no o ua apu awa nei i ke pai a Kekuhaupio, lele liilii ana i kahi e; a o ka wa no ia a Kekuhaupio i olelo aku ai me ka maka'u ole a me ka wiwo ole no hoi imua o Kiwalao:
"Ua hewa oe o olua, e na 'lii no laua ka aina a me ke akua, ma keia hana ana iho la au; oia i, ua lohe pono no oe e ke alii i na olelo a ko makuakane Moi e moe mai la.
"O oe hookahi ka haku maluna a'e o kou pokii nei ma keia kulana hana ana i lawelawe iho la ma ka oihana pule kuni ola. O kou kaikaina nei no kou kanaka ma ke ano kahuna nui. O ka ai ana i haawi aku la ia oe, e ke alii, nou iho ia, aole no kekahi mea e ae. Ua hewa oe."
Ia pau ana no o ke kamailio ana a Kekuhaupio, o kona pai koke aku la no ia ia Kamehameha.
"E-u! Ku!!"
O ke ku koke ae la no ia o Kamehameha iluna, a hoi poiioi aku la a kau maluna o ka waa a huli hoi aku la no Kaupulehu.
Apopo paka hou aku.

Mahaelua ia Mau Aupuni

(Nuhou o na Aina E.)

KUEE O VENEZUELA ME FARANI. Wakinekona, Ianuari 13—Ua loa mai na lono ia nei, ua mahae na launa pili aupuni ana mawaena o Farani ame Venezuela.

MANUUNUU UA DALA LILO A RUSIA. Sana Peteroboro, Ianuari 13—Ua hoike pili aupuni ia ae, o ka nui o na lilo o ke Aupuni o Rusia no ke kapa ana iho nei me lapana, he \$1,050,000,000.

LUKU MAININO A NA KOA KOSAKA. Tiflisa, Ianuari 13—Ua hoohiloia he halekula Armenia maanei o na koa Kosaka, a ua hoehia na kanaka he 350 ka nui.

Aeia ka Aie Dala a Rusia.

SANA PETEROBORO, Ianuari 14—Ua lawelawe hololea ia iho nei ka aie dala a ke aupuni o Rusia o \$50,000,000, a ua holopono.

UMIKUMAMAKAHI MAKAPAHI. SANA PETEROBORO, Ianuari 13—O ke Kuhina Kaula mua o Korea, nona ka inoa o Yi Chu Yong, ua houhonia oia i ka pahii no na manawa he 11, aole nae oia i make.

HE PANE I KA HUI "PRAY UNION."

I na e hiki ana ke hoemi i ka heluna o 2,500,000 me na hooiaio, a hoole, aole na ke Akua i hooma-huahua lakou ma Aigupita me na hooiaio pu, alaila haule keia mare lehulehu.
Maanei e ike oukou, he lahui mare lehulehu ka Iseraelsa mai ke kumu mai (Aberahama, Issaka, Iakoba) a hiki wale mai i ka wa ia Iesu Koristo. He he hookahi a'u hooiaio i koe, (o ka mare lehulehu, aole ia he moekolohu,) e hoi aku ai, a o ko'u hooki no ia, a na oukou a me ka lehulehu e kaupona.
He hookahi no hanaumua a Iakoba ois o Reubena; ara, no ko Reubena hana ana i kekahi hewa, nolaila, ua lawe ia ke kuleana hanaumua mai ia ia ae, a hawia ia Eperaima kekahi kekahi a Iosapa. Heha la ke kumu i laweia ai ke kuleana hanaumua o Reubena a haawia Eperaima? No ko Reubena moe pu ana (moekolohu) me Bileha kekahi wahine a Iakoba. Ua hoopono anei ke Akua i ko Eperaima hoohiloia ana i hanaumua?

I Oihanaalii 5:1, hapa hope, ae, no ka mea, ma Ieremia 31:9—eia ka ka Haku i olelo mai ai: "He makua ne au no ka Iseraels, a o Eperaima ka'u hiapo (hanaumua). Nolaila, ina he moekolohu ka mare lehulehu, alaila, he kaulike anei ke Akua i kona hoahewa ana ia Reubena no kona moe pu ana (moekolohu) me Bileha, a hoopomaikai a launa pu hoi me Iakoba no kona moe pu (moekolohu) ana me Bileha. Hiki anei i kekahi moekolohu ke hoohaumia i kahi moe o kekahi moekolohu? I Oihanaalii 5:1; Kinohi 49:4, aole, aole loa pala ke ano o ke Akua. Ina ua moekolohu o Iakoba ina ua kau mai na hoopai o ka moekolohu maluna ona. O ka mea oiaio, o Bileha he wahine moe pu ana, a he wahine moe pu ana ko hua (Iakoba me Bileha,) no ka mea, ina aole i maemae ko laua wahine moe aole hiki ke hoohaumia ia, oia aole koku ka olelo "hoohaumia i ka mea hoohaumia," aka, o ke koku, "hoohaumia ia ka mea maemae" nolaila, aole o Iakoba i moekolohu me Bileha; alaila, o ka mare lehulehu aole ia he moekolohu, a aole nohoi na hewa.

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 43.

POALUA, IANUARI 16, 1906,

OS KEMETA O KE KOPE

O ka Haipule ka Mea e ku ai i ka Moku!

KA MOOLELO O

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

A hala o Kamehameha, ia wa i hauwalaao ae ai na hauwalawalaau ana a na 'lii ame na poe aialo o ke alii ka Moi Riwalao: A ia wa i huli mai ai o Keawemauhili a pane mai la imua o kana alii, oia hoi o Kiwalao:

"Hewa la!"

Eia nae aole i ekemu aku o Kiwalao.

Ia wa koke no i hoou ae ai ke-kekahi mau alii e hoi no ko laua wahi, oia hoi na Keoua o Kau; a pela pu no hoi nie Kaleipa'ihala. Ua hoou ae la no hoi nei alii e hoi no ke one o Kaluhikaa, i ke kai hawanawana o Kawaihae.

** ** *

E ka mea heluhelu, ma keia wahi o ka moolelo o KA NA'I AUPUNI, i hoike aku ka mea kakau, ua kuli-like keia mau mea i hoikeia ae la me kekahi mau mea i hoikeia e Aberahama Fornander, maloko o kana Bukc II, "Ka Lahui Polunesia," ma na aoao 302 a hoea i ka 307.

A i mea hoi e nalowale ole ai keia mau mea i hoikeia mai e Aberahama Fornander, mai na hoomanao ana aku a na Hawaii e ola nei i keia wa a pela hoi me na Hawaii o keia mua aku, he mea pono no i ka mea kakau ke hooko-mo iho i ua mau mea la a Aberahama Fornander i hoike mai ai, oiai hoi, ke nalowale aku nei keia buke waiwai nui a ia kanaka kakau moolelo kaulana o Hawaii nei.

A eia iho na mea i hoikeia mai e a kanaka, a na ka mea heluhelu-

lu ia e hookaulike; keia mau mea me ko na mea i hoike mua ia ae nei, a e komo pu ana hoi ma keia mahele kekahi mau mea ano nui i loaia iaia, mai loko mai o kekahi mau buke kakaulima o ka moolelo o Kamehameha i loaia i ka mea Kakau. A i kupono hoi ke komo ma keia wahi, a pau ia e ka mea heluhelu e hookaulike ae me na mea i hoike mua ia ae nei, ka mahele hoi i loaia i ka mea kakau mai ke kuauhau L. S. Peleiholani mai *** ** *

Ua lohe mua aku na alii o Kona, e hoihoi ia aku ana ke kupapau o Kalanipuu i ka hoouhu kupapau ma Hale-o-Keawe, i Honaunau, ma Kona.

A no keia mea, ua ulu mai ka manao okoa i kekahi poe alii o Kona, e haawi i ke aupuni ia Kamehameha.

Ua Kekuhaupio, he alii oia ma kekahi kulana ona, a he kahuna ma kekahi kulana, a he koa kaulana no hoi.

Ma kona ano alii, ua noho ai kalana no oia ia Keei. A mamuli o keia manao i ulu ae ai i na 'lii o Kona no ka haawi i ke aupuni ia Kamehameha, nolaila, ua kii aku ia o Kekuhaupio ia Kamehameha, oiai aia no oia ma Kohala kahi i noho ai.

I ka hiki ana o Kekuhaupio i Kapanai'a, ma Halawa, Kohala, e auau ana o Kamehameha me Kaleimamahu, ke kaikaina a me ka wahine, ma ke ano hoipoipo kane a wahine.

I ka ike ana o Kamehameha ma ua p-e mai la o Kekuhaupio ma ka waa mai Kona mai, ua akoo-koa ae la lakou apau maloko o ka mua, (ka hale keia o mua ma ke ano o ka nohona home kahiko o Hawaii nei.)

Ia wa i olelo mai ai o Kekuhaupio i ka hanai ia Kamehameha penei:

"Ua ike iho nei au ia oe, e ke 'lii ua lilo, oe i ka lealea me ka wahine, he hana waiwai ole ia; hookahi no hana waiwai oia ke koa a ku i ke aupuni, he mea pili wale mai no ia mea he wahine, oia no oe o ke kane, me he laau Makalei 'la, he ona wale ia mai no e ka 'i'a. O ka haipule i ke Akua, o a ka mea e ku ai i ka moku.

"Nolaila; i kii mai la au ia oe e hoi kakou i Kona, e huipu me na makua ou.

KA HUAKAI A NA KOMISINA PANE

(Nuhou o na Aina E.)

HOEA MA KE KULANUI O BERKELEY.

Kapalaha, Jan. 17—Ua silo loa na Komisina Pane i ka hele mukakahi ana i kahi hookulu o na kua ma Peresido, me juna o ka mokemoku Kihiko. E haalele iho ana lani no ka Hihina.

KOHOIA HE ALIKOA HOU.

Washington, D. C., Jan. 15—Ua sponoa ka palapala haalele oihana e Alikoana Adm R. Chaffee, a ua paani aia o Kenerala Bates i poo no na alikoa ukali o America Hui-pana.

Nuhou o na Aina E

KOHO BALOTA MA ENELANI.

LADANA, Jan. 14—Ma ke koho Balota ana a na mahele koho balota he 39, ua loaia i ka aoao Lib-rala he umikumamawalu mau noho o loko o ka Ahaolelo, a he eha no na poe pahaana. Ua lanakila o Horridge o ka aoao Liberala maluna o Balfour, ma Manchester, ua lanakila o Winston Churchill; Ma waena o ka poe Unions, ua kohoia o Gilibata, Parker ame Wyadham. Ua lanakila ka aoao Liberala ma na mahele koho elima ma Manchester, mailoko ae o eono mahele koho balota, a ua lilo ke ono o na

mahele koho i na Poola. He 73 na mahele koho i koe e komo pu ana he 20 oia mahele maloko o ke kulanakauhale o Ladana, e koho ana ma ka Poakahi.

UMIIA A MAKE LOA.

KIKAKO, Jan. 13—Ua loaia aku ke kino make o Mrs. Franklin, mamuli o ke umiia ana a make i keia la. Ua oleloia, he uwea keleswe kona mea i make ai, a ua kiolaia kona kino iloko o ka puu opala. Ua hoike ae o Ritoke Ivini nana i pepahi i ua wahine la oia oia i lawelawe ai i na hana lima ikaika maluna ona.

Ka Oihanakahuna ame ka Peresidena.

E KOI IA NEI E KA POE IOSEPA, A I OLE, E KA HOOMANA MOREMONA I HOOPONOPONO HOU IA

(Hoomaui.)

A he oiaio, aole loa i hoohioloia ua Ekalesia la, a i ole, haalele ia, a uhi pu ia kona Oiaio. A no ia mea, "e hiki nui auanei ka manawa e piha ai ka honua i ka ike ia Iehova, e like me ka moana i uhi ia e ke kai." No keia mau mea, a me na kumu lehulehu e ae, e hiki ai ke hoohioloia, aia he hookahi wale no Ekalesia (Oiaio o ke Akua Ola maluna o ka honua nei, a iloko ona e loaia ai ka hoola piha ia, ka

hookiekie ia, a me ke ola mau loa.

Maanei e huli ae ai kakou a nana i ke koi a ka poe Iosepaito (Josephite), a i ole, Hoomana Moramona i Hooponopono Heu ia, oia hoi: Ma o ka make ana la o Iosepa ke Kaula, ka mea Nana, a me ka Mea Hoike, aole loa he mea kuleana e lilo i panihakabaka nana, aka, o kana keiki wale no. A ua hookahuia hoi keia malalo o na kumu i maheleia penei.

Ua hoopuka mai nei ka lunakiai o ke Kulanui o Havada he kauoha papa i ka lawelawe hou ia ana o ka paani popo paku wawae ma waena o na kulanui, a hiki i ka wa e hoomaemae ia ae ai ke kulana oia ano paani. E palaha pu mai ana paha keia rula ia kakou ma Hawaii nei.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 44.

POAKOLU, IANUARI 17, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Ua Ola ka Maile i Kahuna-niho !!

KA MOOLELO O KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauia.

"A i ae mai lakou elike me ko'u manao, alaila, o ko kakou pono no ia; no ka mea, ua loheia mai, e hiki mai ana ko kaikuaana haku me ke kupapau o ka makua tane o olua i Kona.

"Ina no hoi he pono ka ko kaikuaana. alaila, pono no hoi ko kakou noho ana, aka, i hewa ka hana a ko kaikuaana, alaila, aia ka aina ma ka ikaika."

Ia wa pane aku la no hoi o Kamehameha:

"Ae; ua pono kau i olelo mai la. E hoi i'o kakou i Kona, a anoai o hiki mai ke alii me ke kupapau a e noho aku ana au a me oukou a pau, aole hoi kakou e oleloia mai e ke alii he poe lokoino."

Nolaila, haalele iho la o Kamehameha ma ia Kohala a holo aku la a pae ma Kekaha, a ma ia wa hoi e noho ana o Kameeiamoku ma Kaupulehu, a ma Kiholo hoi o Kamanawa ma kahi i noho ai.

Ano, e ka mea heluhelu, ma keia wahi e huli ae ai kua a nana aku i ka laweia ana mai o ke kino kupapau o ka Moi Kalaniopuu mai Kau mai no Kona.

Makaukau iho la ka hoihoi ana o ke kupapau o Kalaniopuu no Kona, alaila, kau ka Moi hoolina aupuni maluna o kona mau waa kaulua.

O na waa kaulua no hoi o ke kupapau a me ka auwaa no hoi o na 'Iii a me na kanaka, holo mai la lakou no Honomahu ma Kona Hema.

A i kekahi la ae, holo mai la lakou a mawaho ae o Honokua, a

malaila i holo aku ai kekahi alii o Keeaumoku a halawai me ka hua-kai hoolewa.

Uwe iho la lakou no ke kupapau a pau ka uwe ana, ia wa i ninau aku ai o Keeaumoku:

"I hea ke kupapau e waiho ai?"
Ia wa hoi i kikoi mai ai ka pane ana mai a kekahi pualii, nona ka inoa o Kaihekioi, i ka j ana mai:

"Aia i Kailua kahi e waiho ai."
O ke kumu paha o ka puka ana mai o keia pane ano kikoi a paki-ke no hoi mai heia kanaka mai, mamuli ia o ko lakou lohe ana he manao okoa ko na 'Iii o Kona.

O ke kauoha nae hoi a ke kupapau mamua o kona make ana, maloko o Hale-o-keawe, e waihoia ai kona kino make a ua kuli ke ole hoi ia me ka Kaihekioi i pane mai ai.

Holo aku lakou a pae i Honau-nau a waiho aku la i ke kupapau maloko o Hale-o-keawe, a noho iho la ka Moi Kiwalao ame na 'Iii apau oia hele ana mai ma Honau-nau.

I ka la no a po iho, i halawai ai o Keeaumoku ma me ke kupapau o Kalaniopuu ma Kapalilua, ua holo aku la o Keeaumoku ma Kekaha, e halawai me Kamehameha, oia i ua lohe ia mai ka hiki ana mai o ua Paiea nei mai Kohala mai, mamuli o ke kii ia ana aku e Kekuhaupio.

I ka halawai ana o Keeaumoku me Kamehameha ame Kameeiamoku, Kamanawa, Kekuhaupio ame kekahi poe alii e ae nohoi, ua pane aku la o Keeaumoku:

"Ua hiki mai ke kupapau o Kalaniopuu ame na 'Iii, aia i Honau-nau kahi i noho ai."

Ia wa huli mai la o Kekuhaupio a olelo mai la ia Kamehameha a me na 'Iii nohoi apau e akoakoa ana malaila:

"O ko'u manao ia oukou e na 'Iii, oia keia: e pono kakou e holo a hiki i Kaawaloa, Napoopoo ame Kei. Ina e loa ia no ka pilikia no ke kua, alaila, he kahua kua maikai no o Hauiki. He nui ke alualua ma Kei, me ke aa ma Honau-nau. Oia ke kahua maikai no ke kua."

(Hoomanawani ka ono a hooa hou aku)

KO AMERIKA MANAO NO MOROKO.

(Nuhou o na Aina E.)

KELA NINAU O MOROKO.

Ladana, Ianuari 16—E kakoo ana o Amerika i ka Germania koi e hookuu akea ia o Moroko no na oihana kalepa kuwaho me kona kiai pu ia ana hoi e na mana nui o ke ao nei.

LANAKILA NUI NA LIBERALA MA ENELANI.

Ladana, Ian. 16—Ua pii ae ka ikaika o na hoa Liberala ma o ka nui o na hoa iloko o ka Ahaolelh. Ua hoauhee ia ka Aha Kuhina mua.

Nuhou o na Aina E

Pau ka Hoopaapaa ana o ka Bila Kanawai o Pilipine.

WAKINEKONA, Ianuari 16—Ma ka la nehinei (Ianuari 15) i pau ai ka hoopaapaa ana o ka Bila Kanawai o Pilipine. I keia la e hookomoia mai ai na hoololi, a me he mea la e koho ana na hoa ma ka Poakolu, Ianuari la 17. Ua manaio loa na alakai Repubalika e hooholo loa ia ana keia bila kanawai o Pilipine me ka lokahi a me na hoololiloli ole.

HUNAHUNA AINA MAMA O

He kulana nawaliwali ko ka Be o Tunis Sidi o Aigupita, aole ma-opopo ka loa iaia o ka oluolu.

Ua peku a ua olohani ae la he 1,200 poe pa'i palapala o ke kulana-kauhale o Nu Ioka. Mamuli o keia kulana, ua hoopilikia nui ia na halepai a me kekahi mau hale oihana e ae.

Ua kaili ae la he makai ma ka inoa o Reno he elua mau pu panapana mai kekahi mau haole mai e hakaka ana me ka makemake e ki aku a ki mai ia laua iho. Ua hana ia keia me ka eleu loa me ka ma-opopo ole ia laua.

Aia o E. H. Harimana ke paoni-oni la me na hui alahao nui o loko ma o kona hoala ana mai la i hui alahao kaa uwila nona ka waiwai i'o o \$2,000,000, a aia hoi ke nana-kee mai la hoi kekahi poe me ka hoomaukiuki nona.

Ua make o Pake li lii he opio o 18 makahiki ma ka la nehinei, mamuli o kona pii ia ana e ke kaa ahi o ka mahiko o Waianae.

Ua paa i ka hopuia e makai Palenapa he kaa marina ma ka inoa o A. Davis, ma o kona loa ana e hookani ana i ka pahu kahea pauahi i ka ponei. Ua manaio o keia no ka mea e kolohe mau nei.

5 Poka, 2 Pu,—make ia lio iuka o Kapalama, ma kela hale-kaa e pili la ma ke poo makai o Alanui Robelo, i ka auwina la o nehinei. He lio wawae haki keia, a ua ka makai kau lio i ki i na pu elua.

Ua makemakeia na lala apau o ka Papa Hooke e akoakoa mai ma ko lakou keena halawai mau ma ka la apopo (Poaha, Ian. 18). no ka noonoo ana i ka palapala pane a ke Kiaaina no ka noi huikala ia Jonah Kumatae a me Enoka Johnson.

Ma ka hora 1 a me hapa o ka wanao Poakahi nei, ua wawahi ae la kekahi mamua Nihou-kolohe i ke aniani o ka pahu telepona makai helu 27 ma na alanui Moiwahine me Hema, a telepona mai la i ka oihana kinai ahi e holo aku e kinai i kekahi pau ahi, eia nae a hooa na kaawai ilaila, aole ahi. He hoopaoho kolohe manao ino keia.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 45.

POAHA, IANUARI 18, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Ku-e ia Kela Bila Dala o Hawaii!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauia.

Alaila, ae aku la o Kamehameha a me na 'Iii i keia manao a Kekuhaupio i hoike mai ai imua o lakou, ma ka olelo ana:

"Ua pono."

Ia wa no i hoomakaukau iho ai lakou no ka holo ana no kahi a lakou i hooholo ai.

Ua holo aku ia o Kamehameha a me na 'Iii makuakane ona, a me na kaikaina, a pae ma Kaawaloa, a ma Napoopoo, a o kekahi poe 'Iii hoi a me na kanaka ma Keel lakou i noho ai.

I ka lohe ana o ka Moi Kauikeaouli Kiwalao, ua hoea mai o Kamehameha ma Kaawaloa, ua holo mai la ia e halawai pu me Kamehameha.

I ko laua halawai ana, ua ike iho laua a uwe iho la; a olo ae la no hoi ka pi-he a ku-makena a na 'Iii no ke kupapau e like me ka mea mau i keia lahui.

A pau ka uwe a me ke kumakena ana, ia wa i olelo mai ai o Kiwalao i ke kaikaina ia Kamehameha:

"Auhea oe; e make ana paha kua la! Eia no ka makuakane o kua la ke pu'e mai nei no, e kua kakou. Elua wale no auanei paha kua e make ana. Aloha ino kua!!

O keia makuakane a Kiwalao i olelo mai ai ia Kamehameha, ma ke ano oia ka mea makemake e kua o Kamehameha me Kiwalao, oia no o Keawemauhili, ka mea nana ka olelo kaulana:

"E o—u i ka maka o ka wauke oi opiopio."

Ma keia hoike ana mai a Kiwalao no kela manao kua o Keawemauhili, e hiki ai ke hooiaioia, he huakai kua no keia a Kiwalao i au mai la i ke kai me ke kino kupapau o kona luau i makuakane Kalaniopuu.

I ka pau ana o ka Kiwalao kamaillio ana, pane aku la o Kamehameha:

"Apopo makou holo aku e ike i ke kupapau o ke alii."

Ae mai la o Kiwalao. A pau ae la ka ike ana a na 'Iii, hoi aku la o Kiwalao no Honaunau.

I kekahi la ae, holo aku la o Kamehameha a me kona mau 'Iii e ike i ke kupapau o Kalaniopuu ma Hale-o-Keawe, ma Honaunau.

I ka hoea ana aku o Kamehameha ma i Hale-o-Keawe, ua olo ae la ka pi-he uwe a me ke kumakena ana a na 'Iii.

A i ka pau ana o nei kumakena ua ku mai la ka Moi Kiwalao ma Akahipapa, ma ka aoao komohana o Hale-o-Keawe, a kukala mai la oia i ka olelo kuahaua alii:

"Auhea oukou e na 'Iii ame na Makaainana: Elua mau i kauohaia e ke kupapau. Owau a me kuu kaikaina. O ke kauoha i kuu kaikaina (o Kamehameha) o ke akua o maua, o Kukailimoku; a me ka aina i loaia ia mai ka makuakane mai o maua. O kona aina no ia. O ko'u kauoha hoi, o ke Aupuni. Owau ke Alii maluna o ke Aupuni. Aole hiki ia'u ke kii aku i ko iala kauoha; aole hoi e hiki iaia ke a'e i ko'u haawina. Oia ke kauoha paa a ke kupapau oia i kona wa ola."

I ka lohe ana o na 'Iii o Kona i keia mau olelo a ka Moi Kiwalao, ohumu iho la lakou me ka olelo ana:

"Kahaha! Kupanaha!! Kai no e mahele ka aina. I ekolu moku o kekahi, a i ekolu hoi o kekahi. Oia ka pono, waiwai like hoi. Aole ka! ilihune loa kakou. O ko Hilo poe alii a me ko Kau ke waiwai, oia o ka lakou 'la alii kela. E kua! e aho ke kua!!"

O Kamehameha nae, aole ona manao iki e kua; aka, mamuli o ka manao ana o na 'Iii o Kona o lilo ko lakou mau aina i na alii o Hilo, nolaila, paipai lakou ia Kamehameha e kua.

HOPUIA NA PAAHANA RUKINI.

(Nuhou o na Aina E.)

NOHO PU KA BEA ME KA LIONA.

Sana Peteroboro, Ianuari 17—Ua aelike o Enelani ame Rusia e lawelawe like laua ma na hana pili i kela ninau o Moroko.

PAU I KA HOPUIA NA PAAHANA HOOHAUNAELE O RUSIA.

Sana Peteroboro, Ianuari 17—He 52 ka nui o na hoa o ka Aha Kuka o na Paahana i hopuia, a he lehulehu wale o na palapala ohumu kipi a ua poe la i pau i ka paa i ke Aupuni o Rusia.

LANAKILA HAAHEO NA LIBERALA.

Mailoko ae o na noho he 245 i aumeumeia, ua lilo i na Liberala he 125, i na poe Uniona he 54; Poola he 28, a i ka aoao Lahui he 28.

E Hoao Wale Iho Hoi.

Ma ka lokomaikai o kekahi loa aloha o makou, ua hoike mai la oia imua o makou i ka helu ekahi o kana mau laua i ike ai he ola ka ka ma'i lepera, a eia iho:

"Ka lau o ke paina e hana lei ia nei, oia no ke paina punohu, o ka ulu ana ae?" E ako a piha ke ana puni o ka manamana nui; piha pono ke apo ae; alaila, hookahi pupu ia. I elima manawa au e ako ai oia ano. Ua like hoi ia me elima pupu.

A penei e hana ai: Rula 1—E hoopiiha oe i ka wai i ka hapakolu o ke kuni sila mahu (aole nae aila o loko, a ua maemae nae keia tini.) E paila oe i keia wai a wela me kou hookomo pu ia akahi pupu paina, no ka manawa o hapalua hora. A e wehe ka mea popilikia i kona mau wahi aahu apau; a e hoo-pulo'ulo'ua oia no 20 minute. Alaila, e pa'i wai hou iho i hiki ke auau; holoi i ka ili me ia wai. A maua o ka ninini ana ia wai wela no ka pulo'ulo'ua ana, e hookaawale mua oe i hookahi kiaba wai wela i mea inu maloko.

Ke ano oia mea i ke pulo'ulo'ua: Oia no ke kapa huluhulu, a i ole, kibeipili a upana paha i uhi ia iho maluna o ke kino o ka mea popilikia e noho aia iluna o kekahi noho haaha o skahi kapua ke kiekie.

Ke pau ka pulo'ulo'ua ana, e komo ka pale ili hou loa, a i ole, i ke kapa pale ili i hoomaemae pono ia, me ke kapa maemae kupono.

E hoomaka ana keia pulo'ulo'ua i kela ame keia hora 7 o ke kakahi-aka, iloko o na la elima (5) elike me ka nui o na pupu paina i hai mua ia, e kupa pakahi ia keia mau pupu paina. Elike me ka hana ana o ka mua, pela no a hiki i ka pau ana.

Rula 2. No ka lole aahu. E hookaawale ia i elima pale ili me elima nohoi kawele. I ka wa e wehe ai ka lole i komo mua ia i ka la mua, e holoi oe a maemae loa, alaila, komo mai ka paa lole elua. Pili no keia rula i ke kane a i ka wahine hei.

I ka sono (6) o kala, e paila ia i wai wela me ka mea ole o loko, a e auau a holoi i ka ili me ke kopa, a e kawele a maemae. Iloko o keia mau la elima, e ike no oe i ka loli ano e mai o ka pilikia a loa ka lanakila.

Iua lahilahi ka ma'i, alaila, iloko o 18 la e hana ai; a ina e manaoa ka pilikia, he 36 la e hana. A ina e inoio loa ka ma'i, ua hele a palake loa kahi wahi o ke kino, alaila, iloko o 72 la, e ikeia no ke ola e loa ana. E malama loa hoi i na rula mua i hoikeia se nei; aole no hoi oe e poina i ke noi ana i ka maua Lauie a kua mai ia ee.

(Aole i pau)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE 16. HELU 46.

POALIMA, IANUARI 19, 1906,

.05 KENETA O KF KOPE

O Oe no Ka'u e Lawe a Lilo!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА]

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

He mea maopopo, he manao kipi keia o ua poe alii nei, oia i o ka Moi pololei a oiaio maluna o lakou a pau, oia no o Kiwalao.

Aka, o keia ohumu a manao kipi a ua poe alii nei i upu ai, ua uhiia iho la ia e ka lele kua mua ana a Keoua Kuaahuula. A e hoikeia ana keia kipi ana o Keoua Kuaahuula mahope ae nei.

A pau ke kukala ana o ka Moi i kana olelo kuahaua no ka mea e pili ana i ke aupuni, hoi mai la o Kamehameha ame na 'Iii o na Kona Akau nei.

I keia hoi ana mai o Kamehameha a hoea i Keei, ua kaohi aku la o Kekuhaupio ia Kamehameha me ka olelo ana aku:

"E noho kua ia nei a ahiahi aku, ea, alaila, hoi hou kua i ko kaikuaana 'la i keia po."

Ae mai la o Kamehameha i keia manao.

I ke ahiahi ana iho, holo aku la o Kamehameha a me Kekuhaupio a pae ma Kapauai ma Honaunau; a hele aku la laua mai laila aku a hoea i na halau mua o ke alii ka Moi Kiwalao.

I ke komo ana aku o Kamehameha ma iloko o ka mua, e hoomakaukau ana ka aha i nu awa a ka Moi. Ia wa o ke noi aku la no ia o Kekuhaupio i ka Moi, ia Kiwalao, ma ka olelo ana aku:

"Ho mai kua awa na ia nei e mama (Kamehameha)."

Alaila, pane mai la o Kiwalao: "Heha hoi ka lala mea e mama ai."

Pane aku la o Kekuhaupio:

"Oia kauoha ia a na makua o olua. E noho kanaka aku kekahi keiki o olua ma lalo aku o kekahi, ke ku kekahi o olua i ka moku."

A mama iho la o Kamehameha i ka awa. A pau ka mama ana, aumiki nohoi a maikai, a kahee no hoi a ku i ka apu.

O ko Kamehameha hahau iho la no ia i ka pule a noa, lalan mal la ka Moi i ka apu awa mua a paa i kona lima a haawi ae la i ke aikane aloha ana.

A i kona (oia hoi ua aikane la a ke alii) hapai ana ae i ka apu awa no ka inu ae, o ka wa no ia a Kekuhaupio i pa'i aku ai i ka apu awa a lele ana i kahie. A o ka pane aku la no ia o Kekuhaupio imua o ka Moi:

"Hewa ke alii! Aole paha i mama ko kaikaina i ka awa—e, no ke kanaka. Nou, no ke alii."

O ko Kekuhaupio wa no ia i peku aku ai ia Kamehameha me ka i ana aku:

"Hoi aku kua a kau iluna o ka waa."

O ko laua nei hoi mai la no ia a hiki i kahi i hekau ai o ka waa o laua, o ko laua kau iho la no ia a hoi mai la no Keei.

Ua lilo keia hana ana a Kekuhaupio i mea nune nui ia e ko ke aloalii o Kiwalao. Ua ahewa kekahi poe ia Kekuhaupio, a ua apono kekahi poe iaia, a ua hooili ae la i ka hewa maluna o ka Moi o Kiwalao.

*** **

E ka makamaka heluhelu, ma ka mahale o keia moolelo i loa ma i ka mea kakau, mai ke kua hau L. S. Peleiholani mai, a i hoike mua ia aku ma kekahi mau helu i kaa hope ae nei. e ikeia ai ka pule a Kamehameha i uhau ai no ka apu awa o ke alii, a pela no me ka inoa o ke aikane punahele a Kiwalao, ke kanaka hoi ana i haawi aku ai i ka apu awa.

Oia i, he mau paewaewa no kai ikeia mawaena o keia mau mahale i hoikeia ae la, eia nae ma na mea ano nui loa i loa iloko o kela a me keia mau mahale elua, ua niki ke hoopihaha na wahi haka-haka o kekahi mahale e na mea i loa ma kekahi mahale.

(Aole i pau.)

KOHOIA O M. FALLIERES I PERESIDENA NO FARANI.

(Nuhou o na Aina E.)

KA PERESIDENA HOU O FARANI.

Parisa, Ianuari 17—Ua kohoia iho nei o M. Fallieres i Peresidena no ka Repuholika Nui o Farani, ma kahi o M. Loubet.

KIPAKUIA KE KAIKUAHINE O KEKAHI LUNAMAKA-AINANA.

Wakinekona, Ianuari 18—Ua hoike ae o Senata Tillman o Karolina Hema, e waiho mai ana oia he olelo hoo. holo e ninou ana i ke kumu i kipekua ai o Mrs. Morris mai ka Hale Keokeo aku.

FARANI A ME VENEZUELA.

Barila, Jan. 18—Ua hooke pili Aupuni mai o Germania aole e lakoo ia Venezuela no na mea e pili ana mawane ona ame Farani.

HE PANE I KA HUI "PRAY UNION."

E hoole ana no paha oukou la aole i ae ke Akua a apono i ka mare lehulehu?

Oia! hoopaakiki ia; no ka mea; aia no ia oukou ka mana apono, a kue. Ka oukou mai no auanei, na ke kanaka wale iho no ia. Aia no paha a iho maoli mai ke Akua a kahea leo nui mai, a i ole, olelo pakahi mai i kela a me keia mea, he poe ka mare lehulehu, alaila, manaio oukou, a i ole, aole ana no paha oukou e manaio ana.

Aka, ke i aku nei au ia oukou, ina ua hoohele e mua oukou he mare lehulehu mamua o ko oukou maopopo ana me ka loa ole o na hooia, e hiki mai ana ka la e huhu ai ia ano manaio; a e like me ka oiaio o ka olinolino o ka la i ke awakea, pela no auanei ka oiaio o keia mau olelo. O na manao hooia ole, he opala ia, aole i'o, aole kumau.

Ke hooiaio ia aku no ia onkou he pono, he oiaio, ka mare lehulehu ke lawelawe ia me ka manao pono me ke ku i ko kanawai, maluna o ka palapala hemolele, aole mawaho ae. E like me ko kakou noho ana i keia wa, ka mare ana i ka fuca i pono i ko kakou manao, me ke kulike i ke kanawai, aole me ka iho nui o ke Akua e kama- iho maoli mai, pela no na kupuna

o kakou i hana ai. A i ka hana ana pela, ua apono ke Akua.

O ka palapala hemolele a pau ua haawia mai ia e ka Uthane o ke Akua, he mea ia e pono ai no ke ao ana, ka papa ana, no ka hoo pololei ana, no ka hoonauao ana, ma ka pono i hemolele ai ke kanaka o ke Akua i makaukau loa ai hoi i na hana maikai apau. 2 Tim. 16:17.

Na Hooaua Dala

I mea e hoemiia mai ai ka nui o ka hana ma ke kakau ame na lilo poolota nohoi, no ke kakau ana i na "Likiki" Hookaa no na uku nupepa e hoonauia mai ana e na makamaka no Ka Na'i Aupuni, e hoolaha mau aku ana makou maloko o na kolamu o ka makou nei pepa i na hoike no ia mau hookaa dala ana, a oia na Hoike Hookaa Dala no ka pomaikai o na poe hookaa mai i ka lakou mau dala.

He kulana hanohano a hiehie keia mau hoike ana i na inoa o ka poe hookaa dala mai no ka makou nei pepa.

Ua hookaa mai nei o Charles Papoko he 75 keneta no ke ola o Ka Na'i Aupuni no ka malania o Ianuari nei. Na ke Akua no e kokua mai ia oe.

DENEVA, Jan. 19—Fakete ke ole o Xinaia Peabody me ka wahine mamuli o ka hanai malu ia ana me ka laau make. O ke kaimahine ka mea kupilikii loa.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponono ia Hawaii.

BUKE 16. HELU 47.

POAONO, IANUARI 20, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

O Oe ia, e Pakanaloa—E Laukaieie!

KA MOOLELO O

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

He mea waiwai nui ka hoiliili a me ka hoakoako ana i keia mau hunahuna moolelo a paa i kahi hookahi i hiki ai ke malama ia, a i ole ai hoi e nalowale loa mai ia kakou aku nei, a mai na mamoa me na pua a kakou o keia mau mua aku, e like me ka nalowale loa ana o ka Moolelo Hawaii a S. M. Kamakau i hoopuka ai ma na nupupa "Kuokoa" a me "Au Okoa."

I kekahi la ae, koi mai la o Keawemauhili i ka Moi Kiwalao a me na 'lii a pau o ua Moi Kiwalao nei, e okioki a e mahelehele i ka moku o Hawaii, oia he e okioki i ka aina.

Ua ae aku la no o Kiwalao i keia manao o Keawemauhili, no ka mahelehele i ka aina, a pane aku la o Kiwalao:

"Ua makemake au e okioki i ka aina, a no kuu kaikaina kekahi aina no Kamehameha."

A e hoomaui, o Keawemauhili ka mea makemake ole ia Kamehameha, a oia no ke alii nana kela olelo kaulana, "E o—u i ka maka o ka wauke oi opioio," he olelo pili hoi no ka pono e pepahi ia o Kamehameha i kona wa uuku, a oia no auanei ka mea nana ka pane aloha ole a makona i pane mai imua o ka Moi Kiwalao, iaia i olelo aku ai e haawi i kahi aina no Kamehameha, kona kaikaina; a o ua mau olelo 'la a Keawemauhili oia keia:

"Aole pela ke kauoha a ko ma kuakane. Ua kaawale no ke kauoha i ko kaikaina, oia ke akua o

olua, a o kona aina no hoi mai kahiko mai, oia no kona aina i kauohaia mai ai.

"O oe no ke alii nui o ke aupuni, owau aku no malalo ou; a o na alii mai no malalo o kua a me ko kaikaina. O keia ke kauoha a ke kupapau."

Ua ae iho la o Kiwalao i keia manao o Keawemauhili no ka okioki, mahelehele a me ka haawiana o ka aina. Nolaila, ua okioki ia iho la ka aina.

Ma keia okiokiia ana o ka aina, o Keawemauhili ka mea i alunu nui i ka aina. Ua pau iaia na aina nunui.

Ua haawi ia ae la no hoi na aina i na 'lii, i na puuli, i na kaukualii a i na punahele a na 'lii a me na kanaka koa.

I ka lohe ana o Keoua Kuaahuula i ka okiokiia a me ka maheleheleia ana o ka aina, ua hele mai la oia i kahi o ke alii o Kiwalao e noi aina ai.

Maanei, e hoomaui kua e ka makamaka heluhelu, o Keoua Kuaahuula a me Keoua Peeale, he mau keiki mahoe laua na Kalaniopuu me kekahi o kana mau wahine, oia o Kaneikapolei, kekahi o na wahine i kaulana i ka ui iloko oia mau la.

O keia kanaka o Keoua Kuaahuula, he kana a maikai ia o ke kino ma kona mau ano apau. He maikai kona helehelena, a he kiekie pololei kona oiwi kino, he hanohano a me ka hiehie ke ike aku. O kona lauoho, ua hele a hawe ilalo o kona mau kapuai wawae.

O ka la o Keoua Kuaahuula i hele mai ai imua o ka Moi Kiwalao, no ke noi aina, oia ka la mahope iho o ka pau ana o ka aina i ka maheleheleia e ka Moi Kiwalao.

O keia ka hoomaka ana o ke kaulakoia ana o ke kua kuloko mawaena o Keoua Kuaahuula a me Keoua, a hili palaha ae la hoi ke kua a komo o Kamehameha a me kona poe alii, a hooukaia ai ke kua kaulana o "Mokuohai" ke kua na'i aupuni mua loa a Kamehameha.

Ua kahi kole ka la, i ka hua ana mai o Keoua Kuaahuula i kahi o Kiwalao, a olelo mai la imua o ka Moi

KAU KA WELI I KE ZA O RUSIA.

Lanakila Hou na Poe Liberala!

(Nuhou o na Aina E.)

LANAKILA HOU NA LIBERALA.

Ladana, Ian. 19—Ua koho na Liberala he 202 na hoo o loko o ka Ahaolelo, he 87 poe Uniona, he 35 Poola, a he 60 poe Lahui.

HOPOHOPO A PIOLOKE KE ZA.

Sana Peteroboro, Ian. 19—Ua paa ka Emepera no na hana hoomaikai i ka wai o News, no ka wa mua loko o 200 makahiki i hooa kino ole ai ke Za no ia oihana. A oia nohoi malaila ka halepale i hoanokooia no ke Za i kipokaia ai i kela makahiki i hala oia e malamaia ana he haipule.

E Hoao Wale Iho Hoi.

(Hoomaui.)

LAAU MA'I LEPERA HELU 2.

O ka Helu elua o na mahele o keia mahele a makou e hoomaikie aku nei, oia hoi keia. Ache hewa o ka hooa wale iho.

O keia lasu, oia no ka Uala Hawaii nei o kakou.

A penei ka hana ana. Ekolu uala e hookomo iloko o ke kuni wai wela. He kuni maemae, elike no me ke kuni e kupa ai i ka lau paine. O na Rula no i hoikeia ma ia laau, oia no ko keia. E hoomaui popo oe, he 3 uala no ko kupa hookahi ana; a he 5 la e kupa ai, oia hoi ka pau pono ana o ke kua-lima, ua likeia me 15 uala.

E kupa i keia mau uala ekolu a loa ka ikaika o ka paha ana o ka mahu; alaila, o ka hoopulo'ulo'u no ka hana, elike no me ko ka mea i hoikeia no ka lau paine. Mamua o ka hoopulo'ulo'u ana, e hookaawale mua ae i hookahi kaha wai wela o kela wai uala.

E hana mau no elima la; a i ke 6 o ka la; e auau maoli me ke sopa. O na Rula i hoikeia ma ka laau lau paine, oia no ko keia, mai paine i ka pule i ke Akua.

He laau keia e hana ia ana i kela wa ana keia wa e matemakeia ana. Aole keia he lasu ukali no ka laau

maui; a pela nohoi ka lau mua, ukali ia he laau ukali no keia. Ina e makemake e hana i keia laau ae la, alaila, o keia laau wale no a ola; a ina o ka mua, i ka laau mua no a ola.

O ke kolu o ka laau, e ikeia ana ia ma ka moolelo o Hiiaks, ma ko Hiiaka ma wa i hele ai a hooa i Heeia-kea.

Na Hookaa Dala

I mea e hoemi a mai ai ka nui o ka hana ma ke kakau ame na lilo pooleta nohoi, no ke kakau ana i na "Likiki" Hookaa no na uku nupepa e hoounaia mai ana e na makamaka no Ka Na'i AUPUNI, e hoolaha mau aku ana makou maloko o na kolamu o ka makou nei pepa i na hoike no ia mau hookaa dala ana, a oia na Hoike Hookaa Dala no ka pomaikai o na poe hookaa mai i ka lakou mau dala.

He kulana hanohano a hiehie keia mau hoike ana i na inoa o ka poe hookaa dala mai no ka makou nei pepa.

Eia mai no Ka Na'i AUPUNI, me ka Ui Palekoki Uwila. He ui boi kau i ka Ui Hapa Panioio!

Ua hookaa maila o Mrs. Sam. Paaniani i keia nohona inea, ma ka pule, ma kua wai noho ma Kewalo, Ianuari 20, M. H. 1906, i ka 60 o na makahiki. A he mea ka

KA NA'I

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE I. HELU 48.

POAKAHI, IANUARI 22, 1906.

Makani Hali'ali'a Aloha ke Ala o Hawaii

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauia.

"E ke 'Lii—e!" wahi a Keoua Kuaahuula i olelo mai ai imua o ka Moi Kiwalao, "Ua lohe ae nei au ua mahelohelo iho nei oe i ka aina no au mau punahale, a oia ka'u, i hele mai la ia oe i mau wahi kalana aina nou a me a'u. O Olaa ae nei a me Keaau, na kaula ia mau kalana e ai."

Pane aku la o Kiwalao i na o Keoua Kuaahuula:

"Ua lilo ia mau aina, aohe o kaula aina o laila."

Alaila, nonoi hou no o Keoua Kuaahuula:

"Aohe hoi o ka mea i lilo, ua lilo aku la no hoi ia. Pehea o Waiakea ame Ponahawai; na kaula hoi ia mau kaulana aina e ai."

Pane aku la no o Kiwalao: "Ua lilo no ia mau kaulana aina. Aohe o kaula o laila."

Nonoi hou no o Keoua Kuaahuula: "A ina hoi ua lilo ia mau wahi, ea, alaila, o Waipio ame Waimanu, na kaula hoi ia e ai."

Pane o Kiwalao: "Ua lilo no ia mau wahi. Aohe no o kaula o laila."

Alaila, nonoi hou no o Keoua Kuaahuula: "Lilo aku la hoi ia mau wahi, alaila, pehea hoi o Puu waawaa a me Puuanahulu?"

I keia noi a Keoua Kuaahuula, kunana iho la o Kiwalao, a mahope pane aku la:

"Aohe no o kaula o laila. Ua lilo no ia mau wahi."

"A pehea hoi o Kahaluu ame na Keauhau elua? Na kaula hoi ia e ai," wahi a Keoua Kuaahuula i nonoi mai ai ia Kiwalao.

Pane aku la no o Kiwalao me keia mau olelo:

"Ua lilo nē ia mau kalana. Aohe o kaula o laila. O ko kaula mau wahi aina mua no paha ko kaula la. E aho no oe o kaula, he moku okoa no kou. Owau no ka ole o kaula. O kahī waha wale no paha ko'u. O ka mea e loa mai ana i ke alii, i ka makuakane no hoi paha o kaula, ia Keawemauhili, o ko'u iho la ia. Oia la i lohe oe e ke 'līi."

Ia wa i kani iho ai ke ka a Keoua Kuaahuula me ka olelo ana ae:

"Ka! O ho'u nele iho la no ka noi keia i ka aina o nei okioki aina ana iho la?"

Ae aku la o Kiwalao. A o Keoua Peeale hoi, aohe ona pane leo. O kana noho malie wale iho no. O ka pua o ka mau e lili ana ia, aka, o Keoua Peeale, aohe ona oni, aohe luli ae.

Ua oleloia no ka noho malie o keia alii o Keoua Peeale, ua ku oia i kona la i hookauhuaia ai a o ka i'a oia la, he Hilu, he i'a no'e no'e.

E hoomanao e kuu maka heluhelu, ina he hilu ka i'a e hookauhua ai o ka makuahine, alaila, he Moho-e'a ka manu o ka nahele e ku like ai ka noho malie me ko ka hilu.

No keia nele ana o Keoua Kuaahuula, aohe i loa wahi aina mai iaia mai a Kiwalao mai, o kona hoi aku la no ia a kauoha aku la ia Kapuaahiwalani (k) kekahi o kona mau kanaka kōa, e ha'i aku oia i ke kauoha alii imua o na kanaka:

Ua hooko aku la o Kapuaahiwalani i ua kauoha alii nei, oia hoi, o ka Puali Poniu, malalo ia o kana alakai ponoi ana; a o ka Puali Pu-keawe malalo ia o ke alakai ana a ke kaakaua Kaieiea. He elua no mau pualikaua o Keoua Kuaahuula.

Mai ia la a po ke kaa kaula ana, ka paikau ana a pau pono na hana apau; kakua na puali, hume na malo, uhi na ahuula, ko-ki na mahiole, kauluwela ke kula i na kōa; kau lanalana na pale-kaua puu niu i ulanaia ma na lima o na kōa. A kauohaia aku la ua poe kōa nei, e hele i ka lele kawa.

Aole i pau.

OKAKALA NA HULU O FARANI

(Nuhou o na Aina E.)

Aohe Onioni a ke Aupuni o Amerika.

HANAIO O FARANI IA VENEZUELA.

Washington, Jan. 20—E kaohala aku ana o Peresidena Castro o Venezuela, e waiho like mai oia i olelo maia ia Farani. Aia he olelo mokukama o Farani ma kahi kokone i na aekai o Venezuela.

KAUA HULIAMAHU MA EKUADOA.

Guayaquil, Ekuadoa, Jan. 20—Ua komo ae na hipi ma ke kulamahiolo o Quito. A ua ho ae ka Hooponopono Aupuni ia Hope Peresidena Moreno, a ua koho ae oia i Ahe Kuhina hou.

Ka Haiolelo a Peresidena S. E. Wooley,

MA KA

LUAKINI O "I HEMOLELE I KA HAKU," MA AUWAI-OLIMU, HONOLULU.

Ua loa mai keia hoikeana ma ko Iosepa Kamika nihau ana i ke Akua, e pili ana i kona apono ana i kana mau kauwa ia Aberahama, Isaaka, Iakoba, Davida ma. no ko lakou noho ana me na wahine ame na haiawahine lehulehu. Ua olelo mai ka Hagu elike me ia i pau ma ka mokuna 132 o ka Berita ame na Kauoha; na apono aku au ia lakou kau mau kauwa elike me ka'u i kauoha aku ai ia lakou, a ua hoehewa au ma o kolakou hana ana i ka mea i ku-e i ka'u kauoha.

He kanawai nui keia sole no kela ame keia. He kanawai no ka poe i kupono, sole no ka poe palupalu a kapekepeke o ka manao. He matemake nui ke Akua i na poe apan e hiki aku lakou i ke kulana e hiki ai ia lakou ke hooko aku i keia kanawai.

Ua nui ke kahaha o Iosepa no keia kauoha, a ua kali kona hooko ana i keia kanawai oia i na olelo i ka popilikia nui e hiki mai ana ma luna o ka poe Hoana, a no ka lohihona o kana hooko ana i keia kauoha ua hiki mai la he olelo:

imua ona me ka pahikaua a kauoha mai la, e hooko koke aku ia i keia kauoha a ka Haku, a ina aole, e hoala mai ana no ki Hagu i kauwa nana, i hiki ke hooko aku ia kauoha. Nofaila, ua hooko aku o Iosepa Kamika. E loa no keia iloko o ka moolelo Ekelesia.

Ua hoekaka mai la oia i ka manao o kela pauku ma Isaia 4:1; e olelo ana, ia la la e holo no na wahine ehiku e hepu i ke kane hoekahi. E ake ana keia poe wahine e kapeia ma kou inoa (inoa e ke kane) i ahu ai matou i ke makou iole iho, a i ai iho i ka makou ai iho, i mea e pau ai ko makou Hoana (reproach). Ua olelo mai o Paulo, o ke kane ke poe o ka wahine, Epezo 6 23-24.

O ko'a manao no ia waha wahine o pioio, e mare lakou, a e hanaa zeiki. a e hooponopono i ka hale i loa ole ka hale e heino (reproachful) mau ai na olelo i Timoteo 5:14, sole hoi i hanaia ke kane na ka wahine, aka, e ka wahine soke ke kane—Aole hoi ka kane wale no me ka wahine eia, sole hoi ke wahine wale no me ke kane ole iloko o ka Haku, I Kor. 11 3-11.

(Homenawai a hana hou aku i ka la aepo.)

Eia mai no KA NA'I AUPUNI, me ka UI Palakahi Uwila. He ui-hoi kaula i ka Ni Hapa Panielo!

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 49.

POALUA, IANUARI 23, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Makalakala ka Lauwili o Koolau!

KA MOOLELO O

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

Ua a'oa'oa aku la ua poe kana-ka nei, e olelo lakou e hele ana ka lakou huakai i ka lele kawa a i ka auau kai.

I keia hele ana mai o ua huakai nei a Keoua Kuaahuula, a ike ae la ka Moi Kiwalao, ua ninau ae la oia:

"E hele ana la i hea o ua o Keoua ma?"

Olelo aku la kekahi poe i lohe i na olelo a na kanaka o Keoua Kuaahuula: "E hele nui ana i ka lele kawa."

E hoomanaoia ma keia wahi, o Kaieiea, he keiki hookama no oia na Keoua Kuaahuula, a oia kekahi o na kanaka ko loa iloko o ia mau la.

Ma keia hele ana a ua alii Keoua nei, ua hele pu no ia me Uhai, kona kahu, a pela no hoi me kana mau aikane punahele.

Ua hele mai la lakou a hoea i kahi i kapaia o Keomo, he wahi keia aia ma ka hikiha hema o Kees, ma Kona Hema, a he nui hoi ka niu e ulu ana ma keia wahi.

Eia ma keia wahi a ma Keeki no hoi i noho ai na kanaka o na 'Iii i huli mahope o Kamehameha. Eia hoi ma Keeki i noho ai o Kamehameha me Kekuhaupio i nei wa.

I nei hele ana mai o Keoua Kuaahuula ma a hoea i Keomo, ua kena ae la ua alii nei ia Lupenui, ke alii o Keaiwa e kua i ka niu. Elike me keia kauoha a Keoua Kuaahuula, pela i hooko aku ai o Lupenui. Ua kua aku la ia i ka niu a moku a hina ilalo.

O ke kua ia ana o ka niu a mo-

ku, he hoailona ia no ke kua; oia i o ka niu, wahi a ka poe kahiko, he kanaka no ia.

A penei ke kumu i hochalike ia ai ka niu me ke kanaka: O ke poo o ka niu, aia ilalo o ka honua, a o ka hua o ka niu, oia no na ahui hala kaulana o Naue i ke kai, a o ke kino no hoi o ka niu, oia no ka mamane i kaulana ma ke mele a Hiiaka—"Ki-ke ka a-la, u'e ka mamane." Nolaila, moku ka niu, ma no hoi ke kanaka.

O ka hoike maoli ana keia o Keoua Kuaahuula i kona manao kuaa kuae ia Kiwalao, no kona inaina i ko Kiwalao hoonele ana iaia i ka aina. A ke hoeu hookalakupua nei oia i na hana hoolawehala ia Kiwalao a me na 'Iii o Kona.

Moku aku la ka niu i ua Keoua Kuaahuula nei i Keomo, hele loa mai la lakou a hoea i Keeki.

Ilaila ike mai la oia a me kona poe kanaka i kekahi poe alii a me na kanaka oia wahi e heenalua nui ana, a o kona kena ae la no ia i kona poe kanaka e pepehi i nei poe e heenalua nei. O keia poe kanaka nae no ko Kamehameha ao-ao lakou.

He ekolu o keia poe kanaka o ko Kamehameha aoao i pau i ka pepehiia e na kanaka o Keoua Kuaahuula; a he elima hoi kanaka i paa i ka hopu ola ia, oia i lakou e holo ana.

O na kanaka ekolu i make, oia o Poomahoe, o Kalino ame Kaihekaola. A o keia ka poe na lakou ka niu o Keomo i pau ai i ke oki ia e Lupenui ma, mamuli o ke kauoha a Keoua Kuaahuula.

O keia poe i make iho la a me na kanaka elima i paa pio ai, ua kauoha ae la o Keoua Kuaahuula i kona poe kanaka e lawe i ua mau heana nei a me na kanaka pio i mau alana na Kiwalao ka Moi ma Honaunau.

He hana hoao keia a ua Keoua nei i ka hoahanau ia Kiwalao. Oia hoi, ina e lawe ole ana o Kiwalao e hoi i nei poe kanaka ana i hoouna aku ai, oia i he poe kanaka lakou no ko Kamehameha aoao; a haawi mai hoi o Kiwalao i ka olelo hoahewa iaia (Keoua Kuaahuula) no ka pepehi ana i na kanaka o Kamehameha, alaila he mea maopopo ua holo no ko Kiwalao manao

OKAKALA NA HULU O FARANI!

(Nuhou o na Aina E.)

Poino na Koa Pake i na Koa Farani.

FARANI A ME VENEZUELA.

Wasinetona, Ian. 22—E hookuu laelae ia ana na kina o Farani ma na hana pili ia Venezuela.

KE KALI NEI O FARANI.

Parisa, Ian. 21—Aole ke Aupuni e lawelawe aku ana i kekahi hana ma Venezuela, mamua ae o ka loa ana mai o ka hoike a M. Taigny.

NUI KA POINO O NA KOA PAKE.

Maseiles, Ian. 22—Ua hoouhecia ae na koa Pake kumau o Kina e na koa Farani. He 300 poe Pake i pau i he make, a he 300 poe i hoehala. O ka nui o na koa Farani i make, he 36 wale no.

aloha mahope o Kamehameha; alaila e huli ana ia e kua ia Kiwalao; aka hoi, ina e lawe ana o Kiwalao i na mohai ana i hoouna aku ai, alaila ua apono o Kiwalao i ka make ana o na kanaka o Kamehameha, a ha apono pu hoi oia (Kiwalao) i kana hana.

(Aole i pau)

Ka Haiolelo a Peresidena S. E. Wooley,

MA KA

LUAKINI O "I HEMOLELE I KA HAKU," MA AUWAI-OLIMU, HONOLULU.

O ka hoino (reproach) o ka wahine oia no aohe kane, aohe hanau keiki, aohe inoa, ina e hanau keiki ma ka moekolohe ana, aohe inoa o ke keiki. Oia ka hoino (reproach) e hoouliia'i maluna o na wahine.

I keia wa ua oi mahuaaku ka heluna o na wahine i ko na kane. E nana i ka hoike helu kanaka o ke aupuni. Nui ka moekolohe a hookamahanua ma na aina like ole. Nui na oki, nui na keiki e hanau nei aohe maopopo ka maukuakane. Aohe poo o keia mau wahine, nolaila, ua pili ka hoinoia me lakou.

Nui na kane hiki ole i ka mala-ma i ka wahine, e unauha ana, e

ona ana, a e lu ana i ka ikaika a me kahi loa i o a ia nei, nolaila e hiki mai ana ka la e ike maopopo ai na wahine i ka pilikia e hiki mai ana maluna o lakou, a e noonoo ana lakou i kahi e pau aku ai keia hoino mai o lakou aku, a he mea maopopo ia la la e hookoia ai ka wanana a Isaia i oleloia ae nei. Nolaila, e na hoahanau, e hoolana i ka manao. Mai nana i ka hoino ia mai. Ia lakou e peku ai ia kakou ilalo, e peku ana lakou ia kakou ilura. Noho malie mai hana aku, e hoakaka aku me ka maikai i ko kakou kahua.

Mai manao oukou e mare lehu-lehu ana kakou i ka la apopo. Ua ike ka Haku i kana mea e hana'i, a he mau aoao kupaianaha Kona.

He nui aku na mea ana i kama-illio mai ai i ku i ka mahaloia, a ua piha ka poe i ke eehia. Ua kulu na waimaka o kekahi poe, a he mea maopopo ua hoopuka mai ia i kana mau olelo mai ka puuwai mai ma o ke alakaia ana e ka uhane. Ua hooki oia i kana kamaillio ma o ka pule ana i ka Haku e hookupaa ia na mea apau ma ka oiaio, a e weheia ka pale pouli ame ka naau paakiki o ke ao nei ma ka inoa o Iesu Karisto. Ameen.

Eia mai no KA NA'I AUPUNI, me ka Ui Palekiki Uuia. He ui hoi kau i ka Ui Hapa Pau e...

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 50.

POAKOLU, IANUARI 24, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Eia ka Wai la, he Ola na Kane!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomauia.

I ka laweia ana o na heana a me na kanaka ola i hopu pioia'i e na koa o Keoua Kuaahuula a ho-ea imua o Kiwalao, ua lawe aku la no ia a hai iho la i ua poe heana nei, a pepehii iho la no hoi na kanaka ola a hai ia aku la no e ua Moi nei.

Nolaila, maopopo iho la ia Keoua Kuaahuula, a ohe i holo o Kiwalao mamuli o Kamehameha; a ua hoomau mai la no oia i ka nee kaula ana me na kanaka o Kamehameha, a ua kaula aku la no hoi ko Kamehameha poe kanaka me ua poe la o Keoua Kuaahuula.

O keia make ana o na kanaka o Kamehameha, e like me ia i hoike ia ae la, oia ka lehua mua o ka wehe ia ana o na kaula liliu ma-waena o na kanaka o Kamehameha ame ko Keoua Kuaahuula.

A o ka hoomakili ana keia o ke kaula a hiki maoli i ka lele kaula ana mai o Kiwalao ka Moi, ma ka aoao kokua ia Keoua Kuaahuula, kona pokii, a ku e hoi ia Kamehameha.

Ua nee keia kaula liliu ana ma-waena o na soao elua no ekolu pa-ha la, a i ka eha o ka la, oia ka la kaula nui, i komo kino mai ai o Kiwalao a me kona poe kanaka, a o ke kaula keia o "Mokuohai."

Ua olelo o Aberahama Fornander, ma kana Buke 2, "Polynesian Race," aoao 309, ua hooukaia ke a kaula o Mokuohai ma ka malama o Iulai, M. H. 1782, a ua hahai aku no hoi ka Alekanedero buke Moolelo Hawaii (A Brief History of the Hawaiian People) i keia ku-

lana hoike manawa a Aberahama Fornander.

Ua oleloia ma keia hoouka kaula o Mokuohai, ua haalele mai la ke-kahi poe alii o ko Kamehameha aoao a holo aku la ma ka aoao o Kiwalao.

O na 'Iii i kaulana loa ma keia haalele ana i ko Kamehameha aoao, oia o Kanekoa, alii aimoku o Hamakua, a he makuakane pili ohana no hoi no ke alii Kamehameha.

Oiai o Kanekoa, he keiki oia na Kalanikeeaumoku me kana wahine o Kailakanoa. A o Keahia ke-kahi.

Ma ka Aberahama Fornander hoike hoi, o Kahai ka lua o na 'Iii i huli ma ko Kiwalao aoao, oia hoi ka aoao o Keawemauhili. A o keia Kahai, he hoahanau pono oia no Kanekoa.

Aia ma ka aoao mai o Kiwalao na 'Iii o Hilo, Puna a me Kau, e huipu ana hoi me Kanekoa a me Keahia (a i ole, o Kahai paha) na 'Iii i haalele iho ai i ko Kamehameha aoao.

A ma ko Kamehameha aoao hoi, eia na 'Iii i komo pu ma keia kaula ana:

Keeaumoku, Keawe a-Heulu, Kameeiamoku, Kaimanawa, Keku-haupio, o na kaikaina no hoi o Kamehameha, oia o Kalaimamahua, Kawelookalani a me Kalanimalo-kuloku-i-ke-poo-o-Kalani a me na 'Iii e ae no hoi o Kona a me Kona-hala.

Ua oleloia nae, ua oi aku ka nui o na 'Iii mahope o Kiwalao.

I ke kakahiaka nui o ka la i hooukaia ai ke kaula o Mokuohai, ua nee aku la na 'Iii ma ko Kamehameha aoao no ke kahua kaula, a koe o Kamehameha, aole oia i he-le i keia wa, oiai ua au'a ia oia e ke kahuna e Holoae, me kana kai-kamahine o Pine kona inoa, he makaula wahine.

Ma ka hoomaopopo ana, o keia na kahuna alakai ma ko Kamehameha aoao. A aia no hoi ma ko Kiwalao aoao he poe kahuna alaka-kai kaula, a o Kalakuihaha ke kahuna poo ma ia aoao, he poe ike keia ma ke kilo ana i na ouli o ka lanakila ame ka haulepio.

(Aole i pau)

PEPEHIA NO KA AE OLE E MAKE.

(Nuhou o na Aina E.)

Poino he Mau Ola Lehulehu Wale.

HE PEPEHI KANAKA MAINOINO.

Boise, Idaho, Ian. 22—Ua pepehi ae o Henry Nenebanner ia Ollie Powell, he wahine, no ka hoole ana, aole e mare iaia, a pela hoi me kana punelua, ka makuahine a me ke kaikuahine, a mahope pepehi iho la no ka lima koko iaia iho a make.

POINO MA KA LUAKINI BAPETIZO.

Ua ulu ae he hamaole maloko o kekahi Luakini Bapetizo o na Paalo, ma nehinei, mamuli o kekahi paahahi. He 18 poe i make, a he 40 i hoehala.

KA MOHO LUNAKANAWAI A KIAAINA CARTER.

Ua loa mai nei ka lohe ia nei ua waiho aku nei o Kiaaina Carter, i ka inoa o Robbins B. Anderson i lunakanawai kaapuni ma kahi o Lunakanawai Robinson. He kanaka opio kela mai ka mokuaina mai o Nu Ioka, a he keiki oia na kekahi kahuna-pule. He 29 wale no ka nui o na makahiki o keia kanaka opio; a he haumana oia no ke kula kanawai o Havada. Eia oia ke noho lawelawe nei i ka oihana loio ma ke keena loio o Ballou ame Mark.

KA HANA A KE OPULEPULE.

Ma ka la e ku ana ka Maunaloa ma Punaluu, Kau, Hawaii, ua ikeia aku la kekahi wahine opulepule e kanu ana i na pua lilia wai ma kekahi wahi pili kahakai o Punaluu. A i kona ninuana ana aku i ke kumu o kona hana ana pela, hai mai la oia, e hoomakaukau ana oia ia wahi no ka mare ana o Pele me Moku-halii. A ma ia wahi e pae mai ai laua. He cepe no na hana a ke opulepule. Mahia o na mamu aku la no keia a ka Wahine o ka Aahu-Keoteo o Kau, i kaulana mua loa mai ai, a huli ai ka nohoulii.

Ke pii mahua hua mau nei na poe lawe i keia wa. E au mai.

AOLE E PALA KOKE ANA KA MAI'A

Ua loa mai nei ka lohe ia Hawaii nei, aole ka Peresidena Ru-savela e apono koke mai ana i ka moho lunakanawai kaapuni a Kiaaina Carter i hoouna aku nei i Wakinekona, ua lohe lauhua ia mai, e noii pono mai ana ia i ka oi-aio o keia kukahalake a Kiaaina Carter no Lunakanawai Robikana. A ina he lono oiaio keia i loa mai nei, alaila, aole e pala koke ana ka mai'a o loko o keia lua hoomau; mai'a o ku-kahala-ke ia mai nei.

I ko Makou Poe Lawe Nupepa

Ke hoike aku nei makou i ka lohe imua o ko makou poe heluhelu ame ka poe spau e makemake ana e lawe i ka Nupepa KA NA'I, AUPUNI nei, he 75 keneta ka auhau o ka nupepa no ka mahina hookahi, a he 25 keneta hoi no ka pule hoi; a ma ke kuike wale no e hokoa a mai ai keia auhau. A e hoouna mai hoi i ka Ona o keia Nupepa i na kaula Nupepa ame na Dala spau no ka uku o ka Fe-pa. Aole i ae ia ka aie, koe nae na aelike e hana ia ana me ka Ona o ka Nupepa.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 51.

POAHA, IANUARI 25, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Kulia i ke Alohilani!!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomauia.

HE MEA waiwai ole paha keia hoike ana aku i nei poe kahuna e ku nei ma kela a me keia aoao i kono iloko o keia paio ana, oiai e manao ana kekahi he mau hana Pegana a hupo wale no ia a ia poe, aka, he au i'ono ia o ka Pegana a ike ole o Hawaii i ke Akua o na Karistiano, eia nae e noho ana no nae ia poe iloko o na hoomanao ana, aia no he mea mana oi aku i ko ka ikaika kana-ka maoli.

A nolaila, aole anei e hiki ke oleloia ae ia poe e like me ka Paulo i olelo ai i ka poe o Atenai:

"E na kanaka o Atenai nei, ke ike nei au, ua ikaika loa oukou i ka malama ana i na asua, ma na mea a pau. * * * Nolaila, o ka mea a oukou e hoomanao mau-ou aku ai, oia ka'u e hai aku nei ia oukou."

Ano, e nana kua e ka makamaka heluhelu i ka olelo wanana a Holoae i hoike aku ai ia Kamehameha, mamua ae o ko Kamehameha hele ana e kono kino iloko o ke kua ma ia la.

"E Kalani e! He la pilikia keia. E make ana na aoao elua; a e make ana kekahi alii o oukou; aka i hoololi ke Akua i ka make ma kela aoao, alaila, e mate ana he alii nui.

"Aka, he au kakahiaka keia, a nolaila, eia ke au iluna kahi i pii ai; nolaila, na kela aoao ka pa o ke kua i keia kakahiaka. Aia a au i ka la, hoi ke au ilalo, alaila, no kou aoao ia au, a na kou aoao ka pa o ke kua, a hee kela aoao."

E ike ana kua e ka makamaka heluhelu, i ka hooko pono ia o keia wanana a Holoae, ma ka hooili kua ana o na aoao elua ma keia la.

A aia mahope ae nei kua e ka mea heluhelu e ike ai i na olelo wanana a ke kahuna o ko Kiwalao aoao. ua ano, like loa kana ike me ka Holoae i hoike ia ae la.

I ka lele ana o ke kua i ke kakahiaka, ua hoomakaia ke kua me ka puali hunalele, a ma keia kua ana, ua hee ko Kamehameha aoao; aka, ua nui no nae ka make o ko Kiwalao aoao.

O na kanaka i make o ko Kamehameha aoao, ua laweia aku la ko lakou mau heana imua o ka Moi Kiwalao, a ua hai ia eia a me kona mau kahuna.

A pau ka hai ana a ka Moi Kiwalao a me na kahuna ona i na heana o ka poe make, ia wa i olelo mai ai o Kalaikuihana i ka Moi ia Kiwalao:

"O keia la, he au iluna, ua paia oe ke kua i ke ehua kakahiaka. Aia a hoea i ke awakea, hoi ke au ilalo, pa i kela aoao i ke ehua ahi; nolaila, e hoomoe ke kua a ka la apopo."

Ke ike nei kua e ka mea heluhelu, i ke kulike loa o ka ike a nei kahuna o Kiwalao me ka ike a Holoae, ko Kamehameha kahuna alakai.

A po kela olelo kaohi a hoomoe kua a Kalaikuihana i olelo aku ai ia Kiwalao, no kona ike ana e ilalo ana ke au o ka lanakila ma ka aoao o Kamehameha ke hoea i ke awakea, ka wa e huli ai ke au o ka la ilalo, aole i hoolohe mai o Kiwalao.

Ua hoopaaakiki oia e nee no ke kua imua, a kapae ae la oia i ka olelo a ke kahuna. Aia wa i olelo mai ai ke kahuna:

"E kuu Lani—e! Aloha wale ka hoi oe; a, aloha no hoi ke aupuni ou mau kupuna. Eia ke au o ka la la ke iho nei ilalo. E Kalani—e! E noho mai kua!!"

Aole nae he hoolohe mai o ka Moi i keia leo uwalo a kona kahuna. Hoopaaakiki mai la no oia e nee no ke kua imua.

Ke pii mahua hua mau nei na poe lawe pepa i keia wa. E au mai.

POINO KA MOKUAHI VALENECIA.

(Nuhou o na Aina E.)

Poino he Mau Ola Lehulehu Wale.

ILI KA MOKUAHI VALENECIA.

Victoria, B.C. Ian. 24—Ua ili ka Valencica aneane he 10 mile ma ka hikina ae o Lae Beale ma kekahi puu pohaku iwana moana. Ua hoike ae he waapa o ua moku la i pae ae ma Beale, me eono luina, me he la, ua poino na poe i koe aku. Ua make kekahi poe mamuli o ka lele ana iloko o ka hohonu lipolipo.

ELUA MAU MOKUKAUA FARANI I KA UOHAIA.

Proof of Spain, Ian. 23—Elua mau mokukaua i healele iho ia nei i keia la no Venezuela malalo o ke Kanoha Sisa a Farani.

He Pane Akea.

HE MANAO HAMAMA IA C. W. KINNEY.

E KA NA'I AUPUNI;

Aloha oe:—

E oluolu mai oe ia'u i wahi kaa-wale iki o kou kino, no keia wahi manao hoike e pili ana no kuu hoa kakele o ka makapeni nona kela inoa ma ke poo o keia hoike manao.

Ma ka Poalima aku nei, Ian. 16, 1906, ma ka uwapo waapa nei, i hui mai ai o Mr. Geo. Hapala me a'u, a hoomaka koke no ka nanai i kela pauku iwi i'ole no a lakou. Aia wa i hoea mai ai o Mr. Kini, a hoolole mai la no hoi i kana mau olelo i hiki ole no hoi iaia ke hili-nai iho i ka oiaio oia manao ona.

A ma ia wa, ua hoea mai la no hoi kuu hoa lawehana like o kuu manaoio hookahi, Bro. Moses Keaulana. A mahope iho o ka paro ana no elua hora, ua paa iho la ka'u iole iloko o ka pahu ma o ka'u haina 'la no kana ninau, penei:

"Heaha ke koku o ka wahine aohu ona poe?"

O ka'u pane: Ahe koku, ua make kela wahine. A ua maea, ua ino. Aohu pono i koe, ua make—make loa.

No keia haina a'u, aole loa au i ae aku iaia e hemo hou ae iwaho a hiki i ka wa i paa ai o kona waha, oia iaia ke paha mau la ka'u haina

imua o kona ihu, me ka mao ole ae, a pio iho la ka oe ahi.

A o ka Bro. Keaulana hoopaa ana hoi i kana manu iloko o kana pahu, penei no ia:

Ninau—Ua apono anei ke Akua i na hana mare lehulehu a Davida a me Solomona kana keiki?

Haina—Ae.

N. Koku anei ke Akua i na poe pepehi kanaka?

H. Aole loa.

N. A pehea o Mose, pepehi kanaka?

Ma keia haina a kona hoa i paa aku ai o Mose iaia a hiki i kona hoi ana me ka lhaloha.

(Aole i pau).

I ko Makou Poe Lawe Nupepa

Ke hoike aku nei makou i ka lohe imua o ko makou poe heluhelu a me ka poe apau e makemake ana e lawe i ka Nupepa KA NA'I AUPUNI nei, he 75 keneta ka aubau o ka nupepa no ka mahina hookahi, a he 25 keneta hoi no ka pale hoi; a ma ke kuike wale no e hoolohe ia mai ai keia aubau. A e hoomau hoi i ka Ona o keia Nupepa i na Kanoha Nupepa a me na Dalu apau no ka uku o ka Pe-pa. Aole i se ia ka aie, koe nae na aelike e hana ia ana me ka Ona o ka Nupepa.

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 52.

POALIMA, IANUARI 26, 1906,

OSKENETA O KE KOPE

E Ola i ka Wai Ola a Kane!

KA MOOLELO O

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

KE kumu o keia hoopakiki ana o ka Mo'i Kiwalao e hoomaui no ka nee ana o ke kaua imua a kapae ae la i ka olelo ka-ua a kaohi a kona kahuna, oia ka lana loa ana o kona manao i ka make a me ka hee ana o ka Kamehameha aoao.

Maanei e hoomaopopo iho kaua e ka makamaka heluhelu, i ke kulana o ka nee ana o ke kaua ma keia la.

Aia ko Kiwalao ma wahi i noho ai i Honaunau, a mai laila mai oia i nee mai ai me kona poe kaua. He loihio no keia wahi e nee mai ai a hoea i Kei.

He hele mai no hoi maluna o na a-a kuku, ooi a wanao'a. A ua hele mai no hoi o Keoua me kona poe kava a hoea i Hauiki, ma Kei.

O ua o Keoua Kuaahuula hoi, no ka lele e wale no paha o ka hauli iloko ona. e lanakila ana no ko Kamehameha aoao, ua hoouna e ae la oia i kona mau waa makai ae.

Ua olelo kekahi poe paa moolelo kahiko e pili ana ia Kamehameha, o ka ike i loa ia Holoae a me Kalaikuiaha no ka mea e pili ana i ka ehukakahiaka a me ke ehukahiaki o ke kaua, e like me ka mea i hoike mua ia ae nei, oia no ka ike i loa i ke kahuna o Keoua Kuaahuula.

Ua hai e mai no ua kahuna la ia Keoua, e lilo ana ke ehukahiaki o ke kaua ma ko Kamehameha aoao.

A na keia kahuna no hoi i a'o mai iaia (Keoua Kuaahuula) aia

ke ala o ke ola ma ke kai, a o ke kumu ia o ko Keoua Kuaahuula hoouna ana i na waa makai.

He mea maopopo ua hee ko Kamehameha aoao i ke ehukakahiaka o ke kaua, ua hoea ae la ke au o ka la i ka lolo, a ke nee ae la ka la e iho ma ka huli komohana, a o ka ehukahiaki ia, wahi a kahiko.

I ke a wa o ka hoomaka hou ana o ke kaua, a liuliu iki, ua paa hou iho la ke kulana o na koa o Kamehameha, aohe nee hou i hope, a he oni aku nae imua a ma hope nee hou iki mai la i hope; a i keia wa i komo pu aku ai o Kamehameha ma ke kaua ana.

Iaia i hiki aku ai ma ke kahuna kaua, i nana aku kona hana i ke kaua ana a na makuakane ona a me na kaikaina, na aikane a me na koa no hoi ona, ua ku no i ka hoomanawanui a me ke aloha iloko o ka ehaeha.

E alo ana i ka maka-ihe—e alo ana i na pahuna laau pololu—e pale ana i na hauna newa a kela aoao mai.

E lalau ana na lima i ka hoa paio—e kihele ana na lima i pu ia me ka lei-o-mano i na kani a-i o na hoa paio, a e hopu kino maoli ana no hoi i na kanaka a uhaki pu ae mawaena.

A o keia ano hana hookahi no hoi ka na koa huiia o Kiwalao a me Keoua Kuaahuula e nana mai la ma kela aoao.

Eia iloko o keia hoonee hou ana o ke kaua, ua ike aku la o Kamehameha i keia wa ana e nana aku nei maluna o ke kahuna kaua, me ka piha pahaohao nui o kona noonoo, i kekahi kanaka opio ui o kona mau helehelena, e nee ana ma ka huna paa o ka puahi me ka puahi.

He kanaka ehukahiaki, he mahiolo hulu manu ma kona poo, he wahi kikepa ahua ma kona kua, he malo ula ma ka hope, a o kana mau hauna o ka make e haawi ana maluna o na kanaka o ko Keoua ma aoao, ua like me ke ahulau.

Ma kahi e moe ai ka newa a keia kanaka ehukahiaki, e muu mokaki ana ka make o na kanaka, a he koku ahi maoli no ke ano o kana luku ana.

Aole i pau.

KA BILA KANAWAI MOKUAINA!

(Nuhou o na Aina E.)

Hooholo Lokahi na Lunamakaainana.

HOLO KA BILA KANAWAI MOKUAINA.

Wasetona, Ian. 25—Ua hooholo lokahi ae ka Hale o na Lunamakaainana i ka Bila Kanawai Mokuaina me ka nui ole o na olelo ku-e.

IWAKALUAKUMAMALIMA MILIONA DALA.

Kikako, Ian. 25—He \$25,000,000 a Marshall File i hoo-ili ae ai ma ka palapala kauoha hope. He \$8,000,000 i ka Hale Hoikeike o Kolumbia ma kona inoa, a o ke koena i kona ohana.

He Pane Akea.

HE MANAO HAMAMA IA C.
W. KINNEY.

A hai pu mai la oia, he elua no ona mahina iloko o keia ekalesia, aka, ua hiki nae ia'u ke paio ia olua; wahi a George Hapala.

Ma keia wa i huli hoi aku ai o George Hapala, me ka hauoli no keia launa paio ana, a aloha mai la—Goodbye. A ua hoi pu aku no hoi me kuu hoa oiaio, a koe iho la no'kuu hookapuhi.

I mai nei kela ia'u, he mea pono ia kakou ke hooko i ke kauoha a Iesu e i ana, "E hana oukou i na hana apau a Aberahama."

Eia ka'u pane: O na hana pono a pau loa a Aberahama, he oiaio, e hana no au; a o na hana hewa a pau a Aberahama, AOLE loa au e hooko a e hahi aku.

N. Heaha na hana hewa a Aberahama?

H. He MOEKOLOHE me Hagara, ke kauwa wahine a Sarai, ua hikilele o Kini a pane mai la ia'u:

"E Mahuka HUPU! Heaha la auanei ka ke AKUA e hoopai mai ai maluna ou? Na ke Akua e haawi mai i kekahi hoopai koikoi maluna ou no keia hewa nui loa ou, i kou HOINO i ke kauwa hemolele a ke Akua. He ekolu ana olelo ana mai imua o'u me keia mau huolele ae la.

A eia hoi ka'u: E aloha mai hoi ke Akua ia oe, a Nana 'no e alakai ia oe ma ke ala e loa ai ia oe ka oiaio, a e lilo oe i hoa lawehana like no'u ma keia mua aku e hoea mai an.

A hoopuukahua aku la au i kuu lima imua o kona ihu, a ua nui loa kona inaina ia'u, ua kaalo ae la na noonoo maikai, a ku'i maoli mai la oia ia'u mamuli o kona piha loa i ka huhu.

(Aole i pau).

I ko Makou Poe Lawe Nupepa

Ke hoike aku nei makou i ka lohe imua o ko makou poe heluhelu ame ka poe apau e makemake ana e lawe i ka Nupepa KA NA'I AUPUNI nei, he 75 keneta ka subau o ka nupepa no ka mahina hookahi, a he 25 keneta hoi no ka pule hoi; a ma ke kuike wale no e ho'ona a mai ai keia subau. A e ho'ona mai hoi i ka Ona o keia Nupepa i na kauoha Nupepa ame na Dala apau no ka uku o ka Pe-pa. Aole i ae ia ka aie, koe nse na selike e hana ia ana me ka Ona o ka Nupepa.

Eia mai no KA NA'I AUPUNI, me ka Ui Palekoki Uwh. He ui hoi keu i ka 'U' Hapa Panoio!

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 53.

POAONO, IANUARI 27, 1906,

53-KENETA O KE KOPE

O Robikana ka Lunakanawai!

KA MOOLELO O

КАМЕHAМЕHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomaui.

Ke huli ka hauna laau a nei kanaka i ka hema, ahu a lala kukui ia mea he make o na koa o kela aoao.

A o keia kanaka ka Kamehameha i ka pono loa aku ai kona nana ana a makemake iho la oia, e komo aku iloko oia ehu o ke kua a loa aku ua kanaka opio ehu nei a ke aiwaiwa a me ka piha ikaika nui wale, a lawe mai iaia i aikane, aka, lohe e aku la oia i ka leo o Keeaumoku, ka mea nana i hoehu mua ke kua i ke ehu kakahiaka, e kahea mai ana iaia:

"E Kalani—e! E kij mai oe i ka i'a i ka maka-ha!"

Ia huli ana aku o Kamehameha a nana aku ma kahi o ka leo o ka makuakane i pa-e mai ai, ike aku la ia e kau ana ka makuakane iluna o kekahi koa o Kiwalao.

Ua kihele ae la na wawae o Keeaumoku ma ka pu-ana-i o ua kanaka nei, oiai hoi ke kino holookoa o Keeaumoku e lewalewa ana ma ke kua aku o ua koa nei o Kiwalao, a kaa ke poo malalo iki iho o ka elemu o ua kanaka nei.

A ia Keeaumoku e kau nei ma ke a ano, aia kona mau manamana wawae ke o'e la iloko o ke kani a-i o ua koa nei, ua paa loa kona piu, a ua manana ae la kona mau lima.

A oiai hoi kona (Keeaumoku) poo e lewalewa ana ilalo, me kona manao e lei-o-mano ae (oia hoi, e kope ae me na niho mano i hana kohu mikini lima ia a paa ma na lima) i na "ahui-hala" kaulana o Puna, oiai mai Puna mai keia koa, ua nana mai la oia malalo mai

o ua koa nei, a ike mai la oia ia Kamehameha, a o kona wa no ia i kahea mai ai iaia, e like me ka mea i hoike mua ia ae nei.

Nolaila, ua hoopau ae la o Keeaumoku i kona manao lei-o-mano i na "ahui hala paa", o ka luahi e paa nei me kona mau manamana wawae, mamuli o kona ike lua a ha'iha'i kanaka hoi, kekahi hoi o na ike e pono ai ke a'oia e ke kanaka koa, iloko oia mau la o ka nohona o keia lahu.

I ka lohe ana o Kamehameha i ka leo o ka makuakane ia hea ana mai, ia wa oia i holo mai ai a hopu mai la ma na wawae o ke kanaka e kau nei o Keeaumoku a hapai ae la iluna, oiai hoi o Keeaumoku i hookuu ae ai i na ko-kiko ana a kona mau manamana wawae ma ka pu-ana-i o ua kanaka nei, a haule pahu aku la oia ilalo.

A o ke kanaka koa hoi o ko Kiwalao aoao i paa aku la na wawae ia Kamehameha, iaia i hapaiia ae ai e na lima pukonakona o Kamehameha a o ia ae la iluna, a uhae ia ae la.

O keia kanaka i pakele ai o Keeaumoku mai make mua ma ia kua ana, a i lilo iho la hoi i "i'a" mua na Kamehameha, o Ahia kona inoa, he alii oia no Puna, a oia hoi ke kupunakane o Rev. Ahia i holo ai i na mokupuni aku nei o ka Hema i ka ha'i Euanelio, (ke ole nae ka mea kakau e kuhlhe-wa). Ua oleloia, he kanaka nunui maoli ka keia o kona kino, a he kanaka ikaika hoi.

Aka, ke ike ae la nae kua e ka makamaka heluhelu, i ka lilo ana o kona nui a kaumaha i mea ole loa i na lima pukani o Kamehameha.

I keia make ana o Ahia, ua nee hou aku la o Keeaumoku imua o na koa o kela aoao mai, oiai hoi o Kamehameha i hoohuli hou ae ai i kana hoonee kua ana ma kahi e halawai aku ai oia me ke kanaka opio ehu ana i ike mua ai.

Aka, i keia manawa a ua Kamehameha i nee aku ai, a mamua o kona hiki ana aku ma kahi a ua kanaka opio nei e hakaka ana me kona ikaika a pau, aia hoi, lobe hou ae la ia, (Kamehameha) i ka

HAUNAELE MA VALADIVTERA!

(Nuhou o na Aina E.)

Pae ae la na Olulo o ka Mokuahi Poino

HE 23 OLULO I HOOPAKELE IA.

Seattle, Jan. 26—Ua hooa mai ka mokuahi Topoka me 23 poe olulo o ka mokuahi poino Valencja. He 40 ka huina nui o na poe ohua i hoopakeleia. He 61 poe i koe maluna o ka moku, oia ka heluna i manao wale ia, a koe na poe poino.

HAUNAELE VALADIVTERA I KA MOA'I.

Ua poha hou ae ka haunaele kipi me ka ikaika mowena o na Rukini. Ua nui na poe i poino.

pihe uwa a hooho leo kupina ana ma kahi a Keeaumoku i nee hou aku ai no ke kua, a i kona huli hou ana mai i hope oia kona wa i ike hope loa ai i ke kanaka opio ehu, a hiki wale i ka pau ana o ke kua, aole no oia i ike hou iki i keia kanaka.

Aole i pau.

He Pane Akea.

HE MANAO HAMAMA IA C. W. KINNEY.

Alaila, oluolu iho la au i ka ike ana mai o ka lehulehu i ke ano uhane o keia Lunakahiko o Uta, a ua kulike loa hoi ia me ka'u hoike manao e pili ana ia Birigama Iana i ke ki wale i na Iikini i ka pu. He hoike oiaio loa ia hana a lakou i ka olelo a ke Akua e i ana penei:

"O ka mea nana i ka wahine a kuko, ua hoole oia i ka manaoio. 'AOLE E LOA' iaia ka Uhane."

O ka uhane hea keia e oleloia nei? O ka Uhane oiaio a ke Akua i hoouna mai ai e like me ka uwalo a Iesu ko kakou kumu hoohalike ma na mea a pau loa ma ko ke kino a me ko ka uhane.

E kuu lahu aloha, e otuolu iki hou mai ia'u, oia keia, o kuu make ana i keia la, oiai au e hooko a e malama ana i na kauoha a ko kakou Akua, he piha loa no au i ka

hauoli, ina nae o ko ke Akua makemake ia.

O ke kumu nui loa o ko'u hauoli no ia mea, oiai, ua manaoio loa au ua makaukau loa au no ka loa i'o ia'u o ka uku no ka'u hana no Kona inoa a me Kona makemake. O oukou kai ike ia mea, ma ke ano o ka'u hoike manao ana imua o oukou me ka wiwo ole i kahi mea, koe wale no ke Akua ka mea hiki ke pepehi mai i kuu uhane ke hana hewa au.

(Aole i pau.)

I ko Makou Poe Lawe Nupepa

Ke hoike aku nei makou i ka lohe imua o ko makou poe heluhelu ame ka poe spau e unakemake ana e lawe i ka Nupepa KA NA'I AUPUNI nei, he 75 keneta ka aubau o ka nupepa no ka mahina hookahi, a he 25 keneta hoi no ka pule hoi; a ma ke kuike wale no e hoobaa a mai ai keia aubau. A e hooana mai hoi i ka Ona o keia Nupepa i na kauoha Nupepa ame na Dala spau no ka uku o ka Pe-pa. Aole i'ae ia ka aie, koe nae na aelike e hana ia ana me ka Ona o ka Nupepa.

Eia mai no KA NA'I AUPUNI, me ka Ni Palohaki Uwh. He ui hoi kuu i ka Ni Hapa Paalolo!

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 54.

POAKAHI, IANUARI 29, 1906,

55 KENETA O KE KOPE

He Ku Oe Na'u e ke Aloha!

KA MOOLELO O

КАМЕГАМЕГАИ.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA PAKIPIKA

Hoomaui.

■ O ka hoike a kekahi kanaka ka-hiko o Kona He ua, Hawaii, ia Mr. Chas. K. Notley iaia i hoea ai malaila no ka oihana ana aina, i kona wa e noho ana ma ke Keena Ana Aina o ke Aupuni, a oia paha ka M. H. 1902, no ka mea e pili ana i keia paa ana o Keeaumoku ia Ahia (a i ole, o Keahia paha) a me ka make ana o Ahia ia Kamehameha mamuli o ka "iwi-koo" ia ana ae o ka pu-ana-i o ua o Ahia e na manamana wawae o Keeaumoku, penei no ia:

Ma ka wa i halawai ai he alo a he alo na pu kua o na aoao elua, oia no hoi ka wa i halawai ai o Keeaumoku he alo a he a'o me Ahia, kela koa ahikanana a pukonakona o Puna.

Ua ku laua he alo a he alo, imua hoi o kahi a me kahi, e haka pono ana me ka makaukau e hopu aku a hopu mai.

Ke ku nei o Keeaumoku me kona mau lima i paa i ka lei-o-mano oia hoi ka niho mano i hana ia a paa me ke olona, a i hoopaa ia ma na pulima.

A aia no hoi o Ahia ke ku makaukau mai la, aka, ua lilo e iho la o Keeaumoku i ke kupapa ana me kekahi kanaka o kela aoao mai i lele mai maluna ona.

Ia wa i hopu mai ai o Ahia i na wawae o Keeaumoku, no kona ma-ka u o loa aku oia i na lei-o-mano e paa ana ma na lima o Keeaumoku, aka, iaia i hana ai pela, na oni aku la o Keeaumoku me ka ikaika la, a kuwala aku la oia mahope o Ahia

Na keia kuwala kua ana o Kee-

aumoku, ua huki pu ia ae la na lima o Ahia a lilo i na poohiwi.

Kau pono iho la ia wa na kuekue wawae o Keeaumoku maluna o na hono poohiwi a kaola ke'a ae la ma na poohiwi o ua koa la o Puna.

A ia wa no i koo ae ai na manamana nui o na wawae o Keeaumoku a komo pono ae la ua kela a me k-ia kihi iwi-a lalo o Ahia, oia hoi kela mau polipoli auwae malalo pono iho o na kumu pepeiao.

Komo pono ae la keia mau manamana puipui o na kapuai wawae o Keeaumoku ma keia mau wahi o Ahia a paa loa; hui pu hoi me kela ume ana aku o ke kaumaha o kona (Keeaumoku) kino ma ke kua o ua Ahia, ua aaki a ua naki loa ae la ka paa oia mau kilou ana o na manamana wawae nunui o na kapuai o Keeaumoku, a ua manana ae la na lima o Ahia.

I mea hoi e oi loa aku ai ke oolea o ka paa ana o na manamana wawae o Keeaumoku, ua onou ae la oia i kona poo ma ke ko-wa aku o na u-ha o Ahia a peu ae la i kona poo iluna.

A i nei wa hookahi no i upa i ae ai na poho lima ma na wawae o Ahia me ka lei-o-mano, a oki ka hana, ua paa loa iho la o Ahia me he la ua nakii ia.

Paa ae la ma ke kani ai, paa malalo ae, a paa mawaena, a paa ma na na wawae i na lei-o-mano a Keeaumoku. Aole hiki ia Ahia ke oni ae. Ua paa oia ma na aoao a pau ia Keeaumoku.

I keia wa i oni kaa lalo aku ai ke poo o Keeaumoku malalo aku o ke ko-wa o na u-ha o Ahia, ike aku la oia ia Kamehameha, a oia kona wa i kahea aku ai iaia:

"E Kalani—e! E kii mai oe i ka i'a i ka maka-ha!!"

A ma keia kahea ana o Keeaumoku, ua holo mai la o Kamehameha ma kahi a Ahia a me Keeaumoku e pili kua nei i kahi a me kahi.

A maanei e hoomaopopo iho oe, e ka mea heluhelu, he mau kanaka nunui wale no keia a i elua e ku nei.

O Ahia nae ka mea i oi aku ka nui mamua o Keeaumoku, he kanaka nnuui maoli no oia.

(Aole i pau.)

HAULANI NA MANUWA O FARANI.

(Nuhou o na Aina E.)

Okalakala Heu-Panini o Venezuela!

HAULANI NA MOKUKAUA O FARANI MA VENEZUELA.

Willemstad, Jan. 27—Ua hoea mai nei no onci he elua mau mokukaua Farani. Ua nui ka pioloke o na kanaka o Venezuela.

HOOKUUIA NA LUNAHOOPONOPONO NUPEPA.

Sana Peteroboro, Jan. 27—Ua atia ke kahuna Rukini ka Makua Gapon e hoi no ke kulanakanahale poo, a ua hookuu pu ia ce na lunahooponopono nupepa.

He Pane Akea.

HE MANAO HAMAMA IA C. W. KINNEY.

Ke hoi hou au i hope, ai hou au i kuu lua'i, oia hoi kuu hoomanaki i na kahuna anaans, ka aibue, moekolohe, apuka i kuu hoalauna, hoopunipuni i ka hoalauna, hoike i ka huhu i ka enemi, imi i mea e poino ai o ka enemi, a haihai i ka berita mau loa.

O keia mau mea ino ae la, oia ka'u i kau ai o ko'u weliweli, oiai aole loa i makaukau e ku aku ai imua o Kona alo i ka nani a me ka hemolele, oiai o ko kakou kino e hoi hou ana ia a pili hou me kou uhane, a lilo hou i kino like loa me ko Iesu i ala mai ai mai ka make mai, aole he koko. A me keia kino ua hiki ia oe ke komo a puka ma-o o ka laau a pohaku paha. A oia kino e ola mau loa ana ia e like me ka nui o ka oiaio au i hana ai iloko o ke aupuni celesetielia; a me keia ano kino no hoi e noho a i waho o ka Pouli me na noonoo ino no ka wa mau loa, ke hana au i na ino e like me ia mamua ae nei.

Ua pili keia no oukou a me makou ka poe i ike i ka Euanelio Oiaio a hoi hou i kona haluku ana. Aka, no ka poe Pegana hoi e loa ana no ia lakou ka laki o ke oia ana mahope iki mai o ke ala

mua loa ana o ka poe hoano, ka poe i make iloko o Karisto a me ka poe i lohe ole i ka leo o ka euanelio a'u e kakau aku nei imua o oukou i keia mau la ae nei, ame na poe hoahanau o na ekalesia e ae o ke ao nei e loa like ana ka pomai-kai i ke alamua ana ia lakou a pau loa. A e hai hou ia aku no keia euanelio a'u e hai aku nei ia oukou ia mau la he hookahi tausani makahiki, a o ka poe e manaoio ole ana ia wa, me lakou aku no ia no ko lakou hoomaunauna wale ana i ka manawa lawa pono i loa ia lakou.

(Aole i pau.)

I ko Makou Poe Lawe Nupepa

Ke hoike aku nei makou i ka lohe imua o ko makou poe heluhelu ame ke poe spau e makemake ana e lawe i ka Nupepa KA NA'I AUPUNI nei, he 75 keneta ka aubau o ka nupepa no ka mahina hookahi, a he 25 keneta hoi no ka pule hoi; a ma ke kuke wale no e hokaa ia mai ai keia aubau. A e hoono mai hoi i ka One o keia Nupepa i na kauoha Nupepa ame na Data spau no ka uku o ka Pepa. Aole i ae ia ka aie, koo nae na aelike e hana ia ana me ka One o ka Nupepa:

KA

NA

NUPEPA

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 55.

POALUA, IANUARI 30, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Honi Ala Pua Kaieutu!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoomauiā.

Ke huiia ko laua mau paona koikoi a kaumaha, e loa ana he mau haneri ne hui, aole paha e emi iho malalo o ka ewalu haneri.

A o ka hapai ana ae i keia mau kanaka kino nunui elua a lewa mai ka honua ae a paa ma na lima o ke kanaka hookahi, e manao kakou he hana hookalakupua ia na kekahi kanaka e hana ana vela.

A o ka oi loa aku nae a kua e hoomaopopo ai e ka mea heluhelu, oia ka hapai ana ae i ke kanaka a ku pololei kona kino, a uhae ae ia ia ma kona mau wawae.

I ka hooa aua aku o Kamehameha ma kahi o na pu-kaua o na aoao like ole elua e ku ana, ua hopu aku la ua Paiea nei ma na wawae o Ahia me ke kau no nae o Keeaumoku iluna ma ke kua o Ahia, a oku ia ae la o Ahia iluna ma na welalau lima o ua Paiea nei, me he wahi keiki liliilii 'la i hapaiia ae e kona makuabine.

A kau o Ahia a me Keeaumoku iluna ma na lima wikani oolea o Kamehameha, o ka wa ia i hoomohala ae ai o Keeaumoku i na "kokiko" ana a kona mau wawae nui i ka a-i o Ahia, hoomalana ae la ne hoi i kona mau lima lei-o mano a haele iho la ilalo.

A haele o Keeaumoku ilalo, oia no ka wa o Kamehameha i uhae pu ae ai i ke kino o Ahia, a nahae pu ae la mai lalo a luna, kae e ka pili o ka aoao akau me ka aoao hema.

A pela iho la i make ai kela pukana pukonakoua o ko Kiwaiao aoao. A oia iho la ka ike o ua loa ia ana o ka ikaika lau-lima o Kamehameha

He mea oiaio, he lua ole io no nei ikaika i loa i ka mea nona keia moolelo, e like me ia a kakou e ike ae la.

Maanei, e hoakaka aku ka mea kakau i keia manao: Ua hoikeia ma ka S. N. Kamakau moolelo no Kamehameha; o kekahi kanaka nona ka inoa o Keahia, oia ka Kamehameha luahi i make ia la, "iluna no make, haule ilalo ha'i-ha'i." (Buke Bakaulima, buke 2, aoao 40.)

Ke kakoo mai nei keia mahela o ka S. M. Kamakau moolelo i ka inoa Ahia i hoike mua ia ae nei ma keia moolelo, ma ke ano oia no ke kanaka i make ai ia Kamehameha, cia hoi, o Ahia i hoikeia ae la, a o Keahia hoi i hoikeia ma ka S. M. Kamakau moolelo, he hookahi no ia kanaka.

Ma ka S. M. Kamakau moolelo, e like me kana i lohe ai i kona mau la e huli ana i ko Hawaii nei moolelo, o ka wa i make ai o keia kanaka o Keahia (oia nohoi o Ahia.) mahope iho ia o ka make ana o Kijalao.

Ua kulike hoi ka ke alii L. S. Peleioholani mahela no ka wa i make ai o Ahia (oia hoi o Keahia, wahi a S. M. Kamakau) ia Kamehameha, aia no ia ma kela wa mamua iho o ko Keeaumoku ku ana i ka laau pololu a kokoke loa ai oia e make.

Ma ka L. S. Peleioholani buke kakaulima e waiho nei imua o ka mea kakau, ua ikeia no ko Keeaumoku lewalewa ana ma ke kua o Ahia, a penei kana mahela ma keia wahi:

Ia Kamehameha e haka a e nana pono loa ana i ke koa ehua o ua koa 'la, oia no o Keaweokahikona, lohe ae la ia i ka hoohoia ana ae o na puia leo, e kahea ana:

"Lilo—e! Lilo—e!! Lilo i hii-kua—e!!! i ka ai a ka lawakua!!!"

I alawa aku ka hana o Kamehameha ma kahi i lohe aku ai oia i keia mau leo hooho, ike aku la ia e lewalewa mai ana ka makuakane, o Keeaumoku Papaiahehe iluna o Ahia. Ua make o Ahia ia Kamehameha. A ma ka wa nae i lilo mai ai o Ahia ia Kamehameha, ia wa i haele aku ai o Keeaumoku ilalo.

(Aole i pu)

NA LONO UWEA TELEGRAMA!

(Nuhou o na Aina E.)

Maluhia ke Kufana ma Manachuria.

AOHE OKUKU O NA RUKINI MA MANACHURIA.

Sana Peteroboro, Ian. 29—Ua hoike ae o Kenerala Lavinava, aole pioloke hou o na Rukini ma Manachuria a me Valadisevoteka, ua maluhia loa.

KA HUINA LILO O IAPANA NO KE KAUA ANA ME RUSIA.

Tokio, Ian. 29—O ka lilo o Iapana no ke kua ana me Rusia, he \$585,000,000. He oi loa aku no ko Rusia mau lilo kua.

He Pane Ala.

HE MANAO HAMAMA IA C. W. KINNEY.

(Hoomauiā.)

A no ka poe hoi i ike i ka nani o ka Euanelio a hoi hou i hope e like me ia mamua ae nei, aole loa e loa ia lakou ke ala mua ana, aka, e moe malie mau no lakou a pau na makahiki he hookahi tausani, alaila, ala mai au a me ka poe i hoino i ka Uthane Hemolele e like me Kini ma.

A ma keia wa e hookuu hou ia' o Satana e hoowalewale hou no kahi wa uuku, a e houluulu hou ai o Satana, a e haalele hou ai no hoi kekahi poe i ke Akua a huli a kipi aku, a e kua aku ai o Satana me ka ikaika loa no ka wa hope loa.

A pau ae keia, alaila, ia wa e ku aku ai kakou imua o ka aha hookolokolo, a ia wa e nku ia mai ai kela a me keia e like me kana hana ana.

Me ka moakaka loa o keia mau olelo, e oluolu e lawe a noonoo me ke kuli o e like me kakou e ike nei i ka nani o ka la, ka mahina a me na hoku, a me ka paewa ole o ko lakou bele ana, mamuli no ia o ke kanawai pili paa o na mea kino lani, ma o ka olelo la a ko kakou Akua.

Pela no hoi kakou a pau loa e o'u mau hoa lahui e lawe aku ai a hoomahui mai ma keia mau olelo oiaio naue-ole a kakou e ike ai me ka maalahi ma ka Baibala, Buke o Hoikeana, mokuna 19 a hiki i ka 21, e nana hoi ma ka Buke a Moramona, Buke a Alama 19:22 a hiki i ka pauku 105. A e oluolu hoi e heluhelu i ka Buke o na Berita me na Kauoha, mahela 85 holookoa. Eia hou ka'u mea i ike ke malama i kana kauoha, oia iho la ka makeneke nana e ume mai i ko ke Akua kokua a noho pu me ae, aole o ka pepehi a kia e like me pou Kini.

Ma ka la inehinei i manele ia aku ai ke kino lepo o Alex. Ilihia Kaluhikai no ka home mau o na poe ola, e kali ana i ka pu hoala hope a ka anela. Aloha; aloha na hoa paau'a o hele liliilii aku nei. Ua moku ae lg ke kaula gula—na-ha ka pakeke ma ka'o o ka lua wai—Ua kuu i ka luhia a me na inea. Aloha no.

Ma ka Halemai Pupule, Ianuani 27, 1906, hoia 9 p. m. i haalele mai ai o Mr. A. B. Loma Hao i keia ola ana, a hala aku la oia ma ke ala hoi hou ole mai. Ua haalele iho oia i kana wahine a me ka ohana e paiauma aku nona mahope nei. I ka Poakahi iho nei i manele ia aku ai kona kino no ka ilina o Pue'a. Aloha ia Home Rula oiaio. Ke kono pu aku nei KA NA'I ACCENT ma ka pu ana me ka wahine a me ka ohana o ka mea i hala. Aloha wale.

KA

NA'I

LAHUI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 56.

POAKOLU, IANUARI 31, 1906.

OF KENETA O KE KOPE

Ka Oka'i Pua Hinalo i ka Wai-e!

KA MOOLELO O

КАМЕХАМЕХА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA O KA MOANA
PAKIPIKA

Hoonaui.

Hoopolei—Ma ka Helu 54 o KA NA'I AUPUNI i puka ai, ua komo hewa ka "M. H. 1902," ka makahiki e noho ana aina ana o Mr. Chas. K. Notley ma ke Keena Ana Aina, a o ka makahiki hoi ia i manaoia ai, oia kona wa i holo ai i Kona. O ka pololei, oia ka M. H. 1890.

LUNAHOOPONOPONO.

Ma ka wa i hemo aku ai o Keeaumoku mai luna aku o Ahia, a eu ae la ia e ku iluna oia ka wa i hifia ae ai kona mau wawae i ka pololu a hina iho la oia ilalo.

A iho makawalu mai la na maka-ihe a na koa o Kiwalao a ku iho la o ua o Keeaumoku. O Kahai a me Nuhi, wahi a S. M., Kamakau, ha kanaka na laua i houhou ia Keeaumoku me ka paho, oia oia e waiho ana ilalo.

O keia Kahai, oia no ke kaikaina o ke alii o Kanekoa o Hamakua, i hoike mua ia ae nei, o laua kekahi mau alii i haaalele i ko Kamehameha aoao a holo ma ko Kiwalao aoao.

O Nuhi hoi, he alli oia no Wai-mea, Hawaii, a oia ka makuakane o Laanui, a oia no hoi ke kupunakane o ke kamaliwahine Mrs. Elikapeka Kekaaniau.

A o kekahi wahi kanaka hoi o Kini kona inoa, he wahi kanaka leo a-a, oia kai hou aku i kana pololu a ku iho la ma ke kua o Keeaumoku, a hookani ae la ka leo a-a o ua wahi kanaka nei i kela huaolelo:

"Ku aku la ka'u laau i ka aama kua lenalena!"

Maanei e hoike ae ka mea kaka

i keia mahale mana: Me he mea la o ke kumu o ka puka ana o kela mau huaolelo i kahi kanaka a-a i hoikeia ae la, "he aama kua lenalena" o Keeaumoku, mamuli ia o kela inoa "Papai-ahaehe," ka welaui mua aku o kona inoa, oia o Keeaumoku Papai-ahaehe.

E hoomaopopoia, oia mea he papa'i ahiahi (ahaehe) oia no ka "aama." He pana olelo ana keia "aama kualenalena," o ka manao maoli no nae, e hoike ana: He kanaka koa, a he makua ua eo a ua kamaaina i ka oihana kua.

O kekahi mau kanaka e ae i oleloia o laua kekahi mea nana i pahupahu ia Keeaumoku i na maka ihe, oia o Ahulili a me Kasi-lauoho; a na laua hoi i hoopuka i kela ol-lo kaulana:

"Ku aku la ka maua laau i ka aama kua lenalena."

I keia wa e waiho nei o Keeaumoku ilalo, ua hele a nawaliwali, ia wa i holo mai ai o Kiwalao me ka palepale ana ae i kona mau lima i na koa mamua o kona alahele, me ke kahea ana mai i ka poe e paho nei a e maka-ihe nei ia Keeaumoku.

"E akahēle ka o-o ana i ka laau! E malama i ka niho o paumaele i ke koko!"

Ua lohe pono aku la o Keeaumoku i ka leo o Kiwalao. Ma ka hapa mua o na olelo i puka mai ai mai a Kiwalao o mai—"e akahēle ka o-o ana i ka laau," a pela aku, ua manao ae la o Keeaumoku i kona ola a pakele hoi.

Aka, iaia nae i lohe aku ai i ka pane hou ana mai o Kiwalao, "e malama i ka niho," oia hoi ka niho palaoa ana e lei ana, a o ka inoa o ua niho palaoa nei, oia o Nalukoki.

A ia wa i kani iho ai ke u make a Keeaumoku, a olelo ae la:

"Kahaha! O ka niho palaoa ka hoi kana i aloha ai; aole ka he aloha i ka hulu makua."

I ka wa i ike mai ai o Hamanawa i keia pilikia o Keeaumoku, ua hooaka koke mai la kana huna kua ma kahi o Keeaumoku e pepelua ana.

(Aole i pau.)

E na mamua a KA NA'I AUPUNI—i hookahi kahi ka manao.

NA LONO UWEA TELEGRAMMA!

(Nuhou o na Aina E.)

Ka Hoopaapaa Koho Balota Elele Hawaii

APONOIA KA ELELE KUHIO.

Washington, Ian. 30—Ua alike ke Komite Koho Balota o ka Hale o Ialo, ma ke apono i ke kohoia ana o Kohio i Elele. O keia kela hoopili ku-e koho balota a Curtis P. Iaukea.

HOOKUUIA NA PIO.

Riga, Ian. 30—Ua wawahila koonci halepaha a hookuui ae la na pio kakaaina e na poe hookuui, me ke kipoka ia o na koa.

Na Leo Ohohia No Ka Na'i Aupuni.

HE MAU HOAKAKA NO KA LAHUI HAWAII.

Kakauia mai.

E KA NA'I AUPUNI;

Me ka mahalo:—

E oluolu mai i kekahi wahi kaa-wale o kou mau kolamu no ko'u mau manao, ke hiki.

Eia ua manao nei a nau ia e hoo maikeike aku imna o ka lebuluhu o na makamaka:

Oiai ua loihi ka manawa i hala aku, ua hooulu mau ia iloko o'u ka noonoo ana, heaha la ke kumu nui e holomoku nei ka make iloko kuu lahui Hawaii, a heaha la na kumu e luku mau ia nei iloko o ka nenelu o ka ma'i hookaawale ohana (Ma'i alii)? Heaha hoi na kumu e noho mau nei ka Lahui Hawaii iloko o ka hune a me ka nele, a pela wale aku, a loa aku la hoi ka lako i na lahui? A heaha la na kumu i nele ai kuu Lahui (ka hapanui) i na homeponoi a noho hoopili wale aku ma na hale hoolimalima? Heaha la na kumu i hiki ole ai i na hui a na kanaka Hawaii ke holomua (a lilo wale i mea poho), a me na kumu a pau i pili i na poino o kuu lahui Hawaii hookahi, a heaha la ke kumu o ka mimino ana o ka ulu

(hanau) ana o ka lahui, a lilo i kumu hoomake i ka maiaolana?

Mamuli o keia mau manao, ua lilo ia i mea e hoonioni ia ai ko'u noonoo, e hoolilo ana i ka hapanui o ka manawa no ka imi ana a noii ana mai kinohi mai o ke au manawa i hala aku, a hooa mai i ke au manawa e nee nei, a ma o ke aloha a me ka lokomaikai o ke Akua, ua loa iho la ke kumu nui i kau mai ai kela mau pilikia i hoike ia ae la manua.

Eia ke kumu i kau mai ai na popilikia he nui maluna o kuu lahui Hawaii o ka i'o a me ke koko hookahi—He Hoole Akua. E wehewehe aku ana au i kahi o ka hoole Akua ana.

(Aole i pau.)

Na Hookaa Dala

I mea e hoemi a mai ai ka nui o ka hana ma ke kakau ame na' lilo poola nohoi, no ke kakau ana i na "Likiki" Hookaa no na uku nupepa e hoonuia mai ana e na makamaka no KA NA'I AUPUNI, e hoolaha mau aku ana makou maloko o na kolamu o ka makou nei pepa i na hoike no ia mau hookaa dala ana, a oia na Hoike Hookaa Dala no ka pomaikai o na poe hookaa mai i ka lakou mau dala.

He kulana hanohano a hiehie keia mau hoike ana i na inoa o ka poe hookaa dala mai no ka makou nei pepa.

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 57.

POAHA, FEBERUARI 1, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Moolelo Kumulipo—Kumuhonua o Hawaii

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

IA MANAWA i kauoha ae ai o Kameeiamoku, kaikaina pono no o Keeaumoku, i kana mau kōa, e awiwiki ka ana i ka a-la. Aia hoi o Kiwalao ke nee awiwi mai la me ka haka pono ana o kona mau maka i ka niho palaoa kaulana o paumaele i ke koko.

A ma ka wa i kauoha ai o Kameeiamoku e ka i ka a-la ia Kiwalao, oia ka wa a Kekuawahine a me Laaikaehualono i ka ai i ka laua mau pohaku. Maha poko iho la o Kekuawahine i ka pohaku a pa aku la me ko Kiwalao maha hema, a hina wala kua aku la oia ilalo; huli ke alo iluna—kolili ka lau o ka wawae.

A hina o Kiwalao ilalo, ia wa i puia ae ai ka lewa i na leo hooho o na koa o ua Moi Kiwalao nei: "A ma—ke ke alii—e! A make ke alii—e!!"

Holo aku la ke o o keia mau hooho leo ana a na kanaka a lohe o Keeaumoku, huli hoomanawanui ae la ia a nana ae la i kahi i hoohoia mai ai ka make o Kiwalao; ike aku la ia i ka waiho mai o ke kino o ke alii ilalo, e huli ana hoi kona alo iluna.]

O keia pa ana nae o Kiwalao i ka a la a Kekuawahine, aole oia i make, a ua lele loa ae hoi ke aho mailoko ae o ke kino; aka, ua maule nae oia.

Eia na koa huiia o Kiwalao a me Keoua Kuaahuula ke auhee nei me ka pupuahulu nui, oia no oe o ke kai mimiki e holo ana me ka awiwi nui.

Ia wa o Keeaumoku i kokolo aku ai malalo o na wawae o nei poe koa e auhee nei, a ma ka wa hoi a na koa o Kamehameha e ku nana ana, aole i pepahi koke iho ia Kiwalao, oia, e kamau ana no kona alo.

A me he mea la, ua pau ka nipoa o kela niua pohaku a-la i pa ai ma ka maha hema o Kiwalao, a e mea ae ana oia e ala hou iluna, oia ka wa i loa pono aku ai kona pu-a-i i na lima o Keeaumoku i hele a wawaka i na niho lei-o-mano.

Hookahi no ia pa'i ana a Keeaumoku ma ka pu-ana-i o Kiwalao, a o ka paa loa aku la no ia o ka lei-o-mano ma ke kari-a-i.

A oia o Keeaumoku e paa ana no i ke kani a-i o Kiwalao, ku ana o Liliha Kekuaipoia, ke kaikuahine pono o Kiwalao a wahine hoi ana, imua o Kamehameha, a me na waimaka e hiolo ana ma na papalina a me ka uwe ana, nonoi mai la oia ia Kamehameha me ka leo walohia aloha:

"Ei nei e! Na'u ke alii o kua, ua hala aku la no kau o ke ola. E aho, na'u na iwi o ko hoahanau!!"

Oia o Kamehameha i makaukau ai e pane aku imua o ke aliiwahine Liliha Kekuaipoia, paa kona mau wawae i ka puili ia e Kaahumanu, kaikamahine pono no hoi a Keeaumoku, a pae ana kona leo uwe oia na makilikili waimaka e hiolo iho ana ma kona mau papalina: "E Kalaninuiamehameha—e! Me a'u hoi ke kino o ke alii!!"

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

Haomakaukaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

OLELO HOAKAKA.

Ke hoopuka aku nei makou ma keia wahi o KA NA'I AUPUNI i ka Moolelo Kahiko o Hawaii nei, e like me ia i hoomakaukaia ia a kakauia e ka lunahooponopono o keia nupepa, a ke lana nei ko makou manao e lilo ana keia mahale i mea e pulamaia e na Opio Hawaii. Ua pili keia Moolelo i ko Hawaii nei "Ancient History," elike me ia i hoikeia ma na mele ame na kuauhau a ka poe kahiko.

Ua hoikeia ae keia hana a ka Mea Kahiko no kona mahana minamina maoli i ka moolelo e pili ana i na hana, ka naha ame na manao o ko Hawaii nei poe kupuna i hala aku i ka po. A no ia kumu, ua hoakoakoia, hoiliilii, houluuluia a hoonohonohoa na mahale o keia Moolelo, mai loko mai o na mele, na kuauhau ame na moolelo i paa ma na buke, i kakaulimaia a pa'i maoli ia, a kekahi poe loa pili moolelo Hawaii, a pela pu noho mailoko mai o kekahi mau nupepa kahiko i loa mai i ka mea kakau. He kakaikahi na buke o keia ano i loa i ka mea kakau, a he nui aku na mea i koe. O ka mea i paa a i loa i ka mea kakau, e paa ana ia; aka, o ka mea i loa ole a i paa ole iaia, na ka nalowale aku ia. A he nui hoi ka minamina no ka nalowale aku o kekahi mau mea ano nui iloko o ka ole mau loa.

E hoomaopopoia, he labui kakou me ko kakou Moolelo Kahiko, i ano like loa aku me ka moolelo kahiko o ka lahui o Helene; a he mau mele kahiko hoi ka ko kakou mau kupuna i like aku a i oi aku nohoi ko lakou hiwahiwa ame ke kilakila i ko na mele kaulana loa o ua lahui Helene nei.

Ua paha ko kakou mau mele me na hopnupanupa ana a ia mea he aloha; piha me na keha ana no na hana koa a wiwo ole a ko kakou poe ikaika o ka wa kahiko; ka lakou mau hana kaulana; ko lakou ola ana ame ko lakou make ana. Aia maloko o ko kakou Moolelo Kahiko na Mele ame na Pule Wanana, na mele ha'i-kupuna a kuauhau hoi. Aia hoi maloko o na hana maa i ko kakou mau kupuna, he mau mahale ike i komo nui iloko o ke kupaianaha ame ke kamahao; a ua kapaia aku hoi ia mau mea e ka poe e noho apa iloko o na olino ana a ka naauao, he mau hana pouli, hupo, hoomanama a Pegana hoi. Aka nae, o ka mea oiaio, he mea pono ke malamaia kekahi oia mau ike o ke au kahiko o na kupuna o kakou, elike me ka ike kalaiwaa, kilo-hoku, ame na ike e ae he nui. A i ka hoakoako ana i keia mau mea apau me ka hoomaopopo ana i na olelo e hoike ana i ko lakou ano, ka lakou hana ame ko lakou waiwai i'o o loa ai he moolelo.

"A o ka Moolelo" wahi a Cicero, "oia ka mea e hoao ai i ka manawa; oia ka malamalama o ka oiaio; ke ola o ka hoomanao; ka rula o ka hoomanao; ka elele o ka wa kahiko."

Ma ko makou helu o ka la apopo e hoopukaia aku ai ka Helu I, o keia Moolelo kupaianaha a kamahao o ke au o na kupuna o kakou i hala aku i ka po. He Kumulipo—Kumuhonua maoli keia.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 58.

POALIMA, FEBERUARI 2, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Lei Aku i ka Pua o ka Maomao I

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

E ka makamaka heluhelu, e hoomaopopo kua i, ke kula-na koa a wiwo ole maoli o keia aliiwahine opio, oia hoi o Kaahumanu. Me he mea la he 16 wale no ka nui o kona mau makahiki ia wa, oia, ua hanauia oia ma ka M. H. 1768, a o ka makahiki 1782 keia i hooukaia ai ke kua o Mokuohai.

He keu ka hiwahiwa o ke koa a me ka wiwo ole o ka puuwai o keia aliiwahine opio, a ua kupono maoli no kona kapaia ana mahope mai, ka Moiwahine Puuwai Hao Kila o Hawaii.

O keia hana ana a Kaahumanu ia Kamehameha, pela iho la ia (Kamehameha) i ike ai he wahine koa a puuwai hao kila o Kaahumanu, a ia wa i hooholo iho ai o Kamehameha e haawi i ke kino o Kiwalao na Kaahumanu.

He mea oiaio, ua lilo aku la ke kino make o Kiwalao ia Kaahumanu. A ike iho la hoi o Liliha Kekuaipoewa a me Keopulani i ko laua nele ana i ke kino o Kiwalao. Ia wa no hoi i noi hon aku ai o Liliha Kekuaipoewa ia Kamehameha, e ae mai iaia a me kana kaikamahine e hoi laua no Kawaihae.

Ua ae aku la no hoi o Kamehameha, a ua hoounaia aku la o Kamanawa e hoihoi i ka Moiwahine Liliha Kekuaipoewa me kana kaikamahine maluna o na waa no Kawaihae.

Ma keia make ana o Kiwalao ma ke kahua kua kaulana o Mokuohai, ua lanakila ae la ko Kamehameha aoao, a o ke kua Na'i Aupuni mua keia a Kamehameha.

Ua auhee aku la na 'Ili a me na koa o Kiwalao. O Keoua Kuaahuula hoi a me kona mau alii, holo aku la lakou a lele iloko o ke kai a kau aku la lakou iluna o na waa a holo aku la i Kau. O kekahi poe alii hoi a me na kanaka o ko Kiwalao aoao, ua auhee aku la ma ke kuahiwi.

A o Keawemauhili hoi, ua hopu ola ia oia a hoopaia ma ka halau ma Piele i Napoopoo. Ua hoopaa pu ia no hoi me ia o Ululani kana wahine, a me ka laua kaikamahine opiopio loa o ekolu wale no makahiki, nona hoi ka inoa o Kapiolani, i lilo ai mahope mai i aliiwahine kaulana loa no Hawaii nei no kona ha pule, ke aliiwahine hoi nana i hebi-ku i ka ihiihi, ke kapu a me ka mana o ka moiwahine o ke ahi, oia hoi o Pele.

Maanei, e ka makamaka heluhelu, e nana ai kua no kekahi mau mea e pili ana ia Keawemauhili a me kona pakele ana.

O Keawemauhili, oia ke keiki a Kalaninuiamamao, ke keiki a Keawe, Mo'i o Hawaii. O Kekaulikeikawekiokalani, ka ma-kahine, he moopuna no hoi ia na Keawe. Ua heaia keia inoa "mauhili" mahope aku o ka inoa "Keawe," i loa ai ka inoa o Keawemauhili, no ke 'Ili, wili-lua a wili-lapu o ke kapu alii. Nolaila, he alii kieke o ka mahana kapu ihiihi loa o Keawemauhili.

O keia Keawemauhili no hoi, he alii kapu oia i ke au o ka Mo'i Alapai Nui, a pela no i ke au mai o ka noho Mo'i ana o Kalaninui no Hawaii.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moololo Hawaii Kahiko.

Haomakaukavia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

O KA Pae Moku o Hawaii nei, elike me ia e ikeia nei a i hoomaopopoia e ko Hawaii nei poe kahiko, eia no ia ke ku nei ma kahi, he aneane 1200 mile mai ka Piko mai o Wakea, oia hoi ka Poi-Waena, ma ka olelo a ka haole. A ke ku nei hoi ia maloko pono o ke Alanui Polohiwa a Kane, oia hoi, ke ala poi o ka hoailona o ke Ala-La (Zodiaka), i kapaia o "Papai," oia hoi ke "Ku-kua" ma ka helu Hawaii.

Ua ikeia ma na mele a ka poe kahiko, he umi ame kumamalu ka nui o na mokupuni o loko o keia Pae Moku; a e nee lalani like ana lakou ma ke ano pae-kahi, mai ka hema a i ka akau. A o lakou apau, ua lahuia malalo o ka inoa ka Pae Moku o Hawaii, a i ole, ka Pae Aina o Hawaii.

Ma ka hoomaopopo ana nae a ka poe kahiko o Hawaii nei, ke moe nei keia mau mokupuni, mai ka *hikina* a ke *komohana*. O keia ka mea i hoikeia ma ke mele a Kamahualele, ke kilo hoku a ke alii Moikeha, i hea ai ma ko lakou wa i hoi mai ai mai Tahiti mai a ike ai i ka mokupuni o Hawaii. A eia iho ke kahi mau lalani o ua mele nei:

1. Eia Hawaii, he moku, he kanaka,
2. He kanaka Hawaii—e,
3. He kanaka Hawaii;
4. He kama na Kahiki
5. He pua alii mai Kupaahu,
6. Mai Moaulanuiakea Kanaloa,
7. He mokupuni na Kahiko, laua o Kupulanakehu;
8. Na Papa i hanau,
9. Na ke kama-wahine a Kukalaniehu laua me Kauakahakoko,
10. Na pulapula aina i pae-kahi,
11. I nonoho like i ka *hikina*, *komohana*,
12. Pae like ka moku i lalani.

O na inoa o keia mau mokupuni he unikumamelua i hoike ia ae la, oia o Hawaii, Maui, Kahoolawe, Lanai, Molokini, Molokai, Oahu, Kauai, Niihau, Lehua, Kaula ame Nihoa. Ua olelo ia, o keia poe inoa apau i hoikeia ae la, he mau inoa wale no lakou i ikeia ma na mele, na moololo ame na kuauhau kahiko o Hawaii nei. Penei na mea i hoikeia ma kekahi mele kahiko i oleloia, he mele inoa ia no Kualii, Mo'i o ka mokupuni o Oahu nei; a i hoilua aku hoi i ka Mo'i Kaunualii o Kauai.

1. O Wakea a Kahiko Luamea, a—e,
2. O Papa, o Papa-hanau-moku ka wahine,
3. Hanau o Kahiki ku, Kahiki-moe,
4. Hanau ke apaapaa nuu, ke apaapaa lani
5. Hanau *Haka* ka moku hiapo,
6. He keiki makahiapo a laua—a—a.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU. 59.

POAONO, FEBERUARI 3, 1906,

05 KENETA O KE KOPE

Ola i ke Ahe a ka Makani Maunuu!

HE MOOLELO NO

КАМЕШАМЕША I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

HO KEIA kumanomano pepeekue o ke kapu maluna o keia alii, ua nui loa ka minamina o na 'lii iaia, a nui no hoi ko lakou aloha; a ua imi no lakou i wahi nona e pakele ai mai ka make mai.

Ua hoonohoa o Kanuha i mea nana e kiai a e malama ia Keawemauhili, a oia ka ilamuku.

I ka po ana iho o ka la i hooakaia ai ke kua o Mokuohai, ua noho ka aha-kuka a na 'lii no ka noonoo ana i ka wa e make ai o Keawemauhili. O keia aha kuka, ua kapaia he "Aha-Ula." O kahi i malamaia ai keia aha-kuka a ua poe alii nei, no ke ola a me ka make o Keawemauhili, maloko no ia o ka heiau o Hikiau; a o ko Keeaumoku wahi hoi i waiho ai me kona mau palapu, makai no ia o Keesi, ma kahi kokoke i ka papa pohaku i olaniia ai ke kino make o Kiwalao.

Mamua nae o ka noho ana o keia aha kuka a na 'lii, ua hoonua mua ia aku o Kanuha, ka ilamuku, e hele oia e ninau i ko Keeaumoku manao no ka wa e make ai ke pio. A ma ka wa i noho ai ua aha kuka nei, ia wa i ku mai ai o Kanuha a hoike mai la i ka olelo imua o Kamehameha a me na 'lii a pau e noho ana iloko o ua aha-ula nei (oia hoi ka aha-kuka) i ka manao:

"Nahi ia ua noonoo iho la kakou no ka mea e pili ana i ke alii, a o ka olelo wale no koe a ka mea nana ke pio e paa nei. Ua ninau aku au i ka makuakane o ke alii, no ka make a me ke oia o ke alii (oia hoi o Keawemauhili); a o ka pane i loa mai ia'u mai ke alii makuakane mai, e make no ke alii (Keawemauhili).

Maanei, hooi iho la o Kanuha i kana kamailio ana, a hiolo iho la kona mau waimaka ma kona mau papalina, a na kona mau waimaka no hoi ka hiolo. hooahi ka hiolo pu ana me ke kekahi poe alii e ae, a o Kamehameha kekahi i hoohe ia no keia manao o kona makuakane Keeaumoku, no ka make o Keawemauhili, ka makuakane o kona hoahanau o Keaweokahikona. A liuliu ka Kanuha ka'ulu'ulu ana, ia wa, hoo mau hou mai la oia i ke kamailio ana.

"Nolaila la, auhea oukou e na 'lii, e hoolohe mai oukou i ko'u manao, e hoike aku ana au imua o oukou, a oia keia: Ua menemene au ke hooi ka make maluna o ke alii kiekie, elike me Keawemauhili. A pehea la ka manao o ke keiki a ke alii?"

I-keia wa i kukukuka hou iho ai na ilamuku me Kamehameha, a me na 'lii koikoi loa o loko oia aha, a hoohe iho la lakou e waiho i ke ola a me ka make o Keawemauhili ma ka lima o Kanuha. Ua maopopo ae la no nae ia wa, ua ae no o Kamehameha ma keia kuka ana e ola o Keawemauhili; a o ka olelo hoohe no ia a ka aha-ula i hoohe ai.

I keia wa puka mai ai o Kamehameha i wahi o ka heiau, a ua halawai iho la oia me kona hoahanau me Keaweokahikona, e noho ana no oia mawaho me ke ano pihohoi ole.

(E H OMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

Haomakaupuaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

7. O Wakea la ua kane,
8. O Papa, o Wainuu ka wahine,
9. Hookauhua Papa i ka moku,
10. Ho-iloli ia Mau;
11. Hanau Maui-loa, he moku,
12. I hanauia he ololani, he uilani,
13. Uilani he i kapa lau maewa
14. He nuu no Ololani, no Lono, no Ku,
15. No Kane ma laua o Kanaloa—o—,
16. Hanau kapu ke kuakoko
17. Kaahea Papa ia Kanaloa he moku
18. I hanauia he pu-nua, he naja,
19. He keiki i'a na Papa i hanau
20. Haalele Papa hoi i Kahiki
21. Hoi a Kahiki Kapakapaka-ua
22. Moe o Wakea—
23. Moe ia Kaula-wahine
24. Hanau Lanai a Kaula,
25. He keiki makahiapo na ia wahine;
26. Hoi Wakea loa Hina
27. Loa Hina, he wahine moe na Wakea
28. Hapai Hina ia Molokai he moku,
29. O Molokai a Hina he keiki moku,
30. Haina e ke kolea a Laukaula
31. Ua moe o Wakea i ka wahine
32. Ena Kalani, ku ka hau lili o Papa—a—pa,
33. Hoi mai o Papa mailoko mai o Kahiki-ku
34. Ku inaina, lili i ka punalua
35. Hae manawa ino i ke kane o Wakea
36. Moe ia Lua, he kane hou ia
37. Hanau o Oahu a Lua;
38. Oahu a Lua, he keiki moku
39. He keiki maka-na-lau na Lua—u—,
40. Hoi hou aku no noho me Wakea
41. Naku Papa i ka moku o Kauai
42. Hanau Kamawaalalani, he moku
43. He wewe Niihau, he palena Lehua,
44. He panina Kaula o ka Moku Papapa.

Eia hoi kekahi moolelo kahiko e pili ana i na mokupuni o ko Hawaii nei Pae Aina, oia na mea i ikeia me ke mele a Kaha-kukamoana, he kahuna nui i ka wa kahiko. A ma ia mele, ua ikeia na inoa o na mokupuni o Molokai, Lanai, Kahoolawe, Molokini, Oahu, Lanai, Kauai, Niihau, Kaula ame Niihau, a oia keia mahope ae nei.

(E H OMAUIA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 60.

POAKAHI, FEBERUARI 5, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Kuu Lei Mokihana Onaona—O Oe Ia!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPKA.

JA WA, pane aku la o Kamehameha ia Keawe-kahikona: "E ke alii!—Ku mai hoi!" A ku mai la no hoi o Keawe-kahikona. Ia wa i pane aku ai o Kamehameha i ka hoahanau:

"Auea oe! He mau hoa kua i ka wili hookahi a ka piko; a e hoolohe mai. Ua noho mai la ka aha ula a na 'Ii, a ua hoolohe mai la na 'Ii a me ka ilamuku o ka papa-kahuli (oia ka aha kuhina, L. H.), aole lakou e hooko aku i ka manao oia hulu makua o kua, o Keeaumoku, e make a e hai ia ka makuakane o kua.

A ua hai no hoi ia'u ka makuahine o kua, oia o Ululani, ina e make ke alii, hookahi no ko laua make ana. A o kua hoi keia i ka kua mau piko; ua hooko oe i kau olelo hooiki, no'u ka pilikia, e ku mai ana oe a nana ia'u i kou hoahanau. Ua nana mai oe ia'u, aole oe i nana i kou i'o pono, he makua. Noleila, e ola ka makua alii o kua. Aka, ua hooili aku nei nae makou i na hana a pau maluna o ka Ilamuku."

Aia wa i pane mai ai o Keaweokahikona ia Kamehameha ka hoahanau:

"Ae; heha la hoi, ua ola ae la ka makuakane o kua. E ike oe, e kuu piko pono nei no, ua waiho a ua hoopaa mua aku no au ia oe i ka'u hooiki iluna o Naha, a ua lohe ke Akua i ka'u hooiki, a o keia iho la ka hookoia ana o ua hooiki la a'u. Ua ike pono iho la no oe. Aohē a'u olelo e ae, aka, e ola oe e Kamehameha a ku'i i ka hono o na moku; a e hooko ana au ma ke ku ana mahope ou me ko'u ikaika a pau a ma na ano no hoi a pau, no kou ola e ka hoahanau."

Ma keia wa a Kamehameha e kamailio pu nei me Keaweokahikona, oia ka wa i puka mai o Kanuha, ka ilamuku, Kameeiamoku, Kamanawa, Keliimaikai a me Kaleimamahua Kaleimanoakahoowaha, a lohe pono iho la lakou i na olelo a pau a Keaweokahikona i hoopuka mai ai imua o Kamehameha.

I ka pau ana o na kukai kamailio ana mawaeua o Kamehameha a me Keaweokahikona, ua iho loa aku la oia (Kamehameha) i kai o Keesi, no kahi e moe'ana o Keeaumoku. Iai'a i hooa aku ai ilaila, ike iho la ia e waiho ana o Keeaumoku iloko o na ehaha a me na palapu o ke kahua kua. Ike iho la no nae ia e ola ana no ka makuakane, a ninau iho la iaia:

"Ea—pehea; e ola ana no'anei oe?"

Lohe ae la o Keeaumoku i keia leo ninau, ia wa no i oni ne ai kona poo a lulululi ae la. Alaila, papio iho la o Kamehameha a hawanawana iho la ma na pepeiao o Keeaumoku: "Pehea ke pio o Keawemauhili?"

Me kahi leo hawanawana punaiawe, pane ae la no hoi ia: "E make!"

I keia wa a Kamehameha i iho mai ai i kai o Keesi, oia ka wa i hoomahukaia ai o Keawemauhili e Kanuha, no kona makuakane mahope make

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i'Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

KULUWAIEA, ke kane; o Hinanuihana, ka wahine, hana mai o Molokai, "he akua, he kahuna, he pua-lana no Nuumea." O Lanai, he keiki hookama oia na kekahi alii mai Tahiti mai, nona ka inoa o Kahalukuwaiea. O Kahoolawe, he keiki oia na Keaukana'i me Walinuu, kani wahine; a mai Holani mai laua i hele mai ai. Ua kapaia o Kahoolawe he keiki topa (he mahiai kona ano). Ua oleloia hoi o Molokai he iewe ia no Kahoolawe. Oahu hoi, he keiki oia na Ahukinialaa, keiki a Laamaikahiki me Laamea-laakona, kana wahine. Ua kapaia o Oahu nei, he wohi. Ua oleloia ma keia mele, he alii o Ahukinialaa mai ka-na-mu mai. O Kauai hoi, he keiki oia na Laakapu (k) me Laamealaakona. O Niihau, Kaula ame Nihou, he poe keiki lakou na Wanalia, he kanaka mai Polapola mai, me Hanaloua kana wahine. A peni ke mele e hoike ana i kela mau inoa ae la:

1. Ea mai Hawaii nui-akea,
2. Fa mai loko, mai loko mai o ka po
3. Puka ka moku, ka aina,
4. Ka lalani aina o Nuumea
5. Ka pae aina o i kukulu o Kahiki,
- * * *
6. Na Kuluwaiea o Haumea, he kane
7. Na Hinanuihana, he wahine,
8. Loaa Molokai, he akua, he kahuna,
9. He pua lana no Nuumea
- * * *
10. Ku mai Ahukinialaa
11. He alii mai ka nana-mu
12. Mai ka api o ka i'a
13. Mai ka ale po'i-pu o Halehale-ka-lani
14. Loaa (o) Oahu, he Wohi
15. He wohi na Ahukinialaa
16. Na Laamealaakona, he wahine

He nui a lehulehu na kuauhau i paanaau i ka poe kahiko no ka mea e pili ana i kahi i hooa mai ai ame ka loaa ana o ka aina ma Hawaii nei. O ka inoa Hawaii, he inoa hou loa ia; no ke au mai nei no ia o Wakea ame Papa; a he inoa pili mokupuni wale nohoi ia ma ka ike ame ka hoomaopopo ana a ka poe kahiko. Ua hoomaopopoia ma na aweawa moolelo kahiko, e like 'ia me ka moolelo o Maui i hooa ai oia e hooi i na mokupuni apau o Hawaii nei a lilo ae lakou apau i hookahi honua ana oia oia. mamuli o kona kilou ana i kana makau kaulana oia o Manaiakalani, he mea hoike maopopo ia, ua ike ko kakou mau kupuna o ka wa kahiko, pela ka manao o kekahi poe, he hookahi i'o no honua ana oia mai Hawaii mai a hooa i Nihou a me na mokupuni lili'i malalo aku oia wahi.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 61.

POALUA, FEBERUARI 6, 1906.

55 KENETA O KE KOPE

Pehi Aala Lauae o na Pali!

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

MAMULI no o ke kauoha a Kanuha ia Kaleipaihala e la-
we ia Keawemaubili, ia Ululani (w) a me ka laua
kaikamahine opio, o Kapiolani, maluna o ka waa a
hoolele ma Kaumalumu, ua hooko aku la o Kaleipaihala ia
kauoha. Ua lawe oia i kana mau ohua alii a hoolele ma Kau-
malumu.

A mai keia wahi i pii aku ai o Keawemaubili ma a hiki i ka
wao ama'uma'u, halawai mai la me lakou na koa lanakila o
Kamehameha, e noke ana i ka huli i na poe koa auhee o Kiwa-
lao ame Keoua Kuaahuula.

Ma keia wahi o ka moolelo, e ka makamaka heluhelu, e
haalele kua i ke kamailio ana no ka huakaj hele a ke alii Ke-
awemaubili me kana wahine ame ka laua kaikamahine no ka
ulunahele o uka o Kaumalumu, a e nana ae kua i hope no
ka mea e pili ana i ke kino make o Kiwalao.

Ma ka wa a Kamehameha i hoomaopopo iho ai aole paha e
ola ana o Keeaumoku, ia wa i kena aku ai o Kamehameha ia
Kekuaupio, oia oia kekahi i hele pu mai me ia, o hapaiia ke
kino o Kiwalao i uka o Napoopoo, iloko o ka heiau o Hikiau, a
e kau hoi iluna o ka lele.

Ua hookoia keia kauoha a Kamehameha. Ua laweia ke
kino make o ka Moi Kiwalao a komo iloko o ka heiau a kau no
hoi iluna o ka lele, a lilo iho la ke kino heana o ua Moi i
alana e mohai ia aku ai imua o Kukailimoku ko Kamehame-
ha akua na'i aupuni.

Ua makaukau hoi na mea a pau e hele pu ai me ka alana, e
laa ka niu lelo, ka puua, ka awa ku-makua, a pela aku. A ua
haila iho la ke kino heana o Kiwalao.

A pu ka hai ana a Kamehameha, ua malamaia iho la no
ka heana o ke alii, a hiki wale i ke ola ana o Keeaumoku.

O ka pale* a Kamehameha i ku ia ai ma ka wa ana i hai
aku ai i ke kino heana o Kiwalao, oia iho keia:

Eia ka alana—Eia ka mohai,

Eia ka ai—Eia ka ia

Eia ke au la, e ke akua la—e

Eia—

Eia ka ai e ke akua, na Kahuli, na Kahela

Na ka wahine e moe ana iluna ke alo

O moe o Hanuna, o Milikaamea, o Kalepoahulu,

O Pahukini, o Pahulau, o Kulanapahu o Piia

O Heleia, o Paki, o O'e ae, o Olakahua

O Papaialaka, o Manuukee, o Kapaialaka,

E Kapaepaenuialaimoku, e moe nei la—o

E ala!

*Mai ka Buke Moolelo Kakaulima mai a S. L. Peleioho-
lani.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

KA manao hoi o kekahi poe kahiko, he mau mokupuni
kakaawale no keia o Hawaii nei mai kahiko loa mai. A
o ka ninau nui i kupono e hoouluia ae ma keia wahi,
oia keia: Heaha la na manao o ka poe kahiko no na kumu i
loaa ai ka aina ma Hawaii nei?

O na mookuauhau a na poe kahiko la, elike me na mea i
loaa lihilihi mai ia kakou i keia wa. oia wale no na mea hoike
maopopo e hoakaka ana i ko lakou mau manao maluna o keia
ninau.

Mawaena o na mookuauhau i loaa i ka mea kakau, aole
hookahi o lakou i hoike mai no ka hana maoli ia ana o keia
Pae Moku e na lima o ke kanaka, a i ole, hanau maoli ia mai
paha lakou e kekahi wahine; koe wale no ka mookuauhau pili
ia Wakea ame Papa, kana wahine: O ka mookuauhau a mo-
lelo Kumulipo i hoomaopopoia e kekahi poe kakau moolelo Ha-
warii, ma ke ano, he moolelo kuauhau kahiko loa ia, oia kai ho-
ike mai i ka hoea ana mai o ke kumu honua, mailoko mai o ka
Po; aole hoi ka honua, a i ole, o ka aina i hana maoli ia e ka
lima o ke kanaka, aole hoi i hanauia mai e ka wahine.

He ekolu no mau mahale nui i ku ai na hoike ana mai a
keia mau mookuauhau no ka loaa ana mai o neia mea, he honua
a he aina hoi: (1) Ua hanau maoli ia mai no ka mole o ka ho-
nua e ka wahine; (2) ua hana lima maoli ia ka honua e ke ka-
naka; (3) ua ulu a ua puka mai ka aina mailoko mai o ka lipo-
lipo o ka pouli, oia hoi, ka Po, aole mamuli o ka hanauia ana e
ka wahine, a hana maoli ia ana paha e ka lima o ke kanaka.

Aia ma ka mookuauhau o Puanue i hoikeia mai ai, wahi a
kekahi poe, na kekahi wahine nona, ka inoa o Kumukanikekaa,
ka wahine hoi a Paiaalani i hanau mai na kukulu o ka honua
ame ka lani. Olelo hoi kekahi poe, ma o ka mookuauhau la o
Kumuhonua, na kana wahine oia o Kamaiehi, i hanau mai i ka
mole o ka honua.

Aole nae he mau mookuauhau e waiho nei i keia wa no
Puanue ame Kumuhonua e hoike ana i keia manao o ko kakou
mau kupuna kahiko no keia hanau maoli ia ana mai o na ku-
kulu o ka honua ame ka lani, a pela pu hoi me ka mole o ka
honua e na wahine no laua na inoa i hoikeia ae la. He mea
minamina, nui no kakou noi o keia wa, ka loaa ole ana mai o
keia mau moolelo kahiko a ko kakou mau kupuna ia kakou.
Ua loaa nae i ka mea kakau, he mau moali e hoike ana i ke ku-
auhau o Puanue ame Kumuhonua, ma ka mahale e pili ana i
ko laua hanaua kanaka maoli.

Ua komo na kuauhau o Puanue ame Kumuhonua iloko o
ka mookuauhau o Kumulipo.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 62.

POAKOLU, FEBERUARI 7, 1906.

56 KENETA O KE KOPE

Lei Au i ka Hala o Pooku-el

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ma keia wahi o ka kua moolelo, e ka makamaka heluhelu, e pono i kou mea kakau moolelo ke hoike aku i kahi mau hoakaka e pili ana ia Ahia, ka pukaua nunui o ka aoao huiia o Keoua Kuaahuula a me Kiwalao a me kekahi mau mea e ae i hoikeia ma na helu i kaahope ae nei, a e pono hoi ke hoakaka hou ia ma keia wahi.

No ka mea e pili ana ia Ahia, kona ruu a me kona kiekie, na hiki paha ke manaia aku kona kiekie, aia mawaena o ka 10 a me ka 11 kapuai. A penei kakou e hoomaopopo ai i ka pololei o keia:

Ma ka hoike a ke kuauhau S. L. Peleiolani no ke kiekie o Keeaumoku, mamuli o kona hoomaopopo ana i ka loihi o kona kapa hulumanu (ahuula) i pau ai i ke ahi, ua hiki aku kona loihi i ka 7 kapuai.

A ua hiki paha ke kohoia ko Keeaumoku kiekie i ka ewalu kapuai. Nolaila, ina e hoomohala pono ia ko Keeaumoku kino o 8 kapuai mai luna mai o ke poo, a i ole, e ku ae o Keeaumoku ma ka huli kua ana, he kua a he kua me Ahia, me he mea la e loa ana he elua a ekolu paha kapuai ka oi aku o ke kiekie o Ahia; nolaila, ua hiki ke kohoia ko Ahia kiekie, aia no mawaena o ka 10 me 11 kapuai.

He nunui maopopo maoli no keia a kua, e ka makamaka heluhelu e ike ae la.

O kekahi mea hoike hou aku a ka mea kakau ma keia wahi, oia keia: O keia kanaka o Ahia i hoikeia ae nei, a me Keahia i oleloia ma ka moolelo a S. M. Kamakau no Kamehameha, e like me ka mea i ikeia ma kana buke kakaulima, e waiho nei imua o ka mea kakau, ma ke ano o Keahia ke kanaka i paa i na lima o Kamehameha, "iluna no make, haule ilalo ha'i-ha'i," he mau kanaka kukaawale no keia a i elua i kekahi a me kekahi, wahi a ke kuauhau S. L. Peleiolani.

* * * * *

Ano, e ka makamaka heluhelu, e ku iho kua ma keia wahi a haawi iho i na noonoo ana a me na hoomanao wale ana ae i kela hooili kua kaulana o Mokuohai, ke kua i lilo i pohaku kahi no ko Kamehameha kau ana i ka wekiu kiekie loa o ka lilo ana i Moi no na mokupuni huiia mai Hawaii a hoea i Kauai-o-Manokalanipo.

Aia kela kula o Keel i uli paa ia e na aa ooi o ka pohaku pahohoe, ke waiho lahalaha 'la imua o ke alo o na puai hako ko elua—ka Akau a me ka Hema, a i ole, ko ka Hikina a me ke Komohana—aia he mau tausani kanaka i lako pono i na mea kua o loko oia mau la, ke nee mai la mai ke kukulu hema mai, a ke nee aku la hoi mai ke kukulu akau aku no ka paio a me ka hakoko ana me ka weliweli, pela no hoi ko ke kukulu komohana a me ka hikina.

(E HOOMAUA AKU ANA.)

—KA—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

Ma ia kuauhau, aia o Puanue ame Lalomai (a o Lalohana hoi ia wahi a kekahi poe) ma ka hanauna 838 mai a Lailai (w) mai; a o Paiaalani hoi me Kumukauikēka (w) aia ma ka hanauna 904, mai a Lailai (w) mai; a oia hoi ka hanauna 87 mai a Puanue mai. O Kumuhonua hoi, aia oia ma ka hanauna 983 mai a Lailai mai, ma o ka mookuauhau Kumulipo la, a o ka hanauna 146 hoi ia mai a Puanue mai.

E hoikeia ana keia mau mookuauhau elua mahope ae nei.

Ua manaia o ka mookuauhau Kumulipo, oia ka oi loa aku o ke kahiko mawaena o na mookuauhau apau o Hawaii nei, a ua poholo pu iloko ona na hookumu ha'i-kupuna ana o loko o kekahi mau mookuauhau e ae.

O keia ka mookuauhau o Hawaii nei i hoomaopopo mai no ka hana a kalai lima ole ia ana o ka honua e ke kanaka; a, aole nohoi i hanauia mai e ka wahine; aka, ua kumu a ua mole kona kahua iloko o ka po, a mai laila oia i ulu mai ai.

O keia manaia ka Dayida Malo i haawi i ka mahalo, elike me ia i ikeia maloko o kana "Moolelo Hawaii," i unuhiia ma ka Olelo Beritania i keia wa a i kapaia hoi "Hawaiian Antiquities." Ua oleloia penei: "Malia paha o keia ka manaia pololei; a ua ulu io mai no keia mau pae aina no lakou pono ae no, a mahope mai i ikeia ai na kanaka maluna o lakou. Malia paha, o ka manaia hoakaka maikai loa keia no na manaia kuhewao ka poe kahiko." (Haw'n Antiq. mok. 2, pauku 8.)

Aole hoi elike me ka Rev. F. J. Pokuea i olelo ai ma ka "Moolelo Hawaii" i hooponopono ai a i pa'lia ai ma ka M. H. 1858, ma Honolulu nei, e owili ana i ka manaia o ka mookuauhau Kumulipo, no ka ulu ana mai o ka aina, me ka hanau ole ia afa e ka wahine, a hana ole ia ana hoi e ka lima o ke kanaka, iloko o na manaia hoike o na mookuauhau mua ae nei, ma ke ano he manaia lapuwale a kuhewao.

No ka mea hoi e pili ana i ka mookuauhau, a i ole, i ka moolelo o ka Papa hanau ana mai i keia pae moku, a i ole, o ko Wakea hana maoli ana i keia mau mokupuni me kona mau lima, he lehulehu wale na mele ame na moolelo-kaao e hoike mai ana i keia mau manaia. A ua kuhewao kekahi poe, oia mau hoike ana mai a na mele, no ko Papa hanau maoli ana mai ia i keia mau Pae Moku, oia nae o ka mea pololei maoli he mau kuauhau ia e hoike ana i ko Papa hanau ana i kana mau keiki, a pela noboi o Kaula ame Hina i ka hana mau keiki.

Eia kekahi manaia o ka poe kahiko no ka mea e pili ana i ka hanaia ana o ka Labi ame ka Honua, ka Mahina, na Hoku, ka mahelohelaia ana o ka aina ame ke kai a pela aku.

(E HOOMAUA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 63.

POAHA, FEBERUARI 8, 1906.

.05 KENETA O KE KOPÉ

Ka Pouli Piha o ka Mahina!

THE MOOLELO NO

КАМЕКАМЕКА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

FWANAO'A ana na pololu ma ko lakou mau hokua—na laau ihe laumeki e paa ia ana ma ko lakou mau lima—na kaula maa pohaku ke makaukau la e hoolele mai i na a-la me he mau poka kila la e ahai ana i ka make—na ko'i pahoa, me he mau maka ko'i kila la ma na lima o na Naita kaulana o Europa—na kaula ikoi e like 'la me na kipuka ili palamimo a na keiki Paniolo o Mekiko; a ua huipu ae me keia mau luhiehu o ke kahua kaa kahiko o Hawaii nei, na papale hulumanu o na 'lii e hoohehelo ana i ka onohi o ka la—na ahumanu hooluu like ole e cwaka ana i ka maka oia mau kini e muia ana i Mokuohai, he mea e ka apoapo oili ana ae o ka hopo o ke kanaka Hawaii o keia au, i ka nui pepeekue maoli o na manao pili paa o kela a me keia kaa e ku ana ma ka aoao ana i koho ai no ke kakoo ana.

He paio ana keia o ka Hawaii a me ka Hawaii, ka hoahanau i ka hoahanau, ka makua i ke keiki, ka makuahine hoi i ke kaikamahine, a, no ke kumu, ua makee a ua aloha kela ame keia o lakou i ka aoao alii a hoku i hoopili ae ai, oiai, ua holo ma ke mele—

“O ke alii wale no ka'u makemake
O ka mea mau me lakou nei ae,
O ke makou lealea no ia
U—-a i—ke—-a.”

A ma ka wa i lele ai na ikoi—lele na ihe laumeki—pua-o na pololu—maa ia na a-la—hachae ia ke kino kanaka e na lima pukani o ka lawakua—ua puia ae la ka lewa i na leo ahii o ka hooho kaa—ua oho ae la na leo kanihu ame ka uwe ana o ka poe i loohia i na palape ehacha oia mau oehuelu ana.

Ke nec la na huna lele e ke kaa—ke oni 'la imua a i hope na mamaka kaa—ke oili ae la na huna paa o ke kaa no mua o ke kahua, a ke me hou aku la i hope—ke wawalo 'la ka leo kupina i o na kanaka me ka aina e like me ka wawalo ana a ka leo o ke kai e po'i ana ma na kuaau o Feei.

Ua pii ka ehua kakahiaka—ua ko ke au iluna, a no Kiwalao ka lanakila; a i ka iho ana i ke ehua ahiahi—ua ko'ke au ilalo, no KA NA'I AUPUNI ka lanakila.

Ano, ma keia wahi, e nana ai kakou no ka huakai hele a Keawemauhili me Ululani, kaa wahine ame ka laua kaikamahine, o Kapiolani, ia lakou e hele 'la i ka ulu ama'u a me ka ulunahale o uka o Kaamalumalu.

Eia o Keawemauhili ke pii nei, a o ka wahine aku no hoi e hii ana ia Kapiolani. Ke hao mai la ke anu a ka hau—ke pa kolohio mai la ka makani huahii iniki ili—ke hooihia mai la na lau nahale ooi i ke alalale. O ke kane no mamua o waele ai i ka lau ama'u, o ka wahine aku no mahope e hii ana i ka hau i aloha me ka hoomanawantii.

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

HANA IHO ia ke Akua nui oiaio o Kanenuiakaa; Kunu-akea ame Lononuiakea. Ekolu ane like i ka mea hoo-kahi * * * Hana iho la ke Akua i ka Lani ame ka Honua. He Umeke ka Honua, he Po'i ka Lani; o ke Ao ka pala; o ka anoano oia na Hoku.

Ua hoikeia hoi ma kekahi moolelo kahiko o Hawaii nei, ka loaa ana o ka Lani ame ka Honua ame na mea i piha ai laua, mailoko mai no ia o ka ipu umeke, elike no me ka mea i hoike ia ae la. A o keia umeke nae, ua hanauia mai no ia e Papa. A penoi ka moolelo.

“Hanau mai la o Papa i kekahi ipu awaawa, he po'i no a me ka umeke. O ke po'i o ua umeke la, oia ka Wakea o ke kiola ana ae iluna iloko o ka lewa, a lilo ae la i Lani. O ke kino maoli o ka umeke, hoolilo iho la o Wakea ia mea i Honua a i Moana-kai. O na anoano ame ka haku-keokeo o loko o ka umeke, hoolilo ae la o Wakea ia mau mea i La, i Mahina a i mau hoku. O ka pala keokeo o loko o ua umeke nei, kiola ae la o Wakea ia mea iloko o ka lewa a lilo ae la i Ao. O ka wai o loko o ka umeke, ninini aku la ia iluna iloko o ke Ao, a loaa mai la ka ua.”

Ua kakooia ke ano nui maoli o keia moolelo (kaa) i hoike ia ae la, e kekahi pule a ka poe kahiko i kapaia he “Pule Ipu,” a eia iho kekahi mau lalani o ua pule nei:

1. Ala mai, e Lono, i kou haina (haawina) awa nui nof e Lono,
2. He ulu mai e Kea, he pepeiao puaa, he pepeiao ilio, he pepeiao aina nui—nou, e Lono!
3. Halapa i ka mauhi! Kukala ia hale-hau! Mau, ma-lewa i ka po; molia ia hai ka po,
4. O kuu ka-ipu; o kuu hua i ka ipu; hua i ka-kala ka ipu ka-kala, he kalana ka ipu
5. O hua i na moo a Pii! I au i'a ko ia.
6. Ahia la anoano a ke ahi kanu, a kanu la, i pua i Hawaii?
7. A kanu la o ka ipu nei; a ulu, a lau, a pua a hua la o ka ipu nei.
8. Hoonoho la o ka ipu nei, ke kela o ka ipu nei.
9. O uha'i o ka ipu nei, kalai la a ka ipu nei,
10. O oki, o kua i o ka piha o ka ipu
11. O ka ipu ka honua nui nei: o po'i o ka lani o Kuakini.

Ke ikeia nei ma ka lalani o kela pule ae la na hoike e hoomaopopo ana o ka “ipu,” oia ka “honua,” a o ke “po'i” o ua ipu la, oia ka “lani” i oleloia ma ka pule “o Kuakini.” Ma ka manao o ka mea kakau o ka hoopaaia ana o ka huaolelo “Kua-kini” ma ke ano hanaoa pii inoa maoli, he kuhihewa ia; me he mea la, o ka pololei maoli o ka hoonoho huaolelo ana ma kela lalani II (o ka Pule Ipu i hoikeia ae la) oia keia:

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 64.

FOALIMA, FEBERUARI 9, 1906.

HE KUPUKUPU O KE KOPE

Hoope Aala o ke Kupukupu!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

HO NA manawa he nui, e uwe ana o Kapiolani opio, a ua lilo kona leo uwe i mea hoomokumokuahua i ka naau o na makua. Aka, o ke aloha no nae i ka lei i luhii ai he keiki, hoomanawanui no.

O ko lakou nei pii aku la no ia a hoes i ka wao ama'uma'u, a na ka leo uwe o ke keiki i hoolawai ia lakou me ka "lakila" (oia hoi na koa lanakila o Kamehameha). A i ka papio pono ana mai o kekahi kanaka o lakou, ike mai la ia i keia kanaka kulana kiekie hiehie, hanohano a kilakila o kona kulana e pii aku nei, a no ke ano pouli no hoi oia wa, aole hiki ke ike pono loa ia mai ka helohelona maopopo o ke kanaka, aka, ma na hiohiona nae ame ke kulana o ke kanaka ana e ike mai nei, lele wale ae la no ka hauli noonoo iloko ona, o Keawemauhili no paha keia; a o kona wa no ia i ninau mai ai:

"Ku! A hua a pane! O Keawemauhili paha oe, ea?"

Ke hoomaopopo aku la hoi o Keawemauhili, o nei poe kanaka lanakila i halawai mai la me lakou, a e kuekaa nei hoi ia uka o ka wao ama'uma'u, he poe Kohala lakou, aole hoi i kamaaina loa ia ianei, koe wale no ko ia nei kaulana ana ma Hawaii a puni, "he alii makapaa o Keawemauhili."

Pane aku la keia i ka ninau a ka lanakila: "Aole ia o ko'u inoa."

A ninau hou mai la no ua wahi kanaka nei: "A owai kou inoa?"

"O Keaweopala ko'u inoa," wahi a Keawemauhili i pane aku ai.

"E! Oiaio paha? O Keaweopala i'o paha kou inoa. Ua hele kekahi maka ou a paa i ka opala," wahi a kekahi kanaka i pane mai ai.

He oiaio, ua ike mai la ua wahi kanaka nei i ka puu o ka popo opala ma ka maka hema o Keawemauhili; oiaio ia lakou nei no i pii aku ai; ua hoomaopopo e no o Keawemauhili, o kona maka hema ka mea e ikeia ai e na koa o Kamehameha, no laila, ia pii ana'ku no a lakou nei i ke kula, huhuki mai la ia i ka mauu piipili ula, popo ae la, a paa, hoopili ma ia maka ona, kaliki ke kahakahana lole pa-u-pa-u a paa ke poo.

A na keia popo pilipili ula i huna iho ia maka o Keawemauhili, a pakele ai oia mai ikeia e nei poe kanaka o Kamehameha.

He mea maopopo loa ina aole o Keawemauhili i huna i kona maka hema, e like me kana i hana ai me ka popo mauu pilipili ula, e ikeia ana oia e na koa lanakila, a e paa ana oia i ka hopuia.

Hala aku la ua poe lanakila nei iloko o ke ama'u, hala no hoi ia puu make o lakou nei, a hoomau aku la no lakou nei i ka naku ana iloko o na nahele ooi a ka hau i noho ai a kupa.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii
Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

"11. O ka ipu, ka honua; o po'i o ka lani, o ku a kini."

Oia hoi, o ke ano "o ku a kini," oia ke "ku" pukuikui ana o na hoku ama ko lakou kinikini ana noboi.

O kekahi moolelo o ka lilo ana o Wakea a pela no me Papa i mau kumu e loaa ai he Lani, he Honua ame na mea apau i pihai laua (ka Lanai ame ka Honua) ua loaa mai ia mailoko mai o ke mele i kapaia o "Hanau-a-Hua-ka-Lani," ke mele i oleloia "He Kanae no ka hanau ana o Kauikeaouli." Eia iho kekahi mau Pauku o ua mele nei:

PAUKU 2.

1. O hanau ka Honua a mole ka Honua
2. O kokolo ke a'a, ka weli o ka Honua,
3. O Lani weli ka Honua, o Lani ii,
4. Holo'u ka opua, lewa ka Honua,
5. O pali-nu' ka Honua, akea ka Honua,
6. Honua-ku, o Honua noho ka Honua,
7. O Honua a Wakea, na Wakea ka Honua,
8. O Honua a Papa, na Papa ka Honua,
9. Ka hiapo Honua a Papa i hanau,
10. O ia hoi;
11. O ka Honua a hanau ka Honua
12. O ka Honua la auanei ko lalo nei
13. Owai la auanei ko luna la?
15. Owai la? O ka Po. Aia! Aia hoi ha!!

PAUKU 3.

1. O hanau ka Po ia luna
2. Hanau ka Po ia luna nei
3. O Lani hanea ka Po, Pinai i ke'we
4. O Pipili ka Po, o moeana ana lea
5. O Kohiana lea ka Po, o Mahina lea
6. O huli e ka Po, o kaawale ka pili
7. O ke keiki Po-lani keia a Wakea i hanau
8. Keiki akahi a ka Po
9. Keiki alua a ka Po
10. Keiki akolu a ka Po
11. O Kuakoko o ka Po
12. E hanau mai auanei ka Po—
13. Oia ho—i, o ka Po—hanau ka Po
14. O ka Po la hoi auanei ko luna la
15. Owai la auanei ko lalo nei?
16. Owai la? O ka Moku. Aia—a! Aia hoi ha!!

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 65.

POAONO, FEBERUARI 10, 1906.

65 KENETA O KE KOPE

Huli ke Kaa Ahi o Kakaako!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I PII lakou nei a wawa hou mai la no na leo hauwalaau o na kanaka mauka mai, he poe lanakila no keia. Aole no hoi i liuliu, halawai mai la ua poe lanakila nei me lakou nei. E like no me ka ninau a ke kanaka mua, pela no keia; a o ka Keawemauhili no hoi ka pane, e like no me kana pane mua:

A mamua o ko lakou nei komo ana aku iloko o ka laau loa, lohe hou aku la no lakou nei i ka hauwawa mai o na kanaka koa o Kamehameha. I keia wahi, huli mai la o Keawemauhili i kana aliiwahine, ia Ululani, a olelo mai la:

"Ei nei—e! E haalele ke kama a kua, ina he aloha kou ia'u?"

"E aha?" wahi a ka wahine i ninau aku ai i ke kane ia Keawemauhili.

"E haalele ke kama a kana. E kiola aku iloko o ke opu uahelchele. Hele aku no paha auanei kua a o ka ia nei hana mau no ka uwe, loa mai kua, a o ko kua ma-make no ia."

Ku iho la o Ululani, a nana iho la i ke kaikamahine, a na ka waimaka no e iho makawalu ma kona mau papalina. Hu mai la kona aloha no kana lei i luhi ai, aole i kana mai. Ae, nawai hoi e ole ke aloha, a aloha ia ka hoi o Kammuhua he wahi puu wale no.

Ae, ke hiolo nei kona mau waimaka, mokumokuahua ka naau, aka, iaia i hoomanao ae ai i na olelo a kana kane, no ka pakeie o ka laua ola, oia ko ua o Ululani wa i huli mai ai a olelo mai la i ke kane:

"Heaha la hoi! E kiola ae au i ka lei a kua, a na ko kua mau kupuna i ka po e aloha mai iaia."

Honi iho la o Ululani i ka iho o ke kaikamahine, me ka waihoia laua oia o kona naau, a pau, lawe aku la ia a hoomoe aku la iloko o ke opu nahelehele. A hoonohoa aku la e laua nei he elu mau kahu e kia i ua kaikamahine nei. O na inoa o keia ma kanaka, oia o Keliilelepa ame Kuaele.

Hala aku la o Keawemauhili ame Ululani, e ahai ana i ko laua mau ola iloko o ko laua mau poho-lima iho, a waiho iho la i ka lei a laua iloko o ke opu nahelehele. O na wahi kahu hoi keia i hoonohoa ai e kia i ua kaikamahine nei, hoolalau aku la laua ma kahi e, e ohi ola'ola'o wahio ai.

Oiai laua e ohi wahie ana, hoesa koke mai ana no ka poe lanakila; ike ae la lakou i ka waiho mai o ke keiki iloko o ke opu nahelehele, a ike mai la nohoi i nei mau wahi kanaka e ohi wahie ana, ia wa ninau mai la ua poe koa nei: "Nawai kela kamaiki e uwe mai la?" Pane aku la ua mau wahi kahu nei: "E! Nawai hoi."

I kela wa hele aku la na koa lanakila no kahi a Kapiolani e waiho ana, a hele pu aku la no hoi me ua mau wahi kahu nei no ka nana ana.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

PAUKU 4.

1. O hanau ka Moku a kupu 3 lau
2. A loa, a ao, a mu'o, a liko
3. Ka moku ia luna o Hawaii
4. O Hawaii no'ka moku
5. He pulewa ka aina, he naka Hawaii
6. E lewa wale ana no i ka lani lewa
7. Honoa mai, e Wakea pahono ia
8. Malia ke aa o ka Moku me ka honua
9. Paa ia lewa, e Lani
10. I ka lima akau o Wakea
11. Paa Hawaii la
12. A laa Hawaii la
13. Ika he Moku
14. O ka Moku la hoi auanei ko lalo nei
15. Owai la hoi auanei ko luna 'la?
16. Owai la? O ke A—o!
17. Ai—a! Aia hoi ha!!

PAUKU 5.

1. O hanau ke Ao, o hiki ae
2. O ohi ae ke Ao, o hiki ae
3. O moku pawa ke Ao, o hiki ae
4. O oaka ula ke Ao, o hiki ae
5. O moakaka-ku ke Ao, o Molae
6. O pukupuku ke Ao, o meleleme
7. O meleleme ka opua, he lai
8. O poni-uli-ka-opua-hiwahiwa
9. O hiwahiwa ka opua lani ele
10. Eleele ka lani hakulu-weo
11. Lani ekaeka, ha-eleele
12. Hakuma, hakuma, hakumakuma
13. O ke ao nui Waibee ua kea ia
14. E hoowiliwili mai ana e hanau
15. Qia ho—i, o ke Ao
16. Hanau ke Ao
17. O ke Ao la auanei hoi ko luna la
18. Owai la hoi auanei ko lalo nei?
19. O ka Mauna,
20. Ai—a! Aia hoi ha!!

PAUKU 6.

1. O hanau ka Mauna a Wakea
2. O puu a'e ka mauna a Wakea
3. O Wakea, ke kane, o Papa, o Walinuu ka wahine
4. Hanau Hooohoku, he wahine

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hoononono ia Hawaii

BUKE I. HELU 65.

POAKAHI, FEBERUARI 12, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Lei ke Kula o Kaehumoa i ka Ma'o!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIJONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ku iki mai la no laua ma kahi kaewale mai, a o na koa lanakila no kai hele loa aku a loaia iho la aa wahi kaikamahine nei. Lalau iho la ke kanaka o lakou i kamailio mai ai ia Keliilelepa a me Kualele a hapai ae la iluna.

I ka nana pono ana iho a ua kanaka nei, oiai, ua ano owehewehe loa ae la kai-ao ia wa, ike iho la ia, he ui a he nani na helehelena o ua kaikamahine nei, me he la no he keiki oia na na 'iii.

O ka opeope pono ae la no ia o ua kanaka nei a paa ua kaikamahine nei a lawe aku la iaia no kai. Ke hele 'la no hoi ua poe koa lanakila nei mamua, a ke hahai hoolalau aku la no hoi na wahi kahu mahope.

A hoes lakou nei i kai o Kahaluu, ua malamala iho la o Kapiolani me ka pulama ia ana me ka hookapukapu.

I ka ike ana o na wahi kahu oia hoi o Keliilelepa ame Kualele i keia malamala hoopunahela loa ia o ka lei a ko laua mau haku alii, ua huli hoi aku la laua no Hilo.

Pela iho la i loaia ai ka pakele kupainaha ana o Kapiolani, a he ku no hoi i ke kamahao launa ole mai ke hoomaopopo iho i keia kulana.

Ua hoes aku la o Keawemauhili a me Ululani, kana wahine i Paauhau a mai laila ae, hoes loa i Hilo; a lilo no hoi oia i alii no Hilo ("ame Puna paha")

Nolaila, i keia wa e ku nei ka Mokupuni o Hawaii, ua ike ia he kolou mau Moi ku-kaawale o ko lakou noho ai-moku ana. Ka mua: O Kamehameha, oia ke alii a Moi o Kona, Kohala a me kekahi mahele o Hamakua; ka lua: o Keoua Kuaahuula, oia ke alii a Moi o Kau a me kekahi hapa o Puna; a o ke kolu: o Keawemauhili, oia ke alii a Moi o Hilo a me kekahi mahele o Hamakua a me kekahi mahele no hoi o Puna.

Mamuli o keia lilo ana ae la o Kamehameha i Moi no na Kona, no na Kohala a me kekahi mahele o Hamakua, ua hookoia ke mele wanana a Keoua Kuaahuula i haku ai, oia hoi ke mele "O Haui ka Lani;" a o ka Pauku 1 no ia o ua mele nei:

1. O Haui ka lani, ka mauili au honua
2. He mauili hau lani, malolo auhee
3. He malolo auhee, huli moku keia,
4. He anaha nui keia no ke auhee keia,
5. He manomano no ke auhee huli moku
6. Ke hai mai nei ka po i ka hee
7. Ua kua i laila po auhee
8. Kuu po maole, auhee makole ke ala
9. Bina wale i ke ala
10. Ke one ka papa, ke au me ka honua
11. Ua lilo, eia la ia Kalani
12. Ua hele kino alii i ka hanohano

(E HOOMAUI AKU ASA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu o Loaia ai ko
Pa'e Moku o Hawaii nei.

5. Hanau Haloa he 'Iii
6. Hanau ka Mauna, he keiki mauna na Wakea
7. O ka lili o Wakea, o ha'i ka hala
8. O ke kuku a ka manene
9. I hooika ai iloko o Kahiki-ku
10. Hee Wakea, kalewa kona ohua
11. Kuamu ia e Kane, kuawa ia e Kane,
12. Ho'i mai o Kane a loko o Lanimoemoe,
13. Moe Wakea moe ia Papa
14. Hanau ka La na Wakea
15. He keiki kapu na Wakea
16. O ka uluna o Wakea, na Wakea no
17. Hanau ka Mauna
18. He makahiapo kapu na Wakea
19. Oia ho—i. o ka Mauna
20. Hanau ka Mauna
21. O ka mauna la hoi auanei ko lalo nei
22. Owai la hoi auanei ko luna la?
23. Owai la? O ka La,
24. A—ia! Aia hoi ha.

PAUKU 7.

1. O hanau ka La, o Na'uele
2. O Na'uele ka La, o Kupanole
3. O Kupanole ka La, o Kohia
4. Kohia ka La ia Hina
5. O ke kukuna o ka La paa
6. O ka pe'a o Hilina, Hilinehu
7. O ka La o ke Kamani,
8. O ka hui o ke Kamani-ula
9. O ka eheu o Halulu
10. Ke haina mai la e ha'i
11. Ke hakina mai la e ka La
12. E ke keiki hele lani a Wakea,
13. O Wakea kai lalo, o ka La ka iluna
14. O ke keiki La keia a Wakea i hookauhua ai
15. Oia hoi ha, o ka La
16. Hanau ka La
17. O ka La hoi auanei ko luna la
18. Owai la auanei ko lalo nei?
19. Owai la? O ka Moana
20. Ai—a! Aia hoi ha!!

PAUKU 8.

1. O hanau ka Moana o Wakea
2. O ka Nalu na Wakea, o ke Kai na Wakea
3. O kai kane, o kai wahine na Wakea

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooonopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 67.

POALUA, FEBERUARI 13, 1906,

66 KENETA O KE KOPE

O ka Eha a ke Aloha e Lalawe Nei!

HE MOOLELO NO,

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

13. O ke kini hoi i ke kiekie
14. Oia hoi i ka haahaa
15. Ua lu ia, ua helelei, ua hune, ua nalo, ua make
16. Ua pepehu wale kana wahine—e,
17. Ke ku la na alii elua
18. I ka hale i ka pou pou make
19. Ka hale make ia lakou.
20. Ka hale ola iaia nei
21. Auhee ja lakou la
22. Ka lanakila iaia nei.
23. Ua hehee ka aina he alii make
24. He malama ai nei o Hoku
25. Ua o mai i ke kuhiwa-uli obu,
26. Ulu kama-ehu, owela ula, wela ka lani
27. Ua haoa ka lani, ua kama e,
28. Ke kau nei ka omea lani
29. Ka omea lani Nakoko
30. Maea ke ao, mahana, koe hana ka po
31. Ua maea lani, owela ke kuahiwi
32. Ua koi opua, koiawe na mauna,
33. Ua lele ka hoaka o ka aina
34. Kau ka neo o ka uhane o ka moku aia iluna
35. Ua ikeia na iliili a Palila
36. Ua hooleia i kahi make e Kau,

* * * * *

Ma ka mea hoi e pili ana ia Kapiolani i hoikeia ae nei, oia no ke aliiwahine kaulana o Hawaii nei nana i a'a aku e paio i ka mana o Pele ka wahine o ka Lua.

O na huaolelo a Kapiolani i a'a aku ai ia Pele ma ka malama o Dekemaba 1823 paha, (wahi a ka Papa Kuhikuhi Manawa a S. M. Kamakau, oia kekahi o na olelo kukala alii kaulana loa a nei wahine, i kiolaia ai e kona mau makua iloko o ka nanelehele, elike me ia i hoikeia ae nei.

Ma keia malama a ma keia makahiki i iho aku ai ua aliiwahine nei no lalo o ka lua o Pele, a hoo puka aku la i keia mau huaolelo:

"O Iehova, ko'u Akua, a Nana i hana i keia ahi ai-honua, nolaila, aole o'u maka'u ia oe e Pele. Ina wau e make ia oe e Pele, i keia manawa ano, alaila, e manaioio oukou e kuu mau hoahela ia Pele. Ke hilina'i nei au ia Iehova, a Nana au e hoo-pakele mai ka uhaki ana i ke kapu ai-ohelo papa me ka ike-maka o ko'u mau hoa makaainana nei. Ke make ole au iaia ano, alaila, e hilina'i oukou ia Iehova, oia ke Akua Kiekie loa iloko o ka lani ame ka honua. Aole o keia ahi Pele hiki ole ke lele iluna o ka lani me kona mana iho."

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

4. O ko'a ku, o ko'a hale loulou na Wakea
5. Hanau ka La.
6. Hoowiliwili a ka Pa
7. Iloko o ka Moana uli eleele nei la—e
8. O ka Moana
9. Oia ho—i, o ka Moana
10. Hanau ka Moana
11. O ka moana la hoi auanei ko lalo nei
12. Owai la auanei ko luna la?
13. Owai la?
14. O Ku, o Lono, o Kane
15. O Kanaloa, o Kaekae
16. O Malu

* * * * *

Ke ike ae la no kakou i na hoike a ke mele i hoikeia ae la. He ano a he kulana mookuauhau maoli no ka hoike a ke mele a kakou e ike ae la. Ke hookolo nei ke mele i ka hoomailani ana i ko Kauikeaouli mookuauhau alii mai ia Wakea ma mai me na kikoo ana ae i na kikepakepa ana i ka Honua, ka Lani, ka Moana, ke Kai, ka La, a pela aku.

Nolaila, ke ike maopopo nei kakou, he kahua a he kaona maopopo ka ka poe haku mele i kukulu ai i ka lakou mau mele kuauhau alii i baku ai, aole no ko lakou manaioio ana ua hanau maoli ia mai e Wakea ame Papa ka Honua ame ka Lani ame ko laua mau mea i piha ai; aole.

Mawaho ae o keia mau mele i hoike hapa ia ae la, e ka mea kakau, na mele hoi e hoikeia aku ana ma ka hapa hope o keia moolelo ano nui o Hawaii nei, aole i loa he mau mele hou aku iaia e hoike ana no ka hanau maoli ia ana o keia mau mokupu-ni a hanaia paha e ka lima o ke kanaka.

O ka Mookuauhau Kumulipo; a i ole, o ke Mele Kuauhau ma ia inoa, he mele kahiko loa no ia. Ua hoomaopopoa ma keia mele, ua hooa mai na mea kino pili i ka Honua nei ame ko ka Lani mai ke au manawa i kapaia he Po; oia hoi ke au manawa a ko Hawaii nei i ololoai, he au-Akua ia.

Ma ka hoomaopopo ana i keia mele, he Elua no mau Au a mau Mahela hoi: (1) Ke Au Po; (2) Ke Au Ao. Ua oleloia ma keia mele, aia iloko o ke Au a mahela mua, he Ehiku Wa; a iloko hoi o ke au a mahela elua, he Ewa Wa. He Po wale no na au wa manawa ehiku o ke au a mahela ekahi; a he ao wale mai nohoi na wa manawa eiwa o ka mahela elua. A ma kekahi olelo ana, ma ke au manawa elua i puka mai ai ke kanaka; a ma ke au o ka Po, oia hoi ke au manawa ekahi, oia ke au hoomaopopoa.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 68.

POAKOLU, FEBERUARI 14, 1906,

05 KENETA O KE KOPE

Lei Au i na Hala o Naue i ke Kai!

HE MOOLELO NO,

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

MA KEIA wahifo ka moolelo o KA NA'I AUPUNI, e nana kakou e na makamaka heluhelu no ke ku ana o ua NA'I AUPUNI nei i ka moku. Ua lilo na moku o Kona, Kohala ame kahi hapa o Hamakua i mau kahua hooulu a hoomakaukau na'i aupuni na Kamehameha.

O na pohaku kumu iho la no ia o ke aupuni o Kamehameha, ka mea ana i hoopuka ai imua o Kealoewa a me na 'Iii e ae, mamua koke iho o ka lele loa ana o kona aho hope loa ma keia ilihonua, oia hoi: "E NA'I wale no oukou i kuu pono, aole pau;" a ma ka olelo hoi a kekahi poe, o na huaolelo a Kamehameha i hoopuka ai ma keia wa, oia keia:

"E oni wale no oukou i kuu pono a—" Aole i pau pono loa mai na huaolelo hope i ka hoopukaia a lele loa ae la kona hanu ola.

Aka, e hoomaopopoia nae, ua hoonohonohoia ke kahua, ua ke ia a piha kona mau alualua, ua ku na pou—ke holo nei na lohe-lau—ua pii na kukuna—ua hi'a ia na aho—ua paa ka hale NA'I AUPUNI o Kamehameha, a ua ku hoi i ka Moku; a ke hooko ia nei na olelo wanana a Holoae i hoopuka mua ai oiai oia ma Maui.

I keia wa a Kamehameha i noho aupuni ae ai, oia ka mauawa a Kahekili (oia nohoi o Kahekiliniuahumanu) ka Moi o Maui i hoouna mai ai ia Alapai-malo-iki a me Kaulunae, na kaihaina o Keeaumoku, a o na keiki hoi a Kumaai, e holo mai io Kam-hameha la i waa, oiai e makemake ana ua o Kahekili e holo mai e kua me Kahahana ke alii a o ka Moi hoi o Oahu nei ia wa.

I ka holo ana mai o nei mau elele a Kahekili mai a hoes imua o Kamehameha, ua hoike mai la laua i ka manao o ka laua huakai i hoounaia mai ai, oia hoi i hoes aku laua imua o Kamehameha e noi i mau waa kua no Kahekili e holo ai i Oahu. Ua pane aku o Kamehameha:

"Aohē e loa ka waa. Ina paha ua lilo mai o Hilo a me Kau ia'u, ina ua loa io no ka waa. Eia nae ka'u olelo ia olua: aole olua e hoi hou i Maui, e qoho no kakou i Hawaii nei."

O keia au'a a Kamehameha a me Keeaumoku no hoi, ko laua kaikuaana, ua noho io iho laua i Hawaii.

Ke ike nei kakou ma keia mau olelo a Kamchameha i hoopuka ae la, ua komo no iloko ona ka makemake e lilo mai o Hilo ame Kau malalo o kona mana hoomalu; a ua hoomaopopo no hoi o Keawemauhili, ka Moi o Hilo, a pela no hoi o Keoua Kuaahuula, ka Moi o Kau, i keia manao o Kamehameha.

Iloko o keia wa e noho nei, eia no o Keeaumoku a me kekahi poe alii e ae, ke koi mau nei ia Kamehameha e kii e kua ia Keawemauhili.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii
Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Eoaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

HA IKEIA no keia Mele a Mookuauhau kupaihana e Davida Malo, ame kekahi poe kakau moolelo Hawaii e ae, aka, he mea minamina nae ka loa ole ana mai ia kakou o ke kino maali o ua mookuauhau. "Ilike me ka lako, i ike ai a i pua naau ai paha iloko o ka lako mau la. Hana ke panaha no ka loa ole ana mai o keia kuauhau ia kakou ma ka aoao mai o na poe kakau moolelo Hawaii, elike 'la me Dibela o Lahainaluna ame kekahi poe e ae oia pohai. A o ka maele wale no o keia Mookuauhau Kumulipo i loa mai i ka mea kakau, oia ke Kumulipo i loa mai ma o ka Moi Kalakaua la."

Ua oleloia ma ka moolelo e pili ana i keia Mele Kumulipo, aia ma ka wa i ku mua loa ai o Kapena Kuke, i kapaia ai e na Hawaii oia au, o Lono, ma ke kaikuono o Kealakekua, ma Kona Hema, Hawaii, ma ka M. H. 1779 (paha), i heaia aku ai keia mele, ma ke ano pule, e kekahi kahuna, nona ka inoa o Koa; a hea hou ia no ua mele pule la imua o ua Kapena Kuke nei, e Puou, kekahi kahuna o loko o ka heiau o Hikiau; a maloko no hoi o ua heiau la i heaia ai ua mele Kumulipo nei imua o Kapena Kuke.

Aka, aole nae keia o ka wai hookumuia ai o keia mele, aia aku no imua i ka wa o Keaweikekahialiiokamoku; oia no ka wa e noho Moi ana o Kualii no ka mokupuni o Oahu nei.

A wahi a S. M. Kamakau, kekahi kakau moolelo kaulana o Hawaii nei, i hoike ai ma kana Papa Hoike Manawa no na meakaulana o Hawaii nei, ua hanauia o Kualii ma ka M. H. 1565, a ua make oia ma ka M. H. 1730. A ma kona wa e ola ana, ua hakuia kekahi mele nona, a ma ia mele i hoobalikelikeia ai oia me Keaweikekahialiiokamoku, a penei kekahi mau lalani o ua mele la:

"Aia ka kou hoa e like ai
O Keaweikekahialiiokamoku
O Keawe, haku o Hawaii ja
He awaawa hoi ko ke kai
He mananala hoi ka wai
He welawela hoi ko ka La
He mahana hoi ko kuu ili
No kuu kane o Nininiikewai
O Pulele la. Ua like?
Aole i like.—Ku.
Aole i like nei lani i ka hoobalikelike mai,
He kanaka ia
He akua Ku
He ula-lele Ku mai ka lani mai
He haole Ku mai Kahiki mai
He mau kanaka ia eha

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 69.

POAHA, FEBERUARI 15, 1906.

66 KENETA O KE KOPE

Lei Aku i ka Limu Pahapaha o Polihale!

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

LIA NAE ua ka-ua no o Kamehameha i kona manao kua, me ka olelo ana mai hoi i na 'lii na lakou e paipai mau nei iaia no ke kua: "E aho paha, ea, e ui mua ae i kuu mau makua."

A ia wa i ninau mai ai o Keeaumoku: "Owai aku auanei hoi ia mau makua ou? Auhea oe, e Kalani, hookahi no makua o ka ikaika."

I kela wa, huli ae la o Kamehameha a nana ae la maluna o ke anaina o na 'lii e noho ana, a ninau aku la oia: "Pehea keia manao? Aia ka, ko'u aina ma ka ikaika?"

No keia hua ninau a Kamehameha, ua pilipu iho la ia 'lii a pau, a ohe hookahi o lakou i pane koke mai, a liuliu wale, o Keaweheulu ka mea i pane mai:

"Auhea oe, e ke alii? Eia ko'u manao: E hoouna ae ka ai-puupu a ko kaina Naihe, e hele mua e hanai apu-koheoheo i ko hoahanau."

I ka lohe ana o Kamehameha i keia manao pepehi kanaka i puka mai a Keaweheulu mai, ua puai ae la ka ula ma kona mau papalina, a weli mai la hoi ka ena ano e ma kona mau onohi maka. Aole nae oia i pane aku imua o Keaweheulu. Huli ae la nae ia a kahea aku la i kekahi hoahanau pono ona, oia hoi o Kaleipaihala, a olelo aku la iaia:

"E hele oe a i ka makuakane o kua, olelo aku oe i mau wahi waa no'u."

Ua ae aku la o Kaleipaihala i keia kauoha a ke kaikuuana haku ona. Kau iho la oia maluna o ka waa a holo aku la no Hilo.

A hala o Kaleipaihala ma ke kai, ua hoouna aku la o Kamehameha i kona kanaka kukini mama ia Makoa, e holo mauka o ka aina a hana i Hilo, a e noi aku hoi i na makua, oia o Keawemauhili a me Ululani, i wahi i'a nana, oia i ua ono oia i ke awa momona.

I ka wanao, i ka moku ana o ka pawa o ke ao, haalele iho la o Makoa ia Kawaihae, oia malaila kahi i noho ai o Kamehameha me kona alo alii. I nei hele ana a Makoa me kona mama nui, ku pololei ka pola o ka malo i hope, ua like ka me ka hu ana a ka makani puahiohio. Oi hele nohoi ia a mahiki ka la iluna o ka ilikai, a kiekie pono nohoi, me he la o ka hora 7 paha ia, ku ana ua kukini nei imua o Keawemauhili. I ka ike ana mai hoi o ua alii nei i ka elele a Kamehameha, olelo mai la oia:

"Ka hua i ka umauma! Haina mai!!"

Ia wa, haawi aku la o Makoa ia Keawemauhili, he wa-ai lau-i. I ka wehe ana ae o Keawemauhili i ua wa-hi lau-ki nei a hemo, ike iho la ia i na mea o loko, oia hoi: eha pepepe pala-holo, a he eha pepepe hoi'o.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA 'I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

O Ku, o Lono, o Kane, o Kanaloa
O Kane-makaiahuwahine
O Haihaipuaa, o Kekuawalu—la,
Ua like.

O ke ano o ka huaolelo "Kumulipo," he hookumu ana iloko o ka lipolipo hohonu o ka Po, elike me ka olelo ana; o na lalani mua o ua mele nei, penei:

"O ke au i kahuli wela ka Honua
O ke au i kahuli lolo ka Lani
O ke au i kukaiaka ka La
E hoomalamalama i ka Malama
O ke au o Makalii ka Po
O ka walewale hookumu Honua ia
O ke kumu o ka lipo i lipo ai
O ke kumu o ka Po i po ai
O ka lipolipo, o ka lipolipo
O ka lipo o ka La, o ka lipo o ka Po
Po wale ho—i,
Hanau ka Po."

O kekahi manaoio o ka poe kahiko o Hawaii nei, ua hana maoli la no ka Lani, ka Honua ame na mea apau e na Akua ekolu, oia o Kane; o Ku ame Lono. A o keia hana a keia pukolu Akua i ka Lani ame ka Honua; oia ka mea i Honua ai, a i Lani ai. A ma ia ano hoi, e hiki ai ke hoomsopopoia, i ka mana no o ke Akua ke kumu i loaa mai ai he mau mokupuni ma keia wahi o ka Moana Pakipika.

Eia kekahi mau mahelhele o na Mele Kahiko e hoike ana i ka manao o kekahi poe o ko kakou mau kupuna kahiko:

"O Kane, o Ku-ka-pao
Me Lono Nui noho i ka wai
Loaa ka Lau, Honua
Ho-ou, kukupu, i-nana
Ku Huna o ka moku
O ka moana nui a Kane
O ka moana i kai o'o
O ka moana i ka i'a nui
O ka i'a iki
I ka mano, i ka niuhi
I ke kohola
I ka i'a nui hihimau
* * *

O na lalani hoku a Kane
O na hoku i ka nuu-paa

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooonopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 70.

POALIMA, FEBERUARI 16, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Lei Aku i ke Kaunoa Melemele i ka La!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I KA IKE ana o Keawemauhili i keia mau mea, kulu iho la kona mau walmaka a uwe iho la, oia i, ua ike iho la ia i ka manao o ka wa-hi la-i a ka elele i haawi aku ai iaia. Me na waimaka no e hiolo ana ma na papalina o Keawemauhili, kahea aku la ia i kana konohiki:

"E! E kii aku oe i i'a na ke alii! I mau anae i hookahi kauna, a i mau awa i hookahi nohoi kauna. E wiki!"

He manawa ole, loa mai la he eha mau anae ua hele a ua haumaka-puu, aia i ka iwi-lei ka loloa o ka anae hookahi; a he eha no hoi awa, ka-ha-opeia iho la keia mau i'a iloko o ka limu kala, mawaho ae ka apana kapa aeokahaloa i hoomau ia i ka wai a pulu. Haawia mai la keia mau i'a, na ono hoi a Kamehameha, ia Makoa, a ia wa oia i olelo aku ai i ke 'lii ia Keawemauhili:

"Ei aku ia keiki au ma ke kai a hoea mai."

Ninau mai la o Keawemauhili: "Owai?"

"O Kaleipaihala," wahi a Makoa i pane aku ai.

I neia wa, hookomo iho la o Keawemauhili elua pohaku puna-kea iloko o kekahi wa-hi la-i a haawi mai la ia Makoa, me ka olelo ana mai: "E lawe oe i keia wahi puola a haawi pono, aku no oe i ke alii. Aloha aku i ke alii a nui!"

I keia wa i haalele aku ai o Makoa ia Keawemauhili a huli hoi mai la.

Ia holo ana mat o Makoa, ku-pololei no ka pola o ka malo i hope, he pipi'o hoi ia o ka ehune o Waiolama iluna i ka ua mea he kopeia e na wawae mama launa ole o ua kukini kaulana la o Hawaii nei.

He hu ana na ka makani, hala ana o Kukuilaumania mahope. A i nei hele ana mai a ua kukini nei, ua pahu poko mai la oia ma ke ala mauka o Kauku, hoea i ka uka o Humuula, ho ma o o Keanakolu, huli ke alo i kai, he nu ana na ka makani, hele ana ua Makoa nei a ka mama nui wale i ke kula o Keanakolu.

Oia hele no hoi o ua kukini nei a wela ka ili i ka la, hoomau iho la i ka wai o Waiaka ma Waima. Ilaila kani wahi wai iho la ua kuakini nei.

Ia hele hou ana aku, ke iho la keia no kai o Kawaihae, aole no i kahikole loa ka la, me he mea la nae paha o ka hora 9 ia, ma ka hoike a ka ipu one o Keonelauanaakane (Keonelauanaakane wahi a kekahi poe), ua hiki aku la oia imua o ke 'alii, a haawi aku la oia elua puola. Ka mua: oia ka puola aeokahaloa i opeia ai a paa na anae a me na awa momona; a o ka lua no hoi o ka puola: oia kela wa-hi la-ki o na pohaku puna-kea elua.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka Pae Moku o Hawaii nei.

O na hoku i kakia ia
I paa, i paa i ka ili lani a Kane
O na hoku i Kahakahakea
O na hoku kapu a Kane
O na hoku lewa a Kane
O kini, o ka lau, o ka manao o ka hoku
O ka hoku nui
O ka hoku iki
O na hoku ula a Kane
He lewa!

*** * * * * * * * *

O ka mahina nui a Kane
O ka La nui a Kane
A hoolewa a lewa
I hoolewaia i ka lewa nui a Kane
*** * * * * * * * *

O ka Honua nui a Kane
O ka Honua i Kapakapaua-a-Kane
O ka Honua a Kane i hoolewa
O lewa ka hoku, o lewa ka malama
O lewa ka Honua nui a Kane."

Eia iho no keia mau mabelehele o na mele kuauhau a na kupuna kahiko:

"Kane i ka po loa
Ku ame Lono i ka po loa
O Hiikapoloa ke 'lii
Ka po kapu i hoano
O aiau ka Po
O ke kaha ka Po anoano
O Mau-kulu ka Po eleele
Ka Po ke haiamu
* * * * * * * * *

O Kane, o Kukapao
Me Lono-nui-noho-i-ka-wai
Loaa ka Lani, Honua
Hoeu, kukupu, i-nana
Ku iluna o ka moku
Kane Po Lani, O Lani Makua
O Ku o ka Pao i kiki lani
O Lono Nui maka oaki
Huila malamalama, loa ka Lani
Hooia i oia, O Kane-tumu hana
O ka Lani hookanaka

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

NA'I

AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 71.

POAONO, FEBERUARI 17, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Lei Aku i ka Mokihana o Kahikiholo!

HE MOOLELO NO

КАМЕHAМЕHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

AI KA ike ana iho o Kamehameha i keia mau pohaku, ua heluhelu koke iho la ia i ka manao o ua mau pohaku la a ka makuakane i hoouna mai ai. Elua pohaku, elua no hoi ia alii; keokeo ka pohaku, keokeo no hoi ka manao o na alii aho ku-e aku, aho ku-e mai. Nonoi aku kahi alii i ka kekahi alii, e loa ana no, oiai, ua keokeo like na manao ua maemae.

Keokeo ka pohaku punakea mai loko a waho, pela ke aiai o na manao o na 'lii mai loko mai a waho. Ike iho la o Kamehameha ma o keia hoike 'a a Keawemaubili i hoouna mai ai ma o Makoa la, ua like a like ko laua manao makemake ole no ke kua aku a kua mai i kahi a me kekahi.

Ua ike ae la kakou i na mea e pili ana i ka huakai a Makoa i hoounaia ai e Kamehameha e holo i Hilo; a he mea pono ke hoomaopopoa ko Makoa mookuauhau ma keia wahi o ka nee ana o ka moolelo.

Ma ka Buke Moolelo kakaulima a ke Kuauhau Alii S. L. Peleioholani, ua hoikeia ko Makoa mookuauhau penei:

O Kakuihewa (k) ka Moi o Oahu nei, hoao oia me Kae'akaloa (w), hanau o Kaihikapu-a-Kakuihewa, Kanekapu-a-Kakuihewa (k) a me Makakaualii (w). Noho o Makakaualii me Kaleleluaka (k), hanau o Euioiomoa (k). Noho o Kuioiomoa ia Kalanienoho, he aliiwahine keia no Waialae, Oahu, hanau o Kahikiula (w). Noho o Kahikiula me Nae-huna-palai (k), hanau o Kekuilauolono (k) a me Keakaohaloa (w). Pi'o o Kekuilaulono me Keakabaloa, hanau o Pikoilele (k). Noho o Pikoilele ia Kalona (w), hanau o Kahiwalani (k) a me Kaiamililima (w). Pi'o o Kahiwalani me Kaiamililima, hanau o Makoa ke kukini mama.

I keia noho ana mai o Kamehameha maluna o kona aupuni, ke mau la no ke koi hoomano ana a na 'lii imua o kona alo e kii no e kua ia Keawemaubili.

Aole no hoi oia i ae aku, aole no hoi i hoole aku i ua poe makuakane a poe hoahanau nei ona; aka, kali malie iho la no ia a hoi mai o Kaleipahala mai kana huakai mai i hoounaia ai no Hilo.

Oia noho hoi ko Kamehameha a hoi mai ana o Kaleipahala mai Hilo mai, me ekolu kanaha (120) waa peleleu.

I keia hoi ana mai o Kaleipahala mo na waa a hooa i Kawaihae, ua hanau iho o Kaleioku, keiki a Kamehameha me Kaneikapolei (w).

Ike na 'Ei ua loa mai na waa ia Kaleipahala, ua hooulu hou ae la na olelo houpuupu kua. Ua olelo mai la o Kecaumoku:

(E H OMAUA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaubauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

Hoi, hana, loa ke 'lii Kuhonua
O ke Olakuhonua, ka wahine
Nonoho iho no laua
I hoi noho i ke kane kaikuaana."

Ua maopopo loa ma keia mau mahahehele mele i hoikeia ae la, o ka manaoio kumu o ko Hawaii nei poe kahiko, he pu-kolu Akua na poe na lakou i hana i ka Lani ame ka Honua, a pela hoi me na mea kino lani a honua hoi. Ua kapaia keia pu-kolu, a i ole, puku'i Akua, ma ka inoa Ka-Akahi.

A ma ka mahahele moolelo kahiko, oia hoi, ka moolelo Kumuhonua, na keia Pu-kolu Akua i hana i ekolu lani i wahi no lakou e noho ai, a i ka honua hoi i keehina wawae no lakou. Ua kapaia ka Honua, o ke "Keehina Wawae a Kane." A na keia pukolu Akua no i hana i ka La, ka Mahina, na Hoku a i kini o ke akua.

Nolaila, i ka hoohui ana i na mahahele moolelo kahiko Kumulipo a me Kumuhonua, ma ka hoonohonoho ana o keia moolelo, ua kapaia keia: Ka Moolelo Kumulipo—Kumuhonua o Hawaii, oia hoi, KA MOOLELO HAWAII KAHIKO.

I ka hoomaopopo hou ana i ka moolelo kahiko o Hawaii no ka mea e pili ana i kahi i loa mai ai keia mau mokupuni, ua ikeia, he hookahi no honua aina okoa ma Hawaii nei, elike no me ia i hoike mua ia ae nei, a mailoko mai o keia honua aina hookahi i loa mai ai keia mau mokupuni ka-kaawale.

Elike me ka mea i hoike mua ia no ka mea e pili ana i ko Maui hoo ana e hoohui i keia mau mokupuni me kana makau kaulana o Manaiakalani, a lilo hou lakou i kino hookahi, pela no i ikeia ai ia mau manao ma keia mau lalani mele o ka moolelo Kumulipo:

"Nui Maui, ninau i ka makuahine
Hoole Hina, aole au makau
O ka Malo-o-Kalana o ka makua ia
Ono i ka i'a na Hinaakeahi
A'o i ka lawai'a, kena Hinaakeahi
E kii oe i ko makuakane
Aia flaila ke aho, ka makau
O Manaiakalani, o ka makau ia
O ka louna o na moku e hui i ka moana kahiko
Kina ka alhe nui a Hina
Ko kaikuahine manu
O kua ahiku na a Maui,
O ke kupueu nana i hoolou
Ke e, ka waha, ka opina o Pimoe
O ka i'a ai-moku e halulu ai ka moana
Lilo Pimoe moe i ka-ina a Maui
Ua aloha o Mahanaluhehu
O kama a Pimoe."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 72.

POAKAHI, FEBERUARI 19, 1906.

35 KENETA O KE KOPE

Oimiimi, o Nana Wale, o Loaa! Loaa Hoi!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KALANI e! He nani ia, ua loa mai la na waa, ea, a 'o ke ko'a i'a no ia e kii aku ai." O keia ae la na olelo a ua o Keeaumoku nei e hoolale mai ana no i ke keiki ia Kamehameha e kaa.

Aole nae o Kamehameha i ae aku i keia koi a Keeaumoku. Aka, mamuli o ka panepane mau a Keeaumoku me Kaiana, mea a'e no ke kaa, mea iho no ke kaa, heaha iho la la ka mea o ka nee ole ana e kaa, ike iho la o Kamehameha, ina oia e hoomau ana ma kona manao hoopaaiki, aole e kaa; alaila, e ala mai ana no na 'lii a kimo-po iaia. Ke maopopo wale 'la ia Kamehameha keia manao o ua poe alii la.

Aohe alii aimoku koi ole a Keeaumoku ma, e kii o Kamehameha e kaa. Ohumu no ia Keawemauhili, a ohumu pu no hoi ia Keoua Kuaahuula. Ua like ka manao o na 'lii, e kii e kaa mua ia Keoua Kuaahuula, a mahope kii aku ia Keawemauhili.

No ka ikaika loa o keia manao ohumu a hoala kaa a na 'lii, ua hoouna malu aku la o Kamehameha i ka wahine ia Kaneikapolei, e holo oia i Kau, a e hai aku i ke alii, eia na 'lii ke pu'e mai nei iaia (Kamehameha) e kaa.

E hoomaopopoia hoi, o Kaneikapolei, he makuahine pono no oia no Keoua Kuaahuula, oia no kana hiapo me Kalaniopuu. O ka lua o kaa mau keiki oia no o Keoua Peale.

A hoes o Kaneikapolei i Kau, hui iho la me na keiki, a kumakena iho la ke aloalii apau. O kekahi kumu o ko Kamehameha hoihoi ana ia Kaneikapolei ame ke keiki i Kau, iole ai e make ke keiki oia o Kaoleioku, i na 'lii.

Ma keia hui ana o Kaneikapolei me Keoua Kuaahuula, kana keiki, ua hoike aku la no o Kaneikapolei i ka manao kaa o na 'lii o Kona, a i paa wale no nae ke kaa ia Kamehameha. Hoike aku la nohoi o Kaneikapolei i ke keiki, e kala kahiko wale ke ala o ke kaa, a e ole no o Kamehameha, moe wale ke ala ana oia hoehua ana a na 'lii i ke kaa.

I ka lohe ana o Keoua Kuaahuula i keia mau olelo a kona makuahine, ua hoike mai la oia imua o ua luau nei ona, e kala wale no kona hoomaopopo ana ia mea, a ua noho no oia me ka makaukau.

O Kamehameha hoi, ua hooikaika nui oia i ke kaomi ana i na manao hoolale a hoala kaa a kona mau makuakane alii a me na alii e ae o kona alo e paipai mau ana iaia, e kii e kaa ia Keoua a me Keawemauhili. Ua olelo aku la oia imua o lakou:

"Auhea oukou e na 'lii. Aohe kumu kupo o ka hoala ana i ke kaa, kai no e noho hoomanawanui kakou a loa ke kumu hewa o ke alii o Kau ia kakou, alaila, koku ka hoala ana o ka kakou ka ia a oukou e pu'e hoopaaiki nei.

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukau i e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

KA moolelo kahiko o Hawaii nei e pili ana i ka hoolou ana o Maui,—oia hoi o Maui-a-Kalana, wahi a kekahi poe kuauhau kahiko, a o Maui-a-Kamalo hoi ia i kekahi poe paa kuauhau, a no ka hanauna kanaka Helu 23 mai nei no ia mahope mai o Wakea, a o a ke keiki muli loa a Akalana (k) me Hinakawea (w); a o ka hanauna 1031 paha ia mai a Lailai (w) mai, ka wahine a ke kanaka mua loa ma ka moolelo Kumulipo,—oia keia:

Ma ke kamaaina o keia Maui i ka moolelo kahiko mai kona mau kupuna mai, no ka aina maloo, a he hookahi no aina o o keia Pae-moku o Hawaii nei, ua manao oia e hoolou hou a e hoopili hou i na honua aina mokupuni apau a lilo i hookahi; nolaila, kii oia i ka makau kaulana ia Manaiakalani (a ua oleloia, maloko iho nei no o ke keena hoikeike o ke Aupuni kahi i waiho ai o keia makau; a eia paha maloko o ke keena hoikeike o ke Kula Kamehameha i keia wa) no ka hoolou ana i ka i'a, oia o Pimoe i hoikeia ae la ma ke mele.

Oia ame kona mau kaikuaana, no lakou na inoa, o Maui-mua; Maui-hope ame Maui-kiikii, kai hele e hoolou i keia i'a. Ma Hamakua, Hawaii, kahi a lakou i hana ai i keia hana.

I ka paa ana o Pimoe ia lakou, ua olelo aku la o Maui-a-Kalana i na kaikuaana, imua wale no ko lakou mau maka e nana ai, aole e nana i hope. A ia lakou i holo mai ai a waena moana, ia wa lana ae la o Hina-ke-ka, ma ke ano he kaliu waa. I ko Maui-a-Kalana ike ana i ua kaliu nei, lalau iho la ia a kau ae la iluna o ka waa. Ia wa o ke ku a kanaka maoli ae la no ia o Hina-ke-ka, a he keu nohoi a ka wahine ui pahoe o ka ili, ua hele a lamalama.

I keia wa i huli like mai ai na kaikuaana o ua o Maui-a-Kalana i hope, a ike i keia wahine a ka u'i nuiwale e kau ana iluna o ka waa, o ko lakou manawa iho la no ia i hoomaka ai e aumeume; a iloko o keia wa a laka e aumeume ana no ua wahine nei, ia manawa i paina ae ai a moku ke aho e paa ana ia Manaiakalani (ka makau) a o ka lilo iho la no ia o ka manao hohui a hookui mokupuni i upnia ai e Maui-a-Kalana i mea ole.

Ua kullike keia moolelo (kaao) me ke mele i hoikeia ae nei. A ke hooia nei nae ka manao o keia moolelo kahiko mai ko kakou mau kupuna mai, he hookahi no honua aina kahiko ma Hawaii (huia) nei i ka wa kahiko.

A ma keia wahi e ulu ae ai ka ninau: Pehea i loa ai keia kulana kakaawale o nei mau mokupuni e ku nei i keia wa?

Ma ka hookolo ana i ka moolelo kuauhau Kumulipo e ikeia ana, he eha manawa i hoes ai na hoes poipu ana a ke kai i ka-pai ke Kai a Kahinalii ma Hawaii nei.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 73.

POALUA, FEBERUARI 20, 1906.

OS KENETA O KE KOPE

Hiki Mai ke Aloha, Nanape i ka Manawa!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

"OLE NO ko'u makemake ole e hooko aku i ka oukou koi, aka, e imi mua kakou a ku ke kumu e kaula ai, aole kakou e nele; hele no ke kaula pa no ia kakou; aka, me ka loa ole o ke kumu kupo a lele kamake wale aku no kakou, ea, he kaula hoopaa wale no ia, he kaula makaha, he kaula kumu ole, ahe nana mai o ke akua ia kakou, oiai ku ke kaula a oukou na 'Ili, ku ke akua; a i pono hoi ka hana a ke akua i ka pono o ko kakou aoo."

Mamuli o keia mau hoakaka a Kamehameha, ua emi pu wale iho la no ka manao o na 'Ili, a ua apono mai la hoi lakou i ko Kamehameha manao.

Ia noho ana mai o Kamehameha ma ia hope mai, ua ninau ae la oia i kona kahuna poo ia Holoae a me ka makaula wahine o Pine no ke kumu kupo e loa ai he nee ana i ke kaula ia Keoua Kuaahuula a me Keawemauhili, e like me ke koi a kona mau makuakane alii.

Ua olelo aku la o Holoae ke kahuna, a pela no hoi me Pine ka makaula wahine:

"E Kalani e! Aohē kakou ia nei e nana ai no keia hana, oiai, he one pane keia, he hawanawana, he mumu ka olelo o nei wahi, o Kawaihae nei. E hoi kakou a ka aina i waiho ai ko piko, ko iewe, ilaila hoopaa ke kahua o ka hana."

Ua ae mai la o Kamehameha, a o kona hoou ae la no ia e hoi ke aloalii no Kohala, e like me na olelo a kona mau kahuna alakai.

Nolaila, ua hoi aku la ke aloalii o Kamehameha a noho ma Kohala. He mahiai ka hana, he lawaia ka hana, he mokomoko no hoi, a he ao no hoi i ke kaula.

I kela hooa ana i Kohala, ua ku iho la ka Holoae ma papa hana. A i ka pau ana o ka laua hana, ua olelo aka la o Holoae ke kahuna:

"Aueha oe, e Kalani! Ke hoike mai nei ko akua la, aohē e pa ana keia kaula ia oe. E hooa mai ana no nae he kaula ma waena o oukou o na 'Ili aimoku o Hawaii nei. Hookahi oe, he ekolu mai ma kela aoo. Elua no ka aina, a he hookahi no ka lewa. O ke kumu o keia kaula, he wahi kumu ano ole a waiwai ole no hoi. Eia la, he alii kipi, a nana e hooulu ka haka, owili ma'u wale ia aku no oe, a hui pu hoi me ka pu'e kaula a ou mau makuakane, wehe ka piko o na hoahanau, haalele wale i Hilo ke aloha. Aka, o ka hoomaka ana nae keia o ka na'i ana o ko akua i ka aina, hooe ke kai i Maui, hekau ko papa i Oahu, lele wale mai wale. Oia la i lohe oe, e Kalani i ka hoike a ko akua."

Ninau mai la hoi o Kamehameha ia Holoae: "Owa nei alii kipi nana e laua ana ke kaula."

(E P. OMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

KE KAI a Kahinalii mua, ua ike ia oia ma ke au o Alahinala (k) me Palemo, kana wahine. A o ka hanauha 200 ia mai a Lailai mai. A o ke kai hooe elua—Aia no ia ma ka manawa e Papio (k) me kana wahine o Loiloi. A o ka hanauna 405 ia mai a Lailai mai.

O ke kai hooe ekolu—Aia no ia ma ka wa o Lii-pau (k) ame Kaneiwa kana wahine. Oia ka hanauna 603 mai a Lailai mai.

O ke kai hooe eha (a o ke kai hope loa nohoi ia)—Aia no ia i ka wa o ka nohoalii ana o Kahikoluamea, a makuakane hoi o Wakea, oia o Kupulanakehau. O ka hanauna 1001 ia mai a Lailai (w) mai.

O kekahi o keia mau kai hooe, oia ke kai a Kahulumanu i hoikeia ma kekahi o na "Hulihia" o ka moolelo o Hiiaka-i-ka-poli-o-Pele, oia paha ke kai nana i hoopuhalu nui i keia honua aina holookoa i ikeia e ko kakou mau kupuna i ka wa kahiko loa.

Aia ma na mele o loko o ka moolelo o Hiiaka, na mele hoi i kapaia he mau "Hulihia" e loa ai kekahi mau hoike no ka hui ana o ka ikaika o na mea kino wai me ke ahi a lilo i mau kumu hoouluaoa a hoopioo i na mea kino aina. E hoike ana keia mau mele "Hulihia" i ka hoonauaia ana o ka honua aina a me ka pii ana o ke kai a pela aku.

I mea e hooiaio ai i keia manao, eia na mabelehele "Hulihia" i loa i ka Mea Kakau, a e ikeia ana keia mau "Hulihia" ma loko o ka moolelo o Hiiaka-i-ka-poli-o-Pele, e hoopuka mau ia nei ma keia pepa.

Popoi, haki kaikoo ka lua
Haki-ku, haki-kakala
Ka ino popoi aku i Uolehua
Kai a Hiku wahine ai lehua
A kaunu kupukupu a haka pohaku
I ka uwalu a ke ahi
I ke kaunu a ka Puulena
Huli ka moku, nakeke ka aina
Ku halakai, ku huluku ka moana.

Hulihia Kilaua po i ka uwahi
Nalowale i ke awa ka uka o ka lua
Moana Heeia la, kapu i ke akua

Ua lohia ka papa, ua moku kahawai
Niho a ka pali

(E HOOMAKAU AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 74.

POAKOLU, FEBERUARI 21, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE.

Aala ka Palai o Honopu i ka Laua'e

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LONA, A KOLE O KE PIKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

"He hulu makua nou, e Kalani. O Kanekoa o Hamakua, e noho mai la no me Keawemauhili. Oia ke kipi ana. A nana auanei e hoehu i ka huna o ke kaula, komo oe e Kalani i ka iko'i o ke kaula," wah'a Holoae i pape aku ai imua o Kamehameha.

A e ka makamaka heluhelui ke ka ae la kaula i na olelo wanana a Holoae, a e nana kaula ma keia wahi aku o ke kaula moolelo i ka hookoia ana o keia mau olelo wanana a ua kahuna nei me ka kaikamahine o Pine.

A hala kekahi wa loihi mahope mai, kukui mai la ka lono ua kipi aku la o Kanekoa ia Keawemauhili, a ua kaula laua i kahi a me kahi. I keia kaula ana nae, ua hee o Kanekoa ia Keawemauhili, a holo aku la o Kanekoa a noho pu me Keoua Kuaahuula, na Kau.

I ka hoha ana mai o ka lono, ua hoike ae la o Holoae ia Kamehameha, o ka hoomaka ana keia o ka hookoia ana o kana wanaana:

"E ha'i hou ana ka nalu o ke kaula i Kau, a mai Kau mai ke kai e poipu mai ai, lana ou mau waa i ke kai, e Kalani."

I keia wa i pai aku ai o Holoae ia Kamehameha e hoi i Kona, oia e hoha mai ana ke kii no ke kaula iaia:

"Hookahi kai i koe e haki ai, alaila, ku ke kai kakala o ka lani."

Mamuli o keia mau olelo a Holoae, ua hoi ke aloalii o Kamehameha i Kona. Aole no hoi i liuliu mahope iho o keia hoi ana aku o Kamehameha i Kona, lohe hou ia mai la, ua kipi aku la o Kanekoa ia Keoua Kuaahuula.

I keia kaula ana o Kanekoa me Keoua, ua hee o Kanekoa, a ua pepohiia oia meka o Olaa e Keoua Kuaahuula. Koe iho la o Kahai ke kaikaina o Kanekoa.

I ka make ana o Kanekoa, ua nui ka naauauwa o Kahai nona, a lilo iho la o Keoua i pulakaumaka welawela nona. Ia wa i kupu mai ai ka manao iloko ona i kahi e ku ai kana makaia no kona kaikuaana. Alaila, hoomanao ae la oia ia Kamehameha ka lakou keiki i hanai ai, a waha ai noho; a manao ae la oia; o ua keiki la ka mea e kookoia ai kona makemake a e ku ai kana makaia.

Nolaila, ku ae la ia, a elike hoi me ka mea maa mau i na lili oia au, ua hele mai la oia i o Kamehameha la, ma ke ano kani ai i ke aloha no kona kaikuaana i make ia Keoua Kuaahuula.

A ike o Kamehameha ia Kahai e hele mai ana me ka nui o ka uwe helu a me ke kanikau, ua hu ae la kona aloha no Kanekoa e pehi no hoi me nei makuakane ona e hele naauauwa aku nei.

(U HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

Ua ulupa, enaena ka pohaku
O Ihilani, o Ihiaao
O hoene, nakeke i ka lanf
O nehe i ka honua

* * * * *

Hulihia ka mauna wela i ke ahi
Wela nupu i ka uka o Kuihanalei
Ke a pohaku puu lele mai i uka o Kekakoi

* * * * *

O ka aina o Pele i uka
Ua ku ke oka aia i kai

* * * * *

Kunia ke one, haule mai ka ua
Kaa mai ka pohina, wili mai ka punohu
Ka ua koko, ke owe la i ka lani

* * * * *

Puhia Puna pehike awa
Oni Puhia ana ka papa o Apua

* * * * *

Kuia na ia nei ka papa
Kui ka wai i ke kaha wai

* * * * *

Hulihia ke one o Kahakuloa
Ua nakaka ka pali, ua lewa ka honua
Ua anapu ke ahi o Kilauea
Ua lele ka pohaku iluna

* * * * *

Ua wawahi o Pele i kona kino
O ka ua, o ka la, me ka hekili
Ua kaulu-wela iluna o Ooluwela

* * * * *

Hulihia Kukailani, nei aku la i pili (poli) o Hooilo.
Aole noho mai ana Papalauahi
O mai Pele i kona kino
He-kikili ka ua mai ka lani mai
Nei ke ola'i
Haka pohakahi a ka Ikuwa.

Aole paha he mele "Hulihia" i maopopo loa kana hoike ana no keia au hulihia nui ana o ka honua aina kahiko, e moe ana mai Hawaii mai a hoha i Nihoa; a e hoomaopopo ana noi i ke kumu nui o ka mokumoku ame ke kakaawale ana o keia mau mokupuni. Elike la me keia mau mele "Hulihia" i hoikeia mahope ae nei.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 75.

POAHA, FEBERUARI 22, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Aloha Oe, e Haupu Mauna Kiekie!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

ALOHA mai la o Kamehameha ia Kanekoa, i kona hoomanao ana ae i ko Kanekoa haawe hoomanawanui ana iaia i ke kula o Kawaihae—i ka piina ikiiki o Lanimaomao—alo aku o ka Ua Kipuupuu o Waimea. Ua iho ka ua kipuupuu a lana ka wai i ke kua o Kanekoa, o Kamehameha no mahope. A ke pii aku la laua o ka piina o Uli, e hookunihi ae ana o Kanekoa iaia ma ka aoao. Ae, he lei a-i oia na kona poe makuakane.

O ko Kanekoa hewa nui hoi, oia kona ame ko Kahai haa-lele ana mai iaia ma ke kua o Mokuohai, a holo ai laua ma ka aoao o Keoua Kuaahuula, aka, ua lilo ae la no nae ia he mea ole wale no ia Kamehameha.

Halawal iho la o Kahai me ke keiki me Kamehameha a hoike mai la i kona manao o ka naauauwa ana mai imua o ke keiki, oia hoi, i kii mai oia ia Kamehameha e hele i ke kua me Keoua Kuaahuula laua o Keawemauhili, i ku ai kana makaiia no kona kaikuaana.

Ua ae aku la o Kamehameha i ka manao o Kalai, a o ka noho koke iho la no ia o ka aha kuka a na kuhikuli puone a me na kakaolelo.

Ia noho ana o ua aha kukakuka nei, ua hooholoia iho la ka manao e nee no ke kua ia Hilo me Kau. A o ka wa iho la no ia i hoomakaukau ai no ka nee ana no ke kua.

E hoomanaoia hoi ma keia wahi, mai ka wa i hoea aku ai o Kaneikapolei imua o Keoua Kuaahuula a hiki mai i keia wa, ko ua alii nei noho mau ana me ka hoomakaukau pihia ana no ke kua.

Ua holo like no hoi na manao mawaena o ua o Keoua a me Keawemauhili, e hui like laua ma ke ku-e ana mai ia Kamehameha, oia no nae ua ike no laua, aole no Kamehameha pono i ka makemake e kua, aka, no na 'Iii.

"I ka hoomakaukau ana o na pualikoa, keia a me keia mahela, ua ku hou iho la no ko Kamehameha mau kahuna i ka pule, e nana ana i ka lanakila a me ka ole o nei nee ana i ke kua, a o Holoae no ke kahuna nana i olelo mai ia Kamehameha:

I nee ma kai a mauka o ka aina a loa i ka ua ame ka ino, aole a kakou kua. Aka, moea imua i manalo ka huwahuwa, ka lili, ka inaina a me ka olumu."

A makaukau na mea apau o ka hoonee iho la no ia o na auwaa kua ma kai, a o na koo koole wawae no hoi ma uka o ka aina.

O Kamehameha ka mamaka kua a o ke alihikaua nui hoi ma uka o ka aina, a o Keaumoku hoi ka mamaka kua maiu-na o na pele'ea ma ke kai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

Hulihia ke au, ka papa honua kona moku
Hulihia, kulia mai ka moku o Kahiki,

Aina no Kahiki ka La

Aina hoowalia e Haena-mea

Hoomoe aku la Kahiki-ku

Kulapa mai kaulu wela

O mai ke ahi

Ke hi aku la na kapuai—

Kapuai akua no Pele

Ke keekeehe wale la i ka Lani

Haulo uina i Polapola

Noho i ka lau-haa o ka moku

Hina kukulu o Kahiki

Hina ka omuku i ka makani

Ka newenewe opua i ke kai

Ea mai ana ma Nihoa

Ma ka moku mai o Lehua

Ea mai ana ma Kauai a ma Oahu

Molokai, Lanai, Kanaloa, (Kahoolawe keia. L.H.) Maui
Hawaii,

Ka wahine o Pele

I hi'a i a kana ahi a-a

Pulupulu kukuni wela ka lani

I e uwila kukui no ka Honua

Hekili paapaaina

Opa'ipa'i wale ai ka mauna

Pipili ka lani paa ia moku

Nalo Hawaii i ke ahi a ka wahine.

Oiai kakou i ike ae la i na manao o ko kakou poe kupuna kahiko o pili ana i ke Kumu ma ana o ka aina ma keia wahi o ka Moana Pakipika; ame ka loa ana mai o na mokupuni o Hawaii nei, he mea pono ke nana kakou i na manao koho wale o na poe naauao.

"E imi kakou i ka manao o ka poe naauao," wahi a ka "Moolelo Hawaii" i hooponoponeia ai e Rev. F. J. Pokuea (1858) a penei ko lakou manao. Aole paha aina maanei i ka wa kahiko loa; he moana wale no. Manao lakou, ua hooa mai na aina mai loko mai o ka moana; a o na ahi pele ka mea i hoea mai ai. Eia ka mea i manao ai lakou pela: ua ikeia kekahi mau moku i hoea mai, a ua like ke ano oia mau aina me Hawaii nei. Eia ka mea akaka loa, he aina pele wale no keia pae moku a pela nohoi na moku apau ma keia moana: o na pohaku apau, he pohaku i hoobehee wale ia no; aole i like na pohaku me ko na aina puni ole.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 76.

POALIMA, FEBERUARI 23, 1906.

HE MOOLELO O KE KOPE

Lei Ana Nuuanu i ka Ua Waa

HE MOOLELO NO⁵

КАМЕРАМЕРА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

O ka nui o na waa ma kela hoonee kua ana, ua like me ehiku lau, a o ka nui hoi o na koa koele wawae mauka o ka aina; ua olelo ia, he ewalu mano, ua like ia me ewalu tausani koa.

I ka holo ana o na waa kua ma kai a hoes i Kawaihae, a pii no hoi na koa koele wawae mauka o ka mauna, ua loa like iho la keia mau mahele a i elua i kekahi ino nui, oia ka ua ame ka makani. O na koa nae e nee la mauka o ka mauna, ua loa lakou i ka ua ame ka awa. A no ka loa ana o ka pualikaua i ka ua awa i kapaia ai keia huakai o "Kauaawa."

Ma keia wahi ke lawe mai nei ka mea kakau i ka mahele mai loko mai o ka Buke Moolelo kakaulima a ke kuauhau S. L. Pele-i-holani, e hoike ana no keia hoonee kua ana.

Hiki ka pualikaua o Kamehameha ma Ohaieka, lohe o Kamehameha, eia o Keoua Kuaahuula me kona pualikaua nui, mai Kapapala a Keamuku.

Alaila, hoohonoho iho la na 'lii puali, o Kameeiamoku ke alii alakai o ka puali o na koa i kapaia, he Palena; o Kaiana, ke alii alakai o ka puali o na Mahi, o Kalcimanokahooawa, ke alakai o ka puali Hueloku, a o Kalawa hoi ke alii alakai o ka Hunalele. He elima (5) hoi lau kanaka o ka puali hookahi, oia hoi he 2000 koa ma ka mahele hookahi, a he ehamahale (4) ua like ia me 8,000.

Ua noho ka aha Fuka kua a na mamaka kua nui, oia o Kamehameha me kona mau alii alakai no ka noono ana i kahi e lele mua ai ke kua. Ua kaliia ka nee ana o ke kua, aia a ikeia na auwaa peleeu i kai o ka moana.

I ka ikeia ana o ka aa mai o na kukui lama o ua poe waa nei i waho pono o Kahala, he ko'a kahala kahiko loa ia no Hilo, ua hoonaopopoia ua hoes pono ae na auwaa ma kai pono o Hilo.

Ua a mai la na kuzui o luna o na waa, ua ho-a ia ae la no hoi na lama o uka nei o Ohaieka, kahi i hoomoana ai o na koa o Kamehameha. Ua ike mai la ko kai poe i ko uka nei poe, a pela no hoi me ko uka nei poe i ko kai.

O ke alii kilo kukui o uka o Ohaieka, oia o Mahuie, ke alii kilo kukui a kilo pualikaua. O Holuolua, Kona Akau, kona aina hana.

Mamuli o na hoailona lamalama i panai ia mawaena o Mahuie ame ko kai o na waa peleeu, ua hoike mai la o Mahuie ia Kamehameha, ua makemake ia kona mau koa e hiki i kai o Kalimaalaea, a e inu hoi i ka wai o Kapunakea ame Kumulipo ma Waiolama; a, kalakala aku na kamua lau-ki i Kanukuokamenu.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—(K)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

No na pele wale no koonei pohaku i neia wa. Ua pio ka nui o na pele; aka, i ka wa kahiko, he pele no ma Maui, ame Oahu, ame Kauai, ame keia pae moku a pau; nolaila, ua manao wale ia ua hoes mai keia pae aina mai lalo mai. Aole nae i ike pono ia; malia he aina no maanei mai kinohi mai.

O kekahi manao waiwai nui e pono ai i ka mea kakau ke hoike aku ma keia wahi e pili ana no ka hooia ana, he honua aina nui okoa ma keia wahi o ka Moana Pakipika, a e hooia ana hoi ia i ka manao o ko Hawaii nei poe kupuna, no ka honua aina moe-kahi mai Hawaii a Nihou, oia ka manao hoakaka o Lutanela G. E. G. Jackson, he haole Pelekane naauao i noho ma Hawaii nei, o ua manao la ua hoikeia ma ka aoao 11 o "Ka Hoike o ka Papa Kuauhau o na Alii o Hawaii," imua o ka Aha-olelo o 1884.

"O ko'u manao," (wahi a keia Lutanela Pelekane) e pili ana no keia mea, he mau aina puni ole i ke kai ma ka Moana Pakipika nei. Oia hoi: Aina nui puni ole i ke Kai Hikina, a he Aina nui puni ole i ke Kai Komohana. O ko ka Hikina, oia no: o Hawaii, Samoa, Lalakoa ame ia mau mokupuni apau ma ka Hikina; me ke komo pu mai o Nu Kilani, (ame ia mau mokupuni e pili ana) ame ka aoao h'Kiha o Fiji. O keia Aina puni ole i ke kai no Malaia mai kona lahuikanaka. (O keia ka Polonesia Hikina. MEA KAKAU.) O Polonesia Komohana, oia no na mokupuni o Nu Guinea, Solomona, Nu Heberedi, Nu Caledonia, a he Papua ko faila lahuikanaka, oia hoi, he poe lauoho hulu piipii a eleele loa, me ka ahii a aikanaka hoi. He lahui i okoa loa ae mai ka lahui naauao o ko ka Polonesia Hikina.

"Aia ma ke ana hohonu moana ana e hiki ai ke hooiaia keia ninau nui ma ke ao Akeakamai. A ke manao nei au, ma keia mua aku, aole paha e lohi aku ana na makahiki, e lawe ai na aupuni nui (i) ka hooholo ana i na hana i mea e pau ai ke kuhihewa ma keia kumuhana.

E nana kakou "i ke ano o ka nui o na mau Aina Puni Ole nei i ke kai i ka wa kahiko; ke nana ae kakou i ke ala o na mokupuni lillii e moe lalani ana, e oili ae ana maluna o ka ili o ke kai ka mokupuni o Nipona ma Iapana, a e holo ana i ka Hema i na mokupuni lillii o ka Lakarona a hiki i na mokupuni lillii o Marshall i kapaia na mokupuni Gilibati. Mai Iapana hou, moe mai la a loa o Ocean Ailana, oia ka mokupuni e pili koke ana me Midway Ailana; oia hele mai a loa o Hawaii nei.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Hawaii

Na Hawaii Hooponopono ia Hawaii

BUKE I. HELU 77.

POAONO, FEBERUARI 24, 1906.

HOONANAU O KA HOPE

I ka Lawelawe Mahe a la Waiapuna!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O'KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

MA KEIA wahi, e hoomaopopo ae ka mea kakau i keia mahele, a oia keia: No ka nele ana o ke noi a Kahekili i mau waa kua ia Kamehameha, nolaila, ua hoo-kolo hou aku la oia i kana noi ia Keawemauhili, ka Moi o Hilo e noho ana ma ia-wa.

Malalo o ka malumalu o keia noi waa kua a Kahekili, ua hooana ae la no oia i kekahi o kona poe koa i Hilo malalo o ke alakai ana a Kahahawai. Ua oleloia, o ka nui o na koa o Maui malalo o Kahahawai, ua like me ekolu lau kanaka, oia hoi, he 1200 ia mau koa.

Maopopo loa ke hookoia nei ka olelo wanana a Holoae, ke kahuna i hoike mua ai ia Kamehameha, ma Kohala, oia hoi, he ekolu ana alii a Kamehameha e kua ai; elua nae alii no ka aina, a hookahi alii no ka lewa, oia o Kahekili.

Ke ike nei o Kamehameha o ka huipu ana o na pualikaua o Keoua Kuaahuula me ko Keawemauhili, i hoopuipui ia mai e na koa o Maui, he mea ia na Kamehameha i makemake ole e ike, oiai ma ia kulana o ke kua, e hooi loa ia aku ana ka ikaika o na pualikaua huiia i ka ikaika o kona pualikoa.

Nolaila, ua hooholo o Kamehameha, e moe mua ke kua i ko Keawemauhili mahele koa ma Hilo. Ua iho mai la o Kamehameha me kona mau mahele koa a hooa i Puaaloa, a nee loa mai la no a hooa i Puainako, he oioina keia aneane elua mile paha mai ke kulanakauhale aku o Waiakea.

I keia wahi i hooili ia ai e na koa Hueloku o Kamehameha, malalo o ke alakai ana a Kalanimanookahoowaha, me na koa Piipii o Keawemauhili. Ua hooika ia keia kua me ka ikaika a me ka hahana loa e na aoso a i elua ma ia la a po. A ua mau ke kua ana no ekolu la.

A ua oleloia, i ke kolu o ka la i komo pu ai na koa o Kahekili malalo o Kahahawai e kua i na koa o Kamehameha.

I keia kua ana, ua hebi-ku ia ke amaumau a me ka hihipe'a o ka ieie mai uka mai o Kukuikomo a Makakilo'i'a, Poohoua, Kaumana, Kekuaihi, Kaililahilahi, Paliuli, Kukulu, Paieie, Panaewa a me l'uaaloa. Ua loa i na koa o Kamehameha ka ai o uka o ka nahele; e laa ka mai'a, ka uhi, na opae mahi-kibiki, na lau hoi'o a pela wale aku, nolaila, aoho pilikia ana i ka ai a me ka i'a o na koa o ua Paiea nei.

I ka hooika kua o ka la ekolu, oia ke kua i komo ai na koa o Maui malalo o Kahahawai, ua loa ka nee hope ana o na koa o Kamehameha. O ke kumu nui o keia nee hope ana, oia ka loa ana he mau hoo paio makamaka hou loa ia lakou oia hoi nei poe koa o Kahekili.

Mamuli o keia mau kokua hou i loa ma ko Keawemauhili aoso, e like me ia i hoikeia ae la, e alakai ia ana hoi e Kahahawai a me ka mamaka kua o Kahuewa, ua hooi loa ia ae la ko lakou ikaika.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—*—*—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA-NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

*Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.*

Mai anei hou aku a hiki i Palamaila, Madelen, Puakailima ma, a i Nuuhiwa, a Tahiti, na mokupuni liliu o Paumotu, a hiki loa aku i Samoa a me na aina liliu ma ka Hema aku; a mai na mokupuni Pilipine mai, (ma Inia Hikina) na hiohiona o ka moe ana o ka aina malalo o ke kai ma na wahi papa'u; ka hoomau ana o ka moe ana o ka aina mai Asia mai.

E holo ana a hiki i na Mokupuni o Karoline a hiki i kahi hapa o na mokupuni o Fiji, e hookaawale'ana i ko ka Polunesia Hikina mau aina liliu i ko ke Komohana.

* * * * *

"O na mokupuni o Karoline, he oiaio loa, he lalani mauna ia i moe pololei mai Malaia mai, me he la he hookahi no ia lalani mauna mai ka Aina puni hapa i ke kai o Malaia mai, aka, i keia wa ua emi ilalo. He Ninau: No keia emi ana anei o ka aina oia wahi i moe mai ai ke au me ka ikaika mai ka Poai Waena mai, e holo'ana i ka Hikina, ka mea mau ma keia mau latitu i keia wa e ikeia nei?

"Aia ma kekahi mokupuni ma ka aoso Hema loa o na mokupuni o Ladrone, ma ke kowa mawaena oia mau mokupuni ame na mokupuni o Karoline, ua hiki i ka 475 anana ka hohonu. He hoike oiaio loa keia, he kowa hohonu loa ma ia wahi.

"Maloko aku o keia kowa, he ano kuono aku ia, e holo'ana i ka Hikina me he ana o ka hapa poepoe nui 'la a hiki kokeke i ka Latitu 6° Akau o ka Poai-waena; a e holo'ana me he moe ana a hiki i na mokupuni Marshall (Gilbati); a o ka ili (area) oia wahi kuono, aole paha e emi mai malalo o 3,000 mile kua. A he wahi kowa iki aku la ma kahi e kokeke ana ma ka Akau o na mokupuni o King's-Mill Group."

Nolaila, mamuli o keia mau mea i hoikeia ae la, ua hiki ia kakou o keia wa ke haawi i na maaio makoo ne na moolelo kahiko i loa i ko kakou mau kupuna ma na mea e pili ana i ke ku ana o ka honua aina hookahi ma keia wahi o ka moana Pakipika; a mamuli hoi o na hooe kai nui ana, e like me na Kai a Kahina'lii ame Kalalumanu, a huipu me na wawahi ana a na luai pole, ua mokumoku ae la ka honua aina okoa—hoopehela iho la kekahi mau wahi oia honua—e kokeke ae la mai ka lipolipo mai o ka moana he mau opuopu honua aina liliu e hookaawale, na koena hoi o ka honua aina nui hookahi ma keia wahi nei o ka Pakipika.

E nana kakou ma keia wahi no na mea e pili ana i ka hohonu o na ko-wa kai mawaena e Hawaii, Maui, Molokai, Oahu a me Kauai, a e ikeia no penei:

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 78.

POAKAHI, FEBERUARI 26, 1906.

DE KENEKA O KE KOPE

Kuu Pua Hinalo i ka Poli o Hoopono!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua ike o Kamehameha i keia pilikia, nolaila, ua hoao oia e hoololi i ke kulanā o kana lele kua ana, ma ke ano e kuemi hope oia a komo iloko o ka ulu ohia o Honokawailani, a mai laila mai oia e hoonee hou ai i ke kua ma ke kulana i okoa ae i ko ka mua.

Ke ike 'la no hoi o Kamehameha i ke ahonui o kona mau pukaua a me na koa ma keia kua, oiai he mau po ame na ao ekolu ka mau ana o ke kua, me ka loa ole he mau kokua hou iaia.

I keia nee ana mai o Kamehameha no loko o ka ulu ohia o Honokawailani me kona mana lana, eia no kona poe koa ke uhai aku nei mahope ona, oiai ke lohe mai 'la no ia i ka nakeke, ka halulu a me ka oweowe mahope aku ona, aka, pa ana kekahi kahea mahope ona:

"E Kalani—e! E akahele paha ka holo. Owau wale no."

I ka huli ana mai o Kamehameha i hope, ike mai 'la oia me ka piha pahaohao nui ia Kahuewa a me kekahi heluna nui o na koa o Maui a me ko Keawemauhili, aole hoi kona poe koa pono.

Ia wa i ike iho ai oia, ua oki pu ia oia mai kona poe mamaka kua mai a me kona poe koa mai no hoi.

Eia oia ke ku hookahi nei imua e na koa huiia mai Maui mai a me ko Hilo, a o ke alakai o ua poe 'la oia o Kahuewa, a oia no hoi ka mea nana i kahea aku iaia, "E Kalani—e! E akahele paha ka holo; owau wale no." No keia mau huaolelo i puka aku mai nei kanaka aku, ua pii ae 'la ka inaina wela iloko o ua Na'i Aupuni nei, a hoochuli pono mai 'la oia i kona alo me ka makaukau ana e paio mai ia Kahuewa ma.

Ua paa ae 'la oia i kana ihe ma kona lima a oni mai 'la oia i kona kulana me ka haka pono ana mai o kona mau onohi maka me ka ikaika.

Ua oleloia, ua like ka a ame ka weli ana o na maka o ua Paiea nei me ka lapalapa o ke ahi. I kela wa i unu ae ai o Kahuewa i kana ikoi a kiola aku 'la me ka ikaika maluna o Kamehameha.

He hu ana na ka makani, lele ana ua ikoi nei, aka, ua loa mai 'la ua ikoi nei i ka pale laau ihe a Kamehameha, a hihia ae 'la ua ikoi nei i ua laau ihe 'la. O ko Kamehameha wa ia i huki aku ai i kana laau ihe me he huki ana 'la na ke kanaka lawaia aku o na Kona, a hukia pu ia aku 'la o Kahuewa a waiho ana malalo pono o na wawae o ua Paiea nei, a anehe iho 'la oia e pahu i ka ihe ma ka opu o ua koa nei o Maui, oia ka wa i paa aku ai kona mau lima ia Kauanoano kekahi koa a kahu pono no hoi o Keawemauhili, a pane mai 'la.

(K HOOMANIA KUU ANA.)

—KAP—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Cooper no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

Alenuihaha—Mawaena o Hawaii me Maui.....	1261	anana
Pailolo, " Maui ame Molokai....	145	"
Kaiwi, " Molokai ame Oahu....	363	"
Kaieie, " Oahu ame Kauai....	1862	"

(E nana aoo 18 hoike a ka Papa Kuauhau o na Ahi Hawaii, M. H. 1884.)

A penei na hoakaka hou maloko o ua Hoike ia:

"E ikeia auanei ma na hoike o keia mau ana moana; o kahi hohonu loa o keia mau kai e kokoke ana, o ka hookahi hapalua ia o kahi hohonu loa ma ka Lonitu 150° ma ka aoo Komohana. Ina e laweia mai ana ka emi, oia hoi ka puhala ana mai ka Lonitu 122° Komohana, kokoke ma ke kapakai o Amerika, ma ka aoo Hikina, a ma ka Lonitu 142° Hikina, kokoke ma ke kapa kahakai o Asia; a kaha ae i laina ma ke kaha pololei, alaila, o kahi o ke ka mawaena o keia mau mokupuni, he honua aina ia mamua; a ua like me he Aina puni ole 'la i ke kai. Me he mea 'la, ua kokoke i ka 1,500,000 mile kua. A o kahi kiekie loa o keia mau mokupuni, maluna ae o ka ili o ke kai, na like me 35,800 kapuai o ka huini o luna loa o Maunakea.

"O ka moe ana o ka aina ma ke ano ibona o ka honua, e hoomaka ana mai ke kapakai mai o Mekiko, oia ke kahi wela Hikina loa, kahi i hoomaka ai ka emi ana ame ka puhala ana o ka honua. A ua hiki ke hahaiia na piina iluna a ilalo o na kualapa o lalo o ke kai a hiki i Iapana.

"Ma ke kiko-waena o ia mau wela a elua o ka Moana Pakipika, oia no ka Pae Aina o Hawaii nei, oia ke kabua iwaena. Ma na hoike ana i na hiohiona o ka area o ka emi ana o ka honua iwaena o keia mau wela a elua, e pono no e lawe pu ia ka area o ka Akau ame ka Hema.

"Oiai, oia emi ana he uuku no, he uuku no ke hoohalike ae me ka ili anapuni o ka Honua; a, aole nohoi i hoano e loa ia ka pohai kaha poepoe nui o ka Honua, ma kona ano ili-honua; aka, ua lawa na hoonauene ana a na ola, e emi ai ka aina o waiho ana iwaenakonu o ia kabua, a ua hoopuhalaia kaupaku a ua emi ilalo.

"A pefa i hualo ai mai ke 5,000 a hiki i ka 15,000 kapuai. A o ka hopona loa o keia mau emi ana a hiki iho 'la i ka papaku o ka Honua, e waiho nei malalo o ka ili o ke kai, he 28,000 kapuai.

"He mau huahelu keia i hoonohonoho wale ia no i maopopo ai na anuu o ka emi ana. A ua hiki no hoi ke lawe ia mai na hoohalike ana no ke kowa o ka manawa mawaena o kekahi emi ana a i kekahi, he 5,000 makabiki ka kowa.

Ka Na'i

Maui

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 79

POALUA, FEBERUARI 27, 1908.

HE KOFF

Aheahe i ka Lau o ka Maui

HE MOOLELO NO

HE KAP

Moolelo Hawaii Kahiko.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O KA MOANA PAKIPIKA.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakākaua e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Lōa ai ka Pae Moku o Hawaii nei.

'E Kalani—e! Ua make iho la no ke kanaka. Huli aku kama. Aoha pono i koe o hope. Ua hū a ua pa ke kama i na koa o Maui. A o oe hookahi wale no keia e Kalani. Na ko hoahanau au i hoouna mai nei e uhai mai a loa oe e ke alii, a hoihoi ia oe i kai o Keaa.

"Ua o'eloa ma kekahi o na moolelo kahiko (o Hawaii nei. MEA KAKAU.) iloko o keia mau au i hookupitipiki o ia ai ka Honua, ua pii ae ke kai a kokoke e uhi pu ia o Maunakea, i pakele ai o Kahikoluamea maluna o kekahi laau lana i kapaia o Konikonihia; a pakele oia ame kona ohana apau. O lakou wale no ka poe i koe mai keia puhala nui ans o ka Honua."

"Aia ilaila ko hoahanau o Keawekahikona kahi i kali ai nou, a me he mea la ua hoouna aku nei oia e kii ia ka makuakane o olua, o Keeaumoku e pae mai kona waa i uka nei o Keaa. Eia ka olelo a ko hoahanau, aoha keia he kama e ku ai i ka moku. Eia aku imua ke kama."

No ka moolelo kahiko i hoikeia ae la, e pili ana i ke kai hoe nui o ka wa ia Kahikoluamea, he mea pono i ka mea kakau ke hoike aku ma keia wahi, i ua kai 'la i ikeia a i 'paa ma na kuauhau a ko kakou poe kupuna kahiko.

Ua ike iho la o Kamehameha i ka pololei o nei mau olelo a Kauanoano, a ae mai la oia i ka manao o ua kahu nei o Keawemauihili. I kela wa i huli mai ai o Kauanoano a olelo mai la i na koa Maui a me ko Hilo no hoi e ku aku ana:

O Kahikoluamea, oia no o Kahiko, ka mea nana ka wahine o Kupulanakehau; a na laua mai o Wakea, ke kane a Papa, na mea i olelo mau ia ma ka hapa nui loa o na moolelo Hawaii kahiko i kakauia a i hooponoponoia e na malihini mai na aina e mai, o laua na kupuna maka-mua loa o keia lahui.

"E! O oukou a pau, e hoi aku oukou i hope. Eia malalo o ko'u malu ke alii. A na'u e lawe i ke alii a loa ka hoahanau o Keawekahikona."

He elua mau maele moolelo i loa i ka mea kakau no ka mea e pili ana i keia kai hoe nui i hoes mai ai i ke wa o Kahiko; a i ole, i ka wa o Nuu, ka mua: ke Mele Kumulipo; ka mua: ka Moolelo Kumuhonua (ma ka maele a J. Kepelino, kekahi mea kakau moolelo Hawaii i kokua nui ia e Abraham Forlander).

Aiaila, o ko Kauanoano pai aku la no ia i ke alii, ia Kamehameha: "Ina kama e Kalani."

Eia ka hoike a ke Mele Kumulipo:
"Hanau ka Ino, hanau ke Au
Hanau ka Pahupahu, ka Pohaha
Hanau ka Haluku, ka Halohe, kanakulu, ka Honua nuaue,
Ho i-loli ke kai, pii ka Mauna
Hoomu ka wai, pii kua-a-hale
Pii Konikonihia, pii na pou o Kanikawa
Lole na iho a Kanikaho
Apuepue ia Kanaloa, Kanikahoe
Hanau o Poelua i ke alo o Wakea
Hanau ka po-ino
Hanau ka pomaikai
Hanau ka Moa i ke kua o Wakea
Make o Kupolohiliaiilimuaohipo
Make ke au-kaha opiko-ka-honua,
Oia pu ka wa
Hua na lau nelo, nalo i ka po holla."

I nei wa hoi kulou iho la o Kamehameha, lalau iho la ia Kahuewa a loa ma ka lima, hapai ae la iluna, me ka olelo ana iho:

Aia hoi ma ka moolelo Kumuhonua, ua hoikeia keia moolelo kahiko ma ke ano penei:

"Inu a kama i ka wai o Iao!"

Ma ka wa e noho ana o Nuu i kapaia hoi i kahi wa o Nana Nuu, ia wa i hoes mai ai ke kai hoe nui ma Hawaii nei i kapaia o ke Kuekahina'lii.

O ko Kamehameha ma helē mai la no ia ma ke alahale maloko aku o Kalamakuapuu, makai o Paieie, a hoes i kai o Keaa. Ilaila, hui iho la oia me ka hoahanau me Keawekahikona.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 80.

POAKOLU, FEBERUARI 28, 1906.

Wai Maawe i ka Pali—Wai Apu Lanikil

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Alaila, hoi mai la o Keeaumoku me ke alii a me na auwaa kaula a pae i Laupahoe.

Maanei e ka makamaka heluhelu e kamailio ai kaula no na la elua a me na po elua o ke kaula ana o na koa o Kamehameha me na koa o Hilo.

I keia mau kaula ana, ua ike hou ia no ke koa lua ole a me ka ikaika o Kamehameha, oia na like oia me ka puhi pakelo e olali ana mawaena o na koa o Hilo. Iluna no ke kanaka make, haule no ilalo ahe nao ai i ka papaa. Elua, ekolu, eha a elima ihe e lele mai imua ona i ka wa hookahi, e lilo ana ia mau ihe lehulehu i mea palepale wale ia no e ua Kamehameha nei me kana ihe kaulana.

I kekahi wa he makawalu ka ihe e lele mai ana maluna ona, mamua pono uai—ma na aoao mai a malalo mai no hoi—aka, he pale ana na ka lau o ka lima, he ekeu ana ae hoi na ka laau ihe—he mahiki ana ae a na kapuai wawae—he oni ana na ke kipoohiwi—he ue aoao ana na ke kino—he hanai ana aku na ka umauma imua—ua hilo ia mau makawalu ihe i wai auau no ua NA'I AUPUNI nei.

E nana ana o Kamehameha a ma kahi hahana loa o ke kaula a ko Hilo poe e hoouka mai ana i kona mau koa, oia kaula wahi e lele aku ai a hoomaka aku la i ke kaula me ka ikaika launa ole. E lele ana oia ma kela a me keia wahi ana e ike ai ua o-pa pu ia mai kona poe koa. A no keia mau hana aiwaiwa a Kamehameha i paa ai ke kaula no keia mau la elua a me na po elua.

He oiaio nae, he nui no na koa o kona aoao i make ma keia kaula ana, a ua oi aku nae ka make o na koa o Hilo, a o ka pakela nui kanaka maoli no o Hilo, loa ai na hoopalupalua ana o na koa o ua NA'I AUPUNI nei.

A i ke kolu o ka la o ka lele kaula ana, ka wa i lele mai ai o Kahahawai a me Kahuewa me na koa o Maui, ua komo hou o Kamehameha iloko o keia kaula, a ua hooi ia kana mau hana koa.

Me kona mau koa i hoonawaliwali ia e ka luhi a me na ehaeha o na kaula mwa iho, ua hoomau aku la no oia i ka nee ana imua. Ua paa ke kaula mai ke kakahiaka mai a hooa i ka auina la, a nee no ke kaula.

I kela wa i ike ai o Kamehameha i na kipoohiwi o ke kaula a kela aoao mai e pii ana ma kela a me keia aoao o kona mau koa, a hoomaopopo iho la o Kamehameha, he kaula hoopuni ka Kahahawai a me na mamaka kaula o Hilo e nee mai nei, nolaila, ua haawi ae oia i ke kauoha i kona mau mamaka kaula pono i nee hope lakou, a e hoakoakoa i na koa e nee ana ma na welau e hoi i ka luna paa o ke kaula, a e loa hoi ia lakou he kulana hoonohonoho kaula hou

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

—K A—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

O keia ke kai nana i luku i na mea ola apau o kela a me keia ano ma "Hawaii" nei. Aka, mamua o ka hooa ana mai o keia kai, ua olelo mai la o Kane, ke Akua, ia Nuu, e hooa oia i waa nui nona me ka hana ana iho hoi i hale a paa maluna iho o ua waa nei.

Ua kapaia keia waa me ka hale maluna iho, o ka "Waa-halau-alii-o-ka-moku," oia he waa ame ka hale alii iho maluna e lana ana me he moku la. Ma ke kauoha a Kane ia Nuu, ua kau aku la oia (Nuu) me kana wahine o Lilinoe, ame ka laua mau keiki ekolu, oia o Nalu-akua (k), (a i ole, Nalu-a-ke-ua); Nalu Hoohua (k), ame Nalu Manamana (k) ame ka lakou mau wahine nohoi ekolu.

Ua komo o Nuu i kapaia o Nana Nuu a o Kahinalii nohoi i kahi inoa o keia kanaka, me Lilinoe kana wahine, ame na keiki a laua ame na hunona nohoi a laua, ame na holoholona apau iloko o ua "Waa-halau-(alii)-nei-o-ka moku."

A ua hooa io mai ke kai hooe, i kapaia ke "Kaiakahina-alii," oia ka inoa o ke kai nui i ikeia ai ma ka Baibala Hawaii ma ka wa o Noa. I ka hele ana mai a emi keia kai, ua ili iho la keia waa o Nuu maluna o Mauna Kea. A mamuli o kona noho ana malaila me kona ohana, maloko o kekahi ana i kapaia o Lilinoe, ka inoa o kana wahine.

I ke ahihi o ka la i hekau ai o Washalauiliiokamoku, ua lawe aku la oia me ia he puua, he niu ame ka awa i mau alana e mohai aku ai ia Kane, koha Akua. Ia Nuu i pana aku ai iluna, ike aku la ia i ka mahina; a olelo iho la oia iho:

"Ka! he mea kanalua ole, o oe no o Kane, a ua hoopahaohao mai nei oe ia'u."

Nolaila, hoomana aku la o Nuu, oia hoi o Kahinalii, i ka mahina, a mohai aku la ia i kana mau alana. Ia wa iho mai la o Kane maluna mai o ke auwaa (oia hoi ka mea i kapaia he "alamuku" Mea Kakau.), a hooi mai la oia ia Nuu, no kona hoomana ana i ka mahina. Ua hoike aku la o Nuu i kona kuhihewa ma ia hana ang imua o Kane, a uhihi aku la nohoi oia i kona hewa. Ua kela mai la o Kane i ka hewa o Nuu, a hoi aku la oia i ka lani, a waiho iho la oia i ke auwaa i mea hoike no kona huikala ana iaia.

O ka pule a Nuu (uhau aku ai i kona wa i alana aku ai i kana mau mohai i ka mahina, oia kela:

Ei ka ai, e ke Akua

E Kahuli,

E Kabela

E ka wahine me iluna ke alo

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 81.

POAHA, MĀRAKI 1, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Lei Hanakahi i ke Ala me ke Onaona!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Aka, i keia hooko ana aku a kona mau mamaka kua i keia kauoha, a nec hoi o Kamehameha i hope, elike me ia i hoikeia ae nei, ua puni koke ae la ka aoao mauka i na koa o Maui a me Hilo, a oki pu ia aku la o Kamehameha mai kona mau koa aku, a oia ka oleloia ana e ua poe haku moolelo, ua hee o Kamehameha a me kona poe koa, a ua holo hoi oia, elike me kela manao kuhihewa a Kahuewa i kahea aku ai ia Kamehameha, "E Kalani—e! E akahela paha ka holo. Owau wale no."

O ka nec ana o Kamehameha elike me kana i manao ai no ka hoonohonoho hou ana i kona poe koa, a malalo hoi o kekahi ulia i ise mua ole ia, he ulia no hoi ia i ike mau ia ma na hoonee kua ana a kekahi mau Kenerala kaulana o Europa a me Amerika i na au kua i kaa hope ae, ua oki pu ia oia (Kamehameha) mai kona poe koa aku, elike me ka mea i hoikeia ae nei, a ua kapaia keia emi hope ana o Kamehameha no ke kuku-lu i kulana hou no ke kua ma kona aoao, e na enem i Kamehameha, he holo ana ia ona.

E nana oe, e ka makamaka heluhelu, i ka moolelo i hoikeia ae la, ma ka wa a Kamehameha i lohe ai i kona kaheia ana'ku no ka holo ana, ua huli koke mai la oia i hope a ike mai la ia Kahuewa me na koa o Maui a me ko Keawemauhili mau koa, ua aa mai la no oia e paio ia lakou; a o ke kanaka hoi nana i hoopuka aku i ka huaolelo "holo" mahope aku ona, ua aneane loa oia e lilo i moe puu no kana olelo, a i ole-wale no ke ka-ua ana'ku a Kamanoano iaia me ka le'o aloha, koe ai ke ola iloko o Kahuewa:

E nana pu ae i ke aloha hoakanaka iloko o Kamehameha, i kona lalau ana iho ia Kahuewa a hapai ae iaia iluna me ka olelo pu ana iho i na olelo kupaianaha:

"Inu a kua i ka wai o Iao!"

Ma keia mau hana a Kamehameha, e ike maopopoia ai kona koa, ka wiwo ole, a ma ia wa hookahi no hoi, kona makee i na kanaka koa o ke kahua kua.

Māne i ke ka makamaka heluhelu, e hoike ae kou mea kakau moolelo, ua hoike mai o S. M. Kamakau, ma kana moolelo i kakau ai no Kamehameha o Moo ka inoa o ke kanaka nana i kahea aku ia Kamehameha, "e akahela paha ka holo ana, owau wale no." A ma ke kuamoo hoi o ka Mr. L. S. Peleioholani mo olelo o Kamehameha, elike me ia i loa mai ai i ka mea kakau, o Kahuewa ka inoa o ua kanaka la.

I ole ai e lilo keia kakau ana i ka moolelo o KA NA'I AUPUNI i mea ewaewa, ma ka noonoo a ma ka manao ana o kekahi poe i ike mua i na mea i kakauia e S. M. Kamakau, nolaila, he mea pono i ka mea kakau ke hoike aku ma keia wahi i kekahi mahala e pii ana ia Kahahawai a me koua pu-kaua, o i ahuewa.

(U'UO IAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

O Moe-a-Hanuna
O Milikaa
O ka Lepo-Ahulu
O Pahu-kini
O Pahu-lau
O Kulana-a-Pahu
O Ola-ka-hua-nui
O Ka-papa-ia-Laka
O Manuu ka e
O ka Paepae-nui-alai-moku la—e,
E ala!

E ala! e ka ua!
E ka La
E ka ohu kolo i nka
E ka ohu kolo i kai!
Kai nuu—kai-ee,
Kai pipili a Iku;
La! e ua puni la!
O hu'ahu'a kai
O ka ale i, o ka ale moe,
O ka ale hako'iko'i
I Kahiki
A hiki a ola
No nei make ia oe la, e Lono.

E kaukau nou e Lono
E Lono i ka Po
E Lono i ka Hekili
E Lono i ka Uwila
E Lono i ka Ua-loku
Lono i ka Cili maka akua nei la,
E Lono, e Lono, maka-hia-tele;
A lele oe i ke kai uli
A lele oe i ke kai Kona
I kai Koolau
I One-uli, i One-kea
I mahina-uli, i mahina-kea.

O Pipipi, o Unauna,
O Alaalae, o Hee;
O Naka; o Kualakai
O Kama; o Opihi-kau-pali
O Kulele-poo
O Helelei ke oho

O Waa-Halau-Alii o-ka-moku
Kahi i waiho ai na huaolelo a Pii
O Kama a Peopoe, ka wahine i ka ipu wai.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 82.

POALIMA, MARAKI 2, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Lei Pua Lei Mamo Hilo i ka Lehua!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua hoike mai o Mr. Kamakau, o kekahi kanaka o Moa kona inoa, kekahi o na kanaka i ike pono i kela kua ana a Kamehameha me na koa o Maui, a wahi a keia kanaka, ua olelo oia:

O keia ke kua i ikeia ai ke koa ame ka wiwo ole nohoi o Kahawai a me Kahuewa. I kekahi wa i puni ai o Kahahawai a me na koa o Maui i na koa o Kamehameha, ua lilo na ihe a na koa o Kamehameha i mea ole loa ia Kahahawai ame Kahuewa.

I ko laua wa e pale ai i ka laua mau pololu, i ka bihi lua ana iho, i ka pa ana mai i ka laua mau pololu pale, ua kolili ka welau o ka pololu me he hulu koo la no ke koae ka pulelo i ka makani.

A ma keia wahi, he mea pono ke hapai hou ia ke kamailio ana no kekahi mahahele i komo iloko o keia kua helu elua a Kamehameha, ke kua i kapaia o "Kaua-Awa," oia ka mahahele e pili ana ia Kaiana, ke alakai o ka puali Mahi, a o keia mahahele mai loko mai no ia o ka moolelo e ke Alii L. S. Peleioholani.

Na Kamehameha i hoonoho ia Kaiana me ka puali Mahi i uka o Kahaliukua, no ke pale ana aku i na koa o Keoua Kuaahuula, aole e hui mai me na koa o Keawemahili; a, aole no hoi e hiki ke nee mai ma ke kua o ko Kamehameha mau koa, oia lakou e nee ana no kai o Hilo.

He mea oiaio, ma ka wa i lohe ai o Keoua Kuaahuula, ua hala o Kamehameha me kona poe koa a pau no kai o Hilo mai uka aku o Ohaika, na hoonee mai la oia (Keoua Kuaahuula) i kona mau koa oia ka puali Poniu no ka uhai ana mai mahope o Kamehameha.

Aka, i keia nee ana mai oia mahahele koa o ua Keoua nei, ua halawai mai la lakou, me ka pualikoa Mahi o Kamehameha, malalo o Kaiana, e ku pani aku ana ma ke alahahele e hoed ai i kai o Hilo a loa hoi o Kamehameha.

I ka hui ana o keia mau puali a i elua, ua hooukaia kekahi kua ikaika loa mawaena o na aoao elua, elike nohoi me ka ikaika a me ka bahana o ke kua e hooukaia ana e Kamehameha me na puali ekela malalo ona ma kai o Hilo. Ma keia kua ana, ua hooheea na koa Poniu o Keoua.

I ka lohe ana o Keoua i keia hoouheea o kona mau koa Poniu e na koa Mahi, malalo o Kaiana, ua hele kino mai la oia e kua ia Kaiana ma, a o kona pualikoa i hele mai ai ma keia kua ana, oia ka puali Pukeawe.

I keia kua ana o ke koena o na Mahi o Kamehameha me na koena koa mua o ka puali Poniu a me ka mahahele koa hou o Keoua, oia hoi ka puali Pukeawe, ua hooukemi hope ia o Kaiana a hiki i A'napo.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poeper no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.

Oiai e kulike ole ana ke au manawa o keia mau mahahele moolelo i kahi ame kahi; a pela hoi me ke ano i pakele ai ke kanaka a poe kanaka i komohia iloko o na hoe ana a keia kai; eia nae, ua kulike loa laua ma ka hoike ana aia i'ou no he kai hoe nui i ikeia ma Hawaii nei. A ke hooiaio nei ka unuhina Baibala he kai nui io no kai hoea ma Hawaii nei ma ka wa kahiko loa ma ka wa o Kahinalii, oia hoi o Nuu; a ua kapaia kela kai o ke Kai a Kahinalii. No ka ike ana o ka poe unuhi Baibala Hawaii i ka pololei o keia moolelo kahiko o Hawaii nei no keia kai hoe nui, i lawe ai lakou i unuhina olelo Hawaii kupono no ke kai hoe o ke au o Noa.

Ma keia wahi e hoomau aku ko kakou nana ana i na olelo hoakaka mahope ae nei i laweia mai e ka mea kakau mai loko mai o ka Hoike Ahaolelo a ka Papa Kuauhau Alii i hoike mua ia ae nei.

"E like me ke ano mau o na wahi honua aina (nui) i hoo-puhaluia ka ili o ka honua (oia ka ili aina. MEA KAAU) aia hoi, o na wai, o na loko, mauna, aina ame na kai moana oia wa, ua hoopihaiia ae la i na makalua o ka area o na kai hou. Aole ma ke ano paukiki, aka, no ke kowa o ka manawa i emi iho ai ka ili-honua. A pela e alakai ia ai kakou i ka hoomaopopo ana i na kumu i hele lili na ano holoholona mai keia hapa o ka honua a i kahi wahi e aku.

"Maanei e hiki ai ke hoomoakaaia, i ka wa e emi ai ka ili honua, o na holoholona e noho ana ma kahi i emi ai, ua pau lakou i ka make, aka, o na holoholona e kokoke ana a i mamao iki aku mai kahi i emi ai, oiai ma o ka nee ana mai o na wai a me na kai ma kahi i puhala ai, ua nee aku lakou ma kahi i maluhia ai mai ka poio. A ina e lawe mai ana i ka noonoo ana i ka nui o ka area o ka honua aina mamua o kona puhala ana, he mea oiaio, ua koe no na holoholona o na ano like ole i auhee aku mai kahi i emi ai, a naue aku la i ka honua aia paa ma na aina puni ole i ke kai ma ka Hikina, ma kekahi aoao; a ma na aina puni ole Komohana kekahi, i hiki ai ma ka ike ana aku ka hoohalike ana i na kii o na holoholona o kahi wahi me kekahi. Ua hiki loa ke hoopili ia keia rula i ka nee ana o na holoholona mai kekahi wahi aku a i kahi wahi aku, a pela no hoi ko na lahuikanaka.

"Ma ka aoao hikina o Maui, mai Kahikinui a Kaupo, aole no i liuliu loa ua emi ka aina ilalo; a i ka M. H. 1868, o ka aoao hikina o Hawaii, oia o Kapoho ame Kaimu, ma l'una; ame kekahi wahi o Keauhou, Kau, ua emi ka aina ilalo mamuli o ka puhala ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 83.

POAONO, MARAKI 3, 1906,

85 KENETA O KE KOPE

Lei Kaukini i na Lehua o Kaauwana!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I keia emi hope ana mai nae a Kaiāna, ua loaā mai la iaia he poe koa hou mai Kona Hema mai. Ua oleloia, he elima lau ko lakou nui, ua like ia me 2,000 ma ka helu o keia wa.

I ka loaā ana mai o keia mau koa hou ia Kaiāna, ua hoo-maka hou ke kaula ana o na aoao elua. A i keia kaula ana, ua hookuemi hope ia aku la na koa Pukeawe o Keoua mai Ohaieka aku a hōea i ke one o Kahualoa a hōea i Keamuku a me Kapapala.

A iloko o keia kaula ana, eia ke iho nei ka ua-awa, ka ua aaki anu o na mauna. Huihu mai la ka pouli poipu a keia ua, pouli na wahi a pau, a iloko o kela pouli i nee hope aku ai na koa o Keoua i na koa o Kamehameha.

Mamuli o ke kamaaina loa o ko Kau poe i na waihona aina a pau o ko lakou wahi—kamaaina i na alualua—na owawa—na meki—na pohaha nunui a ka Pele i hoonakaka ai—ua palekana loa ka lakou ahee ana.

A mamuli no hoi o ke kamaaina ole o na koa o Kamehameha e alakāia ana e Kaiāna, i keia mau alualua a me na ha-oeoe pohaku o keia aina. iloko o keia wa e uhi paa ana keia Ua Awa, ua hiki ole ia lakou ke hoo-hikiwawe mama aku i ka lakou uhai ana i na koa ahee o Keoua.

O keia ua, wahi a ke kuauhau S. L. Peleioholani, he ua anu hu'i; he obu kilihune lillili, e kolili lelehune ana i ka lau o ka lillilihi. A pela no hoi ka ona o ka apu awa ke inu. I ka wa e noe mai ai ka ona a ka awa, pohina mai la ka ike a ka maka, me he ua noenoe lillili pohina 'la. A peia i kapa aku ai na kupuna o Hawaii i keia ua, he Ua Awa.

Mamuli o keia poipu ana a keia ua, ua kuemi hope na koa o Kaiāna no ko lakou mau oiōina, a mai laila aku ua nee kekahi poe o lakou a loaā o Kamehameha i Laupahoe, a o kekahi poe o lakou, ua hoi no na Kona no ke kiāi a me ka mala-ma ana ia wahi.

O ka hopena ae la keia o ke kaula helu elua a Kamehameha i hoike ia ae la. A ma keia wahi, ua hiki ke hoomaopopoiā ua lilo o Keoua Kuaahuula i hōa paio pili aupuni no Kamehameha.

Ua kupu mua keia anoano o ka makee aupuni a noho Moi poo iloko o Keoua Kuaahuula i kela wa mua loa no i nele ai oia i ka haawina aina ana a Kiwalao, a i hoike moakaka loa ia hoi ia manao ona ma kela kaula ana i Mokuohai.

A e ikeia ana ma keia hope a ko Keoua Kuaahuula nee kono maoli ana mai e kaili aku i ko Kamehameha mau moku i loaā iaia mamuli o ka ikaika.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoonakaukavia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaā ai ka
Poe Moku o Hawaii nei.

Aole anei mamuli o keia mau hoonāue olai ana—na hoo-puai ana a ke ahi pele—na hoeu kai hoee, i hoo-hakakakaia ai kekahi mau wahi o loko nei o ko kakou mau moku-puni a loaā ai na lua luna loloa e holō ana maloko o ka honua mai kahi aoao o ka aina a kahi aoao o ka aina.

(No na Lua Huna kaulana loa i ikeia e ka poe kahiko o Hawaii nei, e hoikeia aku ana no ia mau mea mahope ae nei ma ka mahele o na Lua Huna. MEA KAKAU.)

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

IA MA na kuauhau kahiko o Hawaii nei i hoikeia mai ai no ko Hawaii nei lahuikanaka; a ma kekahi olelo ana o na kupuna mua loa i loaā mai ai keia lahuikanaka, ua hanaia no laua i Hawaii nei. Hoo-kahi nae o keia mau mookuauhau i hoike mai, he wahine ka mea kino kanaka mua loa i loaā mai ai ko Hawaii nei kanaka; oia hoi o Lailai (w).

Ma keia wahi e nana kakou i kekahi mau mea i hoikeia ma ka moolelo Hawaii (1858) a Rev. Pokuea, ma ka moolelo e pili ana no "Ke Kumu Mua o ko Hawaii nei Kanaka."

"Ua oleloia mai ma ko Hawaii nei mookuauhau kupuna, na kanaka mua o Hawaii nei, no lakou mai ko Hawaii nei lahuikanaka apau.

"Ma ka mookuauhau o Kumulipo i hāia mai ai, he wahine ke kanaka mua loa, o Lailai kona inoa. Ua oleloia mai, he po wale no kona mau kupuna, a mau makua, a iaia, hanau kanaka mai. O Keliwahilani ka inoa o ke kane a ua Lailai la. Aole nae i ha'iia mai ka inoa o kona (Keliwahilani) mau makua. Ua oleloia, mai ka lani mai o Keliwahilani, ka inoa o ke kane a ua Lailai la, i nana mai ai * * a ike i ka wahine mai-kai o Lailai, e noho ana i Lalowai; a hu ae la ke aloha iloko ona (Keliwahilani) iaia (oia hoi, ia Lailai); a iho mai la oia a moe laua me Lailai; a hanau mai ka laua keiki, oia kekahi kupuna o keia lahuikanaka.

"A mahope mai o Lailai, ua hāia ma ka mookuauhau o Ololo, he kane ia kanaka mua loa, o Kahiko kona inoa. Aole i maopopo la na mea i oleloia mai no kona mau makua ame kona poe kupuna. O Kupulanakehau, ka inoa o ka Kahiko wahine, na laua mai o Lihauula ame Wakea. He wahine ka Wakea, o Haumea kona inoa; o Papa no (nae) ia. Ua oleloia mai no ua Haumea 'la, he pali kona na kupuna a mau makua. Iaia maopopo mai ke kanaka ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 84.

POAKAHI, MARAKI 5, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Lei Maunaloa Kilohi i ka Maikai

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O KA MOANA PAKIPIKA.

Ua lawa na hooulu paonioni ana a Keoua ia Kamehameha, e lilo ai oia he enemy no Kamehameha, kekahi me kekahi. O ko Keoua lanakila ana maluna o Kamehameha, oia kona noho Moana mai Kau mai a hala i na Kona, na Kohala a hoia i Hamakua, ke ole hoi oia e lanakila maluna o Keawemauhili.

O keia manawa i hooukaia ai keia kuaa i elua a Kamehameha, aole no i maopopo ka makahiki. Ua koho wale ia, oia paha ka hapa hope o ka M. H. 1782, a i ole, i ka hapa mua paha o ka M. H. 1783.

I ka hoi ana o Kamehameha a pae ma Laupahoehoe, ma Hilo Paliku, ua noho iho la oia me kona poe alii a me na koa malaila.

Ua oleloia, i keia wahi i hooholo loa ai o Kamehameha i kona manao paa e holo e kuaa ia Kahekili, mamuli o ko Kahekili haawi ana i na kokua ia Keawemauhili me na poe kuaa ana i hoouna ae ai i Hilo.

KE KAUA O HAPUU.

Mahope iho o ko Kamehameha noho iki ana ma Laupahoehoe, ua hooukaia hikiwawe loa iho la oia no ka hoi loa ana i Kohala. O na koa ona i hoehaia ma ke kuaa, ua kau lakou maluna o na waa pele eu; a o kekahi poe koa oolea ona, ua hele no mauka o ka aina.

Ua haalele iho la na auwaa o na Faia nei ia Laupahoehoe, a huli hoi aku la no Kohala.

A e hooukaia ma keia wahi o keia moolelo:

Ma ka wa i hala ai o Kamehameha i Hilo, no ke kuaa ana me Keawemauhili ma, ua hoouna mai la o Kahekili i kekahi o kona poe koa malalo o ke alakai ana a Manonoikauakapekulani a me kekahi poe e ae he nui.

Ua holo mai lakou a pae i Kohala, a noho ilaila; a hooulu ae la i na hana kipi. Ciai o Kamehameha e kuaa ana i Hilo, oia keia poe Maui ke hooulu nei i na hana kuaa ma Kohala.

O keia noho ana o na poe koa nei o Maui ma kahi no ia o Kohala i kapaia o Hapuu. Eia keia wahi i kai pono o Halawa, a o kahi no hoi ia i hanaiia ai o Kamehameha e Naole; a o ko Kamehameha kaulana aios pono no hoi ia. He elua nae Hapuu e Kohala; aia iwaho o ke pili o Mahukona, a iloko no hoi o Halawa.

Oiai na auwaa kuaa o Kamehameha e hoi mui ana i ka moana a hoia mawaho pono o na pali hula ana o Honokane me Pololu, loa aku la lakou i na auwaa mai uka aku nei o ka aina, i holo aku e hoike aku ia Kamehameha a me na 'Ii no ke kipi o ka aina, oia o Manonoikauakapekulani, a me na koa o Kahekili mai Maui mai.

(K HOUMAUUA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei Lahuikanaka.

"O keia poe wale no ke kumu mua o ko Hawaii nei lahuikanaka. Aole nae i maopopo loa ko lakou wahi i hanau ai. Ua hanauia lakou ma Hawaii nei paha, ma kekahi aina e paha. Ua oleloia mai ko lakou wahi i naho ai: aia ma Lolowai, o Lailai ame Keliwahilani; o Kahiko me Kupulanakehau, o Kamawaelualani ko laua wahi i noho ai; o Lolomehani kahi i noho ai o Wakea me Papa. Aole nae he wahi o Hawaii nei i kapaia ma kei mau inoa."

O ka David Malo hoike no keia maloko o kana Buke Moolelo Hawaii (i kakaulimaia), a i unuhiia ai e Hauka (Dr.) N. B. Emereon ma ka Olelo Beritania, a i kapaia hoi ka "Hawaiian Antiquities." Ua olelo o Mr. Malo maloko o keia buke moolelo ana, aole no he mau wahi o Hawaii nei i ikeia ma keia mau inoa Lolowai, Kamawaelualani ame Lolo-i-Mehani.

A ua hooukaia hoi o Aberahama Fornander e hooukaia maloko o kana Buke I, "Ka Lahui Polunesia" (The Polynesian Race), o ka inoa Lolo-i-Mehani, i hoikeia ae la, oia no o Gilolo, oia hoi o Ji-lolo, (Dji-lolo) a o I-lolo hoi ma na Pae Aina o Moluca; na Pae Aina hoi mawaena o Guinea Hou (New Guinea) ma ka Hikina, ame ka mokupuni o Celebes ma ke Komohana.

Mamuli o na mea i hoikeia ae la, ua maopopo loa ka hooukaia ana o keia poe kakau moolelo kahiko, e kuhikuhi, aole o Wakea ma na Hawaii nei, aka, no kahi e mai lakou; a ma kekahi olelo ana ae, o ko Hawaii nei kanaka, aole ia no Hawaii nei. A o ke kumu nui o ko lakou manao ana pela, no ka loa ole ana o na inoa Lolowai, Lolo-i-Mehani ame Kamawaelualani, ame kekahi mau inoa e ae i ike ole ia ma Hawaii nei i keia wa, aole nae lakou i noonoo i ke kulana honua aina mua ma keia wahi o ka Moana Pakipika nei, elike me ia hoakaka mua ia ae nei.

O keia mau hoike ana ae la a ka mea kakau, aole no ia he mau mea i pili pololei i na moolelo kahiko e hoakaka ana no ke kumu mua o ko Hawaii nei kanaka, oia nae, he mau hooukaia olelo ana no nae ia i kupono no ka pale ana aku i na manao hooukaia a hooukaia ana a keia poe kakau moolelo Hawaii kahiko i hoakakaia ae la. Noisila, ma keia wahi e nana ai lakou i na manao o ko lakou poe kupuna kahiko no keia hanaiia ana o ke kanaka ma Hawaii nei.

Ololo-i-Mehani, oia hoi, o Lolo-i-Mehani ka inoa o ka aina i hanaiia ai ke kanaka; a ma ke one o Kahakahaka i hooukaia ana ai ke Akua i ke kumu o ke kanaka. O Kane, o Ku, ame Lono, ka pu-kolu a puku'i Akua na lakou i kahakaha ke one o Kahakahaka, ma ke ano, ua kaha iho la lakou i ke kii o ke kanaka e like me ia e ku nei i keia wa.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 85.

POALUA, MARAKI 6, 1906,

OS. KENETA O KE KOPE.

Lei Pili Hoola i ka Ua a ka Apaa!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O HAPUU.

"A aia i hea ko lakou kahua i noho ai?" i ninau aku ai o Kamehameha.

Pane aku la no hoi na kanaka mai uka nei o ka aina i imi aku ai ma na waa:

"Aia la i Hapuu, i ke kaulana aina ou e Kalani!"

"A pehea ke ano o ka lakou hana i na kanaka o ka aina?" wahi hou no a Kamehameha i ninau mai ai i na kanaka o uka mai.

Pane aku la na kanaka:

"Aohe pono o ka lakou hana. Ke aiahua mai la lakou i ka aina; pau na kanaka i ka hoope'a wale ia; hao ia na waiwai ou mau makaainana e Kalani. 'Ua kumakena ka aina e noho la i keia wa i na hana pakaha wale a keia poe. O ka lohe kou, e Kalani, a e noonoo mai oe i ola no makou nei, kou mau hulu makaainana."

I keia mau olelo a na kanaka, hiolo iho la na wainiaka o Kamehameha ma kona mau papalima, a kani iho la kana uhu. A mahope olelo mai la oia i na elele:

"Aoie au e pae i Kohala nei, oiai aohe o'u poe kanaka kupo i keia wa no ka lele ana aku i uka o ka aina. E hoi loa au a Kawaihae, a mai laila au e kii mai ai e hoola i o'u mau hulu makaainana. A mai hoike oukou, ua hoi mai nei au no Kohala nei.

Ua ano poeleele iho la i keia wa. A iloko o keia poeleele i hoi aku ai na auwaa kua o Kamehameha a hoes i Kawaihae. A hoes o Kamehameha i Kawaihae, kakali aku la oia o ka hoes mai o na koa ona mauka mai o ka aina, e huli hoi ana mai Bilo mai.

I ka akoakoa ana mai o na koa apau, ua hoou koke ae la no o Kamehameha e moe ke kua i Kohala, no ke kii ana e kua ia Manonoikauakapekulani, ke alii mai Maui mai ame kona poe kanaka.

Ma keia hoou ana o Kamehameha, ua hoalala ae ia he puulikama o elima lau kou, e ike ana hoi la me 2000 poe kanaka. O Kamehameha ka alihikama nui, a o Keeaumoku hoi kana pukaua, ma keia nee ana e hoopakele i na makaainana o Kohala mai ka poe mai o Maui.

Ua nee aku la keia poe mauka nei o ka aina a hoes i Halawa, a ilaila i hooukaia ai ke kua mawaena o ko Maui poe malalo o Manonoikauakapekulani, a me ko Kamehameha poe koa, malalo o Keeaumoku. Ua nee keia kua uai uka aku nei o Halawa a hoes i kai o Hapuu, a ilaila, paa pio o Manonoikauakapekulani i na koa o Kamehameha.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moololo Hawaii
Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukuaia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

Olelo mai la o Kane ia Lono ame Ku: "O kau e Lono ka hoolohe, a o kau hoi e Ku, o ke ku nohoi kau iluna. A e hoolohe-olua i ka'u mau mea e olelo aku ai ia olua."

Ia wa kahea ae la o Kane me ka olelo ana: "E Hiki-au-e-ola! E Hiki-au-e-ola!! E ola—e!!!"

O ka oni ae la no ia o ka lepo a lakou i kahakaha iho ai a ku ke kii kanaka.

I nei wa a Kane ma i kahakaha ai i ke kii kanaka a paa, ua hopu ae la o Ku ame Lono i kekahi kino uhane a habao aku la iloko o ke kii kanaka a lakou i hana'i.

Ma keia wa hoi a Kane ma i hana ai i ka lakou kanaka; ua hana iho la nohoi o Kanaloa ia wa hookahi no i kii kanaka nana. Paa nohoi ka Kane ma kii kanaka, paa nohoi ka ia nei.

I ka paa ara o ka Kane ma kii kanaka a komo ka uhane iloko ona, ia wa i olelo mai ai o Kane ia Lono ame Ku:

"O ka'u auanei ke ola. Kahea au i ke kanaka a kakou, penei la: 'E Biki au e ola—E Biki au, e ola, alaila, he hooia mai ka olua: 'Hooia, e ola—Hooia, e ola.' Alaila, nau hoi e Ku e kahea mai: 'Hiki au e Ku—Hiki au e Ku,' he hooia aku nohoi ka maua. A ku ke kanaka a kakou iluna, alaila, e kahea mai oe e Lono: 'E Hiki au e Lono—E hiki au e Lono,' alaila, he hooia nohoi ka maua."

Ia wa kahea iho la o Kane maluna o ke kino one o ke kanaka a lakou i kahakaha ai ai hana ai hoi a paa:

"E Hiki au, e ola

E Hiki au, e ola

E ola—e."

Ia wa hoohe like ae la o Ku ame Lono:

"Hooia—e ola! Hooia—e ola!! Eola hoi!!!

Ia wa i oni ae ai na kanaka nei a kahea ana na maka. A lilo ae la ke kanaka he mea ola; a ia wa hoi kahea mai la o Ku:

"Hiki au, e Ku!

Hiki au, e Ku!!

E Ku hoi!!!"

Pualu like ae la nohoi o Kane ame Lono ma ka olelo ana mai: "Hooia, e Ku! Hooia, e Ku!! A Ku—e!!!"

O ke ku ae la no ia o ua kanaka nei iluna. A ia wa i kahea mai ai o Lono:

"Hiki au e Lono!

Hiki au, e Lono!!

E Lono hoi!!!"

Hoohe like ae la hoi o Kane ame Ku: "Hooia, e lono! Hooia, e lono!! Ua lono, ua lobe!!!"

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 83.

POAKOLU, MARAKI 7, 1906,

05 KENETA O KE KOPE.

Lei Waialea i na Hala o Kahuku!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O HAPUU.

He mea oiaio, ma keia kua ana, ua ikeia no ka ikaika a me ka wiwo ole o na koa mai Maui mai. O ka lakou mea kua weliweli loa e hoonee mai ana maluna o na koa o Kamehameha oia no na ihe ma-kini, i hoolele ia mai e lakou elike me ke kao ia ana o na pua ke'a a kamalii.

Aka, o ka ike o ua poe nei o Maui ma keia hana, lakou koa, ko lakou ikaika ame ko lakou wiwo ole, ua lilo ia mau mea i mea ole loa i ka nui akamai o ka Kamehameha mau alakai ana i kona poe koa, i kakoo nui ia hoi e kana mau hana lua ole o ka ikaika ame ka makaukau ma ke pale ana i na ihe mai ka poe mai o Maui.

Ua apo lima ia aku na ihe ma-kini a na koa o Maui e lele mai ana imua ona, a pahu lima ia aku no e ua Paiea nei i ko Maui poe koa.

O ke kino o ua NA'I AUPUNI nei ua hele a pakika, a hiki ole ke hopuia a paa me na lima, oia ma ka wa e pa aku ai na lima maluna o kona kino, ua pakelo aku la no ia me he puhi la no ke ale.

He elua la o keia houka kua ana, ua hoes ka nee ana o ke kua i kai ponoio o Hapuu; a malaila i paa pio ai i ka hopuia e na koa o Kamehameha o Manonoikauakapekulani. Ua pepelua oia a make, ua lawe ia kona heana a kuuia ma ka lele o o ka heiau o Mookini, ma Kohala waho.

Ma ka moolelo Hawaii a Prof. W. D. Alexander i kakau ai no na Kula o Hawaii nei, eia keia kua o "Hapuu" mahope mai o ka pa ana o ke poo o Kamehameha i ka hoe a kekahi o na kanaka lawaia o Puna, ka ulia eha hoi i loa ai i ua Na'i Aupuni nei, ke kumu i puka mai ai ke Kanewai Mamalahoe, a wahi hoi a kekahi poe, ke Kanawai Mamalahoe. Aka, ma ka Buke Moolelo Kakaulima a ke alii Kuauhau S. L. Peleiolani, he mua ke kua o Hapuu, a he hope ka puka ana o ke Kanawai Mamalahoe, (Maalahoe), oia hoi ke kua i kapai o "Kaleleiki."

Ua lakahi like nae na moolelo Hawaii i kakau mua ia ma kahi e pili ana i ka nabe ho... a o ke poo o Kamehameha i ka hoe a ke kanaka lawaia o Puna, mahope koke iho no ia o ka hoi ana mai o Kamehameha mai Hilo mai, ma kela kua i kapai ai o "Ka Ua Awa," a pae ai ma Lauhahoe. O keia ka mea i ikeia ma ka aoao 44 o ka Moolelo Hawaii a Rev. F. J. Pokuea i hooponopono ai, a i paita ai ma ka M. H. 1858, a me he mea la, oia no ka mea i hoikeia ma ke Moolelo Hawaii mua loa i psilia ma Lahainaluna, ma ka M. H. 1838.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

*Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.*

O ka loa no ia o ka lohe i ke kanaka. "Kahea iho la lakou i ka inoa o keia kanaka o "Wela-wahi-lani. A no ka loa ana mai o keia kanaka i holo ai keia mele a ka poe kahiko:

"O Wela ka Hoku, ka Malama,
O Wela Makalii, Kaelo ia Kaulua,
Kai ehu ka moku, papapa ka aina
Haahaa ka Lani, kai-koo ka moana
Ha ka moana, popo'i i Kilauea
O mai Pele i kona kino -
He kikili ka ua mai ka Lani mai
Nei ke olai mai ka Honua,
Ha ka Ikuwa, ka Pohakoelele."

(Aole paha e pouna ana ka makamaka heluhelu, i ka hoomanao ana ae, ua ike oia i kekahi mau lalani mele ano like loa me keia ma ka Helu 74 o KA NA'I AUPUNI nei. Mea Kakau.)

I ka ike ana mai o Kanaloa, ua ola ka lakou nei kanaka, a ua loa ole hoi ke ola i kana kii kanaka i hana ai; ua komo iho la iloko ona ka inaina, ka huhu ame ka lili; nolaila, hooulu mai la oia mai loko mai o ka honua i na laau awaawa apau o kela ame keia ano, elike me ka pohuehue, ka auhuhu, ka akia, ka ipu awaawa, a pela aku. A no keia hana ana a Kanaloa i keia mau mea awaawa i hoopaa ai ka poe kahiko i keia mau lalani mele:

"Ka papa holahola
I awahia mulea
I ke ku kai halelo
I ka auhuhu, akia
Mulea ka lani
I wahi makua ia."

Ua hana iho la nohoi o Kane ma i wahine kekahi. A o ka ano o ka lakou hana ana a loa ka wahine, mamuli no ia o ko lakou haehae ana i ke kino o Welawahilani. A lawe se la o Kane i kekahi apana o Welawahilani, a hana iho la ia mea i wahine.

O Ku hoi ame Lono, hoonohonoho a hookuikui hou laua i ke kino o Welawahilani, a hoi se la ia elike me kona mau.

Hana o Kane a loa se la he wahine, a he mea oia hoi. Ua halihali aku la oia i ua wahine nei a haawi aku la ia Welawahilani. I ka ike ana mai o Welawahilani i ua wahine nei, ka pa mai la oia i kona inoa o Owe. A no ia hanaia ana o ka wahine ma ia ano i paa ai ke mele a ka poe kahiko elike me ia mahope nei.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono no ia Hawaii.

BUKE I. HELU 87.

POAHA, MARAKI 8, 1906

85 KENETA O KE KOPE

Lanakila Robikana, Hiolo ka Enemi!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O HAPUU.

Ua hoike hoi o S. M. Kamakau ma kana moolelo no Kamehameha, o ke kua o Hapuu i kapaia i kahi wa, o ke kua o Laupahoehoe mua, he kua ia i hootukaia e Kamehameha ma Hilo, no ka mua o ka manawa. A ua manao o Prof. W. D. Alexander ma kana moolelo Hawaii, o ka M. H. 1785 ia.

Nolaila, ke ike nei ka mea heluhelu, i ka paewa iki o keia mau mahele moolelo elua i hoikeia ae la; ka mahele a S. L. Peleioholani a me ka na poe kakau moolelo Hawaii e ae.

Me he mea la, ma ka manao ana a ka mea kakau, o ka Mr. Peleioholani ka mahele pololei. Pehea e hiki ai ia Kamehameha ke holo hou i Puna e hoonahoa hou ai e hakaka a e kua hou paha me kona ike no hoi ua lilo oia i enemi makawelawela loa ia e ko Hilo ame ko Puna poe? He hana ku anei ia i ko Kamehameha kulana ike kua o ka hoikeke hou ana aku iaia ma na kaiulu i hoahueia ai kona mau koa, ma ka wa koko ke wale no mamua aku? Aole anei o ka hana naauao ma kona aoao, oia ka hoopuipui hou ana ae i ka ikaika o kona mau koa a loa he ikaika, alaila, nee hou aku oia no na kaiulu o kona mau enemi?

Ua manao ka mea kakau, ua hooiukau na poe kakau moolelo kahiko i ke kua o Hapuu, ma Kohala, me ke kua o Laupahoehoe (elua); a o ka mahele a S. L. Peleioholani i hoikeia ae nei no ke kua o Hapuu, ma Kohala, ka mea pololei.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

He elua a ekolu paha mahina mahope koke iho o ke kua o Hapuu i hoikeia ae nei, ua kuku i mai la i o Kamehameha 'la, ka lono no ka make ana o Lononuiakea, kekahi alii o Kamehameha e noho ana ma Laupahoehoe mamuli o ka pepihiia ana e Pinaau a me kona pukaua o Kauwehanchane, he mau alii ai kalona aina no Laupahoehoe, malalo aku o Keawemauhili.

I keia lohe ana o Kamehameha i keia pepihiia ana o kona kanaka i o Laupahoehoe, ua hoomaopopo iho la ia, he kua no ka makemake o keia lawe ana i ke ola o ke kanaka. Nolaila, kaha ahu la oia ia Makoa, a olelo aku la iaia:

"E Makoa! E hele ee a i na 'lii o Laupahoehoe; a e olelo malie aku ee, ua ono au i ke kihikihi. I hookahi no wahi pa'i uala, me ona mau wahi oopu na-pilipili, Oia la. Ua lohe aku la oe."

Ae mai la nohoi ua kukini mama nei a Kamehameha, me ka olelo ana mai: "Ua lohe aku la au i ka manao o Kalani Mehameha."

O keia elele a Kamehameha, oia o Makoa he elele kapu oia, a o kona kanawai no kona alabele e hooko aku ai oia i kana kauoha, oia ka mehameha kanaka ole o ke alabele.

E HOOMANIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikānaka.

"Owe, na-ke-ke, na-ke-ke,
Halulu, nei, nehe, owe
Mo ka lau, lele ka eulu,
Mohala ka waha
Ua kupono ka alihi
Kau pono i ka niao
Ua pono ka waha
Ua ono Iku hope
Ku mai o Kulanawao
Akikili ahi Lono
I ka luna a Iku
Okooko ahi ka pali o Keaka."

O Welawahilani ke kane, o Owe ka wahine. O laua hoi na kupuna mua o Hawaii nei. Ua loa ma na laua o Kahiko na mea. Ua oleloia, he kanaka haipule la, he kanaka maikai oia o ka wa kahiko. O lalo o Waia kona aina, a o Kupulanakehau kana wahine. Ua hanau mai hoi na laua ekolu poe keiki-kane: o Lihauula, o Wakea ame Makuu (oia no o Makulukalani, a i ole o Makulu. Mea Kakau). Ua haawiiia ia Lihauula ame kana poe mamo ka oihana kahuna. Ia Wakea hoi ame kana poe mamo, ka oihana alii a noho haku ana; a ia Makuu a me kana poe mamo i haawiiia ai ka oihana kauwa lawelaw.

Ua hoikeia ma keia moolelo (kaao?) kahiko kekahi mea e pili ana ia Kahiko. Oia hoi, i kona wa'e ola ana, ua ikeia kekahi poe e kiei mai ana mai ka lani mai; a ua ninau mai la na poe nei:

"Owai ke alii o lalo i pono ka noho ana?"

Hai aku la na kanaka o lalo nei: "O Kahiko, ke alii o lalo nei i pono ka noho ana; nokamea, ua akamai oia i ka imi ana i na mea e pono ai ka aina ame na kanaka."

Ninau hou mai la ua poe nei: "Owai ke alii o lalo i hewa ka noho ana?"

Hai hou aku la na kanaka: "O Waia, ke alii o lalo nei i hewa ka noho ana; nokamea, aole ona haipule, aole ona kilo, aole ona ke'a, aole ia i ike i ka imi ana i na mea e pono ai ka aina a e oluolu ai na kanaka. Nokamea, aia kona manao nui ma ka loalea ame ka puniawai. Ua hookiekie oia maluna o na makaaianana, aole loa oia i malama i ke ano o kona makua-kane."

Alaila, i mai la ua poe nei: "Malie no ka i hewa ai ke Aupuni oia alii, ua hewa kona noho ana."

Eia mahope ae nei ka Mookuauhau o Welawahilani:

(E HOOMANIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU

POALIMA, MĀRAKI 9, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Lei Kapa Ehukai Kaena na ka Makani!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

Ua kapu o mua o kona alahēle. Aole alii nui, e alai ia mua, a i ole, e ku mai paha a ninau iaia i kekahi ninau, oia oia ma kona alahēle e hooko ana i kana hana. A o na alii a pau e hooko ole ana i keia kanawai, koe wale no o Kamehameha, he make wale no ka hoopai. Ua lilo no hoi o Makoa he alakai no ka poe makaikai i ka aina o Hawaii.

O ka mama kukini, ke akamai lele pali ame ka makaukau i ka oihana lua, oia hoi ka oihana ha'iha'i kanaka, oia na hawina makankau loa i loaia ia Makoa.

Ua haalele iho la o Makoa ia Kawaihae, no Laupahoehoe. Hōea aku la oia imua o na 'Iii Pinaau ame Kauwehanehane a komo ana iloko o ka hale. I ka ike ana mai o Pinaau ia Makoa, kahea mai la oia iaia, me ka olelo ana mai hoi, elike no me ka mea i ma i na 'Iii oia wa: "Ka hua i ka umauma, haina mai!"

Hoi ke aku la no hoi o Makoa i ka ono o Kamehameha i ke pa'i uala kihikihi ame ona wahi oopu napilipili ai lehua o Hilo nei.

I ka lohe ana o Pinaau i keia mau olelo a Makoa, kahu ae la ka ena o ka huhu i kona mau maka, a pane mai la ia i keia mau olelo:

"He keu no a ka hookano! Owau ka Kamehameha ai-puupu o kona manao ana mai, i'u e loaia aku ai kana ma'ono piikoi. Kahaha! O hoi a hai aku ia Kamehameha, eia iho no i ke alo ona ka oopu, a eia iho no ilaila na hua uwala, hoonuu iho no hoi paha."

Ia wa pane aku la o Makoa me ka makau ole ame ka wiwo ole: "Ua lohe ae la au i kau olelo, a o kou waha ino no ke ai i kau ino i luai mai la."

O ka manawa keke no ia a Pinaau i hopu mai ai i na lima o Makoa, a ia manawa hookahi no hoi i lele mai ai o Kauwehanehane a paa ana na wawae o Makoa, alaila, olelo mai la o Pinaau ia Kauwehanehane:

"E lau kahi lima ou i ka aha i mea kupee i ka puua a kaua."

Hookuu ae la na lima hema o Kauwehanehane i ka paa ana i ka wawae hema o Makoa, a kikoo aku la a loaia ke kaula aha.

O ka wa no ia o Makoa i unu ae ai i kona wawae hema, a he imo ana na ka lau lilihi maka, pii pololei ae la ke kapuai wawae o ua Makoa nei, a ku ae la me ka ikaika ma ke kani-ai o Pinaau, a wala kua aku la oia i hope, a ua haki ae la kona kani ai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei Lahuikanaka.

KANE	WAHINE	KEIHI
Welawahilani	Owe	Kahiko (1)
Kahiko (1)	Kupulanakehau	1. Lihauula (k)
		2. Wakea (k)
		3. Makuu (k)

O Wakea hoi ke kane a Papa (w), ke kaikamahine a Kukaniehu (k) me Kahakauakoko (w), hanau mai o Kukauakahi, Kaonohiula, Kaalewalewa, Hoohokukalani ame Laukapalili.

Ua loaia i ka mea kakau kekahi mele kahiko e hoomaopopo ana no keia moolelo a mookuuhau o Welawahilani ame Owe, oia ke mele i kapaia o "Wela-ka-Lani, o Owe." A penei kekahi mau lalani o ua mele la:

"Wela-ka-Lani, o Owe
O nehe, nehe, lele Kukauakahi
O kama hoi a Haumea
I oili puka ma ka lolo
Puka, ku, lele ma ke poo, lele i ka lani
Kau na 'Iii, kau ka omea, ke aka-ula
Oia kena no ka lewa
E hoohaulani o Haumea
Wahine o Nuumehalani
I pahaohao iaia
I kapa e Kauahulihonua
Hanau o Haloa, keiki, o Haumea ka wahine
E wahine ia no Iliponi
No loko o Likalani
No ka aunaki ahi kanaka
No ka momoku o Kukuena
No kuku laua o weli
No na kalina ahi kapu elua
I hoomauia e Akea mai ka po
Akea ai lalo o Mehani
I ka mamaka weli o ke koa
E kupu i hala ma kaheka
He malumalu no ia wahine
O Onohiula, o Lanipeue."

(E hoike piha ia aku ana no keia mele ma keia hope aku. NEE KAKAU.)
Ua lilo o Welawahilani i kumu kuuhau na kekahi poe pa kuuhau mawaena o ko Hawaii nei poe kahiko.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 89.

POAONO, MARAKI 10, 1906,

05 KENETA O KE KOPE

Lei Kawaihoa Hemolele i ka Makani!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

I ka huli ana mai hoi a Kauwehanehane a nana ae ia Makoa me ka pioo nui o kona mau noonoo apau ia wa, a oiai i haka pono ae ai kona mau maka ia Makoa, o ko Makoa unu aku la no ia i ke ki-ki me na manamana o kona wawae hema a ku aku la na maka o Kauwehanehane, a huli ana ke alo iluna.

Ia wa no i nanao ae ai o Makoa ma kona poli, a loa ana lei-o-mano, paa ma kona mau pu-lima, a o kona wa koke no ia i pa'i aku ai na o-pu o ua mau alii nei o Laupahoehoe, a hele ana ko loko iwaho, "Palakahe ka ai o Makaukiu."

Huli ae la ua kukini mama nei a Kamehameha a oili aku la ma ka puka, o ka manawa no ia i hoea mai ai kekahi o na pukaua a Pinaau, oia o Kei-kei.

Ia hao ana mai o ua pukaua nei i kona ikaika, ma ka lalau ana mai ia Makoa, ia wa i lele ae ai o Makoa iluna me ka mama nui, a loa aku la na maka o Kei-kei i ke peku oolea mai na wawae aku o Makoa, a kuwala hope aku la o Keikei e hina ilalo.

A mamua o ka pa ana aku o ke kino o Keikei ilalo o ka lepo, ua paa aku la no kona puana-i i na lima pekepeke i lei-o-mano ia o Makoa, a make iho la.

A o ka wa no ia a Makoa i huli hoi mai ai no ke aloalii o Kamehameha. He palele ana no ka malo o na kukini nei, oloio ana ia luna o ka pali o Hokuli; he welo ana na kihei a ke a'e-loa," hele ana ua Makoa nei iluna o Waipunalei, he kupololei ana o ua kihei nei ona iluna o ka welelau makani, iho ana ia i ka pali o Kaawali.

He kani ana na ke o, halakau ana ua kukini nei iluna o Kahoana, i kapaia ka noana hookala ko'i a Palila; he kolili ana na ka lau lihilihi o ua Makoa nei, komo ana iloko o ka ululaau o Lupea; kolili ana ua wahi Makoa nei iluna o ka pali o Mai-u-u; a ia ku hou ana o ka pola malo a kolili ka hu'a o ke kihei ae kaha loa o ua Makoa nei, hoea ana imua o Kamehameha ma kai o Kawaihae, aohe puolo o ka lima.

Ia wa ninau mai ia o Kamehameha i ua kukini nei ana: "O oe mai la ia?"

Ae aku la nohoi o Makoa me ka ha'i ana aku i na mea apau e pili ana i kana huakai: Kona halawai ana me Piinaau ma Laupahoehoe, kana mau olelo mai iaia, ko lakou hakaka ana a me kona hoi ana mai.

Hoike pu aku la no hoi o Makoa no ka make ana o Pinaau ame kana mau pukaua elua. Ke ike pu mai la nohoi o Kamehameha i na hoike maopopo maluna o kana kukini mama i ka ciaio o kana i hoike aku ai imua ona no kona hakaka ana me na 'Ei o Laupahoehoe

— K A —

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

*Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Maa o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.*

Ke ole ka mea kakau e kuhihewa, o S. M. Kamakau ka mea mua loa o ka poe kakau kuauhau Hawaii i hoopuka mua i keia mookuauhau o Welaahilani maloko o ka nupepa "Ka Elele Hawaii." Buke 10, (Honolulu, Oahu), Dekemaba 21, 1855, Pepa 21.

Ua loli keia hoohonoho ana o ka mookuauhau i hoikeia ae la mai ko ke kuauhau o Welaahilani i hoikeia ma ka aoao 178 o kana Buke I, "Ka Lahui Polunesia." Ma ia kuauhau, ua hoikeia penei:

KANE	WAHINE	KEIKI
Welawahilani	Owe	Kahiko (1)
Kahiko (1)	Kupulanakehau	1. Wakea (k)
		2. Lihauula (k)
		3. Makuu (k)
Wakea	Papa	

Ma keia kuauhau, ua lilo o Wakea i mua no Lihauula; a o ko laua muli nohoi o Makuu.

Aia hoi maloko o ke mele kuauhau Kumulipo, ua hoikeia, penei:

"O Kupulanakehau wahine
I noho ia Kahiko, o Kahikoluamea,
Hanau o Papanuiakea
O Wakea no ia, o Lihauula, o Makulukulukalani
O ko laua hope, o kanaka opeope nui
Huihui a kau io Makalii—Pa-a
Paa na hoku kau i ka lewa
Lewa Kaawela, lewa Kapoilanina
Lewa ha'i aku, lewa ha'i mai
Lewa ka hai lewa, . . . haihai
Lewa ka ua, ka punohu Wahilani
Lewa ka pua o ka laui Kauluiahaimohai
Lewa Puane-ne, ka hoku hai haku.

* * *

Ua kulike ka hoohonoho kuauhau o Welaahilani o ke Kumulipo, me ko ke kuauhau i hoikeia mai e Aberahama For- nander, oia hoi, o Wakea no ke koki mua a Kahiko me Kupulanakehau (w); a o Lihauula aku ka hope, a o Makulukuluka- tani, ko laua muli.

Ua hoomaopopoia no ma kekahi mau kuauhau kahiko o Hawaii nei, o Welawahilani ke kanaka mua a ka Pukolu Akua i hana ai, malope iho o ko lakou (oia hoi o Kane, o Ku ame Logo) hana ana i ka honua nei me ke ahi, mamuli o ka hewa o o na kanaka e noho ana maluna o ka honua.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 90.

POAKAHI, MARAKI 12, 1906,

.05 KENETA O KE KOPE

Lei ke Ao Kahiko i Kilauea!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A'OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

Ua nee na waa kaua ma kai, a o Keeaumoku no ke alakai o na koa maluna o ua mau waa 'la. A o Kamehameha no hoi mauka me kona mau koa. Elua pualikaua ma keia nee ana a Kamehameha, hookahi malalo ona, a hookahi malalo o Nanuuakaleiopuu.

O ka inoa o ka pualikoa malalo o Kamehameha, he Malana, a ua olelo ia, ua hiki aku ko lakou nui i ka ekolu lau, ua like ia me 1200 kanaka. O ka inoa o ka puali elua, ma'alo o Nanuuakaleiopuu, he Kipuupuu; a he ekolu nohoi lau ko lakou nui.

O keia poe koa, he poe kanaka opiopio lakou no Waimea; a oia ke kumu o ko lakou kapaia ana o "Kipuupuu."

O keia poe koa opiopio o Kamehameha, ua aoia lakou i ke kaua, elike me ke ano o ka hakaka ana oia mau au; a ua a'opu ia no hoi lakou i ke kukini.

Ua hiki i keia poe ke holo me ka mama loa mai luna mai o Hokuula, iho i ka hahana o Waimea a pii ma ka auwai a ke kua a hoea iluna o na kiekiena o Maunakea puu, alaila, iho ma ka puu o Kaiwaiwa a hoea ilalo o Laumaia; alaila, holo poai puni ia wahi, alaila, pii hou iluna ma Puuokiha, hiki iluna, iho ma Kalaieha puu, a hoea i Kemole a hiki ma Pukalani i Waimea mamua o ke kpono ana o ka la i ke awakea.

Ua hoomaamaa mau ia keia poe ma keia hana, a ua ikeia ko lakou mama ma nei mea he kukini-ana.

A he mea pono paha i ka mea kakau ke hoomaopopo ae ma keia wahi, i nei wa i puka ai kela mele kaulana loa, oia iho keia:

Hole Waimea i ka ihe a ka makani
Halakika i ka Puukolu
Ike i na A-la a ke Kipuupuu
He laau kalaihi ia na ke anu
I o-o i ka nabele o Mahiki—o, e—o.

* * *

(Ua hoololiia nae kekahi mau huaolelo o keia mele mahope mai nei e ka poe haku mele, elike me keia:

Hole Waimea i ka ihe a ka makani
Hao mai na ale a ke Kipuupuu
He laau kalaihi ia na ke anu
O-o i ka nabele o Mahiki.

* * *

O ke kaona o ka loa ana o keia mele, oia ka wa e hana laau ihe a laau pololu kaua ana na koa o Kamehameha ma Waimea.

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

Ua kakahaha iho la o Kane i ke kii o ke kanaka maluna o ke One o Kahakahakea, a paa keia kii kanaka, ua hoopuupuu iho la o Kane, Ku ame Lono i ka lepo ulaula, oia ka lepo alaea, a kawili iho la lakou i ua lepo 'la me ke one, me ka wai o ko lakou mau waha, oia hoi, ka a'ole, o ka mea i kapaia he wai-na'o. A paa ke kino o ke kanaka i ku i ko Kane ano, o ka wa ia a Kane i olelo mai ai ia Ku ame Lono:

"E ha aku kakou i ko kakou mau hanu iloko o na puka ihu o ke kanaka a kakou. A ia'u ke ola ana o ke kanaka, a ia oe no hoi e Ku ke ku ana ae o ke kanaka, a ia oe e Lono, ka lohe ana o ke kanaka a kakou.

Elike no me ka mea i hoikeia ae nei no ko Kane ma, hana ana ia Welawahilani, pela no lakou i hana ai i keia kanaka.

Ua ha like aku la ua Pukolu Akua nei i ko lakou mau hanu ma na puka ihu o ke kino kanaka lepo a lakou i hana ai. A kahea no hoi o Kane i kana mahele, a pela o Ku i kana, a pela nohoi o Lono; a loa ae la ke kanaka.

Mahope iho, hookau mai la ua Poe Akua nei i ka hiamoe kulipolipo maluna o ke kanaka a lakou i hana ai. A mai loko mai o kekahi o kona mau iwi aoao i hana ai jakou i wahine na ua kanaka la. O ka inoa o keia kanaka, oia o Kumuhonua; a o ka inoa o kana wahine, oia o Ke-Ola ku-Honua, a i ole o Lalo-puhaka, a o Lalo-honua nohoi. He lehulehu loa na inoa o keia wahine i kapaia aku ai oia. O Keakahulilani kahi inoa; o Halooho kahi inoa, a o Kamaieli kahi inoa, a o Polo-Haina kekahi inoa.

I ko ka Pukolu Akua hana ana a loa keia mau kanaka, ua hoonohoi laua ma Paliuli. Aia ma keia aina o Paliuli, he elua laau kapu a Kane, oia ka ohia ame ka ulu. Ua kapaia ka ulu, o ka ulu kapu a Kane; a o ka ohia hoi, o ka ohia hemolele a Kane. Ua papa o Kane ia laua, aole e ai i ka ohia o kina-kuia laua mai ka aina aku o Paliuli. O ke kisi a Kane i hoonoho ai ma Paliuli, oia ka Aai-anukea-nui-a-Kane. A i ka ai ana o Kumuhonua ame kana wahine i ka ohia kapu a Kane, ua kipa-kuia laua e keia Aai-anukeanuiakane (A-ai-anuhe-nui-a-Kane?).

O ka inoa pono no nae o ke kalana aina a Kane ma i hoonoho ai ia Kumuhonua ame kana wahine, ua kapaia ia wahi o ke Kalana-i-hau-ola, a i ole, ka Aina-wai-akua-a-Kane. No keia aina o Paliuli, kahi hoi a na Akua i hoonoho ai i na kanaka mua, i holo ai keia mele:

O Paliuli, aina huna a Kane
O ka aina i Kalana-i-hau-ola
I Kahikiku, i Kapakapa ua a Kane
O ka aina i kumu, i lali
O ka aina ai nui a ke Akua"

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 91.

POALUA, MARAKI 13, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE.

Ua Loaa Oe, o Ka'u Aloha!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

A oiai lakou e hana ana i keia mau laau, e ole ana a oioi ka maka o ka laau, ua ike aku la lakou ia Kamehameha, e hole ihe mai ana nohoi ia. Aole nae o ka ihe maoli nei, aka, o ka ihe ho-opa i ke kino o ke kanaka, ka mea i holo ma ke mele, he "laau hooulu i ke kino." O ke aliawahine i holo ai keia mele o "Hole Waimea i ka Ihe a ka Makani," oia o Wailuanuihoano, ke kaikamahine pono no a Keoua Kuaahuula ame Zaiolani kana wahine.

I ka hanaia ana o keia mele a holo a paa, ua laweia ae la keia mele i mele kua e na koa o Kamehameha.

E aeia mai ka mea kakau, e olelo iki ae ma keia wahi, pe nei:

O ke kalana aina o Waimea, i ke "anu a ka ua Kipuupuu," oia kekahi o na kalana i hooukaia ai na kua lehulehu. Pau na kanaka i ka make iluna o na kahua kua, a koe ka poe opio ouo hou e ulu ac ana, a o nei poe kanaka opio e hele nei i ke kua i Laupahoehoe.

Eia na kua i hooukaia ma ia wahi:

1. Kua-a-Umi me Hakau.
2. Kua a Umi me Hojoholoku, alii o Waimea.
3. Kua a Mahiololi kipi ia Mahi-a ee ue, oia hoi o Mahiua I, alii o Kona.
4. Kua a Kuauiua, alii o Hilo, kua ia Keakea-laniwahine, ke kua huiamahi keia no Waimea, no kekahi mau koa o Keakea-laniwahine.
5. Kua a Kuauiamahi, kua ia Mokulani, alii o Hamakua; a oia ke kua ia Kahuenaha. He elima makahiki o ka hoiliia ana o keia hana. Ua ku papa-lulu na koa mai Hoku-ula, iho ilalo o Mahiki, pii iluna o Maunakea, iho ma Kalaiha a pii iluna o Maunaloa, iho ma Manuka a hiki-i kai o Kapua ma Kona Hema. Ua kapaia keia kua o na makahiki elima, he Hale-Maunaloa-koa.
6. Ke kua a Alapainui i Molokai, a hooa i Oahu—oiai nae, aole keia mau kua a ia alii i hooukaia ma Waimea, aka, nolaila aku no kona poe kanaka, a no na Kohala nohoi.
7. Kua a Keaweopala, keiki pono i Alapainui me Kalani Keaumoku a komo pu o Kalaniopuu ma keia kua ana, a lanakila ai o Kalaniopuu (Kaleiopuu) ma ka hoouka kua ana i Mokuohai, no Waimea no ke kanaka. Ua kapaia keia kua o Mokuohai I.
8. Na kua lehulehu a Kalaniopuu ia Maui a pela aku, no Waimea ame na Kona ame Kau, na koa.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hooma'aukaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

I ka noho ana o Kumuhonua ame Keolahunua, kana wahine, ma ka aina o Paliuli, ma ke Kalana-i-Hauola, ua hoo-walewaleia o Keolahunua, e ka Ilioha (Ilio-ka-ha) e ai i ka ohia hemolele a Kane, a mai iaia aku a i kana kane o Kumuhonua, a lilo iho la laua he mau mea waia i ko na Akua manao, a kipakuia laua mai loko aku o ka aina i hoonohoa aku ai laua. No keia Ilio-ha keia mele a kahiko:

Ka Ilioha kupu-ino, ku iluna o ka moku,
Loaa na 'Ili Ku-Honua
O Polo-Haina ka wahine la—e
He mau alii kapu a Kane,
O Polo-Haina ka wahine
O Uliia wale ke kane
O Laa'i ka wahine
O Laa-hee-wale ke kane
O Laa-make ka wahine
O Laa-uli, ke kane
O Kanikau, ka wahine
O Kanikuo, ke kane
O Noho-u, ka wahine
O Noho-mihi, ke Kane
O Huki-ku, ka wahine

O na inoa Kanikau—Kanikuo—Noho-u ame Noho-mihi i hoike a ae la ma ke mele, he mau huaolelo hoike ano wale no ia uo ke kanikau ana o ke kane ame ka wahine, ko laua kanikuo-ana, ko laua noho-u ana a noho mihi ana no ko laua kipakuia ana mai loko mai o ka aina i hoonohoa aku ai laua e na Akua, no ko laua ai ana i ka ohia hemolele i papaia ai laua, aole laua e pono ke ai.

O ka wa o Kumuhonua i hoikeia ae la, ina oia i'o ke kua-ka mua loa o Hawaii nei, he wa koluiliu loa ia mahope aku o ka wa o Welaahilani. I ka hookuku ana i ka wa o ke kua-hau Kumuhonua me ke Kumulipo, o ikeia ana, aia oia ma ka hanauna 983 mai a Lailai (w) mai, a o ka hanauna 167 ia mai a Opuupuu (k) mai, a he 26 (paha) ia hanauna mahope aku o Waka, a he 18 no ia hanauna mahope aku o Welaahilani. Ua poholo pu ka mookuahau o Kumuhonua ma keia mahale iloko o ke kua-hau Kumulipo.

Aia no he mahale e ae o ke Kumuhonua e nec ana i hope mai a Waka aku a loaia oia i ka hanauna 99 ia mai a Opuupuu (k) mai, ka hanauna 818 mai a Lailai wahine mai, o ke Kumulipo.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono no ia Hawaii.

BUKE I. HELU 92.

POAKOLU, MARAKI 14, 1906.

MAHELE O KE KOPE

Ilaila no Maua me ka Malanai!

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I..

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

9. Kaua ma Hakalau, Hilo, a make ai ka paele pukaua a Kahakili, malalo o Bahahawai, no Waimea no ame Kohala na koa.

10. Kaua ma Mokuohai, mawaena o Kamehameha ame Keoua Knaahuula ame ka Moi Kiwalalo, no Waimea no ke kanaka, no na Kohala ame Kona Akau. O keia kaua, oia o Mokuohai II.

11. Kaua ma Paieie ame Puaaloa, oia ke kaua o "Kauawa," no Waimea no ame Kohala ame na Kona mai ke kanaka.

12. Kaua o Hapuu ma Kohala, no Waimea no kekahi poe kanaka.

O keia ae la na kaua o Waimea i ohia na kanaka a pau o Waimea, koe na kanaka opiopio. E hoike ana keia mau kii a ohi kanaka ana ma Waimea no na kahua kaua lehulehu, elike me ia i hoikeia ae la, he aina kanaka nui o Waimea i ka wa kahiko.

I ka pau pono ana o na hooliulu kaua ana a ku a makaukau na pualikaua apau no ka nee ana no ke kaua, a he mau la mamua ae o ko Kamehameha nee ana aku me kona poe koa, ua kena ae la no oia i kona poe kahuna ike, na kilo, na kuhikuhi puone ame ka papa huli honua, e nana no ka lanakila ame ka lanakila ole o ke kaua.

Ua ku no hoi na kilo lani, nana i ka lakou mau ike; na kahuna no hoi, wehe no hoi i ka lakou mau hilonia me na pule. A pela no hoi me ia poe ike ae, ame ia poe olphe e ae o ka poai o na poe ike kilokilo kaua.

Ua hoike ae la no hoi kela ame keia mea ike i kana mau olelo hoike, a he lanakila wale no ka hapanui o ka lakou mau olelo ike apau.

"Ku no ke kaua au e Kalani Mehameha," wahi a ua poe ike nei o na kilo nui a me na kahuna kaulana, "lanakila no oe e Kalani."

A oia keia mau kahuna nui e hooia ana i ka lakou mau "ipu-kuaaha," o ka ike no ka lanakila o ke 'Lii, a ohe pane leo a Holoae me kana kaikamahine o Pine, a no keia puai leo ole mai a laua mai, ia wa huli mai la o Kamehameha a ninau mai la ia Holoae:

"E! Pehea hoi ka olua ike no nei kaoo kaua a ke alii? Ua lohe ae nei ke alii i ka lakou nei mau hoike apau, he a lana kila wale no ka lakou nei i hooia nui nei i ke alii. Ku no ke kaua a ke alii, lanakila no. Nolaia, ua makemake au e hoike mai oe i ka olua ike no keia hana nui a ke alii."

(E HOOMAU AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

*Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.*

O kahi mahele moolelo kuauhau Kumuhonua i hoikeia ma kekahi buke moolelo kahiko i kakaulimaia, ua kokoke loa ke au manawa oia Kumuhonua ma ke au manawa mahope koke iho o Wakea, aneane no paha he 26, a i ole, he 36 paha hanauna. A ma ia mookuauhau, ua hoikeia penei:

O Kapopanopano ka mua loa; a mai iaia mai a hoesia ia Akawa, he 54 hanauna. Mai Akawa mai hoi a hoesia ia Kumulani, he 50 ia hanauna. Mai ia Kumulani mai a ia Huakapo, he 57 hanauna; a mai a Huakapo mai a hoesia ia Kumulipo, he 10 hanauna; a mai a Kumulipo mai a ia Lailai (w), he 9 hanauna; alaila, hiele mai la mai a Lailai mai a loa o Kumuhonua i ka 26 a 36 paha hanauna mahope aku o Wakea.

(Ua hania mai i ka mea kakau, eia keia mookuauhau ke paa ia nei e kekahi Hawaii oiaio; a, oia ka mookuauhau i a'o pu ia ai o Davida Malo ame kekahi poe e ae o ka wa kahiko. A ua hooia mai ka mea e pas nei i keia buke, e haawi mai ana oia i ua buke la ma ka lima o ka mea kakau.)

Ua hoike o S. M. Kamakau ma ka Moolelo Hawaii, o kahi a Kane ma i hana ai i ke-kanaka ma Mokapu, Koolaupoko ae nei no ia. A o kahi i kapaia o Kahakahakea, oia kela ae-one keokeo e nee la mai Mokapu aku a hoesia i Kualoa.

Aia ma Waikane, Koolaupoko, he aina i kapaia o Paliuli. Aia pu no ma ia wahi o Waikane he mau kahawai eha, e hoopuni ana ma keia aina o Paliuli, a hookahi no nae kumu o ko lakou wai. Aia no ma keia wahi o Waikane, na inoa o Waiolola (Waiola) ame Wai-olo-li, i hoikeia ma ka mele Kumulipo, e like me keia:

"Hana kane ia Waiololi, o ka wahine ia Waiolola."

He wai wale na moolelo Hawaii kahiko e pili ana i kahi i hanaia ai o na kanaka mua loa o Hawaii nei. Ma kekahi mau moolelo oia ano, aia ma Paliuli i Hilo, Hawaii, i hanaia ai ke kanaka mua ame ka wahine mua.

He moolelo kahiko e ae no kekahi o Hawaii nei i loa ole i na moolelo e ae i keia e ka mea kakau, no ka mea e pili ana i ke kanaka mua loa i lilo i kupuna no ka lahui o Hawaii nei, e hoi keia me keia oiaio (Ala'ohi), a o ka mookuauhau, alii keia i oia i ke alii kuauhau S. L. Peletoholani, e kona kupunawahine paa kuauhau o ke au kahiko. A e hoi keia pu ana no keia kuauhau ma ke ano kaoko loa mai keia moolelo aku.

Oia o ka manao ae la keia o kekahi mau mookuauhau kahiko Hawaii nei, no ka mea e pili ana i ka hanaia ana o na kanaka Hawaii nei, elike me ka hoike ana a ke kuauhau Kamehameha.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 93.

POAHA, MARAKI 15, 1906,

OS KENETA O KE KOPE

E Hoomanao Ia'u, ma ka Olua Pale!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

Huli pono aku la o Holoae imua o Kamehameha, a pane aku la:

"Ua like no ka maua ike me ka keia poe kanaka ou e Kalani. He kua lanakila no keia au, e Kalani. Aka, i keia kua nae naboahoa ke poo o Kalani. Aole nae iloko o ka huna-paa o ke kua; aia la i ke ehua wawae ou, e Kalani. O keia ke-wai ula ou, e Kalani, he kewai moho-ula kanawai. Oia auanei ka wai-ula ou, e Kalani, moea ka papa heenalua o ke alii a kau i ka moku o Maui; paa ke pani-wai o Iao."

I ka lohe ana o Kamehameha i keia mau olelo a Holoae, ua lilo iho la no ia i mea maikai i kona noonoo. Ua pau ae la ka hana a na kahuna a me na kilo a ua Paiea nei, a o ka hana wale no i koe, o ka nee aku imua no ke kua.

I ka hiki ana mai o Mahuie, ke alii kilo o na puai kua o Kamehameha, ua hoomaka iho la ia e kua kua i na puai kua a pau elua, ma ka hookuku ana i ka ike ame ka makaukau i ka lawelawe ana i na mea kua.

Ekolu la i makaikai ai a i kilo ai o Mahuie i ka makaukau o na mahele kua me na pana.

(O ka wa mua loa paha keia i ikeia ai ma ka moolelo Hawaii, he poe kua pana pua kekahi o Hawaii nei, a maloko hoi o na kua pono o Kamehameha ka ikeia ana o keia ano muhele kua.)

He poe ike ko Hawaii nei i ka lawelawe ana i ka pana pua mamua elike me Pikoiaakalala, Momele ame kekahi poe e ae o ka wa kahiko, no ke pana ana i ka iole ame na manu o ka lewa, aka, aole nae he moolelo kahiko, ke ole ka mea kakau e kubi-hewa, e hoike ana i ka lawelawe ana oia hana ma ka oihana kua maoli. A ke hoike nei ka mea kakau moolelo S. L. Peleioholani, ua lawelaweia he mahele kua pana-pua oia ano i keia wa a Kamehameha i hoou ai i ke kua no Laupahoehoe. MEA KAKAU.)

Ua okilo nohoi o Mahuie i ka makaukau ka a-la o na kua a me na kua maa; a, ua ike oia i ko lakou makaukau. Ua nana o Mahuie i na hana kua laau ihe, pololu a pela me na hana e ae a na kua, a ua makaukau.

Nolaila, i ka eha o ka la, ua haalele iho la ka puai Malana, e alakai pono i ana e Kamehameha, a pela pu hoi me ka puai "Kipuupuu," e alakai ana e Nanuakaleiopuu, i Wai-mea.

Ua nee aku la keia mau puai elua a hoea mauka pono o Umi-kua. I keia wahi i maheleia ai a hookawaleia ka nee ana o na puai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

Nolaila, he mea pono ia kakou o keia wa ke nana aku i ke kamahao o na noonoo ana o ka poe kahiko ma ia mahele o ko lakou moolelo kahiko, a he mau manao hoopakihi nohoi ia a ko kakou poe kupuna i kulike me ko na lahu kahiko e ae e Aigupita, Babulona, Kaladea, a pela aku. Pehea i loa ai ia mau noonoo ana i ko kakou poe kupuna oia manao kulike loa me ko ka moolelo Palapala Hemolele. he mea kamahao no ia i ka hoomaopopo ana.

A ma keia wahi e hoomaka ai ka kakou nana ana i ka hoomakua kanaka ana o ka Moolelo Kuauhau Kumulipo.

A mamua ae nae o ko ka mea heluhelu hoohela ana aku i kana heluhelu ana ma keia mahele, he mea pono i ka mea kakau ke nonoi aku i kona hoomanawauui e haawi iho ma keia wahi, oia, he ano panoono a ku ole i ka hoihoi na maawe o nei kuauhau, elike no me na mookuauhau Hawaii e ae.

A ma keia hoopuka ana o keia mookuauhau, e ikeia ai na kumu-kuauhau a kekahi poe paa kuauhau kahiko o ka wa kahiko. E komo pu ana kekahi mau hoakaka ano nui a ka mea kakau ma kekahi mau mahelehele o keia kuauhau.

I ka hoomaka ana nae o keia kuauhau ua laweia mai ke ano nui o na wa e hoomaka pono ana mai a Kumulipo mai a hoea i ka wa o Kapokinikini (k) ame Kapoheenalumamao wahine.

A e kapaia keia o ka Papa Kuauhau Kumulipo. A penei ka hoomaka ana:

KANE	WAHINE	REKI
1. Kumulipo	Poele	Poelele
2. Poelele	Pohaha	Pouliuli
3. Pouliuli	Powehiwehi	Popanopano
4. Popanopano	Polalowehi	Pokanokano
5. Pokanokano	Polalouli	Kapohiolo
6. Kapohiolo	Kapohane	Kapohaneaku
7. Kapohaneaku	Kapohaneamai	KAPORINI

(Ia Kapokini i hoikeia ae la, hoomaka ka Wa Ewalu o ke Kumulipo. Mai iaia mai i loa mai ai o LAILAI (w), ke kua kanaka mua loa i ikeia ma "Hawaii" kahiko nei. Nolaila e hoomaka ana ka moo-kuauhau mai a Lailai wahine nui.)

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono no ia Hawaii.

BUKE I. HELU 94.

POALIMA, MARAKI 16, 1906.

85 KENETA O KE KOPE

Lei Aloha—Lei a ka Makua

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

Ua iho ka puali "Kipuupuu," malalo o Nanuuakaleiopuu no kai o Koholalele; a o ka puali "Malana" hoi, malalo o Kamehameha, ua hele loa lakou ma Laumaia; a iho pololei no kai o Maulua kekahi hapa a no Laupahoehoe hoi kekahi mahale. A mamua o ka puka ana ae o ka la i kekahi kakahiaka ae, ua hoea na mahale a i elua ma ko laua wahi i makemake ia ai no ka lele kua ana.

Maanei, e huli ae kua e ka makamaka heluhelu, a nana i ka puali Kipuupuu, malalo o Nanuuakaleiopuu. Mamua nohoi o ka puka ana ae o ka la o kekahi kakahiaka ae, ua hoea aku la lakou mawaho o ka ulu lehua, a halawai mai la lakou me na koa kiu o Hamakua, mauka mai o kahi i kapaia o Kaumaikahu.

I ka ike ana mai o ua poe kiu nei i ka puallioa Kipuupuū e nce aku ana, me he wai kaha 'la, ua holo koke aku la ua poe kiu nei me ka mama loa a hoike aku la i ko Hamakua mau alihikaua nui, oia o Lohiau, alii o Kapulena, ame Kaulainamoku, alii o Kaumoalii. Lohi kela mau alii, a hoonoe mai la nohoi i ko laua mau koa.

Ma keia nce kua ana a na aoao elua, ua hui aku la na koa o ka mahale pana pua o loko o ka puali Kipuupuu, e alakaia ana e Waheakalani o Kawaihae uka.

A o na koa kakele maa hoi e alakaia ana e Haawentii o Kohala-waho; na koa laau ihe me na koa ko'i pahoa e alakaia ana e ke alii Nanuuakaleiopuu, ua hui aku la lakou me ka poe kua o na koa huiia o Hamakua ame Hilo, e alakaia ana e Kalina, ke alii o Honolulu, Hilo-paliku. O kahi i halawai ai o keia poe koa o na mahale kua kua aku a kua mai, ma Kaholo no ia.

E hoomanao ke mea heluhelu ma keia wahi, he poe kanaka opio na koa o loko o ka puali Kipuupuu, a o na koa huiia o Hamakua ame Hilo, he poe auwae lena, a he poe kanaka makua hoi, e kupono ai lakou ke kapaia, he poe aama kua-lenena o na pali laumania o Hamakua.

Ua hoonaka ke kua mawaena o na mahale koa o na aoao elua, a wahi a ka mea kakau moolelo S. L. Peleioholani i hoike ai ma kana moolelo kakaulima, ua olelo oia' penei:

Ua kulike keia poe koa opio me na kane ouo (opio) akahi no a puu ae ke kakala. He lua ole ke koa ame ka wiwo ole, e kakele ana i na a la, e huki ana i na kaula ii o na kakaka; e oniu ana me ka hu ana e ka makani i na hauna laau palau, e kohakoha ana hoi na maka koi oahoa me na mea kua o ko lakou mau hoa hakaka.

(E HOOMANIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

*Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.*

— 1 —

O Kapokinikini, ke kane
O Kapoheenalumamao, ka wahine
Hanau o LAILAI, he wahine
" o Kii, he kane
" o Kane, he Akua
" Kanaloa, o ka hee hauna wela
" Moanalaha
" Waomaukele

He mau pahu kapu
Hanau o Kupololihaliimuaoloipo
O ke kanaka ola loa, o lau a lau alii.

(LAILAI—Ke olelo nei ka Moolelo Hawaii a Rev. Pokuea i hooponopono ai, "he Po wale no kona mau kupuna a mau makua; a, iaia hanau kanaka mai." He mea oiaio, ke nana ae kakou mai a Kumulipo mai a hoea ia Kapokinikini, he poe Po wale io no na kupuna ame na makua o Lailai (w).

KANE—I keia wa oia i hanauia mai ai, a ua lilo nae oia he Akua.

KANALOA—O ka hee hauna-wela keia. O Satana paha keia ma ka helu a ka poe Karistiano, oia nohoi o diabololo? Aole nei i kapaia ka hee (squid) he "devil fish?"

KUPOLOLIHALIIMUAOLOIPO—O keia kanaka, he kanaka ola, loihii loa oia. Ua make oia ma ke au o Polaa, e ikeia ana ma keia hope ae. Mai keia Wa aku a hoea i ke au o Polaa, ka wa i make ai o Kupololihaliimuaoloipo, he 817 hanaunani; a ina he 30 makabiki ke kowa manawa mawaena o kela ame keia hanauna kanaka, alaila, e loa ana iaia he 24,510 makabiki ia mai ka wa i loa ai ka wahine mua loa, oia o Lailai (w) a hoea i ka make ana o Kupololihaliimuaoloipo. Mea Kakau.)

— 2 —

O LAILAI wahine
O Kapoheenalumamao ke kane
Hanau o Hahaposle
" o Hapopo he wahine
" Maila, o Olohe kekahi inoa

O Olohelohe kane
O Olohelohe wahine.

(E HOOMANIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 96.

POAKAHĪ, MARAKI 19, 1906.

HE KĀHUNA O KE KŌPE

Kau na Maka o ka Lehua o Alakai!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

E pale ana i na ihe ame na pololu—e aloalo ana i na a-la—
e hopu ana i ke kanaka a uha'i ae—e hoolilo ana i na hihipe'a
hoonee kua mai a kela aoao i mea malaelae no ke alabele o
kona mau koa.

O Makoa hoi ame kekahi mau kukini e ae, e holo ana la-
koti mai kahi kahua kua a kahi kahua kua, e nana ai, e oki-
lo ai a hoi mai a hoike mai ia Kamehameha no na wahi nawali-
wali o kona mau puai.

A ke lohe o Kamehameha ia mau hoike, oia kona wa e holo
ai me ka mama loa a hoea ma kahi upapalu o kona aoao a hoo-
uka aku la me ka ikaika.

Iloko o keia wa e hooukaia nei keia mau kua, ua loheia
ka ikuwa o na leo hooho kua o na koa, mai Maulua mai, ma
Hilo, a hoea i Kealakekua, ma Hamakua.

He elua la ame elua po i nee paa ai ke kua a na aoao elua
a i ke kolu o ka la, houaheia na koa o Hilo ma Laupahoehoe,
a pela no hoi ko Hamakua poe koa, ma ka aoao o Keawemau-
hili.

O na koa aubee keia o ko Keawemauhili aoao. ua holo ke-
kahi heluna nui o lakou a lele ma na pali kahakai a ma na
oawa pali kuhoho, oia mau kaiaulu awaawaa o ka mokupuni o
Hawaii.

Ma ka hoouka kua ana i ke kolu o ka la, pepehii iho la o
Kuikahi, o Keoho ame Nakaikuaana, na 'ii, na lakou i paupai
ia Pinaau o Laupahoehoe, e pepehi a make o Lonontiakea, ke
alii a Kamehameha i hoonohe aku ai ma Laupahoehoe.

O keia ke kua o Laupahoehoe, a he kua lanakila no ia a
Kamehameha ma keia moolelo.

O keia kekahi o na kua i hookiekle hou ia Kamehameha,
ma ke ano, he koa oiaio a he hiapaiole hoi no ka ikaika.

Ke olelo nei ke kuauhau S. L. Peleioholani maloko o
kana buke moolelo kakaulima, penei:

"A ma keia mau kua ana a Kamehameha, ua paa kana
olelo kahoahoa i na koa, oia hoi: 'Imua e na pokii!' He mau
pokii io nohoi—he opiopio—he ono. Ua kupono ia leo lani e o
pono ia: 'E o'u pokii, ame a'u keiki!'"

E ka makamaka heluhelu, ke ike ae la oe i ke kua i ka-
paia ma keia moolelo o "Laupahoehoe," ke kua a Kamehame-
ha i kupono ke kapaia o Laupahoehoe mua ame Laupahoehoe
hope; a he ano kuhihewa paha ka olelo ana o ka noho ana o
Kamehameha ma Laupahoehoe iaia i hoi mai ai mai ke kua
mai o "Kauaawa" a noho ma Laupahoehoe, he "Laupahoehoe
mua" ia, e like no me ka ka mea kakau i hoakaka ai ma
ka Helu 87 o KA NA'I AUPUNI nei.

—K A—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Porpo e no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

*Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahwikanaka.*

O keia ka wa i pi'o ai o Lailai (w) ia Kii (k) kona kaiku-
nane, a hanau mai na keiki i kapaia mamuli o na keiki i kaha
ia a i kapaia ai mamuli o na inoa o na keiki a ua Lailai nei no,
me Maile (k). A o keia hanauna kanaka, aia no ia ma ka ha-
nauna 7, mai ka wa mua loa i loa mai ai o Lailai. Nolaila, e
hoomaopopo ia o na huahelu mai ka 1 mai a ka 6 i kauia ma
ke poo o kela ame keia mahele o na hoolu'e kanaka aua a Lai-
lai (w) elike me ia i hoikei ae la, he mau hoikeia no na hana-
una kanaka.

Nolaila, hanau o Lailai (w) me kona poe kaikunane, he Ha-
nauna Kanaka 1 ia; noho o Lailai me Kapoheemamao, he ha-
uauna 2 ia; a noho hoi o Olohelohe (w) kaikamahine a Lailai
me Kapoheemamao (k) me Kane (akua) he hanauna 3 ia; a pela
ka hele ana n ai a loa ko Lailai pi'o ana ia Kane (akua) kai-
kunane no o ua Lailai nei, he hanauna 6 ia.

A ma ka hanauna 7, elike me ia i hoakakaia ae la, a ma
ka hoomaka ana o kela ame keia hanauna, koe ka hanauna a
Lailai me Kii, e kau ana no kona huahelu ma ke poo.

— 7 —

O Lailai, ua wahine noho lani
Piolani no i ke kaikunane, ia Kii
Hanau o Kamahaina II, he kane
" o Kamamule II, he wahine
" o Kamama'inau, he wahine
" o Kamakulua II, he wahine.

— 8 —

O Kamahana, ke kane
O Halia, ka wahine
Hanau o Ikaa.

(KAMAHANA—O keia ke keiki hiapo a Lailai (w) me Kii,
kona kaikunane i kela ae la ma ka Hanauna a Laukanaka 7.
HALIA—Oia ke kaikamahine a Lailai (w) me Kane, o ka Ha-
nauna a Laukanaka 6.)

9. Loa	ke kane, o Nakelea	ka wahine
10. Ie	" Kanu	"
11. Kalawe	" Kamau	"
12. Kulou	" Halau	"
13. Na'n	" Ka-je	"

(E HOOMAHIA AKI ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 97.

POALFA, MARAKI 20, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

E Au'a ia e Kama, e Kona Moku I

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

I keia wa a Kamehameha e noho ana ma Laupahoehoe, ia wa i hoouna mai ai o Kahakili, Mo'i o Maui, i kona mau hewa ikaika loa, oia o Akalele ma, e kii mai ia Kahahawai a me kona poe koa e hoi i Maui. Ua holo mai o Akalele a hoes i Hilo. I ka po no ia holo ana mai a ao no ia po, auau ana lakou i ka wai lehua o Hilo.

A hoes o Akalele ma i Keawemauhili, hoike aku la oia i hoounaia mai oia e Kahakili i kii mai ia Kahahawai ma e hoi i Maui no ka holo ana i ke kua i Oahu me Kahahana; alaila, ninau aku la o Akalele ia Keawemauhili: "Pehea la ko manao?"

Alaila, pane mai la o Keawemauhili: "Heaha auanei hoi ka hewa oia. E hoi no hoi paha na kanaka o ke alii, oiai ua loa nohoi ko'u kokua o ke keiki no a maua."

O keia keiki a Keawemauhili e olelo nei, he kokua nona, oia o Keona Kuaahuula.

A makaukau o Kahahawai ma e hoi, ia wa i haawi mai ai o Keawemauhili i mau waa kua hou no Kahakili, a laawi mai la nohoi o Keona Kuaahuula.

"Ke hoi nei oe," wahi a Keawemauhili i pane mai ai ia Kahahawai, "aloha aku no i ke alii haku o Maui. A hai aku, eia no makou ke noho nei i ka wela o sa ili i ka maka ihe."

Haalele iho la o Kahahawai ma ia Hilo-one a hoi mai la lakou. O ka hele ia o na waa o lakou a hoes mawaho pono ae o Laupahoehoe, ia wa i olelo aku ai o Kahahawai ia Akalele e pae ka waa no uka o Laupahoehoe.

A pae ka waa o na o Kahahawai i ke awa o Laupahoehoe, o kona lele aku la no ia i uka a hele pololei aku la no ka hale e noho ana o Kamehameha me kona poe alii, a hui aloha iho la no laua.

Ia wa, ninau aku la o Kahahawai ia Kamehameha: "Huana ke alo, ilalo ke alo?"

O ke ano nui a Kahahawai i ninau aku ai ia Kamehameha, e nonoi aku ana oia i ola nona ia Kamehameha. Nana mai la o Kamehameha ia Kahahawai, ke kanaka lahaia a Kahakili, ole e pepelua, a pane aku la oia:

"Aole make a'u, a keia alii. E hoi no oe i Maui, a malia ilaila kua e ike hoi aku ai."

Alaila, pane mai la o Kahahawai: "Heaha la kana? Ua kipa mai la no au i ou la, o i mai hoi auanei oe, e ke alii, i ko'u ike ole ma ia oe, manana o ko'u haalele ana iho ia Hawaii nei; notaiti, aia ia oe ko'u ola, a aia no hoi ia oe ko'u make e ke alii. Nani hoi ia, ua pane mai la oe i ka huaolelo o ke ola, no laila, ua ola ae la au, a ae hoi nei au e ke maikai o ka manao."

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoonaunani e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Maa o ko Hawaii nei
Lahuikauaka.

	Au	ke kane, o Hehe	ka wahine
14.	Au	ke kane, o Hehe	ka wahine
15.	Pulepule	" Mai	"
16.	Nahu	" Luke	"
17.	Pono	" Pono	"
18.	Kalau	" Mai-na	"
19.	Kulewa	" Kane	"
20.	Pou	" Kalai	"
21.	Poulua	" Kulukulu	"
22.	Pae	" Haa	"
23.	Paeheui	" Kiekie	"
24.	Hewa	" Kulu	"
25.	Maku	" Niau	"
26.	Wala	" Kunewa	"
27.	Piha	" Pihapiha	"
28.	Mu	" Kuku	"
29.	Nawai	" Pele	"
30.	Wawa	" Hanehane	"
31.	Kuai	" Aana	"
32.	Luu	" Luulea	"
33.	Mai	" Maia	"
34.	Maia	" Paua	"
35.	Iana	" Kilo	"
36.	Lanalana	" Paepae	"
37.	Pulu	" Lepea	"
38.	Puluka	" Lelepe	"
39.	Pulukene	" Lelekau	"
40.	Pulumakau	" Lelemau	"
41.	Pulukea	" Umala	"
42.	Nekue	" Mahili	"
43.	Nakai	" Napoo	"
44.	Kuleha	" Ma-ka	"
45.	Ike	" Aoo	"
46.	Mala	" Hui	"
47.	Malama	" Puiki	"
48.	Eho	" Pulama	"
49.	Ehoaka	" Pulanaia	"
50.	Ehoku	" Malaia	"
51.	Keona	" Hah-oili	"
52.	Kinohi	" Muala	"
53.	Ponia	" Luka	"

(E HOOMACAIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 98.

PŌAKOPI, MARAKI 21, 1906.

OL KĀHUNA O KE KOPI

Haha i na Hulu o Haleauan!

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA I KAPAIA O LAUPAHOEHOE (ELUA)

Ia wa ninan hoomaoe aku la o Kamehameha ia Kahahawai: "O ko oukou hoi aku paha keia a hala loa aku i Oahu?" "Ae: oia keia i kiiia mai la e hoi i Maui." wahi a Kahahawai i pane mai ai.

A mamua o ko Kahahawai haalele ana iho ia Kamehameha, ua kaohi aku la o Kamehameha iaia e noho iki e paina wahi ai, a hoi aku i ke kai loa; aka, ua hoole mai la o Kahahawai me ka olelo ana mai, aole e napoo ka la oia la hoea lakou i Maui.

Ua hookuu aku la o Kamehameha ia Kahahawai ma iloko o na panai aloha pumehana ana.

E hoomaopopoia, o Kahahawai ko Kahekilli kanaka kapu a eiele kapu, hiki ole ke pepehi wale ia; a o Kikane hoi ko Kamehameha kanaka laahia, aole no hoi oia e pepehi wale ia. Aia ka make o keia mau kanaka a komo iloko o ke kaua.

Ua like loa paha keia me na Elele Kūhina a me na Kani-kela o na aupuni nui o keia wa, oia e houna ia ana ma ka lakou mau misiona ma na aupuni e ae.

A hoi o Kahahawai ma no Maui, ua noho iho la no o Kamehameha me kona mau alii a me na koa o Laupahoehoe. A i keia noho ana o ua Paiea nei i hele malu ai oia i Puna a pa ai ke poo ona i ka hoe a Kaleleiki; a nolaila, e nana ana kakou i ka moolelo o Kamehameha ame ke kaua i kapaia—

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

A hala o Kahahawai ame kona poe apau ma ko lakou ala-hele huli hoi no Maui, ua noho iho la no hoi o Kamehameha me kona poe alii ame na koa, a mahope iho haalele iho la o Kamehameha ia Laupahoehoe no Keaau, Puna.

O ka hele ana keia o Kamehameha a hakaka ai oia me na kanaka lawaia o Puna, a kapaia ai kela hakaka aia, o ke Kaua o Kaleleiki: ia wa i pa ai kona poo i ka hoe a kekahi kanaka lawaia, a puka ai ke Kanawai "Mamalahoa."

He kuhuleha na mana moolelo i loa i ka mea kakau no ka mea e pili ana i keia huakai hele a ua Paiea nei. Oia hoi ka mahale a ka mea kakau moolelo kaulana S. M. Kamakau, ka J. L. Kukahi, i hoopukaia ma ka buke nupapa i kapaia "Ke Kumulipo (1902) ka S. L. Peleioholani, ame kekahi poe o ae. Ua nana ka mea kakau i keia mau mahalehele, a ua ikeia ko lakou kalike ole i kahi a me kahi ma na mea he nui, a ua hoao ka mea kakau e "hilo oia" i keia mau maawe moolelo ma na wahi kuhike o lakou.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lohuikanaka.

54. Meua	ke kane, o Mamau	ka wahine
55. Meua-lua	" Maukele	"
56. Hoolana	" Hoohuli	"
57. Hoomaha	" Memeha	"
58. Pula	" Eua	"
59. Kuamu	" Kua-wa	"
60. Ko'u	" Ko'uko'u	"
61. Meia	" Pekau	"
62. Kawala	" Mahuli	"
63. Huli	" Imi	"
64. Loaa	" Olioli	"
65. Huhu	" Le'awale	"
66. Makuma	" Manca	"
67. Manomano	" Lauahi	"
68. Kini	" Mau	"
69. Loha	" Maua	"
70. Pu	" Ena	"
71. Puaena	" Enaena	"
72. Wela	" Ahi	"
73. Maiko	" Kulewa	"
74. Maiko-kahi	" Kuakahi	"
75. Maiko-lua	" Pahila	"
76. Hilahila	" Hoohila	"
77. Kehau	" Lukau	"
78. Paio	" Haluku	"
79. Paia	" Kala-ku	"
80. Keala	" Keala-ula	"
81. Piao	" Naia	"
82. Niau	" Kekumu	"
83. Launie	" Huluhe	"
84. Mouo	" Paa	"
85. Hekau	" Kaili	"
86. Hoopaa	" Ha	"
87. Kalama	" Kapala	"
88. Helu	" Namu	"
89. Paia	" Opuopa	"
90. Halale	" Malu	"
91. Malie	" Kalino	"
92. Maoki	" Hulaha	"
93. Kaiwi	" Iwia	"
94. Kulea	" Kulia	"

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 99.

POAHA, MARAKI 22, 1906.

HE KOLELELO

Mohala i ka Wai ka Maka o ka Pua

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

I kekahi po a ka ua e lokū ana, ka makani hoi e pa-puhili ana, a ka uwila-nui-maka-eha-i-ka-lani e lalapa ana i ka poi lewa me ka hekili e ku'i nakolokolo ana ma na paia lani, a e poi pu ana hoi ke kono-u i, ke kono-ele o ka po maluna o ka moana ame ka aina, na kena aku la o Kamehameha i kona hookele waa ame kona poe hoe waa e holo ka waa no Puna oiai ua makemake oia e ike, pehea la ke ano o ka noho ana o na kanaka o Puna.

I ka makaukau ana o na mea a pau e pili ana i ka huakai holo moana oehuehu a ua NA'I AUPUNI nei i keia po a ka ino e haluku nei, a ke kai hoi e haulani pioo ana, ua kau iho la ua Moi Na'i Aupuni nei maluna o ka waa, u e ka waiho ana i kona palekana ma keia huakai oehuehu iloko o ke akamai o kona hookele waa.

Me ka malu loa keia hele ana o ua Paiea nei, aohe alii, aohe pu-kaua a poe e ae i ike i nei holo n alakupua ana a ua Moi Na'i Aupuni nei, ke wale no ka hookele a me na poe hoe waa.

I keia oili ana o ka waa o ua Moi puuwai wiwo ole nei o Hawaii, iloko o keia ino nui e poi pu nei maluna o na paia paliku o Hilo, ua hao ae la ke akamai o ka hookele i kana hana i hele a lehia.

Ua hele aku la ka waa me he mahimahi la e oiali ana iluna o na ale kupikipikio o ka moana me na haluku kuaua ana, na onopupuahulu ana hoi a ka makani; aka, he mea ole ia mau mea i ke akamai o ka hookele waa o ua Pai a nei. Ua pa ke poo o ke alii i ka ua a me ka makani; aka, aole oia i po i pu ia e ke kai, o ka hunahuna ehu kai o ia oehuehu kupikipi o o ka moana, oia ka mea i hoepulu lelehune iho i na papalina o ua ka'ae'a Na'i Aupuni nei.

Ua lilo keia hana akamai a kona hookele waa i mea nona e aloha ai iaia, a us hoolilo iho la oia i ua hookele waa nei ona i hoa pili nona, ma keia alo ana i ke kai, ka ua, a me ka makani.

I kela hele ana o lakou a hala o Hilo pali-ku, na kaa ae la i hope ka ino a komo lakou nei i ka malie ma ia hele ana aku. O ka hele no hoi ia a mawehewehe ae kaiaa, a mahiki ka la i ka ilikai, hoolilo ana lakou nei i ke awa o Papai. E wahi aya keia e kokoke ana i Papua, Keau, Puna. O ke kumu o ke kipa ana o ka waa ma keia wahi, no ko Kamehameha ike ana mai i kekahi poe kanaka e nonoho ana i kaha one, e hono upena ana, a le mau wahine hoi kekahi e lawaia ana i kaha kai, a ua maakenake oia e huipa a e kamailio me ua poe kanaka nei.

—KAI—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ka Hawaii nei
Lahuikauaka.

95.	Makou	ke kane, o Koula	ka wahine
96.	Ia'u	" Mahea	"
97.	Iaka,	" Meia	"
98.	Makili	" Lulu	"
99.	Heamo	" Lou	"
100.	Heamoku	" Makea	"
101.	Puili	" Apomai	"
102.	Pu-iliili	" Liili	"
103.	Puili-akir	" Heleieha	"
104.	Mokukapewa	" Naalo	"
105.	Mokukai'a	" Naele	"
106.	Piala	" Heleua	"
107.	Kiamo	" Komo	"
108.	Koikua	" Keaho	"
109.	Koiele	" Kahu	"
110.	Paele	" Peleiomio	"
111.	Keomo	" Omoomo	"
112.	Hulimakan	" Nanailuna	"
113.	Nanaikala	" Haipule	"
114.	Kala-wela	" Kalahuiwale	"
115.	Kealakau	" Hoku	"
116.	Kamau	" Meu	"
117.	Opala	" Wene	"
118.	Hali	" Halima	"
119.	Haliluna	" Halilalo	"
120.	Halimau	" Halelo	"
121.	Halipau	" Muakau	"
122.	Nunua	" Nene	"
123.	Nanaka	" Leleio	"
124.	Oamio	" Ololi	"
125.	Omiomio	" Wiwini	"
126.	Aila	" Kukala	"
127.	Aila-mua	" Heia	"
128.	Aila-kau	" Hele	"
129.	Aila-pau	" Kaiwi	"
130.	Manu	" Heleupa	"
131.	Lilio	" Makini	"
132.	Lehe-luhe	" Aing	"
133.	Kelemau	" Hinapu	"
134.	Kaumau	" Puoho	"
135.	Kaukahi	" Maelé	"

(E HOOMAKAUA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 100.

POALIMA, MABAKI 23, 1906.

HE KAU O KE KOPU

Hea Wawalo ke Kai o Okaha!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

I nei wa a ka waa e hooiho aku nei, oia ka wa a na wahine e lawaia ana i ike mai ai i ka waa, a he waa malihini hoi ia o ka laua ike ana mai o nei kakahiaka nui, nolaila, kahea aku la kekahi wahine, nona ka inoa o Punini, ka wahine a Kaleleiki i na poe e noho ana ma uka o Kaha-one:

"Auhea oukou e! He waa kia loa ae hoi keia e komo mai nei!"

Kokoke loa aku la ka waa o Kamehameha i ke kaha one a ua poe kanaka nei e nonoho ana, a i ko lakou nana ana mai, ike mai la lakou, he waa malihini loa keia; nolaila, haupu wale ae la no lakou he waa hoomakakui no paha keia no ke alii o Kohala, oia o Kamehameha, ka mea nona ka inoa i kauia ka weli mai o a o ka aina.

Nolaila, hao iho la lakou i na upena a lakou; o kela hapuku, keia hapuku; kela ohi, keia ohi, kau ma ke kua, o ko lakou naholo aku la no ia iloko o ka ulu-hala.

I ka ike ana o Kamehameha i keia holo ana o ua poe kanaka nei, o kona wa no ia i kauoha iho ai i na kanaka hoewaa, e hoe me ka ikaika.

Hookahi no ia huena a na kanaka i ka lakou mapuna hoe, a i ka lua, nehe ana ka waa o ua Paiea nei i ka iliili.

Aohe i kau pono aku ka waa i kaha one, o ka wa no ia i lele aku ai ke alii i uka o kaha-one, a uhai aku la mahope o na kanaka e naholo ana, me kona kahea pu ana aku no hoi ia lakou e pelu hou mai i hope nei, oiai ua makemake oia e kama-ilio pu me lakou; eia nae, aohe hoolohe mai o ua poe kanaka nei.

Ke ike aku la nae ke alii, he elua mau wahi kanaka e auamo ana i na upena, aole hoi hiki ia laua ke holo mama loa, aka, ke ike wale la no nae ua mau wahi kanaka nei i ka hahani loa aku o nei kanaka mahope o laua, nolaila, olelo ae la kekahi o laua i kekahi:

"E holo kua maluna aku o na alualua mawae pohaku, a nana ia e hoopaa loa mai i ka uhai ana mai ia kua, aole kona poholo iloko o kekahi o keia mau mawae, oiai he ano kanaka malihini ae no keia, aohe i kamaaina i na meki o Puna nei.

Ke holo la no ua mau wahi kanaka nei, a ke noke aku nei no hoi o Kamehameha i ke kahea aku, aole nae he huli mai o ua mau wahi kanaka nei i hope, mau no ka holo imua.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

©KAP

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakauia e J. M. Peepoe—no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

	ke kane, o Kai	ka wahipe
136. Mauka		
137. Ohi	Laulau	
138. Ik-mu	Namu	
139. Kalu	Moena	
140. Kalukalu	Hilipo	
141. Lipo	Na-o	
142. Lipo-wao	Naele	
143. Pili	Aiku	
144. Pilimau	Maumaua	
145. Kahale	Mua	
146. Kahale-ai	Nuu	
147. Lawaia	Kaio	
148. Manaka	Lehu	
149. Wana	Kala	
150. Wanawana	Wanawana	
151. Wanaakaula- ni,	Melu	
152. Wanamelu	Hulili	
153. Ka'ulua	Kaohi	
154. Walaau	Eiaau	
155. Hanehane	Hahane	
156. Hawane	Kuamu	
157. Heleau	Maaku	
158. Hulimea	Aiko	
159. Hulimua	Newa	
160. Ewa	Ewaewa	
161. Omali	Malimali	
162. Huelo	Kakai	
163. Niolo	Maaku	
164. Pilimaj	Kona	
165. Keanu	Peleau	
166. Kaio	Poco	
167. Huluaka	Kaolo	
168. Kapuhi	Mela	
169. Ehio	Emio	
170. Kakai	Alakai	
171. Amo	Koikoi	
172. Amoaku	Kuwala	
173. Helemai	Heleaku	
174. Onaho	Keanalii	
175. Pilikoa	Ukulihi	

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 101.

POAONO, MARAKI 24, 1906,

HE KAU O KE KOPE

Ke Wae Nei no Loko i ka Manao!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

O ka hana akamai nae a ua mau wahi kanaka nei, ma ke ano hoowalewale i ka mea e uhai aku nei ia laua, oia ko laua holo hookikeekee ana i o a ia nei, e like me ka laua alahete hookikeekee ana, pela no o Kamehameha e uhai-a-holo aku nei mahope.

Oia hele o ua mau wahi kanaka nei a lekei ana laua ma o aku o kekahi mawae me ka eleu loa, aole i ike pono aku o Kamehameha i nei kumu o ke anapuu ana ae o ua mau wahi kanaka 'la, manao wale iho la no ia, i ekeu ae na kino o laua no ka unu ana aku i ka haawe upena a laua e auamo ana, nolaila, pono uhai aku la no ia.

A hoes o Kamehameha i kahi ana i ike mai ai i na wahi kanaka i ka ekeu ana ae, a he ikaika maoli hoi nei holo ana'ku ana, ua kokoke loa e loa ua mau wahi kanaka nei, a o ka manawa no ia i anuu iho ai kona wawae hema, a poholo ana ka wawae iloko o ka mawae.

A no ka ikaika loa o nei hehi ana o na wawae o ua alii nei a huipu no hoi me ke kaumaha iho o kona kino, ua kapoo iho la kona wawae a paa loa i ka mawae. He halulu ia o nei iho na iho o ua alii nei.

Lohe kau wahi kanaka e holo la mamua, i nei halulu mahope, me kona manao ua kokoke aku ke kanaka e uhai ana mahope o laua.

Ia alawa ana mai ana, ike mai la ia, ua poholo ua kanaka nei, a olelo ae la ia i kona kokoolua:

"E Kaleleiki—e! Ka, ua poholo mai la ke kanaka malihini i uhai mai nei ia kua loko o ke meki. Aia la ke huki ae la i ka wawae, aohē hemo. Kohu papai paiea hoi ia e maa mai la na lima."

Huli mai la o Kaleleiki a ike i ka paa io ana o ua kanaka nei, a olelo ae la oia: "He oiaio io hoi kau, e Kamano, i olelo mai la! Ka, e, kohu pai a io no ia e lalama mai la."

Olelo aku la o Kamano: "E paa mai oe i kahi hapuu nei a kua (oia oia ka Kamano ukana nui e haawe ana ma kona kua), e kii ae au e hoopaku i ka paiea."

Pane mai la hoi o Kaleleiki: "O ko ka paiea wahi no ia o ka mawae. O oe o kua ke noho, a na'u e kii ae ua paiea nei a kua."

Oia na wahi kanaka, oia hoi o Kaleleiki a me Kamano e kamailio ana, ua hooikaika a la o Kamehameha e hemo ka wawae ona mailoko ae o ka mawae, aohē wahi mea a hemo iki mai.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

—KA—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomaukauia e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Maa o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

176.	Mahinahina	ke kane,	o Halepoi	ka wahine
177.	Poopoo	"	Nawai	"
178.	Omana	"	Manamana	"
179.	Omanaio	"	Huluheu	"
180.	Mañainai	"	Malanai	"
181.	Huluemau	"	Kaalo	"
182.	Kaluli	"	Pau	"
183.	Nakino	"	Kinohi	"
184.	Nakinolua	"	Ewalu	"
185.	Ukiki	"	Eau	"
186.	Uli	"	Uliuli	"
187.	Mele	"	Melemele	"
188.	Lanai	"	Poi	"
189.	Hao	"	Au	"
190.	Pakaikai	"	Puehu	"
191.	Moana	"	Hilo	"
192.	Hulu	"	Makalii	"
193.	He	"	Hoeue	"
194.	Makilo	"	Moi	"
195.	Naua	"	Upa	"
196.	Ua	"	Hama	"
197.	Peleu	"	Hamahuna	"
198.	Mahina	"	Hina	"
199.	Mahinale	"	Ulukua	"
200.	Mahinalea	"	Palemo	"

O ka inoa pololei o keia kanaka, oia o Alahinaloa. E nana ma ka Hoike Kuauhu Alii, Ahaolelo o 1884. Ua hoikeia malaila, o ka hanauna 300 keia mai a Lailai (w) mai. Ua kulike hoi ia me keia hoonohononana. Ua hoike mai noho ia Hoike Kuauhu Alii, i keia wa i pii ai ke kai hooe nui mua loa ma ka honua aina puni ole o Hawaii nei, i kapaia o "Ka-houpo-a-Kane" O ka wa ia aole i mokumoku a ka-kaawale ke ku ana, o na mokupuni e like me ia e ku nei i keia wa ma keia mau Pae Aina. Ua lilo keia kai i Kai a "Kahinalii" mua upa ka Moolelo Kumulipo. Mai a Lailai (w) mai a hoes i Alahinaloa he 200 hanauna, ua like hoi ia me 6000 mak. ke kowa ma ka hoonohonoho Kumulipo ana (ke laweia i 30 makahiki mawaena o kela a me keia hanauna)

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni o Hawaii

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii

BUKE I. HELU 102.

POAKAHI, MARAKI 26, 1906.

Lei Hoonani Lihue i ke Ala

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

Ua poho pu iho la kona kino a paa loa iloko o ka mawae. Ike mai la oia i ka hele ana'ku o nei kanaka me ka hoe a me ka upena no hoi e haawe ana; ua hookulana koke aku ia oia i hope.

O ko Kaleleiki hele mai la hoi ia a kokoke, ike iho la ia, aohe pono iaia ke hili iho i ka hoe, o apoia ae no auanei e ma lima o nei kanaka, a lilo ka hoe, nolaila, noonoo iho la ia, he mea pono iaia ke poi iho i ka upena maluna pono iho o ua kanaka nei i paa kona mau lima, i hiki ole iaia ke lalau ae i ka hoe ana e uhau iho ai.

Me keia manao iloko o Kaleleiki, o kona hooko aku la no ia i ua manao la ma ke kiloi ana aku i ka upena maluna o ke kanaka moe inawae pohaku, mahope iho o ko ua o Kaleleiki nei waiho ana iho i ka hoe ilalo.

He hu ana na ka makani, haule ana ka upena a ua Kaleleiki nei maluna pono iho o Kamehameha, paa ke poo a me na lima o ua kanaka 'la i ka upena, a oia no ka wa a Kaleleiki i lalau iho ai i kana hoe.

Ike hoi o Kamehameha i kona poi ia ana iho i ka upena, ua hoomaka ae la oia e uhae i ua upena nei. a o ka manawa no ia i uhau iho ai o Kaleleiki i ka hoe me ka ikaika upena. a pa ma ka lae o Kamehameha. Ia pa ana o ka lae o ke alii i ka hoe, ua kunewa aku la oia i hope.

Ia wa i kaha aku ai o Kamano ia Kaleleiki: "E! hana hou ia iho ka paa noho mawae pohaku a kama!"

Me ke ano hooio hoi, pane aku la o Kaleleiki: "I mea aha hoi ia e hooiuhui wale iho ai, oia i ua make loa ka paiea; ua owa ke kua."

Huli ae la o Kaleleiki, paa ka hoe ma ka lima, a olelo aku ia i ke kokoolua:

"Ina kama, aohe i ike aku ka poe mahope mai o nei paiea i make iho la ia kama."

O ko laua nei holo aku la no ia tue ka manna, me ka alawa ole ae i hope.

Moe hoi o Kamehameha, a ala ae la, e hili ana ka upena maluna ona, hookahi no ia kalili ana ae a kona mau lima, li o ae la ka paa o ua upena la i met ole. Ea ae la no hoi ia i una, a ike mai la i ua mau wahi kanaka nei e holo ana, o ka wa no ia o na ama oia o ua Paiea nei i lalau iho ai i kokahi ohuku pohaku pahoe, he mau paona leluhela ke kaunaha, a akaa mai la.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII)

Hoomakaukaua e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

He 200 hanauna mai keia wa aku o Ala
hinala a hoe ia Papiio (k), ka wa o ke kai pii
elua i ikeia ai ma Hawaii nei.

201.	Pipika	ke kane, o	Kuhinu	ka wahine
202.	Mahale	"	Puunaue	"
203.	Kaohi	"	Kaohiohi	"
204.	Kona	"	Konakona	"
205.	Iho	"	Pelu	"
206.	Kulaa	"	Mailu	"
207.	Kuamaau	"	Holehole	"
208.	Pahili	"	Halulu	"
209.	Keia	"	Luluka	"
210.	Makioi	"	Meihigolo	"
211.	Helehele	"	Pineha	"
212.	Aukai	"	Milo	"
213.	Moekau	"	Helemau	"
214.	Huluau	"	Pulama	"
215.	Melemele	"	Milokua	"
216.	Kumuniu	"	Pilia	"
217.	Amoi	"	Akua	"
218.	Kunewa	"	Hulema	"
219.	Pahiolo	"	Piliaiku	"
220.	Napo'i	"	Kaale	"
221.	Kulana	"	Nawa	"
222.	Kakau	"	Poipoi	"
223.	Hooleha	"	Hulupehu	"
224.	Paani	"	Malanaofi	"
225.	Lewa	"	Kukelemio	"
226.	Pihaulu	"	Hoiba	"
227.	Kelewa	"	Kinohili	"
228.	Kakio	"	Hiliha	"
229.	Hulipena	"	Miko	"
230.	Mokiweo	"	Pakala	"
231.	Kapalama	"	Kepooha	"
232.	Kapalamalama	"	Kepolimaha	"
233.	Wikani	"	Kamakolu	"
234.	Kapehi	"	Kaluku	"
235.	Hiwa	"	Kahiwahwa	"
236.	Pano	"	Kekaliholiho	"

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE I. HELU 103.

POALUA, MABAKI 27, 1906.

He Lokomaikai ka Manu o Hawaii

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

Me ka ikaika i loa ia'a, ua paki aku la oia i ua pohaku pahoehe nei ma kahi a na wahi kanaka e holo ana. He hu ana na kekahi makani puahiohio mahope o Kaleleiki ame Kamano, ike ae la laua i ka hulili ola-olapa o ka huna ahi liilii maluna o ka papa pahoehe, lele liilii ke a i o a ia nei, puehu ka lepo, koku punohu uwahi, pa ana me ka halulu nui kekahi kumu noni nui i nei pohaku pahoehe nui hewahewa, a ulaa pu ia ae la ua kumu noni nei a hina pu ae la mai ka papa pohaku pahoehe i ulu ae ai ia, a hina aku la me ka owaowa a halulu ana iluna o ka honua.

Ua kokohe loa ka nee ana aku o keia pohaku a Kamehameha i nou aku ai ma kahi a Kaleleiki a me Kamano e uholo ana.

Ua oleloia, ma ka wa i ku ai ke kumu noni i nei pohaku a Kamehameha i nou ai, ua lele loa aku la ia a ku aku la kekahi pali pohaku a poopoo pu aku la ia wahi o ue pali pohaku la.

I ka ike ana o ua mau wahi kanaka nei i ko laua pakele mahunehune ana, a hoomaopopo hoi laua, ahe i make ke kanaka a laua i olelo pahenehene ai, he papai paiea, o ko laua wa no ia i holo mai ai me ka mama.

O ka holo, o ka alawa no i hope, a o ka holo, a o ka nana no i hope, pela ka lana holo ana a koluiliu loa ka lanaike mai i kahi i pakele ai mai make i ka pohaku a ka Paiea mai, hokua iho la ko lana mau wawae i ka hele malie ana.

O ko laua hele aku la no hoi ia a halawai aku la me kekahi poe o lakou i puehe mai ai, a e hoi mai ana hoi ia poe mai Waiakea mai me na laau ihe. Ua loa keia hoomakaukau ana ia lakou, mamuli o ko lakou lohe ana i kanaka o Waiakea. Kamehameha ke kanaka nana lakou i uhai mai, ma o ka lakou hoike ana aku, he wahi kanaka pou-pou pahaa wale no kahi kanaka nana i uhai ia lakou.

I nei halawai ana hoi o ua poe la me Kaleleiki ma, ua hoike aku la laua nei i ua poe la no ke poholo ana o na wawae o ke kanaka nana lakou i uhai mai iloko o ka mawae pahoehe, kona hooheia ana e laua me ka upena a me ka pu ana o kona poo i ka laua hoe, a pela hoi ko laua pakele ana mai make i ka nouia ana mai i kekahi pohaku i like ka halulu o kona nee ana me ka nu ana o kekahi hecili, a pa aku la kekahi kumu noni a ulaa pu ia ana a waiho ilalo.

A ina pela wahi a kekahi kanaka i pane mai ai, e pii aku kakou e pepahi a make loa o Kamehameha. Ahe kena he kanaka e aku; aka, o Kamehameha aku la no kena. Nalaila, e hoi hou kakou i hope.

Aole i au

—KAP—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

237.	Opelatu	ke kane, o Maha	ka wahine
238.	Mahilu	" Kaena	"
239.	Hoolewa	" Waiuu	"
240.	Kumau	" Kahaka	"
241.	Papalele	" Mnkala	"
242.	Haole	" Kuwahine	"
243.	Makua	" Kaluakekane	"
244.	Leho	" Holomau	"
245.	Opikana	" Nahenahe	"
246.	Holemaka	" Liko	"
247.	Kukuhale	" Hinaulu	"
248.	Pohakukau	" Hinamai	"
249.	Helua	" Kalani	"
250.	Komokomo	" Malie	"
251.	Poelele	" Hoolua	"
252.	Nukulele	" Papakele	"
253.	Mama	" Papakapa	"
254.	Hamama	" Malele	"
255.	Kuemi	" Kulua	"
256.	Opiliwale	" Kapoulana	"
257.	Ahulimai	" Mahinuele	"
258.	Maikomo	" Pelemau	"
259.	Hununu	" Kamanu	"
260.	Hoolohe	" Nawaikaua	"
261.	Kumana	" Kulukaua	"
262.	Koiko'i	" Hau	"
263.	Mauawa	" Kolokolo	"
264.	Kelelua	" Aa	"
265.	Mukana	" Mahiupu	"
266.	Mahili	" Wili	"
267.	Kukona	" Waka	"
268.	Kanawai	" Hape'e	"
269.	Lohilohi	" Hapeleau	"
270.	Apikili	" Nobilo	"
271.	Hoomaku	" Nohalau	"
272.	Olopo	" Maken	"
273.	Kala	" Hekana	"
274.	Hulipau	" Haimakeu	"
275.	Makohi	" Haimakele	"
276.	Oopoola	" Nahalau	"
277.	Nihuli	" Nakuli	"

(E' HOOMAUU AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 104.

POAKOLU, MARCH 28, 1906.

Ka Mapumapu Nae o ka Laau

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

"Ka! o ka'u no hoi i kamailio aku ai iaia nei," wahi a Kamano i olelo aku ai i nei nui kanaka o lakou, "e hahau hou iho i ka hoe ana i ka paiea i komo i ka mawae pohaku, he hoomauea wale mai no hoi ka ianei."

Ano, e haalele kakou i ke kamailio ana i nei poe kanaka, a e hoi ae ka kakou kamailio ana i keia wa no ke alii no Kamehameha.

Mahope iho hoi o ka nalowale loa ana aku o Kaleleiki ma, e like me ia i hoikeia ae la, ua hooa aku la ka hookele waa o ua alii nei ma kahi ana i poholo iho ai iloko o ka mawae. Ua kali aku la ua hookele waa nei a me na hoe waa a o ka loihi loa o nei nalowale ana o ke alii, ua kupu ae la manao hoohuoi iloko ona, ua pilikia paha ke alii, nolaila, huli mai ia oia a loa iho la iaia ke aiii iloko o ka pilikia.

Ua poholo ka wawae iloko o ka mawae pohaku, a ua na-hoahoa hoi ke poo. E hilibili ana ke koko iluna o ka pohaku pahohoe.

I ka ike ana o ua hookele waa nei i ka "make o ke alii, ua uwe aku la oia, a me na waimaka e hiolo ana ma kona mau papalina, kokolo aku la ia a ma kahi a ke alii e ku mai ana iloko o ka pilikia, a hooikaika pu iho la i ka hooheimo ana ae i ke alii mai keia wahi ae.

Oi noke laua nei i ka hooikaika a hala he wa loihi, aohē wahi mea a hemo iki; a oia no laua nei e hoopapa'ana o ka hemo ae. lohe aku la laua nei i ka nunui mai o ka leo o na kanaka e pii mai ana mai kai mai, a o ua poe kanaka nei, oia no kela puulu kanaka i loa aku ai ia Kaleleiki ma; a o ua mau wahi kanaka la no hoi kekahi i petu hou mai la i hope nei me keia poe.

I ka ike ana aku e Kamehameha i ua poe kanaka nei, ua hele a okala me na laau ihe, ua hooponopono ae la ia i ke ano o kana kuene ana ma ka mawae i poholo ai; a haka hulili aku la kona mau onohi maka maluna o ua puulu kanaka nei e nee mai ana.

Ua oleloia, ma ka wa a ua poe kanaka nei i nana pono mai ai i na onohi maka o ua alii nei, ua like me ka uwila ke oko-oko malamalama, a he ku no hoi i ka weliweli. I keia wa, hoi, nee pono ae la kahi kanaka hoe waa mamua pono o ke alo o ke alii oia, ua ike aku la oia i ka hapaj ana ae o Kaleleiki i kekahi laau ihe ana i hopu ai ma ka lima o kekahi kanaka a ane e mai la e kiola.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—(K A)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei

Lahuikanaka.

	ke kane,	o Nakumau ka wahine.
278.	Ohao	
279.	Nuu	Helomai
280.	Lena	Palemo
281.	Ahiahi	Opihi
282.	Ahiahihia	Ounauna
283.	Ahiakane	Wanaku
284.	Ahiakapoloa	Kikala
285.	Ahiakapokau	Hapuu
286.	Ahiakulumau	Makani
287.	Ahiakamake	Kilau
288.	Ahiakaolu	Honika
289.	Pohinakau	Hilahea
290.	Moulikaina	Hoomake
291.	Hooku	Nanana
292.	Manawoulani	Laukunu
293.	Hoomailu	Pulnea
294.	Mailu	Lehuane
295.	Polehua	Keahu
296.	Puulele	Noelo
297.	Famohulu	Noeula
298.	Iamama	Noen e
299.	Kuinewa	Pilimauu
300.	Holopulau	Hinakona
301.	Makanewanewa	Helepuau
302.	Melia	Melemele
303.	Humuhumu	Palamau
304.	Ukianu	Nenu
305.	Ukinala	Ilimaka
306.	Ukikamau	Keohoko
307.	Ukilelewa	Laumeki
308.	Ukinahina	Nilea
309.	Hoopulu	Oloolopu
310.	Nahiolo	Kealapii
311.	Mukiki	Makino
312.	Kiolo	Ia-a
313.	Mulemulea	Helolube
314.	Kutawa	Makawa
315.	Kamio	Molemole
316.	Hoouu	Ugana
317.	Hailau	Pamakani
318.	Hoomauka	Muli

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 165.

POAHA, MARAKI 29, 1906.

HE MOOLELO O KE KOPI

Me he Lau no ke Koolau ke Aloha

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

I lawa no i ua wahi hoe waa nei a kaa pono ma ke alo o ke alii, o ka oloio mai la no ia o ka ihe mai ka lima mai o Kaleleiki, hu no hoi ka makani i ka ua mea o ka ikaika o nei pahuna mai. Ia wa, pane mai la o Kamehameha i kahi kahu:

"E alo ae i ka laumeki, i hala mai ia, ea, paa aku ia'u!"

Ua hoao ae la ua wahi hoe waa nei e alo i keia pahuna ihe a Kaleleiki, aka, mamuli o kona ike ole loa maoli no i ka alo ana o ka ihe, ua ku mai la kona opu i ua laumeki nei.

Ua ku nae ka maka ihe ma kahi alualu wale no o ka opu o ua wahi hookele waa nei.

"Huli mai i hope nei," wahi a Kamehameha i kahea aku ai i kahi hookele waa ona.

Huli ae la ua wahi kanaka nei i hope, a mamua o ka hiki ana i kela puulu kanaka ke makawalu mai i ka pahuna o ka lakou ihe, ua ha'i pu ae la ia Kamehameha ka ihe i ku mai ai i ka opu o kahi kanaka ona, a olelo mai la oia i kahi hoe waa a hookele hoi:

"E hoi ae oe mahope o'u, a mai noho auanei oe a oni. E moe pakii loa oe iluna o ka pahoeheo."

Ua paa ae la ka laau ihe laumeki ole ma ka lima o Kamehameha, a ia wa i makawalu mai ai ka lele ana mai o ka ihe a na kanaka lawaia maluna o Kamehameha; aka, ua lilo ae la ua makawalu ihe la i mea ole i ka palepaleia e na lima pukonakona o ke alii.

He pa'i wale ana ae no o kahi lina ona, lele ana elua a ekolu ihe i kahi e; he oniu ana ae hoi o kana kano ihe e paa ana ma kona lima, puehu lili ana na ihe a Ka eleiki ma i kahi e.

Ua apoapo ia aku la hoi kekahi mau ihe a ua po nei e na lima hoi o KA NA'I AUPUNI, a muu moka-ki ana mamua pono ona.

I ka ike ana o ua poe kanaka law ia nei o Puna i ko lakou nele ana i na laau ihe, e hiki ai ke hoomau mai i ka nee ana o ka lakou hakaka me ke kanaka kupaianaha a ka ikaika nui wale, ua hoomaka iho lakou e auhee; a ia wa i kahea aku ai o Kamehameha:

"E lakou la—e—holo ia—e! Hoi nui hou mai i hope nei. Aohē ka'u huakai i hoea mai la i Kaaui nei, he huakai no ka hakaka a no ka pepchi wale aku ia oukou e na kanaka. Hoi nui mai hou paha, e—e! Mai holo oukou. Owau no nei o Kamehameha.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoōmakaukuaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

319.	Pulune	ke kane, o Kahe	ka wahine
320.	Kuaua	" Waiiuhi	"
321.	Moeiho	" Imihia	"
322.	Manuala	" Kawele	"
323.	Kolealea	" Kauwewe	"
324.	Hiloh'lo	" Hoke'ona	"
325.	Maluipo	" Hokii	"
326.	Awaia	" Milo	"
327.	Hoohinu	" Ohouma	"
328.	Eapu	" Uluoha	"
329.	Ialo	" Makalewa	"
330.	Heiau	" Piioha	"
331.	Heiaumana	" Hoohiwa	"
332.	Pulemo	" Maluolu	"
333.	Kaukea	" Hiileia	"
334.	Pelemua	" Puainea	"
335.	Kal-le	" Wamakona	"
336.	Paepoe	" Limaauki	"
337.	Keua	" Puameli	"
338.	Kapouhina	" Kuamaulu	"
339.	Kapouhinaha	" Hokuaala	"
340.	Hopiopio	" Pi-nuu	"
341.	Hoopioaka	" Pionuenue	"
342.	Hoolahalaha	" Pulau	"
343.	Hoomahilu	" Makua	"
344.	Nanewa	" Peleuwao	"
345.	Nanawaa	" Oma	"
346.	Hookilo	" Pilikamau	"
347.	Kumehou	" Leleawa	"
348.	Leleiluna	" Mainahu	"
349.	Halekumu	" Kimonau	"
350.	Halepaio	" Holio	"
351.	Halemouanu	" Keokeo	"
352.	Haleluakini	" Malii	"
353.	Halekumu	" Noio	"
354.	Haiola	" Laulaba	"
355.	Kalelemauliaka	" Miloha	"
356.	Koiniho	" Naku	"
357.	Pooku	" Paleamakau	"
358.	Haleimiloea	" Hilohilo	"
359.	Panionio	" Libo	"

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 106.

POALIMA, MARAKI 30. 1906.

IN KAUOA O KE KOPE

Auau i ka Wai i Lualualei

HE MOOLELO NO

KAMAHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

I ka lohe ana o ua poe kanaka nei i ka inoa o Kamehameha, a hoomaopopo iho la no hoi lakou, o Kamehameha nei kanaka a lakou i lele kamako aku ai, a i naboahoa ai hoi ke poo i ka hoe a Kaleleiki, aole iho la e hiki ia lakou ke hoolohe mai i keia leo uwalo aku a Kamehameha e kahea aku nei ia lakou, na oi loa aku la ka mama o ka lakou holokiki ana, oiai ua kau iho la maluna o lakou ka maka'u ame ka weliweli nui.

A hala o Kaleleiki ma, ua apa hou iho la hoi ua alii nei i ka hoohemo ana ae i ka wawae ona mai loko mai o ka mawae, a me heaha la ia h' eneu, hoonioni a hoololihili wale ana ae no o ua alii nei i ka wawae ona, o ka hemo wale mai la no ia o ka paa ana.

He nui no ke kupanaha o nei haawina i loa i ua alii nei. Hookahi nae mea maopopo, mamuli o keia naboahoa ana o ke poo o ua alii nei, ua hooko pono loa ia ka ike wanana a ke kahuna a Holoae, a me kana kaikamahine o Pine, i hoike mua mai ai i ua alii nei.

I ka hemo ana ae o ka wawae o ua Paiea Alii nei, mai ka mawae pohaku mai, ua huli hoi aku la laua nei (oia hoi ke alii ame kahi hoe waa) a kahi o ka waa o lakou nei e kau ana. Ea, aku la laua nei e kali mai ana no na hoewaa.

Kahea aku nei kahi hookele waa i na poe a pau e akoakoa ma kahi a ke alii e ku ana. Ua ike mai no nae na hoewaa i nei eha ma ke poo o ke alii, a pela pu hoi me ka eha o kahi hookele o lakou.

Ia lakou i akoakoa mai ai, ia wa i hoike aku ai ke alii i ka moolelo o kana huakai—kona poholo ana iloko o ka mawae pohaku—kona hohehii ana i ka upena—ka hiliia ana o kona poo i ka h e e ke kanaka lawaia, nona ka inoa ana i lohe wale ai o Kaleleiki—a me ka houia ana o kahi hookele waa i ka ihe lau-meki.

I ka lohe ana o na kanaka i keia mau olelo a ke alii, ua mihi nui loa iho la lakou no ko lakou hookuu hookahi ana i ke alii ma keia huakai; ua nui hoi ko lakou kaumaha no ka pakele ana o ke alii mai make.

I kela wa, papa aku la ke alii i ua poe hoewaa nei ona sole pono lakou ke ho ke aku i keia mau mea ke hoi lakou a hiki i Laupahoehoe.

Aole pono lakou e hai iki ua hiliia ke poe ona i ka hoe; a o ka mea o lakou e hoike ana i ka hiliia ana o kona poo i ka hoe, he make oia ka nku hoopai koikoi e kau aku ana maluna ona mai ke alii aku.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukua e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

360	Kealakikee	ke kane, o Maiat	ka wahine
361.	Oiaku	"	Kaniho "
362.	Huini	"	Naihu "
363.	Pa	"	Aiano "
364.	Pana	"	Koliau "
365.	Panakoli	"	Aliaoe "
366.	Paikikalua	"	Piliwale "
367.	Puukolukolu	"	Heleiamai "
368.	Napuueha	"	Hookonokono "
369.	Palimakohana	"	Helimaia "
370.	Waiakea	"	Hepahuna "
371.	Kaeamauli	"	Eeleiku "
372.	Kokoiele	"	Maumau "
373.	Kaholookaiwa	"	Heoioi "
374.	Kalelenohinalea	"	Aluaku "
375.	Panaakohiahinalea	"	Helule "
376.	Panaikaluakahinalea	"	Painaina "
377.	Puukoluakakahinalea	"	Noakawalu "
378.	Napuikakahinalea	"	Piliamo "
379.	Palimawaleahinalea	"	Manu "
380.	Akahiakaeaakilolo	"	Lekeamo "
381.	Paluaakaeaakilolo	"	Kelekeau "
382.	Puukoluakaeaakilolo	"	Umikaua "
383.	Puuhakabaaakilolo	"	Mailo "
384.	Puulimakaeaakilolo	"	Nihohoe "
385.	Akahi Keewe	"	Paliuka "
386.	Palua Keewe	"	Paliikai "
387.	Paukolu	"	Makajmoimo "
388.	Puuh Keewe	"	Lauohokena "
389.	Pulima Kaewe	"	Piu "
390.	Maiakaea Kaewe	"	Nahinahi "
391.	Kamaulia Kaewe	"	Kamehai "
392.	Koielea Kaewe	"	Ulupo "
393.	Kuuiwaa Kaewe	"	Newaku "
394.	Henahuno	"	Puhono "
395.	Panakahikenahu	"	Lahilahi "
396.	Panaluakenahu	"	Kaukeahu "
397.	Panakolukenahu	"	Ualena "
398.	Panahakenahu	"	Eiawale "
399.	Lewelimakenahu	"	Konukonu "
400.	Paakacakenahu	"	Ul. "

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono in Hawaii.

BUKE I. HELU 107.

POAONO, MARAKI 31, 1906.

.05 KENETA O KE KOWA

Hoona ke Ola i ka Hale o ke Kupua!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

Ua oleloia, o ke kumu nui o keia papa ikaika ana o ua Alii nei i na kanaka, aole e hoike no keia nahoahoa ana o kona poo, i ole ai e make kahi hookele waa ona, nokamea, ua maopopo loa iaia (Kamehameha) e ili mai ana ka inaina ame ka huhu o na 'Iii maluna o ka hookele-waa; oiai ina aole i ae ua wahi hookele waa nei i ka makemake o ke Alii, ina aole e lana ka waa i ke kai, a, aole nohoi e hiki i ke Alii ke holo i Puna.

I ka hoi ana o ke Alii ame kona hce waa a hoea i Laup-
hoehoe, ua waha a aku la no kekahi poe hoewaa o ua 'Iii nei no ka pakele ana o Kamehameha mai make i ka uhaui ana o ke poo ona e kanaka lawaia o Keiau. Hele aku la keia mau olelo a lohe na 'Iii, ua piha loa iho la lakou me ke kaumaha; a ua hooholo koke iho la lakou e lilo na lakou e lapaau ka eha o ka hookele waa o ke alii. I ko Kamehameha lohe ana i keia manao o na alii, ua hoole mai la oia, oiai ua ike oia ina e kaa ana ka lapaauia ana o ua hookele waa nei ona malalo o na alii ona, e make ana ua wahi hookele waa nei.

A ua olelo mai la oia i na alii: "Aueha oukou e na 'Iii, ke ike nei au i ko oukou manao hoopaaikiki e lawe aku i ka lapaau ana i kuu hookele waa malalo o oukou; a ke ae aku au i ko oukou makemake, ua like no ia me kuu ae ana aku e make kuu hookele akamaai nui wa'e iloko o ko oukou mau lima.

"I hai aku au ia oukou, ina aole ke akamaai o kuu hookele i ka alo i na ale o ke kai i kela po a ka ino nui a oukou i ike ai, ua make kahiko au i ka moana. Ua ike oukou e na 'Iii, he po kela na ka ino, na ka ua, na ka makani, ka hekili a me ka uwila e holapu ana ia Hilo Paliku.

"Ua kaikoo ka moana, ua ali na ale o kai-pii, ua ko ka punakea i kumu-paia; aia, i aku holo ana malalo o na hookele ana a kuu kanaka, a oukou e na alii e pu'e mai nei e lilo na oukou e lapaau iaia aole loa au i loa i ka po'ino, aole hoi i pulu ke poo o ke alii i ke kai, a hiki wale i ko makou komo ana i ke awa o Papai, oiai ua ike aku se alii i ka nonoho mai a kanaka i kaha e e hono upena ana, a manao ke alii e kipa ilaila e kamailio pu me lakou.

"I ka ike ana mai nae o ua poe kanaka nei i ka waa o ke alii e hookomo aku ana, o ko lakou wa no ia i holo aku ai, a ua uhai aku la ke alii mahope o lakou me ko ke alii kahea ana aku ia lakou e hoi hou mai i hope i kahi a ke alii e holo aku ana, aole nae he hoolohe mai o ua poe kanaka ia, aiwa ke kuu-pau iea aku i ka holo.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

—KA—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii
Lahuikanaka.

401.	Omaulikenahu	ke kane,	o Nainai	ka wahine
402.	Koielehakenabu	"	Pilomoku	"
403.	Kuawaihelekenahu	"	Nahae	"
404.	Hekannano	"	Wel wela	"
405.	Papio	"	Loiloi	"

Ua hoikeia ma ka Hoike Kuauhau Alii, Ahaolelo e
1884, o Papio oia ka hanauna 404 mai a La
w. mai. O ka pololei nae, oia ka hanauna
elike me keia hoonohonoho ana, i keia wa h
pii hou ai ke kai hooe nui ma ka aina puni
o Kahoupo-o-Kane oia hoi o Hawaii Kahiko.

406.	Manuakele	"	Kealo	"
407.	Kaunuka	"	Kukamaka	"
408.	Makii	"	Auhee	"
409.	Fupololilii	"	Haihae	"
410.	Kupoka	"	Milio	"
411.	Kupokanaha	"	Hamunu	"
412.	Koponee	"	Naia	"
413.	Kupohaha	"	Pakau	"
414.	Kupoko	"	Hemolua	"
415.	Kupo-e	"	Naio	"
416.	Kupou	"	Kelekele	"
417.	Ku oiele	"	Hapulu	"
418.	Kupololo	"	Napulu	"
419.	Kupolili	"	Kuamoo	"
420.	Kuponakanaka	"	Muumuu	"
421.	Ku olilili	"	Moonawe	"
422.	Kupohalalu	"	Helu	"
423.	Kupohelenai	"	Poiwa	"
424.	Kupokalalau	"	Nana	"
425.	Kupolahauma	"	Nakulu	"
426.	Kupo ilii	"	Eiamae	"
427.	Kupolonaanaa	"	Ielehewa	"
428.	Kupolomaikau	"	Kimopu	"
429.	Kupolohеле	"	holi	"
430.	Kupolopaiuma	"	Kupolupaiuna	"
431.	Kupolohaihai	"	Luli	"
432.	Kupolokeau	"	Makeamo	"
433.	Kuponaunau	"	Imo	"
434.	Kupolohilo	"	Lua	"

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono i Hawaii.

BUKE I. HELU 108

POAKAHI, APERILA 2, 1906

105 KESATA O EL KOPE

Lei Hilo i ka Lehua a ka Manu!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA O KALELEIKI—KE KANAWAI MAMALAHOA.

Ua hoomau aku la o Kamehameha ma keia wahi i ka hoike ana imua o na alii, i kona alualu ana i na kanaka o Puna, kona poholo ana iloko o ka mawae pohaku, ka paa loa ana o kona wawae, ka hoheia ana o kona poo i ka upena ame kona hakaka ana me ua poe kanaka lawaia nei, aue ka pakele hou ana o kona ola mamuli o ka haawi ana o kona hookele waa e ku i ka ihe mua loa i hou ia mai ai e Kaleleiki.

"Nolaila, ke ike mai la oukou e na 'lii i na hana hoopakele ola a ka hookele waa i ke alii, nolaila, aole au e ae aku i ko oukou manao e na alii, na oukou e lawelawe i ka eha oia nei. Ke ae au i ko oukou makemake o ko'u ae ana no ia e moepuu oia na ka make. Ke make kuu hookele waa, nele au i ka hookele waa makaukau a lima kai nui ole hoi."

Aka, ua hoopakiki mai la no nae na 'lii i ke koi ana na lakou e lapaau ka eha o ua hookele waa nei ona, a no keia koi hoopakiki o na alii, ua ae aku la o Kamehameha.

KE KUMU I KUKALAI A I O EE KANAWAI MAMALAHOA.

Ma keia mahele o ka kua moolelo e ka makamaka heluhelu, e nana ai kua i kekahi mau mahelehele e pili ana i ke Kanawai Mamalahoa a Kamehameha, a he Mamala-hoe hoi ia wahi a kekahi poe.

Ua ike nui ia ka lokahi like ole o na poe kakau moolelo Hawaii a poe paanaau moolelo no hoi no ke kumu oiaio maoli i loa mai ai kekahi o kela mau inoa i hoikeia ae la, a owai la o ia mau inoa ka inoa pololei o ua kanawai la a Kamehameha i kau ai.

Penei ka S. M. Kamakau Loike na fa'aoao 48 o kana buke kakaulima o ka moolelo o Kamehameha (oia ka Buke B) e wa iho nei ma ka lima o ka mea kakau.

"O ka pa ana hoi o ke poo o Kamehameha i ka hoe; ua lilo ia i Kanawai Mama'eha no Kamehameha."

Ua ubai na poe kakau moolelo e ae, e like me Aberahama Fornander, Prof. W. D. Alexander a me kekahi poe e ae i keia manao.

O ka nahalo ana o ke poo o Kamehameha i ka hoe a Kaleleiki, e like me ia i hoikeia ae nei, oia iho la no ke kumu o ke lapaia ana o keia kanawai a Kamehameha he Kanawai Mamalahoa.

(E HOOMAU A KU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

435.	Kupo o Iouakawui ke kane, o Hulili ka wahine		
436.	upomaiana	"	Mann
437.	Kup iouakawui	"	Hulu
438.	upololili	"	Namaka
439.	Kupololilili	"	Pulupuli
440.	Kupololalala	"	naku
441.	Kupolohalala	"	Ahi
442.	Kupololuana	"	Hoaka
443.	Kupololailai	"	Lelea
444.	upololaiolo	"	Hanau
445.	Kupololaimai	"	Himai
446.	Kupololaiaku	"	Hooilo
447.	Kupolohililili	"	Vakanalau
448.	Kupolomalimali	"	Hulipumai
449.	Kupoloale	"	Leleiluna
450.	Kupoloimo	"	Holookoa
451.	Kupolokalili	"	Uliuli

Aia ma ka aoao 15 o ka hoike a ka Papa Kamehameha Alii, ua hoikeia mai o ka hamauna 450 keia mai a Lailai (w). O ka pololei nae o ka hamauna 451 ia elike me keia hoonohonoho ana. I he au o keia kanaka ka hoomaka mua ana o ko Hawaii nei poe kanaka e hele i ko na aina o. O kana wahine o Uliuli, ka mea mua loa i haalele i ka nua a hele ma ke Komohana. O keia wahine mamuli o ka nui o kona lokomakai, ua kapaia oia o Uliuli-o-Uluwai-o-Hakalauaielono. Ua lilonohoi oia i akua no ka poe mahiai.

452.	upolomene	"	Hiwauli
453.	Kupolohulu	"	Kinopa
454.	Kupolohulilau	"	Nakiao
455.	Kupolohulimai	"	Nakiaca
456.	Kupolokamana	"	Ewa
457.	Kupolokeweke	"	Lakona
458.	Kupolokulu	"	Epaipahi
459.	Kupoloueha	"	Hulihela
460.	Kupolohaliu	"	Maliu
461.	Kupolonakunaku	"	Uliu
462.	Kupoolololo	"	Kioio
463.	Kupoololoi	"	Holeaku

(E HOOMAU A KU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 109

POALUA, APERILA 3, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Lei Paiea i ke Ala me ke Onaona!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I KUKALAI A I O KE KANAWAI MAMALAHOA.

Aia hoi ma ka moolelo e pili ana i keia Kanawai, i hoikeia ma ka aoao 96 o ka Moolelo Kumulipo i hoopukaia ai e Joseph L. Kuikahi, a wahi ana i hoike mai ai i ka mea kakau, ua loa aku ia mahele iaia mai a Mr. P. Fahalehu mai, a o keia nohoi ka mahele e ukali pololei ana mahope aku o kela mahele e pili ana i ka laweia ana o ka hookele waa o Kamehameha e na 'Iii, na lakou e lapaau; a he mahele hoi keia e hoike ana i ke kumu i kauia ai ke "Kanawai Mamalahoa," ua hoikeia:

I ka lapaau ana o na alii i ka hookele waa, me ka hoomanoio wale ia no oia i hanaia ai e na 'Iii a hiki i ka make ana, oia hoi, ua hukiia mai la ka laumeki o ka ihe apau iwaho, ala-ila, onou hou ia aku la no iloko. Pela wale no ua hookele waa nei i hanaia ai a hiki i kona make ana.

"I ka lohe ana o ke alii, ua make ka hookele waa ona. ua minamina loa oia, a oia kana i kamailio hou aku ai i na 'Iii—'E kala no au i ha'i aku ai ia oukou; imua mai no o kuu alo e lapaauia ai kuu hookele waa, aka, paakiki no oukou na oukou no e lapaau, a laa ka make o kuu hoapili I. Nolaila, ke kukala aku nei au—He Mamalahoa Kanawai: e hele ka elemakule a moe i ke ala; e hele ka luahine a moe i ke ala; e hele ke keiki a moe i ke ala, aole mea pepehi wale iho."

"Nolaila, malalo o keia Kanawai i kukalaila ai e Kamehameha, he eua mahele ano nui i pili hails. O ka nua: o ka huaolelo 'mamala.' Ua pili ia i ka mamala o ka hoe i welu-welu ai iluna o kona poo. O ka lua: o ka huaolelo 'hoa.' Ua pili ia i ka hookele waa, i ka hoapili ona. O ka manao nui o keia Kanawai, he maluhia."

O keia ae la na mea hoike ano nui i loa i ka mea kakau e hoakaka ana i na manao ano nui i ku ai ke kahua i puka ai ka inoa o keia Kanawai a Kamehameha, he Mamalahoa.

A ma keia wahi, ke ho ke aku nei ka mea kakau i ka ke alii kuauhau S. L. Peleholani mau hoakaka maloko o kana buke moolelo kakaulima o Kamehameha, e paa ia nei ma ka lima o ka mea kakau.

A e hoomanoia hoi, o ka inoa o nei kanawai ma ka keia alii kuauhau hoakaka ana, he Mamalahoe; aole hoi he Mamalahoa elike me ka mea i hoike mua ia ae la.

"Pa ka lae o Kamehameha i ka hoe, moku iho la (ke poo) a iho a-wai iho la ke koko ma kona lae. Kahi ae la kona mau lima i kona koko pono, a hopalapaia aku la iluna o ka pohaku, a ia manawa no, ua kiheheha iho la ia papa pohaku i ke koko o ke alii.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ke Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

	ke kane, o Nolu	ka wahine
464. O-Polo		
465. Polohili	Kau	"
466. Polokau	Uli	"
467. Polouli	Polo	"
468. Polopolo	Hamu	"
469. Polohamu	Nini	"
470. Polonini	Haihai	"
471. Polohaihai	Hei	"
472. Polohaihei	Hanuai	"
473. Kupolohauai	Ewa	"
474. Polomahimahi	Kolo	"
475. Poloaku	Malyape	"
476. Polomai	I elepele	"
477. Eitakapolo	Puaa	"
478. Ekukukapolo	Puaakane	"
479. Halmaikapolo	Ulua	"
480. Hoopoloiho	Hiamanu	"
481. Poloku	Paka	"
482. Polokane	Leleamio	"
483. Polohiwa	Halu	"
484. Polomua	Menea	"
485. Popolomea	Miomio	"
486. Popolohumea	Omo	"
487. Popolokaia	Ianaki	"
488. Polonanaana	Manahulu	"
489. Polomakiawa	Laohu	"
490. Poloanewa	Peleaku	"
491. Polohauhau	Haaalo	"
492. Polohewehewa	Huamua	"
493. Polomehewa	Hewa	"
494. Poloulua	Makolu	"
495. Polohiwa	Hiwa	"
496. Poloula	Ula	"
497. Polowena	We-na	"
498. Po'oimu	Mohalu	"
499. Polokakahia	Kanakau	"
500. Poloi	I-i	"
501. Poloi	Hipa	"
502. Polohi-pa	Pe-pa	"

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 110.

POAKOLU, APERILA 4, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Kuu Lei Ohai o Kaiona!

HE MOOLELO NO

KA MEHEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I KUKALAI A I O KE KANAWAI MAMALAHOA.

"Une mai la kona mau lima i paumaele i kona koko pono i ka pohaku a naha; a me ia pohaku o Kamehameha i nou aku ai mahope o Kaleleiki a moku pu ka pahoehoe. A oia moku ana o ka papa pohaku pahoehoe, oia iho la ko Kamehameha kaku ana i kona Kanawai Mamalahoe.

"Eia ke mele inoa no ia Kanawai Mamalahoe:

1. E Kalani—e, a he koa oe,
2. Ua ku ko makaia
3. Ua hee o Kau kua-makani
4. O Puna ka hikina a ka La
5. One ua o Hilo Hanakaai.

* * *

* * *

"E hoomanaoia, aole i make o Keoua Kuaahuula, ke alii ai-moku o Kau, haku e ia iho la ka mele, a oia hoi ka pule e hooiaio ana e hee aku ana o Kau kua-makani; no ka mea, ua ku iho la ka makaia iluna o ka pahoehoe o" (kahi e kapaia nei o) "Mawae. Oia no kela wahi e pale ai o Puna a me Hilo."

* * *

* * *

Ma ka hoomaopopo ana a ka mea kakau, ua pili keia Mamalahoe i ka mamala pohaku pahoehoe i kopalapalaia ai e Kamehameha I, me kona koko pono, e hiolo iho ana mai kona poo iho, a ulaa mai ai oia a hemo mai kona wahi i pili aku ai: a nou aku ai ia Kaleleiki ma.

He nui ka poe e manaio i na wa i haia ae nei, a hoes loa mai no i keia wa, he "Mamalahoe" ka inoa pololei o keia kanawai. O ke kumu paa. naau nui, a laulaha nohoi, mawaena o ka poe, e olelo ana o Mamalahoe, "Ka inoa pololei o nei Kumu-Kanawai o Kamehameha' mamuli ia o ka pa ana o ke poo o ke Alii i ka laau hoe a Kaleleiki. A ohe hookahi o ka poe kaku moolelo o Kamehameha, na Hawaii ame na haole, i hoike i kekahi kumu i kapaia ai ua Kanawai Kumu la o Kamehameha, Ka Nai] Aupuni, ke kumu mamala pohaku pahoehoe kahi i ulu mai ai na mapuna olelo: "mamala-hoe," elike me ka S. L. Pele-iholani i hoike ai ma kana buke moolelo kakau-lima no Kamehameha.

Ke hoomanao nei ka mea kakau, ma ka makahiki 1883, ma ka wa a ka mea Hanohano Jno. M. Kapena i haiolelo ai ma ka la i hoolaaia ai ke kii o Kamehameha I. e ku nei ma ke alo iho o Aliiolani Home, ua haiolelo ae oia no na mea e pili ana i ka moolelo ano nui e pili ana i ua Moi Nai Aupuni nei o Hawaii.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu-Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

503.	Polohi pakeke	ke kane, o Meao	ka wahine
504.	Polohi pakaka	"	Lahiki
505.	Polohi-hele-hele-lahiki	"	Kahiki
506.	Polohi-paukahiki	"	Kaahiki
507.	Polohilele	"	Haumea
508.	Polohaumea	"	Ahiluna
509.	Polohiluna	"	Kaumai
510.	Polokaumai	"	Kaulani
511.	Polokaulani	"	Kamakani
512.	Poloikamakani	"	Ika
513.	Poloikai	"	Kamehani
514.	Poloikamehana	"	Maumau
515.	Poloimaumau	"	Mauna
516.	Poloimauna	"	Laau
517.	Poloilau	"	Kanabele
518.	Poloikanabele	"	Kukulu
519.	Polokukulu	"	Hoomoe
520.	Poloihoomoe	"	Hanahana
521.	Poloihanahana	"	Kahaiau
522.	O Poloikahaiau	"	Luahiko
523.	Poloikalua	"	Hiko
524.	Polohiko	"	Kaha
525.	Poloikaha	"	Lima
526.	Poloihilima	"	Waiku
527.	Poloihoiku	"	Mauli
528.	Polomauli	"	Koiele
529.	Polokokoiele	"	Iiwa
530.	Polokuaiwa	"	Hemo
531.	Polohemo	"	Nahunahu
532.	Polokinau	"	Oliioa
533.	Polokii	"	Mano
534.	Pololii	"	Halula
535.	Polowaikaua	"	Pomea
536.	Lilii	"	Auuu
537.	Liliiuuu	"	Kamau
538.	Lilikamau	"	Hohoholi
539.	Lililatili	"	Nahahu
540.	Lilihalula	"	Hole
541.	Lilimama	"	Holehole
542.	Lilimenua	"	Pilimau

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 111.

POAHA, APERILA 5. 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Kauna Laua'e Ala o Kalalan I

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I KUKALAI A I O KE KANAWAI MAMALAHOA.

A mawaena o na manao waiwai nui he lehulehu a ua Mea Hanohano nei i hoopuka ae ai, oia ka inoa o ke Kumu Kanawai mua loa a Kamehameha i kau ai i makia no kona aupuni, oia ke "Kanawai Mamalahoe."

Nolaila, ma ka hoomaopopo ana o ka mea kakau, he mau inoa kini koku no keia a i elua: Ina no e olelo kakou, no ka nahoahoa ana o ke poo o ua Na'i Aupuni nei, i ka pa ana i ka hoe a Kaleleiki, oia ke kumu e kapaia ai ke kanawai ana i kau ai, he Mamalahoa (Kanawai); alaila, ke koku wale la no. A ina no hoi e olelo kakou, mamuli o ka pa ana i ka "hoe" a Kaleleiki, ame ko Kamehameha kopalapala ana i ke koko o ke poo ona i ka pohaku pahoehoe ana i ulaa mai ai a nou aku ia Kaleleiki ma, oia na kumu i kapaia ai, he "Mamalahoe," ke maikai wale la no.

A ina hoi, ua kapaia kanawai "Mamalahoa," mamuli o na apana manao okoa elua, oia ka "mamala" o ka hoe i pa ai ke poo o ke ali, a o ka hookele waa hoi ona i make ai, ka "boa" i pili ai ma keia wahi, ke maikai wale ala no ia mai Waihua a ka Lae o Kaena.

O ke au manawa i kukalaia ai keia kanawai, he au paewa nui no, ke nanaia na mahole moolelo like ole e hoike ana i ka wa i halawai a o Kamehameha me keia poe kanaka lawaia o Puna.

Ina he poiotei ka olelo ana a S. M. Kamakau ma, o ka wa i hakaka ai o Kamehameha me Kaleleiki ma, oia no kela wa mahope iho o ka hoi ana mai o Kamehameha mai ke kua mai o "Kauawa," a noho iki ai i Laupahoe; a mailaila aku holo ai oia no Keau, Puna; alaila, ke olelo nei o Aberahama Eorlander, o ka M. H. 1783 ia.

Aka, hoike hoi ka Papa Kuhikuli Manawa a Samuela M. Mahelona, kekahi o na kakau moolelo kaulana o Hawaii nei, aole i kau o Kamehameha i ke Kanawai Mamalahoa (Mamalahoe) ia wa, aka, oia mai i ka M. H. 1791, oia ke kua i kapaia o "Kepuwahaulaula." Oia hoi ke kua moana kaulana loa i hoo-ukaia ai mawaena o Kamehameha ame na koa huiia o Kaeokulani, Moi o Kauai ame Kahakii, Moi o Maui, mawaho aku o na pali hula-ana, e kokoke ana i Waimanu. A penei kahi moolelo pokole i hoikeia malaila:

"Lohe o Kamehameha, oia he kupueu, ua hiki ae ma Wai-pio, a ua hoohioloia ka paepae o Lito, me ka manao hookelake-la, nolaila, ua holo koke mai la oia me kona mau koa a hoo-ukaia ke kua hahana i kapaia, o 'Kepuwahaulaula.'

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakauaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei Lahuikanaka.

543.	Liilihakahaka	ke kane, o Hoohene	ka wahine
544.	Liiliha	" Iwiaku	"
545.	Liilihemoaku	" Lahikama	"
546.	Liilikaumai	" Hiuli	"
547.	Liilialo	" Oloolo	"
548.	Liilipihapiha	" Nuunuu	"
549.	Liilinuunuu	" Helelinaa	"
550.	Liilihelelima	" Auli	"
551.	Liiliau	" Nolonolu	"
552.	Liilimiha	" Haleak-aka	"
553.	Liilinia	" Pulaka	"
554.	Liilipela-a	" Valali	"
555.	Liilimahimahi	" Makauma	"
556.	Liilikaliaka	" Nahili	"
557.	Liilimeleau	" Poloa	"
558.	Liilileoleo	" Popoko	"
559.	Liilimanu	" Poimoimo	"
560.	Liilikapili	" Poiauwale	"
561.	Liilihollowaa	" Poilunai	"
562.	Liilihologau	" Poinanai	"
563.	Liilikalele	" Onanana	"
564.	Liilikaili	" Sanaue	"
565.	Liilipoipo	" Nahuila	"
566.	Liiliwalewale	" Meia	"
567.	Liilihanahana	" Kulaimoku	"
568.	Liilihuliana	" Pihii	"
569.	Liiliwahipali	" Pihiau	"
570.	Liilinohopali	" Maelele	"
571.	Liilinohoana	" Kauha'e	"
572.	Liilikauhale	" Palia	"
573.	Liilipulepule	" Pule	"
574.	Liili-la	" Halawai	"
575.	Liili hou	" Leleipaoa	"
576.	Liilikakii	" Milimau	"
577.	Liili-kahuli	" Kulana	"
578.	Liili-homole	" Iwaiwa	"
579.	Liilipukaua	" Luna	"
580.	Liililolilo	" Kaa	"
581.	Liililanalana	" Lilo	"
582.	Liililanakila	" Kila	"

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i

Na Hawaii e Hooponopono i Hawaii.

BUKE I. HELE 112

POALIMA, APRILA 6, 1903.

HE KUMU O KE KOKOPE

Aia ko Lei Lehua i Leleane!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA HUNA, MOOLELO O KE KANAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I KUKALAI A I O KE KANAWAI MAMALAHOA.

Oia ka paio wiwo ole a Kamehameha kua i na kua huiia malalo o Kaeokulani me kahekili malalo o na waa; ma na pali hula-ana, e kokoke la i ke awawa o Waiiuanu.

"Ua ulupaiia na waa kua, a hoopuehu lili ia na kua ma na kapakai o ka hula-ana, me ka au ana i uka o na awawa o Hamakua, no ko lakou mau ola iho. O ka elima keia o na hoo-uka kua lanakila a Kamehameha no kona aupuni e maluhia.

"Mahope koke iho o keia kua ana, na laweia mai imua o Kamehameha, e na alii kua, na kanaka lawaia o Puna i hili ai i kona poo me ka hoe, makai o na kapakai (oia wahi) he mau makahiki i hala ae. Ua hoikeia ae keia hana hila hila ole a lakou imua o Kamehameha, he alo a he alo, oia ka kona mau alii kua i koi aku ai iaia, e pepehii kela poe kanaka lawaia, ma ka nou (tana) i ka pohaku a hiki i ko lakou make ana.

"O ka puuwai aloha kanaka iloko o Kamehameha, oia kana i hoopuka aku ai no ka wa mua loa i ka huikala kaulana me keia mau olelo:

"Mamalahoa Kanawai!" He poe pio oukou no ke kua, aka, ke huikalaia nei oukou me ko oukou hili naupo ana i ko'u poo. Pakele au mai poio."

Mamuli o keia hoike, eia mai ia ka puka ana o ke Kanawai Mamalahoa mahope mai o ke Kamehameha holo ana i Maui no ke kua me Kalanikupule, ke keiki a kahekili ma Wailuku, oia ke kua i kapaia o "Kepani Wai o Iao." O ka wa i hooukaia ai keia kua, wahi a S. M. Kamakau, oia ka M. H. 1790, a pela no ka Abrahama Fornander hoike.

Nolaila, o ka M. H. 1791, ka makahiki i kukala mua ai o Kamehameha i kona Kumukanawai "Mamalahoa" (Mamalahoe).

Mahope iho o keia kua o "Kaleleiki" ma Puna, ua hoi mai la o Kamehameha mai Laupahoehoe mai a noho ma Kohala, a mai Eohala aku oia i hoouna aku ai i kona kaikaina, ia Kalanimakuluku-i-Kepookalani i Maui, no ka lawe pio hou ana mai i na apana aina o Hana ame wipahulu, oia he mau okana aina keia o ka moku o Maui i lilo mua ia Hawaii, i ke au o Kalaniopuu, ke alii, aka, i kona mau la i kokoke ai e make, ua hilo hou aku ua mau okana 'la i ka Moi o Maui.

I ka holo ana o Kalanimakuluku-i-Kepookalani, ua olelo aku la o Kamehameha i ke kaikaina:

"Ke hele nei oe i ka na'i aina; o ka mea nui o ke kanaka. E malama i ke kanaka nui a me ke kanaka iki. Mai hao wale mai i ka luhi a ke kanaka o ka aina i hana ai. E mahiai no oe i kau ai, a e lawaia no oe i kau ia. Make ka nahu o ke kanaka ia oe, o ka loa iho la no ia o kou kanaka, maluhia ka noho ana o ka aina."

(E HOOMAU IA I KU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomaukaia i J. M. Pepee no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka mau o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Laloukanaka.

	ke kane, o Kilaua	ka wahine
583. Liililana-aa	Mana	"
584. Liilimalana	Lana	"
585. Liiliahula	Piko	"
586. Liilipukiu	Hulikau	"
587. Liilipaluku	Pakapaka	"
588. Liilimaema	Lilii	"
589. Liioikiok	Lilioma	"
590. Liililili	Manukela	"
591. Liiakaulilii	Mama	"
592. Liikanama	Paepa	"
593. Liimama	Umua	"
594. Liipaepae	Kii	"
595. Liiumu	Kini	"
596. Liilukii	Lohi	"
597. Liilukini	Nahela	"
598. Liimolohi	Upa	"
599. Lakaunahela	Liawa	"
600. Liiaupa	Newaku	"
601. Liimuliawa	Mali	"
602. Liinewaku	Palama	"
603. Liihonau	Palama	"
604. Liipulama	Ohinu	"
605. Liipalama	Omaka	"
606. Liiohinu	Olua	"
607. Liiomaka	Kaneiva	"
608. Liipau		

O keia ka hanauna 602 mai a Lailai (7) mai, wahi a ka Haka a ka Papa Kuauhau Alii imua o ka Ahaolelo o 1884; aka, o ka mea polelei no nce, oia no ka mea i hoikeia ma keia hoouhoohe ana, oia hoi o Liipau ka hanauna 608 mai a Lailai mai. Ma ka moolelo "Kumalipo," ua hoikeia o ka wa ekolu keia i pii hou ai ke kai-hooe ma ka aina puni ole o Hawaii nei, oia hoi, o Ka-houpo-o-Kane.

609. O A	O Lii	"
610. Alii	Lea	"
611. Alilaa	Aka	"
612. Alii mau	Alii	"
613. Alialii	Polea	"

(E HOOMAU IA I KU ANA.)

Ka Na'i

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE I. HELE 113

POAONO, APERILA 7, 1906.

Lei Pua, Lei Mamō ka Ua

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLF, O EE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I KUKALAI A I O EE KANAWAI MAMALAHOA.

I keia holo ana o Kalanimakuluku-i-Kepookalani me kona-poe kanaka ame kona poe ohua a pae nohoi i Kipahulu, ua hoomaka koke aku la ua alii opio nei e lawelawe i na hana ku i ka lokomaikai ame ke aloha mawaena o na makaainana oia mau kalana.

Aohe pu-ko a ka hu-makaainana i hina ia Kalanimakuluku; aole he pue uwala i eli ia e ke alii opio Hawaii, ua hele no hoi ka mai'a a pala-ku iluna o ke kumu, aole nae o Kalanimakuluku i lalau aku a ai ae; aole ua alii opio nei i kauoha i na kanaka e pepehi mai i puua nana, oia he oho puua kona, a i ole, oia ke alii konohiki nui o ka aina.

Aka, ua malu like na waiwai apau o na makaainana mai o a o. Ua kukala aku la nohoi oia i ke Kanawai Mamalahoa (Mamalahoe) o ke kaikuana:

E hele ka elemakule a moe i ke ala; e hele ka luahine a moe i ke ala; e hele ke keiki a moe i ke ala; aohe mea nana e hoopē'a wale."

No nei mau hana maikai a ua alii opio nei, ua kapa aku la na kanaka iaia o Keliimaikai. A no ka nui o kana mau hana maikai ua komo ke aloha iloko o na makaainana, a oia ke kumu nui o kona pakele ana i ka wa i auhee ai kona aoao i na koa o Kalanikupule.

I ka lohe ana o Kalanikupule, ua lilo o Kipahulu ame Hana i na alii o Hawaii, ua houna mai la oia ia Kamohomoho, kekahi o kana mau pu kua kaulana loa, me na 'lii me na koa no hoi, no ka hele ana mai i ke kua ma Kipahulu a me Hana.

I kela wa, e noho ana o Kalanimakuluku-i-Kepookalani me kona poe koa ma Kipahulu. Aia hoi ma Hana ia wa ka nui o na 'lii mai Hawaii mai.

Ke noho nei o Kalanimakuluku me ka nana, me ka noonoole ae e, he kua keia e nee nei. Ua kapapa no nae keia i ka olelo a paa maluna o ko ia nei poe kanaka, oia bele pu ana mai Hawaii mai, aole e lalau-wale i na waiwai ame na mea kanu a na makaainana. O ka ai ame ku hookupu i haaw ia mai ia lakou mai na kanaka mai, o ka lakou ai no ia a me ka lakou ia.

I kekahi la, iho mai ana ke kua i Keahuaha, ma kela aoao o ke awawa o Letekea, no Kaapahu. I nana aku auo nei ka hana, ula mai ana na pali i ka ahua. A o ka pualikaua keia malalo o Kamohomoho, ka pukaua.

I ke iho la o Kalanimakuluku, he kua keia e nee mai nei; nolaila, hoomauku iho la oia i kona mau koa. Eimuole halawai koke aku la na mamaka kua i na Kukuiula o ka loa no ia o na luna o ke kua; a o ka hooaukaia iho la no ia o ke kua e na aoao elua. Ua oi aku ka nui o na koa o Maui mamua o na koa o Hawaii.

(E HOOMAU A AKU ANA.)

OKA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka mana o ka Poe Kahiko no ke Kumu Maa o ko Hawaii

Lahuikanaka.

	ke kane, o Mii	ka wahine
64. Alii; oi		
65. Aliikano	Pahu	
66. Aliipahu	Ume	
67. Aliiume	Hala	
68. Aliihala	Poniponi	
69. Aliiiponi	Kelenanahu	
70. Aliilapahu	Kaekaea	
71. Alii kaea	Hohonupuu	
72. Aliihonupuu	Kaeshonu	
73. Opuupuu		
74. Aliilehelehe	Lehelehe	
75. Iimakolu	Binakolu	
76. Aliinobouka	Mauka	
77. Aliihimuhani	Hau	
78. Aliileleiona	Lopjana	
79. Aliiwalaan	Kukeleau	
80. Aliikuwala	Manaala	
81. Aliikomokomo	Lupuhi	
82. Aliiaku	Ikua	
83. Aliinewa	Mania	
84. Aliikuhikuhi	Lahulahu	
85. Aliikilo	Loa	
86. Aliikiloloa	Pokopoko	
87. Aliikilopoko	Anana	
88. Aliiemi	Amiami	
89. Aliikolo	Lepau	
90. Aliihelu	Lepahe	
91. Aliiheluone	Walamu	
92. Aliipuuone	Nahakea	
93. Aliikamanomano	Houli	
94. Aliihukeakea	Pololani	
95. Aliipauku	Kalakala	
96. Aliinana	Huli	
97. Aliikilokilo	Kela	
98. Aliikuloluna	Halalulu	
99. Aliikilolono	Kalahai	
100. Aliikiloau	Aliikihonua	
101. Aliikilohouua	Heanaipu	
102. Aliikilouli	Hoowili	
103. Aliikilokai	Ume	
104. Aliikilonalu	Obi	

(E HOOMAU A AKU ANA.)

Maikai Hemolele ka Lau Ika Oia

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLF, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I KUKALAI A I O HE KANAWAI MAMALAHOA.

I keia hoouka kaula ana, ua emi hope mai la o Kalanimalokuloku a Waipalua. Ua make like na aoao a i elua; eia nae, ua oi aku ka nui o ka make o ka poe o Maui i ko Hawaii poe; a no ka pakela nui kanaka maoli ma ka aoao mai o ka Moi o Maui, malalo o Kamohomoho, ua hiki ia lakou ke hoouka i ke kaula ana no ka wa lohi.

Ma keia kaula ana no hoi, ua ikeia no ke akamai o Kalanimalokuloku i ka alo ana i ka ihe, ka pololu a pela wale aku, a me ka nui no hoi o kona ikaika ma ka pahu ihe ana. Hookahi no ihe, elua, ekolu a eima kanaka e ku ia pahuna hookahi. A i keia kaula nohoi i ikeia ai ka ikaika o kekahi koa o Hawaii, o Kahanaumaikai kona inoa.

I ka nee hope ana o Kalanimalokuloku me kona poe koa a hoea i Kapukaolena ma Maulili, ilaila hoouka hou ke kaula me ka ikaika loa. A i keia hoouka kaula hou ana, ua komo iho la ka hopohopo iloko o Kalanimalokuloku-i-Kapookalani; a ua ano pahemo mai ka hopu ana i ka ihe a pahu aku.

I ka ike ana o Mulihale, ke kahu pono i o ua Kalanimalokuloku-i-Kapookalani i keia pilikia o kana aiii, o kona komo kino aku la no ia iloko o ka puoko o ke kaula, a hee aku la ke kaula a Kamohomoho ma.

A ma ia ano i loa ai ia Kalanimalokuloku he kowa manawa e emi hope ai, a ina aole ke koa, ka ikaika, ame ka wiwo ole o kahi kahu o ua alii nei, ina no ia la no, ua make ua ali la o Hawaii.

O keia wahi a Mulihale i ku ai e paio me ka wiwo ole no ke ola o kaula hanai, he wahi ahua ia, aia ma Alae, e pili ana me Kakalahale, ma ke alanui mauka o Kaniohaia. Ma keia wa, i ike iho ai o Mulihale i ka ulu nupanu, a o ke kae ame ka paapu i ka lauki, ia wa oia i kuhikuhi aku ai i kana hanai, ia Kalanimalokuloku, e holo iloko o laila e pee ai, a oia wahi, he kipi-pali oawawa.

I ka holo ana o ke alii a komo ma keia wahi a ke kahu i kuhikuhi mai ai, ua oia mau aku la no ke ku ana o Mulihale i ka hakaka ana; aka, i kona huli hope ana mai, e nana i kana hanai, aia hoi, ua nalowale ka ula o ka ahuula o ke alii iloko o ke kae. Huli no la no o Mulihale, a hoouka hou aku la no i ke kaula i na koa o Kamohomoho. Ua mau ke kaula ana a hoea i Wailoa a iho ma kela aoao o Kaumakani.

Hala ke kaula, pakele o Kalanimalokuloku, oia ai no oia ke noho la iloko o ka mawae kae. Ua ike na kamaaina o Kipahulu i kahi i pee ai o Kalanimalokuloku, aka, no ko lakou minamina i ua alii nei, a no ko lakou aloha nohoi iaia, aole loa lakou i ha'i aku i na koa o Kamohomoho no kahi e loa ai o Kalanimalokuloku.

(E HOOMANIA AKU ANA.)

—KAP—

Moololo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII)

Hoomakaukuaia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

-Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Maa o ko Hawaii nei.
Lahuikamaka.

654.	Aliikilohulu	ke kane, o Pelepele	ka wahine
656.	Aliikiloahu	"	Oioche
657.	Aliikilomakani	"	Melomelu

Ua hoikeia ma ka aoao 10 o ka Hoike a ka Maa Kuauhau Alii (Ahaolelo 1884 o ka helu eiaa o na hele ana a ko "Hawaii nei" poe i ke na Aha E, aia ia i ka hanauna 656 mai a Laila (w) mai. A ua aneane keia i ke au o Aliikilomakani me Aliikilola i hoikeia ae la, oia hoi na hanauna 656 me 657 ma keia hoonohonoho moololo kuauhau ana.

658.	Aliikilola	"	Tipoa	"
659.	Aliikilohoku	"	Kan lau	"
660.	Aliikilomalama	"	Nabele	"
661.	Aliikilomokalii	"	Hoopulu	"
662.	Aliikilokau	"	Kakelii	"
663.	Aliikilohooilo	"	Hulu	"
664.	Aliikaanaau	"	Lonu	"
665.	Aliikaanamalama	"	Kee	"
666.	Aliikaanaau	"	Papehuli	"
667.	Aliikilomoo	"	Moolo	"
668.	Aliikilokus	"	Kilohi	"
669.	Aliikiloalo	"	Anapu	"
670.	Aliikilohope	"	A-aa	"
671.	Aliikilomua	"	Pehe	"
672.	Mua	"	Wanaku	"
673.	Muapo	"	Haina	"
674.	Muahaka	"	Kulamau	"
675.	Mualele	"	Hilpe	"
676.	Muakaukeha	"	KaunakaPa	"
677.	Muakaukeha	"	Leaplo	"
678.	Muahalekapa	"	Hochali	"
679.	Muanoano	"	Navia	"
680.	Muakekele	"	Ipu	"
681.	Muahaipu	"	Kahiko	"
682.	Muakahiko	"	Waawaa	"
683.	Muawaa	"	Po-i	"
684.	Muapoi;oi	"	Helonaku	"

(E HOOMANIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 115.

POALUA, APERILA 10, 1906.

.05 KENETA O KE KOPE

Kano ke Kaha Poohiwi o Honokohau-e!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I KUKALAI A I O BE KANAWAI MAMALAEWA.

Ua mau ko ma alii nei pee ana ma ia wahi a hiki i ke ahi-ahi ana. Ua kii ia mai la oia e kona kahu, e Mulihele, a kau ma ka waa a hoi laua no Hawaii.

A hoea oia i Hawaii, halawai iho la oia me kona kaikuaana me Kamehameha. Mahope iho o ko laua uwe aloha ana, alaila hoike aku la o Kalanimakulohi i-Kapookalani i ka moolelo o ke kaha ana mawaena ona ame kona mau wahi kanaka ka-kaikahi ame na koa o Kamohomoho, me kona olelo pu ana'ku hoi:

"Mai ike ole oe ia'u. O ko'u make e no la ia, a loa ole la ia kaha keia halawai pu ana; aka, e ole no ke koa ame ka ika-ika o kahi kahu o kaha, pakele ai ko'u ola."

"Ina i make oe aohe i kana mai ua mea he pino; aka, ua ola mai la no oe; aohe nana ana'ku ia mau wahi kaulana aina liliu."

E hoomanaoia, he aina maa mau no o Kipahulu i ka noho mau ia e na 'Iii o Hawaii. O Kalokuokamaile ke alii o Eipahulu. O Heleloa i Kikoo ma Kipahulu kona wahi. O Kalokuokamaile, ke keiki a Kalanikupupuapaikalani Keoa. O Kalanilehua kona lusu makuahine.

Mamuli o keia maa o ko Hawaii poe alii i ka noho ma Kipahulu, Maui, a mamuli noboi kekahi o ka lilo mua ana oia wahi a hoea loa i Hana, i mau panalau no Hawaii, oia no kekahi mau kumu nana i hapai mai i ko Kamehameha noonoo e hohonua hou ma ia mau okana aina.

Ma ka hoike a ka mea kakau moolelo Aberahama Fernander, o ka wa i hoouna ai o Kamehameha i kona kaikaina ia Kalanimakulohi i-Kapookalani e noho ai aina ia Kipahulu a me Hana, a pela hoi me kona hoauheea ana mai ia mau okana mai, o ka makahiki 1786 ia.

E hoomaopopoia ma keia wahi, he aneane eha (4) makahiki okea mahope iho o keia kaha ana o Kalanimakulohi i-Kapookalani ame Kamohomoho, i hoea aku ai o Kamehameha i Maui, no ke kaha ana ia Kalanikupule: a oia hoi ka makahiki 1790, ma na malama o ka Vakalii.

Nolaila, he kowa manawa lohi okea keia e hiki ole ai i ka mea kakau moolelo ke kapae ae i ka nana ana i kekahi mau mea ano nui i hoea ae ma keia kowa manawa o eha (4) makahiki; a hooai koke mai i ko Kamehameha holo ana mai i Maui e kaha me Kalanikupule.

A mamua ae o ko ka mea kakau hoomaka ana ma keia mahela, he mea pono ke kamailio iki ia kekahi mea ano nui e pili ana i ka nohona obana o ka Moi Kamehameha.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei Lahuikanaka.

	ke kane, o Kaukahi	ka wahine
685. Muakamalulu	" Lulu	"
686. Muabelei	" Moolelo	"
687. Muakohukohu	" Kapili	"
688. Muakahukahu	" Fabu	"
689. Muaoma	" Anoano	"
690. Muanalulu	" Nalu	"
691. Muanaluhaki	" Pokii	"
692. Muanaulupoi	" Nanaku	"
693. Muanaulualohe	" Moku	"
694. Muanauluaikakala	" Hoonahu	"
695. Mualala	" Apiapi	"
696. Muahaipu	" Mahoa	"
697. Muapu'e	" Ahia	"
698. Muahanuala	" Mulemule	"
699. Muaikekele	" Akia	"
700. Muaiipoipo	" Lena	"
701. Muakalaikii	" Auhuhu	"
702. Muaiawaa	" Laaumele	"
703. Muaiopele	" Laalaa	"
704. Muaiopola	" Wahine	"
705. Muapali	" Kikana	"
706. Muahoopo	" Wahine	"
707. Muapali	" Kikana	"
708. Muahoopo	" Uia	"
709. Muauu	" Kahuli	"
710. Muahai	" Elieli	"
711. Mualupe	" Moomoo	"
712. Muakala	" Kapu	"
713. Muawekea	" Lau	"
714. Muahilo	" Eiwa	"
715. Muakahu	" Hiliahu	"
716. Muakahukahu	" Kaomi	"
717. Muamama	" Auwe	"
718. Muahilu	" Olopule	"
719. Muauoa	" Kaimai	"
720. Mualealea	" Kinika	"
721. Muainakalo	" Ninaha	"
722. Muahupu	" Niniahu	"
723. Muakauka	" Moemole	"
724. Muakumuka	"	"

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii, e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I. HELU 116.

POAKOLU, APERILA 11, 1916.

05 KENETA O KE KOPE

He Olina, he Leo na ke Aloha!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua oleloia, a hoes i ka M. H. 1735, he elua no wahine i ka ili o Kamehameha, oia o Kalola (w) ame Peleuli (w); aka, ma ia makahiki, ua lawe ae o Kamehameha iaia (Kaahumanu) i wahine hoao oia nana. Ua hanaia o Kaahumanu ma Kauwiki, (Ponahakeone, Kapueokahi, Hana, Maui, ma ka M. H. 1768. O kona makuakane oia o Keeaumoku Papaiahehe, a o kona luau makuahine oia o Namahana Akaleleonani.

Aneane ekolu (3) wale no makahiki mahope iho o ke kua o Mokuohai, ka wa au e kuu makamaka heluhelu i lohe ai i ka leo wiwo ole o ua Kamaliwahine opio nei e hea ae ana ia Kamehameha. e haawi aku iaia (Kaahumanu) i ke kino make o Kiwalao, i ka i ana ae:

"E Kalanimchameha—e! Me a'u hoi ke kino o ke alii!"

Ma ia wa he 14 no ka nui o na makahiki o Kaahumanu (ua pololei ole ka mea i palia ma ka Helu 58 o KA NA'I AUPUNI, oia hoi "he 16 ka nui o kona (ko Kaahumanu) mau makahiki." L. H.) Nolaila, i keia wa i lawe ae ai o Kamehameha ia Kaahumanu, o ka umikumamahiku (17) no ia o kona mau makahiki.

Nolaila, mamuli o keia lilo ana ae la o Kaahumanu i wahine na Kamehameha ua komo mai la he hoeeu hou iloko o na hana na'i aupuni a Kamehameha, mamuli o ka lilo ana o Kaahumanu "puuwai kila" i Moiwahine nana, a i hoku hookele waa no kona aupuni.

Ina he mea oiaio, ua hanaia o Kamehameha I, ma ka malamalama o Novemaba, o ka makahiki 1736, elike me na hoike a na Papa Hoike Manawa a Aberahama Fornander, S. M. Kamakau ame kekahi poe kakau moolelo Hawaii e ae; alaila, ma keia wa ana i lawe hoao ae ai ia Kaahumanu, i wahine oia nana, he kanahakumamaiwa (49) ka nui o kona mau makahiki, ua like ia me 32 ka oi o kona mau makahiki i ko ke aliiwahine Kaahumanu.

Ma ka la 24 o Mei o ka makahiki 1736, ua kaalo mai la he elua mau moku ma ke kapakai hema o ka inokupani o Hawaii, a ma ka la 26 mai, ku ae la ua mau moku nei ma ke kaikuaono o Kealakekua, Kona Hema. O keia na moku mua loa i ku mai i Hawaii nei mahope iho o ka make ana o Kapena Kuke, ma Kaawa'oa, ma ka la 14 o Feberuari, M. H. 1779.

Ua holo mai keia mau moku mai Ladana mai, Enelani. O ka inoa o kekahi moku o "Kini Keeki" (King George), malalo o Kapena Port'ok; a o ka lua o "Kuini Kaloke" (Queen Charlotte) malalo o Kapena Dixon.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukuaia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

(HOOPONOPONO—Mamuli o ke komo hewa ana o na inoa "Muapali," helu 707, me "Muahoopo," helu 708, ma ka helu i hala ma o ke kope kumu la i loa mai i ka mea kakau; oia he komo palua wale no ia mau inoa ma ia mau wah. O "Muapali" helu 705, me "Muahoopo," helu 706, na inoa pololei. Nolaila, e helu ana mai a "Muaunu" (helu 703) he hanauna kanaka 707 ia, a pela e nee mai ai a hoes ia "Muaikumuka," oia ka hanauna 722. ME KAKAU.)

723.	Muaikaunukukanaka ke kane, o Mokukoha	ka wahine
724.	Muaokalele	" Opilopilo "
725.	Muaokahaiku	" Meheia "
726.	Muaokahanuu	" Kamanuhaaha "
727.	Muaokalani	" Leleamio "
728.	Muamamao	" Aumalani "
729.	Muaununu	" Kahakaua "
730.	Muaokamoi	" Holi "
731.	Muaokaha-i	" Haehae "
732.	Muaokeoma	" Mano "
733.	Muaokekahai	" Opelele "
734.	Muaokaliko	" Ehu "
735.	Muaokapahu	" Kapilipili "
736.	Muaokahana	" Hapoe "
737.	Muaokahanai	" Hunu "
738.	Muaokaipu	" Ohekele "
739.	Muaumeumeke	" Pukapu "
740.	Muaapoi	" Ponouli "
741.	Muaahuliau	" Iehiwa "
742.	Muaipapio	" Keleuma "
743.	Muailoilo	" Pohopoho "
744.	Loimua	" Nani "
745.	Loikahi	" Pa-e "
746.	Loilua	" Piliuhaea "
747.	Loiloi	" Manukoha "
748.	Loikalakala	" Kanaia "
749.	Loiloloi	" Naio "
750.	Loilolohi	" Puhimaka "
751.	Loiluhoi	" Kalio "
752.	Loiloikaka	" Kalaniahu "
753.	Loiakama	" Poepoe "
754.	Loiopo	" Hiloauama "

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono i Hawaii.

BUKE I HELU 117.

POAHA, APERILA 12, 1916.

.05 KENETA O KE KOPE

Mohamohala i ka Wai ka Maka o ka Pua

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLF, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

O keia mau Kapena a i elua, ua hoesa mua mai no laua i Hawaii nei ma ka wa i ku mai ai o Kapena Kuke (Captain Cook) ma Kaawaloa, a make ai oia malaila. Nolaila, he mau Kapena keia ua kamaaina mua i na makalae o Hawaii nei.

Va ka wa i ku mai ai o keia mau moku Pelekane, ua kapa na kanaka ia laua o Alomakani ame Olo (a i ole, o Lo): a na keia mau moku i lawe mua mai i na lei pupu nunui i kapaia he olo

I ke ku ana o keia mau moku ma Kealakekua, ua nui na auwaa o uka mai o ka aina i holo mai e maauauwa a e piepiele i ka lakou mau mea kuai, oia hoi ka puua, ka maia nohoi, ka ulu, ka moa a pela wale aku; a o ka hao ame ka pauku ka-kaki na mea a na haole e haawi aku ai i na kanaka, make ka puua anana, na kakini moa, na ahui mai'a nunui a pela wale aku.

Aka, i keia launa ana mai o na kanaka mai uka mai o ka aina, me na haole maluna o ka moku, ua ano hopohopo na haole i ke ano hooulu haunaele o na kanaka; a manao iho la na Kapena a me na 'lii o luna o ka moku, aole paha he alii aimoku a alii nui koikoi e ae e noho ana mauka o ka aina ia wa; a oia paha ke kumu o nei mau hana hooulu haunaele a na kanaka o uka o ka aina.

He mea paha keia e hoomaopopo mai ana, aole ma Kaawaloa, a i ole, ma Kei paha, kahi i noho ai ke aloalii o Kamehameha ia wa.

Ua oleloia, ma ka wa i hoi mai ai o Kalanimakulohou-i-Kapookalani mai Maui mai, mahope iho e kona pakele ana mai make i ke kaua a Kamohomoho, ua pae oia i Kohala, a malaila oia i halawai ai me kona kaikuana me Kamehameha.

Elike me ka mea i hoike mua ia ae nei, o ka M. H. 1786, ka makahiki i hoounaia ai o Kalanimakulohou-i-Kapookalani e Kamehameha e ai aina ia Kipahulu ame Hana, a hoouheea mai ai oia (Kalanimakulohou) e ke kaua a Kamohomoho; oia no ka makahiki i ku mai ai na moku Pelekane i hoikeia ae la, ma ka malama o Mei; nolaila, ua hiki no paha ke koho iho, e noho ana no o Kamehameha ame kona aloalii ma Kohala ia wa, a oia ke kumu i nele alii kapu ai o Kealakekua ma, i nei wa i ku mai ai na moku Pelekane "Alomakani" ame "Olo," wahi a na kanaka.

No keia ano e o na kanaka, ua komo ka hopohopo iloko o na Kapena o ua mau moku nei, malia, ina e hoomau aku ana ko laua ku ana malaila, e ala mai ana he haunaele, a anolike hou no paha auanei ia haunaele e ala mai ai me ka haunaele i make ai o Kapena Kuke, nolaila, mahope iho o ke ki ia ana o kekahi mau pukunahi i mea hoomaka'uka'u i na kanaka, ua hii ia ae la na heleuma o ua mau moku la, a holo mai la laua.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka manao o ka Poe Kahiko no ke Kumu Mua o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

	ke kane, o Uhuau	ka wahine
755. Loiloinni	" Moku	"
756. Loipouli	" Leleiona	"
757. Loimia	" Haikala	"
758. Loiapele	" Nakulu	"
759. Loiahemahema	" Kukala	"
760. Loiakio	" Hiipoi	"
761. Loialuluka	" Olo	"
762. Loiahamahama	" Papaa	"
763. Loiololo	" Hano	"
764. Loikolohouua	" Mahoe	"
765. Loipulau	" Kaloa	"
766. Loianomeha	" Pokipoki	"
767. Loikinikini	" Kinikahi	"
768. Ioimanomano	" Holiolio	"
769. Loiloimai	" Alohi	"
770. Loiloikapu	" Aheaka	"
771. Loiloikala	" Niao	"
772. Loiloinahua	" Wali	"
773. Loiloipili	" Walihooke	"
774. Loiahua	" Nohopali	"
775. Loikulukulu	" Galimu	"
776. Loihalulu	" Kahiona	"
777. Loihalululu	" Lukama	"
778. Loiloilele	" Kahikahi	"
779. Loiloipa	" Waiteha	"
780. Loipakeke	" Nanini	"
781. Loiloipo	" Hinalo	"
782. Loiloinololo	" Lahi	"
783. Loikamakele	" Keleakaku	"
784. Loihialoa	" Iahipoko	"
785. Ioimanuwa	" Pauha	"
786. Loikalokalo	" Kahaka	"
787. Loihiihi	" Piopio	"
788. Loihilimau	" Hoo'aukau	"
789. Loimoemo	" Hoololi	"
790. Loipilopilo	" Puapua	"
791. Loikoikoi	" Mahi'ao	"
792. Loikoiii	" Kulukau	"
793. Loilololo	" Kealanuu	"
794. Loiloloikapu	" Kinana	"
795. Loilalalo	" Pulelehu	"
796. Loiloinaka	" Milimili	"
797. Loiloila	" Apoo'eehi	"
798. Loiloikapaa		

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU IIS.

POALIMA, APERILA 3, 1916.

OS HENATA O KE KOPE

O Kuu Wai Liko Pua Hinano!

HE MOOLELO NO

KA NA'I AUPUNI O HAWAII.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Holo mai la na mau moku nei a hoee i ka mokupuni o Oahu ma ka aoao hikina, ma ka la 1 o Iune; a ma ka la 3 mai, ku mai la lona ma Waiatae. I a hoike ae o Kapena Portlock, ma ka wa a lakou i ku mai ai ma Waiatae (ma keia M. H. 1786), ua paha maoli ke kaha o Waiatae i na kanaka, a ua paa pono hoi ka aina i ka mahiaina. Ua ku ua mau moku nei ma keia wahi no na la eha (4) no ka hoopihana i ka wai (maoli) ma ke kua ana mai i na kanaka o uka nei o ka aina, ma ke kumukuai haahaa palaueka loa a kakou e olelo ae ai i keia wa, oia hoi, I kui kakia maoli (six penny nail), make hookahi h e wai o elua (2) galani ka nui.

Ma keia wa i ku mai ai keia mau moku Pelekane i Oahu nei, ua ike o Kapena Portlock i na pahikaua puhaka apau a Kapena Kuke i kuai a i heolilo ia aku ai i na kanaka o Hawaii, e paha mai ana e na koa o ka Mei Kahakili.

A he mea paha keia e hoomaopopo mai ana, eia o Kahakili i Oahu nei me kona poe koa i ke kaha, oia hoi kela holo ana mai ona e kaha me Eshahana ma ka M. H. 1783; a oia mau noho no o na Mei nei o Maui a hiki wale i nei ku ana mai o nei mau moku Pelekane.

Ma Oahu aku nei, holo keia mau moku a ku ma Waimoa, Kanai, ma ka la 13 o Iune, 1786. Ma na malamaha hope o na kahiki, oia paha o Noveramba ae e Dekemaba, ua hoi hou mai no keia mau moku a ku ma Hawaii, Maui, Oahu ame Kanai. I ke ku hou ana o na mau moku nei i Oahu nei ua hoike ae o Kapena Portlock, i kona ike ana ia Kahakili ma ka la 1 o Dekemaba (1786).

Wahi ana: "He kanaka nui i nipi oia, maikai kona oiwi kino, a he arane kamahaona mau makahiki, a ma ka E o maopopo aku, he kanaka reeneo maikai, a malalo nui ia e kona mau malama." Hoike ma la noho oia (Kapena Portlock) ia wa, aho inu awa o Kahakili aole noho ona i nu wai-ona, a i ole, inu waina hoi. Ua ike a keia mea mamuli o ka Kahakili holo ana, aole e inu ia mau mea ma ka wa i laawia nei ai ia mau waioua malalo o ka moku.

O ka olelo ma o Kapena Portlock, ma kona wa i ike ai ia Kahakili ma Oahu nei ma ka M. H. 1786, ma ka la 1 paha o Dekemaba, he 50 ka nui o na makahiki o Kahakili ia wa, he mana kuhewa ia. Ua hoikeia ma ka Papa Hoike Manawa a ka mea kaka moolelo S. M. Kamakau, ua hanauia o Kahakili ma ka po o Aka, ma ka M. H. 1776 nolaila, a hoee mai i ka M. H. 1786, ua hiki ko Kahakili mau makahiki i ke 80. O ka nui o na makahiki o Kahakili, mamuli o ke alakai a keia Papa Hoike Manawa a S. M. Kamakau, a hoee i ka hanau ana o Kamehameha I, ma ka M. H. 1786 he 30 makahiki.

(E HOOMAUA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomauiakia e J. M. Purpoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Ka mana o ka Poe Kahiko no ke Kumu Maa o ko Hawaii nei
Lahuikanaka.

	ke Kane,	o Pola	ka Wahine
799. Loimauamaua			
800. Loikukii		Hoppo	
801. Loimanini		Kakiwi	
802. Loipukapuka		Pollabe	
803. Loiomilu		Ieulan	
804. Loiomiliapo		Nahawilica	
805. Loiomakana		Hoolaumiki	
806. Loiokanaloz		Palahalaha	
807. Loioikiiki		Sulikalikeoma	
808. Loiohiikua		Kahiliapoapo	
809. Loiohiialo		Kahelhei	
810. Loiokanaha		Hilipalahalaha	
811. Loiokelua		Apuwaiol ka	
812. Loiohikaha		Ohiohikahanu	
813. Loiohialewaa		Palakeeka	
814. Loiolele		Mimika	
815. Loio		Kilika	
816. Pola			

Ua oleloia i keia wa i make ai o Kupolohialimua-olipo ke kahi kaikunane o Lailai (w). Ua like me 816 hanauna ia mai ko lona wa mai i hanau ai, nolaila ua like na makahiki i ola ai keia kanaka me 6 mano, 1 lau, 3 kaau me 5 kauna, me 2 keu.

I keia manawa noho i pau ai ka Wa Umikumamakahiki o ke Au Elua o ke Kumulipo a hoomaka ka Wa Umikumamalu o ke Au Elua o ke Kumulipo.

Wa Umikumamalu o ke Au Elua o ke Kumuhonua
Kumulipo--Na Hanaua Lay Alii o keia Wa.

O keia ka hoomaka ana o ka Wa Umikumamalu o ke Au Elua o ke Kumuhonua-Kumulipo; a eia iloko o keia Wa i komo ai na hookumu kuaulu ana o kekahi mau mookuaulu he nui o Hawaii nei, elike la me ka mookuaulu o Puukahonua, Puannu, Paialakani i ole, Opaialakani, i ole (a i ole, Oloolo) Kumuhonua, a pela aku. E hele ana keia mahale kuaulu a lona o Waka ame Papa.

817. Opaupuu	ke Kane	Laanika	ka Wahine
818. Opaupue		Pejo	
819. Opuumauna		Kapuu	
820. Opuuhaha		Leleao	

(E HOOMAUA AKU ANA.)

Ka Na'i

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE I HELU 119.

POONO, APERILA 13, 1908.

Ke Lei Nei Au i

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLF, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua hoikeia ae la keia hoakaka, e ka mea kakau, i mea e hiki ai ke hoomaopopoia, a hoea i ka M. H. 1786, ka wa i ku mai ai o Portlock ame Dixon, elike me ia i hoike mua ia ae nei, he 80 ka nui o na makahiki o Kahekiki ia wa; a he 50 ka nui o ko Kamehameha mau makahiki. MEA KAKAU.)

Mahope iho o ke ku ana mai o keia mau moku, a i ole, ma ka manawa nohoi e aneane ana ia wa, ua ku mai la ma ka moku kupuni o Maui, ma ka la 28 o Mei, 1786, he elua mau moku manuwa Farani, malalo o ka nohoalii kiekie ia ana e La Perouse

Olelo o Prof. Alexander ma kana "Brief History of the Hawaiian People," ua ku mai keia mau moku ma Honuaua, Maui Hikina. Olelo hoi o Aberahama Fornander ma kana buke elua, "Ka Lahui Polunesia," aoao 230, ua ku mai ia mau moku ma kahi kokoke i Lohaina. Ua kulike keia mana o Mr. Fornander me ko ka mea kakau moolelo Jarves. A ua olelo ae hoi keia mea kakau moolelo, he poe kanaka Farani na haole mua loa i hehi i ka lepo o Maui.

Mai hea mai la ia mana o loa ai i keia mea kakau moolelo, aole i ikeia. A he mea makehewa nohoi ke kamailio ana ma keia wahi o ko Kamehameha moolelo

He nui a lehulehu loa na moku o ko na aina e i ku mai ai i Hawaii nei mai ka M. H. 1786 a hoea i ka 1790, ka makahiki a Kamehameha i nee ai no ke kua ana ia Maui.

Ma ka malama o Augate, 1787, ku mai la ka moku "Nootka," e noho alii moku kiekie ia ana e Kapena Meares. A o ka moku keia nana i lawe aku o Kaiana, i Kahiki, oia hoi i Canton, Kina. Ua oleloia he ekolu poe kanaka Hawaii i holo pu me Kaiana ma keia huakai i Kina, ma ke kulana-kauhale o Canton. Ua hoikeia nohoi ma ka wa i hiki ai o Kaiana ma ke kulana-kauhale o Canton, ua hookipa maikai ia aku oia e na haole Pelekane e noho ana malaila.

He kanaka kulana hiehie maoli no o Kaiana ma kona mau ano a pau, pela ka mea i hoikeia nopa. A i kona hele ana ma na alanui o Canton, me kona papale mahiote ma kona poo a me kona kapa ahuula hoi maluna iho, na lilo oia i mea nana nui ia me ka piha mahalo nui ia e na haole Pelekane ame na kamaaina ia wahi.

A i kona hoihoiia ana mai i Hawaii nei, na kekahi o na moku o Kapena Meares i kapili ai, oia hoi ka moku "Iphigenia," i noho alii moku kiekie ia e Kapena Douglass i hoihoi mai iaia i Hawaii nei. Ma keia hoi ana mai o Kaiana mai Eina mai, ua haawi mai la kona mau hoaloha ma Canton iaia i ka bipi, ke kao, ka pelehū; e lan hoi na kumu lemi me ka alani; na pu a me ka punda ame na waiwai e ae he nui.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peopoe, no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamoolua o ke Au Elua o ke Kumuhouua Kumulipo—Na Hanauna Lau Alii o Ihoia Wa.

821.	Opuukalaua	ke kane, o Manka-o	ka wahine
822.	Opuuhanahana	"	Kilokau
823.	Opuuhamahama	"	Halalai
824.	Opuukalauli	"	Makele
825.	Opuukalakea	"	Opuete
826.	Opuukalahiwa	"	Opuumakau
827.	Opuukalalele	"	Lelepau
828.	Maunanui	"	Makelewa
829.	Maunane	"	Holipu
830.	Maunapapapa	"	Kanaua
831.	Maunahiolo	"	Haneene
832.	PUKAHONUA	"	Lalohana

Ma kekahi mookuauhau o ka inoa o keia kanaka o Opukahonua aka, o ka inoa nae o ka Wahine e nei kanaka ma ia mookuauhau oia o Lana. A o Lalohana (w) i hoikeia ae la, oia ka wahine a Puukahonua, he wahine oia na Nana-Nuu (k) ma ka mookuauhau Kumu-Uli.)

833.	Hookuku	"	Hawa'awa
834.	Hoopipili	"	Hanomoo
835.	Kanioi	"	Hakauwila
836.	PUANUE	"	Lalomal

(Eia ka hoomaka ana o ka mookuauhau o Puanue, elike me ka mea i hoikeia ma ia aono; a e like nohoi me ka mea i hoikeia ma ka Moolelo Hawaii i hooponoponoia ai e Rev F. J. Peopoe, noao S. E. ikeia ana ma keia hoomakaukauia i ka mookuauhau, aia ka hoomaka ana o ka mookuauhau o Puanue ma ka hanana 836 mai o Laloi (w). Mai a Puanue mai a hoea ia Kamaunakuhouua (w) ka wahine a Paialani, a i ole, Opuukahouua, hanana 837 ma hanauna.)

837.	Kapoo	"	Karawana
838.	A-a'a	"	Houana
839.	Piowai	"	Aapaa
840.	Nauand'u	"	Makohani
841.	Haulanulakea	"	Huku

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 120.

POAKAHI, APERILA 16, 1906.

NO KANETA O KE KOPE.

He Lei no Liawahine i ke Kuahiwi!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLF, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I keia hoi ana mai o Kaiana, mai Kina mai, aole i ku mua mai ka moku i Hawaii nei, aka, ua hala loa i na kapakai o Amerika; a malaila i holo kalepa ai ua moku nei, no kekahi wa loihii; nolaila, ua pau na holoholona i haawii mai ai iaia i ka make. I ka holo ana mai o ka moku i Hawaii nei, lohe iho la oia no ko Kaeo manaole maikai ole nona, nolaila, ua holo loa ko lakou moku a hooa i Hana, Maui, Dekemaba 6, 1788 a mai laila aku hooa i Kealakekua.

A i ke ku ana o ka moku "Iphigenia" ma ke kaikuono o Kealahou ma ka Ia 29 o Dekemaba, M. H. 1788, wahi a kekahi poe kakau moolelo; a wahi hoi a kekahi poe, o ka malama ia o Ianuari o ka M. H. 1789, e noho ana o Kamehameha ia wa ma keia wahi; a ua holo mai la o Kamehameha maluna o na waa kau-lua, a he umikumamalua hoi ka nui o na waa kaulua, i holo mai ma keia huakai hookipa ia Kaiana. Ua uhi paa ia na waa i na ahuula, ku noboi na kahili kapu o ua Na'i Aupuni nei. Oiai na waa o ua Paiea nei e nee mai ana i ke kai, ma ke alabele e hooa mai ai i kahi e ku nei ka moku, ua haawi aku la ka moku he mau kipu aloha ana no ua Moi ai-moku nei o na Kona, na Kohala ame kahi mahele o Hamakua.

(Ua olelo mai o Jarves ma kana moolelo Hawaii (ka 4 o ka hoopukaia ana, aoao 68.) ma ke kaikuono o Kawaihae i ki'ia ai na pu-kuniahii i ko Kamehameha wa e noho ana malaila.

Ua halawai iho la o Kamehameha me Kaiana maluna o ka moku, a peia hoi me na 'lii aimoku o Hawaii nei ame Kaiana, ua ikeia ae la, aole wahi o Kauai e noho ai o Kaiana, nolaila, ua au'a aku la o Kamehameha ia Kaiana e noho laua i Hawaii, a ua ae nohoi o Kaiana i keia kaohi a Kamehameha.

A oiai elike me na mea i hoike mua ia ma kekahi mau he lu i kaa hope ae nei, he alii no o Kaiana i nobo pu me Kamehameha, nolaila, o keia leo au'a a Kamehameha e noho pu hou no laua i Hawaii, aole ia he leo malihini ia Kaiana, nolaila, ua noho no oia me ke alii me Kamehameha.

He mea pono paha ka hookomo ma keia wahi i na mea a ka mea kakau moolelo S. M. Kamakau i hoike mai ai ma kana buke moolelo kakau-lima (kope) e paia nei e ka mea kakau, oiai e hele aku nei keia mau mea kahiko pili na olelo o Hawaii nei i ka nalowale; a oia hoi ka mea e pili ana i keia holo ana mai o Kaiana i keia hoi ana mai a halawai ai me Kamehameha ma Kona, elike me ia i hoikeia ae nei:

"I ka nobo ana o Kamehameha ma Kona, Hawaii, ku mai la kekahi moku ma Kealakekua; o Kapena Kane, ke alii moku. O Kaiana kekahi maluna oia moku, he moopuna na Keawe.

(E HOOMAU'IA AKU ANA.)

KA

Moolo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamalua o ke Au'Elua o ke Kumuhana
Kumulipo—Na Hanauna Lau Alii o keia Wa.

842.	Mahikoha	ke kane, o Hinahookaea	ka wahine
843.	Oopukoha	" Kumananaiea	"
844.	Hawaii	" Ulunui	"

(He inoa kahiko loa o Hawaii, elike me ia i hoikeia ae la. Ua loa mua keia inoa he mau haneri hanauna mahope lilo loa aku o ka loa ana mai o Wakea ame Papa. Aole i kuikahi ka manao o ka mea kakau me ko ka Papa Kuanahu Alii, elike me ia a lakou i hoike ai maloko o ka lakou Hoike i ka Ahaolelo o 1884, ma kahi e olelo ana: "O kahua olelo Hawaii, he inoa hou ia; a no ke au 902.?) o na hanauna mai a Lailai mai i ke au o Wakea. He inoa Hawaii okoa no ia i ikeia ai i ke au o Wakea; a he inoa Hawaii okoa no keia i ikeia ma ka hanauna 844 mai a Lailai mai.

O keia Ulunui e oleloia nei ma keia wahi, aole ia o ka Ulunui wahine, a Kupolokalili i hoikeia ma ka hanauna 451 mamua ae nei he Ulunui okoa no keia; a no kela Ulunui wahine, a Kupolokalili ka mea i hoikeia ma ke Mele Nohona o Kaula a Kalana, penei:

"O lele aku keia o Wawau,
O Upolu, o Pukalia-iki
O Pukalia nui, o Alala,
O Pelua, o Palana, o Holani.
O ke Kuina, o Ulunui, o Uliuli,
O Welemele, o Hiikua, o Hiialo,
O Hakalauai: apo ka lani."

882.	Kekihe	"	Kekilaau
883.	Makuaikawao	"	Ikawaellilo
884.	Makaukau	"	Hahalua
885.	Kalolomauna	"	Kalolomauna
886.	Kalolopiko	"	Kaloloa'a
887.	Aa	"	Wakauu
888.	Kauwila	"	Uhiuhi
889.	Palipali	"	Paliuoo

(E HOOMAU'IA AKU ANA.)

Ka Nahi Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 121.

POALUA, APERILA 17, 1906.

LAHONA O KE KOPU

Hoike Koho Balota Mai Wasinetona

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A LOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

O Ahuula, ka makuakane, ke keiki a Keawe, ka Moi o Hawaii, a o Kaupekamoku, ka makuahine. Ma Kauai ko Kai-ana holo ana, a ua noho iho kona mau hoahanau ma Kauai. oia hoi o Namakeha ame Nahiola.

"I ke ku ana mai o Kaiana ma Hawaii, halawai pu iho la ia me Kamehameha, a hoopunahelu aku la o Kamehameha ia Kaiana (elike no me ko Kamehameha ano mau, he pulama i na kanaka iwi koko-apau) Haawi aku la o Kaiana ia Kamehameha i ka pu-kaupookiwi ame na pukunahi, he nui wale. Au'a iho la hoi o Kamehameha ia Kaiana e noho i Hawaii, me ka i ana aku:

"Eia ka aina; eia na 'Ili, eia na makaainana; e noho kakou i Hawaii nei. Mai hoi oe i Kauai ame Oahu"

A ike iho la o Kaiana, he mau olelo maikai ka Kamehameha; a he mau hoahanau nohoi, kekahi e noho ana ma Hawaii, oia hoi o Kalanikuiwa ma, o Kaiana Ukupe, ka makuakane o Kaiki ewa a e ka hanauna alii o Hawaii.

Manao iho la nohoi o Kaiana, ua pono ka noho ana i Hawaii, i ka aina kauoha mai na kupuna mai. Aka, olelo aku la nae oia ia Kamehameha e kii oia i kona mau hoahanau ia Namakeha ame Nahiola i Kauai. Ua ae mai la no hoi o Kamehameha.

E hoomaopop ia o keia Kapena Kane i hoikeia ae la, oia no o Kapena Douglass o ka moku "Iphigenia" i hoihoi mai ai ia Kaiana mai Kina mai. A ua keia Kapena no maluna o kona moku i kii i ka wahine a Kaiana ame na hoahanau ona i Kauai, elike me ka makemake o Kaiana.

O ka mea maopopo: ma ka pewa hi'u o ka makahiki 1788, a i ole, ma ka malama o Ianuari 1789, aneane hookahi makahiki mamua ae o ka holo ana o Kamehameha, KA NA'I AUPUNI i ke kua me Kalanikupule i Maui, aia o Kamehameha ia wa ma Kealakekua, Kona Hema.

Nolaila, mai keia wa aku a hoea i ka nee ana o Kamehameha i Maui no ke kua, o ka mahale moolelo ano nui loa i keia ma ia kowa o ka manawa, ma ke ano hoi, ua pili pololei ia mahale i ka moolelo o Kamehameha, oia ke ku ana mai o na moku o hulu, "Eleanora," Kapena Metcalf (Meka) ame ka moku-kuna "Fair America" i noho Kapena ia e ke keiki pono no a Kapena Metcalf, nona hoi ka nui o na makahiki ia wa, he umikumamawalu wale no.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakauikaia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamolu o ke Au Elua o ke Kumamama
Kumulipo--Na Hanauna Lau Alii o keia Wa.

(HOOPONOPONO—Ma ko makou helu o nehinei, ua puka aku na helu 882, 883, 884 a pela aku, e hoomaka ana mai a Kekihai aku, a hoea i ka helu 889, oia hoi o "Palipali," o ka pololei o ka hoonoho ana o keia mau helu, oia ka hoomaka ana mai a "Kekihai" aku, he Helu P'anauna 845 ia, a pela e nee ka'i like aku ai a hoea ia "Palipali," oia ka Helu P'anauna 852. A mai laila mai hoomaka hou, penei:

853.	Punalauka	ke kane, o Punalauki	ka wahine
854.	Piheeluna	" Piheelalo	"
855.	Malanaopioji	" Pikanunui	"
856.	Malanaop ha-e	" Pihaehae	"

(Penei ka hoike a ka Moolelo Kahiko ma keia wahi.

O Malanaopihue ke kane, o Pihaehae ka wahine, ne hanau mai o Kihalaupoe (k) me Kepoo (k) a o Halulu O Kihalaupoe (k) ka mea i olelo aku i kona makuahine, o Pihaehae, penei: "Aueha oe, o ka makuahine; no ko'u aloha ia oe, no ka nui o koa luh i ka iwi ana i kahi aahu ame ka ai; nolaila, e kanu ola mai no oia'u. A make ka hoi au, alaila, e ulu mai auanei, he elua mau laau ma kahau i kanu ai ia'u. He wauke ka laau mua; a he ulu ka lua o ka laau. O keia mau laau a i elua he mau kino no ia no'u. O ka ili auanei o ka laau mua, oia ka wauke, oia kau e kuku ai i kapa nou. O ka laau ia ma kupluna hema. A o ka laau hoi e ulu ana ma kau lina akau, he ulu ia. O kona hua, he mea ai ia nau."

Ua hooko ka makuahine o Kihalaupoe i keia kauoha a ke keiki. Ua kanu ola ia oia, a ua ulu to mai la ka laau wauke ame ka laau ulu. A pela i loa ai ka lolo wauke ia Pihaehae w. Aue kana kane, ame ka laua mau keiki.

O Kepook, hoi ame Haulu w. kona makuahine manu, ma keia mahale o ka moolelo kahiko, ua pi'o no laua ia laua iho. Oia, o Halulu w. he mana kanaka no ia. A na laua mai he hanauna kanaka e hoomaka ana ma o Oluia ia; a, oia kai noho aku ia Kauikau w. hanau e Kekonak. a pela aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 122.

POAKOLU, APERILA 18, 1906.

DE KENETA O KE KOPE

Na Balota Kue Kanawai I

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A LOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ma na malama o ke kau hooilo o ka makahiki 1789, ua hooe mua keia mau moku ma na kapakai o ka mokapuni o Hawaii, a mahope iho, ua holo loa mai la ka moku "Eleanora" no ka mokupuni o Vau. Ua ku keia moku ma Honuaua, ma na la hope o ka malama o Feberuari, 1791. Eia maluna o keia moku o John Young (Keoni Ana oia hoi o Olohana, wahi a na kanaka.

E hoomanaoia o keia haole o Olohana, oia kekahi lima kua ikaika o Kamehameha i ka na'i aupuni ana mahope mai; a ua pili ko Olohana moolelo oia noho ana mai me ka moolelo o Kamehameha.

Ma ka wa i ku mai ai keia moku Eleanora ma Honuaua e noho ana o Kalola w. a o Honokawailani kekahi o na wahine a Kalaniopuu, Moi o Hawaii i make, ame Kaopuiki, kana kane ia wa ma Olowalu. Ua oleloia mai kahi i ku ai ka moku "Eleanora," a hooe i Olowalu, kahi a Kalola ma e noho ana, he umikumamalima mile.

I ka lohe ana o Kaopuiki i ke ku ana mai o keia moku haole ma Honuaua, ua makemake iho la ia e holo aku ilaila i ke kuai hao (iron), pu, ka lole ulaula ame na waiwai e ae; eia nae, o ka pu nae kana mea i makemake loa ai e loa mai.

O na waiwai a Kaopuiki a pela hoi me kona poe kanaka i lawe aku ai maluna o na waa no ke kuai ana me ka moku haole, oia ka puua, ka moa, ka uala ka maai'a, ke kalo ame kahi mau waiwai e ae he nui.

Ua makaukau keia mau mea ia Kaopuiki, a ua holo aku la no ia me kona poe kanaka a me na waiwai a lakou i hoomakaukau ai a pae i Honuaua.

I ka holo ana aku o na haole i uka o ka aina, a kuai iho la lakou i na puua ame ka ai a Kaopuiki. Aole nae i pau ka lakou mau mea i ke kuaiia, ua poeleele e.

A i kekahi la ae, ua holo maoli no o Kaopuiki ma a pii iluna o ka moku e kuai a e kalepa ai i na mea maaauwa a lakou, aka, aole nae i holopono keia huakai a lakou mamuli o ka nui o ka huhu o ka haole. Aole lakou i aea e pii aku iluna o ka moku. A o ka poe e hooe ana e pii aku iluna o ka moku, ua uhauiia mai la i ka laau a hiliia mai la i ke kaula me ka hooponopono ole.

I keia holo ana a Kaopuiki, ike iho la ia i ka lana o ka waapa mahope o ka moku, nolaila, kupu iho la ka manao i'oko ona e kii malu oia i us waapa la.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamalua o ke Au Eua o ke Kumukouua
Kumulipo—Na Hanauna Lau Alii o keia Wa.

Aka, ma kekahi mahele moolelo kahiko i pili i keia hanauna, na oleloia, he wahine kanaka maoli no o Halulu; a o kana kane no o Kepoo. O keia wahine o Halulu no Kohala, Hawaii oia. A mai ohalaku, ma ka lae o Upolu, kona holo ana a hiki i kahi i kapaia o Tahiti-mai-e-ka. He wahi keia, aia ma Kahaualea. O keia inoa nae, Tahiti-mai-e-ka, he inoa ia no kekahi heiau e ku ana malaila. Ua emi nae keia wahi he mau anana iloko o ke kai; eia nae, he ikeia iho no nae ia wahi e ka poe lawaia i ka la malie. I ka holo ana o nei wahine i keia wahi a hoi mai oia mai laila mai no kona aina ma Kohala, ua lawe mai oia i kekahi manu; a ua kapaia ua manu la ma kona inoa o "Halulu." A ua paa ka inoa o keia manu ma kekahi o na mele kahiko o Hawaii nei, oia ke mele kanikau a Niau i haku ai no Kaahumanu. A penei kekahi mau lalani o ua mele nei:

O Halulu o ka manu kani halau
O ku o kaha ka eheu o ia manu
Kani Kiwaa ka manu i Kawaluna
He k'no manu no ka lani kou inoa—e."

	ke kane, o Halulu	ka wahine
857. Kepoo	ke kane, o Halulu	ka wahine
858. Oliua	" Kauikau	"
859. Kikona	" Kaimai	"
860. Hoopulupulu	" Auna	"
861. Hoolehu	" Lapai	"
862. Kaulunokalani	" Kulele	"
863. Hoouka	" Aluka	"
864. Kanalu	" Hakihoa	"
865. Poi	" Leawale	"
866. Paepaemalama	" Kaumai	"
867. Kaulana	" Kaulalo	"
868. Palau	" Pawa	"
869. Nukuono	" Hopulani	"
870. Poshana	" Hanaku	"
871. Kaiwiloko	" Kamaka	"
872. Leua	" Kaeiwi	"
873. Hookahua	" Hoomalae	"

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 123.

POAHA, APRIL 19, 1906.

OS KEBETA O KE KOPE

Poino Weliweli ma Kapalakiko!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Nolaila, ua pae hou aku la lakou no uka o ka aina. Kalkali iho la o Kaopuiki i ka wa e hooko ai oia i kona makemake a hoesa i ke aumoe oia po ana iho, ua holo hou o Kaopuiki me kona poe kanaka i kai, no ka lawe malu ana mai i ka waapa o ka moku.

I ko lakou hoesa ana aku ua pauhia loa ia ke kiai waapa i ka hiamoe, a ua kii aku la o Kaopuiki ame kona poe kanaka a lawe mai la i ka waapa. Ua ooki lakou i ke kaula e paa ana ua waapa la i ka moku.

Ooki ae la lakou i ke kaula o ka waapa. Alaila, ua kaula mai la lakou i ua waapa nei, a kolo aku la ma ke alabele e hoesa ai i Olowalu. A i ko lakou hoesa ana i Olowalu me ua waapa nei, ua pau iho la ia i ka wawahia e Kaopuiki ame kona poe kanaka.

I ke ala ana ae o na haole o ka moku, ike iho la lakou ua nalowale ka waapa me ka haole nana e kiai ana. No keia nalowale ana o ka waapa a e ka haole kiai, ua kipu aku la ka moku "Eleanora" ia uka o Honuaua, a ua make kekahi poe kanaka.

Ua oleloia, o nei kanaka i make ma keia kipu ana a ka moku Eleanora, he kanaka ia i hele mai i ka maauauwa mai uka mai o Wailuku i Honuaua, a o kona inoa, wahi a ka "Olelo Hawaii" (Rev. J. F. Pokuea) o Keoho; a wahi hoi a S. M. Kamakau, ma kana buke kakaulima no ka moolelo o Kamehameha, o Kealoha ka inoa o keia kanaka.

He elua mau kanaka e ae; hookahi no Honuaua, a hookahi no Olowalu (Oloalu). A ua mana'ia na keia mau kanaka i hoike ae i ka poe na lakou i aihue i ka waapa; a i ole ia, ua noonoo honua no paha na haole no ka poe kanaka i kusi ai i ka puua, oia hoi o Kaopuiki ma.

Ua kapa na kanaka i keia kipu ana a ka moku "Eleanora" ia Honuaua, he kapa. Hookahi a elua paha la mahope iho o nei "kapa" ana a ka haole ia Honuaua, ua holo mai la ka moku a ku ma Olowalu i ke ahiahi.

I ke kakahiaka o kekahi la ae, kapu iho la o Kalola; ka wahine a Kaopuiki, a kau iho la ia i Kanawai; a ka inoa o ua Kanawai la he Mauumae. Aole aeia e holo kekahi waa i kai a pii na kanaka iluna e ka moku.

A o ka mea e holo ana i kai o ka moku, he hewa ia nona e puhia ai oia i ke ahi. He ekolu mau la o ke kapu ana o keia Kanawai "Mauumae" a Kalola, a i ka ha o ka la, ua noa ae la ke kapu.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumauana o ke Au Elua o ke Kumuhonua
Kumulipo—Na Hanauna Lau Alii o keia Wa.

874.	Kuiau	ke kane, o Kuiaeonaka	ka wahine
875.	Kapawaolani	" Kainio	"
876.	Manamanaokaloo	" Kaukaha	"
877.	Aukuu	" Koha	"
878.	Kakahiaka	" Kuua	"
879.	Kapoli	" "popumehana	"
880.	Kimana	" Kalimalimalimalau	"
881.	Polohilani	" Kalanimakuakaapu	"
882.	Wahilinaokalani	" Hemua	"
883.	Kapaia	" Hoolewaku	"
884.	Kakai	" Manawahua	"
885.	Oili	" Vohala	"
886.	Kapaeniho	" Okea	"
887.	Kaueku	" Kapua	"
888.	Kaopepe	" Kuka'ilani	"
889.	Nahia	" Hoomau	"
890.	Koel	" Iolelu	"
891.	Huakalani	" Kama'u-ala	"
892.	Nuukoiula	" "e'ekia	"
893.	Kaioia	" Meheau	"
894.	Kalalouana	" Hooulu	"
895.	Hakaloo	" Kalukau	"
896.	Kekoha	" Mahikona	"
897.	Pipili	" Ulukau	"
898.	Kaulamaokoko	" Kapiko	"
899.	Kaulakelemaana	" Hoomau	"
900.	Huakalani	" Hamaku	"
901.	Hainuawa	" Ulahuanu	"
902.	Laukohakoha	" Hoolihia	"
903.	PAIKALANI	" Kumukanikeka	"

Eia ka hoomaka ana o ka mookuauhau o Paikalani ame Kumukanikeka, kana wahine. O ke kumu nae o keia mookuauhau, e'ekia me ka mea i ikeia ma ka Moolelo Hawaii." i hooponoponoia ai e Rev. F. J. Pokuea (1858) oia o Puanue i haikela ae nei, ma ka hanauna 838. O ka inoa nae o keia kanaka, oia ai ma kela moolelo Hawaii ae la oia o Paikalani. O kekahi kakaula ana o ka inoa o nei kanaka, oia o Opaikalani. E ikeia auanei mai "Laila (w) nai a hoesa ia Paikalani he 904 hanauna; a mai a Opuupu (k) mai hoi, ka hanauna mua ma keia Wa 12 o ke Kumuhonua-Kumulipo he 88 hanauna, a mai a Puanue (k) mai hoi a hoesa ia nei (Paikalani) he 68 hanauna ia

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 124

POALIMA, APERILA 20, 1906.

55 KENETA O KE KOPE

Ola ke Kini o Poli-i ka Hua Manu!

HE MOOLELO NO

KA NA'I AUPUNI O HAWAII.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I keia noa ana o ke kanawai, ua nui na kanaka i holo aku maluna o na auwaa mai uka mai o Olowalu no kai, i kahi e ku ana ka moku, no ke kuai ana i ka lakou mau mea kuai i hoomakaukau ai. Aole no Olowalu wale mai no na waa maauauwa i holo mai ai, aka, no Lahaina mai, no Kaanapali, a mai Lanai mai kekahi poe waa.

Ua akoakoa nui mai la keia poe auwaa ma kahi e ku ana ua moku Eleanora nei, me ka ini nui o na kanaka e kuai aku i ka lakou mau mea kuai i na haole i loa mai kekahi paku a papaa hao paha, ka pupu-lei, ke aniani kilohi, ka upa ako lauoho ame ka pu toiai he wa kua nui ia o na mokupuni, a pela me ka lole ulaula ame ka aa-kahiki.

O keia paha ka lole i kapaia, he "Kane kopa elua;" oia, o ke "wane kopa mua," oia ka wa i ku mai ai ka moku nana i lawe ia Kaiana i Fina, elike me ia i hoikeia ae nei mamua.

Ua oleloia ma ka wa i ku mai ai na moku mamua aku o ke ku ana mai o keia mau moku ae la, i loa mai ai ka ilio i kapaia o "Boki."

I keia wa a na waa e akoakoa nei, ua hookapuaia ae la kekahi aoao o na moku Eleanora nei, aole e holoia ae e ka waa; a hookahi aoao o na moku la i hookapu ole ia; a oia a aoao i puuluulu aku ai na auwaa.

Ina e holo aku kekahi waa mamua o ka moku, la mahope ae paha o ka moku, o ka hailukuia mai la no ia i ka paku laau, ka pohaku ame na mea ano like. Aole i maopopo iki i na kanaka ke kumu o ka hoopuluuluia ana o ko lakou mau auwaa ma ka aoao akau o ka moku.

O na pani o na puka pu kunihi o na moku Eleanora nei, ua paa no i ke paniia. Aole hiki i na kanaka ke ike aku ia loko. A eia hoi na haole o ka moku ke hoonanea pu nei i na kanaka ma ke kuai ana i ka lakou mau mea kuai.

A na nobo palaka pu maoli iho la keia poe kanaka, me ka maopopo ole i ka lakou, eia he make weliweli i hoomakaukauia no jakou.

Oia lakou e nanea ana i na hana hookua-kuai a na poe mai o luna o ka moku, o ka wa ia a kekahi kanaka i holo mai ai mai uka mai o ka sina, o Akakane kona inoa. Oia holo mai nohoi ko keia kanaka a pii ana ilua o ka moku a ku iho la ma ka palekai. I kela wa i weheia ae ai na pani o na puka pu o ka moku.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomauiakouia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamaua o ke Au Ehia o ke Kumuhonua
Kumulipo—Na Banauna Lanu Alii o keia Wa.

901. Paikunulani	ke kane, o	"auikaiakea	ka wahine
905. Lialu	"	"Kapehele	"
906. Kanikumuhele	"	"oomauolani	"
907. Hoopiliani	"	"Nawihioilani	"
908. Ohemokukalani	"	"Kauhoaka	"
909. Pilihora	"	"Mahinaka	"
910. Hoamahinukala	"	"Palihoomace	"
911. Laiohopawa	"	"Kuawalono	"
912. Kulaimua	"	"Hoopialu	"
913. Laaumoea	"	"Mahiliakea	"
914. Hoopihihi	"	"Hooliika	"
915. Kiamanu	"	"Puunaueaken	"
916. Hoopailimua	"	"Hoopiimoea	"
917. Nakukalani	"	"Kaukealani	"
918. Naholokauibiku	"	"Aroapoka	"
919. Pepepekaua	"	"Puhiliakea	"
920. Hoomaopulani	"	"Abuahakea	"
921. Kukulani	"	"Awekeau	"
922. Kukauhaleaa	"	"Wakaama	"
923. Kukaimukanaka	"	"Hiliapale	"
924. Kukamokia	"	"Hauli	"
925. Kukahani	"	"Leleim imo	"
926. Kuka-Moi	"	"Hooahu	"
927. Kukalukini	"	"Puepue	"
928. Hoopilimoena	"	"Kahiolo	"
929. Hoopailani	"	"Mahikona	"
930. Lohalohai	"	"Lauhohola	"
931. Kelekan-i-kau'i	"	"Mokumokulani	"
932. Kanikaniau'a	"	"Meimeikalani	"
933. Keleikau'ulani	"	"Palimaka	"
934. Keleikau'upia	"	"Pitana	"
935. Keleikapouli	"	"Opioouka	"
936. Keleikamalazahiku	"	"Kuukuu	"
937. Hoobiolokalani	"	"Hoopalaha	"
938. Hoopihapiha	"	"Hoonu'anu'a	"
939. Hoopalipali	"	"Kuka'alani	"
940. Mihikulani	"	"Poupehiwa	"
941. Maunaku	"	"Kalelewa	"
942. Hoohihiha	"	"Hinapehilani	"
943. Piihiwa	"	"Naukelemanna	"
944. Kakelekaipu	"	"Laulaulani	"
945. Naki-ua-awa	"	"Poiao	"
946. Nanuu	"	"Kuhimakani	"
947. Narelohi	"	"Looonakaikui	"

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 125.

POONO, APERILA 21, 1906.

HE MOOLELO O KE HOPE

Hoolapa-ku o Pele i Kahiki—e!

HE MOOLELO NO

КАМЕКАМЕКА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua hoopihaiia keia mau pukuniahī me na poka pu kau poohiwi ame na kūi hao. Hoohuli pono ia mai la na waha o ua mau pu 'la mā kahi puukiuki loa o na auwaa e lana ana; a ia wa i kiia mai ai ua mau pukuniahī nei, a make iho la na kanaka he nui, a holo-a-i'a aku la ko lakou mau kino iloko o ka honu lipolipo o ka moana.

Ua hoike o John Young (Olohani) he mea i ike maopopo i keia hoomainoinoia ana o na kanaka, he nui hewahewa maoli ka poe i make. O na kino o kekahi poe "heana," me na makau i hoolouia ai, a huki ia aku la a pae i kula.

Ua kapaia aku ka inoa o nei hoomainoino ana a na haole i na kanaka, o "Kalolopahu," oia i ka huki ia ana o na kino heana i make a pae i kula, ua hu ae la ka lolo mailoko aku o na puniu poo, o kekahi poe heana. He weliweli ame ke ku i ka manaonao ke ahua-lala kukui ana o na heana i luku wale ia e na haole ma ke one o Olowalu.

Ua oleloia, he hookahi haneri a oi poe i make. He nui na makamaka o ka poe i make i hele mai e kumakena, na wahine, na keiki, na makua ame na hoaloha, a olo ae la ka pihe uwe. E kupinai ana na leo uwe helu o na wahine, na kupuna ame na makua i ka lakou mau lei aloha i pau i ka make i ka pu a ka haole. A wahi a Rev. F. J. Pokuea i olelo ae ai ma ka "Moolelo Hawaii" ana i hooponopono ai:

"I ka la hookolokolo e halawai ke Kapena o ua *Eleanora* ia me ka poe i make iaia. Na ka Lunakanawai Kiekie loa e hoomaopopo mai i ka pono ame ka hewa o ia hana."

Aole i ikeia ma ka moolelo e pili ana i keia luku mainoino ia ana o na kanaka ma ke Kai o Olowalu, o Kaopuiki kekahi i make.

O kekahi mea ano nui e pono ai ke nanaia ma keia wahi a oia keia:

Ua hoopuka o Kalola i kona kapu i kapaia he "Maumae." Ke ole ka mea kakau e kuhihewa, o ka inoa no ia o ka la o ka hebedoma ma ka helu kahiko o Hawaii nei, oia hoi o "Maumae."

O keia la, o "Maumae," he Poaha ia. O ka Poalima mai, o "Ahi-wela" ia; Poono, o "Ahu-awakea" ia, (a i ole, o Ohule Awakea); La Sabati, o "Kaha-kino ia la. Pau na la ekolu i ku ai ke kapu a Kalola. A ma ka la ae o "Anuenue Kau-kapakahī," oia ka Poakahi, noa ke kapu "Maumae" a Kalola; a oia ka la o ka hebedoma i luku hoomainoinoia ai keia poe kanaka e Kapena Metcalf o ka moku Eleanora ma Olowalu.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamalua o ke Au Elua o ke Kumuhouua
Kumulipo—Na Hanaua Lau Abii o keia Wa.

948.	Hoohewahewa	ke kane, o Hoopalepale, ka wahine
949.	Milimilipo	" Milimilipo "
950.	Ku'emaakalani	" Ohuku "
951.	Poopoolani	" Heanani "
952.	Kailiokalani	" Kilohipi'a "
953.	Hoopomalama	" Kaikahakea "
954.	Kunikunibia	" Malihona "
955.	Paniokaukea	" Pokaukahi "
956.	Polomailani	" Nakao "
957.	Polohiua	" Heiheiao "
958.	Kukukalani	" Panionio "
959.	Hool-pau	" Hololani "
960.	Nuualani	" Pahiola "
961.	Lanipahiolo	" Mukumulani "
962.	Hoomukulani	" Newaa "
963.	Hoonewa	" Kuaaala "
964.	Lanukuaaala	" Pili-meha-e "
965.	Hoopilimeha-e	" Niniaulani "
966.	Vanikalani	" Kalaniku "
967.	Hoonakuku	" Nahunahupuakea "
968.	Lanipuke	" Kakolo "
969.	Ahukele	" Oilihalo "
970.	Pioalani	" Pioalewa "
971.	Miahulu	" Pahulu "
972.	Minialani	" Kiihalani "
973.	Kuamakamalani	" Poona "
974.	Hoopilipilikana	" Pilikana "
975.	Nuakeapaka	" Holiakea "
976.	Palilaa	" Palikomokomo "

O ka hoomaka ana keia o na kupuna i loa mai ai o Papa (w) oia nohoi o Haumea. He poe inoa "Pali" wale no keia mai a Palilaa aku a hooe ia Paliku (k) i noho ia Palihia (w) a na laua aku o Palikaa (k) kai noho aku ia Palihiole (w) a nee aku a loa o Papa (w). Mamuli paha o keia mau inoa "Pali" o nei mau kupuna o Papa i oleloia ai ma "Ka Moolelo Hawaii" a Rev. J. F. Pokuea, "he pali kona mau kupuna a mau makua." Ua hooe pu iloko o keia hoomaka ana ka mookua-hau o Wakea. A e ikela ana keia makua ae nei. E nee ana mai a Palilaa (k) aku nei a hooe ia Palipalilaa (k) nana ka wahine o Palikomahilo; a na laua mai elua keiki: o Olole (k) (oia nohoi o Ooole-i-honua-mea, wahi a kekahi mookua-hau) ame Paliku k. Mai ke mana mai o Olole k. loa o Wakea k.; a mai a Paliku k. mai hee loa o Papa. Eia nae, he pae i iki ma keia wahi. Ma kekahi mau mookua-hau, ua oleloia o Paliku k. ka mua, a o Olole k. ka muli. Ma keia ano, he pili no o Wakea k. ia Papa w. i kapaia o Haumea w. E ikela ana keia makua ae nei.

Ka Nani

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE I HELU 126.

POAKAHI, APERILA 23, 1906.

He Lokomaikai ka Manu o Kamehameha

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I ke awakea ae o ua la nei, haalele iho la ua moku Eleanora nei ia Olowalu, a holo aku la no ka mokupuni o Hawaii, no ka hui ana me kahi moku "kialua" (schooner) Fair American, ka moku e noho Kapena ia ana e Metcalf Opio.

Ma ka la 17 o Maraki, 1790, ua kalewa ae la ua moku Eleanora nei mawaho o ke kaikuono o Kealakekua, a e noho ana no o Kamehameha ma Kealakekua ia wa. A malaila oia kahi i kali ai o ka hoea aku o kona kokoolua, oia kahi moku "kialua." Ua oleloia, e kalewa ana ua wahi moku nei mawaho ae o na kua-au o Kawaihae ma, Puako ma.

Maanei e kamailio ai kakou no ka make ana o keia wahi moku kialua ia Kameeiamoku. Ma ka hoomaopopo ana ma na moolelo kahiko e pili ana i ka make ana o keia wahi kialua, a ua maopopo, ua make mua ua wahi moku la, a mahope mai ku aku la ua moku Eleanora la i Kealakekua.

Ua pili nohoi ka moolelo o keia wahi moku kialua i ka moolelo o Kamehameha ma keia wahi, oia hoi eia maluna o keia moku kialua o Isaac Davis (Aikake) kekahi nohoi o na haole i kokua nui ia Kamehameha i ka na'i aupuni ana.

Ma ka wa i kaalo aku ai keia wahi moku ma na kai o Kawaihae, a e kokoake aku ana, a i ole, e kaalo ae ana no paha mawaho o Puako, e noho ana ia wa o Kameeiamoku ma Kaupulehu.

A i kona ike ana mai i ua wahi moku nei e holo aku ana, ia wa no i kena ae ai oia i kona poe kanaka ame kona mau hoahanau e hapai i na waa a lana i ke kai, a holo lakou iluna o kahi moku.

Hapaila aku la nohoi na waa a lana i ke kai, a hoonoioia aku la na kanaka o na waa. Eia na inoa o na kanaka i holo pu ai me ua alii Kameeiamoku nei no luna o ka moku: Nauki, Kuaiwa, Kuahiku, Manohili, Naluhi, Ahuole, Poe ame kekahi poe e ae, o na hoahanau o na o Kameeiamoku i holo pu ai me ia ma keia huakai, oia o Kalaukoa, Anuhou, Kauha ame Keakaokalani.

Holo aku la keia poe a pili i ka moku; a aia hoi maluna o ua wahi moku kialua nei, he ehiku no ka nui o na huole. O ke Kapena no, me Isaac Davis (Aikake) ame na luina elima. Ua holo lakou a pili i ka moku a pii nohoi iluna o ua wahi moku kialua nei. Ua oleloia, ua hookipa mai no na haole ia lakou me ka oluolu ame ka lokomaikai, a ua loa kekahi mau makana; aka no ka paa e ana o ka Kameeiamoku hoohiki mamua, na o loa ana iaia kekahi moku haole, e pepehia ana ia moku e ia, nolaila, ua nee aku la no lakou a hoopuni ae la i ua poe haole nei.

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomekahauiia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikunuanua o ke Au Elua o ke Kuumukouua
Kumulipo—Na Hanauna Lau Alii o keia Wa.

977.	Palimoe	ke kane, o Palialiku	ka wahine
978.	Palihoolapa	" Palimauna	"
979.	Palipalibia	" Haliomahilo	"

Hanau mai na laua keia mau keiki elua, oia hoi o OLOLO ame PALIKU. A na OLOLO mai me PALIKU na hanauna i loa mai ai o WAKKA me PAPA (W). Eia ma keia wahi o keia mookuuhau i hoohela ia ka mookuuhau o OL LO ame PALIKU. Ua ubai ka mea kakau i keia hoohohoho kuuhau ana o Olole ame Paliku (k) ma ke ano, he kaikua ana o Olole no Paliku, mamuli o ka hoohohoho kuuhau o ke mele Haikupuna o Kualii, ka Mo'i o Oahu nei, ke mele hoi i oleloia ai, ua hoohela maluna o Kauna hii, Mo'i o Keel.

Ka Mookuuhau o Olole.

Ke Mookuuhau o Paliku.

	KANE.	W. HINE.	KANE.	W. HINE.
980	OLOLO —	Olole oia	Paliku —	Palihai
981	Olole oia	Olole oia	Paliku	Palihole
982	Kaunohou	Halohe	Lakimaha	Koona
Ha au mai e—Kane me Hana lo, he mau hana.				
O Ahukai (k) ho lau mali.				
983	Ahukai	Holehona	Nalio, Kua	Puhakalo
984	Kapili	Kealohina	Kapemaha	Kaliohaka
985	Kawani	Kahala	Kapemaha	Kapemaha
986	Kawani	Kahala	Kapemaha	Kapemaha
987	Kahala	Kapemaha	Kapemaha	Kapemaha
988	Kahala	Kapemaha	Kapemaha	Kapemaha
989	Kahala	Kapemaha	Kapemaha	Kapemaha
990	Kahala	Kapemaha	Kapemaha	Kapemaha
991	Kahala	Kapemaha	Kapemaha	Kapemaha
992	Kahala	Kapemaha	Kapemaha	Kapemaha
993	Kahala	Kapemaha	Kapemaha	Kapemaha

(E HOOMEKHA AU ANA.)

Ka Nani

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE I HELU 127.

POALUA, APRILA 24, 1906.

He Lawaia Kaukini na

HE MOOLELO NO

КАМЕШАМЕША

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLF, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

• Na Kameeiamoku pono no i lalau ia Metcalf o'io, a kiola aku la iaia iloko o ke kai; a kena ae la oia i kona poe kanaka e pepehi i na haole. A ma keia pepehi ana o na haole, ua pakele mahunehune ae la o Isaac Davis (Aikake) Ua loa na eha manewanewa iaia; aka, ua lapaau ia no nae kona mau eha ma k- kauoha a Kameeiamoku.

O na waiwai i loa maluna o ua wahi moku kialua nei, he pukunahi, a oia ka pu i kapaia o "Lopaka," kekahi o na pu kuniahi kaulana loa a Kamehameha, he mau pu kaupohiwi, he mau pahikaua; he mau ko'i, he pauda ame na lole komo, a me kekahi mau waiwai e ae.

O keia mau waiwai apau, ua lawe ia a haawiiia aku ia Kamehameha, oia oia e noho ana ma Kealakekua. O Isaac Davis kekahi i lawe pu ia aku a haawiiia aku i na Paiea nei.

O ke kumu i ulu ai kela hoohiki paa ia Kameeiamoku, oia kona pii ana iluna o ka moku Eleanora i kahi wa mamua aku, a uhaui ai kona kua i ke kaula e kekahi haole. Ua olelo ia no nae, na Kapena Metcalf no i hili ia Kameeiamoku i ke kaula. No keia hana ino ia ana i puka ai keia hoohiki ma ko Kameeiamoku waha.

"Ina e loa ia'u kekahi moku haole, e make no ia moku ia'u"

Nolaila, mamuli o keia hana ino ia ana o Kameeiamoku e Metcalf, i paa ai ka hoohiki a ua alii nei, ke ike hou oia i kekahi moku haole, e make ana ia moku iaia.

Ua make mua anei ka moku kialua "Fair American" mamua o ka hea ana o ka moku Eleanora i Kealakekua, kahi i noho ai o Kamehameha? He ninau pili moolelo keia i pono ke imiia kona haina ma o na mea i hoikeia mai e ka moolelo Hawaii pili i keia mahale.

Ma ka la i ku aku ai ka moku Eleanora no ke kaisuono o Kealakekua, ma ka la 17 (paha) o Maraki, 1790, he Poakolu paha ia ia, ua lele aku la o Olohana ame kekahi poe luina e ae o ua moku la i uka o ka aina.

Ma keia lele ana a Olohana i uka o ka aina, ua paa pu aku la oia i ka pu ame kekahi pahikaua. Ua olelo o S. M. Kamekaku ma kana moolelo o Kamehameha (buke kakaulima) he 46 ka nui o na makahiki o Olohana ia wa.

E hoomaopopoia ma keia wahi, aia na manao nui a make-make iloko o Kamehameha e loa nui iaia na pu, a pela hoi me na haole i maamaa i ka lawelawe ana ia mau mea.

(E HOOMAULA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamao o ke Kahe o ke Kumuhoou
Kumulipo—Na Hanauna Lahu Alii o keia Wa.

Ka Mookunahan o Ololo.		Ka Mookunahan o Paliku.		
KANE.	WAHINE.	KANE.	WAHINE.	
993	Nahaekekana	Haneelina	Kapapauli	Kapapapohi Hannu ma: o Kapapanu. ka ma: ame Kapohoonu. ka nui.
994	Keavenui	Ishemanu	Kapohoonu	Kaanui. kainui.
995	Kahinakiaka	Luananinaki- pau	Ki ho'okoh pa pa	Mehakukoko
996	Kaluanabinakii akea	Hauhinakii- papa	Ispai-o	Melinikopani
997	Limanahinai- akea	Oho nah'nakii- papa	Papahoonu	Hanaua Na lala ma i hana ilo o Pap- kahoonu i ni o ka k. hana me Hana.

Ma ka mahale o Pomaia, ka muli o Liaikuhonua (k) i hoomaui ai ka mookunahan o Paliku (k) i hoikeia ae nei a loa o 'aumea (w) oia nohoi o Papa w. A o ko Liaikuhonua mahale kua-hau he mana okoa no kona i hele ai a loa o Kupulanakehau (w) kai noho ia Kahika, oia nohoi o Kahikoluamea w. a loa mai ai o Waka, i kapaia i kahi wa o Papanniakea.

O ka helu 992 i hoikeia ae 'a oia ka hoopuka ana o ke kua-hau Kumuhonua, i hookumu mau ia e kekahi poe kua-hau kahiko, ma ke ano, o ke kumu keia e nee mai ai ka lakou hana kua-hau ana. Aka, he mea pono no nae ke hooponopono ma keia wahi, he maawe mookunahan Kumuhonua e ae no kekahi. Oia Kumuhonua, ma la maawe Kumuhonua, o Liaikuhonua kana wahine. E hoikeia aku ana no keia Kumuhonua ma keia hepe aku: a pela no me kekahi mau mookunahan e ae. Ua hana ka mea kakau pela, i mea e hoululu poe ia ai na mahale Kumuhonua i keia o Hawaii nei i ole e nalowale mai ka Lahui Hawaii aku o keia wa ame ko angli aku nei hoi.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 128.

POAKOULU, APERILA 25, 1906.

OS KEMEA O KE KOPE

Manu ai Holo Kākia Kauloko I

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLF, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I keia lele ana o Olohana, ua hele loa aku la kana makai-kai ana a hala lilo i uka o ka aina. I ka hele ana a abiahi, ua mana'o iho la oia e hoi noluna o ka moku; aka, ua paa iho la oia i ka au'a ia'e Kamehameha e noho i uka o ka aina.

I ka hoi ana mai o ka waapa i lawe aku ai ia Olohana ma no uka o ka aipa, a hoea i ka moku, ua ikeia iho la ua nalowale o John Young (Olohana), nolaila, ua kali iho la ka moku no elua la nona. Ua ki ae la ua moku nei i mau pu no ke kahea ana ia John Young, eia nae aole oia i hoi iki mai.

Mamuli hoi o ke Kamehameha lohe mua ana mai i ka make ana o kahi moku kialua ia Kameeiamoku ma, a pela noho me kela pepehi mainoinoia ana o na kanaka ma Olowalu, Maui, e ka moku "Eleanora" e ku nei i Kealakekua, nolaila, ua hookapu iho la oia aole e holo na auwaa i kai i ka moku. Ua hopohopo oia, o hana ino ia mai lakou e ke Kapena o luna o ka moku.

Eia na olelo a ka mea kakau Jarves i hoike mai ai ma kana "Moolelo Hawaii" e pili ana i ko Kamehameha ike ana i ko Kameeiamoku lawepio ana i ka moku kialua:

"Ua inaina loa o Kamehameha no ka hana hoomainoino i lawelaweia ai e Kameeiamoku, oia i, he hana kua loa ia ana i hana ai i ke kanawai ana i kau ai. (oia hoi kela Kanawai Yamalahoa. L. H.) aka, mamuli o ka paa pono ole ana o kona kulana Moi maluna o ke aupuni ia wa, ua hiki ole ia ke hoopai ia Kameeiamoku. Eia nae, ua hoahewa aku oia i wa makua'lii nei ona me ka ikaika loa, a lawe mai la oia a paa iho la i ka mana o ka moku malalo ona; a ua kauoha oia e hukiia ua moku la a pae i kula, a e boihoiia aku hoi ia i kona ona, ina e hoea mai ana oia mahope mai. Ua oleloia no hoi, ma ka wa a Kamehameha i "nuku" ai ia Kameeiamoku, ua hiolo maoli iho no kona mau waimaka ma kona mau papalina."

A ua hoike hou mai ua mea kakau moolelo nei i keia mabele ano nui, penei:

"Mamua o ka holo ana o Kapena Metcalf no Maui iloko o 1789, ua aneane e lawe pio ia ka moku Eleanora e Kaiana. Ua hoikeia aku ka mana'o i ka Moi e na kanaka o Kaiana e hopu pio i ka moku, a e pepehiia ne kanaka apau o luna o ka moku, me ka hookoe ana nae i kekahi poe haole kakaikahi i poe na lakou e hookole i ka moku. Mamuli o ka loa ana o keia moku, e hoopuipuuia ai ka ikaika o kona mau auwaa kaua. O ka wa e hanaia ai keia hana, oia ka wa e kaulai ai na luina i na pea. O na kanaka o luna o ka moku i koe iho iluna o ka oneki o lakou ke pepehiia a make."

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

HE MOOLELO

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamalu o ke Au Eha o ke Kumuhonua
Kumulipo—Na Hanauna Lav. Alii o keia Wa.

Ka Mookuauhau o Ololo.

Ka Mookuauhau o Pahaia.

	KANA.	WABINE.	KANA.	WABINE.
998	Hikuanahinaki-akea	Wainanahinaki-papa	Homala	Honokam
999	Iwaa-ahinaki-akea	Lohananahinaki-nskiipapa	Kohauka	Kualokahu
1000	WELAAHILANINVI	Owe	Mohala	Luhakalau
1001	Kahikoluam a	Kupulanakehau	Kohaka niwes	Hinawanoa
1002	WAKEA	Kahokukelemona	Hinawaioki	
	Lihau:la Makulu		Hana mai o— (a) Mulinaha k. (e) Laumiha k. (i) Kahaula w. (o) Kahauakoko w.	

1003—Kukalaniehu KAHAKAUAKOKO
Hana mai o—
PAPA-NUI-HANAU-MOKU; oia
nohoi o Haumea

HOAKAKA—Ke ikeia ae la, aia ma ka hanauna 1002 mai a Lailai (w) mai i loa mai ai o WAKEA; ma ka hanauna 1003 hoi i loa mai ai o PAPA. Nola la, he hanauna mua o WAKEA no PAPA, ma keia mookuauhau. O MULINAHA (k), LAUMIHA (k) Kahaula (w) ame Kahauakoko (w) i hoikeia ai la, he poe keiki lakou apau na Kahokukelemona (k) ame Hinawaioki (w).

(a) Mulinaha k. ia Ipoi w

(e) Laumiha k. ia Kekahakalani w.

(i) Kahaula k. ia Kuhulihonua w.

• A o Kahakauakoko w. hoi; e nana ma ka helu hanauna 1003 i hoikeia ae la.

Nolaila, ua hoea mai la kakou i keia wa i ka loa ana o WAKEA ame PAPA, na kupuna mua wahi a kekahi poe o ke Hawaii nei lahuikanaka; oia nae, he hope loa mai laua mai ka wa mai o Lailai w. elike me ia i hoikeia ae la.

A ma keia wahi, epau ai ka aulani mookuauhau mai a Lailai w. mai a hoea ia WAKEA, ame PAPA; a e hoomake ana ka mookuauhau mai a WAKEA aku ame PAPA a hoea mai ia Kamehameha I, KA NA'I AUPUNI; a o keia mabele e hoikeia ana ia mahope ae nei

E hoomaopopoa, mai ke Au mai o Lailai w. a hoea ia Papa w. i kapaia o Papanui-hanau-moku; o ka nui o na makahiki, ma ka hoonohonoho kauhau a ko Hawaii nei poe, ua like me 7 mano, 5 lau, 2 kaua, 4 kauna ame 2 kau makahiki, oia hoi, he 30,090 makahiki ia ma ka helu o keia wa.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hoopeno pono ia Hawaii.

BUKE I HELU 129.

POAHA, APERILA 26, 1908.

KA NA'I AUPUNI O KE KOPE

Pili Aloha Kona Hooipo i ka Maliel

HE MOOLELO NO

KA NA'I AUPUNI O KE KOPE

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PEKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I ka hoikeia ana aku o keia manao ia Kamehameha, ua hoole oia i keia hana me ka piha inaina ame ka huhu lanna ole. Aka nae, aole i hoohe na 'Iii i keia manao o Kamehameha. Ua hoopakihi iho la no lakou i ke lakou kuko hoopela wale. A ua holo aku la ua poe alii nei me ka ike ole o Kamehameha iluna o ka moku no ka hooka ana i ko lakou manao hao wale a powa hoi.

Holo keia poe a kau iluna o ka moku, a lohe iho la o Kamehameha i keia kau ana o ua poe alii nei oia iluna o ka moku, o ka wa ia i kau iho ai oia maluna o kopa wae a holo kehe aku la a kau iluna o ka moku; ame na maka i piha i ka hulihi weliweli o ka inaina ame ka huhu, pane aku la oia inaina o na 'Iii ame na kaukauahi.

"O kuu Kanawai i kau ai, he Manaloha no ia, he Kanawai no ka maluhia; aole hao wale; aole hoopela wale; aole kaiki wale. E holo ka emakule a moe i ke ala; e holo ke huihine a moe i ke ala; a e holo ke keiki a moe i ke ala. Aole mea nana e pepehi. Nolaia, e hoi oukou apau no uka o ka aina; a e haa-lele oukou i keia moku."

Ua kau ka weli i na mea apau i ka lohe ana aku i ka leo nakolokolo o ka Moi, a pela aku hoi me ko lakou ike ana aku i ka huila enaena o ka inaina ma kona mau mea.

A ma ia wa hookahi nohoi, ua komo ka hoohepo iko o lakou, ina e hoohe ole ana lakou i ke kauha a ke alii (Kamehameha), alaila, e hoike paha auanei oia i na hoohe o ke moku a lakou e upu nei e "kimopo," nolaila, ho holo iho la lakou, he oi aku ka pono e hoohe i ke kauha a ke alii a o ko lakou haa-lele iho la no ia ia iluna o ka moku, kau maluna o na wae a hoi aku la no uka o ka aina. A pela iho ia i paha ai ka moku Eleanora ana poine ia Kaliana ma.

A penei hou ka Jarves hoike no Kamehameha: "O ka pa-kele ana o na moku he nui, a pela pu hoi me na mea oia iluna o na mau moku la, ma keia kowa o ka manao a au nei no ia o ka Kamehameha mau hana."

Aole i maopopo iki ia Kapena Metcalf ame kona poe iuna ke kumu o keia kipaku ana o Kamehameha i na 'Iii mai iluna aku o ka moku. Aole nohoi o Kamehameha i hoike iki ia Kapena Metcalf.

Ke hoike nei keia mau mahele moolelo i ko Kamehameha kulana makee i ke ola o na kanaka o ko na aina, a e hoohe ana hoi, so'e ia he kanaka manao alunu a hao wale elike me ka mea i olelo mau ia e kekahi poe kakau moolelo.

(E HOONAUA AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakauika e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamalu o ke Au Eluc o ke Kumuhonua
Kumulipo - Na Hanaua Lau Alii o keia Wa.

Mamua o keia mookuahau i hoikeia ae la, e hele ana mai a Lailai w. mai a hoohe i WAKA ame PAPA i na hanaua 1002 me 1003, e hoopopo ai "a manao o ko Hawaii nei Lahuikana-ka."

A ma keia wahi, he mea pono ke hoike aku i ka mookuahau e hele ana mai a Liakuhonua k. mai, ke kaikuaana o Homaila k. i hoikeia ma ka Helu (hanauna) 997 i hoikeia ae nei.

E hoomakauika he lala Kuauhau keia no ka Wa Umikumamalu o na hanaua Kanaka mai a Lailai w. mai; elike la nohoi me ke manamane ana ae o na lala kuauhau o Oloro ame PAPA i hoikeia ma ka Helu (hanauna) 9-0. O keia kuauhau o Liike k. mai, e hoike ana ia i ka hanaua Kanaka i loa mai ai o Kupulanakehu w. ka wahine a Kahiko k. oia hoi, o Kahikoluana, a hoohe mai o Waka.

Nolaila, e hoi oukou apau no uka o ka aina; a e haa-lele oukou i keia moku.

- 997. Liike k. a ke kane, o Keakahulihonua ka wahine
- 998. Lailai w. " Kapapaialaka "
- 999. K. " " Lapuukuhonua "
- 1000. M. " " Lawekeao "

Ua hoohe mai na keia mau mea, he poe Keiki lehuhehu loa, a mawaena o lakou oia o KUPULANAKEHU, ka wahine a KAHIKOLUAMEA i hoikea ma ka Helu (hanauna) 1001. O na hoohanau a KAHIKOLUAMEA o KUPULANAKEHU w. i hoikeia ae la, e hoohe mai oia i na mea.

KANE	WAHINE
Kinilaumano	i noho ia Upala
Halo	" Kinilaumano
Kamamookalani	" Kalanianoho
Kamamookalani	" Kahuaekalani
Keohookalani	" Kamaookalani
Kalekookalani	" Kapuohiki
Kalalii	" Keomele
Matsakupua	" Ke-aeae-lahi
Haule	" Loa
Nanea	" Walea
Nana-Nuu	" Lalohana
Lalokona	" Lalohooaniani

(E HOONAUA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE HELU 130

POALIMA, APERILA 27, 1906.

95 KENETA O KE KOPE

Nopu Hiwa i ka Ua ka Pali o Kahiwa

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ke hoike nei nohoi keia moolelo i ko ua NA'I AUPUNI nei hahai pili pololei loa ana i ke Kumukanawai Mamalahoa ana i kau ai.

Ua olelo o Vanekoua, o ka wa a Kamehameha i luhu ai ia Kameeiamoku, elike me ia i hoikeia ae nei ma ka Helu 128 o KA NA'I AUPUNI i hala ae nei, oia ka la 22 o Maraki (1790). Ua hele pu o Kamehameha me Olohana mai Kealakekua aku a hooea i Kaupulehu, a malaila i loa ai o Aikake ia laua; a malama ia ai oia e Kamehameha.

E hoomaopopoa ma keia wahi, a hooea i ka la 22 o Maraki, 1790, aia o Kamehameha i Kaupulehu; a ma kekahi olelo ana ae, a'a no oia i Hawaii ia wa. A mai keia wa aku i noho pu ai o Olohana ame Aikake me ua Na'i Aupuni nei.

A maanei e hoomaka ai ke kamailio ana no ka hoomakaukau ana o Kamehameha e holo i Maui no ke kua ana ia Kalani kupule.

Ua hoike o S. L. Peleioholani na kama e ke moolelo ka-kaulima no ka moolelo o Kamehameha i hoomakaukau ai no ke holo e kua ia Maui, e noho ana oia ma Kohala. Malaila i akoaka ai oia me na "Hi o Kona, Kohala, Hamakua, me Hilo.

O Keoamokupapaiahae, oia ke alii alaka kama o ko Kona Hema poe kua; a o ka Inoa oia poe kua he poe "Ohaka." O ko lakou nui, he eha lau. Ua like ia me 1900 kanaka ka huina nui.

O Kekuhaupio o Kona Akau, he eha lau kua molalo ona; a o ka puali "Alapa" ia.

(Eia kua e ka makamaka holuhelu, ke ike nei ia Kekuhaupio he mamaka kua e hele ana me Kamehameha e kua ia Kalanikupule, Moi o Maui. E hoike ana keia mabele ma ka Mr. Peleioholani maawe moolelo o Kamehameha, aole i make o Kekuhaupio, elike me ka mea i oleloia e na poe kakau moolelo e ae, ua make oia ma ka makahiki 1784, ma Napoopo, Kona Hema, Hawaii.

Aia hoi malalo o Kameeiamoku, he eha lau kua, a oia ka puali "Palena." Malalo hoi o Kamanawa, ka puali "Hueloku;" a he eha nohoi lau ko lakou nui. Malalo hoi o Kalawa ame Hewahewanui, ka puali "Hunalele."

Aia hoi malalo o Kauanoano ame Nahiolea, ka pualikoa "Piipii;" eha lau-kanaka ko lakou nui. O keia na kua mai Hilo mai ame Hamakua, mai a Keawemauhili mai.

O Kamehameha hoi me kona mau hoahanau, oia o Keawe-okahikona, Kalanimakuluku, Kaleipaihala, Kaleimamahu, Piimawaa, alii opio; keiki a Keawemauhili me Kalola, aliiwahine o Molokai. Ehiku lau ka nui o na kua opio; o umikumamaono a umikumamawalu makahiki.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoemakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamahu o ke Au Eha o ke Kumuhonua
Kumulipo—Na Hanauna Lau Alii o keia Wa.

KANE	WAHINE
Honnapoiluna	noho ia Honuailalo
Pokinikini	" Polelehu
Pomanouano	" Puhakoikoi
Kupukupuanuu	" Kupukupualani
Kameleokahonua	" Ke'aokahonua
Paiialani	" Kanikekaa

(Ua hoomau kumulipo kekahi poe Kuauhau ma o keia Paiialani i hoikeia ae. Oia i, o ka PAIAKALANI (Paiialani, a iole, alpaikalani) ka pololei o ke ku ana o ke kuauhau i hoikeia ma ka "Moolelo Hawaii" i hoomaopopo ma ia ae nei; aia no ia me ka Helu (hanauna) 903.

Ohehuka	" Panaimai
Makulu	" Hona
Milipomea	" Hanahanaiau
Hookumukapo	" Hoo
Lukahakona	" Naulani
KUPULANAKEHAU W.	" KAHIKOLEAMEA K.

He mau muli aku ko Kupulanakehau, oia o KULANIEHU k. me KONA, AKALANI.

He 26 ka nui o na keiki apau a Maluapo k. ame Lawekeao w. o ka helu (hanauna) 1000 i hoikeia ae nei. Ua kuhihewa ka kekahi poe Kuauhau i ka olelo ana, he mau hanauna kukaawale o Kinilaumano (elike me ia i hoohohohoia ae ia) a hooea ia Kupulanakehau, me kona mau muli mai. Nolaila; mai a Kinilaumano mai a hooea ia Kupulanakehau w. me Kulaniehu k. ame Koiaakalani w. noloko lakou o ka Hanauna 1001 mai a Lailai w. mai; a ua kulike ia i ke au hanauna o Kahikoluamea; i hoike ma ia ae nei.

A o hoomanuia, ua hoike ka mea kakau ma ka Helu 73 o KA NA'I AUPUNI nei i ke au o Kahikoluamea i hooea mai ai ke kai hooea heu 4 i hooea ma Hawaii nei.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE I HELU 131.

POAONO, APRIL 28, 1906.

Ola i Kahi Pohu Iki a

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua like hoi ia me umikumamakahi (11,200) tausani, elua haneri koa aina. A elima lau na koa kanaka makua. A ke huiipu ia keia poe koa apau, e hiki ana i ka 19,200 ko fakou nui. A e kau ana keia poe koa maluna o na waa he 8,000 ka nui.

He mea oiaio, ua nonoi aku o Kamehameha ia Keawemauhili o Hilo, ame Keoua Kuaahuula o Kau, e kokua mai laua iaia me ona mau waa ame na koa no keia huakai na'i aina a ua Na'i Aupuni nei ia Maui.

O Keawemauhili kai ae mai i keia noi a Kamehameha, nolaila, ua houna mai oia i kana mau keiki, oia o Keawekahikona, Eleete, a i ole, o Eleuli, Koakanu, a pela pu hoi me Kaleipaihala. Houna pu mai la nohoi i mau waa kiulua, mau ahuala, i hulu a i poe koa kua nohoi.

A o Keoua Kuaahuula hoi, aole loa oia i ae iki e haawi mai i mau kokua ana ia Kamehameha. Ua nini loa oia ia Kamehameha. A ua lilo hoi ka Keawemauhili kokua ana ia Kamehameha, i mea no Keoua Kuaahuula e inaina loa ai ia Keawemauhili.

O kekahi kumu nui loa nana i koi ia Kamehameha o kii e kua ia Maui, oia kona lohe ana mai i ke kii ia ana e wawahi i ka hahau hale i waihoia ai ke Koi Na'i Aina, oia o Olopu, ame ka ahue ia ana o ua Koi nei.

I ka malama o Welo, i ke ahiahi o ka la o Hoku; ua hoolanaia na waa peleleu ame na auwaa kua o kela ame keia ano a lana i ke kai. Ua hele nohoi keia mau waa a piha i na 'lii a me na koa kua. Kaulawela ka moana i ka ua mea he nui launa ole mai o na waa kua.

Ia ahiahi no, haalele iho la ua mau auwaa kua nei i na kapakai o Kohala, a nee aku la i ka moana o Alanuihaha no ka mokupuni o Maui.

A ma ka wanao, oia ke ao ae o Mahealani, ua pae aku la na waa o ua Na'i Aupuni nei i Maui. Ua paa pu ke kai e nee ana mai Hamoa a Kawaiipapa i ka nui o ua poe auwaa nei. A eia ma keia huakai kua a Kamehameha, o na haole kekahi ana, oia o Aikake ame Olohana.

I ke ala ana ae o ko Hana poe i ke kakahiaka nui, ua hele o uka o ka aina a lehau i na koa o Hawaii, e nee ana ma o a maanei. Ua ike iho la ko Hana poe, aole wahi pono i kee. Ua uwe aku a uwe mai na kane i na wahine, na makua i na keiki a pela aku.

I ka pae ana o Kamehameha ame kona poe alii, ua hoopuka koke iho la oia i ka olelo kuahaua imua o na makaainana o Hana, ma ka olelo ana aku.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

—KAP—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA II.

Wa Umikumamakua o ke Au Elua o ke Kumuhoua
Kumulipo—Na Hanauna Lau Alii o keia Wa.

Ma keia Mokuna e uana ai kakou i ka hanauna Kanaka o hoomaka ana mai a WAKA me Papanui HANAUMOKU mai.

He mahale ano nui a pohihihi no keia o ka hooponoho ana, manuli o ke kulike ole o na hoolou a hoopili mookuauhau ana a na 'lii o ka wa kahiko o Hawaii nei i ko lakou mau mookuauhau. Aole hoi oia wale no; aka, o ke kulike ole a paewaewa nohoi o kekahi mau inoa. O kekahi pilikia nui nohoi o keia mau mookuauhau, oia ke komo ole ana o kekahi mau inoa o kahi mau alii ma na mookuauhau alii o Hawaii nei. Aka, e hoao ana nae ka mea kakau, elike me ka hiki iaia, e makalaka ae i kekahi mau hiki pea o keia mookuauhau, me ka manaolana e loa mai ana na kokua mai ka poe paa Kuauhau o kakou e noho nei i keia wa i mea e hiki ai e loa he Papa Kuauhau Alii pololei no Hawaii nei.

E hoomaopopoia, mai ke Au mai o WAKA ame PAPA-NU-HANAU-MOKU, a hooa loa mai ia Kamehameha, Ka Na'i AUPUNI; ma kamahale mookuauhau pili ana i ko Hawaii poe alii, oia ka Wa Umikumamakua o ke Au Elua o keia Moolelo KUMULIPO-KUMUHOUA.

E hoao ana nohoi ka mea kakau ma keia mahale e kukulu i na Papa Kuauhau Alii o Hawaii, Maui, Oahu ame Kauai. E hoolilo ana no nae i ke Kumu-kuauhau o na lalani alii o kela me keia mokupuni i hoikeia ae la ma o WAKA ia ame PAPA; me ka hookomo pu ana ma na wahi hiki, i na hoakata moolelo kahiko elike me ia i loa mai ai i ka mea kakau mai loko o na mookuauhau lehulehu i pai buke ia e i kakauimaa hoi.

A i ka homaka ana i keia mahale, he mea paa ai i ka mea kakau moolelo ke hookomo ma keia wahi i na olelo i hoikeia ma na Pautu 1 me 2 o ka Mokuna 2 o ka "Moolelo Hawaii" (1858); hoikeia ma ka aoso 6 i loa ai he hookomo ana a he hoolala ana i na manao hoakata o keia mahale.

"1. Mai ia WAKA mai a hiki mai i ke Hanauna make ana, eono ia mau hanauna kanaka. Aia ma Olole-i-Mehani kahi e noho ai keia mau hanauna. A mahope mai o keia mau hanauna eono, 19 ia hanauna. A ua manao wale ia, o kekahi poe o keia mau hanauna kai hele mai a noho ma Hawaii nei; noka-mea, o ka iwakalua paa o keia hanauna, o Kapawa. Kona inoa, oia kai hahia mai ma Hikanaloko no Waieloa i Oahu, kona wahi i hana ai.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 132.

POAKAHI, APERILA 30, 1906.

HE KĀHAKA O KE KŌPI

Kuu Lei Ahihi Lei i Lanihuli!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

"E nobo oukou me ka maluhia. Aole au i hiki mai nei i Maui nei, e luku wale aku ia oukou. Aka, i hoea mai la au ia nei no ka ninau ana aku ia oukou e ko Maui nei poe, i ka mea nana i wawahi i ka balau i waihoia ai o ke Ko'i Na'i Aupuni, oia hoi o Olopu; a owai la hoi ka mea nana i aihue i ua Ko'i la.

KE KUMU I LOAA MAI AI KA INOA KAMEHAMEHA.

O keia ko'i a Kamehameha e ninau nei, ke ko'i hoi nona ka inoa o Olopu, oia ke ko'i kua a ke Alii Hawaii-kuahuli, alii o Hawaii. Oia ke keiki a Kūkahaula (k) me Lilinoe (w), aliiwahine o Kahaluu. Kona Akau, Hawaii. A o keia hoi kekahi o na 'liiwahine kaulana loa i ka u'i i kela mau la kahiko o Hawaii nei; a ua hookaulanaia kona u'i ia mau la, e ka olelo a na kanaka—"Ihi ke kua, meha ke alo."

A ua hanai mehameha ia hoi keia aliiwahine iluna o ke ana huna o Kahiki-paia-lewa. A o Poliahu ka punawai o ua kama'liiwahine la. A o ka hanai kapu ia ana o Lilinoe i ka uka anoano mehameha kanaka ole, ua kahea iho la o Kekuaipoiwanui i kana keiki o Kamehameha (ma o keia hanai mehameha ia ana la o Lilinoe).

Nolaila, ke ike nei kakou o keia wa, o ke kumu i loaa mai ai keia inoa Kamehameha i ke Alii nona keia moolelo, aole ia mamuli o ka inoa o Kamehameha-Nui o Maui, aka, mamuli ia o kela hanai mehameha ia ana o Lilinoe (w), ka mea nona ka oleloia ana, 'Ihi ke kua, Meha ke alo."

Ano, e hoomau'aku kakou i ka nana ana ia Kamehameha e ninau nei no kela ko'i kua kaulana a kona mau kupuna.

I keia ninau ana a ua Paiea nei no ua ko'i la, ua hoike mai la kahi mau alii o Hana, ua lilo ua ko'i la ia I-maikalani, ke alii o Makawao.

Nolaila, ua olelo aku la o Kamehameha i ua poe alii la o Hana, e hoouna aku lakou i kahi elele i o Kalanikupule la, ke alii, e hoike mai oia i ka mea e pili ana i ke ko'i ia Olopu. A ua hoounaia ke kukini o Maui, oia hoi o Kaawela.

Eia nohoi na koa o Hawaii ke maau hele mai nei ma o a maanei, aka, ua paa nae lakou i ka olelo papa a ke alii, a Kamehameha, aole lakou e hao wale a e kii wale i ka mea kanu a na kanaka o Hana, aole hoi e hana ino wale i ka aina, aole no hoi e hoopeka wale i ke ola o na kanaka.

I ka hoea ana o ka elele i hoounaia aku mai Hana aku i Kalanihale, ma Wailuku, ka halealii o Kalanikupule e noho ana, ua ninauia mai la ua wahi elele nei; e hai aku i "ka hua i ka umauma" inua o ke alii Kalanikupule; a o ka wa hoi ia a na wahi elele nei i pane aku ai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—(K)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomaka'aukaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Hoomaka ka Moolelo Kuauhau mai a Wakea mai.

"2. A mai a Kapawa mai a hiki mai i keia wa, ua ike pa'ona ia ka hanau ana o na kanaka ma Hawaii nei."

O ka olelo ana, elike me ia i hoikeia ma ka Panu Liihewa ia mai ka "Moolelo Hawaii" mai o 1858, no ka nee ana o ke kuauhau mai a Wakea mai, a i ka make ana o Haumea, oia hoi o Papa-nui-hanau-moku, wahine nohoi a Wakea. He "oia ia mau hanauna kanaka." ua pili no ia i ka hoohonohono kuauhau i hoikeia ma ka aoao 34 o ua Moolelo Hawaii nei (1858). Oia Papa Kuauhau, oia ke Kuauhau Nui o Ulu, i hoike ma ia e Davida Malo maloko o kana "Moolelo Hawaii" i hoolahaia ma ka makahiki 1838. O ko Hawaii Mookuauhau Alii ia. E nee ana ia mookuauhau a loaa o Kamehameha I, KA NA'I AUPUNI.

Aole nae i hoikeia ma ia mookuauhau, a ma kekahi wahi e ae nohoi oia buke "Moolelo Hawaii" a i hooponoponoia ai e Rex J. F. Pokuea, kekahi mea e pili ana i ka make ana o Haumea. Ua maopapo no nae o Haumea, o Papa no ia.

Ma ka manao o ka "Moolelo Hawaii" i hoikeia ae ia, e ike ana ia, aole no Hawaii nei o WAKEA a me PAPA, oia o keiki i noho ai laua, oia hoi o Ololo-i-Mehani, he wahi ia i ike ole ia ma Hawaii nei. Aka, e ike no me ka ka mea kakau i manao ai, no Hawaii nei no o Wakea me Papa, oia hoi o Haumea, paha no oia e hoao nei e hooiaio ia manao ma keia Mokuna, ma ke hoomaka ana i ka nee mookuauhau ana mai a WAKEA mai.

E hoomaopopoia, o Waken ka piko i hui na welau kuauhau elua o ka hanauna kanaka e nee ana mai a Lailai (w) ma ke mua; a e nee hope ana hoi mai a Kamehameha I, aku ka mua, a pili ia Wakea, ke lawe kakou i ko Hawaii kuauhau nei, ma keia hoohonohono ana. A o Wakea no nae ka piko i pane aku ai na maawe kuauhau o na hanauna 'lii o kela a me keia mookupuni o Hawaii nei.

KA MOOLELO O WAKEA.

O WAKEA, oia kekahi o na keiki a Kahiko, oia o Kaha-lua-me a me Kupulama-kohau, kana wahine. He ekolu mau keiki a keia mau mea: o WARUA, ka mua, o LIHAUULA, ka waha, a o MAKUULU, i kapaia nohoi o Makulukulukalani, ke kanaka i oleloia ma ke mele—

Huihui a kau i o Makalii—Pa-a
"O kanaka opeope nui.
Paa na hoku kau i ka lowa."

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni o Hawaii

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii

BUKE I HELU 123.

POALUA, MEI 1, 1906.

He Lei no Hainakolo Wahine I

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I LOAA MAI AI KA INOA KAMEHAMEHA.

Ua noke aku la ua wahi kukini lei i ka hoike ohi kau wale aku no i ka olelo, oia hoi:

"Aia o Paiea Kamehameha i Honookalani kahi i arau ai i ko ki'o wai kapu. A, aia hoi o Pe'ape'a Keaweokahikona i Nahiku kahi i koho-ku ai i na luau apu-wai au, e Kalani."

A ia wa i ninan hoopaki-ke mai ai o Kalanikupule i ua elele nei:

"Ae. Heaha ae la ka ia wahi Paiea kua-huluhulu ame ia wahi O-Pe'ape'a pepeiao pulu aha o ka miki ana ae la o laila?"

Pane aku la ua wahi elele nei: "E Kalani—e! I ninau mai nei o Paiea i ka mea nana i lawe kolohe ke ko'i haikupuna o oukou o na 'Ili, oia o Olopu."

Ia wa i huli ae ai o Kalanikupule a olelo ae la i kekahi o kona mau pu-kaua ikaika, oia o Kapakahili k.

"E Kapakahili—e!"

O mai la nohoi keia pu-kaua me ka olelo ana mai:

"Eia ke kanaka, e Kalani!"

"Aia hoi kela wahi Paiea a ka hookano nui wale ke ninau mai la i ke ko'i na'i kupuna, ia Olopu. E paa aku hoi oe i ua ko'i la a pa-ka aku i ke poo o na wahi Paiea nei; a lawe mai oe i ipu-kuha no'u. E hele oe me ona kanaka, a lawe mai i ke poo o ka Paiea kua-huluhulu, wawae huluhulu."

O ko Kapakahili ohi ae la no ia i eono lau koa; ekolu lau na koa o Kahanana o Waihee; a he poe koa keia mai Lahaina mai ame Kaanapali, Waiehu ame Waihee. Ekolu hoi na lau o na koa helu ekahi o Koalaukani; o Kao hoi, elua lau ka nui o kona poe koa, a he poe keia mai Makawao mai.

Ke huiia keia poe koa apau o Maui e nee nei malalo o Kapakahili e halawai me na koa o Kamehameha, ua like me hoopakahiki mano me eono lau kanaka, ma ka helu o ke au kahiko; a ua like ia me 6,400 ma ka helu o keia au.

Ua maopopo loa, o ka ninau ana a Kamehameha no ke ko'i kua o Olopu, elike me ia i hoike ia ae la. aole oia maoli ke kumuhonua i ulu ai ke kua a Kamehameha ia Maui; aka, ua lilo nae ia wahi mea hoouhiuhi i na kumu kua i ulu mua iloko ona mai kela kua ana ma Hilo, oia hoi ke kua o "Kauaawa," ke kua hoi i olelo mai ai oia ia Kahuewa, "Inu a kua i ka wai o Iao." A o ke kumu nui no, oia kela hoouna malu ana mai o Kahakili i kona mau koa i Hilo no ke kokua ana ia Keawemauhili ame Keona Kuaahuula.

Nolaila, eia o Kamehameha ma ka cheu hikina o Maui kahi i hoonee mai ai i ka ehua kakahiaka o ke kua.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—(K)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Hoomaka ka Moolelo Kuauhau mai a Wakea mai.

KA MOOLELO O WAKEA.

He mau inoa okoa ae nohoi kekahi o Wakea, oia o Kapapanuiakea, elike me ia i ikeia ma ka mele Kumulipo; a o Makia-a-Hano hoi kekahi inoa, elike me ia i ikeia ai ma ka pule a Kamoawa, ke kahuna.

Ma ka Davida Malo moolelo hoi, ua olelo oia, o Libauula ka mua; o Wakea aku kona hope, a o Makulu ko laua muli. Aka, ua hoike mai o Aberahama Fornander ma ka aoao 112 o kana Buke I "Ka Lahui Polonesia," o Wakea no ko Lihau-ula-mua; a o Makuu, oia nohoi o Makulukulukalani ko laua muli.

Ua ikeia ma na papa mookuauhau he nui elike me ka meekuaauhau o Opuukahonua, Hulihonua, Kapapaiakea me Puka-honua, o Lihauula ke keiki mua a Kahikoluamea k., me Kupulanakehau w.; o Wakea aku ka waena, a o Makulu ka hope. Aka, ma ka mookuauhau o Welawahilani i hoikeia ma ka aoao 187 o "Ka Lahui Polonesia," Buke I, o Wakea, ka mua; o Lihauula ka waena, a o Makuu (oia nohoi o Makuu, i kapaia i kahi wa o Makulu ka muli.)

Me he mea la, ua hana'a kela mau mookuauhau i hoikeia ae la, ma ka hoolilo ana ia Lihauula i mua no Wakea ame Makulu; e na kahuna o ke au kahiko, oia ua oleloia ma ka moolelo kahiko, mai a Libauula mai i loa mai ai ka oihana kahuna, oia hoi ka oihana alii mai a Wakea mai ia. A ua hana na kahuna i keia hana i mea e lilo ai ka oihana kahuna i penei ka oihana alii.

No ka mea e pili ana i ko Wakea o'leloia ana no kona hana maoli ana me kona mau lima i ka Pae Aina o Hawaii nei, ua hoikeia ia mabelo ma ka Mokuna I, o keia moolelo i ka hope ae nei.

Ua hoomaopopoa ma na kuauhau ame na mele kahiko, oia no ma Oahu nei kahi i noho ai o Wakea ame Papa.

Aia ma kekahi moolelo kahiko o Hawaii nei, ua ikeia ke Wakea ame ko Papa noho ana mauka ae poe o Kalihii, a pela nolleko Wakea kukulu ana ma Waolani, Nuuanu ae nei, i Heiau. A o ka inoa o ua heiau la oia o Kawalana. Ua oleloia, e ka heiau mua loa keia i kukulu mua ia ma keia Pae-aina. Aia maloko o kekahi mele kahiko i hoakakaia ai keia noho ana o Wakea ma Waolani ame kaha kukulu heiau ana malaila. A penei ua mele la.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 134.

POAKOLU, MEI 2, 1906.

OF THE HAWAIIAN ISLANDS

Kui Pua Akuli, Pua Kilioopu e

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I LOAA MAI AI KA INOA KAMEHAMEHA.

Aole i kali o Kamehameha i kana hoonee kua ana, aia a hoea mai ka elele i hoiaia aku ai i Wailuku no ka ninau ana ia Kalanikupule no ke ko'i kua o Olopu, aka, ua hoonee koke aku la no ia i kona mau mahele koa apau me ka eleu ame ka makaukau.

Aia kona poe koa opio ke nee papa la no mua. O na koa hoi malalo o Keeaumoku, aia lakou ma Hamoa kahi i hoolulu ai. A o keia poe koa kai hoehu i ke kua me na koa o Maui malalo o Kahalemilo. O keia Kahalemilo, oia ka moopuna a Kahalemilo, alii aimoku o Kau, Hawaii.

O Kekuhaupio hoi me kona mau koa, aia ke pii la iluna o Haleakala, a ke kiei 'la maluna aku o Puunianiau. Mauka o ia wahi i hoolulu iho ai ua "pu-kaua hi'a pa'i-ole nei o Kona. Aia hoi oia ke ike la i na kaa kua o na 'lii puali o Maui. Ua lilo na haawina ehaha i loa ai ia lakou ma ke kahua kua o "Kakanilua," i ke au o Kalaniopuu i mea e hoomahuahua mai ai i ka nui o kona makaukau hoonee kua ana ma na ano he nui.

O Kameeiamoku hoi me kona poe koa, ua hele aku la kona puali a hui me ko Kamehameha mau koa ma kahi i kapaia o Kawaipapa.

O ko Keliimaikai ame ko Helelahe, ko Kaleipaihala me ko Koakanu poe koa, ua hookui lakou me ko Maui poe koa malalo o Kahanana, a ke iho nei ka lakou mau maka ihe, o na pololu, a kimo nohoi na pahoa.

O ko Kamanawa mau koa, pela hoi ko Kalawa ame ko Hewahawanui poe koa, ua huipu aku la lakou me na koa o Kapakahili, a ke hooukaia nei he kua ikaika ame ka habana loa mawaena o na aoao elua.

O ka hele ia o ka nee ana o ka hoouka kua a hoea i ke kolu o ka la, ia wa i kuemi hope aku ai o Kapakahili me kona poe koa iloko o ka ululaau; aka, ia lakou i emi hope aku ai, ua po'i pu ia mai la lakou e na koa o Kekuhaupio, mauka mai o ke kuahiwi, a lukui iho la na koa o ua Kapakahili nei, a make pu iho la no hoi oia ma ia kua ana. A make pu nohoi o Kahanana. Ua auhee iho la na koa o Maui. O na koa keia malalo o Kahalemilo, ua auhee aku la lakou a uka o Kananelu, a ilaila make o Kahalemilo. I ka hiki ana o Keeaumoku me kona poe koa i Oneuli, ilaila hoolulu iho la oia.

Ua maopopo loa, ua lanakila ae la na koa o Kamehameha; a no keia lanakila ana o na koa o ua Paiea nei, ua kau ka weli i na kanaka ame na 'lii o Maui. O kekahi kumu nui nana i hoiwiwi hikiwawe loa i keia lanakila ana o ko Kamehameha aoao, oia no na hookele makaukau ana a Olohana me Ajkake i ke ki ana ia "Lopaka" pu-kunihia.

—KA—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Hoomaka ka Moolelo Kuauhau iho a Wakea ma.

KA MOOLELO O WAKEA.

1. "O Wakea la ko Waolani
2. O ku ka lepa la i Waolani
3. O ka pae-humu la i Waolani
4. O ka illi i la i Waolani
5. O ka'anuu la i Waolani
6. O ka mana la i Waolani
7. O ka hale pahu la i Waolani
8. O ka Moi la i Waolani
9. O ke kupala la i Waolani

Ua oleloia nae ma kekahi moolelo kahiko mai Tahiti i hele mai ai o Wakea ame Papa a noho mauka ae nei o Kalihii. Aole nae ia he mea pololei, oia o ua moolelo la ua pili ia i ka lea ana o ke akua ulu (bread fruit god) o Hawaii nei, oia hoi o Kanehaikaua; a o ka moolelo oiaio maoli i pili i keia akua ulu, aole i hoike ia malaila ua hoea mai o Wakea ame Papa mai Tahiti mai. Aka, o ka maawe moolelo o keia ano e hoike ana mai Tahiti mai o Wakea ame Papa, no nei mau wa hope mai nei ia, na wa i maa ai na alii ame na kahuna oia mau au, e hoopilipili mookuauhau alii a mookuauhau kahuna nohoi ma ke ano, mai Tahiti mai na kumu o ko lakou mau mookuauhau.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ke Leana o ke Akua Ulu o Kameha'ibana.

O Wakea, he kanaka maoli no ia; a o kana wahine oia o Papa, i kapaia nohoi o Haumea, a o ko laua wahii noho ai oia ka pali o Kilohana. Oa kela wahii koala pali mawaena o ko awawa o Kalihii-uka ame Koolau; a oia nohoi ka heouina o ka lalani mauna e hele la ua i Nuhunu mai a hoea i Kalihii a nee a hala loa i Koolau-loa.

La laua e noho ana ma keia wahi, ua loa ko laua oia, ma na mea o keia noho kina ana ma o na mala pala-ku i ka nabele, na uhi punapuna nae lepo o ka uka, na kalo awau mapala a lilo i poi uouo oia; na hooio me ua kika-wai-o o lomi pa iho ai me na opae kala ole o ka uka waokole; na lawala ope memona i hele a la i ka lauki, ame na wahi luau papepala oia uka iuiu. Pela nohoi me na aliihi kai sala o na kai kehola o kai ae nei o Kalihii, e la na papa'i memona, a pela nohoi me na wahi hua oia ma oia Koolau, ame ko laila mau lau 'hina. A o keia mau mea oia ma oia Koolau, no ka poi awau uouo, he ono pai he kua a koe.

(E HOOMAKAU KA AKUA ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 13

POAHA, MEI 3, 1906

IN KAHUNA O KE KOPE

Haliu Pono ka Mauna o Hualalai!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I LOAA MAI AI KA INOA KAMEHAMEHA.

O kahi hoi i hoomaha ai a i hooluolu ai na koa opio o Kamehameha, ma Halehaku no ia. Eia ma keia hoouka kua ana i olelo aku ai o Kamehameha i kona poe koa opio:

"I nui ke aho e na pokii, a inu i ka wai o Iao."

Aia ma Puukoaie i mohai a i heia ai na heana o ke kua imua o Kukailimoku, ke akua na'i aina o Kamehameha, a ua kapaia hoi ia wahi o "Kapuai-o-Kamehameha."

A ma ia make ana o na pukaua a auhee hoi na koa o Maui, elike me ia i hoikeia ae la, ua hamama a ua malaclae ke ala no Kamehameha, e hehi ku aku ai i ke kula o Kamaomao.

Ua koi mai na mamaka kua o ua alii nei o Hawaii Akau, e alualu lakou i na koa o Maui e auhee la, e pepehi; aka, ua kaohi aku la o Kamehameha ia lakou, me ka olelo ana aku o ua alii nei:

"Ua oki ia mau manao o oukou! Ua lanakila iho ia no oukou, a e hookuu aku i ka poe i make ole ia oukou ma ke kahua kua e hoono ana i kahi e ola ai. Aia ke kua i ka wai o Iao, a ilaila ke aho, kuu ia a pau ka loa."

Nolaila, ke hoike hou nei no o Kamehameha i kona marao alona hoakanaka ma keia wahi, oia hoi kona ae ole ana i ka makemake o kona poe mamaka kua e alualu e pepehi i na koa auhee o Maui e naholo la iloko o na ululauu ame na oawa, ame na kakai pali.

E hoomaopopo ka mea heluhelu ma keia wahi, o Kalanikupule, keiki a ka Moi Kahekili, oia ke alii aimoku kiekie loa e noho ana ma Maui i nei wa a Kamehameha i hiki aku ai ma na pe'a Koolau o Maui, elike me ia i hoikeia ae nei. O Kahekili i keia wa, aia oia i Oahu nei kahi i hoonee ai i ke kua ia Kahahana.

He mea maikai paha ma ka aoao o ka mea kakau, ke hoo-komo ma keia wahi i kekahi mau hoakaka ano nui, e pili ana no keia hoouka kua a Kamehameha i hoikeia ae la, elike me ka S. M. Kamakau i hoakaka ai ma kana moolelo pili ia Kamehameha; a oiai nohoi he mau mea waiwai nui kekahi i ikeia e ka mea kakau ma ia moolelo i pono ke hoopaaia ma keia nee ana o ka Moolelo o Kamehameha, no ka pomaiikai o ka hana-una opio o Hawaii nei ma keia hope aku. O ka mahela moolelo a ka mea kakau i hoike ae la, mai 'oko mai no ia o ka buke moolelo o Kamehameha (i kakaulimaia) a ke kuauhau alii a S. L. Peleiohola, elike me na mea i a'oia aku iaia.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

© K A ©

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loa ana o ke Akua-Ulu o Kameha'ikana.

Ke iho nohoi ma kai nei o Kalihī, he ola no ko laila; a pela nohoi ke iho ma na huli Koolau, he ola no, aia ma ko laila mau kahakai.

O kahi i ku ai ko laua wahi pupupu hale, maluna pono no ia o kela kaola pali o Kilohana. Ma kahi o kela puu ano haahaa ma ka palena luna loa o ke alanui e heleia nei e na kamahele makaikai o keia au.

I ke ia malie maikai o ke kau, oiai no laua e noho ana ma ko laua wahi pupupu hale, elike nohoi me ka mea mau e ka noho ana o ke kane ame ka wahine, ua huli aku la o Papa, oia hoi o Haumea a nana aku la ma ka huli Koolau; a ike aku la i ka waiho kahela mai a ke kai o Mokapu; ma Heeia-kea, ono ae la na Haumea nei i na lau limu ame na hua alamihī oia mau aekai; a o ka manawa no ia i liuliu iho ai ua Haumea nei e iho ilalo o na Koolau i ka lawai'a. Olelo ae la oia i ke kane: E iho ae au i Koolau i wahi inai na kua.

O ko a nei iho aku la no ia ma ke alanui pali, e me e la mai luna aku nei o Kilohana a hooa ilalo o Luluku ma. Aole keia i iho no kai o Mokapu, aka, hele aku la keia a hooa i Kaneohe ma keia huli Koolau a hiki i Heeia, a hooa i ka lae o Kealohi. Oia kela lae mawaena o Heeia-uli ame Heeia-kea.

Oiai hoi ka wahine, o Haumea, i hala aku ai no kana hua-kai imi ola ma na Koolau, na hele mai la o Wakea o hūi i mau wahi lau-nahela, na wahi mai'a ame ia mea a'e, ia mea a'e e pono ai ka ai ana iho me na wahi mea makamaka hou a ka wahine ke hoi mai, mai kahakai mai. Oia hele ke ia nei a loa na hoi'o, ka ubi, a ike aku la keia i nei ahui maia a ka nui launa ole. Ua hele nohoi a oo pono. O ko ia nei oki iho la no ia. Iaia e oki ana i na mai'a nei, ua loa pono aku la oia i na kiai o ke alii, o Kumuhonua; a pa-e ana ka leo o ke kiai:

"Ahaha; loa pono ke kolobe."

"Auboa?" wahi a kekahi.

"Eia la; ke oki nei i ka mai'a a ke alii."

"Ina pela, ee, e hauhoa aku na lima i ke kaula, a e kupua na wawae a paa. He puua kena na ke alii. Kahaha! Na-ee no paha hoi ke kolobe i ke kii i ka mai'a a ke alii. Eia ka e nei kanaka ka mu ai maia e pau nei ka maia a ke alii o uka ae o ke kuahiwi. Kauwa make loa os ia makou."

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Nani

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii

BUKE I HELU 136.

POALIMA, MEI 4, 1906.

Ola no i ka Pua o ka

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I LOAA MAI AI KA INOA KAMEHAMEHA.

Ma keia wa i hoes aku ai o Kamehameha me kona poe kuaa i Maui, e noho ana o Kalanikupule me Koalaukani kona kaina, ame Kamohomoho, ko Kalanikupule kuhina kuaa a kuhina nui nohoi, pela pu nohoi me na 'lii o ke alo alii o ua Kalanikupule nei, ame kona mau mamaka-kuaa, ma Lanikeha, Wailuku.

E noho pu ana nohoi malaila, na 'lii kapu o Maui, oia o Kalola, me kana mau kaikamahine, o Kekuiapoiwa, me kona kaina o Kalanikauikikilo Kalaniakua, ame ka laua kaikamahine opiopio o Kalanikauikaalaneo Keopuolani.

A lohe o Kalanikupule, ua hiki mai ke kuaa o Hawaii ma Hana, ke hele la hoi mai Koolau mai, alaila, hoouna aku la o Kalaniaupule i kekahi pualikaua i Hamakualoa, a o Kapakahili ka mamaka-kuaa.

He wahi puukaua ma Hamakualoa, o Puukoae ka inoa; he wahi ia aia makai ae o Puumaile ma Hanawana, ua kauaia kela puu kuaa a ua pau ia koa i ka houheehia.

I ke ahiahi, ua pae o Kamehameha ma i Halehaku, a pii aku la ia me kona poe kuaa a hiki i 'Kapuai o Kamehameha,' a hana iho lakou malaila i mau papa'i noho no lakou. I ka paa ana o keia mau papa'i hale, ua ku iho la ka hailona no ka pono ame ka pono ole, ka lanakila ame ka lanakila ole o ke kuaa, ma o ka hoike ana mai a ke akua hulu, oia o Kukailimoku.

I keia kauoia ana o ua akua hulu nei, oia ka wa i okalakaala ae ai na hulu e kuku ana iluna o Hinawaikolii." A mamuli o keia ala ana o ua mau hulu nei o Kukailimoku a ku pololei, ua maopopo ae la i na kahuna, ua aa o Kukailimoku e nee ke kuaa no mua, a e lanakila ana no.

E ka makamaka heluhelu, he mea maikai paha ke hoike ae kou mea kakau moolelo, ma keia wahi. no kekahi mea e pili ana i keia "akua hulu" o Kamehameha, e oleloia nei o Kukailimoku, ma ka mea hoi e pili ana i kela mau hulu.

O Ku no ka inoa o keia akua; a ua lehulehu nae na haiano i hoopiliha aku o keia inoa, elike me Ku nniakea, Ku-kailimoku, Ku-keolewa, Ku-hooneenuu, Ku-kalani, Ku-kalaniehuiki, Ku-kapao, Ku-ikauweke, Ku-ikekala, a pela wale aku. A o keia akua na'i aupuni o Kamehameha, oia o Ku-kailimoku. O ke poe nae o na Ku apau, oia no o Ku-nuiakea, a he mau pana inoa na Ku e ae, mamuli o ke ano o ka hana e hoohanaia aku ai ua Ku-nuiakea.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukua e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī— Keia
ana o ke Akua Ulū o Kameha'ikana.

Pane mai la o Wakea: "Aoha ia he alii. He ka
no ia."

"Ka—i! He keu oe a ke kanaka olelo ino i ke alii. E
ke ana oe ia makou. Alua ou hewa; o ko aihue i ka maia a
alii, a o ko kuamuamu. Nolaila, e paa'au ana oia ia makou i
ka hopuia."

A o ka hopuia iho la no ia o Wakea e ua poe kanaka
nei, kupeeia iho la a paa i ke kaula kae, ame ke kewo
paa na lima ame na wawae.

I keia wa i pane ae ai o Wakea: "E aho e hookuu ae
i kuu mau wawae i hiki ia'u ke hele, o lilo ole au he alii
na oukou e auamo hele ai mai uka aku nei a hoes i ka
alii a oukou. Oia hana luhia ia la, o ka auamo ma ke kua.
e makalakala ae ana oukou i na kupee o kuu mau
nei la a hemo, ea, na'u no au e hele."

Ua maikai keia mau olelo a Wakea i ua poe kanaka
ke alii. Nolaila, wehewehe ae la ua poe nei i na kaula i
paaia ai na wawae oia nei a hemo, koe nohoi na kaula i
ia ai na lima oia nei i opeaia ae ai ma ke kua, a heu aku
ua poe kanaka nei o ke alii ma ka olelo ana 'ku. "O-ia! ka
kakou!"

Alaila, pane hou mai la o Wakea i ua poe kanaka nei:

"Aole anei hoi oukou e oluolu, e kali iki hoi kakou
mai ka'u wahi luahine wahine mai lalo mai o Koolau, a ike
hoi oia ia'u a ike aku noboi au iaia; alaila, hele-a kakou
ke alii a oukou?"

"Aole. Aole e hiki; oia o ke kauoha i haamii mai ia
kou o ka wa e loaa ai o ka mu nana e ai-ku nei ka mai'a a
makou haku, he kaulupe wale no ka makou ia kauwa makou
a hoes imua o ke alii. Nolaila, aole makou e ae aha i ka
wahi a kekahi kanaka i pane aku ai ia Wakea.

O ko lakou nei iho mai la no ia la lakou nei i iho
mai uka mai o ke oawe o alibi-uka, o ka wa no ia i ka
ke anuenu iluna pono o ilohana. Aole noboi i luhia o
haule iho la no ia o ka wa pa ana ka maikai me ka
launa ole; a hu'e nohoi ka wai ula i kai, a hele na pihana e
kuahiwi i kai o ka moana.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 137.

POAONO, MEI 5, 1906.

05 KENETA O KE KOPE.

Ola Oe, Ola Au i ka Makani o Lau Niu!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I LOAA MAI AL KA INOA KAMEHAMEHA.

He poe akua laau keia mau Ku apau. A o ke ano nui o ka hanaia ana o ke akua laau e lilo i akua alakai, oia ke "kaai-kanuua ana a paa o lalo i ka "oloa" me na "ape-ula" ame na "haena." A maluna pono o ke poo, he hulu e kuuwelu ana me ke kiaweawe makalii e uhi ana i ke poo.

A i ka wa e ninauia ai ka ninau imua o keia "Ku," a hoike ia mai paha ka haina o ua ninau la; e ikeia ana ka haina hoioia mai, ma o ka lilo ana la o ua mau hulu la i kia kohu wai-puilani 'la, ka owiliia ae a kupolei iluna me ke kolili kapalili ana. Aiaia, e lele ana keia mau hulu a kau pono iluna o ke poo, o ka lima, o ke kipohiwi, a o kahi wahi e ae paha o ke kino o ke kahuna a o ka mea paha nana ka ninau.

I ke kakahiaka o kekahi la ae, ike aku ana o Kamehameha ma i ka ula weweo mai o ka ahuala ma ke awawa maloko o ka malu o ka ulu koa ame ka ulu hala; a o ka wa iho la no ia i hooukaia ai ke kua mawaena o na koa o Hawaii malalo o Kamehameha, ame na koa o Maui malalo o Kapakahili ma, elike me ia i hoike mua ia ae nei.

O ka inoa o keia kua, oia o "Kawaa-nui," mamuli o ka paapu o na waa o Hawaii mai, e nee ana mai ke one mai o Hamoa a hiki i Kawaipapa.

Ke ike nei no nae o Kamehameha, aia ke kumu o ke huaa i Wailuku, nolaila, ua hooholo koke no oia e nee kona mau tumoku kua lili" ne ke kai o Kahului. Ua kauoha ae la na koa puuwai wiwo ole nei o Hawaii e nee na auwaa no Kahului.

Aka, mamua o ko Kamehameha haalele ana iho i na kai-aulu Koolau o Maui Hikina, ua hookuu ae la oia i na pio o ke kua, na 'lii ame na kanaka, e hoi lakou a noho iluna o ko lakou mau wahi pono, me kona olelo ana aku ia lakou:

"Auhea, oukou e na 'lii ame na makaainana o Maui nei, ua lohe no oukou i ko'u kanawai i kukala ai maluna o Puukoa, oia ke Kanawai Mamalahoa. E hoi oukou a noho malie ma ko oukou mau wahi pono iho, mai hana ino i na kanaka, aole hoi e hoop'e a wale i ka lakou mau wahi huli lau, o make auanei oukou."

Mamuli o ka make ana o Kapakahili ka mea nana i paa mai ke ko'i o Olopu, ua loaa iho la ua ko'i la ia Kamehameha.

Ua lilo hoi na olelo a Kamehameha i hoike mai ai imua o na 'lii ame na makaainana o Maui i mea na lakou e mahalo loa ai i ua alii nei o Hawaii.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukua e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Hoko oia ua ame ia makani ikaika e pa ana i hele mai ai lakou nei a puka iwaho nei a hele mai la mauka mai a hoea i Kapalama uka, e heaia nei i keia wa, malie ae la ka ino. A mai laila aku, lawe loa ia aku la keia (Wakea) no kahi o ka ilamuku o ke alii e noho ana ma Kaha-honua ma keia aoao, ma Ewa nei o ke kahawai o Nuuanu, oia nohi kela wahi palahalaha mawaena o ke kahawai o ke kawa o Puehuehu ame ke kahawai o Waikahalulu. A i keia wahi hoopaaia iho la keia i kekahi kumu-ulu nui, e ku ana maluna pono aku, aoao ma Ewa o ke kawa o Waikahalulu.

A ia wa i hoounaia aku ai kekahi ejele imua o ke alii Kumuhonua e noho ana ma Apuakehau, ma Waikiki, no ka hoike ana 'ku iaia, ua loaa ke kanaka nana e aihue mau nei na ahui maia punapuna o uka o Kalihi. I ka hoea ana'ku o ua elele nei imua o ua 'lii nei a hoike aku la iaia i keia lono; ua ninau mai la ua 'lii nei:

"Owai ka inoa o kela kanaka i paa mai la ia oukou i uka o Kalihi-lihi-o-Laumiha?"

Pane aku la ka elele: "Aole au i haina mai nei i kona inoa. O ke kauoha wale no i haawia mai nei ia'u, e ke 'lii, oia ko'u holo mai a hoike ia oe no ka loaa ana o ke kauwa makawela nana e ai-a-puaa nei na maia a ke alii ma ia mau koa-uka."

"Aole anei he kanaka ano aia, a he ehua kona kauoha?" i ninau hou mai ai ua 'lii nei i ka elele.

"E ke alii e," wahi a ka elele i pane aku ai, "o ka ili o ua kanaka la ka'u i hoomapopo iki, he ano ili keakea. Aole au i ike i ke ano o ka kauoha. He kumu-uli paha, he ehua paha."

"Pehea ke ano o ka oiwi kino o ua kanaka'la?" i ninau hou mai ai ke alii.

"He kino lohi ma'ohohe maikai kela. He kanaka ui."

"O oe no anei kekahi mea i hopu mai nei a paa ua kanaka 'la?"

Hoole aku la ke kukini me ka olelo ana aku i ke alii, he poe okoa wale no ka poe na lakou i hopu i paa ai ka "mu ai maia."

Ia wa i pane mai ai ke alii: "Heaha la hoi. Eia ka'u kauoha ia oe. E hoi oe a hai aku i kuu kanaka, ka mea iaia keola ame ka make, e kalua i kela kanaka iloko o ka imu. A e hoike hou mai oe i ka lohe ia'u mahope iho o ka pau ana o ka oukou hana. I hele nohi kela kanaka a o kuu pulakaumaka, kua hoapaio, alaila, e ku ana ke kua huliamaahi ia Oahu nei."

Ka Nani

Na Hawaii e Hoonopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 138.

POAKAHI, MEI 7, 1906.

HE KOPU

Ola i ka Halehau o ka Lau Kauhau

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I LOAA MAI KI KA INOA KAMEHAMEHA.

Oiai hoi o Kamehameha ma Hana, eia no o Kalanikupule ame kona mau pu-kausa ke hoomakaukau nei i ko lakou mau kulana kausa pale aku i ke kausa a ke alii o Hawaii.

Ua hoonohoa hookahi mano o na koa o Maui iluna o na kulana kausa like ole mai kai mai o Maalaea a hiki i uka o Iao. Elima lau koa mai kai mai o Waihee a uka o Iao. Elima lau koa ma Wailuku pono, a he eono hoi lau koa me Kalanikupule. A aia ma Waikapu he eha lau koa.

A mamua o ka hooiia ana o ke kausa mawaena o na aoao elua, ua hoomakaukau mua no ko Maui poe koa ame na 'lii i mau "ala hulili," i mau "ala-kaula" maluna o na pali, i wahi no lakou e pakele ai ina e auhee ana ke kausa ma ko lakou aoao. Oia hoi na alahale e hiki ai ke pakele na elemakule, na luahine, na wahine ame na keiki punahele i aloha nui ia.

O keia ae la ke kulana hoonooho kausa a ke alii Kalanikupule ame kona mau mamaka kausa akamai a makaukau no hoi.

"A pau hoi ka Kamehameha mau hana me na 'lii ame na kanaka o Hana, ua kauoha ae la oia i kona mau pukaua ame na koa e kau maluna o na waa no ka holo ana i Kahului. O ka holo keia o ua mau auwaa kausa nei a hooe i Kahului. Ila-ila i pae ai o Kamehameha me na mamaka kausa no uka o ka aina.

O na auwaa kausa hoi keia ona, ua uhi paa aku la ia i ke kuaau kai mai Kahului aku a hooe i Hepukoa. Ua lulu ka ma kani i ka nui launa ole mai o na waa.

He mau la ka hoonopono ana a Kamehameha i kona mau mabele kausa. A ma ke abiahi o ka la mamua iho o ka la i hoomakaukau ai ka hooi kausa mawaena o na aoao elua, ua iho mai la ka pualikaua malalo o Kahahana mai Waihee mai, a hoomaka mai la lakou e hoehu i ka lehua mua o ke kausa ma ka aoao mai o Maui.

Ua olelo ka mea kakau moolelo S. L. Peleiholani ma keia wahi o kana moolelo kakaulima, ua hoomakaia mai keia kausa ana e ko Maui mai poe me na pana pua.

A o ka mabele koa o Kamehameha i halawai mua me nei mau koa o Maui, oia no na koa o ko Kamehameha cheu-akau mahalo o Keaweokahikona.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—KAP—

**Moolelo Hawaii
Kahiko.**

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoonooho ana e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Lona
ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.*

Eia ke alii o Kumohoua, ke hoike nei i kona noonoo kobe honua ana iho, he hoa-paio nona nei kanaka i laweia mai la e make, a ua hoohuoi wale no oia ia Wakea.

Ano, e nana ae kausa e ka makamaka heluhelu, ia Papa-waihanau-moku (Haumea) e nanea la i ka lawaia kai-kohola i ka kai o Kealohi.

Oi nanea ua Haumea nei i ka lawaia, a me heaha 'a la ia alawa ana mai ana a nana mai ia luna o Kilohana i Ka lihi-o-Laumiha, ike mai la ia i ka pi'o o ke anuenue, a ua hele mai la hoi ka halii ana a ka ua koho a pas pono ka pali. O kona wa no ia ona i haupu ae ai no ke kane, a kau mai la mamua poe o kona mau maka ka pilikia o ua mea aloha nei ana. Ike mai la no ia i ke kuppeia ana o Wakea e na lima aloha a a menemene ole o na kanaka o ke alii. Manao i ho la no ia i ka make o ke kane. O kona hoi mai la no ia i ka kaha one, huhuki mai ia i ka pohuehue a wili ae la iluna o ke poo. Hoi mai la oia a hala o Heeia-uli, hele mai la ia o Kaneohe, a hooe i ke kula o Panioi huli a pii i uka pono o Lutuku. Ke ike mau aku ia no ia i ka hehi paa mai a ke ao akua oia hoi ke anuenue. Igo mai la nohoi oia i ka pouli pu o luna o Kilohana ame na paa mauna o ke oawa o Kalihii-lihi-o-Iau-miha i ke pi'o a ka ohu. Aia na koi-aweawe ku-a-ua ke nee la me ka lalo iho i ka o Kalihii, a kani iho la kana uhu me ka olelo ana ae. He eia no ke kalo nui, oia no i kahi kalo iki. Heaha la hoi, he aku la make imua.

O ko ia nei kaupe awiwi aku la no ia ma ia kaola hoohe-nai aku a hooe ilalo pono iho o Kilohana, o ko ia nei pii aku la no ia i ka pali a hooe i kahi pupupu hale e hooe. I nanea aku kona hana i kai o ke oawa, ike aku la oia iloko o ke ohu a ka ua ame ka makani i ka laweia o ke kane. O ko ia nei hoohelele iho la no ia i ka ipu i'a, a ubai aku la mahope o ke kane. Eia ka ua ke hiolo nei, a oia nohoi ke ia nei mau waimaka ke hiolo nei ma kona ipu papalina, oia ua hele mai la ke aloha o ke kane a haawe i ke kua.

Iaia nei i haalele aku ai i ka ipu holoholona ana, ua inana ae la ka alamihii mai loko ae o ka ipu a maau hele aku la iloko o ka hoohelele.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 129.

POALUA, MEI 8, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Ola na Ilima Wai Ole i ke Ao Opua!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KUMU I LOAA MAI AI KA INOA KAMEHAMEHA.

Ia wa hoi e kamau ana o Kaleipahala i kona paina ahihi a pela nohoi me kona poe koa. A o ka hoomaka no ia o na koa opio piipii e ku i ke kaus. Ma keia hoehu, mua ana o ke kaus a Maui, ua ku iho la o Koakanu i kekahi pua ma kona poohiwi hema.

O na koa "Piipii" na poe na lakou i kao i na pua pana i kuniia a momoku ahi o mua iluna o na koa o Maui a maluna nohoi o na hale o Waihee.

A na keia mau ahi kao-lele i hiuia aku e ua poe koa "Piipii" nei i uka o Waihee, i hooulu ae i pauahi nui ma ia wahi, ma ia po ana iho, e na ia ahi i hoonele i na koa o Maui ma ia wahi i ka ai ame ka i'a, a pela hoi me na wahi kupono no lakou e hoolulu ai.

Ua lilo no hoi keia a ana o keia ahi nui i mea hoomalalama ae i na puu-one makai o Wailuku a shu wale na kahua hoomoana o na koa o Maui.

Nolaila, ua kakele aku la na koa o Hawaii i ka lakou mau pua pana ame na a-la (maa) iluna o ua poe la o Maui. a hoau-heeia aku la lakou ia po. O ko lakou mau kulana, ua lilo pio mai la i na koa o Hawaii.

Ua komo kino nohoi o Kamehameha ma ame na haole kipu ana, oia hoi o Olohana ame Aikake ma keia kaus.

E hoomaopaiia nae ma keia wahi, na na pana pua o Hawaii i ki mua i na maka-pua pana i hooma-u ia i ka wai o ka pulawa o ke kai. Oia hoi, ua hanaia na pohaku koho lua o i maka no na pua. A o keia mau maka koho-lua kai kupenuia iho iloko o keia wai pulawa.

A ke ku ke kanaka i keia maka koho-lua, ua lawa na palapu e loaa ai ke ku aku ke kanaka no ka hoomalule a hoonawali wali pu ana i kona ikaika. A na keia mea i hoauhee nui aku i na koa pale o Maui.

A ma ia kakahiaka nui ae, ua puhia ka pu-kaua o Hinamaka-nui. I ke kani ana o ua pu nei, ua kulu aku la kona leo wawalo mai ka eheu akau, ma Waihee, a hiki i ka eheu hema ma Maalaea.

Ekolu manawa i kani ke'uke'u ai keia pu a ka'ulua iki iho la kona hookaniia ana. Ua hoomaopopo iho la nohoi na 'lii kaa kaus, na 'lii puuli ame na 'lii mahele, ka manao o keia kani ke'uke'u ana o ka pu hailona kaus kaulana a ke alii Kamehameha.

(E HOOMAUI AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii
Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Pa mai la hoi ke kikia makani a hookakaia aku la ua ipu nei ilalo o ka pali, a helelei ae la na lau limu. A ua olelo na kamaaina o uka o Kalihii, ke mau nei no ka ikeia ana o keia mau limu ma ia wao-kele a pela hoi me ka alamihii i keia wa.

Hoea ka huakai e lawe nei ia Wakea i waho loa nei o Kalihii, ua hiki mai la o Haumea (Papa) ma ke kaha-honua e kapaia nei i keia wa o "Kaiulani Aina," hoea ke kane i uka pono ae o Kapalama, eia keia ke hele hoomanawanui aku nei no mawaena o na hao'eo'e aa mauka pono ae o ke Kula Kamehameha.

I ka wa a ua Haumea nei i iho mai ai mai luna mai o Kilehana ua lalau ae la no ia i na lau palapalai ame na lipolipo e ae o ka wao a hana iho la i ohu nona. O na pua lehua nohoi e ka uka, ua lilo iho la no ia i mau kahiko nani nona. Ua hele ua Haumea nei a ohu i ka maile, ka lehua, ka palapalai ame na lau e ae he nui o kana hapuku ana mai. Ua kakikepa ae la nohoi ia i na lau la-ki a paa ma kona puhaka.

A ua ike oe, e ka makamaka heluhelu, i ka hoopaaia ana o Wakea ma ke kumu ulu; a nolaila, e nana ae no kaus i ka Haumea huakai hele e uhai nei i ke kane.

Hele aku la keia a hoea ma keia acao o ke kahawai e kapaia nei i keia wa o Puehuehu, halawai aku la ia me kekahi kanaka e mahiai ana. Ike mai la nei kanaka iaia nei ua hele a ohuohu i na lipolipo o ka wao-kele, manao ae la no ia he wahine keia mai koa-uka mai, a he keu nohoi a ka wahine a ka ui nui wale, alaila, pane aku la ia: "Aloha ka matihini!"

Anoai oe, e ke kupa a kamaaina o keia wahi," i pane mai ai o Papa, me ka ninau ana mai nohoi. "Heaha ka mea hou e koa-kai nei?"

"Kahaha! He mea hou paha ko ko makou nei wahila. He kanaka e puhia ana i ke ahi i keia la. Aia ke ahi la ke a mai la."

A kuhikuhi aku la ua kanaka nei i ke ka-honua ma kela kapa mai o ke kahawai o Puehuehu. A ninau aku la o Papa i ua kanaka nei: "Nohoa mai ia kanaka?"

"Ka! No hea? He ike ana aku nei ka'u i ka laweia ana ae nei e na kanaka o ke alii. A puu aku nei nohoi makou o na wahi i kahi o kela ahi e a mai la."

(E HOOMAUI AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 140

POAKOLE, MEI 9, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Eia Mai ko Lei Nani, he Ilima i ka Hapapa!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

E ka makamaka heluhelu, e ae mai oe i kou mea kakāu, e hoike aku i kekahi manao ano nui ma keia wahi e pili ana i nei mea he "pu-kaua."

Ke ike nei kua e ka makamaka heluhelu, o kekahi makaukau hoolale a kaha kua i lawelaweia e na poe kaa-kaua o ke au kahiko, oia no ka pu puhī he o-le'o ke kai, a kakou i ike mau ai i na la i aui okikilo loa aku nei o Hawaii, e hookaniia ana mā na hale halawai a ma na hale-ku'a.

Ke ole ka mea kakan e kuhihewa, ke olelo ae nei oia, aole loa oia i ike ma na moolelo i hoopuka mua ia pili ia Kamehameha, ua lawelaweia na kaha kua ana ma o ka leo la o nei ano pu puhī, elike me ia i hoikeia ae la ma nei moolelo o Kamehameha, elike me ka mea i hoikeia mai ma ka buke moolelo (kakaulima) a ke kuauhau S. L. Peleiholani.

Aka, ua ike nae ka mea kakan ma kekahi mele koihonua kahiko he pu puhī kekahi oia ano i lawelaweia e na 'lī aimoku o kela mau la kōliuliu wale o Hawaii nei, elike me ia i hoikeia ae la. A eia iho ua Mele Koihonua nei:

"Ke kala-ku malolohia
Ke li'e 'la, sa hoolaua o ke kapu
Kani kiha ka pu ai kanaka a Lono
Ka pu ai kua a Lono o Keawe
Ku aku, kani, ke, hoonei i ka moku
Kookoohi e, ke nakulukulu e,
Ke kani a ka pu
Kani halulu, hano mai ka leo o Kuana
Ka pu iwaena o ka moku
Ke'u iho, kiha ka pu, kani maluna
Kani oia, uina me he hekili ku'i lani la
Ku'i ke aa, kiha, kani i na moku
Puai moku o Kahai pii lani—e
Kahai-nui-a-mano i hanau ka makua
&c., &c., &c., &c.

O keia ae la ka pauku mele e hoike ana i ka inoa o kekahi pu-kaua ma ka inoa o Kuana. Ua hoikeia ma kekahi buke mele kahiko, he mele keia no Kualii, Moi o Oahu nei; aka, ua lilo nao (paha) ia Kaunualii, Moi o Kauai mahope mai. He mea keia e kakoo ana i ka moolelo i hoikeia ae la, no ke puhīia ana o kela pu-kaua nona ka inoa o "Hinamakanui."

Ano, e hoomau aku kua, e ka makamaka heluhelu, i ka nee ana ma ke kuamoo o ka moolelo o ua NA'I AUPUNI nei a kua, elike me ke kuamoo oia moolelo i loa mai i ka mea kaku, mai na kumu moolelo mai he nui.

O ka mea nana i puhī a i hookani i keia pu, oia o Kekua-panio, kekahi o na a li akamai loa oia wa i ke puhī pu. O keia kani mua ana o ka leo hano kekue o ka pu, he leo kahaia no ka leomakaukau ake ka hoolulu.

—K A—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII)

Hoomakaukaua e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Lōa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Hoonaua aku nei kahi elele i Apuakehau i kahi o ke alii e ninau ai iaia no ke ola ake ka make o ua kanaka 'la; a o ka pane i loa mai nei mai ke alii mai, e make ua kanaka nei. He keu kela a ke kanaka ui. Minamina nohoi?"

A heaha ka hewa e make ai kela kanaka?" i ninau aku ai o Papa i ua kanaka mahiai nei.

"O ka'u o ka lobe ana 'ku i na poe kanaka i lawe-mai nei i ua kanaka la, he maia ka hala."

"Heaha ka hala i hewa ai ka maia?" i ninau hou mai ai o Papa i ua kanaka nei.

E! Heaha? Aole no i maopopo ia'u; me he mea la ua ka'u noonoo wale aku no, ua pau paha ka mai'a a ke alii i ka aihue ia e ua kanaka nei; a oia ka hala i hewa ai kela kanaka."

"Me he mea la oia ka mea oiaio au i ho'ike mai la. He maia ulu wale ko ke kuahiwi, he maia maka nahahehele, he inai na ke kini ake ka puku'i o ka manu. No keaha hoi i kapu ole ia ai ka manu i ka maia a kapu iho la hoi i ke kanaka? Hoonau ka hoi ua 'lī nei o oukou i kona poe kanaka, e kiu i ke kanaka e kii ana i ka mea a kona lima i luhī ole ai; a hoonau ole ka hoi oia i na kau-kia manu ana e pu-lehua a e ahele i ka mau ai maia? Heaha la kana. Ola ka manu ai maia, ola nohoi ke kanaka ai maia. Noonoo ole nohoi ua 'lī nei o oukou, he maia ke kanaka, a kona la nohoi e hua iho ai, hua no."

"Olelo mai nei oe, he minamina oe i kela kanaka i kona make. He oiaio anei ia?"

Ae mai la nohoi ua kanaka nei me ka olelo ana mai: He minamina au i kela kanaka i kona make opiopio. He ku i ke aloha na helehena o kela kanaka ke nana aku."

"A he makemake no nae paha oe e ola ua kanaka nei?"

"O ko'u makemake loa ia; aka, pehea apanui e ola ai ia'u, ahe a'u wahi pou e hana aku ai imua o ke mana o ka ilapuku o ke alii o makou? Ke ike mai la no oe, he wahi o-o hookahi ka mea hiki ia'u ke lawelawe."

"Ea like ka hoi kou makemake me ko'u. A ua poua. Pehea; he wahi awa no kou? Aka, mamua o kou pane ana mai, ea, e ninau aku au ia oe: Owai kou inoa?"

Pane mai la oia. O Kali'u ko'u inoa. A ua loa mai ia'u ia inoa mamua o ka nele o keia wahi i ka wai mai kahiko mai. Oia ko'u inoa la i lohe oe. A no kau ninau hoi no ka awa 'ea,' he wahi huluhulu awa ae no ko'u. E kii ae au a lawe mai, ea?"

Ae aku la o Papa, me ka olelo ana aku. "E kii aku oe i ua wahi huluhulu awa nei ou. O kahi mea mai nohoi e lawa ai na wahi elua a ekolu paha."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 141.

PŌAHA, MEI 10, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Ko Lei Nani a he Hulu Mamo!

HE MOOLELO NO

KA MEHA MEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PIKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Aole nohoi i tiuliu māhope iho o ka hoomaha ana o ka leo o ua pu nei, aia hoi, kani hou ae la ua pu nei, a omau like iho la na koa apau i ka lakou mau pua maloko o na kaka ka, a hoomalo like ae la lakou i ka lakou mau kaula kaka-ka. O na koa hoi o ka maa a-la-ioa (maa a-la-loa), ua komo na a-la ma na ekeke maa, a ke kowali 'la hoi lakou i ka lakou mau kaula maa.

I ka hele ana a kani hou o "Hinamakanui," o ka mapawa no ia i hookuu like aku ai na pua pana ame na maa e lawe ana i na elele ahai-make i hoōmakaukauia no ko lakou mau wahi i makemakeia ai.

He mea oiaio, na lele aku la keia mau mea apau me he mau paka-ua la e iho makawalu ana mai kahi eheu a hiki i kahi eheu o ka pualikaua o Maui. A na keia mau pua ame na a-la i luku aku i na koa o Kalanikupule. A i ka mehana pono ana ae o ka la-ua hiki ole i na koa o Maui ke ku mai imua o keia luku nui a na koa o Kamehameha e ulupā aku nei maluna o lakou, nolaila, ua emi hope aku la lakou.

I keia ike ana o Kalanikupule i keia luku hoomaha ole a na koa o Hawaii e holopapa aku nei maluna o lakou, oia ka manawa ana i hoouna aku ai i na elele e houluulu mai i na pualikoa apau o Maui ma Wailuku.

I ka akoakoa ana mai hoi o na mamaka kua, na kaa-kua ame na 'lii kua apau o Maui a ku imua o Kalanikupule, ia wa oia i ninau mai ai ia lakou: "Pehea kakou?"

Ua pane aku la kona mau pukaua: "E Kalani—e! sohe o kakou wahi pono i koe!!"

Eia no nae na koa o Maui ke hoomanawanui mai nei i ka pua ana i ke kua. A eia nohoi ko Kamehameha mau koa ke hoonee aku nei no i ke kua pana pua ame ka maa a-la-ioa ma-waena o na puulupu ame na puukiuki o na koa o Maui; a ke bakilo pono loa nei hoi o Aikake ame Olohana, i ke akamai ame ka noeau o na hoolele-poka pohaku ana a na koa maa me ka ikaika nui. Ee ike la laua, he eko'u a-la o ka maa hookahi.

Ke ikeia aku la ka emi hope ana o na koa o Maui; a ke kali la nohoi lakou o ka oia aku o ka huaolelo mai a Kalanikupule aku, ko lakou alii; eia nae, aole he wahi leo kauoha a loa aku ia lakou. Aka, ma kekahi mau wahi o ke kua, ua hui maoli na pualikaua elua, he alo no a he alo, a hakaka aku a hakaka mai.

A o Kalanikupule hoi, me kona mau hoahanau me Koalau-kani, Kamohomoho ame kekahi mau alii e ae, ke mahuka malu nei ma ka uka waonabele. A o Kalanikauiki-kilo, oia no o Kalaniwaiakua (w) ame kona kaikaina, o Kekuiapoiwa Liliha, wahine a Kiwalao—ke Kiwalao hoi i make ai ma ke kahua kua o Mekuohai—ame Keopualani, kaikamahine opio a ua Kekuiapoiwa Liliha nei, ma ka waonabele o Aala-loloa lakou i hele ai a hui ai me Kalola i uka kuahiwi.

(E HOOMAUUA AKU ANA.)

KA

Mōolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Mōolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loo-ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

"Aole i ka nui aku Lawe pu mai nohoi oe i na makaukau apau e pono ai ka awa o kua. E ku ae hoi kua i hailona me ka hooko ame ka hooko ole ia o ko kua mau makemake no he ola o kela kanaka."

"Ea! Aole anei e pono e hoi kua i kou wahi pupupu hale e lawelawe ai i keia hana. He puu kahuhua paha o waho nei la? Oia hoi ka olelo a ka poe kahiko."

"Aole. I waho nei no kua i kahua akea a i kahua loa; i ike iho ka la i ka kua papaia-awa ana. He oiaio, o puu kahuhua io no keia; aka, he puu hua no ke ola, a he puu hua nohoi no ka make; puu hua no ka pomaikai, a he hua nohoi no ka nele;" wahi a Papa i olelo aku ai.

O ke ku ae la no ia o ua kanaka nei a kii aku la i ka awa ame na mea apau e pono ai ka papaia-awa ana elike me he Haumea makemake. I kona hoi ana mai me kahi huluhulu awa, ke kanoa, ka apu ame ka mauu e hoka iho ai ka awa. Alaila, olelo aku la ua Haumea nei i ua kanaka 'la:

"E Kali'u—e! Mama ia mai ka awa o kua."

Ae mai la nohoi ua kanaka nei a olelo mai la: "Eia paha auanei ka mea pilikia o ka awa o kua, o ka wai ole e wahi ai ka'u wa e hoka iho ai?"

"A he ka! he wai o keia wahi?" i ninau aku ai o Haumea ia Kali'u.

Hoole mai la o Kali'u me ka olelo ana mai: He wai wa ke makou e noho nei i keia wahi. Aia a haule mai kahi kua, kahe mai ka wai o kahi kahawai ae nei o Waolani, alaila, loa iho la kahi wai. Ua pono hoi ia i ka wa e hoi mai ai ka uka uka, ke ku iloko o na la kikiki welawela o ke Kau, nele mahua i ka wai. A eia kakou i keia wa iloko o na la kikiki welawela o ke kua; a he kamehai na ku-a-ua haule wale iloko o nei man la."

"Ia wa pane aku la o Haumea: E mama paha oe i ka awa o kua a wai, alaila, na'u e imi aku i ka wai e pono ai ka ai a kakou."

O ka mama iho la no ia o ua o Kali'u a wai na mea e hoi a ku iloko o ke kanoa, a olelo mai la o Kali'u: "Loa na mea e hoi eko'u, o ka wai koe?" Pane aku ia o Haumea: "Aole imi au i wai no ka ai a ke akua." O ke ku ae la no ia o ua Haumea nei iluna, hele aku la, oia me ke au hele ana o hana maka ma o a maanei a ike aku la oia i ke ku a-ai pohaku nui. Hele aku la ia a ma kahi a ua pohaku nei e ku ana, hui mai la oia, kahe mai la i a Kali'u: "Ei ala—e! E hele mai oe ia nei. Waiho iki aku hoi kena mau mea malaila."

(E HOOMAUUA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 142.

POALIMA, MEI 11, 1906.

05 KENETA-O KE KOPE

Hanohano Kaialohia i ka Makani!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA IONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

A ma ia wahi o Kalola i loa aku ai ia lakou nei, e pule ana ma ke alo o kekahi pohaku i hoopiliia i ka pali. Ua ike na koa o Kamehameha i nei luahine oia hoi o Kalola) e pule ana, a e waha ana hoi he kaikamahine opio ma kona kua.

Ua hele aku ia keia puulu alii a hoea i Olowalu ame ka awiwi nui nohoi kau lakou ma na waa no Molokai. A ua pae ua poe aliiwahine nei ma Kalanamaula, a noho pu lakou me Kekuelikenui.

I keia wa, eia ke kua ke nee nei i uka o Iao. Aia na leo hooho kua ke ikuwa la ma na pali o ua oawa kaulana 'la o Maui.

Eia ke oloio nei na maka ihe laumeki—ke halao'a nei hoi na laau palau—ke poluku nei na newa—ke kihae nei na lei o mano—ke ha'iha'i nei na lima lauahi o ia kanaka ike halao'a kanaka—a ke haku'i nakolokolo nei ka leo o "Lopaka pukuni-ahi" malalo o na hookele ana a Olohana ame Aikake.

Ua oleloia, o keia pu-kuni-ahi e kiia nei e na haole a Kamehameha ke kumu nui nana i hoopoino a hoopilikia i na koa o Maui.

A penei ka S. M. Kamakau-hoike ma keia wahi no nei hoo-hanaia ana o "Lopaka pukuni-ahi."

Oiai, ua nee ae la ke kua a noho i kahi haiki o Iao; a i ke auhee ana o na koa o Maui, a holo i uka o ke awawa o Wailuku, ua kauoia aku la o "Lopaka pu" a hoea i Kawelowelo; a mala-ila, ki ia aku la ia iloko pono o Iao, a iluna hoi o na pali. A na ia mea i hoauhee aku i na kanaka o Maui. A i keia auhee ana o ua poe nei, ua a ualu aku la na koa lanakila o Hawaii, a luku aku la i ua poe la, e lalama hele ana a e uwalu ana na lima i ka pali.

Wahi a S. M. Kamakau, na kapaia keia kua, o "Kauwa'u-pali;" o "Iao" ame "Kepaniwai."

"Ma keia kua ana," wahi a ua mea kakau moolelo nei, "ua pakele no o Kalanikupule, Koalaukani, Kamohomoho ame na 'lii e ae; a ua holo aku lakou i Oahu. O Kekuaipoewa, Kalaniakua ame Keopuotani, ua laweia lakou ma ka pali o Iao a iho ma Olowalu."

A maanei, e hoomau kua e ka makamaka heluhelu, i ka nana ana i ka maawe moolelo pali o Iao. Ma keia imi ana a ka Hawaii i ko lakou alahahe, he mea oiaio, ua hiki aku la o Haawenui ame Hewahewa me umikumamakahi, koa Hunalele no luna o ka pali.

Iela nohoi o Puniawa o Hilo me ehiku koa "I iipii;" o Ka-ilio me umi koa "Malama;" o Kaionuiokalani me eha koa "Ki-puupu." A o keia ka poe na lakou i luku na puu-kua o Iao. Ua kiolaia iho la na heana ilalo. O keia ka haule pio ana o ua puu-kua nei o Iao ma ko Hawaii nei moolelo.

Mamuli hoi o ka nui hewahewa launa ole mai o na heana make o ko Maui poe i lakua ia iho, ua hele a piha pu ke kaha-wai o Iao.

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukua e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Tama ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Hele aku la nohoi o Kali'u a ma kahi a Haumea e ku ana, a ia wa o elo mai la ua eueu nei o Kalihīlihi-o-Laumiha i ka luna o Kilo-hana. "E nou ae au i keia pohaku i kahi kahawi o Waolani a i puehu ka wai a pii ka ehū ame ka huna o ka wai a uhi paa i ka lewa oia no oe o ka ehū poi-pu iluna o ka piko o na kuahiwi. alaila, o ka wai ka hoi ia o Puehuehu."

"Ea! Auhea oe, e ka malihini! Pehea e hiki ai ia oe kua-paji nui au i hoano iho la, o kau pohaku ia e nou ai a loa-ona wai no kua? He mau kaa kanaka, aole e naue kua-pohaku; a hookahi wale no oe, hemo ka nei pali pohaku nui ia oe," wahi a ua o Kali'u i pane aku ai.

"E nana mai nohoi oe la," i pane mai ai o Haumea, me ka hoomau ana mai nohoi i ke kamailio ana: "E mawaewae mau ae au i wahi pule a pau, alaila, ike mai no oe he wahi pali pohaku iki wale no keia iloko o kuu lima."

O ko Haumea manawa no ia i uhau iho ai i ka puke-kuahau k puna ona:

"O kokolo ke aa i ka po loa
O puka ka maka i ke ao loa
O oukou i ka po,
Owau nei la i ke ao:
E—hoolono—ulono ana—e,
He—noi—he uwalo aku ia oe,
E Palilaa ia Palikomokomo
E Palimoe ia Palialiku
E Palihoolapa ia Palimauna
E Palipalihia a pale ka pali
Ia Paliomahilo—
Ku ka pali ia Paliku,
Hoololo ka pali ia Ololo
Hele-ololo ka pali ia Paliku
Mana o Paliku ia Palihai
Kaa ka Palikaa ia hiolo ka pali—
E! O! Ilihiolo—
E hiolo, e naueue ka pali,
E oni ka pali, e hemo ka pali,
E lele ka pali a kaa ka pali,
Na kupuna pali o'u i ka po—
Po wale kuu maka i ua pali nui,
Eia la i ke alo—
Heoni au la, oni;
Hapai au la, hiki,
A iki a lewa ua pali,
Kikiai au la hiki,
A iki hoi—
au ua—Ua Noa—lele wale."

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 143.

POAONO, MEI 12, 1906.

05 KENETA O KE KOPU.

Maikai Hemolele ka Lau Liko Oia

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O KA MOANA PAKIPIKA.

O kekahi poe i komo kino iloko o keia kua kaulana a Kamehameha, ua kamau mai no ko lakou mau ola a hoes i ka makabiki 1876, a o lakou kekahi poe i hoike mai i keia mau mea i hoikeia ae la. O Olohana ame Aikake kekahi o au hoike ike maka no keia kua kaulana o Iao; a ua ike maka laua i ka weliweli lua ole o nei hakoko na'i aupuni ana mawaena o ko Maui ame ko Hawaii.

Ua ike laua i ka uha'i pu ia ana o na kino kanaka e na lima wikani nui wale o Kamehameha, me he hahaki maoli ana la i ka puna-ko. Pa no ke kanaka i na lima pukani o ua Paiea nei, o ka haki pu ae la no ia mawaena.

He mea maopopo loa, mamuli o keia auhee ana o na koa o Maui; auhee o Kalanikupule ame kekahi wau alii ona i Oahu, kahi hoi a Kahakili i noho ai, nolaila, ua lanakila ae la o Kamehameha, a ua ho'okoa kana mau makaia i kuko mua ai, elike me kana i hooholo ai ma Hilo, a pela hoi ma Kohala, i kela pakele ana o kona kaikaina o Kalanimakulohi i Kepookalani.

Aole hoi i ikeia ma keia kua ana a Kamehameha ma ke oawa o Iao, a ma na wahi e ae o Wailuku, ua belawai oia me Kahuewa ame Kahahawai, me he mea la i Oahu (nei) paha laua me ka Moi Kahakili ia wa.

Hookahi nae mea maopopo ma keia kua ana a Kamehameha ma Iao, elike me ia i hoikeia ae la ua inu no oia i ka wai o ua kahawai kaulana nei o Wailuku; a o kona kokoolua ana i mana'o ai e inu pu ana laua i ua wai nei, oia o Kahuewa, aole oia malaila ia wa.

O ka wai no a Kamehameha i mana'o ai e inu ma Iao, elike me kana i hoike mua ai ia Kahuewa, oia no ka wai awa o ke kua.

A lanakila o Kamehameha ma keia kua, ia wa oia i kua kala ae ai i kona kanawai he "Mamalaha," a e mau ka maluhia. Kauoha aku la no oia i na 'Ili i koe iho ame na makasinana, e noho oluolu no lakou elike me ko ka wa mamua iloko o ka maluhia.

E hoolaupai i ka aina, e mahi na kane, e kuku kapa na wahine, e ulana na ahua moena; kukulu na papa'i hale i mau opu weuweu e malu ai ke poo i na kukuna welawela kikiki o ka Ia, e mehana ai hoi i ke anu ame ke ko'eko'e. E noho like ana na mea apau. E malama aku na 'Ili i na kanaka, a e hoolohe hoi na makaainana i ka leo o na 'Ili ma na mea kupono a pau.

No keia mau olelo'a o Kamehameha, ua nui ka mahalo o na 'Ili ame na makaainana o Maui i lohe i keia mau olelo a ua koa nei o Kohala.

He mea oiaio nae, ua koi hoopaaiki o Eeaaumoku ia Kamehameha e luku loa i na kanaka o Waihee ame Waiehu; aka ua hoole aku o Kamehameha ia mana'o eieele o ua 'Ili Eeaaumoku nei.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaura e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Eoana ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Oiai o Haumea e uhau ana i keia pule, aia na hua-pule ke oni kapalili 'la i ka waha me he oni'ana la na ke alelo lalapa o ka uwila; a aia kona mau lima ke ki-paipai 'la ma na soao apau o ua pohaku nei. I kela ame keia manawa ana e kipa'ipa'i ae ai i ua pohaku nei, e onioni ana ia me he luliuli ana na ka lala laau i koanianiia e ke ahe lau makani. A ke nana aku nei o Kaliu i keia kupai'iaha nui e lawelawe kamahaoia ma nei o ka wahine malihini, ka mea hoi ana i k'ho wale iho ai i Hekeona, he wahine oiwi kino papa-lua no ia ana e ike aku nei; a nuna-pihoihoi wale iho la no ia iloko o kona noonoo iho:

"He keu ka hoil aole au i ninau aku nei i ka inoa e nei wahine malihini, e maopopo ai la hoi ia'u kona ano. O ko'u inoa ka kela wahine o ka ninau ana mai nei; a hoike aku nei nohoi au i ko'u inoa a na'au po loa iho la hoi au i ka hoomaha'ole ana 'ku i kona inoa."

Oia, hele no ia o ka pule a ua Haumea (Papa) nei a pau; o ka hemo ae la no ia o ua pohaku nei; a olelo mai la oia ia Kali'u:

"Aia a mahope hoike aka au ia oe i ko'u inoa. Aia hoi a pau ka papaia-awa ana a kua. A ke ike mai la no oe i ka pohaku imi wai a kua. E nou au iaia nei a e nana aku oe i ka ehua o ka wai i ka oili pulelo i ka lewa. I naue auana ka honua a haalulu me he hooniia ana e ke olai, e mana'o iho oe ua puka ka wai. A mamua nae o kuu nou ana 'ku iaia nei, e kii aku oe i ka awa o kua."

He eleu wale la nohoi ka Kali'u a loa ke kanoa awa e hana a lawe mai la a ma kahi a Haumea o ku ana. I kela wa, hooke-mo aku la o Haumea i kona lima akau malalo o ua pohaku nei, me ke kaha ana iho:

E Kane-i-ka-pohakaa—e! E ala!

E Kane-lu-honua—e! E ala!

E Pohaku-o-Kane—e! E ala!

Ia pau ana no o keia kaha ana a ua o Haumea, e ka onai ae la no ia o ua pohaku nei, oia no oe o ka oni ana a ka mea kino oia. He imo ana iho na ka lau lihilihi o na maka o Kali'u, pa ana keia makani ikaika; a pakele ua wahi kanaka nei mai olepe pu ia e ka makani, a ke lohe nei hoi ko Waikahalulu ame koia mau kaiulu apau i nei mea halulu e oni nei iloko o ka lewa; aole i liuliu mahope iho, naue ana ka honua a hana haalulu ae la, me he mea la ua hoonauia ka honua holo'oke e ke ola'i, a uina pahu ana kekahi mea. He wa pokole wale no, ua ike aku la o Kali'u i ka pii ana ae o kekahi ohu: paha mai kahi kahawai ae o Waolani a hala iloko o ka lewa. Ia wa i olelo mai ai o Haumea i ua wahi kanaka nei.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 144.

POAKAHI, MEI 14, 1906.

05 KUNETA O KE KONA

Mohala ka Maka o ka Lehua i ka Ua Noe

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Mahope iho o keia kua ana, ua noho iho la o Kamehameha he mau anahulu i Wailuku, a i kona ike ana ua ma'uhia na kanaka ame na 'Ili, a hoeu iho fa oia no ka holo ana i Uahu i ke kua me Kahakili. Aka, mamuli o kona hoomaopopo ana, aia o Kalola i Molokai, kahi i noho ai me ke alii Kekueike, ua holo aku la na auwaa kua o ua Paiea nei no Molokai.

I ka pae ana o na waa i Kaunakakai, ua lohe iho la o Kamehameha, he mai pihia loa ko Kalola. Nolaila, ua haalele iho la o Kamehameha me kona mau alii a pii aku la no uka o Kalamaula, kahi a Kalola e noho ana me Kekuelike. I ka hiki ana aku o Kamehameha me kona poe alii, ua hookipaia aku la nohoi lakou e Kekuelike; a ua laukanaka maoli o Kalamaula ia mau la.

Mamua nae o ko Kamehameha holo ana mai i Molokai e ike ia Kalola, ua hoouna mai oia i kana ekele kapu, oia o Kikane, no ka hai ana mai iaia, e hoea mai ana oia—Kamehameha—i Molokai, no ka ike ana iaia.

Ua hui iho la ua Na'i Aupuni nei me ke aliiwahine Kalola. Mahope iho o ka pau ana ae o ka lau ike ana a li'u wale, ia wa i nonoi aku ai o Kamehameha ia Kalola nana e malama ia Kalanikauikikilo ame Liliha Kekuiapoiwa ame Keopuolani. E lilo hoi lakou i poe wahine no kona alo alii, a nana nohoi e malama ia lakou. Ua ae mai la no hoi o Kalola me ka olelo ana mai:

"Heaha hoi auanei? Nau lakou e ke alii, e malama. Aia hoi a haule aku au ilalo, ea, alaila, lawe aku oe ia lakou me oe e noho ai."

A pane aku la nohoi o Kamehameha: "Heaha la hoi. Na'u lakou e pulama me ka maikai, elike nohoi me kau malama ihi-kapu ana ia lakou."

A he mea oiaio, ua hooko no o Kamehameha i keia mau olelo ana i hoike aku ai ia Kalola. He mau la mahope iho, ua make iho la o Kalola; a komo aku la o Kamehameha iloko o keia kumakena nui.

He pihe a he uwe kanikau ia o na 'Ili ame na makaainana Nui na hana manewaneua a na poe makee alii i hana ni ma ia wa.

E kuni ana i na ili i ke ahi—e kakau ana i na uhi—e amu ana i na lauho—e ku'i ana i na niho.

O ka Kamehameha manewaneua i hana ai ia wa, oia ke ku'i ana i kekahi niho hookahi ona o luna. O la Keaweokahikona, ka Kaleipahala, Keakanu, Heleluhe ame na 'Ili e ae o Hawaii, ua ku'i no lakou i ko lakou mau niho.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—(K)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Lona ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

"Kiinaia ka wai o ka awa o kua. Holo aku no oe me ka kua, a i kahi no oe o ka wai e hana mai ai a maemae a maikai ka awa, alaila, hoihoi mai oe."

Ua holokiki aku la ua o Kalii a hoea i kahawai, i nana ana kona hana e hu ana ka wai-puna mai keia aoao aku o ke kahawai a haule aku la iloko o kekahi lua hohonu malalo aku. Oia no kela ki'owai o Puehuehu i keia wa.

Ua oleloia ma keia moolelo kahiko, o kahi e ku nei ke kua o Puehuehu, oia kahi o ua kahawai la i upoho ia iho ma ka hana ana aku o ka pohaku a Haumea i nou aku ai, elike me ka mea i hoikeia ae la.

Malaila nae ka haule ana a ua pohaku nei a loa ka wai-mapuna maluna iki mai, ma kahi mahope iho o ka hale laau e ku nei, ma ka aoao malalo, huli ma Ewa o ka uwapo e moe ma Alanui Kuakini. Olelo hoi kekahi poe, o ua pohaku la a Haumea i nou ai, o a no kela pohaku nui e ku nei maloko o kekahi wahi pa hale i nohoia ai e kekahi kanaka lawelawe o Wai Raiki o Kauai i kahi wa i kaahope ae nei.

A hoea o Kalii i kahawai, elike me ia i hoike mua ia nei, e huai ana he wai mapuna aliali maikai a kahe aku la ma ka ikaika a haule iloko o ka lua hohonu malalo, a he ki'owai malihini loa hoi ia iaia.

Aohe a i nei hoapaapa ana iho: eleeleu iho la ka ianei heka ana i ka awa apau, hoi mai la oia me ka piha pahaohao mai o kona noonoo no keia mea kupaiapaha a kona mau maka e ike nei.

Iaia nei no hoi a hala mai, ua piha mai la ua wahi nei i na kanaka o kela aoao mai, a pela nohoi me ko keia aoao aku, a he ikuwa nui ia o na mea apau no keia wai kupanaha.

Hoi mai la keia a hoea imua o ka wahine kamahao me ka piha liliha, a olelo aku la: "Eia ka awa la ua wali a ua maikai."

"Ua pono," wahi a Haumea i pane mai ai," e kahoe mai oe i ka awa o kua iloko o ka apu a pau; alaila, haawi mai oe ia'u."

Hana iho la nohoi o Kalii i ua awa nei a ku i ka apu; a haawi aku la i ka wahine hookalakupua me ka olelo ana aku: "Eia mai ka apu!"

O ko Haumea lalau mai la nohoi ia i ua apu nei; a hana iho la i ka pule.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 145

POALUA, MHI 15, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Maikai ka Piko o ke Koa o Haiku e--Haila

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLF, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

*Ko Kamehameha hoouna aua i Elele i Oahu ia Kahekili, a i
Kauai nohoi.*

He mau la mahope iho o keia kumakena ana, ua waihoia o Kalola ma kona halelua ma Konahale. A mamuli o keia waihoia ana o ke kino o Kalola ma keia wahi, i heaia ai ke keiki a Keeaumoku me Namahana, ke alii Kiaaina o Hawaii, o Kalua-i-Konahale; oia hoi, ka lua o Balola.

A mahope iho o keia wa, wahi a ka moolelo a S. I. Peleioholani, ua hoouna mai la o Kamehameha, he elua elele lawe kauoha. O ka elele mua: oia o Kikane. A ua kauoha o Kamehameha iaia e holo mai i Oahu nei a hoike mai ia Kahekili, oia ma Oahu nei kona wahi i noho ai ia wa, oia hoi ke alii aimoku nui o keia mokupuni, mahope iho o ka make ana 'ku o Kahahanu.

Ua haawi mai o Kamehameha ia Kikane he elua mau pohaku (ulu maika). Hookahi ulu, he keokeo; a hookahi hoi, he elele.

Ua kamaaina wale na 'lii, na poe kilokilo, na kahuna ame na kuhikuhi puuone i ke ano o keia mau hoolauna olelo ana. Ua ike nohoi lakou i ke ano o na pohaku-punakea ame elele, a pela pu hoi me na hipuu lau-i.

O ke ano o ka ulu keokeo, he makemake noho maluhia, kuikahi a kua ola. O ka ulu elele hoi, he makemake kua.

O ka elua o na elele, oia o Kekaihaakuloulaniokahiki (w), hoohanau pono o Kekuiapoiwa II, makuahine pono o Kamehameha I. Ua hoounaia keia aliiwahine kiekie e holo i Kauai e hui pu me na kilokilo, na ma-kaula, na kahuna ame na kuhikuhi puuone no ka nana ana i na ouli. O keia Kekaihaakuloulaniokahiki (w) oia no o Haalou w. ka makuahine o Namahana, a kupunawahine hoi o Kaahumanu, ka wahine a Kamehameha.

Ua holo mai la o Kikane me mai Molokai mai a pae ma Waikiki, a hui iho la o Kikane, ka elele kapu a Kamehameha me ka Moi Kahekili; a o Haalou hoi ua hula loa oia no ka mokupuni o Kauai.

Ua oleloia he elua mau noi a Kamehameha i haawi mai ai ia Kikane e lawe mai a waiho mai imua o Kahekili; ka mua: o ke aupuni o Maui; a o ka lua: o na akua o *Olopuu*, ame *Kalapeho*.

A hui a kamailio o Kikane me Kahekili, ua waiho aku la o Kikane imua o Kahekili, i na ulu maika a Kamehameha i haawi mai ai iaia; oia hoi, ka ulu maika keokeo ame ka ulu maika elele. Nana iho la o Kahekili i ua mau ulu maika nei, a olelo mai la ia Kikane.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—KA—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaha e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea na Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.*

"Eia ka awa, e ke akua,

He ai nau e ke akua,

He ai na'kini, na ka mano ame ka lehu o ke akua,

O ke akua i ka po loa,

O kini o ke akua, lau a menehune ke akua—

Mai ka hikina a ke komohana

Mai ka la kau a ka la komo,

Mai kai Koolau a kai Kona,

Mai ka paa iluna a ka paa ilalo

Mai ka hooku' a ka halawai,

E halawai apau, eia ka ai, ke o,

Eia la he awa—

He awa nana pono, nana hewa,

He uli pono, he uli hewa.

He ola, he make,

Huaina ke ola o ke kanaka

O ke ola nui, o ke ola loa

Au a ke akua,

Ola kuu aloha,

Ola loa no—

Amama—Ua noa—Lele wale."

I nana iho ka hana o ua o Haumea i ka punohu o ka awa ua ku i ka akua o ka apu. Alaila, haawi mai la oia i ua apu nei ia Kalii, me ka olelo ana mai:

"Ke hoke mai nei ke akua o Rakou, ua ola ke kanaka a kua e make aku nei. Kia ke akua ma ka aoso makaukau no ke kokua mai a hooko mai i ko kua makemake. Ua ola. O—ia! Inu ia mai ka awa o ke akua o kua!"

Inu ae la o Kalii a pau; ia wa olelo mai la o Haumea iaia ma ka ninau ana mai:

"He ohana no nae paha kou?"

Ae aku la no ua wahi kanaka nei me ka olelo ana: "No'u wale no ka ohana o nei wahi e nonoho mai nei. O kane ame ka wahine. A i keaha la?"

"Eia: E hele oe e kushaua i ko ohana apau e pii ma kela kaola pali e ku mai la. Pii a haule ma kela aoso o ke awawa o Kalili'ihi-o-Laumiha; a haule ilalo, alaila, pii pololei no oukou no uka o Kilo-hana. A o ko oukou wahi ia e noho ai. Oia e alahula ana o kai nei i ke kua. E hele oe, a e hele au e hana wale aku i ke kanaka nana ke ola a kua i hailona iho a."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 146

POAKOLU, MEI 16, 1906.

05 KĀNETA O KE KĀHAKU

Ola ka Lani ka Maile-Alii a Kiha I

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ko Kamehameha hoouna au i Elele i Oahu ia Kahakili, a i
Kauai nohoi.

"O keia ulu la, ka ulu keoke i la, he hoailona ia no ka
mahiai, ka lawaia, ka hanai a maona ke kanaka, a he ulu ai
aupuni nohoi keia. A o keia ulu eleele la, he ulu kua ke ano
o keia."

Alaila, ninau mai la o Kahakili ia Kikane: "Ke olelo mai
nei o Kamehameha e holo mai i Oahu nei i ke kua, ea?"

"Ae;" wahi a Kikane i pane aku ai imua o ka Moi Kahakili,
a ninau aku la o Kahakili ia Kikane:

"Makemake o Kamehameha i Oahu nei ke kua; owai la
na awa ame na kahua kua a ua Paiea nei i makemake ai no
ke kua?"

A, e ka makamaka heluhelu, ma keia wahi e ike ai kua i
na kulana hoonohonoho kua a na kakaolelo a Kamehameha i
hoomaopopo mua ai; a pela pu hoi me na pane naauao a Kahakili.
A e ike iho ana no kua e ka makamaka, i ka loea ame
ka ike kalaiaina hohonu oia poe alii o ka wa kahiko.

Na Kahakili ka ninau, ua pane aku la o Kikane:

"O Kikoo, ke kakaolelo; nana i hoike ae o Waimanalo ke
awa pae, a o ke kahua kua nohoi ia."

Pane mai la o Kahakili: "Haaaha; ahe pohaku o lalo e
hiki iluna; pela ka ai'ame ka pa. No luna ka pohaku. Ahe
ia he kahua. Owai ae?"

Pane aku la o Kikane: "O Kaaloa, ke kakaolelo; o Wai-
kiki ke awa ame ke kahua kua."

Olelo mai la o Kahakili: "Neinei. Na kai make; na uka
make; no ka ai, ahe ai. Owai hou ae?"

Pane no o Kikane: "O Kauakahiakahaola, ke kakaolelo;
o Koko ke awa ame ke kahua kua."

A olelo mai la o Kahakili: "Hohonu, kuli'u, akamai, ike.
He akea ka ai ma Koolau. He kahua kau iluna. Ua loihi na
kahua kua e hoouka ai. Aka, eia ka'u kauoha ia oe: E hoi
oe a ia Kamehameha, e hoi oia i Hawaii; a e nana mai ia Kahakili
a uhi kapa eleele, a kau ka puua i ka nuku; alaila, i Ha-
waii no ka pehina i ka ulu, aia ka nai'na i Tahiti; a oia kona
wa e kii mai ai i ka aina."

A olelo hou aku la o Kikane ia Kahakili: "Eia kekahi
olelo a Kamehameha ma i olelo mai ai ia'u e ha'i aku au ia oe."

Pane mai la o Kahakili: "E olelo mai no."

Alaila, pane aku la o Kikane: "Ua olelo mai o Kameha-
meha i akua nona, ia "Olopu'e" ame "Kalaipahoa," e kii mai
nona."

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

— KA —

Moololo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e, J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moololo o ko Wokea ma Noho ana ma Kahiko— Ke
ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

O ko Haumea hele aku la no ia a iho i ke kahiko
"Puehuehu," ike aku la keia e muia ana na kane; na
ame na kamalii ma kahi a ka wai e halukitana. Ike mai
ua puulu kanaka la iaia nei a hooho ae la:

"E! he wahine malihini ae hoi keia e hele mai nei
ua ohu i na lipilipo o ka wao-kele. He ken nohoi a ka
ui. Owai la nei wahine?"

Olelo ae la hoi kekahi poe o lakou: "Malii o ka
aku kena a ke kanaka nona ka imu e a mai ia: Aloha
ka hoi ka imi ana mai o ka hoa pupuu anu o na po
Hooilo!"

O ko Haumea hele aku la no ia, a kokoke i kahi a
nei e ku ana; haawi aku la keia i ke aloha ma
ana'ku:

"Anoai wale oukou a—pau! Aloha, ea!"

"Aloha mai la nohoi ua poe nei, me ka olelo ana mai
o lakou:

"Malihini oe o na pali?"

Ae aku la nohoi keia; a hoomau aku la i kana olelo:

"Mai koa uka mai nei keia i iho mai nei; a ma o ae
lohe mai la au, he kanaka ka, e kaluaia ana i ka imu
wahi. A o ka imu no paha ia e a mai ia?"

Ae mai la nohoi ua poe nei, me ka olelo ana mai: "aku
nei makou a holo mai la hoi e nana i keia mea kupanaha,
ua enaena ka imu; a, aia makou a hoi aku, alaila,
kauwawe maluna o ua kanaka la. A pehea; o oe nei poe
wahine?"

Ae aku la keia me ka hoike ana aku i ua poe nei:

"O ka'u wahi pupu niao kane kela. I ka
auwana ai i keia kakahiaka, a i ke kahi-kole ana o
mai la i kauhale. a i nana iho ka hana, ahe ke kane
pili a hoa hoomanawanui hei o na la inoa a ka
mai auanei ko'u hana, i ke alana, ike mai la ou me
launa ole o ka naau e kailupe ia ana koi i kai nei
wale ae la mo au, e laweia mai ana ia e maka. A
hele hoomanawanui mai la. O ka ike wale aku ka
maka o ke kane la, a hala aku ia ma keia aoao.

A ua pono!" i hooho mai ai ua poe nei, me ka
mai iaia nei: "E hele pu a kakou a ike aku oe i
aloha, a na ka ilamuku hoi o ke ali ka hana: mahope
ia wa."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 147.

POAHA, MEI 17, 1906.

66 KENETA O KE KOPE

Lei Hoola ka Pua o ka Ilima!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

*Ko Kamehameha hoouna au a i Elele i Oahu ia Kahakili, a i
Kauai nohoi.*

A iloko o kela manawa i kamailio mai ai ka Moi Kahakili: "Ae. No "Olopuē" nae, aole ia e loa iaia, no ka mea, aia kona malamaia ana ia Kaopuhuluhulu. Aole e loa ia akua i ke alii. A no "Kalaipahoa" hoi, i wahi pauku hoi ka'u e hawii aku ia oe. A o ka inoa o ua wahi pauku la, oia o Kane-mana-ia-Paiea."

Ua olelo kekahi poe kakau moolelo pili ia Kamehameha, mamuli o keia pauku Kalaipahoa, nona ka inoa o Kane-mana-ia-Paiea, i heaia ai ka inoa Paiea ia Kamehameha, Aka, aole nae pela ka mea oiaio. E kala kahiko i loa ai ka inoa Paiea ia Kamehameha.

A penei ka S. M. Kamakau hoike no ka mea e pili ana i keia mau akua laau o Kahakili, oia hoi o "Olopuē" ame "Kalaipahoa."

"O Olopuē, oia ka papakahui. He akua alakai seia i ka uhane o kekahi alii ai-moku a hoi oia ia e kela alii. He akua keia i maka'u loa ia e na 'Ili kua i ka wa kahiko.

O Kalaipahoa, he akua laau ia no Maunaloa, ma ka moku-puni o Molokai. He nioi kona kino; a he awaawa loa hoi ke ai ia. Ua oleloia, he akua huhu loa keia. Aole e na kona huhu ame kona inaina, aia wale no a o Ma'iola kona mea nana e hoomaliele, alaila, pau kona huhu.

Maanei e nana kua e ka makamaka heluhelu, no ka hua-kai a Haalou w. i hoikeia ae la. Aia ma ka helu i puka ai ma ka la aku la i nehinei (Poalua, Mei 15) ua ikeia, ua holo loa o Haalou w. i Kauai, mahope iho o ko laua pae ana mai i Oahu nei me Kikane. Aole nae ia o ka heluhelu pololei ana ma ia wahi, aka, penei ka hooponopono ana e pono ai he hana ma ia wahi.

"A o Haalou hoi, e hala loa ana oia no ka moku-puni o Kauai, nokamea, nolaila kana huakai."

O ka imi ana i na hoike mai na poe ike kilokilo mai o Kauai, oia ka hana nui i hooun ia mai ai o Haalou w. e holo pu mai me Kikane. A o kekahi noho, ua kii mai oia (Haalou) ia Kekuapoi kana kaikamihiae aloha e hoihibi i Hawaii e noho ma ke alo alii o Kamehameha. O pono i aliiwahine o Kekuapoi, oia ka wahine a Kahahana, ka Oahu nei Moi i make.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

— KA —

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii— Ka Loaa
ana o ke Akua Ili o Kameha'ikana.*

O ko lakou nei pii aku la no ia mai lalo aku nei o kahawai a kau iluna, ike aku la no keia i ke kane, ua hauboia a paa i ke kumu ulu. A ua ike mai la nohoi o Wakea i ka wahine a kulu iho la kona mau waimaka, a kau pololei mai la kona mau maka i ka wahine, a na ka waimaka no e hu'e i ka lau o ka lihilihi.

A olelo mai la na kamaaina a ia nei i hele pu ai me ke kuhikuhi ana ai iaia nei:

"Aia ko kane la ke paa mai la i ke kumu ulu; a ua ike mai la no nae ia oe. Aia la ke uwe mai la. Aloha ino!"

I keia wa i puai ano e ae ai kekahi ula puni a paa ana helehelena o Haumea, oia no oe o ka ua koko e pooki pu ana i kona poo holookoa; a he mea kupaihana no ia i ka ike mai a na mea apau. Hele aku la nohoi keia me ke aluka kanaka i pii pu mai ai oia mai lalo mai o kahawai no kahi o ka imu e a mai ana. A kokoke keia i ka imu, olelo mai la kekahi wahine:

"Auhea oe, e ka malihini, maanei oe e ku iki iho ai e hele ae au e kamailio i kela kanaka ilikou loibi e ku mai la. O kela ka ilamuku. Ina oia e ae mai ia oe e ike i ko kane, alaila, hele no oe a honi i ko kane."

Ku iho la nohoi o Haumea ma kahi a ka wahine kamaaina i olelo mai ai iaia; a hele aku la ua wahihe kamaaina la e kamailio i ka ilamuku.

"I hele mai la au ia oe," wahi a ua wahine nei i pane aku ai i ka ilamuku nui o ke alii Kumuhonua, "e nonoi aku ia oe, e ae mai oe i kela wahine malihini e ku mai la, e hele mai hoi ia e ike i kana kane e paa nei malalo o kou malu; oia kela pio e paa mai la i ke kumu ulu.

"Heaha la auanei hoi," wahi a ua ilamuku nei i pane mai ai, e kii aku oe a lawe mai e ike ae i kana kane. Eia ka, nana keia kane. E iwiwi aku oe o ania loa ae ka imu; eia la ua enaena ke a."

O ka hoi mai la no ia o ua wahine nei a loa ka wahine malihini, olelo mai la ia:

"E hele mai kua: Ua seia, mai la oe e ike i ko kane. E wiki kua. O ka pa aku ka paha o ka ihu i ke kane la; he ike ia. Oi—a! Hele ae kua."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I, HELU 148.

POALIMA, MEI 18, 1906.

65 KENETA O KE KOPE

Hialaai ka Ua Noe i Wahinekapu

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

*Ko Kamehameha hoouma au i Elele i Oahu ia Kahakili, a i
Kauai nohoi.*

O keia aliiwahine o Kekuapoi, oia ka wahine a Kahahana, ko Oahu nei Moi i make. A no keia make ana o Kahahana i haku ai kana wahine o Kekuapoi i kekahi kanikau walohia loa, oia hoi—

O Pililua oe, o hele lua i Ewa
O ka hele oe a ka'u La—ni
O Kapikikolo, o Lua, ia Luamea
O mea wale ia iho i ke ku—la
I ke oneanea i ka wai le—ie,
Nolaila ka o ka, ka hapuu-tono,
O ka pai kau-nalulu
O ka pahu iloko o Kekeleiaiku
O Iolani, o ka pueo kani kaua
No Halaulani i Hanapou—li—
No ka-welu hau i ke kai i Kupehu
Nolaila ka o Kalohai, o Puanakau ka malama
O ka malama o Hikileiakakalea
O Hionalele o ka maka o Kemilia
O Hikinauele, o nau-le kona lua
Elua laua i ka moana—e
Oia kai i ke awa lau o Puuloa
Iluna o Waakialohiala—ni.

* * *

* * *

I ka hui ana o Haalou me ke kaikamahine me, Kekuapoi, ike iho la i ka ui ame ka nani o ua kaikamahine nei ana. He mea oiaio ka lilo ana o ka ui ame ka nani o ua kamaliwahine la i mea kaaio nui ia e ko Hawaii poe alii. I kona kilohi ana, ike iho la ia, he mea maikai ole nona ka hoihoi ana i ke kaikamahine i Hawaii, oiaio o kona u'i auanei ka mea e lilo ai i mea e hooahaunaele i ka noho ana o na 'lii wahine o Hawaii. Nolaila, aole oia i lawe i ke kaikamahine elike me kana i manao mua ai e hana.

Nolaila, ua manao iho la o Haalou e holo loa i Kauai, aka, lohe e iho la ia e noho ana kekahi kanaka akamai o ka Papa Hulihonua ma Kamoku, i Waikiki, nona ka inoa o Kapoukahi, a mai Kauai mai oia. O ko Kauai kanaka ike ia i ka Papa Hulihonua, ike kilokilo, ike kuhikuhii puuone a he ma-kaula maopopo nohoi.

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaura e J.-M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.*

Ae mai la o Haumea me ka ololo ana mai i ua wahine la:
"Ua ola oe ame kou ohana!"

O ko laua nei hele aku la no ia a kahi o ua wahine kamaaina nei i ku iho ai a hele loa aku la o Haumea i kahi a ke kane i hoopaaia ai a paa i ke kumu-ulu. Ciai keia e hele aku ana, ke ike aku la no keia i ka hiolo mai o na waimaka o ke kane ma na papalina. Iaia nei i hele aku ai, ua hooihuli pono mai la oia i kona kua i kahi a ka ilamuku e ku ana. A o ke anains kanaka hoi keia e ku aku ana, ke nana 'la lakou i ka uwe mai o ke pio a i ka hiolo waimaka ole hoi o ka wahine; a he mea haohao no ia i ko lakou noono.

Oia hele no ia o ua Haumea nei a mamua pono o ke alo o ke kane, anehe aku la e honi; aole nae i pa ka ihu i ke kane, o kona pa'i aku la no ia i ke kumu ulu. He halulu ka na mea apau o ka lohe ana, he naupe ana hoi o ka honua, o-wa ae la ke kumu ulu, a hamama mai la ia me he waha 'la no kekahi ana nui.

A ia wa no i onou aku ai, o Haumea i ke kane iloko o ua kumu-ulu nei; a oia nei aku nohoi mahope. I lawa no ia laua nei a nalo iloko o ke kumu ulu, o ke olo ae la no ia o na leo hooho pihoihoi o ka lehulehu, e ikuwa ana mai kela pe'a a keia pe'a o ka aha kanaka:

"A lilo ke pio—e! A lilo ke pio! He wahine kupua ka keia i hele mai nei. Ka! He keu'ka mana! Aole lua!"

I keia wa i kene ae ai ka ilamuku i na kanaka e kua i ke kumu-ulu. O ka lele aku la no ia o na kanaka me na ko'i pahoa a kua aku la i ke kumu-ulu. Pa no ka maka o ke koi i ua kumu ulu nei, hemo mai la ka mamala a hele mai la a pe no i ke kanaka make loa. Manao iho la hoi kanaka, he ulia wale no keia make ana i keia ae la, a hoomau no i ke kua ana; aka, ua hemo mai la no ka mamala, pa no i ke kanaka make. Pela i nokeia ai ua poe kanaka la i ka Nuku a hiki i ke koe kakaikahi loa ana o ua poe la. Maopopo iho la i ka ilamuku, aole pono i koe, o kona hooua iho la no ia i ka elele e holo e hai i ke alii no ka nalowale kupanaha ana o ke pio.

(E HOOMAUHA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 149.

POAONO, MEI 19, 1906.

OF KANEA O KE KOPE

Lei Awapuhi, Lei o Hainakoloi

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

*Ko Kamehameha hoouna ana i Elele i Oahu ia Kahakili, a i
Kauai nohoi.*

He pili nohoi o Kapoukahi, i ke kupunawahine o Haalou, oia o Kaneikahelani. No keia loa ana o keia kanaka, ua hoopau iho la o Haalou i kona mana holo i Kauai a hele aku la oia e huipu me ua kilo a maka'ula 'la o Kauai.

I ka hui ana o Haalou me Kapoukahi, ua ninau mai la oia ia Haalou:

"I aha la auanei ka'u wahi uku ia oe, e ke alii?"

Olelo aku la o Haalou: "E hai mai oe ia'u i ke kumu e lilo ai ke aupuni o Hawaii i kuu haku, oia ka uku."

Kulou iho la ke poo o Kapoukahi ilalo a liuliu, ea ae la iluna, a pane mai la:

"Eia ka mea e lilo holookoa ai ke aupuni i ko haku, i hale no ke akua. E kukulu a nui; e hana nohoi i na palena apau a maikai."

A ninau aku la hoi o Haalou i kahi e kukulu ai ka hale o ke akua.

"O Puukohola," wahi a Kapoukahi i pane mai ai, me ka hoomau ana mai nohoi i ke kamailio ana: "O keia wahi o Puukohola, aia no ia i Kawaihae, i Hawaii, ma kahi maluna aku o Mailekini. He mau heiau ku-lua keia. A he puu oioina nohoi o Puukohola no ka poe maauauwa no uka mai o Waimea ame'na Kahuwa mai.

"O ka hale auanei keia o ke akua o ko haku, puni ka moku. Aohe e eha ka ili. O ka makaha no ia he niuhi ka i'a e manalo ai. Ma ka hoa paio; pau ka pula o ka maka: moe lealea ka po. Puni Hawaii."

Mahope iho, ua hoi aku la o Kikane ame Haalou a hui pu me Kamehameha ma Molokai, a hoike aku la nohoi imua o ke alii i na mea i loa ia laua ma ka laua mau huakai o ka hoo-unaia ana.

Ua kuku'i aku la na lono i o Keoua Kuaahuula 'la, e noho ana ma Kau, (Hawaii) no keia mau kua lanakila a Kamehameha, kona pula-kaumaka a maku-koa'e hoi eia mau la, a he mea e ka nini welawela o kona naau; a ua nui nohoi kona inaina ia Keawemauihi no kona kokua ana ia Kamehameha, ame kona uhai ana hoi i ka laua olelo paa (aelike) e kua mau mai laua ia Kamehameha.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

— O K A —

Moololo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaha e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

*Ka Moololo o ko Wakea ma Noho ana 'ma Kalihii—Ka Loua
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.*

E haalele kua, e ka makamaka, i, ke kamailio ana o ka elele e holokiki la imua o Kumuhonua, ke alii; a e nana ae kua 'ia Wakea ame Haumea iloko o nei nalowale ana o lana iloko o ke kumu-ulu.

Mamuli o ke ano papa-lua o Haumea, ua oili aku la no laua ma kekahi aoao o ke kumu ulu, a haule i ke kawa o Waikahalulu, a ma kahawai laua i hele ai a pii ma keia aoao i kai nei o Kamakela. A mai keia wahi aku, hoi aku la laua no uka o Kalihii-lihi-o-Loumihia i ka luna o Kilohana.

E huli ae kua, e ka mea heluhelu, a nana ae ia Kalii elike me ke kauha a ka wahine kupaihana ana i ike ai a i halawai pu ai, ua hele aku la oia mawaena o kona poe obana mai uka mai o Waikahalulu a hoi i kai nei o na wahi e kap ia nei o Kamakela ame Kamauiwai, e hoike ana ia lakou i kona ike ana i kekahi wahine a ke kupaihana nui wale ame kona ike pono ana nohoi i kana mau hana hookalakupua. Hoike mai la nohoi oia i keia poe i kona lohe ana mai i ka poe o ko lakou wahi i hele e nana i ke kaluaia ana o kekahi kanaka ma Waikahalulu i ka imu mamuli o ke kauha a ke alii: no ka pakele ana o ua kanaka la mamuli o na hana a keia wahine, oia hoi, ua hoi keia wahine ma kahi i hoopaaia ai kona kane i kekahi kumu ulu, a ua hiki aku keia wahine kupaihana ma aila a na pai aku la i ua kumu ulu nei a, owa ae ia; a malaila laua i komo aku ai, a nalowale. O ka poe keia i kua i ua kumu ulu nei, ua pau i ka make i na mamala o ua kumu-ulu nei.

A hoike pu aku la nohoi ua wahi kanaka nei imua o ke poe obana ona, ua kauhaia mai oia e ua wahine la e haalele lakou ia kai nei a e pii lakou, kona poe obana apau, malama aku o ke kuamoo pali o uka ae o Kapalamea, a malaila aku a hoi i Kalihii, a pii a hoi i uka o Kilohana, oia e hoi mai ana he kua nui maluna o ka aila.

He mea oia, ua pii iho la na obana o ua o Kalii mai la uka a ke kai no uka o Kilohana; o hane, ka wahine ame ka lakou poe keiki. I keia poe i-hiki aku ai i uka o Kalihii, na halawai aku la o Kalii me Haumea; a ua ike mai la o Haumea iaia ame kona poe obana. Ua ike ae la nohoi keia poe ia Wakea.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 150.

POAKAHI, MEI 21, 1906.

05 KENETA O KE KOPE

Ola na Pu'e Wehiwa i ka Uka!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

*Ko Kamehameha hoouna aua i Elele i Oahu ia Kahekili, a i
Kauai nohoi.*

Ua ulu ae nohoi ka manao hoohuoi iloko o Keoua, me he mea la, ua hui pu paha o Keawemauhili ame Kamehameha ma ka ohumu ana, e kii aku laua e kua iaia; nolaila, ua kupu ae la ka manao iloko ona, e kii mai oia e kua ia Keawemauhili. A ua ike hoi o Keoua, ua pau ko Keawemauhili mau mamaka kua ame na pukaua makaukau ikaika, elike me Keaweokahikona, Eleele, Koakanu, Kaleipaihala ame kekahi poe e ae me Kamehameha i Maui, ua ikaika loa kona manao e kua ia Keawemauhili, a loa no iaia ka lanakila.

Penei ka S. L. Peleioholani hoike ma kana moolelo (kakalima) no Kamehameha ma keia wahi:

"Ua paia hele ae la o Keoua ia Hawaii. Ua pepehi wale ia na makaainana o Kohala ame Hamakua. Luku hoomainiinoa na makaainana a hiki i Hilo paliku. A ma Alae, ua hui pu na puuli kua, ko Keoua ame ko Keawemauhili. Elua la ke kua ana a i ke kolu o ka la, ua aubee o Keoua a hiki i Honolulu. Ua holo mai la o Moo, he koa pono no Keawemauhili; a pahu mai la i kana ihe ma ka iwi aoao hema o Keawemauhili. Alawa ae la o Keawemauhili; a olelo ae la:

"Huihui wale hoi kau laau i ka aoao, e Moo!"

A ia wa no, ua lalau iho la o Keawemauhili i ua laau ihe nei, a uhai pu ae la.

I keia wa, eia o Keoua ma ka aoao ma Hilo paliku, ma Paukaa i keia wa. I ka lohe ana o Keoua, ua ku o Keawemauhili i ka laau ihe a Moo, kona koa pono no, ua holo mai la oia me ka manao, e kii mai i ke kino mauleule o Keawemauhili e kau i ka lele. Hiki o Keoua imua o Kekaulikeikawekiunalani, ka makuahine o Keawemauhili, oia nohoi oia e uwe ana no kana keiki. Nonoi aku la o Keoua:

"E ke 'Lii e! I kii mai nei au i ke 'Lii e kau i ka lele!"

Ua hoole aku o Kekaulike (w) a olelo aku la: "Ei nei, aole ka ou ike, he kapu au; a, eia oe i ka pahu kapu. A he alii kapu au."

Aole i pane hou aku o Keoua. Eia na 'Lii mawaho, e kali ana o ka huaolelo a ke aliiwahine, ina he make a he ola paha ko Keoua, nokamea, oia wale no ke noho nei iloko.

Aka, mea e manalo ai ke noi a Keoua, ua haawi aku la o Kekaulike i ka mahiole o "Kalaninuiamama!" me ka olelo ana'ku: "Eia mai ke poe o ke alii o Iouli."

—(K A)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.*

Alaila, olelo mai la o Haumea ia Kaliu:

"E aho i poe kakaikahi o oukou ke noho me maua iluna o Kilohana a ilalo nei nohoi; a o ka nui o ko ohana, e hoi lakou ma ka huli Koolau; a o ka aina oia o Lolahana; oia no kela kalana aina e nee mai la mai ke kawelu mai o Lanihuli a hoes i ka pali o Paliku. O ko oukou kaulana aina ia e noho ai. E mahi i ka ai mauka, a he ia no ko kahakai, oia ka noho ana o na Koolau. E a'o oukou, na kane, i ka ike kaa laau, oo maka ihe, ame ka pololu, ame na ano ike apau e pono ai ka oihana hakoko.

"He mea maikai i na wahine a oukou ke a'o ana i keia mau ike, o ka oi aku nae, o ka ike hoohei iko, ka lua ame ka maka ihe. He mau makaukau keia no ko kakou noho ana o keia mua aku. A e noho aloha oukou me na makaainana o keia Koolau. O ke alii o Koolau, oia o Olopana, aia kona wahi i Kailua.

"A no ko oukou pilikia hanau keiki, ea, na'u ia mea e hana aku. E kanu no au i kuu laau hoohanau keiki ma Luluku, kahi a oukou e noho aku ai. O ka inoa o keia laau, oia o Kalsuokekahuli, a o kona mau pu a o Kanikawi ame Kanikawa. E lilo oe ame kou poe ohana i ohua no maua."

Ua ae aku la o Kaliu ame kona poe i keia mau olelo a Haumea; a ia wa i ninau aku ai o Kaliu ia Haumea ma ka olelo ana aku:

"Nani ia, ua haalele aku la au ame kuu poe ohana i ko makou nohona, a hele mai la makou mamuli ou; a ke nonoi aku nei au ia oe, e hai mai oe ia'u i kou inoa. Owai kou inoa?"

"O Haumea ko'u inoa; a o kona ano he kino lau, a he kino lehuichu. Aka, o ko'u inoa kupuna, ea, o Papa, ka papa uno'a awa'awa'a kua, a kuku ooi hoi. O ko ianei inoa la o Wakea," wahi a Haumea i pane mai ai me ka hoomau ana mai nohoi i ke kamailio ana:

"A o Paliku ame na pali apau au i lohe ai i kuu pule i uhau ai ai i ka awa o kua, oia na inoa o ko'u mau kupuna mai ka po'ikai. A o Paliku, oia kela pali e pale ana ia Koolau-poko ae nei me Koolau-loa. Ua heaia kela pali mamuli oia kupuna o'u, a o ke poe nohoi ia o ko'u mookuahau."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 151.

POALUA, MEI 22, 1906,

05 KENETA O KE KOPE

E Ao Oe he Mohai na ke Aloha!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

*Ko Kamehameha hoonā a i Elele i Oahu ia Kahakili, a i
Kauai nohoi.*

O "Iouli," oia ka inoa o ka mahiole alii o Keawemauhili.

Ua lalau aku la o Keoua Kuaahuula i ua papale mahiole nei, a hoi aku la oia a noho ma Piopio no elua la; alaila, hoi aku la oia a hiki i Puna; a malaila oia i kukala aku ai imua o na kanaka, ma ka olelo ana, oia ka Moi o Hawaii, oia ua puni o Hawaii iaia, a oia oia nohoi ke keiki a Kalaniopuu.

E hoomaopopoia, e ka mea heluhelu, mamuli o keia mahele moolelo i hoikeia ae la, ua ikeia ma kahi o ko Keoua Kuaahuula nee pololei ana mai Kau mai a hoea i Hilo ma ke slahela ma Puna mai, ua kaa hema ae la kana hele ana a hoea i na Kohala a iho ilalo o Waipio a hoea i na Hamakua a make wale o Keawemauhili.

E ike pu ia ana nohoi, aole i make o Keawemauhili ia Keoua Kuaahuula iloko o ka hoouka kaa; aka, ua make o Keawemauhili mamuli o ke kumakaia ana o kekahi o kona mau koa, oia o Moho.

Aia hoi ma na moolelo o Kamehameha i kakauia e Davida Malo, S. M. Kamakau ame kekahi poe kakau moolelo e ae, ua lokahi lakou i ka hoike ana, ua hele mai o Keoua Kuaahuula kaa ia Keawemauhili mai Kau mai a hoea i Hilo, a make o Keawemauhili i ka pepehii e Keoua Kuaahuula ma Alae. A o ka M. H. 1790 ia. A mai ia wahi mai o Keoua Kuaahuula e i nee mai ai ka luku ana i ko Kamehameha poe kanaka ma Hamakua a iho ilalo o Waipio, a malaila oia i kohi-ku ai i na kalo oia kalana.

E hoomau kaa, e ka makamaka heluhelu, i ka nana ana i ka mabele moolelo o Kamehameha elike me ka S. L. Peleiohoni buke moolelo kakau ima; a oia keia:

I ka lohe ana o Kamehameha ia Kapuaahiwalani i hoikeia ma na helu i hala, mai Kohala, Hawaii mai, aia o Keoua Kuaahuula i uka o Waimea e pepehi a e luku wale ana i na kanaka o ka aina. Ua hoonā mai nohoi o Ululani, aliiwahine o Hilo, ia Keliiokepaalani e holo mai a loa a Kamehameha i Molokai, a hoike aku laia i nei mau hana hoomainoino a Keoua i na kanaka, oia hoi, ua luku wale ia na kane, na wahine ame na kamalii. O na wahine u'i keia, ua uha'ia iho ke u-u'ilo ko o ko lakou mau opu, a heliheli iho la o Keoua ame kona poe koa maluna o ko lakou mau opu.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaha e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa
ana o ke Akua Utu o Kameha'ikana.*

He man la ka noho ana o Kaliu ame kona poe ohana mauka o ka waonabele o Kalihi, a hoi aku la lakou no ka huli ma Koolau, elike me ka Haumea i hoike mai ai.

A mamua o ko kaa nee aha aku imua, e ka makamaka heluhelu, e hoomaopopo kaa ma keia wahi no kela inoa Kali'u. O ka inoa keia o kela apana aina ma ka aoao makai o ke alanui Kuakini, maluna aku o ke kahawai o Puehuehu; a ua oleloia, ua loa ia inoa ia wahi mamuli o ka inoa o kela kanaka i hoikeia ae la ma ka iwi kuamoo o ka moolelo, oia hoi o Kali'u. Nolaila, ua loa mai kela inoa, Kaliu mai ka wa mai o Wakea, a he inoa kahiko loa hoi keia.

A o kekahi mea hoakaka aku ma keia wahi, oia ka mea e pili ana i ka ulu: O ka ulu wahi a keia moolelo oia kekahi kino o Haumea. A i ka wa kahiko o Hawaii nei, ua lilo ka ulu he akua no kekahi poe; a ua hoomanaia ma ka inoa o Kameha'ikana. A penei ke mele Koihonua a ka poe kahiko no Haumea ame kona kino kumu-ulu:

O Uliuli wahine ia o Nuumealani
O Mehani Nuu manoana o Huaihelani i Paliuli
Liholiho elele, panopano, lani ele,
Kamehanalani o Kameha'ikana
O Kameha'ikana akua o Kauakahi
Akua wahine, o Kauhewa ke akua
I ke oki nuu, i ke oki lani o Haiuli
Haalele i ka houpo, huhu lili punalua
Kau i ka moku o Lua, o Ahu-a-Lua noho i Wa-wa o (Wa-wau)
Wahine akua a Wakea
O Haumea wahine o uka o Kalihi
Noho i Kalihi, helé i kai
Komo i ka ulu, he ulu ia,
I'o a ia kino hou ona, he ulu
O ke kino ulu, o ka pahu ulu o lau ulu ia nei
O ka lala ulu o Kameha'ikana
O Kameha'ikana ia o ko inoa ulu, a lau ulu
He lau ke kino o ia wahine o Haumea
O Haumea nui a ke aiwaiwa

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 152.

POAKOLO, MEI 23, 1906.

65 KENETA O KE KOPE

Aia i Lanihuli ko Lei Nani!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na'i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

*Ko Kamehameha hoona ana i Elele i Oahu ia Kahekili, a i
Kauai nohoi.*

I ko Kamehameha lohe ana hoi, ua make ka makuakane o Keawemauhili, aole i kana mai ka chaeha welenia o kona naau. I ka hui ana ae o keia mau pilikia apau, a akoakoā imua o ko Kamehameha alo, oia hoi, ko Keoua makemake ana e kaili aku i kona mau okana aina, ka luku wale ana i kona poe makaainana ame ka make ana o Keawemauhili, ka makuakane, ua ku maoli ke ahua e pono ai o Keoua Kuaahuula ke make.

Ua nini loa ko Kamehameha naau i na hana hoomainoino manaonao a Keoua i kona poe makaainana, a ua hu mai la kona aloha i kona poe kanaka, kana poe keiki hoi; nolaila, o kona haawi ae la no ia i ke kauoha i na 'Ili, na mamaka-kaua, na pukaua, na alihikaua a i na koa e ho'i no Hawaii. A ma ia wa hoi, eia o Keeaumokupapaiahehe ke koi nei ia Kamehameha, e holo i Oahu e kaula ia Kahekili; a wahi ana i pane mai ai ia Kamehameha:

"Ei ae ka i'a kokoke i ka maka-ha. He ahi punana-hua?"

"Heaha ia mea, he ahi punana-hua?" i ninau mai ai o Kamehameha.

"He ahi nepunepu, ua puni i ka upena. Aohē ona wahi e pakele ai; he make wale no kona i na wa apau," wahi a Keeaumoku.

Alaila, ninau hou o Kamehameha: "No keaha?"

"Eia hoi la," i pane mai ai o Keeaumoku, "ua lilo pio hoi o Maui ia oe; a aohē ona wahi e hoona ae ai; aohē hope. He poe alii hope ole lakou apau. Aole o lakou wahi e pakele ai."

Aka, ua hoole aku o Kamehameha i keia manao o Keeaumoku me ka olelo ana aku:

"E hoi kakou i Hawaii, oia aia no ia keiki au ke hana ino mai la i ko kakou mau wahi kaulana aina ame a'u mau keiki. Heaha auanei ke kaula waiwai o ka hele ana imua, e like me kou manao, hā e kaula mai o hope i ka pohuehue, e like me ka na elele i hoike mai nei? Aohē. E hoi kakou! Eia nohoi kekahi, ua olelo mai nei nohoi o Kahekili i ka hua o ka maalahi, a i mea aha hoi ia a kaula e pu'e wale aku ai no? O kekahi nohoi, e hoi kakou e kuku i ka hale o ke akua i Kawaihāe, a i ka hua o ka hale ia, pau ka aialana ana o ka aina, pau nohoi na hana ino."

(E HOOMAU'A AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA*III.

(Hoomau'a.)

I aiwa-iwa no Haumea i ka noho

Nonoho i na moopuna

I ka momoe i na keiki

Moe moopuna kualima aku ilaila

Moe moopuna kuaono mai ia nei

Moe moopuna kuahiku aku ilaila

Moe moopuna kuawalu mai ia nei

Moe moopuna kuaiwa aku ilaila

Moe moopuna kuaumi mai ia nei

Moe keiki ia Kauakahi o Kuaimehani ka wahine

Moe moopuna ia Kauahulihonua

O Hulihonua ka wahine

Moe moopuna ia Haloa, o Hinamanoulua'e ka wahine

Moe moopuna ia Waia, o Huhune ka wahine

Moe moopuna ia Hinanalo, o Haunuu ka wahine,

Moe moopuna ia Nanakahili, o Haulani ka wahine

Moe moopuna ia Wailoa, o Hikapunaiea ka wahine

Hanau o Kio, ikeā o Haumea

Ikeā o Haumea, he pi-alualu

Hookahi no; he lehu ka inoa

Lehu ka lani, menehune na l ko,na lau.

O keia ke mele a ka poe kahiko, e hoike ana i ko Haumea noho ana i Kalihi a iho i kai nei iho i oia i ulu, a kapaia kela kino ulu, o Kamehaikana. E kakoo ana kela mele i ka mea i hoikeia nā ka moolelo e pili ana i ko Haumea iho ana mai uka mai o Kalihi a hōea i Waikabalulu ae nei, kahi ona ame Wakea, kana kane i komo ai iloko o ka ulu; a kapaia ai ka ulu o Kamehaikana; a oia hoi ke kino ulu o Haumea.

A ma keia wahi aku o ka kaula moolelo, e ka makamaka heluhelu, e hoomau a: kaula i ka nana ana i ka moolelo o Wakea ame Haumea. Ae nana ae kaula i ka huakai a ka elele i hoounaia ai e ka ila nuku i Kumuhonua 'la.

I ka hōea ana aku o ka elele imua o Kumuhonua, ia wā no oia i ninau mai ai i ua wahi elele nei. "Pehē mai la ke pio a oukou?"

(E HOOMAU'A AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 153.

POAHA, MEI 24, 1906,

05 KENETA O KE KOPE.

He Lawaia Kaukini na ke Kiamanu!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KALIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

O ko Kamehameha haawi ae la no ia i ke kauoha me
apau e hoi no Hawaii. Aka, e ka makamaka heluhelu, mamua
o ko kua nee loa aku no mua, e ae mai oe. e hoike aku
kou mea kakau i keia mahete pili i na hoonoo kau ana a Keoua
Kuaahuula, mahope iho o ka make ana o Keawemauhili. Ua
laweia mai keia mahete e ka mea kakau mai ka buke mai a ka
haku moolelo kaulana S. M. Kamakau.

Mahope iho o ka make ana o Keawemauhili ia Keoua Kua-
ahuula, a make pu nohoi me Kaoo, kekahi alii, a he kaikoeke
nohoi oia no Keawemauhili, ua luku nui aku la o Keoua i na
koa o Keawemauhili.

Ua lilo ae la o Hilo ia Keoua; alaila, kupu ae la no ka ma-
nao iloko oia e hele e kaua ia Hamakua, Waimea ame Kohala
a e hao wale hoi i na waiwai o na makaainana o Kamehameha.
Nolaila, ua hele mai la oia a iho ilalo o Waipio, a wawahi iho
la i na loko i'a.

I ka hoea ana o ua o Keoua ilalo o Waipio, ua hoomaloo
iho la oia ia Lalakea ame Muliwai ame na loko i'a no apau o
Waipio. O na lo'i ai keia a na kanaka, ua pau aku la i ke
kohi-ku ia e na kanaka o ua o Keoua. Wawahi aku la lakou i
na kuauna o na lo'i a hao aku la i na waiwai o na makaainana
o Waipio.

A mai Waipio nui, nee mai la oia a Waimea, a hao iho la
i na waiwai o na kanaka, a pau nohoi lakou i ka pepehii e ko
Keoua poe. Pau na kane, na wahine, na keiki, na elemakule a
me na luahine.

Ua nee loa aku la keia luku hoomainoino a Keoua Kuaahu-
ula i na kanaka a hoea i Kohala. A i ka lohe ana o Kameha-
meha ma Kaunakakai, i ko Keoua Kuaahuula luku hoomainoi-
no wale ana i kona poe makaainana ma Kohala, ma Waimea a
ma na Hamakua, ua hu mai la kona aloha no lakou me ka
helelele ana iho o kona mau waimaka; a olelo ae la ia:

"Kahaha! Kupanaha!! I hele mai nei hoi e imi i mau
keiki hou; haalele aku nei ia oukou i na keiki makahiapo. Alo-
ha ino!!!"

O keia na huaolelo walohia a Kamehameha i hoopuka ae ai
iwaena o na lili e noho pu ana me ia.

He mea oiaio, ua hoi mai la o Kamehameha ame kona poe
kaua mai Kaunakakai mai. Ua haalele aku la o Kamehameha
ia Molokai i ka malama o Kaelo, wahi a ka moolelo kakaulima
a S. L. Peleihofani. Ua lilo keia hoi ana o Kamehameha ame
kona poe kaua i Hawaii i mea hoomama nui loa i ko Kahakili
nohoo.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukau a J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loo-
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Pane aku la ua wahi elele nei: "Aohe a makou pio. Ua
pakele aku oia mai ka lima aku o ka ilamuku o ke alii."

A ia wa i hoike aku ai ua wahi elele nei i ke alii i na mea-
apau e pili ana i ka pakele ana o ke kanaka pio, elike no me ia.
i hoikeia ae nei mamua. I ka lohe ana o ke alii i keia mea, ua
kani iho la kana uhu, a kulou iho la kona poo i lalo; a liuliu, ea-
ae la ia iluna, a olelo ae la:

"Owai aku la, la hoi nei kupua wahine nui, e hele la a naha-
ke kumu o ka ulu? Hookahi wale no wahine o keia ano, oia e
Haumea, a o kana kane o Wakea. Aia nae ko laua wahi i noho-
ai ilalo o ke kuamoo o Paliku. Pele nohoi a oia keia i puka
mai la, alaila, e aluhia ana ka aina i ka ehua ke kaua. Heaha
la hoi, hele nohoi a o olua io keia mau hookalakupua, alaila,
o ke kahua kaua kahi e loa ai ko olua aina a pela hoi me
ko'u nele."

I kela wa, o ke kauoha ae la no ia o ua alii nei i kana
mau kukini e holo lakou a puni o Oahu nei e kukala i na
kanaka o kona mau okana aina apau e hoomakaukau no ke
kaua; a e noho hoi lakou me ka makaukau no ka wa e kabaaia
aku ai lakou no ua hana la. Ua hooko aku la na elele kukini
i ke kauoha a ke alii Kumuhonua; a ua hele kahelele aku la
lakou apuni o Oahu nei, e kukala hele ana i na kanaka o ke alii
ma kela ame keia kalana i ka olelo kauoha a ke alii Kumuhonua.

I ka lohe ana o na kanaka a puni o Oahu nei i keia lea-
kuahaua a ke alii, ua nui ko lakou pihohoi ame ka pioloke nui;
a ua ninau aku a ninau mai lakou ia lakou iho no ke ano e
keia kaua e hiki mai ana, a owai la keia alii kipi o ka aina e
hooueu ia nei keia kaua. Aka, elike me ke kuahaua alii, ua
hoomakaukau ae la no lakou ia lakou iho me ka hekau ana mai
o ko lakou mau maka o ka la e kabaaia aku ai lakou no ke
kaua.

No ke kalana mai uka mai o ka Nuku o Nuuanu a hoea
kai nei, e hele ana mai Maunaloa a hoo i na kaha o Waialae
mai. Wailupe ma a hoea i Koko, ua makaukau ae la na
kanaka koa o ke alii Kumuhonua. A ke ike nei no o Papa i
keia hoo'iliu kaua nui a Kumuhonua.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 154.

POALIMA, MEI 25, 1906.

OF KEBETA O KE KOPE

Hea Wawalo i ka Ohu Noe na Mauna!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Me he mea la, ma ka hoomaopopo ana i ke ano maoli o kela mau huaolelo a Kahekili i hoopuka mai ai imua o Kikane, no ko Kamehameha kupono e kali a uhi kapa eleele maluna ona (Kahekili), a kau hoi ka ihu o ka puua i ka nuku, alaila, kii aku o Kamehameha i ka aina, oia hoi o Oahu nei, he mau olelo ia i ku iluna o ka ike kakaolelo o Kahekili, i mea e loa ai iaia he wa pono e hoomakaukau ai iaia iho no ka lele kua ana mai maluna o Kamehameha, a i ole, i mea e loa ai iaia he makaukau no kona "hoihoi ana 'ku i ka ino no ka ino, a o ka hoopai no ka hoopai" a Kamehameha i hana mai ai maluna o ko Kahekili aupuni, oia o Maui.

I ka lawe ana o Kamehameha i keia mau olelo piha ike a noiau kakaolelo o Kahekili, ua kapacia ae la ia puu make nui o ua Moi nei o Maui, oia, ua ike no o Kahekili, ina e nee aku ana o Kamehameha e kua iaia ma Oahu, he mea kanalua ole e loa ana no ka lanakila ia Kamehameha.

Ke ku nei o Kahekili ia wa, ma ke ano he Moi no Oahu nei, me ka hoowahawaha nui ia e na 'lii ai ahupuaa. Nolaila, ina e holo mai ana o Kamehameha e kua iaia, e ala mai ana na 'lii o Oahu nei a hookahi ko lakou alu ana iaia (Kahekili, a oia hoi, ua pio o Maui ia Kamehameha, aohewahi ana e hiki ai ke hoono ae i kokua nona, he wale no ka Moi o Kauai, oia o Keaokulani.

A he mea maopopo, ua pololei ka ike kakaolelo a Keaumoku i olelo aku ai ia Kamehameha i ka olelo ana mai: "O na 'lii o Maui, he poe alii hope ole lakou."

Aka, ua apo o Kamehameha i na olelo a Kahekili i waiho mai ai, a huipu hoi me ka pilikia o kona poe makaainana o na Hamakua, na Kohala ame na Kona; nolaila, ua hoi hou oia no Hawaii; a ko ae la ka iini nui o Kahekili, a manao ae la hoi ia i kona pakele.

I keia hoi ana mai a Kamehameha me kona poe kuhina a me ka pualikaua a pae i Kawaihae, lohe iho la ia, aia o Keoua Kuaahuula i uka o Waimea, a aia o ka ua kipunpuu, me kona mau pualikaua. I ko Kamehameha lohe ana, aia no o Keoua Kuaahuula ma Waimea, o kona hoou iho la no ia i kona poe kua e pii no uka o Waimea i ke kua.

He mea oia, ua pii aku la o Kamehameha me kona poe koa no ka aina a Keoua e noho mai ana. I loko nohoi oia wa, aia na kiu a Keoua Kuaahuula, ke kiai mai la ma na kaiulu a pau o Waimea no ka ike ana mai ia Kamehameha e pii aku ana me kona poe koa me na mamaka kua no ka "hoie Waimea i ka ihe a ke makani.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho'ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Ua kauoha ae la nohoi o Kumuhonua i kona poe kahuna, na kilo, na kuhikuhi puuone, na makaula, na kakaolelo ame ka poe ike apau o ka mokupuni o Oahu nei e hele mai lakou e kuka pu me ia no keia kua ana e hoala nei; a i hoike mai hoi lakou imua ona i ka lakou ike no keia wahine hookalakupua nana i kii mai a kaili aku i ke pio i makaukau no ka make.

Ke ike la no o Haumea i keia mau hana a ua 'lii Kumuhonua nei. Nolaila, i ka noho ana o na poe ike nana ouli, nana opua kau ame na ano ike apau oia au, ua kuu mai la ua Haumea nei i kona manā kino papalua, a poele, pouli ka ike o ua poe kahuna nei. Oi noke ua poe kahuna nei i ka nana, i ke kilo a i ka huli i kahi e maopopo ai keia wahine me kana kane, aole no he wahi mea a loa iki, a ia wa i olelo aku ai o Kumuhonua i ua poe ike kilokilo nei ona a nana opua hoi, me ka huli-honua ame ke kuhikuhi puuone: he poe haha poele.

A i kekahi la ae, ua hoes aku la kekahi kahuna imua o ua alii Kumuhonua nei, a olelo aku la:

"Auhea oe, e ke alii, e ku ana no ke kua mawaena o na aoao elua; o kou aoao ame kela aoao, make no a make, pa no a pa. E hookuui mai ana nae ka lanakila o kou aoao maluna o kela aoao. E nee ana ke kua au ame ko hoa paio i ka moana; aka, e lanakila ana nae ko hoa paio maluna ou ma ia hope aku; a mona ana ka aina ame kana mau mamama ma ia hope aku."

"Pela anei kou ike no ka hopena o keia kua a'u e hoala nei?" wahi a Kumuhonua i ninau mai ai i keia ma kaula e kamailio aku nei imua ona.

"Ae. O ka'u ike keia. O kela wahine i wa-hi mai la i ke kumu-ulu, aohē ia he wahine e ae, aka, o Haumea no ia, ka wahine a Wakea o Paliku. O ka ulu a ua wahine nei i wa-hi mai la, o kona kino kumu-ulu no ia. A o Kameha'ikana ka inoa oia laau ma ka moolelo o ka papa akua o Hawaii nei. Nolaila, pa no ka lima o Haumea i ke kumu ulu, wehe no ka ulu i kona kino, a lawe no i ka haku alii laau i noa ai. E haawi mai ana nae o Haumea nau ka pa o kua hope loa mawaena o ko laua aoao ame kou, a e lawe ana ke kai ia laua ame ko laua mau ohua; a mai ke kai mai laua e hoi hou mai ai a pa e ka aina nei, he kua hee wale ko kou aoao e ke alii. E ku ana ka laua heia i ka moana, loa no ka laua mohai moe puu i ka moana, a he mohai sala ia. Ilaila huli ke au o ke kai ame ka aina mamuli o laua; a ai alii laua i ka aina nei," wahi a ke kahuna i pane aku ai i ke alii.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 155.

POAONO, MEI 26, 1906.

OS KENETA O KE KOPE

Hea Wawalo i ka Ohu Noe na Mauna!

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

A i ko lakou ike ana mai i ka pualikoa "Malana" o Kamehameha e pii aku ana, ua hoi aku la lakou a hoike aku la ia Keoua Kuaahuula, eia o Paiea ke pii aku nei me kona mau koa no uka o Waimea; a o ka wa iho la no ia a Keoua Kuaahutla ame kona poe koa i haalele iho ai ia Waimea a holo aku la no Hamakua.

Ma keia huakai kua a Kamehameha, ua komo pu aku no o Aikake ame Olohana, na haole a Kamehameha, a he elua mau pukuniah i lawe pu ia aku ma keia huakai. O ka inoa o kekahi pu, oia o Lopaka. He pu keleawe keia. O kekahi pu iho, o Kalola kona inoa.

O ka nui o na koa o Kamehameha ma keia nee ana mai Kawaihae aku no uka o Waimea, e kua ia Keoua Kuaahuula, he ekolu lau o na koa Malana, a he ekolu nohoi lau o na koa o ka puali Kipuupuu. O ke alakai o na koa Kipuupuu, oia no o Kamehameha, a o Puniawa hoi ke alakai o na koa o ka puali Malana.

Ua makaukau pono keia mau koa o Kamehameha me na pana pua, elike no me kela makaukau o lakou i ikeia ai ma kela hoouka kua o Wailuku, oia hoi ke kua o ke Paniwai o Iao; a i kapaia i kahi wa o ke kua o Kau'upali.

I nei pii ana aku a Kamehameha me kona poe koa, ua nee aku la o Keoua Kuaahuula me kona poe koa a komo iloko o ka ululaa a ulunahale hoi o Mahiki, wahi a ka moolelo kakaulima a Mr. S. L. Peleholani, a malaila lakou i kali mai ai no ka hoea aku o na koa o Kamehameha.

He oiaio nae, i keia nee ana o Keoua, ua laulaha ae ka lono ma Waimea aupuni, o Hamakua ka pahu hopu e nee aku ai oia, oiaio nae o ko Keoua manao e nee aku oia me kona mau pualikoa a komo iloko o ka naele o Mahiki, a malaila oia e lele kua hoohalua mai ai, a kua kimopo mai hoi ia Kamehameha, ke uhai loa aku oia (Kamehameha) ia Keoua.

Nolaila, i ka lohe ana o Kamehameha iaia i hoea ai i Waimea ua hala o Keoua no Hamakua, o kona hele loa aku la no ia no ke alualu ana ia Keoua, me kona manao a moehane mua ole hoi, eia no kona hoa paio ke hoohalua mai nei iaia maloko o ka ulunahale o Mahiki.

Ia nee ana aku o ua Paiea nei a komo iloko o ka ululaa o ka wa no ia i ikeia aku ai o ka iho makawalu mai o na laau ihe ame na pelolu a na koa o Keoua. Ua hoopuiwa nui loa ia o Kamehameha ame kona poe koa no keia kua hoohalua a Keoua i ubau mai ai maluna o lakou, aka, aole ia he wa no ke kuemi hope a puo hoi. A oiaio ua halawai iho la ua Paiea nei a ke aiwaiwa me kona pulakaunaka, a o ka hoouka iho la no ia o na aole eia i kekahi kua hahana loa.

— KA —

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaha e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameh'ikana.

He mea maopopo, ua hoanoe loa ia ka noonoo o ke alii no keia mau olelo a nei kanaka; a ua komo ka hoohuoi nui loko ona no keia kahuna; a ua ninau mai la oia i kona inoa:

"Owai kou inoa; a no ka mookahuna hea oe?"

"O Kamoawa ko'u inoa; a no ka mookahuna au o Paliku ame Ololo," wahi a ua kahuna nei me ka hoomau i ka olelo ana aku: "A i hele mai la au e imi i haku no'u."

Ia wa olelo mai ia o Kamuhonua, ke alii, i ua kahuna nei:

"Aole ou haku o onei. E hele oe e imi i haku hou nou. Aia kou mau haku kupono e noho ai o Haumea ame Wakea."

"Heaha la hoi! E imi au i haku no'u. Ua nele ae la au ia oe," wahi a ua kahuna nei i pane aku ai i ke alii me ka hoomau ana 'ku no i ka olelo ana: "Auea oe, e ke alii! O kahi i hanau ai o keia wahine o Hau-mea, eia no ia ma o ae nei i kahi muliwai o Apua-ke-Hau. A no kela inoa Hau o Apua i heaia ai keia wahine o Hau-mea. A o ke ano o keia inoa Hau-mea, he kino lau kona ano, he kino manamana, he kino pae, he aiwaiwa. O ke aloha no kou, e ke alii."

Pau no koia mau olelo a ua kanaka nei, o kona ku ae la no ia i kulana a haalele aku la i ke alo-alii; a hele mai la oia. I ka hala ana mai o ua kahuna nei, a kua i ike ae nei i kona inoa o Kamoawa, ua huli ae la o Kamuhonua i kona poe kahuna ame na kilo a ninau aku la:

"Pehea ko oukou manao no na olelo a keia kanaka i hai mai nei imua ke alii ame oukou pu nohoi?"

Ia wa i pane mai ai kekahi o kona mau kakaolelo:

"Aole i maopopo ia'u he mookahuna kekahi mai ka pu mai ma o Ololo 'la ame Paliku, elike me na olelo a kela kanaka i hai mai nei imua ou, e Kalani. No ka nele o ko'u ike ia mookahuna; nolaila, ke manao nei au, aole oiaio o na olelo a kela kanaka i hoike mai nei ia oe, e Kalani."

"Ae; ke hilinei nei au maluna o oukou e ko'u poe kahuna. Aia ia oukou ko kakou ola ame ko kakou make," wahi a ke alii i pane aku ai imua o ua poe kahuna nei ona me ka hoomau ana 'ku nohoi i ka olelo ana: "Nani ia, ua lohe ae nei, o kakou i na olelo a kela kanaka, a eia hoi oukou ke hoo'e mai nei."

(K HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 156.

POAKAHI, MEI 28, 1906.

OS KENETA O KE KOPE

Ola na Pua Lei o Hoolulu i ke Aloha!

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

I keia kua ana, ua ikeia ka ikaika o na koa o ua Paiea nei, a pela nohoi ko Keoua poe koa. Ua loihi a ua hahana no keia kua ana. O kekahi o na mea kua hoopoino loa a ko Kamehameha mau koa e luku aku nei i na koa o Keoua, oia na pua pana.

O keia mau pua e ki ia aku nei e ua poe koa ahi-kanana nei o Kamehameha, ua hou ia ko lakou mau maka (winiwini oioi o ka pua) iloko o kekahi wai awaawa.

I ke komo ana o ka wini oi o ka pua i hamoia me keia wai awa iloko o ke kino o ke kanaka, e pehu koke ana kona kino a lilo hoi kela kino i mea nawaliwali a malule pu. E pii ana ka eha ame ka hu'i iloko o ke kino, a iloko o ka manawa pokole wale no a make ke kanaka.

Huipu keia make a nei mau pua pana me ka make a na pukuniahi a Aikake me Olohana, e kani nakolokolo uu-ina ana iloko o ka ululaa, ua hiki ole i na koa o Keoua ke ku mai e paio.

Aole hoi o keia wale no na mea make a ko Kamehameha aoao e pa-ulu-a 'la i ko Keoua aoao, aka, o na ihe ma-kini, oia hoi ka ihe lehulehu o na maka. E kaoia ana keia mau ihe, elike me ke kaoia ana o na pua ke'a a kamalii.

Ua hee o Keoua ma keia houka kua ana. Ua nee aku ua kaeaea uei o Kau a hoea i kahi i kapaia o Kaao, a malaila i hooili hou ia ai kekahi kua hahana loa mawaena o na aoao elua.

Ilaila i kani haku'i nakolokolo hou ai na leo o ka pukuni-ahi "Lopaka"

A ma ia kua ana e ikeia ai ke koa lua ole o kekahi o na pukaua o Keoua, oia hoi o Kaieaie'a.

Oiai e kani ana na pukuniahi malalo o na lawelawe ana a Olohana ame Aikake, ua holo pualu mai la kekahi mabele koa o Keoua malalo o na alakai ana a Kaieaie'a, me ka lakou mau mea kua, ma kahi e kiia aku ana na pukuniahi.

Ua pololei mai la hoi ka loia a ua poe koa nei o Keoua ma kahi e ku ana o "Lopaka" a lilo pio aku la ua pu nei.

O Olohana hoi ke alii kipu, ua pal'ele oia i kona holo ana, a hoea i Honokaa kahi a Aikake e lawelawe ana i kana pu "Kalola."

I na aole i holo honua o Olohana mamua ae o ka lilo pio ana o kana pu ia Kaieaie'a ma, ina ua make oia ia Kaieaie'a.

(E HOOMANIA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaha e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

I ka wa a Kamoawa i haalele aku ai i ke aloalii o Kumuhonua, ia wa i huli ae ai kana nana ana ma na pae mauna a ike mai la i ka pi'o o ke anuenuue i uka o Kalihī, a ike pu mai la nohoi oia i na kahoaka e hoike ana, he alii nui ka mea nona ia mau hoailona ana e ike mai ana. A ike mai la nohoi oia, a ohe alii a kupua e ae nona ia mau ouli kamahao ana e ike ana, aka, no Haumea a no Wakea no ia; alaila, kani ino la ke u a ua kahuna nei, a olelo ae la ia:

"Ae; o olua ko'u mau alii, ola na iwi. Oway no hoi ke kahuna ku no olua i ka moku!"

O ka manawa iho la no ia o ua kahuna nei i pii ai i uka o Kalihī. Oia pii no ko ia nei a hoea iluna o Kilohana, a ka hale nohoi a Wakea ma e noho ana. I ua kahuna nei i pii aku ai mai kai aku nei, ua ike mai la no o Haumea a ua hai aku oia i ke kane ia Wakea, i ka olelo ana aku:

"Ei ae ke kahuna ke pii mai nei?"

Ninau mai la o Wakea i ka wahine: "Owai ia kahuna?"

Pane aku la o Haumea: "O Kamoawa ae keia kahuna. A he kuku ena ahi ia noloko o ko'u mookahuna, oia o Paliku ame Ololo. He kahuna ike, a he kahuna mana nohoi. O ko kua kahuna keia. He huakai imi haku keia a nei kanaka e hele mai nei. Ua hoea mua aku nei oia imua o Kumuhonua me kona mana e noho me ia; aka, ua hooieia mai nei; a no ia mea, ua imi mai nei oia ia kua."

I ka pau ana nohoi o keia mau olelo, a Haumea i hoopuka aku ai imua o ke kane, o ka wa ia a Kamoawa i hoea aku ai i ka hale, elike me ia i hoikeia ae nei.

I ka hoea ana aku o ua kahuna nei ma ka nuu e heli i ka ke kipeopae liliilili a komo aku iloko o ka hale, oia ka wa i hooieia nei i uhau aku ai i keia pule:

O Lailai, ka niolo i ka po
O Olai-ku-honua ia
O owela, o owe, a owa ka lani
Oia wahine pii lani a pii lani no
Pii koa lani i ka nabelehele
O onehenehe, lele ku ka honua
O kama hoi a Kii i oili ma ka lolo
Puka, lele, lele pu i ka lani.

(E HOOMANIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooonopono ia Hawaii.

BUKE I HELU 157.

POALUA, MEI 29, 1906,

OS KENEKA O KE KOPE

Ua Ola Au, ua Maliu Mai la Oe!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Aia ma Honokaa kahi i kaua ai na koa Kipuupuu o Kamehameha me Keoua ma. O Aikake, oia ke alii kipu ma ia wahi ma ka aoao o Kamehameha. A aia ma keia, wahi kahi i kaua ai o na Kipuupuu, o Kamehameha ke alakai nui.

Ua hoike ae no o Kamehameha i ka nui o kona ikaika ame ka makaukau ma ka oihana kaua. Ua alo ia e ia me ke akamai loa na maka ihe ame na laau pololu ame na mea kaua e ae a kona mau enemii hooolele mai ai maluna ona—ua pale ia nohoi e ia ua mau maka ihe la me kona mau lima ame kana laau ihe—a ua like ia mau mea kaua e helelei iho ana maluna ona me na kulu pakaua eloeto o ka hooilo; aka, e aho na kulu pakaua he pa iho i ke kino piha uwila o ua Paiea nei, he oki loa keia mau laau ihe ame na maka laumeki o na pololu e onou ia mai ana imua ona, aohe hookahi o lakou i hoomanuhehu iho i kona kino.

E huila ana na onohi maka o ua Paiea nei me he oaka ana la na la uwila ma na wahi apau e hekau aku ai kana mau nana ana; a he ku no i ka weliweli kona mau ano apau.

Ua lilo kana laau ihe i palekaua nona, a o kona mau kipooihiwi he mau puu e kaha iho ai na laau ihe a lele aku la mahope ona. E ikeia ana kona poo alii i ubiia iho me kona papale mahiole, e onioni ana iloko o ke aluka o na laau palau ame na kupikipikio o ke kaua.

Ma ka wa e haawi ae ai o'a i kana laau ihe i kona kanaka paa mea kaua, a lalau aku kona mau lima lauahi i ke kino kanaka a ha'iha'i ae, me he la he ha'iha'i ia ana 'la o na lala laau maloo e ke kanaka kahu ai oia mau la.

Ma kahi ona e ikeia mai e kona mau hoa paio, e kani mai ana ka lakou mau hooho ana—

"Aia o Paiea—e! Aia ke uha'i pu mai la i ke kanaka. Ua like ka hoi na lima me ke ahi!"

A o ka wa ia e ikeia ai he nee hope ana o na koa o Keoua. Aole loa i loa ike ia Kamehameha he halawai ana he alo a he alo iloko o nei hoouka kana ana me kona pulakaumaka, me Keoua Kuaahuula.

I keia hoouka kaua ana, ua hee ko Keoua aoao a hooa i Koapaapa, a mai laila aku a hooa i Koholalele. Haila, paa ke kaua me ka ikaika loa mawaena o na aoao elua, a hee hou o Keoua ma. Nee ke kaua a hooa i Kukaiiau. A ua kapaia kela kaua ana o Maui-uhelaele. A mai kela wahi ko Keoua hee ana a hooa i Hilo.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—KAP—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukua e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Lona
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.*

Hoomania.

Kau ka omea, ke aka-ula haihai-lona
Kau i ka lae, he hua i-i
O ua kino ulu ou la ke akua
Wahine akua a Wakea,
Wahine hoopahaohao a Makea
Ka wahine no Iliponi, iloko Ilipakalani
No ka aunaki kuku ahi kanaka
Oia wahine noho i Nuu-mea-lani
Aina a ke aoa i noho ai
I hohola pa-hiwa ka laukoa
He wahine pahaohao wale keia
Hoopahaohao ana i kona kino
He kini, he mano, he lau, he lehu ke kino o ka wahine
Oia nohoi ke hoi iluna
A ka laalaa au o Nuu-mea-lani noho mai
Hookauhua ilaila, ho-owa i ka honua,
Ho owa i ka ulu, o ua kino ulu ou la—e.
O ko'u aloha kau e ike mai,
A ola au ia oe, e Hau-mea."

I ka pau ana o nei pule a ua Kamo'wa nei, kahea mai la o Haumea:

"Komo mai. E komo e Kamo'awa, ke kahuna, ke kilo e puni ai ka aina."

Komo aku la nohoi keia a noho ae la ma kekahi aoao o ka puka; a ia wa i olelo hou mai ai o Haumea:

"I hele mai la oe e imai i haku no ka nohona o keia mau aku, ea?"

Me aku la nohoi keia; a olelo aku la:

"O ko'u kumu nui iho la no ia i hiki mai la i Kalihi-libi nei i auniha, I imi mai la no'au ia oia i mau haku no'u; a ua aa iho la olua ia'u e o'u mau haku. A i'hai aku au ia oe e Haumea, wahine akua a Wakea, Eia na elele o Kumuhonua, ka hoo pao o olua ke kukala hole no'ua na pe'a apau o ka moku nei o Oahu, no ke kaua mai ia olua. Aia kona mau papa kahuna, na papa kuhikuhi-pu'uone, na papa kilokilo, na papa onioni honua ke nana la i ko olua wahi e make ai."

Ae mai la nohoi o Haumea, me ka olelo ana mai:

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Nani

Na Hawaii e Hooponohu

BUKE I HELU 158.

POAKOLE, MHI 22

Ola ke Kanaka he Puu

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua oleloia, ma keia moolelo a S. L. Peleioholani, he mau pu no ka na koa o Keoua; a me ia mau mea lakou i kua mai ai i ko Kamehameha aoao; aka, mamuli o ka pau e ana o ka lakou paula mamuli o kekahi ulia wale, oia hoi ka hanini ana o ka pahu paula a lakou, oia kekahi kumu nui o ko Keoua hee ana.

A ma keia wahi, e nana kua e ka makamaka heluhelu, i ka S. M. Kamakau moolelo e pili ana i keia hoouka kua ana o Kamehameha me Keoua:

"I ka hiki ana o ka huakai kua (a Kamehameha) ma Waimea; ua hala e o Keoua Kuaahuula i Hamakua; nolaila, hahai loa aku la no o Kamehameha ma a loa (o Keoua Kuaahuula) ma Paauhau i Hamakua, a o ka hoouka koke ia iho la no ia o ke kua.

He kahua kua maikai o Koapaapa. He ululau ma ka hema, a he akea nohoi. He ikaika loa ke kua ana ia la. Aohe hee o kahi aoao, a pela nohoi kahi aoao. O ka pukunahi Lopaka hoi ka puhonua ikaika o ko Kamehameha aoao. O ka oi o na kanaka koa ma ko Keoua Kuaahuula aoao, oia o Uhae ame Kaieie'a. He hopuhopu wale ia no ke kanaka (e ko laua mau lima). I ke kani ana o ka pu, a pau ae ke kani ana, ua lilo aku la ka pu i ke kailiia e Kaieie'a."

I keia hee ana o Keoua a hooa i Hilo; aole o Kamehameha i uhai aku mahope o kona hoahanau, a he mea keia e hoike ana i ko Kamehameha hoouhala ole i kona hoahanau e noke mau ana i ke kipikipi ame ka hana ino iaia. A o nei mau hana a Keoua e kua mau nei ia Kamehameha, ua hoouka mai no ia mai ka wa mai i nele ai oia i ka haawina aina, mai a Kalaniopuu mai elike me ia i hoike mua loa ia aku ai imua ou e ka makamaka heluhelu.

Ia Keoua i hee aku ai no Hilo, ua huli mai la o Kamehameha ame kona poe kua a iho ilalo o Waipio.

Maanei, e waiho kua e ka makamaka heluhelu i ke kama- ilio ana no Kamehameha, a e nana ae kua no Keoua iaia i hiki aku ai i Hilo.

Ia Keoua ahuula i noho ai ma Hilo a liu wale ka noho ana, ua hoouka iho la oia e okioki iho la i ka aina no kona mau alii ame kona mau puuli-koa. Ua haawi aku la oia i na ana piko momona o Waiakea ame Piopio.

Ua noho o Keoua malaila a hiki i kona haalele ana ia Hilo, e hoi aku la oia ame kona puulikoa i Kau. Ua hele aku la lakou mauka (o) Olaa a ma ka Lua-o-Pele a hiki i Kalanihale wa Kapapala.

(E HOONAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hooukaakaua e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea—ma Noho ana ma Kaliki—Ka Lona ana o ke Akua Ilu o Kamehameha.

"Ua ike aku nei au ia mau mea apau. A he oiaio e lanakila ana no ia i ka ehu kakahiaka; aka, i ka ehu ahiahi, ea no'u ia kewai. E nee ana au me ke kahuna a ku i ka moana kai-uli, kai popolo-hua a Kane; a mai laila mai kana e hoi mai ai, nohe ke kai i ka hale o ka puna."

Ua noho iho la o Kamoawa me Wakea ma. A ua hoounaia aku la hoi kekahi kanaka e kii ia Lihauula ame Makulu, na kaikaina o Wakea e noho ana ilalo o Paliku, oia hoi o Kualoa e kapaia nei i keia wa.

I ka hiki ana mai o Lihauula ame Makulu, hoolale aku la o Kamoawa ia Wakea e kukulu i heiau iluna o ke kaola pali o Nuu-mea-lani, oia kela kaola pali e ku la ma ka aoao akau e ke awawa o Wao-lani. O luna oia wahi ka Nuu a Haumea a o lalo ka Wao a Haumea. Hea a kapaia nohoi keia Nuu, o luna he lani; a hea a kapaia nohoi ka Wao o lalo, he lani. Nuu-mea-lani; o Wao-lani o lalo.

Ua lilo o Lihauula ame Kamoawa i mau kuhikahi a i mau alakai no ke auo o ke kukuluia ana o ka heiau, a na Wakea pono nohoi me Kalii ame kona poe kanaka i kukulu i na heiau la. I ka paa ana o ua heiau la, ua hee ia kona inoa o Kawaluna." A ua oleloia, o ka heiau mua loa ia i kukuluia ma Hawaii nei. He Heiau kapu keia. O na lili sui wale no ka poe na lakou e alana i na moai ma keia heiau. O haki ka ai o keia Heiau, aia ma ke awawa pono o uka ae nei o Wao-lani. A no keia heiau kela mele i hoikeia ma kekahi o na Helu 134 o KA NA'I AUPUNI nei i ka hopo ae nei, oia hoi keia.

1. Wakea la ko Wao-lani
2. O ku ka Japa i Waolani
3. O ka poe humu la i Waolani
4. O ka anuu la i Waolani
5. O ka mana la i Waolani
6. O ka hale pahu la i Waolani
7. O ka Moi la i Waolani
8. O ke kupala i Waolani.

(E HOONAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i

Na Hawaii e Hooponopono

BUKE I HELU 159.

POAHA, MEI 31, 1893.

Hiki Mai Nei ke Aloha

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

O ka mea kupanaha loa ma keia huakai huli hoi a Keoua no Kau, oia ka pau ana o ka poe mahope aku ona i ka make i ka pele, a penei ke ano:

Ua ulu ae la ke one ame ka pohaku a lilo me he kia ku-pololei la iluna. Ua haahaa iho la na kuahiwi o Mauna Loa ame Mauna Kea. He puai kia-ahi maoli keia o ka puka ana ae; a ua ike mai ko Kawaihae poe i ua kia ahi kupaianaha nei i oili ae ai a oloio ana iloko o ka lewa. He ahi maoli no keia e lapalapa ana me ka ikaika. O kekahi mea kamahao loa i ikeia oia ka pii ana ae o kekahi wahi pau uuku, nana e hapai ae i ka puu nui o ua kia ahi nei e ku-pololei ana; a puehu ae la he one a he pohaku nunui.

A ua oleloia ma keia moolelo, oia no kela mau pohaku nunui e alu mokai la ma ke kae o Kilauea a ma kahi u amao aku o ua lua la.

Fela mau ka hana ana o keia mea kupaianaha a kamahao iloko o kekahi mau la; a o na huakai-hele i maalo aku ma ia alahale me ka ike mua ole a hooponopopo mua ole nohoi i keia ulia ahi kamahao, ua nui na kanaka i pau i ka make. Ma ka wa nae e make ai na kanaka mamuli o keia luai-pele, e mau ana no ka maikai o na kino o na kane ame na wahine ame na keiki.

Ua hoike kekahi kanaka ike maka i keia kia-ahi kupaianaha i ka mea kakau moolelo S. M. Kamakau, nona hoi ka inoa o Mona: o ke kumu i pakele ai lakou mai puu i ka make, mamuli no ia o na kukuluia ana o kekahi mau lepa mamua a mahope o ka huakai, oia he wahine kekahi iwaena o lakou i loa i ka ma'i "waimakaolehua." He mau lau ka nui o na kanaka iloko oia huakai; a ua pakele ia lau kanaka apau.

Ua oleloia nohoi, o kekahi o ua mau kia one nei oia na puu-one e ahua ana i Kilauea. O kekahi o na kia-one, ua iho pololei aku ia i ka o Ahua.

Alele i hala na pule elua, hiki ke one ma Punaluu i kau. A ma ia wa, e noho ana o Keoua Kuaahuula e kapu ia Punaluu ia manawa. O ka hoomaka ana mai o ka nce ana mai o ke one makai ma ia o Aua a hooa i Punaluu. A ua pania iho la o Punaluu, Wailau ame Ninole; a lilo iho la o Punaluu i loko no ka ia a hiki keia la.

Eia ka olelo a kekahi poe kaula ia Keoua Kuaahuula ke oia:

"Ua hulu o Hiiaka, ka wahine a Keoua i ka haalele ana ia Ilo. Ua makemake o Hiiaka i ka ana momona o Waiakea."

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaha e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Ma keia heiau i noho ai o Libaunla ame Kamoawa he mau kahuna ku heiau; a o Makulukulukalani hoi ke kilo hoku, he hookele waa a he kahuna hooulu ai, oia hoi, he kanaka mahiak oia.

O Wakea ke alii, a o Kalii ka pukana. Ua lilo ia Kalii ke a'o-ana i kona mau ohua i ke kaa kaa ana o kela ano ame keia ano. Eia na kanaka ke mahiai nei i ka ai, a ke hooulu nei i na mea apau e pono ai ko lakou noho ana. Ua makaukau pono ae la ke ku aupuni ana o Wakea ia wa.

Oia e plu ae ana ka lahu o Wakea, oia hoi na keiki a na ohana kanaka o Kalii, ua lilo iho la o Haumea i kahuna hooulu lahu. A o kaha hana o ka hoohanau keiki, a o ke pale keiki nohoi. No keia ohana a Haumea i lawe ae ai ma kona lima, ua kana ho la oia i ke kumulaau hoohanau ahi a hoohanau anaka hoi ma Luluku, oia kela kumulaau nona ka inoa o Malauokakahuli a nona na puu kaulau loa ma na inoa o Kanikawi ame i amikawa. O kekahi inoa o keia laau, oia o Kamaunuihalakaipo. A penei ke mele Koihonua kahiko e pili ana i keia laau kupaianaha:

"He loina e wale no
Pee mai ana maloko o 'ke akamai
Ka hana a ke oo, o Haumea
Nana i p-le ke keiki hanau
Lilo ka laau, koe ka puu i ka iwe
Lilo Kanikanikawi, na puu o Kamaunuihalakaipo
O na liko lau malahea
I nahachae ia Haka.

Ua oleloia, ua pili kela hanele mele "Koihonua" i ka hoohanau ana o Haumea i ke kaitamahine a Olopana, oia hoi o Muleiula. I ka wa e hookekahi ana oia (Muleiula) no ka nahu hanau keiki, ua paa ke keiki iloko o ka opu, ahe hemo iwaho. Ua hele na maka o ua aliiwahine nei a kuhawahawa; a e puuliawa wale ana nohoi oia ia wa. Eia na mea apau ke kumakumu nei no na aliiwahine opio nei, oia he make wale no nona hopena a na mea apau e hooponopopo aku nei ia wa.

Hoohiki wale no hana i manaioia lawelawe aku ia wa, e like me ka mea i maa i ka hanau iloko oia manawa o ko Hawaii nei noho ana, oia ke kaha i ka opu o ka wahine hanau i paa ke keiki iloko o ka opu.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i

Moolelo

Na Hawaii e Hooponopono ia

BUKE II, HELU 1.

POALIMA, IUNE 1, 1906.

Hanohano Kaiālohia i ka Makani

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IOLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

A penei hoi ka hoike a ke kumu kuauhau i laweia mai ai ka iwikuamoo o keia moolelo, no ka mea e pili ana i keia hoi ana a Keoua ma a loa ai i kela poino a ke ahi pele:

I keia hoi ana a Keoua ma, a ma ka manawa e iho aku ana ka makamua o na koa i Kukamahu-Akea, ua hoomaka ae la he nane ola'i a hoonane ikaika ae la i ka honua; a na keia ola'i i hoohaaluu ae la i ka honua a naha ae la na oawa, puka ae la na lehu pele, a helelei aku la kekahi poe iloko o na mawaewae halua.

Mamuli o ka ho-owai ana ae o ka honua a loa he mau ponaha laa nunui e hiki ole ai ke kanaka ke hele mai keia aoao aku a kau ma kela aoao, ua kau ia aku la na laau pololu a na koa maluna o na waha oia mau lua meki. A maluna o keia mau laau pololu i hele aku ai na kanaka mai kahi aoao o ka lua a kahi aoao.

O kekahi mabele keia o na koa o Keoua. A o kekahi mabele hoi, oia ka mabele elua, ua nee mua aku lakou; a i ko lakou hoo ana i Uwekahuna, ua uhi pu ia iho la ia puahi e ka lehu pele, a na puhi ko lakou poino.

Ua oleloia, ua olelo ae na kanaka o Keoua, ua loohia lakou i kela mau poino mamuli o ka nui o ka ino ame ka pono ole o ka lakou mau hana, ma o ko lakou pepahi wale ana a luku wale ana i na kanaka hewa ole, elike me ka makemake o ke alii, o Keoua. He aneane hookahi lau a oi ka nui o na koa o Keoua i make i keia poino.

Hiki ke ikeia na poe make o keia poe koa a pela me ka lakou poe wahine, e puliki aku ana ke kane i ka wahine, a pela he ka wahine i ke kane. O ke koena iho o na koa amo Keoua Kuaahuia, ua hiki i Kau.

E ka mea heluhelu, ua hooa o Keoua i Kau, a nolaila, e ae mai oe e ka makamaka, e hapai hou ka mea kakau ma keia wahi i ke kamailio ana no ka hooaka kama ma Koapapaan, oiai he kama ano nui loa ia a Kamehameha pono i hooaka ai a i na'i ai noho no ka palekana, ka maluhia ame ka pono o kona aupuni.

A i mea e hololea malikai ai keia hana, hooa poe no ke lawe hou mai ka mea kakau i kekahi mau hoakaka kaholo ana o na kama e ae i hooakaa mawaena. Ua koa o Kamehameha a me Keoua, a hiki i ka hooaka kama nui ana ma Koapapaan. A ua loa mai no keia mabele i ka mea kakau mai ke Alii kuauhau. Peleholani mai.

(E H OOMAU'A AKU ANA.)

—KAP—

Moolelo Hawaii Kahiko:

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ka Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loa ana o ke Akua Ulua o Kameha'ikana.

Oiai na makaainana e piha kumakena ana ia wa no ka make o ke aliiwahine, o ka wa ia a Haumea i hooa aku ai i ka hale o Olopana, ke alii. A ninau aku la keia i ka poe e kumakena ana: "Eaha keia a oukou e kumakena mai nei?"

Pane mai la ua poe nei: "Eia makou ke uwe nei no ka make o ke aliiwahine. Ua paa ke keiki iloko o ka opu. Aohē hemo; a e kahaia ana ka opu o ke aliiwahine i hemo ke keiki."

Olelo aku la o Haumea i ua poe nei: "Aloha ino no ka hoi ke aliiwahine. Auhea oukou; e hele aku hoi kahi o oukou a hai aku i ka makuakane alii, e ae mai ia'u e hoao aku au i ka'u wahi pono iki. Manao au, he wahi pono nohoi ka'u e hana 'ku ai."

Ua laweia aku la keia mau olelo a ua Haumea nei a hoikeia aku la i ke alii ia Olopana. I ka lohe ana o Olopana i keia mea i hoikeia aku iaia no ka mea e pili ana i kana kaikamahine, ia wa oia i kauoha mai ai i ke kanaka nana i lawe aku ka olelo imua ona, penei:

"E kii aku hoi ha oukou i ua wahine malihini la, e hele mai e lawelawe ae i ka make o ke aliiwahine. Ua noke ae nei hoi ka ike a nei poe kahuna, aohē wahi mea a pono iki, a o ke kaha wale aku no i ka opu ka mea e hiki ai."

Ia wa i kiiia mai ai o Haumea a laweia aku la imua o Olopana. A iaia nei i hiki aku ai imua o ia 'lii nei; ia wa i olelo mai ai ke alii iaia:

"Olelo mai nei lakou nei ia'u, ua hiki ka ia o ke hana mai a palekana kuu kaikamahine. He oiaio anei ia?"

Ia wa pane aku la o Haumea: "Ae. Ua hiki ia'u ke hana aku a hemo ko moopuna e ke alii; a pakele nohoi ke aliiwahine. He laau hooanau keiki ka'u. O Kalauokekahuli ka inoa o keia laau; a ua ka, ia nohoi ia laau i kahi wa, o Kamaunuihalakaipe. A he mau pua kona elua: o Kanikawi ame Kanikawa. A o keia mau pua ka'u mau laau hooanau keiki."

"Ina hoi ha pela, ea," wahi a Olopana i olelo mai ai, "e hana mai oe i kuu kaikamahine i oia ia a oia pu hoi kuu moopuna. Heaha la kou uku ke hana oe a oia kuu moopuna ame kuu kaikamahine?"

"Eia ka uku ad e ke alii, e haawi mai ai ia'u ke pono ka'u hana maluna o ke aliiwahine; oia hoi, a kuu la o ka make ame ka pilikia kii nui au ia oe e ke alii, i mea no'u e pakele ai."

(E H OOMAU'A AKU ANA.)

Ka Na'i

Mokuna

o Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II; HELU

POAONO, JUNE 2, 1906.

NA PAPA APU, 181

Ola e Kai o Kou i ka Ua Waahila

HE LELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A IO KE PUKONAKONA O
KA MOA PAKIPIKA.

O kekahi mea hooakau ma keia wahi. oia ka nele ma-
li'ona o ne buke moolelo i ka oia o kakou nei i paita a i hoo-
lahaia ai e Jarves, Abraham Fornander, Alekanedero, ame
kekahi poe e ae. i na hooakau ana no keia kaulana
loa a Kamehameha i hooakau o ke kaula hope loa nohoi ia
ana i na'i kino aku ai ma ka huli kana na'i ana i Oahu
nei.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

Ma-na hooaka kaula a hooakau aenei mawaena o Kameha-
meha ame Keoua Kuaahuula. hooakau ana mailoko mai o ka
ulunahale o Mahiki, ua hooakau kaula a hooa i Kaa, oia kela
aina o Hamakua e pili i ka hooakau o Oahu, ma ka huli ma Waipio
nei. O Kaieie'a hoi ka hooakau a hooakau a hooakau a hooakau
Keoua. ua emi hope aku la i ka hooakau a hooakau ma Hilo o ke kaha-
wai o Iiala. A maluna o ka hooakau i kapaia o Puuliolio, ku-
kulu iho la o Kaieie'a i ka hooakau pualikoa, oia na koa Pukeawe.
Hookahi mano ko lakou nui; ma like ia me 4000.

A o Poopala hoi, kekahi mamala kaula o Keoua, ua ku oia
maluna o ka puu i kapaia o Kaianai, a e iho ana i kahakai ma
ka aoao ma Hilo o ke awawa kahawai kuhoho o Kuliu. O ka
nui o kona mau koa, he hooakau mano no ia, oia hoi, he 4000 ko
lakou nui.

A o Keoua Peeale, ke kaikaina pono o Keoua Kuaahuula,
ua kukulu oia i kona puu o hookahi mano kanaka maluna o
ka puu o Kukui-lamalama-he. He 4000 nohoi ona poe koa; a,
ua lako pono me na lako kana, ka ai-ame ka i'a. no ekolu ana-
hulu la, oia hoi, he 30 la.

O keia ae la ka ikaika ame na kulana o na pualikaua pale
kuwaho o Keoua Kuaahuula. Ua kuku papa keia poe pualikoa
mai ka uka lae laau a Eki i ka paiti kahakai lele-a-koae.

A o Keoua Kuaahuula hoi oia oia ke hoonohonoho nei i na
kanaka elemakule ame na kamaalii o keia mau wahi, no ka
auamo ana i na hooakau, no ka hooakau ana i wai mai na ma-
puna wai lehuhehu mai, o keia mau wahi. E noke ana oia i ke
kalua i na holoholona a na hooakau a hooakau a hooakau
mau koa ma Koapapaa. O keia mau wahi o na koa o ua alii nei o Kau,
e ku pu nei me ia ma nei kahakai hooakau, he elua mano ame
ka hooakau oia.

A e hoomaopopoia ma keia mau wahi, o keia iho la ka ikaika
hooakau o Keoua, kua ia Paeele a hooakau a hooakau.

(E HOOMAKAU AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaua e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ku Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa
ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

A eia kekahi: a hemo ko moopuna, a ola ko kaikamahine;
alaila, na'u e hanai i ko moopuna i ola ai oia; a ku nohoi i ka
m ku. E ae mai ana anei oe i keia mau noi a'u elua ia?"

Ua ae mai la o Olopana. A ia wa i mama iho la o Haumea
i ka puu mua, oia o Kanikawi; alaila, ki-i iho la oia iloko o ka
waha o Muleiula; a hookomo aku la i ka manamanahana ona
iloko o ka waha. He puua ana ka mea i loheia e na mea apau o
ua aliiwahine nei; hemo ana ke keiki i waho. I ka nanaia ana
iho, ua hele a uliuli ua keiki nei.

Ia manawa olelo aku la o Haumea ia Olopana. Auhea oe,
e ke alii! Aohe au moopuna. Eia no kaula ke ike pu iho la.
Aohe hanu."

Alaila, haawi aku la o Haumea i ka lua o na puu, oia o
Kanikawi. Ma-ma-ma iho la no keia a wali; a pu-a aku la no ia
ka waha o ke aliiwahine; a hookomo aku la no keia i na mana-
mana lima ona iloko. He puua ana no o ua aliiwahine nei,
hemo ana ke iawe i waho. A oielo aku la no o Haumea ia
Olopana:

"Aohe pilikia i koe o ko kaikamahine. E ola ana ia; o ko
moopuna pae, aohe e ola ana. Hemo mai nei no mai loko mai
o ka opu, ua make. Ua uliuli pu ke kino."

"A pehea ka pono?" wahi a Olopana i ninu mai ai i ka
wahine malihini, me ka hele o na waimaka ma na papalina.

Alaila, pane aku la o Haumea ma ka olelo ana 'ku:

"He wahi pono no ka'u i koe; aka, makemake no nae au e
hoopaa loa mai oe i kau olelo ae imua o'u, na'u e hanai i ko
moopuna. Pela anei oe e ae mai ai?"

Ae mai la o Olopana me ka olelo ana mai:

"Iua hana oe a ola kuu moopuna, alaila, e lawe oe nau e
hanai, oia, o oe iho la ka mea i kuleana i kona ola."

"Ja pono. E hana ae au i ola no ka moopuna a hana,"
wahi a Haumea i pane aku ai imua o Olopana.

Kena aku la keia i na kanaka o ke alii e puku mai i ahi.
Emoole nohoi a ana ke ahi elike me ke kauoha a ua wahine
hoopahohoho nei o Kapihi Iihii-o-Laumaha. Ooki iho la keia
ka iawe o ke keiki a kaawale. Laila iho la keia i ke keiki a
hii ae la ma kona mau lima, a o ka iawe kiou aku la keia iloko
o ke ahi, me ka mau no nae o ka paa o kela kaula piko tui ka
iawe mai a ka piko pono o ke keiki.

(E HOOMAKAU AKU ANA.)

KA NA'I AUPUNI

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE III, HELU 3.

POAKAHI, JUNE 4, 1906.

KA NA'I AUPUNI

Aeae Mohala i Luna o ke Kukui-el

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A COLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

Ua Paiea nei hoi, mahope iho o ka hee ana o Keoua mai
Kaoa, a mai Paauhau, e noho ana oia ma Kapo ula. E
hoomaha ana oia malaila, me kona manao ana, ua hee loa o
Keoua a holo loa i Hilo.

Aka, elike no me ke ano o ka ahilikaua makaala i kana
mau kula na hoonoe kua ana, ua hoonua aku no oia i kana ku-
kini ia Makoa, e hooalo aku mahope o na puukikaua o Keoua e
aubee ala.

Ia Kamehameha i noho hoomaha iho ai ma keia wahi, ua
hele aku la oia e nana i kahi o na heana e ahu-a-lala kukui
ana. Ua hele noho a ula-pu ia wahi, mai uka o Pololikama-
nu a niki i na pali kahakai i ke loko o na poe ma-kaua—
i ke kua ke ano. Ua kauoha aku la oia i kona poe kanaka e
kanu i keia mau heana. Aole wale no o na kanaka o kona ao-
ao i pa i ka make, aka, o ke Keoua poe ma-kaua pu no kekahi
e kanu ai.

Ke hoike nei no o Kamehameha i ka nui lahalahe maikai
o kona manao no ka kanaka i alana a i molia i ko lakou mau
ola ma ke ku ana ma ka aoao o Keoua a paio mai iaia, a he
hoike maopopo noho i na kona aloha i ke kanaka.

Ua pau keia mau heana i ke kanuia me ka maikai e na
kanska o ua Paiea nei.

Ano, e nana kua, e ka makamaka heluhelu, ma keia wahi
i ka huakai hoomakaku a Makoa mahope o na koa o Keoua
Kuaahua.

Ma ke ahihi no o ka fa i hoonauia ai ua Makoa nei e kiu
ia Keoua ma, hooa hou mai la oia imua o kona haku alii. A
ia wa i olelo mai ai o Kamehameha i ua elele nei ona no kana
huakai:

"Ihi ke kua—e! Meha ke ola!! Ka hua i ka umama la!
Haina mai!!!"

Ia wa pane aku la o Makoa: "Ae. I Hakalau aku nei au,
a huli hoi mai la. E lau ka noho ana, e Kalani. Ke aukuku
mai la ka lama i luna o Kau-ka-moli. Ke o'la ka lama mai
ka uka maukua (oia ka uka waolau) a hiki i ka pali kaha-
kai."

Alaila, pane hoomakeaka mai la o Kamehameha imua o ka
eie e.

"Ola aku la na ia kini, ua aukuku ka lama. Oia i ua ike
no kakou; ina he kukui lama ka upena, ea; he hee pali hoi pa-
ha ka'ia; ola hoi ka ukamaulukua. Eia ka i uka ka lama e a
ai. Kupaaha no ua Eua-hulu-palila nei."

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—(KAP)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakauika e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana i Kaliki—Ke Lona
ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

A hala he wa loihi, o ko ia nei koala ana i ka iewe iloko e
ke ahii, o ka wa no ia o ua keiki nei i oni ae ai. Pela ka oni
ana o ua keiki nei a hiki i kona uwe maoli ana ae; a pela noboi
a nape ka hanu i ka houpo. A mau no ka hanu ana a hooa i
ka ikaika loa ana o kona hanu ana. A ola ae la ua keiki la.

I ke ola ana o ua keiki nei, ua hele mai la ke kupuna-kane
o Olopana a hii ae la i ua moopuna nei ana. A ia wa i olelo
aku ai o Haumea:

"Ua lilo na'u ka moopuna e malama; aka, e waiho nae au i
ka moopuna a kua me oe, i pa aku ka waha i ka u o ka
makuahine. Aia noho a ko'u wa e kii mai iaia nei, alaila, o
ko'u la no ia e hiki mai ai a lawe iaia me a'u."

O keia ae la ka moolelo e pili ana i keia laau hooanau
keiki a Haumea i hoikeia ae la, oia hoi o Kalauekekahuli; a o
Kamaunuihalakaipo.

Ua oleloia ma keia moolelo, ua lawe o Haumea i keia laau
mai Luluku, Oahu rei a kanuia ma Puukumu, Waihee, Maui.
Ua hooakaua nohoi ma keia moolelo i Kauai ke kumu i hooala
mua ai o Haumea i keia laau hooanau keiki. A ma ia ano i
lilo ai o Kanikawi ame Kanikawa he mau akua no Lohiau e i
kapaia ai hoi ka ohe a Kaaakahiiali, o Kanikawi ame Kan-
kawa.

Aole a kua mea i koe, e ka makamaka heluhelu, e kama-
ilio ai ma keia wahi o ka moolelo pili ia Haumea ame kana laau
hooanau keiki kupaianaha. Nolaila, e huli ae ka kua kama-
ilio ana no Wakea ma.

He mau anahulu elima a bi o ka lono-papa ana o ka
kuahua a ke alii a Kumuhonus, i kapaia i kekahi wa o Kane
Kumuhonus, ua lohea hou ia ae la ka leo kuahua o ua alii nei,
e kahea ana i na koa o na Kona nei, e nee ana mai ka leo mai
Maunakua mai, ka bema a hooa i Moanalua. E akoaka mai
lakou apau ma Waikiki no ka nee i ke kua i uka o Kaliki.

Ua kauoha aku'ia noho o Kalii i kona poe kanaka pono
ame na kanaka e ae i noho aloha me lakou e akoaka mai noboi
lakou no ke kua. O luna o kela pali ma ka aoao ua Ewa nei o
ke awawa o Nuuanu, e nee ana mai ka uka waolau mai a
hooa i kai nei o Kapalama ua pau ia kaola pali okoa i-ko Kalii
mau koa.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HĒLU 4

POA'IA, JUNE 5, 1895.

NA JĒU APAU, 163

Mai Eno oe i ke Kanaka i Laka Akul

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAĀPIKA.

KE KAPA * KAMEHAMEHA MA KOAPAA.

Mamuli o keia olelo aia i Kamehameha, ina he kukui la-
ma ka upena, he hee-pali-hoi paha ka i a; o'a ka mea i kapaia
ai kela puu ma Hamakua, o Kukui-lamalama hee. A oia no
ka inoa oia wahi puu mai ia wa mai a hooa mai i keia wa. O
ka inoa kahiko oia puu, elike o e ka mea i hoikeia ae nei, oia
no o Kau-ka-moli. A o ke kumu i kapaia ai pela, penei no ia:

I ke au kahiko i okikilo loa, ua hiki mai o Kane ame Ka-
maloa i na Pae Aina o Hawaii Nui Kua-tuli nei; a maluna o keia
puu i hoikeia ae la, i kukulu ai lana ia Holanaku-hale ame na
Pae Manuu-a-Kane. O keia Pae Manuu-a-Kane, he poe ulalele
lakou, oia hoi, he poe anela lakou ma ka olelo ana ae o keia wa
mai nei.

A ma i wahi i nohoi ai o Kane ma, e hooponopono i ke
kulana o na Pa ame ko lakou ano; a pela hoi me ko lakou wahi
e noho ai. A mahele o Kane ma i kapalapa ai i na wai hoo-
luu o na Pa ma ke kakau uli ana, i kapaia i kela au kahiko, he
kakau moli.

O ka aina hoi e kokoke ana i keia puu, ua kapaia o Kau-
moli. A ua kapaia kela aina ma ia inoa, mamuli o ka moali
alanai a Kane i ilio ai a kau iluna o ka wan.

E faka mai paha ae, e ka mea heluhelu, i ka honai ana i
keia mea, e la, oia he mahele manao ia i kupono ke kono
ma ka Moolelo Kahiko o Hawaii nei.

I keia kamalii ana o Kamehameha me Makoa, kana elele,
ua hoike paha aku la ka Elele i na mea apau e pili ana i na
kulana hooponoho kana o Keona Kuaahua. I ka lobe ana
o Kamehameha i keia mau hoike a kona e'ele kukini, aole oia i
uilani pihohoi ae e poe koke aku no ka halawai ana me Keona
aka, ua ilio oia me kona poe koa no lalo o ke awawa aloha a na
'Iii, oia hoi o Waipio i Pakaalana. A ua hoopohio oia mahepe
ona ia Keawekahikona me ka puahiko opio "Malama," ma
Kukuihale.

I ke ku ana o Keawekahikona me kona puahi koa, oia o
Kamehameha i hala aku ai no lalo o Waipio i ka wai lele o Hii-
lawe, ua hooa ae la na puahi koa opio nei i na luma kukui e pii
ana i ka uka o Mahiki a hooa i Waimea.

A o na puahi koa Kipupupu hoi ame ka Humalele, ua
hoopohio i Waimea a hiki iluna o puu Kalapa; e kiei ana
maluna o na na kaalewa. A me ia kulana, ua ahu wale na
kahua hoofulu ame na wahi hooponana o na koa o Keona Kua-
ahua e hoohulu a e noho ana.

(E HOOMAU A AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoimakauka e J. M. Poopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī— Ka Looa
ana o ke Akua Ulu o Kamehā'ikama.

A pela nohoi kela kuamoo pali ma ka aoao ma Ewa o ka
oawa o Kalihī; ua paa no ia wahi i ko Kalii mau kanaka. O
na koa hoi o Kane Kumuhonua, eia ke popoi aku nei ma keia
aoao aku nei o Nuuanu, a hala ae ma kai nei o Kapalama a
popoi aku la ma ka ooku, o ke oawa o Kalihī. O ke oawa e
Waolani a puka i waho loa nei, ua paa ia wahi i na kanaka o
ko Kalii ma aoao. O ka hapa nui loa o na kanaka ma ke
Wakea ma aoao, no ke alii mai ia, no Olopana.

Eia o Haumea ke ku nei iluna o Kilohana me kana kane
ame ko lana mau ohua pili i ke alo. Eia hoi o Lihau-ula me
Kamoawa, ko Wakea mau kahuna, ke ku nei i loko o ka heiau o
Kawaluna ma Waolani. A malaila pu nohoi o Makulukuluka-
lani.

I ka nana ana o na olohe kilo kama i ko Kane Kumuhonua
aoao, he pohihiki maoli ke alelele e hiki ai i ko lakou poe
kanaka ke kono aku iloko o ke oawa o Kalihī a pii aku hoi me
na kuahpa o keia kuamoo pali ma Waikiki nei o ke oawa o
Kalihī, a pela ma ke kuahpa ma ka huli ma Ewa; nohila,
aole i hoonakaia ke kama ma ka la maa.

O ka mo'ia o ke kama kahila me, a o na koa o Kane
Kumuhonua ma kai nei o Kapalama, a o lakou ka poe i hooho
ma i ke kama. O ka nui o na kanaka, oia no ma ko Kumuhonua
aoao. A he mau kahuna maana nohoi ko na Kumuhonua
nei e malama ana i ka oihana pule.

I keia hoomaka ana o ke kama, ua haele-haele no na aoas
eha ma ke akamii, o na kanaka i ka oo maku 'he, ka puu
haa paha, ka maa i na ala ame ka ika ka nohoi o na aoao eha.
Oia i oi paha ana ka nui o na kanaka o ko Kumuhonua aoao
i ko Kalii kanaka hookahi, eia me ua lawa no ka ikaika o ko
Kalii kanaka hookahi e paio i na kanaka eha o ko Kumuhonua
aoao. Ua hele keia kama a hoome poe. O ke koiko o ka
lanakila no ko Wakea ma aoao no ia.

O Kalii, oia no ka ahikanana o ko Wakea aoao. Aole
hiki i na koa o Kumuhonua ke kono iloko ke oawa o Kalihī. I
kai nei no lakou, paha hiki i na koa o Kalii.

O Haumea hoi, aole oia i hana mai i kahi hana me kona
ato kupua maluna o na kanaka o ko lana hoo puonioni, oia e
aloha oia i na kanaka no ko lakou mauna ma'u wale ana i ke
lakou mau kino e lilo i mau moe-puu mahepe o Kumuhonua.

I ka lua o ka la i kama ai, ua like no me ko ka la me ke
auhee ole o ko Kalii poe kanaka i ko Kumuhonua mau koa.

(E HOOMAU A AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 6

POAHA, IUNE 7, 1906.

NA HELU APAU, 165

Pa ka Nuku o ka Iwi i ke Ehu Kai!

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

HE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

O kana mea kua e pahu ana imua o na koa o kela aoao mai, oia no ka pololu. He luku nui weliweli launa ole kana e pahola ana maluna o na kanaka o Keoua Peale.

A na keia mau luku aiwaiwa a Kamehameha ame Keawe-okahikona i kakooia mai e ko ia mau mau koa, ua kuemi hope o Keoua Peale. Oia hele o ke kua a hoea i Kaapahu; a mala-ila i lilo hou mai ai ka pukuniahi "Lopaka" ma ka lima o Keaweokahikona.

Ua hoikeia mamua ae nei, ua lilo pio o Lopaka pu-kuniahi ia Keieie'a; a ma'keia mabele ae la hoi, i ikeia ai ka hoi hou ana o ua pu nei a paa hou ma ka lima o ko Kamehameha poe koa.

Oiai e nee mua ana no ke kua mawaena o na koa o Keaweokahikona ame ko Keoua Peale mau koa, a aui ka la; ia wa i hoea mai ai na koa Kipuupuu, mauka pono mai o Kahoauly a lele kua mai la i na koa o Keieie'a ame Poopaluu ame Keoua Peale, oiai lakou e paa ana i ko lakou mau kulana pale ma Manienie a hoea i Waipuna hina ame na Opihilala.

A ia wa i hoiihii ai kekahi kua hahana mawaena o na aoao elua. O ka hele ia o ke kua ana ma ia auina la a hoea i ke ahiahi, a komo nohoi i ka poeletele ana, ua lilo pio mai la na wahi e paa ia ana e na koa o Keoua Kuaahuula, a hiki i kaha-wai o Waipunalau.

Ia po ku a moe ke kua mawaena o na aoao elua. A ma ka wanao o kekahi la ae, ua hoonee aku la o Kamehameha i kona mau koa a hoea i na Aamanu. I ka hoea ana o kona mau koa i kahawai o Kaohi, ia wa i hoiihii'i ke kua mawaena o Keoua Kuaahuula, ma kekahi aoao, ame Kamehameha, ma kekahi aoao.

Na Keoua Kuaahuula keia kua o ka hoonee ana mai, a o ke kumu o nei lele kua ana mai o ua o Keoua Kuaahuula i mea e hookuemi hope ia ai na koa o Kamehameha.

I keia le-lele ana iho a ua mau alii aiboku nei; aole i ku ka la i ka lolo, o ke athee no ia o Keoua Kuaahuula a hoea i Kukaian. Hofo aku la o ua o Keoua Kuaahuula a luna o ka Pua Pui-Paka, ku mai la oia a nana mai la i ka holo aku o Kamehameha ame Keaweokahikona.

I kana ike mai ia Kamehameha ame Keaweokahikona e nee aku nei, ua like me ke ahi ka laua hoonee kua ana mai i na koa o kona aoao.

E hakihaki lima wale ana no laua i na kanaka e ku aku ana imua o laua, a pela nohoi me ka poe e loa aku ana i na lima, luna no make.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

— KA —

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoookaukahu a e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikona.

A mamua ae o ka hoookaia ana o ke kua, olelo aku la e Haumea i ke kane ia Wakea, a i ko laua kahuna ia Kamoawa, ia Makulukulu nohoi:

"Auhea oe, e kuu kane, ame oe, e Kamoawa, ko mau kahuna, a ia oe, e ko mau pokii, e Makulu. E hoooka ana ke kua hope loa a kakou i Paliu nei. Ia nei au e haawi ai i kekahi lihilihi o ko'u wahi ano papalua, a kaia i ka pohuehue ke ahu-lau o ka makei na kanaka o ka hoa paio o kakou. A paa ia; au aku kakou o ke kai; a mai ke kai hou mai kakou pae i ka aina nei a ku ka'u makaia ia Kane Kumuhonua. Nona ka ehukakahiaka a no'u ka ehukahi. O ka la auanei e hee ai kakou i ka moana, he la ia o ke kai-hili e pii ai i uka nei o ka aina; a o ko kakou ala ia e au aku ai i ke kai. Apopo, owau hookahi ke ku aku i ke kua a Kumuhonua; a e noho malie oukou apau."

I kekahi la ae, ua ikeia aku la ka pi'o mai o ke anenne e ke kai; a eia ka makani ke pa nei me ka ikaika nui.

Ua hoiihii aku la o Haumea i ke kane ame ko laua mau ohua apau a loko o ke ana huna o loko o ke kuahiwi o Paliku, oia hoi ke ana o Pohukaina e olelo mau ia nei i keia wa. A koe hookahi iho la o Haumea.

I ka'nee ana mai o ka ehukahi o ke kua malalo mai o Koolaula, a pela nohoi ka ehukahi o ke kua ma Koolau-poko mai, ua ike mai la na kanaka i ka paa pono o ke ka-honua mai uka aku nei o kahi i kapaia i keia wa, o Kaahuula Punawai a hele a hoea i ka lae o Kaioi, i ka paa pono i na wahine me na kua kukui ma ko lakou mau lima.

O keia poe wahine a nei poe kanaka e ike aku nei, oia ma kino lehulehu o Haumea. A o ia no ke kumu o kona kapaia ana he wahine kino lehu, kino mano, a kino hoopahachao hoi.

"Eka ike ana mai o na pukua i keia poe wahine e uhi paa ana i keia ka-honua holookoa mai ka uka a ke kai; ua olelo ae la lakou i kahi ame kahi:

"Ka! He wahine ka! ko kakou mau hoa paio? E aho, e hoouna ae i kekahi mau elele e kuka olelo pu me keia poe wahine; a e ninau aku hoi ia lakou i kahi e loa ai o Wakea ma ame ko lakou poe kanaka."

"O ka pono maoli ia," wahi a kekahi o lakou i paa mai ai," aole paha e ole ka ae olelo mai o kela poe maka palupala i ka kakou ninau aku oia ano, oiai hoi e, o lakou ka kakou poe i kii mai nei e kua."

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 7.

POALIMA, IUNE 8, 1906.

NA HELU APAU, 166

Loaa ke Ola i Halauaola — Ael

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OLE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

Ua oleloia ma keia kauhā ana mawaena o Kamehameha a me Keoua Kuaahuula, ua hiki aku ka nui o na koa o Keoua Kuaahuula i ka elima mano; ua like hoi ia me 20,000 ma ka helu o keia wa. A o ka nui o ko Kamehameha mau koa, ua hiki aku i ka ekolu mano, elua lau me na *kanaha* keu elima; a ua like ia me 13,000 koa ma ka helu o keia wa; a ke huiia me na koa huikau ona, ua nui no ko Kamehameha mau koa.

Oiai na ikaika kauhā o keia ame keia aoao e hookui ana i kahi ame kekahi, ia wa i kukala mai ai o Keoua Kuaahuula imua o kona poe koa.

"E o'u poe kanaka! E paa oukou a paa i ko'oukou mau kulana, elike me ka ulu ana o na koa-lau o na kuahiwi ame na kuaono. Paa oukou a paa i ko'oukou mau kulana."

I nei hui ana o na aoao elua, eia o Kamehameha ke nee aku nei mai Kainehe aku; me ke kalaiea ana o kona leo imua o kona mau koa:

"Umia ka hanu—Hookahi ka umauma—he kipoohiwi i ke kipoohiwi—Imua e na pokii a Iona ka lanakila!"

Oia hele o ke kauhā a kupono ka ia i ka lolo, ua lehi aku la na kapuai wawae o ua Paiea nei iluna o Puupuhipaka ma Kukuau. Aia kona mau koa opio a oia hou o iwakalua-kumamalu a iwakalua-kumomaha makahiki e umoki hala ole ana i ka lakou mau pua pana; a e kakele ana i ka lakou mau ihekini me na a-la iloko o ka puulikauhā nui o Keoua Kuaahuula.

Eia nohoi ke hooneeia nei ua mau koa nei o ka Na'i Aupuni ma ke ano kauhā haole, a oia ke kauhā i kapaia he kibakahaka. A he ike kauhā hou keia i a'oiā a i kuhikuhia e Olohana (John Young).

Aia nohoi he mau haole kauhā ma ko Keoua aoao. O ko lakou mau inoa Hawaii i heia ai, oia o Kuliū, o Holopina'i a me Puela. A eia na mamo a nei poe haole ke o'a nei ma Wai-akea, Hilo, Hawaii.

O kela puu i kapaia o Puupuhipaka, he inoa hou wale no ia. A ua kapaia pela, mamuli o ke puhi baka ana o kekahi mau wahi elepakule maluna o ua puu nei i ike aku ai laua i na koa o Kamehameha.

Ua oleloia, mamua o ko Kamehameha hoonee ana i ke kauhā me Keoua Kuaahuula ma Koapapaa, ka hoonka kauhā hope loa i hooukaia ai mawaena o ua mau Moi nei elua o Hawaii, ko ka Akau ame ko ka Hema, ka ku mua iho la oia i ka alana heiau maloko o ka heiau o Manini, ma Koholalele.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—KA—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Ho'omakaukaha e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehā'ikana.

Ua hooholoia ae la keia mana'o, a hoouna ia aku la he mau e-le-le, e hele, e hui me ka puulu wahine a lakou e ike aku ana me na hua kukui e paa ana ma ko lakou mau lima. Hele aku la hoi keia poe e'ele, a hui aku ia lakou me keia wahine a ka'ui nui wale e ku mai ana. A ia wa olelo aku la kekahi e'ele i ua wahine nei:

"E ke kama-meo-ua-lani he wahine ui ke ano o keia huao-olelo; a ua like no ia me ka *hurolelo olo-lani* i hele mai la makou e hui kamailio pu me onkou no ka ninau ana 'ku ia onkou i kahi e loaa ai o Wakea ame kana wahine o Haumea, ame ko laua poe."

Ia, wa pane mai la ua wahine nei: "He oiaio he poe e'ele onkou i kii mai nei o make, au ame kuu kane, o Wakea; a i hai aku au ia onkou: E hoi onkou, a mai hooluhi ia onkou i ka huli ana i ka poe a onkou i imi nei. Aia ka loaa ma ka ikaika. E hoi onkou a hai aku i ko onkou poe haku i keia mau olelo a'u i hoopuka aku la i na o onkou."

O ka hoi mai la no ia o ua poe e'ele nei a hoee ana imua o ko lakou mau alihikaua; a ninau mai la kekahi alihikaua, ia lakou: "Pehea mai la?"

Pane aku la kekahi o ua poe e'ele nei: "Ia makou i hele aku nei; ua halawai aku nei makou me kekahi wahine ui. He wahine aia keia a keokeo hoi. Iai ka makou ninau ana 'ku nei no Wakea; a me ka hoike pu ana aku nohoi imua ona i ke ano o ka makou huakai o ka hele ana 'ku nei; a ua pane pakie ia mai nei makou. Olelo mai nei ua wahine nei, oia no ka wahine a Wakea, ma ka ikaika wale no e loaa ai oia ame kana kane ame ko laua mau oia."

"A ua pono!" wahi a kekahi pukau i pane mai ai: "Heaha la hoi kana! E nee ke kauhā no mua?"

"Ia ka wa no ia i nee aku ai na koa o Kane Kumuhonua, ma ka aoao aku nei ma Kona. I keia wa a ua poe nei i nee aku ai o ka manawa no ia i hele mai ai na hua kukui mai na lima mai o na kio wahine lehulehu o Haumea, oia no e o na poka-ua hekilil e pa ana ma na lae o ua poe koa nei o Kane Kumuhonua. Pa no ka hua kukui i ka lae o ke kanaka, lawe ka hanu i Olepau. He hua kukui ka mea-nana i luku i na poe kanaka la; a oia ke kumu i puka ai keia hopunaolelo a kahiko:

"A-hua-lala-kukui ka make."

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELE 8

POAO-NO, JUNE 9, 1906.

NA HELE APAU, 167

Ola Kakou i ka Wai a ka Opua—Ola!

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA LIONA, A I OPE, O KE PUKONAKONA O
KA MOANA PAKIPIKA.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

O keia heiau "kuula" i hoikeia ae la, e kiei pono iho ana ia i ke awa pae-waa o Koholalele; a oia nohoi ka heiau "kuula" i lilo i piko e hoopaa ana i na pono lawaia konohiki kahiko o na ahupuaa o Koholalele ame Kukaiua. O ka heiau keia e hooulu ai ka ia o ua mau kai lawaia nei, ke paonoana ka maaloalo ana a ka ia e ola ai na kupa oia mau kaiua.

Aia mawaho pono aku o keia kuula, he ko'a opelu. Ma keia ko'a e ike mua ia ai keia'no ia mamua o ko lakou ikeia ana ma na wahi e ae o ka mokupuni o Hawaii. O keia ka olelo a na kamaaina o Hamakua.

A i ka pau ana o ke ku heiau ana a Kamehameha ma ka heiau o Manini, nee aku la oia ame kona poe'kua mai Kainehe aku a hoouka ke kua i Koapapaa. I keia wahi hapai a ka hou o Kamehameha i kona leo a li a leo makua nohoi imua o kona poe kanaka i ka i ana 'ku ia lakou:

"Imua e na pokii a iuu i ka wai awaawa! Ho-u ia ka ihe lau-meki i ka piko—pahu ia ka laau paluu i ka piko o ka hoapaio—oniu na newa a hoahoa i ke poo—lele ka pikoi hihia i na maka o Alihi—e! Moea imua, e na pokii, i naki, i mau a i paa' ke kanawai o Paiea, he Mmalahou—i hele ka hulu emakule a moe i ke ala, aohe mea nana e hao wale, a e kaili wale ae—i hele ka luuu iuhine a waihi i ke alalou, aohe mea nana e olepe wale ae, ua malu i ke Kanawai o Paiea, he M-malahou. O—ia—imua aku e na pokii—!!"

I keia ku ana o ke kana ma Koapapaa, mawaena o na sono elua, aole i kana mai ke ahi wela ame ka hahana o ka hoouka kana ana. Elike me ka haki ana o ka nalu pela ke po'i ana o na aoao elua i kahi ame kahi.

A iloko o keia hoouka kana ana, i ike hou ia ai no ka ika-ika o Kamehameha. Ua like kona mau hoo paig i loaa aku i kona mau lima me na apaa lauu maloole e paapaina ana ma ka lima o ke kanaka obi wahie O ka hele ia o ka hoouka ana o ke kua a ke kolu o ka la, ia wa i bee ai ko Keoua Kua-ahuula noao. A i keia hee ana o ua Moi nei o Hawaii Hema (ke olelo ka mea kakau moolelo pela) ua holo oia a pee makai pono o Kainehe; ma kahi oawa e pale ana ia Kukaiua ame Koholalele. A aia no paha ke ku la na ia wahi i keia wa ka pohaku i kapaia o ka Pohaku-o-Keoua.

O ka mea nana i huna i ua alii nei ma ia wahi, oia o Piipii, Rekahe kahuna nana i olani i ke kino make o ke 'Ili Kiwaloo i make ai ma ke kahua kua o Mokuohai.

O ka poe i kamaaina ole i keia mau kaima o Hamakua, a o ka oi aku hoi, o ka mea e pili ana i keia wahi a Keoua i pee ai, he mea pono ke hoakaka ae ka mea kakau: he yahi ia' eia i hope nei ma ka huli Waijio nei o ka aina o Kukaiua, kahi i hooukaia ai o ke kana o Koapapaa.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

—K A—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hooukaunaua e J. M. Pōpōe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa
oia o ke Apua Ulu o Kameha'ikono.

O ka make ana hoi o keia poe kanaka i ke atahelu, ke alanui a kuamoo, i na hua kukui a Papa, oia nohoi o Haumea. ua paa ia mau mea i ka hoomaanoia ma ka mele a ka Moi Kualii o Oahu nei. A ke nooiaio nei ia mau lalani mele i ka oiaio o keia mau mahahelele moolelo i hoikeia ae la. A penes ua mele nei:

O Kualnanuu, o Kubalii i Kahaluu
O Kaili kanaka o ke kuamoo
O Hinahina Kamalino ka wahine
Hanan Hinaku, o Kukui-haa ke kahuna
O kukui alii i ke alo o Papa
I kumu-kukui la ka papa
I kalana o Wakea ka honua
O Papa la.
O Papa la hoi ka nananana
O Papa unoa awa'awa'a kua.

Ke ike nei oe e ka makamaka heluhelu, ua hoopaa ka mea haku mele i na hoomaanoia ma ke make ana o kela poe kanaka o Kane Kumuhonua ma ke alanui a kuamoo hoi a ka mea kakau i hoike ae nei maluu, oia kela lalani mele: "O kaili kanaka o ke kuamoo." Aia nohoi iloko o na lalani mele:

"O kukui alii i ke alo o Papa
I kumu-kukui la ka Papa"

E loaa ai na hoomaanoia ana a ka mea haku mele alii no na hua o ke kumu-kukui a Haumea (Papa) kino pahaohao e luku ni i na kanaka o Kane Kumuhonua. elike me ia i hoikeia ae la. A ke hoike nei ke mele, he "alii" ke "kukui" i ke alo o Papa; a o ua "kumu kukui" alii la, wahi no a ke mele he papa ia, oia hoi, he papa au-kai a heenalu paha uo ua Haumea nei. He hohonu a he kulu ke mele a ka poe kahiko, a he ano pohihihi no ke Kumu ana i ka mana.

I ka ike ana o na mamaka kua o na kua o Kane Kumuhonua ma Kona aku nei i keia ahu-a-lala kukui o ka make o na kanaka, ua kuemi aku la na wahi kanaka i koe i hope. A i ka nee ana mai nohoi o na kua o ua Kane Kumuhonua nei ma ka huli Koolau mai, o ka haawina hoohahi no ia i loaa ia lakou, Pau pulu aohe lau kanu i ka wahine hoopahaohao o Kalihilibi o Launiha.

No keia luku weliweli i loaa i na kua o Kane Kumuhonua, ua hoomoe ke kua; a'hoounaia mai la na elele e hoikeia ae la Kane Kumuhonua no keia make weliweli i loaa koha mau kua mai na wahine mai o ke kaha o Paliku, e alakaia ana e Haumea, ka wahine a Wakea.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HEI'U 9

POALUA, IUNE 12, 1906,

NA HEI'U APAU, 168

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

HE KATA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

O Koapapaa Loi, aia mauka aku o kahi e ku nei o ka hale noho o Mr. Horner; a o Puupuhika, eia ma ka aoao makai o ke alanui aupuni, e kupono ana no i ke kahua hale o Mr. Horner.

O Kainehe, ka aini i ku ai ka pohaku o Keoua; kahi i oleloia ai, oia kahi i pee ai o Keoua Kuahuula i keia auhee ana oia i nei kaha ana ma Koapapaa.

Ma keia wahi i pee ai o Keoua a hiki i ka hala ana o Kamehameha ame kona mau alii no ka hoi ana i uka o Mokaulele. He wahi keia ma uka pono o Paauli, e koko ke ana i kahi wai mapuna o Waihatulu.

O keia kekahi o na wai mapuna ono hu'ihui; a he wai punabele hoi iu i na kamaaina oia mau kaiulu. I keia hala ana aku o Kamehameha i ka uka o Mokaulele, ia wa i kii mai ai na wahi kanaka o ua 'lii Keoua nei iaia, mai luna mai o Puupuhika.

O keia ae la na mea i makemakeia, e ka mea kakau moolelo ma keia hoi hou ana i hope e ka-kepa-kepa hou ai i ke kaha o Koapapaa.

O keia kaha i hoouka ia ai ma Koapapaa, oia ke kaha helu eha i hoikeia ma ka "Moolelo Hawaii" (1858) aoao 44. O ke kaha hoi keia a Kamehameha i ho-akaka maopopo pono loa ai no kona iini ame kona makemake e lanakila a e paa kona kumukanawai, oia hoi ke kanawai Mamalahoa.

Ua hiki no ke oleloia o ka makia o kona aupuni he maluhia mamuli o kona kukala ana i ke Kanawai Mamalahoa. Na ke kaulike ame ka hoopono i owiliia ai iloko o keia kanawai, i kaohi mai ia Kamehameha. aole oia i uhai loloa mahope aku o ko Keoua Kuahuula mau koa auhee no ka pepahi a luku wale ana 'ku ia lakou.

O ko Kamehameha ianoa maoli, aia no ma ka hoouli kaha ana mawaena o na aoao elua e make ai ke kanaka.

A noho o Keoua Kuahuula i Kau, e like me ia i hoikeia ae nei ma na helu i lala; a hoi nohoi o Kamehameha e hooponopono i kona mau aina ame ka nohona o kona mau makaainana mai kela a mai keia pe'a mai o kona moku. Aka, aole nae oia i hoohemahema ma ka hoonee ana i ke kaha maloko pono o ko Keoua Kuahuula mau o kana aina.

Ua hoouna o Kamehameha ia Keeaumoku me ke kahi ma hele koa no Hilo. A ua hele pu aku ma keia huakai kaha o Aikake ame Olohana. A ua hoouna ia hoi kekahi puai kaha malalo o Kaiana a-Ahaua i Kau.

O keia na alihikaha alakai a Kamehameha i hoouna ai no ke kaha ana ia Keoua ame na alii o Hilo i hoonohia iho ai e ia e ai i ka momona o Hilo.

No ka hopena o ka Keeaumoku huakai kaha i hoounaia ai oia i Hilo, aole i loaia mai kekahi moolelo e pili ana ia huakai; aka, no ka mea e pili ana i ka huakai kaha a Kaiana a-Ahaua, he mea pono ke nana ia ma keia wahi.

Ma keia huakai a Kaiana no ke—Kaha ia Kau, ua nee na koa maluna o na auwaa kaha mai Kona aku nei no Kau. Ua holo aku keia mau waa kaha a mawaho pono aku o ka lae i kapaia o ka "Laela" hoolana iho la; a hoouka kaha aku la o Kaiana i ko Keoua mau koa. Ua pu ke kaha mau ma Paiahua ma Kamooa a ma Naohulehua, mawaena o Kaiana a me Keoua.

—(K A)—

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukaha e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

I ka hooa ana o ka elele imua o Kane Kumuhonua, ke alii e noho ana ma Waikiki; ua ninau koke mai la ua 'lii nei i ke kulana o ke kaha ma na aoao elua; a ia wa i hoike aku ai ka elele i na mea e pili ana i ka lukuia o na koa o ke alii e na hua kukui ma na lima o kekahi puulu nui hewahewa o na wahine i ke alo pono o ke kuahiwi o Paliku, ke kuahiwi e pale ana ia Koolauloa ame Koolapoko.

"Ua lukuia ua kanaka o ke alii mai na Koolauloa mai a ka huli o Koolapoko aku nei; a koe kakaikahi na kanaka o na aoao elua o ke alii, a e ninau aku no hoi, pehea ka pono o ke kaha?"

"Alaila, he kamaliwahine ko oukou mau hooa hakaka o ka paio ana mai nei a pau oukou i ka make?" i ninau mai ai ke alii i ka elele.

"Ae," wahi a ke kukini i pane aku ai imua o ke alii me ka hoomau ana aku no i ka olelo ana.

"E kamaliwahine io no ke kino o na hooa paio o na kanaka o ke alii i kaha pu aku nei a pu nui mai la i ka lukuia; aka, he oi aku nae ka luku a nei kamali wahine i ulupa mai nei i ou mau kanaka, e ke alii, i ka na kane i kaha mai nei i kou poe kanaka i na kaha maa aku nei."

I kela wa, ua kaha hou ve la ua Kane Kumuhonua nei i kaha mau kukini maa loa e holo lakou e kukala hou i na kanaka no ka hele hou ana i ke kaha.

Elike me keia mau kaha a ua Kumuhonua nei, pela i hoo ko aku ai na kukini ma kela a me keia wahi o ka mokupuni o Oahu nei. O ka nee ia o ua mau elele nei i ke kalaha ma Maunaloa a hooa i Moanalua; a mai Moanalua a hiki i Waianae a hala i Waialua a hooa i na Koolauloa a pela kekahi wahi o na Koolapoko.

I keia hele ana o na leo kalaheha o na elele, ma na wahi i hoike ia ae nei; ua ku ae la na kanaka o ke alii, koe ma keia mau kulana aina, a nee ae la ke kaha ma Koolauloa a ma Koolapoko aku nei noho.

Ia nei hoala hou ia ana ke kaha, o ua alii nei o Kane Kumuhonua kekahi i hele aku i ke kaha ma ke poo o kana puai kaha nui hewahewa.

Ke ike mai la no o Haumea i keia nee ana aku o ke kaha Kumuhonua. Ia wa hoi aku la ia iloko o ke ana huna a olelo aku la i kana kane ame ko laua mau hua e hoomakaukaha lakou ia lakou iho, oia ia kokoke mai ka wa e au aku ai lakou ke kai.

Ua hoike aku la hoi oia imua o kana kane, e hookuu ana oia i ka lanakila o ke kaha i ka aoao o Kumuhonua i ko ai ka makemake o kona mau kupuna i ka po.

I ka akoako ana o na mahela kaha elua o Kane Kumuhonua mai ka aoao malalo mai o Koolauloa, a ma ka aoao noho ma Kona aku nei, ua ku hou ae la no na kino wahine le'elele o Haumea ma kaha honua me ke alo o Paliku.

A ku na aoao elua o ke alii Kumuhonua ma kela ame keia o na Koolau elua, a iwaena hoi o Haumea kino lehu a kine ma nomano, o ka wa no ia i hooukaia ai ke kaha mawaena o Kumuhonua ame Haumea.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELE 10

POAKOLU, IUNE 13, 1906.

NA I ELU APAU, 169

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAHA.

I kekahi wā, ua loa no i Kai nō kekahi mau kaula lanakīa; a i kahi wā ua hoolau eia ia oia; a i aa no ho kēna kakoa ia na mi e kōna mau kōa mai luna mai ok na u-waa ko m i kēi mai, loa no iaia he kamaaho ana.

Aol hiki ke ololoia, o Keoua he aii oia i n le i ka iwikā-moo no ke kōkoo a iaia iho na kōna kulana Moi, no Hawaii Hema. Ua ku mai no oia apao i na kōa o Kamehameha e alakaī a ana e Kaiāna, me ka makā'ule ame ka wiwo ole nohoi.

Iloko ho o kēkahi wā i hoololo ai ke kōna ana, mawae a o ua o Ke ua ame Kaiāna, o a ka wa i hoololi kōkō i o Keo a i kōna uliana kōna ai Kau aku a i Puna.

A ma kaia hoololi ana o Keoua i kōna kulana ka, ua mana'o iho la o Kaiāna, he hōk ana keia o Keoua i kōna kulana, aw liwali maoli, nolala, ua uhai aku la o Kaiāna ma hope o Keoua, me ka me' o ana hauoli, e loa ana iai, ka laua-kila maluna o Keoua.

I nei uhai a a o Kaiāna i Keoua, ua holawai iho la na pono elua ma Punaokiki. Ko Keoua mau kōa malalo o Kaiēia ame Uhai.

He ekolu la i hōukaia i keia kōna, a hōuhea o Kaiāna ame kōna poe kōa a kau no luna o kō lak u mau wa; a haelele iho la i ke kōna ana me Keoua Kuaahuula a hoi aku la no Kōna.

Ua olelo ke k k u moolelo S. L. Peleionolani, hiki o Kaiāna i Kōna, mai keia hōuhea ana mai e Keoua, ua hōea pu aku la nohoi o Keeaumoku Pau aiahebe no Kōna.

O Aikake a me Ololana kekahi i hōea pu aku no Kōna, imua o Kamehameha.

Hookahi mea maopopo ma keia mau huakai kōna a Kamehameha i hōouna ai no Hilo a me Kau, aole i loa na hopena holo lea, oia hoi, aole i hōopioia ka nolo aupuni ana o Keoua Kuaahuula. A ma ia ano ua ku mau no o Keo a he Alii a he Moi no na mōku o Kau, Puna a me Hi o.

Ke nanaia ka Keoua Kuaahuula mau hana hookuee ma ia Kamehameha, ua hōmaka mai no ia mai o lilo loa mai ma ka wa mamua iho o ka make ana o Kalaniopuu; ka wa hoi i hawi ai o Kalaniopuu ia Kamehameha i ka malama ana o Kalaipahoa.

O Keoua Kuaahuula ke kumu nui i ulu ai ka nōhona kuee mawaeana o Kiwalo, ke keiki a Kalaniopuu, a me Kamehameha Mamuli o ka Keoua mau hana hōoulu kuee i ulu mai ai ke kōna o Mokuohai. Ua lilo maoli o Kamehameha i pulamaka wēlawa a loa no Keoua.

A ma ia a o, ua hōonee mai oia (Keoua) i kana mau hana hao wale iloko o ko Kamehameha mau okana aina. Ua pepeli wale a hōopea wale o Keo a i ko K mehameha mau makā'ina.

A o ke a mau hana hao wale a hōopea wale a Keoua i ko Kamehameha poe kau ka, he mau mea kue maopopo loa i i ke Kanawai Mamuli hōea a Kamehameha i kau ai. A ho mea maopopo loa, e like auanei me ka lōihi o na la e ola ai o Keoua ke Alii Aīmoku i hōo iho ia e a chameha a me kōna poe wākaianana i mau pulakaūiaka inoio loa, pela auanei ka lōihi o kōna lilo ana i hōolo momoku-ahi e hōopilikia mau ai i ko Kamehameha poe makā'inafia, ka poe ana i olelo ai, he poe keiki lakou na, a pea nohoi e loa ole ai he nōhona maluhia i kōna (ko Kamehameha) poe ali i a me kōna poe makā'inafia

(E HŌOMAU IA AKU ANA.)

— K A —

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hōmākaukōa a J. M. Porpoē no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehā'ikana.

O kekahi maele o na kino wahine o Haumea, ua huli aku ia a hakaka me na Kōa o Kumuhonua ma ka huli Koolauloa i, a o kekahi maele hoi o lakou, ua huli mai la lakou a paio i na kōa o na 'lilī nei ma ka huli Koolau poke nei.

O na hua kukui no na mea kōna a ua poe wahine nei o ka hakaka pu ana me na kōa o Kumuhonua. Ua luku ia na kōa o Kumuhonua a hiki i ka ike ana o Haumea, o ka wa ia e Kalewa aku ai oia a me kana kane a me ko laua poe ohua no moara kai, elike me ka makemake o kōna ma kupuna i ka poe o kōna wa ia i noi ae ai e pii mai ke Kai mai kai mai a halehale poi pu ae i na nekai o na Koolau.

O ke ano maoli o keia Kai, he Kai mimiki maoli no ia. He halu i nui ka mea i loheia e na mea apau i ka moana Kaiuli kai hōhōnu, a o ka ikeia aku la no ia o ka ēa ana mai o na ohu nalu kiekie i ka moana. Ia wa i hōho ae ai na mea a pau "Papa-pau kakou i ka make—e! Pau kakou i ka make—e! Ei ae ke Kai mimiki!"

He manawa ole popoi ana ua Kai nei i ka aina, a o ka lilo aku la no ia o Wakea a me Haumea, kana wahine, a me ko laua mau ohua i ke Kai; a pakele mahūnehune nohoi o Kumuhonua mai lilo pu i keia Kai mimiki.

Mamuli o keia hee ana o Wakea a me kōna ohua i ke Kai i loa hou ai keia maele moolelo (Kaao) a ka poe Kahiko, penei:

Ua laweia o Wakea ma e ke Kai hōe i hōikeia ne la; a ua mana'o kekahi poe o keia Kai hōe i ku ai i ke au o Wakea, oia no ke Kai a ka Hulunana, oia hoi kekahi o na Kai ano nui i ikeia ma kekahi o na kau o loko o ka Moolelo o Hiiaka.

E meā maopopo, ma keia lilo ana o Wakea a me Haumea kana wahine, a me ko laua mau ohua i ka moana Kai uli, Kai hōhōnu, ua olelo me la ko 'Hawaii nei poe Kahiko.

"Ee Wakea, kalewa kōna ohua

Kuamu ia e Kane, kuawa ia e Kane."

Iloko o keia laweia ana o Wakea ma e ke au miki a me ke au Ka a i ka halehale poi pu o ka moana, ua nui maoli ko lakou pilikia. E loheia ana na leo uwe o ke kane i ka wahine, o ka wahine i ke kane, o na makua i na keiki, a o na keiki hoi i na makua, a o ka hō'lohā i ka hō'lohā, a pela aku.

Oiai keia pilikia nui e hōa eale poi pu ana maluna o Wakea ma, huli ae la ua Wakea nei me na maka i hōokaunahāia e ka lūulu nui, oiai hoi na waimaka e hīolo ana ma kōna mau papalana, a ninau aku la i kōna kahuna, oia o Kamoawa:

"Aha e e kuu kahuna, ka mea iaia ka ike o ke ola a me ka make, pehea kakou? E e ike nei au, aohē o kakou wahi i koe, eia kakou la ke lana nei ma na auwae o kakou. Papapau paha auanei kakou i ka make? E nana mai ana oe no kakou?"

Alaila, pane mai la ke kahuna: "He ala iki no kō'u ko ke kahuna, a ma ia ala kakou e hele ai. A i hui aku ap ia oe e kuu Alii, aohē kakou e make. Ua huli ke au o ka make, eia ia ke kō nei i ka aina, a e popoi aku ana ka hū' o ka nalu iluna o Kamehākumuhonua. Ano, e kuu haku, e kuku' u' kōna' i heia'u no ke Akua."

(E HŌOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 11.

POAHA. IUNE 14, 1906.

NA HELU APAU, 170

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE FA'APA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

Ua ake loa o Keoua e kinni a anai a lilo i mea ole ko Kamehameha noho Mo'i ana. no keka i mahela nui oko o ka mokupuni o Hawaii; a me he mea la, ua kuko loa no o Keoua e lilo oia ka Mo'i o Hawaii.

Ua ikeia ko Keoua hoouaa ana ia Kamehameha mamuli o kona nee ana mai Ke'u mai a i oia i H ma'ua a me na Eohala e luku wale ai i na hulu maka'ainana o Kamehameha, ka pae hoi a ua Kamehameha nei i olelo ae ai, oiai oia e noho ana ma M. lokai. ma ka wa. hoi i hoikeia aku ai ka lohe iela no ka luku wale ia ana o kona pae kanaka e Keoua, a oia keia:

Kahaha! -upanaha!! I hele mai nei hoi e imi i mau keiki hou; haalele aku nei ia oukou na keiki makahia'o. Aloha ino!!!

I ka hooahikelike ana i ko Kamehameha ano, ame kana mau hana, me ko Keoua Kuaahuula a me kana mau hana hoopaa wale i ko Kamehameha mau aina, na waiwai oia mau aina ke oia o ke kanaka i pili i kela ame keia alii, ua hiki ke ikeia ka like ole mawaena o kela ame keia o nei mau alii hoohanau.

A oiai o Kamehameha e makee ana i ka nene ihi kapu o ke Kanawai Mamalahoa ana i kau ai no ka pono kaulike o kona mau maka'ainana ua kono pu iloko o ia makahiki a me ia makee ana ona i ke kumukanawai o kona aupuni, keia manao ke ole ka mea kakau e kuhihewa, a oia keia:

"O ka mea kua i kuu kanawai, he make no kona hopena."

Ano, e hoouaa kua e ka makamaka heluhelu i ka nana ana i ka iwi-kuamoo o ka kua moolelo. E nana kua i keia wa i ka kauai kapaia:

KE KAU O KEIWAHAULAULA.

Ua oleloia, o ke kua o "Ke-pu-waha-ula-ula." oia ka helu elima o na kua a Kamehameha i kona noi ana i kona aupuni. O kekahi inoa o keia kua, oia o "Kawai."

O keia ke kua i hooukaia ai mawaena o ka puai kua a me na auwaa kua huiia o Kauai malalo o ka noi Kaeokulani me na kua o ka Mo'i Keiki o Maui.

O keia nohoi ke kua, a ka mea kakau i kamailio iki ai ma na helu 111 me 112 o ka Buke I o Ka Na'i Aupuni. Aia, ma keia mahela, ke hooukaia nei ka mea kakau e kamailio ma ke kuamoo i pili i ua kua la.

I ka nana ana aku iloko o na Buke moolelo Hawaii kahiko i kakaua a i paia e na pae kakau moolelo mawaena o na makamaka haole ame na oiwi pono o ka aina. elike me David Malo, S. M. Kamakau ame kekahi pae Hawaii e ae, a-le i maopopo pono loa ka makahiki i hooukaia ai ke kua o "Ke-pu-waha-ula-ula," ke kua moana kaulana loa i hooukaia ai mawaena o Kamehameha ame na puai kua huiia o Maui ame Kauai.

Ua olelo o David Malo ma kana moolelo, ua hooukaia keia kua mahope ko'ke iho o ka make ana o Keoua ma Kawaihae, oia nae, aole oia i hoike mai i ka makahiki i hooukaia ai o ua kua la.

Olelo hoi ka mea kakau moolelo Jarves aia ka manawa i hooukaia ai keia kua ma ka wa mahope iho o ka haalele hope loa ana o kela kanaka i lekaue holomoana kaulana loa, oia o Vanekouwa.

A ina o ka mea oiaio ia; alaila, o ka M. H. 1794 ia, olelo hoi o David Ma o ma kana moolelo Hawaii; aia ka hooukaia ana o keia kua mamua ae o ke kuku'ua ana o ka heiau o Puukohala, a olelo hoi o S. M. Kamakau. ua hooukaia keia kua mamua o ka make ana o Keoua.

Aka, o ka mea maopopo paha, oia keia:

Ua ike o Kahakili, ka ka Mo'i loa kalia'aina a kalai aupuni o Maui, ua komohia o Kamehameha i ke kua kuloko me Keoua, nolaila, ua kupu ka manao iloko ona, o ka wa kupono loa ia e hoola ae ai oia i ke kua kua aku ia Kamehameha, no ke ino ana i hana ai maluna o Maui, oiai oia ma Oahu; a o Kalanikupule hoi kana keki, ka Mo'i o Maui ia na.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hooukaia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Komaha'ikona.

Ia wa, pane mai la o Wakea i ke kahuna: "Kup. jaha no ka hoi kuu olelo e ke kahuna. Aueha na makauka'o o ka moana lewa nei e ku iho ai ka hale o ke Akua? A aueha hoi ka kua puua e mohai aku ai i ke Akua?"

O ka olelo ka'u, a o ka hoolohe mai no hoi koni i ka'u mea e olelo aku ai, a e hooko aku no hoi, wahi a ke kahuna i pane mai ai.

Alaila. olelo mai la ua kahuna nei: "E o ae ko lima akau iluna, piao ae oe i ou manamana lima a ku ka upoho i ka poli o ko lima, o ke ku no ia o ka heiau o ke Akua," wahi a ke kahuna.

Elike me nei mau olelo a ke kahuna, pela o Wakea i hooko ai. O ae la oia i kona lima akau, piao ae la na manamana lima a ku nohoi ka upoho i ka poli o ka lima, a ia wa i olelo mai ai ke kahuna iaia.

"E kuu haku Alii, ua ku ka heiau, ka hale o ke Akua, a o ka puua wale no koe."

Ia wa, luu iho la ua kahuna nei iloko o ke kai, a hala kekahi wa. ea ae la ia iluna me kekahi i'a e paa ana ma kona lima akau, alaila, pane aku la oia ia Wakea.

"Eia ka puua ia he humuhumu. O ke kino-i'a keia o ke Ao Puua, oia hoi o Kanepuaaikalani.

"E hookomo aku au i ka iho o ka puua iloko o ka heiau o ke Akua. Ua ku ka heiau, ua loa ka alana, a o ka aba koe a kua."

Ia wa huli ae la ua kahuna nei a kahea aku la i na kanaka e lana hele ana iluna o ka ili o ke kai e hookokoke mai lakou ma kahi a lau e lana ana me Wakea.

Au mai la nohoi na kanaka me ka hoomanawanui, a hookahi wahi e hoolana ai, o na kane, na wahine a me na keiki.

I ka ike ana o ke kahuna ua au mai na mea apau, a eia ke lana nei a puni lana me Wakea, olelo ae la oia: "Ano, e kuu haku, ua ku ka aba, a e mohai ae au i ka alana o ka hale o ke Akua, i ku o WAKKA i ka moku."

O ka hou mai la no ia o ua kahuna nei i ka nuku o ka humuhumu a komo iloko o ka upoho lima o Wakea, a o kona wa no ia i olelo ae ia:

"Amama. ...Ua noa."

Ua oleloia ma kekahi mana o keia moolelo, o ka puua e alana ia ai keia heiau pulima o Wakea, oia no ka piao manamana o kona lima hema, i hookomoia aku ma ka upoho o kona lima akau.

E hoomanao pu iho nohoi kua e kuu makamaka heluhelu, o ka humuhumu oia ka i'a i komo ia e Kamapuaa, a kapa ia hoi na i'a la he "humuhumu nukunuku a puua."

Aka, us lilo nae ua i'a la i puua alana na Komoawa, ke kahuua o Wakoq, elike me ka mea i hoike ia ae la.

E kala kahiko loa ka lilo a o keia i'a he humuhumu, i alana a i mohai ma ke ano ho puua, a he hope loa ka ikeia ana o ke Kamapuaa hookino a puua iaia ihama ke ano kino humuhumu.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 18.

Postuma
~~POSTA~~

JUNE 15, 1906.

NA HELU APAU, 171

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KATA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

O ka mea i hoonaopopoia, ua huihu o Kahekili o Maui, a me Kaeokulani, o Kauai, a, kukakuka no ko laua hoonee, kuaa hui ana, a hootika aku ia Kamehameha. Me he mea la o keia manawa i kukakuka ai ua mau Moi nei no nei hana, oia no na malama o ke kau hooulo o 1790, a i ole, o 1791 paha.

He mea maopopo loa, mai ka Hikina a ke komohana o na Pae Moku o Hawaii nei, ua nui ka piao a me ka maku'u o na'lii aimoku ia Kamehameha, ma o kana mau houka kua kaesaa i hoouli ai me ka wiwo ole a me ka hopo ole.

A oia o Kamehameha ke pii ae nei na na anuu a pau o ka lilo ana i Nai Aina a Nai aupuni no Hawaii nei.

Aka, owai na'lii aimoku, a ai Aupuni, e aa e hiki ke hoopawaliwali aku, a i ole, hooulo aku paha i keia pii ana ae o Kamehameha, e kau iluna o ka pane poo kiekie lo o k-nohona Mo'i Kiakahi ana no Hawaii nei; ke ole o Ka ekili a me Kaeokulani e lawe ae i ke keehina hana o ka lele kua ana ku malua o na Paeia nei?

He mea oiaio: o laua wale no na Mo'i Ai Aupuni i hiki ke hooulo aku i ka hana e hoohaalehia ai ko Kamehameha ika-ika hului pau i na moku a pua a kau malalo o ke kanawai Mamalahoa ke kanawai o ka maluhia.

Nolaila, i ka holo ana o keia kuka olelo ana mawaena o Kaeokulani a me Kahekili e kuaa aku laua ia Kamehameha, ua haalele aku la o Kaeokulani ia Kauai, me kekahi uua kuaa i lako pono i na kuaa me na mea kuaa o Hawaii nei a me ko na Aina e mai.

Ua ukali mai la iaia o Peapea, kekahi o na koa pukani kaulana loa oia ma la. A o kona mau lihikaua alakai hoi, oia o Kiikiki a me Kaiawa. He haole kipu noho kana, o Mare Amara kona in a

A e ukali pu ana i keia huakai he mau ilio mai na aina e mai, i noia a makaukau i na hana pepehikanaka. Ma ke kau kupulau o ka makahiki o 1791, hooa mai la oia i Oahu nei.

I kona hiki ana mai i Oahu (nei) a lo-a iho la o Kahekili, ua hoomakaukau iho la na au-waa kuaa huia e nee no Maui. Ua hoonoho iho la e Kahekili i kana keiki ia Kalanikupule i kahu Aupuni ma Oahu (nei) oia oia (Kahekili) i au aku ai i ke kai no Maui, a no ka hooa ana hoi i ke kuikahi kuaa i hanai mawaena ona a me Kaeokulani.

Nolaila, haalele iho la o Kehekili a me Kaeokulani ia Oahu nei a nee aku la laua a me ko laua mau au-waa kuaa ma ke kai o Kaiwi a hooa i Kaunakakai, ma ka mokupuni o Molokai.

Ua hooka'ulua iki lakou mataila; a, mai ia wahi aku holo aku ma ke kai o Kaeohi, oia hoi, ke kowa o Kaiwi; a kaalo aku la ma ka lihi-Eni o ke kowa o Auati; a pii aku la ma ke kowa o Pailolo; a hoolulu iho la na au-waa ma Waihee a me Waiehu. A keia holo ana o Kaeokulani a me Kahekili, me he mea la oia paha ka wa i hoohotoia ai kekahi aelike kuikahi mawaena o laua; a i ole, ua hana mau ia no paha ua aelike'la mawaena o laua mamua o ko laua haalele ana iho ia Oahu (nei) a holo aku no ke kuaa ia Kamehameha ma Hawaii; a, o ua aelike la, oia ko Kahekili haawi ana i ke Aupuni o Mo'i ia Kaeokulani, no ka manawa wale no paha, a i ole, no ka wa mau loa paha.

A ua hoonaopopo ia keia mea, mamuli o ka hana ana a Kaeokulani i kahi hana kamahao loa ma Maui, na ka wa i hooa ai ua mau Mo'i Aimoku nei elua, me ko laua mau puulika kuaa huia ma Waihee a me Waiehu.

(N HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Honokanihaua e J. M. Peepae, no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaiti-i-Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Komeha'ikana.

I ka pau ana o keia mau hana nohoi a Kamoawa i ka opu lipolipo o ka hohonu, o ka wa no ia i kaha ae ai o Haumea i keia pule:

E ku ka nalu mai Moanaliba-nui-akea mai,
Ku ka nalu, popoi kai-ula, i popoi kai-kaikoo,
Ku ke kakala o ke kai-poi hoi au-e!
A pee au i ka nalu ha'i kua-lua.
Uma, owa ka papa o Haumea i ka moku,
A ku i ka moku i Ka-lihi-lihi-o-Iaumiba.
Owe, o nakee ka papa o Haumea.
A pae-hoi.

Ia pau ana no o keia pule a Haumea o ka onu aela no ia o ua opu kai nui, Ia wa i hoolanai ae ai o Wakea, o Haumea, o Kamoawa ame na ohua apau a luna maikai ana iluna o ka niao o ka nalu. A ia nee ana o ta malu-ahua nei; o ka laweia mai la no ia o lakou nei mai ka moana lilo loa mai a hooa lakou nei i na kua-au o na Foolau, maw ho pono ai o Koolaa, Kahalulu, Waihole ame Waikane ma. Ua ku maila ko lakou mau kapuai iluna o kekahi ka-honua palahalaha e nee ana mai na Kua au Kuloko aku o keia ponaha kai hapapa, e hele ia mai Kualoa mai a hooa i Wailau, Pakole ame Heeia-Kea (ma Koolau-poko). A ke koe nei no he wahi hapapa mokupuni ma inoa "Ka-Papa" mawho pono ai o ke kaikuono ka'i hoi keia ae nei.

Ua oleloia ma keia moolelo, ua kapaia keia mokupuni o Ka-papa mamuli o ko Haumea ma pae ana ilaila. A o ka mea keia i oleloia ma ke mele penei:

O Papa ia hoi ka nananana
O ka papa unoa awa'awa'awa
I oi ai Ku ia Hiuaku
O ke poo ia o ka Moo.
Konekone a ka Papa
O ke kumu-uli, o ke kumu lala-kea
Puka Oloulo-i-Honua-mea.

Mai keia mokupuni mai i hoi mai ai o Haumea ma a noho ma Paliku, oia hoi o Kualoa e hea ia nei i keia wa. Ia nei ka noho ana o Haumea ma a kukuluia he mau heiau kapu malaila. Ua hele ihola ua Haumea nei mai ka lae mai o Makapuu a hooa i ka lae o Kabuku ma Koolauloa. A ma keia hana ana a ua Haumea nei, ua noho alohaia na kanaka oia mau Koolau a i elua.

I nei hoi heu ana mai; akahi no ua wahine hoopahaohao nei a kii i ke keiki moopuna a Olopana, a hoihoi mai la a noho pu me lakou; a ua kahaia kona inoa o Heeia. O ke kumu o ke kapaia ana o ua keiki moopuna la a Olopana, oia ka Hee ana o ua o Haumea, me Wakea kana kane, ame ko laua mau ehua apau iloko o ke opu o ke kai.

A oia paha ka inoa e hea ia nei kela apuna aina ma Koolau-poko ma ka akau ae o Kaneohe o Heeia.

Noho iho la o Haumea ma a hiki i ko lakou makaukau pono ana i ke kanaka mai o a o, o na Koolau elua: ua lohe aku la o Kane ia-Kumuhonua no ka noho ai alii ana o keia mau alii hou ma na okana aina o Koolau-poko a ma Koolauloa, ua hooua hou mai la oia i na'elele i o Wakea ma la e pinau ai ma ka manaha hea laua i noho ai alii ai laua no na Koolau, oia o Olopana ke alii o kekahi mabele uuku loa o Koolau-poko, a oia iho nohoi, (o Kane-ia-Kumuhonua) ke alii nui.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii o Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II. HELE 23

POAONO, IUNE 16, 1906.

NA'HELU APAU, 172

HE MOOLELO NO

KUMUHANA III.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAUA A KAMEHAMEHA IIA KOAPAPA

Oia hoi i ka hoes ana mai o ua mau Moi la a i elua ma ia wahi i olelo ia e la. ua ho'omaka koke aku la o Kaeokalani e mane'ehete a e okioki i kekahi ma'aina oloko o uka ia e hawi ae i no na'lii ame na koa ma Kana'i mai. Ua hio me kea hana okioki a mahela aina a Kaeokalani i hana ai i mea no ua keiki Kahekili ame na'lii o Maui e ma'ia a e hahu loa a, a ua ulu ae la he moka'ahana mawaena o na'lii ame na koa o kela ame keia aiao. A ua aneane no hoi e Ilo keia moka'ahana mawaena o na kanaka o na ao o elua i mea e hoopana'ia ai ka mana' nui o keia nehui ana o ta pualitika elua.

No ke a makomake ole a me keia hui i o na keiki a Kahekili no nei hana mahelohelo, okioki a hawi aina a Kaeokalani i kooa poe kanaka pono, ua ulu maoli ae la he hakaka mawaena o na koa o Kana'i a me na koa o Maui. A i loko o keia hakaka ana a na aoa elua, i ike ia ai ke koa a me ka wio ole o Koa laukani kekahi o ua keiki a Kahekili, e alo ana i ka ehueho o ka haluku o na ihe, na pohaku, ame na oniu kaa laau ana a na koa o Kana'i i oi aku ko lakou heluna i ko na kanaka ma ka aoa aku nei o ko Maui poe.

Aka, ma hope iho o ka hoomalilie ia ana o Koa laukani ame ka hoouhiuhi wale ia ana o na kooe mawaena o na aoa elua, na emi pu wale iho la no ia haunaele nui, ka haunaele hoi e aneane aku ana e ko aku i na aoa elua e mawahe, ae i ka laua pali ana.

O kahi i ulu ai o keia moka'ahana, ma Paukukalo no ia, e kokoke ana i Waieho.

Mahope iho o ka pau ana o keia uluka mawaena o na'lii a me na koa o na aoa elua, ia holo aku la na auwaa huiia no na Koolau o Maui. I keia ho'ona ana ka'ulua iho la o Kaeokalani ma kekahi mau okana aina ma Koolau, apela no hoi ma Hana, no ka ohi hou ana i poe koa.

O Kahekili hoi, ua hala loa aku la oia i Mokulau ma Kaupo.

Ua olelo ia hoi, i ka hiki ana o Kaeokalani i Hana ua pii aku la oia iluna o ka puu o Kauwiti. Iai i ku iho' ai maluna o ua puu nei, ia wa oia i lalan iho ai i kana laua ihe, a pahae ae la oia ilua, me ka olelo ana ae penei:

"Ua olelo ia e kahiko, he ha'aha' ka lani o Hana nei, eia' nae, ke ike nei au, he kiekie no ka hoi ka lani o Hana nei. Oia'i, ia'u i pahu ae nei i kuu ihe ia Kamoolehua, aole i ku aku ka lani. Nolaia, ke mana'o nei au, aole, no paha auanei e ku o Kamehameha i ka'u pahuana ihe.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Ho'omakaukau e J. M. Porpo e na KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Looa ana o ke Akua Uiu o Kamehameha.

O ka hoes ana o ua mau elele kukini nei i o Wakea ma 'la, ua hoike aku la lana i ke ano o ka laua hua'ai o ka ho-a ana 'ku ilaila, oia hoi, i hoo-unana i ku laua e ka laua Alii, oia o Kane-ia-Kumuhonua, e nio au ia laua, ma ka mana bea la laua i noho a - moku ai no na okana aina o Koolauloa a me Koolapoko. Ia wa i pane mai ai o Haumea i ua mau wahi elele nei.

"Ahehu oia, e hoi oia a hai aku i ko olua haku o Haumea, wahine o Kihikihi o Laumiba, me ka kane o Wakea, a me ko laua mau obua a pau, ua hoi hou na'i nei lakou e ai alii iluna nei o ka aina. A e hai pu aku nohoi olua i ua haku nei o olua, sohe ona au'uni i'koe." E hoi olua me ka awiwi nei, a hai aku i ua haku nei o olua; a poe pa'aku ke kaa a Haumea.

I ka pau ana no na olelo a Haumea, o ka huli ae la no ia o ua mau wahi elele nei a hoi mai la a hiki iluna o ke alii, o Kane-ia-Kumuhonua, a hoike aku la iluna ona i na mea a pau a laua i lobe ai mai a Haumea aku. I ka lobe ana o ua Kane-ia-Kumuhonua nei i ka hoike a ua mau wahi elele nei, ua pane koke ae ia i me ka ha'ikea pu ana ae o kona hehehena.

"He make no ke kalo, a oli i ke palili ! U ! E welawela ana ka hoi ka ili i nei hana, Heaha la kooa. Ai nohoi paha i na hana ana.

O ka wa no ia a ua 'lii nei i kuaha a ae ai e ho'omakaukau a e holo kona poe kanaka mai ka wai mai o Ihihilaakea a ka wai ho o Moanalua i ke alo o na pali. A ma'i Halawa aku i ka la hana' leo a hoes i Waianae, a hiki i Waialua. I ka holo ana-aku hoi o ke kuahaua a ua'lii nei, a hoes i Koolauloa; kukala aku la hoi i ka olelo kuahaua a ke Alii, no ka hele ana i ke kaa, elike me ke kauoha a ke alii, a Kane-ia-Kumuhonua ua ike aku la ua poe elele nei a ke alii i ke ano e o na kanaka. Aole hoi i ka ae mai o na poe la i keia hoike ana aku a ua poe elele nei i ke kuahaua alii; aole nohoi i ka hoolo nei.

O ke ano like hookahi keia o na kanaka mai ka wai o Waimea a hoes i ka ulu hala o Kahuku; a ma'i laia mai hoi a hoes i Koolapoko, e hoopana'ia i ka ponaha honua o Waimanalo.

I ka ike ana o ua poe elele nei i keia ano e o na kanaka o na Koolau, sohe nae hoi he olelo ana no na kanaka o ke 'lii Olopa'a e noho ana ma' kekehi hapa o Kaneohe, Kailua a me Waimanalo, ua komo iho la ka ho'ohoi nei iloko o ko lakou mau noonoo, a olelo ae la lakou i kahi a me kahi:

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II. HELU 52

POAKALI, IUNE 18, 1906.

NA HELU APAU, 173

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAANA.

"Aka, e o'u mau hoa alii o Kauai; a pela hoi e o'u poe koa, e hoolohe a e malii mai oukou i ka leo uwalo, oia hoi, i nui ko eukou ikaika, i nui ke aho a inu kakou i ka wai hu'ihu'ono o Waipio, a kahi ku hoi i na kalo o Kunaka."

O keia na olelo hoolana a hoeeu a ua Moi nei o Kauai imua o kona mau alii ame kona poe koa.

A na keia mau olelo hoolana a ua Moi nei i houuwila ae i na houpo o kona poe kanaka, a ua kali lakou a o ka puka mai o ke kauoha mai ko lakou Moi nei no ke kupa-kupa ana aku o na hoe i ka moana.

Aole nohoi i liliu mahope iho, ua haalele iho la ua kae'a-o'a nei o Kauai-o-Manokalanipo me kona mau auwaa kaaa, a nee aku la no Waipio i Hawaii.

A pae na waa o ua Moi nei o Kauai i Waipio, ua lele koke aku oia ame kona poe kanaka no uka o ka aina. Lawe ia 'ku la kekahi nau pukunihi no uka o ka aina; a kukuluia iho la ma kahi kupono e hiki ai ke hoohanaia ma ke kipoka ana i na auwaa o Kamehameha e hookokoke aku ana ilaila,

A o kana haole nohoi oia o Mare (Muaray) Amara, oia no kona alii ki pukunihi. Eia pu nohoi me keia mau koa o Kaeokalani na ilio i Hoomaamaaia i ka hakakame na kanaka.

Ma ka nana ana a me ka hoomaopopo ana i ke kulana hoonnee kaaa a Kaeokalani i lawe ai ma Waipio, he kulana lako maoli no i ka makaukau.

I nei paa ana o Waipio ia Kaeokalani ame kona mau koa, ua hoomaka koke iho la ua Moi nei o Kauai e wawahi i ka heiau o Pakaalana, a pela nohoi me ka heiau o "Moaula" i hooponoponoia ai e Kalaniopuu.

Ua hoohioloia na wahi kapu o Oloko o ua mau heiau la puhiia i ke ahi ku nioi kapu o Liloa—ua houhehia na elemakule aie ua luahine.

Oiai o Kaeokalani e hana ino ana ia Waipio elike me ia hoike ia ae la, oia ka wa i haalele ai na auwaa o Kah-kili ia Mokulau, Kaupo, a holo mai no Hawaii.

I keia wa a nei mau alii aimoku e hoonnee nei i ka laua ililii konane o ka papa kaaa na'i Aupuni; e noho ana o Kamehameha ia wa ma Kona.

Oiai ua Paiea nei e neho ana malaila, ia wa i hoea aku i kekahi elele mai Kohala aku, no ka hoike ana aku iaia no keia mau kipi.

O ka inoa o keia elele, wahi a ka buke moolela (kakau lima) e ke kuaahau alii a S. L. Peleiholani, oia o Kila, a mai Halawa-aku kona holo ana 'ku i Kona maluna o ka waa.

E a e mai oe e ka makamaka heluhelu ma keia wahi o ka kaaa moolelo o KA NA'I AUPUNI O HAWAII, e hoike aku kou mea kakau moolelo i keia manao, oia hoi keia:

Maloko o ka buke moolelo kakau lima a S. L. Peleiholani, ua hoikeia, aole i holo kino o Kahakili i Hawaii e kaaa ia Kamehameha, ma keia huakai kaaa i huiia ai ko Kauai ame ko Maui inu koa; aka' o kana mau keiki elua, o Kalanikupule a me Koalaukani.

(E HODMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaaa e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa-ana o ke Akua Ulu o Kamehikana.

He keu kahoi ka mea apiki nui wale. Hakann maoli ke ano o na kanaka o na Koolau nei i keia hele ana maila a kakou.

Hele a mea, ua huli paha keia poe mahope o nei mau alii hou o ka mokupuni nei o kakou? Hookahi ka hoi mea aloha. o ke alii o kakou: e ka ia ana paha i ka pohuehue?"

I ka boe' ana mai o ka la no ke kaaa, ua makaukau na aono elua ua lilo ae la no o Kalii i alihikaaa no ko Wakea mau pualikaaa, oia na kanaka mai ka wai o Waimea a boea i Kaaawa, ka aina nona ke kai lomalomai o na 'lii i ae au kahiko: a kealo i ke kaha o Paliku (Kualoa) a hala- loa i na kai aulu o Waimeaalo.

Ua hui pu mai la ma keia pualikaaa o Wakea ma, na kanaka o Olopaau, ka kupunakane o ke keikialii Heeia e hana i kapu ia nei e Haumea. O Kamoowa nohoi ke kahuna a o Haumea no ke kilo ame ke kaula.

Ma ko Kane Kumuhonua aaoa hoi, oia no ka alihikaaa nui, a he lehuhehu loa nohoi kona mau kahuna ame na kilo, e like no me ke ano mau o na 'lii oia wa.

O kahi i hooikaia i keia kaaa mawaena o Wakea ma, ame Kane-ia-Kumuhonua, maika no ia o Kalihii. Oiai, ua haalele aku la o Wakea ma ia Paliku (oia hoi, o Kualoa i keia wa) me ko lakou poe kanaka a hoi mai ia i Iuna o Kilo-hana ame ka uka o Kalihii. Ua paai paa mai la hoi kekahi mabele o ko lakou poe kanaka ia'ialo o Luluku a boea i kai o Kaneohe, a hala i kai o Neawa, me Kailua a boea i Waimeaalo. Ua paa ae la nohoi ka nuku o Nuuau i ko Wakea ma poe kanaka; a he paha kanaka wale no ia mai ka nuku-aku o Nuuau, a ke ka-nouua e oleloa nei, o ka ulu-hala o Kekele a boea i Kaneohe. P-a pono i na kanaka mai ka uka o ke kai.

I ka ike ana o Kane-ia-Kumuhonua eia ka make o ke kaaa a Wakea i uka o Kalihii, aole hiki iaia a me kona poe ke alo ae i nei kaaa maika wai o Kalihii; na'ia, o ka moe iho la no ia o kona Kaaa kaaa i uka o Kalihii.

I keia kaaa ana mawaena Wakea ma a me Kane-ia-Kumuhonua. Ua make oia maluna ae o kela kaaa ana o Kalihii, nona ka inoa o Pahu-Kikala. Malaila, i ku ai ke kikala o Kane-ia-Kumuhonua i ka ihe laumeki a Kalii. A mamuli o keia make ana o Kane-ia-Kumuhonua, ua lilo-holoakoa ae la ka Mokupuni o Oahu nei.

O keia iho, la ka moolelo (Kaaa) kahiko e pili ana ia Wakea a me Haumea, no ko lana kaaa ana me Kane-ia-Kumuhonua—ko lana hee ana ia Kane-ia-Kumuhonua—ko lana kalewa ana i ka moana me ko lana mau ohaka—ko lakou pae hon ana i ka aina nei—ka hooika kaaa hou ana o laua me Kane-ia-Kumuhonua a me ka make ana o ualii nei ma ka hooika kaaa hope loa ma uka o Kalihii.

Pehea la ka oisio o keia moolelo a ko Hawaii nei poe kahiko, elike me ia i hoikeia ae la, aole hiki i ka mea kaaa ke hoomaopopo aku ia mea.

(E HODMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HULU 15.

POALUA, IUNE 19, 1906.

NA HEHU APAU, 174

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAPA A KAMEHAMEHA MA KOAUPAUA.

O lona kai nce me ka Moi Kaeokulani o Maui no ke kava ana ia Kamehameha. Aka maleko o na buke moolelo a S. M. Kamakau, Jarves, Abernethy, Foerlander ame Prof. Alexander, ua lokahi like lakou: ka hoike ana, o kekahi maoli no kai holo: Hawaii me Kaeokulani, no ke kava ana ia Kamehameha.

A ka mea e hoopaaia ai ka mahale moolelo mai ke kua-hau S. L. Peleiohalani mai ne uei hoio ana a Kila mai Halawa aku, a hoes i Kona, i o Kamehameha la, eia ka mea i lona.

A hoes o Kila iuna o Kamehameha, ua hoike aku la eia i ka olelo i mua o ke Alii:

"E ke Alii—e; E ka Lani! I hoes mai la au iuna ou me ka waimaka."

Ia wa ninau mai la o Kamehameha ia Kila: "Heaba nei waimaka o ka hikina mai?"

"Ae," wahi a Kila i pane aku ai iuna o ke Alii, me ka hoomau ana i ka olelo ana aku: "He kipi ua hiki mai!"

"Owai keia kipi?" wahi a Kamehameha i ninau mai ai i ka elele.

Pane aku la ka elele: "O Kaeokulani, Kalanikupule ame Koaokulani,"

A ninau hou mai la o Kamehameha ia Kila. "Pehea ka nui o na koa kipi?"

Pane hou no o Kila i mua o ke Alii: "He ehiku lau ko lakou nui."

I kela wa no i huli ae ai o Kamehameha a kena ae la i kona poe kanaka e hoomakaukau no ka holo ana i na Kohala no ke kava ana ia Kaeokulani ma.

I ka lohe ana o Kamehameha i keia hoou kava kipi mai na Moi mai o Maui ame Kauai, ua haawi ae la oia i ke kauoha i kona mau makamaka kava e hoomakaukau a e hui i na au-waa kava no ka hele ana e Lalawai me na au-waa kava niai Maui a mai Kauai mai.

Ua makaukau ae la na au-waa, ua paha i na koa, a o ka moku "lawe hae" (flag ship) o na Palesi nei me keia huakai, ke olelo ae ka mea kakau moolelo pela, oia no ka moku kua i lawe paha ai o Kamehameha ma Kaulahehu, Kona Akau.

O ka inoa o keia moku o "Fair American" wahi a ku Moolelo Hawaii a Prof. Alexander. Olelo hoi ka mea kakau moolelo James, o ka inoa o ua moku - kua la oia o "Pelekane" (Britannia) A he ekolu mau pu keleawe i kuaia maluna o keia wahi moku.

Oia mau pu, to luna mai lakou o ka moku "Fair American" O na'ii kipu o luna o na "moku-kava" nei a o Kamehameha, oia no o A'kake a me Olohana. O ke alakai hoi o na waa peleleu i hooukaia iho me kekahi mau pukuniani o Kawana a o na alakai hoi o na koa ma ka aina e nee ana no na Kohala, o Kamehameha a me Kamaoana.

Oi i na waa kava huii o Kahekili a me Kaeo-Kulani e hoo ana e pae i Kohala; aole nae hiki, ua pau lakou i ka hoau-heeia no luna o ko lakou mau au-waa. No keia pae ole ana o na koa huii o Maui a me Kauai i uka o ka aina, ua kalawa loa aku la lakou ma na pali hula ana o Waimanu.

I keia waa ua poe au-waa kava huii nei, e kalawa ana ma na kai o na pali hula- ana ia wa i halawai aku ai na waa kava peleleu me ka moku lawe hae o ka Moi Kamehameha me ua au-waa nei; a hoomakaukau iho la kekahi hoonka kava moana mawaena o na aoao elua.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau a J. M. Poopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

O ka mea maopopo nae, aia no he mau maawe moolelo oiaio maoli iloko o ka hibi-pea o na maawe moolelo aue kava maoli a ko Hawaii nei poe kahiko, ma ka hapa nui loa o ka lakou mau moolelo.

E awiliwili mau ana ua mea maopopo maoli me na mea kava o ke ano mau kupua iloko o na kava kahiko o Hawaii nei.

Ua hoike mai o Lunakia J. K. Paele o Koolaupoke i keia mau la toke aku nei ou, i ka mea kakau, aia he wahi kaola pali mauka pono ae o Kooloa, oia nohoi ke kaola pali o Kamehameha, e kapa ia nei i keia wa o ka Pali o Kooloa, ua kapaia ma ka inoa o Paliku. He mea hoike keia e hoioi mai ana, o ka inoa kahiko loa o kela pali o Kooloa, oia no o Paliku.

O kahi i noho ai o Wakea ma mahope iho o ko lona lona kila aua maluna o Kane-ia-Kumehonua mauka no ia o Waolani. A o Katin no ko lona Kubioa.

KA HAKAKA ANA O LIHAUULA ME WAKEA.

He mea maikai ka hoopaa ana ua keia wahi o ke Moolelo Kahiko o Hawaii nei, ka haka ana o Lihaunua ame Wakea.

He elua mau moolelo i lona i ka mea kakau no keia mehele. O ka mea o keia mau moolelo, oia keia:

"Mama o ka make ana o Kahiko, oia hoi o Kahiko—lana—mea, ka makuakame o Wakea ma, ua hoili iho la oia i kona mau aina a pau ia Lihaunua, a nele iho la o Wakea, aole ona nina.

A i ka make ana aku o Kahiko mahope iho, ua kana iho la o Lihaunua me Wakea. Mama nce o ke kava ana o Lihaunua me Wakea, olele aku la ke kahuna o Lihaunua ma.

"E, mai hele kua e kava ma Wakea i kona manawa.

Iua o ko kava wa keia e hounka kava ni me ia, alaia, e hoo ana kava, no ka mea, he au keia ua ka La. He la hoo keia.

Aole nae o Lihaunua i hoolohe i keia lea a'oa kona kahuna. O ke kumu nui o keia hoolohe ole ana o Lihaunua i keia lea a'oa a kona kahuna, mamuli ia o kona ike ana. he nui na kausaka iaia, a he kakaikahi loa ua kava ma Wakea. A i keia kava ana o na mau hounana nei, ua make iho la o Lihaunua. A hoo se la ke Aupuni apau ia Wakea.

Ua olelo ia he kanaka hoo o Wakea, a he kanaka hoo o Lihaunua.

Ma keia mahale pili i ko Wakea ame ko Lihaunua haka ana, aia keia wa o ko lona kava ana mamua ae o ka haka ana o Wakea me Kane-ia-Kumehonua.

O ka lona o na mahale i lona i ka mea kakau no nei kava ana mawaena o na mau Lihaunua nei, oia ka laua kava ana ma Oahu nei, mahope iho o ko Wakea tu ana ae i ka moku (o) Oahu nei, ma ka wa i make ai o Kane-ia-Kumehonua ma ka Pahu Kikala, Kalihii—kai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 17.

POAHIA, IUNE 21, 1906.

NA HELU APAU, 176

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAAPA.

Ina paha he Moi oia, a he alii ai kalana aina wale no paha oia. Ua ano like no na hana a keia poe alii Hawaii me ka na'lii kahiko o Europa, ka poe i loa na hoonauoia ana me na hua-palapala.

E lawelaweia ana na hana e ma ai ka hoa paio ma na ano e kekeue ai keia au a ka malamalama Karistiano a e nemanema ai me ka ikaika, oia no nae, o na ano hana no ia i lawelaweia ma kekahi mau wahi he lehulehu o Europa i kela mau la i okikilo loa aku la, na aina hoi i mana'ia iloko oia mau la, he mau aina ia i hihimanu a i laupai me ka ike ame ka na'auo i oi pa haneri aku i ko ka mea i loa ia Kamehameha.

He kanaka o Kamehameha i ku mauli o ka manaoio hoo nana o kona nua kopuna; a ua paulele hoi o'a i na alakai ana a kona poe kahuna ame kona poe kilokilo. O keia maoli iho la ke kahua o ka noho ana o na 'lii aimoku ia wa.

Ma keia wahi; e baha ka mea kakau i ka mabele moolelo o Kamehameha i hoikeia maloko o ka buke moolelo kakaulima a ke kauhau L S Peleiholani.

Mahope iho o ke kaula ana o ke "Puwahaulaia," ua holo o Kamehameha i Hilo e ike i ka makua alii Ululani (w) ame Kekaulike-i-Kawekiunalani. I ke a noho ana o Kamehameha e kalaiia ona mau waa peleleu hou,

Oia nohoi o Kamehameha e noho ana ma Hilo i ke kalai waa, ua haalele iho la o Keeaumoku ame na mahoe kai'kaina, oia o Keaweheulu ame Kanawa, ia Kamehameha ma Hilo, a hoi mai la lakou no Kona. Oia noho hoi ko Kamehameha i Hilo a pau kana kalai waa ana, ua hoi maila oia no Kawaihae.

O keia ka wa a Kamehameha i hoala ai i ke kukulu ana i ka Heiau o Puukohola elike me na kuhikuhi ana a Kapoukahi, ka makaula a kuhikuhi puuone ike o Kauai.

Ua oleloia, o ka loa o keia heiau o Puukohola, he 250 kapuai; he 100 kapuai ka laula; a he 12 kapuai ka manaoia o ka pa-pohaku hoopuni heiau ilalo o ka papaku; a o ke kiekie, 8 kapuai ma ka aoao maluna. He 20 kapuai malalo ma ka aoao hahaa.

O kekahi hana nui keia a Kamehameha i hana ai, oia ke kukulu ana i ka heiau o Puukohola. Ua kauohaia na kanaka mai na Koua mai, a mai Hamakua mai a mai na Kohala mai nohoi e hele mai i Kawaihae no ke kukulu ana i keia heiau.

I ka hanaia ana o keia heiau, ua like ka hookauwa ia ana o na 'lii koikoi o ka papa alii o ke alo o Kamehameha me na makaainana.

E auamo a e hapai ana i ka pohaku no ke heiau. Ua hoohana a na 'hi apau ma ka hahihahi pohaku ana no ka heiau, a koe o Keliimaikai.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukau e J. M. Porpo no KA NA'IAUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamēhā'ikana.

OLELO HOAKARA.

Ma ka helu i hala, oia ka Helu 16. Buke II, i hoike aku ai ka mea kakau i na inoa i mana ai oia, o na inoa pololei ia o na keiki a Wakea i kona hoolaupai ana i ka lahui kanaka i lilo i kuameo alii no na 'lii o Hawaii nei. Aia ma ia hoonohonoho kauhau ana e ikeia ai, e ka mea heluhelu, ua komo hewa ka hoonoho ana i kekahi mau inoa o na keiki a Wakea me Papa.

Penei; o Wakea kai noho aku ia Papa (w), hanau mai o "Kauai o Kamawaeluani." O keia ka inoa pololei; aole o "Kauai Kamawae," a o "Luulani" iho, elike me ia i pai'a ai.

O kekahi, Wakea noho ia Papa hanau mai o "Hookauhona." Oia ka pololei. Aole o "Hookauhona."

Eia hou kekahi: o "Hoohokukalani," ka pololei ma kahi o ka inoa o "Hoohakukalani." O "Laukapalili" hoi, ma kahi o "Laukuwalili."

Nolaila, me keia mau hooponopono ana, e nana kaula e ka makamaka, i ke mele ko'i-honua kahiko e kakoo ana i keia hanauna keiki a Wakea ame Papa i hoikeia ae la.

1. A Wakea o Kahikōluamea—a—o
2. O Papa, o Papa-hanau-moku ka wahine
3. Hanau Kahiki-ku, Kahiki-moe
4. Hanau Kēapapanuu
5. Hanau o Hawaii, he moku makahiapo
6. He keiki maka-hiapo a lava
7. O Wakea o laua o Kane
8. O Papa o Wālinuu ka wahine
6. Hookauhua Papa i ka moku
10. Hoiloli ia Maui
11. Hanau Muuloo he moku
12. I hanauia, he Oloolo lani, he ui lani
13. Ua lani, he—i kapa lau maewa
14. He nuu no Ololani, no Lono, no Ku
15. No Kane ma laua o Kanaloa
16. Hanau kapa ke kuukoko
17. Kahau Papa ia Kanaloa, he moku
18. I hanau i'a' he punua, he nai'a
19. He keiki i'a na Papa i hanau
20. Haalele Papa hoi i Kahiki
21. Hoi a Kahiki, hoi a Kahiki
25. Kapakapaka-ua, moe o Wakea
- 3-2 Moe ia Kaulawahine
24. Hanau o Lanai a Kaula
25. He keiki makahiapo no na ia wahine
26. Hoi Wakea loa Hina
27. Loa Hina, he wahine moe na Wakea
28. Hapai Hina ia Molokai, he moku
29. O Molokai a Hina, he keiki moku
30. Haina e ke kolea a Lanikaula
31. Ua moe o Wakea i ka wahine
32. Ena ka lani
33. Ku ka hau lili o Papa
34. Hoi mai o Papa mailoko mai o Kahiki-ku
35. Ku inaina i ka punalua
36. Hae manawa-ino i ke kane ia Wakea

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 18.

POALIMA, JUNE 22, 1906.

NA HELU APAU, 177

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPA...

Ua oleloia, ma ka wa o Kamehameha i ike aku ai i ko kaikaina, ia Kelimāikāi e a amo ana i ka pohaku a halihali aku i ka heiau elike nohoi me na 'lii e ae, ia wa i holo aku ai oia a ka'ili mai la i ka pohaku mai ka'a—i mai o ke kaikaina me ka olelo ana aku iaia:

"Kahaha! Kai nohoi o oc ka mea nana e malama ke kapu o ka heiau!"

A ia wa i ka'ohā ae ai o Kamehameha e kiola ia ka pohaku a Kelimāikāi i halihali mai ai i ka heiau a ua kiola ia iloko o ka moana kai uli, ka' hohonu.

He oiaio nae, e kala wale i hoomakāia ai ke kukuluia ana o keia heiau, oia no ka wa māua aku o ka ho'āna mai o Kāhala mai kana hūka'i kana kae ia Keona i hoonāis aku ai oia o Kamehameha.

Ua ku ka heiau o Pūkohola, a o ka mohai, a o ka a'una koe.

E hoomāpopo ka ia, e ka makānaka heluhelu, he hana māua i na 'lii o ke au kahiko, o ka oi aku nae, o na Mo'i aimoku, ke kukulu ana a paa ka heiau, oia hoi ka heiau paa kanaka, elike ae la me keia heiau o Pūkohola, ka imi ana e tosa ana alāna "paa kanaka."

E hoomānoia, i loko oia māua la, ua noho na Mo'i mai Hawaii a Kauai malalo o na alakai, na a'o ana ame na kuhikuhi aua a ko lakou mau kahuna, na kilo, na kuhikuhi puuone ame na makaula.

Aia i keia paa ka ike i ka make ame ka ola o ka lakou mau hana' ali. I keia paa ka ike i ke kaa lanāhila ame ke kaa lanakila ole.

A no ka mea e pili ana i ka heiau o Pūkohola i kukuluia ai o Kamehameha, elike me ia i hoikeia ae la; he hana ia i kautana loa a pani o Maui, Melckai, Lanai ame Oahu; a hoea nohoi i Kauai.

Ua ike pa 'lii aimoku i ke ku ana o nei heiau; a na hiki ole hoi ke oleloia, aole i ike na kahuna, na kilo, na kakaolelo, na kuhikuhi puuone ame na makaula o ke aloalii o Keona Kuzahuula.

E paa ana kela ame keia papa kahuna, papa kilōkilo, papa onioni honua, papa makaula, a me ka papa kakaolelo i ka lakou mau papa kuhikuhi a hoike ola ame ka make o ke alii.

E ike ana keia paa i kekahi o keia mau hopena mamuli o ko lakou nana ana i na ao opua i ka lewa i na hoike a ka po ma na moehane. na hoike a na pu noho i ka papa'awa ana; a paha wale aku.

Aole paha i nele ka lōheia ana o na olelo a Ka poukahi, he kanaka no ka papa hūhōnua me ka pa pa kuhikuhi puuone no Kauai, i hoike mai ai ia Haakuloukalani (w) ma Waikiki, Oahu nei; a oia hoi ke ia mau olelo:

"Eia ka mea e lilo holookoa ai ke aupuni i ko haku" [oia hoi o Kamehameha, ka haku alii, a haku lanā, o Haakuloukalani (w)] i hale no ke akua.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakānaua e J. M. Pope no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kolihī—Ka Loua ana o ke Akua Ulu o Kamehā'ikāna.

Moe ia Lua, he kane hou ia
Hanau o Oahu—ā—Lua
Oahu—ā—Lua, he keiki moku
Ee keiki maka na lau na Lua
Hoi hou aku no noho me Wakea
Naku Papa i ka moku o Kauai
Hanau ka Mawae—lua—lani, he moku,
He wewe Niihau, he palena Lehua
He panina Kaula, o ka Moku-papa
* * * * *

A Papa, o Papa, o Hoohokukahouua
Ka lani, o Hoohokukalani.

Ua kolihī ua kawowō, ua ulu ae la, ua o-maka, ua hiko, ua hāna, a ua kinikini ae la ka hānauna kaeaka ma na ka lani o Wakea ame Papa, a iwaena o keia paa keiki o Hoohokukalani kekahi, he kaikamāhine ia, oia ka muli aku o Hoohokukahouua, he wahine na.

Ka Moolelo o ko Wakea paa ana i Hoohokukalani, kōna kōkōnāhine.

Maanei, he mea pono ke kamāhio i kau wahi moolelo e pili ana i ko Wakea paa ana o Hoohokukalani, ka lani kōkōnāhine pono me i paa.

Ua paa ma na mele hāi kupuna a ka paa kahiko, ko Wakea paa ana i kana kaikamāhine pono, oia o Hoohokukalani, a mai loko mai o keia paa ana o ua Wakea ia Hoohokukalani, i loa ai o Haka, ka 'lau monio. A penei ka moolelo o keia paa ana o Wakea ia Hoohokukalani.

I ka hānau ana o Hoohokukalani a nui, ua lilo ae la oia he wahine oi, a na keia ui o Hoohokukalani i bahao aku i, ka makemake iloko o Wakea, kona lani, e paa oia i ua hānau kama nei ana. Ua noho nui o Wakea i wahi o hiki a ke hookoia keia makemake ana, me ka ike ole mai o Papa, kana wahine, a'oe nae he hiki. Notaila! hūi ae la oia a uinau aku ia i kona kahuna, oia o Kōmāua, i kahi e hiki ai ke hookoia ua makemake nei ana. Pane mai la ke kahuna.

O ka hana e hiki ai ke hookoia kōna makemake, oia ko kuaa hookaawale ana i mau po e ku kapu ai oe, a ma ia po ku kapu ou, e kaawale ai oe mai a Papa mai. E imi pu nohoi kana i mau po ku kapu noua, a ma ia mau po, kaawale no hoi oia mai a oe aku. O kekahi, e hookou ae kuaa i ka ai kapu, aole oe e ai pu me ia, a pela hoi oia me oe. Eia kekahi, e hookapu kuaa i kekahi mau ia o ke kai na ke Akua, a pela ka ai a me ka hōhōlonā. E kukulu kuaa i heiau no na Akua, oia o Ku, o Lono o Kane a me Kanaloa, a me ke kīni a me ka lehu o ke Akua. A o na hua mau e loa ana mai ka hana a ke kanaka, e mohai aku ia mau mea na ke Akua:

I ke ku ana o keia mau kapu a pau, alaila, na'ā ponoio na ke kahuna, e kukala ae i keia mau kapu ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 19.

POAONO, JUNE 23, 1906.

NA HELU APAU, 178

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

E kukulu a nui; e hana noho i na palena a pau a maikai. O ka hale avane'i keia o ke akua o ko haku; puni ka moku. Aohe e eha ka ili. O ka makaha no ia; he niuhi ka i'a e manalo ai. Ma ka hoo paio; pau ka pula o ka akua; moe lealea ka po. Puni Hawaii.

Aole keia he mau olelo i laulaha ole a puni ka moku o Hawaii. He olelo keia i maopopo i na'lii o Kamehameha; a, he mea maopopo nohoi, ua lohe no o Keona Kuaahuula a, me kona poe kahuna ike i nei mau olelo ponalonalo ole.

Owai ka hoo paio a Kapookahi e hoike nei ma kana mau olelo a Haaloa? Aole anei o Keo a Kuaahuula? Owai ka na kilo kaulea nei o ka mokupuni o Kaua e olelo nei; aia a ku ke heiau o ke Akua o Kamehameha, ma ka hoo paio, oia hoi, make ka hoo paio o ka Kamehameha? Aole anei o Keona Kuaahuula no ia?

Ua hiki ia kuaa, e ka makamaka beluhelu, ke ike iho ma na olelo a pau a Kapookahi i hoike mai ai i Haaloa, ua pili ka ia a me ka hoi o ia mau olelo a pau ia Keona Kuaahuula.

O ke kanaka ike kakaolelo ma kona mau loia a pau, e hoomaopopo iho ana oia mamuli o kona ike wawahi a hoopilipili olelo; o ke ku ana o ka heiau i Puukohola, a ma kahi kokoke hoi i ke kahua heiau o Mailekini, he mau mea ano nui no ia, e ku iho ai ka ike o ke kakaolelo a wehe ae i kahi o ka pilikia i omanai ai iloko o na hualelo "Puukohola" a me "Maile-kini." Aole hoi oia wale no; aka, e poonoo pu ana oia i ka manao ko'i-houua o ke kilo nana i kauoha e kokuluia ka heiau i Kawaihae.

Oiai o "Puu-kohola" ka inoa o ka heiau, alaila, e wehe ke kakaolelo i ke ano nane o ua inoa la; oia hoi he "puu" ia no ka make, aole ia he "puu" no ke ola. O ka make i awaiuluia iloko o keia "puu," aia no ia i "kai-kohola," aole hoi i ke kai hohonu, a le nohoi i ka aina.

Ke ike e wale la no ke kakaolelo i ka nanao li'oli'o o ka nane huna i ku ai ka heiau. A ninau iho ke kakaolelo ike. Owai ka i'a e moe ana i keia kai kohola a ka puu make? He hu makaainana anei; he alii lepo popolo anei; he alii kaukau anei? A e wehe ana ua kakaolelo nei i keia nane huna, ma o ka inoa la o ka heiau o "Maile-kini."

Ma ka manao o ka poe kahiko, he elua no mahele i pili aku ai keia hualelo "kini," ka mua; he obana pili pono; a o ka lua; he lehulehu, he kini-kini he maka wale. I ke kuailo ana i ka hualelo "kini" i hoikeia ae la, ua pili ia i ka i'o pono iloko o ka mea nana i kukulu ka heiau, oia hoi o Kamehameha.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukuaa o J. M. Pöppoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—K. Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Ua pono keia mau olelo a pau a ke kahuna i hoike mai ai imua o Wakea, a na hooko hoi ke kahuna i kana hana ma ka hoike ana i na po kapu, na po hoi e kaawate ai ke kane mai ka wahine mai, a pela hoi me ka ai kapu ana o ke kane me ka wahine. Hoike aku la no hoi ua kahuna nei imua o Papa i na hua ai kapu a me na i'a kapu e hiki ole ai iaia ke ai: Ua hoike aku la no hoi ua kahuna nei imua o Papa a me Wakea, o keia mau kapu a na pan ana i hoike aku ai imua o laua, mai ke Akua mai mai no ia, a na ae mai la o Wakea a me Papa e malama ana lana i na mau kapu nei.

Alaila, a'oa'oa hou ako la ke kahuna ia Wakea, aia a hooa mai na po kapu mua, alaila, oia kora wa e pili ai me Hoohokukalani, a hana no e hoola aku iaia ma ka pule i kakaianakani. Ua hookoia keia mau mea a ke kahuna i'oa aku ai ia Wakea,

Ua olelo i ma keia moolelo, aia ma ka lua o ka po kapu i pi'o ai o Wakea ia Hoohokukalani. I ka hele ana a moku ka pawa o ke ao, ia wa i kahea mai ai ke kahuna i ka pule hoola ia Wakea:

- 1 "E alaa-aku, e ala-zu mai,
- 2 E ala o Makia, o Makia a Hano,
- 3 A hano ke aka, o ke aka kuhea,
- 4 O ke aka kii Hikina,
- 5 Ku ka Hikina iluna ka lani,
- 6 Ka opua ulu nei, ka opua makola, ua ka ua
- 7 Kahe ka wai, mukeha
- 8 Ojili, otapa i ka lani poni
- 9 Poni haa i ka moe
- 10 Mo ka pawa, lele ka hoko
- 11 Haule ka lani
- 12 Moakaka i ke ao malamalama
- 13 Ala mai, ua ao e!"

Eia nae, aole i lohe o Wakea i keia kahea ana mai a ke kahuna, oiai ua pauha loa ia oia i ka hiamoe. I ka hele ana a puka ka La, ala ae la oia. Pulou iho la i ke kapa a puka mai la iwaho, a holo aku la, me kona manao e ike ole aku ana o Papa iaia; aka, aole nae pela, oiai ua ike mai la o Papa i nei hana a Wakea, a alualu aku la ia (Papa) a loaa o Wakea ma ka mua, a u hakaka iho la laua.

A i keia hakaka ana o laua, ua kuha mai la o Wakea i na maka o Papa, a o ko laua wa ia i hemo ai, a hoi o Papa i Kahiki.

Ma keia pi'o ana o Wakea ia Hoohokukalani, ua loaa mai o Haloa, e like me ka mea i hoikeia ae nei.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooonopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 30.

POAKAHI, JUNE 25, 1906.

NA HELU APAU, 179

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KE KAUA A KAMEHAMEHA MA KOAPAPAA.

O Hiiaka kapoliopole ke kakaolelo nana i webe mua i ka nane huna o keia buaolelo k'ini, oia hoi, he kuni ola ma kekahi ano, e he kuni make hoi ma kekahi ano.

Ina hoomano ka poe heluhelu i ka moolelo o Hiiaka kapoliopole iaia i hooea ai i kahawai o Honolulu a oli ae ai oia i keia kau; penei:

- 1 Pau ke aho i ke kahawai lau o Hilo
- 2 He lau ka pua, he mano kahawai,
- 3 He mano na kahawai o Kulaipo
- 4 He wai Houlii, he pali Kamea
- 5 He pali na ka Hilo-pali-ku e hele ia nei
- 6 He aka ka wai i ka wai a ka wai i Paaewa
- 7 O Paaewa nui moku lehua
- 8 Oha kupa he 'e'oe i ka laui
- 9 Lehua ula i ka ua
- 10 I ka wai a ka manu ua po e
- 11 Po wale Hilo i ka uwahi o kuu aia
- 12 Ola ia kuni ke a mai la ke ahi

Ma keia kan a Hiiaka, e hoomaopopo ai ke kakaolelo, e ola ana kekahi kuni i ka a a ke ahi, a make hoi kekahi kuni ma ia a ana a ke ahi a Pele. Nolaia, i ka hoopili ana i nei kuni a pili i kela heiau o Maile-Kini, i oleloia ae la, e maopopo ai, he kuni ohana pono o Kamehameha ka mea e manalo ai. A owai ia kuni ohana, a ke kakaolelo e no'eo ai i ka heli ana? Eia. E nana i ka inoa Maile. Ua pili keia inoa i ke alii; a oia ka mea i kapaia ai ka Maile, he Maile Alii. Nolaia, he alii ke kuni i kuailoia iloko o ka inoa o ka lua o na heiau o Kawaihae. A e hoomaopopoia hoi, he mau heiau ku-lua o Maile-kini ame Pukohola i paa ae la, a he mau alii ai-moku ku-lua hoi o Kamehameha ame Keoua e ku nei i ka moku o Hawaii.

A i ka hoopili ana i ke ano o ke mele a Hiiaka. "Ola ia kuni ke a mai la ke ahi, i nei mau alii ku-lua i hoikeia ma o keia mau heiau ku lua o Maile-kini ame Pukohola, e hoomaopopo ana ke kakaolelo ike, noean, kulin a akamai hoi, e ola ana kahi kuni, a e make ana kahi kuni, oia hoi e ola kahi maile-alii, a e make ana kahi maile-alii i Moe-Pun no ka heiau hou; a o kahi e make ai oia maile alii, ana no ia i ke kai kohola o Kawaihae.

O ke one i ku ai o keia mau heiau elua, oia o Kawaihae, kahi nua ka oleloia ana, he kai hawanawana, he kai ohumu, he kai leo-leo-a; a he kai wawa olelo, no ke ola ame ka make

Ke ku nei na heiau a elua ma ke one o Kawaihae.

Hookahi no kalana elua heiau pookanaka. Hookahi no moku, oia o Hawaii, elua nae alii poo-kanaka a poo-lahui, oia o Kamehameha ame Keoua Kuahuula. Hoike ma heiau elua i ua poo Moe elua. O Kawaihae ke one i ku ai ua mau heiau nei. He one ohumu, he one leoleo wa.

Ua ike no na kilo ame na kuhikuhi pua-one o Keoua, aole i hoomaia ka heiau hou o Pukohola, oia aole i loa ka puaa he, oia hoi ke kanaka. A owai ia kanaka? Aole ia kanaka iloko o ka lopa, aole iloko o ka hu, aole iloko o ke alii i ku ole i ka moku, aka, aia iloko o ke alii aimoku e loa ai ka hoomanalo o na heiau ia.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaue a J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loa ana o ke Akua Ulu o Kamehā'ikana.

A i ko Papa hoi ana mai Kahiki mai, a noho hou me Wakea, pi'o iho la ia me Haloa, ke keiki a Wakea laua me Hoohokukalani, a loa mai la o Waia. O ua Papa nei no, pi'o hou aku la no i nei keiki, ia Waia, hanau o Hinanalo. Moe aku nei no o Papa ia Hinanalo hanau mai o Nanakehili; a o ua Papa nei no, pi'o aku la no ia Nanakehili, hanau o Wailoa; a o ua Papa nei no, moe no ia Wailoa, hanau o Kio [Kia] A i keia keiki hope, oia o Kio (a o Kia hoi), ikeia nei mau hana eepa a ua Papa nei. O kona inoa nae ma ka ka wa ona i hot hou mai ai mai Kahiki mai, wahi a ke Kuahu'u o ka Haumea.

Ua kaka'ia keia mau heakaka ae la e na mele "koi horua" kahiko loa. No keia moe ana o Haumea i kana poe keiki pono iho, i puka ai ma ke mele keia mau olelo:

"O Haumea nui aiwaiwa

I aiwaiwa no Haumea i ka noho

Nonoho i na moopuna

I ka momoe i ua keiki

Moe moopuna kuailima aku ila la

Moe moopuna kuaono mai ia nei

Moe moopuna kuahiku aku ilaia

Moe moopuna kuawalu mai ia nei

Moe moopuna kuaiwa aku ilaia

Moe moopuna kuaumi mai ia nei

Moe keiki ia Kanakahi, o Kuaimehani ka wahine

Moe moopuna ia Kawahihona, o Hulihonua

ka wahine

Moe moopuna ia Heloa, o Hinamnoubae ka

wahine

Moe moopuna ia Waia, o Hubune ka wahine

Moe moopuna ia Hinanalo, o Haunuu ka wahine

Moe moopuna ia Nanakehili, o Haulani ka wahine

Moe moopuna ia Wailoa, o Hikawooupanaea ka

wahine

Hanau o Kio (Kia), ikeia o Humea "

Ma ke mele hai—kupuna i ho keia ae la a ma ka bapa nui loa o na mookuauhau i keia no Wakea ame Papa, he kaikamahine o Hoohokukalani na Wakea ame Papa. A na keia Hoohokukalani mai me Wakea, ma ko Wakea pi'o ana aku i la, i hanau mai ai o Haloa. O keia ka mookuauhau i manao nui ia e ka bapa nui loa o na poe paa kuauhau o ke au kahiko.

Aka, hookahi mookuauhau a ka mea kakau i ike, e hoomaopopo ana, aole o Hoohokukalani he kaikamahine na Wakea ame Papa. Ma ia mookuauhau, he kaikamahine o Hoohokukalani no Kamosa, ke kahuna nui o Wakea ma, ame Papakolonuha kana wahine.

Ina he mookuauhau oia keia, alaila, aole i moe pi'o o Wakea i kana kaikamahine, ia Hoohokukalani.

Aia hoi, ma kekahi mele koihonua kahiko, e waiho nei ma ka wahine hoahupalapala o ka mea kakau moolelo, ua hoikeia aole o Wakea ka makua-ane o Haloa.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE 12, HELU 21.

POALUA, IUNE 26, 1906.

NA HELU APAU, 130

HE MOOLELO NO

КАМЕКАМЕКА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aka, aole i panikua ka ike a me ka noeau o ke kakaolelo ma keia mau mea wale ae la no; aka, he mea pono oia ke nana i na mele wanana a me na mele koikonua i hakuia no Kamehameha e kona poe alii kahuna, elike me Kekuhaupio, a pela hoi ke mele wanana a Keaulumoku. Oiai, aia maloko oia mau mele i uhaui ai ka pule aluna holookoa i ka mokupuni o Hawaii no Kamehameha, a, oia wale no ka Moi hookahi e ku' i ka moku o Hawaii.

O ke mele a Kekuhaupio i haku ai no ka lilo o ke Aupuni holookoa o Hawaii ia Kamehameha, oia o "Hikikauelia ka Malama," a o ka Keaulumoku, mele wanana hoi i haku ai no ke Kamehameha noho Moi ana me luna o Hawaii (mokupuni) holookoa oia no o "Heui ka Lani."

Eia ka Panku Jo ke mele "Hikikauelia ka Malama" i hakuia ai e Kekuhaupio.

O Hikauelia ka malama
Hiki Masalii, Kaelo ka hoku o Nana
Ia hiki pawa moku i ke kai
Akaka le'a ka leina ka manu
E Iwa-E Iou-moku ka lani
He Kaupu lele moku ke 'Iii
He moku ke ku nei la ilaila
E lele mai ana me he manu 'Ia
O Keotewa na, he aina
Bookaa i muli hope
Welehia i ke kua o ka moku
O kona moku, ua lilo i ke au Kana'i
Ua lilo ka, kona lehua ia Kalani
Ke i ae nei, e kii, e-ai maua
I ka anae a-au o ka wai-makua i Haena-la
O ka oopu maka-poko Hanakapiai
I Kalalau, i Kalalau-la
Kalalau aku, ka ualo puomakani
No Aahoaka
O ua wahine Koolau ia
E kiai nei i Malampiki
I ka luna o Aahoaka
I ke poo o Waialeale
Ua hooaha malie Puna
Ke nu nei ka ipo wahine
Aloha wale ka maka o ke hoa
E lawea nei e ka makani
Haalele ino ke Koolau
Aloha wale ka maka o ke-hoa
A oi pau ka hie aloha
Aia ma ka Pauku 7 o keia mele i hoike pololei ai o Keku-
haupio, i ke aubulihia e loa ana ia Puna. A no Puna ka
hulihia, pa wale o Kuu. A penei ia Pauku:
Inu, ona ka uka o Kali'u
Mahuna ka uka o Heeia
Ka wao ohia i Kanihiku
He ahika ka manu walaau
Kani holo i ka uka o Puna
Nana, haa ka papa o Kulili
Kahuli, anapa, lohi ke a
Ke a kele o Maukele
Kele me he moana lipolipo
Lohi au anapa ke kuahiwi

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoookaukaua e J. M. Poeper no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Aka, ua moe aku o Hoohokukalani ia Kealowaa,
a loa mai o Haloa. A eia iho na mele nei.

- 1 O Kahiko ka lani, o Kumuhoua ilalo
- 2 O Kumuhua ka lani, o Wakea ka lau
- 3 O Wakea a Papa i noho ai
- 4 Noho ia Papa, puka o Hoohokukalani
- 5 Hoi noho ia Kealowaa, loa o Haloa
- 6 Loaa o Haloa, ke alii o ka moo
- 7 Ka moo lani o na lani mai ka lewa
- 8 Mai ka lewa mai, ka mole o Makulu
- 9 I ka lewa, i ka mole o Pookahoua
- 10 O Pookahoua Ololo—i—Mehani
- 11 Ololo—i—Mehani ka lani
- 12 Lani o kumu oie i ka bonou
- 13 Ololo—i—Honua o Kopuana
- 14 Ke alii o Pookahoua

Ua kamalii mua ia ma na mele hai kupuna,
elike me ia i hoike ae nei, no ko Papa hoi ana ia
Kahiko, a no ko Papa hoi ana mai Kahiko mai, nolaila,
ua mana'oia he wahine o Papa mai na aina e mai,
aole hoi ia no Hawaii nei. Ina nae e nana ia ka
mana'o maoli o ka huaolelo "Kahiko, ma ka mana'o
o ka poe kahiko, aole ia i pili wale no i ka inoa aina,
elike me Tahiti, a i ole, elike paha me na aina e,
aka, he huaolelo pi'o Kahiko, ma ka mana'o oia
poe i kekahi kuku o ka aina elike ia me Kahiko—
ku ame Kahiko—moe.

O Kahiko-ku oia no ka aao hikina o ka aina kahi
e puka mai ai ka La, a o Kahiko—moe hoi, oia kahi
e kapoo ai ka La. Hiki a puka a ku ka La i ke so,
kapaa ke kukulu o ka aina e ka pololei ana ia
wahi, o Kahikina, hiki a hooa e moe ka La i ka po,
he kukulu moe ia o ka la, a kapaa ne Kahiko—moe.

Ma ka olelo mau mau nae o keia wa, he Komohana
no ia kukulu, mamuli o ke komo ame ke kapoo ana
o ka la La ma ia wahi.

Nolaila, o ka olelo ana ae hoi mai o Papa mai
Kahiko mai, ua hiki no ke oleloia ae ma ia ano, ua
hoi mai o Papa mai kekahi aina mai Kahikina a
i ole, ma ke Komohana paha o ka mokupuni o
Oahu nei.

E hoomaopopo e ka mea helobelua ma keia wah
i ka pule hoala a Kamoawa i hea ai ia Wakea iai
i kahea aku ai:

O ke aka kii Hikina
Ku ka Hikina iluna ka lani

E hoike ana na huaolelo Ku ka Hikina iluna
ka lani, i ka huaolelo "Kahiko—Ku, a oia no Kahikina
ke kukulu o ka honua e puka ai ka La.

Ma ko ka mea kakau hoomaopopo ana i keia
paa ana ma ka hapanui o na mele hai kupuna ame
ka moolelo e pili ana i ko Wakea pi'o ana ia Hooho-
kukalani kana kaikamahine, me he mea ia.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 22.

POAKOLU, IUNE 27, 1906,

NA HELU APAU, 181

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na=i Aupuni o Hawaii.

Pakele Haapu i ka makani
 Akele. *lio*, e hina
 E hulibia kona aina
 Huli Kapaau ia Nua
 Ke ane moe a ke Kahuua nei
 O ka wanaua kai huaa
 Kai kilia i Kamola
 O na leo pehuua kahi
 Leo kupinai o ka pali
 Pali kahakoa maleie-waa
 Kuu kai pola, kai na hala
 Maka ehu kai o ka iu nei
 Iu aloha wale hoi kama
 E kamailio, leua, i kepe
 Walubia 'na i kua, mohole
 Ka aala'u nei o ke ka
 O ke kaa lohe lau ka makani
 He makani paio 'u kua
 Kiai hēhe i o'u alo
 He papa, he paui ka na
 Mapu ka leo na kamaaua
 O na mau wahine nei
 Noho ana au o Poliahu
 O na mau wahine nei
 Noho ana au o Poliahu

Aia ma ka Puka 9 o "Hāni ka Lani," ke mele wanana
 o Keaulomoku no ka lilo o Hawaii holo'oka ia Kameha-

meho, e loa no penei ka wanaua:

Kiekie Kalani i ke kaula
 Haloa na i ka moku
 Haahaa Kilohana ilalo
 Imiimihia, lano-lana ia
 Imibia, laaia ke au lana
 Makuiliia ka moku
 Kula, kilokilo hia
 Ua kilokilohia ia e Kalani
 Na lae lau o Puna
 Kilohia Kao, o hua
 Keebia 'ku i kapuai
 Pa--papa luna o Maunaloa
 Ku--moeca lau ke kusiwi
 Opaipai ka pae mauna
 Haalulu luna o Kaiholena
 Ka papa, o kau mai ka ohu
 Ua noma uka o Pahua
 Penei wale no ka waiho
 Ke hele ia e ke ku
 E ka nui kahi o ka lani
 E ke koo ae aina ole
 E ka maka i hele la
 Hele piba--a o Kau
 O ka ipu i Kapapala
 Ua wawahia e ke koo
 Ua laia a helelei
 Ua kahi a ia ka nabele
 Ua kaha. na na'o ka wale

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loa
 ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.*

He mea hou wale mai nei no ia, i hoomaka ai ma
 ka wa i lawelawe ai na'lii o Hawaii nei i na hana moe
 pi a moe naha mawaena o na makua i ka lakou mau
 weiki, a o na kaikunane hoi i na kaikuhine, a ololo
 ae la ua poe alii'la, he hoihoi ana ia ano hana i ke
 kapu alii iloko o ka ohana pono'i iho.

Aka, peha la ka oiatio ame ka oiatio ole o keia
 moolelo e pili ana i ko Wakea pi'o ana i kana kaika-
 mahine, ia Eoohokukalani, he mea makehewa ke
 olelo ae, he oiatio no ia moolelo.

Nolala, e ohai kua e ka makamaka heluhelu
 i ka mookuaubau ma: a Haloa mai, ka lau nioniole,
 a o ke alii hoi ma ke po o ke kuaubau ahi.

KANE	WAHINE	KEIKI
1 Haloa	Hinamanoulae	Waia.
2 Waia	Huhue	Hinanalo.
3 Hinanalo	Haupu	Nanakehili
4 Nanakehili	Haulani	Wailoa
5 Wailoa	Hikawaopuaiaea	Kio
6 Kio	Kamole	Ole.

E nana pa'ahi aea katou i ka moolelo o keia poe i
 hoikeia ae la: e nee ana mai a Haloa mai, Waia, Hinanalo,
 Nanakehili, Wailoa ame Kio.

HALOA

O Haloa, oia ke keiki a Wakea, i kona pi'o ana
 me Hoohokukalani, kana kaikamahine, wahi a keka-
 hi mau kea hau.

Ma ka moolelo e pili ana i keia keiki, ua oleloia,
 he muli mai oia no kekahi keiki mua aku a Wakea
 me Papa. O ka inoa o ia keiki, oia o Haloa naka, a i
 kapaia no hoi o Laukapalili.

O keia keiki mua, he keiki aluulu wale no ia i
 kona hanau ana mai. Ua kapaia keia keiki kino eepa
 ma kekahi hakala o ka hale o Wakea; a ma ia wahi i
 kapaia ai ua keiki nei, ua ulu ae la he kino kalo; o
 kona lau, ua kapaia, o Laukapalili; a o kona kumo, o
 Haloa.

I ka hanau ana mai o ka loa o ke keiki a Wakea
 oia kela keiki a Hoohokukalani, kana kaikamahine,
 ua kapaia iho la kona inoa, o Haloa, mamuli o ka
 inoa o kela keiki mua.

Ua oleloia no hoi, ma keia keiki la i kapaia ai ka
 pali o Kualoa, ma Koolau-poko ae nei, o Ka Moo-kapu
 o Haloa. O ka inoa Kualoa e heia nei no kela pali,
 he inoa-hon loa ia. Ua loa ia inoa Kualoa, no loko
 mai o Kavanui (w), ka wahine a Kaihikapu-a-Manuia,
 a puka o Kualoa-ka-lalal (w) ka makuahine
 mai ai o Kakuhihewa, Moi o Oahu nei. (E nana ma
 Ka Lahui Polunesia a Aberahama Fosnander,
 Buke 2, aoao 272.)

Penei na olelo o ke mele kumulipo, e hooiaio ana
 no kela keiki a Wakea i hanau ai a ulu aeai he kalo—
 "Kanu ia Haloa, ulu haha-loa
 O ka lau-o Haloa i ke'au la."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 23.

POAHA, IUNE 23, 1906.

NA HELU APAU, 182

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua wali wale, aoha nao
 I ke Kuai-aina ia
 O ka poe nana i kiai
 O Kau nui kua makani
 O ka hu o ka makaa'nana
 O ka makaa'nana nui poo kua kea
 Ka poe mahiai o Kau
 Haawe pili po ia
 I ke ala loa o ka paaku
 O Kalani anei kou hoa i a'a mai ai?
 I i mai ai, he kipikipi
 I paha ai oe e paio
 I loa mai ai me he moa'ia
 He mea e nei, he Alii
 He Alii, he alii paio
 He noa no, he noa ha ka
 He lepo no, he lepo olelo
 He mahiai no ke kua
 Aloha ia oe, e Ala-hokaboka
 Kena ilio lepo iki
 Kena kauwa makawela kuapaa
 Kuakahiko o Naalehu
 Koi na kua umia
 Na manu ala kahiko i koe
 Ke ku lolia, alo makani
 Ni ho lae o Kukuou
 Lukuluku'a iho, luku'a iho
 I ka maa no Koolau
 Ko pale wawae e Kohala kena
 A heli e Kona i ka waha ia Kalani
 I ke kubi lima i ka ai-a
 I ka hahu ulu, acaana pupuka
 Olelo Kaa-nema, balá iwi nui maka aúlii
 Homai la, e homai
 Homai ná i luku'a
 He mauna lima i ke ino
 He luku 'na no kino poaopono
 He hooitei i ke koikui
 Ku'i ka hema, ku'i ka akau
 Aole; he lukuna no kini nui haalele loa
 He hehi wele no ko iana
 He keeko'hi i ka wawae
 Ka laau make o ka noa
 He hula alii auanei
 O wae a i koa i'e
 I koolua kani a Lono

E kala mai oe, e ka makamaka heluhelu, no keia mau hoakaka ae la; oiai paha e manao iho ana oe, e ka makamaka, he mau mea pili ole keia i ka moolelo e Kamehameha; eia nae, ina oe, hoomeopopo pono iho ana, e ua makamaka heluhelu nei i na mea i hoikeia ae la, ua lawa loa na mea hoike, elike me ia i hoakaka a i hoikeia ae la, e hiki ole ai ia Keoua Kuaahuula a me kona poe kakaolelo, ke hoomeopopo ole i na mea e hooe aku ana imua ona, mai ka aoao aku o kona hoa paio, oia hoi o Kamehameha.

Ua oleloia, ma ka wa i kukulua ai ka heiaua o Puukohala a paa, ua meopopo no i na 'lii o ke aloponoi o Kamehameha, ka hoomanalo, a i ole, ka mohai e alanaia ai ua heiau nei. A ua ike mua no na kilo a me na kuhikuhii puuone o ua Paiea nei ia mea.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoemakaukaura e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Penei hoi kekahi mau lalani mele o loko o ke mele koi-honua o ka Moi Kualii o Oahu nei, e pili ana ia Haloa.—

"O Haloa-lani o ka Houpo
O ka Houpo-a-Kane la i ke one lau
I kana-kapa ka piko, ka iewe."

Ua nohoalii o Haloa ma ka mokupuni o Oahu nei Mamuli o kona noho alii ana no Oahu nei, ua lilo ka pali o Kualoa e oleloia nei o ka Mookapu o Haloa, he pali kapu.

Ua moe ka iwi-kuamoo o keia pali a hooe i Wai-anae. A ua oleloia, "E lilo o "Kualoa" kahi e ku nei keia Mookapu o Haloa o ka lilo no ia o ka akahi hapalua okoa o ka mokupuni o Oahu nei, lilo pu me na kuina kapa pa'i-ula o na Koolauloa.

Ma ka oihana kilokilo Hawaii, ua lilo ka umeke ai i hoailona no Haloa. A ua oleloia, penei:

Ina he olelo no ka pomaikai a me ka nele, he hana paha, a he huakai bele paha no ka imi pomai-kai, a mamua o ka pane ana i ka huaolelo, a o ka hana ana paha i ka hana, a bele ana 'ku hoi ma ka huakai imi pomai-kai a ike p pilikia paha, he mea pono ke po'i iho i ka waha o ka umeke, ina e hamama ana ka waha o ua umeke la, mamua o ka lawelawe i kekahi o na mea i hoikeia ae la.

O ke kumu o ko ka poe kahiko hana ana pela, mamuli ia o ka lilo ana o Haloa, he mea hoike mai i ka Hoole.

He hoole, ke ano nui o ka umeke a me ka ipukai hamama; oia hoi, aoha ko ka makemake i opuia, ina e hookeia aku ana ma ka wa e hamama ana ka waha o kekahi o keia mau mea i hoikeia ae la, a i ole o laua no paha a i eloa.

Hamama ka umeke ni, a puka ka huaolelo o ka loaa, e nele ana ia; a i puka ka olelo o ka pilikia, e hoole mai ana ka waha o ka umeke, aoha pilikia.

Ua pili paha keia ano i ke kinó o Haloa naka, oia kela keiki mua a Wakea me Hoohokukalani, i hanau mai ai ma ke ano kino-kalo. O ka ai ilono o ka umeke, oia iho la no o Ha-loa.

Aole i loa nui i ka mea kakau ka moolelo o ke akupuna Alii a Hawaii nei.

WAIÁ

O Waiá, oia ke keiki a Haloa (k) me Hinamano-ulus'e [w]. A penei ka hoike a ka moolelo Hawaii i kakau'a ai e Davida Malo.

Ua olelo a, he Aupuni hewa loa ke aupuni o Waiá, no ka mea, ua lilo oia ma ka lealea. Ua haalele oia i ka olelo a kona manua i ao mai ai e haipule; a e malama i na mea e pono ai ke Aupuni, a me ka imi apa i na mea e pono ai na kanaka. Ua oleloia; ua ike aku kekahi poo ma ka lani. Ua ninau mai ua poo la maloko mai o ke ao penei:

"Owai ke alii o lalo i pono ka noho ana?"

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 24.

POALIMA, IUNE 29, 1906.

NA HELU APAU, 183

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka paa ana o ua heiau nei, ua noho iho la ka Aha-Ula a na'lii a me na kahuna o Kamehameha no ka noono ana i ka mea e manalo ai ka aina, me ka nui ole o ka make o na kanaka, elike me ke kuhikahi a ke kilo a kuhikahi punone o Kauai.

Ma keia wa i noho ai ua aha ula nei, oia hoi, ka aha kuka alii ia wa, ua hooholoia o Kameeiamaku a me ka panawa ke hele i Kau i o Keoua Kuahuula 'a O ke kumu-manao i kuka ia ai e na'lii i komo iloko o ua aha kuka nei, oia ka ike ana o na'lii Aimoku elua oia hoi, o Kamehameha a me Keoua Kuahuula. Ua olelo aku la o Kamehameha imua o na'lii.

"Nani ia ua hooholo iho la oukou e ike maua me kou hoahanau me Keoua; nolaila, eia kou manao owau pono no ke holo i Kau e ike ai a e huipu ai me ia."

Ua hoole loa nae, na makuakane ona i keia manao. Eia nae, ua hoopaakiki no o Kamehameha oia no ke hele. A no keia hoopaakiki loa o Kamehameha a pela nohoi na'lii a pau o kona alo alii, ma ko lakou aoao iho, e hoole ana i ko Kamehameha manao, oia pono no ke hele i Kau, ua hooholo iho la na'lii a me na papa kahuna a pau e waiho i ka mea e hele ana i Kau i o Keoua 'a, ma o ka hoike ana 'a ka Aha Ula.

O keia Aha, oia hoi o Aha Ula, oia ka aba hoaihana no ka hiki e hookoia a hooko ole ia paha kekahi hana nui i makemakeia. O keia aha hoailona mai ka wa mai no ia o Liloa.

He aha kapu ma kona lawelaweia ana ma kona mau auo a pau. Oia hoi ma ka wa e kauia ae ai keia Aha ilona o na pou kapu elua ma kekahi piko a pela nohoi ma kekahi piko, he poe alii nui ka poe ua lakou e huki ma kela a me keia piko. E paleia ana na lima o keia poe alii a paa i na lau-i, a ma ia ano e hiki ai ia lakou ke paa aku i keia Aha.

Eia na'lii nui na lakou i huki i keia Aha: o Keliimaikai a me Kaleimamahu, ma kekahi aoao; o Keawekahikona a me Kaleipahala hoi, ma kekahi aoao. Ua hiki keia poe alii i keia Aha mai kani kahi a hoea i kahi kahi o ke one o Kaluhikau. Huki nohoi a ma-lo pono kau i luna o na pou kapu.

O ka oi a me ka ninau i waihoia imua o ke Akua o Kukailimoku nana e pane ma o Aha-Ula ia, oia keia.

"E hele anei o Kamehameha i Kau e ike ai i kona hoahanau o Keoua Kuahuula?"

Nolaila, ma o keia ninau la, ua pili pono kela ninau no ka pono a me ka pono ole o ko Kamehameha hele kino ana i Kau e ike ai ia Keoua; a no ia mea o Kamehameha pono ai anei ke imi ana i haina no keia ninau.

He mea oiaio nae, he okoa ke nane huna i makemakeia ai e na'lii a me na kahuna oia ka make o Keoua Kuahuula i manalo ka heiau. A o ko Kamehameha manao hoi, aole e make o Keoua, kona hoahanau ina he mea hiki iaia ke alo ae i ke kanawai Akua i pili i ka mohai a alana i ka heiau. A oia ke kumu nui o kona koi hoopaakiki ana, oia pono no ke hele i Kau e ike ai ia Keoua; me kona hoomaopopo no nae, ua paa oia malalo o ke kapu heiau. Ua haule ke kapu Alii i ke kapu Akua.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoookaukaua e J. M. Porjoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehikana.

Hai aku la na kanaka o lalo nei; O Kahiko; ke alii o lalo nei i pono ka noho ana; nokamea, ua akamai ia i ka imi i na mea e oluolu ai ka aina a me na kanaka.

Ninau hou mai la ua poo la: "Owai ke alii o lalo i hewa ka noho ana?"

Hai hou aku la na kanaka: O Waia, ke Alii o lalo nei i hewa ka noho ana, nokamea, sofe ona haipule; sofe ona kilo; sofe ona koo, sofe ia i ike i ka imi i na mea e pono ai ka aina a me na mea e oluolu ai na kanaka.

No ka mea, aia kona manao nui ma ka lealea a me ka poni waiwai. Ua hookiekie oia malona o na makaiinana, aole hiki iaia, ke hoololo mai i na makaiinana, aole loa ia i malama i ka pono o kona makuakane.

Alaila, i mai la ua poo la. "Ae; waiho no ka i hewa ai ke aupuni o ia alii na hewa no kona noho ana.

Alaila, nalo aku la ua poo la. Ua oleloia i ka wa oia alii, i hiki mai ai ka ma'i ahulua, oia no ka ma'i i hiki mai nei i ka wa o Kamehameha I. Eia kekahi, ua oleloia, na laweia 'ku kona aupuni e kana keiki, e Hinanalo, no kona noho hewa ana.

Ua oleloia ma ka moolelo o keia Alii, o Waia, he alii ino loa ia, he pepehi wale i na kane a me na wahine ui. Ina ike keia alii, he wahine ui, nonui a nepunepu pohokeheke maikai kona mau olole wawae alaila, e kauoha ana keia alii e ockia na olole wawae o kela wahine.

Ina hoi, he maikai ke kakau uhi ia ana o na wawae a o na lima, a o kahi wahine ae paha o ke kino o kahi kane a wahine paha, e make ana ia mea nona ia uhi maikai. Aole e ola.

O na iwi o na kanaka, e hana ana keia alii i mau makou lawaia, a i mau maka no na pana pua iole, ke hoea mai na pana pua iole o na 'lii ai ka'ana, ai ahupuaa a pela aku.

Ua mag, opo loa ma ke mele i hakoia ai no Kualii, Moi o Oahu nei, he alii maikai ole maoli no o Waia. A penei ka hoike a ke mele hai kopuna alii i hoopili aku ia Kualii, e pili ana hoi ia Waia:

O Hala-la; o ka Houpo
O ka Houpo o-Kane la i ke one lau,
I kanao kapa, ka piko, ka iewe
O ke ewe ia i noho ai, ulu kalina
Alina ai Waia i ke oki lima
O na hoa no ia o Makuhinia
Kunikonihia ka ihu o na elemakule
Okia ka lima o na ipo
O na wahine i ka ea-ee ane
Na kuele la, pakalia
O kana hei o ka lawaia
Ae i ke kuko a na panabele
I kohokobo a na aikane

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 25.

POAONO, IUNE 30, 1906.

NA HELU APAU, 184

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka paa ana ne a maloo pono ka aha a makaukan o Kamehameha e komo i ka aha, ua ku iho la na kahuna i Pa pule, elike me ka mea mau ma ia hana. A pau ia, ua komo aku la o Kamehameha a ku iho la malalo pono iho o "Aha-Ula." O ko Kamehameha ku ia malalo o ua aha nei, mai ke kakabiaka a nui ka la, aole haule o ka aha; aole no hou he moku.

Ikeia ae la, aole i se ke akua o Kukailimoku e hele o Kamehameha i Kau e ike i ka hoahanau ia Keoua.

Alaila, hapai ia ka ni a me ka ninan no ka mea nana e kii o Keoua i Kau no ka holo mai i Kawaihae e ike i a Kamehameha.

Wahi a ka mea kakau moolelo S. M. Kamakau ma kana moolelo kakau ai no Kamehameha. ma keia holo ana o Keaweheulu i Kau, o Kamanawa kona kokoolua o ka holo pu ana

Mamae nae o ka Keaweheulu ma holo ana ku no Kau, halawai mua iho la laua me Kamehameha; a ia wa i olelo mai ai o Kamehameha ia laua.

Hoomeia iho la ke ku hou ana o ka aha a kekahi la ae. Ia la, huki hou ia ka aha elike me ko ka la mamae iho, a o Kamehameha ame Kamanawa na mea no laua ia hoilona.

Pau ka pule a na kahuna ame ka lakou mau oihana, komo aku la ua mau mahoe la malalo o Aha-Ula no ka hoike msi o ke akua, o Kukailimoku, no ko lana iho i mau mea nana e kii aku ia Keoua Kuaahuia i Kau, ame ka hiki ole ia laua ke kii.

I ke komo ana o ua mau mahoe nei a ku malalo o ka aha. Mai ke kakabiaka mai nohoi ko laua ku ana a hoesa i ka aha la, aole mea a moku iki ua aha nei, a i ole hoi ia, haule iho hoi i lalo.

Nolaila, ua maopono ae la i na mea apan; aole lana i ae ia no ka lilo ana i mau elele na laua e kii ia Keoua Kuaahuia.

Alaila, hoomei hou ia ka huki apa i ka Aha a kekahi la ae, oia i Keaweheulu ke alii i hoes e nana ia ai ke ku o ka hoilona maluna ona, ame ke ku ole hoi.

I ka makaukau ana o na hana apan a ka Papa Kahuna, ma ka lakou oihana, a pau maikai no hoi me ka hololea, oia ka wa, a Keaweheulu i komo mai ai malalo o ko aha kapu o Aha-Ula.

Iaia no i bele ai a kapono malalo pono o ua aha nei, o ka moku iho la no ia o ua aha la. I nei wa i aksa ae ai i na 'lii ame na mea apan ke alii nana e kii o Keoua Kuaahuia i Kau.

Ia po iho, ua akokea hou ka aha a na 'lii, o lakou wale no, me ka ike ole o Kamehameha, elike no me ka hapa nui o na halawai malu a na poe alii la ma na hana a lakou i makemake ai e ike ole o Kamehameha.

Oia ku-ka ua poe alii nei a pau ka lakou ku-ka ana ia po; a i kekahi kakabiaka ae, ua hoes aku la o Keaweheulu imua o Kamehameha no kona holo ana i Kau, no ke kii ana ia Keoua Kuaahuia e bele mai e ike laua me ka hoahanau, me Kamehameha, i Kawaihae.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoamakaukoura e J. M. Poejoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

*Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaia
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.*

O ka'u ipo o Opule
O ka'u wahine ka mauuii
O kau ipo o Hinale
O ka wahine ka pokii
O ka ipo pakole
Pakolekole a ko ole a lialihia
Ka hana a ke aiwaiwa
Inaina kini o ke akua
Wailanaia o Waia

O keia ke mele haikupuna alii e hoomaopopo mai ana ia lakou o keia wa i ke ano ino o nei alii, oia hoi, he alii oki lima—he kunikuni i na iho o na elemakule i ke shi—he oki i na lima o na wahine—he paka a moku na kuekue o na wahine—he ai'atua ke ano o kona nohoalii ana.

Ua oleloia, no keia mau hana ino ua wailanaia oia e kona poe makaainana.

Ua pepehia oia a make, ahuahu ia kona kino a paa i ke pa aho moena, kau ia 'iluna o ka waa, lawe ia ke kino o ua 'lii nei a hookuuku ia iloko o ke kai. A oia ka mea i hooholoia maloko o na hoomanao ana a ka mea (a mau mea hoi) na laua i haku ke mele o Kualii, penei:

Pania kuahu e Hinanalo
I kamaa-hala ia hanau
O ke'lii ia i moe i ka lauhala
Abushu a lawalawa kanaka
Na Nanakehili ka hookuukou
Ke kua-waa, a maua ka waa
Kuuuu i kanaka i ke kai
O ka hala ia, lumaina i ke kai
Pokopoko, a lumaina a make,

O ke ano o ka huaolelo *Waia*, he ino, he pelapela, A o ka olelo ana *Waia-lua* he hoike ana ia i ka pelapela ame ke ino-haalele. Ua manao kekahi poe, o Waipio ka aina i noho ai o Waia, no ka mea, oia ka aina o Milu. Aka, ma ka moolelo o Hiiaaka, o Waihua, ma Oahu nei, oia kahi i noho ai o keia *Waia* i hoikeia ae la, a no ke ino haalele o kana mau hana, kapaia ai ia aina o *Waia-lua*.

E hoike hou ia aku ana kekahi mau mea e pili ana i keia inoa mahope ae nei, ma ka mahahele pili i kekahi mau inoa kahiko o Hawaii nei, elike me Lolo-i—Mehani, Lalo—Waia, Lalo—Hana, a pela wale aku.

Ua ikeia ma ka Papa kuaahu i hoikeia ae nei o Huhune ka inoa o kana wahine, a o Hinanalo hoi, ka inoa o ka laua keiki.

HINANALO

Aole i loaia i ka mea kakou moolelo he mau maa-we moolelo e pili ana i keia alii ia Hinanalo; aka, ma ke mele i hoikeia ae nei, ua ikeia, o Hinanalo kai nohoalii mahope aku o ka wailanaia ana o kona makuakane, oia o Waia. A oia paha ka mea i olelo ai ma ke mele koihonua i hoikeia ae nei:

Pania kuahu e Hinanalo;
I kamaa—hala ia hanau

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 26.

POAKAH', IULAI 2, 1906.

NA HELU APAU, 185

HE MOOLELO NO, КАМЕHAМЕHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Wahi a ka mea kakau moolelo S M Kamakau, ma kana moolelo i kakau ai no Kamehameha, na keia holo ana o Keaweheulu i Kau, o Kumanawa kona kokoolua o ka holo pu ana ma keia huakai.

Mumua nae o ko Keaweheulu ma holo ana "ku no Kau, halawai mua iho la laua me Kamehameha; a ia wa i olelo mai ai o Kamehameha ia laua.

"E auhea oua, o ka holo keia o oua e kii i ke alii?"

Ae aku la nohoi laua nei: "Ae; o ka holo keia o mawa e kii i ko hoabanaa, e hele mai oia e ike oua."

"Heaha la hoi kana. E kii oua i ke alii, a e malama oua iaia a hoes pono mai oia imua nei o'u," wahi a Kamehameha i pane aku ai imua o na makuakane.

I nei wa i pane mai ai o Kamanawai ke keiki, ia Kamehameha.

Aia nohoi paha ia i ka mana hele ana a hoes like—mai makou me ua hoabanaa nei ou. A e hoomaopopo iho oe, e ke alii, o ko ke kabuna wa keia. Ua ma ko kakou kapu, ko na'lii, i ke kapu Akua a me ke kapu kahuna.

Ua haalele iho la o Keaweheulu ma ia Kawaiake ma luna o na was kau-lua. Holo aku la o na o Keaweheulu ma a pae aku la i Kailiki; a hele aku lakou mauka o ka aia. Mauka loa ae o Keekēkai ka lakou hele ana'ku a hoes i Kahuku, kahi e noho ana o Keoua.

I ko laua hoes ana aku mawaho o ka pa lau-ki, ua moe iho la laua ilalo, elike me ke ano hana mau oia au, o ka nobona o na'lii o ia manawa. A o kekahi nohoi, ua pili no ia Keoua ke kapu moe.

I ko laua nei ikeia ana mai, ua hoikeia aku la ka lobe ia Keoua no ko laua nei hi'i ana'ku ma ke ano he mau elele mai a Kamehameha ako.

O Kaeiea hoi, ko Keoua kakaolelo a pu-kana ni, oia kai olelo ae ia Keoua, e pepehi ia o Keaweheulu a me Kamanawa; a wahi a na Kaeiea nei i olelo aku ai ia Keoua. "Ke make laua nei, make keia mau kakaolelo a mau kalaimoku noea o ko hoo pao; a he lilo wale mai no ko ke Aupuni a pau o Hawaii nei mahalo ou, e kou Lani.

Aka, ua hooe nae o Keoua Kuaunua i keia manao o Kaeiea; a ua hoike aku nohoi oia i kona manao imua o ua kakaolelo nei ana:

"Kai no e kali kua i ka make o na elele a Kamehameha i hoonua mai nei a ike a lobe kua i ka laua mau huaoolelo o ka hoes ana mai nei o Kau nei; a ia wa kua e ike ai i ko laua make a me ka ole. A o ke'ahi me nohoi a kua e hoomaopopo ai, o na hoabanaa no keia o ko'u makuakane."

Nolaila, na kii ia mai la o Keaweheulu ma e komo i kahi o ke alii. Kokolo hele aku la nohoi laua nei a komo iloko o ka hale a pae aku la ma ua wawae o Keoua, a uwe iho la Uwe lakou nei a pau, ia wa ala ae la o Keaweheulu a me Kumanawa a noho ilua. Ia wa i pinai mai ai o Keoua i ka manao o ka laua nei huakai o ka hoes ana'ku imua ona. Alaila, pane aku la nohoi laua nei ma ka olelo ana.

E HOOMAU IA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loar ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Ua oleloia nae, aole no o Hinanalo, he alii pono; aka, ua habai aku no oia ma na hana a kona luau makuakane, oia o Waia.

Ua ikeia ma ke kua'haa i hoikeia ae nei, he keiki o Hinanalo na Waia me Huhune. O ka elua ia o na inoa wahine a kakou e ike nei ma ke kua'haa e hoomaka ana mai a Haloa mai.

O ka inoa o ka wahine mua a kakou i ike ae nei, oia o Hinamanouluae, ko Waia makuahine, a o ka lua, oia o Huhune, ko Hinanalo makuahine.

He mea maikai no paha, ke hoike ae ka mea kakau ma keia wahi no ka mea e pili ana i keia mau wahine, oia o Hinamanouluae a me Huhune.

O Hina—mano—ulu—ae, o Papa no ia, ka wahine a Wakea. O Waia, he moopuna oia na Papa, oia i he keiki o Waia na Hoohokukalani kana kaikamahine i hanau mai ai.

Nolaila, ua moe moopuna o Papa ia Waia; a o kona inoa i moe a wahine mai ai i kana moopuna, ia Waia, oia Hina—mano—ulu—ae.

Oia hoi he Hina i manomano, kinikini a lehulehu ka ulu ana ae o kona kino. Ua pili hoi o Hina no ko Wakea hina ana ae a pio me Hoohokukalani, ka lua kaikamahine. O kekahi nohoi, o keia hina ana o Wakea a pio ai me Hoohokukalani, oia ka mea i heaia ai ka lua keiki o ka hanau ana mai o Waia.

O Huhune, oia no ua Papa nei, a o ka Houmea nohoi. Ua moe a moopuna mai la nohoi ia ia Hina nalo, a moe keiki nohoi iaia.

E hoike hou ia aku ana no keia mabele mahope ae nei.

Hookahi nae mea maopopo ma keia mabele pili ia Hinanalo, oia ka hanaua ekolu mai a Haloa mai.

Na Hinanalo a me Haumea, oia no kona kupuna wahine o Papa, hanau mai o Nanakihili.

NANAKEHILI

O Nanakihili, oia ka hanaua kenaka eha mai a Haloa mai.

Aole no i loa i ka mea kakau ka moolelo pihā o nei alii o Nanakihili.

Ua olelo'a, o Nanakihili, oia ke "kaihili." A ua kapu o Haumea ia inoa iaia i mea hoomaopopo no ka pii ana o ke kai i kela wa i kua ai ua Haumea ia me Kane-ia-Kumchoua.

E hoomanaoia nohoi ma keia wahi o Haunuu kona makuahine, oia no o Haumea. O ka wahine a Nanakihili, oia o Haulani, a na laua mai o Kio. O keia wahine o Haulani, aole no ia he wahine e, ae aka, o Haumea no ia, oia nohoi o Papa. Na laua mai o Wailoa k.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 27.

POALUA, IULAI 3 1906.

NA HELU APAU, 186

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

"I kii mai la maua ia oe, e ke alii, e holo kakou Kawaihae e ike ai olua we ko pokii, me Kamehameha; E hoopau i ko olua noboknee ana. A i noho aku no ia o olua no na Mei o ka moku o Hawaii nei aipau ka noho ma-kaua ana o ka aina,

A ma ka moolelo a S. M. Kamakau i kakau ai, no Kamehameha, a i hahai nai ia hoi e kekahi pce haka-u moolelo e ae; i keia hoopuka ana aku no o Kei a weaheulu ma i ka manao, e holo mai oua Keoua e ike ia Kamehameha a e hoopau i ka laua noho kuce ana, ua ae koke mai no o Keoua me ka hikiwawe loa. Ua olelo mai oia:

"Ua ae au i keia manao. E holo io kakou i Kawaihae."

Ke ike nei Keoua a ka makamaka helohelu, i ka hikiwawe kupaiuaha o keia ae ana o Keoua Kuaahuulae Holo i Kawaihae no ka ike ana i ka hoahanoo.

Ma keia moolelo a S. M. Kamakau, aole i hoikeia ko Keoua Kuaahuula waiho ana aku i ka ui a me ka ninau ana i kona pce kahuna, na kilo, a me na' pce kuhikahi puone ona no keia kii ia apa mai ona e holo i Kawaihae, me ko Keoua hooponopono no nae, aia ka waha o ka heiau o Puukohola aole i manalo i ka puaa he'a; a pela pu hoi me kona ike ana, o ke kumu a me ka mole o ke kokulu ia ana o ua heiau nei, i mea e lilo ai ka moku o Hawaii malelo o ka noho Mei ana o Kamehameha.

Ua ike no o Keoua, he aliiaimoku ka alana e manalo ai ka hei ana ia Puukohola. A me keia mau mea moakaka apau ia Keoua, ua hikiwawe loa kona apo ana i na olelo a Keaweheulu ma, no ka holoana mai e hui laua me Kamehameha ma Kawaihae.

O keia kulana aipo hikiwawe loa o ke kanaka i lawalawala kona make e ka pce ike o ke au kahiko ma ia hana, ua oleloia: "E kala no i wake kahiko ai he oia hanu wale iho no ka ia e inana nei."

Ke kama'ilio nei ka mea kakau moolelo i keia manao, aole no kona manao ana, he oiaio ia mea ma ka helu o keia au hou; aka, ma ke ano no o na hana i mau i keia au kahiko o ka noho ana o Hawaii nei, na wa e ku ana na apu koheobeo, na pule umi a na kahuna, na pule hoopunana apela wale aku; na hana hoi a keia au malamalama o ka Oihana Karistiano i hoowah awaha loa ai.

Ikei a ae ana o Keoua Kuaahuula, o ka hooiuliu iho la no ia o ka holo ana o ua alii nei o Kau no Kona Ua hoopunana kekahi pce kanaka ua alii nei mauka o ka aina; a kau aku la ua alii nei me kona mau hoa hele maluna o ka waa kaulua. O ko Keoua waa kaulua ponoi no hoi keia ana i ee aku ai me kona pce.

E HOOMAI IA ARU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoamakaukura e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Looa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikano.

E hoopunaoia nohoi ma keia wahi, o Eaanuu, kona makuahine, oia no o Haumea. O ka wahine a Nanakehili, oia o Haulani, a na laua mai o Kio. O keia wahine o Haulani, aole no ia he wahine e ae, aka, o Haumea no'ia, oia nohoi o Iapa. Na laua mai o Wailoa (k).

Ma keia wahi, e ikeia ai na inoa Hau-nuu a me Hau-lani, na inoa mau mai hea, a ai o Kamapuaa. He mau inoa kupuna io no ia no Kamapuaa, oiaio ua komo no ua puaa alii nei iloko o ka Papa Alii o Haloa nolaila, he kuleana pololei no kona heaia ai ma na inoa Hau-nuu a me Hau-lani.

Ke ike nei kama e ka makamaka helohelu, o Hau-nuu a me Hau-lani, ke pili la no ia mau inoa ia Hau-mea. E like me ka loli ana o kana mau hoepa ana, pela i loli se ai kona mau inoa a lehulehu.

O Nanakehili, a i ole o Nanakahili, oia ka eha o na hanauna alii mai a Haloa mai.

Wailoa

O Wailoa oia ke keiki a Nanakehili me Hau-lani (w). A oia ka elima o na hanauna alii ma ka moo alii o Haloa. O ka wahine a Wailoa, o Hika-wao-pa-ai-anea. A na laua mai o Kio. I keia keiki o Kio, i ikeia ai o Hikawaopua'anea, oia nohoi o Haumea.

He mea minamina nui ka loa ole ana o ka moolelo e pili ana ia Wailoa.

Kio.

O Kio o a ke keiki a Wailoa me Hikawaopua'anea (w). A o keia eono o na hanauna alii mai a Haloa mai.

Ia Kio, ikeia se ia o Hikawaopua'anea o kona kupunawahine, koakahi, kuaulu, kuaulu, kuaha a kuaulu no ia, oia hoi o Papa Ua olelo'a ma ke mele haikupuua kahiko o ke kumulipo a me kekahi mau mele e ae, penei!

Hanao o Kio, ikeia o Haumea

Ikea o Haumea, he pi—alulu

Hookahi no, he lehu ka inoa

Lehua ka lani, menehune na iko, na lau

I ko kakou hooa ana mai ia ia Kio, oia ka wa i ikeia ae ai o Haumea, oia no nei wahine e "pio-lani" nei i kana mau keiki a me na moopuna, he mea pono i ka mea kakau moolelo ke hoakaka ae ma keia wahi no na keiki e ae a Wakea me Papa a me kekahi mau wahine e ae, i laa o Kahiki-ku; o Kahiki-moe; Keapapanuu; Keapapalani; Hawaii, Maui; Kanaloa Ka hoolawe; Lanai; Molokai, Oahu; Kauai o Kamawaela alani; Niihau; Lehua a me Kaula. Pela hoi me Kuka uakahi; Kaonohiua a me Kealewalewa.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 28.

POAKOLU, JULAI 4 1906.

NA HELU APAU, 187

HE MOOLELO AUPUNI KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

E waiho kaha e ka mea heluhelu i ke kamailio ana no Keona ma; a e nana kaha ia Kamehameha.

Mahope koke iho no o ka haalele ana iho o Keaweheulu ma ia Kawaihae a holo aku no Kau, ua hoomakaukau iho la na kahuna o Kamehameha no na han ae pili ana i ka heiau o Paukohola. Ua hola hola ia ae ke kanawai o hoomahanahana heiau.

Aole nae i ku maoli ke kapu heiau ia wa; aka o ka maka o ke kanawai akua a me kanawai kahuna, ka moe mai la ia maluna o ke kanawai a kapu alii hoi

O ko Kamehameha kanawai' oia ka "Mamalaho" ke Kanawai e papa ana i ka hoopepe wale ia o na kanaka me ka hala ole. Aka, o keia kanawai nae o Kamehameha he kanawai kiwila wale no ia, ma ka kakou olelo ana ae o keia wa. Aka e pobaku ele ku wale ana no nae keia kanawai i ka ikaika, ka mana ame ka wela o ke kanawai akua oia au. Aole alii nui, a, alii kapu kiekie e a'e maluna o ke kapu akua. A'e no make.

Ua kuikahi like ka manao o na kahuna ku heiau o Paukohola me ko na 'lii apau o Keona ka puaa he'a e hei ia ai i ka lele; koe wale no o Kamehameha, aole oia i ae i keia manao e make kona hoahanau ma ia a no.

Ia Kamehameha e noho nei ma Kawaihae, ua ike oia i ka manao hunao o na kahuna ame na 'lii o kona alo alii, e make o Keona, kona hoahanau.

I kekahi la ae, oia hoi ka la wamua iho o ka hoea ana mai o ka huakai alii a hoea i Kawaihae, ua hele aku la o Holoae, ko Kamehameha kahuna poo imua o ua Paiea nei, a olelo aku la:

"Ua kokeke loa mai ka wa e hoomahanahana ai ke alii i ke kapu heiau. E i aku ka alana a hoea mai. A eia ka hoike a ko akua, a Ku o ka lehua mua ana nei, o kana lehua ia; a o ka lua o ka lehua, nau ia na ke alii. A ua ike oe e Kalani, ke moe nei ke kanawai o ko Akua i keia wa, a pela hoi ko'u kanawai ko ke kahuna.

Ia wa olelo mai o Kamehameha: "Ehia ka hoi mea aloha o kuu hoahanau. Eia ka, i kii aku nei na 'lii i kuu hoahanau e make oia i alana no kuu heiau."

Ua oleloia, ua uwe maoli, o Kamehameha i keia pilikia ana i ike ai no ka hoahanau; a ua pane mai no oia me ke uolea imua o Eooloae.

Aole no keia he hana a na makua o maua, he ku makaia maoli no. Aka, ua kauoha no nae au i na makuakane o ke alii, e malama pouo i kona ola a hoea mai oia imua o'o."

Aole nae o Kamehameha i ike, ua waihoia ka mea ke o Keona, ma ka hooholo wala ana o ka Aha o na 'lii ma ka lima o Keeaumoku Papaiahehe.

E HOOMAU IA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loua ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Aole loa i loaia i ka mea kakau he mau maawe moolelo (kaao) kahiko e pili ana no Hawaii, Maui a pela wale aku a hoea ia Kaula, koe wale no ke kahi mau mea i hoikeia maloko o ka Buke I o Ka Lahui Polunesia i kakaua ai e Hon. Aberahama Fernander. A ma ia wa hookahi no nae, he mana e ae no kekahi e pili ana i keia poe keiki i hoikeia 'ela elike me Molokai, Lanai, Kahoolawe, Molokini, Kana'i, Niha'u, Kaula ame Nihoa.

Aia ma ke mele kumuhonua a Kahakukamoana, kekahi o na kahuna nui kaulana loa o ka wa kahiko, i hoikeia mai ai o Kuluwaiea, ke kane o Hina-nui-a-lapa, ka wahine, hana'u mai o Molokai; a ua oleloa, he akua, he kahuna a he pualea no Nuumea. O Lanai hoi, he keiki hookama ia na kekahi alii mai Tahiti mai, nona ka inoa o Kahalakuwaiea.

O Kahoolawe hoi, oia ke keiki a Keaukaha'i, me kana wahine o Waiinuu, he wahine oia mai Holani mai. O Molokini hoi, oia ka iewe o Kahoolawe. O ke keiki hoi nona ka inoa o Oahu, e o uei i ka moku puni o Oahu nei, ua oleloia, he keiki ia na Ahukini-a-Lua me kana wahine o Laamealaakona, a he wahi keia keiki; a oia ke kumu i ku ai ke kapu wahi i na 'lii o Oahu nei; a no ko Oahu nei poe alii wale no ia mea he kapu wahi.

Ua oleloia, ua hoee mai o Ahukini-alaa, mai ka aina mai o ke "uamu" ame ke "Nawa." O Keuai hoi, he keiki oia na Laamealaakona me kana kane hou, oia o Laakapu, Na Wanala, he kanaka keia mai Polapola mai, me kana wahine o Hanalaa, loa mai o Niha'u, Kaula ame Nihoa.

O keia ae la kekahi mau hoike moolelo kahiko e pili ana i na keiki no lakou na inoa e kapala nei ma luna o na makupuni o keia Pae Aina. Aole no he kuikahi na manao o ka poe kahiko ma keia wahi. Aka; e aho nae, e paa keia mau mea ma keia moolelo i ole ai e nalowale i na hapauna Hawaii maoli o keia hoee aku.

LALO-I-MEHANI LALO-WAIA, LALO-HANA

Oiai, ua hoee mai la na hoike ana a ka moolelo hai-kupuna i ke keiki hope a Papa, a moopuna hope nohoi ana, me kekahi olelo ana, ame Wakea, he mea pono ke kamailioia na mea e pili ana ia Lalo-i-Mehani a i ole Lolo-i-Mehani, Lalo-Waia, Lalo-Hana ame kekahi mau inoa kahiko e ae.

I ka huli hou ana i hope, e loaia ana ma ka "Moolelo Hawaii" na olelo e like me keia.

Ka Na'i Aupuni

Na: Hawaii o Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 29.

POALINA, IULAI 6 1906.

NA HELU APAU, 188

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

A e hoomaopopo oe, e mea heluhelu, o keia no ke alii pu'e mau ia Kamehameha e make o Keoua.

Ua maopopo ae ia ia kaula, e mea heluhelu, na mea apau e pili ana ia Kamehameha, kona poe kahuna ame na 'i'i i kona alo; a no-laila, e huli ka kaula kamailio ana i keia wa no Keoua ma e au mai ia i ke kai.

Ua holo mai la o Keoua ma a hōea i Honomalino, ia wahi i kau mai ai na poe o Keoua i hooumaia niai ai mauka, maluna o na waa; alaila, holo mai ia lakou a hōea i Kāwaloa; kahi a Keaweheulu i hookipa ai i ka Moi o Kau ame kona poe kanaka. Mai Kāwaloa mai, holo mai ia lakou a hōea i Kailua, a mai laila mai, holo mai lakou a hōea i Luahinewai ma Kekaha.

I keia wahi auu iho la o Keoua, a hoomaemae iho la iaia iho a pau a maikai; me he mea ia, e hoomakaukau ana no oia iaia iho no ka halawai ana 'ku me kona hoohanau me Kamehameha; a i ole, no ka halawai ana paha me ka make "kim-po" e ulia mai ana maluna ona.

Oia i o Keoua mai i holo niai ai mai Kau mai, ua elua a ekolu paha manawa a Kaieiea i koi aku ai ia Keoua, e pepehi ia Keaweheulu ame Kamanawa; a e hoi lakou i Kau; aka, ua hoole mau aku o Keoua i keia koi a kona pukaua.

I ka pau ana ae o ka "hi'u-wai" ana a ke Alii Moi, Keoua Kua-ahuala; ua koi hou o Kaieiea i ke alii, e pepehi ia Keaweheulu ame Kamanawa a make. 'Aole nae he' maluu mai o Keoua. Alaila, pane aku o Kaieiea imua o Keoua:

"Ina oe e paakiki ana e ike i ko hoohanau; e aho mauka kaula o ka aina. Ina he pono ole mai o mua, ua ku no na wawae i ka honua. Aohē pilikia."

Eia nae, aohē hoolohe mai o ke Alii. Paakiki no kona imanao, e holo no i Kawaihāe. Aka, i keia wahi nae i ikeia ai kekahi hana kupaihana a kamaheo loa a Keoua i hana ai; a he hana hoi ia au, e mea heluhelu, e olelo iho ai; e kala wale no ka, o Keoua i ike ai i kona make.

A penei ia hana a Keoua. Mamua o ko lakou haalele ana iho ia Kekaha, ua wae e ae ia oia i kekahi poe pili pono iaia i poe "moepuu" nona. O ia poe kana i hookau iluna o kona waa-pono iho; a o ke koena aku o kona poe kanaka, kau aku ia lakou maluna o ka waa o Pauli Kāleioiuku, ke keiki a Kamehameha me Kamekapa-iei (w). Ua olelo o S. M. Kamakau, a ua uhai pololei aku hoi o Aberahama Fornander ia mau olelo a Mr. Kamakau; o ke kumu o Keoua i hookau ai i ka poe ona i lilo ole i poe moepuu nona, maluna o ka waa o Pauli Kāleioiuku, no ko Keoua hoomaopopo ana, e hoopakeleia ana no ko Kāleioiuku ola; a nana hoi a pakele ana, ola hoi nei poe kanaka ona (Keoua).

Ua olelo o L. S. Peleioholani, aole i holo mai o Kāleioiuku, me Keoua Peeale ame Kaieiea maluna o ka waa mai Kekaha mai; aka, ua hele mai ia lakou mauka mai o ka aina.

O ke kapa ahu-mann o ua Moi nei o Kau ame kekahi mau pono alii e ae ona, ua kau aku la oia ia mau mea maluna o ka waa o Keaweheulu. A i ka pau pono ana o nei mau hooponopono ana a Keoua, ua kau mai la oia no luna o kona waa. Kau mai la nohoi kona alii paa kahili, o Uhai kona inoa; a pela kona kanaka paa ipu "kakele" (ipu-kaha). O ka nui o na hoe waa o kona mau waa kaulua, he iwakalaukumamaha lakou.

Holo mai la lakou a waho ae o Puako, ia wa i olelo aku ai o Uhai, ke alii paa kahili o Keoua, i ua 'i'i nei ana: "E Kalani-e! Kauluwela ke ene o Kāleioiuku." A nūnū mai la hoi o Keoua: "Heha?" Pane hou aku o Uhai: "Kauluwela ka uka o Kaulua."

Ia wa i nana pono mai ai o Keoua i Kawaihāe, a ike mai la oia i ke ku aku a ka heiau o Puukohola. He pu mai la nohoi oia i ka piha o uka o ka aina i na kanaka. Ua hele ia o ka heiau o na kanaka a paapili ke kaha one. Ike mai la no ia i na waa kaula e luna ana i ke kai. E mūia ana, o ia no oe o ka naho manini, ia wa huli ae la oia (Keoua) a olelo aku ia ia Keaweheulu:

"Ei Ino o uka; ke lele mi mai la ke aol!"

Pane aku la hoi o Keaweheulu: "Nawai hoi ka inoa o ka la malie!"

A pane hou mai no o Keoua: "Ino o uka ke auhee nei ke aol!" O ka hoole nohoi ka Keaweheulu: "Aohē ino!"

E HOOMAU IA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehā'ikano.

"Aia ma Lolo-waia (Lalo-waia) o Lailai ame Keliwāhilani; o Kahiko me Kupulanakebau, o Kamawaeluani, ko laua wahi i noho ai, o Lolo-i-Mehani kahi i noho ai o Waka me Papa (oia nohoi o Haumea) Aole nae he wahi o Hawaii nei i kapaia ma keia mau inoa.

O ka Davida Malo hoike no keia maloko o kana Buke Moolelo Hawaii (i kakaulimaia) a i unuhiia ai e Dr.) N. B. Emekona ma ka Olelo Beritania, a oia ka Buke ma ka inoa *Hawaii Antiquities* ke olelo nei no o Davida Malo, aohē mau wahi o Hawaii nei i ikeia ma ka inoa Lalowaia, Kamawaeluani ame Lolo-i-Mehani.

Olelo hoi o Aberahama Fornander, ma ka aoao 172 o kana Buke I. *The Polynesian Race*, o kahi i oleloia, o Lolo-i-Mehani, ua pili no ia ia Gi-lolo, a i ole, Ji-lolo Dji-lolo, o i-lolo paha, ma na Paeaina o Moluca, na Paeaina hoi mawaena o Gini Hou (New Guinea), ma ka hikina, a me ka mokupuni o Celebes, ma ke komobana.

Ke kuhikuhi nei keia mau hoike apau, aole o Wakea ma no Hawaii nei, aka, no kahi e mai lakou. O ke kumu nui hookahi wale no i manao ai keia poe kakau moolelo Hawaii pela, oia no ka loaa ole ana o kela mau inoa, a i ole, o na inoa ano like paha me ia ma kekahi mau wahi o Hawaii nei.

Pehoa la, i na e loaa ae ana keia mau inoa ae la a o na mea ano like paha me ia mau inoa ma Hawaii nei, mamu' o na hoike ana a na mele ko'i-honua a me na mea i hoikeia ae, aole anei he kuteana koikoi like ma ko ka lahui oia waa, ka olelo ana, no Hawaii nei no o Lolo-waia, o Kahiko ma, a me Wakea ma, oia i, ua loaa no ia mau inoa ma Hawaii.

Ma keia mabele, aole e kamailio ana ka mea kakau no Lalowaia, kahi i oleloia ai o kahi i noho ai o Lailai ame Keliwāhilani kana kane' aka, e kamailio ana ka mea kakau no Kamawaeluani, kahi i noho ai o Kahiko, ame Kupulanakebau; a pela hoi me Lolo-i-Mehani, kahi i noho ai o Wakea ame Papa (Haumea).

O Kamawaeluani, e olelo nei oia kahi i noho ai o Kahiko a me Kupulanakebau kans wahine, oia no ka Mokupuni o Kauai. O Kamawaeluani ka inoa kahiko oia Mokupuni. Ua kakooia keia manao o makou e ke "Mele Ko'i-honua o Wakea Kahiko kolu a-mea" i hoike imua ia. Oia keia mau lalani mele:

Naku Papa i ka moku o Kauai

Hanau Kamawaeluani he moku.

E Hoomau ia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii 'e Hooponopono ia Hawaii.

BUKŪ II, HELU 30.

PŌONO, IULAI 7 1906,

NA HELU APAU, 188

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Oia holo ko lakou nei a kokoke i ke awa pae malalo pono mai o ka heiau o "Mailekini," oia ka wa i momoku aku ai na waa o Keeaumoku a hoopuni ae la i ka waa o Keoua. Paeia mai la ka waa o Keaweheulu a kaawale i kahi e. Ia wa i ku ae ai o Keoua Kuaahu-ula iluna, a kahea aku la oia ia Kamehameha, oia i e ku mai ana mauka ma kaha-one.

"Eia au la!"

Ia wa pane mai la o Kamehameha: "Hele mai e ike ia kama iho!"

Ua lohe ae la o Keeaumoku Papaiiahehe (Papaiiahahi) i keia leo kahea o Kamehameha, e hele aku o Keoua e ike laua ia laua iho; a he leo hoi ia no ke ola. A ma ka wa a Keoua e hoimakaukan ana e lele aku i uka no ka halawai ana me Kamehameha, o ka wa ia a Keeaumoku i pahu aku ai la Keoua i ka ihe; a o ka iho makawalu mai la no ia o na ihe a na kanaka malalo o Keeaumoku maluna o na kanaka o luna o ko Keoua waa. Iloko o ka wa pokole loa, na pane iho la i ka luku ia na kanaka o Keoua, a koe hookahi, oia o Kuakalo. He Pahu keia no ka Papa Kahuna o Nahulu. O keia ke kanaka i pae maalahi aku i uka o ka aina, a pakele hoi ia, aole, oia i make. I ko Kuakaleha pae ana i uka, ua holo pololei aku ia oia a komo iloko o ka hale o Kekuaipoiwa Liliha.

I ka wa i ku ai o Keoua i ka ihe a Keeaumoku, a makawalu mai ai na ihe e ae a kona poe kanaka maluna o ko Keoua Kuaahuula poe kanaka, ua hoao o Kamehameha e komo mai iloko o ke aluka e pepehi nei ia Keoua ma; aka, ua akeakeia ae oia e na kahuna ame na 'Iii, a ua paa hoi oia malalo o ke kanawai kapu heiau ame ke kanawai kapu kahuna; ua hiki ole iaia ke kuka ae i ke kanawai "Mamaiaho" ia wa, oia aole i hemo ke kapu akua ia wa.

Oia o Kamehameha e hakoko ana me ka poe e kaohi aku ana iaia, o ia ka wa a Holoae ame Pine (w) i ku aku ai imua ona a olelo aku la:

"E Kalani e! O ka lehua ma na ko akua ia; i manalo ka nalo au i kukulu iho nei. A o na lehua apau mahope aku o keia, mau ia e ke alii. O ko lakou hoomalua ana ae i ka hale o ko akua a pau; nohe lauwilli hou i koe.

Na keia mau olelo a Holoae ame Pine i hoakakuu aku i na noo noo nuku'e olapa ana iloko o na Paiea nei.

He mea oiaio hoi, mamuli o keia make ana o Keoua Kuaahuula ia Keeaumoku Papaiiahehe, elike me na mea i hoike a i hoakakuu ae la, ua hiki ole i ka mea kakau ke hookuhahi aku i kona manao me ko kekahi poe kakau moolelo e ae no ka mea e pili ana ia Kamehameha, ua make o Keoua mamuli o ka Kamehameha kauoha; a i ole, mamuli paha o ko Kamehameha makemake.

Ano, e hoomau aku kua i ka nana au a i ke koena aku o keia mahele.

Ma keia wa i lukuia ai o Keoua ame kona poe kanaka e Keeaumoku Papaiiahehe ame kona poe kanaka, ua pakele kekahi kahuna, o Kuakaleha kona inoa, a he kahuna oia no ka mookahuna Kanalu, a ua olelo kekahi poe, po ka mookahuna ia o Nahulu. Ua au keia kanaka mai kai aku nei a pae i uka o ka aina, a holo oia a komo iloko o ka hale o Kekuaipoiwa. I kona komo ana iloko o keia hale, ua hapai ae la oia i ka ahu moena, owili iho la iaia a pau. O kona wahi ia o ka moe ana a hiki i ke kukaia ana o ke Kanawai Mamaiaho.

E HOAO A IA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakauka e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Aole i hanau kino kanaka mai o Papa i ka Mokupuni o Kauai, oia o Kamawaeluani; aka, ke hoike nei ke mele, he mokupuni kahi o loko o ka Paemoku o Hawaii nei i keia wa i kapaia o Kamawaeluani, oia no hoi o Kauai; a oia kahi a Rev Pokuea a me Mr. D Malo e olelo nei, ma ka laua mau buke moolelo, oia kahi i noho ai o Kahiko (k) a me Kupulanakehan (w) na makua o Wakea a me Lihaula.

E ninau ae ka mea kakau. O hea hoi o na Paemoku o ka hema aku nei, kahi i kapaia o Kamawaeluani? Ina o Kamawaeluani, oia kahi i noho ai o Kahiko a me Kupulanakehan, kana wahi, a o ua wahi la' o ka Mokupuni no ia o Kauai ae nei, a malaila laua i hanau mai ai ia Wakea a me Lihaula (a me Makulukulalani); a no ka loaa ole ana he inoa Lolo, a i ole, Lolo-i-Mehani, ma Hawaii Paeaina nei, a loaa aku ia he inoa ano like me ia ma na Paeaina Moluccas, oia hoi o Gi-lolo, a pela aku, i hoikeia ae nei, nolaila, e hiki ai ke olelo ae, e like me ka Aberhama Fernandez, o Gi-lolo ma ka Paeaina Moluccas, oia ko Wakea a me ko Haumea (Papa) wahi i noho ai?

He hanau ana ka na makua ia Wakea i Kauai ae nei, oia hoi o Kamawaeluani; a o ka nobo ana o ua Wakea nei ma Gi-lolo o ka Paeaina Moluccas, he mau tausani mile ka mamao mai Kauai aku, kona aina hanau. O ke kumu o keia kuhikuhi ana pela, no ka loaa ana he inoa Lolo, a i ole, Lolo-i-Mehani ma Hawaii nei.

Eia ma ka Mokupuni o Oahu nei, malalo koke ae nei no o Waianae, he wahi aua nana ka inoa o Ohiki-Lolo.

Ke olelo nei o Bev S E Bishop (Bihopa) ma kana Hoike Huli Honua [Geology] i hoopakaia ma ka Alemanaka Hawaii a Mr T G Thram (Keramu) o ka makahi 1901, o ka Mokupuni o Oahu nei, he elua ia mau mokupuni kaokoa i kinohi; oia hoi, ma kona hoomaopopo ana, he mokupuni kaokoa no o Waianae ma,—e hele ana kona mokuna hikina ma ka lalani mauna e moe nei mai kai aku nei o Pookua a hoia i Kaala [e hoia paha i ka La'e o Kaena].

O ka lua o na mokupuni, oia keia mai ka huli mai o ka Lae o Makapu a hoia i Kahuku, oia no hoi ka lalani mauna o Koolau ae nei. Ua olelo ae no hoi oia [Bihopa] o ka mokupuni o "Waianae," oia ka mokupuni oi aku o ke kahiko maua o ka mokupuni ma ka huli hikina nei. Ua olelo ae o Dr Bishop, o ka mokupuni hikina, o "Koolau" mokupuni ia; a o ka mokupuni komohana, oia o "Waianae," mokupuni

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HEI'U 31.

POAKAHI, IULAI 9 1906.

NA HEI'U APAU, 180

HE MOOLELO NO КАМЕРАМЕРА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

E HOOMAU IA AKU ANA.

Mihope koke iho no o keia make ana o Keoua, ame kona poe ia Keeaumoku Papeaiahehe, hooa mai la ka waa o Pauli Kaoleioku. A oia ka wa a Holoae i olelo aku ai ia Kamehameha, e kukala ae i ke kanawai "Mangalahoa" ona, oia ua noa ae la no ko Kuka'ilimoku kanawai i ka lehua nua, oia hoi o Keoua. Ua kukala aku la o Kamehameha i kona kanawai, a pela i pakele ai o Pauli Kaoleioku mai ka make mai.

Ma keia wahi, he mea pono i ka mea kakau moolelo ke hoike aku i ke'ahi mau mahelohelo moolelo i pili i keia make ana o Keoua ame ka pakele ana o Kaoleioku, elike me na hoike a ke kahi poe kakau moolelo e ae; i ole ai ke kapaa ana o ka mea kakau ia mau mahela nui'oloku aku o keia moolelo, i mea nuna e kapaia ai he ewaews a kaulike ole hoi i kona kakau ana i nei moolelo.

Ua oleloia, ma ka wa i pepelaha ai o Keoua, na nonoi aku la o Keliimaikai, ka muli pokii pono o Kamehameha, i ua Patea nei e hoopakele ia o Keoua; aka, ua lilo nae ia leo nonoi ona i mea oie.

A ma ka wa hoi i hooa mai ai ka waa o Kaoleioku mahope iho o ka waa i make iho ai o Keoua, ua koi hoopakiki aku la o Keliimaikai i ke kaula ana, ia Kamehameha, ma ka olelo ana 'ku:

"Ua make ia oe ka'u Hauai; a o ka wa-hoi keia e make ai kau ia'u." A ua pane-mai hoi o Kamehameha i ua pokii kaikaina nei ona:

"Aole ia e make; oia i ke keiki ia o ko'u mau la heu ole."

A kauoha ae la o Kamehameha ia Kalaimama-hu e kukala aku o hooki i ka luku ana.

Ina e nana ia ka oiaio o keia moolelo iloko o na kapu akua me kapu kahuna i hoakaka a i hoikeia ae nei, he mea maopopo loa, ua hiki ole no ia Kamehameha ke hoooko i ke noi a kona pokii kaikaina i nonoi mai ai iaia e hoola ae ia Keoua, oia ua paa o Kamehameha malalo o na kanawai no ka hoomanahana ana i ka heian o Puukohola.

O kona kapaa ana i keia kanawai, oia kona hoolilo me'oli ana iaia iho i moopu no na kanawai la. A ua ike ma'oli ia ko Kamehameha hooa ana e hoopakele i ke ole o Keoua, e like no me ka ka mea kakau i hoike nua ae nei. A ma'ia paha, ua ala mai ia mau hooa ana a Kamehameha e hoopakele ia Keoua, mamuli o ke kakoo ana mai o kona muli pokii iaia ma ia mana.

A ma ka wa hoi i koi aku ai o Keliimaikai ia Kamehameha e pepelaha Kaleioku; ua hoole mai o Kamehameha. He hoole pololoi no keia a Kamehameha, oia ua w'o aku ke kahuna o Holoae iaia, a pela hoi me ke kaula-wahine o Pibe; o ka lehua mea oia o Keoua, na ke akua ia, na Kuka'ilimoku; aka, o na lehua apau ma hope aku, elike me Kaoleioku ame kona mau hooa i hooa mai ai maluna o ka waa, ua noa ia mau lehua kanaka no Kamehameha.

Nolaila, ma ke ku ana o ke Kanawai 'aupuni o ko Kamehameha na hohona ai moku ana, ua hoola ia mai la ia kanawai e nobo hoomalu a nobo mana hou aku maluna o ka aina ame ka labui kanaka.

O keia kanawai Mamalahoa o Kamehameha, oia ka "puuhonua" hookahi o ke aupuni Kivira o Kamehameha, ua lilo na "Puuhonua" lebuluhu o na ma'awa mamua aku i mau mea ole oia.

E HOOMAU IA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaha e J. M. Poejoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihī—Ka Loa a ke Akua Ulu o Kameha'ikaha.

O ka mokupuni "Koolau," wahi a Bihopa, he mokupuni hou mai ia [Younger island] O ka mokupuni "Waianae," wahi no a Bihopa, he aneane poepoe ia, a e moe ana kona ana waena'ioa mai ka akauhikina a ka hema-komohana; a he 25 mile kona loa, a he 16 mile ka laula.

Nolaila, ua lilo kela palahalaha me na oawa e moe la mai Ewa aku nei a hooa i Waialua, he hooka ina i keia wa no ka mokupuni elua o Oahu nei—ko ka hikina a me ko ke komohana, oia nae i ka wa kahiko loa, he moana-kai wale no ma ia wahi, a o ke kai hoi ia nana i hookaawale na mokupuni elua.

E like me ka mea i hoikeia ae nei, aia malalo ae nei o Waianae, he wahi aina i kapaia o Ohiki-Lolo. Aole anei o ka inoa kahiko loa keia oia mokupuni; a o kahi no hoi ia i uoho ai o Papa a me Wakea; a mai laila mai, hoi mai laua a noho mauka ae nei o Kalihī a hooa i Waolani?

Aia ma ke Mele Korbonua i kapaia o "Uliuli wahine o Nuumealani" i ikeia ai ko Papa (Haumea) haalele ana i ka "honpo" oia hoi ka aina i pili uma uma, a i pili poli ai oia me kana kane o Wekea.

O ua aina la, oia no Ohiki-Lolo i hoikeia ae nei A ua hoike nobo kela mele i ko Papa kau ana i ka "moku o Ahu-a-Lua," oia hoi, ka mokupuni hikina o Oahu nei, a noho i Wawau (oia nobo o Wa-wao).

O keia Wawao e oleloia nei ma ke mele, a i ole, o Wawau paha, ma ka mana o ka mea kakau, oia no o Waolani ae nei. O Waolani, oia ka "wao" i nohoia e na lani alii mai ka wa mai o Wakea a me Papa.

Nolaila, ina ua loa ke kuleana koho wale i ka mea kakau moolelo, oia Abernhamo Fomander, e olelo ae a e hoike ae hoi maloko o kana buke moolelo "ka Lahai Polunesia;" o "Lolo-i-Mehani," kahi a Wakea a me Papa i noho ai, aia ia wahi ma na Paemoku "Moluccas;" mamuli hoi o ke kumu, ua loa kela inoa Gilolo ma kekahi o na mokupuni o ia Paemoku; nokeaha hoi e hiki ole ai ia Hawaii o keia au e nee nei, ke olelo ae, o Lolo-i-Mehani e oleloia nei, kahi i noho ai o Wakea a me Papa, oia no o Ohiki-Lolo ma Waianae (Oahu) ae nei? Aole anei e hiki ke olelo ae; o ka inoa o kela mokupuni komohana o S E Bihopa e olelo nei, oia no o Ohiki-lolo, a i ole, o Gilolo, Jilolo, a o Djilolo paha, ma ka olelo o na Paemoku o Moluca? Aole anei e hiki ia kakoo o Hawaii nei, ke ole ae, o Gilolo o na Paemoku o Moluca, no Hawaii aku nei ia inoa, mai ka inoa Ohiki-lolo aku e hea ia nei ma kekahi aina ma Waianae (Oahu)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 32.

POALJA, IULAI 10 1906,

NA HELU APAU, 181

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aole loa i ikeia ma ka moolelo o Kamehameha mai ia wa mai, ua kukulu oia be mau puuhonua; a i ole, ua kukala paha oia e lilo kekahi mau wahi o loko o toina mau kalana aina i mau puuhonua e pakele ai na pio a o ka poe paha e ubai loloa ia ana e make. Ua hoihoi o Kamehameha i keia kulana hoola a hoopakele kanaka iloko o ke Kauawai "Ma-malahoa"—"E hele ka Elemenakule, ka Luabine a me ke Keiki, a moe i ke ala me ka hoop'a ole ia."

Eia nae, ua moe keia kahawai aupuni Kivila o Kamehameha ma ka wa i lilo ai ka hooponopono' ana o' ka mana aupuni iloko o ka Papa Kahuna e ku ana ma o ka lakou oihana kapu ibihibi, no ka hoolaa ana i ka heiau o Puukohola.

E hoomaanaia, i keia wa a mamua aku nohoi, e hooma-ka ana mai ke au kahiko mai o na'lii aimoku, he kulana hooponopono Aupuni ko lakou ma ke ano Teokaratia. Oia hoi, be aupuni, malalo o ka mana hooponoponup pololei ma i ke Akua mai. A ma ia ana, ua lilo ka oihana kahuna i wabolelo no ke Akua, i loa mai ai kana mau hoike ana no na mea e pono ai ke Aupuni Kivila.

O keia maoli ke ano o' ka noho ana o na aupuni alii o ia mau la.

I ka make ana o Keoua, ua laweia aku la kona heana e kauia aku la i ka lele maloko o ka heiau o Puukohola, a malaila i mohaiia aku ai ia heana ia Kukuilimoku, ke Akua NA'I AUPUNI o Kamehameha. Ma keia wahi i pania ai ka moolelo o kekahi alii aimoku kaalana loa o Hawaii nei.

Ua oleloia o ka inoa o ka Keoua wahine, oia o Hiiaka. He inoa paha keia no Hiiakaikapoliopole, ka mea nona ka moolelo e puka nei maloko o keia Nupepa? Aole nae maopopo ia mea.

Ma ka wa e hii ia ana o ka heana o Keoua ma ka heiau o Puukohola; a ua paa iho la hoi ke Kauawai "Ma-malahoa" o Kamehameha maluna o ka aina, ia wa i puka mai ai o Kuakabela, ke kahuna mui loko mai o ka hale o Kekuapoiwa, a hele aku la i kahi e hiiia ana ke kino make o kana hanai, a uwe helu ae la oia penei:

Kuu haku i ka ua Ha-a-o—e

Auwe!

Ke lele ae ia mauka o Auau-le-le—e

Auwe!

Lele no ka na, lele pu no me ka maka-ni-e

Auwe!

E lele poo ana ka wai a ka-ha-e

Auwe!

Kuu haku i ka wai nauke poo o Waiohinu—e

Alo-ha- Au-we-e

Au-we, kuu haku-e

He-e-e-e - A-lo-ha.

He mea miamina nui, ka loa ole ana o keia kanikau a Kuakabela i uwe helu ai no ka make ana o kana hanai. Ua oleloia; o kekahi kanikau walohia loa keia i ikeia mawaena o na mele uwe helu kumakepa a ka poe kahiko. O ka loa o na mele kanikau walohia i ikeia ma ia au, oia ke kanikau a Kekuapoiwa (w) i haku ai no Kabahana.

E Hoomanu ia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaura e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI,

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

A mamua o ko kaa hele loa ana 'ku imua e ka mekamaka heluhelu, ma kekahi mau mabele e ae o keia moolelo, eia iho kela mele "koihonua" a ka mea kakau i hoike ae nei.

O Uliuli wahine ia no Nuumealani

O Mahani Nuu wanoana o Kuaihelani i Piihili

Liholiho eleele panopano lani ele

Kamehanalani o Kamehaikana

O Kamehaikana akua o Kauakahi

Akua wahine o Kuahewa ke akua

I ke oki nuu, i ke oki jani o Haaluli

Haalele i ka houpo, huhu i li panafua

Kau i ka moku o Lea o Ahu a Lua noho i Wawae

Wahine akua a Wakea

O Haumea wahine o uka o Kalihii

Noho i Kalihii hele i kai

Komo i ka ulu, he ulu ia

Loaa ia kino hou ona, he ulu

O ke kino ulu, o ka pahu ulu, o lau ulu ia nei

O ka lala ulu o Kamehaikana

O Kamehaikana ia o ko inoa ulu a lau ulu

He lau ke kino o ia wahine o Haumea

O Haumea nui a ke siw'wa

I aiw'wa no Haumea i ka noho

Nouoho i ua moopuna

I ka momoe i na keiki

Moe moopuna kuaama aku ilaila

Moe moopuna kuaono mai ia nei

Moe moopuna kuahiku aku ilaila

Moe moopuna kuawalu mai ia nei

Moe moopuna kuaiwa aku ilaila

Moe moopuna kuaumi mai ia nei

Moe keiki ia Kauakahi o Kuaimehani ka wahine

Moe moopuna ia Kauahulihonua

O Hulihonua ka wahine

Moe moopuna ia Haloa o Hinamanoulua'e ka

wahine

Moe moopuna ia Waia o Huhune ka wahine

Moe moopuna ia Einalalo o Haunuu ka wahine

Moe moopuna ia Nanakahili o Haulani ka wahine

Moe moopuna ia Wailoa o Hikapuanaiea ka wa-

hine

Hauuu o Kio ikeia o Haumea

Ikea o Haumea he pi-aaualu

Hookahi no he lehu ka inoa

Luhua ka lani monehune na liko na lau

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HFLU 33.

POAKOLO, IULAI 11 1906.

NA HELU APAU, 182

HE MOOLELO NO КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Malia paha, eia no ka pau pono loa o keia mele i kekahi poe kahiko e noho mai nei; nolaila, he mea pono i ka poe i paa i a mele nei ke hoouna mai i ka mea kakau o keia moolelo.

O ka wa i make ai o Keoua Kuahuila he nui no ka like ole o ua manao o ka poe kakau moolelo ma keia mahahele Manao o Davida Malo, ua make o Keoua mamua aku o ka hooukaia ana o ke kama o "Kepuwahaulana." Olelo hoi o Dibela, ma kana moolelo Hawaii, ua make oia (Keoua) mahope iho o kela ikeia ana o ka luaipele kamahao o Kilau-ea i lukua ai na kua o na o Keoua. A oia paha ka hapa hope o ka M H 1791, a i ole o ka hoomaka ana o ka M H 1792. Olelo hoi o Jarvis, ua make o Keoua ma ka M H 1793. A olelo o S M Kamakau, ua make o Keoua mahope iho o ka paa ana o ka heian o Parkohola, a oia ka hapa hope o ka M H 1791. Ua hoike o Aberabama Fornander, ua make o Keoua i ka hapa hope o ka M H 1791.

I ka make ana o Keoua Kuahuila, a liuliu wale mahope mai, ua hoomakaukau iho la o Kamehameha e kaahela poai puni ia Hawaii no ka hoolaupai ana i ka aina. Nolaila hookoako a hooluulu mai la o Kamehameha i kona poe alii a pau imua o kona alo. A i ka skoako ana mai o na'ii imua o ua Paiea nei, ua hoike aku la oia i kana manao imua o lakou, penei:

"E na'ii o ka aina! E lohe oukou i ko'u leo a me ko'u manao; a oia keia, ua make ko'u mau hoohanau elua, na keiki pono i Kalaniopuu; a eia ka aina apau o ka moku o Hawaii nei malalo o'u. A, ua manao au e taapuni kakou a pau ia Hawaii nei no ka mana pono ana i ka noho'na o na kanaka.

Nolaila, ke ui a ke ninau aku nei au i ko oukou manao Pehea la keia manao o ke alii i hoike aku la imua o oukou; a oia i nohoi, ua manao au ahe paha he makaha ai aupuni a he namu ai alii i koe o ka aina?

I keia wa i ku aku ae ai o Keaweheulu i luna, a pane mai ia imua o Kamehameha a me na 'lii apau e noho ana iloko a ka Aha Ula.

Aheha oe, e ke Alii. E hui aku au i ko'u manao ia oe, a e lohe oe a me na 'lii a pau e noho nei i ko'u manao. No kaun olelo, e ke alii no ko kakou hele e hoolaupai i ka aina o Hawaii nei; ke ae aku nei au ia manao. A no kaun hoohuoi ana mai nei hoi, no ia mea he makaha ai aupuni a he namu ai alii; a o kekahi ano oia manao ou, e ke alii, ahe ou manao he kipi kekahi o loko nei o ka aina, ke hoike aku nei au imua ou a me na 'lii apau e noho nei. Eia iho no ke kipi, e noho nei mawaena o kakou. O ua kipi la, i hoike ae no au imua o kakou a pau, oia no ko hoohanau, e ke alii, oia hoi o Keaweheulikaona. O keia ke kipi la a'u i hoike aku la. A eia iho no iwaena o na 'lii i na' pu ai me oe i ka aina.

I ka lohe ana o Kamehameha i nei mau olelo a Keaweheulu, ua kuloni iho la kona-poo ilalo, a liuliu; huli ae la ia a nana malie ae la kona mau maka i na 'lii apau. Mahope huli aku la ia a nana pono aku ia Keaweheulu, a hoopuka aku la oia i na huaolelo me ke kua.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehikana.

Eia ma Hawaii nei, ma ka Mokupuni nae o Kauai he mau "Lolo," e like me Lolo-mauna (?), Lolo-i-Hanaimaa a me Lolo-Mehailani. Ua hai mai kekahi kamaaina kahiko o ka Mokupuni o Kauai no na mea e pili ana i na inoa Lolo-i-Hanaimaa a me Lolo-Mehailani, penei:

O Lolo-i-Hanaimaa, he wahi-piina ia aia ma Wahiawa. O Lolo-Mehailani, he ko'a i'a ia na ko Wahiawa mau kini i ka wa kahiko. A o kahi i hanau ai o Kamawaelulani, ke ikeiki a Wakea me Papa, ma Ahulua no ia, mawaho aku o Lolo-Mehailani.

Aole anei o ka inoa Lolo-i-Mehani e oleloia nei e ka Davida Malo ma mau moolelo Hawaii. he mau inoa i loa ole ma Hawaii nei, oia no o Lolo-Mehailani i hoikeia la? E hoopaa i ka inoa Lolo, e ku oia pela; alaila, e lawe ae i ka inoa Mehailani, e ukali ana ia Lolo, a kapae ae i na huapalapala "la"; mailoko aku o Mehailani, e loa ana o Mehani; a i ka hooholo loa ana i keia inoa i hoopokoleia, loa o Lolo-Mehani, a i ole, Lolo-i-Mehani. Ke olelo nei makou, o Lolo(i)-Mehani, he inoa ia i hoopokoleia no loko mai o Lolo-Mehailani, a he inoa oiwi, kupa, a kamaaina no ia no Hawaii nei.

O ka inoa Lolo, a i ole, Ololo, a i ole, Oloolo, he inoa kupuna ia no keia lahuikanaka. He hoohanau oia no Paliku, ke kupuna i loa mai ai o Papa, oia hoi o Haumea, wahine a Wakea. O Lolo, oia hoi o Ololo, oia ke kupuna i loa mai ai o Wakea, ma o Kahiko-luamea la, i noho sku ia Kupulanakehau (w).

Ka inoa Mehani—O ke ano o ka huaolelo Mehani ma ka olelo Tahiti, he "lao po." A penei ka Aberahama Fornander hoakaka no keia moolelo;

"Ma Raiatea, ma ka Paeeina o Tahiti, aia he mauna i kapaia o Mehani, oia kahi i oleloia, o kahi ia e hele aku ai na uhane o ka poe make. * * * O ke ano o keia huaolelo ma ka Olelo Amblaw he 'ulaula.' Ua ano like no keia me ka huaolelo la-hanin ma ka Olelo Ceram, oia hoi he 'ulaula'"

He Ninau—Aole anei o ka inoa Lahaina ma Maui, he kani ano like no hoi me ka huaolelo la-hanin ma ka Olelo Ceram, i hoikeia ae la? Alaila, he 'ulaula anei ke ano o ka huaolelo Lahaina? Me ka uana ole ana i na hoakaka i hoikeia ae nei no ka mea e pili ana ia Lolo-Mehailani, e olelo ae makou ma keia wahi, o ka inoa Mehani, ua ikeia no ia e ko Hawaii Hawaii nei poe kahiko.

E Hoomau ia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 34.

POAHA, IULAI 12, 1906.

NA HELU APAU, 183

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Auhea oe, e kuu makua 'Iii. O kou hoopuka ana mai la i ka inoa o kekahi hoohanuu o'e; a koe hoi kou hoike ana ma i na inoa o kahi mau alii iwaena o lakou 'hei e honoho mai nei.

O kau hoike ana mai nei i hookahi wale no inoa, a huna hoi oe i na inoa o kahi poe alii e ae; ua like loa kau hana ana, e kuu makua 'Iii, me ka hoopoe'a wale i ka inoa o ka mea hookahi i puka a-maka no nei, a po'ipo'i iho la hoi oe, e ke alii, i kahi mau inoa e ae, a kaholo wale mai nei no kaa olelo ana; eia iho no iwaena o na 'Iii i na'i pu si a ehe ka 'Iii me kana i nei mea he ana. Aole hoi oe i hai ae nei i ko lakou mau inoa i ka Aha Nui. Ma kua mana, aole ia he olelo pono e ka makua, o ka hookauihi wale ana'ku.

"Eia kou mana," wahi a Kamehameha i hoopau aku ai i kana olelo ana: E hele koke kakou i Kona i ka la wipo. A o ke ano o ka huakai hele, penei no ia, he huakai Akua: he huakai o'u.

O Kahoalii ke akua kaa makahiki. A ke haawi nei au i ka mana apau o ke ola a me ka make iaia. A nana poue i honoho a e wae i kona ilamuku. A o na lepa kapu ewalu, oia kona mau hoailona kapu. A o kona kapu, he kapu moe. O ke alii, a mau alii, a makaainana e moe ole ana ilalo i ke ka'i ana o Kahoalii, he kipi oia. A e uwalo ia ke kanawi, penei; E ka-pu-E-mo-e!

Mamua o ko Kamehameha haalele ana iho ia Kawaihae me kona alo alii a pau a nee aku no ka huakai poai moku ia Hawaii, ua honohono iho la oia he mau kumu kanawai liiia nana a me kona aupuni. A e paa ana keia mau kumu kanawai maluna o na'lii a me na makaainana.

O ka ilina no nae i ku ai keia mau kanawai ona, oia no ke Akua o Kahoalii, ke Akua kaa makahiki o na Paiea nei. O ke ano nui o keia mau kumu kanawai, oia keia:

1 Aole e make ke kanaka i hoopiiia mai ma ke ano lawehala imua o ke alii; aia wale no a noe'o pono ia kona hala imua o ke Akua, a e kukalaia ana hoi na mea a pau o ka aina, e hele mai e hoolohe pono i ka hookolokoloia ana o ua kanaka la.

2 E hoohiki maoli ia ana ka mea, a o ka poe paha na lakou ka hoopii imua o keia Akua mamuli o ka lawelaweia ana e ka papa kahuna.

3 He mea pono ke noho na kaula, na kilo, na kuhikuhipunone, na kahuna a me na kaksolelo e ku hailona no ka poe oiaio a me ka oiaio ole o na olelo a ka poe hoopii mai i ka hewa o kekahi kanaka.

4 E lilo keia poe a pau i papa nana ouli pono a ouli hewa no ka aina; a e hoikeia ka lakou olelo hoolo ma o ka pohaku a-la keekea a me ka pohaku a-la eleele. Ina, he ahewa ka olelo hoolo, alaila, e puhia ka mea lawe hala i ke ahi.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poeoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ke Moolelo o ko Wakea ma Noho ana na Kalii—Ke Looa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Aole anei o Mehalani i oleloia ae la, oia no o Mehalani, i ike nui ia ma na Mele Kohonua, ma ka inoa nei Mehalani, e pili ana ia Papa, e like me ke mele i kuhikuhia ae la? Aole anei o Mehalani, oia no o Mehalani i ikeia ma ka inoa o kela ko'u i'a o Kawai i hoikeia ae nei?

Ua hoike mai hoi o Abernethy Fernander ma ka soso 171 o kana Buke 1, *Ke Lahu'i Polunesia*, ma ka mana ana o kekahi poe paa moolelo kahiko o Hawaii nei, e Kana wai-lua-lani (o a o Kanawaeluani) oia ka inoa kahiko o ka Mokupuni o Kawai; a o Lalo-wai a hoi, oia kekahi inoa kahiko o ka Mokupuni o Oahu nei.

Aia ma kekahi palapala aina kahiko i palia ma ka M H 1840, e waiho nei ma ka waihona palapala o ka mea kakau, ua loaa ka inoa "Lalo Ororo." Ua like keia me ka inoa "Lalo o Lolo," a i ole, "Lalo Ololo." O keia inoa "Lalo Ororo" i hoikeia ma keia palapala aina ae la, oia ka inoa o kekahi wahi ma Puna, Hawaii, aeane 5 mile ma ka hikina hema aku o ka Lua o Pele.

Ke kuhikuhia nei ka mea kakau i keia mau hoike ae la i mau mea hoolohe mai, ua lehulehu loa na wahi o Hawaii nei i kapaia ma ka inoa Lolo, Ololo, a i ole, Oloolo; a ma ia ano e hiki ai ke oleloia, he inoa kamaaina no keia no Hawaii nei, mai kahiko loa mai.

Aia ma ka Mokupuni o Kawai, e like me ka mea i hoikeia ma ka helu i hala, loaa no keia inoa "Lolo" oia hoi, Lolo-i-Hana'ima ma Wainiha (a ua kono hewa ma kela helu i hala, ka inoa Wahiawa)-Lolo-Mehalani, aia no ma ia wahi (Wainiha) a o Lolo-mauna no hoi.

Aia ma kekahi o na kau a Hiiaka, oia hoi o "Kunihikaena, holo ana i ka malie," e loaa ai ka inoa Ohiki-Lolo. Penei kekahi hapa o ua kau la:

Kunihikaena, holo ana i ka malie
Ua welawela i ka La, ke alo o ka pali
Aaamo mai ka La i Kilauea
Ua wela i ka La na Keawaula
Oia i ka makani Kailaula
He makani ia no lalo
Haa i ka La na Makua
Wela i ka La na Ohiki-Lolo.

E'hoike paha ia aku ana keia kau ae la ma ka moolelo o Hiiaka ma keia mau aku.

E hoomau ia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono, ia Hawaii.

BUKE II, HEHU 35.

POALIMA, IULAI 13, 1906

NA HEHU APAU, 194

HE MOOLELO NO, KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

O ea kalana ahupaa ame na ku ahupuaa a puni ka moku, oia na makaha no ka hookupu ana i na waiwai no ke ola o ke alii aimoku ame na'lii ai-aupuni o ka aina

Ua loa ka mana i ke alii o ka okana, a i oie, o ko moku-o-loko, e kukala ae i na'lii ame na makaiuana o loko o kona moku e hele i na la koele o ka aina, a pela hoi me ka au-mai-ewa (o keia ka lawaiu me na upena waha nui, no ka pomaikai o ke alii aimoku.

Aia a ai mea ke akua kaa makahiki i na waiwai hookupu, a aahu mea oia i ke kapa i hookupuia mai, alaila, noa ae la ia shu waiwai, a hiki i na'lii ke ai i ka i'a ame ka ai i hookupuia mai, a aahu hoi i ke kapa i hookupuia mai.

Noho na'lii ame na makaainana e malama i ka maluhia. E mana aku na'lii i na kanaka, a o na kanaka hoi i na'lii.

E mahiai a e lawaia me ke kukulu hale na kane, a o na wahine, e kuku-kapa, e ulana moena, e hilo aho, e ka-upena, e haku ahuula ame na bana apau e pono ai ka noho ana o ke kaue ame ka wahine.

E malama na mea apau i na kapu mauu mae me ka haka-pouli, O nei mau kapu elua ke hoiia he kapu loli-loli i manalo i ka wai, he kapu anahulu, oia ke kapu e hemo ai ke kane mai ka wahine aku.

O keia na kanawai ano nui a Kamehameha i kukulu ai iloko o kona Aha Ula, oia hoi kona Aha Aupuni

A mamua o ko Kamehameha haalele ana ia Kawaihae, ua hoouna aku la oia i kona elele alii oia o Makoa, e holo a puu o Hawaii e kukala ana i keia mau kanawai o kona aupuni, me ka hoike pu ana aku nohei imoa o na'lii ame na makaainana e kaahele aku ana ke akua kaa makahiki o Kamehameha oia o Kahoolii

A hala o Makoa, ua hoomakauku iho la o Kamehameha me kona mau alii e nee aku no Kona, ma ka huakai a Kahoolii.

I keia nee ana o ka huakai, ua hoonohonohoia penei.

O Moopuu (K) ka Hamuku o Kohoolii, mamua ia me ekolu lepa ha-ulaula. He mau hae no ke ano o keia mau lepa. O na inoa o keia mau lepa, oia keia: (1) Kiwaha, (1) Kahoakaokalani, (3) Kaleika-hoa. Alaila, hookahi lau'aku o na koa me na ahu-ula-kikepa apapane. Aole o lakou mau mahiole.

O ke akua aku o Kahoolii, e aahu ana i ka ahu-ula-kikepa iwi polena. Elima lepa (hae) ulaula.

Elua ma ka akau, elua ma ka hema, hookahi mahope, ma ke kua.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ko Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Aia ma ke mele a Niau i haku ai, nona ka inoa—"E aloha a'ane'i, ect.," e loa no ka inoa "Lolo-manna Penei kekahi mau lalani o ia mele:

"Kuukuu kanaka i ke alialia
Puai nawele i ke kaha o Kalaibi
Oia kaha ku a Lolo—mauna."

Eia ma ka waihona palapala o ka mea kakau, he mele hai kupuna, nona ka inoa o "Kahiko o ka lani, o Kumuhua ilalo." Aia ma ia mele i hoikea ai, he alii o Ololo-i-Mehani. A eia kekahi-mau lalani o ua mele la:

O Kahiko ka lani, o Kumuhua ilalo
O Kumuhua ka lani, o Wakea ka lau
O Wakea a Papa i noho ai
Noho ia Papa, puka o Hoohokukalani
Hoi noho ia Kealowa, loa Haloa
Loaa Haloa, ke alii o ka moo
Ka moo lani o na alii mai ka lewa
Mai ka lewa mai, ka mole o Makulu
I ka lewa, i ka mole o Puukahonua
O Puukahonua Ololo-i-Mehani
Ololo-i-Mehani ka lani
Lani o kumu ole i ka honua
Ololo-i-Honua o Kupuanuu
Ke alii o Puukahonua."

Ke hooiaio nei keia mele, he inoa o Ololo-i-Mehani (a i ole, Lolo-i-Mehani), i pili ia Puukahonua, he alii ma ka lalani kuaubau alii o Hawaii nei

Aia hoi ma ke mele i kapaia "Ka Hiu Kaka Kapu o Kawelo," e ikeia ia no keia inoa o Mehani."

O na pua kau-kolo o Mehani
He pua, he maka no Heeia

Ua oleloia, o keia mau pua e oleloia nei ma keia mele, "Na pua kau-kolo o Mehani," oia na pua "Ka nikawi" a me "Kaukawa" he mau pua laua no ka laau hoohanau keiki a Haumea, i kona wa i hoohanau ai i ke keiki a Muleiula, kaikamahine a Olopana, ke alii o Koolau ae nei. (O ka Olopana paha keia o ka wo ia Kamapuaa.)

Ua ikeia no keia inoa—Mehani, ma ke me kumu lipo, oia hoi,—

O Haumea wahine o Nuumea i Kukuieha
O Mehani Nuu manaoa o Kuaihelani i Pahuji
Libohiho, eleele, panopano, lani etc
Kamehapolani, Kamehaikana
O Kamehaikana akua, o Kaukahi
I ke oki nuu, i ke oki lani o Haiuli

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 36.

ROAONG JULAI 11 1906

NA HELU APAU, 185

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

O na inoa o na lepa ma ka akau, oia o (4) Kamu'ookalani, (5) Kaihookalani. Na lepa hoi ma ka hema, (6) Kalanika, [7] Kalani-uli, a o ka lepa mahope, oia ka [8] o na lepa, oia o Kaula'hoano. No ke ku ana o ka lepa ma ke kua, ua kapu ke kua, aole e hele ia. a ma ke alo e hele ai.

O keia poe lepa aahu ewalu, e paa ia ana lakou e na ohana iwi-kuamoo o Kahoalii mai na kupuna mai. O na inoa nohoi o keia poe lepa se la, oia no na' inoa o keia poe kanaka. Aole o lakou mahiole maluna iho o ko lakou mau poo. O ko lakou mau lauoho i ako ia a kuninibi me he mau mahiole la, oia ko lakou mau mahiole.

A mahope iho o keia poe, ka ai puupuu. E auamo ana i na umeke laau, na ipuka i laau. A he laau pololu ka aumaka me na ko-ko puupuu. E loheia ana ka u-wi o na koko puupuu, ina he hapala mile ka mamao.

E ukali ana hoi i keia ai-puupuu nui na hope ai-puupuu. He ekolu lau ko lakeu nui. Hookahi lau ma kela ame keia aao o ka huakai-loa me na hue-wai. Ua aahu iho keia poe i na kihei kalukalu kikepa. E lima hoi lau ka nui o na koa, ke huipua me na ai-puupuu.

I ka nee ana o keia huakai-loa, ua kau ka ihi kapu hoano. Ua hoi ka make ame ke ola loko o ke akua o Kahoalii, a ua lilo na'lii a pau i mea ole loa i ke kapu o nei akua.

Ma keia ano, ua hiki ole ia Keeaumoko, ia Keaweheulu, Kamanawa, Kameeiamoku, Keawekahikona ame kekahi poe alii koikoi e ae ke olelo aku ia Ka mehameha e kii lakou e pepehi i ka mea a lakou i manao ino ai, a i ole ia, e hapai paha i ke kuaa kua i kahi alii aimoku.

E ka makamaka heluhelu, ke ole ka mea kakau e kuhihewa, alaila, me he mea la, he hana hoopai'ipa'i keia a Kamehameha e hana nei, ma keia hoihoi ana i ke ola ame ka make o kahi alii a makaainana paha iloko o ke akua o Kahoalii.

I mea hoi e hoopahuia ai na manao imi hala a opu inoino o kona mau makua'lii i kahi alii ai-moku a i mea noho i kekahi e manalo ai ko lakou mau manao aloha ola i hana ai maluna o Keoua, me ko lakou hookanahao ana i ka elele ncho ni o ko lakou mau manao o ka pepehi ana ia Keoua, ma o ka hoihoi ana i ka make ame ke ola i ke akua, ia Kuka'ilimoku.

Nolaila, ma keia hana Kamehameha, ua pa'ipai oia me na makua'lii ona, a ua hoi ke alahahe maalaha o ke kipapa ana i kona kanawai Mamalahoa.

HOOMAUIA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukahu e J. M. Porpoee no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Ma keia wahi e hana kakou i ka hanauna mooku'arua o na poe i hanaia mai, e hoomaka ana mai a Ole mai ke keiki a Kio [k] ame Kamaole [w] oia hoi o Kamole [w] wshi a kekahi poe kuauhau e ae.

KANE	PAPA KUAUHAU WAHINE	KEIKI
Kio	Kamole	Ole
Ole	Hai	Pupue
Popue	Kamabele	Manaku
Manaku	Hikohaale	Kahiko
Kahiko	Kaaa	Luanuu
Luanuu	Kawaomantele	Kii
Kii	Hinakoula	Ulu ame Nanaua

Maanei e hoike ae ka mea kakau i ka loaa ole ana o na moolelo e pili ana ia Kio, Ole, Pupue, Manaku ame Kahiko. Eia nae, ua hana mai oia, ua hoike ia na moolelo o keia poe ma loko o ka buke moolelo kaula'ima a Davida Malo; a pela no me ka S M Kamakau. O ka hemahema nae, oia ka loaa ole ana oia mau buke ma ka wa e kakau nei ka mea kakau moolelo i keia mabele. Malia paha; eia i keia muli aku o ka manawa e loaa ai i ka mea kakau moolelo he wa pono e loaa ai na buke a keia mau buke moolelo Hawaii kaulana, a pela hoi me kekahi mau buke e ae, a loaa i ka mea kakau ka hiki ana e hoopihia i keia mau makalua waiho wale ana i hoike ae la.

Aia ma ke mele Kumulipo hoi kupuna, ua oleloia o Lukabakoua, ke keiki a Kahiko ame Kaaa [w]. Aole o Luanuu. O Lukabakoua kai noho aku ia Koulamakalani, loaa o Luanuu.

Ua kakouia keia mabele ae la o ke kuauhau o ke kumulipo e pili ana ia Lukabakoua, e ke mele kuauhau a hai kupuna o ka Moi Kuslii penei:

"O Wailoa, o Kio, o Ole, o Pupue,
O Manaku, o Kahiko, o Lukabakoua,
O Luanuu ha kou hoo like
O ia Ku ia i moe i ka moena—la
E Ku—e.

O ke ano o kela lalani mele: "Oia Ku ia i moe i ka moena;" oia kekahi alii i ola a pala-lau-hala ka ili a moe i ka moena. Mamuli o kona ola loihi ana me ka hoopono.

Olelo hoi o S M Kamakau, ma kuaa "mooku'arua no Kamehameha III" i hoopukaia ma ka Elele Hawaii, Helu 10 Pepa 21 i hoopukaia ma Honolulu nei ma ka la 21 o Dekemaba, M. H. 1855, o Kahiko i hoikeia ae la ke keiki a Manaku me Hikohaale [Hikohaale] oia o Kahiko II. E hoike ana ia o ka elua ia o na 'lii o Hawaii nei i kapaia ma ka inoa Kahiko. O ka nua, oia o Kahiko-luamea, keiki a Welahilani [k] me Owe [w].

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 37

POAKAHI, HULAI 13 1906

NA HELU APAU, 186

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua hoikeia ka huakai kapu heano o Kahoalii i Kailua a ika hoaa ana no ilaia, ua hoolale iho ia no na Paiea nei i ko na pae kanaka e pii i ka mahiai. Eia keia hoolale ana a ua hoolakakapua nei i ka po okoa no. I ka hele ana a wehe mai kai-a; ala na kane apau no ka pii ana e mahiai; a o na wahine hoi i ka lava'a i kapaia he hoho-mau.

I kakahiaka nui wale, hooa na poe a pii i ka uka-manu-lu-kua; a hoomaka ua pii e mahiai. Aole alii panahelo ia Kamehameha i laka ole i ka o-o a mahiai. Ua lailima like na 'lii ame ua makaainana ma keia hana. O Kamehameha pu no kekahi i mahiai me kona poe alii ame kona poe kauka.

O ka na Paiea nei hooponohono ana i kana kulana mahiai, ma keia hoonee hana ana, ua hooponohono na kanaka ma na papa ekolu. Ka poe o mua; ka poe o waena, a o ka poe aku o hope. O ka hana a ka poe o mua, oia ka uhuki ana i ka nabelehele ame ka waie ana i ka mabakea a kulana mahiai hoi. O ka poe aku o waena, o ka paali hoi ka lakou i ka lepo me ka ulaa ana ne i ua e-ka i palupalu ai ka o-o no ke kann ana aku i ka huli (kalo). A o ka papa hope loa, ia lakou ke kann ana i kela ame keia ano huli; a pela ke ko ame ka maia.

I ka hele ana a hahi-kole ka la, me he mea la oia paha ka wa mawsea o ka hora 9 ame 12 o ke awahea, ua hoike aku la ka ai-puopuu ia Kamehameha;

"E Kalani—e! Ua makaukau na mea ai."

Ae mai la o Kamehameha. A ia wa huli ae la ia a olelo ae la i na kanaka ona.

"E a'u mau keiki—e! Ua oki ka hana! E kamau wahi ai kakou; a e hoomaha hoi ka hana. No ka houpo hoi kau wahi maua e mahiai aka ai. I koekekonea no nei mea a ka hana ana, i ka paa aku o ka houpo, aole hoi e kuahewa na maka i ka houpo lewalewa."

I ka lobe ana o na 'lii ame na kanaka i keia leo o ke alii, ua ala like aela lakou apau iluna a hoi nui mai la no kahi i hoomakaukau ai na mea ai.

I ke kaa-wale ana ae o na kanaka mai kahi mahiai ae; ia wa i hana pono a'u ai o Kamehameha i kahi o ka mabakea i pau i ka mahiaia e na kanaka, aole i kama mai ka nui o o kahi i pau i ka hanaia; a olelo ae la oia:

"He wahi hana nalulu maoli no keia la o ka mahiai!"

A olelo mai la noi kekahi i kona mau alii.

"He mala auanej keia a ke alii, he nui a ke kuahewa maoli no. Hewa ka hoi ka maka ke ike aku i ka maia a ke alii ikaika i ka mahiai."

A olowalu ae la hoi ka olelo ana a na 'lii ame na kanaka i ka nui bewahewa o nei mahiaia a ke alii. No keia paha ame nei mau kaukau paha a na 'lii ame na kanaka o ka nui kuahehewa o ka mala a ke alii, ia wa i pane mai ai o Kamehameha imua o na 'lii ame na kanaka ona:

"E na 'lii ame a'u poe keiki: He nani ia, na mehi iho ia no oukou a na ko ka ai iwaena; alaila, ina e oo au. Ima mau mea a, oukou i hana lima pono iho la; a i hoopua mai au e kii mai e ubuki i ka ai; e habaki i ke opu-ko; e kua hoi i ka maia; alaila, e uhuki ae i ka ai, kahi i ka huli, a, oia huli no omahu iho iho iko o ka lepo, mamua o ka hialele ana iho i ke kihapai."

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakauka e J. M. Poypos no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Komahaikana.

E hoike ia aku ana no keia mau mooukaubau mahope ae me nei; a oia no hoi ka hapa hope o keia "buke" a ka mea kakau e hoikeai, e nei.

NO LUANUU

Me ka nana ole ana i kela wahi puewa o ke kuaubau e pii ana i ka makuakane ame ka makuahine o Luanuu, e like me ka hoike ana a ke kuaubau Kumulipo, e hoomaopopoia keia wahi moolelo, pokole e pii ana nei alii o Hawaii nei.

Ua oleloia, he alii maikai oia. He alii haipule. Aole ona like me kekahi o kona mau kapua alii. Ua ola oia me ka masolia a hiki i kona make elemakule ana. Nui kona masiama i kona poe kanaka; a no ia mea, aoleba lakou iaia; a hooloho i kona mau kanaka apau. Aole i keia ka hanaeale o ka hana.

A ua hoike mau ae nei ka mea kakau i ke mele "Koihe-nuu" e pii ana i keia Luanuu; ma ke ano, oia kekahi alii i ole a pela laubala a moe i ka moena. A no kona ola loihi ana ma ke kulana alii hoopono a maikai, i hoomaoc ae ai ka mea makumele o Kuali pa ka ninuu ana: "O Luanuu ha kou eka like?"

Ma ka olelo ana hoi a kekahi poe, he alii iho a maikai ole o Luanuu, a ua like no oia me Waia, i "shuhu a hawala-wa kanaka ia ai a moe i ka laubala." Oia Ka ia i moe i ka moena—la."

O keia paha ka Luanuu i loaa aku ai ka imua o Luanuu [k] ke keiki a Laka [k] Bikawaelena [oia hoi o Hikawaelena wahi a kekahi poe kuaubau]. A ina pela, e pono e kapaia keia Luanuu, o ka Luanuu I; a o ka Luanuu a Laka me Hikawaelena, oia o Luanuu II, ma ka Papa Kuaubau Alii o Hawaii nei.

O Luanuu i hoikeia ae la kai noho aku ia Kawaamaukela [w] hana mai o Kii. A na Kii hoi me Hinakoula, hana mai o Ulu ame Nana-ulu. I keia mau keiki, oia o Ulu ame Nana-ulu i hookumuia ai na mooukaubau i kapaia na Mooukaubau o Ulu ame Nana-Ulu. Hookahi no piko i paa ai keia mau kuaubau elua; a o ua piko la, oia no o Wakea ame Papa.

A ma keia wahi e kamalii ana kakou no ke keiki hispo a Kii [k] me Hinakou la [w] oia hoi o—

ULU

Ua hoikeia ma kekahi buke moolelo kahiko e waiho nei ma ka lima o ka mea kakau, o Ulu, na hanua oia ma Kailua, i Koolahapoko ae nei. O kekahi imua ona o Ka Ulu. Ua oleloia i ka moolelo e nei alii, oia ke alii mau loa o Hawaii nei mahope mai o Wakea i ka helelele aku i na aina he nui i Kukulu-o-Kahiki. A ma ia ka helelele ana ona ia mau kukulu o Kahiki, ua ike oia i ka mimilo o Norewai; ia hoi ka Mimilo-o-Moanawai-o-Kai-oo. A na keia alii i lae me mai i ka "lepo-ai ia" o Kailua, Oahu, kona aina hanau hoi.

HOOMAUIA AKU ANA.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 38.

POALUA, IULAI 17 1905

NA HELU APAU, 157

HE MOOLELO NO,

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Pela no ke ubaki i ke ko. O ka palapala o ke ko na ke Alii ia, kuu hou ibo no ia palapala iloko o ka lepo. Ke kua hoi i ka maia a hua, e makala loa o pepe na keiki e ulu ae ana. Aia a hua oukou pela, alaila, mau ka ai ana i ku ai, ke ko a me ka maia; ahe e make i ka pololi a me ka wi. A ike iho nohoi na maka i ka ulu ae o ka nabelehele, olao ae no ia nabele.

A ma pa wahi hoi i olepeia ae na ana'ama'u kipula, e hoouhi hou'aku i mau lau ana'ama'u hou. O keia na lau lapa'u e kaawale aku ai ka wi mai ka'umeke aku a ke kauska.

A mai keia wa aku, mai hookua pa'oukou i na wahine A e malama oukou i ke Akua i pono ka noho ana. A nani hoi ia, ea, na oukou, e na 'lii a me 'u'u mau keiki i olelo mai nei i ka'iaoa o ka mala a ke alii o Kuahewa; heha la hoi, o ka iua ia o ka mahua ai a kakou, o KUAEWA.

Eia o Kamehameha ke wahai nei; a eia hoi ke Akua Ka-makahiki o Kahoalii, ke nana nei i kana hana o ka bele ana mai kela aoao a keia aoae o ka aina, e pahola ana i ke kapu moe malua o na'lii a me na kanaka o kela a me keia wahi.

Me he mea la ma ka hoomaopopo ana a ka mea kakan, ua hiki e o Kamehameha a me kona poe alii a me kona poe kanaka i Kailua; a o ka huakai kahele a ke akua a Kahoalii mauka mai no ia o ka aina ke ka'i ana mai a hoes i Kona.

E like me ka mea i hoikeia ae nei mamua no ke ano o keia kapu, oia hoi ka moe ana o na mea a papu, na 'lii a me na makaainana imua o keia Akua, me he mea la, ma ka hoomaopopo ana a ka mea kakan, ua like keia hana ana a Kamehameha me ka hoopaa ana i ka hoohiki o kona aupuni maluna o na'lii ame na kanaka. O ke alii a o ke kanaka e moe ana ma ka wa a ka huakai kahele a Kahoalii e' hele ai, ua maopopo ua ae ia alii a me ia kanaka o Kahoalii ke Akua a o Kamehameha hoi ka Moi.

Ke ike nei kakou i ka paauao hoouo o Kamehameha ma keia hana nui i mea e ike ai ke alii opukeymoa a nonohua o loko o ka aina i ko Kamehameha noho ana ae i alii aimoku ku hookahi no Hawaii a puni; a i mea hoi e paa ai kona nohoalii ana maluna o ka labuikanaka o kona Aupuni mai o a o.

Mahope ibo o ka hala ana o kekahi mau la o ko Kamehameha noho ana ma Kailua, ua hoi aku ia oia a noho ma Kealakekua, ma Kona Hema.

Ma keia wahi, e huli ae kua, e ka makamaka beluhelu a nana aku he mabele hou, a oia iho keia.

O'ai o Kamehameha e noho ana ma Kealakekua, o ka wa ia i make ai o Kabekili, Moi o Maui. Ua make oia ma ka malama o Iulai, oia ka malama o "Kaaona" wahi a kekahi poe, ma ka M H 1794 ma Ulukou, Waikiki ae nei. Ua ma'ao wale ia, ua make oia i ke kanawalu o ka mau makahiki. A na Kameeiamoku a me Kama'ehu i hoihoi' nana i kona kino kupapa'u a hana iloko o ke ana huna ma laloko Kona Akau Hawaii.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hooukaouka a J. M. Porpoee no KA NA'I AUPUNE

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakeo ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Ua hai mai kekahi poe kamaaina o Kailua, Koolaupeko, i ka mea-kakau, aia keia "lepo" hiki ke ai ia, malolo o ka loko o Kawainui (ma Kailua) He like ka ke ano o keia lepo me ka haupia i kupata a mo'a, ke ulikalika; a pela iho la no ke ano o ka ai ana'ku.

He ano pipili no e like me ka lepo palolo. A ma ka wa e ai aku ai i keia lepo kaulana o Kailua, e hoi ia ana no ke ano hoouo lepo.

Ua oleloia ma ka wa i akoakoa ai na koa a pa'u o Kamehameha ma Kailua, mahope iho o kona kua ana me Kalanikupule a lanakila ai oia, ua nele o Kailua i ka ai ole, oia hoi ka poi kalo maoli; a ua kii na kamaaina o Kailua, me ka ike ole o na kanaka o Kamehameha, i keia "lepo aia" iloko o ka loko o Kawainui, a hoopihia i na kumu umeke a paha me ua "lepo" nei. A o ia ka ai i hanaiia ai kekahi poe koa o Kamehameha.

No keia Alii o Ulu (oia hoi o Ka-Ulu) kekahi mele koihonua waiwai nui loa. A o keia kekahi o na mele Hawaii kahiko loa; ua aneane paha e paha ka 1800 na nui o ka makahiki ke kahiko o nei mele. A penei paha e maopopo ai.

Mai ka wa mai o Ulu a hoes i keia au o kakou e noho nei, ua like paha ia me na hanauna 'lii he 60 a oi iki. E lawe kakou i 30 makahiki ke kowa manawamaa mau i laweia e ka poe kakau moolelo kahiko, mai ka wa o kahi hanauna a kahi hanauna, e loa ana he 1800 makahiki. He mele waiwai nui loa keia i ka poe huli moolelo kahiko.

A penei ua mele Koihonua nei o Ulu i kapaa nohoi o Kaulu.

MELE KAUPUNI HONUA NO KA-ULU A KALANA

- 1 O Kaulu nei wau
- 2 O kama a Kalana
- 3 O ka hiamoe kapu
- 4 Ka Auwaalua
- 5 Ke keele maa ala-i oa
- 6 O kuu lei, o pawa
- 7 O ka mes nana i hooloi
- 8 Kaulu mauka; E Kaulu makai
- 9 E Kaulu—E—Kiwaa ia
- 10 E Kaulu—E—auwaaia
- 11 O lele aku keia o Wawaa
- 12 O Upolu, o Pukalia-iki
- 13 O Pukalia-nui, o Alala

HOOMAUIA AKU ANA.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II. HEHU 39

POAKOLU, IULAI 18 1895

NA HEHU'APAU, 188

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aka, mamua nae o ka hoiohoi ana ia o ke kiuo make o Kahakili ua hoouna malu aku la ua mau mahoe nei ia Kalaeone, he alii no Koolauloa (Oahu-nei) e holo i Kona, Hawaii, e hoike ai i ka lohe ia Kamehameha no ka make ana o Kahakili. Ia meua hoi, ua hookapu ae ia o Kalanikupule (a ma ka ofelo hoi a kekahi poe o Kaeokulu ka mea nana i hoopuka i ke kapu) aole waa hookahi e haalele iho i ka Mokupuni o Oahu nei a holo aku i kahi mokupuni e aku.

Ua hoonohonohoia na auwaa kiai, ua na wahi ano nui a puni o Oahu nei no ke kiai ame ka makaa'a lca ana i ka waa a mau waa paha e haalele ana ia Oahu nei a holo no kahi mokupuni e ae.

Eia hoi o Kalaeone ma Waikiki kahi i noho ai no ke kumakena o ka Moi o Kahakili. A i ka haawia ana aku o keia ka'oha malu ia kalaeone e Kameeiamoku ma, ae koke oia. O keia alii o Kalaeone, he alii kaika oia i ka hoewaa a he kanaka ikaika nohoi i ka hakaka ame ka mokomoko. He akamai i hahai kanaka. A ua ike hoi o Kameeiamoku ma ia mau ano iloko o ua' lli nei o Koolauloa.

I ke ao ka haawia ana o keia ea'oha i ua o Kalaeone; a ia bo iho i ka hele ana a huli ka i'a, a puka ka hoku hockele waa, o ka iho aku la no ia o ua alii nei o ka uhiwai o Koolauloa o loa'a ka waa, ua hele a piha i ke o o holo ai i ke moana, panee aku ia keia i ka waa a lana i ke kai. Kau aku la nohoi keia talau, ka lima i ka hoe. Hookahi a elua no aia nei mapuna hoe o ka iliki ana iho, he owe ia o ke kai oia no ce o ka halulu o ka nalu e po'i aha, oili pua-o ana kahi waa oia nei i waho lilo o ka moana. Haila, kukulu kahi pea o ka waa; he kipu wale no ka ia nei hana. Oia hele keia me ka maalaha hoopii keia i ka waa oia nei no ka lae o makapuu. Ke maamaama loa aela

Iaia nei i hoopii aku ai ma ia wahi, ua hele keia i waho o ka moana, a hoi iloko o ka aina. Pela kaia nei hana ana a ku pono keia ma ke alo pono i o ka lae o Nakapuu. I kona makaukau ana e hoo'huli i ka waa oia nei no ka holo ana 'ku ia moana; ua loa mai ia ia i na kiu o Kalanikupule. a pa ana no hoi ka la kou iaia nei:

"He waa e holo ana i hea?"

Pane aku la ne ua alii kaeaea nei o na pali Koolau: "He waa e holo ana i ke kai. A heha ka oukou malaila?"

"Aole ka oe i lohe i ke kanawai o Oahu nei; ao he waa haalele iho ia nei: aia a pau na la panewane wa o ke Alii?"

"O oukou no ke malama ia kanawai: he waa o'u e holo ana i Nahi," i pane aku ai o Kalaeone.

Moolelo Hawaii Kahiko.

He ma'aukama e J. M. Pope no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ke Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaula—Ka Loae
ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikaa.

- 14 O Paha, o Palana, o Holani
- 15 O ka Kaina, o Utuani, o Uliuli
- 16 O Melemele o Hiikna o Hiialo
- 17 O Haalunai; apo ka Laui
- 18 Apo ka po, apo ke ao—
- 19 Apo kukulu o Kahiki
- 20 Pau Kahiki ia Ka-Ulu
- 21 Pau Kahiki ia Ka-Ulu—E
- 22 I koa o Halulukoaka
- 23 Mai ke au paha ia Ku
- 24 Mai ke au paha ia Lono
- 25 I wahia ai ka Pa—ma—leo—laui
- 26 O Ka pupu O ka naha'
- 27 O ka lei kua—O ka lei alo
- 28 O ka lele o ka lele o kela
- 29 Hakubakualani kuu makua'ane
- 30 O ka lele, o ka o ka lele o keia
- 31 Hakubaku alani kuu makua'hine
- 32 Lele ka oili o ka lani lele ka lani
- 33 Lele kua lokuloku, lele ika lani
- 34 Lele ka ua huna lele i ka lani
- 35 O lele aku keia o Moanswoikaioo
- 36 O ke au miki, o ke au ka e mimilo ai
- 37 E make ai ia oe—
- 38 E lele paha e ku paha

Ua lawe mai ka mea kakau i keia mele ae la mai
iloko mai o ka Buke II o ka lahui Poluaesia a Aperahama
Fornander aoao 13 a 15

He mele e ae no kekahi i like me kela i hoikeia ae ia i loa
i ka mea kakau a ua like no keia mau mahole mele ma kekahi
mau wahi ana like ole nohoi me kekahi mau wahi He
kakaikahi nae na wahi like ole Ua loa mai keia mele ika
mea kakau mai loko mai o ka lokomaikai o kekahi kanaka
kahiko Kailua a no ka pomaikai o keia moolelo ke hoopaa nei
ka mea kakau i na mele nei.

- 1 O ka Ulusnei au o Wao
- 2 O ke kama a Kalana
- 3 O ka Hiamoe—kapu
- 4 O ka Auwaalaua
- 5 O ke Kaelemaalsioa
- 6 O kuu lei—o—pawa
- 7 O ka mea nana i hoo'le
- 8 O ka Ulu mauka
- 9 O ka Ulu makai
- 10 O ka Ulu i kiwa'ia
- 11 O ka Ulu i auwa'ia
- 12 O Upolu, o pukalia—iki
- 13 O Pukalia—nui—o—Alala
- 14 O Paha o Palana, o Holani
- 15 O Kaina, o Utuani, o Uliuli

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 10

POAHA, IULAI 19 1906

NA HELU APAU, 189

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

A ina, pela, aole hiki ia oe, ke holo. E hopu aku ana makou ia oe a paa a hoihoi aku ia oe i pio i Honolulu, i mua o ka Mo'i.

"O ia! Holo nui mai e hopu ia'ou!" Wahi a Ka laeone.

Hoe aku ia keia poe kuuaka i ko la'ou waa. He umi ko lakou nui, O ka noe keia o ua pee nei a ko koke i kahii a Kaleone e lana ana, ua hopu maila oia i ka ihu o ka waa o ua poe kanaka nei a ouiu ae ia i ua waa nei a palahuli ana ka wahia ilalo; lana ua poe kanaka nei ma na auwae o lakou.

A ia wa olelo mai la o Kuluone "Hoolana nui i ka waa o oukou a lana: alaila, nahi ae oukou ia'ou. Eia ke keiki o na pali Koolau ke au i nei ke kai o loa."

Elua no ia mapuna'hoe a ua Kalaeone nei hui'ehoihoi i ke kai, kolihuli ka ike aku ia uka o ka aina, I nei hele ana aku a ua. Alii nei o Koolau ma ia wahi aku, he pea ko ia nei mea nana e lawe. Holo aku la keia maluna aku o Malokai; a maluna aku nchoi o Maui. A ho'ea keia i ka moana o Alenuihaha. hooiho ka waa oia nei no ka lae o Upolu.

Hoea keia i ka lae o Upolu, kapa'e pili aina aku la ka ja nei holo ana mai ia wahi aku a hoea i ke kai hawanawana o Kawaihae. Iai ia hiki aku ai i nei wahi, ninau keia no ke Alii, no Kamehameha. Haiia mai ana iai, aia o Kamehameha i Kona.

Haalele keia ia Kawaihae, holo aku la keia ma ia mau kai aku a hoea i Kaiakona, Kailua. Ninau keia i ko laila poe kama'aina no kahi i noho ai o Kamehamehameha. Haiia mai la keia, aia ke alii i Keaiakona.

Alaila, haalele keia ia Kailua, a au hou aku la oia kai loa. Oiai keia e hoo'okoke aku ana i Kealakekua, ua aahu iho la keia i kona mau kahiko alii, elike me ke kulana mau o na 'Ili oia wa. He mahiole ko ke poe he ahu'ala nohoi maluna iho o ke kino, a he laau palau ma ka lima, a he koi pahoa ma kona aoao. A pa e ka waa oia nei i ke awa; hekau aku la keia i ka wa a oia nei a kaa i kaha one; a ninau koke aku la no ia i na kaa o Kamehameha:

"Auhea o Kamehameha?"

A ho'omau aku la no keia i ke kama'ilio ana. "E hele aku hoi oukou a otelo aku i ke alii, he Oahu ka waa i pae malihini mai la, A o ka mea nona ka waa oia o Kalaeone, he wahi hulu ma-mo no na Koolau. A ina e ninan mai ke alii i ka huaka'au i pae malihini mai la a o ke au ana mai la hoi o keia mau ale hui o ka uka'ala e hoi aku oukou, ua make o Kahakili-nui o. I ka hui no ka make ana i ka wehena kai-ao."

Moolelo Hawaii Kahiko.

Ho'omaukama e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Lo'au ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

15. O Kuina, o U'enui, o Uliuli
- 16 O Hakalau-ai, apo ka Lani
- 17 Apo ka Po, apo ke Ao
- 18 Apo kukulu'o Kahiki
- 19 Pau Kahiki ia Kaulu
- 20 Pau Kahiki ia Kaulu—E
- 21 I ke kaa o Halulu—koakoa
- 22 Mai ke au paha ia Ku
- 23 Mai ke au paha ia Lono
- 24 I wahia ka pu i Mawelani
- 25 O ka pupu kani ia
- 26 O ka lei kua, o ka lei alo
- 27 O ka lele—O ka lele o kela
- 28 O ka lele—O ka lele o keia
- 29 O Hakuhaku lani i Makualani
- 30 Lele Ka oili i ka lani lele i ka lani
- 31 Lele ka ua loku, lele i ka lani
- 32 Lele ka ua kea, lele i ka lani
- 33 Lele ka ua huna, lele i ka lani
- 34 Lele ka ua pinao, hooa i ni, lele i ka lani
- 35 Lele aku keia o ka Moana kai-oo
- 36 Ke au miki, o ke au ka e Mimilo ai
- 37 E make ai'oe
- 38 E lele paha—E ku paha

O keia lalani mua ma keia mahale elua o ke mele kaapuni honua o Ulu i hoikeia aela, ke hoike nei ia, he alii o Ulu no Wao.

Aia ma ka aina o Kailua he elue mau wahi i keia ai ka inoa Wao o ka mua o'a ka pali o Ulamawao elike me ke mele a Hiiaka i kaa ai oia ia ame ke aikane me Wahine omao e unoho ana maluna o ke oia o Mahini, oia hoi, keia, Kau 1 Oioi ku ka pali o Ulamawao.

- 2 Oia pali amu kaa'ua a Kaholokua'ua
- 3 He wa ke aloha ehooma—o ae nei.
- 4 O keia pali ha—inu—kai o kuu aloha
- 5 Ua inu a kena, ua ai a maona
- 6 O kuu la pololi a maona i ko aloha

A o ka lua o na wao oia ka aina i ka paia o Maka Wao Ua olelo ko Kailua poe kahiko he aina alii o Maka wao Aole hoi oia wale no aia no ma ka aina o Kailua kekahi wahi aina i kapaia o Kaulu.

Eia maloko o keia mele e ikeia ai na inoa o Ulu'ui o Uliuli o Melémele o Hakalauai. Ua hoike mua ka mea kaku ma kahi wa i kaa hope aku nei ma ke ano he mau inoa keia no kekahi wahine o Ulu'ui kona inoa Oia ka wahine a Kupoloka Ili No ka nui o Kona lokoma'ikai i kapa'a ai oia'c

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 42

POAONO IULAI 21 1906

NA HELU APAU, 1906

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Pane no o Kalaeone: "O Lo-la'e a Kaitiaki (k) o Kalaeloa-a-Kahoowahaakalani (k; o Kehiaa, keiki a Kalakiwai, ke alii o Waiatua."

Ua kane iho la o Kamehameha i na inoa o keia poe alii nui a koikoi o Oahu, eia i Hawaii, ia wa olelo aku la ia.

Auhae oe, e ke alii: He nani ia, ua hiki mai la oe i Hawaii nei. O Hawaii no keia noho iho no kaua i Hawaii nei i ka moku nui. Aia hoi a i keia mau la aku; maopopo ka wa e hookoia ai kou makemake, e ke Alii.

Mahope iho o ka hala hou ana o ke kahi mau la o ka hookalua ana o Kalaeone me Kamehameha ma Kealakekua, elike me ia i hoikeia ae la ua haalele iho la o Kamehameha me Kalaeone ame kekahi mau alii ona ia wahi a holo aku la ma na auwaa no na Kau ame na Hilo.

O ka auwaa ma kai a o ke kaoo a ke kua a Kahoa Iii mauka aku o ka aina. O ka hooke ana keia o Kamehameha i ka manao nui ana i hapai ai no ke kaupuni ana i hoike mua ai ma Kawaihae imua o Kona poe alii.

Mamua nae o ko Kamehameha holo ana ma keia huakai ua kaka kamailo hou iho la o Kamehameha me Kalaeone: a mai e koka olelo ana a laua, o ia ka wa a Kamehameha i ninau mai ai ia Kalaeone:

"O ka huakai e ke alii ka au ana mai nei i kekahi me ka hoomanawanui a hui iho la kaua i Kona nei; i kii mai nei paha oe iau e holo au i Oahu i ke kua me ia alii o kakou me Kalanikupule?"

Olelo aku la o Kalaeone; "Oia maoli no paha ka manao nui o na makuakane o ke alii; i hoonu mai nei iau. Aka, aia no nae ia i ka manao o ke alii He wa wale no paha no ke alii, e hele ai i ke kua i aia i Oahu, ke alii ia mea."

"Heha, ia hoi, wahi a Kamehameha i pane mai ai, he hele no kou i ke kua i Oahu oia! ua lilo mau no iau ia moku mai a Kahakili mai; i kana olelo ana mai ia Kikone, kuu elele: E kahau i ke kii aku i ka moku o Oahu, aia a lohe au ua uhi kapa elele ma luna ona, a kau ka puai i ka nuku, alaila, kii aku au i Oahu.

Nolaila, he waiwai hoolina kela no ka moku o Hawaii nei mamuli oia olelo kauoha a makuakane alii nei o maua, me Kamehameha. Aia e keia keia o ko'u wa e kii aku ai ia Oahu; aia a pau kou kaupuni ana ia Hawaii nei.

Aele i pau

Moolelo Hawaii Kahiko.

He makuakane e J. M. Torrey no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ko Moolelo o ko Waikea ma Noho ana ma Kalii—Ka Looa ana o ke Akua Ulu o Komeha'ikona.

E hoomaopopo hou ia ma keia wahi. Aia he like ole mawaena o na mabele elua o ke mele i hoikeia ae nei ma ka lalani helu 26 o ka mabele mua o ka mele, elike me ia i puka'i ma KA NA'I AUPUNI. Poakolu, Iulai 18, ame ka ulani Helu 25 o ka mabele elua, i puka ai ma ka Poaha, Iulai 19.

Ma ka lalani mua i hoikeia ae nei, penei ona olelo:
"O ka Pupu, o ka Naia"
A ma ka lalani hope hoi i keia ae nei, o'aneia:
"O ko pupu kani ia."

ke manie nei ka mea kakau, ua polotei ka mabele elua, o ke mele i hoikeia ae nei ma keia wahi. Noka-mea, ina ua pili ke Kamailo ana nokekahi "pu nona ke ipoa o Pumaleo'ani; alaila, he pu kani ua po la; a oia ke kumu o ka olelo ana o ke mele. O ka pupu kani ia, oia hoi, e hooia na, he pu kani o Pumaleo-lani.

Ue he mea 'ia, ua ulu mui mai keia paewa i hoikeia ae la mamuli o ke kope hewa ana o ka mea kakau moolelo i knohi, ai ole ia, mamuli pala o ka hoonoho hewa ia ana o ua hua kepau?

Aea hoi nia kahia o ke mele e olelo ana Lele aku keia o Uoano kai-oo." elike meka mea i koka wa ke mele. Ua manao kekahi poe, o keia wahi e olelo ia nei o Moanakaioo, o ia ka Mimilo o Norewai. A ina he oiaie keia manao i kohaia ai o ke mele, alaila, e manao kakou, ua hiki io o Ulu (Kaulu) ke alii o Kaulua i Europa, a na ike oia i ka Mimilo kaulana o Norewai ma ke kenetoria eono (A D 600)

Aka, manao ka mea kakau, aole paha i polotei keia manao koho i haawia ai e ka poe kakau moolelo kahiko o Hawaii nei, no keia wahi o Norewai, a ua ike oia i kela lua m'imilo.

Eia kekahi mea hoakaka'ku; ma na lalani o ke mele e olelo au; "O Hakuhakulani kuu makuahine, O Hakuhakulani kuu makuakane—" aole ia mau lalani e hoike ana, o Hakuhakulani ka inoa o ko Ulu makuakane a me kona makuahine. Me he mea ia, o ka manao o keia mau lalani olelo; ua pili ia i ko Ulu hoike ana'e, he mau "haku lani" kona makuakane ame kona makuahine.

Oia hoi, "Hakuhakulani kuu makuakane;" he hakulani ia. "Hakuhakulani" kuu makuahine, "haku lani" kona ano. He alii ka makuakane, a he alii no ka makuahine. E hoakaka hou ia ana ke ano o keia mele a me na mele kahiko e ae, e ka mea kakau, a e loa no ia mau mele me na hoakaka ma kekahi buke mele Hawaii a ka mea kakau e hoomakaukau nei

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 43

POAKAHI IULAI 23 1906

NA HELU APAU, 192

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Maanei kaha, e ka makamaka heluhelu, e hoomaopopo ia, ua oleloia ua make o Kamehameha ma ka malama o "Kaona" (oia o Iulai) o ka M H 1794, ma Ulukou, Waikiki; e like me ia i hoikeia ma ka Helu 38, Buke II o *Ka Na'i Aupuni* nei nolaila, o ka malama no keia, a i ole, o ka malama paha o Augata. ka malama i holo ai o Kalaeone mai Oahu aku [nei] a hui ai me Kamehameha ma Kealakekua, Kona Hema, Hawaii.

Hookahi uae mea maopopo loa, o ka hapa waena o ka M H 1794, ka wa i make ai o Kamehameha; a oia no ka wa i kaabele aku ai ke Akua o Kahoalii mai Kealakekua aku; a holo pu ai o Kalaeone me Kamehameha no Hilo.

O kahi kupono paha keia e kawailio ai no kekahi ma hele auo nui loa i pili i ka moolelo o Kamehameha; oia hoi ke ku ana mai o Vanakoua i Hawaii nei: oia i ua pili auo nui loa ka moolelo o keia kanaka iloko o ka moolelo o Kamehameha; a he mea hoi keia e hoopihia ai i na makalua piha ole o ka moolelo o Kamehameha i ka hope ae nei no ka Kamehameha hui pu aia me na kanaka kolo moana kawana nei iloko o ia mau la. mahope iho o ka make ana o Kapena Kuke.

O Vanakoua, he kanaka Pelekane oia a o kona inoa paha oia o George Vancouver. Ua hooa mua mai keia kanaka i Hawaii nei ma ka la 3 o Maraki (wahi a ka moolelo Hawaii a Rev F J Pokuea) a wahi hoi a ka moolelo a Prof Alexander, o ka la 2 ia o Maraki o ka M. H. 1792:

Ua hoike mai o Abernama Forndei ma kana buke elua *Ka Lahui Polonesia*, aoo 244, ua ku mua mai o Vanakoua ma ke kaihono o Kealakekua, Hawaii, ma ka la 3 o Maraki.

I kona biki ana mai malaila, ua uinau oia no ka Moi Kalanipoua, a ua haina iaia, ua make o Kalanipoua. Iaia i hiki mai ai ia wa, aole i loa o Kamehameha iaia ma Kealakekua.

Penei ka Prof Alexander hoike ma keia wahi: Ua hooa mua mai laua, (oia hoi o Vanakoua maluna o ka moku "Discovery" a me Lutanela Broughton, maluna o ka moku "Chatham" i Hawaii, ma Maraki 2, 1792, a holo aku la ma na kapatai o Kona.

Aia o Kamehameha ma kekahi aoo o ka mokupuni (o Hawaii me he mea la, e lawelawe ana ia ma ka mahahelele ana i na aia o Keoua i make a kaana ae mawaena o kona poe kanaka:

Ke kakoo nei keia mabele o ka moolelo a Prof Alexander, pili i ko Kamehameha kaupuni ana i ka mokupuni o Hawaii elike me ia i hoikeia se nei maluna ae nei. elike me ia a ka mea kakoo i hookolo ai ma ka moolelo a ke kuanhau L. S. Peleioholani; koe wale no he wahi paewa ma ka manawa i hookoo ai o Kamehameha i keia hana.

He mea oiaio ua kulike na mabele elua ma ka hoomaopopo ana o ka wa a Kamehameha i hookoo ai i hooa ai no ka hookoo ana i keia hana mahope iho no ia o ka make ana o ka make ana o Keoua ma Kawaihau; o kahi i paewa a ai o na mabele elua oia ka heike ana o ka L. S. Peleioholani. Ua hooa loa aia ka hookoo ana o Kamehameha i ua hana'la, a e iho o ka make ana o Kamehameha i hookoo ai i hooa ai no ka hookoo ana o kekahi mau la o ka noho ana o Kalaeone me Kamehameha ma Kealakekua.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaua e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Ma ka manaa o kekahi poe kakoo moolelo kahiko o Hawaii nei, o keia "Moanawaikaoo," oia ka mimilo o Norewai a i na he mea oiaio keia; alaila, ua hooa o Ulu i Norewai, ma Europa.

Pehea la kona biki ana i keia wahi, a kona hoi ana ma ia laila mai a hooa hou i Hawaii nei; aole i hoike mai ke mea ia mea; aole nohoi kekahi moolelo kahiko o Hawaii nei. Ua maopopo paha ia kakoo ke noonoo iho kakoo o keia wa, i ka ala hele moana e hele ai mai Hawaii aku nei a hooa i Norewai ma Europ, ina ma ke alahelo aku o ka Lae Hao, a i ole, ma ia nei aku paha, holo aku ma Aferika a neeaku a hooa i Europa he ano pohihihi ke olelo iho kakoo o keia au, he "waa kia. Ioa." a i ole he waa pehela paha kona i hooa ai ia mau kaihau. O ka moku paha ka "waa" holo moana maalaha no na huakoo auamoana oia ano? Aka, he mea pohihihi no keia.

Ma keia wahi e hoomaka ai na kumu kuuhau elua, ko Ulu a me ko Nana-Ulu.

KUAUHAU O ULU			KUAUHAU O NANA-ULU		
KANE	WAHINE	KIKI	KANE	WAHINE	KIKI
1 Ulu	Kapuniu	Nana Kapulani Nanaie	Nanauu	Ulukou	Nanamea
2 Nanaie	Kabanoo-kuleia	Nanailani	Nanamea	Puia	Pehekeua
3 Nanaila	Hinakinau	Waikoani	Pehekeua	Ulae	Pehekemana
4 Waikua	Kekaulani	Kuhelimoana	Pehekema	Nanaka	Nanama
5 Kuhelii	Mapunai	moana	Nanama	Nanahope	Nanaikou
6 Konobii	Hikaulani	na	Nanaikou	Elehu	Keoa
7 Wawena	Hinamahu	ia	Keoa	Waohala	Hekumu
8 Akalana	Hinakawoa	Maniwa	Hekumu	Kumukoa	Umalei
		Manihepe			
		Maukiiki			
		Maukiakala			
9 Maukiaka	Hinakea	lana	Umalei	Umauma	Kelai
	lolaia	Nanama		nana	
10 Nanama	Hinaika	oa	Nanakiu	Kalai	Laihapa
	paekua				Malelewa
11 Nanaku	Kahanku	lei	Malelewa	Piihohai	Hope
	honu		Nanako		
12 Nanaku	Kahihioka	ko	Hopoe	Hauana	Maklawea
	lani		Helepaia	naia	
13 Helepai	Kookooku	wa	Hulomana	Makalawe	Koihou
	makalau		ilani	wena	na
14 Hulomana	Hinanaia	ilani	Lelehoma	Hapuu	Kekupahai
	kalani		(Aikana)		kala
15 Aikana	Hinanaia	kamalama	Puia	Kekupahai	Maiheka
				kala	Haweke

Ma keia wahi e namana hou ka Papa Kuuhau o Ulu elua mana oia, ka mabele o Puia a me Heha.

Aeie i pau

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii o Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELEU 4

POALUA IULAI 24 1896

NA HELEU APAU, 193

HE MOOLELO NO

KAMAHAMEHA MAHAHA.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ma ka la 13 o Feberuari, M. H. 1793, ku hou mai Vana kona i Hawaii nei. Ma Kawahae oia i ka mai ai ia wa. I kona ku ana mai na balawai oia me Kamehameha malaila. Ia wa he 57 ka nui o na makahiki o Kamehameha. A ma ia hala wai ana o lana, haawi mai o Vanakoua i mau bipi ia Kameha meha.

Ua laweia mai keta mau bipi e Vanakoua mai Moneteri mai, mai ka aina mo hoi o Kaleponi. O ka inoa mua a na ka maka i kapa-aku ai i keia mea he bipi, he "puaa bipi." A o ka wa mua loa keia i laha ai ka bipi ma Waimea. He bipi kane a he bipi wahine ka Vanakoua, i haawi makana aku ai ia Kamehameha.

Ma ka la 21 o Feberuari, ua hoio mai la o Kamehameha ame Kaahumanu kana wa, i ukaliia hoi e Keoni 'Ana, no luna o ka moku o Vanakoua. A na hookipaia loa me ka hanohano e Kapene Vanakoua. Ma ka la 22 na haalele o Vanakoua ia Kawahae, a holo no Kealakekua, me he mea ia o Kamehameha ame kona poe kekahi holo aku maluna o ka moku no Kealakekua.

Maanei i haawi ai o Kamehameha he ike alii hanohano loa ia Vanakoua me ka haawi mai kekahi mau makana wai wai nui ia Vanakoua, maanei i haawi hou ai o Vanakoua he elima bipi ame ekolu hipa ia Kamehameha.

O ke kumu o ko Vanakoua haawiana i keia mau holoho loa ia Kamehameha oia no ko Kamehameha haawi ana mai ia Vanakoua he eha mau papale mahiole i haku ia me ka hulu manu; kauaiwa mau puaa nui ame na huz ai he nui o Hawaii nei.

Ua malawaia ka oihana oo ihe mawaena o kekahi poe koa akamai loa o Kamehameha ma ia hana; a o Kameha meha nohoi kekahi i komo pu ma keia hoikeike o na hana oo ihe o Kamehameha ame kona poe kanaka ma ka la 4 no ia o Maraki. A ma ia abihahi iho, he hoikeike hoolole abi kao ka Vanakoua i malama ai maluna o kona mau moku.

I keia ku ana mai o Vanakoua i kamailio pu ai o Vanakoua me Kamehameha, e hoopai i ke kama ana mawaena ona a me Kahakili, ka Moi o Maui. Ua hoakaka oia imua o Kamehameha a me kona poe alii i ka waiwai nui o nei mea he nobo maluhia a nobo like ana o ka Moi a me na'lii o Hawaii, me ka Moi a me na'lii o Maui: oia, o ke kama ana mawaena o na'lii a me na kanaka o kahi moku pu me na'lii a me na kanaka o kahi moku pu, he mea ia e hoopoino ai i ke ola o na makaainana a hoiluhune hoi i ka sine.

Ua ae o Kamehameha a me na'lii o Hawaii i keia manao o Vanakoua i hoakaka aku ai, mamuli nse o kekahi kumu iqa e ae ana o Kahakili a me Kaeo; oia hoi keia. E ae o Kahakili a me Kaeo, me ka holo loa o ko lana mau nohoia a me ka maikai hoi, e waiho loa lana i ko lana mau manao kii aku e kama ia Hawaii. E waiho no ia Hawaii no na'lii o Hawaii. A o ko Hawaii poe alii, aole lakou e kii aku e kama ia Maui. E waiho no ia me Kahakili a me kona poe alii.

E Hoouania aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamcha'ikona.

Aia ma ke Mele "Inoa o Naibe" e ikeia ai kekahi mau pana olelo ana a ka mea haku mele no Puna a me Hema i ho'i ia ae nei. Ua hoomakaukau ia keia mele o ke alii Naibe Iluua o ka "nalu;" a he mele maikai hoi o kona hakuia' ana. Ua ho'ohia keta mele ia Kalakaua. A penei na lalani o ka Pauku I, o na Mele Nalu nei o Naibe:

- 1 Ka nalu nui—
- 2 E ku ka nalu mai Kona
- 3 E aa malo, e ka mahiehe
- 4 Kona ulu loa, a lele ku'u malo
- 5 O ka bahaki malo
- 6 O Heaka ka malo, kai o ke alii
- 7 E ku, e hume a paa i ka malo
- 8 A lele, a au, a oma a ili, a pae o Kalakaua i ka na'u
- 9 Hoe'e ka nalu mai Kahiki
- 10 He nulu ua-kes, he nalu hoohua
- 11 Haki opuu ka nalu, haki kuapa
- 12 Eka mai ka maka kai hee nalu
- 13 Kai hee kakala o ka moku
- 14 Kai-ka o ka nalu nui
- 15 Ka hu'a o ka nalu
- 16 O Hiki-aa kai hee nalu i ke awakea
- 17 Ku ka puna, ke to'a i uka
- 18 Ka maka la o ka nalu o Kubihewa
- 19 Ua o-ia, naha ka papa
- 20 O-a Maui, nuaee, nakelekele
- 21 Nakele kai ili o ka hee nalu
- 22 Lalilali ole ka ili o ke akamai
- 23 Ka-bilihili ke kai o ka heenalu
- 24 I ka ea a ka nalu nui o Puna, o Hilo
- 25 O Puna, a'o Hema
- 26 Ia Puna ka papa

He mele loihi keia. E hoikeia ana no keia mele me kekahi mau hoakaka maloko o ka buke a ka mea kakau e hoomakaukau nei no na Mele Kahiko o Hawaii nei.

Ma keia wahi e olelo ae ka mea kakau, e ikeia ana na mabehele kuabau alii apau ma ka hapa hope o keia mabele Moolelo Kahiko o Hawaii, e like me ia e hoomakaukau nei e ka mea kakau. He mabele ano noi no ia i pili i keia moolelo.

A ua manaolana ke mea kakau, ma ka wa e pau pou ai keia moolelo i ke kakau a paa, na kuu moolelo maoli a me na mele koihonua o kela a me keia ano, e lilo ana keia hoomakaukau ana i mea hoopomaikai i ka poe huli moolelo Hawaii o keia mua aku.

Maanei, e hoomaka ka kakou nana ana i ka moolelo o Hema.

No Hema

O Hema i hoikeia ae la, he alii oia no Maui. O kona makuakane, oia o Aikanaka, i kapaia i kahi wa o Aikane, elike me ka mea i ikeia ma ke kuabau i hoikeia ae la.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II. HELE 13

POAKOLU IULAI 25 1906

NA HELE APAU, 194

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka maopopo ana ia Vanakoua kiamanao o Kamehameha ame kopa poe alii, ua haele hola o ia i ke kaikuona o Kealahoua a holo aku ia i Maui.

O ka wa a Vanakoua i haelele iho ai ia Kealahoua; oia ka la 8 o Maraki; wahi a ka Moolelo Hawaii a Reo. F. J. Pokua i kaku a. O keia nohoi ka la a Aberahama Potrandert hoike mai ai ma kana buke 2, *Ka Lahui Polinisia*. Aka, ua ka Pr. F. Alexander hoike maloko o kana "Brief His tory of the Hawaiian People," o ka la 7 ia o Maraki, ua ka oia ma Labana; ua hoike koke oia i keia mana imua o Kabekili. Nohia, ua hoatouka ia nahi apau o ke aloalii o Kabekili no ke kukakua ana i keia mana lona kuikili o o maluhia mawaena o na moku hui a o Maui, Molokai, Lanai me Oahu, ua ko Kabekili noo ame Hawaii, ma ko Kamehameha aua.

I ka akoaka aua mai o na poe alii nei na Loike aku i o Vanakoua imua o na poe alii nei o Maui; i ka waiwai o ka noho maluhia aua o kahi alii ame kahi alii. E noho nohoi o Kabekili i Moai no kona mau moku aole e kii aku e kua ia Hawaii, a pela nohoi ko Hawaii poe alii, aole e kii mai e kua ia Maui. Ua hoike aku nohoi o Vanakoua imua o na poe alii nei ua a o Kamehameha i keia aua o ka noho ana o na alii o na noao a i elua. Aka, ua hoike mai o Kabekili a ne kona poe alii, aole o lakou paulele a-hilina i na olelo a Kamehameha.

Me hope iho o ke kamaalii ame ke kua ana o Vanakoua ame Kamehameha ma no kekahi wa lohi, ua hoopaneia ka ho-holo lona ia ana o keia mana oia a hoi mai o Kaeokulani mai Molokai mai, oia ma ia moku pua oia a maua. Ma ka la 3 o Maraki akoaka hou mai la ua lili ma ia akoaka aua. Ua hapi hou ia ke kukua aua mawaena Vanakoua ame ka Moai ame na lili o Maui no ka huaia aua o kekahi kuikahi noho maluhia mawaena o lakou a me na lili o Hawaii.

O ka mea i hooholoia e Kabekili a me kona alii, oia ko Vanakoua holo hou ana i Hawaii e hui hou me Kamehameha. A o Kaeokulani ka elele mai a Kabekili e hele pu aku ai me ia (Vanakoua) no Hawaii.

Aka, ua hoole aku o Vanakoua i ka lili iaia ke hoi hou i Hawaii, aka, ua olelo aku oia i na lili o Maui, e hoouna aku oia i kekahi palapala ia Keoni Aua (John Young) e hoike aku oia imua o Kamehameha, ua ae o Kabekili a me na lili o Maui e hanaia ona kuikahi elike me na mea i hooholoia ai e Kamehameha a me Vanakoua.

Ua hoike aku nohoi o Vanakoua imua o Kabekili, ua kekahi alii nui a koikoi o Maui e lawe aku i keia palapala ia Kamehameha ma Hawaii. A ina e ne o Kamehameha i kana (ka Vanakoua) mau mea apau i hoike aku ai ija maloko o ka palapala, alaila, e hoatouka oia i kona poe alii a e apono i ke kuikahi; aka, ina hoole o Kamehameha i keia kuikahi, alaila, e hoopau no o Vanakoua i kona noho hoaloha a makamaka ana me Kamehameha. A ua hoouna kekahi alii nui o Maui i elele e holo i Hawaii me keia palapala a Vanakoua. O ka inoa o keia alii, wahi a Vanakoua ma kana Buke moolelo o *Martier*. Owai la nei alii o Maui me keia inoa aole; aole maopopo i ka mea kaku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

He-makulauka a J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana e ke Akua Ulu o Kamehamehano.

Ma ke kuaohau i hoikea ae nei o Hina hanaa-kamalama, oia ka makuahine o Hema ame Puna. O keia wahine o Hina, oia no o Lono-moku i lele ai mai Hawaii aku nei a komo iloko o ka mahina.

He moolelo i ke nui ia a i kamaina noboi i ka poe kahiko e ola nei i keia wa, ka moolelo o Lono-moku. No ko Hina kaea i ka hana mo mau o nei mau wahi keiki, oia o Puna ame Hema, nolaila, ua lele oia iluna o ka mahina.

A ma kona wa i lele ae ai, ua hopu aku la kana kane o Aikanaka a ua ma ka wawae o ka wahine. Aka, no ka ikaika loa o ka Hina lele ana, hela pu hoi me ka ikaika o ka Aikanaka huki ana iho i ka wawae o ka wahine, ua moku iho la ka wawae o ka wahine, a lele maumu aku la o Hina a komo iloko o ka mahina.

Ua kapala oia o Lono-nunu. Oia ka mea i kapala ai kekahi po ma ka Helu Hawaii ma na kaulana mahina o Muku, no ka maumu ana o ka wawae o Hina. A he po kau ole ia nohoi ia e ka mahina ma ka helu Hawaii.

Ua hoike ka moolelo Hawaii kahiko, ua hanaia o Hema ma Hawaii—kua—uli, i Kaula, ma Hana Maui. He elua ana mau wahine, o Luamehekoa, (oia no o Luameheko) ame Luamahahoa, oia hoi o Luamahahoa, a o Ulamakahoa kekahi inoa.

O keia wahine elua no uka ia o Iao, i Wailuku, a oia ka makuahine o Kapa [K].

Ua hoikea ae nei o Aikane kekahi inoa o ka makuahine o Hema me Puna; a o Aikanaka hoi kekahi inoa. O ka inoa mau, oia ka inoa i kapa mea ia ai o na e kona mau makua; a o ka inoa hope, mamuli o ka moku ana o ka wawae o Hina, kana wahine, i ka lele ana iloko o ka mahina.

Eia iho ke "mele Kohonua" i pili ia Hema:

Mele Kohonua no Hema.

- 1 O Hema a Aikane
- 2 Ke alii o Kaula
- 3 I hana no Hawaii—kua—uli
- 4 I Kapueokahi—
- 5 I ka lulu, i ka la'i,
- 6 I ka makani kahi aoao
- 7 I Punahoa la ke ewe
- 8 Ka a-a i Kawalakii
- 9 O Kuakaha ka piko
10. Ka piko o ke alii.
11. Lawea ilona i Mapuena.
12. He alii no Kaihalulu i Mokuhano.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 46

POAHA IULAI 26 1906

NA HELU APAU, 196

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

He mea oia no naa, n hoounaia kekahi alii o Maui i Hawaii me ka palapala a Vanakoua. Eia nae aole loa i hooa aku nei elele imoa o Kamehameha. Ua hoike naa o Kapena Kuke mai ko o kana moolelo i kaunani no kua mau huaakai au-moana, ea pue keia elele ma ka aoso komohana o Hawaii a na pepehira e ua kanaka oia wahi, no ka uamaoia ana, he poe keia wai Maui mai, a i holo mai ika o i Hawaii no ke kii ana mai i kanaka kapu beian.

O ke Kapena Vanakoua hoike ana no ko Kalekili ae ana e hanaia ona kii kahi noho maluhio mawaena ana ame Kamehameha, elike me ka Vanakoua a' ana aku iaia, ua hoikeia ma ka Moolelo Hawaii i hooponoponia ai e Rev. Pokaes, aole o Kahakili i ae i keia mauao o Vanakoua.

Ma keia wahi, e hlike aku ka mea kikan i kekahi man hoakaka a ka mea haku moolelo Mr. Paleioholani e pili ana ia Vanakoua:

Ma ka wa i ku ai ka moku o Vanakoua i ke kaikuono o Kealakoua, e mahiai ana no o Kamehameha me kona poe alii ame kona poe kanaka i uka o Keel; a o Kaiana ke alii hoo kahi i koe i koi. I ke ku ana aku o ka moku o Vanakoua, ua holo mai la o Kaiana iluna o ka moku; a mamuli o kona mamaa-ana i ka olelo Beritania, ua mealahi kuaa launa kamaillio ana me na poe o luva o ka moku. Oia i hoi o Kaiana iluna o ka moku, ua hoi mai la o Kamehameha mai uka mai.

Mahope ibo o ko Vanakoua halawai ana me Kaiana, ua lele oia no uka o ka aina, hui a launa pu me ke alii me Kamehameha ame kona poe alii. I ke oia i ko Kamehameha kulana koa a kulana wiwo ole. Hoomaopopo no hoi oia i ka like ole o ka nuni o na kino me ko na makaainana a pela ee hoi me ke ano o ka lakou olelo ana.

Ua oleloia ma keia wa a Kapena Kuke e halawai nei me Kamehameha na hoakoua ke aliiwahine Kaneikapolei kiekie a lohi me ko Vanakoua. Ua bele ae la ko Vanakoua wahi kiekie a na wai o Kaneikapolei. A o ua la aoo ia o ua Aliiwahine nei, aka, e man ana no nae ka hiehie a me ka maamae o kona mau ano apan.

O keia mau mea i hoike hope ia ae la he mau wahi mea kakoo wale uo ia i na mahela auo uoi i hoikeia ae nei ma ke kuamoo o ka moolelo. A e hoomanaoia hoi, eia keia mau hoakaka ana ma ka wa elua o Vanakoua hooa ana i Hawaii nei.

Nolala, e hoi hou ka kana kamaillio ana e ka makamaka beluhelu, i hope, a hoomaka hon kua i ka nana ana i ka huakai kaahela a Kamehameha me ke akua hoonalua aina oia o Kahoolii.

He mea oiaio na kaupuni o Kamehameha ia Hawaii. Oia ma kai a o Kahoolii hoi mooka o ka aina. A elike me ka mea i hoikeia ae nei mamua, o Kalaeone kekahi i hele pu me Kamehameha ma keia huakai. I ka hiki ana o Kamehameha i Hilo, na nobo o Kalseone me kona mau hoahaqau.

Me he mea la o ka hiki ana paha keia o Kamehameha i Hilo, a nobo ai oia malaila a hiki i ke ku hou ana mai o Vanakoua no ke kolu o ka manawa a o ka hope loa no hoi ia o kona ikeia ana mai i Hawaii nei.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomaopopo e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ko Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

13. I Wacansiku kabua
14. He kahua olina na Hema.
15. I imi a loaa ka wahine
16. O Luamaheau; o Luamaheau ia
17. Loaa o Kabai ke koi oia a Hema
18. Kauhua hookahi ka malama
19. Kaa i ka iloli alua
20. Ono i ka hinalaa akolo,
21. Aha alima, aono ka malama
22. Holo Hema i Kahiki
23. Kii i ka Ape-ula
24. Loaa Hema lilo i ka Asia
25. Haula i Kahiki i Kapakapaa
26. Waiho ai i Ulupa'apa'u
27. Haila na maka o Hema

Eia ma keia mele ko hona; ike hou ia kekahi hele hou ana o ko Hawaii nei poe i Kahiki. Ke hoike nei ke mele, ua holo o Hema i Kahiki i kii i ka ape-ula. I kii oia i keia mea i Kahiki i mea "palala" no kana keiki, no Kabai, ka mea o ke mele e hoike nei, he "koi-ula" ia na Hema.

I nei holo ana o Hema i Kahiki, ua make oia i ka Aa a, kapaa i kekahi wa. Ka-aa-nuke-a-Kane. He manu keia Aa; a na he hoo maui i poalo i na inaka o Hema a waihoia ai i Ulupa'apa'u.

Ua oleloia ko Wakea nei poe kahiko o Hema ke kupuna alii o ka lalua Nukilani. Ua oleloia o ka makashine o Hema a me oia nei Tahiti mai ia. A i ko Hema holo ana i Tahiti, e ku no ia a ke kupunawahine a me na meka oia i Mahanaiakamalama.

Ma kekahi mau mauao moolelo o ka poe Nukilani i loa i ka mea kakoo ma hoo o ka buke i kapaa: "The Ancient History of the Maori, his Mythology and Traditions." i kaunani o John White, ua hoikeia o Hema, he wahine ia. O ke ka makamahine a Whaitiri (w) me Kaitangata (oia hoo o Aikanaka ia kakoo o Hawaii nei. Mea kakoo) Noho ake o Hema (w) na Huarota (k); a hana mai o Karahi (k); o Pupumainono (w) a me Tawhaki (oia hoo o Kabai ia kakoo o Hawaii nei. Mea kakoo) O ke ano o ka-husolelo Hema ma ka olelo Nu Kilani, he hui a he ikaika hooulu kanaka.

Aka, ma kekahi mau mauao moolelo o ka moolelo Nu Kilani e pili ana i keia wahine o Hema, ua hoikeia penei.

E Hoomanaoia ai i keia mau mauao moolelo.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 47

POALIMA IULAI 27 1906

NA HELU APAU, 166

HE MOOLELO NO,

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ma ka la 9 o Ianuari, M H 1794, ua kē mai la o Vanakoua ma Hilo. A penei ka hoike a ka *Moolelo Hawaii* (1854) no kela ku aca mai o Vanakoua:

Aole i komo oia iloko o ke awa, no ka mea, e pa ana ka Uluannui ia manawa. He makani pono ole ia ke ku ka moku ma ia awa.

"E noho ana o Kamehameha ia manawa. Holo aku ia oia maluna o ka waa, a esaku la maluna o ka moku a halawai ae la me Vanakoua." Holo pu o Kamehameha me Vanekouwa maluna o kona moku a ku ma Kealakekua. Ma ka aoao o Puna a me Kau, ka holo ana a ku ka moku i ka la 12 o ia malamā.

Haawi o Vanekouwa i mau bipi a i mau hipa nohoi. Makemake no o Kamehameha ia mau mea, no ka mea, imāno ia he mau mea lakou o waiwai ai kona aina.

Ike mai la o Vanekouwa, ua mahohua iki ae ka pu kaupohiwi o (a) Kamehameha, aka, aole i malama pono na koa ia Kamehameha i ka po, a me ke ao nohoi, noka mea, he mea mau no i ko Hawaii nei poe alu, mai ka wa kahiko mai, i hōkahi kanaka nana e kiai ke alii i ka po, a ua kapaia ua kanaka la Kisip.

"No ia hemahema ana o Kamehameha, a'o mai o Vanekouwa iāia i mai la. E malama oe i na koa; e e hoonoho papa ia lakou; a e moe kekahi papa i ka po; a, e ala kekahi papa o kiai mai ia oe; a pela no i ke ao. A pela no e malamaia oe i na la a pau o kou oia ana."

A a'o mai la o Vanekouwa i ko Kamehameha kanaka i ka paikau.

A ike mai o Vanekouwa, he alii haipule o Kamehameha, i hou mai o Vanekouwa.

Aia ke Akua ma ka lanu. I na makemake oe, e haipule, ea; e hoi au a Beritania; a na'u no e noi aku i ke alii e haawi mai i Kahuna nau. A i hiki mai ua Kahuna la, ea, e ai noa oe. Aole pono ka ai kapu. He mea hoopunipuni no ia. Aole akua ma ka honua nei. Aia no ma ka lanu.

A i hou mai la o Vanekouwa ia Kamehameha: "Mai hoonoho oe i ka haole i Hawaii nei: Olōhana ma laua o Aikake; Aka, o ka nui o ka haole, he mea opu-inoino loa; he kanaka hahu wale; he poe hoomakaulii aina. Aole pono ka haole ke noho mai ma ko oukou pae aina o hihia oukou."

A ike ae la na kanaka a me na alii, ua oluolu mai o Vanekouwa; na like me ka makamaka maoli. oluolu na 'hi a me na kanaka iaia, (a) no kana ao ana mai ia Kamehameha me ka otuolu. Nolaia, i aku la o Kamehameha ia Vanekouwa.

E Hoomanaiwanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Pospoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ke Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalih'—Ka Loaea ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikano.

O Kaitangata (k) o Whaitiri ka wahine. He wahine keia mai ka lanu mai ka iho ana a noho pu me Kaitangata. I ka iho ana mai o nei wahine mai ka lanu mai, ua ukali mai kana kauwa nona ka inoa o Nonokia (k).

Hoea laua i ka honua nei; pepehi iho la o Whaitiri i ua kahu nei oia, a malama iho la i ka puuwai o ua kahu nei. Iai hoi i halawai ai me Kaitangata, haawi aku la oia iai i ka puuwai o Nonokia, e ai o Kaitangata. Aka, ua hoole o Kaitangata, aole oia e ai ia mea. Ia wa olelo mai la o Whaitiri.

"Ua kaulana kou inoa ma ke ano he kanaka ikaika a ke koa hoi. A na manao ia hoi an, ma ia ano, he kanaka aikanaka la oe; eia ka, aole. Ua kuhihewaia ao; a ua make ma'u wale ka hoi kou kauwa."

Ua noho a kane a wahine iho la o Kaitangata a me Whaitiri; a hanau mai la na laua o Ponga [Puna] o Karihi (k) a me Hema (w).

O ke ano o ka inoa Ponga ma ka olelo Nu Kilani "ka makuakane o ka ohana moou;" ke ano hoi o ka inoa Karihi, oia ka alii pohaku o ka upena.

Hanau mai ka Puna poe keiki, he poe moe aze ka mano. A na Hema (w) mai hoi o Tawhaki (Kahi).

He wahine keia Hema i hoikeia me la. Aka, he Hema (k) no kekahi o ka moolelo Nu Kilani. He keiki keia Hema (k) na Whaitiri ame Kaitangata.

Na laua rai o Hema (k). Nobo aku hōl keia Hema ia Kerenoku (w), hanau mai o Pupunainono (w); Karihi (k) ame Tawhaki (k).

Ua ike ae la oe, e mea heluhelu, i ka moolelo o ko Hawaii nei Hema me ko Hema (kane) O ka moolelo kahiko o Nu Kilani. He mau belehelena ano like no nae ma kekahi mau wahi. Ua ike kua e ka makamaka, i keia mau mea ano like mawaena o na moolelo elua; ko Hawaii nei ame ko Nukilani, a oia keia;

O Aikanaka i hoikeia ae la oia ka makuakane o Puna ame Hema, aole ia he kanaka ai maoli i kaio kanaka. He kuhihewa nui nae keia o kekahi poe kakau moolelo Hawaii kahiko no keia inoa Aikanaka.

Ua hoi ko Hema makuahine i ka lanu ma ka moolelo Nu Kilani, a ma ko Hawaii nei moolelo hoi, ua lele ko Hema makuahine a noho iloko o ka mahina; a kapaia oia o Lono Muku.

Aole mea hoike maloko o ka moolelo Nu Kilani ua holo ko laila Hema i kekahi aina mamao loa, eike me ka holo ana o ko Hawaii nei Hema i Tahiti a make oia ma Tahiti, poaloia kona maka e ka Asia nukeakane.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELEU 48

POAONO IULAI 28 1906

NA HELEU APAU, 197

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

"Aia te Akua ma ka laui. Ina mekemake oe, e haipale ena, e hoi au a Beritania; a na'u no e noi aku i ke alii e haawi mai i Kahuna nan. A i hiki mai ua Kahuna ia ea e ai noa oe. Aole pono ka ai kapu.

He mea hoopunipuni no ia. Aole akua ma ka honua nei. Aia no ma ka laui."

A i hou mai la o Vaukoua ia Kamehameha.

"Mai hoopoho oe i ka haole i Hawaii nei; i elua wale no haole e noho ma Hawaii nei Olohana wa lana o Aikake. Aka, o ka nui o ka haole, he mea opu, ino iho loa; he kanaka huhu wale; he poe hoomakaalii aipa. Aole pono ka haole ke uoho mai ma ko oukou pae aia o hihia ou kou.

A ike ae i ka kanaka ame na' i hii, ua ao oluolu mai o Vaukouwa, ua ike me ka makamaka moali, oluolu na' i hii ame na kanaka iaia, [a] no kana ao aua mai ia Kamehameha me ka oluolu. Nolaia, i aku la o Kamehameha ia Vaukouwa:

"E hoi aku oe, a i ke alii o Beritania, e malama mai i keia aia o kason.

"Aole i man. o Kamehameha e haawi moali aku, aka, ma te kokua wale mai no kona haawi ana'ku ia Hawaii nei."

Eia iho hoi ka mabele moolelo a ka mea kakau moolelo Nu Peleiholani e pili ana no keia hiki e kolu aua mai a Vaukouwa a me na hana a Kamehameha ma ia wa:

I ke ku ana mai o Vaukouwa ma Hilo, elike nohoi me ia i hoikea ae nei, ua holo no o Kamehameha iluna o ka moku maluna o ka waa e ike ai ia Vaukouwa, oia e kulewa ana oia i waho o ka moana no ka ino o loko o ke awa.

Ma keia hui a halawai ana o Kamehameha me Vaukouwa, ua haawi mai o Vaukouwa i ua Paiea nei he man paa lolo alii wai Pelekane mai. He mau pu-kunahi nani a me na pukauihi hihii a me na lako kaa e ae he nui.

Eia o Kamehameha a me na 'hiikane o koun alo alii ke kamailio pu nei me Vaukouwa a me kona poe alii moku. A e mabeleia ana ka lakou olelo e Olohana a me Aikake.

Aka, aia ma ka moolelo Hawaii a Rev Pukua, ua hoike ia o Lehua ka moa o ke kanaka i mabele a i uuhii i ka olelo a Vaukouwa a me Kamehameha. O keia kaaaka o Lehua he kanaka holo kahiki oia.

O keia wa-i lilo ai o Lehua i mabele olelo mawaena o Kamehameha a me Vaukouwa, ma ka hoopaopopo ana i ke ano o na mea i hoikeia maloko o ka Moolelo Hawaii, oia no kela wa i ku mai ai o Vaukouwa ma Hilo, no ke kolu o ka manawa.

Ua saba o Kamehameha i ka lolo alii. He pahu-olaula a pela no o Keawe-kahikona, Kaleipaibala, Kaleimamahua, Keliimatka, Kalanimoku a me na keiki alii Libohiho a me Kekuaokalani, a me na Makua'lii Kane, Kaiana, Kameeia-moku, Kamaawa, Puaawa, Koa-kana, Heleluhe, Keeaumo ku Opio, Kuakini, Kanuba. He poe kuka ulaula ko lakou lolo wawae paina keoke me na papale mabiole.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaakaua e J. M. Poopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Ma ko Hawaii nei moolelo e pili ana ia Hema maopopo ka aina i hanania ai oia, maopopo kana mau wahine, kana keiki a me kona holo ana i Tahiti, no ke kii ana i palala no kona keiki no Kaha'i. Aka, ma ka moolelo o Nu Kilani, he ano haahili a hihia na mea e pili ana ia Hema. He Hema (w) kekahi; a he Hema (k) kekahi.

—Ua lawa ae la paha ko ka mea kakau kamailio ana no Hema. E kana kava, e ka makamaka helu-helu—

No Kahai

O Kahai, oia ke keiki a Hema me Ulamahehoa. Ua hanania o Kahai ma Iao i Wailuku (Maui) Mamua o ko Kahai hanua ana mai ka opu mai o kona makua-hine, ua hala aku kona makuakane o Hema, no Tahiti, elike me ia i hoikea ae nei.

I ka hanua ana ae hoi o Kahai, a hanania e Ulu maheha a nui; ua ninau mai la oia i kona makuahine "Aueha ko'u makuakane?" Pate aku ia ka makua-hine: "Ua holo ko makuakane i Kahiki i palala nou; aka, ua holo kona mau maku i ka Aaianukea a-Kane. Alaila, pane mai la o Kahai i kona makuakane: "E imi ana au i kou makuakane."

Eia iho ke Mele Koihonua e hoike ana i ka imi ana o Kahai i kona makuakane ia Hema.

- 1 O ke anu-nu-ke ala o Kahai
- 2 Pii Kahai, koi Kanui
- 3 A'e Kahai i ke ko'i-ula a Kane
- 4 Huhia i na maka o Alibi
- 5 Ae Kahai i ke anaha
- 6 He anaha ke kanaka, ka waa
- 7 Iluna o Hanaikamama
- 8 O ke ala ia i imi ai i ka makua
- 9 O helo ai i ka moana weliweli
- 10 O Halofu-i-Hu'e Kumukalani
- 11 Ui mai kuni o ke akua
- 12 Ninau Kane me Kanaloa
- 13 Heaba koo huakai noi e Kahai
- 14 Iimi mai au i na maka o Hema
- 15 Aia i Kahiki i Ulupa'upa
- 16 Aia ika Aa'ahaha-mau-ia-a-Kane
- 17 Loaa aku i kukulu o Kahiki
- 18 Hoi mai Kahai a luna o ka moku
- 19 Kuabe i Kau-noho i Paiahaa
- 20 I Mauha ia, i Kamahalolua
- 21 I kaulana ke hoo la i Kalae
- 22 I Unolau ia, i Kailio a-Lono
- 23 I ka pali o Molillele Kahai
- 24 Haule i ka lua i Kailikii
- 25 Waiho i ke kaba i Kahului
- 26 I ke Ahu-ku la ke 'lii o Kahai

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELU 19

POAKAHI IULAI 30 1906

NA HELU APAU, 198

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

He nani keia mau aahu o na poe alii nei. A no keia ula-pu o na poe alii nei, mai ka Moi Kamehameha a hoaa i na'ali e ae a pau, i nei mau kuka alaula, na kapa aku la no na kanaka ia lakou. He "Konekopa."

Ma keia mau aahu hou i loa i ka Kamehameha a me kona poe alii, na huli hoi aku ia lakou no uka o ka aia, oia na kapa e ae a pau, i nei mau kuka alaula, na kapa aku la no na kanaka ia lakou. He "Konekopa."

"He Pelekane na kanaka Hawaii! He poe Pelekane kakou."

Ua maao wale ia he auaane ehiku mano (na like ia he 28,000) kanaka ma ia la nui ulumahihe ma Hilo. Ua nui paa ia ke kaha eae e nee ana na Kaiपालाon a hiki i Kanu-kuokamann. He mau tausani ka nui o na sowaa e lana ana iloko o ke kai ma ia la. A ua hele-nohoi nei mau waa a paha i na kane a me na wahine me na ohu hehena o ka waa a me na wehiwehi e ae o ka nabele, elike no me ka moa o na Hawaii i ka hoolumahihe ana i ka lakou mau kino.

Ua lele pu mai o Vanekouwa no uka o ka aia me ka Moi Kamehameha a me na'ali Hawaii.

Auo, e ka makamaka heluhelu, ke hoomaopopo aku kana i kela hiohiona e ikeia ia e na kuni o Hilo, ma kela ia i hoi mai ai o Kamehameha, Ka Na'i Aupuni kaulana o Hawaii me kona mau alii iloko o ko lakou mau aahu koa Pelekane, i aua like ka wewee ula o ko lakou mau aahu me ka hooluu oia ano iluna o ka hihilihi o ka lehua; na hiki no ia oia e me au, e ka makamaka heluhelu, ke hoomaopopo iho, na ku maoli no i ka hano hawee kela huakai aumoana a ua Paiea nei i hoi mai ai mai ka moku nei o Vanekouwa.

E hooiui ae i keia kulana hihilihi, me ko na aahu o na alii koa o Vanekouwa i hoolulani ia me na gula e biolo ana ma na ko lakou mau kipoohiwi, na papele mahiolo hano hawee e kan ana maluna o ko lakou mau poa a me na luhelu e ae he upi e hooihimau ana maluna o lakou; aole no e ole ka loloku iho o na maao hihilihi iloko ou a me au e kan makamaka heluhelu no na hiohiona nani ia.

Paku pu aku hoi me ia ka ulumahihe o na suwaa Hawaii ma ka moana a me ko na karaka mauka o ka aia; aole io no i kana mai o ka nani.

Ke puia la ka lewa ma ia la i na leo hooio o na kanaka "He poe Pelekane na kanaka Hawaii! He poe Pelekane kakou" a pela aku. Aka, i keia la -ae-i keia wa a ika mea kakau moolelo e milo nei i na maawe ano nui o keia moolelo ke puana nei o Hawaii o keia mau la--He poe Amerika na kanaka Hawaii--He poe Amerika kakou."

A e olelo ka mea kakau na aahu o Kamehameha i ka aahu Pelekane; aka, o loko iho ona he hooponopono hooe kuloko kona manaio. O ka malo mai Peleka e ma; aka, na ke kanaka Hawaii no nae e rula kona home.

A pehea o Hawaii lahu i keia wa? Aole anei e pou e hahai i na hana a KA NA'I AUPUNI?

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakouwa e J. M. Poopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ko Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki--Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikea.

Ma kekahi mele koi honua i loa i ka mea kakau no keia Kahai i hoikeia ae la, he 7 mau lalau mamua ako o ka lalani I, o ke Mele i hoikeia ae nei, a oia keia.

- 1 Kahai-nui a Hema
- 2 Ke alii o uka o Loiloa o Haumaka
- 3 I hanau i Kahalulukahi
- 4 O Kaumoaiani ke ewe
- 5 O Kaaloholo la ka piko
- 6 O Ha aheila ka aa
- 7 O Kalaamakuia i Kaopi Kahua

Pehea ia ke ano o kela mea i kapaia he A aaukeka-Kane? He wahi ninau kupono paha keia e ninau ia ai ma keia wahi. Penei ka hoike a ka Moolelo Hawaii no ka mea e pili ana i keia Aia: "Ua hooio o Hema i Kahiki a loaia oia i ka Aa anukea'awaia (a) Kane, poaloia kona mau maka; a make no ia ma Kahiki."

Ma ka hoomaopopo ana a ka mea kakau i ka inoa o keia Aia, he ehi mau inoa i hooiui ai e na poe kakau moolelo Hawaii kahiko: (1) Aianuheka a Kane; (2) Aianukea-a-Kane; (3) Aianukea-lawaia a Kane; (4) Aia-haha-maia-a-Kane.

Ua hoomaopopo mai no na moolelo kahiko, he mau keia i kapaia, he Aia. He mau aikanaka; he mau kupua; he mau elike he Halulu. Aole nae he maopopo ke ano o keia manu.

Ua olelo o Mr Andrews ma kana buke Hoakaka Olelo o na Huolelo Hawaii; o ka Aianuheka, he manu nui hulu keokeo ia, a he manu no ke kai. He A kekahi inoa ana."

Ina he mea oiaio keia; alaila, he manu no keia i keia e ko Hawaii nei poe, oia ka A. O ka manu lawaia o Hawaii nei i ikeia ma keia ia inoa, he manu nui no ia i like me ka manu poio, a pela no kona olele; he mau wawae loloa kona; he nuku lohi.

O ka wa a keia manu e hele ai i ka lawaia ma ka moana, aia no ia i ka po; aole i ke ao. He maao lawaia no keia elike me ka uwaa a me ke Koa e me na manu lawaia e ae a pau. O ke kumu o kona kapa a ana ma ka inoa A, no kona noho ana ma na me-poo ana pohaku.

O na malama a keia e lele ai i ka lawaia ma ka moana, oia no na malama o ka mahoe-mua a me ka mahoe-hope. I ke ahiahi poeleele, lele nei manu i ka lawaia; a ma ka wanao hoi oia i uka o ka aia a ma kona ma-poo.

E Hoomaui aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II. HELE 50

POALUA AUGATE 1, 1906

NA HELE APAU, 169

HE MOOLELO NO
KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua haui o Kamehameha he aluaina hoohanohano no na 'alii moku Pelekane; a na nui ka haouli o ka lahwi makaainana ma ia aluaina; a haouli pu n-hoi me na kanaka Pelekane.

Ma ia po iho, ua hai o Vanekeuwa ma no lina o ka moku; a ma keia hoi ana a lakou i haouli ai kekahi alii hookele moku o Vanekeuwa, nena k' inoa o Baloua Stanford. O ka inoa o nei kanaka Pelekane i na Hawaii, oia o Kane-kopa.

I ka haule ana o nei kanaka Pelekane iloko o ke kai, ua luo iho la o Keoho, kekahi kanaka aho loa i ka luo. I ka loa ana o ke kino o Kane-kopa, ua hapai ia ae la a kau ilua o ka waa; a ohe oia i koe iloko o ke kino. I ke kaka-hiaka o kekahi ia ae, ua lawa kousa kino i aka o Hilo; a maluna o na kanaka Pelekane no hoolewa ai ana ia la. Ua kau ia ke kino make o Kanekepa ma Paukaiehu.

Ma keia hui ana o Lamehameha me Vanekeuwa, ua ninau aku la o Vanekeuwa i Kamehameha L. Kaahumanu. Ua hai mai o Kamehameha iana, ua hoi o Kaahumanu me ka makuahine i Makaolanskila.

Ua lohe no nae o Vanekeuwa no ke ala ana o kekahi kuae mawaena o Kamehameha ame Kaahumanu, ame ka hele ana o Kaahumanu. He nui a lehulehu loa na kumu i oleloia ai no ke ala ana ma i o ke kuae mawaena o Kamehameha ame Kaahumanu, a kiawale ai laa.

Aka, o ke kumu nui o keia kaawale ana o Kaahumanu mai a Kamehameha mai, oia ko Kaahumanu hooukiuki a huhu ana i na baa hookiekie a Kaiana.

I keia wa i kukala ai o Kamehameha i kekahi olelo kuahana kaalau loa no ka biki o na Moku i noho alii ia eia, a oia no o Kaahumanu. A penei kana i kukala ai i keia olelo kuahana.

E na'lii. E ike oukou, he eono moku o Hawaii nei. Ua kuleano oukou, e na'lii ia moku. No oukou o uka, no oukou o kai, me ke koe no nae o na wahi kipoho mahakea a na makaainana, ka poe e ola ai oukou, na'lii.

O keia mau moku eono la o Hawaii nei, no oukou ia; a o ka biki o na moku, oia o Kaahumanu, no'ia. E kapu ia moku no'u. A ohe alii nui, a ohe punahele nui a ke alii, a ohe makaainana e 'e ilua oia moku.

I keia noho ana o Kamehameha, ua hoomakala ke kapiliia ana o ka moku nona ka inoa Pelekane. Na Vanekeuwa i kauoha ia Kamehameha e kapiliia ona moku nona; a o ke alii kamana moku o Vanekeuwa ka lina hoohana nui no keia kukulu a kapili ana i na moku nei.

Ua komo pu na kanaka kala'awa o Kamehameha ma ka hana ana a me ke kapili ana i keia moku. He laau mamane ka wae, a he kanila ke kui o ke kapiliia ana o na moku nei.

Aole i pau.

CHARLES KAHILIAULANI NOTLEY

Ka Elele a ka Lahui Hawaii i Wasinetana, 1906.

Hookahi Waa a ka Like Mai Hawaii a Kauai.

Kahuahana Holopuni o ka Aoao Kuokoa Home Rula.

I Aponoia e ka Ahaoiselo nui ma ka la 30 o Iulai M. H. 1906, ma ka noho ana a ia Aha ma Kahiliaulani Hall, Kulanakauhale o Hono Iulu Moku-puni a Kalana o Oahu, Teritorea o Hawaii.

O ka Aoao Kuokoa no ka Hooponopono Aupuni Home Rula, i ike mau ia ka Aoao Kuokoa Home Rula na ke Teritorea o Hawaii, ma o kona mau, Elele la i akapaka ma ka Aha Elele, ma keia la 30 o Iulai, A. D. 1906, ma Kahiliaulani Hall, maloko o ke kulanakauhale o Honolulu, Moku-puni a Kalana o Oahu, Teritorea o Hawaii, ke hoomasopopo nei i ka oiano o ka olelo alakai; "e ike me ke oo ana ae o ka lahui, e hoohanau mai ana ka manawa ame ka holomua i na ninau ame na kumu hana hou, a e naloia aku ana hoi na ninau ame na kumu hana kahiko." Aka, o ke kumu alakai No Ka Pono Kaulike o ka Lihulehu e ku ana no ia hemoto no ka Aoao Kuokoa Home Rula o keia Teritorea.

A ke kukala aku nei keia Aoao i keia mau Kahuahana malalo iho nei, penei:

Nana ma ka Aoao Eha.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELE 51

POAKULU AUGUSTE 1 1906

NA HELE APAU, 200

HE MOOLELO NO,

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka paa ana o keia moku i kapilia ma Hilo, a makaikai na mea e lono ai ka holo ana o ka moku; na kau iho la o Kamehameha a me kekahi o kona mau alii, a pela nohoi o Vanakoua kekahi maluna o ua moku la, a holo ne Kawaihae.

I ka niki ana i Kawaihae, ulala, haawi o Vanakoua i ka bipi, me ke kooha ana aku o Vanakoua ia Kamehameha, aole o Kamehameha e alua i ka bipi, aia a hala na makahiki he umi mai na wa aku.

Ua kaapuni o Kamehameha ame Vanakoua maluna o ua moku la i ka mokupuni o Hawaii me ka hanoano nui.

I ka heea ana o ia noku i Waioahukini, ma Kau, ua kuhikuhi aku la o Kamehameha i kona wahi i ponua ai i ka hu aku oia ho o Kukailimoku.

Ia wa i ninau aku ai o Vanakoua ia Kamehameha, i ke ano oia kii o Kukailimoku.

Ua hoike aku la o Kamehameha imua o Vanakoua i kekahi wahi puniu i ka ia i ka a-ha pulu-niu, a me ka lauhoo o na kapua alii kahiko.

A ua hoomaopopo aku o Kamehameha, ua hele mai ka manawa o ka malamala ana o ua puniu la, mai ke au mai o Kukaohiaalaka a boea mai i o Kihanoilulumoku; a ua likeia ne na lau makahiki elima.

(Elima lau makahiki, ua like ia me 2000 makahiki ma ka helu o keia au. A ino o ka M. H. 1794 ia, i ka makahiki A. D., 206 ka hoomaka ana e malamala keia puniu. A o ka A. D., 206 ia; oia ka wa, a i ole o ke au ia o Kukaohiaalaka. A o Kihanoilulumoku boi, aia no ia i ka A. D. 1794. Ma keia wahi, aole i maopopo loa ka manawa o ka mea kakau moolelo. Mr. Peleioholani? MEA KAKAU)

O ka inoa o ua puniu la, o Holau Alii' He ipu olelo.

Ua kaao nui ia e na kanaka o ia wa kekahi moolelo e hu ai ka aka pahenehene a kamahi hele kua o keia mau la; a i olelo ae ai hoi ke kanaka Hawaii i mo'a maikai ka pulehu, wahi a kahiko, he moolelo lalau wale no ia. A oia iho keia.

"I ko Kamehameha hoike ana aku ia Vanakoua he ipu olelo o Holau Alii, ua makenake loa o Vanakoua e ike i ka oia o ia mea.

"Nolaila, huki ae la o Kamehameha i ka lauhoo o Wakea, a hoopili aku la i ka wahi o ka ipu i ka pepeiao o Vanakoua, a lohe-maopopo iho la o Vanakoua i keia mau huaolelo:

"Hoomakaleho oe! Hoomakaleho oe!"

Ua akaaka o Vanakoua i ka lohe ana. Alaila, ninau o Kamehameha i ua ipu olelo nei:

"Hoomakaleho ia wai?"

"O ka pane i hoikeia ae, oia keia:

Ka Aha Elele Nui o ka Aoo Kuokoa Home Rula, 1906.

CHARLES KAHILIAULANI NOTLEY

Ke Kiai o ko Hawaii Mau Pono ma Wasinetona.

Ka Elele a ka Lahui Hawaii i Wasinetona, 1906.

Lunakanawai kaapuni Mua Hon. J. W. Kalua ka Lunahoomalu o ke Komite Kahuahana.

PIHAKU O KA KAHILIAULANI HALL I NA ELELE MAI NA MOKUPUNI MAI.

I ka Haku D. Kalaulani ka Luna Hoomalu o ke Komite Olole Hoooho Kue Hooohui Moho.

ONI KE KAHUA HANA NO KE KOHO BALOTA KAULIKE AME KA PONO O NA LIMAHANA HAWAII.

Hookahi Wa'a a ka Like Mai Hawaii a Kanai.

Kahuahana Holopuni o ka Aoo Kuokoa Home Rula.

I Aponoia e ka Aha Elele Nui ma ka la 30 o Iulai M. H. 1906, ma ka noho ana ia Aha ma Kahiliaulani Hall, Kulanakauhale o Hono Iulu Mokupuni a Kafana o Oahu, Teritorea o Hawaii.

O ka Aoo Kuokoa no ka Hooponopono Aupuni Home Rula, i ike mau ia ka Aoo Kuokoa Home Rula ma ke Teritorea of Hawaii, ma o kona mau Elele la i Aoo Kuokoa ma ka Aha Elele Nui ma keia la 30 o Iulai, A D 1906 ma Kahiliaulani Hall maloko o ke kulanakauhale o Honolulu, Mokupuni a Kafana o Oahu, Teritorea o Hawaii, ke hoomaopopo nei i ka oia o ka olelo alakai; "eike me ke oo ana ae o ka lahu, e hoohanau mai ana ka manawa ame ka holomua i ka ninau ame na kumu hana hoo, a e nalahia aku ana hoi na ninau ame na kumuhana kahiko." Aka, o ke kumu alakai NO KA PONO KAULIKE O KA LENUKUPU e ku ana no ia he moto no ka Aoo Kuokoa Home Rula o keia Teritorea.

A ke kukala aku nei keia Aoo i keia mau Kahuahana malalo iho nei, penei:

Npaa ma ka Aooa Ehua.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELE 32

POHA AUGUST 2 1906

NA HELE APAU, 201

HE MOOHELO NO

KAMEHAMEHA

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka hiku o ka mea, i ka eku kapa o Keawe Emoa-Emoa. O ka ika ae a ka niole'e kazo nei i hoieia ma ka b ke moolo kakulima a Mr. Pelekaheka. He ano i o olelo maoli no e ke me ka kakou e ke aku nei keia mau la na halekaui o na ipu pongr grapa. Ke waibo nei ka mea kakau i keia moolo kazo na ka mea heluhelo e lawe ae a ho oiaio iho, he oiaio; a e hoole iho hoi ahe oiaio. A ma keia wahi, ke olelo ae nei ka mea kazo. O ka iwi hoolei aku; a o ka ipu, hoouu iho; a mai kio, la i ka i'a holookoa no ka lcaa ana he wahi huna iwi.

Ua hele pu o Vanekouwa me Kamehameha a hoesa i Poha. Ma ka aoao ma kaulana mamua o ke one o Poha. E waibo ana ma keia wahi kekahi hele uma nui me kona kaulahao nui no e waibo ana iloko o ke owau kai.

A he wahi heleuma uuku iho kekahi. Ua lauu ia a lcaa keia mau heleuma. A na Vanekouwa i lawe lawe na hoobaa ana a hiki ua mau heleuma nei i uka.

A pae ua mau heleuma nei i uka, ua hull ia a nana pono ia mahope iho o ka hoomaemaeia ana o ua mau heleuma nei e na poe hoomaemae, malalo o na kaouha a Vanekouwa.

I ka nana pono ia ana iho o ke kuni malua o ua mau heleuma nei ikeia iho la e kau ana na huaolelo Chaneions (?) o London.

I ka wa i ke ai o Vanekouwa i keia inoa, ua olelo ae oia, ua nalowale kekahi Alii Pelekane oia o Uilama Lanakaka, ke Duke o Lanakaka. A ua nalowale pu me ia he aneane elua haneri poe kanaka me ekolu wahine a me na keiki ekola.

He hoolo Pelekane e ae i ke kekahi i nalowale nona ka inoa o Hannah Humphreys; O keia na haole i manacia, o laua na makuakane pono i o ka ohana ke kea o Hawaii Hikina; a mai a laua mai hoi i loaa ai na moolo kazo kahiko o Pelekane kahiko, oia hoi o Kuni Uilama a me Mele. He mau moolo keia i paanau i na Hawaii kahiko mamua laa aku o ka hoesa ana mai o Kapena Kuke ma.

Mamuli o na ano o ke kani ana o ko laua mau inoa, i hoopili aku ai na kanaka o Hawaii Hikina i na inoa Kukaohalaka a me Hoomoepele. O Kukaohalaka, oia o Duke o Lanakaka; a o Hoomoepele hoi, oia o Humphreys.

A hala kekahi wa o ko Vanekouwa noho ana ma Hawaii nei, na hoi aku la oia no "Kabiki;" a noho iho la noho i Kamehameha a me kona poe alii, na lako pono i na mea kano. Ua ike pono na lili a me na koi i ke kipu kunihi a me ke kipu kaupohiwi a me ke kaka pahi.

HalawaiMakaainana Nuia ka Aoao Ka- laiaina Kuokoa Home Rula.

Iloko o ka Ma'awa Pokole Wale no he Anaina Nui o na Kanaka Kai Akoakoa ae.

Wela no Fa Hao a ka Home Rula, A no ke Ahu
o Wailuku: Panipania ka wai o'iao.

O KA HOME RULA KE PAIO ANA NO NA LIMAHANA

Ua malamala ka Halawai Ma-
kaainana Nui a ka Aoao Kuokoa
Home Rula ma ke abiahi Pona-
kahi nei, Iulai 30, hora 7 me 30
minute, ma ka Aala Paka, elike
me ka hooholo ana a ka Aha
Elele Nui o ka Aoao Home Rula
mamuli o ka noi a ka mea Hano-
hano J W Kalua, "ke ai o Wai-
luku- Pahiwai o Iao."

O kahi i ka ai na poe hui lelo
ma ia abiahi maloko no ia o ka
hale-puhi ohe hou i kukulua
malaila; a o ka Home Rula ka
Aoao Kalsaina ma la o loko
nei o ke Teritara maui i hoesa
maui na hale la, ma ke ano ka-
laiaina.

I ka hiki ana i ka wa i hoolaha-
ia ai no ka lawelawe ana i na
hana oia po, ua noi na kanaka i
akoakoa mai ma ke kahua hui-
olelo. He anaina kanaka hoi ia
e maa mu'ole ia; pela ka nui
e hiki mai ana, iloko o ka wa
pokole, a me ka hoolaha maui o
na hoi.

Ua noho hoomalua ka hala-
wai e Peresidena Charles Kabi-
lianlian Nottley, o ka Aoao Ku-
koa Home Rula, a o ka Moho-
holo baleta Elele Lahui hoi a ia
Aoao no ka Aholelo Lahui ma

Wasnetoua. He poe hookani
pila kekahi ma ia abiahi no ka
hooulu-mahiehe ana i ke au o
ka ma'awa me ka lako mau
melodia a me ka lako o na
kilo kani.

KE AHU O WAILUKU.

Ua hoolo ana aku ka Lunahoo-
malu Mr Nottley i ka Mea Hano-
hano J W Kalua, ka mea nana
ku looheneia maui ma ke mele:

"Maui a ke no

Ke ai o Wailuku

Pahiwai o Iao"

Iua i ka mai ai, na hoi ai aku
la ke maui he mau leo olohi
o ka hui, oia he kamao
luna ole ka Elele ana o ka Mea
Hanohano ma ka awai hoi olelo
politika a na Home Rula na
Honolulu nei. A na ko hoi ma
mea a keia nupua i hoie maui
ai i ke ake. "He Home Rula
oia o J W Kalua."

Ua hoi olelo mai la oia malua
o ke kahua hana (platform) i
hooholo ai e ka Aha Elele i
noho ai ma ia la. Ua hoi olelo
nui ke kalele ana o kana na
olelo hoakaka malua o ke Ka-
nawai ahaui waiwai paa a me

NANA AOAO ENOLE.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELE 53

POALIMA AUGATE 3 1906

NA HELE APAU, 2-2

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

He mea a lawahine kekahi i ike i ke kipu pololei a na tieleia nawaena o na liwahine masaukau 'o i ke kipu pololei, o Kamehameha, Moiwahine a Liholiho ka hele ekahi na ia hana. Aole e haka kana poka ke ki i ka pua mauu.

Ka Ulu o Ka Manawa o ka hiki ana nei o Vanekouwa i Hawaii nei.

Aole paha he mea hawa no ka mea kakau moolelo ke hookomo ma keia wahi i ka Peleioholani mahahele e pili ana no ko Vanekouwa ku hoo ana mai Hawaii nei, elike me kana i hoopaa ai maloko o kana buke moolelo kakaalima.

A nau no e ka makamalaheluhelu, e hooalike like iho i keia mahahele me ko ka mahahele mua i hoike ia ae nei, no ka elua o na manawa o ko Vanekouwa ku ana mai i Hawaii nei.

Ua ike na liwahine oia au i ke kipu kau poohiwi; a ua oleloia, o ka Moiwahine Kamamalu, wahine a Liholiho I, oia hoi o Kamehameha II, ma hope mai, oia ke pookela loa o ke Aliiwahine akamai ma ke kipu pololei.

Ke ike nei kakou, e na makameka heluhelu, ma keia mahahele i hoike ia ae la, i ko Kamehameha kapili ana i moku kana noua, ma o ke kokua ana a Vanekouwa; a kaheia ka inoa o ua moku la o Pelekane.

He mea hoomaao hoi no ka haawi ana o Kamehameha ia Hawaii Moku-puni na Pelekane e kia i a e malama mai.

Ke ike pu nei kakou i na hana hooholomua a Kamehameha ma nei mea he Nai Aupuni, a e hoike ana keia mau mea, he alii noonoo naauo o Kamehameha; a ua paha oia me ka ike kalaiaina hohonu.

Ma nei e nana ai kakou i ka Mr Peleioholani ma hele moolelo no ka ekolu o ka hiki ana mai o Vanekouwa i Hawaii nei.

Ka Ekolu o ka wa i hooi mai ai o Vanekouwa i Hawaii nei.

Ma ka la 13 a Feberuari, M. H. 1793, ku hou mai o Vanekouwa i Hawaii nei mai na kapakai mai o Amerika. Ma Hilo no keia ku hou ana mai o Vanekouwa, a e noho ana no o Kamehameha malaila.

Ia wa nae a Vanekouwa i ku mai ai, he manawa ia e noho ana o ka o Hilo i ka hauoli makahiki hou elike me ka mau o ia mau la kahiko o Hawaii nei.

Ua launa hou o Vanekouwa me Kamehameha ame na'ii. Ua haawi hou o Vanekouwa he mau bipi mai Kaleponi mai ia Kamehameha.

Ua kau mai o Kamehameha maluna o ka moku o Vanekouwa a bolo mai ia a ku ma Kawaihae. A malaila, loa hou ia Kamehameha he mav holoholona mai a Vanekouwa.

E Hoomaui aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomauiakuwa e J. M. Porree no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalili—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

He manu leo lea keia ke kani mai i kona wa e lele ai i ka lawaia, a pela no i kona hoi ana mai. O kana kaui, he auo like me keia *Ka ro hek kek ke*. Ma keia ano kani e hana i ka poe kouo (kahea) manu.

Iua like loa ke kahea ana o ka leo o ka mea kono manu me kela i hoike ia ae la, aole e nele ana ka he i o ua manu a nei i ka upena a ka lawaia manu. He mauu ono loa keia ke ai elike me koae.

Aka; aole paha keia o ka manu Aia nana i poalo i na maka o Hema. He manu ekea no paha? A heha la ia manu?

Aia ma kekahi inoa o nei manu i hoike ia ae nei, e na popo ai paha kekahi ano o keia manu, oia—ka Aai-nu-he-a-Kane. O ke ano o keia inoa, he A—ai-enu-he-a-Kane. He manu ai enu he kona ano, elike me ka manu Kolea.

Aole auai he Kolea ke ano o nei manu? Ua-ikeia ma ka Moolelo o Mo'i, ka makuana kaulana o Molokai, o ke Kolea kana mau elele hooana olelo; a o keia mau kakuahine noho ia? A ma ia ano, ua hilo ke Kolea i mau hookapuhia ma ka kela moolelo kahiko o Hawaii nei. Aka, ke nanao koho wale no nae keia o ka mea kakau.

OLELO HOAKA.

Oiai, e hoopukaia aku ana no na Jalani mookuu, hau elii mai a Wakea mai a hooa mai ia Kamehameha I; a pela nohoi a hooa loa mai i keia wa, ma keia hope aku, e ka mea kakau; nolaila, e nee hele aku ana na hoakaka ana a ka mea kakau no na 'ii kahiko, elike me na mea i loa iaia. A e hoomaka ana keia mai a Wahieloa aku, ke keiki a Kahainui a-Hema me Hinauluhia.

NO WAHIELOA.

Elike me ka mea i hoike ia ae la, he keiki o Wahieloa na Kahainui a-Hema me Hinauluhia.

Ma ka moolelo e pili ana ia Wahieloa, aole no like loa ka hoike ana a ia mau moolelo no ka mea e pili ana i kahi i hanauia ai oia. Olelo kekahi poe na hanauia oia ma Kipahulu, Maui; e, olelo hoi kekahi ua hanauia oia ma Punaluu, Kau, Hawaii.

He mea maopopo i kahi i nohoi ai na kupuna o Wahieloa ma Kipahulu no ia. Ma ke a wahi nohoi i noho ai o Laka kana keiki. O ka wa i hanau ai o Wahieloa, aia no ia mahope iho o ka hoi ana mai o Kahai (nui a Hema) mai Kahiki mai.

Iaia i hoi mai ai mai ka huakai imi i na maka o kona luau makuakane, oia o Hema, a hooa oia ma Kau, Hawaii. Ilaila loa kana wahine no Kahuku, oia o Hinauluhia. Noho o Kahai me keia wahine a hanau o Wahielea ma Wailau, Kau, Hawaii.

E Hoomaui aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II, HELE 54

POAONO AUGATE 1 1906

NA HEI U APAU, 203

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ma i Kawaihau, ho'o ake i la ia no Kealakekua. A noho o "Kamehameha" ma Kealakekua, ho'o loa o Vanekouwa i Maui. Malaila hui oia me ka Moi Kahakili ame kona poe alii.

A ma kona hui ana a Vanekouwa, ua hoike nani o Kahakili ia Vanekouwa i ka ia olele hoohiki a olele kaucha hoi, oia hoi:

Iua make au", wahi a Kahakili ia Vanekouwa, e lilo o Maui ame Oahu ia Kamehameha.

I ko Vanekouwa lohe ana i keia mau huaoelo mai a Kahakili pono mai, ua hooholo iho la oia he pono iaia ke hoohika'ka e ka i ka noho kuikahi ana mawaena o na Moi elua.

Ua ike hoi o Vanekouwa i ko Kamehameha mau mana makee noho maluhia, oia i ua lohe pono oia i ko Kamehameha makemake ole e pepehi wale ia ke ola o ke kanaka, a oia ke kumu o ko Kamehameha hoohi ana i kona kapu alii.

A pela hoi me ke kapu akua maluna o Kahoalii i hiki ole ai i kona poe alii ke koikoi mau e kuu: . A i na e makemake o Hawaii e kuu ia Maui aole hiki ke ole e ae o Kahoalii.

Ma keia wahi o ka moolelo a Mr. Peleioholani, me he mea la, ua huli hou i hope ke kamailio ana; aka, he mea ole no nae ia, oia he mabele ano nui no keia, a he mabele kupono hoi e hoopaaia ma keia wahi o nei moolelo. A penei ua mabele la:

Ma ka 25 o Feberuari, ua hoouna o Vanekouwa ia Lukanela Paget (Pikaka) i uka o Hila, ma Pipio, e kau i ka hae Pelekane ulaula. A ma o ia hae la e pakele ai o Hawaii mai na holapua ana mai a na mana aupuni e ae, a e hoomalua ia ai hoi ia mekupuni o Hawaii malalo o ka makana o Pelekane.

I ka huki ia ana o ua hae nei iluna a pulelo ae la kona kahakihana i na weloelau o ka makani, ua puia ae la ka lewa i na leo hooho o na kanaka.

Ua kukala mai la hoi o Lutanela Paget, ua lilo o Hawaii Mokopuni malalo o ka hoomalua ana a ke Aupuni o Pelekane.

Ua hoohikii o Kamehameha, ka Moi Aimoku o Hawaii; Keliimaikai; Kaleimamahu; Keeaumoku; Keaweheulu; Alii o Kau; Kaiana, alii o Pdna; Kameeiamoku, alii o Kohala; Kaleiwahi, hoshana'u o Kamehameha, a pela nohoi me Keaweokahikona; i mau makaainana Pelekane.

O na liiwahine i kumu ma keia hoohiki ana, oia o Kekuiapowa Liliha, Keopuolani, Kalanikauikikilo, Kaahumano, Kaheheimalia, Peleuli, Kaneikapolei, Hakau, Ululani ame Kekaulikeikawekiunalani.

E Hoouia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoouia e J. M. Poejoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Eia iho ke Mele koihouna o keia Alii kahiko o Hawaii nei.

- 1 O Wahieloa ke alii o Kau
- 2 Hanau no i Wailau
- 3 I Ninote, i Kealaiki
- 4 I Kawaihau, o Kaiula ka piko
- 5 I Makanalua i Kaulawae
- 6 I hanau ke ewe o ke alii
- 7 Waiho i uka i ke ana o Kaulalehu
- 8 I imi ia e makua iimi
- 9 I lalamaia e makua lalana
- 10 I eliiia e ka makua-elii-lua
- 11 I ka ia e maku a ka
- 12 I pou pou ia e makua po pu
- 13 I kikooia e makua kikoo
- 14 I haaia e makua hula
- 15 I loa a Laka i Anamakili
- 16 I Anamakala i ka pali o Kupina
- 17 I laila o Wahieloa nana o Laka
- 18 Na Laka i hoihoi a ka moku
- 19 I ka ana ewe o Maui
- 20 Pae i Kipahulu
- 21 I Alae, i Kaumakani
- 22 I Papaulona
- 23 Waiho no Wahieloa i waho

Ma keia "koihouna," ua hoikeia mai ko Wahieloa wahi i hanau ai a i make ai; a pela hoi kehi i waiho ai kona mau iwi, oia hoi ke ana o ka luhine kupua Keana-a kau a Lehu.

A ua hoike pu ia nohoi ke kii ana'ku o kana keiki o Laka, me ka maalaa loa, i na iwi o ua makua-kane nei-ona a loa iloko o keia ana hana o Kaulalehu.

O ke kumu a me ka mole, ka welau a me ka hope o ka moolelo o keia Alii o Wahieloa, elike me ka hoike a ke mele "koihouna" i hoomaopopoi ae la oia no ia i Hawaii nei.

Ma ka moolelo o ka pce Nu Kilani, he Wahieroa no ka iakou. A penei ka iakou moolelo.

O Ta-wahiki (oia o Kaha'i ia kakou o Hawaii nei) ke kane a o kana wahine, oia o Hapai nui-a-maunga (oia o Hapai mauna, a Kuahiwi hoi ia kakou o Hawaii nei) Na laua mai o Wahieroa. Noho aku nei o Wahieroa me kekahi wahine, o Matoka-rau-tawhiri.

I ka hapai ana o keia wahine, ua ono ae la oia i ka io manu. A o keia manu ana i ono ae la, aia ia i kekahi aina-mamao e loa ai, maloko o ka pa manu a Matuku. O keia manu, he koko kona inoa.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

BUKE II. HELU 55

POAKAHI AUGATE 6 1906

NA HELU APAU, 204

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Hohikita lakou apau, he pō ahi no Pelekane a Hawaii. Ua noi ka hauili o na'lii a me na makuahine.

Ma ka la 26 ae, ua holo hono o Vanekouwa me ka moi Kamehameha, a me na'lii a pau-na'lii kane a me na'hiwahine no Kealakekua, Kona Heema. Ku iki ka moku he mau la mōhaila a haalele ia wahi no Kawaihae. Mai Kawaihae aku, holo mai o Vanekouwa no Maui a hui hou me Kahakili.

Hoike o Vanekouwa i ua mea a pū i hanaia ma Hawaii no ka lilo ana oia mokupuni malalo o ka mana hoōmalu o Pelekane.

Ua haalele o Vanekouwa ia Hawaii nei a hoi aku oia no Amerika me ka manaolana e huli hoi hou mai ana oia i Hawaii nei.

Aka, i ka hōkiki ana i ke kamailio ana i keia mahela he mea pono ke hoopaaia ke a mahela a Mr Pele ioholani pene.

Ua kamailio mau aku o Kamehameha ia Vanekouwa, e awiwi oia e holo i Pelekane:

"Oia!" wahi a Kamehameha i olelo aku ai ia Vanekouwa, ke lche nei au i na haole o Kahiki, ua noi loa nā Alii o Kahiki i lawa pono i na waa-nunui, eike me kou e Vanekouwa."

Ua pane aku o Vanekouwa ia Kamehameha: "He mea oiaio ia."

Eia ko Kamehameha manau: Aole paha he like oia mau alii moku me Vanekouwa; ma ke kealike o ka lakou mau hana, e like me kana (ka Vanekouwa) i hana ai mawaena o na'lii o ka mokupuni o Hawaii.

Eia kekahi olelo a Kamehameha ia Vanekouwa. E hoi oe i Kahiki a e hoouna mai oe i ka pōpono i Hawaii a e ahoi katu pōe keiki i ka palapala.

A huli hoi o Vanekouwa i Kahiki, mahope iho o kona ku ana ma Maui, ua hoouna aku la o Kahakili ia Kalanikupule, kana-keiki e holo i Kauai e hui pu ai me Kaekulani.

O ka inoa o ka moku i holo oia o Kalanikupule oia o Butterwoths. He moku Pelekane keia; a o kona kapena, oia o Berauna.

Ua oleloia o kela inoa o "Pehelala" i hea ma ka kekahi pa me Alanui Kamika i ka wa kahiko. Ua pa ma ka aho ma Ewa o ua alanui la, e kokoke ana i Alanui Hotele, ua kapala mamuli o ka inoa o keia moku—Butterworth.

Ua hoi o Kalanikupule i Kauai a hui pu me Kaekulani. Ua noho like laua-ia mau la.

E Hoouna mai iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ko Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikano.

Nolaila, olelo aku la ua wahine nei ia Wahieroa e kii oia i keia manu. He mea oiaio, ua kii o Wahieroa i ka ono a kana wahine.

Ia Wahieroa i hele ai a boea i kahi e loaa ai ka manu koko, oia kahi hanai manu o Mātuku ua loaa iho la oia ia Mātuku, pepehiia iho la a make.

Noho iho la kana wahine me ka uwe kauikauana no kana kane, a hiki wale i ka hanau ana ae o ka laua keiki, oia o Rata. Hanai iho la ua wahine nei ia Rata a nui a kanaka makua. I kekahi ia ninau aku la o Rata i kona makuahine.

"Aue! ka hoi ko'u makuakane?"

Pane mai la ka makuahine: "Ua make kou makuakane?"

"Make oia ia wai?" i ninau hou aku ai ke keiki.

"Make oia i ka pepehiia e Mātuku. I hele loa luani makuakane e kii i kuu ono, oia hoi ka manu koko i ka aina o Mātuku. A i kona hiki ana ilaila, ua pepehiia oia."

Alaila, ninau aku o Rata i kona makuahine: "Aia i hea ka aina o Mātuku?"

Pane mai la ka makuahine: "E nana oe i kahi e puka mai ai ka la; aia ilaila ua aina la. Ua ona keia i kele i ke kai. Aue! he oe e hiki ilaila e kou kama. Aka, ina e loaa ia ua hoouna o kou ala ia e hoi ai a loa na iwi o makuakane."

"Pehea ana ka hoi ko'u makuahine?" i ninau aku ai ke keiki.

"Ae; nā'u e imi i waa nou e holo ai e imi i ua iwi o makuakane." i pane mai ai ka makuahine.

I kekahi la, ua hele aku la ka makuahine e imi i laau waa no ke keiki. I keia hele ana, ua loaa iho la iaia he kumu laau nui, oia noi ke kumu laau totara ua ka olelo kukilani.

Ua hoihoi mai ia oia i na lan a me kekahi lala ua kumu laau nei i ko laua waa toho me ka keiki. A ma ia ahiahi iho, olelo aku la oia i ke keiki.

Ua loaa aku nei la o kekahi kumu laau maikai loa i waa nou e holo ai e imi i ko makuakane. O ua laau la, he totara. I kekahi la, ua hoihoi o ka la apopo, ea, ala ae oe, a hele oe e imi i keia kumu laau. Ua oia mai ka lau a me ka lala e maopopo ai ia oe, ua kumu laau nei.

I ke kukahiaka nui ana ae o kekahi la, ala ae la o Rata a hele aku la e huli i ke kumu laau a ka makuahine i olelo mai ai. O ko ia nei hele ia e huli i ua kumu laau nei, ahe wahi mea a loa iki.

E Hoouna mai aku ana

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELE 56

POALUA AUGUST 7, 1906

NA HELE APAU, 205

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Hoko o ia mau la, elike me ka lako o na Mo'i, na na 'lii ame ko lakou poe kanaka i na mea kamaa Eoropa pela no ka lako o na 'lii ame na kanaka o Kaeokulani ia mau mea kamaa. Ua toa hoi ia Kalanikupule, Moi o Maui, keiki a Kahakili, he elua mau moku i lawa pono i na mea kamaa.

Mahope mai o keia hui ana o Kalanikupule me Kaeokulani ua ike a ko Kaeokulani noho ana ma Maui a o Kalanikupule nohoi ko Oahu (pei) Mo'i. Aia ma lalo o Kaeokulani ka hoomele ana o Maui ame Kaula.

I ka make ana o Kahakili a mahope mai, ua hoo una aku la o Kalanikupule i kama elele oia o Kamoho moho mai Oahu aku nei e holo i o Kaeokulani la ma Maui, e noi ai iaia i mau lau koa elua. A o na koa kahiko hoi o Maui e noho ana ia wa ma Oahu me Kalanikupule e hoihoi ia aku lakou i Maui.

I ka lohe ana hoi o Kaeokulani i keia noi a Kalanikupule, ua noonoo iho la oia a mahope, pane mai la oia ia Kamohomoho:

„E hoi oe, a e olelo aku oe i ke alii, ia Kalanikupule; aohe ae o na koa e holo i Oahu. Ina i Hawaii e holo ai ina ua ae lakou.”

Hoi mai la o Kanihomoho me ka nele a hoea i Lahaina, i ka “Matu ulu o Lele,” ua hui iho la oia me Kaunaoa, me Kaione a e Kawaihelo, na 'lii koa puali o Lahaina.

Ua heakaka aku la o Kamohomoho imua o lakou i ka makemake o Kalanikupule ko lakou haku ahi oia hoi i mau lau koa elua. I ka lohe ana o keia poe alii puali i ke kauoha a Kalanikupule ma o Kamohomoho la, ua hooholo koke iho la lakou e lawe i ekolu lau koa i Oahu. He ekolu lakou; ekolu nohoi lau koa,

Nolaila haalele o Kamohomoho ia Lahaina me keia mau lau koa ekolu a hoi mai la no Oahu nei. Hoes mai la o Kamohomoho ma i Waiatae, kahi e noho ana o Kalanikupule, a ilaila hoike aku la o Kamohomoho i na olelo a Kaeokulani i hoike mai ai imua ona.

Ua pane mai la hoi o Kalanikupule: “Kupaiana ha no hoi ke Alii a Kahakili. Kai nohoi, ua lohe pu no kakou i ka olelo o kuu makuakane, e pono kakou e noho like. E noi aku kekahi, a e haawi mai kekahi; olelo hoi kekahi, hoolohe hoi kekahi.”

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomeleakou e J. M. Porter no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikono.

Hoi mai la oia a hoike mai la i ka makuahine, aohe loaa o ua kumu laau nei iaia. I ka lohe ana o ka makuahine i keia mau olelo a kana keiki, ia wa oia i olelo mai ai:

“Kupanaha no ka hoi ka loaa ole ana ia oe o keia kumulaau. E hele hou oe e huli, a e nana pono loa oe i ua kumu laau nei. He kumu kalakala ia o kona ili.”

Alaila, hele hou aku la o Rata, no ka lua o ka manawa. Aohe no he loaa. Hoi mai la no ia a hiki i ka hale; a hoike aku la no i ka makuahine no ka loaa ole ana.

Olelo mai la no ka makuahine, e hele hou no oia e huli i ua kumulaau nei no ke kolu o ka manawa. I keia hele hou ana a Rata ua loaa aku la ua kumulaau nei iaia.

I ka loaa ana o ua kumulaau nei ia Rata, ua hoi aku la oia a ninau i kona makuahine i kana mea e hana ai i hina ai ua kumulaau nei ilalo, a loaa hoi ka waa.

Ia wa i olelo mai ai ka makuahine. “Eia mai na ko'i pohaku; a me ke'a mau ko'i oe, e kua ai i ua kumulaau nei a hina ilalo.”

I ka ike ana o Rata, aohe oi o na ko'i pohaku, pane mai la oia i kona luani makuahine: “Kupanaha! Aohe niho o keia mau pohaku au i haawi mai nei; a pehea la auanei e moku ai kela kumulaau me keia mau pohaku oi ole.”

Ia wa pane mai la ka makuahine i ua o Rata: “O hele me keia mau pohaku a kau iho oe ma ke kua o ko kupuna wahine o Hinetuaoaka (oia hoi, o Hinetu-a-hoana-ke-kaikamahine a Pohaku-hoana) A'i kou kau ana iho i keia mau pohaku ma kona kua; e olelo iho oe.

“E oi ke ko'i-e oi ke ko'i-e oi ke ko'i-a'u a Rata—He mea ciaio; e oi ana keia mau ko'i pohaku. Alaila, e hoi mai oe a kauhale nei, a hana oe i a-u no ke ko'i.”

Ua hooke aku la o Rata i keia mau olelo a ka makuahine. Ua hele oia me na ko'i pohaku ana a loaa ke kupunawahine, o Hinetuaoaka. Hooala iho la oia i ua mau ko'i pohaku nei ma ke kua o ke kopunawahine a oi; alaila, hoihoi aku la oia i kauhale.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HEHU 57

POAROLU AUGATE 8 1906

NA HEHU APAU, 26

HE MOOLELO NO.

KAMERARIKA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Elua paha aahulu mahope iho, ua hele aku o Kaeokulani a pae ma Molokai, a ua lawe oia i na kanaka Kauai i ha-nobons ilali mamua aku o ka make ana o Kahakii.

A e ka makanaka hehuhelu, e keia mai oe i ka mea kakaa ma keia wahi, oia ma keia hele ana'ku o nei mahete, e kaonilio ana kua no ka mea e pili ana ia Kaeokulani a me Kalanikupule, oia ka mea e pili ana i ko laua kua ana i kahi a me kahi, a me ka lilo ana o Kalanikupule i Mo'i hokahi no Oahu nei a me Maui huiia; a, ua kipapala keia mahete mamuli o ka moolelo a Mr Peleioholani.

I keia lawe ana o Kaeokulani i ka poe Kauai, ua holo aku la oia no Kalaupapa me ka mana e pae i uka. Eia aae, aole oia i pae i uka; oia ua kila ma la ka pu mai uka mai o ka aina; a ua ki aku la nohoi ko Kaeo poe kanaka i ka pu mai kai nei.

Ua hoouania keia kipu ana o na aoao elua, ko kai aku nei a me ko uka-lai noi hoi, mai ka la okoa mai a hiki i ka po ana.

A i ke kakahiaka noi o kekahi la ae, ua haalele iho la o Kaeo ia Molokai a holo mai la no Oahu nei. I keia holo ana mai o Kaeokulani no Oahu nei, ua lohe mua iho la o Kalanikupule no keia holo ana mai o Kaeo.

A ke ike la nohoi o Kalanikupule, e hele mai ana no o Kaeo e kua ia Oahu nei, me ka mana no e lawe ae i ka moku o Oahu nei a lilo onua, nolaha, ua hoonohonoho aku la e Kalanikupule i kona mau pukua ma na wahi awa pae apau o ka mokupuni o Oahu nei.

Holo mai ia o Kaeo mai Molokai mai a hoesa ma-waho aku o Makapuu, halawai iho la oia me Kalai koo, kekahi Alii koiko o Oahu nei; a kuka iho la laua no ke kua ia Kalanikupule.

Holo mai la o Kaeo me kona mau auwaa kua a hoesa i Kukui ma Kalapue a me Waimanalo, a hata wai iho la ia me na puahiko kia i Oahu nei.

Ua hooukaia ke kua mawaena o na aoao elua. He elua la keia kua aua o na aoao elua, a hooukemi hope ia aku la o Kaeokulani no luna o kona auwaa kua.

E Hoouania aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hooukaia ana e J. M. Porter no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ki Moolelo o ko Waikea ma Noho ana na Kelihi—Ko Loaa ana o ke Alua Ulu o Kamehameha.

I ka hiki ana i kahale, ua hana iho la oia i mau a'u no ua mau kei la, Moe iho la ia ia po a hiki i ka waiwaa ana, hele aku ia e kua i ke kumu totara.

Noke nohoi keia i ke kua o ua kumu laau nei a huna ilalo. Okioki keia i na lala a pau ua kumu laau nei; a o ko ia nei auamo ae la no ia a hoi, i ka hale me ua jauku laau waa nei.

Moe keia ia po a ao ae; hele naku la ke a ma kahi ana i waiho ai i ke kumu laau waa ana i auamo mai ai, I nana iho ko ia nei hana, a ohe ua kumulaau nei ua nalowale.

Hele hou aku la keia i kahi ana i kua ai i ua kumu laau totara nei. I nana aku ko ia nei hana, e ulu mai ana no ua kumulaau nei:

"He keu ka hoi ka mea kupanaha," wahi ana i kamailio ae ai, "ua ooki hoi au ia oe e kepa kumu laau a moku oe ia'u ma ka la i nehinei; eia ka, ua hoi hou mai nei no oe, a ke ulu hou nei no oe ma kou wahi i loaa mai ai ia'u ma ka la i nehinei. Aka, e moku hou ana no oe ia'u i keia."

O ko ia nei lele aku la no ke ke koi pohaku ma kona luma, a noke iho la i ki i ua kumulaau nei a huna ilalo. Okioki ae la ma na lala a pau o o ua kumu laau nei; a o ko ia nei auamo ae la no ia, a hoi ana i kahale.

A hiki keia i ka hale, hele la ia a olelo aku la i ka makuahine.

"He keu ka hoi ka mea kupanaha nui wale. Ua moku hoi ia'u ke kumulaau i olelo mai ai ia'u ma ka la i nehinei. Ua hoihoi no nohoi au i kahale nei. I ko'u ala ana ae i keia kakahiaka, a hele aku ma kahi a'u i waiho ai i ua laau nei; a ohe ia iho la; ua nalowale nolaha, hele hou aku nei au i kahi i loaa ai ia'u o na laau nei.

I ko'u hiki ana 'ku malaila i ike aku la au i ua kumu laau nei, e ulu hou ana no ma kahi a'u i kua ai ia ia a huna. Pehea la ke ano o keia?"

Aiaia, ninau ma la ka makuahine ia Rata; "He aha kau i hana ai, mamua ae o kou kua ana i ke kumulaau?"

"A ohe a'u mea e ae i hana ai. Oia hele no ko'u a laua ua kumu laau nei; a o ko'u ooki iho la no ia."

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 58

POAHA AUGATE 9 1906

NA HELU APAU, 207

HE MOOLELO NO, КАМЕРАМЕРА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua hoomaui ke kipu ana o ko uka aku nei poe koa, oia hoi na koa o Kalañikupule; a pela nohoi me na koa o Kaeokulani ma kai mai o ka moana.

Ua hele keia kava kipu ana o na aoso elua, ma-uka aku nei a makai mai nohoi, mai Koo'au-poko aku nei a hoea i Koolauloa A i ka boea ana o Kaeokulani i Waimea, ua pae oia i uka; a ua loa iaia ke kulana maikai no ka hoonee ana i ke kava.

Maanei, hoouna o Kaeo i kona mau auwaa kava e holo a hiki i Waianae, a e hoike aku na'lii o ia mau kaiana, oia hoi o Nuuanu a me Naili, e holo mai a hui me ia (Kaeokulani) maikai o Ewa.

Mai Waimea aku, nee aku la o Kaeokulani a hoea i Waiialua. A mai Waiialua aku hoi, nee mai la ia me kona poe koa aina a hoea i Kaukonahua. Ilaila halawai oia me Kaanaana, kekahi alii oiwi o Oahu nei

O ko Kaanaana poe kanaka a we ua Kaanaana nei nohoi, hui iho la me na koa o Kaeo, a iho nui aku la no kai o Ewa i ka i'a hamau leo. A hoea o Kaeo kulani i kai o Ewa; kakali aku la ia o ka hiki mai o na'lii o Waimea.

He mea oiaio, ua hoea mai ia no laua mai Waianae mai. Hui aloha iho la laua me Kaeo; a ia wa i kamailio mai ai o Naili ia Kaeo:

Auhe a ce, e ke Alii, e hoike aku au ia oe i na olelo a'u i lohe pono ai mai kou poe koa pono mai, a oia keia: E kiola ana lakou ia oe iloko o ke kai, ina e hoi hou ana oe i Kauai no ke kii ana i poe koa hou.

Ua lohe pono au i keia mau olelo; a oia ka'u e hoike aku nei ia oe e ke Alii i maopopo ia oe. A o ka hoao no paha ka mea e ikeia ai ka oiaio a me ka ole o ka'u i hoike aku la ia oe.

I ka lohe ana o Kaeo i keia mau olelo, o kona hoou koke ae la no ia i kona poe koa pono e hoi hou na waa i Waianae. Nolaila, ua haalele o Kaeo ia Ewa a holo uku la a hik i Waianae.

A ma Waianae i kukakuka ai o Kaeo me nei mau ahi nui o Oahu nei e kava lakou ia Kalanikupule Ma ia kuka ana, olelo aku la o Kaeo i na'lii o Oahu

"Ua ahona ka make ana i ke kava; he nui na moe puu. A o ke kava ka mea e ikeia ai ko kakou poe hoaloha oiaio a me na kanaka koa."

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukawa e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Pane mai la ka makuahine: "Hewa aku ia hoi kau hana ana. Kai no paha, e kanaenae mua ae oe i mau wahi hua pule i ou mau kupuna; a noa ia kanaenae, alaila, ooki iho oe. Nolaila, aohē au laau waa, e kau keiki.

O ko kino ke luhī ana i ke kua i ka laau, a hoihoi mai i ka hale nei; aole nae ia laau i loaia ia oe i waa nou. Nolaila, e hele hou oe i kahi o ke kumu laau i ulu ai.

E kua oe i ka laau a hina ilalo. E okioki oe i na ala e ae a pau, a koe hookahi lala, oia ka lala kamahele, oia kau lala e paa ai. E pee nae oe a nalo. Mai poina oe i ke kanaenae ana ae i mau hua pule mamua o kou oki ana i ke kumu.

A i kou pee ana e hoolohe aku oe o ka wawa mai o ka leo o na kanaka. A i lohe oe ia leo, e nana aku oe i ka hopena oia leo. A i ike oe i ka hopena oia leo o kou wa auanei ia e holo aku ai me ka mama loa a hopu a paa loa i ke kanaka a mau kanaka paha e loaia aku ana ia oe; a oia auanei ka poe e loaia ai kou waa.

Ua maikai keia mau olelo ia Rata. Nolaila, ua hele hou aku la o Rata i kahi o ke kumulaaui ulu ai; a hana aku la e like me ka ka makuahine i a-oa'o aku ai iaia.

Kua iho la keia i ke kumulaaui a hina ilalo okioki iho la keia i na lala a pau, a koe hookahi lala. Oia nohoi, ka lala kamahela. Nolaila, pee iho la keia ma kahi i pih iho ai na lala kamahela nei i ka honua.

Aole hoi i liuliu mahope iho o ka hina ana o na kumulaaui nei ilalo; lohe aku la keia i ka hanuwawa mai a na leo o kekahi puulū kanaka nui. Alaila lohe aku la keia i kekahi mea i ka hoopuka ana ae i keia mau huaolelo:

(OLELO NU KILANI)

- 1 Ko Rata, ko Rata a Wahie-roa
- 2 Tuatuaina makuretia e koe
- 3 Te wao kapu o Tane
- 4 Kihu maota o Tane
- 5 Ka rere te maramara ra ki te puhaka
- 6 Ka rere te maramara ra ki te kaura
- 7 Koia e piri
- 8 Koia e tata
- 9 Koia e tautorotia
- 10 E tupa wai.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 59

POALIMA AUGATE 10 1906

NA HELU APAU, 268

HE MOOLELO NO,

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Olelo mai la nohoi o Kaeo i kona mau hoa alii, e hele na koa i Waikiki e kaula ai ia Kalanikupule. Ua makaukau ae la he elua mau puili hou. A eia o Kaeo me nei mau alii o Oahu nei ke hooliuliua a ke hoo makaukau nei ia lakou iho no ke kaula.

Ua kuku'i ae la ka lono o keia hoomakaukau ka ua ana a Kaeo me na, lii ekolu o Oahu nei a puni o Waianae; o Ewa, o Waialua a hoesa nohoi imua o Kalanikupule.

Nolaila ua hoomakaukau iho la nohoi keia alii i kona poe koa no ke kaula ana ia Kaekukulani ame ra tii kipi o Oahu nei. Ua hoonua aku la o Kalanikupule i kekahi puilikaua nui i lako pono me na mea kaula ano hou o ia au e losa ka pu ame na ame kaula e ae a ka haole.

Ua nee pu aku ma keia huakai o Kapena Palaunu ame kekahi poe haole e ae maluna o elua moku; o Keka laka (Jackal) ame Pilinakepoo (Prince Leboo) na inoa o keia mau moku.

O ka malamā keia o Kaelo (Novemaba) 1794.

Ua nee mai la na puili o Kaekukulani a ma ke kula laula o ponahawele, a hui iho la me na koa o Kalanikupule. He pu aku nohoi ka na koa i Kalanikupule, a he pu mai nohoi ka na koa o Kaekukulani.

Ua hoooukaia ke kaula mawaena o na puili elua, Eha la o keia kaula; a ma kahi o ko Kaekukulani hoooukaia hope ia ana 'ku e na koa o Kalanikupule; na koa hoi'e kakoo a e kokuuia ana e na haole Pelekane ua mau no kona nee a mua ana mai; e hakaka a e paio ana me ka ikaika ame ke koa oiaio nohoi no kela ame keia iniha o ko lakou nee ana mai imua.

O Kaekukulani ka ilamuku e alakai ana i kona mau koa. E uhi paa ana ka ehu akau o kona puili ma ka soao mauka; a holo ka laina papa Koa a loa ka ehu hema ma ka soao makai.

O na alakai hoi o ko Kalanikupule mau koa; oia o Koalaukani ma ka ehu akau; o Kalanikupule, ke alii ame Kapena Palaunu, mawaena oia paha ka huna paa o ka puili, a o Kamohomoho, ke alakai ma ka ehu ma kahakai.

I ka elima o na la o keia hooouka kaula ana, ke nee mau mai la no o Kaekukulani me kona mau puili koa no mua me ka hoomau ana nohoi i ke ki malie ana mai i ke lakou mau. Oia'i nae o ke kaula kaula pu a na koa o Kalanikupule he aluka ka lakou ki ana i ka lakou mau pu.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

(OLELO HAWAII.)

- 1 E Laka-e! E Laka a Wahie-los-e!
- 2 Ua kua naaupo oe
- 3 I ka wao laau kapu a Kane
- 4 I na apanapana laau a Kane
- 5 A lele ka mamala o ke aa la-e
- 6 A lele ka mamala la o ka welau la e
- 7 E hoi la pili
- 8 E hoi la mau
- 9 E hoi la naki
- 10 E ulu a'e a maewa-e

O ke ala ae la no ia o ua kumulaau nei, hoi hou aku la a i kona wahi i ulu mua ai a ku iho la no elike me kona ano mau. O ko Rata manawa no ia i holo mai ai me ka mama loa a paa ana kekahi mau wahi kanaka iaia; a olelo mai la oia:

"Eia ka hoi na oukou au e hoolubiluhi nei i ke oki ana i nei kumulaau! O ke eki kou me i luhii nui a hina ilalo; a o ka hooluu hou ae nohoi i oukou He keu oukou a ka poe kotohe nui wale. Ka wa make loa ka hoi oukou ia'u."

I kela wa pane mai la ua mau wahi ka nei.

"Ua loa ka waa. E hoi oe a hiki i ka i a e waiho oe i ko laau waa ia nei; a na makou i hana aku i waa nou."

Ua hoi iho la o Rata a hiki i ka hale. I hehe aku ai i ka hale, ninan mai la ka makouhine hehe mai la ko waa!

"Hele aku nei nohoi ana a hiki i kahi a'u a i a hina ua kumulaau nei; i nae aku ka hana iho ana; kua iho la au i na kumu laau nei a hina i hana nohoi i na mea apau elike me ka i hoi'ke ma ia'u. A ma kahi i moe aku ai ka lala kamahala, ma ka hoi wahi o ka pee ana. I'u no a nalo; o ke'u waa i lobe aku ai i ka hauwalaau mai o na poe o kekahi puili ka naka nui; a lobe aku la au i ka hoopuka ana ae o ke kahi mea i kekahi mele.

I ka paa ana no o ua mele nei, ua ala hou ae la ke kumu laau a'u i kua ai a hina ilalo. O ke'u wa keia i holokiki mai ai a paa kekahi mau wahi karaka A o lana kai olelo mai ia'u na laua e hana i kuu waa a hoonua mai i ka hale nei."

E Hoomaanau iho o pulo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponepono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka mele Lahui i Wasineta.

BUKE II, HELU 60

POAONO AUGUTE II, 1906

NA HELU APAU, 209

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i, Aupuni o Hawaii.

Ma ia ahihi, ua hoi o Kapena Palaunu no luna o kona mau moku maluna o ka waapa. Ua olelo ia he holo pee maoli keia o na pōe haole nei (Aka aole paha oia ka mea oiaio. Mea kakau)

Ke hoomau mai la nohoi o Kaeokulani i ka nee ana mai imua a aia nohoi kona mau maka ke haka pono la i ke kaikuono o Ewa ma kahi eku ana na moku o Kapena Palaunu.

Ma ka wa i huli ae ai o Kaeokulani e hakaka ia Koa'ankani, ka alihikana o Kalanikupule iaia ke ala kai o na koa ma ka eheu akau o ia ka wa i ki mai ai o Kapena Palaunu i ka pu mai luna mai o ka moku a ku mai la o Kaeokulani.

O ai ua hoomakau mai la o'a ame kona poe luina i kahi a Kaeokulani a nee ana ma ke alakai ana i kona poe koa a ike mai la i kona aha-ula.

Ua ku o Kaeokulani i ka pu ma kona aoao hema. Ua olelo i keia wa i ku mai o Kaeo i ka pu; ua hoo mau aku la no ia i ke ki ana i kana pu i kona poe enemi. Ua ku hou mai la no oia i ka poka, a pela kona ku ana i ka poka a hōea i ka eono o na poka i komo iloko o kona kino.

O kana pu hope loa o ke ki ana ua ku aku la ia i kekahi alii alakai puuli o Kalanikupule, nona ka inoa o Kalaniuli. A mahope iho ua wake iho la oia me ka hanohano nui ma ka la 12 o ka malama o Kaulua (Dekemaba) 1794.

Notaila mamuli o keia make ana o Kaeokulani ua ku iho la o Kalanikupule he Moai-moku nui no Cahu holoookoa no na moku hana o Maui ame Molokai ame Lanai. A o Kamehameha nohoi ko Hawaii alii ai moku.

I hoike ae la ka meakakau moolelo i keia mahela ae la o ka Mr. Peleiolani moolelo, i mea hoomaopopo ae ai i ka nee ana o na nohona Moiponioni mawaena o ko Hawaii alii ai moku, oia o Kamehameha, ma ke kahi aoao mai ke kulana pu-kolu a ke kulana pu-lua, oia ke koe ana o Kamehameha ame Kalanikupule.

Oiai nae o keia mahelo i hoike ae la no ke kua ana mawaena o Kaeokulani ame Kalanikupule, he ano kulike ole no me na mea i hoikeia e kekahi poe kakau moolelo e ae aka aole nae ka mea kakau i manao o kahi kupono keia no ka hoike ana 'ku ia mau mahela koe wale no keia wahi maawe moolelo i kupono maoli e hoikeia ae ma keia wahi; a penoi no ia:

Moolelo Hawaii Kahiko.

(Hoomakaukaua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

"A ua pono. E loaa ana ko waa," wahi a ka ma kuahine i pane mai ai ia Rata me ka hoomau ana mai nohoi i ke kemailio ana: "E nana aku kua i ka hiki mai o ko waa i ka la apopo."

Moe iho la o Rata; a i kekahi kakahiaka ae ala ae la ia a puka aku la iwaho mai loko aku o ka hale a ike aku la ia e waiho mai ana kekahi waa nui a nani nohoi.

O keia ae la kekahi moolelo o ka poe Nu Kilani e pili ana i a Wahieloa ame kana keiki o Rata. He aho kulike no keia moolelo Nu Kilani me ka moolelo o Laka ma ko Hawaii nei moolelo kahiko; oia hoi i ko Laka kalai ana i waa nona ma Kipahulu Maui, a ho' lo ai oia e imi i na iwi o kona makuakane i Keana-huna ma Naalehu, Kau, Hawaii.

He nui a lehulehu loa na mahelohela moolelo a ka poe Nu Kilani i pili ia Wahieloa ame Laka kana keiki. He mau mea keia e hoomaopopo mai ana i ka oiaio o ka moolelo e pili ana ia Hema' a loa' mai o Wahieloa ma o Kahai la, etike me ka ko Hawaii nei mau hoike moolelo kahiko maopopo.

Aia o Nu Kilani ma ka hema mamoo loa mai Hawaii nei aku; a eia hoi o Hawaii nei ma ka akau kolu liu mai Nu Kilani mai; aka, i ko laua mau moolelo ka hiko pili ia Hema, Kahai, Wahieloa ame Laka, he aho ka'i like no ia i kahi ame kahi; me he mea ia he 'ku ma, aku o Hawaii nei no Nu Kilani a i oleo Nu Kilani paha ko Hawaii nei kumu hoolaupai kanaka. Aka; o ka manaio maoli o ka mea kakau' o Hawaii nei ke kumu hoolaupai kanaka o Nu Kilani ma ka lanani ma opopo ma o Hema'ia, ka hoahanau o Puna.

Maanei e nana kakou i ka mea e pili ana ia Laka ko keiki a Wahieloa.

NO LAKA A WAHIELOA

O Laka, oia ke keiki a Wahieloa ame Hinaiu hia. A o ko Laka wahi i hanau ai wahi a kekahi poe o Kipahulu no ia. Aka, ma ka nana ana i ke mele koi honua" pili ia Laka ua maopopo loa ua hanauia oia ma Hilo, Hawaii.

O Kipahulu nae ka aina i kaulana ai oia no kana mau hana aiwaiwa a hookalakupua, Ma Kipahulu oia i ka waa, no ka huli ana i na iwi o kona luau makuakane.

E Hoomana'uanui iho a puleio hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 61

POAKAHI AUGATE 13 1906

NA HELU APAH, 219

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

A lanakila o Kalanikupule, lilo ae la oia ka Moi o Oahu nei, a no Maui nohoi, ua kaapuni oia ia Oahu nei, e hoonoho ana i kona'poe alii ame na koa a puni ka aina.

Ma hope iho, hoouna aku la oia ia Koalaukani i Molokai ame Maui e kukakuka pu me ko laila alii, no ka ninan ana ia lakou, ina paba ke mau nei no ka paa o ko lakou mau manao o Kalanikupule ko lakou Moi.

Ma keia hui ana o Kamohomoho me ua poe alii nei o Maui ame Molokai, ua hoike mai lakou i ko lakou mau manao aloha no Kalanikupule ko lakou Moi. Ua hooia mai nohoi lakou ina e iiki mai ana na kipi iloko o Maui ame Molokai, alaila e kua ana lakou ia poe, a ua ahoi lakou e hakaka no ke ola ame ka hanohano o ko lakou mau inoa, oia hoi o na Pua a Kamalalawalu.

I ka hoi ana mai o Kamohomoho mai Maui a mai Molokai mai, a hoike mai la ia Kalanikupule no ka hooia maoli ana mai o na'lii oia mau mokupuni, oia ko lakou Moi, alaila, ua kuko iho la o ua o Kalanikupule e holo i Hawaii e kua ai ia Kamehameha.

Ua hooiaio ma'opopo ia keia manao makemake kua o Kalanikupule ia Kamehameha, mamuli o ka lilo pio ana iaia o moku Pelekane elua o Kapena Baraunu.

A penei ka moolelo i'okole e pili ana i ka lilo ana o keia mau moku i ua o Kalanikupule, a poha ai ke au awaawa o ka kuko ana e kua ia Kamehameha.

O ka uku hoo'ailima a Kalanikupule i hoopaa ai ia Kapena Balauna ame kona poe no ke kokua ana iaia no ke kua ana a Kaeokulani he 400 puaa nunui. Ua loa keia mau puaa he 400 ia Kapena Balaunu. Ua nui hewahew launa ole keia mau puaa i loa ia Kapena Balaunu, a ua uuku ka paakai i loa ai iaia, e lawa ai no ke kapi ana i keia heluna puaa nui; nolaila, ua nonoi mai la ua Kapena Balaunu nei ia Kalanikupule i paakai e lawa pono ai ke kapi ana a miko maikai kela ame keia puaa ana e pepehi aku ai. Ua ae no o Kalanikupule i keia noi.

Ua hoounaia na luina o ua o Kapena Balaunu maluna o na waapa no ke kii ana i ka paakai i Kaihikapu. Pihā na waapa i ka paakai; a hoi mai la ma ka moku. Eia nae, mamuli o ke kai make e ana ua ili iho la na waapa.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomaikaukaia e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa o ke Akua Ulu o Kameha'ikana.

Oia kahi ana i paio pu ai me na menehune, a i ole me na ula-ole kalai waa o ia wahi no ka mea e pili ana i ka waa. Aia no ma'ala kona kahua kalaiwaa. He wahi ia a'ia i uka o Kanukuhinuhinu. O ke kumu o ka laau a Laka i oki ai sia no ilaila.

O ka lua ana i eli ai a oki i ka lala kamahela o ka laau ana i kua ai a hina itaio, aia no ilaila. A eia ke mele "koihonua" pili a Laka.

MELE KOIHONUA NO LAKA.

- 1 O Laka a Wahieloa
- 2 Ke alii o Kipahute;
- 3 I hanau no i Hilo,
- 4 I ka ua i Hahiliamanu i Olaa,
- 5 I ke one-uli, i ke one-kea,
- 6 I Mahinaali, i Mahinakea,
- 7 Ke-one-lau-ena-a-kane.
- 8 O Honokawailani kahua,
- 9 O Ohele i Kaipalaoa ke ewe
- 10 O Makaolanakila i Kuauakapu
- 11 I Kalapulepule ka piko
- 12 I uka o Waianuenua ke aa
- 13 I Halai, i Mokaulele
- 14 I kai i ka nuku o Hina
- 15 I Hikanui, i Kalamaula
- 16 I ke one i Waiolama, i Waiakea
- 17 I Makaku, i Kaobe, i Nuiakapea
- 18 I Mokuola la i Kanukuokamanu
- 19 I Leleiwi, i Kumukahi o Laka
- 20 I halulu kapuai, i hea ke ko-waa
- 21 Ko ke ko-waa
- 22 Pale ka pale waa
- 23 Ui ka pale waa
- 24 Hehi ka pale waa
- 25 Wahi aa—
- 26 Wahi o Laka i ka waa o Lea
- 27 Makua-kau-lehu, hookeikei i ka waa
- 28 He hunea na Ulu ia Laka Wahieloa
- 29 Haule i Koalaa
- 30 I Mokolii, i Mokeanukele
- 31 I kai loilo i Apua i kai mahno
- 32 I makani la, i Waiahole
- 33 I Hale ula i Waikane
- 34 I kai, i o Ahu—o—Laka

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooonopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 62

POALUA AUGATE 14 1906

NA HELU APAU, 211

HE MOOLELO NO

КАМЕHAМЕHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ia wa nae, eia no keia Kapena Balaunu ke lealea nei me na'lii. E abaaia ana, a e nuu ana nohoi. A he hana mau loa ia a keia Kapena Balaunu e hana ai. O ka la ekahi ia o Ianoari, he la abaaia nui ia no ka Moi Kalanikupule, a me kona poe alii a pau.

A o Kapena Balaunu kekahi a me kona poe. I keia abaaia ana, ua ulu ae la he haunaele mawaena ona a me na lii. A ma ia haunaele ana i pepehiia ai oia (Kapena Balaunu) a make; a make pu hoi kekahi haole nona ka inoa o Gardner; oia hoi o Kalakini.

Ua pepehiia kekahi poe luina a koe he eono o lakou. O ke kumu i neala ia ai keia poe luina i loa ai ka poe na lakou e hooonopono i ke ano o ka hookele ana i na moku elua o Kapena Balaunu i make iho la.

Pepehiia iho la keia poe haole ma'alo o ke kato ha a Kalanikupule a make; a hoonua aku la no oia i kona poe kanaka e pepehi i na luina o luna o ua waapa i piha i ka paakai a i ili ai hoi ma kua-nu mawaho ae o Kaihikapu.

He mea ma'opopo, ua loa iho la ia Kalanikupule, mamuli o keia hana lima-koko, na moku o Kapena Balaunu, a ua ikaika loa kona manao e holo koke i Hawaii e kua ai ia Kamehameha.

Ua hoomakaukauia iho la ua mau moku nei elua no ka holo ana o ua mau moku nei. Ua hoopihia iho la na moku elua me na kooa me na mea apau e makaukau ai ka hele ana no ke kua ia Kamehameha.

Ua holo ua mau moku nei a mawaho o Mamala, ua hoomaka na haole e hano i ke ta ame ka aila i na likini.

I keia hana ana a na haole pela, aole i kana mai ka nui o ka hohonu ame ka paku o luna o ka moku, Ua luai o Kalanikupule ame kona poe kooa, a ua makemake ole iho la o Kalanikupule e hoomau aku i kona holo ana no Hawaii.

Nolaila, ua hoooleia mai oia a me Kamohomoho ua Waikiki a o na kooa ua hoiohia i Kou, Honolulu.

O ka noho keia a hala kekahi mau la mahope mai, ua holo hou no ua mau moku nei mai Honolulu aku nei no ka hele no o ua Kalanikupule nei e kua a e hakaka me Kamehameha. Eia nae ma keia holo hou ana o ua moku, no ka piha maka'u loa kekahi poe mamaka kua o ua o Kalanikupule o hano hou ana na haole i ka mea hohonu a lakou i hana mua ai nolsila, ua hoonania lakou maluna o na waa.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulua o Kamehameha.

- 35 O Laka hoi a Wahieloa
- 36 Nana hoi o Luanuu
- 37 Na Luanuu i hoiohi a ka moku
- 38 I ka aina ewe hoi o Maui
- 39 Pae i Koolauloa
- 40 Inu kahi awa ke lii o Laka
- 41 Hoi no i nka ka waihona
- 42 Hoi no i ka pali kapu o na'lii
- 43 Ke kiai kala—kahi o Kukae.

Maloko o keia mele, ua ma'opopo ko Laka moolelo i ka poe huli moolelo kahiko.

E nana kakou ma keia wahi no ia Alii, oia o Luanuu. Ua ike ae la kakou i kekahi wahi mea e pili ana ia Wahieloa.

NO LUANUU.

O Luanuu, oia ke keiki a Laka a me kana wahine o Hikawaelena. O keia Alii wahine o Hikawaelena, he alii wahine oia no ka uka o Kapahoa, Waimea, Kanii.

I kona hapai ana i ke keiki, oia o Luanuu, ua hoi oia i Kauai. I ke koke ana 'ku o ka waa o ua Alii wahine la i ka aina, ua hanau iho la ke keiki makai o Poo, ma Waimea. I ka wa i hemo ai ke keiki, ua poholo kela keiki ma ka mawae o ka pola o na waa, a ua haule iloko o ke kai.

Oia hoi, ma kekahi olelo ana, ua luu iloko o ke kai. Aka, ua loa hou no ua keiki la, lawe ia a waihoia iloko o ke anuu o ka heiau o Pohaku haule ma Kupale i Laaukala ma Waimea, Kauai.

Nolaila, mamuli o ka haule ana o ua keiki nei ilo ko o ke kai ma keia hanau ana a kona makuahine, ua kapaia kona ina o "Luu;" a no kona kauia ana iloko o ka heiau maluna o ka "Anuu," kapaia oia o Luuikakaiakauikaanuu. A ma ka hoopokole ana hoi, o keia inoa, loa mai o Luanuu.

O keia Luanuu, keiki a Laka, noloko oia o ka Moaalii o Haloa. Ma Kauai i hanauia ai oia (Luanuu) a ua lilo oia i kupuna alii no na'lii o Kauai. A ma kona wa i make ai, ua hoiohia mai kona kino kupapau i Oahu nei. Ua waihoia ma ke ana huna ma Puiwa Nuuanu.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hoononopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE 11, HELU 63

POAKOLU AUGATE 15 1906

NA HELU APAU, 212

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aka, i ka ike ana o Kalanikupule i ka hockacia ana o na haole i lona o ua waa, ua huhu mai la oia i na'lii na lakou i hana pela i ua poe haole nei; no'aila, kauoha ae la ia e hookaa hou i na haole iluna o ka moku, a o na koo malua o na Pelelen.

I ka lilo hou ana na ua poe haole nei ka hookele ana o na moku, ua hooholo ako la lakou i ua mau mo ku nei i ka meana lilo loa. Ke holo nei na moku, a ke ehai nei hoi na auwaa; a o ka hele ana a hooa ua mau moku nei i ka moana lilo, ua pau iho la kekahi mau auwaa i ke piholo.

Ke pa nei hoi ka pakani, huli huli moio ka moku, pouniuni ae la ma 'lii ame na kanaka o lona o ka moku, a lona ko lakou ma' nui, he luai.

Hui pu hoi me ka nui o ka paku'i ame ka hohonu o ke ta a na haole e noke ana i ka hano ame ka hapala ana ma na wahu he nui o ka moku, aole i ana mai a ua mea he hoo'ailua o ua poe kanaka Hawaii nei.

I ka wa hoi a na kanaka e huhu aku ai i ua poe haole nei no ko lakou hoo'ailua ana ia hana he hapala laau hohonu, ua olelo mai la ua poe haole nei, he mea maikai ia, i ole e piholo ka moku iloko o ka moana.

No keia pilikia lani o na 'lii ame na kanaka, a no ke piholo ana o kekahi mau auwaa kama iloko o ke kai, ua kena ae ia o Kalanikupule e hoi i uka o Wai kiki.

Hoi hou ma la na moku a mawaho uka o Waiki ki, hoo'eila mai la o Kamehameha i uka nei o ka aina. Ma Hamohamo kona pae ana mai. A huli hoi pu mai la nohoi me kona mau alii ame kona poe koo. A pae ke alii me kona poe kanaka i uka nei o ka aina, o ka wa ia i hui ae ai na poa o na moku elua a holo aku la no Hawaii.

Ua lele e wale ae la no ka hauli iloko o Kalaniku pule i ka ike ana aku i na moku e holo ana me ka hihimau nui, e holo ana ua mau moku la no Hawaii. Aia iluna o ua mau moku nei na pu ame na poka a ua Kalanikupule nei; a ia wa i mihii iho ai oia i kona po ino; me ka olelo ana:

"E pau ana ka hoi ka pu a me ka poka ia Kamehameha no Hawaii.

Olelo ae la hoi o Kamohomohu a me Koalaukani "He poe haole hohonu mimi puua keia!"

O ke kumu o ka olelo ana o nei mau alii pela, no ka wai pilali a ka haole e uu ana i na kaula likini o ka moku. A ia wa olelo mai la nohoi o Koalaukani.

Moolelo Hawaii Kahiko.

(Homakaukawa e J. M. Porpoee no KA NA'I AUPUNI)

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamaha'ikana.

NO KAMAE. (KAMEA)

O Kamea, a i ole; o Kamae paha, e like me ka hoike a ka Papa Kua'ahu i hoikeia ma ka Buke Moolelo Hawaii i hoononoponoia ai e Rev. J. F. Pokuea, he keiki oia na Luauu me kana wahine o Kapokula iha.

Ua hanaia keia alii ma Waialeale, maloko o ka Apua ae nei o Ewa. He elua mau wahine a rei alii o ka maa: oia o Popoalaea; a o ka loa: o Popomaili. He wahine o Popomaili no lalo o Kaa'ala, koolaupoko ae nei. A na lona mai o Pohukaina.

NO POHUKAINA.

E like me ka mea i hoikeia ae la, he keiki o Pe huka na na na Kamae (Kamea) me Popomaili.

O kahi hanaia ai o Pohukaina ma Kahakaha'ea i Oopuhoe, makai o Kahuku, Kau. Moku'uni o Hawaii. I ka make ana o Pohukaina, ua waihoia kona kino iloko o ka ulunahale o Mahiki ma Waikea. O kekahi inoa o Pohukaina, oia o Kapuaimanaku.

NO HUA A POHUKAINA

O Hua, he keiki oia na Pohukaina me Huhua'uke palei(w). Ua hana'ia o Hua ma Lahaina, Maui.

E hoomana'ia, aole keia o ka Hua nana ka heiau o Apahua mauka o Waikea. He poe keiki aka lakou na keia Hua.

O nei Hua keiki a Kapuaimanaku oia ka mea nana i kukulu i ka heiau o Luakona, Waiee e kokoke ana i Kapoolu. He alii puni kama keia.

O keia Hua ka mea nana i kukulu na heiau o Honuaula me Kuawalo, Hilo, Hawaii.

Ua oleloia ma keia kama ana i luku nui ia ai ko Hawaii poe. O ka inoa o ka laau kama a nei alii, oia o Kalaa'ia'iomakauahi. Eia ke mele Koihonua o nei Alii.

MELE KOIHONUA NO HUA.

- 1 O Hua a Kapuaimanaku
- 2 Ke 'Lii o Lahaina
- 1 I hana'ia no i Kahoma, i Kauaha
- 4 O Lelenuikuakama'u Kahua
- 5 Waiee ke'ewe.
- 6 O Luakona ka piko
- 7 O Kauaula ke a'a

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELE 61

POAHA AUGATE 16, 1906

NA HELE APAU, 213

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

E alualu paha kakou i kela mau moku. Malia e ku e aku kakou i Lahaina a mahope ku ae kela mau moku. A pa a make ia kakou.

Ua hoohoioia ae la keia manao a Koalaukani i heopuka ae ai. Nolaila, ua kau iho la oia ame kekahi mau alii e ae maluna o kekahi waa kaulua, me na hoewaa ikaika a ubai aku la i na moku haole e hele la i ka moana.

Ua holo keia poe a hoo i Maui a hooe lakou i Kahoolawe, ike aku la lakou i na moku e hooiho ana i Kawaihae, a ia wa i olelo ae ai kekahi alii, nona ka inoa o Kahulu, he alii hoi ia no Keanae.

E pale ka peno. Aia ka haole ke holo ia e hui me Paiea Nui o Hawaii. Aole no auanei e li'u na la ma keia hope aku, ike aku no kakou i na ihu o na waa peletele o Hawaii e auu ae ana i na ale o Pailolo.

Aia wa i koi aku a keia alii ia Koalaukani e holo pololei lakou e ike ia Kamehameha i Kawaihae. Aka ua noole mai nae o Koalaukani ia manao. Nolaila, ua holi hoi mai la a hiki i Lahaina.

Ilaila, noho ko Maui poe alii makemake e noho a hoi nohoi ko Oahu (nei) poe alii ame kekahi poe e ae o Maui no Oahu nei.

O Kahulu hoi, ke alii o ka waikau o Keanae, ua hoi aku la oia a hiki i kona kalana aina, a olelo aku ia i kona ohana, e haalele lakou ia Keanae a e hoi lakou i Hawaii a noho kapaka aku malalo o Kamehameha.

E ka makamaka heluhelu, he okoa no kekahi mahale moolelo i keia no ka mea e pili ana i nei hoohokaia ana o Kalanikupule e na haole o luna o na moku o Kapena Baraunu. Ma ka Rev Dibela moolelo Hawaii: ua hoike ae oia penei:

Ua piba ku'i na oneki o ka moku i na koa, a holo aku la ua moku nei malalo o ka hookele ana a kekahi mau haole kakaikahi. I ka wa i puka loa aku ai ka moku i waho o ke awa mawaho aku o Waikiki, ua hoomaka iho la na haole e hamo i na rigini o ka moku me kekahi aila hohonu a paku'i, a na keia aila hohonu i hoopii mai i ka luai o ke alii ame kona poe koa, a koi aku la lakou e hoi hou i ke awa.

I ka loa o ka holo ana o ka moku, ua olelo aku ia o Kamohomoho ia Kalanikupule e hoihoi i na haole iluna o na waa a o na kanaka wale no ko luna o ka moku. A ua pane mai o Kalanikupule ma ka Olelo Beretania "No"

Moolelo Hawaii Kahiko.

(Eomakaukava e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI)

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Waka ma Noho ana ma Kaliki—Ka Loa ana o ke Akua Utu o Kameha'ikano.

- 8 I Haleli, i Kahili
- 9 Nobo i Wananalua
- 10 Hana kapu ia Honuanla
- 11 Hahan i ke kaa i Kamaohoopio
- 12 I iaka i Hakalau
- 13 I pa ia Kaona i Hikinaakala
- 14 I ili ia Kana
- 15 I pale ia, ia Kalaaualomakauahi
- 16 I ka laau kapu a Hua
- 17 Haule i Kehoni i Kiikewe
- 18 I kapa i Nioa ke lii o Hua
- 19 Hoi no i uka ka waihona

I ku nana ana i keia Mele koihonua ae la, ua hanauia o Hua ma Lahaina. Ua noho oia ma Lahaina a nei. A mai Lahaina aku, hele oia i Wananalua i Hana. Ua noho oia malaila, ua kukulu i maehaihu kua nona.

A ua holo aku i Hawaii i ke kaa, a na lanakila oia ma kela kaa ana. I kona hoi ana mai Hawaii mai, ua noi mai oia a ku ma Hana.

I kona wa elemakule, loa oia i ka ma'i ma Hana, nolaila, ua boihoi ia mai oia a pae i Kiikewe ma Waihee. Ma Nioa kona wahi i make ai. A ua laweia kona kino a waiho ia ma ke ana luna o Iao.

O ka inoa o ka Hua wahine, o a o Hikimolulolea. He wahine keia no Ohikilolo ma Waianae, Oahu (nei). A ua hanau mai na laua he keiki, o Pau kona inoa.

NO PAU A HUA.

O Pau, he keiki oia na Hua me kana wahine o Hikimolulolea. Ua hanauia o Pau ma Ohikilolo, Waianae ae nei.

Ua noho alii o Pau mai Ohikilolo aku a hooe i Keawaula. I kona koke ana e make, ua hoibohia oia no Iao, Wailuku Maui. I keia hoihonia ana nae ona, ua make oia ma Kalaeokalaa.

Ua ike ae la kakou i ka moolelo o Pau, a e nana kakou no Hua.

NO HUA.

O kekahi inoa o keia alii, oia o Huanuikalailai. He keiki oia na Pau me kana wahine o Kapohaakia. O kahi i hanau ai o Huanuikalailai ma Kewalo ae nei no ia, ma Honolulu nei. O kona makahine, o Kapohaakia, he kaikamahine oia na Lekia.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 65

POALIMA AUGATE 17, 1906

NA HELU APAU, 214

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Nola ia, ua holo aku na kua maluna o na auwaa, a o na hacle hoi me Kalanikupule, me na pu kuaia h, na pu kau, poohiwi ame na lako kuaa e ae, ame ke kahi poe ukali kakaikahi paha, maluna o ka moku.

Ma kahi hoi o ko na haole ho'okele ana i ka moku no Hawaii, ua holo aku ia i ka moana lilo, a hoo-una ae ia ia Kalanikupule no uka o Waikiki a haalele iho la lakou ia Hawaii nei. Ua olelo'a, ua ku aku nei poe haole i ka mokupuni o Hawaii, a haawi aku ia lakou i na mea kuaa apau ia Kamehameha.

Ua ano kekahi loa keia mau hoakaka a Dibela me ka ko makou mea kakau moolelo ma ke ano nui, elike me ia i hoikeia ae la.

He mea oiaio nae, ua holo loa keia mau moku a hooe ia Hawaii.

Ua hoikeia ma kekahi moolelo, i ka holo ana'ku o keia mau moku a hiki i ke kulu ana o ke aumoe, ua ala ae la na luina haole o luna o na mau moku nei a luku iho la i na kanaka Hawaii apau iho la keia poe i ka pepehiia.

Hoopaa iho la la ua poe haole nei i ka Moi, ia Kalanikupule me kana moi-wahine, ame kekahi mau kanaka kakaikahi maloko o ke keena kabina.

A holo aku ia lakou a hiki i ka wanao ana ia wa i hookauia ai o Kalanikupule me kana moi-wahine ame kekahi poe e ae iluna o kekahi waa i ka kaulaia mahope mai o ka moku.

A koe ekolu wahine a lakou i paa loa ai iluna o ka moku a hooe ia Hawaii, ilaila, ua hooeleia ua poe wahine nei i uka o ka ana.

He mea oiaio no paha, ke hoomaopopo iho kuaa e ka makamaka heluhelu, aole e nele ana ko Kamehameha lobe ana mai keia poe haole aku a mai keia poe wahine aku nohoi, no ko Kalanikupule holo ana aku i Hawaii no ke kuaa ana-iaia (Kamehameha).

KE KAUA O NUUANU

O kekahi kuaa kaulana loa keia a Kamehameha I i hooaka ai mawaena o na moolelo o kana mau kuaa Na'i Aupuni apau. A no keia kuaa ka kakou e nana ai.

I ka malama o Welo, oia o Feberuari ma ka helo haole, M. H. 1795, ua haalele o Kamehameha ame kona puulikaua ia Hawaii, a holo mai la a pae i Lahaina Maui.

Ma keia huakai kuaa a Kamehameha, he eha mau moku i holo pu mai me ia i lako pono i na mea kuaa o keia a me keia ano; a piba nohoi keia mau moku i na kua.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaua e J. M. Porpo e ko KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalih—Ka Looa ana o ke Akua Ulu o Kamehikana.

Ua oleloia ko Hua Aupuni, he aupuni oluolu; he aupuni lai o ka noho ana. A no ia kumu i kapaia ai o a, o Huanuikalailai.

HE MELE KOIHONUA NO HUA.

- 1 O Hua a Pau ke Alii
- 2 No Honolulu a me Waikiki
- 3 I hanau i Kahua i Kewalo
- 4 I Kaha la, i Kahua
- 5 O Makiki la ke ewe
- 6 I Kanelau, i Kahuhuna ka piko
- 7 I kalo i Pawaa ke aa
- 8 I uka i Kahoiwai i Kanaoahookau
Haule i Honokohau
- 10 I uka i Kapaaukini
- 11 Hoi no i uka o Kawaihona

O keia Hua e oleloia nei, oia ka Hua nona ke paa-ana olelo kaulana e o nei i keia wa ia kakou mai kahiko mai, oia hoi: "Maloo na iwi o Hua i ka La."

He nui na mabele moolelo kaa e pili ana i keia Hua ma ka maloo ana o kona mau iwi i ka La. He elua mana moolelo o Maui, a hookahi no Kohala. O ke ano nui no nae oia ka hoopaa ana o keia alii o Hua me kona kahuna o Luahoomoe, no ka mea e pili ana i ka manu i kapaia he "Uwau."

No keia ukuki o ua alii nei ia Luahoomoe, na kauoha oia e puhia ka hale o ua kahuna nei ame kana mau keiki elua, oia o Kaakakai ame Kaai'ahua. E a nae, ua kauoha keia kahuna i kana mau keiki, oia ke make, a o laua ke ola. A penei ua kahuna nei i olelo ai i kana mau keiki:

E kii olua i elua mau ipu awaawa, a e hookomo mai iloko nei o ka hale. Ma ka wa auanei e puhia ai ka hale o kakou i ke ahi, a ku ka punohu o ka uwahi, a ma kahi e hina ai o ka uwahi, o ko olua alana i ka hoi ia e hele ai.

Moe ka uwahi, malaila olua e hele ai; aohu ma ka kanaka nana e ike ia olua. E hoi olua a luna o Lihau noho. (Olelo kekahi poe iluna o Hanaula--Mea Kakaau.) A make au, ko olua luuui; oia ka wa e paa ai ka ua i ka lani. Maloo na wahi apau o ka Pae Aina nei o Hawaii.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooonopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU '66

POAONO AUGATE 18, 1906

NA HELU APAU, 215

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Elua mano ka nui o na koa a he kanaono-kuma-maha alii; elua haneri a oi na'lii wabine, na keiki-alii ame na kaikamahine-alii. Ua like ka huina apau me elua mano, eono kaau, elua anahulu ame ke kauna. A ma ka helu o keia wa, ua like ia me 8,624, ka huina nui o na kanaka apau.

Mawaho ae o keia poe, he 37; olelo o Alexander ma kana moolelo Hawaii, he 16 ka nui o na haole, ka nui o na haole kela moku. He poe haole mahuka ke a a he poe pio hoi. O Olohana nohoi kekahi ame Aikake Ua o'leloia e kekahi poe paanaau moolelo, he 16,000 ka nui o ko Kamehameha poe koa ma keia huakai.

E ha'ha'o ana paha oe, e ka makamaka heluhelu, i ka hoomaopopo ana i ka nui hewabewa o na wabine i komo ma'keia huakai a ka NA'I AUPUNI Kamehameha I?

O keia poe alii wabine apau, he poe lakou i makaukau i ke ki pu'kaupoo hii, a sia lakou ke au pu' mai nei i ke kai me ka Mo'i Puuwai Hao Kila o Hawaii no ke kua ana ia Kalanikupule.

Elike me ka manao koa a wiwo ole i hoeweia iloko o na kane o loko o keia huakai no nei mea he kua, pela no ka wiwo ole ame ka hopo ole o nei poe alii wabine a kua e ka makamaka heluhelu e ike ae la.

O Kaiana ame Nahiolea kekahi i holo mai ma keia huakai. O ka nui o ko laua mau koa apau he eono lau.

I nei holo ana mai o Kamehameha, ua ku i Lahaina, Ua uhi paa ia ke kai wahi a kekahi poe, he eha (4) mile ka loa o ke kai i paa pu'ina waa, mai Laniiu poka a hiki i Mala e na pelelu.

I nei hoomaopopo o Kamehameha i na puati ame na'lii alakai. Ua noho maoli ka papa hoonohonoho kua a Kamehameha ame kona mau pu-kaua ame na'lii koikoi ame na'lii alakai puati o kona poe koa.

Ma keia kukakuka ana, ua hoike nohoi kela ame keia alii i kana papa hoonohonoho kua, a o Kaiana kekahi alii i hoike i kana kulana hoonohonoho kua. Iloko o ka noho ana o na mea apau i ka Kaiana papa hoonohonoho, ua hoole loa na alii i kana kulana hoonee kua.

No keia like ole ana o ka Kaiana papa hoonee kua me ka na'lii e ae, ua kuhalahala iho' la o ua Kaiana a wehe mai la iaia iho mai loko mai o ko Kamehameha mau puati.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukava e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kameha'ikano.

Make na mea ufu; aohe kalo, aohe maia, aohe opu ko e ulu; aohe lau wala e ulu ae, a pela na mea kuu e ae apau. Aohe wai e kahe; aohe waipuna.

Maloo mai o a o; a he wi hui maluna o ka aina. A no'u auanei ka make no ke kahuna, maloo ae na iwi o ua 'lii nei mahope ae nei o'u, a ku' iho o kuu makiia: "Maloo na iwi o Hua i ka la."

(Olelo hoi kekahi poe: "Nakeke na iwi o Hua i ka la." MEA-KAKAU.)

Ua hooso na keiki a Luahoomoe i keia kaouha a ko laua makuakane. Ua kii laua i na ipu awaawa elua, a hoo'komo iloko o ka hale me ka ike ole ia e na kanaka o ke alii.

I ka wa i puhia ai ka hale i ke abi, ua pule iho la ua kahuna nei i ka pule e ku ka ponohu uwahi nui a hina i lona o Lihau (o Hanaula hoi ia i kahi poe) i loa e alahale e pakele ai kana mau keiki.

Ua ko keia pule a ra k hui nei. Ua hina poipu ka uwahi i ponohu ae ai a moe pololei i kahi a ua kahuna nei i kaouha ai i kana mau keiki elua, oia ko laua alahale e nee aku ai.

Ua hele keia mau keiki a noho iluna o ka pali a ko laua luani makuakane i hoike aku ai ia laua, ma kahi a ka uahi e hina la i kahi i hoikeia ae nei.

A hala laua, oia hoi, puka ua mac keiki nei, oia o Kaakakai ame Kaanahua mailoko aku o ka hale, ua pahu ae la kekahi ipu awaawa; a hooho ae la na kanaka e ku ana mawaho o ka hale:

"A-ha ha! Pahu ae la ke kino oia mea o lakou O kahi keiki muli loa paha?"

Olelo ae la kekahi kanaka: "Me he mea la o Luahoomoe kela i lele ae la ke aho."

A pahu hou no ka lua o ka ipu, oia ana no ka hooho o na kanaka. A pela i ke kolu o na pahu ana. Ua hooho ae la no ua poe kanaka nei ma ka olelo ana ae:

"Ka ua bana hoopapa wale aku no i ke Alii."

He mea oiajo, ua make o Luahoomoe; a ua oia mai kana mau keiki. Aole i hala he mau la loihu mahope mai o ka make ana'ku o Luahoomoe, ia wa i hoomaka mai ai ka aski ikaika ana o ka wela o ka la maluna o ka aina.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 67

POAKAHI AUGATE 20 1906

NA HELU APAU, 216

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

E ka makamaka heluhelu, e hiki no paha ia kaha ia nei lilo loa, ke au manawa au ame a'u e ku mei, ke hoo-le hope aku i na hoomanao wale ana ae i keia huakai moana a ka NA'I AUPUNI i au mai la i na ale hanupanupa o ke kai o Alenuihaha, a komo mai la paha ma ke kowa kai o Alalakeiki, a i ole, e kaalo loa ae ana paha malalo o Kahoolawe a hoopii mai ma ke kowa o Kealahakihiki, a hoea i ke kai o Auau.

Eia he mau tausani paha o na waa e nee hele ana iluna o ka ili o ka moana me ko lakou mau hihimanu apau, elike me na lubiehu ame na kahiko o ia mau la kolinulu i hala aku la. Eia hoi iiko o ia aluka auwaa Hawaii, he eha mau mokukaua, a he mau moku manuwa hoi ia i ka olelo ana a na kanaka.

Aia iluna o keia mau moku na'liiwahine e paa ana i na pu kaupohiwi ame na lako kaha i kupono no ka hoohana ana i ka lakou mau niau kani. Aole anei e hiki ia kaha ke hoomanao iho, e ka makamaka heluhelu, me ka aposo kapahli o ko kaha houpo, me he mea la eia kaha ke ike aku nei ia Kamehameha, KA NA'I AUPUNI, e ku ana me ka hiehie nui o ke kulana o ke kanaka koa oiaio?

Aia oia ke paa la i kana laau ihe ma kona lima akau, aia kona papale mahiote hulu mau ma kona poo, kona kapa ahu-ula alii ma kona kua, a o kona malo alii hoi ma kona puhaka, a o kona kabejulu manu, ua kakikepaia ma kona umuama, e iho ana ma kona poohiwi hema a hawele ma kona aoao akau.

Aole anei ke ku poai la kona mau alihikaua pukonakona iloko o ko lakou mau aahu hulumanu a me na laau ihe ame na pololu ma ko lakou mau lima?

Ae—O KA NA'I AUPUNI, ke kea lanakila o Hawaii, oia ia e hele nei a e au nei i ke kai no ka na'i ana ia Oahu nei.

Ano, e ka makamaka heluhelu, e huli hou ae kaha i hope, a hoomaka hou kaha i ka nana ana i ka maawe o ka kaha moolelo ma Lahaina; ma ka wa hoi i kahuli kapeke ai ke ana iliwai like mawaena o na 'lii o ke aloalii o KA NA'I AUPUNI ame Kaiana Ahaula.

I ka ike ana o Kaiana Ahaula i keia mahae ana ona mai loko mai o ka puuli nui o Paiea, a ma ka wa e hoolinulu ana na moku ame na auwaa kaha o ua Paiea nei e haalele iho ia Lahaina a holo aku no Molekai, ua hele aku la oia (Kaiana) e ike i kana wahine a Kekupuhi. Iaja i ike aku si iaja, ua olelo aku la no hoi o'a iaja.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaulana e J. M. Poyoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalii—Ka Loaa ana o ke Akua Ulua o Kamehameha.

Hoomaka mai la na mea kanu e mae, a o na kahawai; maa mau i ke kshe nui ia e ka wai, ke hoomaka mai la lakou e maloo. A hala hookahi malama, ua maloo ka hapa nui o na kahawai.

Peja ka nee haule ku-a-ua ole ana a hala he mau mahina, ua maopopo ae la i na mea apau e noho ana ma kela ame keia kalana aina; ua maloo maoli ka aina.

A hala hou he mau malama, a o he wahi kulu wai i ikeia ma kekahi wahi o ka aina. Nele a nele loa. Make na holoholona, ka puaa, ka moa ame ka ilio. Na manu o ke kuahiwi, pau loa i ka make i ka ua mea he maloo ame ka ikaika o ka wela a ka la, ua make nohoi na kanaka no ka nele i ka wai ole.

O i hele nei make a ia Hua, ke alii. A i kona make ana, ua waiho wale ia kona kino, a o he mea nana e kanu. A ua lilo kona heana i inai na ka wela a ka la. A hele a lilo kona heana i mea ole, a koe kona manuiwi e kaula ana imua o ka onohi maka o ka la.

E nana kakou no ia alii, o Paumaku
NO PAUMAKU

Ua hoikeia ma Ke Kuahau Alii i paa ma ka Buke Moolelo Hawaii (1854) i hooponoponoia e Rev. J. E. Pokuea, aoao 35. o Huanikaikailai (k), o Kapoua ka wahine, hanau o Paumaku.

Aka, a'a ma ka Mookuahau a S. M. Kamakau i hoolaha ai ma ka Elele Hawaii, Buke 10. Pepa 21, i puka ai ma Honolulu nei, ma ka la 21 o Dekemaba, 1855, ua hoikeia o ka makuakane o Paumaku, oia o Pau, a o kona makuahine, oia o Kapaiakuahookalani.

Olelo nohoi ua S. M. Kamakau nei ma kekahi buke kakaulima o kana moolelo o Kamehameha i hoopukaia ai ma ka Nupepa Au Oka (a i ole, Kuokoa paha) o 1866, ke ole ka mea kakau e kuhihewa, he keiki o Paumaku na Lonohoonewa.

Ina nae e nana ia ka Papa Kuahau mua a na mea kakau moolelo kaulana nei i hoopukaia ai maloko o ka Nupepa "Ka Elele Hawaii i hoikeia ae nei, e ikeia ana he paewa nui, oia hoi, ma ia Kuahau, o ke keiki a Lonohoonewa me Loiloa kana wahine, oia o Lonowahilani. A ma ke kuahau keia o Punaimua, wahi a ua S. M. Kamakau nei.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani-ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 68

POALUA AUGATE 21 1906

NA HELU APAU, 217

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aloha oe. Eia au mahope o kela ohane o kuu, a e hele nohoi oe mahope o ka luhia kana.

Alaila, me na waimaka e hiolo ana ma ko Kepuohi mau papalina, paue mai la oia i ke kane, me ka leo aioha:

Heaha la auanei hoi! Mahope au o kuu haku, a i pa mai nohoi kuu Haku ia oe, e ke kane, ea, nana iho nohoi o i keia u-ha. A pela nohoi au ia oe, e ke kane."

A kaawale ae la ke kane ame ka wahine. Noho ka wahine a Kaiāna, mahope o Kamehameha, a ku ae hoi'o Kaiāna no kona holo a pae i Oahu, no ka huli ana mahope o Kalanikupule. Eia nae, he mau olelo malu keia i panaija mawaena o Kaiāna ame kana alii-wahine. Aobe mea e ae i lohe.

Mai Labaina aku, holo na auwaa a pae i Kaunakakai, Molokai. Ua paa pu ka lihi kai mai Kalama ula aku a hiki i Kawela i na auwaa kuu o Kahehameha.

Ia ahiahi ana iho, ua noho hou iho la ka aha kuka o na'lii o Kamehameha, a he aha kuka malu loa keia i malamaia e lakou. Ua makemake ole na 'lii o Kamehameha e lohe o Kaiāna i ka lakou mau kuka olelo ana ame na mea i hoohotoia e lakou.

Aka, ua lohe nae o Nahiolea mai, a Inaina mai, kana wahine, i na mea i kamailio ia ma na aha kuka nei.

E hoomaopopoia, aole o Kaiāna i hojike a maka ae i kona mano haalele i ko Kamehameha aoao ma ka wa, ma Labaina, na umi malie no o Kaiāna ia mea iloko iho ona, a pela nohoi me kana wahine me Kepuohi, a hiki i ko lakou pae ana i Molokai.

Ua holo pu no o Kaiāna ma a hoea i Molokai me ka huakai kana a Kamchameha.

Ma ke ahiahi o ka la i pae aku ai o Kamehameha a me kona poe kuu i Molokai, ua noho hou iho la ka Aha Kuka a na'lii no ka mea e pili ana i ka holo ana mai i Oahu nei, no ke kuu ana ia Kalanikupule, a no ka mea nohoi kekahi e pili ana ia Kaiāna.

Ua noho keia Aha, a ua hooholo e kapae loa ia Kaiāna a me kona poe mai loko aku o ka na'i pu ana me Kamehameha ia Oahu nei. Ma keia halawai ana a ua Aha Alii nei o Kamehameha, o Inaina kekahi, ka wahine a Nahiolea, a oia kai lohe i na mea a pau i kuka ia, a i hooholoia, e ua Aha Alii la.

E Hoomanawanui iho a pulo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hōmakaukua e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Wakea ma Noho ana ma Kalihi—Ka Looa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

Me he mea la nae he elua mau Paumakua. O ko Oahu nei, ame ko Maui. O ko Maui Paumaka, oia ka mea i oleloia o Paumaka o Kekumakaha. A o ko Oahu nei, o Paumakuakalani.

Nolaila, penei paha ka mea kakau e hoomaopopo ai i keia mau Paumaka elua, me ka nana ole i kolaua mau kumu kuaohau

NO PAUMAKUA.

Elike me ka mea i hoikeia ae nei, penei ke mele koihonua e pili ana iai:

MELE KOIHONUA NO PAUMAKUA.

- 1 O ka i'a o Puna, o Kekumakaha
- 2 O ke'lii o Puna, o Kekumakaha
- 3 O ke'lii o Koolau, o Makapu i Ulupau
- 4 I hapau no i Kuaohē
- 5 O Kii la ke kahua
- 6 O Mololani la ke ewe
- 7 I Halekou ka piko.
- 8 I Mahina—nui ke aa
- 9 I Kapaa i Holoholomakani
- 10 I Puiwa la, i Waihaikua
- 11 I Moelana la, i Lulukū
- 12 I Kaneohe la, i Heeia
- 13 I Hale ia Lanai i Kaunalo
- 14 I ka pali o Kaholo, i Keanaakanoio
- 15 Waiho no i Paumakua.

Ma keia mele e maopopo ai ka moolelo o Paumakua; kona mau aina i noho ai, kana mau hana amekahi i waiho ai kona kino kupapau, aia i Lanai a Keanaakanoio.

O keia Paumakua, oia ka ko Maui poe akamai i ka wa kahiko e kuaohau ai, a o ko Maui Paumakua, nohoi ia.

O ka lua o na Paumaka, no Oahu nei ia, a oia kai kapaia o Paumakuakalani.

2 NO PAUMAKUKALANI

Ua oleloia, o keia ka Paumaka i kaapuni ia Kahiko.

Ua oleloia nohoi ma Kuaohē i Kaneohe, Koolau poko ae nei i hanau ai keia Paumakua. Kūlike no keia wahi hanau me ko ka Paumakua a ko Maui poe i kuaohau ai, elike me ia i hoikeia ae la.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 69

POAKOLU A'UGATE 22 1906

NA HELU APAU, 218

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I kahi la ae; ma ka wai. Ka ana i hele i e ai ma kahi kokoke i kahakai o Kamiloa, ma Kaunakaka, a oia hoi kahi i noho ai ka Aha Kuka, aia ho pa ana kahea o Namahana, ka makuhonowai wanine o Kamehameha, e kipa o Kaiana, ma ia hale.

No keia kabea ana o Namahana, na kipa aku la o Kaiana i kona hale e noho ana ia wa i hoike mai ai o Namahana i na mea apu i kuka a e ka aba alii. Alaila, pane aku la o Kaiana ia Namahana:

Ua maopu, o no i'u ia i'ea, ma o i'i o ko'u kono ole ia au, ma e ho'i au o e i'ea. Ua ike ma no paha au i keia mea, oia nohoi kaku ma Lahina. Ka; mana paha hoi keia poe wawa ulaula, owau ka lakoa aia o ka'upu ana mai? Ua hiki nohoi paha, heaha la a'ane'i hoi, nee a kakou ma.

Alaila, hoi aku la ua Kaiana nei ma Kalamaula aku a hooa i Kapaakea. Aia hoi ila la o Kalaimoku kahi i hoo'ulu ai me kona puilikoa; o a hoi na koa mahiole. A pa ana kahea a Kaiana oku.

E Iwiula—e! Iwiula—e! Hele mai i kaubale nei. E pa-ina a i.

Lobe o Kaiana i ka leo kahe o Kalaimoku, kipa aku la oia ilaila, a hui aloha iho la o Kaiana me Kalaimoku. A na hoike mai o Kalaimoku ia Kaiana i na mea apu e pili ana i kona hookae inoa e na'ii o ke alo alii o Kamehameha.

A lobe o Kaiana i keia mai olelo, o kona ku ae la no ia, h-alele ino la ia Kalaimoku, a hele pololei aku la oia i'ea o Kamehameha a olelo aku:

"E Kamehameha! Heaha keia ohumu o kea poe ia'u. Keia poe hoopihia wai. Kai noho i na ike no oe, e Kamehameha, he umi kumama no makahiki o'u i ku hookahi ai i kua malama celeko; a ihea keia poe, hoohaha paakai.

Aubea oe e Kamehameha, he nani ia ua ku ae la oe i ka moku o Hawaii; e hai aku ana au ia oe, e hele ana au a ma kela soao mai paha mai au ia oe. He oki loa hoi ke kino powa ma'u wale ia iho. He make hilabila loa hoi ia.

Ua hoi pololei aku la o Kaiana a lea i o Nabiolea, a hoike aku la i na olelo ohumu a na'ii. Ua hooia mai la o Inaina i na mea apu a Kaiana i olelo aku ai. A ia wa hooholo iho la laua i ko lana mau manao, e holo laua i Oahu, a huli ma ka soao o Kalanikapule.

E Hoomaui akewana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Porpo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Ka Moolelo o ko Waka ma Noho ana ma Kahiki—Ka Loaa ana o ke Akua Ulu o Kamehameha.

O keia Paumakua, oia ka ko Maui poe akamai o ka wa kahiko e kuahau ai; a o ko Maui Paumakua noho i i.

O ka lua o na Paumakua, no Oahu nei ia, a oia ka kapaa o Paumakualani.

2 NO PAUMAKUALANI.

Ua oleloia, o keia k. Paumakua i Kaupuni ia Kahiki.

Ua oleloia nohoi ma Ku-ohe i Kaneohe, Koolau-poko ae nei i hanau ai keia Paumakua. Kulike no keia wahi hanau me ko ka Paumakua a ko Maui poe i kuahau ai, elike me ia i hoike ia se la.

I ka helo ana o nei Paumakua i Kahiki, a hiki i kona hoi na mai, ua lawe mai oia i'ea haole. He mau haole keokeo ia a. o Auakabinu ame Auakamea. E lua hoi mau kahunu keokeo. Ua kapaa ko laua mau inoa, o Keakea ame Mahu; hoo kahi kaula o Matela kona inoa. A o keia se kaula nana i lawe ma'a mai i ka makani Hawaii nei.

Penei kekahi hapa o ke Mele Koihonua a Kalei kuahulu (Kalanikuahulu) i haku ai no keia Paumakua:

MELE KOIHONUA NO PAUMAKUALANI.

- 1 O Paumakua ka lani o Moenani
- 2 O ke alii nana i hele ke Kahiki
- 3 A Kahiki i ke kai ake
- 4 O mimi, o momi o ka mamio
- 5 O na i'a mailoko o Auakabinu
- 6 O Auakamea ia lani

Eia ka Kapaahulani mele koihonua i haku ai no Paumakua, i ke au ia Kualii, ke alii o Caru nei; a o ka M. H. 1565 paha ia.

Mele Koihonua no Paumakualani

- 1 A Kahiki ia Paumakualani
- 2 A Kahiki i keakea o ka lani
- 3 I ake ka lani a malu
- 4 Malumalu Kahiki
- 5 I ke ao ua o Mahelina—e
- 6 Amaama Kauai

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 70

POAHA, AUGATE 23 1906

NA HELU APAU, 219

HE MOOLELO NO КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Nolaila haa'ele iho la o Kaina me Nahi'olea ia Mokolai me ko lau poe kanaka a'ho'o'ani la no Oahu nei. Ua iae ae loku ma ka poho Kooloa o Oahu nei, a ma ia hali lakou i kafele ma ai a hoipu me na koa o Kai-nikupule.

Ua haa'ele aku la nohoi o Kamehameha ame kona mau auwaa kana ame kona mau mokokaaia ia Mokolai a holo mai la i Oahu nei. Hoo'ia oia i Oahu nei ua paa pu'ihola ke kai mai Waialeale mai a Waikiki i kona mau auwaa kana.

No kekahi mau la o Kamehameha i hoohonohono pono ai i kona mau koa; a i kekahi po mahope iho oia paha ke kolu o na po mahope iho o ko lakou pae ana mai Hawaii mai ua pii aku la oia (Kamehameha) me Keaweokahikona me elua mau alii o Oahu nei ma Lonoakai, Haubaukoi, Kapalama.

He wahi keia aia mahope aku o kahi noho o Mr. R. P. Waipa.

I keia pii ana, ku o Kamehameha ua ike mai la na kabu malama heiau o Lonoikekupalii; he huakai inu awa ka ke alii e pii aku nei o laila; no laila, hoomaka ukau mai la lakou i ka awa no ua poe alii nei.

A pau no hoi ka inu awa ana a Kamehameha Keaweokahikona ame na, lili elua o Oahu nei, ua hoi mai la lakou a kahi hoomoana o kona mau koa.

Eia na puuli mau—Hueloku ame Honalele, mai Waialeale mai.

Ke keiki alii Kekuaokalani me kona puulikoa, nona ka inoa: Kaikoa. Ekolu leu ko lakou nui.

Ka Puuli Alapa, eono lau ko lakou nui. O Kamehameha ko lakou Alakai, Mai Waikiki mai a Puuhawai; maluna aku o Kuuawai. Ua puni o Honolulu i na koa o Hawaii.

O na'lii wahine hoi apau, aia i uka malalo mai o Maemae. A pela pu' nohoi me na keiki alii ame na kaikamahine ponoi a Kamehameha. O keia ka puuli iwaena.

Eia ma kai aku nei na koa o Kamehameha, i lako pono i na pu kunihi na pu kaupoohiwi ame na mea kaa o ae he nui; a mauka mai hoi o Maemae, ma na koa o Kalanikupule. Ua oleloia, ua paa ponoi na koa o Kalanikupule mai Puiwa aku a hoea i Kaimuohena Luakaha, ma Kapaeha hiki i Kaukahoku, Kawana-koa, Luakaha, Kahapaakai, Kone-niakapueo ame Nuuanu. O ka nui o na koa o Kalanikupule, ua oleloia, elua mano, elua lau ame elima kaau, oia hoi, he 9,000 ma ka helu o keia wa.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoamakaukaha e J. M. Poepepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

- 7 Ua hiki ma Puna mawaho
- 8 Ma Kau i Hilo, ua ike ka leke (lele)
- 9 O ko na aina, e ka lani
- 10 E kekahi alii hua i ka lani
- 11 A Keaka 'lii lani o Waipa.

Eia kekahi mele koihonua i bakuia no Paumakua, ame kekahi poe alii mahope mai ona, a pela nohoi mahope aku ona:

Mele Koihonua "Ke Kuileiula oe o ke Lii"-i hakia no Paumakua.

- 1 O ke kuni lei ula oe, o ke lii
- 2 O ke 'lii, o Keabualono makua
- 3 O ke ohe a lana a Kekua'ka
- 4 O Kekualoa, o Kekualoa
- 5 O Kekualoa Huiwaikea
- 6 Oia kai ka uka o ka mania
- 7 O Paumakua, o Moehaimua
- 8 O ke 'lii hana i hele ke Kahiki
- 9 A ke kai akea, o Mimo, o Lono
- 10 O Kama a Mimo
- 11 O na i'a mai loko o Auw hikalani
- 12 O Auw hikalani, o Auwabikahina
- 13 O ka mea ia lani—
- 14 Ka pu, ke o nei
- 15 Kalani—
- 16 O—e—o—o—la—
- 17 O—e—o—o—la—
- 18 O mai ka i'a pewa
- 19 Hakia ka epina i ke alo o Kalani
- 20 Hele i ka moana wehiwehi
- 21 Halala i Hale-Kumukalau
- 22 O Kane, o Makua ka mana
- 23 Ke Kaula i puni ka moka
- 24 I ke kaa'ua ma kukulu o Kahiki
- 25 Lele noho ilua o Kaulia
- 26 I luna o Kalaohua
- 27 Ulu kai o Manoa Lale
- 28 Ulu noho olelo okoa ia ka la ka pono.
- 29 Kai o U-u, ka ipo aloha, ka ipo lei manu
- 30 Kau aku i kulana a Kane
- 31 Nana ka maka i Kauai
- 32 Kiliahe ka makani nana
- 33 Mapumapu hee ana Alakai
- 34 Ke Opu-ula i kai ke 'lii
- 35 Oia ka lani, ke piko nei ke—o
- 36 O—e—o—o—la—

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 71

POALIMA, AUGATE 24 1906

NA HELU APAU.

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

He mau pukuniani nohoi ka Kalanikupule, alii a Moi o Oahu nei. O ka alihikana nui o na koa o Kalanikupule o ia no o Kaina.

Maanei e hoike aku ka mea kakau i ka mabele moolelo a ka mea kakau moolelo nui. Peleihonani no keia kama a hooukaia ai e KA NA'I AUPUNI; a mahope aku na mabele moolelo a kekahi poe kakau moolelo e ae e pili ana no i keia moolelo ano nui o ka Kamehameha I, mau hoouka kama kaulana.

Ua hui ae la na puhihikana o Hawaii ame ko Oahu nei; me he mea la o ka hora 9 paha ia o ka la i hooukaia ai ke kama kaulana o Nuuanu. Ua hooukaia ae keia kama ma na ki pukuniani ana a pela hoi me na kipu kau poohiwi ana mawaena o na aoao elua. A iloko o keia hoouka kipu poka ana o na aoao elua; ua oi loa aku ka makaukau o na kipu ana a ko Kamehameha mau koa manua o ka makaukau o ia koa o Kalanikupule; a no ia mea ua nui ka make o ko Oahu nei poe koa. Aia na 'Iii wahine o Hawaii ke ku la ma ke kahua kama me ka lakou mau pu kau-poohiwi a hooiele hala ole aku la i na poka iwaena o na koa o Kalanikupule.

Aia hoi o Kaina me kona akamai nui ke hoonee mai la i kona mau koa kipu i mea e hoouheie ai ka papa kipu o na 'Iii wahine o Hawaii. A mawaena o ia poe aliiwahine o Kekupuohi kekahi ka wahine a a ke alii Kaina.

Iloko o keia nee ana o ke kama kipu mawaena o ka papa koa o Kaina ame na 'Iii wahine o Hawaii, he mau anana wale no ke kaawale mawaena o Kaina ame kana wahine, o Kekupeoni e haawi ana i kona ikaika apua ame ka elen nui nohoi ame ke koa wiwole ma ka aoao o Kamehameha, kona haku a o kona alii hoi i pili ai kona mau iwi, no ke oia a no ka make piha.

Ia wa ua ku aku la o Kaina ekolu poka ma kona umauma. A me ka wiwo ole ame ka maku ole nohoi ua holo mai la oia imua a hopu lima maoli mai la oia i ka pu a Kuhimana. A ma ia wa ua ki aku la o Kalino i kana pu a ku aku aku la o Kaina ma ka u-ha he ma (?) a hina iho la ua alihikana nui nei o Kalanika-pule. Eia nae aole oia i make.

I kela wa i ka iwe ana o Kekupuohi, ua hina iho la oia a hapa ae la i ke poo o ke kane; ame na waimaka e hiolo ana ma kona mau papalina, hoi iho la oia (Kekupuohi) i ka iho o ke kane. A o ka manawa ia i lele loa ae ai ke aho o Kaina, oia i e waiho ana kona poo iluna o na u-ha o kana wahine.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hooukaikaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

- 31 Nana ka maka i Kanui
 - 32 Kilinabe ka makani uaulo
 - 33 Mapumapu hee anu Alakai
 - 34 Ke Opn—'ala i kai ke'lii
 - 35 Oia ka'u lani, ke puka nei ke—o
 - 36 O—e, o—o—la
 - 37 O—e, o—o—la
 - 38 O mai ka lani ka laau moe wai
 - 39 Ke oihie moe wai, o ka pu kaulola
 - 40 O ka leo kahuli Kanaloa i ke kapu
 - 41 O Kihannilululumoku ke alii
 - 42 Luna a hala i kona nui
 - 43 Kini huli pae pohaku
 - 44 Kini noho loa i ka wai o Mokapu
 - 45 I noho elele i luna la'lii
 - 46 O Liloa, o Laea, Kaunamanama
 - 47 O Lonoikamakahiki kapu o Kalani
 - 48 Ke ku-kuku, obiohi, lala ole
 - 49 I pue—weo iti i ka laui
 - 50 Ubi kupa a na'lii o ka moke
 - 51 Kali aku, nana ia aku a ike
 - 52 A iho mai Kalau
 - 53 Abu mai ke aoa, ka lau alii
 - 54 O Keaweikeshi aliiokamoku
 - 55 E o i ka iua mau e Kalau
 - 56 O—e—o—o—la
 - 57 O—e—o—o—la
 - 58 O mai Nanaulo, Nanaomea
 - 59 Nanahope, Nanaakaoko
 - 60 Nanaiahiwaalehu kai o Laa
 - 61 O Laa ka i-ku-uuu, ka i-ku-lani
 - 62 O ka-i-ku-lani kapu o Kubeleimoana
 - 63 O ke ku kolei, o Ku-beleimoana
 - 64 O kau ka aala, o kau ka pokii
 - 65 Ka aala o ke kaa-kua ke alo
 - 66 Kaa iho, i hoohehe, i nina'ini
 - 67 O Kalani lau, lana awahia i ke kapu
 - 68 E o i ko inoa mau, e Kalani
 - 69 O—e—o—o—la
 - 70 O—e—o—o—la:
- O keia ae la na moolelo e pili ana i na Paumakua elua i hoikeia ae la.

Ua hooupopo mai o Aberahama Fernander ma ke buke 'The Polynesian Racer' Buke' hookeia Paumakua no ka lalani alii o Puna a hookeia Paumakua no ka lalani alii e Hema. A ua hoikeia ae nei hoi, o Puna ame Hema, he mau keiki lapa na Aikanaka; oia hoi o Aikane ame kana wahine o Hiaabhuaiakamalama.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 72

POAONO, AUGARE 25 1906

NA HEJU APAU, 221

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aloha ce e kun ali, wahi a Kekupuohi i uwe iho ai o aluna o ke kino o kana kane, kona hoa pili, aloha nohoi ka luhia kana! Aobe nohoi he wa a pau na moku i ka na'i ia e ka banai a kua ame kua pu nohoi; mokuhia ka waka maku o ke aloha mawaena o ou ame a'u, ka wahine, ko hoa pili, hea ohamehumu o ka po ana ame ke koekoe.

I ka ike ana o Nahielea i ka make ana o ke kiauana. ua hooaka mai la oia ia Kamehameha e hili i ka pahi. Ua holo hoi o Kamehameha a pii iluna o ke kumu puhala, a ia wa i ki ia mai ai o Nahielea i ka pu e Aluli, kekahi o na koa o Punawa, ali o Makahannaloa, Hilo, Hawaii.

O ka wa iho ia ia i hoabeeia ai na koa o Kalanikupule, a holo pukalaki aku la ma kela ame keia wahi e hiki ana i ko'ia mau mau wawae ke lawe me ka mama nui.

I ka ike ana o Kalanikupule i keia ahee o kona mau koa, hoomaopopo iho la oia, ua pale ka pono i kona aoao, aia ka uwahi o ke kua ma ko Kamehameha aoao.

O ko Kamehameha mau kos hoi, aole o lakoh oni paa i kahi hookehi, aka, e nee ara lakou me ka ikaika nui mai kahi aoao a lili o ke kua a kahi aoao a lili hoi o ke kua. E nee ana lakou mai lona mai o Waolani a huila aku la i uka o Nuu-nu; a pela nohoi ka mabele koa mai kela huli mai o Pauoa i nee mai ai a huli aku la no uka o Nuanuu.

A ua like keia mau nee ana o na koa o Kamehameha me na nalu nunui elua e por ana mai kela a mai keia aoao mai o na kakai pali o Pauoa ame Waolani maluna o na koa o Kalanikupule.

A aia o Kamehameha mamua pono o keia mau puuli elua e apopo ana i na laau ihe na laau palau, na poloju o Oahu nei, a ke alo la nohoi oia ia mau mea me ke akamai nui.

Ua lilo kana laau ihe i puu honua nona i kekahi wa, oiai me ia mea oia e pale ai i na maka ihe e pahu ia mai ana imua ona.

Elike me kekahi puulu kanaka nui e holo pioo ana imua o kekahi kai hooe nui e hululi ana maluna o ka aiea, pela na koa o Kalanikupule e hee nei i keia kua ana o Kamehameha me kona mau koa ahi kanaka o Hawaii mai.

E Hoomanawanui iho a pitelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

He mea oiaio no keia i hoikeia ae la no pei mau Paumakua elua, ma o ka lalani alii la o Puna, i kapaia nohoi o Punaimua, a pela nohoi ma o ka lalani alii la o Hema.

Ma ke kuaubau nui a S M Kamakau i hoolahua ai ma ka Elele Hawaii, Dekemaba 21, 1855, oia ke Kuaubau Alii o Punaimua, loa no he Paumakua. Ma ke kuaubau hoi a Davida Malo i hoikeia ma ka Buke Moolelo Hawaii a Mr. Pokuena i hooponopono ai, oia hoi ke Kuaubau Nui o Hema, loa no he Paumakua malaila.

O ke keiki a Paumakua, ma ka lalani alii o Punaimua, oia o Moenaimua. A o ke keiki hoi a ka Paumakua ma ke kuaubau nui o Hema, oia ka kapaia o Haho.

NO HAHO.

Ua hoikeia ma ka Papa Kuaubau o loko o ka Moolelo Hawaii (1858) o L. Baldwin, i hoimakaukaia a hooponoponoia e R. V. F. J. Pokela, o Paumakua ma ka lalani alii la o Hema, kai noho aku ia Manoa alililani hanau mai o Haho. A oia keia e kama ilio ia nei ma keia wahi:

Ua oleloia o Haho ma Kua kua, ma Waalua i banauia ai. A he mau aiea ewe nona o Kalakoa amepoomoho. Penei kahi lilihi ihe kohonua i loa ia ka mea kakau e pili ana i keia alii:

Mele Koihonua no Haho.

- 1 O Keakilani maka o Haho a Palena
- 2 O ke kahiko poowai o Kua kua
- 3 He uka waena, he kai kela uka
- 4 O ka lani a Kaka a Kabekibi.

NO PALENA.

O Haho kai noho aku ia Kaulaianapa w. hanau mai o Palena. O kahi i hanauia ai o Palena, ma Mo kae no ia na Hana, Maui. O keia wahi i kanuia ai maka ae nei o Kalihii; a oia ke kumu i kapaia ai ke kekahi wahi o Kalihii o Kaula-Palena.

O Palena hoi kai noho aku i ka wahine o Hila-wainui, hanau o Hanalaanui ame Hanalaiki. Ua oleloia he mau keiki mahoe keia. Aka, ua uui ke ka naluaia o keia mau Hanala elua. Nalaila, e nana iki ana kakou i keia mau Hanala elua ma keia hope aku.

E Hoomanuia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 73

POAKAHI, AUGATE 27 1906

NA HELU APAU, 222

HE MOOLELO NO KĀMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I keia wa e ahee nei na koa o Kalanikupule, a o ka wa hoi o na koa o Kamehameha e popoi ana ma kela ame keia aoo o na koa o Oahu nei, ua huli ae la o Kalanikupule a kamailio aku la i kona kaikaina ame kona mau alii ukali:

"E! Aole no kela he poe koa—Ka! aohē hou like, Kukulu ka hoi kala hi i ka makani. Pii no ka elele me ka la'a—kēhele. Ku ka hoi ka hueio; he ihona pali. Ea; aohē pono i koe la! E imi ke oia, e na pokii.

Nolaila, ua holo o Kalanikupule ame Koalaukani. A ka hee nei hoi na koa o Oahu nei. Kē haku nei ka nalu o ke kaula ma kai aku nei, a ke popoi la i uka o Nuuanu.

Ke holo la hoi kekahi poe koa o Oahu nei a lalana ae ma na rapalina pali o Kaukonahua ame Konahuanui, eia nae, ua loa aku la no ia poe koa i na kanaka o Kamehameha apau no i ka lukuia

O ka hapanui hoi o na koa o Oahu nei, ua holo a lele kawa maoli i lalo o ka pali o Nuuanu.

O Kamehameha hoi, Ka Na'i Aupuni, a o ke Koa kaulana o Hawaii nei, ua hoe aku la oia me ka lanakila haabee a ku ihola i ka nuko o Nuuanu me ke kalele ana ibo i ka poohiwi pali o Holoikeahole.

Maanei o ka kaula moolelo, e ka makamaka heluhelu, e kamailio kaula no ka inoa Puiwa, e heaia nei i ke kawa o Puiwa.

Ua oleloia, maluna mai o kela kahawai e ku ana kekahi pa pohaku loihi a manoanoa. A ma ka la i hooakaia ai keia kaula ae la o Nuuanu, ua pee kekahi huina lehulehu loa o na koa o Kalanikupule, me ka lakou mau pu kau poohiwi.

Ua ki ia aku na pukunihi a Kamehameha i keia pa pohaku; no eono paha manawa o ke kiia ana'ku o na pu nei, a lele lihu na pohaku ame ke a o ua pa nei i oia nei. A ma ia hana ana, ua hoohioloia iho la ua pa nei. O keia kani ana o ka pukunihi ma ia wahī, ua hoopuiwaia na kanaka mamūli o keia mau kani pukunihi ana.

A oia "Puiwa" ana o na kanaka i kapaia ai ia wahī o ka apana o Honolulu nei, o Puiwa, a pela i mau ai ke o ana oia inoa mai ia wa mai a hoē mai i keia wa.

(E HOOMAUĀ AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hōmakaukua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

No Hanalaa-nui ame Hanalaa-iki.

Ua oleloia, ua hanaia keia mau mahoe ma Kahinihi-niula, Hana, Maui. Ua paa keia mau Hanalaa elua, oia hoi o Hanalaa-nui ame Hanalaa-iki, ma ka Pōpa Kuauhau Nui o David Malo i hoikea ma ka Moolelo Hawaii (1858).

Aka, ua kaulua nui ia nae ka oiaio ame ka pololei o keia elua ana o na Hanalaa he nui kekahi Hanalaa, a he iki kekahi Hanalaa.

I ka wa kahiko, ma ka wa e aumeume ana na'lii aimoku o Maui me ko Hawaii mau alii aimoku, no ka lalani alii kiekie mawaena o ia poe alii la, ua olelo ko Ma i poe alii, he elua mau Hanalaa i loa noloko mai o Palena me kana wahine o Hikauwainui, oia o Hanalaa-nui ame Hanalaa-iki

O Hanalaa nui o ka mahoe mua, oia ke kupuna alii o ko Maui pe e alii; a o ka mahoe hope, oia o Hanalaa-iki, oia ke kupuna o ko Hawaii poe alii, nolaila, he poe kaikuaana na'lii o Maui no ko Hawaii poe alii, a ma kekahi olelo ana, he haku na'lii o Maui no na'lii o Hawaii.

Ole o hoi na'lii o Hawaii, he hooakahi no keiki a Palena ame Hikauwainui hana mai ai, oia o Hanalaa. Ua lilo na hooakakela ana a ko Maui poe alii no ko lakou lilo ana i mau mua no na'lii o Hawaii i mea e nini loa ai ko Hawaii poe alii.

A ma ka wa i lanakila ai o Kamehameha I, Ka Na'i Aupuni, maluna o Kalanikupule ame na'lii apau o Maui, ua hoomake loa ia na pana olelo ana nui ame iki i hoopiliia aku ia Hanalaa; a ua hoibici ia a hooakahi wale to Hanalaa.

(HOOPONOPONO)

Ua haule ma ka hoocho ana i ka mahela moolelo e pili ana ia Haha, keia mahela ano nui loa, a oia keia:

O Haha ke alii mea o Hawaii nei nana i kukulu ma ia mea ke Aha Alii, ka aha hoi i kapaia mahope mai i ke au o Kakuhih-wa, Moi o Oahu nei, he Hale Naua. O keia Aha Alii i kukuluia ai e Haha, oia ka Aha e akoakoa ai na'lii hanau o ka aina, no ka hooponopono ana i na mookuuhau i pili i kela ame keia alii. O keia ka aha nana e apono i kahi mea e olelo ana, he alii hanau oia no ka aina.

E Hoomanauani iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni.

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaukani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELE 74

POALUA, AUGATE 28, 1906

NA HELE APAU, 232

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Q kekahi mea e nanea ai ma nei wahi o keia moolelo, oia ka inoa o keia kaa. He mea maopopo no o ka inoa kamaaina o nei kaa, oia ke kaa o Nuanu; aka, ua olelo kekahi poe, o "Kanwa'opali" kekahi inoa, elike me kela kaa ma la'o.

No ka mea e pili ana i kekahi mahale o ka moolelo o keia kaa ana a Kamehameha a me Kalanikupule, i loaia i ka mea kakau mai kekahi kanaka ike moolelo Hawaii a paa kuauhau i hala aku i ka make, aole no i liuli loa aku mai keia wa aku, penei kaa:

Ma ka wa a Kalanikupule i lohe ai e holo mai ana o Kamehameha mai Hawaii mai e kana ia Oahu nei, na kena ae la oia i kona mau alii e hooponohono pono i na kulana kaa e hooponohohoia ai kona mau kaa.

Nolaila, ua hoomakaukau na kulana e hooponohoia ai na kaa. A oia no o Puiwa o Kaumuohena, Kapaehi, Kaukahoku, Kawananakoa, Luakaha, Kahapaa-kai, Kanoniakapueo (Kaioiakapueo) a me Nuanu. Malalo hoi o ke a'o ana a Kaiana, ua eli ia kela mau auwaha elua e ikeia aku nei maluna ae ka ni'o pali ma ka huli ma Waikiki o ka nuku o Nuanu. O ka mauao o keia mau auwaha i elia ai, i mau wahi e ka'i ai na pukuniahii o ka Kalanikupule aoao.

He mea oiaio na hukii no elua pu kuniahi mai kai aku nei o Honolulu a kau iluna o ua mau auwaha nei elua. Hoopuni pu maloko o kekahi auwaha a hooponohono pu ma kekahi auwaha. O na kaa na lakou e lawelawe i keia mau pu, oia no kekahi mau kaa pono o Kaiana, oia ua makaukau pono keia poe kaa i na hooponohono ana i ka pukuniahii mamuli nohoi o ka Kaiana no ana a ike i ka wa i Hawaii.

I ka la i hoopuka ai ke kaa ua like no a like ka paa o na aoao elua ko Kamehameha ame Kalanikupule

Pa aku nohoi i ko Kamehameha mau kaa, hee no hoi kela aoao; a pa mai nohoi kela aoao, hee nohoi keia aoao.

He mea oiaio, ua ikeia ke kaa wiwo ole o Kaiana ma keia hoopuka kaa, ma ka aoao mai o Kalanikupule E alakai ana oia i kona poe kaa ma kahi a Kamehameha e nee aku nei.

A ua maopopo no ko Kaisa hana ana pela, oia no kona maka-welawela loa ana no ia Kamehameha. Aka, ua lilo no nae keia kaa a me nei wiwo ole o ua o Kaiana i mea ole ia Kamehameha.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukau e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Mamuli o ka makee loa o keia alii o Hahaione nene ihi kapu o ke kulana alii oiaio maoli i loaia i kahi kanaka-kane a wahine paha-i kukulu ai oia i keia Aha.

E malamaia ana ua akoakoa ame na halawai ana a na'lii o loko o keia Aha, maloko o kekahi hale i kukulu maoli ia e ke alii-ai-moku, oia hoi ka Moi. A o ka hana a na'lii e akoakoa ana maloko o keia hale, oia ka huli ana i ka mookuauhau o kela ame keia alii ai-aupuni a ai-moku paha.

Maloko o keia hale e noho ai na kuauhau akama; no ke tuka pu ana me ka Moi ame na'lii no na mea e pili ana i na mookuauhau.

Ma ka wa e makemake ai kekahi mea e hooiaia kona pili ana i ke alii ai-aupuni e noho ana ia wa, e hele ana oia e komo i loko o ka Hale Naua, kahi hoi i akoakoa ai ka Aha Ahi. I ka noho ana o ua Aha Alii nei, e hooponohono ana ma ka puka o ka pa e hoopuni ana i ka Hale Naua, he elua mau kanaka kiai i kai ana na *kaikuono*.

I ko keia mau kanaka ike ana i ka mea e hele mai ana e komo i ka Hale Naua, e hoike mai ana laua i ka Aha Naua:

"Ei ae o mea ke komo mai nei?" Alaila, kahoe aku la ka poe o loko o ka hale ma ka ninau ana; "Na wai mai oe, e mea? Naua? Owai kou makuu kane Naua?"

A paa mai ka kaa mea i nana aku: "Mai a mea mai au; a o mea hoi, ko'u makuu kane?"

Alaila, ninau hoi ia aku la no ia;

"Nawai mai kou makuu kane Naua?"

"Na mae mai kou makuu kane, a oia ko'u kupuna kane."

"Nawai mai hoi kou kupuna kane?"

Pela e ninaniana ia ai ke kanaka, a hiki i ka paa pono ana o kona mookuauhau. A ina e ike na kuauhau o ke alii, mamuli o keia hoi mookuauhau ana a ua kanaka la he pili io no oia i ke alii elike me ka la kou ike mamuli o kona mookuauhau e hoike aku ana no lakou ia ia mea.

I kekahi wa e imia ana ka pili alii o kekahi kane ka a wahine paha imua o ka Aha Naua, ma o ka ninau ia ana la ma o ka aoao la o ka makuu kane. E hele ana mai ia ia aku a hooia i hope no na hana paha he umi a oi aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 75

POAKULU, AUGATE 29, 1906

NA HELU APAU, 224

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

aku o ko Kamehameha eleu ma ka hoonee ana i kona mau koa. Ua hookeuemi hope ia o Kaihana ma a hoesa i Kahulanawai, a ilaila paa ke kuaa, oiai aia na puku niahi elua a Kalanikupule iluna o ke kiekiena pali i ho ike mea ia ae nei, ke kiola mai ia i na poka maluna o na koa o Kamehameha.

Ua pii aku la hoi na koa pu kaupoohiwi e alakai ia ana e Kaihana a ma ka ihona pali e kamoe mai la malalo mai o kahi o ua mau pukuniahia nei e hoohana ia mai ana, a ku papa iajani mai la me ke ki ana mai i ka lakou mau pu.

Ua paa pu ia hanahana nei pali mai kela aoo mai e Konahuanni a hoesa i keia paha pali i kapaia o Kauko nahua.

Ua lilo keia mau pukuniahia i mau pula kaumaka no Kamehameha ame kona mau alii. Nolaila, noonoo ibo la ua Patea nei i ka hana pono e hana ai me ka hikiwawe loa i hookeia ai ka luku ana a keia mau pu

A ia wa i hoonua ae ai oia i kekahi mafele o ko na mau koa mama loa i ka holo kukini e pelu hou la, kou i hope, a e holo lakua a pii ma ke kualapa ma luna ae o Paoua a o kekahi poe hoi e pii ma ka olae lae pali ma kahi e elia nei ka luawai hou o Nuanuu.

A noonua aku la ua Patea nei i ke kukini, ia Ma koa e hele aku e hoi i kekahi mau koa opa i kai o Waikiki e pii ae ma ke owa o Manoa a hele ae ma kualapa o ka lalau mauna a iho ma ka aoo ma Nuu anu nei o ka niao pali o Konahuanni.

E holo mai hoi lakou a hopu pio i na pukuniahia.

Ua oleloia o ka mafele koa ia o Kamehameha i hiki mua iluna pono o Konahuanni a iho mai ilalo a hoesa i kahi o na pukuniahia.

He kamawina no aka o M-noa ka mea nana i ala kai i ua poe koa nei o Kamehameha a hoesa iluna o Konahuanni, a iho ilalo o ia pali kahako.

Ma ka wa i hoesa ai keia poe koa o Hawaii ma keia wahi a lilo pio na pu-kuniahia a Kalanikupule, oia ka wa i hoonua ai ke ka a kipu ame na luau ihe ame na mea kuaa o na aoo elua.

I keia nee hou ana o ke kuaa i make ai o Kaihana a hee nohoi ko Kalanikupule aoo.

E Hoowahia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoowahia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

He mea mau ma ka wa e ikeia ai he pili kahi kanaka, a o kahi wahine paha i ke alii ai aupuni, e loa ana iaia he haawina aina. He kalana paha, he okana paha, he ahupuaa paha a pela wale aku. Eloaa nohoi he haawina ai ka haawina ia ame ke kapa.

Ina hoi e ninauia; "Owai kou papa? alaila ho ike ana ka mea i ninauia i kona papa alii i pili ai, oia hoi kona mookaunuu, mamuli o kona oli ana i kona mele inoa, a i ole hoike heluhelu maoli ana ia mea.

I kekahi wa ina e ninauia; "Heaha kou pili Nana? E pane ana ka mea i ninauia; "He auwae pili a i ole, "he pili auwae.

"O ke ano o keia, he pilikoko pono. Ina hoi o ka pane, Auwahi la ka pili," alaila he pili manao loa ia. Ina hoi e pane ia; "He pilipili ula" ka pili alaila he pili pono loa no ia ma o ke koko la.

O ka mea mea mau nua o keia na ninuu mau e ui ia aku ai i ka mea ini hooia pili alii. A ke pau keia mau ano ninuu alaila e ninauia ana ka mookaunuu maoli. A ke maopopo ka oiaio o ke kuaunuu ame ka pili komo iho la ke kanaka i hoo no ka hana alii a kapaia tho la ia komo ana he "Ualo malie.

O keia iho la kahi e ikeia ai ka waiw i o nei mea he mookaunuu alii A ua oleloia; "O ka mea e hooia ioia kona alii ana imua o ka Aha Nana e mau no ia he alii, i ka wa loa ame ka wa loa ote a hiki i kona make ana.

O keia ka hana kaulana loa a Haha i hana ai i ke au o kona noho alii ana.

No Lonokawai, a i ole, Lanokawai

O Lonokawai ai ole, Lanokawai paha oia ke keiki a Hanalaa i kapaia ma ka Mookaunuu a David Malo i hoikeia ma ka aoo 35 o ka Moolelo Hawaii (1858) i hooponopono e Rev. J. F. Poquea, o Hanalaa-nui. Ma ka lalau alii keia o Hema.

Ma ke au e noho alii ana o Lonokawai i hoesa mai ai kekahi mau kanaka kaulana loa ma Hawaii nei moolelo kahiko, oia hoi o Paoua ame Makuakaumana.

He alii o Lonokawai, mahope mai o ke au manawa o Kapawa i noho alii ai ma Hawaii nei (Moolelo Hawaii, (1858) Aoo 7 me 36.)

E hoomaka ana ma keia wa kekahi loli ano nui loa o ko Hawaii nei noho alii ana ina nae he oiaio ka mea i hoikeia mai ma ka moolelo e pili ana ia Paoua, A penei;

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 76

POAHA, AUGATE 30 1906

NA HELU APAU, 265

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Elke me ka nui o ko Kaiāna hoopākiki ana mai me kona pōe kōa e pōo mai imua o Kamehameha a me kona pōe kōa e nee aku ana, pela ka oi loa aku o ka eleu o na hoonee kōa ana a ua Paiea nei.

Ua ku aku la o Kaiāna i ka pu, a make iho la oia A ma keia me ke ana o Kaiāna i hoouhee a ri ko Kalanikūpule aoao; a lōa ka lanakila ia Kamehameha ma ia la.

A penei hoi ka Aberahama Fornander hoakaka no keia kōa:

I ka pae ana mai o Kamehameha i Oahu, ua paa iho la i kona mau kōa ke kaha e nee ana mai Waialae mai a hōa i Waikiki. He moa ia helu i hala mahope iho, no ka hooponopono ana a me ka hooma-kaukau ana i kona mau kōa, ua pii aku la lakou no uka o ke awawa o Nuuanu, kahi a Kalanikūpule i hoouho ai i kona pōe kōa mai kai aku nei o Puiwa a nee aku i uka. E paa pu ana o Kaumuohena, Kapeli, Kaukāhokū, Kawananakoa, Luakaha, Kahapākai Kīnōniakapōo a me Nuuanu i kona pōe kōa.

Ma Puiwa i hui ai na puākaua elua a ua hoouka ia ke kōa me ka ikaika a me ka bahana loa e na aoao elua. Aka, mamuli o ka oi aku o ka holo pono o na hoohanaia ana o na pukuniāhi, a me ka oi loa aku o ka nui o na pu ma kona aoao, a me ka oi nohoi o ka mōkaukau o kona pōe kōa, ua lilo koke ke au o ka lanakila oia la ma kona aoao.

A ua hoouheeia hoi na kōa e Oahu nei a ua nui ko lakou lukuia ana. O ka pōe keia o lakou i make ole, ua holo aku ia a pakele ma ka pinana ana ma na paia pali e ku ana ma keia a me keia aoao o ka oawa; a he heluna nui hoi o lakou i katehūia aku a tele aku la lalo o ka pali o Nuuanu.

I ka ehū mau loa no o ka nee ana o ke kōa, ua make o Kaiāna a me kona hoohanau o Nahiolea.

O Kōlōaukani hoi ka hoohanau o Kalanikūpule, ua pakele oia i kona holo ana i Kauai. Ua uhuia aku o Kalanikūpule, eia nae ua pakele oia ma o kona holo ana iloko o ka nahele.

He mau mahina lehulehu kona o ka holo pee ana ma na koāhiwi mawaena o Koolau a me Ewa; a mahope paa iho la oia i ka hopu piā ia ma ka uka o Wai pio. Pepehiā oia a make laweia mai la kona heana imua o Kamehameha, a ha i ia aku la imua o Kukailimoku, ke akua no'i Aupuni o Kamehameha.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomaikaukau e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

"Ua olelo ia o Paao laua me Makuakaumana a me kekahi pōe pu me laua ka i holo mai mai Kahiki mai ma ka wa kahiko loa a noho o Paao ma Kōhala i Hawaii; aka, hoi no o Makuakaumana i Kahiki. Ua hiki mai o Paao ma Kōhala i ke kau ia Lonokawai ko Hawaii alii mahope mai o Kapawa; o ka umikumama ono ia oia hananna alii.

I ka wa i noho ai o Paao ma Kōhala, lilo ko Hawaii nei mau alii i ka hana hewa, alaila, kii o Paao i alii toa Kahiki. O Pili, ka inoa o ua alii la i holo pu mai me Paao, a hoouhoia oia ma ko Hawaii nei papa alii." (Moolelo Hawaii (1858) Acao 7).

Ua hanauia o Lonokawai (o ka pololei nae o Lanakawai. MEA KAKAU) ma ke kawa auu o Kōaikuā, ma Wahiwā, Waialua ae nei. Ma ka wa i hanau ai o Lanakawai, e noho ana kona luāi makuahine, o Mahoia kona inoa maluna o kekahi pōbaku, nui palahalaha ma keia o ua kawa nei. I kona hanau ana, ua hemo aku la ke keiki a lana ana iluna o ku wa o ua kawa nei; o oia ke kumai neia ai keia alii o Lanakawai, a i ole, o Lanakawai.

Nolaila, e kōmo ana iloko o ke ku manawa i noho alii ai o Lanakawai na moolelo pili ia: Paao a me Makuakaumana, a he mea maikai hoi ke kamailo ana i ka moolelo e pili ana ia Paao. I ka hoomaopopo ana i ka mabele Moolelo Hawaii nei o keia mau la, ma ka wa e noho ana e Lanakawai i alii no Hawaii i hiki ai o Paao a me Makuakaumana.

A no ko Paao ike ana i ka lilo ana o na'lii o Hawaii nei i ka hana hewa, ua hoi hou oia i Kahiki e kii ai i alii no Hawaii nei. A me he mea la, i ka wa e ola ana o Lanakawai, a i ole, i ka wa paha e nehoati ana o Laau, i kapaia hoi, o Lanakawai, ke keiki a Lanakawai me kana wahine, o Kalohaliokawai, i hoi hou ai o Paao i Kahiki ma ka huakai kii i alii no Hawaii nei.

Ua olelo nae o S. M. Kamakau ma kana moolelo Hawaii penei:

Mamuli o ka nele ana o Hawaii nei i ke alii, nolaila i kiia ai ke alii i Kahiki; pela' me na mookuauhau alii. He manawa lohi loa ka noho alii ole ana o Hawaii (nei). A o na'lii o Hawaii, he mau alii makaainana, a he makaainana wale no i kekahi manawa.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 77

POALIMA, AUGATE 31 1906

NA HELU APAU, 226

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

He mea maopopo, ma na mea ano nui e pili ana i hoonaka ai ma Nuuanu, ua kuikaahi like no na mabele moolelo i hoikeia ae la. A na ka mea heluhelu nohoia e nana iho ma na wahi kulike ole o keia mau mahele a wae ae nona iho elike me kona makemake

Ua lanakila o Kamehameha, KA NAI AUPUNI; a me he mea la ke ike aku nei ka mea kakau iaia e ku ana i luna pono o ka nuku o Nuuanu e huli ana kona alo a nana aku i na kōa mekumoku o Heera, i ke kukilakila mai a oia ma mokupuni (o) Molokai ke oni ae o na lae o puu o ua Koolau nei aina a ke aloha i noho ai.

Me he mea la, eia ka mea kakau ke ike aku nei i ka mahiole kapu o ua NAI AUPUNI nei e kau haabeo ana maluna o kona poo--o kona ahuala alii hoi e uhi ana ia maluna o kona oiwi kino lawakua a ka ikaika. Aia (paha) ke paa la kona lima pukani i kana laau ihe Ke pulelo haabeo la paha kona kaei i ka welelau ma kani o Lanuhuli-- a o na hulu o kona mahiole ame kona aahu, ke maiewa ia la e ia mau pahili makani o Holo-keahole me Papiohuli.

Aia paha ke ku la me ia na 'alii wahine o ke kahua kua me ka lakou mau pu ma ko lakou mau lima. Ke kahi poe paha o lakou ua kau iho na 'lima ame na palapu o ke kua aka he mau hoailona nae ia e haabeo ai ke kane a o ka wahine i lanakila ma ke kahua ka ua. Aole anei he mea pono ia kou mea kakau moolelo, e ka makamaka heluhelu, ke hoomaha ae ma keia wahi a puana ae i ke kamaeae alii o keia mau la aloha o Hawaii i hala aku la;

Hawaii Pono
Nana i kou Moi
Kalani Lani Alii
Kamehameha e
Na kua e pale e
Me ka ihe

Hawaii Pono
Nana i na Alii
Na Pua a kou mui
Na Pokii
Makua Lani e
Kamehameha e
Na kua e pale
Me ka ihe

E Hoomanawanui iho a pulelo kou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Pōhōpe no KA NAI AUPUNI.

MOKUNA III.

Ua olelo a, no Maui aku na'lii o Hawaii; a no Oahu aku ame Molokai. Oia ka manawa mawaena o Atakauka a biki i ke au o Hanalaanui.

He umikumamahiku hanauna ka hakahaka ana o Hawaii i ke ali ole. Ua aeneane he mau makahikilehu leha loa ka hakahaka ana. Aka, he poe alii no i noho i Hawaii, oia o Panaluu o Hilea; o Honomalino; o Hika; oia a me kekahi poe alii e ae.

O keia ke kumu no ke kii ana i ke alii i Kahiki; a pēla paha i lile ai o Pili i ali no Hawaii He alii o Pili no Kahiki mai; a, ua lilo oia i kupuna no na'lii a me na makaainana o Hawaii.

O ka mea nana i kii i Alii no Hawaii nei i Kahiki oia no o Paao, e like me ia i hoikeia ae la, nolaila, ua lilo ka moolelo o Paao i mea ano nui loa ma ko Hawaii nei Moolelo Kahiko. A ma ka manao ana o ka mea kakau, he mea maikai ke kamailio ana i ka moolelo o Paao ma keia wahi.

HE WAHI MOOLELO NO PAAO.

Ma ka moolelo o Paao; ua oleloa o kona mau aina no Wawau a no Upolu a me na aina ma ka Hema aku, oia paha na aina i kapaia o Nu Kilani.

O kekahi pali ma kahaka; oia aina, ua ka aia o Kaakoheo; a o ke kuamoo kuahiwi ua na wahi, ua kapaia o ke kuahwi o Malala. A nolaila mai ka mau a Paao i lawe mai ai ai i Hawaii nei.

Ua olelo kekahi poe, ua hoooleia keia mau a Paao ma ke kahawai o Waiakea ma Hilo i Hawaii; a olelo hoi kekahi poe ma Kohala o Paao i kapa ai i keia mau, maluna pono o kekahi pohaku e ku ana iloko o ke kai ma ka wahi pono o ka lua-hona, e holo ana mai kai aku o Kapakai a hooe i Pololu. Mamuli o keia mau a Paao i lawe mai ai i kapaia ai kona kakuahine o Namaunomajala.

Ua hoike mai ka mea kakau moolelo Mr. Jarves ma kana buke moolelo Hawaii i kapaia. "History of the Hawaiian Islands," he kanaka ili keokeo o Paao; a i kona holo ana mai i Hawaii nei ua lawe mai la oia hookahi akua kii nui a hookahi wahi mea nuku iho.

Ua haalele aku keia kanaka kaulana i kona aina Manao kekahi poe o ua aina la oia kekahi o na mokupuni o Samoa, oia paha ka mokupuni o Upolu. Aka ma ka manao ana hoi o kekahi poe o Nu Kilani no a aina la.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 78

POAONO, SEPATEMABA 1. 1906

NA HELU APĀU, 227

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Māhope iho o keia lanakila ana o Kamehameha ua haawi ae la' oia i ke kauoha e hookuuia na pio a e hunaiā hoi na kino o na heana e waiho ana ma na wahi lehulehu i hookuāia ai ke kaa.

Ua noa i na makamaka a me na ohana o ka poe i make (o ko Oahu nei poe) ke lawe a hūna i na heana o ko lakou mau ohana i make. Ua kauoha nohoi o Kamehameha i kona mau ali'i puāli, e hele mawaeana o na poe i haule ma na kahua kaa e nana i ko Hawaii pōe kanaka i make a e ola māhūnehūne ana paha.

O ka poe i make, e kuu ia lakou; a o ka poe hoi i pakele māhūnehūne e hoihoi ia lakou ma ko lakou mau wahi hoomoana, no ka imi ana i mea no lakou e ola ai.

A hala he mau la o ko Kamehameha noho ana ma Honolulu nei, e hooponopono ana i ka nobona o na'lii me na kauaka, me ka malama ana hoi i ka maluhia, oia i o ka makia no ia o kona aupuni, wahi ana i hoike mai ai i na'lii a me na kanaka o Oahu nei, ua hoomakaukau oia no ka hele kaapuni ana ia Oahu nei.

Paipai nui o Kamehameha i na kanaka e hooikaika nui i ka mahiai i pono ka nobo ana. Ua lawe lawe nohoi oia i ka oihana mahiai i mea e hoalaia ai na mauo hīāi mahiai iwaena o na kanaka.

O kekahi hana nui a Kamehameha i hana ai, oia ka hoonā ana i kona poe ilamuku e huli i na pu e paa ia ana e na'lii a me na kanaka o Oahu nei. He mea oiaio, mamuli o keia huliā ana o na pu mawaeana o ko Oahu nei poe ali'i a me na makaainnana, ua pau loa i ka loa ia mau mea i na ilamuku o ua Paiea nei.

A māhope mai oia mau la, ua hele o Kamehameha i ka hoolāupai ia Oahu nei; a oia ka huakai kaapuni aina mua ana i lawelawe ai ma Oahu nei. Iāia i kaapuni ai ia Oahu nei, ua hele oia ma ke komohana, oia hoi ma na Ewa a na Waianae, a Waialua, hoea i Koolauloa a i Koolāupoko nohoi; a huli hoi no Honolulu nei.

O kāhi ana i hoomaka mua ai i ka hana hoolāupai aina ma Oahu nei ma Kapalama no ia a me Niuhelawai ae nei.

Moololelo Hawaii Kahiko.

Loomakaukau a J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNE

MOKUNA III.

HE WAHI MOOLELO NO PAAO.

O ke kumu nui i haalele aku ai o Paaō i kona aia na hanau oia kona hakaka ana me kona kaikuaana me Lonopele. O keia Lonopele, he kanaka mana oia a he kahuna nohoi. He kanaka ike oia i kela a me keia mea ma kona ano kahuna. A o keia mau kanaka nae a i elua he mau kanaka mahiai no lana.

Ua mahiai o Lonopele i kona aina a maikai. Ua kuu oia i na laau huaai he nui iloko o kona kihapai. I kekahi manawa nae māhope mai ua hoohuo iho la o Lonopele i ka pau o na hua ai o loko o kana kihapai. E ka aihuea a mana'o wale iho la no ia na ke keiki no a Paaō i aihue; nolaila hele aku la oia a olelo aku la ia Paaō no ka pau o na hua ai o kana mau kumulaana i ka aihueia e ke keiki a Paaō.

Alaila olelo aku la o Paaō ma ka nināu ana "ka ia Lonopele.

"Ua ike pono no nae paha oe ua pau io ka hua o kau kumulaana i ka'u keiki?"

Pane mai la hoi o Lonopele: "Ua ike au i ka hele ana o kau keiki ilaila aole nae au i ike i ka lawe ana i ka hua ai o loko o kou kihapai eia nae ua mana'o no au na ua keiki la no ai i kolohe i kou kihapai.

Ina pela; wahi a Paaō i pane aku ai i ke kaikuaana, e kaha ana wau i ka opu o kou keiki; a i loa ole ka hua o loko o kau kihapai; pehea iho la oe?"

Olelo mai la o Lonopele. "Aole ia mea me a o A a wale no ia mea me oe. E hana aku no oe i ka opu o kau keiki elike me kou makemake. Aka, e Paaō—e! I ka wa hea la i ike ai oe e kahaia ana ka opu o ke kanaka? Aka, ina hoopakiki oe; me oe wale aku no ia."

A pane aku la no o Paaō: Aole; e kaha ana no wau i ka opu o kou keiki; i mea hoi paha e ikeia ai ka oiaio o kau olelo ana, na ka'u keiki i aihue i na hua ai o loko o kou kihapai.

Ina loa ia mea iloko o ka opu o kou keiki, alaila, ua hewa kuu keiki; a ma pono oe e Lonopele; aka hoi, i loa ole ia mea maloko o kona opu, alaila, ua hewa oe, e ke kaikuaana i ka olelo ana, na ka'u keiki i aihue i ka hua o kou lūhi.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianiani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 79

POALUA, SEPATEMABA 4 1906

NA HELU APAU, 225

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Mai keia mau wahi kana mahiai ana a hoes i na loko i'a o Kuili-naue ame Kuili-Kaaihoopau, o'a hoi o Kuilikai. Ua hele na'lii aye na kanaka o Hawaii mai i keia hana hoolaupai aina a Kamehameha. He ekolu no la o ka hana ana o na'lii ame na kanaka i keia wahi, ua paa i ke kanuia i ka ai.

Alaila, haalele o Kamehameha me kona poe alii a me kona poe kanaka ia Honolulu nei, a nee aku la no na Ewa. Ekolu wahi mahiai o Kamehameha mai Halawa aku a hiki i Honouliuli.

He mau la ka mahiai ana ma keia mau wahi ekolu, paa i ka ai. A mai Ewa aku, nee aku la na Na'i Aupuni nei no Waianae. Ilaila, hui o Kamehameha me Kahoalii, kona akua kaa makahiki.

Hookahi la i noho ai o Kamehameha e mahiai ma Waianae, a haalele ia wahi no Waialua. Ekolu a eha paha la o ka noho mahiai ana o na'lii a me na kanaka ia Waialua, ma ka moena paweha aku o Mokuleia a hoes i ka wai o Waimea. Mai Waialua aku a hoes i na Laie. Mahiai no malaila.

Nee mai a Hauula, a me ia mau aina mai ma ka huli e pili ana i Kahana. A ua hoolaupai no hoi u Paiea nei ia Kahana. Mai laia aku, hoes i Kaula. A he hele mahiai wale no keia a na Kamehameha nei ma ia mau wahi aku a hoes i na Heeia, a hiki i Kaneobe. Mai keia wahi aku, hoes na Paiea nei i Kailua.

A ma keia wahi e hoakaka ae ka mea kakau i kekahi moolelo ana i lohe ai mai kekahi keiki kamaaina mai o Kailua; a oia iho keia:

I ka lohe ana mai o na 'lii o Kailua e hoes aku ana o Kamehameha me kona poe alii ame kona poe kanaka no ia wahi ua kahua iho la ka ai o Kailua no ua huakai hoolaupai aina nei a Kamehameha. Kalua na puua, moe na lawalu i'a, haku na moa a pela aku. A ma ka la i hoes aku ai o Kamehameha no Kailua, ua hiki e aku la na koa o Oahu nei; a ai pu iho la i ka momona i hoomakaukania e ko Kailua poe alii. O ka ai keia o ke alii me nei poe kanoaka ona a m ona ua pau ae la na lawalu i'a i ka hamaia e na kanaka a koe ka la i me ka hiru o ka momona o ka i'a.

E Hoomauiia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukania e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

HE WAHI MOOLELO NO PAAO.

He mea oiaio, ua kaha iho la o Paao i ka opu e keiki nei ana. I ka nanaia ana o loko o ka opu o ua keiki nei, ahe loa o kekahi hua ai. A kena aku la o ua o Paao ia Lonopele e nana oia i ka opu o ke keiki; aka, pane pakike mai la nae o Lonopele ia Paao ma ka olelo ana mai.

"O oe no paha ke nana i ka opu o ka keiki!"

Mamuli o keia kaha ana o Paao i ka opu o ke keiki ana, ua make iho la ua keiki nei; a ua nui kona minamina i ka make ana o ke keiki; a ia wa olelo iho la o Paao.

"E imi ana hoi au i mea o make ai kau keiki (oia hoi ke keiki a Lonopele) a e ku hol ka'u kumakaia a e haalele hoi au i keia aina."

Notaila, mamuli o ko Paao hoholo ana i kona manao, e haalele oia i kona aina kulaiwi a o kona one hanau hoi, ua kapili iho la oia i mau waa pona. Ua paa keia mau waa, a he ku hoi i ka nani ame ka maikai.

I ka paa ana o keia mau waa, ua hookapu iho la oia, ahe kanaka e mawo a e hele ae ma kahi waiho ai ua mau waa nei ona. Hele no make ahe e oia. Aia ka noa o keia kapu a lolo ia ua mau waa nei.

He wa luhi no keia ku ana o ke kapu o ua mau waa nei, no ka hua ole ana o ka mohai e lolo ai. Aka, i kekahi la, hele mai la ke keiki a Lonopele; a pa'i pa'i iho la i ua mau waa nei.

I ka lohe ana o Paao i ke kamumu ma'ane ke koeko'e o na waa i ka pa'i o ua keiki nei a Lonopele ia wa oia i ninau ae ai:

"E! Heaha hoi nei mea kamumu i na waa.

Alaila, pane aku la kona poe kanaka:

"O ke keiki a Lonopele. Aia la ke pa'i pa'i ma; ia i na waa!"

Ia wa no i kena aku ai o Paao i kona poe kanaka, e kii e pepehi i ua keiki nei a Lonopele. Kiiia aku la ua keiki nei a pepehi ia iho la a make. A ia wa i lolo ai o Paao i na waa, a noa ae la. A pau ka lolo ana a Paao i na waa, ia wa i laweia aku ai ka heana o ua keiki nei a waiho iho la ma ka lona hope o na waa.

(E-HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 80

POAKOLU, SEPATEMABA 5 1906

NA HELU APAU, 229

HE MOOLELO NO

КАМЕРАМЕРА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I kela wa i hoea aka ai na koa o Kamehameha mai Eawaii mai a ai ihola I nei ai ana o ua poe nei o Hawaii aohē in i kupono e komo ai kahi mikipoi; nolaila ua lilo na la-i i pau na r'a i ka hamu mua ia e na poe mua i mea na ko Hawaii poe koa e palu ai i ka hina o ka i'a e kihe'ana ma ua mau la-i nei. A no keia palu ana o ko Hawaii poe koa i ka la i i panaia ai ka olelo kaulana e paa nei i keia wa: "He Hawaii palu la-i!"

Eia hou keia moolelo i loaia i ka mea kakau mai keia kamaaina hookahi mai no o Kailua nana i hoike mai i ka moolelo e pili ana i ke panā olelo o Hawaii palu la-i!

Ma ka wa i nele loa ai o Kailua i kahi poi holo maoli e lawa ai na koa a me na kanaka apau o ke alo ahi o Kamehameha, ua kii na kanaka o Kailua, ma ke ano huna a malu hoi, i ka lepo ai ia o loko o Kawainui, oia hoi keia lepo i hoikeia ma ka Moolelo Hawaii-Kahiko, he lepo ia i laweia mai e ke Alii, e Kaula-a-Kalana, mai ka aina Kahiki mai, a waihoia iloko o Kawainui (loko). A ua ai na koa a me na kanaka o Kamehameha i keia lepo i hoopihai iloko o na umeke.

A hala kekahi mau la o Kamehameha a me kona poe kanaka noho mahini ana ma Kailua, ua huli hoi mai la lakou no Honolulu nei. Aka, ua olelo kekahi poe, ua haalele o Kamehameha a me na kanaka ia Kailua a nee aku no Waimanalo.

Mai Waimanalo aku, hele ma ka lae o Makapuu, a hoea i Waiālae, a oia na la hope o ka malama o Hinaiālelele. A mai ia mau au-kaha mai hoea hou i Honolulu nei

A noho o Kamehameha ma Honolulu nei; a hoea mai la hoi ka la 4 o Iulai, ua haawi ae la oia he ahaina nei ma Kapauhi. Ua akoako ae kekahi poe haole Pelekane me Amerika ma keia wahi, a ua noi na lealea i malama ia ma keia la. Ma keia la i kamajilo aku ai o Kamehameha imua o ua poe haole nei ma ka olelo ana'ku:

"E na haole Kahiki. E kipa mai no oukou i Hawaii nei. A eia nae ko'u mana'o ia onkou. Aole o'u makemake e lohe hou, ua loohia na wahine o Hawaii nei i ka mai waiki, ka pala-hao ame ka wai-ku lono-ako-ako ame ka hahai ana-ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukaua e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Elua a ekolu paha la mahope iho o keia make ana o ua keiki nei, ua hoea mai la o Lonopele ka makuakane ma kahi e kau ana na waa o Paao. A i hele huli mai nohoi oia i ua keiki la; oia i ua loihi na la o ka nalowale ana o ua keiki nei mai ka hale mai.

Ia Lonopele nae i hiki mai ai ma kahi o na waa, aole loa oia i haupu mua o kahi ia e loaia ai a e ike iho ai oia i ke kino manaonao o kana lei aloha. Ua ike iho la oia i na waa o ke kaikaina, oia o Paao; a mahalo iho la oia i ka maikai ame ka nani o ua mau waa nei.

Ua hele nana iho la oia i ua mau waa nei mai mua a hope. A i keia hele ana o ua o Lonopele ma ia ano, ua ike aku la oia i ka mumulu mai o ka nalo-raka malalo o ka lona hope o na waa. A ia wa i nianau iho ai oia iaia iho:

"Heaha la hoi nei mea a ka nalo e mumulu nei?"

Nolaila, hele aku la oia a ma kahi e muia a e mumulu ana ka nalo, ike iho la ia me ka puiwa a hikilele nui i ka heana manaonao o kana keiki. A o kona wa no ia i uwe helu ae ai ro ua keiki nei ana. Hoomaopopo iho la nohoi ia, aohē mea e ae i make ai ke keiki, aka, o Paao no ia.

Lalau iho la oia i ua heana nei o ke keiki; a me ia puolo manaonao, hele pololei aku la oia imua o Paao; ame na waimaka e hiolo ana ma kona mau papalana, ame ka inaina e wela ana iloko o Kōna houpo, pane aku la oia imua o Paao:

"Kupanaha nohoi oe, e Paao! Nau no ka i pepehi i ka keiki, eia ka i hana oe pela i mea nau e imihala mai ai i ka'u keiki, i kii mai ai oe e pepehi. E nana mai ou mau maka, e Paao aloha ole i ka puolo manaonao au i hana ai. He keu no oe, e Paao a ke aloha ole. Nolaila, he kanaka pepehi kanaka oe, e ku oe a'hele pela. He kanaka ino loa oe. He limakoko oe!"

A hoihoi aku la o Lonopele i ka heana o kana keiki me ka nui o kona uwe helu ana.

Ma'uuli hoi o ka muia a me ka mumulu ana o ka nalo paka ma ka heana (make) o ke keiki a Lonopele ma ka lona hope o na waa o Paao, i kapaia a ua mau waa nei, o *Ka-nalo-a-muia*.

A no keia hookuke ana o Lonopele ia Paao, ua hoimakaukau iho la oia i na lako a pau e pono ai kana huakai au-moana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELE SI

POAHU. SEPATEMABA 6 1906

NA HELE APAU, 236

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ina lohe au ua loa ka hahi wahine Hawaii i kahi o keia mau ma'i a'u i hoike aku la ia onkou; alaila, e puhia i ke ahi ka moku nona ka haole i laha mai ai ka ma'i.

Na Aikake i mahele aku i keia mau olelo a Kamehameha imua o na haole ma ka olelo Beretania.

He manao ano nui keia a Kamehameha i hoo puka aku ai imua o na haole; a ua lilo nohoi ia i mea na lakou e kamailio nui ai mawaena o lakou iho.

Ua oleloia ma ka moolelo a ke kuauhau Mr. S. L. Peleioholani, ma keia wa a Kamehameha e noho ana ma Honolulu nei i ku mai ai kekahi moku (haole) ma Waimanalo, Koolaupoko ae nei. He eono wale no ka nui o na haole oluna o keia moku. Ua holo nui aku na kanaka iluna o keia moku, a pepehi iho ia i ua poe haole nei; a hao ae la i na waiwai o luna o ua moku la. O ka moku keia, ua pau i ke puhia i ke ahi e na kanaka.

I ka lohe ana o Kamehameha i keia hana pepehi kanaka a keia poe, ua ho'ouna koke oia i kona poe ilamuku me na koa e huli pono i ka poe na lakou i pepehi i na haole; pela pu hoi me ka poe na lakou i hao i na waiwai o ua poe haole nei a i puhia i ka moku o lakou i ke ahi. Ua loa kekahi poe kanaka, a ua pau nui i ka pepehia a make; a ua loa ole hoi keka hi poe.

Ua oleloia hoi, hookahi o keia poe haole i loa i ka ma'i ulalii, oia ka ma'i hebera i olelo mau ia e ko Hawaii nei poe kahiko. A ua laha ka ma'i ulalii ma Oahu nei.

Mamuli o ka laha ana o keia ma'i ulalii, ua nui na'lii o Hawaii i loa i ua ma'i la, a pau ka hapanui o lakou i ka make. Ua loobha nohoi o Kamehameha I i keia ma'i; aka, mamuli o ka loa ana o ka laau la-paa i kekahi o kana mau haole nolaila, ua palekana oia. A hoi oia i Kawaihae.

I nei hoi ana a Kamehameha i Kawaihae, ua ala ae la ka ohumu mawaena o kekahi poe alii o Kamehameha. Olelo ae la lakou;

Kupaihana no o Kamehameha! Aha! oia i kona oia i Hawaii. Waiho iho nei ia kakou i puu wahie kalua ai no Kakuhihewa nei. E! Apehe a kakou hana pono e ae e hana ai; e aho e kii kakou e kawa ia Kauai; oia i ka moku ia i koe aole i lilo ia Kamehameha. A ke lilo mai ia moku ia kakou, alaila no kakou ia moku; a o kakou na 'lii aimoku o ia a'na."

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

O ka nui o na poe i kau maluna o ua mau waa nei, he kaaakolukumamawalu, a he elua ai-puupu. O ke ka'kuahine kabi o Paao, nona ka inoa o Namau-uomalua.

Ua hiki no paha ia kakou, e na makamaka helu-helu, ke olelo ae o Namauomalua, he kaikuahine no oia no Paao ame Lonopele.

O keia Paao, he kahuna ia i ai-lolo, a i ponii hoi no ia oia-ua. A eia oia ke hele nei e huli aina.

Ua oleloia e kekahi poe kakau moolelo kahiko o Hawaii nei, ma keia hele ana mai a Paao i holo pa-ma ai o Pili, oia hoi o Pili-kaaiea, ke alii i oleloia, oia ke alii a Paao i kii ai i Tahiti i alii a moi no Hawaii (mokupuni).

Aole nae i lekahi ko ka mea kakau noonoo me ia manao. Ke manao nei ka mea kakau, o keia haa-lele ana'ku o Paao i kua aina hapa, mamuli o ke-kipaku ana a Lonopele, kona kaikuahine, oia no kana huakai aumoaana mua loa i holo mai ai a hoee i Hawaii nei, i ke au e noho alii ana o Lanakawai no Hawaii nei.

A mamuli o ko Paao i ke ana, ua nele o Hawaii nei i na'lii oia o maoli; nolaila, i holo hou ai oia i Tahiti, no ke kii ana ia Pili-kaaiea i alii no Hawaii nei.

Ia ka wa i na-kakau ai o Paao e holo mai, ua kau oia ame ka poe apau me ia maluna o na waa e ho'o mai ana mai ka pali mai o Kaakoheo, a o ia ka menawa i ku mai ai kekahi poe kauska iluna o ua pali nei o Kaakoheo. He poe kanaka keia i olelo ia lakou iho, he poe kaula.

A ku mai la ua poe kaula nei iluna o ka pali, ia wa i kahea mai ai kekahi kanaka: "E Paao—e! Owai hoi kekahi e holo pu me oe!!"

Alaila, ninau aku la o Paao: "Heaha oe? Pane mai la ua kanaka nei nana ke kahea: He-kaula au!

Owai kou inoa?" wahi a Paao i ninau aku ai. Pane mai la no ua kanaka nei: "O Lelekoae! Ia wa i olelo aku ai o Paao: "Ina he kaula mana-oe, alaila, e lele mai oe a kau iluna nei o na waa.

O ka wa ia a Lelekoae i lele mai ai mai luna mai o Kaakoheo. I nei lele ana mai nae a Lelekoae nei, ua haule iho la oia ilalo o ka pa-ata; a make loa iho la.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 82

POALIMA, SEĀTEMABA 7 1906

NA HELU APAU, 231

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Lobe iho la o Kaleimamahu i keia mau olelo ohu ma a ua poe alii nei o kona wa no ia i haalele iho ai ia Oahu nei; a holo aku la no Hawaii e hui me Kamehameha. A hoēa o Kalaimamahu i Hawaii, hui iho la me Kamehameha, ia wa i hoike aku ai o Kalaimamahu i ka ohumu o na 'lii o Hawaii iaia (Kamehameha) no ko lakou haalele ana ia lakou i Oahu; a pela hoi me ka ohumu ana o ua poe alii nei ona e kii e kua i a Kauai.

I ka pau ana o ka Kalaimamahu mau olelo kulou iho la ke poo o Kamehameha ilalo a sea ae la iluna; ia wa pane mai la oia ia Kalaimamahu:

Nani wale hoi kahi hoha (olelo o kahi alii) maikai o ka alo ana mai nei o ke kai. O ka ohumu o na 'lii no kuu hoi ana mai nei i Hawaii nei, a haalele aku nei ia lakou i Oahu e kaula i wale ai i ka la me he mau pu wahie maloo la i makaukau no ka make wale no i ke one o Kakuhihewa. O kahi mea i maikai loa ai o keia ohumu: oia ko lakou makemake ana e kii e kua ia Kauai. Kai Nani kahi puolo momona au i au mai nei o ke kai. A ina pela e uhoi aku ka wa e ka hanau, i Oahu."

Ua haalele aku o Kamehameha ia Hawaii a hoi mai la i Oahu nei. A hiki o Kamehameha i Oahu nei ua kuka pu iho la me kona poe alii no ke kii ana e kua ia Kauai.

I keia kuka ana o Kamehameha me kona poe alii no ke kii e kua ia Kauai ua hooholo iho la lakou e hooana mua aku i kekahi elele e hui mua me Kaumuālii no ka ninau ana'ku iaia no kona manao e haawi mai i ka moku o Kauai no Kamehameha.

Ua hooanaia keia elele e holo i Kauai. Ua hui iho la oia me Kaumuālii. Penei ka olelo a ke elele i hooanaia aku ai mai Oahu aku nei imua o Kaumuālii: "E ke'lii, e Kaumuālii—e. Eia ka olelo a Kamehameha la i hooana mai nei e nana iho oe."

Ia wa i haawi aku ai ua elele nei ia Kaumuālii, ekolu pohaku ulu maika nūnū elele, a ekolu pohaku ulu maika lili'i elele. Ua kama-aha ia keia poe pohaku a paa i ka aha, Mawaho ae o keia mau maika elele, hookahi pohaku maika keokeo; na wahi ia i ka laui; a hookahi koko puupuu.

Nana iho la o Kaumuālii i keia mau pohaku a me ke koko puupuu a ka elele i haawi aku ai.

E Hoomāui aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukuaia e J. M. Peepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

Hala ae la nei kaula; kahea mai ana no he kaula ia Paao e kau iluna ona waa. A elike no me ka Paao hana ana i ke kanaka mua, pela no keia. A o ka haawina like hookahi no ia i loa i keia kanaka elua. Pela i ke kolu, a i ka ha, a pela wale aku o na kanaka i kahea mai ia Paao e kau iluna o kona mau waa.

Alaila, holo mai la o Paao ma a aneane e nalo-wale na waa i ka ike mai a ko uka poe, a o na pea wale nohoi o ua mau waa nei ka lakou e ike mai ana, ku ana kekahi aka, nona ka inoa o Makuakaumana, iluna o ka pali o Kaakoheo, a kahea mai la ia Paao.

"E Paao—e! Owai hoi kekahi?"

Elua a ekolu paha kahea ana a ua o Makuakaumana, lobe kolu ilu aku la o Paao i keia leo o ke kahea ana'ku iaia mai luna aku o ka pali o Kaakoheo. A ia wa i ninau mai la o Paao: Heaha oe?

Pane aku la o Makuakaumana; He kaula!

Ninau hou no o Paao: Owai kou inoa?

"O Makuakaumana! "wahi a ke kaula.

Alaila, pane hou aku la o Paao: "Ua paha ka waa, eia no nae kahi i koe la o ka mo'anoa. O kou wahi ia. O-ia! Lele ia ma.

A lobe o Makuakaumana i ka haawina ana'ku iaia o ka momoa o ka waa o kona wahi ia, ame ko Paao kauoha ana'ku iaia e lele aku; o kona lele aku la no ia mai luna aku o ka pali o Kaakoheo.

Ua like keia lele ana'ku a ua Makuakaumana nei me he manu la. O ia lele no ia o ua kaula nei a kau pono ana iluna o ka momoa o ka waa, a paa nohoi na lima i na manu o ka waa.

A paa na lima o Makuakaumana i ka manu o na waa, ninau aku la oia ia Paao:

"Eia au la! Mahea hoi auanei au e pono ai, ke kanaka?"

Alaila, pane mai la o Paao: Maluna oe o ka pola o na waa.

Aia ma ke mele wanana a Kaleikuahulu i haku ai, e loa ai keia mau lalani mele a ikeia ka inoa o Makuakaumana:

E omanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 83

POAONO, SEPATEMABA 8 1906

NA HELU APAU, 232

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aole aae oia i pane mai i ka elele; aka, huli ae la oia a ninau aku la i kona makuahine ia Kamakahalei.

"E ka makuahine, pehea kan pane no keia' lonopu-wai kanaka a Kamehameha?"

E ka makamaka heluhelu; o ke ano o ia huaolelo "lonopu-wai-kanaka," he ninau kaha no ia; oia hoi e ninau ana o Kamehameha ia Kaunualii, ina paha ma ka ikaika e lilo mai ai, a e lilo ole mai ai ka mokupuni o Kauai. O keia ke ano o na maika eleele, mai na ulu nunui a ka ulu liilii.

O ka maika keokeo hoi i wahii a paa i ka laui, he hoole kaha kona ano. A o ke koko puupu, e ho'ke ana ia i ka paa ana o na mokupuni apau, elike me Hawaii, Maui, Kahoolawe, Lanai, Molokai a me Oahu malalo o ka mana o Kamehameha.

No keia ui ana 'ku o Kaunualii i kona makuahine, ua pane mai la oia i kana keiki:

"E ke alii! E ae aku oe e ike me Paiea, a e haawi aku oe i ka aina o Kauai nei iaia. He inoa wale iho no ko Kamehameha maluna o ka aina; a nau no, e kuu keiki, e ai i ka momona o Kauai nei. He mau la wale no koe ona a hele aku ia; a nau pono'i no e kuu keiki, e ai i na momona a pau o ke alo o Kamehameha."

Huli mai la o Kaunualii a ninau mai la i ka Elele a Kamehameha: "Ke lobe ae la no paha oe i ka ia nei pane?"

Ae aku la no ka elele. A pane hou mai la o Kaunualii: "O ka'u pane aku la no ia. O ka aina keia o Kauai nei, no ke alii ia no Kamehameha; a e noho kanaka aku au nona."

I ka lobe ana o ka elele i keia mau olelo a Kaunualii, o ka huli hoi iho la no ia o ua elele nei no Oahu nei.

O na'lii hoi keia o Kauai i ka lobe ana i keia haawi aha o Kaunualii ia Kauai no Kamehameha; ua nui ko lakou. Nuhu ia Kaunualii, a pela nohoi i kona makuahine, ia Kamakahalei.

Ua oleloia o Kikane no keia elele a Kamehameha i hoonua aku ai i Kauai no ka huipu ana me Kaunualii. Olelo kekahi poe, he elua laua i hoonuaia ma keia huakai, oia (Kikane) a me ke aliiwahine, Kekaihaakuloulaniokahiki.

E-Hoomaui aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poeper no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

O ka 'a pea haki au
Kaa mio i ke alo o ka lani
Hele i ka moana wehiwehi
O halolu i Halekumukalani
O Kane, o Makuakaumana
O ke kaula i puni ka mo'oa
I kaa-kua ma kukulu o Kabiki
Lele noho iluna o Kaula

I nei holo ana mai o Paa o ma a hoee i ka moana wehiwehi, ia wa i hoonua mai ai o Lonopele i na pikiki he nui maluna o na waa o Paa o ma; e laa ke Kona, ka makani ikaika; o heapuko, o ke kikiao lele koilua; o ka hooilo-lele-aka; o ke kamani haunone, o ka moae-ku wawahi kaubale.

Aole i kana mai ka nui o ka ino o ka moana. Kawahawaha ua ale, koku kuahiwi na pana o na ale, e halehale ana ma kela ame keia aoso o na waa o Paa o ma.

Aka, ua lilo keia ino a Lonopele i hoonua aku ai i mea ole loa i na waa au kai o Paa, oia i na hana mua no oia i kona makauka, a, ahe wahi hema-hema i koe, no ke pale ana'ku i na poino o ka moana.

Ua uhi oia a paa na waa i ka abu moana. Ma ka wa e pa ikaika loa mai ai ka makani, oia ka wa e haluku mai ai ke aku, a holili mui la hoi ka opelu. A malie iho la ka ino, malino ke kai.

Mamuli o ka lilo ana o ke aku ame ka opelu i mau i'a hoola kanaka ma keia hele ana mai o Paa o ma, mai Tahiti mai, na lilo iho la nei mau i'a i mau kapu ma ka oihaa kahuna o Paa. Ua kapu hoi kana mau mamu ame ka poe apau i pili iaia, aole e ai i ke aku ame ka opelu. Ua mau keia kapu mai ka wa mai o Paa a hoee wale mai no ia Hewahewa, ke kahuna o Kamehameha.

I nei holo malihini ana mai a Paa, kona kaikua-hine ame na kanaka i hele pu mai me laua, ua pae mua lakou ma Puna, i Hawaii. Ilaila kukulu o Paa i kekahi he'au, i hale no kona akua, o Ahu'ula ka inoa; a ua kapaia no ka inoa o ia heian o Ahu'ula.

Ua hoikeke mai o Hon. D. Kalauokalani i ka mea kakau i ka heiau o Ahu'ula ma Puna, Hawaii, ma ka wa a ka hakaai kahele a ka Elele Kahiliaulani i hiki ai ilaila ma ka M. H. 1904.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 81

POAKAHI, SEPATEMABA 10 1906

NA HELU APAU, 233

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka hoi ana mai o ka elele mai Kauai mai a hoi me Kamehameha, ua ninau aku la o Kamehameha i ua elele nei. "Pehea ke ala?"

Pane mai la'ka elele i ke alii: "Malie ke ala o ka kauwa?"

Ninau hou ke alii: "Pehea ka pane a ke alii o Kauai?"

"Ua haawi mai nei na'li nei o Kauai i ka aina ia oe, e Kamehameha.

Ninau o Kamehameha: "Ahea ka maukahi?"

Pane nohoi ka elele: Eia mai ka maukahi iloko o ka puna ohe. He hoa lama a me ka pauku ili-ahi aala."

Lalan iho la o Kamehameha i ka puna ohe a ka elele i haawi mai ai, a nana iho la i na maukahi i haawia mai ai e ka Moi o Kauai, e Kaunualii, a ike iho la. Ia wa i pane aku ai o Kamehameha imua o kona poe alii a me kona poe kanaka.

"E na'li a me na hiapaiole o Hawaii! E hoolo no mai. I Kabiki ka po; i Kabiki ke ao; pa i ka laau o a Koko'a'e; a nolaila, lilo o Kauai ia Kamehameha. He panalau o Kauai no Hawaii. He utu leo wale no nae keia. Pehea ko oukou manao?"

Hooho mai la kekahi mau alii: Haiku-maumaikuwa-haiku-e!

O ke ano o keia e ko na waa kua a lapa i ke kai; aohu pono e mana'io i keia haawi olelo waha wale mai a ke alii o Kauai.

Hooho mai la nohoi kekahi poe: "E kii kakou e kua ia Kauai! E kii kakou e kua!"

No ke olowalu o na leo o na 'lii a me kona poe kanaka ma ka aoao e kii e kua ia Kauai; nolaila, pane aku la o Kamehameha imua o na'lii a me na kanaka:

Nani ia ua paakiki oukou i ke kii e kua ia Kauai oia i hoi ua haawi mai ke alii o Kauai me ka manao maikai no Hawaii o Kauai; nolaila eia ke alina o nei pu'a kua ana ma ko oukou aoao. A heaha la hoi. E pe wale aku au malalo o ka oukou hooheune kua. Nolaila; aia a huli ka 'ia o nei po huli nohoi ka ipu one Launa a Kane alaila nee ke kua a oukou e na 'lii."

O ka nui o na waa kua o Kamehameha i nee ma keia huakai he 150 waa Kaula. He 120 koa o luna o ka waa hookahi. Ua like ka nui o na koa apau me 18,000.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Purpus no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

No ka awiwi loa o ka nee ana o ka huakai a ka Elele, oia e hoi ana no Olaa, mai Kalarapa mai, ua loa ole he manawa pono no ka mea kakau e nana a e kilo pono loa ai i na koena puu pohaku o ua heiau nei.

Mai Puna mai ka holo hou ana mai o Pao ma a pae i Kohala. O ka hoi lakou i pae mai ai ma Kohala, oia no o Puuepa. Ma keia wahi noho o Pao a kukulu i ka heiau o Mookini.

Ke ike nei kakou ma keia wahi, na Pao i kukulu i ka heiau o Mookini. O ka poe nae na lakou i kukulu i na heiau nei, wahi a ka moolelo kahiko, oia no na menehune. I ka po ke kukulua ana o ua heiau nei, a i ke ao ana, paa ua heiau nei, a nalowale na menehune.

Ua kukulu la'ania na menehune mai kai aku o Puuepa, kahi i kukulua ai ka heiau, a boea i Pololu ame Honokane. A mai keia mau wahi mai i hoohele ia mai ai na pohaku i kukulua ai ua heiau nei, ma na lima o nei poe menehune.

Ua oleloia, o kona aoao loa, he elua haneri ame kanawalukumamaono kapuai, o kekahi aoao loa ona, he elua haueri ame kanahikukumamahiku kapuai. O ka loa o kekahi aoao laula, he hookahi haneri ame kanawalukumamaono kapuai, a o kekahi aoao laula hoi, he hookahi haneri ame umikumamawau kapuai.

He iwakalua kapuai ke kiekie, a he 8 kapuai ka manaono, a i ole, ka laula o luna o ka pae pohaku e holo puni ana i na heiau nei. Aia ma ka aoao hikina akau o ua heiau nei, ma ka aoao maloko kahi i kapaia ka lua-pau. Aia hoi mawaho aku o ua heiau ia, ma ka hikina ponoi ae, o ke kahi akau o ka heiau, e waiho ana ka papa pohaku kaha kanaka.

Ua ike maka ka mea kakau i keia pohaku; a pela nohoi me na pa pohaku o ua heiau nei o Mookini. I keia wa i noho ai o Pao ma Kohala i ike ai (paha) oia i ka hewa o na'li Nana, a i ole, i ka nee ana o Hawaii na'li oia o moeli mai ka po mai. A no keia mea i hoi hou ai o Pao i Kahiki no ke kii ana ia Pili Kaaiea i alii no Hawaii nei.

Ua oleloia hoi, i ka noho ana o Pao ma Kohala, ua hoi hou no o Makuakaumana i Kahiki. Aka, ma kekahi mahale moolelo kahiko i loa i ka mea kakau, aole i hoi o Makuakaumana i Kahiki ia wa. Ua haalele nae oia ia Kohala, a holo mai oia i Oahu nei, a noho ma Hauula, Koolauloa.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Ho'oponopono ia Hawaii.

Kahilianiani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 85

POALUA, SEPATEMABA 11 1906

NA HELU APAU, 234

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ma keia wahi, e huli ae kakou a nana i na'lii o Kauai, e uwalo ana ia Kaumuallii, mahope ibo o ka huli hoi ana mai o ka elele a Kamehameha i hoouna aku ai.

Ua olelo mai la na'lii o Kauai ia Kaumuallii:

"E auhea oe, e ke alii! E aho kakou e kaula. He hilahila ka haawi pio aku iaia i ko kakou ana."

Ia wa huli ae la o Kaumuallii a ninau aku la i ka makuahine; ia Kamakāhelei:

"E kuu makuahine, ka haku nona ka aina; pehea kou manao i keia?"

Alaila, ninau aku la nohoi oia i kona poe kahuna a me kona poe kilokilo: "Pehea ko oukou manao no ke kaula me Kamehameha? Eia no na'lii o Kauai nei ke pu'e mai nei no e kaula."

Ia wa pane mai la o Kamakāhelei i ke keiki. Ua oleloia, he wahine ike kilokilo keia o Kamakāhelei, he noho-ni'o wale ka ike o kekahi poe kilokilo i kona ike. A penei oia i pane mai ai:

E kuu keiki-e! Kuu piko nei a hemo i waho—o kuu minamina nei a kaulaia ae i ka la; alaila, ae oe i ka pu'e naau poa a na'lii o ka aina. Mai ae oe, e kuu kama, i ke kaula.

I hui aku au ia oe. Ke hoike mai nei na kaulana aina a me na kilokilo o na la i au wale ae. Aole oe e ae i ke kaula, elike me ke koi a na'lii. Aole. E a ka iho o ka puua ke eku mai nei i ke kai.

Ua hele na niho a kibele i na maka. Eia la ua okakala na bulu o Haupu i ka lae. Eia la, ua wili ka huelo o Keolewa. Ua haika ka waha o Kalanikaheka

"Nolaila, mai hoopaakiki oe, e ke 'hi, i ke koi a na'lii e kaula."

"Eia ka olelo, hoolohe mai. E wiki, e panee na waa, e Kaumuallii. E i aku ke koae la, ke papio mai la i ka ilikai."

Ua hooioia keia tena a Kamakāhelei i kana keiki. Ua lana ua waa o Kaumuallii i ke kai a pela nohoi ko na'lii ko'iko'io apau o Kauai. A i ka hele ana o Kaumuallii no ka ee aku iluna o kona mau waa, ua ku na kahili kapu o Kaulaniana'ouma. Moe na makaianana i ka nee ana o ka huakai a hoea i na waa.

A kau o Kaumuallii iluna o kona mau waa, a pela nohoi me na'lii e ae, ua holo mai la lakou i ka moana no ka halawai ana mai me ka huakai a Kamehameha e nee aku nei i ke Kai o Kaieiwaho, oia ua haalele iho la no ua Paiea nei a me kona poe alii a me na koa ia Oahu nei a holo aku la no Kauai.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Ho'omakaukau e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

O kekahi mea ano nui loa i pili i ka moolelo o Paa'o, oia na Ulu a Paa'o i lawe mai ai, ma keia hele ana mai, mai Tahiti mai.

Olelo kekahi poe, he mau ulu maika maoli keia; a manao hoi kekahi poe, he mau akua kii keia elua, elike me ka mea i hoike mua ia ae nei.

Ma kekahi Moolelo Hawaii Kahiko, ua kapaia keia mau pohaku a Paa'o, he mau "Kao," oia ka mea e olelo ia nei, "Na kao" a Paa'o. A ua hooioioia keia mau inoa "Na Kao a Paa'o," ma ka oihana kilokilo hoku o Hawaii nei.

O keia ka mea i kapaia ma ke Ao Hoku (Astronomy) a na haole: "Ke Kaei o Oriona" (The Belt of Oriona) O keia ka puku'i hoku i hoikeia mai ma ka buke o Ioba.

"O ka mea nana i hana o Uresa Nui
Me Oriona a me Peleide

Ame ke kukulu-hema loa aku" (Ioba 9:9)

"E hiki ana anei ia oe

Ke hoopaa i na mea paa o na Huhui

A kala ae paha i na mea paa o Oriona?"

—Ioba 38:31

O ke kaula o Amosa kekahi i ho'omaopopo mai i keia kaboaka-lani, nona ka inoa o Oriona:

E imi i ka mea nana i hana

Ia Peleide a me Oriona

A hoolio i ka malu o ka make

I malamalama

A hoopouli i ke ao

A lilo i po:

—Amosa 6:8.

O keia mau "Kao a Paa'o," oia kela lalani hoku ekolu. He elua keia mau lalani hoku. Hooioioia lalani o ekolu hoku, he moe pololei; a hooioioia lalani o ekolu hoku, he moe kau aoso. A ua olelo mau na Hawaii "Na Kao".

E hoike hou aku ana ka mea kakau no ka mea e pili ana i keia mau hoku "Na Kao" ma ka wa e komo ai ke kamailio ana o keia moolelo ma ka mahela pili i ka Oihana Kilo Hoku Kahiko o Hawaii nei.

HOI HOU ANA O PAAO I KAHIKI

Mamuli o ko Paa'o ike ana i ka nele ana o Hawaii nei i na'lii, a i ole. mamuli o ka lilo loa o ko Hawaii nei poe alii i ka hewa, oia kela poe alii "Nana" ua hoi hou oia i Kahiki, no ke kii ana i alii no Hawaii nei.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 86

POAKOLO, SEPATEMABA 12 1906

NA HELU APAU, 235

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

O Kamehameha nae, aobe ona makemake i ke kava; aka, o kona pae alii ka ikaika loa ma ia manao.

O ka holo mai ia ia o Kaumualii ma, a ike mai ia i ka alapu aku o ka moana i na ahuala a me na mahiole o na koa o Kamehameha; a hoomaopopo ae la lakou i ka oiaio o ka ike o ka makohine alii, Kama-kabelei, i hai mai ai ia lakou.

A ia wa i mihii aku ai a mihii mai na 'Iii o Kauai, no ko lakou make; hoopono ae la lakou i ka manao o ka makuahine alii.

O ka bela keia a hui na noao elaa, ko Kaumualii a me ko Kamehameha; na'lii o Hawaii me na'lii o Kauai, ua pii aku la o Kamehameha iluna o na waa o Kaumualii. Hui mai la o Kaumualii i kona aloha ia Kamehameha, a haawi aku la nohoi o Kamehameha i kona aloha i ka Moi o Kauai. A mahope o ka pau ana o na panai aloha ana mawaena o ua mau alii nei, ia wa pane mai la o Kaumualii:

"He huakai kii aina mai nei no paha keia au, e Paiea, o ka au ana mai nei o ke kai? Ua hele ka hoi ka moa sohe wahi kakala ole?"

Pane aku la o Kamehameha: "He huakai imi alii ka'u i holo mai la. He huakai imi aloha; a o ke aloha ko kava kaleana o ka hui ana iho la, e ke Alii."

Alaila, pane mai la o Kaumualii, "Ua pono. Eia iho no na'lii o Kauai nei ia imua ou; a o Kauai iho la no ia a pau. Aobe alii e ae a makou e nana aku ai, o oe wale no, e Kamehameha.

Nolaila, eia ka'u: Nou o Kauai mai ka uka a ke kai. Nou na wahi apau o Kauai; a nou na kanaka o Kauai i lohe oe, e ke alii. O ka'u wahi noi hoi ia oe, oia keia:

"O oe ke alii, a e ola au a me na'lii apau o Kauai i pae kanaka malalo aku ou. O kou leo; oia ka makou e hoolobe aku ai."

Nana aku la o Kamehameha ia Kaumualii me na waimaka e heloi ana ma kona mau maka, a pane aku la me ka leo aloha:

Kahaha! Molaelae wale ka hoi ka naau ou, e ke alii. Ei Maikai Kauai la. Haawi mai la oe, i ka alii o ka aina a me ke koku o ka aina. O ka hui ana a me ke pahohohono ana, ea, aia no ia me oe, e ke alii.

Ua lawe aku la no oe ia luulua a maluna no ou. Ua pono. Heha la hoi auanei. Ua aina ae la no au a me nei pae alii o kakou.

(E HOOMANIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaulana e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Ua oleloia e kekahi pae paa moolelo Hawaii kahiko, mamuli o ka moe ana o na'lii oiaio, i na wahine makaainana a lopa hoi; a pela na wahine alii oiaio maoli i noho ai me na kane makaainana a lopa nohoi ua hanac na'lii i kapaia, he lepo popolo, a kumu-popolu. (Na ka mea heluhelu e hoomaopopo iho i ka inoa kameaina kahiko no ke alii lepo popolo. MEA KAKAU.)

Mamuli o keia huikau ana o na'lii me na makaainana, ua nalowale maoli ke koko alii oiaio o na'lii mai ka po mai, a na ike o Paao i keia pilikia o ka Papa Alii o Hawaii nei, nolaila, i kii ai ai oia i alii kumu-uli, kumu-hiwa i Tahiti.

Nolaila, halele iho la o Paao me kona pae kanaka, ame Makukaunana nohoi, ia Kohala. Ma ka lae o Upolu me Kohala Akau. (Hawaii) ko lakou holo ana i Tahiti.

I keia holo ana o Paao ame kona pae, ua pae aku la ko lakou mau waa i Moaulaniakea. Ua oleloia, he kaikuono keia. Aole nae maopopo ka aina nona keia kaikuono. Ua hoikeia nae ma ke mele mahope ae nei, o Ka-Ula-o-Nana, ka inoa oia aina.

Ia ku ana'ku o ua mau waa nei i keia wahi, o Lonokaeho ka inoa o ke alii o ia aina. A i keia alii o Makukaunana i hea aku ai i keia mele, penei:

- 1 E Lono! e Lono—! e Lonokaeho!
- 2 Lono—ku—Lani, alii o Kaulaonana
- 3 Eia na waa, kau mai ai
- 4 E hoi e uho i Hawaii—kuuili
- 5 He aina loa i ka mouna
- 6 I hooa mai loko o ka ale
- 7 I ka halehale poipu a Kanaloa
- 8 He ko'a—ku i halele i ka wai
- 9 I lou i ka makou a ka lewai
- 10 A ka lawaia nui o Kapashu
- 11 A ka lawaia nui o Kapuheenuu—la
- 12 A pae na waa, kau mai
- 13 E holo e ai ia Hawaii, he moku
- 14 He moku Hawaii
- 15 He moku Hawaii no Lonokaeho e noho.

Aka, ua hoole mai o Lonokaeho, aole oia e holo mai i alii no Hawaii nei. A ua olelo mai oia, o Pili ke holo mai i Hawaii nei o noho alii ai. Nolaila, ua lawe mai o Paao ia Pili, i kapaia o Kulea i Hawaii nei. Ua noho alii oia (Pili) ma Waipio, Hamakua, Hawaii. Ua hooa mai keia huakai a Paao me Pili, ke alii, i Hawaii nei, me he mea la, ma ka wa no e ola ana o Iaaupualii.

(E HOOMANAWAI IHO A PILELO HOU AKU.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 87

POAHA, SEPATEMABA 13 1906

NA HELU APAU, 236

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

He mea nui loa no o Hawaii a holo mai i Kauai nei, he aia, a he ita na m kaula ia oe, e Kaumuallii, he a wale no a ku ae hoi no i Hawaii, Nalaila, e hoi no oe, e ke Alii, a noho i ka lulu o Moikeha; hee no i ka ulu o Makuaiwi; pawai no i ka ipu hulu o Kaipubaa. Nana male no i ka nani o ka mauu kulu-kulu o Ke-wa; hoi no i ke ala o ka li; oa. Lai no ka nohona a nalii. Nalaila ke kolohe o ka aia.

I keia wa nae a Kamehameha a me Kaumuallii e kamalii nei, ua lana mamoo aku la na waa o nalii o Kauai mai ia wahi; a pela nohoi na waa o ko Hawaii poe alii.

Mamuli o keia lana ana o na waa o nalii o na ao-o a i elua ma na kulana mamoo a k-wale mai ka waa aku o ka Moi Kaumuallii o Kauai, a Kamehameha i kau aku a; a hiki ole i nalii o Kauai ke lobe mai i na olelo e kuka ia nei mawaena o ko lakou Moi a me ka Moi o na Moku-puni huiia o Hawaii, Maui, Molokai, Kahoolawe a me Oahu.

Elike me ka hiki ole i nalii o Kauai ke lobe mai i nei mau kuka ana a ua mau alii nei; pela no ka hiki ole i nalii o Hawaii ke lobe aku ia mau kuka olelo ana a ka Moi o ka Hikina a me ke Komohana; koe wale no nalii iwikuamoo a me na hoewaa pono o Kaumuallii, na poe nohoi o Kauai i holo mahope o ua Moi opio nei.

Mahope iho o ka pau ana o na olelo a Kamehameha, i hoopuka aku ai ia Kaumuallii, ia wa pane hou mai la oia ia Kamehameha.

"Eia na peteleu me ka pu a me ka poka a me 30 pahu pauda. E lawe aku oe i keia mau mea a malama aku."

"Pehea; aole nae paha he pu a na 'lii o Kauai?" wahi a Kamehameha i ninou aku ai ia Kaumuallii.

Pane mai la no o Kaumuallii. "He pu no ka lakou apau. Ua lako lakou ia mau mea. Aobe o lakou hemahema ia mau mea."

Auhea oe, e ke alii, wahi a Kamehameha i oieo aku ai ia Kaumuallii, he make keia ou ina e lawe ana au i keia mau ponoo apau au i haawi mai nei ia'u. Nele oe i keia mau mea, nele oe, e ke alii, i na makuakau e palekana ai kou ola ame ko makuahine.

Ke maopopo auanei i nalii o Kauai, ua nele oe i ka pu, nele i ka poka; a nele i ka pauda; alaila, i lawa no ia oe a pae i ka aia. he kil wale ia mai no kou e ua poe alii la, a lumalumai iho i ke kai. Aka, aia no nae ia i kou manao e ke alii.

Moolelo Hawaii Kahiko.

He makuakaua e J. M. Porjoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Aka, ma ko Hawaii nei Mookuanhau alii, ma ka Papa Kuanhau Nui o Hema, he keiki o Pili na Laau me kuu wahine o Kukamolimolialoha.

O keia wa la ka moolelo pili ia Paa, kela kahuaa nui a kaula hoi o Hawaii nei i ka wa kahiko.

O ke kuuaka hope loa i paa i ka oihana kahuna a Paa, oia o Hewahewa, ke kahuna o Kamehameha I. Ua haalele keia Hewahewa i ka oihana kahuna ma ka wa i hooihii ai o Kaahumanu I, i na kuuaka i ka pono Karistiano, a pahia ai na akua kii o Hawaii nei.

Ua noho o Hewahewa ma kekahi oawa mehameba o Waiatua ae nei, a na ike o Kauka Enekeoa iaia ma ka M. H. 1848.

Nalaila, na hooa mai la kakou i ka wa o Laaukapualii; Ako, mamua nae o ko kakou nana ana i ko Pili Kaatea moolelo, e nana iki kakou i kau wahi mea pili ana ia Makuakaumana.

HE WAHI MOOLELO NO MAKUAKAUMANA

Mahope iho o ka hooa mau ana mai o Paa ma Puna; a mai laia mai hoi a boea i Puuwepa, Kohala Aka, Hawaii; ua haalele aku o Makuakaumana ia Paa ilaila a holo mai la oia no Oahu nei. Mamua nae o ko Makuakaumana haalele ana ku ia Paa, o'elo aku la o iaia:

E ke Alii, eia au ke hele nei e huli aia no'u. O'ai ua loa ae la nohoi kou kaulana aia; a ua hiki oe i kou moku. No'u nei hoi ea, e imi aku no au i wahi no'u e hana ai.

A eia ka'u kauoha ia oe, e ke alii, i noho oe a manao ae oe e hoi hou i kahi a kua i haalele aku ai, alaila, hoopna ae no oe i elele e kii ae ia'u a loa au i ke kua makani o ka moku o Oahu-a-Lua.

Ke ike ka hoi au ia elele au e hooona ae ai, e manao iho au he elele ia mai a oe ae, a he huakai ka kua e au hcu aku ai i Tahiti. Mai hooona ae oe i na i'a a kakou i hele pu mai ai; aka, i palaoa ka i'a au e hooona ae ai. Nalaila, mai hoopoina oe i keia kauoha au, a ke Kaula.

(O ka palaoa a Makuakaumana e olelo nei ma keia wahi, oia no ke Kohala MEA KAKAU.)

I nei hele ana mai a Makuakaumana mai Hawaii mai, ua pae oia i Oahu nei; a noho oia ma Hauula, i uka pono o Kaipapa'u. O ka hana a ua Makuakaumana nei i noho ai i uka o nei wahi, oia ka mahiai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 88

POALIMA, SEPATEMABA 14 1906

NA HELU APAU, 237

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Hooponoponi mai la no o Kamehameha i ka olelo ana ia Kamehameha e lawe oia i kana (ka Kaumualii) mau pu me ka hooia ana mai hoi ehe ona hooponono no kona poe alii.

Ina pela kou mana e ke liu, wahi a Kamehameha i pane aku ai imua o Kaumualii, "a'aila eia ka pono. O kau poe pu o Kauai nei a i haawi mai la oia ka'u e lawe a o ka'u poe pu hoi i lawe mai Oahu mai oia ka'u e haawi aku nau. A o ko hoohana u nohoi o Kaleimoku ka mea nana e ma'ama i keia mau pu.

E noonoho hoi au me oe ia Kamauna o Kuu, ia Kauaunono o Hilo, ia Hewahewanui o Kohala; a me Nohomalani o Kona, Hawaii. O lakou apau me ko lakou mau pualikou a me ko lakou mau lako kaa apau ke kiai ia oe i Kauai. Aia nohoi a kahi wa aku, hu-huhi hou a kaa.

Pau nei mau olelo a Kamehameha, ia wa wehe ae la o Kamehameha i kona papale mahiole ia Koki, mailoko ae o ka hinai a hookau aku la i ke poo o Kaumualii. Wehe ae la o Kamehameha i kona maio alii, a pela nohoi o Kaumualii i kona malo, a haawi aku, a haawi mai laua i na malo o laua i kahi ame kahi.

Kakua ae la o Kaumualii i ko Kamehameha kaei, a pela nohoi o Kamehameha i ko Kaumualii kaei. Oia hoi o Kamehameha ma e kuka kamailio ana, e mama ana ka poe mama awa o Kaumualii i ka awa.

A pau nohoi ka na Moi kuka olelo ana, ua wali ka awa, ua makaukau iloko o na apu elua. Hookahi no Kamehameha, a hooahi nohoi no Kaumualii. Inu ua mau alii nei i na apu awa o laua apau. Pupu kela ame keia o laua i na puna ko momona o na ko kaulana o Ilala'lii.

Pau keia panai apu awa ana o ua mau alii nei, O ka liuliu iho la no ia o ka huli hoi o kela ame keia alii ai-moku no Oahu nei, a no Kauai nohoi. A pela iho la i lilo mai ai o Kauai ia Kamehameha.

O keia mahahele a ka mea kakau i hoike ae la oia ka mahahele moolelo a L. S. Peleioholani, a ua kulike ole nohoi keia hoike ana me ka kekahi mahahele moolelo e ae, no ke ano i lilo mai ai o Kauai i panalau no ke aupuni huiia o Kamehameha, mai Hawaii a Oahu nei.

KEKAHI MAU MEA PILI I KO KAUA I LILO ANA MAI IA KAMEHAMEHA I

Ua hoike ae nei o Kaumualii, ka moi o Kauai, mahope iho o ka make ana o Kaeokulani ma Ewa, iaia i kaa ai me Kalanikapule.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoona'aukua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Mamuli o kona ano makaula, ua lilo oia i kanakana nui a koiki no ia kalana ana.

O ka noho keia o ua Makuakaumana nei a liulu wale na la o kona walea ana i ka nani o Hauula, na poe mai la kekahi palaoa (koho la) nui a ka launa ole ma Hauula.

Ua oleloia, o kahi a nei i'a i pae mai ai, ma kahi no ia e kapaia nei o Kala e Kapalaoa ma Hauula. O ke poo o ua i'a nei, aia no i ka hohonu mana, a o ka hapa waena o kona kiou ame ka hapa hope, eia i uka nei o ka aina.

Ua lilo iho la keia kino i'a kupaianaha i hono lele kawa auu kai na na kane ame na wahine o Hauula iloko oia mau la.

Hele na kane, hele na wahine i na ohu o ke kua-hiwi a paa na kino i ke kahiko me ia mau ohu, alaila, pii ilona o nei i'a e moe loli nei a lele iloko o ke kai. A kanikani ae la ka pihe uwauwa a na mea apae e nana ana.

Ua kania hoi he rala paa e ua poe hi'u wai nei, aole e lele kawa kekahi mea mai luna aku o ua ia nei ke ole e loa kekahi ohu (lei) malona ona. A ua lilo ia i kanawai paa.

O ka wa i pae mai ai na i'a nei i Hauula i ka pono ia, a ma ke kakahiaka ana ae, ike na kanaka oia mau kiauulu i ua i'a nei me ka piha pahaobao loa o ko lakou mau noono.

Ua mana kekahi poe e pepehi i ua ia nei, aka, mamuli o ka olelo o kekahi kanaka, e kali ko lakou mana pepehi i ka ia a lohe o Makuakaumana, ke kaula a o ke kilo hoi.

Ua holo like ae la keia mana i na mea a pau; nolaila, ua hoounaia kekahi kanaka e pii i uka o Kai papa'u e hoike ai i keia mea hou ia Makuakaumana; a e ninau hoi i kona mana no ke ano o ua i'a nei.

Oia i, ua kanaka nei e pii aku ana, aia o Makuakaumana ke noho la ma ke kipaepae puka o kona wahi pupupu hale. Ke nana ia oia i kekahi ao opua kino i'a; a kani iho la kapa u, a hoopuka ae la oia i keia mau hualelo.

"He palaoa ka i'a; he huakai hele i ka moana uluwehiwehi. O ka elele kii keia a ke kahuna a Paao."

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka-Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 89

POAONO, SEPATEMABA 15 1906

NA HELU APAU, 238

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

A ma ka wa i lanakila ai o Kamehameha I. ka Na'i Aupuni, maluna o ka Mokupuni o Oahu nei, make hoi o Kalanikupule, ua pahola aku la ka weli maluna holookoa o ka Moi Opio a me na'lii a pau o Kauai.

Ua oleleia, o Kaunualii, he Alii oia i makaukau i ke kamailio ana, heluhelo ana a kakan ana i ka olelo Beritania. A he kanaka opio na'nao nohoi.

Oiai ua lako no oia me na kanaka puuwai koa he nui eia nae na ike no oia i ka pilikia ke aa mai oia e kama me Kamehameha. Ua ike nohoi ua Moi Opio nei o Kauai, e pue aku ana no o Kamehameha e lilo mai iaia ka moku o Kauai.

Mamuli o kona ike ana a me kona hoomaopopo ana, aole loa e loa ana iaia ka lanakila ke nee aku ke kama a Kamehameha i Kauai, ua hooholo iho la kona mana, he oi aku ka pono nana e haalele iho i ka mokupuni ana e noho Moi ana, ke boea mai na la popilikia ana e ike mai ana. Nolaila, mamuli o keia mana ona, ua kauoha oia i na haole kama e noho pu ana me ia e kapili i mokukuna nana.

Oiai o Kamehameha e noho ana ma Oahu nei, a pela nohoi o Kaunualii ma Kauai, ua loa ua panai aloha ana mawaena o lana. Ua hoouna aku a ua hoouna mai, kela a me keia o ua mau alii Ai Auounei nei i na makana.

A mahope mai, na hoouna mai la o Kaunualii i kona hoohanau ia Kamahalolani i Oahu nei, me na makana maa mau i ka panai mawaena o na'lii, iloko oia mau la. Ua haawi pu mai la nohoi ua Moi Opio nei o Kauai i kona Aupuni ia Kamehameha, a e noho kanaka mai oia.

I ka boea ana mai o keia elele alii mai a Kaunualii mai, ua pane aku o Kamehameha: He maikai nohoi paha keia panai ana mai la o ka Moi Opio o Kauai i kona aina malalo o'u, ina nae hoi na kona waha pono mai keia haawi.

Ina oia pono mai holo mai nei i Oahu nei a hui me a'u, a haawi mai oia ia'u i ka moku o Kauai; nawai hoi e hoole aku ka leo maikai o ke alii. Nolaila, e hoi oe, e ke Alii, a hoike aku i ko hoohanau, i kauoha aku nei au iaia, oia pono no ke holo mai i Oahu nei, e kuka ai a e kamailio ai no ka moku o Kauai.

Ua ae o Kamahalolani i keia mana a Kamehameha, i hoike aku ai; a ua hoi nohoi oia no Kauai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomauihia e J. M. Porpo no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

Haalele iho la ua Makuakaumana nei i ke ki'ae oae puka ana e noho ana, hoi aku la oia iloko o ka hale. Lalau ka hulilau ma ka paia o ka bale. Hemo ke kanoa, ka apu awa ame kahi pauku awa nohoi; ho hola kahi pakauka: a mama iho la ia he mau wahi mana awa a komo i ke kanoa. Hoka iho la nohoi a kihee i ka apu awa, iaia e kihee ana i ka awa i ke ka ke kawewe la na hua pule ma kona waha. Oia bele no ia a pau ka pule ana a ua Makuakaumana nei ku ana ka punohu i Hawaii; a poha hou ana be punohu i Tahiti. A o ka wa no ia i pipi iho ai ka libilili o ke anuenue ma luna o ka apu-awa. Alaila, pane ae la oia:

'He i'a kii keia au e Paao e hoi aku au a loa oe i ke a'apaao o Kohala; mai laila ae moea kama o ka moana loa a hoi i Tahiti. He huakai imi haku keia au e ke kahuna.'

Pau keia mau olelo a ua o Makuakaumana o kona inu ae la no ia i ke apu awa ona a pau. Ia wa nohoi boea ana ka elele i hoounaia mai ai mai kai mai.

Haawi ke aloha, pa nohoi kama a Makuakaumana e komo ka elele iloko o kona wahi pupupu bale; a ia wa oia i ninau mai ai i ka elele, "Heaha nei huakai o ka hiki ana mai o koa-uka nei o keia kakahiaka nui?"

Hoike aku la nohoi ua elele nei i na mea apau e pili ana i ka palaoa pae ame ka pono a pono ole paha o na kanaka ke pepehi i ka i'a.

Ninau o Makuakaumana i ka elele; Pehea ka nui o ia palaoa?"

"Aia no ke poo o ka ia i ka hobonu kahi i waiho ai; a o ka hui oia i uka nei o ka aina. He nui mai auanei kela a lohe i ke ao. He kuahiwi maoli paha kela e moe la mai uka aku nei o ka aina a hoi i ke kai."

"No kau ninau i ui mai la ia'u'ea i hai aku au ia oe. Aohē kēna he ia maoli aka he kanaka kēna. No laila mai hana ino oukou i ka i'a, o pilikia ka aina wahi a Makuakaumana nei i pane aku ai i ka elele.

Alaila, pane hou mai la ka elele: Eia paha ka mea apiki haalele aku nei au ia kai a pii mai la e hoomaka ana kamaliwahine ame kamaliikane e pina na iluna o ua palaoa nei a e mea nui ana e lele kawa Pehea la ia?"

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 90

POAKAHI, SEPATEMABA 17 1906

NA HELU APAU, 236

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I keia hoi ana o Kamahaloani i Kauai, ua hoike aku la oia i na mea apau a Kamehameha i hoike aku ai iaia.

I ka lohe ana o Kaumualiame kona poe alii i ke kauoha a Kamehameha no ko Kaumualiame holo kino ana mai i Oahu nei, no ka haawi ana mai i ka moku-puni o Kauai ia Kamehameha, ua nui loa ka hubu a me ka inaina o na 'Ili o Kauai.

Ua puka maoli ae la mai ko lakou mai waha ae, na huaolelo hono a hahilihi no keia kauoha hookano a Kamehameha; a ua olelo ae la lakou, e aho ke kua ana.

O Kaumualiame no kekahi i kanaka nui no keia kauoha a Kamehameha, a me he mea la, ua ulu mai na hoomania ana iloko ona no na mea e pili ana ia Keoa Kuaahuia. A ua hooholo na 'Ili apau o Kauai, e aho ke kua ana. Nolaila, aole i holo mai o Kaumualiame.

E hoomaopopoia nae ma keia wahi, he aha e elua makahiki o ka Kamehameha hoomaopopoia ana no ka nee ana aku e kua ia Kauai, mahope iho o kona lanakila ana maluna o Kalanikupule, ma ke kua ma Nuanuu. A iloko o keia mau makahiki elua o ka hooliuliame ka hoomaopopoia ana a na NA'I AUPUNI nei, ua loa maoli iaia he puahaka nui.

Ua oleloia, o ka nui o na koa i loa iaia ma keia wa, he 7,000 (poe kanaka maoli) a he 50 poe haole. A ua lako ka hapa nui o keia poe me na pu kaupooihiwi. He kanaha ka nui o kana mau pu kuniahi ki-poi; he eono pu kiola poka pahu (mortars) ame ka lako pono i ka poka ame ka pua. He 21 ka nui o na moku kialua, mai ka 10 tona a ke 50 tona o ka moku hookahi iloko o kona aumoku kua. Ua hoolakoia kekahi o keia mau moku me na pu nunui, a o na 'Ili moku o kekahi mau moku he poe haole. A he nui nohoi na waa peleleu.

O keia iho la na lako ame na makaukau o ua Paiea nei no ka nee ana aku e kua ia Kauai. A mahope mai, ua loa ia Kamehameha kekahi moku nui ma oli nona ka inoa o "Lilybird," a ua hoounaia maluna o keia moku he 20 mau pu nunui.

(E HOOMAUU AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomaopopoia e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

"Aole piliia oia, wahi a Makuakaumana i pane aku ai me ka hoomau nohoi i ka olelo ana'aku i ka elele: "He wahi lei wale no ka mea e kau ibo ai ma ke poo a ma ka a-i paha, alaila, maikai ka pii ana ae iluna o ke kanaka a tele aku iloko o ke kai.

E hoi oe a bai aku i keia mea i na kini makasinana o Hauula nei mai kela pe'a a keia pe'a o ka aina, a me ko na wahi no a pu o Koolauloa nei e hele mai ana i ka hui-wai o ka aina nei o kua. Pela nohoi ka 'a e moe ai i ke one o Hauula a ko'u la e iho aku ai.

I ka pau ana o keia mau olelo a Makuakaumana o ka wa no ia i hoi ai ka elele no kai. A hoea ua wahi kanaka nei i kai i ka hui a na kane a me na wahine e moe ana, na opo ame na elemakule, ua ninauia mai la oia (ka elele).

"Pehea mai nei na olelo a Makuakaumana?"

Hoike aku la nohoi ua wahi elele nei i na mea e pu a ka makaula i bai aku ai iaia.

Ua kauoha mai nei ke kaula o kakou ia'u, e hoi mai au a hoike aku ia oukou; aole pono kakou e hana ino i ka 'a. E waiho no iaia pela; a e ilo hoi ia i pali lele kawa no kakou. A hoike mai nei nohoi oia ia'u me ka hoi ma ke poo a ma ka a-i paha e pono ai ka mea makemake e aua kai mai luna aku nei o ka 'a. O keia kana mau olelo i hoike mai nei 'a'e.

"A pehea; e iho mai ana no nae paha ua elemakule nei i kai nei, no ka maikai ana i keia mea hou?" wahi a na kanaka i ninau aku ai i na wahi elele nei.

Ae aku la nohoi keia me ka olelo ana: "Olelo mai nei; aia no nae i kana wa e hiki mai ai."

Ia wa iho, ua ku na ahaaina a me na lealea a na makasinana o Hauula a me na wahi apau e nee ana mai ia wahi aku a hoea i na Laie, a pela nohoi ma ka aoao e hele ana a hoea i Kahana.

Ua mau keia lealea ana o na kanaka a bala paha hookahi anahulu la, me ka mau no o ka ahaaina ana. I kekahi kakahiaka nui, ikeia aku la ka pio mai o na anueue i ka moana. Pau mai la nohoi ka 'ili o ke kai ma ka huina aouli i ka ua u'e.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 91

POALUA, SEPATEMABA 18, 1906

INA HELU APAU, 240

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua makaukau maoli o Kamehameha ma na ano apau e hiki ai ke hoonoo i ke kua na'i aupuni maluna o ka mokupuni o Kauai.

Ma ka aoao hoi o ka Moi Opie o Kauai eole no oia i nele loa i na haole e kakoo ana iava ma na mea apau e hoomaui ai oia i Moi a e mau ai nohoi ke ku ana o Kauai he Aupuni Moi kuokoa. Makaukau keia poe haole me na pu a me na poka; pela nohoi me na koi o Kaumuallii.

I ka wa a Kamehameha i ike ai o ka wa pono ia e holo aku ai oia i Kauai no ke kua ana, oia ka wa i pabola mai ai kekahi ma'i ahulau, oia ka ma'i i kapahi he "okou."

Ua oleloia o ka makahiki 1805 ka wa i laba mai ai keia ma'i luku ma Oahu nei. A ma ka makahiki 1804, i lilo mai ai ka moku "Lilybird" (a i ole. Lelia Byrd) ma ke kuai ia Kamehameha.

Ua laha ae la keia mai lele, he "okou ma kela a ma keia wahi o ka mokupuni o Oahu nei a ua nui ka poe i make i ka luku a keia ma'i. Ua oleloia he aneane he 300 poe kino make o ko Kamehameha poe i kiolana aku iloko o ka la hookahi. Nui ne 'lii pukaa o ua Paiea nei i make mauuli o keia ma'i luku.

A na keia ma'i luku i hoopuhili maoli i keia hua kai kua a Kamehameha i makaukau ai no ka holo ana 'ku i Kauai. Oiai, ua nui na 'lii ame na koa i make. Aka, aole nae ia he mea i hoemi iho i ka manao ikaika o Kamehameha e holo aku i Kauai.

A penei kekahi mea hoike e maopopo ai keia manao koi ikaika o Kamehameha no ka holo i Kauai. Ma ka wa i hoea mai ai o kekahi moku Pelekane. Ua nonoi o Kamehameha i ke alii kiekie o ua moku nei, e ae mai oia e lawe aku iaia a me kekahi alii ona i Kauai, no kona nana pono ana i ua mokupuni la.

Aka, ua boole mai keia haole Pelekane. Ua oleloia, o Turnbull ka inoa o nei haole. Aka, i ka lohe ana o kekahi haole Amerika nona, ka inoa o Kapena Ionatana Uwinihapa (Jonathan Windship) a e ku ana hoi kona moku maanei ia wa, ma ke ano he kuai laau (iliahi) kana hana, i keia make make o Kamehameha e holo i Kauai, a i ole, e hiki kino mai hoi o Kaumuallii no Honolulu nei, o ua Kapena la kai hooia aku imua o Kamehameha nana e kij ia Kaumuallii e holo mai i Oahu nei.

E Hoomaanu iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hemakaukauna e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

O uka nae o na kuahiwi, ua kalae ae la; aohē kau ao ia. Ua hoi ae la na okai ao a nonoho ma na paia kumu lani o ka buina aouli; a o luna pono o ka lani e upoho iho ana, ua hele a kalae, koku umeke pakaka ma kai.

Eia no na kane a me na wahine ke hele nei i ka lakou lealea mau, o ka lele kawa, me ka obuohu pono, i na lei; e laa ka maile, ka palapala, ka lehua, ka ilima, a pela wale aku.

A kiekie loa ae la ka la; ia wa i ike aku ai na kanaka ia Makuakaumana e hele mai ana ma Kaipapa'u, ua hele nohoi a ohu i ka lehua, ka maile, ka awa-puhi, ka palai a me na lipo laulii e ae o ka ukawao-kele; a o ka wa ia a na kanaka i uwa ae ai, puia ka lewa i ko lakou mau leo hooho.

"E—i ae o Makuakaumana—e! Ua hele a ohu i ka lei!"

I nei hooho ana a na kanaka no ka ikeia ana'ku o Makuakaumana e iho mai ana; ua oni ae la ka i'a, a panee iki aku la iloko o ke kai. Hele mai la no o Makuakaumana a kahi i hooho hou ae ai na kanaka; a oni hou ae la no ua i'a nei a neeu iki aku la no iloko o ke kai.

Pela no ka ua makaula nei hele ana mai a hoea i kahi a ua palaoa nei e moe ana; a eia hoi na kanaka ke uwa nei ia wa no Makuakaumana no ka hele a obuohu i na lei o ka nabele.

Oia hele no ko ua Makuakaumana a pii no iluna o ua i'a nei, a ia wa haawi mai la oia i kona aloha i na kanaka me ka olelo ana mai:

"Eia au ke haalele nei ia oukou. Ua kii mai nei ka i'a ia'u e hoi au i Kahiki. Eia la he huakai kii alii keia au e hele nei."

Pau no keia mau olelo a ua Makuakaumana nei o ka wa no ia o ua i'a nei i kupaka ae ai, a nee ana iloko o ke kai.

Ua oleloia, ma keia holo ana a ua i'a nei, ua pae o Makuakaumana ma kahi i kapahi o Kapaka. A mai Kohala aku, ma ka lae o Upolu i holo aku ai o Paao a me Makuakaumana no Tahiti no ke kii ana i alii no Hawaii nei, elike me ia i hoikeia mamua ae nei.

(E HOOMAU IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 92

POAKOLU, SEPATEMABA 19, 1906

NA HELU APAU, 241

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

O ke kumu nui o ke keia haale ae au i nana o kii o Kaumalii i Kona o holo mai i Oahu nei oia ka hoomaopopo ana ina e ala ana ke kana mawene o na Moi e la oia o Kamehameha ame Kaumalii o pili ka ana kana oihana Kalapa laa ala.

He mea oia o holo keia holo ma luna o kona moka a hooi i Kaula a hoikaka i na mea aua i na o Kaumalii no kona pono o holo mai i Oahu nei e huina ai me Kamehameha, a o kuka hoi i na no ka Kaupua Iii pono ai ma i Kaula i pili ka ma i lalo o Kamehameha.

Ua kuka pa hoi o Kaumalii me kona poe alii no kona holo mai i Oahu nei maluna o ka moka o Uunihapa. Ua ae na 'hu o Kauai i ke Kaumalii holo mai i Oahu nei ina nae e waiho aku ana o Kapena Uwinihapa i kekahi o kona poe kanaka i mea e maopopo ai ka manao waikai o Kapena Uwinihapa oia hoi e hooi oia aku ana no ia ia Kaumalii i Kauai.

Ua ae o Kapena Uwinihapa i keia manao o na 'hu o Kauai nolaila ua hoonoho oia i kona mal mamoku i Kauai me na 'hu o laila. Alaila, holo mai la o Kaumalii no Oahu nei. Ua halawai mua loa o Kamehameha me Kaumalii ma Waikiki ma ka nuku o Maimala. A malaila i haawi mai ai o Kaumalii ia Kamehameha i ke aupuni o Kauai.

Penei hoi ka S M Kamakan hoike no keia moolelo:

Ma ka makahiki 1804, mahope koke aho no o ka lanakila ana o Kamehameha ma ke kana o Nuanuu, i hoomakaukau ai o Kamehameha e holo aku e kaha ia Kauai.

O Kaumalii hoi ka Moi o Kauai ia manawa. Aka mamua o ka hiki ana ia Kamehameha ke haalele iho ia Oahu nei me kona mau koa ahikanapa a holo aku no Kauai, maluna o ke alomoku kaha a me na waa peleteo, aia hoi, ua pahola mai la ka ma'i ahulu i kapaia he "okun."

Ua make o Keeaumoku Papaihaebe a me kekahi poe alii e ae o Hawaii ma o ka luku ana'ku a kea ma'i ahulau.

Ua holo no o Kamehameha i Kauai me kona mau moka a me na waa; aka, i ka hiki ana o keia huakai ma ka moana kai pono o Kaiete-waho, ua loa iho la lakou i kekahi ino nu, ka ua a me ka makani. Nui na auwaa i piholo a nui pu nohoi me na kanaka i make.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau o J. M. Poepoe, no KA NAIAUPUNI

MOKUNA III.

O keia kahi mahale moolelo i loa i ka mea ka kanu no ka mea e pili ana i ke Makuakamala noho ana ma Oahu nei mahope iho o keia haalele ana 'ku ia Pao e noho ma Kaha'ala, Hawaii.

Nolaila na keia wahi ke manao nei ka mea kakou e hooi i na mau haakaa no ka mea e pili ana i ka Mahale o keia moolelo i hoomaka ma nei keia ku amee o a hoi:

Hoomaka ka Moolelo Kauhau mai a Wakea mai A ma kekahi olelo ana ae hoi ke makele no keia e hooi ana no Hawaii no ke Hawaii nei kenaka aole no na Pa'aina ma o ka Hema elike me Samoa, Bola bola paha. Nu Kilani paha, a wahi e ae paha o ka Moana Pikipika Hema.

O ka manao nae o ka mea kakou ma keia wahi, oia keia: O ka rula alakai o ia Ba'ala ma ka mea e pili ana i ke kanaka maka-mua ame ka wahine maka-mua i lanala ai e ke Akua ma ka Aiaa Punu OI o Asia, e mau no ia i lona alakai no kahi i kupa mua ai na kanaka makamua.

A na i laila ma palahalaha ae ka hana na kanaka a hooi ma i ke kai o Kabinuu. A'ala, loa na kumu hoolaha kenaka iloko o ka halelana o Noa, a ma i poe mai a hooi i ka hule pakui o Babela.

A i ka hoopuehuia ana o na kanaka nui kela hale pakui mui, mamuli o ka lehulehu loa ana o ka lakou mau olelo, hiki ofe i kahi kanaka ke hoomaopopo i ka olelo a kekahi kanaka, ia wa i hoomaopopo mai ai ka Palapala Hemolele penei:

"A mai ia wahi aku i hoopuehu aku ai o Iehova ia Jakou maluna o ka honua apau." (Kinohi XII:9.)

Nolaila o ke kumu hoolaha a hoolapai kanaka o Hawaii nei ame na wahi e ae a pau o ka honua nei aia no ia ma ka aina o Sinara kahi i kukuluia ai ka hale pakui o Babela. A o ka wa i laila mai ai ke kanaka mua i Hawaii nei, oia no ka wa e ku ana he honua ana puni cle mai Hawaii aku nei a hala i ka Hema, elike me na mea i hoakakaia ma ka mokuna I o keia Moolelo.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 93

POAHA, SEPATEMABA 20. 1906

NA HELU APAU, 242

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Na keia ino nui i hookuemi hope i keia huakai kama a Kamehameha. Ua hoopalupalu loa ia hoi keia huakai mamuli o ka anai ana mai a ka ma'i uhulau. Nolaila, ua hiki ole o Kamehameha i Kauai.

No ke a hiki ole ana o Kamehameha i Kauai, ua hoounana aku he Elele Alii mai iaia aku e holo i Kauai, a e koi aku ia Kaumuallii, e "hagwi pio" mai oia i ka mokupuni o Kauai; a'ina e hoole o Kaumuallii alaila, he kama no ka hope.

Aueane paha he elima makahiki mahope mai, oia paha ka makahiki 1809, ua hoouna mai la o Kaumuallii i kona bohananu pono i ka Kamahalolani imua o Kamehameha, no ka hoomaopopo ana i ka nohona maluhia mawaena o na Moi eia.

Ua oleloia, ma ka wa i holo mai ai o Kamahalolani i Oahu nei, ua haawi mai la o Kaumuallii i ka olelo kauoha penei:

Ke holo la, e kuu pokii, i Oahu; a i hui aku oe me Paiea, e haawi aku oe i kuu aloha iaia. E hai aku oe iaia, oia ke poo o ke Aupuni nei o Kauai; a e noho kanaka aku noho makou malalo ona. A i pono mai ia la; pono kakou. A i pono ole mai, ehia ka hoi mea aloha o kakou.

Ua hoi mai la o Kamahalolani i Oahu nei, a hoi nohoi me Kamehameha; ua pane aku o Kamehameha ia Kamahalolani.

"Auhea oe e ke alii, e hoi oe a hai aku i ko kiauana haku ia Kaumuallii he mea maikai e hiki kino pono mai no oia imua o'u. A kuka ana ka olelo mawaena ona ame a'u no na mea e pono ai ko kakou noho aimoku ana."

Lohe o Kamahalolani i keia mau olelo a Kamehameha hoi iho la oia a hiki i Kauai, a hoike aku la i ka olelo a Kamehameha i ha'aku ai iaia imua o Kaumuallii.

Ma ka makahiki 1810 paha holo mai la o Kaumuallii mai Kauai mai a hui iho la me Kamehameha ma ka nuku o Mamala, Waikiki. Ma keia hui ana o ua mau Moi nei ua haawi o Kaumuallii i ka malu apau o ka aina o Kauai ia Kamehameha. A ma keia wa i hui ai ia mokupuni apau malalo o Kamehameha. A o ka manawa keia i puka ae ai ua mamala olelo:

"Kei--kei--Kai,
Keiki--Nuii--Kai."

E Hoomanawanui iho a pulelo hou'aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

Ke hapa nei ka mea kakau ma keia wahi i ka mabele e pili ana i ka Oihana Kilo Eoku Hawaii. O ke kumu nui o ko ka mea kakau hapa koke ana i keia mabele ma nei kowa o ka nee ana o keia moolelo, mamuli no ia o ka ikeia 'ana ma ka moolelo o Pao, i hoikeia maloko o ka "Moolelo Hawaii" i hooponoponoia ai e Rev. J F Pokuea (1858); o ka nana aku i ka hoku ko Pao ma panana i holo mai ai a hiki i Hawaii nei.

Nolaila, e hoomaopopoia he poe ike kekahi o luna o ka waa o Pao i ka nana a me ke kilo hoku ana ma ka holo moana. I mea oiaio ma kekahi moolelo pili ia Pao, ua hoikeia o Maka-ehawa ka inoa o kona hookele waa i kilo hoku nohoi.

I ke kamaio o ana i keia mabele, e olelo ae ka mea kakau ma keia wahi i ka nui o kona minamina no ka loa pa'u pono loa olelo ana o na mea e pili ana i ka ike i ao a ai e ko kakou mau kupuna kahiko ma keia oihana ano nui.

Ua loa no i ka mea kakau he mau mabele liilii; a oia mau wahi mea i loa ma kana i makemake ai e hoopasia ma keia wahi o na nei o keia moolelo no ka pomaikai o na hanauna i Hawaii nei ma keia hope aku.

E aho ka paa ana o ke mau mea ma ke pai hua kepau maoli ia ana, elike i keia e paia nei i keia wa, mamua o ka nalowala ana 'ku apau.

O ka poe auanei e ma'ana ana i na helu apau o keia nupepa mai ka wa i hui pukaia ai keia moolelo a hiki mai nei i keia wa; eia me na helu apau ma keia hope aku a hoo'ika'au ana, ua loa ia lakou he Moolelo Hawaii ike waiwai nui.

E pono e mabeleia i keia kakaka a ka mea kakau no keia Mahele ano nui ike o na mabele nui ekolu, oia hoi:

- 1 Ke kulana kahiko o ka Oihana Kilo Hoku ma Hawaii nei.
- 2 Ke Ao ana i ka Oihana Kilo Hoku
- 3 Na Hoakaka no na ikeia maloko o keia Oihana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianiani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 94

POALIMA, SEPATEMABA 21 1906

NA HELU APAU, 213

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

O ke ano o keia mau mamala-olelo oia keia: 'No ke kai mai ka aina, a ma ke kai o Kamehameha i au mai a no ka lilo o ke aupuni o Kauai. Nolaila, kapaia oia, Keiki-Nui-i-Kai.

O keia ae la na mea ano nei a ka mea kakanu i lawe mai ai mai loko mai o ka moolelo a Kamehameha no ka mea e pili ana i kana hoike no ke ano i lilo mai ai o Kauai ia Kamehameha.

Ua oieloa ho'i, o keia hoomakaukau ana o Kamehameha no ke hana ia Kauai i loa ai iaia kela aumoku Europa nui a me na waa peleleu i hoike mua ia ae nei; ua mauo maoli no o Kamehameha e holo aku i ke kaula i na mokupuni o ka Hema aku nei.

Mahope iho o keia hoi ana o Kamehameha i ame Kaumuahii, ma ka nuku o Mamala, ua lele mai la o Kaumuahii i uka nei o ka aina, oia hoi, ua pae oia i uka nei ma Waikiki.

Malaila, hookipa maikai o Kamehameha iaia maluna o kona papa aina, oia i na lili a me na ukali e ma kemake ana e pepahi ia Kaumuahii.

I ko Kamehameha mahu'iki ana i keia manao puuwai elele o kona poe alii, ua aia mai la kona papa ina ame kona huhu i ua poe alii la ona. Ua oieloa aku oia imua o lakou me na waimaka e helelei ana ma ko na mau papalina;

"He kea wale no oukou a ka poe alii puni a ka naka. O ka ono hele no ia o ko oukou mau puu i ke kanaka mai Hawaii mai nei a haea wale no i na lili o Kauai. Aia ka hoi o ka aina i haawia mai ia'u me ka eha ole o ka ili, oia iho la ka oukou mea e pure mai ai no, e make ke alii naau maikai. Aole e make ke alii o Kauai ia oukou."

Aole no nae i pau ka manao nohoni o elele o ua poe alii nei no ka make no o Kaumuahii. Nolaila haawi iho la kekahi poe alii o lakou i ahaaina mauka o Waikahalulu. A ua konoia o Kaumuahii e hele aku i keia ahaaina aka o Aikake (Isaac Davis) ka mea nana i olelo i ua 'Moi opio nei o Kauai, aole pono ia e hele i ua ahaaina nei o pilikia aanei ia oia i manao ana i lili e apu koheoheo iaia. I ka lobe ana o Kaumuahii i keia mau olelo a Aikake; aole oia i hele i ua ahaaina nei. Ua kau oia maluna o ka moku a hoi oia no Kauai.

E Hoomaniia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepeo ko KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

Ua mauo kekahi poe ua hoomaka mai ka laula ha ana o keia ike i ko Hawaii nei poe ma ka wa i haea mai ai o Paao i Hawaii nei me kona kilo-hoku kaulana oia o Maka-alawai a mamuli oia ike i hiki ai ko Hawaii nei poe kahiko ke holo i Tahiti.

Aka, ma na mea i hoike mua ia ae nei, ma keia moolelo, he hope loa mai nei ka haea ana mai o Paao i Hawaii nei me kona kilo-hoku; a he mea loa aku no ka holo ana o ko Hawaii nei poe i ko na Aina e; el ke la me Kaula o Nana, ke alii o Kaula, Koolau poe ko ae nei.

He nui a lehulehu loa o ko Hawaii poe kahiko i holo i Tahiti. Aole wale no ma ke au mahope mai nei o Waka a me Papa; aka, aia aku no imua lile loa.

Aia ma ka Buke I o KA NA'I AUPUNI nei, Helu 167, 2000 I, e ikeia ai, ma ka hanauna 451, mahope mai o Lailai loa o Kupolokalili, ke kane; a o Uhuli hoi kane wahine.

I ke au o keia kanaka o Kupolokalili ka hoomaka mua ana o ko Hawaii nei poe kanaka e hele i ko na aina e. O kana wahine oia hoi o Uliuli, ka mea mua loa i haalele iho ia Hawaii nei a holo oia ma ke komohana. O keia ka wahine i heaia ko ia inoa o "Uliuli-Ulunui o-Hakalau-ai-e-Lono," ma muli o ka nui o kona lokomaikai.

O ka helu elua o na hele ana o ko Hawaii nei poe i ko na aina e aia no ia i ka hanauna 656 ame 657 paha mahope mai o Lailai, oia ka wa o Alihikiloohu ame Alihikilo makani. Aka, o ka wa helu elua ma opopo loa nae o ka hele hou ana o ko Hawaii nei poe i ko na aina e, aia no ia i ka hanauna 857 mahope mai o Lailai (w) oia ka hanauna o Kepoo (k) ka mea nana ka wahine o Halulu.

O keia Halulu, oia ke aliiwahine nona ka inoa i kahaia ai maluna o kekahi manu kalana loa ia wa kahiko oia hoi o "Kiwaa," ka manu hoi i holo ma ke kahi mele kahiko, penei.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 95

POAONO, SEPATEMABA 22 1906

NA HELU APAU, 244

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka lohe ana hoi o na 'Ii i n'akemake e au koheoheo ia Kaumu'ali, o A'kate ka mea nana iho ike i ua manao huna e'ele nei o lakou ua hanai a iho la o A'kate i ka laa i make; a make iho la oia ma ka malama o Aperila, 1810

Ma ka hoomaopopo ana o ka mea kakau, no na mea e pili ana i keia mabele o loko o ka wa e nee ana mai ke kaa mai o Nuanu a hōea i ka wa i lilo mai ai ka moku-puni o Kauai ia Kamehameha, mamuli o ka haawi ana mai a Kaumu'ali, he ano hukau ne; elike no me ia a ka mea heluhelu e ike ai ma na mea i ho'keia ae nei.

Nolaha, ua manso ka mea kakau moolelo, e ka maillo hou ma keia wahi, ma ke kelana hooponohoho hoikē manawa maol, elike me ka hiki i ka mea ka kau ke hana, mai loko mai o na mabele moolelo like ole i loa iaia, oia no nae, e kee ana he mau mea ano nui hou aku i loa ole iaia i keia wa.

E hoomaka ana keia mai ka M H 1795 a hōea i ka makahiki 1810.

Elike me ka mea i loike mua ia ae nei, ua hoo-kaua ke kaa o Nuanu, a i ole, o "Kauwaupali," ma ka M H 1795, a lanakila ai o Kamehameha. Mahope koke iho no oia wa i hoomakaukau a i hooliuli ai o Kamehameha e holo e kaa a hoo-pio i na moku-puni o Kauai a me Niuhau.

Ua hoo-kaua keia kaa o Nuanu ma ka malama o Mei 1795, a mai ia wa mai a hōea i ka malama o Aperila, 1796, he hoo-kahi makahiki okoa ke kowa mawaena ka loihi o ko Kamehameha hoomakaukau ana no ka holo aku i Kauai e kaa ai.

Ua kauhā o Kamehameha i kona poe kamana haole e kapiliia ona wahi moku, nona paha na tona he kanaha. Ua manao oia maluna o keia moku e kau ai oia i na pukuniabi.

I keia wa o Kamehameha e hoomakaukau nei, i ku mai ai ma Waikiki, Oahu, ma ka malama o Feb-ruari, 1796, he moku manuwa Pelekane. He omi-kumamaono ona mau pukuniabi. Ua holo aku o Kamehameha iluna o keia moku.

Ua komo oia i paa lōle haole maoli a mawaho iho kona ahua; a o kona mahiole kaa noboi ma luna o kona poo. A he kelana ihiihi ame ka hiehie maoli ko ua Moi Nai Aupuni nei e holo nei iluna o ka moku Pelekane.

E Hoomānāvanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

"O Halulu, o ka manu kani balau,
O ka, o kaha ka cheu oia manu.
Kau Kiwaa i ka luna o Kawalana
He kino manu no ka lani kou inoa-e"
O ka Pauka mua keia o ke oki ekahi o ke mele kanikau a Niau i haku ai no Kaahumānu.

O Halulu ka inoa o ka wahine a Kepoo (k), o keia ka wahine i loa ai kekahi manu i mansoia, he Petikana (Pelican) kona inoa haole. He manu ai i'a keia. A ua ikeia iho nei no na iwi o ua ano manu nei ma ke Keena Hoikeike o ke Aupuni (Hawaii) maloko o Alii'olani Hale; a eia paha i keia wa maloko o ka Hale Hoikeike o na Mea Kahiko ma ke Kula Kamehameha

O keia mau huakahi au nona a ko Hawaii nei poe kahiko i mau hele aku ai i ko na aina e na hoo-heleia no ma na alahelo moana e hooponoponoia ana e ka ike kilo hoku o na poe i maamaalea a i kuliu ka ike ma ia oihana.

Ua hoikeia ma keia moolelo ma'ekahi wa i bala ae nei ka lilo ana o Makulukulu ka lani ka muli o Wakea he kahuna kilo hoku oia; oia hoi o Kamoawa ke kahuna.

Ua paa ma ke mele Kumulipo kekahi mau inoa o na hoku ame na kahoaka lani i ikeia a i hoomaopopo ia ma ke an o Wakea. Me he mea la mamuli o ko Makulukulukulani ike kilo hoku, a maopopo hoi iaia na wa ame na kau e ikeia ai keia mau hoku a kahokalani hoi i kapaia ai na hoku o ka lani he mau ano-ano o ka ipu-awaawa a Wakea i kiola ae ai a paa ana i ka lani. Penei ka hoike a ke Mele Kumulipo ma keia mabele.

- 1 O Kūpulanakehau wahine
- 2 I noho ia Kahiko
- 3 O Kahiko-lua-mea
- 4 Hanau o Papa-Noi-Akea
- 5 O Wakea no ia
- 6 O Lihauula
- 7 O Makulukulukalani
- 8 O ko laua hope
- 9 O kanaka opeope-nui
10. Huhui a kau i o Makalii

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 96

POAKAHI, SEPATEMABA 24 1906

NA HELU APAU, 245

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aka, ta oleloia nae, mamua o ko Kamehameha holo ana ku iluna o ua moku nei, aa houua mua aku oia i kekahi elele noluna o ua moku ia, e ninau i kona Kapena, ina paha e ae mai oia e kipu aku ka batari pukaa o uka nei o ka aina, A ma ka hoike a kekahi mea kakaa moolelo, ua hoole mai ke kapena o ka moku.

Ma ka wa i kau aku ai o Kamehameha iluna o ka moku ua noi aku oia i ke Kapena ina paha e biki ana iaia ke kokua mai (ia Kamehameha) weona mau pu kau; oohiwi ame na lako poka a ua hoole mai ke kapena Pelekane.

Ua haawi aku nohoi o Kamehameha he maamakana i ua Kapena Pelekane nei, e laa na kapa a abunala ame na mea ai o uka nei o ka aina.

Ua koi ikaika mai hoi keia Kapena Pelekane ia Kamehameha e hooi oia i kona manao e holo aku e kuu ia Kauai. Aka, aole nae he ae o Kamehameha i kona manao.

Ua haalele iho ia ua Kapena Pelekane nei ia Oahu nei i kahi wa kokoke no mahope iho o keia hui kamailio ana me Kamehameha, a holo aku ia oia no Kauai.

Iaia hoi i biki aku ai i Kauai, e kuu ana na poe mahope o ke alii opio, Kaunuaalii, ame Keawe, ka moopuna a Peleiohoni. Ua pahola keia kua me ka ikaika mai o a o, o Kauai, mawaena o na kanaka o na aoao elua.

Ua hooikaika hoi ke Kapena Pelekane i hoea aku ia i laila e hooikaika i na aoao elua; eia nae, ua lilo kana mau hooikaika ana i mea ole.

O na noi hoi keia apau a na'lii o Kauai i nonoi mai ai i ua Kapena Pelekane nei, no kona haawi aku i mau pu ame ka poka ame ka puaa, ua hoole loa ua kapena nei ia mau noi.

Me ka paa ole o ka moku a Kamehameha i kau, oha ai e kapili ia, aia hoi, ua hoen ae ia no o Kamehameha e holo kona mau koa no ke kuu ia Kauai. Mahope iho o ka'pau ana a ke kapu heiau ana a ua Paiea nei ma Ewa, ua hoonee aku ia oia i kona mau pualikoa no Waianae.

O kekahi mau koa nohoi ona mauka nei o ka aina, a o kekahi mau koa nohoi makai ae, maluna o na waa.

E Hoomania aku auu

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomaniaukuana e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

- 11 Pa—a
- 12 Paa na hoku kau i ka lewa
- 13 Lewa Kaawela; lewa Kupoilaniua
- 14 Lewa hai aku; lewa hai mai
- 15 Lewa ka hai lewa, ka haibai
- 16 Lewa ka na, ka pou hoku wahilanui
- 17 Lewa ka pua o ka lani Kaulaibaimohai
- 18 Lewa Pua—ne, ka hoku hai haku
- 19 Lewa Nui; lewa Kabalono
- 20 Lewa Wainaku; lewa Kapaa
- 21 Lewa Kikiula; lewa Kehooea
- 22 Lewa Penhaunu; lewa Kilihala
- 23 Lewa Kapukapa; lewa Mauanalo
- 24 Lewa Kona; lewa Waileia
- 25 Lewa ke Auhake; lewa Kamataupulan
- 26 Lewa Hiualani; lewa Poloula
- 27 Lewa Kanisauiala; lewa Kaaamea
- 28 Lewa Kala'ani; lewa Kekepu
- 29 Lewa Kaula; lewa Kanlaaakala
- 30 Lewa Haa; lewa Ana
- 31 Lewa Leua; lewa Lanikuhana
- 32 Lewa Hooeia; lewa Mekeapea
- 33 Lewa Kanibaailo; lewa U—n
- 34 Lewa A—n; lewa Ololu
- 35 Lewa Kamaio; lewa Kaulaunuu
- 36 Lewa o Ihu—ku; lewa o Ihu—moe
- 37 Lewa o Pipa; lewa Hoen
- 38 Lewa Malana; lewa Kakae
- 39 Lewa Maluu; lewa Kaulua
- 40 Lewa Laakamalama; lewa Nana
- 41 Lewa Welo; lewa Ikiiki
- 42 Lewa Kaaona; lewa Hinaialeele
- 43 Lewa Puanakau; lewa Lealea
- 44 Lewa Hikikanelia; lewa Kaelo
- 45 Lewa Kapawa; lewa Hikikanolono
- 46 Lewa Hokuala; lewa Poloabilani
- 47 Lewa Kaauala; lewa Hanakalauai
- 48 Lewa Uliuli; lewa Melemele
- 49 Lewa Makalii; lewa Na—Huihui
- 50 Lewa Kokoiki; lewa Humu
- 51 Lewa Moha'i; lewa Kauluokaoka
- 52 Lewa Kukui; lewa Konamaukuku
- 53 Lewa Kamalie—

E Hoomaniaukuani iho a puleto hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELE 97

POALUA, SEPATEMABA 25 1906

NA HELE A'PAU, 246

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka akoaka ana iho, haalele iho la o Kamehameha ame kona mau a'waa kaia ia Waianae a holo aku la no Kaula; me ka manao ma Waiatua i Kapaa lakou e paa aku ai mamua o ke ao ana.

I keia holo ana nae a Kamehameha a waena mea-ana paha o Kaieie, ua hao mai la ki iho a ka ua ame ka makani. No keia alia poine i loa mai i keia loa kai a Kamehameha, ia wa i huli hoi hou mai ai oia i Oahu nei; me ka manao o kona manao e kii hou no e kaa ia Kaula.

Ia wa hoi, ua hoala mai la o Namakeha he hoahana no Kaihana i ke kaa kipi kua ia Kamehameha E noho ana oia ma Kauia wa. O na kanaka i noho mau malalo o Keona ua holi aku la lakou ma ka aoao o Namakeha a nee pu aku la me ia i ke kaa.

Ma keia hoonee kaa ana mai a Namakeha, ua hele lanakila oia mai Kauia nei; Puna a hooe i Hilo.

I ka lobe ana o Kamehameha i keia kipi ana o Namakeha, hoi koke oia i Hawaii no ke kaa ana me Namakeha. Ua hooe o Kamehameha ame kona mau kaa i Hilo i kahi a Namakeha e noho ana me ka mana nui. Ua hooukaia ke kaa mawaena o loa ma Kaipalaa, a ma ia kaa ana ua hee na kaa o Namakeha a ua holo ma'u ka hoi oia. Ua hulia no nae o a loa lawa mai imua o na 'Ili; a ua heia oia (Namakeha) iloko o ka heiau o Pihonua, imua o Kukaihi moku.

Olelo o S. M. Kamakau, he mea keia kaa ana a Kamehameha me Namakeha; a he hope ke kaa ana ma Nuuana. Aka, he kuhihewa paha keia olelo ana pela.

O keia ke kaa hope loa a Kamehameha i kaa ai no ka pono o kona noho aupuni ana. Ua oleloia ma ka M. H. 1796, ma ka malama paha o Aug. 17 e hooukaia ai keia kaa e ua Na'i Aupuni nei.

He mea maopopo loa, ma ka wa i lilo mai ai 'a moku-puni o Kaula ame Niibau ia Kamehameha. Elike me ia i hoakaaia ae nei, ua lilo ae la oia i Moi nui hookahi no ka Pae Aina o Hawaii nei, a ua hooponopono iho la oia i na mea e pono ai na'lii ame na makaainana.

Penei oia i hoonehono ai i kona aupuni i ku maluna o na moku-puni huiia o Hawaii nei. O Kamehameha, KA NA'I AUPUNI, ke alii nui hookahi maluna o na'lii ame na makaainana mai Hawaii a Niibau.

E Hooukaia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

- 54 Lewa Kamalie-mua
- 55 Lewa Kamalie-hope
- 56 Lewa Hinsons-lailena
- 57 Lewa na Hiku
- 58 Lewa Hiku-kahi
- 59 Lewa Hiku-loa; lewa Hiku-kolu
- 60 Lewa Hiku-ha; lewa Hiku-lima
- 61 Lewa Hiku-ua; lewa Hiku-pau
- 62 Lewa Maba-pili; lewa ka Huibui
- 63 Lewa na Kao
- 64 Lu ko anoano, makalii anoano ka laai
- 65 Lu ka anoano akua, he akua ka La
- 66 Lu ka anoano a Hina; he walewale, o Lonomuku

2 KE A'O IANA I KA OIHANA KILO HOKU.

Elike me ke a'o ana o ke kanaka i ka ike hula-ike lapaau, a pela aku, i ke au kahiko, ma ke ano kapu a ihuui, pela no ke a'o ana i ka oihana kilo hoku Hawaii.

E hoopaa'ana ana ka haumana i na inca o na hoku, ehke me ia i hoakeia ae la. A'o a wale waha. Pela pu me na pule i pili i kela a me keia hoku. (He mea minamina nae ka loa ole ana i ka mea kakau keia mau pule maloko o ka o na buke a me na pepa kaka'iliua i loa iaia no keia mabele waiwai nui o ka Moolelo Hawaii Kahiko. MEA KAKAU.)

A paa na pule me ka wale waha; alaila, hoomaka ke a'o ana ma na ihuui hoonee i hoonehonoia maluna o kekahi wahi moena makalii huina-ha like, a huina-ha loa noho.

E hoonehono moa ana ke kumu i ka Huhui Hoku a Makalii, oia nohoi ka puulu hoku i kapaia ka Huhui. Alaila, hoonehono na kulana o na hoku e ae.

Na hoku e pii ana me na hoku e moe ana; oia hoi, na hoku e ppa mai ana ma ka Hikina, ma ka wa e kiloia ana ka ponaha-lani; a pela hoi me na hoku e au ana a e kapoo ana ma ke kukulu Komo-hana.

E hoonee ana ke kumu i keia mau ililii ma ko lakou mau alahela like ole o ka pii ana a me ka iho ana; me kona hoakaka pono ana i na ano i pili i kela a me keia o ia mau hoku.

E Hooukaia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELE 98

POAKOLU, SEPATEMABA 26 1906

NA HELE APĀU, 247

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua koho nohoi oia i kekahi poe kanaka akamai a naa ao ona, i poe kakauolelo nana, i poe kaakaa ia i mau hoa olele a kuka pu me ia. O kona aha kuka-malu no paha ia, ke olelo ae kakou ma ke ano o ke kalaiaina aupuni o ke ano Europa. O na poe hoa kuka ia o Kamehameha, a ia ano, oia o Kai i Kaula, o Kaula ame Kiuakahiakahau'a.

E kuka mea ana o Kamehameha me ke a poe; a o ka lakou mea hooholo ai, oia iho la ka Kamehameha e hele aku ai a hoike imua o kona Aha Kuhina. O na poe o loko o keia Aha Kuhina, oia Keeaumoku; Keaweahelulu; Kame'e'amoku a me Kamanawa.

Ma ka hooponopono ana o Kamehameha i kona aupuni, ua ikeia ka pono o kana mau lawelawe ana. Ua ma'ama oia i na'lii; aole oia i ka ili wale mai i ko lakou mau aina; ua haawi oia i ai na lakou, a me ka i'a, a me ke kapa a me ka malo, a me ka pou. E haawi ana oia i keia mau mea i kela a me keia manawa o loko o kela a me keia makahiki.

Aole hoi o na'lii wale no kua i malama aku ai; aku, o na makaainana no kekahi. Ua hoolako aku oia i na mea e pau ai ka nohona hemahema o kona poe makaainana; a ua imi nohoi oia i na mea e pono ai lakou.

Loa holo oia i ka iawaia a hoi mai, ua paha na auwaa i ka i'a; alaila, e haawi ana oia i ka i'a i na'lii a me na kanaka. Hele no oia i ka mahiai a ku ka ai iwaena, ka maia, ke ko a pela aku; a ike oia i ka nele o ke kanaka ia mau mea a kona iima alii i lawelawe paka ai, haawi no oia i ai na ka mea nele i ka ai; a o ka mea paha i ono mai i ke ko a me ka maia. Aole loa oia i imi i na mea e kaumaha ai na makaainana.

Ke holo na'lii a me na kanaka e kuai a e kalepa i ka lakou mau mea kuai iluna o na moku haole, a loa mai ka lole ka hao ame ia mea aku ame ia mea aku, aole oia i nonoi aku i na kanaka e haawi mai i kekahi hapa o ko lakou mau loa.

O kekahi hana a Kamehameha i hana ai oia kona malama pono ana i kana mau wahine; ua ho'onoho oia i mau kanaka kua no ua mau aliiwahine ia. O kona mau kaa kua a me kona mau koa, he poe punahele loa lakou iaia.

Ma ka hoike hoi a ka Moolelo Hawaii i hooponoponoia ai e Rev J F Pokuea, ua hoikeia penei:

E Hoouania aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoouania a J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

**Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.*

A lehia ka haumana ma keia mabele haawina. Ike oia i na kulana o kela a me keia hoke; maopopo iaia na kau o ka po e pii ai ua poe hoku nei, a ku i ka piko o Wakea; a pela hoi na hoku i kau mua iluna o ka piko o Wakea, a e iho ana hoi, ua hele hoi a wale waha keia mau mea iaia; alaila, hoomaka no ke ao ana a ke kumu iluna o ka ipu hokeo. A penei ke ano e ao ai ke kumu i ka haumana ma keia mabele.

E lawe ke kumu ao kilo hoku ia lalo iho o ka ipu hula, oia hoi ka hokeo A'ala, e hana iho i mau kahakaha kikokiko a lolou paha maluna o keia ipu, ma ke kunikuni ana me ka momoku-ahi a lanahu uha.

He ekolu keia mau kaha. A ua kapaia keia mau kaha. "Na Alanui o na hoku-hookele." O keia poe hoku hoi, i oleloia ae la, he "poe hoku hookele," ua kapaia "Na Hoku A-i-Aina." A o na hoku e kaa aku ana mawaho o ke a mau kaha, ua kapaia lakou, "Na Hoku o ka Lewa."

Hokahi o keia mau kaha, e holo ana ia mai ka waha mai o ka umeke a hooa i ke kkala. E lilo ana keie mau welau elua o ua umeke la, i mau kukulu elua, oia hoi, kokulu akau a me kukulu hema.

Nolaila, o ke poo o ka umeke i noe mai ai ke kaha, aia malaila ka "Hoku Paa;" a o ke kukulu a welau akau noho ia. A o ke kika'a hoi o ka umeke, oia no ke kukulu a welau hema. Aia ma keia wahi o Newe.

O ka mabele ma ka huli hikina o keia kaha, ua kapaia o "Ke Alaula a Kane;" a o ka mabele hoi ma ka huli komohana, ua kapaia o "Ke Alanui maawe ula a Kauloa."

Alaila, e kaha hou iho i ekolu mau kaha e nolo ana mai ka Hikina a ke Komohana o ka ipu. Hokahi kaha ma ka hapa pili akau o ka ipu, ua kapaia keia kaha, o "Ke Alanui Polohiwa a Kane;" a o keia mabele nohoi o ka ipu i hoailonaia ai e keia kaha, ua kapaia no ma keia inoa. E hoike ana keia mabele no kahi a ka La e nee aku ai i ka akau, a hooa i ka la 15 a 16 o ka malama o Kaula.

E Hoouania aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 99

POAHA, SEPATEMABA 27. 1906

NA HELU APAU, 248

HE MOOLELO NO

— KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

"No ka pono o kana" (o ka Kamehameha, MEA KAKAU) mau hana ma Oahu nei. * * * * holo mai o Kaumuahi a Oahu (nei) halawai ia ia me Kamehameha, ma Honolulu nei. A hawi mai o Kiumualii ia Kana; i ho hoi aku no o Kamehameha ia Kaumuahu; e hoi oia i Kana; a hoi no o Kamehameha i Kana.

Ua hoikea ma ka moolelo Hawaii i oleloa ae nei, he eia wakaikika Kamehameha i nana ma Oahu nei; alaila, ho aku oia i Hawaii. Maluna o ka moka haole kona hoi ana i Hawaii.

O ai o Kamehameha ma Honolulu nei, a matou ae hoi o kona hoi ana i Hawaii, he nui na moolelo lili i pili ia Kamehameha i pono ke hoomaopopo e ka hana ma hou o keia wa, a eia kekahi mau moolelo oia ano.

Ma ka M. H. 1803, ma ka malama o Ianuari, hooa mai ia ka ho mau loa i keia ma Hawaii nei, ma Honolulu nei, maluna mai o kekahi moku kalepa mai Bostona mai.

Ua hlo ke ku mau ana mai o keia mea he ho are kona ike mau ia ana o kona ano, he mea hoopahao hao no ia i ka noono o na kanaka. No ke ano hoo o na pepeiao, a ano eke puiwa hoi o nei mea he ho, i kapaa ai no ia, he "Lio."

Mahope mai oia wa, ua lehalehu loa na lio i hooa mai i Honolulu nei. Nui na lio i loa ia Kamehameha ia wa, a ua makauka maoli nohoi oia i ka holohio.

I keia wa i hoomakaua aku ai ua Paea nei e hoomaopopo no ka mea e pili ana i ka Pono Karistano hime ka Mana o ke Akua o ka poe Karistano. Ua hoolobe mai ia o Kamehameha i na olelo hoakaka i hoikeia aku imua ona, a pau ka hoiolo ana a ka mea hoiolo, ia wa i pane mai ai ua Moi nei:

"Nani ka maikai o ko oukou Akua. Nani ka nui o kona mana. I mai nei oe, he hiki i ko oukou Akua ke hana i na mea apau. E malama ana ko oukou Akua ia oukou i ole oukou e poino a e piikia. No laila, eia ko'u mana ia oe, ina he mana io ko oukou Akua; e pii oe a luna o keia puu la, alaila, lele iho ce ilalo, a i ha'iba'i ole ou mau iwi, alaila, he mana io ko oukou Akua.

Ua olelo kekahi poe o luna o ka pali o Leahy ka Kamehameha wahi i olelo aku ai i ka mea hoiolo e pii a luna oia pali, alaila, lele mai luna iho o lajla a haule ilalo, ina aole make, alaila, he mana io ke akua o na Karistiano.

E Hoomauia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakauka e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

Hookahi hoi kaha ma ka hapa pili hema o ka ipu. O ka inoa o keia kaha, oia no "Ke Alanui Polohiwa a Kana; a o ka inoa nohoi ia oia mahela. O keia ke kaha e hoike na i ka palena o ka noe hema ana o ka La, ke hooa aku i na la 15 a 16 o Hilinama.

Hookahi ka mawaena pono o ka umeke, a ma ka hapalea uke hoi mawaena o keia mau kaha i hoike ia ae la, e hele ana mai ka Hikina a ke Komohana.

O ka inoa o keia kaha, oia "Ke Alanui a ke Kuu-kuu," a i ole, o "Ke Alanui i ka Piko o Wakea." O keia nohoi ke kaha i oleloia, ke kaha i ka Lolo.

Aia maloko o keia mau kaha na hoku i kapaia, "Na hoku paa o ka aina." A ma hai ae o keia mau kaha, na hoku hookele wa.

Alaila, maloko o keia mau kaha e kikokikoia ai na hoku paa, elike me Humu, Keoea, Nuanu, Kapea Kokeiki, Pauwepa, na Kao, na lalani o Piihila, Mananao, Polohilani, ka Huhui, na Hiku. Pela nohoi me na hoku-hele, elike ia me Kaawela, Hoku-loa, Hoku-ula, Holohotopina, Uka'i a peia aku.

A wale waha zeia mahela ao i ka haumana; oia hoi ahe wahi i koe o ka ipu hokeo i ke kuaa'a e ka haumana; alaila hoihoi ke kumu i ke a'o ana i ka lani. A o ka po ka wa kupono keia hana.

O ua po maikai loa no ka nana ana o ka haumana i na hoku ma ka wa e paanaau maikai ai na wahi i kau ai na hoku i hoopaaia ai ma ka ipu hokeo oia no na po pouli mai Kaloa aku a Maui.

A penei ke ano e hana ai keia nana ana i na hoku.

E hohola iho ke kumu ao kilo-hoku i ka moena maluna o ka honua alaila maluna o ua moena la e moe iho ai ka haumana a'o kilo hoku e huli pono ana hoi kona alo iluna. Alaila e kaaoha ke kumu ao iaia e nana pono i na Alanui Polohiwa a Kane ame Kana-loa. A maopopo iaia keia mau mahela alaila, kaaoha hou ke kumu iaia, e nana aku i na hoku hookele wa maloko o ia mau mahela. E hele ana na ninau a ke kumu maluna o na hoku apau o loko o na papa hoku i keia ma ka oihana kilokilo hoku Hawaii.

E Hoomauia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 100

POALIMA, SEPATEMABA 28 1906

NA HELU APAU, 249

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua lohe paha o Kamehameha i ka moolelo kahiko nui kona ma kupuna alii mai, mai na kahuna a mai na kaula mai e noho ana imua o kona alo, no ka mea e pili ana i ko Paao hoho ana i na makaula nana, i olelo ai ia lakou iho he poe mana, e lele i ka pali o Kaakoheo, oia paha keia a ua Paiea nei, e hoopaiapai nei i ke Akua o na Karistiano.

Ua oleloia nohoi, ua lo a no ia Kamehameha ka ike namu. "Olelo Pelekane i keia wa. Ua hiki loa iaia ke kamailio i ka Olelo Britania me ka holo lea, a koe ke kakau ana.

Ua hooia o mai o Mr Jarves i keia mea maloko o kana buke moolelo i kakau ai no Hawaii nei. History of the Hawaiian Islands.

O kekahi hana kaulana a Kamehameha i hana ai, oia kona kinai ana i ka hana ona rama, a he mea keia e hoomaopopo ana, he aii a he Moi inu waiona ole oia. A penei ka moolelo e pili ana i keia hana kaulana a Kamehameha.

Ua hoes mai la i Oahu nei, oiai o Kamehameha e noho ana maanei ia wa, he poe haole mahuka. Ua malamala keia poe haole e Kamehameha. Haawii aku ia lakou he mau wahi apana aina e noho ai.

Ua hooulu keia poe haole i ke ko maluna o keia mau aina; a mai loko mai o keia ko ana i hooulu ai, hana iho la lakou i rama. Lilo keia poe haole i ka inu rama, nui ka ona; hoepalaleha hoi i ka hana a uia ka bakaka mawaena o lakou.

Lohe hoi o Kamehameha i keia mau hana ino a ua poe haole nei, ua ao mai la oia ia lakou, e hooki i na hana ona rama ame ka uhaaha ana, eia nae, aole hoolohe o nei poe haole, hoomau no lakou i na hana ona rama, hoohaunaele a pela wale aku.

Pepehi iho la keia poe haole i kekahi poe kanaka Hawaii. Hele aku la keia pepehi ana a ua poe haole nei a Johé o Kamehameha, ia wa, hoouna mai la oia i ka lohe i ua poe haole mahuka nei, e hoes kino mai ana ia ma ka wa e malamala hou ai lakou i ka hana inu rama a lakou. Ua lilo keia olelo hope a Kamehameha i hoike mai ai i ua poe haole nei i mea e maheni ai na hana inu waiona a uhaaha a lakou.

Eia kekahi moolelo e hoike ana i ka ikaika o Kamehameha; a ua hoikeia mai keia moolelo i ka mea kakau e Mose Manu, a ua lohe oia ia mau mea mai a Keoni Ii mai ame kekahi mau alii kahiko e ae;

E Hoomaui aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomauiakaua e J. M. Porter no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

A wale waha keia mau hoku i na baumana, ala ila nee ke kumu iluna o na hoku e hele ana i Tahiti.

Aia ma ka holo ana i Tahiti e loa ai he mau hoku hou, a ua kapaia hoi ia mau hoku ma ka oihana kilokilo Hawaii: Na Hoku i ka Lewa ame ka Lipo.

Ina e hoes ka mea holo moana i ka Piko o Walea, e pau ana kona ike ana i ka hoku-paa, a ia wa e lilo ai o Newe i hoku alakai nora.

A ia wa auanei e kau pono e ai maluna ona o Humu. E lilo ana o Humu i alakai maluna ona, oiai o Newe kona maka ma ke kukulu hema.

He nui aku paha na mea i koe e pili ana i keia mahel; aka, o ka mea nae keia i loa i ka mea kakau.

3. Na Hoakaka no na Hoku i ikeia maloko o keia Oihana.

He noi na kulana ame na mabele hoakaka e pili ana i na hoku i mau mau i ke kiloia e na poe ike kilo hoku o ka wa kahiko.

A ua nui ka minamina o ka mea kakau no ka loa pau pono ole ana o ka mabele kilo hoku a Kamo hoola, kekahi o na kanaka kaulana o ke au kahiko i ke kilo hoku.

Malia paha, eia iwaena o kekahi poe Hawaii ka hiko kekahi mau hoakaka kilo hoku Hawaii pau pono loa, a i ole, i oi aku paha ka mahouhua ame ka moa kaka o na hoakaka ame na wehewehe; alaila, he mea maikai ke hoike mai lakou no ia mea i ka mea kakau, a e loa no he uku kupono mai ka mea kakau.

Ma ke kulana kilo hoku a Kamohoula, ua mabele ia na hoku iloko o na papa ekolu: Papa I, Papa 2 me Papa 3.

Eia na inoa o na hoku ma ka Papa I: Holoholo-pinaau; Nahiko; Ahuaele; Hokuula; Paikaubale; Na Kao; Na Huihui; Na Hoku o Humu ma; Keoes; Kukuokonamaukuku; Kauluomohai; Kauluaokaoka; Kaawela; Mananalo (Manalo); Kokoiki me Kauanone ha. He 11 ka nui o keia poe hoku i kania ma keia pap.

E Hoomaui aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 101

POAONO, SEPATEMABA 29 1906

NA HELU APAJI, 250

HE MOOLELO NO КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I kekahi la, ua holo o Kamehameha iluna o kekahi moku haole. Iai i kau ai maluna o keia moku, ike aku la ia i kekahi heleuma nui, a nonoi aku la o'a i ke kapena o na moku nei nana ia heleuma.

A ma ke ano hoomekeakea pane mai la ke Kapena Ina hiki ia oe ke kaikai i keia heleuma a kicla iloko o ke kai alaila lilo keia heleuma nau ina hiki i kou poe kanaka ke ohikihiki i ka heleuma a pae i ka aina Alaila; ninau aku la o Kametameba: "Pehea ke kaulahao?"

Pane hoomekeakea hou mai no ke Kapena; "O ka heleuma ame ke kaulahao nau ia ina hiki ia oe ke hapai a kiola iloko o ke kai."

I keia wai nana aku ai o Kamehameha i ke Kapena me na onohi maka oo: a ninau aku la.

"He oiaio kena au i kamailio mai la? No fool me?"

Ua aka ibo la ke Kapena a ololo mai la; "True No fooling."

Ia wa pane aku la o Kamehameha; All right! O kona hookomo ibo la no ia i kona lima akau matalo o ka heleuma a kau pono ke kano o ka heleuma e pili ana i na manamana kikoo o ka heleuma, a he ana na ua Paiea nei lewa ana ua heleuma nei iluna o ka pookiwi pukonakona o Kamehameha lilo pu me ke kaulahao; I ke ike ana o ke Kapena ame kona mau alii moku i keia ikaika kupaihana o Kamehameha ua ho opiha loa ia lakou me ke paheohao nui. Aole i kana mai.

He heleuma keia e hiki ole ai i na kanaka he nui ke hapai ae me ka maalahi; aka ia Kamehameha, ua like ua heleuma la me kona kaulahao nui he mea ole loa i kona ikaika.

Ua manao iho la ke Kapena o ka moku e ololo aku ia Kamehameha aole he oiaio kana mau ololo i hoikeia mua aku ai iaia aka ua ulu hou ae la he manao iloko ona he hana hewa loa ia ana e hana aku ai oiaio ua kuo maoli no ka ke alii ninau i waiho mai ai imua ona a pela nohoi me kona makemake i ua heleuma nei. Ua hooholo ibo la ua Kapena nei ua lilo ua heleuma nei ame ke kaulahao ia Kamehameha, a o kona ikaika ke kumukai i lilo ai ia mau mea iaia.

Auamo ae la ua Moi nei i ua heleuma nei a hiki ma ka palekai o ka moku ia wa kauoha ae la ia i kekahi o kona poe kanaka e wehe i ke kaulahao mai ka rina mai o ka heleuma. I ka hemo ana o ke kaulahao a kaawele mai ka heleuma mai ua kiola aku la ua Paiea nei i ua heleuma la iloko o ke kai.

E Hoouania aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomekeakea e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

Eia na hoku ma ka Papa Elua: Haloa; Kane; Iwikauikava; Uliuli; Malulani; Melemele; Bolabola; Hanakaulona; Hakalauai; Aikanaka; Keawe; Makaha; Makohilani; Maui; Makalii; Wailoa; Paao; Manako; Pupu; Makeakamana; Waia me Kakaihili. He 22 ka nui o na hoku ma keia Papa.

O ka papa ekolu o na hoku ma keia kulana kilo hoku a Kamohoula, wole i loa. O na mea i loa o na papa ekahi a me elua, oia kau e hoike aku ma keia wahi, me ka hoike pu aku hoi i na kulana i kau ai keia mau hoku ma ka ponaha-lani, elike me ka hoike a Kamohoula.

PAPA I O NA HOKU.

Holoholopinaau.

O Holoholopinaau ka hoku mua ma keia papa. He hoku keia ma ka lalani pololei mai ka Hikina a i ke komohana, e holo ana maluna pono o ke kanaka e ku ana. E kau like ana o Holoholopinaau me ka welau akau o na hoku "Pa" He hoku nui keia a nani kona nanaina ke ike aku.

No Nahiku.

He ehiku ka nui o na hoku iloko o keia puulu; a oia ke kumu i kapaia ai ia puulu hoku o "Nahiku." Aia keia poe hoku ma ka lalani like, a e hele like ana hoi lakou. He poe hoku keia no ka poe hoomekeakea; a he puulu hoku nohoi i manao nui ole ia e ka poe kilokilo hoku.

Na Hoku Pa.

He elima ka nui o na hoku iloko o keia puulu, a he ano poepeo no ko lakou kulana ke ikeia aku me he "Pa" la no ke ano e hoopuni ana i kahi wahi. A no ko lakou like loa no me ia mea he "Pa," i kapaia ai lakou "Na Hoku Pa." E ikeia no keia poe hoku ma ka hema ae o Holoholopinaau, a e kau ana hoi me "Nahiku."

Auhaele.

O Auhaele, aia oia ma ka akau o Hokuula. A ua oleloia hoi keia hoku, he maka akau ia no Hokuula Penei i oleloia ai ma ke mele:

"O na maka ia o Hokuula,

O Auhaele a me Pa'ikauhale."

E Hoouania aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 102

POAKAHI, OKATOBA 1 1906

NA HELU APAU, 256

HE MOOLELO NO КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I kela wa i olelo mai ai ke Kapena o ka moku o Kamehameha, sole e hiki ana kela heleuma ke hapai hou ia mai loko mai o ke kai, a ua nui kona minamina no ua heleuma nei.

Aka, ua pane aku o Kamehameha, oia i nona ia waiwai, a e hana ana oia i na mea apau e kau ai kona waiwai i ka aina maloo. O ka manawa iho la no ia o ua Paiea nei i kauoha ai i kona poe kanaka sho loa, e luu iloko o ke kai; a e olokaa hele i ka heleuma a kau i kula.

El ke me na pohaku nounou a kamalii e ho iama ana iloko o ka wai, pela na kanaka iho pani a sho loa o ua Mui nei i lele iho ai iloko o ke kai, a hooko i ka makemake o ko lakou haku-alii.

Ua olokaa hele keia poe i ua heleuma nei maloko o ke kai. E noho ana iloko o ke kai e noke ai i ka olokaa, a ea ae ana iluna; a pela aku ana. Ua hana keia poe kanaka pela a hiki i ke kau ana o ua heleuma nei i kula.

Ua lilo keia mau hana kaeaea a ua poe kanaka Hawaii nei i mea hookaulana loa ia mawaena o na haole o ko na aina e i hoesa mai i Hawaii nei ma ia mau la iho.

O kekahi moolelo e pili ana i ka ikaika o Kamehameha, oia kona kau ana iluna o kekani moku haole; a ike nohoi oia i kekahi pauku kui hao nui. Oia ka hao kui amara.

He mau haneri paona ke kaumaha o keia pauku hao. Ua nonoi o Kamehameha i ke kapena o ka moku nana ua kua hao kui amara nei, a ua olelo hoomakeaka mai nohoi nei kapena ia Kamehameha ina e hiki ana iaia ke ka'ika'i i ua kuahao nei, alaila, ua hiki no iaia ke lawe i ua kuahao nei.

Ua hoopuka keia kapena i nei mau huaolelo, me ka manaole e hiki io ana ia Kamehameha ke ka'ika'i ae a auamo i ua kuahao nei.

Ia puka ana mai no o ka olelo mai ke kapena mai, e a-lilo ana ia Kamehameha, nana ua kuahao nei, ke hiki iaia ke ka'ika'i a hapai ia mea; o ko Kamehameha lalau iho la no ia i ua pauku hao kau maha nei a auamo ae la, elike no me kana hana ana i ka heleuma.

Ua olele kekahi poe, ua kiloi o Kamehameha i ua pauku hao la iloko o ke kai; a na ka poe luu (kai) o ua 'Ili la i olokaa hele i ua kua hao nei, a kau i kula; elike no me ka hanaiia ana o ka heleuma. A olelo hoi kekahi poe, ua hoiihii keia kuahao maluna o na waa kau-lua, a ho'e ia i uka o ka aina.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukausa e J. M. Poepee no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Hokuula.

He hoku nui ulaula ia a weo hoi kona ano; a hani kona nanaina ke nana aku. Aia keia hoku mawaena o Auhaele a me Paikauhale.

Ua oleloia, o Welehu ka malama i hanau ai keia hoku (oia hoi, mai ka bapa hope o Sept. a i ka hapa maa o Oct ma ka helu a ko Hawaii poe). A penae ke mele e pili ana no keia hoku.

"O Welehu ka malama
Hanau kuu keiki
Hanau ka Hoku la
O Hoku—ula."

O Hokuula, oia ka maka hema o hoku Paikauhale; a o ka maka akau, oia o hoku Auhaele. Ua oleloia e ka poe kilokilo hoku o ke au kahiko, he hoku keia no ka poe aea ame ka poe lapu.

Na Kao.

Eono keia poe hoku. Ua like ko lakou ku ana me ko ke kua a ke kanaka kamana. Eha ma ka aoao loihii; a elua ma ka aoao pokole. Aka, ma keka hi mabele kilo hoku a kekahi olohe kilokilo kahiko; he pakolu no na hoku o kela a tre keia o ua mau lalani nei, elua o na hoku, i kapaia o "Na Kao." O keia "Na Kao" a Paao i lawe mai ai mai Tahiti mai.

Na Huihui.

Eono keia poe hoku ma na laina kaulike elua; ma ka pakolu o ka laina hookahi. O na hoku keia i kapaia "Na Huihui o Makalii."

Ua oleloia ma ka wansao o ka ia 28 o Iune o ka makahiki 1857, ma Kailua, Hawaii, ua puka keia poe hoku me Kaawela. E poi ana Na Huihui maluna pono o Hualalai, ma ka akan ae o kahi a Kaawela e puka ae ai.

A haalele o Kaawela i ke Kapalaau a me Na Huihui, e ikeia ana o Keoea, e pili ae ana i ka aoao hema o Hualalai; a e pili pu ana hoi o Makalii mahope o Kaawela.

Na Hoku o Humu.

Ekolu keia poe hoku. Hookahi hoku nui mawaena; a he wahi hoku uuku mamua; a pela nohoi mahope. O na hoku keia i pili i ka poe kilokilo hoku apau.

E Hoomauia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 103

POALUA, OKATOBA 2 1906

NA HELU APAU, 232

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

O kekahi moolelo pili ia Kamehameha, no kona jmi pono ana i ka ohumu kipi o na 'lii a me na maka-
anana ona; pela me na ohumu a hana hewa malu e
ae i hania; oia kona imi ana i na manao ahewa, a,
apono o na kanaka ma ke ono hoomakakii a malu loa
nohoi ma kona aoac.

A'a ma ka nui o na kanaka ana e lohe ai e kama-
ilio ana ma ka aoao e ahewa ole ana i ka lawehala i
hopuia e ka Ilamuku o ke alii; a pela hoi me ka poe
e ahewa ana i ua lawe bala 'la, hoi e hoopuka ai oia
(Kamehambha) i kana olelo hooholo, ma ka aoao ahe
wa a hookou paha. A penci ke ano o ka Kameha-
meha hana ana:

I ka wa e hopuia ai kekahi kanaka no kekahi he
wa, alaila, e hoopaa ana kela lawehala ma kahi paa,
e ka Ilamuku; a ma ia wahi e noho ai ia kanaka a
hiki i ka wa e puka ai ka olelo hooholo a ko ke alii
aha ninau hewa.

Aka, mamua nae o ka noho ana o na aha la, e
hana e ana o Kamehameha i kekahi hana no ka pono
o ua lawehala nei, me kopa ike ole mai; a he hana
ia e hoike ana i ko Kamehameha makee nui a aloha i
nei mea he kanaka.

I ka wa i paa ai ka lawehala ma kahi hoopaa, ma
ka po ana iho, oia ko Kamehameha wa, e hele ai e
imi no ka pakele, a i ole, no ke ahewaia o ua kanaka
lawehala nei.

He hele keia o Kamehameha, e hoolonolono olelo
ma ka hakala o na hale o ka poe makaanana; oiai,
ua lilo ka hopuia ana a me ka hooapaia ana o ke
kanaka lawehala i mea kamailio nui ia, e kela a me
keia; a pela no e ikeia nei a hiki i keia wa.

I ko Kamehameha hoolohe ana; e lohe ana no
oia i ka i ae o kekahi poe: "ua hewa ia no o mea—"
A e olelo ae ana hoi kekahi poe: "Aole i hewa o mea."

Nolaila, i ko Kamehameha hoolonolono ana i
keia mau kamailio a'na kanaka, ua lawe pu no oia me
ia he wahi mea hoomanao pu no i ku ka noeau. O ua
mea hoomanao la, oia ka lau- la- i i hoopaaia ma kela
a ma keia aoao o kona puhaka.

I ko Kamehameha lohe ana, e olelo ae ana kekehi
kanaka; ua hewa o mea; oia hoi ka lawehala i hoopaaia
ai ma kahi paa, alaila, e hoopaa iho ana oia i hipuu
lau- i ma ka aoao ana i koho ai oia ka aoao ahewa i
i ka lawehala.

A o ke kapaka i kamailio ae i keia mau huaolelo
e lilo ana ia i hoike ma ka aoao ahewa i ka lawehala.

E Hoomauiia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau; e J. M. Poypos no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

KA HOKU KEPEA, KUKUIKONAMAUEKUKU, KAUE-
OMOHAI A ME KAULAAKO

O keia poe hoku apau, aia lakou mamua pono,
oia hoi, ma ka akau ae lakou apau o ka hoku nui o
Manalo.

Kaawela

He hoku nui loa keia i kekahi mau hoku e ae,
Mahope iho o ka puka ana ae o Kaululena ka hoku
i kapaia ka Hoku Kauopae, ua like ka malamalama o
Kaawela me ko ka mahina. Ua kapaia o Kaawela i
kekahi wa o Kalaniopuu.

MANALO (MANANALO) A ME KOKOIKI—

O Manalo, ke hoku nui ia. Aia ma ka akau po-
noi o Kaawela. Aia nohoi ia malalo pono iho o ka
hoku nona ka ino o Kauano. Ua oleloia, ua nalo-
wale loa keia hoku, aole i ike hou ia. Ma ka M. H.
1857 kona ike, hooe ia ana mai Kailua, Hawaii ae.

I kekahi mau malama o ka makahiki, e kau ana
no keia hoku ma ka aoao komohana i ke kapoo ana o
ka la. Ua kapaia keia hoku, no Kamehameha ame
kona ohana. O ka hoku Kokoiki hoi, he hoku ia no
ka poe kann uala. Ua kokeke aku keia hoku ia
Kaawela ame Manalo.

Kaunononeha—

Ma ka olelo a kekahi poe, o Kaulaikua no keia
hoku, i kekahi poe hoi, a hoku Hookelewa; a i ke-
kahi poe hoi, o Hoku Kauopae no keia. He hoku
keia no ka poe hookele waa ame ka poe lawaia. O
Aikikauelono kekahi inoa o keia hoku.

O na hoku ma ka papa elua, oia no na hoku ma
ka lalani e iho ana i ke Komohana.

Haloa

He hoku nui keia mawaena o na hoku, Kane ame
Iwikaukua. Aia lakou ma ka laina i ike. He hoku
i ike ia i ke au kahiko o Hawaii nei, a ua hea ia ka
ino o Haloa, ke keikikane a Wakea me Hooheku-
kalani(w).

Kane

He hoku keia, aia ma ka akau ae o Haloa, e pili
aku ana me ka hoku i kapaia o Keaka (w). He hoku
kapu keia, he kakaikahi loa kona mau manawa e
izeia ai.

O kahuna wale no ka poe ike i keia hoku i ke-
kahi wa. Ua oleloia, ina hoike keia hoku, alaila, he
alii nui e make ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELE 101

POAKOLU, OKATOBA 3 1906

NA HELE APAC, 253

HE MOOLELO O KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

E hoomaopopo ana o Kamehameha i ka hale ana i lohe ai i ke kanaka nana na olelo ahewa i ka lawehala; a e hoounaia mai ana ke *kaiko* (mekai) e kii mai iaia no ka hele ana 'ku imua o ka aha ninu lawehala.

A ina hoi oia e lohe ana i kekahi kanaka e olelo ae ana: "Aole i hewa o mea; alaila hipuu oia i ka'laui ma ka acao o ke ola ame ka pono o ka lawehala.

Pela oia e hana ai a pau na hale o ke kulana hale i laweia mai ai ke kanaka lawehala. A pau ka ua moi nei heie ana ma na hale apau, a maopopo ae la iaia ka nui o na poe ma ka acao ahewa i ka lawehala, a pela nohoi me ka poe ahewa ole.

Ina nui na hipuu lau-i ma ka acao ahewa, alaila, e kau ana no o Kamehameha i ka hoopai heahewa maluna o ka mea lawehala; a ina hoi he nui na hipuu e hoapono ana i ka lawehala, alaila, e hoopuka ana no o Kamehameha i ka olelo hoooho e hookuu i ka mea lawehala.

I ke ao ana ae, hoakoakoa mai la oia i kona aha kuka, oia hoi kona aha kakaolelo, a hoike aku la oia imua o lakou i na hipuu lau i hoike apa i ke ola, a o ka make paha o ka lawehala; a i ole, i ka hewa a ka me hewa ole o ua lawehala nei.

Alaila keua oia i ka Ilimuku e kii ia na hoike ma ka acao ahewa a me ka acao ahewa ole. A hoea mai lakou imua o ka Aha, e hoike ana lakou i ka lakou mau olelo e pili ana i ka lawehala; a e hele ana no ka lakou mau hoike a ku like me ka Kamehameha i ike mua ai ma na hipuu lau i

A pau na olelo a keia poe hoike, alaila, e ku ana na hoa o ka Aha a kalai i ka lakou mau olelo ma ka acao apono, a ahewa paha i ka lawehala. Ina ahewa lakou, alaila, e lalau iho ana o Kamehameha, he pohaku ala elele a haawi aku i ka Ilimuku; a ina e apono lakou, alaila, he pohaku ala elele ka Kamehameha e haawi aku ai i ka Ilimuku.

I kekahi wa e hoopuka ana no o Kamehameha i ka olelo hoooho oia wale iho no, e hihai ana no oia i kana olelo hoooho mamuli o na hipuu lau ana e ike ai ma ka acao ahewa, a spono no hoi ana e hana aku ai.

Ma ka wa i laha mai ai ke dala i Hawaii nei, ua lilo ke kii kanaka o luna o ke dala i hoike no ke ola o ke kanaka lawehala; a o ke kii manu a mau ano kii e ae paha, he make wale no ia.

I kekahi wa e ike ana no o Kamehameha i ka hewa imi-hala wale ia o ke kanaka, nolaila, imi ana no oia ma kekahi ano i mea e pakele ai na kapaka la.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomauiakaua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

IWIKAIKAU

He hoku ouku iki iho keia malalo iho o ka hoku Ha'oa. Aole maopopo ka wa i ike mea ia ai keia hoku, aka, ua oleloia nae, ua ikeia keia hoku i ka wa o Umimikukailani, a ua kapaia ma ka inoa o Iwikaukaua, ke keiki a Makakanalii me Kapukaamola.

ULIULI AME MALULANI

He mau hoku keia e kapa ana ko laua kulana malalo mai o ka hoku Iwikaukaua. Ua mana'o kekahi poe, he mau hoku keia no Bolabola, a inai laila i loa mai ai kela inoa i Hawaii nei.

Aka, ma ka moolelo Kumulipo, he inoa o Uliuli no kekahi wahine o Hawaii nei, oia hoi ka wahine a Kopolokalili, a o ka hanauna 445 ia mai a Lailai mai, a o ka 457 hanauna hoi ia mamua aku o Wakea.

MELEMELE AME BOLABOLA

He mau hoku ku-lua keia. Ua kapaia o Melemele he hoku kape, a o Bolabola ka hoku wahine. O Melemele, oia no kekahi inoa o kela wahine a Kopolokalili i olelo ae nei. O Bolabola na olelo kekahi poe he inoa Hawaii no ia, oia hoi o 'Polapola,' aka, o ka mea maopopo paha, aole loa ia inoa Polapola, a o Bolabola paha maloko o na inoa hoku i hoikeia ma ke Kumulipo.

HANAKAULUNA AME HAKALAUAI.

He mau hoku keia ma ka akau o ka hoku Aikanaka, e hele hio ana laua mai ke komohana a i ka hikina. Ua oleloia, he mau hoku keia e hoike mai ana i ka ino, ka pilikia ame ka ma'i nohoi.

AIKANAKA.

He hoku nui keia ma ka hema o ka hoku Hanakauluna, Ua heaia keia hoku ma o Aikanaka la, keiki a Hulumanailani me Hinamaikalani (w) a kupunaka ne-moa hoi no ka hoku Iwikaukaua i hoikeia ma ka mabele 3 ae nei. He hoku hou keia, Aole ikeia ka inoa o keia hoku (Aikanaka) ma ka papa o na hoku o ke Kumulipo i hoikeia ae nei.

KEAWE.

He hoku keia ma ka hema o ka hoku Hua. Ua hea ia keia hoku ma ka inoa o Keawe kekahi alii nui o ka wa kahiko.

MAKAHA AME MAKOHILANI.

He mau hoku keia e koke ana i na Huihui. Aole mau mea ano nui o keia mau hoku, aka he olelo ia nae he mau hoku laua no ka poe pakaha, aluna a pela aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianlani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 103

POAHA, OKATOBA 4 1906

NA HELU APAU, 254

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ke hoike mai nei keia mau hana a Kamehameha i kona makae i ke ola o kona poe kanaka a i ka nui noho o kona aloha ia lakou.

O kekahi mea ano nui pili i ko Kamehameha noho ana i keia wa, oia kona noho ana me Kaahumanu a me Keopuolani. O keia kana mau aliiwahine.

Ua oleloa, mamuli o ko Kamehameha aloha ia Kaahumanu, o a no ke kumu o kona paa ana ia aliiwahine i wahine nana.

A mamuli heoi o ko Kamehameha wanao nui ana e loa ona hooulu nana e noho i ka noho alii simoku ana i na ai mai Hawaii a Oahu, a kapa'i wale mai hoi o Kacai, ua lawe mai oia ia Keopuolani.

Ua hoike mai kekahi mea kakau moolelo pili ia Kamehameha, o ke ano o kona noho ana me keia mau aliiwahine; hookahi wahine pono'i ana oia no kana wahine i ka poli, oia no o Kaahumanu. A o Keopuolani hoi, he wahi okoa no kona e noho ai; a ma ke kaulana mahina wale no e ike aku ai o Kamehameha iaia.

Ma ka makahi 1809 paha, ku mai la ma Honolulu nei kekahi moku Rukin; a maluna mai o keia moku i hoesa mai ai kekahi hoole nana ka inoa o Archibald Campbell. He kela moku keia haolei pae olulu i Sannack.

I kona hoesa ana mai ia nei, ua hookipais oia e Kamehameha a malama maikai ia oia o ke alii. Ua noho keia hoole ma ka hana a Kamehameha e haawi aku ai iaia e lawelawe. Haawi aku o Kamehameha iaia i aia mahtai nana.

A hala paha ka makahiki hookahi o ka noho ana o nei hoole me Kamehameha, ma ka malama o Maraki, 1810, haalele iho la oia ia Honolulu nei, a hoi aku la no Enelani, ma ka moku o-Kohola "Duke o Ptolana, a o kona kapena oia o Spence.

Ma o keia kapena la i hoouna aku ai o Kamehameha i Pelekane, he kapa ahu-ula i ka Moi o Enelani ia wa. Ua hoouna pu aku hoi o Kamehameha he palapala i ka Moi o Pelekane, e hoomaopopo aku ana iaia, no ko Vatakouwa e ana mai imua ona (Kamehameha) e hoouna mai ana oia i Hawaii nei i moku "manuwa," i lako i na pu kuniahi keleawe, a i paha hoi me na waiwai mai-Europa mai.

Maloko oia palapala, ua hoike aku o Kamehameha imua o ka Moi o Pelekane, i kona minamina nui i ka hiki ole iaia ke haawi aku i na kokua ana i ua, Moi nei, ma na mea pili i ke kana, no ka mamao loa o Hawaii nei mai a Pelekane mai.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukawa e J. M. Porpoee no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

MAUI.

A'a keia hoku (Maui) ma ka hema iho o ka hoku Kana e kokoke ana i na Huihui. He hoku ano nui keia i na kilo hoku o Maui, lloko o ka papa o na hoku, aole i komo ka inoa o na mokupuni e ae o Hawaii nei elike la me ka Mokupuni o Maui. Aole no i loa keia inoa maloko o na inoa o na hoku o ka moolelo Kumulipo i hoikeia se nei.

MAKALII.

O na hoku a (o) Makalii, ua hala la lakou i ka hema loa o na hoku Huihui. He ku nae i ka nani a me ka maikai ko lakou k'laea. Hookahi hoku ma-waenakou, a ekolu ma kekahi soao ma ke ano huiakolu, a pela nohoi na hoku ekolu na kekahi soao.

WAILOA, MANAKU, PUPUE, PAO A ME MAKUAKAUMANA.

Aia keia poe hoku malalo mai o Humu ma. He poe hoku keia e moe ana elike me na waa kaulua.

E hoomanao iho oe, e ka mea helubelu, ua komo ma keia papa hoku na inoa o na'lii kahiko o Hawaii nei; oia o Wailoa; o Manaku a me Pupue, a ua komo pu hoi ke kahura o Pao a me ke Kaula o Makuakau-mana.

WAI'A A ME KAKAIHILI.

He mau hoku keia e kapae ae ana i na hoku i olelo mua ia ae nei, e kokoke ana i na hoku Kane a me Keokea.

O keia ka pau ana o na mea i Ica a i ka mea kakau no na hoakaka pili Kilo Hoku Hawaii maloko mai o ka buke kakau i kope pau pono ole a mai mai loko mai o ka buke kilokilo hoku (kakaulim) a Kamohoula; a ua nui ka minamina o ka mea kakau no keia hapa pu ana o keia mau hoakaka.

Ua loa nohoi iaia maloko o keia buke ho'e na hoikeike no na kulana i ku ai kekahi o keia mau hoku i hoikeia ae la. Aole no nae i pau pono. Aka, i mea e paa ai i ke paa, ke hoao nei ka mea kakau e hoc paa i keia mau kulana o ua mau hoku la penei.

I Holoholopinaau Kii ua hoopokoleia ka inoa o nei hoku i kahi wa o Holoholo a o Na Holoholo hoi. Ma ke kii i hoikeia ae la e maopopo ai ke kulana i ku ai keia hoku. He hoku nui keia e hele ana mai ka Hikina a ke Komohapa. E nee like ana keia poe hoku me na hoku Pa ame Na Hiku.

Kā Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 106

POALIMA, OKATOBA 5 1906

NA HELU APAU, 255

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Kā Na-i Aupuni o Hawaii.

O kela haole hōi noni ka inoa o Archibald i hoikeia ae nei oia ka mea e pili ana i ko Kamehameha lawelawe ana no ma na hana mau o Hawaii nei mai kahiko mai; ua ka ai ana a ma na mea e ae nohoi he nui. E hoike ana oia, he alii ehuolu a lokomaikai o Kamehameha.

E aahu ana no oia i na lōle Europa; aole nae ma na wa apau. I kekahi mau manawa hoi, e komo ana no oia i na kapa o na aliihoa kiekeie me ka hiehie nui; a he kulana ihiihi a hanohano kona ke ku mai ma ia ano. A wahi a nei haole, he nui a lehulehu loa kona mau lōle alii Europa.

O na haole e noho pu ana me Kamehameha, wahi no a nei makamaka ili-keokeo o Kamehameha i ho'ke ae ai, ua hoolakoia aku no lakou e ke ali me na pahi, na o, na pa, na bola a me na lako spau o ke kulana Europa maoli; a ua ai lakou elike no me ke ano i maa i ka ili-keokeo.

Ma keia wa, me he mea la, he kanoono ka nui o na haole e noho ana ma Oahu nei.

O kekahi mea ano nui pili ia Kamehameha, a he mea kupono hoi ia e hoomanaoia ma keia wahi, a ma keia kowa nohoi o ka manawa i hoikeia ae la; a, oia keia.

Ma ka makahiki 1796, mamua koke iho o ka hoi ana'ku o Kamehameha no Hawaii, ua ku mai la ka moku Ata (Arthur) Kapena Henry Barber, i Oahu nei; a e noho ana o Kamehameha ma Waikiki ia wa.

Ua lilo o Kapena Barber i hoaloia maikai no ka Moi. A i kekahi wa, ua ulu mai la na ne ana a kona poe ai-alo e nonoi aku oia i ka haole i rama no lakou i rama maikai hoi. Ua pane mai nae o Kamehameha aohe ona makemake ia mea; aka, wahi ana:

"Ina he ono rama ko oukou, alaila, e noi no au i ka makamaka haole o kakou i wahi mea ai 'kupono na oukou. Aole o ka mea e ona mai ai oukou a e ulu mai ai na hana uluaoa."

Nolaila, i kekahi halawai hou ana o Kamehameha me Kapena Barber, ua nonoi aku la oia iaia i rama, me ka olelo ana aku i ua Kapena nei, he make-make oia i rama paa, i pa'ipa'i ole ia.

Ua ae mai la ke Kapena. Ua hoi ua Kapena nei a luna o ka moku, a hoouna mai la i ka rama, oia hoi, he wikeke (whiskey). Ua pa'ia nae keia rama mo ka wai. A ua hana o Kapena Barber i keia hana pa'ia ana i ka wiseke me ka wai mea e ona nui ole ai na kanaka.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomauiatia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ke Oihana Kilo Hoku Hawaii.

NA HOKU PAPA I.

Kii I.

		* Nabiku.
* Holoholopinaau.		*
		*
* * * * *		*
	Na Hoku Pa.	*
* * * * *		*
		*

1 Holoholopinaau Kii Ua hoopokoleia ka inoa o nei hoku i kahi wa o Holoholo a o Na Holoholo hoi. Ma ke kii i hoikeia ae la e maopopo ai ke kulana i ku ai keia hoku. He hoku nui keia e hele ana mai ka Hikina a ke Komohana. E nee like ana keia poe ho ku me na hoku Pa ame Na Hiku.

2 Na Hoku Pa—Eikeia no ke kulana o ke kau ana o keia poe hoku, elike me ia i hoikeia ae la ma ke kii. E nee pu ana no keia mae hoku me Holoholo piinaau ame Na Hiku.

3 Na Hiku—Ma ke kulana kilo hoku a Kamohoula, ua hoomaopopoia, he poe hoku keia e ku lalani poai ana i ano like me ke kii i hoikeia ae la maluna. He ehiku ka nui o keia poe hoku.

Aka; ma ka hoike a kekahi kulana kilo hoku Hawaii i loa hapa mai no i ka mea kakau, ua hoikeia ke kulana o na hoku i kapaia o Na Hiku penei:

*	
*	
*	
* * Na Hiku.	
*	
*	

Hoakaka—Ma ke Ao Hoku "haole," ua like loa keia kii ae la me ko ke kahoaka lani (constellation) i kapaia o "Ursa Major" (The Great Bear; Ka Bea Nui), oia nohoi o "The Great Dipper."

4. Na hoku A'uhale, Hokuula ame Pa'ikaubale. Eia ko lakou kulana o ke kau ana.

* A'uhale.
* Hokuula.
* Pa'ikaubale.

E Hoomauiia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HEHU 107

POAONO, OKATOBA 6 1906

NA HEHU APAU, 256

HE MOOLELO NO
КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka loa ana mai o ua rama nei ia Kamehameha ua hou'o iho la ia i ke ano o ua rama 'la, a ike iho la oia, ua pa'i pu ia me ka wai. Ua maikai no keia i ko Kamehameha noonoo, ina nae ua hui mua mai hoi o Kapena Barber iaia, e hoouna mai ana oia iaia (Kamehameha) i rama i pa'i pu ia me ka wai; ina ua hoihoi hou mai oia i kana i olelo aku ai i rama paa (pure rum) kana i makemake ai. Ua ho'ke aku o Kamehameha i keia mea i na ohua alii ona, me ka olelo pu ana 'ku nohoi:

"He manao maikai no ko ka hao'e i ka pa'i ana i rama me ka wai; i ole ai oukou e ona; aka, o ka hewa o ka hao'e, oia kona hooke pono ole ana mai i ka'u i noi aku ai e haawi mai o a i rama maikai, i rama paa; oia! ua ae mai no oia i keia noi a'u. A heaha la auanei hoi; e ka-ia ana no nei hewa ana i hana ai maluna iho ona."

Mahope iho o keia wa, ua hoi aku la o Kamehameha no Hawaii, no ke kaa ana me Nimaheha ma Hilo, elike me ka mea i hoike mua ia ae nei. I ka pau ana oia kaa a mahope iki iho, ua hooa aku la o Kapena Barber no Hilo, a hui hou ina la oia me Kamehameha.

Ua haawi o Kamehameha he abaa'ina ma Waiakoa Hilo, no ka hanohano o Kapena Barber. Ma kekahi wa mamua iho, ua loa ka Kamehameha rama; a i keia abaa'ina ana, ua haawii ae la ua rama nei ma waena o na hoa-ai o loko o ua abaa'ina nei a koe o Kapena Barber.

I ke kolu o na manawa o ka hele ana o ka haawi na rama mawaena o na hoa-ai, me ka loa ole nohoi ia Kapena Barber, he wahi kiahia; ua komo iho la ka hoohuoi iloko o ko Kapena Barber noonoo, a ninau aku la oia ia Kamehameha.

"Where is my rum?"

Ua pane mai la hoi o Kamehameha me ke ano hene aka ma kona mau papalina, ma ka olelo ana mai no ma ka Olelo Beritania:

"You no want rum. You no drink rum. You drink water."

(Aole ou makemake rama. Aole ou inu rama. E inu oe i ka wai.)

No keia pane ana mai a Kamehameha pela, akahi no a hoomanao ae ua Kapena Barber nei no ka rama (wiseke) ana i pa'i pu ai me ka wai, ma ka wa a Kamehameha i noi aku ai iaia i rama, ma kona wa ma Oahu; a ia wa i aka iho ai ua Kapena nei; a olelo aku la oia ia Kamehameha.

E hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

(Hoomakaukua e J. M. Poepee no KA NA'I AUPUNI)

MOKUNA III.

MOKUNA IV.

Ka Oihana Kilo Hoku Hawaii.

Eia keia poe hoku ma ka hema pono'i ae o na hoku Pa. O ka hoku mawaena, oia o Hoku-ula. He hoku weo ulaula no keia ke ikeia aku. E iho ka'i like ana lakou i ke komohana; a ke kapoo nohoi lakou, o ke ao ae la no ia o ka oo.

5 No na Kao—E ono no hoku ka nui o loko o keia puulu hoku.

* * *
* Na Kao.
*
*

Eia keia poe hoku ma ka lalani kaulike me Auhaele, Hokoula ame Paikaubale; a e hele kai like ana no lakou me na Huhui.

6 Na Huhui—O na Huhui (paha) keia a Makalii. E puka pu ana keia poe hoku me Kaawela. Ua oleloia, aia a haalele na Huhui ia Kaawela, alaila, hooa mai ka hoku Keoea. He eloa mau kulana o na Huhui, e ikeia ai. A eia iho keia mau kulana elua:

Kii I	Kii II.
Huihui 1.	Huibui 2.
*	*
*	*
*	*
*	*
*	*
*	*
*	*
*	*

7 Na Hoku o Humu—E kolu keia poe hoku, e kaulike ana. E kaulike ana keia poe hoku ma ke kaha like i ku ai kekahi hoku, nona ka inoa o Konamaukuku. A eia iho na kii e hoike ana i ke kulana o na hoku o Humu ame Konamaukuku.

* Konamaukuku. * * * Humu ma.

8 E kono ana ma keia mafele na hoku o Keoea, Kauluomohai. Kaulukoko ame Konamaukuku, i kapaia i kahi wa o Kukuikonomaukuku. A he mea pono ke hoike paha ia na kula apau o keia poe hoku, mai ka mafele 7 a keia (8) penei:

* Konamaukuku. * * * Humu ma.
* Keoea.
* Kauluomohai.
* Kaulukoko.

E pili ana keia poe hoku apau malalo aku o Hokuula ma, ame na Kao. E ku ana o Konamaukuku ma ke kaha like me Humu ma, elike me ia i hoikeia ma ka mafele 7.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 109

POALUA, OKATOBA 9 1906

NA HELU APAU, 258

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aole i hoomatopioia ke ano nei maoli o keia mau elelo a Kamehameha; a hooa wale i ka ili ana o ka moku o ua Kapena Barber nei ma Kalaeloa ae nei, ia hoi ana mai Hawaii mai.

I ka wa e makaukau ana ka moku e holo mai, aia hoi, ua hoouni mai i o Kamehameha i kona kanaka paa ipu-kuha e holo mai a kau iluna o ka moku me ke kauoha ana mu hoi o Kamehameha i ua kanaka 'la, ma ka ili o ka moku e noho ai a hiki i ke ku ana o ka moku i Honolulu nei.

He oiaio, ua hooko no keia kanaka ma ke kau ana iluna o ka moku, elike me ke kanoha a Kamehameha iaia, me ka ike ole hoi o Kapena Barber i ka hana nei a nei kanaka i hoounia mai ai e Kamehameha. A oia i ua ike o Kapena Barber ame na (lii o luna o ka moku he kanaka ia na Kamehameha, nolaila, aole no lakou i hana i kekahi hana e lele ai ka huali o ua paa ipu kuha nei o Kamehameha.

I ka hele ana mai hoi o ka moku a ku i Oahu nei, mawaho aku o Waikiki, i ke ahiahi melohulehu, ua lele mai la ua kanaka paa ipu kuha nei a Kamehameha mai luna mai o ka moku, a au mai la i uka nei o ka aina, me ka ike ole ia e na haole o luna o ka moku.

I ka hooa ara mai o ua kanaka nei no uka nei o ka aina, ua hele koke aku la oia e ike i na lii e noho ana ma Waikiki i ke kuau o kona hoouna ana mai e ke 'lii, e Kamehameha, oia hoi e hookupu na 'lii o Honolulu nei ia Kapena Barber. I ke kaka'hiaka ana ae, ua hele mai la na 'lii ame na makaainana e haawi i ka moa, ka puua, a pela aku; no ka hookupu ana 'ku ia Kapena Barber. A he mau la mahope iho o keia hookupu ana a na 'lii ame na makaainana i ua kapena nei, ua haalele iho la ia i ke awa ku moku ma Waikiki; a holo aku la no Kauai ma ke ahiahi o ka Ia 31 o Okatoba.

I nei holo ana o ua moku nei, ua ili aku la oia i Kalaeloa, mawaena o Waianae a me Puloa se nei. A no ka ili ana o ua moku la malaila i kapaia ai ia lae ma ka inoa o kona kapena, oia o Barber's Point.

I ka lohe ana o Kamehameha i keia ili ana o ka moku o Kapena Barber ma Kalaeloa, ua olelo ae la oia imua o na 'lii e nonoho ana imua o kona alo.

E Hoomatopioia iho a puloia hoi aku.

Rally! Rally!

Hawaiians to the rescue.

United we stand—Divided we fall.

Scratch the Political snakes.

Destroy the machines.

Bust the Bosses.

Hurrah for the INDEPENDENT HOME RULE (REFORM) PARTY.

For Home Rule let us have honest men; not machine made politician.

Protect your native country.

Hawaiians! Stand by your Candidates.

Vote solid for the Independent Home Rule (Reform) Party.

We want honest men who keep their promises to Hawaiians.

What do the Hawaiians want?

Fair play and right treatment.

We never received some decent treatment from the Republicans and Democrats.

Elect your own candidates, pled god to reform and pledged in the interests of the Hawaiians. That is your only way to assure yourself honest results.

Hawaiians: Don't let the party machines trick you longer.

They fooled you before annexation.

They tricked you into annexation.

They have duped you since annexation.

Before annexation the Hawaiians more or less, controlled the politics.

Since annexation the Hawaiians have been listening to the political bosses, who are using you and your votes for their selfish purposes. Will you always be blind?

Awake! Awake! Dash the false scales from your eyes and see!

You are 2 to 1. You have two votes for every one of the political machines.

By your solid vote, you place the politics in the hands of your own people, who love you and will attend to your wants.

You have been wasting and throwing vote away on the Republican and Democratic Parties.

Vote for your own party the Independent Home Rule (Reform) Party. Let your manhood assert itself.

Do not abase your self respect and the love you have for your Hawaiian brethren.

All Hawaiians are American citizens.

Every Hawaiian is a King in his own right; because he is an independent citizen of American Freedom.

His vote is as good and as strong as the greatest white man on these Islands or in America.

Don't throw away your vote.

Let it count for Honest Independent Government at Home.

Don't throw into the gutter that priceless gift of Liberty, Loving people.

Vote for the Candidates of the Independent Home Rule (Reform) Party.

No color line is drawn.

No race issue is promoted.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliauhani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELE IIO

POAKOLU, OKATOBA 10 1906

NA HELE APAE, 25

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

He keu ka no'i, oia ka, e iho ana kuu wahi olelo o ka pane ana ia Kamehameha Baba no kona nui nui ana i ka wai ke hooa i Oahu. Ua ili ka moku ona i Ka laeloa; a ke iho la i ka wai kai.

KA LAU ALA O HAWAII NEI.

O kahi kupuole ucha keia e kama'io ai no ka mea e pii ana i ke kalepa waiwai ana a Kamehameha I i ka laau ala, oia no ka ili-ahi, oia, oia ke kahi mea ano nui i hanaia e ua Paiea nei iloko o kona wa e oia ana.

Ua oleloia i ka ehiku o na makahiki o ko Kamehameha noho ana ma Oahu nei, hania mai la oia e kona mau ho'olaha haole, o ka laau waiwai loa o ka aina; a he mea hoi e waiwai ai na kanaka ame na'i'i, oia ka laau ili-ahi. No'aila, ua kena aku la oia i na alii a me na kanaka e pii i ke kua ilahi i uka o ke kuahiwi.

Mamuli o keia pii ana o na kanaka i ke kua laau ala, i loa mai ai kekahi mau inoa e o nei maluna o kekahi poe e ola nei i keia wa a i hala aku paba, elike me Kalaau-ala (no ke ala o ka laau ili-ahi), Kekuailiahi (no ke kua a no ke oki ana i ka laau ili-ahi Kaleoekoi (no ke kani o ka leo o ke koi i ke oki a kua ana i ka ili-ahi); Kailiahi, (ka inoa noho ia o ua laau ala nei) ame na inoa like e ae he nui.

He hana nui keia a na'lii ame na kanaka i hele ai i uka o ka nabele. He mau la, he mau pule e noho ai i uka o ke kuahiwi e kua ai i keia laau.

Ua makahiki o ko Kamehameha hana ana i keia hana ma Oahu nei. A ua lilo io maoli ka laau ala i mea waiwai nui loa i ua Paiea nei. Mamuli o ka ike ana o Kamehameha i ka waiwai o keia laau, ua kuu oia i kapu maluna o ka laau ili-ahi.

O ka Moi nui wale no ka mea kuleana ma ia hana. Ua kuuia aku keia mau laau ala i na ho'ole kalepa, a ua nui ke dala a me na waiwai e ae i loa mai ia Kamehameha.

I ka pau ana o keia mau makahiki eloa o ke kua laau ala ana a Kamehameha ma Oahu nei, ua hoi aku la oia no Hawaii: Ua kapaia keia hoi ana a Kamehameha o Kaniukani. (E hoi ke kaokoa ia aku ana ke kahi mau mea e pii ana i ka huakai Kaniukani ma kope ae nei. MEA KAKAU.)

E' Hoomaui aku ana.

Rally! Rally!

Stand up, like soldiers, for your rights and privileges under the Glorious Constitution of the United States.

The Red, White and Blue waves impartially over one and all alike—no man is better than his neighbor on Election Day. Every man has but one vote. For the sake of your homes, for your Manhood, by your self respect, stand by your fellow Hawaiians, and vote for the Home Rule party.

The Independent Party (for Home Rule) stands for equality in politics for all men, of whatever race, creed or color.

A man is a man for all that.

All men are equal in the sight of God. When Noah and his family were saved in the Ark; there was but one family. Now there are millions of families; but they are all brothers because they come from the same ancestor.

Prove it on Election day.

Prove by your votes that you have a love of truth and pride of your own.

Vote for your own party.

Have faith in your own people.

The name Republican or

The name Democrat

They have no meaning to you

They have no meaning to anyone.

In the States a Republican is one who votes for a Republican President.

In the States a Democrat is one who votes for a Democratic President.

We don't vote for a President here.

Then what is the use of a Republican or Democratic party? Only to make political machines.

Only to make bosses, who will walk over your rights, into office and legislate against the people's interests.

The American Constitution which finally made us all free was brought about because England would not give the United States sufficient representation.

The Civil war of 1862 gave the Negroes representation.

Annexation of Hawaii was said to be for the benefit of the Hawaiians.

Is it time? Was it for your benefit?

I will vote for the Independent Home Rule Party.

Senators and Congressmen and Great Minds all are Americans, look on and wonder!

What is wrong with the Hawaiian people?

Why do they let a few handful of whites rule their land?

Why don't they vote for Home Rule? All over the world, the peoples of their own land, have their own rulers,—except in Hawaii.

The Hawaiians did not know that.

But we have learned our vote is as good as the next man.

We have learned that we are the strongest party.

We have seen how the so-called Republican and Democratic parties have fooled and duped and tricked us.

How they have not fulfilled their pledges and promises.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 111

POAHU, OKATOBA 11, 1906

NA HELU APAU, 250

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

A hōea o Kamehameha i Kona, Hawaii, ua kaneha oia i kona poe makaʻābana e pii i ke ōki a kua iliabi. Ioa mai la nohoi ka laau ala, kuai aku la no o Kamehameha ia me i ka haole.

Ua lilo iho la ka laau ala i waiwai kalepa ano nui Ioa no Hawaii nei ia mau la me na poe kalepa o ko na aina e; o ka oi aku no nūe o kabi kalepa nui ia o na laau ala nei, oia no o Kina, ma ke kulanakauhale o Canton. O ke kuaiia ana o keia laau ma Canton; he 133 1-3 pauna ke kaumaha e make (lilo) ana ia i na dala mai ka ewalu a ka umi.

KA HAE HAWAII MUA.

Ua oleloia ma kekahi wa, ua makemake iho la o Kamehameha e hoouna hou aku i kua laau iliabi i Kauetoua, Kina, e kuai ia ai maluna o kekahi moku.

O ka hōoko mua ia ana o keia makemake ona, ma o Ka pena Unihapa ala ia (Captain Windsip). Ua hoopihai ka moku o na Kapena 'ia me ka laau iliabi. Ua holo keia moku a hōea i Canton a pau ka laau iliabi i ka lilo; alaia, hoi hon mai oia i Hawaii nei me na waiwai he nui mhi Kina mai.

I ka ike ana o Kamehameha i keia pomaiikai nui i loa mai iaia mai Kina mai ma o Kapena Unihapa 'ia, ua paa iho la kōna mana e hoouna pono aku no oia i moku mai Hawaii aku nei me ka paha laau ala.

Nolaila, ua kuka pu iho la oia me kua poe haole, e lau o Alike, keia haole Pelekane i noho ai i uka o Kalibi. A penei kahi moolelo pokole a ka mea takau i lawe mai ai mai loko mai o ka nupepa "Ke Koo o Hawaii," i hoopakaia ai ma ka la 15 o Angate, M. H. 1883.

"No ka mana o na 'Lii e holo kekahi moku ma Kina, e kuai i ka iliabi, imi pu oia (Kamehameha) me Olohana, o Aikake ame Alike o Kalibi i make aku nei, i Hae no ka moku, he wahi ano moku mauwa, ua lako i na pu he uniku-mamaono, o "Forester" ka inoa. O Kamehameha ka mea nona ka moku.

O ka hana ano nui a keia poe i noonoo ai oia ka hana ana i hae no na wahi moku nei e holo ai i Kina. He mea oiaio, ua hanaia keia hae a paa mamuli o ka hoolala ana a Alike ame kana mau haole.

"A i ka paa ana o ka Hae, holo aku la ka moku ma Makao. Haohaoha ka Hae. Aole i seia he Hae Aupuni. Hōoku nui ia ka moku no ke awa; a kuai poho ia ka iliabi; a hoi mai la ka moku i Hawaii nei.

"Lohe ke 'Lii (o Kamehameha) i keia poho, olelo oia e kau i ka uku no ke awa o Honolulu. elike me ko na aina e. Oia ke kau mua ana i ke dute no ke awa.

E Hoomaui aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomauiakuia e J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA IV.

5 Puka mai o Paumakua. He hoku alii no keia. Puka mai oia ma ka po o Hilo, ma ka malama o Welo. Hele keia hoku a pau na po he kanakolu o loko o ka malama o Welo. He hoku nani maikai keia, he hoku malama hoku welowelo ke ano o kona nee ana ae ma ka poai lani, a oia paha ke kumu i kapaia ai keia malama o Welo.

6 O Paumaka kekahi hoku alii. Ma ke ahiahi o ka la e puka ai ka mahina o Hilo, ma ka malama o Welo. E puka ana keia hoku ma ka hora 4 o ia ahiahi; a e hele ana ia a biki i ka pau ana o na po he kanakolu oia malama. Ua kabeia ka inoa o keia hoku, mamuli o ka inoa o keia alii, oia o Paumaka.

7 Kealohilani, o keia kekahi hoku alii i komo ma keia papa. E puka ana keia hoku ma ka po o Maui i ka malama o Welo. He hoku keia no ka malama o ka Mahoe-mua. E nee ana keia hoku mai ka hikina a kapou ma ke komohana i na la apau o ka Mahoe-mua. Ma ka po o Muku e nalowale ai keia hoku.

Ua oleloia, ina seia he wahi lua kalai e hoopuni ana mawaho o keia hoku. alaila, e hoike ana ia, he au-hulihia nui ke hōea mai ana maluna o ka aina.

8 Ululoa, o ka helu ewalu keia o na hoku alii. E puka ana keia hoku ma ka hora 8 o ka po o Muku i loko o ka malama o ka Mahoe-mua. O ke alabele a Kelelebilani e hele ai, oia no ke alabele o Ululoa e hele ai.

E hēle pu ana ma keia hoku, kekahi hoku e ae nona ka inoa o Pauwahu; a o kona kanaka ia. E hele ana keia hoku a pau na po he kanakolu o ka Mahoe-hope. He hoku keia no ia malama. Ma ka po o Muku e nalowale ai oia.

9 O na ouli hoike o keia hoku i maa i ka hoomaopopo ia e na poe kilo hoku, oia ka wela ki-ki-ki, he wela ikiiki.

Kaeei; o kekahi hoku alii keia i komo ma keia papa hoku. Ua oleloia ma keia mabele kilo hoku, e puka ana no keia hoku ma na po apau o ka malama o Mahoe-hope oia aia kōna puka mua ana mai ma ka po hope o ka Mahoe-mua.

Aka, olelo kekahi poe, aole keia he hoku alii maoli; aka, he hoku komohewa wale keia ma keia au o ka mawawa.

E hoomanawanui e na makamaka puni heluhelu moolelo a pulelo hou aku.

E Hoomaui aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 112

POALIMA, OKATOBA 12. 1906

NA HELU APAU, 251

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

KA HOI ANA O KAMEHAMEHA I HAWAII.

I ka piha ana o na makahiki he eiwa o ko Kamehameha noho ana ma Oahu nei, ua hpli hoi aku la

I ka makahiki 1843, i ka la 25 o Eeberuari, huki ia ilalo keia Hae e Lord George Paulet (Lo Keoki) me ka manao e lilo keia Pae Aina ia Beretania Nui; a kania ka Hae Beretania ma kona mau pahu hae a puni ka ana, a hiki i ka la 31 o Iulai o ia makahiki.

Eia nae, he mea maikai ka ike ana, o ka hae aupuni i hanaia no ke aupuni o ua NA'I AUPUNI la o Hawaii, oia no ka hae i hukiiia ai ilalo e Lo Keoki; a oia no ka hae i hehihehiia e kekahi mau kapuai wawae ma ka hale paikau ma Manamana, ma ka M. H. 1887, Iune 30.

O na huaolelo i hoikeia ae la ma ka pauku hope o na manao i laweja mai e ka mea kakau mai ka nupepa "Ke Koo o Hawaii;" aole paha ia he mau huaolelo i pili pono ma keia kowa o ka manawa o ka moolelo o Kamehameha.

oia ame kona poe alii no Kona, Hawaii. He huakai haohano keia o ka hoi ana o ua Paiea nei no Hawaii. Ua kapaia ka inoa o keia huakai au moana a ua Moi Na'i Aupuni nei, o "Kaniaukani." O ke kumu i kapaia ai pela, mamuli o ke kani o na niau o na kahili i kukuluia iho maluna o ka pola o na waa, ma ka wa e pa mai ai ka makani

I ka hoomaka ana o ka nee ana o keia huakai no Hawaii ma ka M. H. 1811, ua kau o Kamehameha ma luna o kona moku, o Keoua ka inoa; a e ukaliiia ana hoi ua moku nei e na auwaa ame na moku liilii e ae he nui.

Aka, i ka holo ana o ka huakai a hoea mawaho ae o ka mokupuni o Lanai, ua ikeia ke komo nui ana o ke kai iloko o ka moku. A ia wahi i lele ai kekahi kanaka nona ka inoa o Waipa, he kanaka kamana moku, iloko o ke kai, a kapili ae la i kahi i puka o ka moku me ke kapolena. Ua hoihoia mai keia moku i Honolulu nei.

Ua hoikeia e kekahi mea kakau moolelo Hawaii ua kau o Kamehameha a me kekahi mau alii ona maluna o ka moku o Kapena Uinihepa, a ua lawe keia moku ia Kamehameha a me na 'lii e ae a ku i Keala-kekua.

Aka, he mea pono ke nana i ka moolelo a Mr. S. L. Peleiholani i kakau ai no keia hoi ana o Kamehameha i Kona, Hawaii.

(E HOOMAUIA A KU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukautu e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA IV.

9 Ma ka po mua hoi o ka malama o Nana, puka mai kekahi hoku ma ka inoa o Manawahine. O ka wa nae e puka ai keia hoku i kelaa me keia po o Nana oia no ka hora 11. E nalowale ana keia hoku i ka po o Muku o ka malama o Nana.

10 A nalowale o Manawahine, alaila, puka mai o Panahilani, ma ka hora 7 o ka po o Muku ma ka malama o Hina-a-Kaiaki, kapaia i kekahi wa o Hina-a-Kaiaka. He hoku alii no keia.

O ka hoku keia nana i hoike mai mua i ko Hawaii nei poe kilo hoku no ka hiki ana mai o Paa, ke kahuna alii mai Kahiko mai. E nalowale ana keia hoku i ka po o Hilo, hora 10 o ka malama Hinaakaia. apoko, oia nohoi o Hinaakaianui.

11 I ka nalowale ana'ku o Panahilani, puka malala o Kealohi ma ka po o Hoaka o ka malama o Kasona. E puka mau ana keia hoku a hoea i ka hora elee o ka wanao o ka po o Hilo, o ka malama o Welehu, nalowale keia hoku.

12 Nalowale sku la o Kealohi, puka mai la o Pamaele ma ka po o Hoaka ma ka malama o Welehu. O ke ano maoli o keia hoku, he hoku pili loa keia ia Rota Keelikolani. Ua ikeia keia hoku ma ke ahiahi o na lae kaa ma'i ana o Rota Keelikolani, a ma ka la i make ai ua aliiwahine la, i nalowale ai ua hoku nei a hiki i keia wa.

13 Pakonane, puka ana keia hoku alii ma ka po o Hilo o ka malama o Hinaiaelele. E hele ana no ia a pau pono ia malama.

14 Luahoomoe, ka helu 15 o na hoku alii e hele ana ma na po apau o Hinaiaelele.

O keia ae la na hoakaka e pili ana i na hoku alii he 15 i hoomaopopoi ma ka moolelo kahiko o Kanalu. Ma ka hoomaopopoi ana a ka mea kakau, he nuku loa kahi waiwai.

Aole i hoike pau pono ka mea nana i kakau i keia moolelo o Kanalu i na mabele waiwai nui i pili i keia a me keia o na hoku i hoikeia ae la, e laa me na hiohiona o keia a me keia hoku, na ouli hoike a pela aku. Ma kekahi mau hoku i hoikeia ae nei, ua ikeia keia mau mabele; aka, ma ka hapa nui loa o na hoku aole.

(E HOOMAUIA A KU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 114

POAKAHI, OKATOBA 15 1906

NA HELU A'PAU, 253

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua hoopakole ia no nae na waiwai o na moku la a haawi ia keia mau waiwai malalo o ka malama ana a ka Moi Kaunani. A lohe ka ona o na moku nei i kona ili ana ma Waimea, na hoouua mai ia oia ma ka M. H. 1815 i kekahi kanaka Geremania o Kepa (Scheffer) kona inoa no ka holo ana mai i Hawaii nei e kii ai i na waiwai o ka moku ili, e waiho ana malalo o ka malama ana a Kaunani ma Kauai.

O ka ona nona na' moku la oia o Baranoff, he haole Rukini; a oia ke' Kiaaina o ka lahu' Rukini e noho ana ma Sitka. O ka haole Geremania hoi ana i hoouua mai ia, oia o Kepa [Scheffer] he kanaka kana oihana.

Ua ku mai keia kanaka Geremania ma Kaitua, maluna o ka moku Amerika "Isabela," o kona Kapena oia o Tyler. Ua lawe mai keia haole me ia i ka puaa kipi' a me ka' iole.

Ua hui keia haole Geremania me Kamehameha, a ua hookipaia oia e ke alii me ka maikai a me ka' oulu.

Ua hoke keia haole imua o Kamehameha i ke' ku mu o kana huakai o ka hoes ana mai i Hawaii nei, oia hoi i kii mai oia i na waiwai o ke Kiaaina Rukini e paa ia ana e ke alii Kaunani o Kauai.

I ka lohe ana o Kamehameha i keia mea, ua haawi koke oia i ke kanoha ia Kaunani o Kauai e haawi mai ia Scheffer i na waiwai o ka moku Rukini e paa ia ana malalo o kona mana. Mahope iho, haalele iho la ua Kapena nei ia Kona, Hawaii, a holo aku la i Waimea, Kauai.

Malaila, kukulu oie i hale nona a hoomaka i ka oihana kalepa. Ua pau i ka lilo ia Kaunani ka puaa a ua haole nei a pela nohoi me kekahi mau waiwai e ae ana, a o ke kumukuai oia ka laau ala.

Mahope koke iho no, ua ku ae la ma Kauai, ke kahi moku Rukini, nona ka inoa o Discovery. Eia malana o keia moku he kanakolu poe Iikini Kodiaka. He poe kane, a he poe wahine.

Mamuli o ke kauoha a ke Kiaaina Rukini ma Sitka, oia hoi ka mea nana i hoouua mai ia Kauka Scheffer, ua hoouua keia poe Iikini me ua Kauka nei ma Kauai; a hoi aku la ka' moku i lawe mai ai i ua poe Iikini nei.

E Hoomauia aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA IV.

He hoku e ae no kekahi i lilo i hoku ano nui loa ma keia hoouua, oia hoi, o Polowehilani (oia eo hoi o Polowehilani i kekahi poe.) He hoku makape keia; he hoku kahuna hoi. O ka hoku alii e ukafi ai nei hoku o Polowehilani, oia o Hinaialii. E puka ana no keia mau hoku i na po o Hilinehu.

O ka pau keia o na mea i loa i ka mea kakau e pili ana i na hoku, mamuli o ka buke kilo hoku o loko o ka moolelo o Kanalu, i loa ihilahi mai i ka mea kakau.

A ma keia wahi aku, e nana ai kakou he mahete hoc; a oia ka mahete e pili ana i ka mahetehele ana i na wa.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Aole paha olelo kupono e ae e hookomo iho ai ka mea kakau ma keia wahi, ma ka hoomaka mau a me o keia mahete, oia wale no na olelo mailoko mai o ke "Moolelo Hawaii" (o 1858) e hoomaka ana penei:

"Mai ka madawa ia Papa mai, ka mahete ana o na Wa, a me na Malama a me na Po. Penei i mahete ia ai; Elua Wa o ka makahiki hookahi; o ke Kau a me ka Hooilo.

I ka wa i kupono ai ka La; a nee aku la ma ke ku kulu-hema, a loihi ka po, a make na laau, ua hiki mai ka Hooilo. O ka wa i kupono ai ka La, a nee aku ma ke kukulu akau, a loihi ke ao (pokopoko ka po. MEA KAKAU), a ulu ae na laau ai; a hiki mai ka mahana, oia nohoi ke KAU.

"Maloko o KAU, eono malama, a maloko o Hooilo; eono malama. Eia na malama o ke Kau: Ikiiki; o Kaaona; o Hinaialeele; o Kamahoe-mua; Kamahoe hope, o Ikuu. Eia hoi na malama o ka Hooilo: o Weluhu; o Makalii; o Kaelo; o Kaulua; o Nana; me Welu.

A huipua na malama he umikumamalua; hokahi ia makahiki. O Weluhu ka malama e makahiki ai, a i ke Ku (oia paha ka hoomaka ana o ka po o Ku-kahi. MEA KAKAU), e helu ai ka makahiki hea. Maloko o ka makahiki: eia kanaha po. Ma ka mahina ka helu ana o na po o ka malama.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELE I I.

POALUA, OKATOBA 10, 1906

NA HELE APAU, 25.

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Hoko noho o'a wa, ua ku mai la ma Honolulu nei, elua mau moku Rukini, ka moku "Makala" (Myrtle) i noho alii moku kiekie ia e Kapena Long; a he moku ku-a-pa kekahi, a he Kapena Amerika hoi kona. O ka nui o na luina apau o keia mau moku, ua hiki aku i ke 90.

O ka hana a nei poe kanaka o luna o keia poe moku Rukini ame na moku e ae i hana ai ma Honolulu nei, oia ke kukulu ana i hale, a maloko o ua hale nei, ua hookomo lakou i mau pukunihi, a kau ae la i hae. O keia hana ka "Ka Moololo Hawaii" (1858) i olelo ai, penei:

"A'hala na makahiki eha o Kamehameha i nobo ai ma Hawaii, lohe ae la o Kamehameha, ua hiki ae na haole no Rusia mai i Oahu, me ka olelo ana e lilo o Oahu i aina no lakou.

Hoonua aku la o Kamehameha ia Kalanimoku, ame Ulumaheiehi, ame Naihe, ame Kaikioewa, ame Kaloieoku, ame Keeaumoku, ame na kanaka he nui, e kii aku e kua me ua poe haole la. Holo aku la la'ou a Oahu, a hookuke aku la i ua poe haole la, ala ila, kukulu iho la o Kalaimoku i ka pakaua ma Honolulu, Oahu."

A penei ka hoike a kekahi mea kakau moololo Hawaii ma keia wahi:

Mamuli o ka ike ana o ko Honolulu nei poe i ke kukulu ana o nei poe haole i ka papu ma Honolulu nei, ua ulu nui ae la ke pihoihoi mawaena o na kanaka, ame na haole, a hoonua koke i aku la ka lohe ia Kamehameha.

A i ka lohe ana o Kamehameha i keia hana a na makaainana o kekahi aupuni nui, ua lawe ae la oia i kekahi keehina hana nanao loa, oia hoi, ua hoonua mai la oia i Oahu nei ia Kalaimoku, me ke kauoha ana mai iaia:

"E hele oe a nana pono i ka hana a na Rukini; a e akahela loa oe ma kau kua ana ku i ka lakou mau hana. Ina e hana ino kela poe haole i na makaainana, alaia, e a'o aku oe i a'u mau keiki e noho me ka hoomanawanui; aka, e noho no nas lakou me ka makaala. A ma ka wa e ikeia ai he hana hao aina maloli ka kela poe, alaia, e kua aku oukou me ke kupaa oiaio.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moololo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNE

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

"He 30 po o ka malama hookahi. He umikumamahiku po Huihui; a he umikumamakolu po kaa-wale. Ua hoopiliia ke ano o ua mau po la ma ke ano o ka mahina.

Ekolu no ano o ka mahina, o ka hoonui ana ae; e ka poepeo ana; a o ka emi ana. Ma keia mau ano ekolu ke kapu ana o na inoa o na po; a pela me ka emi ana aku, elike me ka hoonui ana ae o ka mahina.

O Hilo ka po mua. No ka puahilo ana o ka mahina, A akaka ae ka mabira o Hoola ia, a panea aku o Kukahi, pela no o Kulua, ame Kukolu, a o Kupau, a o Olekukahi, Olekulua, Olekukolu ame Olepau.

A nalo ae ka oioi o ka mahina; o Huna ia, a hoomaka'e ka poepeo ana, o Mohala ia, a mahuhua ae ka poepeo ana, o Hua ia, a maopopo loa ka poepeo ana o Akua ia. A i ka ili ana o ua mahina'la, o Hoku ia, a o ka lta o ka po i ili ai, o Lahealani ia; a hiki mai ka mahina mahope o ka pouli ana, o Kulu ia, a o ka lua o ka pouli ana, o Laaukukahi ia, oia ka po i hoomaka ai ka emi ana aku.

"A panea aku o Laaukulua; Laopau; Olekukahi, Olekulua; Olepau; Kaloakukahi; Kaloakulua; Kaloapau. A i ka uuku ana o ka mahina, o Kane ia; a emi hou iho, o Lono ia; a uuku loa, o Maui ia. A i ka po i malowaie ai ka mahina, o Muku ia; alaia, pau ae la ka malama, he 30 po.

"A maloko o keia mau po kanakolu i unuhiia mai ai na po kapu. Eha no po kapu ma ka malama hookahi. Eia na inoa o ua mau kapu la: o ke kapu Ko; o ka lua, o ke kapu Hua; o ke kolu, o ke kapu Kaloa; a o ka ha: o ke kapu Kane.

"Ma ke kapu Ku; po ekolu ke kapu ana. I ka po o Hilo e kapu ai, a i ke ao o Ku-lua e noa ai. O ke kapu Hua, poalua ke kapu ana. Ma ka po o Mohala e kapu ai, a i ke ao o Akua e noa ai. O ke kapu Kaloa, poalua ke kapu ana, i ka po o Olepau e kapu ai, a i ke ao o Kaloa, Kulua e noa ai.

Pela no ke kapu ana ma na malama apau. O keia na hoakaka o loko o ka Moololo Hawaii i hooponoponia ai e Rev. J. F. Pokuea no ke Kai'ani o Lahainaluna.

E Hoomania aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii o Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU IIC

POAKULU, OKATOBA 17, 1906

NA HELU APAU, 251

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

I ka boea ana mai o Kalaimoku i Oahu nei, a mahope iho o na hooponopono ana mawaena o Kalaimoku ame ua poe haole nei, ua nolo aku ia lakou no Kauai.

A ma Kauai i ulu ae ai he kuae mawaena o ke Kapena Amerika me Kauka Scheffer. A ua kipaku aku a hoopau aku hoi o Kauka Scheffer i ua kapena la mai kona noho alii moku kikiie ana mai luna aku o ka moku ana i holo aku ai mai Oahu aku nei.

A ua kauoha keia Scheffer e hoihoi ia na moku i ke kaukuono o Hanalei. He hana akamai paha keia a Scheffer i hana ai, mamuli o kona kauoha ana e ku na moku i Hanalei. He mea keia e hoike ana, ua manao maoli keia haole nona ke awawa o Hanalei.

He mea oiaio nae, no ka makemake o Kaumualii e kukulu o Sbeffer i papu kaa nona ma Waimea, ua oleloia, ua haawi o Kaumualii i ke awawa o Hanalei no ua haole nei.

I ka paa ana o na papu nei ma Waimea, malalo o na hana ana a ua Scheffer nei, ua hukiia ae la maluna o na papu la ka hae Rukini. A ua koi maoli aku hoi keia haole ia Kaumualii e haawi mai iaia i ka hoolimalima o ka mokupuni holookoa no kekahi mau makahiki.

He nui na hana pono ole a keia haole; a mamuli o kana mau hana pono ole, ua ala mai na mabao maikai ole mawaena o na alii ame na kanaka o Kauai.

Ua hete aku ia hoi keia mau hana hoohaunaele a lohe o Kamehameha e noho ana ma Hawaii; a ua kauoha mai la o Kamehameha ia Kaumualii e kipaku oia i kela haole.

He mea oiaio, ua kipakuia o Scheffer e Kaumualii; a ua kau keia haole ame na kauaka Ilikini ana i lawe mai ai maluna o ka moku a haalele iho la ia Waimea, Kauai.

O keia mau hana a Scheffer i hana ai ma Kauai, he mau hana no ia i apono ole ia e ke aupuni nana oia i hoouna mai i Hawaii nei, oia hoi o Rus'a, a ma kahi olelo ana, sole ia he hana i aponoia e Baranoff, ke alii kiauina Rukini e noho ana ma Sitka, Alaska.

Ma ka la 21 o Novemaba 1816, i ku mai ai keka hi moku Rukini, nona ka inoa o Rur'ok (Rur'iki) a o kona Kapena o Kotzebue. Ua ku keia moku ma Hawaii, ma Kealakekua, a malaila i hui ai o Kamehameha me ke Kapena o na Moku nei

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

NO KA MAKAHIKI.

He wa hoomaha ka makahiki. Ua kapu loa na hana apau ma ia wa. Pau na alii, na kanaka; na wahine ame na keiki i ka noho wale ana. Aole mahiai, aole lawaia; aole haipule; sole o lakou hana aku i wahi hana e ae. O ka hoomana wale no, oia ka hana.

Eha mau la ka hoomaha ana, alaila, hele lakou i ka mahiai, ame ka lawaia, aole nae ma na wahi e ae, aka, ma ko lakou wahi ponoi ka mahiai ana, ame ka lawaia ana paha.

Aole nae noa ka makahiki ke bala ae la ua mau la eha la, nokamea, eha malama iloko o ka oihana makahiki. Eia keia mau malama ikuwa, ka malama hope loa ia o ke kau; ma ia malama ka hoomaha ana o ka makahiki. O Welehu; o Makalii; ame Kaelo; oia kekahi mau malama o Hooilo.

Na Lono ka makahiki i hookumu. He akua nae o Lono i ka manao o na kanaka kahiko.

No ka mea e pili ana i ka Moolelo o Lono (oia hoi o Lonoikamakahiki) ame kana wahine o Kaikilani. E hoikeia maloko o ka Moolelo Hawaii a Rev. Pookuee, ua waiho ka mea kakau no kekahi wa okoa aku.

A ma keia wahi, e hookomo ana oia i na mea i keia maloko o ka Moolelo Hawaii i kakauia e Davis Malo ame kekahi poe e ae, no ka mea e pili ana i keia mau manawa.

O na malama o ke Kau, ia o *Thiki*; oia hoi o *Meli*, a o ia ka wa e napoo ai ka Huhui hoku a Makalii ma ka wa e puka mai ai ka la. *Kaa-ooa*, oia o Iune. I ka wa kahiko, o ka malama keia e hoomakaukaia ai na kanaka i ka lakou mau upena i kapaia he *oia*, no ka lawaia opelu ana *Hinaialee*, oia o Iulai.

O keia ka mahina e pala ai ka olihikuahiwi. *Nahemoo*, oia o Augate. O keia ka mahina e pala loa ai ke oia mai o no. *Mahoe-hope*, oia o Sepetemaba. O keia ka malama e pua mai ai ka pua ko. *Ikuwa*, oia o Okatoba. O keia ka eono o na malama o ke kau; a nolaila, o ka malama hope keia.

E Hoomauia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 117

POALIMA, OKATOBA 18 1906

NA HELU APAU, 256

HE MOOLELO NO

КАМЕГАМЕГА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua oleloia, ua hookipa maikai ia keia Kapena e Kamehameha; a ma ka wa a ua Kapena nei i koi aku ai ia Kamehameha e holo iluna o kona moku, ua hoole aku o Kamehameha, me ka hoomaopopo ana'ku i ua Kapena nei; aole hiki iaia ke holo iluna o ka moku, oiai aole i pau ke ano hoonauiuki o na kanaka i na Rukini no ka lakou mau hana ma Kauai a ma Oahu.

Ua hooia aku hoi keia Kapena imua o Kamehameha, o na hana hoohaonaele a Scheffer a me na kanaka Rukini i hana ai ma Oahu a ma Kauai, aole ia he mau hana i aponoia a i kauohaia hoi e ka Emepera o Rusia.

Mamua ae hoi o ka haalele ana'ku o ua Kapena Rukini nei i ke kaikuono o Kealakekua, ua haawi manawalea mai la o Kamehameha i ka puua, ka i'a, ka uwala, ka ai a me na mea e ae he nui wale a paha ka moku o ua Kapena nei.

A no keia mau hana lokomaikai a Kamehameha ua panai aku la ua Kapena nei ma ka makana ana ia Kamehameha he elua mau pu kunihi keleawe, ka uwea a me na auka hao loloa. A holo mai la ua manawa Rukini nei mai Kealakekua mai a ku ma Honolulu nei.

O keia ka moku kaua mua loa o ko na aina e i komo ioko o ke awa nei o Honolulu. Ua holo pu mai la no hoi oia me kekahi palapala mai a Kamehameha mai ia Kalanimoku, ke alii kiauina e noho ana ma Oahu nei ia wa.

E hoakaka mai ana keia palapala ia Kalanimoku, aole pono na kanaka ke pihoihoi no ka moku "manawa" Rukini, oiai aole ia he moku e hoopilikia wale mai ana i na kanaka a me ke aupuni.

Aka, ua lilo nae ke ku ana mai o ua moku nei ma Honolulu nei i mea hoopiolo ke nei na ka naka, a ua piao maoli lakou, no ka mea, aole iakou i hoopoina iki i na hana a na Rukini ma Oahu a i Honolulu nei a kukulu ai i papu no ioko.

Iloko o keia wa a na kanaka e piao ana, e hoakaka ake aku la o Kalanimoku imua o lako no na olelo a Kamehameha i hoouna mai ai iaia; a na keia mea i hoakakua iho i ka manao kupa pikoo na makaianana.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

NO KA MAKAHIKI.

O na malama hoi o ka Hooilo, oia o Wele (e) hu, oia o Novemaba. O ka wa ke'a pua keia o na kanaka i ka wa kahiko. O Makalii, oia o Dekemaba. O ka wa keia e make ai na laau hibi, a pa mai hoi ka makani Kona.

Kaelo, oia o Ianuari; o ka manawa keia e eu mai mai ai ke enuhe a me ke poka, a omaka mai na lau o luna o ka honua. Kaulua, oia o Feberuari; o keia ka wa e kau hua ai ka anae.

Nana, oia o Maraki; o keia ka mahina e ai ia ia ka malolo. Welu, oia o Aperila; o keia ka manawa hope o ka Hooilo.

E hoomaopopoia, he like ole no na helu ana o na Malama ma Hawaii, Maui, Molokai, Oahu a me Kauai. Penei e maopopo ai:

HELU	HAWAII	MAUI	MOLOKAI	OAHU	KAUAI	MAHELE
1	Kaelo	Ikuwa	Ikuwa	Hina	Ikuwa	Ianuari
2	Kaulua	Makalii	Hina-eli-eli	Ikiiki	Weluh	Feberuari
3	Nana	Hinaiselele	Welo	Kaona	Kaelo	Maraki
4	Welo	Kaelo	Makalii	Makalii	Kaulua	Aperila
5	Ikiiki	Ka'uila	Kaelo	Hinaiselele	Kaona	Maui
6	Kaona	Kaona	Kaulua	Mah-ema	Nana	Iune
7	Hinaiselele	Ikiiki	Nana	Mahoe-hope	Mahoe-mua	Tulai
8	Mahoe-mua	Nana	Ikiiki	Welu	Mahoe-hope	Agate
9	Mahoe-hope	Hilina	Kaona	Hilina	Weluh	Sepatemala
10	Ikuwa	Hilina	Hilina	Ka'uila	Makalii	Okatoba
11	Weluh	Hilina	Hilina	Ka'uila	Hilina	Novemaba
12	Makalii	Weluh	Weluh	Hilina	Hilina	Dekemaba

Helu Malama o Hawaii Nei.

PAPA MANAWA

— NO KA —

E Hoomauia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HEHU IIS

POALIMA, OKATOBA 19 1906

NA HEHU APAU, 25

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aka, ua hoala hou ia mai la ka uluku mawaena o na kanaka i ko lakou ike ana i kekahi la e kuku ana no apahu hae a ka manuwa Rukini ma na wah he lehulehu o uka nei o ka aina a maloko nohoi o ke kai.

Eia keia mau apahu hae ke wewelo nei ma na wahi he lehulehu. O keia mau apahu hae nae, he mau apahu hoalona ana-aina, oiai ua makemake na Kapena nei e ana i ke awa o Honolulu nei.

Mai lilo keia i mea nui loa ai ka haunaele a ulu maoli no paha he hakaka mawaena o na kanaka ame na Rukini, oiai ua lalau maoli no na kanaka i na mea kawa no ke kawa ana'ku i ua poe Rukini nei; aka, i ka ike ana o Keoni Ana [John Young] i ke kumu noi o keia ala ana mai o na mana insina o na kanaka, mamuli no ia o ke kilepalepa ana o na hae ana-aina a na Rukini, a kuhibewa hoi na kanaka e lawe hou ana no na Rukini i ka aina, nolaila, ua hele aku o Keoni Ana e otelo i na Rukini e kolai i na apahu hae a lakou; a e kukulu ma ko lakou mau wahi i a-u bu rumi. I ka hana io ana o na Rukini pela, ua pau koke ka haunaele ame ke pioloke o na kanaka, a maluhia iho la.

Ua oleloia nohoi, ua holo keia Kapena o ka mokukaua Rukini i Pauloa, no ka makaikai ana i ka hana oo ihe a na kanaka oia wa. He kanaono ka nui o na poe alii i kono ma keia oo ihe ana.

A ua ike maoli oiai ke akamai o na kanaka ma keia hana. Ma ka la 14 o Dekemaba, 1816, haalele mai la ka moku o ua Kapena Rukini nei ia Honolulu nei, me kena haawi ana mai i na kipu aloha ana. A o ia iho la ka mua loa o na kidu ana o ia ano i hanaia ma ke awa o Honolulu nei.

NO KA MAKE ANA O KAMEHAMEHA.

A hala ae la na mahanihi ehiku o Kamehameha i noho ai ma Hawaii, make iho la ia ma Kailua, Hawaii, Mei 13, 1819.

Ua hoomaka mai ka ma'i ia Kamehameha ma ke ano kamahao a kupaianaha nohoi. O ua ma'i la, he "Kanikaniaula," kanikaniaa wale mai no i na mea apau. E hoopahulu-hoomakalahia mau ia ana, aole hiki ke hiamoe

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Aka ma kekahi mau helu mahina e ae i loa i ka mea kakau a ko Oahu, Maui ame ko Kawai poe, he kulike ole no i ko na malama i hoikeia ae la, a oia keia malalo iho:

	OAHU	MAUI	KAWAI	HAOLE
1	Nana	Ikuwa	Hiloholo	Ianuari
2	Welo	Welehu	Hilionalu	Feberuari
3	Ikiiki	Makalii	Hukipau	Maraki
4	Kaona	Kaelo	Ikuwa	Aperila
5	Hinaiaelele	Kaulua	Welehu	Mei
6	Mahoe-mua	Nana	Kaelo	Iune
7	Mahoe-hope	Welo	Laiiki	Iulai
8	Ikuwa	Ikiiki	Hinaiaelele	Augate
9	Welehu	Kaona	Mahoe-mua	Sepatemaba
10	Makalii	Hinaiaelele	Mahoe-hope	Okatoba
11	Kaelo	Hilinehu	Hilinama	Novemaba
12	Ka'ulua	Hilinama	Hilinehu	Dekemaba

Aia hoi ma ka papa hoonohonoho malama a Prof. W. D. Alexander i hoikeia maloko o ka Buke Moolelo Hawaii, "A Brief History of the Hawaiian People," ua hoikeia na malama he 12, e nee ana mai Kaulua ma a hoi i Kaelo. Ua kulike keia hoonohonoho ana me ka Mr. Fornander i hoike ai ma kana Polunes'a Race Vol. I, aoao 125.

	ALEXANDER	FORNANDER	HELU HAOLE
1	Ka'ulua	Ka'ulua	Jan.—Feb.
2	Nana	Nana	Feb.—Mar.
3	Welo	Welo	Mar.—Apr.
4	Ikiiki	Ikiiki	Apr.—Mei
5	Kaona	Kaona	Mei—Iune
6	Hinaiaelele	Hinaiaelele	Iune—Julai
7	Hilinehu	Hilinehu	Iulai—Aug.
8	Hilinama	Hilinama	Aug.—Sept.
9	Ikuwa	Ikuwa	Sept.—Oct.
10	Welehu	Welehu	Oct.—Nov.
11	Makalii	Makalii	Nov.—Dek.
12	Kaelo	Kaelo	Dek.—Ian.

Ma ka hoonohonoho hoi a kekahi poe kahiko na malama o loko o ka mahanihi; he mau malama ke-kahi i kapaia he mau "pili," a i ole, he mau "okali" hoi.

E Hoomauia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahilianiani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 119

POAONO, OKATOBA 20 1906

NA HELU APAU, 256

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

A pela iho la kona kolana a hiki i ka nawaliwai la ana. Mamuli o ka ikeia ana o keia ma'i o ka Moi, ua hoonaia na kahuna ike a puni ka aina ame na pae moku o Hawaii.

A iwaena o na kolokilo ame na kahuna i kiia, hookahi no kahuna i hoaa imua o Kamehameha ma Kailua, Kona Hawaii, oia loia o Huaimanonoikala. He kahuna keia no Hans, Maui [hikina] no uka o Makaliihanau.

O ka mea nana keia kahuna i kiia a loaia i Hans, oia no o Kalaimoku. Mai Oahu aku nei ia a loaia nei kahuna o Huaimanonoikala, a holo pu aku lana a hoaa i Kailua, imua o Kamehameha.

I ka hoaa ana o nei kahuna imua o Kamehameha, ua nana iho la oia i ka pilikia o ke alii, a hoike ae la oia i kana ike. A penei na olelo a Huaimanonoikala:

Aole keia he ma'i nou, e ke alii, e pilikia ai, ke hoolobe oe.

Ae, wahi a Kamehameha i pane mai ai, me ka ninau ana mai. A pehea au e ola ai?

Alaila, pane aku la ua kahuna nei. Penei oe e pakele ai, ma ka'u ike, oia hoi, e hookaawale aku oe i na haiawahine; a i elua wale no wahine e noho iloko o ka Papakahuli; o lana no na wahine au i hoohiki aku ai imua o ke Akua.

A o kekahi oia hoohiki ana au, oia ko hoohiki i ku'i ai oe, e ke alii, i ko niho ole luna. He hoohiki paa keia. I hoike no ka oiaio o ka'u mau olelo, ka ke kahuna, e hoike aku nei ia oe, e ke alii, eia no ia, ua noi oe ia Kalola, ke alii kapu kiekie, oiai he eiwa hipuu mai a Haloa [k] ame Hoohokukalani [w] mai, a loaia mai oia.

He alii kapu keia la i lohe oe, e ke alii. I ka lilo ana o Keopulani ia oe; hoao ae no olua, a noho iho olua, a puka mai la elua ku kane; a hookahi ku wahine; oia hoi o Nahienaena-i-kekapu-e-wela-ai-ka-pe-kapu-o-ke-akua.

A puka ae la keia poe alii, lawe hou ae la oe ia Kaahumanu i wahine hoao kapu hou nau, a kapa oe i kona inoa o Kahikouannamoku. Aohē na e e hapai ana keia wahine au, oiai ua pani ko akua i ka hua mua o kau.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoamakaukaura e J. M. Porpoee no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Ma ka hoakaka a keia poe no keia mau malama "pili" a "ukali" hoi, oia keia: Aia i ka manawa e komo ai elua kaulana mahina hou iloko o ka mahina hookahi, ua laweia ae kona pili i hoolawa e pau ponoi; oiai, mamuli o ka loaia ana he elua kaulana mahina i kekahi malama, e loaia ana he 13 malama oia ma kahiki.

He ewalu keia mau Malama Pili a Ukali hoi, i komo ole kekahi o na inoa malama i hoikeikeia ma-mua ae nei; a he eha mau "malama pili" i habaia e kekahi mau malama maoli. A he elua mau malama "pili" e ae iloko o ka poai heiu malama makahiki, a ke huiia ua heluna "Malama Maoli" me na "Malama Pili a Ukali" hoi, ua piha he 22 malama; a he puni makahiki hoolookoa no ia.

Eia na inoa o keia mau malama i hoohonohoia e keia poe:

1 Hiki-Kaueia—he malama pili a ukali keia. A o ka malama nae keia i paa ma ke mele, penei:

"O Hikikaueia ka malama

Hiki Makalii, kaelo ka hoku o Nana
Ia hiki pawa moku o ke Kai."

- 2 Kaelo—he malama maoli keia
- 3 Malii—he malama pili a ukali keia.
- 4 Kauloa—he malama maoli keia.
- 5 Lana—he malama pili a ukali keia.
- 6 Nana—he malama maoli keia.
- 7 Welo— " "
- 8 Ikiiki— " "
- 9 Kaona— " "
- 10 Hinaietele— " "
- 11 Poanaka—he malama pili a ukali keia.
- 12 Lealea— " "
- 13 Hikikaulonomeha—
- 14 Mahoe-mua—he malama maoli keia.
- 15 Hokuula—he malama pili a ukali keia.
- 16 Mahoe-hope—he malama maoli keia.
- 17 Kaawela—he malama pili a ukali keia.
- 18 Ikuwa—he malama maoli keia.

E Hoomauiā aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU IHO

POAKAHI, OKATORA 22 1906

NA HELU APAU, 25

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua uhai oe i kau hoohiki i kou lanakila ana a puni na paemoku o Hawaii. Pii, lana, a hu'elani kou mana'o. Ua wawahi oe i ke kapu o ko akua.

Nola la, elike me kou uha'ki ana i kau hoohiki e Kamehameha imua pono o kou akua nana oe i hapai ae a keu luna o kau-paku o Hanalei, ka pane poo o ke kiekie, behi ibo ia kou nana i na mea pono.

O keia ke kumu o kou ano e. A pehea kou mana'o, e ke alii, i keia mau hoakaka a'u a ke kahuna? i ninau aku ai o Huaimanonoikala, ke kahuna ia Kamehameha.

Aole i pane koke mai o Kamehameha no keia ninau a ke kahuna i waibo aku ai imua ona, a liuli i keia ka manawa o kona noho hamau ana, ia wa pane mai la oia.

Auhea oe, e ke kahuna, no kau i hoike mai la, ke ae aku nei au ia oe, ua pololei na mea apau au i hoike mai la. A o ka'u hoi e ninau aku ai ia oe, e ke kahuna, oia keia:

Pehea ana la ka noho ana aku o ka'u mau keiki ame na'lii aimoku ma keia mau mea aku?

Alaila, pane aku la ke kahuna ia Kamehameha:

"I pane no kau ninau, e ke alii, i hui aku au ia oe, e oia ana kau mau keiki ame kau mau mamu me ka maikai. E ai ana no i ka momona o ka iohi au i hooikaika ai, aka, aole nae e loihii na la, oia hoi e uha'i pu ia ae ana na la o ko lakou ola auu.

E make ana lakou iloko o na la ui, aole i kau iho ka hulu elemakule maluna o lakou, elike la me kou, e Kamehameha, a hala lakou mai keia oia ana aku. Eia la ke hoike mai nei ke akua, waiho i Kahiki na iwi o kou hooilina, hilo i Puna—e! hilo i ke au a ka hewahewa.

Ua hoike aku o Huaimanonoikala, ke kahuna i keia mau mea apau imua o Kamehameha ame kona mau alii. Ua lohe pono na'lii apau ame na ohua aialo o ke alii e noho ana ma Kailua.

O ka mea kupanaha nae i ikeia ia i nei wa e na'lii, oia ko Kamehameha ui ole a pane ole ana mai ia lakou i kekahi huaolelo. O keia ka wa mahope iho o kona kamailio ana me ke kahuna o Maui. Ina makemake oia i kekahi mea, alaila, e huli ae ana ia a kamailio aku ia Ulumahuhebe Hoapili.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

I mea e hoomaopopo ai i keia, kulana hoonohonoho malama i hoikeia ae la, ke lawe mai nei makou i keia hoike, a oia keia: E lawe kakou i na kaulana mahina o ka M. H. 1902, i kumu hoomaokaka no keia kumumanao.

O Kaelo ka malama mea oia makahiki, elike ana ia me lanuani (e hoomaka ana mai ka la 9 aku a-hoea i ka la 31) ame Feberuari (e hoomaka ana mai ka la 1 a pau i ka la 7).

E nee ana na kaulana mahina mai ka po mai o ka la 9 mai o lanuani a pau i ka po o ka la 7 o Feberuari; oia hoi, hoomaka ka po o "Hilo" ma ka po o ka la 9; a pau ma ka po o "Muku", oia hoi ka po o ka la 7 o Feberuari. O ka malama piha keia o Kaelo c na po he 30.

O ka lua mai o ka malama, oia o Kaulua, elike ana ia mai ka la 8 o Feberuari a ka la 8 o Maraki. O Hilo ka po mea e ku ana ma ka la 8 o Feberuari; a o Maui ka po e ku ana ma ka la 8 o Maraki.

Ma keia hoonohonoho ana e koe ana ka po o Muku; a oia i ahe mahina oia po, ua lilo hoi ka mahina ia Hilo, e kau ana ma ka po o ka la 9 o Maraki; nolaila, ma keia kulana hoonohonoho ua nele ibo la o Muku; ahe helu ia.

A o keia lele ana o ka mahina mai Maui mai a nele o Muku, kapaia ai ke kau ana o ka mahina o Hilo i ka la 9 o Maraki, he Hilo aihue.

Nana; oia ke kaulana mahina e nee ana-pai ka po o ka la 9 o Maraki; o Hilo ia po; a pau i ka po o ka la 7 o Aperila, oia o Muku. I keia kaulana mahina kupono ka ma-ama ana o ka mahina o loko o ia kaulana mahina ma ka po o Muku, nolaila, helu ia no ia po.

Wela; oia ka malama e hoomaka ana mai ka la 8 o Aperila, oia ka po o Hilo, a pau i ka la 6 o Mei, i ka po o Maui. No ka nele ana o Muku i ka mahina ole, mamuli o ka lilo ana ia Hilo; haule ko Muku.

E Hoomanawanui iho o pulelo hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono i Hawaii.

Kahilianani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU III 121

POALUA, OKATOBA 23 1906

NA HELU APAU, 260

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

No keia mea, ua nui ke kahaha ame ka nune o na'i. Aqie nohoi he mea a pane iki o Kamehameha i na pae ali nei oua ma na mea e pili ana i ke aupuni.

O ka na'i mea nui i makemake ai ia Kamehameha e olelo mai ia lakou, oia no ka mea e pili ana i ke aupuni. No keia hooponopono ole mai o Kamehameha ia mea imua o na pae ali nei, ua nui loa ko lakou aco e.

Ua hooia noboi ke kahuna mai Maui aku, e oia ana no iaia ka ma'i o Kamehameha ina nae e hoolche ia kana mau olelo; aka, ua ano hoomaloka a hoopu hemo wale na'i i ka ike o nei kahuna; a ia wa i olelo ae ai o Kalaimoku e kii i kahuna hou.

A ua kii ia aku la o Kapoulakinau. I ka hiki ana mai o keia kahuna imua o Kamehameha; ua nana iho ia ia i ke ano o ka ma'i ame ka pilikia o ke'i; a ua ike no kana ike me ka Kahuaimeanoikala.

I kela wa i olelo aku ai o Kapoulakinau i na'i. "E hoo wale aku no au. Eia ka hoo; e kii i mau kumu-lauu ohia pua-limu, oia ka lehu ula ula, a o ke kua o kono lau, he hookea ano pohinahina. Ke loa ia mau mea, alaila, ku aku i kumu lau kanawo oia na lau o aka; a elua pohaku i ula ia e ka limu lipee pali, a o hakeakea, a i elua pohaku o loko o ke kai i ula ia e ka limu koku.

Ua kii keia mau mea apau a loa, a lawe ia mai ia a ke imua o ke alo o ua kahuna nei. Alaila, kaucha ae ia ua kahuna nei e kukuia ona hale mo ku lehua pua limu.

Ua hanaia keia hale a paa, a ua haliia iho i ka hala pepe. I ka makaukau pono ana o na mea apau e pili ana i na hale nei, ua ka'ika'i ia aku he o Kamehameha iloko o ua hale lehua la.

A kono a waiho o Kamehameha iloko o ua hale la, ua ku iho la o Kapoulakinau i ka pule o na mea e ikeia ai ka oiaio ame ka pololei o na wanana a Huaimanonoikala, e like me ia i he ike mea ia ae nei.

I ua kahuna nei i ku ai i kana pule no ka hoonoho meali ana iho ia Kapoulakinau iluna o kono haka aba-maka. A penei ka pale a ua kahuna nei i uhau iho ai.

E Hoomania eku ana

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomania e J. M. Porter no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Penei iho i ke ka'i ike hele ana o na kaulana mahina a hooi ka malama o ka Mahoe-Hope, oia ka malama o Sepetemaba; a i ka pua ana o ia malama, oia ka wa i kono mai ai ka malana ukali a pili no, eona ka mea o Kaawela.

Nolaila, o na malama o Kaelo, Kauloa, Nana, Welo, Ikiki, Kaona, Hinaiaelele, Maooe mua me Mahoe-hope, he pae malama maoli lakou, a o Kaawela, ka malana ukali a pili hoi e ku ana i keia puni makahi ana (M H 1902).

Oai o Kaawela ka malama (pili a ukali) mahoe iho o ka Mahoe-nua, a he malama hiki mua hoi ia no Hanakalanai, oia hoi o Iko-wa-i-ka pcha-ko elele e like me ia mai ka la 31 mai o Okatoba a pau i ka la 28 o Novemaba, oia ka po o Maui.

O ka mahina hoi o Muku, lilo ia Hilo, a hoomaka ka malama o WELU LANI, e like ana ia mai ka la 29 mai o Novemaba a pau i ka po o ka la 28 o Dekemaba oia ka po o Muku.

Makalii, oia ka malama hope o ka makahiki 1902 ma ka helu kaulana mahina mamuli o ke kulana helu malama maoli a me ka malama pili.

O keia malama ukali a pili hoi, oia paha ka mea i oleloia e ka haole, he *intercalary month*; a o ka mahina maoli hoi, he *entire month*, oia no ka mahina (month) o 30 la.

Ma ka hoomaopopo ana i keia kulana hoonohonoho kaulana mahina, o ka malama o Kaelo, ka helu malama paa mua o ka makahiki; a o ka Makalii, ka helu malama hope loa o ka makahiki. Aa mawaena o ke ku malama maoli e komo ai ka malama pili a ukali hoi.

E lawe kakou i ka makahiki 1905 i hala aku la, a hoonohonoho iho i na kulana malama o Hilo iloko o ia makahiki, e loa ana he 13 Hilo. Hooahi Hilo iloko o na malama a pau, mai Ianuari aku a hooi i Dekemaka, koe ka malama o Iulai; he 2 ona Hilo. I Hilo ma ka po o ka la 2; a hooahi Hilo ma ka po o ka la 31.

E Hoomanawani iho a pulche hou aku.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 42

PA AEOLE OKATORA 23 1906

NA BELU-APAU, 263

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

PULE AHA-MAKA NO KAPOULAKINAU

Noho ana Kapo i ka ulu wehewehi
 Ku ana iluna o Ma'ohelani
 O ka ohai ku i Maunaloa
 Aloha mai Kaulanaloa ia'u
 E Kapo—Kapokolani e moe haupsiki e
 E hea au e—o o—e o na lehua wale i Kaana
 Ke kui ia ma: ia a lawa i lei no Kapo
 Ina mai ka ula la he ula leo
 He waimaka he mohai n'u ia oe
 Kapo alii oia moku kiekie haana
 Ka la o ka ike e ike aku ai he ike kumu
 He ike lono keia ia oe e Kapo
 Kapaia oe e Kapo o ke kahu ike ole
 O ka maka o ka okiula i kala
 I ula no i ka Pua i ka wai, wai alialia
 He wailiula, e wela ai ka wawae ke hele
 Ma ke kahakai o Kii-a, E kii oe
 A i ko kahu, o kau Elele no ia e mana o
 E ole au e hopo i ka nui kini, a loa ka hala
 kua paio
 A paio olua aka iki au, ina mai ke ala
 No Kinolau akua e Ku i ke kala e Lono i ka neke
 E kane i Kapohakaa. Hookaa lia mai ke alo
 O ka moku o Kukailimoku ke akua
 E hoi e hoi e komo i ka hale Mokulehua
 O Kealohilani e auau i ke kio wai kapu
 O Ponahakeone e inu i ko Paawahiwa
 Awapapa, awahiwa, o ka awa
 A'u a ke kahuna a Hulikaihanakane
 I ka naenae e ike aku ai. Amama ua noa.

NA LAWERAWE LAPAAU ANA A NA'LII IA KAMEHAMEHA I

I ka wa a ke kahuna i Amama ai i ka pule ana:
 ua ike aku la na'lili i ka hemo ana ae o hookahi hulu
 i oman ia iluna o ke poo o ke kii laau ohia kumukua
 oia hulu aole no Kukailimoku. O keia hulu e lele
 nei iloko o ka hale mokuohia-Halelehua, no Kukao-
 hialaka ke kumu ame ka makuakane o na Hoakua, a
 ua ike ae la na'lili ame na kahuna i ke ano ame ka
 mana o keia hulu elike me na mea i maa ia la-
 kou.

E. Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Nolaila, o ka malama nona ka Hilo ma ka po o
 ka la 2 o Iulai, ma keia hoohonoho'ana, oia ka ma-
 lama o Kaaona; a kau hou o Hilo ma ka po o ka la 31
 o Iulai, oia hoi ka lua o na Hilo iloko oia malama, ka
 ka malama o Puanakau.

E hoomeopopoia nae, o Puanakau i hoikeia ae la,
 he malama pili a ukali ia mahope iho o ka malama
 o Kaaona, ka malama maali; a he hiki mua hoi o Pua-
 nakau no Lealea, ka helu elua o na malama pili a
 ukali ekolu, e ku ana mawaena o Kaaona ame ka
 Mahoe-mua, elike me ia i hoikeia ma ka Na'i Aupuni.
 Buke II, Helu 119.

Ma ka mana ana o ka mea kakau, he mea pone
 ke laweia o Puanakau i malama ukali no Kaaona ma
 keia wahi; a ua hilo no hoi ia i malama pili mua no
 ka malama o ka Mahoe-mua; ina nae e puka ana ka
 hoku Puanakau ma ia malama.

Ina o Lealea ka hoku e puka ana ma ia malama,
 alaila, e kapaia ana ia malama pili a ukali o Lealea;
 a ina hoi o Hikikaulonomeha ka hoku e puka ana ma
 ia malama, alaila, e kapaia ana ia malama pili a ukali
 mamuli o Hikikaulonomeha.

Maanei, e hoike hou aku ka mea kakau i keia
 hoohonoho'ana kaulana mahina ma ka hoohalike ana
 me ka helu malama Roma.

	Na Malama Moali	Na Malama Pili	Helu Roma
1	Kaelo	Maliu	Ian—Feb.
2	Kaulua	Lana	Feb.—Mar.
3	Nana		Mar.—Apr.
4	Welo		Apr.—Mei
5	Ikiiki		Mei—Iune
6	Kaaona		Iune—Iulai
7	Hinaialeele	Hikikaulono Puanakau Lealea Hikikaulonomeha	Iulai—Augate
8	Mahoe-mua		Aug.—Sept.
9	Mahoe-hope	Hokuula Kaawela	Sept.—Oct.

E. Hoomanuia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELU 17

POAHU, OKATOBA 25 1906

NA HELU APAU, 262

HE MOOLELO NO

КАМЕНАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

NA LAWEKAWE LAPAAU ANA A NA'ILU IA KAMEHAMEHA I

He hoike keia, nohe ao o Fukaihimoku e ike a e launa hou me Kamehameha, nolaila, ua hoihoi hou ia o Kamehameha iloko o ka hale nobo, a malaila i ninau ae ai o Kamehameha ia Kabeiheimalie.

He oiaio, ua hooakaawaleia na wahine e ae a pau a he elua wale no wahine i koe iloko o ka hale, oia o Keopuolani ame Kaahumanou. A ua hai ia aku la keia mea i ke alii, a oia nae ka ua alii la i kauoha mai ai:

E kii aku ia Kabeiheimalie. Ua ono au i ka wai.

Ua kahea ia aku la o Kabeiheimalie, a hiki ana imua o Kamehameha me ka wai inu, a hooheinu ia ke alii i ka wai.

Alaila, olelo mai la o Kamehameha: Ono mai la ka hoi au i ka ai.

O ko Kabeiheimalie wa no i kii aku ai i ka ai, a hanai iho la ia Kamehameha, a akahi no a ai ke alii i ka ai, a pela nohoi me ka wai inu.

Mai ke kakahiaka o ka la i Olekokahi, ua pau ko Kamehameha ai ana i ka ai, a pela nohoi ka inu ana i ka wai, a o ka la keia i o Akua, ua kupono ka la i ka lolo i keia wa a Kamehameha e ai nei.

Pau ae la ka ai ana a ke alii, hiamoe iki aku la o Kamehameha, a akahi no a loa ke kuu iki ana o na maka isia.

Ma ka hiamoe ana o Kamehameha, ua nobo iho la na 'Iii e kuka kamailio no ko lakou noonoo ana i na hooponopono ana no na kaulana aina, a i maopopo hoi ka mabele ame na okana aina o kela ame keia alii, a pela pu hoi me ko na koo, oia ka manao nui o keia kuka ana o na alii o Hawaii.

Ua makemaha na 'Iii e noi maoli aku no ia Kamehameha i ka lakou mau aina i makemake ai, aia i ke ala mai o ko Kamehameha hiamoe ana.

Ua hootale koke ae la no o Kaleimoku e hapai ia o Kamehameha iloko o ka hale lehua, a ilaila e lohe ai lakou i ko Kamehameha leo, oia hoi na 'Iii kane wale no. Aka, ua ko ole nae keia manao o ua o Kaleimoku.

E Hoomanawanti iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomalauane e J. M. Porter ko KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

I mea o hiki ai i ko'makou poe heluhelu ke hoomaopopo i keia kulana hooponohoho mahina a malama hoi, eia ke hoopuka pau pono ia aku nei ma keia na inoa o na malama ame ko lakou hoo-kailike ana e liae me ia malalo iho:

	<i>Na Malama Maoli</i>	<i>Na Malama Pili</i>	<i>Hela Itoma</i>
1	Kaalo	Malia	Jan—Feb.
2	Kaula	Lana	Feb.—Mar.
3	Nana		Mar.—Apr.
4	Welo		Apr.—Mei
5	Ikiiki		Mei—Iune
6	Kaona		Iune—Iulai
7	Hinaiaelele	Hikikaalono Ponskau Lanlea Hikikaalonomeha	Iulai—Augate
8	Mahee-mua		Aug—Sept.
9	Mahee-hope		Sept.—Oct.
10	Ikuwa	Hekuela Kaawela Kapawa Pekunee Poteahilani	Oct.—Nov.
11	Welehu	Uhuhi Helemele	Nov.—Dec.
12	Makalii	Hikikaanelia.	Dec.—Iau.

Olelo Hoakaku—Ma keia mabele, aole no i pau pono ka ka mea kakau hui ana a hooponohoho ana, oia he mea ano hou loa keia, a he pohihihi nohoi, Aka, e olelo ae nae ka mea kakau, ina e holo pono keia hooponohoho kaulana mahina ma ka imi ana aku o keia wa, alaila, e lilo ana keia i mea e hoohele pololei ia ai na kaulana mahina a kulike loa me ka helu a ka haele.

E hoomaopopoia nohoi, o ka ike o ke kanaka Hawaii oia mau la, o na kaulana mahina he mau manawa ia no ke kanu ai ana, lawaia ana ame na hana e ae e pono ai ka nohona o ke kane ame ka wahine ame ka ohana; he wa no ka holo moana ana, he wa no ke kaa a pela aku.

A e hoao ana ka moa kakau, e hoike aku i ke kahi o keia mau mabele ma keia mau mua aku.

E Hoomanuia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii o Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II. HELE 125

POAONO, OKATOBA 27 1906

NA HELE APAE, 274

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

NA LAWEKAWE LAPAAU ANA A NALII IA KAMEHAMEHA I.

He oiaio, ua hoopuka maoli ae no o Kaleimoku i kona manao e pili ana i ka Kamehameha pane imua o na 'Iii, e waiho ia ko lakou lohe a ma kahi kaawale, ma ka clelo ana mai penei:

Auheha oukou, e na 'Iii o ka aina, malia o ala mai ka hialani kapu o ka Moi, alaila, ka 'ika'i kakou iaia a komo iloko o ka hale-lehua-ule ohi'a-uli pani-ulu-ma ka nabehehele. Ka hale lau o Ku-kailimoku. A malaila kakou e lohe ai i ka manao o ka Moi, ka haku o kakou."

Ua holo like keia manao a Kaleimoku i hoopuka aku ai imua o na 'Iii, noiala, i ke ala ana mai o Kamehameha, ua hapai ae la lakou iaia a tawe aku la i ka hale o Kukailimoku.

Ua manao iho la na 'Iii apau iloko la hoi o na hale lehua nei e lohe ai lakou i na manao o ka Moi, elike me ka mea i hoakakai" mai e Kaleimoku, eia ka auanei, e nele ana ia mau upu ana a lakou, oia, i keia hapai ana a lakou ia Kamehameha, a o kona mau wawae wale no kai komo aku iloko o ka halelau, o ko Kamehameha maule iho la no ia a make iho la.

I ka loa ana o keia kuia, ua puiwa ae la na 'Iii a pihoihoi ae la lakou me ka uluku nui; a hoomaka ae la kekahi poe e olo ka pihe kumakena. Ua hoihoi awiwi hou aku la lakou i ka Moi iloko o ka haleahi o Kealohilani.

Eia hoi na 'Iii apaa iloko o ke pihoihoi nui, a ia wa i ku ae ai o Huaimanoikala, ke kahuna, a olelo aku la:

"E na 'Iii o Hawaii, e ahahele mai oukou. Mai hoonioni oukou i ke alii, no ka mea, ke ike nei au he olelo ka ke Akua e manao ai e lohe o Kamehameha.

Ma keia olelo papa a ke kahuna, ua waiho ia o Kamehameha pela, a hala kekahi wa o keia maule ana, aia hoi, puoho mai la ia, a olelo mai la:

"E kamau wahi ai au. Ua ono mai la hoi 'o'u puu i ka ai."

He manawa ole nohoi ka miki ana aku o Kaheihemalia, loa ka ai, ka i'a ame ka wai, a waiho ana na mea apau imua o ke alii, alaila, hanai aku la oia i ke alii a hiki wale i kona hooki ana mai, ma ke ano, ua maona oia.

E Hoomaui'a aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomaui'a au e J. M. Propp no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

O kela a me keia mahina, e like me ia i hoikeia ae la, he mau ano ko lakou ma ka helu a ka Hawaii; e i ke no me ke ano o na mea e ikeia ana ma ka lewa a ma ka honua paha iloko a ma ka wa i ku ai kekahi malama oia i malama pili pela, ma kona wa pono iho; pela i kapaia aku ai na malama la ma ka imoz kupeno i ke ano i hooa ae ia wa.

Malia paha ake keia he mea nui ma ka noonoo a me ka hoomaopopo ana a kekahi poe; aka, o keia no nao kekahi mea i kutuma ai ma i na Hawaii o ke au kahiko, a he mea pono no e paa ia mau mea ma keia moolelo; a na ka Hawaii o ke au hou e maiaza a e haalele paha i keia mau hoakaka, e like me ka mea ana i ike ai he pono.

Ma ka manaoio o ka poe kahiko, o na inoa malama m ohi heaia aia i kapaia ai hoi i na mahina i hoikeia ae nei, e like me Kaelo, Kaulua, Nana a pela aku; he mau luani lakou no kekahi mau mabele kanaka i hoomaopopoia ko lakou mau ano, mamuli o ke ano i hoikeia e ke kulana a mau kulana i hoohanauia mai e na poe ia; Penei:

Kaelo—he inoa keia no kekahi kanaka, a na'ia nei me kana wahine, oia o Pulukaelo, hanau mai kanaka kapulu.

Uaoleloia, o ka malama keia e hooelo ai ka hui hoku a Makalii i ka wa e napoo ai ma ke komohana.

Kaulua—he inoa kanaka maoli no keia, a na ia nei me Lanilua, kana wahine, hanau kanaka hoku nui. O ka wa keia e oloolo ai ka opu malolo a ka lawaia; paha ka ula-wena, puka ka hohui. He malama meka keia, he wa malolo o ka moana.

Nana—O Nana ke kane, o Mailewa, ka wahine, hanau kanaka sea, a he malama e ku ai a e momona ai ka papa'i. Elike me ke sea a mau hele ana o ka papa'i ma keia malama; pela ke ano o ke kanaka i hanauia ma keia malama.

Welo—O Welo ke kane, o Mikikolea ka wahine, hanau kanaka makilo. O Kahueloku sekkahi inoa e keia malama.

(E HOOMAU'IA AKU ANA.)

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 126

POAKAHI, OKATOBA 29 1906

NA HELU APAU 275.

HE MOOLELO NO

KA NA'I AUPUNI I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

NA LAWEKAWE LAPAAU ANA A NALII IA KAMEHAMEHA I

E noho ana nohoi o Kaahumano ma ka aoao o Kamehameha, i ka pau ana o ka Kamehameha ai ana lalau se la kona mau lima i ka a-i o kana wahine, oia hoi o Kaahumano a huki ibo la, a ia wa i hawana-wana se ai oia ia Kaahumano.

O kuu mau iwi kehe hoomaopopo mai, ina he aloha kou ia'u, alaila, mai ae oe e haawi i kou mau iwi i na 'lii, oia hookahi no mea e nalo ai kou mau iwi, oia o Ulumahuhebe Hoapili.

Ua ae ibo la o Kaahumano, me ka olelo ana: Heaha la auanei hoi; o ke alii no ia nana e hupakele i ou mau iwi.

Alaila, olelo hou se la no o Kamehameha ia Kaahumano:

"E olelo aku oe i ke kaikamahine, ia Kapalikaukini, e kii i ke'lii makuahine ia Keopualani, e hoihoi i na kapu apau iloko o ka hale ulu-lehua; na pulo'ulou; na niu; na loulou. A o ke kapu mau mae, aia au a make, alaila, kukulu ia kapu; a nalo hou au, e hoomau aku i ke ka'ana oia kapu i hookahi anahulu poame ke ao; eku ai ia kapu."

Ua kiiia aku o Keopualani e Kapalikaukini. E hoomanaoia, o ke aliiwahine Kabahana no, kea, o Kapalikaukini. Ua hiki mai la o Keopualani. Hui ibo la oia me Kamehameha. O na olelo no a Kamehameha i kamalii mai ai ia Kaahumano, oia no na olelo a Kamehameha i hoike mai ai ia Keopualani, e pili ana i na kapu.

O ke auo o ke kapu mau mae anahulu, oia hoi he umi po, a he umi ao e moe ai na 'lii i ke kapu mawaena, a pela pu hoi me na makaainana a puni o Hawaii.

Ua kauoha se la o Keopualani i na elele e hoo makaukau i na hoe waa ikaika. Elua waa no Kauai, elua no Oahu, elua waa no Maui, a hookahi waa no Molokai. A o Makoa hoi, ke kukini e holo ai a puni o Hawaii.

(E HOOMAUIA AKU ANA.)

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukaia e J. M. Poeoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

I keia ma'ama kupu ka ai, kupu na mea ulu, kuhinewa ka pueo i ka huelo o ka hoi ame ke pi-a, he huelo no ka iole, a po'oi hewa ka pueo i ua huelo hoi nei a pia hoi.

Ikiiki—o Ikiiki, ke kane; o Hoopurpuruahoe ka wahine, hanau kanaka huhu.

Kawona—o Kawona, ke kane, o Lapa'au ka wahine, hanau kanaka le'a i ke oli ame ka hula.

Hina-ia-elele—o Hinaaelele, ke kane, a o Kapolei, ka wahine, hanau kanaka haanni. He malama keia e aluka ai ka pala ana o ka ohia. E uhi paa ana ka okai ao elele i ka lewa, a he elele na ia i ke kahi wa, a he elele ua ole nohoi, elele ka puauma o ke kolea, a 'o nohoia momona ke kolea i nei malama.

Hilinehu—o Hilinehu, ke kane, a o Lanikua, ka wahine, hanau kanaka koa. O ka malama keia e ku ai ka nehu. Mamui o ka lilo ana o keia i'a i mea hoola maka-pehu, i'a no Hilo, i holo ai ma ke mele a kahiko keia huaolelo "Ka-ua-huki-hee-nehu-o-Hilo.

Hilina—o Hilina, ke kane, o Kupule ka wahine, hanau kanaka a wahine pupule. No ka pupule o na hana, e hoi kau wale ai no ka olelo ana, elike me ka hili o ka makanani nei malama, i kapaia ai keia malama o Hilina.

Ikuwa—o Ikuwa, ke kane, o Paakatuatewa, ka wahine, hanau kanaka leo nui. He malama keia e ku ai ka ino; o ka "Ikuwaikepohakoelele" keia. Kuku i ka hekili, olapa ka uwila, ka ke kaiko, ku ka punakea.

Welehu—o Welehu, ke kane, o Huhune ka wahine, hanau kanaka kekua. O ka malama keia e lehu ai ka pua o ke ko, a helelei, a e iko ai hoi ka pua o ka ohia. He malama malie, a he malama oi aku o ka i'a.

Makalii—o Makalii, ke kane, o Hiipoi ka wahine, hanau kanaka maikai. O Kaauhuhupaina kekahi inoa o keia malama. O ka malama keia e hoomake ai ke kau.

E Hoomauiia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii o Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 127

POALUA, OKATOBA 30 1906

NA HELU APAU, 276

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

NA LAWERSWE LAPAAU ANA A NALII IA KAMEHAMEHA I

Kahea aku la o Keopulani ia Kaleimoku, a ua hele mai la nohoi o Kaleimoku, a olelo aku la ke 'Iii wahine ia Keopulani. "E Keopulani e—i keia la e lilo ai oe i Iwiknamoo, no ka hooko ana a malama ana i na kooha a Kamehameha, a o kana mau keiki pono wale no na alii nona ka aina ame ke aupuni, koe no nae na aina i haawi mua ia i na 'Iii e Kamehameha.

A e hooko aku oe e hana i keia mau kooha. A e malama a hooko i ke kapu (Manewanewa). E moe na mea apua i ke kapu Anshulu, sole kua e hcole a e moe a hiki i na paemoku o Kaililo, ua ae mai la nohoi o Kalanimoku, a oia iho la kona la i kapaia ai ma ia inoa; "Kalanimoku ka Iiamoku." nui o Hawaii a hiki i Kauai. a e hoolobe na mea apua i kona leo.

I kela wa ua hapai hou ia aku la o Kamehameha iloko o ka hale-lehua, na aemoe iho la ia manawa. Hoomaka na wawae o ke 'Iii e komo aku iloko o ka Kahalelehua, ua maule hou iho la o Kamehameha a o ke kolu ia o ka manawa.

Hoihoi awiwi hou aku la o Kalanimoku ma i ke A'i iloko o Kealohlanihale. a liliu iki pohala hou ae la oia, ia wa, ua kipaku aku la o Kalanimoku i na alii a me aialo a pau iwaho. a koe na wahine, na kaikamahine, na keikikane a me ka ohana pono, a me elua mau elemakule hoe waa pono no Kamehameha, oia o Nakuiefua ma, o laua na mcepuu i manso ia ai no Kamehameha.

Ia wa keke no ua ninau iho la o Kalanimoku ia Kamehameha: "Aueha oe e ke Alii, pehea makou?" Aka, ua nana wale ae no na maka o Kamehameha me ka puai wahi leo ole ae.

Ninau hou no na 'Iii kane: "Ea, pehea makou, i hua na makou?" Ua moe iho la na maka o Kamehameha a kaakan hou ae la, ia wa, ninau hou no na 'Iii: "E Kalani e, i hua na makou." Ua nana ae la o Kamehameha ma o a maanei o ke snaina, alaila, pane ae la oia: "I mea aha ka onkou e koi mai nei?" Pane hou no o Kalanimoku: "I wahi hua na makou, o Kalani.

E Hoomanawanui iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaha e J. M. Poepe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

I keia malama hoomaka ka wela ino o ka la, a mamuli o ka pohopoha ana o ka auhuhu i ka wela a ka la i kapaia ai "Kaaubuhupaina.

He nui no a lehulehu loa na hoakaka ame na wehewehe ana o keia mau malama i hoikeia ae la, a he ku nohoi i ka naauao keia mau hoakaka 'a na poe kaniko.

Ma ka wa kahiko, ua maa loa na kanaka oia wa i ka ike ana i ka ouli o na keiki i hanauia maloke o kekahi o keia mau mahina i oleloia ae la, a pela a puni ka makabiki.

Aole hoi oia mau mea wale no, aka, e ike ana lakou i na mahina malie, ame na mahina ino. Nolaia, ua manao ka mea kakau, e hookomo i kekahi o ia mau hoakaka ana ma keia wahi, oiai no nae, he nui loa na mabele hoakaka oia ano i ikeia mawaena o na poe kahiko.

A me he mea la nae, ma ka manao ana o ka mea kakau, ua lawe no keia mau mea ana e hoike aku nei, no ka hooiaio ana i keia ike ano nui i pulamaia e ko kakou mau kupuna.

Kaelo—O na kuli o Kauwilanuinamakaehaikalani, o ka hooelo ua lani pili. He malama ino keia, he ua, hekihi, kaikoo, ku ka puna-kea i uka o ka aina, he makani, a, anu nohoi. He malama keia e mahi ai ole ai ke kanaka mahiai, a pela nohoi ke kanaka lawaia, ahe ona lawaia i keia malama, oiai ua pulei-leho mai la ke kai, ua ino.

O ka hoomaopopo o na Hawaii kahiko no ke kane o na keiki i hanauia i keia malama, no ka mea e pili ana i na keikikane, he hookiekie, kuonono ole ka manao, a he hana ino hoi.

Aka, ina he kaikamahine ka mea e hanau ana i keia malama, he wahine noonoo pono ole a hoomaopopo ole i ke ano o ka noho ana, he manao hana nae, ke loa iaia ka hoihoi, aka, he hoopalaleha no nae, aia no a kana mea e hoihoi ai, alaila, akeuenu oia.

No keia malama keiki kapulu, elike me ka mea i o'keia ae nei.

E Hoomanui aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 128

POAKOLU, OKATOBA 31, 1906

NA HELU APAU, 277

HE MOOLELO NO

КАМЕХАМЕХА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

NA LAWEKAWE LAPAAU ANA A NALII IA KAMEHAMEHA I

Alaila, puana malie ae la o Kamehameha i keia mau olelo, penei: "E nai wale no oukou e na alii i kuu pono i imi ai e ole e pau;" a puainawele aku la kona leo, a lalau ae la kona mau lima ma ke ai o Olohana ("John Young") ka haole a hoi iho la laua.

A lele loa ae la kona aho, make loa, pau ua pio iho la ka Lamaku o ke ola iloko o Kamehameha, a hakau iho la na mea apau, pule iho la o Huaimanono apau, hoonua na elele a puni na moku o Hawaii.

O ka po ia o Hoku, oia ka po i make ai o Kamehameha, ke 'Iii nana i na'i i na pae moku o Hawaii a noho like koihahi. a e hoomanao e na Hawaii opto, oia iho la na mea i hana ia i na ia o ko kakou makua alii, Ka Na'i Aupuni.

Ua lobe pono au mai ka waha pono mai o ko'u kupunawahine alii oia o "Kahahana" oia ua lobe pono oia i ko Kamehameha leo hope, e kahili ana oia ia Kamehameha itoko oia manawa a hiki i ke a'ana oia po

Ua pau ae la ka mafele i loa mai i ka mea kakau, mai a Mr L. S. Peleioholani mai, ma ka mea e pili ana i na la hope o Kamehameha ame ka make ana o ua NA'I AUPUNI nei, a ma keia wahi, ke hoopuka aku nei ka mea kakau i ka mafele na'i loko mai o ka Moololo Hawaii, i hooponoponoia e Rev. F. J. Pokuea:

Penei ka moololo o ko Kamehameha make ana, wahi a keia Moololo Hawaii:

"I ka nui ana iho o ka ma'i o Kamehameha, a hiki ole i ka poe kahuna ke ola, alaila, olelo mai la ke kahuna, e aho e kukulu i hale no kou akua i ola oe.

Kokua pu ae la na 'Iii i ka olelo a ke kahu, kukulu iho la i heia'u no Kukailimoku, a kapu iho la i ke ehihi. I lobe ia paha ka olelo a ke kahuna ame na 'Iii e pue ana lakou ia Kamehameha. I'ana naka na kou akua i ola oe.

E Hoomania aku ana.

Moololo Hawaii Kahiko.

Hoimakaukua e J. M. Poepeo no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Kaula—O Kaula ka La, kaula ka ua. He malama keia e lobi ai ka nee ana o ka La i ka akau, a pale nohoi ka hookina o ka ua; polaila, i kapaia ai o Kaula.

O ke keikikane e hanau ana i keia malama, he kanaka huna i kona manao. I kona wa nae e waiwai ai, he keu a ka hookiekie, ahe nana wale iho i kona mau hoaloha ma na hana i kokuia ai oia a loa ka pomaikai iaia.

He k-naka maalea nae, a he kanaka koa hoi. O ke kaikamahine e hanauia ana ma keia mahina, he kaikamahine makaala i ka hana, he lokomaikai, he malama i ka obana, he ikaika ka manao.

No keia malama keiki koa a wiwo ole, elike me ia i hoike mua ia ae pei.

Nana—O hoonana-nana ka manu i ka lae kahakai i keia malama. O na manu hoi o ka lae laau, ke hoomanana la i na hulu koo o ka Hooilo; oia, ua puka mai ka mehana, oia hoi, ke Kau.

Ua kapaia nohoi keia malama, o ke aho puiua ka lawaia. I keia malama e lana nui ai ka auwaa lawaia i ke kai; oia ua noho i ka maka-pehu ia o ka hooilo a komo i keia malama; pale ka Hooilo, loa ka malie.

O ke keikikane, e hanau ana i keia malama, he keiki ohilohila wale; he keiki hehu ino nae; he ake e hele ia wahi aku, ia wahi aku; he kanaka lokomaikai nae; a oluolu hoi.

I na hoi he kaikamahine, ka mea hanau i ke a mahina, alaila, he kaikamahine oluolu ia; he lokomaikai; he ake i ka hoomaemae iaia iho; a he wanine manac hoopaaiki nae, ma kana mea e hoopaa ai i kona manao.

Welo—O huli ke au i o welo; o welo kibeia a ke a'eloa; a o ke aho loa hoi a ka lawaia. "O ka malama keia e kowelowelo ai ka huelo o ka hoi ame ke pi'a; a kuhihewa ka pueo, he huelo iole, o ka lele no ia a po'i.

E Hoomania iho a pulo hou aku.

KA MOOLELO O KA MOOLELO I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

NA LAWEEAWA LAPAAU ANA A NALII JA KAMEHAMEHA I

I lobe ia paha keia olelo ana a lakou e na kanaka i ka maka'u i ka make, kakaika'hi ka poe i koe iho.

Kakali mai la na kanaka i kahi a lakou i pee ai, a noa ke kauila, hoi mai la na kanaka. Ua paa ae la ka wa e make ai ke kanaka. Aole paha i ae o Kamehameha i keia olelo a na 'hi ame ke kahuna.

Ua lobe ia kana olelo. He kanaka na ke alii (oia hoi, ke kanaka no ke alii ia. MEA KAKAU) O kana alii i olelo ai, oia kana keiki.

A noa keia pale, nui loa iho la ka ma'i. Aole hiki ke oni ae i ka nawaliwali. A hiki mai la ka la e kapu hou ai ua heiau la, alaila, olelo ae ia ia i kana keiki. O hele i ka pale i kou akua hulu, o Kukaii moku.

Lobe aku la hoi ia i ka olelo a kekahi kanaka hoomana. He akua mana kona. Ua olelo ia, oia iaia ka ma'i. O Pua ka inoa o kona akua. O ka alae manu e ai ia nei. O kona kino ia. Kukulua iho la elua mau wahi hale. I ka noho ana iloko o keia mau wahi hale, paa ae la ka ai ana, nawaliwali loa iho la ia.

A poakolu iloko o keia mau wahi hale, ike iho la kana mau wahi, a me kana mau keiki, a me kana mau kaitamahine, a me nalii a paa malalo ona, ua nawaliwali loa ia hoihoi ae la lakou ia ia i kona hale.

A po iho la ia ia, hapaiia mai la imua e ai, hoo-kahi olepu ai a me ke kiahia wai, olelo iho la na alii, e kaoha i huaclelo na lakou.

Aole kela i ekumu iki ne, a hapai ia aku la i ka hale; a koko ke paha i ke kau i ka umi paha o ka hora hapai hou ia mai la imua e ai hou, hoo-kahi no olopu me ka wai, o ke kiahia wai no ka nui, alaila, olelo iho la kekahi kaikaina ona, o Kaikioewa, penei, "Eia no makou a paa ou kaikaina, a me ke alii au, a me kou haole, e waiho mai oe i hua na makou, i lobe hoi ke alii au, a me ou kaikawahine, "alaila, olelo ae la kela, "I mea sha?"

Olelo hou iho la no hoi o Kaikioewa. "hua na makou. I ae la kela, "E oni wale no onkou i kuu pono a--aole i paa, a lele ae la ka Uhane.

Alaila, o ka haole ka mea i lalau ae ma kona ai, a huki iho e hoi, o Hoapili kekahi mea ana i lalau ae ai, a huki iho la ia ia e hawanawana i kona pepeiao, a hoihoi ia aku la i ka hale.

A i ka umikumamalua paha o ka hora, hapai hou ia mai la imua, o ke poo wale no ka i komo mai imua, i ka hale no ke kino. O keia hapai pinepine apa la, ea; no ka ai kapu no o ke kane ia manawa, eono hale e na kanaka ia manawa, he heiau oia kekahi, he mua oia kekahi, he hape moe oia ke loma, he hale ai ana oia ka aha, he hape kua oia ka lima, he hale pea oia ke ono.

O na wahine makaainana mai Hawaii a Kanai, na lakou no i kukulu ko lakou hale pea, na ke kane no hoi i kukulu ko na ahi wahine. Nolaila, keia hapai pinepine ana imua o ka hale.

E Hoomania aku ana.

AOAO KUOKOA HOME RULA,

Kalana o Oahu.

O ka Aoao Kuokoa no ka Hooponopono Home Rula, ma ke Kalana o Oahu, Teritore o Hawaii, ma o kona Komite Kalana ia, i hoomania ai e ka Aha Elele Kalana, i akoakoa m ke Kolanakaahale e Honolulu, ma ka la 24 o Sepatemaba, 1906, ke kukala aku nei i keia Kahuahana:

OIAI, e malamaia ana e Kobo Balota ma Novemaba 6; 1906, ma ke Kalana o Oahu, Teritore o Hawaii, no ke koho ana i na luna lawelawe no na oihana lehulehu; a

OIAI, ua waiho aku ka Aoao Kuokoa Home Rula imua o ka lehulehu i na mohoho balota no ke la a me keia oihana; a OIAI hoi, ua apono ka Aoao Kuokoa Home Rula i keia Kahuahana, a ua hoopaaia kana mau mohoho balota e kakoo i keia Kahuahana; aole hoi oia wale no, aka, e hooikaika lakou ma na ano a paa e hooikaika aku ia mau mea ke lanakila lakou ma ke koho balota ana.

KE KUKALA NEI MAKOU, i ko makou kupaa' ana mamuli o ka AOAO KUOKOA HOME RULA, no kana mau hooikaika paahao ole ana e kukulua ona Aupuni hooponoponoo, makaukou a hoomani hoi ole iloko nei o keia Kalana; ke Aupuni i hoi no ka lehulehu a ma o ka lehulehu ia.

KE KUKALA NEI MAKOU, e pulamaia ka pono koho balota o na kupa Amerika; aole hoi e hooikaikaia aole hoi e hooikawili ia i a mea e hooponoponi ai keia mana, ke kol aku nei makou i ka kakoo hooponopono ana mai a na hoo makaainana, me ka nana ole i ka aoao pili kalainana.

KE KUKALA NEI MAKOU, aole i kulike na hana kalainana o loko nei o keia Teritore me ko na hana kalainana o Amerika. Huihua oia i aole leo o koonoi poe kupa Amerika ma na manawa a paa e pili ana i ka hooponopono ana o ke Aupuni o Amerika Huihua; a aole hoi he kuleana o ko nei poe ma na ninau no ko Amerika holomua a holomua ole paha ma na hana politika.

KE KUKALA NEI MAKOU, o na inoa Repubalika me Demokratata, aole ia he inoa ninau waiwai ano nui no na hana kalainana kuloko ma kela a me keia Kalana. O ka hooiwi ana aku me kekahi o keia mau Aoao Kalainana, aole ia he mea e loaa ai na pomsikali o keia Teritore.

KE KUKALA NEI MAKOU, oia a lilo o Hawaii nei i Mokuaina no ke apo Aupuni huihua o Amerika, he mea pono ke alaka'i ko kakou hooponopono aupuni maluna o ka loina, "Ka Pono kaulike e ka Lehulehu," ka loina hoi i kukulua ma ke ano oia ka Pohaku Kumu i ku ai ka AOAO KUOKOA HOME RULA.

KE KAKOO NEI MAKOU i na hooponopono naauao ana a holomua a Kaaiana George R. Carter i na hana o keia Teritore, oia ia mau lawelawe ana ua ku i na kanawai o Amerika Huihua a me ko ke Teritore o Hawaii nei.

KE HOOPAA NEI MAKOU i ka makou Elele Lahui e kohoia ana no ka Ahaolelo Lahui, Kau 60, o Amerika Huihua e hooikaika aku i keia mau kumuhana:

E kakoo oia i ka haawi koke ia ana mai e ka Ahaolelo Lahui o Amerika i na kanawai hooponopono aina Aupuni no ke Teritore o Hawaii nei; oia, mamuli o ia mau kanawai e hiki ai ke ko na manaolana o ke kaohi ana i ka lilo ana'ku o na aina aupuni ma ka paa ana a na hui imi waiwai nui.

Ke kakoo nei makou e loaa mai ona haawina dala mai ka Ahaolelo Lahui mai i hiki ai i ke Teritore o Hawaii ke kukulu i Kulanui Oihana Mahiai; a e loaa pu mai hoi mai ka Ahaolelo Lahui mai he haawina dala mahuhua no ke kukulu ana i kekahi Kulanui Ike Kiekie (University) no ke Teritore o Hawaii nei, i ko ai na inoi ake ike a hui manawa o na Hawaii opio e loaa ana ia mau ike, koe wale no ko lakou nele i na makaukan e hooikaika ai ko lakou mau inoi.

E hooikaika imua o ka Ahaolelo Lahui e loaa ona haawina dala no ka uku ana i ka Mowihane Lihulihulani, mamuli o ke kaulike a me ke aloha hoakana; a i kaulike hoi ia uku ana me kona nobo'na poo Aupuni mau.

Ke hoopaa nei makou i ka makou Elele i ka Ahaolelo Lahui e loaa ona kanawai e hiki ai ia Hawaii ke lilo i Aupuni Mokuaina no Amerika Huihua.

Ke hoopaa nei makou i ka makou mau mohoho balota kuloko, e hoomania i na kupa Amerika wale no ma na hana aupuni o loko o ke Kalana a e loaa like hoi ia pono i na kupa Amerika a paa e hoomania ana e na kanaka a me na hui imi waiwai.

Ke hoahewa nei makou i na Aoao Repubalika a me Demokratata no ke kakoo ana, e loaa ona haawina dala mai ka Ahaolelo mai no ke kokua ana i na hana a ke Komite Hoeeu o Hawaii; oia hoi, i hiki ole ai ke Teritore, mamuli o ka nele dala, ke kukulu i mau halekula kupono; hoamahuhua ae i ka uku o na kumukula, a uku hoi i na kanaka paahana e i ka kupono no kona luh i keia a me keia la hana.

E hooloia ke Kanawai O. E hooloia na Kanawai koho balota i hiki ai i ke kanaka hoopaa imua ke noi aku i ka Papa Hoopaa Inoa i kope o kona palapala i hoopaaia ai kana hooihiki ana; e aia hoi ka mea koho balota e hele ma ka koho balota mau a kuikawa hoi, e waiho i kana hana i hoomania ai oia no ka manawa o ekolu hora kai like, manawa o ka wa e waiho ai ka paha balota a me ke panii ana; a aole hoi e hoopaaia a hoomania ka uku hana o na kanaka ia no ka hana ara paha.

E hoopaaia na Kanawai a paa e pili ana i ka hooponopono ana i na kanaka i hooloia no ka ma i lepera i hiki ole ke hooloia he ma'i ko na kanaka ia i hiki ke hooloia i ka ma'i lepera. E aia na poe a paa e olelo ana he hiki ia lakou ke hooloia i ka ma'i lepera e lapaau ia ano ma'i ma ke Kahua Ma'i Lepera, a i ole, ma kekahi wahi e ae paha i hoopaaia ka hoi ia hana.

Ke olelo ae nei makou a hoi ke aia hoi o ka mana o Peseidena Rusawela: "Na Hawaii e hooponopono ia Hawaii?" a ke kukala nei makou i ko makou kupaa mamuli o ka AOAO KUOKOA HOME RULA no ke kakoo ana i keia loina alakai ae ia.

Ma ka inoa o ka Lahui Hawaii ke kua a ko hoahewa nei makou i na hana e hooponoponi ai na pono o ka lehulehu.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Kahiliaulani ka Elele Lahui i Wasinetona.

BUKE II, HELU 130

POALIMA, NOVEMARA 2, 1906

NA HELU APAU, 273

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

NA LAWEKAWÉ LAPAAU ANA A NALU IA KAMEHAMEHA I

Ia ho'iho'i e'ia'aka i ka hale, i ka lua paha o ka hōra kōna hele ana, nolaila mai ko Lelelohoku inoa. A i kōna hōake ana, komo mai la o Kalaimoku imua e kipaku i na kanaka e, e hele pela iwaho.

Elua mau mea kahiko, e kipaku ia ana e hele pela iwaho, hookahi o iaia i hele iwaho. hookahi i koe iho, no ke aloha no o kana olelo ana, a me ka maikai imua o ko lakou hana ana. Kipaku ia aku la na kamalii iwaho, alaila, komo hou aku la o Kalaimoku i ka hale, a ahaolelo iho na alii.

Lohe ia iho la ka leo o kekahi alii, penei kana olelo: "Eia kou maua, e ai maka kakou ia ia nei. Olelo mai la o Kaahumanu me ka nawaliwahi, sole paha na kakou ke kino, na ke alii paha ia, ua hele ae la no ka kakou wahi o ka hana, na ke alii iho la ke kino oia nei.

A pau keia olelo ana, hapaiia mai la ia imua no ka oihana a ke kahuna, a moa ae la ka puu uko, kaumaha ae la ke kahuna i ka mea make, o ke akua iho la no ia o ke kino uhane, ole e waiho ana, a mama ae la ke alii.

Alaila, olelo hou ae la ke kahuna, i na alii a me ke alii nui. Ke olelo aku nei au ia oukou, o ka moe puu o ia nei, penei la, moe iho la, hookahi no ia, aka, i puka aku mawaho nei, a i moe ka moe puu ilaila, eha kanaka; aka, i lawe kakou ia nei a kokoke i ka ina a hiki ae ilaila ka moe puu, he umi kanaka e make; aka, i kōmo iloko o ka lua, a hiki ka moe puu ilaila, he umikumamailima kanaka e make, a i ao keia po kapu aku la, ina e make ke kanaka ilaila, hookahi kanaka e make."

Alaila, pau kana oihana, ku ae hoi ke kahuna nui, me ka puu. Pau no hoi kana oihana. Aole pau na oihana i hana ia ma ia ahaolelo. A keia hebedōma aku e ike ia ke koena.

E hoomanawani mai e ka makamaka puni heluhelu moolelo a pulelo hou aku.

E Hoomania aku ana.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomaniaulani e J. M. Poejoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

I keia malamā e kiia ai na ai o kuahiwi; he malamā hoi e pua ai ka umauma o ke kolea i na hufe elele.

O ke keikikane e hanauia ana i keia malamā, he ake hoopapa, hakaka, he puuwai lokoīno. A ina hoi he kaikamahine ka mea hanau i keia mahina, he hūhū ino, he imihala, he pa'ōle na olelo, he molowa hoi.

Kamahoe-mua—O "na keiki mahoe a Laila i hanao, o Kii ame Kane." I keia malamā e hele pu ai na hūhū o Makalii me na kao (hoku); he malamā kano kalo a kano i ka uala; he malie no hoi.

O ke keikikane e hanau ana i keia malamā, he haahaa ka nōho ana; he nunuha; he lokomaikai; he olalau a hīlikau na hana. A ina hoi he kaikamahine, he lokomaikai he hoōmacmae, he manao ikaika, olea, paakiki, a ake auwana no hoi.

Ikuwa—O "ka pohakoelele keia; a ikuwa ke kai, ikuwa ka hekili, ikuwa na manu." He malamā ino keia; he ua, makani, hekili no hoi. Eia i na malamā o ka hooilo. I keia malamā e owili ai ka puu o ke ko; he malamā au keia.

O ke keikikane e hanau ana i keia malamā, he haahaa, he eleu, he kanaka nui o na enemi, he hūhū a he kanaka leo nui. Ina he kaikamahine, he makau ole; he ano kuonoono ole nae ka manao; he hūhū.

Welehu—O "ka malamā keia o Welelulani; o lehu nui ke puu i ka uwahi o ka hooilo." Eia i na malamā au; nolaila, i ho a ia ai ke kapuahi hoopumehana iloko o na hale, a ma kae o ke kapuahi e olala ai a loa a mehana; a pela i lehu ai ke puu. He malamā ino keia; he ua a me ka makani.

O ke keikikane e hanau ana i keia malamā, he haahaa ka manao, he hīlikau, he eleu i ka lawelawe hana, he hoopaaiki a he hūhū. Ina he kaikamahine, he nanaina a he ano helehelena kanē kōna; he lili i na mea e poipo ai ka hoa ioha; he haku olelo, he wahine nuku a hūhū, he ake hakaka.

E Hoomania aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

E Nana i na Hoike Kahoaka o Mua!

BUKE II. HELU 137

POALIMA, NOVEMABA 9 1906

NA HELU APAU, 256

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Ua hōea mai kakou e na maka naka heluhelu o kea moolelo, i ka hapa hope loa e pili ana ia Ka mehamaha, ko Hawaii nei koa ka lāna, a Na'i Aupuni Pauwai wiwo olē nohoi.

Hē nui no paha na mahale i koe e pili ana i ka moolelo o Kamehameha. Aole noi pau. Aka, he ma wahi mea liili wale no nae ia. Elike me kahi i puka ai ka olelo kaulana a Kamehameha:

"Imua e na Pokii a nui i ka wai awaawa!

Ua oleloia, ma ke kua ana a Kamehameha ma Wailuku i ke au e noho haku aupuni ana o Kalanikupule no Maui, i hoopuka ai o Kamehameha i keia mau huoolelo, aka, olelo kekahi poe, na hoopuka o Kamehameha i keia mau huoolelo ma kana kua na'i aupuni mua loa, oia hoi, ke kua o Mokuohai.

O kekahi mahale moolelo i kono ole ma keia kakau ana, oia ka mea e pili ana i ko Kamehameha hoopio ana a kinai ana i ke ahi Pele i iho ai mai luna mai o Mokuaweoweo, a penei ia moolelo:

I ke au o Kamehameha I, e noho aupuni ana, i ka M. H. 1801 paha ia, a oia o ua o Kamehameha I e noho ana i Kohala i ka lawaia malolo, ua hōnoho aku oia ia Kepaalani i konohiki e ohi ai i na ia o Hale ohiu—Ma ke Kekaha i Kona, Hawaii.

O ko Kepaalani kulana ia wa he Konohiki ohi palau hulu, oia hoi, i na ia lawaia o ke alii, alaila, o na ia a pau e loa ana i na kanaka no' ke alii wale no ia.

I ke ahiahi o kekahi la palau hulu o ke 'Ili ua pae mai la na waa, ua piha i ka ia, a o ka ia nui ia la, oia no ke Aki, i ka pae ana mai la o na waa, ua ubi pu ia ke one eleele o Haleohia, e ka nui o na waa ia.

Ua oleloia, ma keia one eleele, mai kela wahi i kapu o Hoona a hiki i Mshoiula, a mauka o keia one eleele, he loko ia nui, o Paa'ea ka inoa, ua olelo ia no keia loko ia, o na hoku o ka lani ko luna, a o Paa'ea ko lalo, no ka nui o keia loko a me ke kipuka puka paha i na aina o loko o ua loko i'a nei ke kumu i hoohaliko iaia o Paa'ea, me na hoku o ka lani.

E HOOMAUUAKU AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukau e J. M. Poeper no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Makali—O ka malama keia i oleloia ai e kahiko, ka la wela o ka Makali, o makalii na maka ino, a makalii ka lau nabele. He malana anu ke a, he ino, he uo, he makani, i pela aku.

O ka mea i oleloia ai, ka wela o ka makalii, he la awiliwili ko keia malama me ka ua. O ka maka liili o ka ua e hiolo ana, o ke kikiki nokonoko o ka wela o ka ia; holo ai ka olelo ana, ka la wela o ka ma ka ii.

O ke keiki kane e hanau ana i keia malama, he ake nui ma na mea kaulana e puka ai kona inoa, he ake ma na hana kaulana, o ka pihikia nae, ne no'owa wale. He keiki hohu, a he keiki paa ole ka mana. Ina hoi he kaikamahine, alaila, he neau haaha, he hoomanawanui, he noho mahe, he pi he hoomakau kau wale, a pela aku.

O keia ka hō'ona o na hoakaka e pili ana i na malama Hawaii, me ke koe pu aku noho o kekahi mau hoakaka ano nui e ae a ka poe kahiko.

Maanei e ae mai i ka mea ake, e hoike aku no kekahi wahi mea i haule na ka mea e pili ana i ka malama o Welehu, a oia hoi keia:

Ua oleloia, o ka malama keia i hanau ai ke Akua, nolaila, i Kapaa ai, kino o ke Akua, iho o ke Akua, manō o ke Akua. Nolaila, he malama kapu akua keia, a he malama akua nohoi ma kekahi olelo ana.

He malama kapu akua ano nui keia. Eua ano kapu e malamaia ai ma keia malama, he kapu maka biki kekahi, a he kapu akua kekahi. O na ohana akua o Lono, i ka wa e hiki ai i na po o Lono, ai la kou i ko waho ai, ua na mea ai epan. O na ohana akua hoi o Kane, ke hiki aku i na po o Kane, ai la kou i na mea ai o waho, noa ae na mea epan.

Maanei e hoomakau ai ka mea kamae e kamailio no na mea e pili ana i na ia a me na po o loko o ka mahina hoakahi, oia hoi na po he 30, e nee ana mai ka po mai o Hele a pau i ka po o Maui.

E Hoomanawanui iho a puka ko'ou iho.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

E Nana i na Hoike Kahoaka o Mua!

BUKE II, HELU 138

POAONO, NOVEMABA 19 1896

NA HELU AFNU, 28

HE MOOLELO NO.

КАМЕРАМЕНА I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

A ma ke ahihi o ua la nei i oleloia ae la, o'ai e ohi ana na kanaka i ka ia a ke 'Iii, ua hoesa mai la keia wahi luahine palupalu a kolo hele mai la a hiki imua o Kapaalani i oleloia ae nei.

A olelo aku la i ke 'Iii. E ka lani e! I i'a na'u!! I kini i lehu! a i manu! a pane mai la o Kapaalani. "Aole e loa'a aku ia oe ka i'a a ke alii e na wahi luahine hookano o ke noi.

Wahi hou a ua wahi luahine nei. I na hoi ha aole ia, alaila, i hookahi lau." "Aole no? Wahi a Kapaalani. Ina aole i lau ia, alaila, i hookahi hoi kaau?" wahi a ua wahi luahine nei. "Aole no e loa'a ia oe "wahi a Kapaalani.

Alaila noi hou aku la no ua luahine nei. "E ke lili, ina hoi aole ia, alaila, i hookahi no hoi wahi ia, a hoi a ko-a uka?" A pane hou aku la o Kapaalani, aole no e loa'a." Ia wa no nee aku la ua luahine nei a kalele iho la ma ka manu o ka waa, kulou iho la a ea ae la.

A pane mahe aku la i ke 'Iii. "E ka lani, he nani hoi ia ua nele ae la i kahi ia hookahi, alaila, ke noi aku nei au e oloulu oe e haawi mai i wahi kumu pihapiba o ka ia?" Pane hou mai la o Kapaalani. Aole anei ou lohe, aole loa no e loa'a ia oe ka ia a ke lili a pela no hoi ka pihapiba."

Ia wa no o ke kaha aku la no ia o ua wahi luahine nei a pii aku la ma ke pili o Puukoaae, a kaha lalo ae la malalo o Puio, o ia pii ko ia nei, a koko'e aku ana i Huehue, oia kahi e nana ai ia Kohala Hema.

Ua hiki pono aku la keia i kekahi ana, a ike iho ia keia he mau kaikamahine pulehu ulu, e kaka ana i na ulu a laua, alaila, pane aku la keia. "Akahi no a ola, ua moa kahi ulu, alaila, pane mai la kekahi kaikamahine. 'Ka! he ulu kapu ka'u? Aole ai wale ia e hai.

Ninau aku la keia, kapu ulu a noa ia wai? A pane mai la ke kaikamahine. "Kapu ka'u ulu a noa ia Laanui"—Heaha o Laanui? wahi a ka luahine. Ka! he akua ikaika o Laanui a he mena hoi—"A pehea aku hoi kau ulu e kela kaikamahine aku?" wahi a ka luahine. "Ka! he ulu kapu no ka'u a noa ia Pele" Oia ka pane mai a kela kaikamahine, ia wa pane hou aku la ua luahine nei, "ina pela o ka kaha ulu hoi ia."

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoonaunani a J. M. Peopoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

He kanakolu paa ka nuu o na la o loko o ka mahina hookahi ma ka helu a ko Hawaii nei poe, aole oi aku, aole emi mai, elike la me ka helu a ka haole, he 30 po ma kekahi mau mahina, he 31 po ma kekahi, a he 28 hoi ma kekahi mahina, a'a a he mahaiki lele oi, alaila, loa he 29 po.

E oki pu ia ana hoi ka mahina a ka haole e ke helu mahina a ka Hawaii: a he kulana kulike loa keia helu mahina a ka Hawaii me ko ka helu mahina a na poe kahiko o Roma.

A e lawelweia nei hoi e ka poe kilokilo hoku (Astrologists) o Europa ame Amerika ame kekahi mau wahi e ae o ka honua nei. O ka hapa hope o kekahi malama ame ka hapa mua o kekahi malama a ka haole, oia ka malama holookoa a ka Hawaii ma na kaolana mahina he 30.

Ma ka moolelo kahiko o Hawaii nei, ua lilo keia mau po he 30 i mau kukui lamalama e hoemaikeike mai ana i na wa maikai no ka lawaia ana ame ka mahai ana.

Ua lilo nohoi keia mau la i mau wa e ikeia ai ke keiki maikai a maikai ole, imi loa'a imi loa'a ole; koa a maka'u wale paha. A penei na mea i loa'a i ka mea kaka'u no keia mau la;

I Hilo—O ka la moa a po mua keia o ka maia. Ua kapaia keia po [a la hoi] mamuli o ka puahilo e ka mahina i puka ma keia po. He moowini loa kona ikeia ana i ka wa e kau mai ai ma ke komohana, oia no oe o ka maawe olona i hilo ia ka moahi iki mai o kona ala ana ae.

A no ia kumu i kapaia ai ua puahilo ka mahina. I ka wa kala'e maikai loa o ke kukulu komohana e ikeia aku ai ka mahina o Hilo, a i kekahi wa ke paaku ia e na okai ao, aole no e ikeia ana. O keia iho la no ka mahina hou ma ka helu Hawaii. A kau o Hilo, wahi a kahiko, ku ka Hoaka. O Hilo ka po mua, a c Hoaka aku ka po elua.

E Hoonaunani aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

E Nana i na Hoike Kahoaka o Mua!

BUKE II, HELU 139

POAKAHI, NOVEMABA 22 1906

NA HELU APAU, 188

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Hana mai la ua kaikamahine la i ka ulu, a maikai a haawi mai la, alaila pane aku la ua loahine nei. Aole, ua oki no nau ka ulu a kaa, ua maona ae la no hoi au, a aheha kou mau makua? A pane aku la keia, aia i uka i ka mahai; a o ka hoi mai koe—Ae, wahi a ka loahine,—“i noho oe a puka mai ou mau makua, alaila olelo aku oe.

He loahine i kauoha mai nei ia'u, e olelo aku ia olua ke hoi mai, ina e moe kakou i keia mau po aku, alaila, owaa a me olua i hookahi aoao e moe ai, a oia nei (kaikamahine i olelo ai na Laanui kana ulu) i aoao okoa no hoi kona e moe ai, a eia kekahi, e kukulu lepa a puni ka hale o kakou.”

A pau keia mau olelo o ka nalo aku la no ia o ua loahine nei, a hoi aku la no hoi na kaikamahine a ua puka mai na makua, a bahai aku la laua nei i keia mau mea a pau i olelo mua ia ae nei.

A lohe mai la na makua i keia mau olelo, uwe kuo ae la laua, me ka olelo mai, aole kena he mea e, aka o Pele aku la no na, o ke akua o kakou, a pakele oe mai make, a o kela kaikamahine o olua ke make ana, a pela aku, a he mea emoole na puni ae la kahi hale i ka lepa e like me ke kauoha.

Ia po ua ike kokeia ka a o ke ahi iluna o Huahala, e ka poe lawaia o kahakai, a ua manaolia he ahi na ka poe kono mau.

A hala ia po, a i kekahi po hou mai, o ka puka no ia o ka pele ma kahi e kokoke la i ke alanui aupuni ma ka akau o Ilaehue, oia no ka hale noho o na kaikamahine pulehu ulu.

Ma keia hooa ana o ka pele, ua ai hapalua ia iho la ka hale o kela kaikamahine nana ka ulu i olelo ai, na Laanui, a make pu iho la ua kaikamahine la.

Ia manawa hoomaka mai la ka pele e kabe a wai a he hapalua mile paha ka loihi, ia wa pii ae la ka pele a kiekie loa, a ua oleloia, ia hina ana no o keia puu pele, ua kokoke e hiki i kahakai nona paha na mile he ekolu.

A o ka puu pele i pii ai, ua kapaia i keia wa o ke Puhia Pele, aia no ke ku mai la kela puu pele a hiki i keia la.

A ma keia kahe ana o ka pele, emoole loa ka ai ana a ua puka koke no i kai, e ai ana ole ana i ka loko o Paalea.

E HOOMAUIA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukaua e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

No na mea kanu.—He makalii ka hua o ka uala; pela ke kalo, ka maia, a pela aku, ke kanuia i keia la, nokamea, e like me ke ano o ua mahina la ka moowini, pela no ka lili o ka uala, ka hua o ka maia me ke kalo, eia nae he kinikini a lehulehu na hea o ka pue a o ka ahui maia hoi.

He la maikai no keia no ke kanu ana i na mea kanu, a o kahi bewa iho la no ia o ka lili o ka hua. Hoihoi ole na maka o ka mahiai ke nana iho.

Ma ka ohana lawaia, he la ia ole keia.

O ke kanaka hoi e hanau ana i keia la, he kanaka maikai. Ina he keiki kane; he kanaka naau haahaa. A ina he kaikamahine ka mea e hanauia ana ma keia la, alaila, e hooa ana oia i kona mau la opioio a ui ho me kekahi kanaka kuonoona a u-laklako o ka noho ana.

Hoaka-Mameli o ka moakaka o ka ikeia ana'ku o ka mahina i keia po, i kapaia ai keia po o Hoaka. O ka ina keia o na po o ke kau ana o ka mahina,

He la maikai keia no ke kanu ana i na mea kanu Ulu maikai ka uala; ke kalo; ka maia; ke ko; a pela aku. A he nunui kupono nohoi ka hua o ka uala, a pela no me ke kalo.

He la maikai keia no ka lawaia ana. Aole moe o ka po o ke kanaka lawaia i keia la. He la lawaia no keia o ke kai hohonu; e laa ka lawaia Ahi, Kahala kela lawaia, keia lawaia.

He la kulia keia no ke noi a ke kanaka imua o ke alo alii a haku ana paha; ina nae i ke kakahiaka e noi ai. O ka wa pomaikai ke k-kahika. Aole loa ke noi i ke awakea; o ai he au ku ia i ka lolo; a i ole, i ka wa paha i kapaia he “kahikole”, oia ka mea i oleloia e kahiko, o “kahikole ka la.”

O ke kanaka e hanau ana i keia la; ina he kane, alaila, he kanaka melama hana; ha mikiala i kela ame keia hana e haawia aku ana iaia.

He kanaka mahiai, a lawaia nohoi. He kanaka kahemu ai, a maia ma na hana apau e pono ai ka noho ana o ke kane ame ka, wahine ame ka ohana.

E HOOMAUIA AKU ANA.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

E Nana i na Hoikē Kahoaka o Mua!

BUKE II, HELU 140

POALUA, NOVEMABA 13 1905

NA HELU APAU, 283

HE MOOLELO NO,

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Oiai ka pele e kahe ana, ua kii koke o Kapaalani ia Kamehameha, e noho ana ma Kahala ia wa. Maluna o na wā keia kii ana aku a Kapaalani. I ka hōea ana aku o Kapaalani i Kohala, e mahiai ana no o Kamehameha i uka o Palawa.

Ua hoike aku o Kapaalani i na mea apau e pili ana i ke kahe ana mai o ka pele, a ke hana ino la i ka loko o Paaiea, a i kii aku oia iaia (Kamehameha) e holo laua e kinai i ke abi

Kulou iho la ke poo o Kamehameha ilalo, a aea ae ia; kani iho la ke uhu; a ninau mai la oia i kona kana ka ia Kapaalani:

Ua au'a paba oe i ka i'a?

Ae aku la o Kapaalani, me ka hoike ana aku ia Kamehameha no ka hele ana mai o kekahi wahi luahine e noi i'a iaia i kahi wa i hala ae, aole nae oia i haawi aku i wahi i'a hookahi i ua wahi po-pu luahine ala.

"Aole no oe i haawi aku i ua wahi luahine la i wahi kumu pihapiha?" i ninau mai ai o Kamehameha ia Kapaalani. Hoole aku la noho ua kahu nei o ke alii; me ka olelo ana'ku nohoi.

"Ua noi mai no ua wahi luahine nei i wahi kumu pihapiha ka'u e haawi aku ai; a, ua hoole aku no au."

"Ae. Auea oe. Ua hewa loa oe i ka haawi ole ana i kela ia a pau i ua wahi luahine la. A he keu nohoi kou aloha ole i ke nei a ka mea palupalu. Ka! Aole kela he wahine e ae an i ana aku la i ka i'a o Pele no ia. A lua ka ai a pohaku ia o ka loko i'a a ke alii la. Heaha la hoi e hele wale aku au e hoao i ka'u wahi pono a i malii mai ua alii nei, pakele ka loko i'a."

Haawi ae la o Kamehameha i ke kauoha i kona mau hoewaa ikaika loa e alo iaia a me Kapaalani a hōea i Paaiea. Ua alo ia aku la o Kamehameha a me Kapaalani a hōea i Kekaha.

I ko Kamehameha hōea ana'ku, ike aku la ia, ua pau ka loko i'a he mau mile kua eiwa a oi aku paba i ubi paa ia e ka pahohoe, a koe wale no kahi libi o ka loko e pili ana i Hoona, a aia no nae ke abi pele ke hamu la no ma ia wahi. Ia Kamehameha i ike aku ai i keia, poino o ka loko, ua kulu iho la kona mau waimaka no ka nai o kona minamina.

E Hoomanawaiu iho a pulelo hou aku.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukua e J. M. Poepee no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

A o ke ano no ia o ka wahine e hanauia ana ma keia la. Kukahi—A' mahuahua ae ka pii ana o ka mahina ma kona moakaka ana ae, ua kapaia o Kukahi. Ua mana'o kekahi poe o ka wa keia e boomaka ai ke kapu o Ku, oia hoi o "Ku ka-pao" ma ke mele a kahiko.

Aole nae pela ka oiaio. Ua hoomaka mai ke kapu "Ku" ma ka po o Hilo, a ma ke ao o Kulua e noa ai ia kapu. Nolala, na Komo o Hilo; o Hoaka ame Kukahi iloko o ke kapu "Ku."

Ua like wale no keia mau la mai Kukahi a hiki i Kukulu; a ua like no ka pomaikai e loa ana i ke kanaka elike me ka loa ana i Hoaka.

Olelo hoi kekahi poe o kekahi kumu i kap ia ai keia mau po, he mau po Ku; mamuli ia o ke ku ana o ke kai opihapiha balanalana a hakukoi ma na kua'au ame na pali kahaka; aole moku koke oia kai, oia hoi, aole kai make koke.

Kupau—Ua mahuahua loa ae la ka mahina. I anei pau na Ku; huli ke au o ke kai ame ka aina i na "Ole" mua eha.

He la maikai no keia, o Kupau, ma na mea kanu ame na mea e ae; a koe wale no ma ka hanau keiki ana. He la ino keia no ke keiki e hanauia ana ma keia la. Aole loa a ia kanaka; he aihamu i ka hā'i, Aole nohoi e kau ke oho hina maluna o kona poo, hala oia ma kela aoao.

No na Ole eha—Mai ia Olekukahi a hōea i Olekukulu a Olepau. O na ole mua keia o ke kaulana mahina.

A hōea mai ka ole mua, hooki loa na kanaka i ka lawelawe ana i na hana imi pomaikai, e laa ke kanu uala, ke kanu kalo, ka lawaia, a me kela a me keia hana like ole. No ka hoomaopopo ana o ka poe kahiko he mau la nele keia, mauka a makai no hoi; o ka oi aku nae, o ka oihana lawaia, kapa lakou he oleu ka loa ke hele i ka lawaia.

O ke kane a wahine e hanau ana iloko o na ole ekolu, he kane a wahine waiwai ole ia, aole pomaikai loa ia ano kanaka. Aka, o ke kane a wahine e hanau ana i ka wanao o Olekupau, he kane a he wahine loa ia.

E HOOMAU'IA AKU ANA,

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Hone o Iapana i ke Kumu o ka Hana!

BUKE II, HELU 141

POAKOLU, NOVEMARA 14, 1906

NA HELU APAU, 290

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

O ko Kamehameha manawa no ia i uhaan aku ai i ka puua, a pio koke iho la ke ahi. Eia hoi na kanaka ke kumakena nei no keia poino auhulihia o ka loko o Paiea. He mea oiaio, he nui ka minamina o na kanaka no keia loko i'a nui a kaulana loa o na Kona.

O kahi lili hoi o ka loko i koe iho, oia kahi e pili ana i Hooma, oia no kahi wai e koe nei malaila i keia wai; a na lilo nohoi ia i wahi wai aloha na na 'Ili i hala aku i ka po, a hoesa loa mai no i ke au o Kaukeouli.

O keia kahi a Kamehameha e tobo lohi loa ai i ka lawaia ke haalele oia i na Kohala a hoi i na Kona e noho ai.

Mamuli o keia pio ana o ke ahi pele i nei hoomoe-poo puua ana a Kamehameha, elike me ia i hoikeia ae la, aole paha ia he mea e pauleleia ai, na pio kela ahi pele i ka mana o ka ihu o ka puua a Kamehameha i uhaan aku ai, a i ole, na hoolohe mai ke ahi i ko Kamehameha leo kaucha; aka, ma ka helu a ke au naauao o keia wa, he ulia wale no kela pio ana o ke ahi pele ma'ia wa i molia ia aku ai ka ihu o ka puua; oia o ka wa no ia i pau ai ka ikaika o ka ana o ka pele.

O ka mea hope paha a ka mea kakau moolelo e hoike aku ai ma keia wahi, oia na mea e pili ana i na oihana i lawelaweia mahope iho o ka make ana o Kamehameha. A ke lawe mai nei ka mea kakau i na olelo i hoikeia maloko o ka Moolelo Hawaii (1858) a me kekahi mau hooponopono hou ana nohoi:

O Hewahewa, oia ke kahuna nui o Kamehameha, a oia kai niuanu aku i na 'Ili: "Ihea la ke alii e noho ai? O keia niuanu a Hewahewa, na pili ia no Lihoiho, ka hoolina o ke aupuni. No keia niuanu a Hewahewa, pane mai la na 'Ili iaia: "Ihea hoi? O oe no paha kai ike?"

Alaila, pane ae la no o Hewahewa: "Elua wahi e noho ai ke alii; o Kau, a i ole, o Kohala. A ia wa i hooholo ae ai na 'Ili apau, i Kohala e noho ai ke alii opio, kahi nui o na kanaka.

"O na wahi pono no ia i ke alii ke noho; aole e pono ke noho i Kona nei, nokamea, ua baumia loa o Kona nei.

A hooholoia ae la ka olelo e hoihoi i ke alii opio i Kohala e na 'Ili apau, na wehe mai la ke alaula o ke ao. Ia wa i kaikai ia aku ai ke kino make o Kamehameha i kona lua; a ia wa i ike 'ai ai na kanaka, ua make ko lakou alii; ko lakou haku: a olo ae la ka pihe uwe a na mea apau.

I nei wa e aualoia aku nei ke kinowailina o ke alii, a he aneane hookahi kaulahao ka mamoo a hoesa aku i ka hale lina e waihoia ai ke kino, ua halawai mai la ka huakai me kekahi kanaka i hele a uluahewa kona aloha manewawewa ia Kamehameha.

O ka inoa o nei kanaka, oia o Keamahuilihia. Ua holo mai la keia kanaka a lele iho la maluna o na 'Ili e hapai ana i ke kino make o Kamehameha; me ka piha hehena, ua makemake oia e make, a e lilo hoi i moe-puu no Kamehameha.

E HOOMAUIA AKU ANA.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakauana e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Huna—Mamuli o ka nalowale ana o na kibi o ka mahina ma keia po i kapaia ai o Huna; oia hoi, ua lunaia ua kibi o ka mahina. O ka li keia o na po i puka ai ka mahina.

He la maikai ole keia, wahi a kekahi poe, no ke kanu ana i na mea kanu. Ua like no keia la me Hilo. Aka, olelo hoi kekahi poe, he la maikai no ke kanu ana i na mea kanu.

O ke kanaka nae e hanau ana i keia la, he kanaka maikai. Ina he kane a he wahine paha, he nalo na mea ohumuhumu malu i keia poe; aole o lakou waha a wale i na mea malu i hoikeia aku imua o lakou. A ua pili pono ka inoa o Huna i ua poe la.

Mohala—Hoomaka ka mahina e pahu ae; a he mohala ke ano oia, wahi a ka Hawaii. He la maikai keia. Maikai ma na mea kanu; maikai ma ka lawaia; a maikai ma ka hanau keiki. Aole auwaa paa iho i ka helu i keia la. He lonalona ka moana i ka auwaa lawaia.

O ke kanaka a wahine e hanauia ana i keia la; he kanaka a he wahine lokomaikai; aole koe ka ai o ka umeke a pela ka ia o ka ipu kai; no ka pakela lokomaikai.

Ua oleloia, ma keia po e hoomaka ai ke kapu Hua a ma ka po o Akua e noa'i keia kapu. (Moolelo Hawaii, 1858 aoao 18.)

Hua—He la maikai keia no ka hana; e laa ke kanu kalo; kanu uala; kanu o kela ame kea ano hua-ai e pono ai ka noho ana. He la maa mau no keia i ke kanu mea kanu ia e na Hawaii mai kahiko loa mai.

No ka oihana lawaia hoi, oia ano like no. He la maikai no ka lawaia ana. Ua ulu mai ka hua o ka loa ma kela ame keia ano hana.

O ke keikikane e hanau ana i keia la; he keiki maikai; aole nae he lehulehu o kana mau keiki ke loa kana wahine. He hookahi a elua no paha ana mau keiki.

Aka, o ka wahine e hanau ana i keia la, he wahine hanau nui i ke keiki.

Akua—O keia ka po e poepoe loa ai ka mahina. A he po ano hoanoano keia. Ua oleloia, o ka po keia e maau hele ai na eepa o ka po. He la maikai keia no ka poe mahia.

E Hoomauiia aku ana.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Hone o Iapana i ke Kumu o ka Hana!

BUKE II. HELU 142

POAHA, NOVEMABA 15, 1906

NA HELU APAU, 291

HE MOOLELO NO KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

Aka, ua kipaku a ua pale aku na'ii ia. He lehulehu na manawa ana i hoao ai e make, aole nac i ko iki ia manao ona. O Kalaimoku kakahi i manao e lilo i moepuu no kana. Moi aloha, aka, i ole o Hookio i kipaku mai iaia, lilo ole ai oia i moepuu no ke alii.

O ka hi i hanaia ai o na iwi o Kamehameha, ua oleloia, aia no ia ma kekahi ana hana ma Kaloko. A ua loa na iwi o ua NA'I AUPUNI nei o Hawaii, maloko o kela ana mamuli o na kuhukahi ana kekahi keiki kamaana o ia wahi; a ke moe po nei ia mau iwi alii me na iwi alii e ae mauka o ka Iliina Alii.

I ke ao ana ae o ka po i make ai o Kamehameha, oia hoi ka po o Hoku, haalele iho la o Liholiho me kona poe kanaka me kekahi mau alii ia Kailua a holo aku la i Kohala, e like me na olelo a ke kahuna a Hewahewa, oiai ua haumia o Kona i ke kupapau.

Pela no ke kapu ana o ke kupapau ia manawa. Ina ua make ke kupapau alii, alaila, ua haumia ia aina, e he'e aku kona hoohiina ma ka aina e, a pau ua kupapau la i ka hahaiia, a paa kona mau iwi i ka puia, alaila, pau ka haumia. Pela na kupapau i hanaia ai ia manawa.

Ma ke kakahiaka o Liholiho i holo aku ai i Kohala ma ka waa, ua kumakena iho la na alii a me na kanaka. Kukuni iho la hoi na kahuna anaana ia Kamehameha, i make ai kona mea nana i anaana. Ua manao na kanaka o ia wa, aole o Kamehameha i make mamuli o ka ma'i maoli a me kona clemakule ana; aka, ua manao lakou ua make anaana maoli ia oia.

O ka mea kupaianaha i keia, i ke kukulu ana a ua poe kahuna nei i na lepa a lakou ma ke kae o ke kapuahi kuni, hele mai la kekahi alii me ka ona rama, o Keeaumoku kona inoa, ke kaikunane o Kaahumanu; hahaiia ka lepa a ua poe kahuna ia. A ia wa i olelo ae ai na kanaka ua make o Kamehameha ia Kaahumanu ma, a hoino aku la na kanaka ia lakou.

Oiai e noho ana o Liholiho ma Kohala, ua hahai ia iho la o Kamehameha; a mahope iho hoi mai la o Liholiho mai Kawaihae mai a hooe i Kailua. I ka lua o ko Liholiho la i hiki ai i Kona hoakoakoia ae la na alii a me na kanaka a pau o Kamehameha. Akoakou pu mai la no hoi na makaainana o Kona.

He ahaolelo nui ke kumu o keia akoakoa ana mai o na alii a me na kanaka ma Kamakahonu, ma Kailua. A o keia ka wa o Kaahumanu e hoohi aku ai i ke aupuni maluna o Liholiho e like me ke kauoha a Kamehameha; oiai ua kauoha mai o Kamehameha ia Kaahumanu i ka olelo ana mai, penei:

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaikane e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

He ia keia i maa i ke au kahiko i ka mohai i ka ai, ka i'uta, ka aaha, a pela aku, i ko lakou mau amakua hooulu ai, a hooulu i'a no hoi.

Wahi hoi a ka olelo, ua kapaa keia la mamuli o ia mau hana. A no ka lilo loa o na kanaka i ka mahi ai i keia po no ke konane o ka mahina, e lapua ana lakou na eepa o ka po; a nolaila i kapaia ai nei po o Akua.

O ke kanaka e hana ana i keia I, he kanaka ino. Ua mea ko Hawaii nei i ka olelo ana: "Akua no hoi kau mau hana e kuu keiki."

Hoku—He elua Hoku, he Hoku ili a he Hoku palemo. Ina e kapoo e ka mahina ma ka puka ana i keia la, mamua o ka puka ana mai o ka la i ke kakahiaka, alaila, he Hoku palemo ia; aka, ina e kau ana no ka mahina o Hoku ma ke Komohana i ka puka ana mai o ka la ma ka Hikina; alaila, he Hoku ili ia. Nolaila, alua Hoku e helu ia ma ka helu a kekahi poe; aka, olelo kekahi poe: "a i ka ili ana o ua mahina la, o Hoku ia; a o ka lua o ka po i ili ai, o Mahealani ia." (Moolelo Hawaii 1858, Aoao 18)

He la maikai keia no ke kanu mea kanu; ke kanu ka maia i keia la, he nunui ka ahui ke hua mai, he kakahi nae na e-ka; pela no me ke ko, eia nae he kakaikahi na ko o ke opu. He nunui ka uala, ke ka'lo, aohae nae oha.

O ke kane a wahine paha e hanau ana i keia la, he naau hashaa, he ahonui, he aloha i kona mau hoa, hanau, he ulakolako no ka noho ana. Ina he alii hanau i keia la, he alii akahai, oluolu, jokomaikai, puu-wai hanama, a pela aku.

Mahealani—O ke kolu keia o na po i poepoe ai ka mahina. O keia kekahi la i paa i ka noonoo o ko Hawaii nei poe mahiai a lawaia, a pela aku; he la maikai a holopono no na hana.

O ka uala, kalo, maia a me na huaai no a pau e kanuia ana i keia la, he nunui wale no.

O ke keikikane a kaikamahine paha o hanau ana i keia la, he maikai. He hanaua nui ke puka mai ana na laua; he oluolu, akahai a hashaa ka manao.

E HOOMAKIA AKU ANA.

Ka Na'i Aupuni

Na Hawaii e Hooponopono ia Hawaii.

Hone o Iapana i ke Kumu o ka Hana!

BUKE II, HELU 143

POALIMA, NOVEMABA 16 1906

NA HELU APAU, 243

HE MOOLELO NO

KAMEHAMEHA I.

Ka Na-i Aupuni o Hawaii.

"O oe ka makua, ka wahine, ke kahuna a me ke kuhina nui o ka kuaa keiki. Iaa i hewa kana hana ana, e lawe mai oe i ke aupuni nan e malama."

I ka akonononana mai o na 'Iii a me na kanaka, ia wa i puka mai ai o Liholiho mai loko mai o ka heiau. Ua aha oia i ka lolo ula, a me ka ahu mamoo; a he papale alii hauohauo mai Britania mai maluna o kona poo. E hele ana hoi ma kona mau aoao na 'Iii e pia ana i na kahili. He ka i ka hanohano ua Mei opio nei ma ia ia, a na nai nohoi ka hauoli o na kanaka.

A i kona balawai ana me Kaabumau, ia wa i pane aku ai o Kaabumau iaia, penei.

"E ka Lani—e! Ke hai aku nei au ia oe i na mea a kou makuakane i kaoha mai ai ia'u. Eia na 'Iii; a ia ia na kanaka o kou makuakane; a, eia kou aia, aka, e ai pu no kuaa i ka aia."

Ae mai la o Liholiho ia Kaabumau: a kau pono iho la o Liholiho ma ia la maluna o ke aupuni.

NO KA HUNA ANA I NA IWI O KAMEHAMEHA.

Ua kukuluia kekahi hale no ko Kamehameha mau iwi. A na oleloia, maloko o keia hale i hoonsia ai oia i mea e lilo ai oia i akua a me ka alii. A mahope iho o ka pau ana o keia oihana i lawelaweia maloko o keia hale, ua kena ae la o Hoapili i kona kanaka, o Hoolulu kona inoa, e lawe i na iwi o Kamehameha e huna iho ma kekahi loko huna ma ka aia o Kaloko elike me ia i hoike mau ia ae nei.

I ke kakahiaka o kekahi la ae, holo aku la o Hoapili me Keopulani me na iwi o ka Na'i Aupuni aloha o Hawaii, maluna o ka waa a hiki i Kaloko; alaila, hana iho la o Hoapili i na iwi o na Na'i Aupuni nei a nalo loa maloko o ka Iia huna.

O ka hopena keia o ka Moolelo o Kamehameha, ka Nai Aupuni Kaulana o Hawaii, elike me ka mea i loa i ka mea kakau mai loko mai o na buke moolelo i paha kakanulimaia hoi; a me na mea i hana mai iaia e kekahi poe i paanau kekahi mau mea ano nui pili ia Kamehameha.

O na kinanau a me na hemahema i mawaeia iloko o na ka ula o ke kaakulua ana o keia moolelo mai kinohi mai a hiki iho la i keia hopena, ina he mau mea kekahi o ia ano; ke auamo nei ka mea kakau ia mau kinanau a me ia mau hemahema maluna iho ona; me ka hoakaka ana ae hoi, aole i hanaia ia mau mea mamuli o ka mana maoli o ka mea kakau; aka, mamuli no paha ia o ka lawa ole o na mea hoike imua ona, e hiki ai iaia ke maholohola pololei ae i na mea pololei a oiaio maoli hoi.

A na hiki nae i ka mea kakau ke olelo ae ma keia wahi, na loa he moolelo paha i keia wa no KA NAI AUPUNI KAULANA IHO O HAWAII NEI, oia hoi O KAMEHAMEHA.

MEA KAKAU MOOLELO O

Kamehameha I.

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoonaunani a J. M. Peopoe no KA NAI AUPUNI.

MOKUNA V.

NO KA MAHELE O NA WA.

Kulu—O ka ha keia o na po i poe ai ka mahina; a no ke kolu nae o kona wa o ka puka ana mai, oia hoi, ua hele a aemoe loa, i kapaia ai o Kulu ia po. Ua like no ka hiona o ka mahina e ikeia aku ana ma ka huina auli me ko ka mahina o ka po e Akua; a he like no hoi ka mohai akua ana. He la mohai akua keia no na hua mua o ka luhia o na kanaka.

Ma na mea kanu a me ka lawaia ana, ua like wale no me na la mea ae nei ka maikai.

O na keiki e hanaia ana ma keia la, he poe keiki lolohi o ka noono, a he naaupo maoli no. He la 120 no hoi no ka lawelawe oihana ana.

Laa-kukahi—O ka hopena ana mai keia o ka uuku hou o ka mahina; a he like hoi kona hiona ke ikeia aku ma ka lewa lani me ko Hua. Ahe maikai o na mea kanu i keia la. Ke kanu ke kanaka i ka uala, he aa nui, he puuahi, he la au wale iho no ko ke aa. ahe uala, pela me ke kalo; he koku kalo iloko o ke one a'e, ke oihoho kolopa wale iho no.

He la maikai ole no i ka lawaia ana; he inoino he au, nolaila, ahe holo o ka poe lawaia moana i keia la. O ka poe lawaia Aku nae, aia no a he ia ai, loa kahi Aku, pa ai ole no hoi, hoi-nele no.

O ke kanaka e hanaia ana i keia la, he kanaka koa; he wiwo ole; he kanaka ikaika; he la au na iwi, pela me na lala o ke kino.

Laa-kulua—He like na hiona o ka mahina ke kau mai me ko Mohala. Ua like no keia la me ko Laaukukahi, ma na mea kanu a me ka lawaia, koe wale no ma ka hanau kanaka ana.

Ahe koa o ke kanaka ke hanau i keia la; he kanaka hookaha i ko hai waiwai, he kanaka hoolaa a makee i ko hai mau pono.

Laa-kupau—He la maikai keia i ke kanu i na mea kanu. O ka la keia e kuupau ia ai ka hua o na uala e ke kanaka kanu uala; a o ka la hoi e kuupau ia ai ka io o ke kalo; a pela me ke kanaka kanu maia a kanu i keia a me keia ano huna, e pono a e oluolu ai ka noho ana. He la maikai no ka lawaia ana, oia ia qanahai mai ke au o ka moana.

O ke kanaka e hanaia ana i keia la, he kanaka maikai; he kanaka hahu ole, he oluolu ke kamailio ana, a ho hoolaula i ka noho ana o ke kane a me ke wahine a me ka wahine.